

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

II. kötet

L–Zs

Jakab László – Hlavacska Edit

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.
Csokonai költeményeinek szótára

II. kötet

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

II. kötet

L–ZS

**Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2017**

Szerkeszti: Jakab László

A sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1978
2. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlása. Debrecen,
1980
3. Jakab L.—Kiss A.: A Birk-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1983
4. Jakab L.—Bölcskei A.: A XVI. századi orvosi könyv szóalakmutatója. Debrecen,
1988
5. Jakab L.—Bölcskei A.: Csokonai-szókinctár I. Debrecen, 1993.
6. Jakab L.—Kiss A.: A Guary-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1994
7. Jakab L.—Kiss A.: Az Apor-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1997
8. Jakab L.—Bölcskei A.: Balassi-szótár. Debrecen, 2000
9. Jakab L.—Kiss A.: A Festetics-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 2001
10. Jakab L.: A Jókai-kódex mint nyelvi emlék. Debrecen, 2002
11. Jakab L.—Bölcskei A.: Egy XVI. századi emlékirat szókinctára.
Debrecen, 2003
12. Jakab L.: Csokonai-szókinctár II. Debrecen, 2011.

A kötet megjelenését az NKA támogatta.

Készült a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén.

Lektorálta: *Rác Anita*

© *Jakab László, Hlavacska Edit*

© *Debreceni Egyetemi Kiadó*, beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is

ISSN 0138-9467

ISBN 978-963-318-678-7

Kiadja a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és

Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató

Készült a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzemében, 2017-ben

L

la (fr)
À ~ Bonapárt: Napóleon köpenyének mintájára szabott női kabát. *A sok Slepp, az à ~ Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó* (330/85).

láb fn (126)
1. Embernek, állatnak állásra, járásra szolgáló végtagja. *Szép sugárok ~ad egyenes szárai* (61/21). *Több hűségem hozzád nintsen, Lábon nem tsörög bilintsen* (324/15). *Sok száz szütske ugrál pattanó ~ain* (196/19, 380/19). **2.** *Lábán*: le nem vágott állapotban. *Avar, azaz ~án maradt száraz gyeppfü* (330*/151/1). **3.** *⟨A jövetel, érkezés, haladás szimbólumaként.⟩ Jer, kies Tavasz! ... Szár Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű ~adat* (164/6). — ... *'s a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő ~bal a' könnyű patak* (327/48). **4.** *Lábra áll*: fellendül, életre kap. *Mesterség ~ra áll és szépen virágoz* (11/15). **5.** *Lábra kap/kel*: divatba jön. *Tudom hogy ~ra kap a' Dáma-világban* (330/1977). *A mai Dámák közt ~ keltt hívságban* (330/1984). **6.** *Mind egy ~ig: mindnyájan. Mind eggy ~ig felgyűltenek Reggeli Templom után* (114/565). **7.** *Versláb*. — ... *a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 ~ból áll* (267*/12/8). *Trocheus ~akon* (161/cím).
~ (239/81), *~'* (237/46), *Láb* (206/16), *~ak* (204/38, 217/38, 330/893), *~ak'* (267/56), *Lábam* (460/86), *~od* (338/21), *~ad'* (254/21, 330/1068), *~a* (35/5, 136/16, 169/43, 248/24, 259*/205/4, 268/152, 294/31, 320/17, 330/549, 628, 339/3, 342/22, 453/11, 102, 460/26), *Lába* (9/19), *~'* (321/11), *Lába'* (330/1110, 331/20), *~unk* (204/24, 327/21, 454/232), *Lábunk* (413a/253), *~unk'* (217/24), *~otok* (454/210), *~aim* (77/195), *~aid* (30/8), *~ai* (29/18,

77/20, 179, 208, 231/256), *Lábai* (77/251), *~amat* (357/40), *~odat* (217/51), *~át* (77/165), 239/242, 330/450, 464, 330*/165/2, 358/56, 460/68), *~okat* (114/1004, 330/509), *~ait* (16/13, 58/9, 194/9, 205/13, 368a/56, 413/45, 413a/41), *~ának* (330/1882), *~oknak* (330/1066), *Lábaidnak* (158/11), *~ainak* (237/79), *~on* (76/11), *Lábon* (114/779), *~adonn* (31/18), *~án* (317/89), *Lábánn* (460/66), *~akon* (77/163), *~ain* (330/1639), *~ainn* (84/19), *~okon* (114/992), *~ra* (114/831, 413a/617), *~amra* (358/32), *~ára* (139/86, 150/46, 330/1286), *~otokra* (233/61), *~aimra* (460/171), *Lábaira* (213/45), *~áról* (5/17), *~ánál* (225/50, 235/11, 330/1061), *Lábaidnál* (428/206), *Lábainál* (348/40), *~amhoz* (5/24), *~ához* (56/58, 139/95, 202/58), *~aihoz* (225/52, 126), *~ától* (150/47), *~bal* (77/52, 330/543, 1614, 413a/531, 763), *~ával* (87/37, 231/57, 397a/339, 969), *Lábával* (114/205), *~akkal* (33/5, 204/47, 217/47, 453/183), *~okkal* (199/57, 330/491).

Ö: mezt-, keze-lába, ön~.

lábbad i (1)
Könnybe ~ a szeme: könnyes lesz a szeme. *Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezde keseredni* (114/198).

lábbadozó in (1)
Gyógyulóban levő. Mátyás' ditsőültt Lelke! tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád (418/114).

lábbog i (1)
Tűzben ~: nagy meleg van. *Öt Zónája van az Égnek. Egyik a' forró delen Szüntelen pirúl a' naptól, tűzbe ~ szüntelen* (413a/243).

lábbogó mn (1)
Tajtékban ~: forróságot érző. *Dorottya már*

szintén ugrott örömében Tajtékba ~ szíve' reményjében (330/1056).

labda 1. lapta

lábfej fn

(1)

A lábnak a bokán aluli része. *A' vidám bak-kantsosoknak Meggy mag volt ~eken* (114/374).

labirint fn

(2)

1. Labirintus. (Minósz király számára épített bonyolult beosztású királyi palota.) *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen* (237/69). 2. Útvesztő, tévút. *Mikor e [az ész] titeket, éltetek folytába Hurtzolt a' tévelygés vak Labirint-jába* (453/52).

lábnyi mn

(1)

A számnévvel megjelölt lábnyi nagyságú. *Egy nyoltz ~ hosszú rúdat faragj bé az aljába* (413a/187).

lábnyomás fn

(2)

Jeladás a szomszéd lábának érintésével. *Addig a Gavallér 's a' Dáma egymással Charta bi-ankázhat szemmel 's láb nyomással* (266/12). *láb nyomással* (310/12).

lábú Ő: két~, négy~, nyolc~.

Lachesis fn

(1)

Személynév. (A végzet három istennőjének egyike). *Így lépdegél együtt a' három Párka is, Az öreg Atropos, Clothó, és ~* (330/932).

Laci fn

(3)

Személynév. (A László becéző változata.) *Még is, a' jó Latzi, jó hogy nem alhatott, 'S ekkép-pen a' tüzet hamar mególthatta* (330/1756). *Latzi* (330/1745, 1752).

Lackó fn

(1)

Személynév. (A László becéző változata.) *Nem jó benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/3).

láda fn

(6)

Deszkából készült kisebb doboz értékek, pénz tartására. *Úl pénzes ~ján sovány ábrázattal* (6/5, 189/11). *~ja* (5/10), *~ba* (16/4, 154/17, 205/4).

lád msz

(7)

1. Lásd, láthatod, látod. *Itt ~ az igaz bőltsenek Valóságos béllyegét* (397a/993).

Mért szabtal hát Határt önn fíaid között, Ládd é, már egymástól mind megkülönbözött (200/44). 2. (A másik fél belátására hivatkozó szó.) *Rég' nem valék te véled szemben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ~ mégis távollételem-ben, Lilim! gyötörtél engemet* (422/3). *Ládd* (263/3, 443/173), *látod* (199/66, 268/51).

ladik fn

(1)

Lapos fenekű csónak. *És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az halász' Elsuhanó ~ától* (403/22).

lagena (lat)

(2)

Palack, butykos. *Úgy víg egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnek az Ide-ák* (233/10).

Lagéna (233/58).

lagzi fn

(2)

Lakodalom. *Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájllalják, hogy itthon veszték a' leányok, Minthogy rá nem szokván kaszára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más ~jára* (330/1818). *~nak* (330/1944).

lágý mn

(44)

1. Könnyen megmunkálható. *Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről megerednek A' hóvizek, és Zefirtől a' ~ rögök engednek* (413a/52). 2. Enyhe, langyos (idő, levegő). *Óh gyenge fű-vetskék, ... Mellyek a' tavaszi ~ meleg Szelle-tek ... által illy nagyra nőttek* (176/15). *És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek ~ fuvallására* (413/58). 3. Enyhén hajló, hullámos vonalú. *Mikor poharat forgat-ván, a' ~ hantú mezőkön* (413a/928). *Zefir mint a' habon úgy úszik A' ~ vetések' tetején* (379/16). 4. Erőtlen, gyenge. *És te legna-gyobb, Cesar, ki Asia vég tsútsába Győzől 's nem botsátod a' ~ Indust Roma várába* (413a/695). 5. Nem erős, nem éles (fény, hang). *Tsillagink' tűz-őzeánja Ama' fény-punctu-moknak Visszavertt ~ ragyogványja, Mellyek rólad omlanak* (397a/871). *'Sír a' ~ Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80). *Lágý sohajtozások!* (347/25) 6. Puha. *A' keze-ket sértő tövissek bokrai A' ~ tapintású Rósák hajlékai* (64/6). *Kényes testeket ~ lepel takarja*

(70/4). *Lágy karjain fáradt érzékenységet Ringattya 's egy másik világba tesz minket* (14/7). **7.** Érzékeny. *Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába íródni ~ szívem nem mere* (238/6). **8.** Gyengéd. *Leg gyakrabban győznek ~ ortza fogással, Öleléssel* (238/35). *Ahol ti ~ Szerelmek, 'S víg Grátziák, tiztázatok* (371/9). **9.** Kellemes. *Süss Kedvesem' ablakára, Hints ~ álmod szemhéjára* (312/26). **10.** Kellemesen hangzó. *Bájoló ~ trillák! Tarka képzetek!* (427/61) **11.** Lágy rab: engedelmes rab. *Lám-hogy a' szép Asszonyágnak Róma is ~ rabja volt* (368a/154). **12.** A természetből távol élő. *Érezd a' ligetek között Azt a' gyenge gyönyörködést, Mellytől messze van a' vitéz, 'S a' ~ udvari emberek* (403/29). ~ (4/26, 198/50, 200/26, 225/62, 298/17, 338/6, 392/34, 397a/632, 413a/402, 452, 642, 453/142, 185), *Lágy* (170/74, 201/7, 353/12, 373/49, 374/5, 379/29, 397a/150, 337, 958, 443/83); ~abb (309/59); leg-lágycsább (216/32).

lágycska mn

(1)

Puha. *A' szegény Dorottya, nem lévén már foga Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyám-moga* (330/712).

lágymeleg mn

(1)

Enyhe. *És az esti szellők' ~ szárnyain Által repül lelke a' tenger' partjain* (454/449).

lágyság fn

(1)

Gyengédség, vonzódás. *Én pedig ha néki vol-nék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' ~ nyilván Megtetszik* (309/111).

lágylult lk: el-.**Lajcsi fn**

(1)

Személynév. (A Lajos becéző változata.) *Egy Főköttő-spádé vala a' markába', A' mellyel úgy szúra Lajcsi' nagragába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1324).

Lájéké = látják-é. L. lát**lajha mn**

(1)

Naplopó, lusta. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' szegényt* (330/1670).

lajhár fn

(2)

Lomha mozgású állat. *Előttem a' Lajhár friss játékot téssen, S e' leglomhább állat, vidám' s virgontz lészen* (330/1913). *Lajhár* (330*/199/7).

Lajos fn

(15)

Személynév. **1.** XIV. Lajos, francia uralkodó. *Ha Tizen negyedik ~ fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna* (12/23). **2.** XVI. és XVIII. Lajos, francia uralkodó. ~ *is megölték ... De a' melly Király lett utánna harmadik, Ki a' ~ néven már tizennyoltzadik* (337/317, 323). **3.** Nagy Lajos, magyar király. *'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy ~ alatt virít mosolyogva* (259/180). **4.** Gróf Széchenyi Lajos. *Így fénylők ezután a' ti ~tokon, 'S Battyáninn Amatus' rózsakötése majd* (432/113). **5.** Rhédey Lajos. *Hű, 's nemes Férjem, ~om, barátom Látlak, öllelek* (454/851). **6.** Erdődy Lajos. *Erdődy ~hoz* (398/cím). **7.** Sárközy Lajos. *Éllyen Antal, álljen ~, álllyenek Kis húgaik* (310/71). ~ (310/71, 337/315, 432*/207/1, 454/cím, 445*/cím, 76, 452/cím).

lajstrom fn

(3)

Nyilvántartó könyv. *A' sok Szer-tartások', Papok', és Templomok' Számával telnének millyen Laistromok?* (126/14) *Lajstromba* (330/27), *lajstromképpen* (330/391).

lak fn

(1)

Lakhely. *Szörnyű Környék! Mellynek rettent komorsága, Talám ez a' halál' 's a' holtak' országa? Ugy van! Ez a' környék a' holtak' ~ja lett* (306/47).

lakáj fn

(5)

Főúri családnál alkalmazott libériás inas. *Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla, Mellyre a' Lokajja, Gergő ekképp' szólla* (330/1648). *Lokaj* (330/313), *lokajok* (330/611), *Lokajok* (330/1655), *Lokajja* (231/63).

lakás¹ fn

(7)

1. Vki otthonául szolgáló helyiség. *Felén egy Vesztalis templom építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek ~ rendeltessék* (330/1552). **2.** Lakóhely. *Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies planéta ~ok ezeknek* (454/

466). **3.** *A Nap ~a:* az éjszaka. *A' nap megint le szálla, El végeze futását; Sátort az éj tsinála Fonván setét ~át* (43/4).

~om (422/5), *~t* (410/30), *~ára* (337/372), *~odig* (374/35).

lakás² Ö: jól~.

lakat¹ Ö: jól~.

lakat² fn (1)

Kulcsra járó, kengyelével horogra csukható zár. *Én pedig szeretném, ha még meghódolna, Mert féltő váramonn ~ gyanánt volna* (239/174).

lakhat i (2)

1. *Vmit ~:* vhol lakozhat. *A' régi durva Múzsák, És a' paraszt Apolló, Lakhattak olly vidéket* (343/8). **2.** Lehet. *A' búk 's gondok Nálam nem ~nak* (99/21).

lakhely fn (10)

1. Lakóhely, város, ország, ahol vki lakik. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szívja Mézét és tejét* (246/30). **2.** Az a hely, amelyet vki lakásul használ. *Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal ~ét* (397a/292). **3.** Az a hely, ahol vmi található. *Áldott Magánosság ... Öröm nekem, hogy ~edbe szálltam, Hogy itt Kisasszondon reád találtam* (305/5). **4.** Állatok tartózkodási helye. *'S Hagyta saját mezejét, házát és templomit a' vad Disznóknak és a' farkasoknak ~ül* (327/20).

lakhellyünk (390/35), *lakhellyek* (413a/745), *Lakhelyét* (170/14), *~eden* (330/589), *~érül* (111/113), *lakhellyé* (397a/939).

lakik¹ i (57)

1. Állandó tartózkodási helye, lakása van vki-nek. *Melley vitézek azok, kik barlangban laknak* (337/205). *Két hely között a' tónak és pataknak Nimfái kákasátorokban laknak* (305/14). **2.** <Területet, helyet> rajta megtelepedve ott élve megtölt. *Több már ezer esztendőnél, hogy itt ~ a' Magyar* (259/495). **3.** <Házat, házrészt> mint tulajdonos bír. *Hogy felhők közt ~ dítső palotába Azzal nem derekabb ember valójába* (60/13). **4.** <Állat> állandóan él vhol. *Egy két Templomba se' lakott 'S ~ egyéb egérnél* (114/594). *Holott egész Gárdéjével*

Lakik a' víz fenekén (114/94). **5.** Vhol állandóan jelen van, ott működik. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott, 's Mindég perzselte Északot* (131/6). **6.** *Vkiben/vmiben ~ vmi:* vhol tartózkodik, a tulajdona v. rá jellemző. *Poéták! Felőletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség* (132/3). *Kár hogy az a' szép ész olly rút házba ~* (61/54). *Az öröm 's boldogság ~ a' Hazában* (259/188). *Nemes, de érzékeny szív ~ én bennem* (268/54). *A' Hegyek itt mindég zöldellők, ... A' legszebb tavasz mindég lakja, Mezeit virágokkal rakja* (110/23).

~ (114/38, 126/40, 189/5, 219/28, 239/35, 254/60, 259/44, 290/7, 368*/30/3, 389/88, 423/7), *Lakik* (185/55), *lakom* (184/7), *laksz* (337/83), *lakol* (396/25), *laktok* (336/6), *laknak* (60/15, 16, 110/32, 255/26, 267*/14/7, 313*/99/4, 451/26, 453/74, 454/394, 457), *lakanak vala* (330*/156/10), *laktam* (131/5), *laktott* (92/100, 114/401, 267/110, 306/303, 368a/72, 422/7), *laktak* (337/351, 454/180); *lakja* (54/25, 124/5, 225/152, 327/37, 336/59), *lajják* (11/3, 330*/137/8), *lakta* (52/13), *Lakta* (341/15), *lakták* (330*/137/9). — *lagnál* (330/40), *Lakna* (323/3). — *lajjál* (63/22), *lajjon* (60/17, 209/52, 217/139, 266/40), *lajjék* (299/118), *Lakjék* (251/18), *lajjanak* (200/72).

Ik: el~, össze~.

lakik² i (1)

Evés-ivással ünnepel vmit. Ez az, ha terhekre nem lesz az Uraknak; Szoktak é hallgatni, mikor vígan laknak? (266/6)

Ik: jól~.

lakni Ik: jól~.

lakó in/fn (16)

I. in **1.** Vhol élő. *Nagy Körösön ~ Fényes Erzsébetem, Madár Péterreddel Neved' emlegetem* (222/89). *Mitsoda bajnok az, melly illy bátorsággal Hartzol a' föld színén ~ sokasággal* (215/14). **2.** <Szellem> vhol jelen van. *A' Poétákban ~ Istenség* (323/cím). *A roppant Templomok ugy láttzik kérkednek Nevével a' benne ~ Muhamednek* (25/8, 190/32).

~ (132/cím, 258/62, 313*/102/3, 313*/102/5).

II. fn **1.** Az a személy, aki meghatározott házban, sátorban lakik. *Szedd fel a' Pontusi puszt-*

tán lovaglókát, 'S a' pálmák között sátorban ~kat (337/240). **2.** Vmely területen, országban, városban él; lakos. *Hát mi hogy ne jajgatnánk Belgium' szegény ~ji* (257/99) — *Sőt van é [város], a' melynek több volna ~ja, Mint a' mennyi holtat rejt el koporsója?* (209/63) **3.** Meghatározott helyen élő állat, növény. *A' mezőnek minden ~ját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). ~k' (418/36), ~ja (432/109), *Lakója* (211/72).

lakodalmi mn (1)

Szép, színpompás. *Hogy így lakadalmi öltözetben szépen Fogadják el [a virágok] Zefir' tsókját mátkaképen* (330/1927).

lakodalom fn (3)

A házasságkötést követő mulatság. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' muzsikát ketté vágja a' siralom* (330/57). *lakodalmat* (167/9), *Lakadalomba* (330/37).

lakóhely fn (3)

1. Az a hely, ahol vki letelepedik. *Hányat fogsz látni majdan Az új ~edbe'* (158/42). **2.** Élettér. *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömök legelő mezeje* (1/3). ~ek (454/505).

lakoni mn (2)

Lakóniában élő, onnan származó. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szüzekről béborongolt Táiget?* (413a/1043) *Lakóni* (410/7).

lakos fn (22)

1. Az a személy, aki meghatározott házban, lakásban lakik. *Futnak a' porrá lett házból a' ~ok* (337/55). **2.** Vmely területen, településen élő, lakó személy. *Hadd lássa az Obi' partjának ~sa* (337/183). *Kivált elég tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi ~a* (217/70). **3.** Meghatározott helyen élő állat, növény. *Zöld tetők' ~i! zengő Hanggal énekel-jetek* (397a/741). *Ezer ~ok élesztik A' tarka tájékokat* (397a/967). **4.** *A sírnak ~a:* a halott. *Ne ketsegetsd magad' még is hogy a' sírnak Lakosai közzé még sokára írnak* (217/44). **5.** Vmiben levő, vhova tartozó. *Te pedig, gyönyörű Elme, Gyönyörű test' ~a* (428/190). *Lakos* (400/36), *Lakosok* (211/23, 413/34,

413a/30), *Lakosok'* (432/21), ~sa (191/38), *Lakossai* (204/44), ~i (454/501), *Lakosi* (413a/927), ~t (313/46), ~it (134/122, 337/202, 447/122), ~ának (214/54), ~okkal (239/197).

lakott Ő: jól~.

lakozhat i (1)

Létezhet. *Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem ~nak* (454/862).

lakozik i (4)

1. Vhol él. *Azon túl lakoznak a' Mandschuk' fjjai, A' tarka tigrisek 's a' Hajnal' lovai* (313/85). **2.** Vmi vhol van, létezik. *Galambi szelíd-ség lakozott házokbann* (211/65). ~ (225/116). — *Lakozz* (225/7).

lakta mn (2)

Olyan ⟨hely⟩, ahol vki lakik. *Ha élek, Aon hegyéről leszállván én viszem be A' múzsákat leg először édes ~ földembe* (413a/1115). ~ (450/3).

lakován in (2)

1. Vhol élve. *Bár félre volt lakásom — félre, Északra ~ én, te Délre* (422/6). **2.** Vki vel egy helyen élve. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! megtekintem, Hol boldogságba éltem, Véléd ~ hajdan* (158/28).

lakváros fn (1)

Olyan város, ahol vki állandóan tartózkodik; székhely. *Pétervára, Petersburg, Petropolis, az Orosz Tsászár ~a* (330*/140/6).

lám msz (35)

1. Láthatni, láthatod. *Ollyan parányi, hogy ~ Tekintetére, 's apró Kis termetére nézve Lát-szik szópós gyerekeknek* (185/111). **2.** Íme. *Hisz égek ~, mégis víz tseppet hullatok* (196/64, 380/62). *De ~ hívságtokért megvan a' jutalom* (330/1501). **3.** ⟨Szemrehányás kifejezésére.⟩ *A propos! Ejnye ~, bizony majd el is felejtettem* (310/1).

~ (60/15, 77/175, 203, 201/64, 228/28, 257/60, 288/17, 326/48, 330/241, 335/2, 452/49, 454/131), *Lám* (6/22, 63/17, 68/15, 98/7, 189/24, 194/43, 233/8, 288/21, 23, 305/65, 307/94, 96, 330/766, 337/309, 368a/153, 410/34, 432/49, 454/433).

láma fn

Dalai láma, a tibeti buddhizmus vezetője. *Hogy a' többek között az én babonám a' Mogolhoz ragadna, hol lakik a' Láma* (126/40).

lamento (ol)

Bánatos hangú ének. *Hogy bús Pengetését gyengült kezéd el ne hibázza, Lelkem keserves Lamentom' szívembe le-kótázza* (162/62). *Lamento* (268/158).

lámpás fn

1. A Nap. *Idvez légy, áldás' forrása, Világosság' tengere, Munkás halandók' ~a Életünk rügő-ere!* (390/3) **2.** Utat, irányt mutató dolog. *Lámpási a' Bóltességnek Előttem hijába égnek* (443/13). *Botsáss meg, Istenem, ... A' te tőled adott ~odnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet, 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet* (454/330). *~a* (397a/263), *~sa* (237/81), *~i* (413a/5), *Lámpási* (413/7).

lánc fn

1. Egymásba kapcsolt fémkarikák sora. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára* (413a/521). *Kinek bátor le kötözék lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végetlen abrantsait* (111/75). **2.** Növényi szárból készített karikák egymásba fűzött sora. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát* (289/1). **3.** ⟨Összetartozás, kapcsolat jelképeként.⟩ *A' Hol a' hív Szeretőket Örök lántzok kerítik 'S egymással szerelmek őket Örökre egyesítik* (297/58). *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/57). **4.** Vminek a határa. *A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod* (454/654). **5.** ⟨Rabság, elnyomatás jelképeként.⟩ *Mi tsörgetnének é idegen lántzot szabad létünkre?* (259/501) — *Lántz közt is tisztelni kell a' rangját ennek* (330/1212). **6.** *Az idők ~a: folyamat. Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár* (238/92).

Lántz (460/52), *lántza* (38/12), *Lántza* (443/40), *Lántzok* (330*/165/1), *lántzotok* (432/105), *lántzaid* (363/6), *lántzaink* (324/9), *lántzot* (268/84), *Lántzot* (208/87), *lánczodat*

(288/16), *Láncát* (460/166), *lántzát* (73/8), *Lántzát* (443/114), *~aidnak* (460/168), *lántzában* (454/524), *Lántzábann* (460/105), *lántzból* (259/387), *lántzánn* (77/44), *lántzokkal* (330/861), *Lántzával* (77/254).

Ö: *arany~*, *ordó~*, *rab~*, *vas~*.

láncocska fn

(2) Finom, aprószemű lánc. *Ollyan finom apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megköthetni* (330*/165/1). *lántzotskának* (330*/165/3).

Ö: *arany~*, *nyak~*, *rózsa~*.

láncol i

(1) Kapcsol, köt. *Győzhetetlen Tsászár! ... Kihez annyi népet, vallást, és nemzetet Lántzolt a' közjóért lángoló szeretet* (337/136).

Ik: *hozzá~*, *meg~*.

láncolt Ik: *le~*.**láncszem** fn

(1) Rész. *E, a' mit így képzél a' Feketék' neme, Az északi 's déli hitnek egy lántzszeme* (454/456).

Landerer fn

(1) Családnév. *Utánna Streibig, ~, más Typographusokkal* (314/17).

Landorfejevárv fn

(1) Helynév. ⟨Nándorfejevárv.⟩ *Ebből osztán a' később időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája ... Landorfejevárvat* (267*/19/8).

láng ~ lang fn

(89) **1.** Égéskor keletkező, nyelv alakú, lobogó fényjelenség. *Kitsapott már a' láng: lármát kiáltottunk: De ő elöltotta, míg vízért futottunk* (330/1749). *Etna lángja* (288/28). **2.** Vmilyen világító, fényt adó eszköz. *Ihol a fáklyátok; Ennek lángja már elholt* (361/6). *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajznak* (452/22). **3.** Kimelegedés. *Kedvet és tüzet lehellnek [a lovak], 'S hogy hűsítsék lángjokat, A' partokról leszökellnek, Tördelik a' habokat* (397a/682). **4.** Erős érzelem, vágy. *'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velőket, Édes tsiklandással emészette őket* (330/1345). *Minden fagy most, minden fázik: Csak szerelmünk' lángja ég* (289/

12). Szemein idegen lángok lobbanának (330/2044). **5.** Erős érzelem, vágy hatása. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/2). **6.** Elpirulás. *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája* (92/255). **7.** Hajnalpir. *De már a' lángok is éppen látszatának, Mellyeket az égi lovak fúvallának; Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet* (330/2051). **8.** Tehetség. *Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/137). **9.** Vmilyen heves mozgalom, megmozdulás. *Vagy menjete vitéz táborral ellenek, Hogy ez engedetlen lángok el vesszenek* (195/42). **10.** Vmilyen csapás, vész. *A' lángok már a' Karpatokra sütnék, A' sok jajszó feléd jön a' Dunával* (259/68). *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a lidértz, mellyet szűl a' sír' barlangja* (194/27). **11.** Vminek a kiűülése. *Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz langja* (330/1355). **12.** Az élet lángja: az élet. *De élte' lángja fogytig ége, És elnyelé e' néma bolt* (388/11). *Míg az élet' lángja ég, Egymást viszontöröm között szeressük* (288/111). **13.** Ámor lángja: szerelem. *Tőled ég Ámor' édes lángja is* (318/74). **14.** A kínok lángja: fájdalom. *Kik gyalázatjára egy fő Istenségnek Majd az örök kínok lángjai közt égnék?* (453/76) **15.** Lángot vet: **a)** (Tűz) gyúl, kiút. *Látja hogy mellette a' tűz lángot vetett* (330/1747). **b)** (Érzelem) fellángol. *Akkor is szikrái a' hev szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/48, 421/48). **16.** Lángra kap: (érzelem) fellángol. *Ha bort iszom, leánykák Új lángra kap szerelmem: S ha lángra kap szerelmem, Oh millyen édes a' bor!* (373/51–2) **17.** Isteni láng: tehetség, elhivatottság. *'S mikor a' mozgó sárt az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem* (454/10). **18.** A szem lángja: a szem csillogása. *És sok száz úr, ... Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választna tégedet* (379/83). **19.** Lét. *Nem halhatsz hát te meg, óh Nemes valóság, Ha tsak maga egykor a' Mindenhatóság, Ki akart, és véled közlötte lételet, Lángodra nem fűjja a' semmiség' szelét* (454/88).

láng (330/1351, 413a/100, 425/16), *lang* (409/22), *lángok* (432*/204/2, 453/10, 455/46), *Lángok* (267/87), *lángom'* (361/3, 392/57), *langom* (309/132), *lángja* (59/7), *Lángja* (150/33), *langja* (195/7), *lángjai* (59/18, 195/18, 258/22,), *lángot* (134/42, 185/138, 196/54, 225/58, 267/93, 323/5, 380/52, 431/26, 447/42), *langot* (77/72), *lángokat* (432/18), *Lángomat* (208/74, 323/14), *lángját* (443/52), *Lángját* (460/114), *lángjait* (443/124), *Lángjait* (285/18), *lángnak* (454/743), *langoknak* (59/20, 195/20), *lángba* (413a/846), *Lángba* (385/17), *lángokba* (267/122), *lángban* (277/40), *lángon* (330/865), *lángra* (169/126), *lángoktól* (330/845), *lángjától* (238/41), *Lángjától* (77/12), *lángjaimtól* (443/25), *lángjaiktól* (330/570), *lángokhoz* (238/49), *lángokká* (330/968), *lánggal* (216/48, 231/245, 249/82, 259/348), *Lánggal* (149/24), *lángokkal* (196/66, 238/27, 380/64, 413a/98), *lángjával* (454/997).

Ö: fáklya~, gyanta~, liszt~, tűz~.

langausz fn

(2)

Keringőféle régi tánc. *Vojtára, ~ra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszélgetek* (197/93).

Langauszhoz (330/530).

lángfark fn

(1)

Fénycsóva az égen. *Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok lehullnak 'S az éjj árnyékán utánnok fejér láng farkok nyulnak* (413a/373).

lánggombolyag fn

(1)

Magasra felcsapó láng. *Hányszor láttuk, hogy az Etna ... a' ~okat 's a' megoldadt köveket Torkán kikalyimpáztatta?* (413a/478)

lángol ~ langal i

(10)

1. (Arc heves érzelemtől) nagyon piros. *Lángolt az ortája, dobogó szíve vert* (330/1403).

2. (Érzés) nagyon magas fokra hágva működik. *Nagylelkű Magyarim! Kikben még lángol a' hűség, Lángol az azt fedező régi vitézi erő* (259/431–2).

lángol (241/11), *Lángol* (257/77), *langalnak* (77/94), *fog lángolni* (443/130). — *lángolna* (196/58, 380/56).

lángolhat i

(1)

(Érzés, vágy) nagyon magas fokra hágva mű-

ködhet. 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna hogy ~? (309/124)

lángoló ~ langaló mn (17)

1. Lánggal élő. 'S vele a' lángoló hantok szörnű füstjét nézeti (216/20). 2. Hőséget, meleget árasztó. 'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji (413a/260). 3. Heves, nagyon erős érzelmet árasztó. Csak rám hajolt, 'S egy lángolót pillantott (277/30). 4. Lelkesedéssel, szenvedéllyel telített. Látom ellobbant szemdről Lángoló tekintetéről (285/27). Győzhetetlen Tsászár! ... Kihez annyi népet, vallást, és nemzetet Lántzolt a' közjóért lángoló szeretet (337/136). 5. Lángoló szív: szerelmes szív. Mert megemésztí tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit (425/43). 6. Langoló menykő: villám. A langoló menykő szaggat fellegeket (10/16). lángoló (184/18, 413a/337, 423/18, 453/104, 118), Lángoló (77/64, 397a/864, 460/57), langáló (129/43), Langaló 150/30).

lángolván in (1)

Meleg érzelmet táplálva. Ő érettem szívből ~, Szerelme' kínja ölte-meg! (379/155)

lángozó ~ langozó mn (4)

Lángozó villám/mennykő: nagy fénnyel lecsapó villám. Jupiter is mikor essőzik leg jobban Lángozó villámja mindig akkor lobban (196/68, 380/66). A tüzes menydörgés minden szívet gyötör A langozó meny kő minden felé ront tör (86/26). lángozó (198/26).

lángözön fn (1)

Gyötrelem, kín. Láng-özön járá tetemim' keresztül. Ah! Örökkéig fog ez a' sebess tűz Engem emészteni (381/10).

langszárny fn (1)

Langszárnyra repít: <bombát> lángolva robant. Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S gyilkoló bombáit ~ra repited (457/2).

langszárnyú mn (1)

Villámló. A' ~ mendörgések Követik szózatidat (397a/885).

langszínű mn (1)

Vörös. Ha kékes [a felhő], úgy essőt jelent, ha lang színű, úgy Szelet (413a/456).

lankad i (4)

1. Gyengül. Utolsó Szavait egy nagy Sohajtással egészenn elfőjtotta, Én ~ok, néhánykor ezt mondotta (170/44). 2. Fárad. Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítséreteknak hirdetésén (418/110). 3. <Növény> hervad, konyul. Már én látom lassann lassann Mint ~tok és hervadtok (150/26). 4. Erősségében csökken. Ott nőtt költsön Reményünk: Ott ~tt gyenge kényünk (158/38).

lankadás fn (2)

1. Gyengülés. Lankadása' Okát osztánn Kebelehez ájúlva szorította (170/46). 2. Fáradtság. Másszor minden ~ból Testem új életre jött (425/33).

Ik: el~.

lankadni in (1)

Fáradni. 'S ha munkájok után testek kezd ~ Olly orvos az álom mely erő tud adni (8/11).

lankadó mn (3)

1. Fáradt. 'S ~ szemembe, Tekints tsak egyszer, édes Nitzém! (186/37). 2. Halványuló. Félve tért meg ortájára Reszkető pirossága, Mellynek gyakran hűlt nyomára Eggy ~ szín hága (231/370). ~ (428/173).

lankadt mn (16)

1. Kimerült, fáradt. A ~ arató le dül izzadt fővel (196/11, 84/11). A ki ~ karral vonta már kaszáját (198/39, 86/37). 2. Szomorú. Az egek harmatja kövér tseppel hulljon, Hogy ~ ortá-tok ró'sája vidúljon (209/110). 3. Csökkent erejű, gyengébb intenzitású. Hozzánk ugyan gyakran éjjel A' ~t Tél vissza-tért (397a/46). ~ (213/68, 287/45, 453/147), Lankadt (4/20, 200/20), ~t (305/24, 330/1438, 1845, 380/5, 413a/965).

Ik: el~.

lankadtság fn (1)

Fáradtság. Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára (330/532).

lankadva in (1)

<Növény> kókadva. Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez ~ hervad el (231/326).

lankaszt i

1. Bágyaszt, gyengít. *Bezzeg eloszlott álmatok, Melly ~ott az előtt* (447/483). 2. Ábrándozásra késztet. *Hajdan ha egy szem ~ott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe leltem* (154/29).

~ (433/31); ~otta (129/6, 170/2).

Ik: ki~.

lant fn

1. Domború hátú, sokhúrú ősi pengetőhangszer. *Méoni trombiták, Lezbószí ~ok döngik az emberek' Meggyilkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/54). *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/3). 2. E hangszernek a képe. *Odább a' fejköbe látok metszve ~ot* (306/88). 3. Ez a hangszer mint a költői tevékenység jelképe. *Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy ~om illy betses nevekről énekel* (442/20). *Felvészem a' Lantot, 's gypepedező Sírod előtt keseregve ülök* (395/27). 4. Agg ~: vénkisasszony. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot Ujjal mutogatván nagyokat kuttzantott* (330/485).

~ (308/16, 348/12), ~om (16/67, 287/51, 456/31, 455/48), *Lantom* (319/1, 12, 23, 35, 50, 337/353, 357), ~om' (205/67, 432/55, 439/49), *Lantom'* (308/11, 405/27, 29), ~ja (216/14, 220/34, 395/42), *Lantjai* (395/17), ~ot (162/4, 307/74, 432/63, 439/7), *Lantot* (396/15, 432/63), ~omat (397a/24, 423/23, 432/6, 454/1002), *Lantomat* (128/50, 184/23, 307/68, 424/50), ~odat (400/4, 48), *Lantodat* (253/13), *Lantját* (348/19, 418/3), ~jokat (220/20), ~omba (306/230), ~on (397a/17, 579), ~omon (338/2), *Lantján* (395/35, 348/3, 405/15), ~jokon (290/21), ~jára (415/22, 438/13), *Lantjára* (243/5), *Lantomtól* (243/cím), *Lanthoz* (397a/569), *Lanttal* (111/30, 188/123), *Lantal* (336/7), ~ommal (454/843), *Lantjával* (399/9).

Ö: arany~, ezüst~, vén~.

lantocska **Ö:** ezüst~.

lantol i

1. Költ, verset ír. *Én is tehát Pindus' tövében Lantolok illy Haza' innepében* (251/24). 2. *Lantolnak a nénék:* hárfáznak a műzsák. *Hát borra változtak már a' Hippokrének? 'S körülte dőzsölve ~nak a' Nénék?* (219/56) 3.

(5) *Zenél. 'S rajtok a' tetszetes Grátziák tántzólnak, Midőn ezer apró szerelmek ~nak* (330/1884).

lantolva in

(1) Az eseményeket versbe szedve. *Ímé egy Poéta siet utánnatok, Szánkáitok' nyomát ~ késéri* (330/89).

lantolván in

(1) Versbe szedve. *Latolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13).

lantornás mn

(2) *Lantornás ablak:* olyan ablak, amelyben üveg helyett bendőhártya, a marha bendőjének megszáritott hártyája van. *Melly szörnyű kár! egy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta!* (189/30, 6/28)

lantos fn

(7) Költő. *Ki Nemzetünknek Lantosit és feles Íróit a' közfényre kiálltatá* (439/37). *De bár talentomim nem tüzesek 's nagyok, 'S Hazám' Lantosi közt közpészerű vagyok* (454/1000).

~ok (338/50), ~a (418/108), ~sai (225/18), ~i (338/48), ~inak (328/14).

lantostábor fn

(1) <Juliannát> verssel köszöntő csoport. *Lantos táborotokba végyetek engem is, Juliánna kedves Név én előttem is* (290/25).

lantú mn

(1) Hangú. *Szörnyű Környék! kérkedj bátor Bús ~ Youngoddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Ánglusoddal* (128/22).

lantverő fn

(1) Költő. *Mellettem lemenők úja reám mutat 'S néz mint Római ~t* (328/23).

lány fn

(12) 1. Nőnemű gyermek. *Osztán nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné* (92/118). 2. Férfjhez még nem ment nő; hajadon. *Mert akkor Kabinettyába Egy lány sem ment örömmel* (231/78). 3. Vénlány. *De nevem ne messék köbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott szájonganak, Még holtom után is Lyánnak tsúfoljanak* (330/1572). *Lyány* (317/116, 322/3, *Lyán'* (397a/322),

lyányok (413a/397), *Lyányok* (330/1650), *Lyányok* (330/1242), *Lyánt* (330/834), *Lyányokat* (330/1282), *Lyányokkal* (401/12).

Ö: vén~. L. még **leány!**

lánycseléd fn

(1)

Cselédlány, háztatási alkalmazott. *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek, 'S az Uri udvarba tsak lé-hűtni jőnek* (330/1654).

lánycsoport fn

(1)

A szóban forgó lányok összessége. *De már akkor körbe fogta a' Lyány-tsoport, Verték a' szélyelhánytt székek között a' port* (330/1277).

lányfővel hsz

(5)

1. Hajadonfővel, főkötő nélkül. *Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból lassanként azok is, Sőt Lyányfővel járnak még az Asszonyok is* (330/1982). 2. Vénlányként. *Úgy is leányfővel kell néked megasznod* (330/816).

Lyányfővel (330/1664, 2015), *leányfővel* (330/1554).

lanyha mn

(1)

Nem nagy erejű, enyhe. *A' mirtusligetek' ~ Zefirjei Félszunnyadva enyelgenek* (338/3).

lányharag Ö: vén~.

lanyházó mn

(1)

Enyhe. *A' megszeliültt levegőben Lanyházó essők hullanak* (379/6).

lanyhulni lk: el~.

lányka fn

(19)

1. Fialat kedves lány. *Egy Lyánka' kezéből Kisdéd teste miatt kitsuszamlott két napi bolha* (348/43). *Ah, szűz lyánkák! A' rózsá' szép Tanátsát szabjátok rátok* (148/73). 2. Fialat szeretett nő. *Sokszor ám a' Lyánka' szíve Állhatatlan, És ahhoz, ki legjobb híve, Irgalmatlan* (276/15). *Ha Lyánkánk víg a' Máslásonn Úgy duplásonn Inni 's szeretni lehet* (156/13). 3. Virág. *Május' nimfája' [a viola] Leg szebb lyánkája: De végtére mire kél?* (146/17) *Lyányka* (230/5, 249/16, 309/119), *Lyánkák* (92/312), *Lyánkám'* (140/11), *Lyánkája* (438/45), *Lyánkaid* (373/156), *lyánkákat* (271/13), *Lyánkákat* (330/291), *Lyánkának* (330/1384),

Lyánkától (414/cím), *lyánkával* (330/508), *Lyánkákkal* (330/842), *Lyánkájával* (379/25).

Ö: márvány~.

lánykövet fn

(1)

Küldöttként érkező lány. *E' szókra az Urak mind katzajt ütének, De a' Lyány-követek felmérgeződének* (330/1160).

lányság fn

(1)

Hajadoni állapot. *A' Fársángot mindég től-töttem vígsággal: Hogy tán nem gyötörtök többé a' lánysággal* (330/762).

Laomedon fn

(1)

Személynév. (Priamos atyja.) *Ugy is régi hit-szegését ~ Várának Régen fizetjük már betses vérével a' hazának* (413a/508).

lap fn

(10)

1. Könyvnek, folyóiratnak egyik levele. *Ves-sék egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, mellyet a' Természeti Históriaának (Pozsony. 1801. 8.) 55-dik lapj. tézsen* (330*/199/14). 2. Vminek egyik oldala. *Ha' a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél ~ot* (413a/221). 3. Síkság, lapály. *Míg az olasz bértzek ~pá nem válnak egészen* (253/72). 4. Ellátatlan ~: beláthatatlan sík felület. *Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bunfentzeve ténferegnek Ez ellátatlan ~on* (397a/144).

~ig (330*/200/7), *lapj.* (330*/199/6, 330*/200/7), *lapp.* (330*/139/5, 330*/199/13, 330*/200/6).

láp fn

(1)

Vizenyős legelő. *A' komor bika' nyomában Sok szép fejr tehének A' Major' bokros ~jában Kedvekre őgyelgenek* (397a/155).

lapály fn

(6)

Környezeténél alacsonyabban fekvő terület. *Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az Alföld' gazdag lapállya Siratni kezd engemet* (428/155).

Lapályok (413a/132), *lapájok* (397a/11), *lapáján* (397a/277), ~ra (239/183), *lapájjára* (231/181).

lapályos mn

(1)

Laposan elterülő. *Lantot ragadtam, 's a' ~*

Dácia' térmezején danolván A' földnek allyáról felemelkedém (396/15).

lapát fn (3)

1. Evezőlapát. *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező ~ Segítsen a' vizeken* (114/215). **2.** Mennek kőnek és ~nak: mindennek nekimennek. *Mennek kőnek, és ~nak, A' nap kettő, még se látnak, Reng a' föld, forog velek* (317/194). ~tal (413a/1060).

lapitha fn (1)

Lapithák: tesszáliai nép. — ...ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és Fohusnak, 'S a' Lapithákat kondérral fenyítő Hylaeusnak (413a/1011).

lapítni lk: meg~.

lapos mn/fn (3)

I. mn <Nő> fonnyadt mellű. *Dóris! Dóris! ... Már, a'hol domború voltál Lapos vagy és négy-szegű* (392/42).

II. fn **1.** Sík vidék. *Ugy van! harsog a' bértz, örvendez a' ~* (306/249). **2.** Település alacsonyabban fekvő része. *Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' ~ba* (340/6).

lappang i (10)

1. Észrevétlenül rejtőzik, megbújik vhol. *Kérdjétek a' kalyibától Nem ~ é ott egy Bóltis* (397a/266). **2.** Vmi vhol feltáratlanul rejtve van. *Mikor még emberi létem csirájába Nem tudva ~ék valamely plántába* (453/250). **3.** <Dolog> gyaníthatóan ott van, de még nem ismeretes. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok ~nak* (64/2). **4.** Rejtetten fejlődik, kitörni készül. *Az Éris' szikráji, ... Mintegy hamu alatt még benn ~ának, Egyszerre kiütvén, lángokká válnak* (330/967). **5.** Vmi ~ vkinél, vminél: birtokában van. *Darabos kösziklák ~anak nálla* (211/7). ~ (176/7), 77/164, 216/124), ~ott (63/17, 77/71).

lappangó ~ lappongó mn (3)

1. Nem látható. *Lappangó kőszálba hajójok ütközött* (74/10). **2.** Lappangó kézzel: óvatosan. *Mind azt, a' mi tsak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természetről lappangó kézzel le-lopogattya* (216/36). **3.** Elrejtett. Ma-

darász ... Zöld levél alatt ~ Törkalitkája alá A' tsemeték között bolyongó Kedves párját bétsalá (397a/793).

lappangtató mn (1)

Lappangtató hely: rejtekhely. *De a'ki ötet ismét Lappangtató helyéről Önként ölembe hozza* (185/75).

lappon fn (1)

Lapp. Például halljátok egy Lappon' érzését (454/409).

lapta fn (3)

Labda, játékszer. Előbb, mint egy ~t a Szánról fel-ejtett, Azután leejtett, s a földön felejtett (228/15). ~ként (193/12), ~képpen (379/135).

lapu fn (2)

Nagy levelű gyomnövény. Elfűlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérges konkolyok, és vadzabok felnövik (413a/172). ~ (239/14).

Lar (lat) (1)

<A családi tűzhely védőistene.> *Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok, 'S Bár bele a' Gondok táborosann járnak; Mégis ott áldozom Néked mint egy Lárnak* (235/32).

Lár fn (2)

Víznev. <Larius; a mai Comói-tó.> *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról* (413a/683).

lárma fn (57)

1. Tartós zaj. *Mert ekkor szűnik meg a' Városi ~* (3/15). *'S hirtelen nagy ~ lesz* (317/165). *Mennyegzőt mutató Innepi ~ é?* (432/65). **2.** Harci zaj. — ...tsörög a' kard, 's az hadi ~ *Verdesi a' felhőt* (253/29). — ...zeng még a' *hadak ~ja fülemben* (259/614). **3.** Riasztást jelző hang; riadó. *Kitsapott már a' láng: ~t kiáltottunk* (330/1749). **4.** Lármás jelenet, veszekedés. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és ~ nélkül annyi embert táplált* (200/48). *A' Rendek közt nagy ~ lett A' futurus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/5). **5.** Lármával: nagy hangon. *Ekkor fel kél: 's hát ~val Szórja a' Teremtettét* (231/55). ~ (92/23, 225, 225/113, 253/11, 267/55, 89,

305/36, 330/209, 1279, 1635), *~k* (253/3, 305/65), *Lármák* (258/8), *~ja* (237/53, 405/32), *~jok* (326/39), *~t* (197/72, 90, 200/45, 330/5, 652, 1646, 1934), *~ját* (231/93), *Lármáját* (200/35), *~nak* 114/14), *~ra* (114/546, 239/203), *Lármára* (200/55, 445/30), *Lármáról* (197/80), *~tól* (267/41), *~val* (56/35, 59/16, 87/26, 29, 114/633, 693, 192/21, 195/16, 199/46, 49, 202/35, 260/17, 267/13, 306/98, 330/1579, 413a/368).

Ö: *öröm~*.

lármahang fn

(1)

Riadó, riasztás. *Midőn a' Lármahang fülemben hat, Indúlok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívembe* (257/20).

lármás mn

(6)

1. Zajos (személy, csoport). *Nyúgodj! ím a' ~ hadnak Fegyvere most nem zörög* (368a/37). **2.** Nagy zajt okozó. *Lármás Városok! távozzatok* (110/31). **3.** Lármáson: hangosan. — ...a' *Muzsika ~on zeng rá* (259*/205/2). ~ (83/51), *Lármás* (110/31, 197/47, 330/1259).

lármaszó fn

(1)

Zaj. *De mit, de mit Hallok még is amott? Innepi ~t* (432/57).

lármátlan mn

(1)

Zajtalan. *A' ~ éjszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/183).

lármáz i

(2)

Hangosan kiabál. *A' hátulsók visszahúzták az elsőket: Lármáztak, zajgottak, porfelleget vertek* (330/1469). ~ (453/100).

lármázva in

(1)

Zajt okozva. *Gyászos Tél ... És azalatt nagy lármázval Ki mormolsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/114).

lármázván Ik: *fel~*.

lárva fn

(4)

Álarc, álca. *Az ábrázat sokra fordítható ~ Sőt még a' beszéd is egygy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/10). *~t* (77/146), *Lárvának* (208/12), *~jába* (337/17).

lassan hsz

(14)

1. Kis sebességgel haladva. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya ~ forduló talyigája* (413a/182). **2.** Hosszú idő alatt. *Sőt úgy meg töretnék ~, hogy reszkető Fejekkel keresik, hol van a temető* (215/51). **3.** Egyenletesen, hosszasan. *Lassan el enyésznek [a zefirek] a' liliomokonn* (84/28). *Lassan ölj mérget ád be méz formába* (453/122). **4.** Fokozatosan. *De majd ha bé fogadják [a zarándokot], Lassan kevély, kevélyebb, 'S végtére tséltsapabb lesz* (185/164).

~ (90/18, 237/30, 413a/527, 582, 1118), *Lassan* (173/14, 196/28, 380/28), *Lassann* (264/3).

Ö: *lassan~*.

lassanként hsz

(2)

Lassú, fokozatos lefolyással. *Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból ~ azok is* (330/1981). ~ (162/108).

lassan-lassan hsz

(6)

Lassú, fokozatos lefolyással. *Már én látom lassann lassann Mint lankadtok és hervadtok* (150/25), *Lassan-lassan* (214/21, 215/55, 231/365, 413a/150, 453/275).

lassodik i

(1)

Lassul. *Elmém is ... Lassodik, 's hogy megjárhasa A' szomszédság' völgyeit Mankót fog, és megoldvassa Minden tippeneit* (392/65).

lassú mn

(15)

1. Kis sebességű (mozgás). *Az igaz Magyar Tántz, a' ~ Verbunkos* (330*/156/1). **2.** Viszonylag hosszú idő alatt végbemenő. *Csak ti ... ti néztek előre A' lassu halállal terhes jövendőre* (453/60). **3.** Lassan mozgó. *'S esméretlen Partra kél És reá nézve ~nak És tsendes fúvallatúnak Látszik akárm gyors Szél* (177/42). **4.** Halk (hang). *Úgy tetszett, hogy mintha ~ zengzetek is Jöttek volna onnan* (330/1859). *Az én Lelkem' sóhajtasítól Reszket a' fáknak levele, Mellyeket itt mély panaszitól Lassú zúgással emele* (130/20). ~ (33/2, 123/67, 216/116, 237/55, 239/51, 413a/39), *Lassú* (330/514, 1181, 428/26); *leglassúbb* (330*/199/8).

lassul i

Lassúvá válik. *Ő is most már ~t, de hajdani vitézi Lépésit a' haza menésre intézi* (69/21).

László fn

Személynév. **1.** ⟨Szent László király.⟩ *Leszállván a' Mennynek fényes udvarából, Szent István' és ~' örök trónusából* (259/142). **2.** ⟨IV. (Kun) László király.⟩ *Kún maradványok is közötté látszottak Mellyeket ~nak a' Kúnnék hordottak* (237/106).

lát i

1. Vkit, vmit szemével érzékel, s róla képet alkot tudatában. *Itt vagyok, engem ~sz* (290/29). *Nem lát'd sárba keverve Pernyész köntösinek havát?* (432/43). **2.** ⟨Tudati képet⟩ úgy fog fel, mintha szeme előtt megjelenne. *Oh — de tán most is álmod ~ok* (431/49). — *...hadakat ~ok, 's közepén a' hadaknak Rénus' füstölő partján már ~om az Árpád' Kardra szokott fíjait* (253/16). *Lát és habzik az ész, a' szív fél és óhajt* (454/5). **3.** Észlel, tapasztal. *De én e' Remekben egy nagy hibát ~ok, Mellyet ti, elfogott Szemek, nem ~átok* (421/27). *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem ~tam miolta csak élek* (330/6). **4.** Megér, átél. *Ez a' kegyes Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot ~* (259/166, 202). **5.** Tud. *Ha most vagyok, ~om, mindég is kell lennem* (454/15). *Melly édesen pezseg! Már előre ~om, Melly vígakká térszen ő akkor, barátom!* (199/73). **6.** Lájéké: látják-e? *Lájéké meg öltünk tyúkot, lúdat, kappant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk koppant* (340/13). **7.** Lásd: nézd meg a jelzett helyen. *Lásd az I. K. [Első Könyvet]* (330*/197/9).

~ (77/186, 111/85, 142/5, 216/74, 397a/1076, 413a/729), ~ok (127/8, 27, 139/51, 62, 201/39, 213/9, 253/46, 258/5, 259/349, 306/67, 88, 405/31, 421/8), *Látok* (136/10), ~sz (158/14, 190/67, 433/78), *Látsz* (237/35, 330/1995, 348/38), ~tz (60/18), ~ol (111/58), ~unk (201/48, 216/8, 103, 327/53, 413a/712, 454/606), ~tok (133/43, 44, 47, 139/44, 66, 330/991, 1952), ~nak (317/195), ~ék (330/800), ~tál (337/25, 422/2), ~a (77/288), ~tam (208/54, 237/1, 7, 330/100, 101, 1739), *Láttam* (237/

107, 306/146), ~ott (111/105, 211/51, 231/102, 237/82, 267/180, 326/43, 337/105, 106, 345/16), *Látott* (212/62, 403/51), ~tunk (123/26, 225/134), ~tatok (139/20), ~tak (454/373), *fogsz látni* (158/41); ~om (16/40, 63/27, 77/239, 114/449, 126/43, 136/9, 139/108, 150/25, 169/139, 202/115, 205/40, 206/5, 223/3, 249/63, 253/6, 6, 258/11, 259/121, 383, 522, 268/98, 295/31, 299/29, 301/20, 306/31, 309/42, 93, 330/729, 781, 1967, 342/12, 376/1, 418/34, 430/5, 439/66, 443/93, 93, 454/135, 139, 168, 456/33, 34, 457/11, 460/97), *Látom* (88/9, 10, 150/2, 43, 162/13, 258/13, 259/360, 385, 387, 623, 285/26, 306/32, 317/49, 338/21, 347/9, 397a/1136, 432/73, 75, 443/97), ~od (106/24, 111/45, 137/5, 159/1, 202/124, 229/1, 320/7, 330*/166/6, 372/24, 413a/204, 418/13), *Látod* (3/1, 272/22, 348/25, 460/36), *lát'd* (348/15, 432/41), *Lát'd* (426/13, 440/5, 13), ~ja (202/48, 349/23, 418/120, 454/760), *Látja* (114/195, 155/17, 188/136, 272/23, 330/1747, 428/24), *Látj'* (185/124), *láltya* (5/19, 56/48, 77/242, 92/179, 114/553, 192/37), *Láltya* (231/251), ~juk (78/23, 330/1662, 454/589), *Látytyuk* (216/110), ~játok (139/71, 92, 258/65, 259/447, 330/1274, 397a/913), *Látjátok* (338/41, 42), ~ják (114/270, 139/64, 150/43, 315/11, 330/1263), *Látják* (337/121, 125, 453/200), ~lak (208/16, 342/12, 454/848, 460/60), *Látlak* (145/20, 397a/561, 454/849, 852), *Látám* (373/54, 56, 432/21), ~ád (313/35), *Látá* (338/25), *Láták* (445/53), ~tam (9/7, 61/36, 114/25, 139/61, 228/8, 237/19, 79, 132, 254/32, 379/109, 391/19, 28, 396/10, 413a/212), *Láttam* (162/115, 121, 237/19, 413a/326, 428/138), ~tad (257/172), ~ta (149/22, 228/21, 235/15, 299/120, 306/290, 413a/496), *Látta* (321/9, 10, 330/431, 433, 437, 454/373, 377), ~tuk (225/133, 413a/476), *Látuk* (123/37, 43, 225/125), ~tátok (330/953, 337/415, 397a/915, 431/16), *Láttátok* (330/955), ~ták (114/736, 225/59, 267*/19/11, 330/703, 1642), *Látták* (134/34, 447/34), *Látták vala* (330/1102). — ~nám (26/48, 169/69, 443/122), ~nád (268/67, 68, 296/13), ~ná (267/153), ~nátok (214/61), *Látnátok* (132/14), *látta volna* (162/92). — *láss* (330*/137/9,

397*/1137), *Láss* (67/25), *lássál* (164/3), *Lás-sanak* (212/4), *lásson* (12/32, 133/51, 308/34), *lássonn* (11/14); *lássam* (259/503), *lássad* (330/817), *Lássad* (212/15), *lásd* (432*/204/3), *Lásd* (67/26, 158/55, 143/6, 10, 158/49, 51, 53, 330*/195/1, 418*/173/2, 432*/206/1), *lássá* (237/82, 267/122, 337/183), *Lássá* (308/58, 426/60), *Lássátok* (198/48, 258/69), *lássák* (330/631), *Lássák* (52/27).

Ik: ki~, meg~.

látandó Ik: meg~.

látás fn (25)

1. Az a tény, hogy vki lát vmit. *Látástok, hal-lástok, élesek ti néktek* (454/215). **2.** Tekintet, pillantás. *Ah, mikor a' több szem között Látá-sunk összeütközött, 'S egymástól lángot kapott* (447/41, 134/41). **3.** Látvány. *Melly különös ~ jelenik meg előttem az éjnek Néma homályá-ban?* (258/1) **4.** Elvárás. *Láttam, magam lát-tam ... De mivelhogy nagyok A' ~ok, és én kis éneklő vagyok: Te beszéld el, Klio* (237/20).

~ (216/92, 327/13, 400/73), *Látás* (134/30, 258/cím, 259/349, 432/87, 447/31), *Látásod* (269/27), ~a (239/25), ~t (225/49, 268/42), ~unkat (199/29), ~ára (77/100, 220/26, 231/468, 330/111), ~unkra (239/198), ~ától (231/292), ~nál (231/143).

Ö: álom~.

látatlan mn (1)

Látatlanul: láthatatlanul. — ...kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' ma-gános fülemüle, ~ül zeng ő körülöttök (368*/24/26).

Ik: el~.

lateo (lat) (2)

Lappang, lapul. *Lurida sub dulci melle venena latent:* Az édes méz alatt sárga mérgek lapul-nak (27/cím).

latuít (39/cím).

láthat i (28)

1. Vkit, vmit szemével érzékelhet, s róla képet alkothat tudatában. *Jer Múzsám ~sz még sok száz szebbet szembe* *Hogyha bé még ama fir-hangos hárembe* (190/19)). **2.** <Tudati képet> úgy foghat fel, mintha szeme előtt megjelen-ne. *Hatalmas Képzelés! ... Lobbantsd meg el-mémében világos fáklyádat, A' melynek fényé-*

nél láthassam azokat A' testi szemektől elrej-tett dőlógokat! (225/37) **3.** Megérhet, átélhet. *Minden írásimat, melyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem ~tak, ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/54).

~ (191/42), ~unk (25/29), *Láthattam* (162/23), ~ott (428/62); ~om (443/82), ~od (299/112, 364/4), ~ja (191/38), 214/67, 424/13), ~lak (349/20, 433/33), ~ta (454/535). — ~nék (267/235); ~nám (169/47, 268/65), ~nátok (139/41), ~tam volna (428/161). — *láthassunk* (190/69, 307/112); *láthassam* (310/70), *lát-hassa* (310/51), *Láthassuk* (255/4, 451/4), *lát-hassák* (310/54).

Ik: bele~, meg~.

láthatár fn (4)

Látóhatár, az a távolság, ameddig vki körben ellát. *Már a Nap a' ~án Jó magasra felhaladt* (231/45).

Láthatár (163*/114/1), ~a (231/106), *Látha-tár* (163/5).

láthatatlan mn (7)

Nem látható. *A' kellemetes illatoknak Látha-tatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire* (397a/962).

~ (64/3, 75/5, 11, 330/1345, 397a/849, 455/13).

láthatni in (3)

1. Szemmel érzékelhetni. *Van itt barlang, van élő víz, hűs tempéket ~* (413a/1024). **2.** Észlelhetni, tapasztalhatni. *A' szerentsét, 's virtust egy helylyen múlatni Illy szép egyezéssel nem könnyen ~* (78/2). **3.** Olvashatni. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Iródeák' Könyvében, a' Mándi Úr' fordításában* (418*/175/1).

látható mn (1)

Észlelhető. *'S a' melynek boltozatjában Egy ~ hívség haboknak fodrában Hempelyegve útát szég* (397a/638).

latiumi mn (1)

Latiumban használatos (latin nyelvű). *Deákul akartam írni. De azt gondoltam meg, hogy ... egy rajta, ősi, vitéz, magyar, 's több efféle ha-zai szólás több benyomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia* (267*/12/13).

látni in**(19)**

1. Szemmel érzékelni, megnézni. *Őszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél azonban ~ egy vidéket* (126/34). *Melly ditső volt ~ Hazánk' két szemfényit!* (306/222) 2. (Tudati képet) úgy fogni fel, mintha szeme előtt megjelenne. *Óh, ha még egyszer lehetne Látni lelkem' Angyalit!* (376/14) 3. Észlelni, tapasztalni. *Ezt ~ benned Rhédey, Kedvesem! Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy* (445/13). 4. Megérni, átélni. *Az embernek igen kényes természeti, 'S magát meg-vetve ~ nem szereti* (194/32). 5. Vmihez hozzá látni, vmibe belefogni. *Mecenas mostan már azt fogom dallani ... Millyen gondal szükség ~ a' Marhához* (413/4). ~ (126/53, 161/32, 306/32, 330/483, 907, 337/190, 403/6 413a/988, 990), *Látni* (231/282); *látnom* (223/17), *Látnom* (344/5), ~a (45/14).

látó in**(2)**

1. Szemével érzékelő. *Kék homály alá takarja Mindent~ szent szemét Az Ég* (397a/210). 2. Átlelő, megérő. *Ki jó órát tészek néha a' vénnek is, 'S a' mindennek szükét ~ szegénynek is* (330/1908).

Ö: messze~.**látogat i****(1)**

1. Vhova eljár. *A' szép Assemblékat gyakran ~ta* (330/140). 2. Vmivel ~: vmit hoz, okoz. — ... 's a' nedves Auster mivel ~, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni (413a/465). 3. Felkeres, felkutat. *Most ~ják régi Tudósaink* (439/45).

Ik: meg~.**látogatni in****(1)**

Meglátogatni, felkeresni. *Tsak három haldoklót ~ mégyünk* (454/534).

látomás fn**(3)**

1. Látvány. *Vérbe tajtékozó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld! Ah, ti borzasztó fene Látomások!* (287/37) 2. Tünet. *Egyszer tsak előmbé tűnik bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/25).

Látomást (337/65).**Ö:** szem~.**látomást Ö:** szem~.**Latona fn****(1)**

Személynév. (Lato, Jupiter első felesége.) *Ki nem szólt Hilás gyermekről, ~ Délusáról* (413a/1110).

lator fn**(3)**

Gonosztevő, gazember. *Itt edgyütt hever a' ~' palotája, A' jámbor kunyhója és akasztófája* (454/169).

Latrok' (337/144), ~ra (160/8).**latorság fn****(1)**

Gazemberség, gonosztett. *Rettentő ez a' ~! Álly bosszút, Nemes Magyarság!* (257/54)

látszatik i**(5)**

Tünik, mutatkozik. *Mit keresnek ezek Fársáng' innepében, Kik úgy látszatnak a' szépek' seregében, Mint mikor a' rétnék virági kinyilva Mosolyognak, 's köztök áll két rohadtt gilva* (330/252).

látszatának (290/17, 330/2051), *látszattak* (413a/816), *láztattak* (413a/491).

látszik i**(48)**

1. Szemmel érzékelhető. *Ott nem haragos Istenség ~, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik* (139/22). *Ott ~ ama' kapu megett Egy ház* (189/5). 2. Vmilyen benyomást kelt, vmilyennek mutatkozik. *Villog az ezüst kard, 's arany paszomány, Virágzani ~ töllök a' tartomány* (330/70). *Egyébüitt tsendesség ~ völgyön, hegyen* (330/523).

~ (77/40, 141, 199/100, 216/54, 239/31, 259/549, 268*/24/2, 330/1896, 330*/200/22, 397a/857, 417/17), *Látszik* (177/44, 185/114, 134, 191/46, 287/22, 443/234), *láttszik* (413a/399), *láttzik* (10/29, 25/7, 238/9), *láttzol* (209/24), *látszatok* (150/12), *látszanak* (202/11, 267/63, 390/20, 397a/128, 1094, 452/45), *láttzanak* (56/11, 60/30, 162/78, 210/86, 413a/457), *látszott* (225/56, 237/101, 121, 257/87, 306/190, 330/1230, 341/4), *láttzott* (231/112), *látszottak* (237/105, 314/14).

Ik: ki~, meg~.**látszó in****(2)**

1. Látható. *Estve későn a' Hegyek közt útamat vitték magok A' setét felhőkbe láttzó tizenkét tsillagok* (161/24). 2. Tünő, mutatkozó. *Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenség-*

nek ~ Csalfa, vak Remény! (427/3)

Ik: által~.

látta fn

(7)

1. *Vkinek ~ra:* azért, mert vki lát vkit. *Ah, mért jöttél bé most! Ah be' szurdaló ív, Mellytől gyötrettetik láttodra ez a' szív!* (268/34) 2. *Vminek ~ra:* vminek a láttán, amikor vki meglát vmit. *Ki jajgat a' szelíd békeség' ~ra* (330/651). *~mra* (379/67), *~ra* (52/28, 259/497), *Láttára* (170/53, 257/138).

Ö: madár~.

láttat i

(2)

Mutat. *De mit ~sz a jövődő' Tűkörében, kék Remény?* (443/217) *láttatom* (306/32).

láttatik i

(14)

1. Látszik. *Erre Bihar: menjen, de előbb lova jól ki pihenjen, Merre Diófahatár ~;* arra Csátár (119/4). *'S az áspisok' nemében Méreg 's harag nem láttatott* (247/8). 2. *Láttatik bírní vmivel:* vmivel rendelkezik, vmi a birtokában van. *Ha kínáltatsz ezen élet gyümölsével, Láttatol bírní a' Világ mindenével* (239/22). *~* (127/23, 421/23), *Láttatik* (239/184, 330/106), *Láttatol* (16/26, 205/26), *Láttatnak* (330/1948), *láttatott* (330/1755), *Láttatott* (330/911), *láttattak* (231/120, 413a/483).

látván in

(28)

1. Vkit, vmit szemével érzékelve. *Tehát Thisbe ~ strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149). 2. Észlelve, tapasztalva. *Erre sokan rá állának, Látván hasznát tanátsának Ezen okos embernek* (114/509). *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember, emberré kezd válni?!* (313/106) 3. Felismerve, tudva. *Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A' Conventbe fel kele* (114/436). *~* (10/25, 34/4, 38/4, 126/74, 188/79, 190/70, 202/84, 213/35, 244/5, 317/198, 330/2, 397a/483, 452/6, 454/410), *Látván* (114/191, 249, 701, 763, 148/14, 231/277, 257/150, 330/449, 375/5), *Látvánn* (434/14).

Laudon fn

(2)

Családnév. (Osztrák tábornok (1717–1790).) *Most is Belgrád alatt új koszorút fonnak Vitéz*

homlokára az Öreg ~nak (78/36).

~ra (78/cím).

Laura fn

(28)

Személynév. *~m' Nyomát e' zöld Fák Alatt keresem* (144/1). *Petrarcha hív ~ját Forrón nyomja szívére* (297/63).

~ (129/13, 54, 57, 60, 130/3, 134/1, 24, 112, 136, 135/20, 144/cím, 15, 174/8, 16, 330/169, 441/15), *~m* (174/2, 7, 441/3), *~t* (134/141), *~ra* (134/38, 135/46), *~hoz* (174/cím), *~mmal* (144/8, 13), *~ddal* (144/16).

laurus fn

(16)

1. Babérfa. *Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' és Myrtusok' Árnyékában pihenni* (110/8). 2. Babérlevél. *Látom úgy is, hogy könnyekkel ázott ~t kell ennem* (162/13). 3. Babérkoszorú. *Nem lévén senki-is Nála méltóbb erre, Hogy: ~t tehessen egy Illyen Emberre* (188/76). *Még azok is Laurust fűznek Hérosinkra* (81/27).

~t (203/27, 317/42, 442/7, 21), *~ok* (72/23), *Laurust* (42/5, 91/9, 111/49), *~ra* (188/65), *~ához* (188/93), *~sal* (454/867), *~okkal* (255/6).

lauruság fn

(1)

Babérág. *Nékem is fejemre menni Fog Homérral laurus-ág* (317/44).

laurusági mn

(1)

Babérági. *Seu: Laurus ági* (122/cím).

lauruserdő fn

(2)

Babéredő. *Ezt egy sűrű Lauruserdő árnyékozta* (143/35).

laurus erdőnek (188/52).

lauruskoszorú fn

(2)

Babérkoszorú. *Igy Laurus koszorút igen nehéz fűzni* (29/7).

Laurus koszorúkat (216/80).

lázad i

(4)

Keletkezik, kitör. *Újabb zavarodás lázzad a' tengeren, Verődnek a' habok egymáshoz ezeken* (202/43, 56/43). *Köztök nagy csata lázzadott* (447/7).

lázzado[tt] (134/7).

Ik: fel~.

lázadás fn

(1)

Lelki háborgás, indulatos ellenkezés. *Mi is*

szint oly nagyra születünk mint mások Még
sintsenek bennünk ilyen lázzadások (453/190).

lázadt in (1)

Háborgó, ingerült. 'S egyyiket is a' szív' láz-
zadtt indulatja Szokott fekvéséből ki nem for-
gathatja (454/211).

Lázár fn (2)

Személynév. 1. Méltóságos királyi tanácsos
Somssich ~ Úr' ódája méltóságos Rhédey La-
jos ts kir. Kamarás ő nagyságához (445/cím).

2. (A bibliai belpoklos szegény ~.) Kinek tsa-
pásitól félnek a' Királyok, Nyögnek a' ~ral
megtölt Ispotályok? (215/18)

lázaszt lk: fel~.

lázi fn (1)

Érték, ázsio. De mi is nagyobb kincs, mint ha
van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Lá-
zsija (222/48).

lé fn (8)

1. (Tó) vize. Mint az Avernus Tó fekete levébe
A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull
(239/121). 2. Gyümölcsben keletkezett termé-
szetes nedv. Igyál! Ne, e' szőlő-gerezd' Levé-
vel öblödet fereszd (166/6). 3. Must. Itt van a'
víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelők-
nek víg tábora örül Mellybe hordogattya a'
meg ért szőlőket ... Jó kedvel biztatnak zava-
ros levei (87/28). 4. Salétromsav. Bár, Bará-
tom! az itt kipáralgott ~nek Tsepjei számtalan
könnyékké lennének (457/9).
leveik (199/48), levét (413a/10, 302), Levét
(111/119).

Ö: hó~, szilva~, szőlő~, törvény~.

leány fn (63)

1. Nőnemű gyermek. Ahol pozdorján rágódik
mind anyja, mind Leánya, Fia (326/25). 2.
Férjhez még nem ment nő; hajadon. Több ~
van, mint Pillangó, Válogathatni (401/19). 3.
Képzelet szülte női lény, mint vminek a jelké-
pe. Óh Tihannak rijjádó ~a! Szállj ki szent he-
gyed közül (304/1, 435/1). Te, földi bízossa az
égnek Arany Gyógyulás! Te a' nagy És bölts
Teremtő tehetségnek Halandó Leánya! Te
vagy (455/40). 4. Vénlány. Mond'ttam; hogy
akárki legyen, hozzá megyek, Kezet tsapok ve-
le; tsak ~ ne legyek (330/770).

~ (231/189, 330/808, 448/17), Leány (231/

237, 249/17, 330/1007, 1135), leán (337/261),
~ok (317/215, 330/1816, 373/87), Leányok
(104/2, 127/1, 288/120, 330/1172, 373/2, 62,
170, 175, 199, 421/1), Leányé (368a/67), ~om
(114/585), Leányom (268/121), ~a (258/23,
267*/15/6), Leánya (212/109), ~ai (399/4,
447/23), Leányai (134/23, 164/18, 390/26), ~i
(294/7, 373/113), Leányi (161/26, 186/5, 188/
84, 220/19, 225/80, 353/2), Leányaink (114/
972), ~t (271/22), Leányt (208/103), Leányo-
kat (433/51), Leányát (113/13), ~it (373/149),
Leányit (418/34), ~nak (85/13, 197/13), Le-
ánynak (368a/85), ~ának (231/176), Leányban
(454/477), Leányokon (330/821), ~hoz (330/
1974), Leányitól (73/cím), Leányért (433/4),
Leányokkal (330*/164/6).

Ö: koszorús~, múzsa~, paraszt~, szoba~. L.
még lány!

leányélet fn (1)

Hajadon életmód. Addig is, mivelhogy a' ~nek
Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek
(330/1979).

leányfő fn (1)

⟨Festett⟩ leányfej. Virgilius emliti ... és Hora-
tius a' Diva triformist: mert három fejjel fes-
tették; közbül állott a' ~, jobbról a' lőfő[,]
balról pedig a' kutyafő (330*/165/9).

leányfővel l. lányfővel

leányi mn (3)

Leányokra jellemző. Érzem: a' ~ elme Nyári
árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' sze-
relme Mint Zefir, körülte leng (449/9).
~ (330/1013, 373/167).

leányka fn (24)

1. Kislány. Tsak ujjai közül nézték, Mint Le-
ánykáink szokták (92/322). 2. Fiatl leány, ha-
jadon. Héj, ha meglát, hány negédes, Hány
katzér ~ vár (448/16). Tölts bort, Leányka,
tölts bort, Kevellem a' piros bort (373/17). 3.
⟨Fiatl, szeretett leány kedveskedő megszólí-
tásaként.⟩ Leányka! Hű szerelmem' Tüzét mi-
ért kerülöd? (105/1) 4. Borfajta. Ha gazdag
Vatsorát hozol magaddal, És fog jönni veled
fejér Leányka, Jó bor, tréfa, egész sereg ka-
tazajjal (140/4).

Leányka (351/9, 370/8.), Leánka (301/3, 330/
1108, 384/1), ~k (185/41, 373/46), Leánykák

(264/7, 373/29, 32, 50, 100), *Leánykám'* (376/3), *Leánykája* (245/50), *~t* (344/3), *~nak* (330/1976), *Leánykáknak* (231/429), *Leánykákhoz* (353/cím, 397*/75/11).

leánykérés fn

(1)

Leánynak szüleitől való feleségül kérés. És a' *Leánykérést mind tsak elmúlatják* (330/1970).

leánykérő fn

(1)

Leányt a maga v. más számára feleségül kérő személy. *Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt* (330/1826).

leánynézés fn

(1)

Házasulandó férfinak látogatása a lányos háznál tájékozódás végett; udvarlás. *A' kit a' leányé nyek el akarnak venni: Egy hét Leánynézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421).

leányruha fn

(1)

Női ruha. *Igy múlatott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába* (170/28).

leányság fn

(1)

Szüesség. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh ~tokot dosztig tarthatjátok* (330/1946).

leánysereg fn

(1)

Leányokból álló, alkalmi harcos együttes. *Ti elmondhatjátok, jut is eszetekbe, Kik állottak belé a' Leány-seregbe, Kik voltak Vezéri az Amazonoknak* (330/1168).

leaprítván in

(1)

Levágva. — ...'s *fanyar fige bab fejét Leaprítván töredékeny szárát zörgő Erdejét* (413a/88).

learattat i

(1)

Megad, lehetővé tesz. *Reményli hogy kedvesének Ajjakiról talám még Bérét hosszas hűségének Learattatja az ég* (397a/224).

lebabonáz i

(1)

Eltávolít. *Kerek Hajnal sűgároddal ... Süss Druszámnak, Barátomnak, Két szemére édesen, 'S babonázd le az álomnak Mákját rólok tsendesen* (456/15).

lebagyadás fn

(1)

Elgyengülés. *De lelke e' dalok közt Édes*

lebaggyadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé (373/111).

leballag i

(1)

Eltávozik, meghal. *Igaz, Tisztes Öreg ... Tsak tartson a' haza őrző csillagának Titeket, mert sokak már le ballagának* (68/14).

lebeg i

(29)

1. Felfüggesztés nélkül fennmarad a levegőben. *Egy homájos felhő ~ körülötte Ezt a' sóhajtasok gözi sűrítette* (6/17). 2. Látomásszerűen mutatkozik vki előtt. *Édes születetföldemnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Magyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj ~* (400/ 64). 3. <Szellő> enyhén fúj. *Ott a' hol éneklek tsendes szellőtske ~!* (450/37) 4. Könnyedén leng. *Verebek fészkelnek még ott utóljára, Hol szabadságsapka és zászló ~ ma* (416/18). — ...ti láttok testén Valamelly leplet, ... *Melly ~ meztelen Évám' Édenén!* (139/69) 5. <Vízen> fenn marad. *Mingyárt el merülnek ... Mások több ideig ~nek felette* (211/17). 6. <Szárny> enyhén mozog. *Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk ... Két szárny ~ a' két vállán* (326/42). 7. <Hang> halkan szól. *Illyen szók ~tek az Úr' számolyánál* (225/107). 8. <Érzelem> megnyilvánul, megjelenik. *Környülem tsak öröm ~* (403/70). *Híg nyugalom 's öröm ~ feletted, Ah Boldog Nép!* (299/128) 9. *A halál ~ felette:* pusztulóban van. *'S a' földre mind le dültek [a virágok], Halál ~ felettek* (186/8). 10. *'S az élet' és halál' setétes Hullámjain ~ velem:* halálán van (455/8). 11. *Száján ~ az élet: haldoklik. És számon ~ett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár* (428/94).

~ (216/7, 62, 259/48, 328/8), *Lebeg* (162/30, 397a/1016), ~nek (188/44, 294/25), ~ett (330/1253), *Lebegett* (114/299), ~ék vala (330/114). — *Lebegj* (254/55), ~jen (259/116, 266/56), *Lebedjetek* (134/142, 447/136).

Ik: el~, ki~, le~.

lebegő mn

(6)

1. Szállongó. *Lebegő bársony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszottak!* (447/49) 2. Könnyedén mozgó. *A' szélnek ereszti öszvetsapzott haját: Két kis pudli húzza ~ hintaját* (330/676). 3. Függő. *És hogy te*

nem tennél már engem másnak Hanem tsak egy megy fánn ~ Tamásnak (61/6). **4. Lebegő szárny:** kitejesztett szárny. *Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S ~ szárnyakon fennfüggve trombitál* (400/90). **5. Lebegő árnyékok:** jelentéktelen senkik. *Sőt már a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, már azt tartják annak. Tarka Lufibal-lonok! ~ árnyékok!* (194/41) ~ (254/6).

lebegtet i (1)

Lebegő mozgásba hoz. *Te vagy — te vagy — [szellet] Hafiznak Árnyéka! Csendes Árnyék, Te ~ed hajunkat!* (373/196)

lebege in (1)

⟨Árnyék⟩ csendesen. *Híves árnyékotska, Szállj ~ rá!* (263/20)

lebevén in (1)

Szállva. *'S így ~ az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig* (454/317).

lebékóz i (1)

Leköt. *Csúfol futtában, És gázolja szívemet, 'S a' törvény bújnyikvárában Lebékózza Kintsemet* (443/108).

lebed(ig) (ném) (2)

Élő, eleven. — ...a' németnél lebed, lebedig, lebhaf. *Nyelvünkben még eddig tsak e' két szót gyomroztuk: élő és eleven* (330*/204/4).

leberis (gör) (3)

Kígyó levetett bőre. *Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar, és Leberis* (330*/205/4). ~ (330*/205/2), leberide (330*/205/5).

lebernyeg fn (4)

1. Ócska, kopott köpeny. *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halvány, és lenge: a' Lebernyeg ilyen ruhát jelent a' Magyaroknál* (330*/205/2). **2.** Kígyó levetett bőre. *Dorottya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kígyó szokta téli ~ét* (330/2040). ~nek (330*/205/3), Lebernyegnek (330*/205/6).

lebhaf (ném) (2)

Élénk. — ...a' németnél lebed, lebedig, lebhaf. *Nyelvünkben még eddig tsak e' két*

szót gyomroztuk: élő és eleven (330*/204/4). ~ (330*/204/1).

lebocsát i (2)

1. ⟨Vizet⟩ leenged. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez* (413a/277). **2.** ⟨Dolgot⟩ leereszt. *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező lapátja Segítsen a' vizeken* (114/214).

lebocsátkozó mn (1)

Leereszkedő. *Otthon nyájas, tsínos, víg, lebotsátkozó* (454/791).

lebocsátkozván in (1)

Magasabban levő helyről alacsonyabba kerülve ⟨a vizen⟩. *Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain, Lebotsátkozván a' Pádus' hempelygő hullámjain* (413a/1005).

lebukdos i (1)

Víz alá merül. *Külömb tengeri madarak ... Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/392).

lebukkan i (1)

Víz alá merül. *Játékból a' szösze fattyúk Az Úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek* (397a/319).

lebukta fn (1)

Lebuktában: leömlőve. *Hová a' patak a magos szirtokról ~ban Hordja a' boldog iszapot* (413a/713).

lebukván in (1)

Leömlőve. *Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki, mely ~ a' Hegynek oldalából, Rekedtt tsörgéssel morzsolja az aprólék köveket* (413a/122).

lectica (lat) (1)

Gyaloghintó. *Van ugyan egy könnyű Római lektikám* (452/53).

lecke fn (4)

1. Tanítás. *Apollo letzkéjét figyelmel halgatják* (11/4). **2.** Korholás, leckéztetés. *Néked szóll a' letzke te gízgaz! Te selma!* (330/1136) *leczkét* (169/96), *letzkéit* (342/4).

leccsal i (1)

Előidézi, hogy vmi vhonnan lekerüljön. *Ti kik letsaljátok Mennyből a' vígságot, Hogy Paraditsommá tégye e' világot* (330/1897).

- lecsap i** (2)
 1. (Villám) vkibe csap. 'S méltán haragudván meg-rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre (159/16). 2. Kettétör. Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy az-al Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba (348/42).
- lecsapdos i** (2)
 Letöröget. A' rohanó zápor a' rétet el mossa, A' virágok' nemző részit le tsapdossa (198/24).
 le tsabdossa (86/24).
- lecsendesül i** (2)
 1. Elhallgat. 'S hallom daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla (403/67). 2. (Harag) megszűnik. Általad Sok harag letsendesül (318/44).
- lecsepeg i** (1)
 Csepegeve le hull. — ...hijába Csepeg le har-matod már, Hijába mert ki száradt Ere be nem fogadja (186/18).
- lecsepül i** (1)
 Minden rosszat mond vkiről. Letsepültek min-den betsületes Legényt (330/1669).
- lecsergedez i** (1)
 (Élet) lefolyik, lezajlik. Óh! ha az ég úgy ked-vezne, Áldott mezők, nékem is, Hogy rajtatok tsergedezne Le az én életem is! (397a/508)
- lecsillapít i** (3)
 Mérsékel. 'S lelkemnek letsillapítná Tudomá-nyos szomjait! (397a/527)
 letsillapítanak (309/136). — tsilapítsátok le (259/598).
- lecsillapodik i** (2)
 1. Vki indulatai lecsillapodnak: megnyugszik. Bennem indulatim le csillapodtanak (212/132). 2. Megszűnik. — ...és a' habok azonnal letsilapodnak (259*/205/6).
- lecsorgó in** (2)
 Szeretetet mutató. És hízelkedő nyelvének Mézzén ~ szívének Mindnyájunk temjénezt (447/83).
 le tsorgó (134/83).
- lecsorog i** (1)
 Lefolyik. Nevet a' föld virágokkal, Örömmel minden tele, Mintha az ég záporokkal Maga tsorgott volna le (397a/1108).
- lecsörgő in** (1)
 Lefolyó. Ám ditsőség nélkül fogom kedvelni a' réteket, A' folyókat 's a' völgyek között letsörgő kútfejeket (413a/1041).
- lecsukott in** (1)
 Befejezett. — ...bártsak ez a' remény Felnyit-ná letsukott életem' ajtaját! (454/560)
- lecsúszik i** (1)
 Csúszva lekerül vhonnan vhova. 'S Itt hátáról a' fővényre Európa le tsúszott (231/318).
- lecsüggő mn** (1)
 Lehajló. Talám nehéz terhe a' le csüggő fő-nek' (68/7).
- Léda fn** (3)
 Személynév. (Tyndareus lacedaemoni király felesége, akit Zeusz hatyú alakjában csábított el.) ~ gyermekeinek hűljön-meg a' vérek (127/13).
 ~' (421/13), Ledaért (76/9).
- ledér mn** (5)
 1. Laza erkölcsű, csapodár. Nem járt itt még a' ~ Medéa is (327/58). 2. Ledér személyre jellemző. Ők az ifjakkak tűzéről És ~ termé-szetéről Szüntelen zsorváltanak (385/26).
 Hogy szemedről a' kezedet ~enn Elkapám (381/5).
 ~ (341/14, 392/31).
- ledérkedés fn** (1)
 Ledér viselkedés. 'S ő mint gyerek [Ámor], sokáig Veszteg maradni nem tud, Eggy helybe meg nem állhat Tséltsap ~e (185/118).
- ledérség fn** (2)
 1. Léhaság, feslettség. És ő az, a' ki által A' megpirúlt gerézdben Nyájaskodó barátság, Öröm, kacaj, ~, 'S tréfás szavak teremnek (185/31). 2. Kacérság. Pajzánka homlokából Látszik szilaj ~ (185/134).
- lednek fn** (1)
 Pillangós virágú takarmánynövény. 'S ha led-neket 's hitván paszulyt fogsz földedbe hinteni ~ (413a/238).
- lednekmag fn** (1)
 Pillangós virágú takarmánynövény magja. Vagy ott termesz jövődöre sárgálló kalászo-

kat *A'hol Tavaly bőven szedték tsörgő tokú babokat Vagy silány lednek magvakat* (413a/87).

ledobban i (1)

Tompa hanggal vhova esik. *És mikor a' zöldes pásitokra annak gyenge tetemei hamar le dobannak* (77/224).

ledönt i (3)

1. <Szabadságot, hatalmat> megdönt. *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ~ a' vitéz Helvétusok' karja* (416/26). *Mert óh vitéz Nemzettség! Ha nem leszel segítség, Majd trónusom' ledöntik, 'S tán vérem' is kiöntik* (259/483). 2. Megszüntet. *Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/378).

ledöntött mn (1)

Legyőzött. *Bellóna ... Tsapási már mindenfelé dörögnek, Alatta a' ~ népek nyögnek* (259/65).

ledördül i (1)

Közelép. *Ne hagyj szent Igazság, dördülj le az égből, 'S az emberiséget vedd ki az inségből* (337/87).

ledörmög i (1)

<Hangot> levisz. *A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét danolni, ... Most andalogva lejtöz, Majd felfelé tzikornyáz, Majd harsog és ~* (373/103).

ledül i (1)

Meghiúsít. *Futsz te, nem vársz senkit is, Gyakorta sok reményt ledülál* (288/58).

ledülhat i (1)

Legyőzhet. *Ti dülhatjátok le a' Frantz' seregeit* (267/214).

ledül i (8)

1. <Építmény, fa> földre dül. *Hátha még ez a' vár, mellyen andalgok most, Vagy ~, vagy őriz messze földi lakost?* (313/46) — *Dülj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dülj le!* (416/1) 2. <Személy> lefekszük. *A lankadt arató le dül izzatt fővel* (84/11). 3. Leborul, behódot. *'S ~ az Úr előtt a' Párisi Dágon* (337/128). ~ (380/5), *le dül* (196/11), *le dültek* (186/7). — *le düljünk* (231/405).

ledült mn (6)

1. <Építmény, fa> földre dült. *Gyakran a' leg nagyobb erők leroskadnak ~ oszlopai ízekre*

szakadnak (217/8, 15/8). 2. Semmibe vett. *Talpokra állanak a' ~t törvények* (259/185 ~ (204/8), ~t (337/306, 428/110).

ledülte fn (1)

<Fának> kidőlése. *A' szomszéd fák, mellyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte* (214/12).

ledülve in (1)

Legyőzve, leverve. *Dülj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dülj le! Ah! Mi is le vagyunk immár dülve, mint te* (416/2).

ledülvén in (1)

Lepihenve. *Vagy ~ a' kútfőkhöz Apró violát szedtek* (397a/109).

leejt i (1)

Lentebb levő helyre ejt. *Előbb mint egy laptát a Szánról fel-ejtett, Azután, s a' földön ~ett* (228/16).

leél i (1)

<Életét> végigéli. *Így vesződöm, míg ~em Kínos életemet* (374/23).

leér i (1)

Vmi végére ér. *Míg szólok, im tserfám' [életem], menedék tövére A' susterékoló gyantaláng ~e* (454/304).

leereszt i (4)

1. <Vízet> lefolyni enged. *Vagy szűrő követ áss mellé a' vagy szennyestigákat Hogy leereszték a' vizet* (413a/891). 2. <Szárnyat> nyugalmi helyzetbe hoz. *A dagályos kakas ... Oldaltt forog, tipeg, 's szárnyát ~i* (330/496). 3. Vmit vhova leértet. *Szakállát le eresztette, 'S édes vizét hörpölgette Egész gyönyörűséggel* (114/32). *ereszti le* (83/24).

leeresztett in (2)

Kibontott <haj>. *Közelítvén hozzá le eresztett hajjal* (77/257). *le eresztett* (212/1).

leesik i (4)

1. Elesik. *Meg botlott a' lába 's a' porba le esett* (248/24). 2. Lábáról ~: elesik. *Le esik lábáról szörnyű rohanással Búsult ortájára borúl nagy sirással* (5/17). 3. Feje ~: lefejezik. *Jutott vég órájára; Mikor a' feje le esett*

(114/655).

leestek (259/386).

leeste fn

(1)

Százak ~: századok eltelte. *Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Századok' ~ 'S múltta porba nem temet* (163/19).

leesve in

(1)

Letörve. Némellyik [virág] le esve el terült a dudvák szárain (139/11).

leéitet i

(1)

Lelegeltet. — ...mert a' mennyi füveket Egy hosszú napon a' Pásztor le étet tsordájával (413a/730).

lefekszik i

(1)

Nyugovóra tér. 'S majd mikor az Ifjú Urak lefekszenek (330/1839).

lefelé hsz

(8)

1. Lenti hely irányába. *Innét ~ a' Tanátsházba mentünk* (239/145). **2.** Folyó folyása irányában. *Míg Rénus ~ fog folyni Batávia' földjén* (253/70).

~ (380/2), *le felé* (52/19, 84/2, 87/39, 196/2, 199/59).

lefereszteni in

(1)

Lemosni. Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult habjaival rólra le-fereszteni (216/66).

lefest i

(4)

1. Szavakkal szemléletesen ábrázol vmit. *Le-festem kínomat, sápadtitan, mint félholt, Kintsemnek mondom* (380/75, 196/77). **2.** Vmi-lyen benyomást kelt. *Óh szép Táj! Melly a' szíveknek Legbelsőbb rejtekibe' Képét a' víg örömmek Gyönyörűen fested le!* (397a/1036) *fessék le* (317/29).

lefesthet i

(1)

Szavakkal szemléletesen ábrázolhat vmit. *'S ékeesebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek: Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a' tsatában* (330/1421).

lefestve in

(6)

Vhol megjelenve. El érkezik hozzánk az az édes estve Melly az ég kárpittján van sűrűnn le festve (3/8). *Tükör ... Színén ~ láthatod Sajat rózsás ábrázatod* (364/4)

~ (417/17), *le festve* (4/5, 8/2, 200/5).

lefizet i

(1)

Leró, teljesít. Talán ezzel is rovásomnak Háladó indulatomnak Egy pontját ~em (308/24).

lefog i

(1)

Ujjai ~nak: hatása alatt vagyok. *Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonay* (161/9).

lefoly i

(7)

1. Lefelé folyva távozik. *Már a' haján folyt le a' híg palatsinta* (330/1690). **2.** <Idő> letelik, elmúlik. *Halkal folynak le rejtekben A' te életed' napjai* (397a/473). **3.** *A' szőnyeg ~:* a függöny legördül, lemegy (259*/205/1).

~ (225/137), ~ának (453/150), *Lefolytak* (454/432), *Le folyt vala* (129/44).

lefolyta fn

(2)

1. *Idők ~ban:* a szóban forgó idő alatt. *'S Fonnyadt éltét nyoltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tőlle valójába Élt é? E huzamos idők ~ba* (453/128). **2.** *Idők ~ig:* a szóban forgó idők végéig. *Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép idők' ~ig* (308/56).

lefolyván in

(1)

Alacsonyabban fekvő helyre lefolyva. A' Duna szől — melly annyi kövér rétekre ~ ... sok réteket öntöz (259/602).

lefon i

(1)

Addig fon, amíg a fonnivaló tart. A tollünk rohanó esztendőök forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat (83/61).

lefordítás fn

(1)

A lefordított szöveg. Piramus és Thisbé Históriajának le fordítása Ovidius Metamorphossából (77/cím).

lefordult in

(1)

Helyzetét lefelé megváltoztatta. Füstölgött Himen' markában Lefordúlt szövéteke (428/44).

leforgatott in

(1)

Lefelé álló. Sír Himen és füstölve hülnek Leforgatott szövéteki (388/20).

lefoszt i

(2)

1. Leszakít. *'S egyszer meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fosztja szép virágát* (147/6). **2.** *Eltüntet. Mint a' sírból fel jött ré-*

mitő halottak Mellyekről minden húst ~ottak (6/16).

lefosztogat i (1)

Letördel. 'S az erdők díszét a' fagyos felszél ~ta (413a/951).

lefutott in (1)

Megtett. És juttass hamar engemet E' földön ~ vándor napjaim ' Boldog tzélja felé (454/701).

lefüröszteti l. lefereszteni

lefüstölt in (1)

(Kasukból) füstöléssel áttelepített. 'S mint a' lefüstöltt raj az új kasban belől Zúgtak, zsi-bongtak az ajtón két felől (330/1009).

legalább hsz (15)

1. (A lehetőségek közül a legszerényebbnek a kifejezésére.) *Ti is ~ ez Ifjat, kérlek, oltalmazátok* (413a/506). *Jer ~ minden únalmat üz-zünk el Az új boron vidám beszélgetésünkkel!* (199/113) 2. Legalábbis. *Ezt ~ még ekkor a' Világ meg fogadta* (314/27).

~ (330/1574, 358/14, 454a*/256/21), *Leg-alább* (259/548, 267/37, 239, 268/38, 330/23, 359/6), *Leg-alább* (454/161), *Leg alább* (195/53, 56).

legátus fn (4)

A református kollégiumokból a nagy egyházi ünnepeken prédikálni kiküldött diák. *A' Legátusnak poharába töltsön* (120/1).

Legatus (120/cím, 228/20), *Lé ... gát ... us* (228/41).

legázol i (1)

Leszid. *Földig ~om őket a' nyelvemmel: Más-szor ne játszanak a' betsületemmel* (330/827).

legel i (5)

1. (Növényevő állat) lassan lépegetve füvet v. más növényt harapdálva táplálkozik. *Néki ezer juha ~ a' hegyekenn* (60/7). 2. Örlődik, emésztődik. *És Lelke a' harag' sovány mér-gén ~t* (330/906).

~ (413/18, 413a/16), *Legelnek* (443/156).

legelhet i (2)

1. Lehetősége van legelni. *Pán ökrei bátran a' fűvön ~* (11/8). 2. Létezhet, élhet. *Igy vannak a' kik az ártatlan életnek Tsendes békessége alatt ~nek* (83/38).

legelő fn (4)

Haszonállatok legetetésére használt füves terület. *A pásztor botsátván ~re nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját* (83/17).

~k' (287/33), *Legelők* (330*/171/3), *Legelőből* (413a/729).

legelőmező fn (1)

Békés hely. *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömök legelő mezeje* (1/4).

legeltetni in (1)

Legelésző állatot őrizni. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat ~* (413a/722).

legeltetvén in (1)

Táplálva. *Hogy tarsd meg sokáig Püspökünket A' ki ... Az élet vizével ~ nyáját, Hordozza a' tölled írt Törvény' tábláját* (225/95).

legény (26)

1. Fiatalférfi. *Úgy vagyon! Bár tegnap ölbe' volt a ~: Láb alatt sem fér el ma, ha szegény* (206/15). 2. Nőtlen férfi. *Te tsak egy leány vagy, de hány ott a' legény?* (330/808) 3. Ipa-rossegéd. *Ihon a' Tislér ... Alig van kenyere 's fűtője szegénynek, Pedig hetibért is fizet a' ~nek* (330/1806). 4. Közkatoná. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden ~ Kardot kötött 's lóra ült már* (268/46). *Osztán a Nyír-be küldének Egygynehány ~eket, Kik a' sereg-nek szednének Posztót és egyebeket* (114/358).

~ (142/18, 202/128, 239/96, 330/780, 330*/150/4, 397a/214), *Legény* (333/61), ~ek (330/420, 413a/881, 1027), *Legények* (330/1500), ~t (330/1972), *Legényt* (309/105, 330/1669), ~nek (85/14, 197/14, 330/1048, 339/16), *Legénynek* (245/43), ~től (317/181), ~ért (330/221).

Ö: *bodzfá~, borbély~, hajós~, pór~, vő~.*

legényes mn (1)

Legények után járó (nő). *Mégis, noha hideg-vette Legényes a' szedte-vette: Óh Uram! Őrizz meg ettől A' vasorrú kísértettől!* (339/6)

legénység fn (3)

1. A szóban forgó legények. *És ha a' ~ még is durva lenne, 'S a' kérő leányhoz hozzája nem menne* (330/1973). 2. A tisztek kivételével a katonák összessége. *Síkra állott a' Legénység,*

fegyverét felemelé (413a/814).
~ (330/1733).

légió fn (1)

Nagyon sok. *A' halál ez, kinek fekete zászlója Alatt a' nyavalyák szörnyű ~ja ... Táborral ütnek a' szegény halandóra* (215/20).

legörbed i (1)

⟨Személy⟩ meggörbül, hajlott hátú lesz. *Az öregek, mondják, hogy ennek engednek, Mi-dőn a' föld felé végre le görbednek* (215/50).

legörbedt in (2)

Lehajlott ⟨ág⟩. *A' sárgálló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/12, 87/12).

legörgő in (1)

Legördülő ⟨csepp⟩. *Barázdás homlokát az iz-zadság árja Le görgő cseppjével sorjába el jár-ja* (69/16).

legörög i (2)

⟨Villám⟩ lecsap. *Ropog a' ki-pattant mennykő és le görög, Az égnek meg-rendült sarka hosz-szan dörög* (202/39, 56/39).

legugyorodik i (1)

Lekuporodik. *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó alsó partjára* (114/182).

légyen fn (2)

⟨Vmi létrejöttét elrendelő szó.⟩ *Isten! Hát csak azért formálsz Illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyen-szódat elrontó Múljonnal Minden grátsziákat eltörölj azonnal?* (421/35, 127/35)

legyeskedés fn (1)

⟨Szellőről⟩ fujdogálás. *...a' kies Erdőknek Ár-nyékába a' tiztázó Szellők ~e* (170/21).

legyeskedik i (1)

Kacérkodik, könnyelműsködik. *Van egy szí-vem, melly szerelmével Még soha sem legyes-kedett* (379/94).

legyez i (3)

1. ⟨Legyet⟩ elhajt. *A' légy pökés ellen más nélkül ~i* (239/114). 2. ⟨Szellő⟩ gyengéden simogat. *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat* (312/31).

~zétek (331/17).

Ik: le~.

legyezget i (1)

Simogat. *Lágy sohajtozások! ... Ah! legyez-gessétek, Míg ott andalog* (347/29).

legyilkoltat i (1)

Megölet. *Ah! A' magok' fegyverével Gyilkol-tatjátok e le* (397a/236).

legypökés fn (1)

Légy által történő szennyezés. *A' légy pökés ellen más nélkül legyezi* (239/114).

lehajlik i (1)

⟨Szoknya⟩ lefelé mozog. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja* (169/41).

lehajolván in (1)

Meghajolva. *Ím azért mind ~ Fejet is hajtunk méllyen* (307/121).

lehajt i (1)

⟨Fejét⟩ leteszi vhova. *Etelkád visszasohajtá Sűrű sóhajtasidat, 'S fejét öledbe ~á Kettöz-ven bánatidat* (428/51).

lehány i (1)

Levagdós. *Már akkor a' serén Gazda ... le-hánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket* (413a/953).

lehányt in (1)

Elvetett, eldobott. *Isten! ... Add vissza a' tő-lem ~t Istenképet, Mellyet a' makatsság or-zámról letépett* (454/323).

leharmatozik i (1)

A harmat leszáll. *Sok dolgok jobban ütnek ki hideg éjjel, vagy midőn Az új Nap ~ a' friss hajnali időn* (413a/295).

lehasad i (1)

Az éj kárpítja ~: megvirrad. Le hasad az éjnek fekete kárpítja (67/10).

lehasadoz i (2)

Eltűnik. *Vége van már, vége a hajdani gyász-nak, Le hasadoztak már a' fekete vásznak* (203/6, 81/5).

lehatolhat i (1)

Lejuthat. *Ah, erős Lelked ~ e' sir' Értz kebe-lébe* (454/859).

lehegve in (1)

Lihegve, fuldokolva. *De Déidámia oda méne épenn, Elhalva, sáppadtann, ~* (170/60).

lehel i**(50)**

1. Tüdejéből a levegőt nyitott szájjal lassan kiengedi. *Az én tudóm is, bátor élek, Lelketlenül ~l* (302/30). 2. Leheletével együtt áraszt vmit. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet ~l-nek* (397a/694). 3. Liheg. *Fúlok, ~lek; fázom, gyúlok, Vagy egy kivégez már, vagy más* (455/29). 4. Lélegzik, él. *Addig is, míg csak ~lek, Tégedet forrónn öllelek Hivemet* (183/12, 285/40). *Szemlátomást betegszem, És már alig ~lek* (107/16). *De óh, ha nem az én mívem Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem benne ~l* (443/151). 5. Végsőt ~: meghal. *Súgd néki ezt; hogy Tirzise Végsőt ~lett* (441/14). 6. Vmi (légnemű) anyagot áraszt magából. *A Pontinai tó ~l ilyen szagot* (239/119). *Ti jó szagú virágok Leheljeteke Nepentét* (264/6). 7. (Szellő) fújdogál. *Így vonúl az ég aljáról A' vak éj palástja fel, Míg a' Ganges oldaláról Balzsamos szellő ~* (317/249). 8. (Szél) terjeszt. *Itt a' rétre az esti szél A' zöld rózsabokorból Áldott illatokat ~l* (403/16). *Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot ~lett* (4/22, 200/22). 9. (Tulajdonságot, képességet) plántál, olt vkibe. *És az árnyékkép nem kell, Melly belé döllyföt ~l* (257/214, 216). *Ezt mondván nyájason mosolyogva feléjek, 'S éltető örömet ~le beléjek* (330/2020). 10. *A nap lángoló paripái ~nek: a nap forróságot áraszt. 'S mikor ránk ~nek a' nap' lángoló paripái* (413a/260). ~ (397*/75/9), ~l (267/93, 397*/75/9, 10, 413a/746, 443/16), ~lek (127/41, 134/71, 186/61, 272/17, 352/16, 421/41, 433/74, 447/71), ~lnek (111/115, 259/99, 397a/681), ~le (397a/58), ~lettem (90/18), ~lett (84/9, 90/32, 134/26, 174/8, 196/9, 330/1492, 380/7, 447/26, 453/270), ~tt (170/26, 397a/38); ~li (397a/1027), *Lehellte* (430/36). **Ik:** ki~, meg~, rá~.

Lehel fn**(6)**

Személynév. (Árpád fejedelem leszármazottja, a kalandozó magyarok egyik vezére.) *Boszszankodva beszéllem el Árpádnak és ~nek, Hogy elfajultt unokáji asszony szívét viselnek* (259/507). ~ (248/36, 267/94, 267*/15/7), ~nek (259/100, 418/76).

lehelés fn**(2)**

Szél. *Jupiter haragja Aquilot nogattya Jöjjön gyors lépésekkel Essőket mindenről Északról úgy Délről Hajts on lehellésekkel* (32/12). *lehelléstek* (331/7).

lehelet fn**(19)**

1. Lélegzéskor a szájon át kiengedett levegő. *Jer szedd ajakimról végső lehelletem Tiéd ez* (217/95). 2. Szellő. *Ti az égből jövő kedves lehelletek Zefirkek! mellyemre, kérlek repüllyetek* (90/7). 3. Hatás. *Verselők! felöletek Hirdetik, hogy bennetek Lakna Istenség, A' kinek lehellete Bennetek lángot vete, 'S lelketekbe' ég* (323/4). *Rózsaszín felhőn az égből a' Tavasz leszáll, ... Minden természet érzette Isteni lehelletét* (397a/30). 4. Akarat. *Lelkeink pedig menyenyenek Egyesült lehellettel Csokok közt emelkedjenek A' boldog egekbe fel* (297/38). 5. Győzi ~tel: bírja, képes (rá). *Ebből egy Anekdotáját Majd én is beszéllek el, De tsak eggyet, mert mindnyáját Ki győzné lehellettel?* (231/34) *lehellet* (225/3, 397a/849), *lehelletek* (90/23, 29, 35), *lehellete* (330/684), *lehelleti* (77/300, 216/93), *lehelletetek* (450/36), *lehelletet* (164/2), *lehelletét* (413a/656, 454/94), *lehelletére* (397a/59).

lehelő in**(7)**

1. Árasztó. *Ti élet édesét lehellő leányok!* (127/1) 2. Fújó, fujtató. *Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták* (413a/662). 3. Előidéző, ébresztő. *Az ő danái vigak, Örömhözók, erőssek, Szerelmeket lehellők, Mint a' bor, a' piros bor* (373/39). *lehellő* (128/54, 330/1892, 421/1, 424/54).

Ik: fel~.**lehempelyegve in****(1)**

Lefelé hömpölyögve. *Lassan le hempelyegve Buzogiatok folyótskák* (264/3).

lehempergetvén in**(1)**

Legörgetve. *Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket* (413a/289).

lehet i**(98)**

1. Megtörténhet, hogy van, ill. lesz. *'S ellenségem nékem ~ Tsak a' Békák nemzete* (114/

317). *Alusznak —? De ugyan ~ é az álom? 'S ha álom, mibenn áll? (201/49) — Hogy mint e' Városnak te egy Senátora, Lehessél e' Népek tanácsos Nestora (212/94). 2. Képes, alkalmas arra, hogy (vmilyen) legyen. Bóldog ~sz tehát; tsak jó embet legyél (202/133). Mert nagy Őseihez nem ~ érdemes, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes (267/97). 3. Nincs akadálya, meg van engedve, hogy legyen. Vigan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt ~ek (88/4). Hogy űk Helénáért vesződtek Trójánál Holott ~, 's van szebb Személy Helénánál! (127/16) 4. Valószínűleg, bizonyára van. Igaz, hogy nagy betse ~ eggy Babérnak, Melly örök életet szerzett vólt Homérnak (245/29). 5. Míg ~: amíg véghez vihető. Minnyájann míg ~ víg szívvel éjjetek (83/57). 6. (Feltételes módban:) bár-csak volna (lehetőség). Őh ha ti véletek én is elmehetnék, S a' Magyar Virtusnak tanúja ~nék (267/234). Itt hagynám én ezt a' Várost, ha ~ne (184/1, 11, 21). 7. (Főnévi igenévvél:) mód van rá, hogy... Ha Lyánkánk víg a' Máslásonn Űgy duplásonn Inni 's szeretni ~ (156/15). Oh ártatlan mulatságnak szentelt kies ligetek! Nem ~ é fájdalmitat el-temetni bennetek? (162/16) — Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni (76/6). ~ (63/6, 16, 111/111, 114/590, 183/19, 184/6, 31, 190/78, 81, 195/38, 196/71, 209/36, 210/3, 82, 212/32, 65, 213/98, 215/7, 223/11, 239/175, 245/19, 258/89, 259/472, 272/21, 285/47, 288/61, 62, 306/118, 309/118, 310/13, 314/50, 317/67, 318/26, 330/142, 419, 817, 825, 1073, 1209, 330*/199/2, 333/53, 337/342, 349/28, 380/69, 413a/180, 196, 274, 455, 557, 646, 774, 421/16, 423/6, 31, 453/264, 263, 454/69, 307, 328, 607, 685, 460/124), *Lehet* (197/66, 219/44, 299/27), ~ek (454/365), *Lehetek* (219/75), ~sz (444/3), *Lehetünk* (307/70), ~nek (77/188, 213/82, 418/84, 454/290), ~e (215/118), ~tem (309/14), ~ett (239/178, 307/37, 330/138, 907), ~tek (194/20, 246/13, 258/63), ~te-nek (192/49). — ~nék (53/15, 255/33, 451/33), *Lehetnék* (306/161), ~nél (61/44, 273/30, 454/110), ~ne (176/24, 196/50, 202/113, 267*/18/7, 330/957, 1110, 330*/202/4, 330*/*

197/5, 340/27, 349/12, 376/13, 380/48, 423/1, 11, 21, 454/256, 460/145), *Lehetne* (268/22, 330/962). — *lehessek* (162/50, 170/70), *Lehessek* (212/94), *leheszen* (97/6, 185/107, 259/176, 300, 330/598, 1194, 379/131), *Leheszen* (188/6, 239/237), *lehesünk* (225/18).

Ik: meg~. **Ö:** jól~.

lehetetlen mn/fin (5)

I. mn A körülmények miatt nem lehetséges. *Nemis menti magát hogy azért nem jött el Mert ~ vólt* (176/64)

~ (454/556, 454a*/256/16), *Lehetetlen* (454a*/256/16).

II. fn Nagyon próbára tevő feladat, ügy. *Ő, a' ki földünk' Pontusa hajjait Törvényre húzá, száz ~en Tett, 's tesz csudát* (418/86).

lehetni in (1)

Vmivé válni. *Enniussá ha tsak bor által ~, Űgy én a' borostyánt én meg fogom vetni* (219/41).

lehiggad i (1)

Lecsillapul. *Te általad le higgad lelke' sárja Melly rá vastag ködburkot szőtt* (377/43).

lehint i (3)

Hullat. *A' mellynek' pirosló rózsákból rakatott Oltárára hint-le a' Hajnal harmatot* (89/18). *Kedvek jön mihellyt a' záport a' fellegek ~ik* (413a/418).

hints-le (374/15).

léhó fn (2)

Kis dézsához hasonló hordóra való tölcserfélé. *'S míg a' zúgó ~n le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59). ~nn (87/39).

lehomlít i (1)

Vmilyen növény vesszőjét lehajlítja és földbe dugja, ahol az gyökeret ereszt. *Más tsemeték megkívánják, hogy görbén ~suk Vesszejét 's maga földjébe elevenen borítsuk* (413a/550).

lehoz i (2)

Az égből ~ vmit: mindent megtesz, hogy vki-nek kedvében járjon. *Lehozom az égből Júnó virágjának Magvait, 's kiosztom minden leánykának* (330/1975). *hozzak le* (330/1935).

lehozván in (1)
A mennyből ~ vmit: mindent megtéve azért, hogy vkinek kedvében járjon. Leszállván a' Mennynek fényes udvarából, ... Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit, ... Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok (259/143).

lehömpölgő in (1)
 Lehömpölgő, lefolyó. *'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnak gerintzén ~ patak ... Ordító lármával görög a' szirtközön* (306/96).

lehull i (13)
 1. (Nvényi rész) lefelé esik. *Kivált virági állandók és bármi dühös szelek Fűttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek* (413a/655). 2. Magasabban levő helyről leesik. *Le hulla az órája* (114/549). 3. (Könny) leperreg. *A' hol a' Nedves szemekről A' bus könnyek le hulnak* (297/54). 4. (Csillag) lefut az égről. *Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok ~nak* (413a/372). 5. (Torony) összedől. *A Városok rakás kövekbe omlanak, Az égből a' pompás tornyok ~anak* (195/12, 59/12). 6. (Idő) elmúlik. *Mint éji harmat, napjaink lehúllnak* (305/70). 7. Meghal. *A dühös Frantz széleinkről Már felénk is bényomúlt. Ám-de roppant bértzeinkről Népünk által lehúllt* (257/120). 8. Az égből hull le: hirtelen megjelenik. *Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' kinyílt Földből tolúl fel hirtelen a' sereg* (445/37). *le hulnak* (77/51), *~ának* (259/509), *hullt le* (373/115), *húlltanak le* (186/23).

lehulló in (1)
 (Hó) leeső. *A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség Mint míg a' felhőnek le húlló havára Még ki nem tündöklött a' Phebus sugára* (77/49).

lehullt in (2)
 Leomlott. *Meg érzi Neptúnus meg jelentvén néki Hig palotájának le-húllt omladéki* (202/46, 56/46).

lehullván in (1)
 Leválva, leszakadva. *Az erdők bársonyi már a' zöld levelek, Le húlván a' szelek játzadoznak velek* (65/12).

lehúz i (2)
 1. (Hal) víz alá húz. *Az halász ... Ugy nézi meg görbült kézzel nyereségét Melly le húzta rezgő*

vesszejének végét (83/36). 2. (Ruhát) eltávolít. *'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/608).

lehúzáván in (1)
 Mélyebb szintre húzva. *'S le húzáván a' Víz mélyére, Végre így kiálta fel* (114/264).

léhűtni in (2)
 Lebzselni, tétlenkedni. *Lé-hűtni jött ebbe a' Kompániába?* (330/1129)
lé-hűtni (330/1656).

Leib (ném) (1)
Leib poéta: udvari költő. A propos! Ejnye lám, bizony majd el is felejtettem, Hogy én Uraságtok között ~ Poétává lettem (310/2).

Leibniz fn (1)
 Családnév. (Gottfried Wilhelm ~ (1646–1716) német filozófus.) *Meg tekint meg vi'sgálja 's ítéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott Plátó* (111/26).

leír i (5)
 1. (Költő, író) megír. *Továbbá, ha ama Költő jó kedvébe, ... Leírná a' Dámák mellett tett hartzomat* (330/1557). 2. (Költemény) tartalmaz. *Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot ~jon énekem* (330/500).
~ja (368*/30/8), *~ta* (442*/221/2). — *íriam le* (337/252).

leírás fn (8)
 1. Versben történő ábrázolás, jellemzés.. *Egy kies kert le írása* (1/cím). *Egy Fösvénynek le írása* (5/cím). 2. Történet. *Midőn az ő élete' ~át olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt!* (368*/31/5)
~a (239/cím), *le írása* (3/cím, 8/cím, 9/cím), *le írásába* (114/15).

leírhat i (3)
 Árázsolhat, szavakkal lefest. *Iszonyító romlás, írtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (59/22, 195/30).
Leírhatnám (171/14).

leírni in (2)
 1. (Betüket) létrehozni, ábrázolni. *A' nevét maga kezivel Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is* (114/789). 2. Versbe foglalni.

Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem tudlak ~, írjam le népedet (337/252).

leírván in (2)

Szavakkal ábrázolva. *Most mind tekintetét már, Mind tetteit, 's szokásit Előttetek le írván Sok jelt adék tinéktek (185/183).*

Leírván (442/12).

leiszik i (1)

Leissza magát: annyit iszik, hogy berüg. Mind le itták magokat (92/294).

lejajgat i (1)

Jajgatva elmond vmit. *Addig is e' sírnak halmát Meglátogatom, 'S gyakorta szívem' fáj-dalmát Itt ~om (299/86).*

lejár i (1)

(Idő) letelik. Magossabb Tetőre Épülést akkor vár, Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár (238/92).

lejebb hsz (1)

Lejebb gázol: alaposan letapos. A' Fársángot — azt, azt még ~ gázolom, Haját szélllyeltépem, szemét kikarmolom (330/831).

lejebb-lejebb hsz (1)

Egyre lejebb. *De hogy kezde a' vizekbe Lejebb, lejebb sülyedni, Két szeme lábbadt könnyekbe (114/197).*

lejön i (6)

1. *(Fent levő helyről) lejebb levő helyre jön. Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról (225/69–70).* **2.** *Megérkezik. Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professor lejött (220/cím).*

jön le (209/41), lejöttem (330/1899), jött le (225/75).

lejt i (1)

Táncol. Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egy-másnak oldalvást suhanva ~enek (330/492).

lejtő mn/fn (5)

I. mn Lassú ütemű. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép ~ minétet kezdenek (330/468).*

II. fn **1.** A felszínnek enyhén lefelé haladó része. *Ha domború tájékokat és a' hátas ~ket Választottad, vígály sorral rakasd ott a' vesz-*

szőket (413a/808). **2.** *⟨Ló⟩ ~t jár: kecsesen lépked. Kardja briliántos, strikkolt a' ruhája, Kellemes ~t jár kisdéd paripája (330/160).* **3.** *⟨Fülemüle⟩ ~re nyög: halkan dalol. Most ~re nyög nótáján (397a/785).*

~jébe (455/21), ~re (306/101).

lejtős mn (4)

1. *Nem meredek. Amott egy ~ hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az égig emeli (72/9).* **2.** *Lejtős fordúlással: kecses fordulat-tal. Almás szürke tsődör lovát tántzoltatja Lejtős fordúlással kerengve ugratja (256/14, 82/16).* **3.** *Lejtősen: enyhén, lassan. Víg éneketskéket, a' mint van szokásom, Danolatott vélem nyájas andalgásom, Mellyet egy Zefirke, kerengvén ~ön, A' bokrokról vissza-süvöl-te kettősen (237/15).*

lejtőz i (1)

⟨Fülemüle⟩ Halkítva dalol. Most andalogva ~, Majd felfelé tzikornyáz, Majd harsog és le-dörmög (373/101).

lekalyimpáztat i (1)

Ledob. Pégaze! ... Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat. ... 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket. Plutóné ágyas házáig most ~od, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfiroztatod (358/11).

lekísér i (1)

Sírba ~ vkit: eltemettet vkit. 'S Te kísérted le síromba Elhervadt testemet (454/955).

lekókad in (1)

Legörbedt. Az únalom 's bánat iromba szárnyakon Kirepül lekókkadt fővel az ablakon (330/466).

lekonyul i (2)

⟨Növény a hőségtől⟩ lekókad, lehajlik. Le konyul a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket belől egy száraz hektika bánt (198/13, 86/13).

lekonyult in (1)

Lekókad. Hadd bodorodjon a' békák Le konyult bokrétájok (114/927).

lekottáz i (1)

*Rögzít. Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza, Lelkem keserves Lamentom' szí-
vembe le-kótázza (162/62).*

leköltözik i (1)
A sír fenekére ~: meghal. Önként költöznek le a' sír fenekére (215/58).

lekönnyez i (2)
Napjait ~i: bánatban, szomorúságban éli napjait. Távol itt, egy Másvilágban, Egy nem esmért szent magánosságban Könnyezem le napjaim (435/63).
Könnyezem le (304/63).

lekönyököl i (1)
Könyökével rátámaszkodik. Istenem! melly szép Szűz könyökölt le erre (306/113).

leköt i (2)
1. *Szívét ~i: elkötelezi magát. Kérlek is reménykedéssel, Hogy viszonti esküvéssel Kösd le szíved' Angyalom!* (275/12) **2.** *Indulatom ~: nagy a bánatom. Elválásom' nagyon bannám, Mert ~ indulatom* (454/880).

lekötött in (1)
Elkötelezett. És én, ki hozzád olly ~ valék, Én a' barátod légyek e szóztalan? (395/21)

lekötöz i (1)
Le kötözték lántzok minden tagjait: előzmények nélkül magyarul írta csillagászati munkáját. Ő az, (Horváth Ádám) ... Kinek bátor le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végetlen abrantsait (111/75).

lekötve in (1)
Elkötelezve. Most hát ~ lévén Mást nem tudok danolni — Lillát tsak, és tsak Ámort (344/13).

lektika 1. lectica
lekukucsál i (2)
1. *Bekukucsál, beles. Óh miket láttam én! Óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompőzbe ha lekukutsáltam* (330/102). **2.** *⟨Nap⟩ előjön, megjelenik. Lekukutsál sugárával A' Nap a' fellehők felett* (397a/641).

lekushad i (1)
Elcsügged. Melly zendülésre reng a' föld, a' Vadak meg riadnak És szanaszétt a' halandók szívei le kushadnak (413a/339).

leküld i (1)
Eljuttat. Az ősz Duna vígan duplázza harsait 'S megtanítja rájuk tomboló hajkait, Leküldi vivátját a' Pontus' torkáig (400/95).

lél i (47)
1. *Talál. Ennél jobb helyt nem lelek* (88/11, 12). *A' bolond észt ~ a' borba', 'S úgy lesz bölts* (318/29). **2.** *Kedvet ~: kedves vkinek. Ha kedvet az a kegyetlen Mindég csak kinomba ~* (460/138). *Távozz Frantz! Magyar füllünkben Tsalfa szód kedvet nem ~* (257/75, 81). **3.** *Vigasztalást ~: vigasztalódik. Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy árván, Kietlen pusztákon járván* (312/2). **4.** *Mi leli: mi történik vele. A vízenn mosojgó sugárok magokat Mossák, de jaj nézzük mi leli azokat!* (10/4)

~ (208/11, 304/46, 415/21, 435/46), *lelsz* (301/10, 413a/674), *lelünk* (278/47), *lelnék* (238/40, 259/97), *lele* (133/34, 259/650, 413a/546, 436/12); *lelem* (12/28, 278/11, 299/43, 309/90, 367/2, 425/24, 436/8, 454/10, 168), *leled* (155/47), *Leli* (460/163), *lelitek* (127/19), *lelik* (315/12, 338/37), *lelé* (368a/84), *lelék* (283/6), *letem* (154/31, 454/129, 460/93), *lelte* (249/41), *lelték* (161/12). — *lelne* (330/222), *lelénk* (42/9). — *Lelj* (434/13, 453/151), *leljen* (269/33).

Ik: fel~, meg~.

leláncozott in (1)
Elkötelezett. Leánya! ... Lelántozott rabodtól Ugyan miért remegsz hát? (105/7)

lelanyház i (1)
Lepereg. Melly kedves tündöklésekkel Lanyháznak le szertesétt E' tseppek a' virágoknak Tarka ligetjeiről (397a/1148).

lelebeg i (1)
Leszáll. Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájuk Terjeszd ki óltalmaid szárnyait rájok (453/27).

lélegzet fn (2)
Lélegzés. Lélegzetem kezd szűnni (454/757).
lélekzet (306/68).

lelegyez i (2)
Megszüntet, eltávolít. Híg álmát a' fellehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről ~i (397a/504). *'S a' gondokat fejéről Legyezd le szárnyaiddal* (351/8).

lélek fn (381)
1. *Az emberben az életnek és a személyiségnek a testtől független, anyagtalan hordozója.*

Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy (427/55). *Mikor bennem végsőt Nyög a' ~ Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/142). **2.** Az emlékezés, képzelet, értelem stb. folyamatainak összefüggő egésze, az ember belső valósága. *Szokrates ... Kinek nagy lelke volt és tiszta erköltse* (454/727). *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai ~* (213/114). *A Hegyek hűs forrásai Lelkem fel ébreszthetik Ezt a' Királyok borai Oh ezt ritkánn tehetik* (16/58). **3.** Vmilyen tulajdonságokkal rendelkező ember. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső ~ borosan aratja* (219/48). *Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes ~!* (184/47) — *És Én, a' ki olyan szerentséssé lettem, Hogy illy Nagy lelkek közt virtusid' zenghettem* (454/994). **4.** *Vminek a lelke:* vminek a lényege. *A' Szeretet lelke a' Földet bé teli 'S Az Ember az embert ismét megöleli* (190/99). **5.** *Vminek a lelke:* vhol uralkodó közös szellem. *Midőn kevély lelke Frantzia-orzágnak Közönséges hadat izent a' világnak* (337/29). **6.** *Lelket önt vkibe:* Ki biztatja Musám édes mosolygással? *Ki önt lelket belém egy fél pillantással?* (184/28) **7.** *Lelket ad vkinek:* reményt ad. *Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országlása lelket ad a' két hazának* (259/264). **8.** *Fő ~, lelkek lelke:* isten. *Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok* (454/312). *Lelkek' lelke, te nagy bölts, igaz, és örök Jó Isten* (454/697). **9.** (Megszólításként.) *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit mindennapos tónussal Férjed morog, úgye bár?* (392/25) — *Lelkem. Mit tivódtok? Óh, szünjete, Híveim! Mit versengetek?* (134/138) ~ (213/38, 219/28, 225/32, 237/8, 239/89, 253/78, 259/253, 302/28, 324/39, 330/631, 1518, 342/4, 359/31, 365/2, 368/8, 377/41, 379/101, 409/14, 430/29, 452/48, 453/138, 454/371), *Lélek* (26/25, 128/17, 131/4, 216/30, 220/41, 238/62, 239/199, 241/21, 276/1, 8, 30, 285/34, 62, 291/13, 295/7, 299/3, 66, 118, 304/40, 309/1, 330/1865, 347/cím, 377/41, 405/13, 412/25, 417/1, 423/47, 424/17, 428/169, 435/40, 450/28, 454/6, 47, 64, 72, 464,

768, 989), *Lélek'* (225/129, 454/254, 739, 454a*/256/2, 15), *lelkek* (214/56, 306/3, 327/39, 330/337, 334/42, 397a/905, 432*/206/3), *Lelkek* (133/43, 47, 209/89, 225/86, 241/34, 259/13, 359, 366, 415, 290/4, 306/137, 313/131, 348/10, 379/30, 432/106, 439/13, 453/225), *lelkek'* (219/63, 220/46, 299/20, 305/66, 454/865), *lelkem* (295/41, 304/29, 306/163, 309/5, 313/1, 323/11, 330/918, 368*/24/25, 391/20, 426/33, 428/147, 433/26, 443/87, 151, 454/292, 850, 455/45), *Lelkem* (100/10, 109/7, 132/11, 134/18, 158/9, 162/57, 62, 116, 173/2, 177/10, 179/72, 184/46, 190/93, 208/10, 269/34, 297/26, 306/66, 346/7, 347/2, 357/54, 381/14, 426/57, 428/59, 186, 429/21, 441/17, 443/31, 447/18, 133, 453/230, 454/702, 758, 460/102), *lelkem'* (303/7, 277/22, 299/40, 317/26, 376/14, 397a/1167, 435/29, 423/46), *Lelkem'* (130/17, 205/58, 217/148, 222/102, 309/6, 426/44), *lelked* (225/85, 259/427, 342/36, 379/79, 441/24), *Lelked* (453/270, 454/859), *lelke* (5/15, 96/11, 267/226, 282/33, 373/90, 110, 454/450, 776), *Lelke* (217/139, 225/116, 251/18, 330/906, 386/8, 415/17, 418/113, 430/17, 443/45, 454a*/257/26), *lelke'* (377/43), *Lelke'* (330/888, 443/52), *lelkünk* (63/20, 213/40, 424/9), *Lelkünk* (123/30), *lelkünk'* (155/51), *lelketek* (215/144, 259/133, 316/30), *Lelkeink* (297/37), *lelkeik* (259/99), *Lelkeik* (188/43), *lelket* (28/14, 89/22, 90/12, 213/55, 219/54, 246/41, 259/446, 563, 267/182, 306/22, 231, 317/214, 232, 330/649, 986, 1031, 1038, 330*/147/5, 423/28, 454/434, 817, 456/75), *Lelket* (213/97, 97, 216/33, 35, 94, 236/39, 323/11, 331/4, 382/14, 454/489, 536, 590, 680, 460/48), *Lelkeket* (245/17), *lelkemet* (4/17, 136/11, 139/54, 173/17, 200/17, 293/12, 304/58, 305/4, 24, 306/35, 322/31, 396/13, 406/12, 435/58, 454/316), *Lelkemet* (208/6, 299/102, 454/302), *lelketet* (398/1, 441/16, 456/18), *Lelketet* (174/9, 183/2, 279/12, 405/15, 453/70), *lelkét* (305/34, 306/253, 330/1406, 397a/816, 453/108, 454/788), *Lelkét* (146/12, 213/52, 216/17, 222/54), *Lelkit* (238*/144/9), *lelkünket* (14/13, 201/13, 225/78, 318/4, 20, 36, 52, 68, 84, 100), *lelkeket* (305/52), *lelkeit* (259/143), *Lelkeit* (253/

77), *Lelkeinket* (454/112), *~nek* (12/10, 397a/421), *Léleknek* (111/24), *lelkeknek* (315/21, 368/3), *Lelkeknek* (259/524, 454/465), *lelkemnek* (303/1, 323/17, 337/357, 397a/527, 454/311), *Lelkemnek* (130/3), *Lelkednek* (400/42), *lelkének* (58/15, 114/430, 194/15, 330/1516), *Lélekben* (89/24), *lelkekben* (215/36), *lelkünkben* (257/76), *~be* (215/149, 325/8, 330/1035), *Lélekbe* (188/56), *Lelkembe* (331/36, 454/307), *lelkedbe* (173/17), *lelkébe* (263/29, 337/155, 379/30), *Lelkébe* (176/57, 247/34), *lelketekbe* (323/6), *~ből* (340/32), *lelkéből* (114/860), *Lelkünkől* (424/57), *Lelkünkön* (216/9), *~re* (315/21, 397a/631, 454a/27), *Lelkemre* (200/34), *Lelkedre* (441/18), *lelkére* (397a/77, 454/796), *lelkire* (258/75), *Lélekről* (454/388), *Lelkekhez* (326/60), *lelkéhez* (12/8), *lelkihez* (277/24), *Lelkemtől* (460/140), *Lelkemig* (223/5), *lelkedig* (67/20), *lelkéig* (454/440), *~kel* (255/36, 257/24, 259/109, 467, 539, 267/21, 161, 308/13, 424/49, 431/16, 451/36, 453/195, 454/187), *Lélekkel* (128/49, 143/31, 222/29, 454/692), *lelekkel* (267/6, 313/127), *Lelkekkel* (236/29), *lelkemmel* (277/6, 375/15), *lelkével* (26/31), *lelkestől* (454/352), *Leskestől* (322/36).

Ö: Szent~.

lélekerő fn

(1)

Lelkierő; az akadályok leküzdésére, a szenvedés elviselésére képessé tevő belső erő. — ...ő mér fuvallni Lélekerőt az inas Magyarba (418/88).

lélekfolt fn

(1)

(Maradék, töredék a megalkotott emberek lelkéből.) *A patkán állott már ez a' ditső remek Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsomó lélek főtöt elő hozott* (26/26).

lélekszakadva in

(1)

A nagy sietségtől zihálva. *Testünket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis termésünk jött* (389/42).

lélektelen mn

(2)

Érzéketlen. *Lélektelen szép test, és pengő tzimbalom! Mért lettél tsak tzifra makhina, fájdalom* (254/19, 61/19).

lélektör fn

(1)

Fájdalom, bánatalom. *Tán engemet sem ítélnek hazudni Ha minden lélek tört ebbe fogok tudni* (12/14).

lelemény fn

(1)

Kitalálás, találmány. *Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi, 'S a' kipallérozott hívság' ~i* (330/2002).

lelhet i

(4)

Találhat. *Tudom, hogy olly hív Szerelmemst Nitze többé nem ~* (208/102).

~ünk (210/44, 215/101); *~i* (432/32).

lelhetni in

(1)

Lehet találni. *Csak egy hibát remek tagjába' Lelhetni é?* (294/30)

lelkemvárta mn

(1)

Epedve várt. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek megtisztelhetném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/4).

lelkes mn

(8)

1. Vmit teljes odaadással végző, vmely közösséggel, üggyel érzelmileg teljesen azonosuló (személy). *De ti, kiknek jobb vér szállott szívetekre, Nem buzdultok é fel ~en ezekre?* (267/222) **2.** Lelkes állapot: emberi lény. *Ébredj fel, és bámulj egy ~ állapotot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot* (454/285). **3.** Lelkes sár: emberi lény. *De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes sár ennyi áldást nyere* (454/100).

~ (111/80, 337/248, 400/74), *Lelkes* (225/111), *Lelkesen* (96/1).

lelkesebbítő fn

(1)

Lelkesítő személy. *Tsüggedhetetlen György! ... Te mérész szolgálja Istennek és Jusnak, Lelkesebbítője a' lelkes Ánglusnak* (337/248).

lelkesegett mn

(1)

Lélekkel rendelkező. *Mérész halandó! lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy levegői Hang, Szentségtelen létedre nem félsz Angyali pitvarokat tapodni?* (396/21)

lelkesít i

(7)

1. Vmi lelkes hangulatba hoz vkit. *Mindent, a' kit velünk a' közügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt ~* (330/984). **2.** Ösztönöz, buzdít. *Te is Múzsám! újj énekre készítsd rebegett*

szádat, Bús Orfeus húrjaival ~sd bús hárfádat (162/60).

~ (337/134), ~ett (454/903); *Lelkesíti* (16/68, 128/52, 424/52).

lelkesítő mn

(1) Lelkes hangulatba hozó. *Cipriának ... Énekeljük felsegítő Karjait, 'S a' Szerelmek' ~ Láng-jait* (285/17).

lelkestől-testestől hsz

(1) Egész valójában. *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől testestől a' Virtus' remeke* (452/2).

lelkesül i

(1) (Barátság) elmélyül, kiteljesedik. *Bakhe ... Általad A' barátság lelkesül; Általad Sok harag letsendesül* (318/42).

lelketlen mn

(5) 1. Olyan (élőlény), amelynek nincs lelke. *Itt ülök, a Napis el hágy már engemet 'S a' ~ fáknak mondom keservemet* (196/90, 380/88). 2. Élettelen. *Én ugyan ~ Por leszek már akkor, De jöttödre vígann zengem énekemet* (190/106). 3. Érzéketlen, gépies. *Az én tudóm is, bátor élek, Lelketlenül lehell* (302/30). ~ (421/45).

lelki mn/fn

(2) I. mn Belső, érzelmi, szellemi. — ... ~, testi és világi elromlások az Ifjaknak, nem tsak egy Satiristának érdemlené meg a' figyelmét (330*/173/4).

II. fn Szerzetesi élet. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát ~ekre szánnya* (92/108).

lelkiismeret fn

(1) Az egyénnek saját magára vonatkozó erkölcsi állapota. *Lelkiesméretek' belső furdalása Né-kik mint megannyi bombik' ostromlása* (337/117).

lelkű mn

(6) 1. Igaz, nemes ~: becsületes, feddhetetlen. *Ha az igaz ~ jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni* (12/5). *Nemes ~ Henrik! Megöltek tégedet* (337/313). 2. Vitéz ~: bátor. *Kardra vitéz ~ Magyarim! — Kell győzni tinéktek!* (259/658)

~ (41/cím, 114/662, 457/25).

Ö: nagy~.

lelkűség Ö: nagy~, nemes~.

lelni in

(1) Találni. *Gyakran lehet a' lyukakban ~ varas békákat* (413/196).

lélódulhat i

(1) (Vízbe) lebukik. *Pallas tzutzám ő kemével Le lódúlhatsz 's egygy erővel Virgázzátok fel őket* (114/929).

lelohád i

(1) (Hullámozás) mérséklődik, szűnik. *Mi erőtlő rendül a' föld, a' tengerek dagadnak, Fellyül haladván gátjokat és ismét ~nak* (413a/1035).

lelop i

(1) Elront. *Hát kurta napjainkból Hányat ~nak a' búk! Mért bokrosítsam a' bajt?* (354/19)

lelopogat i

(1) Apránként megszerez. *Mind azt, a' mi tsak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természet-ről lappangó kézzel le-lopogattya* (216/36).

lelövött in

(1) Szétlőtt. *A' ~ várak, tornyok töredeznek* (337/54).

lelúgoz i

(1) Lúggal leönt. *Ki kergetett, 's ~á Subámat is* (333/31).

lelvén in

(1) Kedvét ~: örvendve. *Nem ~ már kedvét, dúlt-fült ő magában* (330/903).

Ö: hír~.

lembergi mn

(1) Lembergben levő. *'S olyan vén Zsidóvá válék azon nyomban, A' millyen Rabbi nints Lembergi Templomban* (330/1026).

lemegy i

(2) 1. (Vízbe) lebukik. *No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájok, Hadd bodorodjon a' békák Le konyúlt boktrétájok* (114/925). 2. Befejeződik, véget ér. *Változó Hóldodnak, a' melly most lemégven, Kívánom utolsó fertályja e' légyen!* (79/13)

Lemene fn

(2) Családnév. (Francesco de ~, olasz költő (1634–1704.) *A' szépség — (Egygy madrigál*

olaszból ~ után.) (147/cím).

Lemene (148/cím).

lemenni in

(1)

⟨Fent levő helyről⟩ lent levő helyre menni. *Mellyik akarna le menni És segítségére lenni Valamellyik Nemzetnek* (114/578).

lemenő in/fn

(2)

I. in A látóhatár alá kerülő ⟨nap⟩. 'S a' ~ *Nap-pal Ganges bámúlva beszélli Tetteket* (259/634).

II. fn *Vki mellett* ~: vele egy korban élő; kortárs. *Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem ~k újja reám mutat 'S néz mint Római lantverőt* (328/22).

lemennydörög i

(1)

Szigorú parancsot ad. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! ... Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott bűnöst menkövezzéte le* (337/131).

lemennykövez i

(1)

Megsemmisít, elpusztít. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! ... Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott bűnöst menkövezzéte le* (337/132).

lemetsz i

(3)

1. Egyetlen metszéssel levág. *Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról metzte le* (413a/547). **2.** Csizsol, finomabbá tesz. *A' mi nagyobb: magoktól is készítnék olly remeket Mellytől a Magyar És díszé milyen legyen, ki tettzik, Kivált ha darabosságát jobban jobban le mettzik* (111/94). *mesd le* (413a/839).

lemond i

(6)

1. *Vmiről* ~: nem tart rá igényt. *Úgy van! én le mondok rólad. Ebnek kellesz nem nekem* (358/35). **2.** *Vmiről* ~: elhárítja magától. *Azt is mondám, mind bolond, A' ki rólok le nem mond* (322/8). *Lemondok* (423/37), *Le mondok* (184/37). — *mondjon le* (330*/204/13), *mondjanak le* (326/11).

lemos i

(1)

Könnycseppet lemos: a könnyezés okát megszünteti. *És ha minden könnytseppeket, a' mellyek lehullának Felséges szeméből magyar*

hazánk' Királynéjának, Elárasztott ellenséges vérhabbal nem mostok le: Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le (259/511).

lemosolyog i

(3)

1. ⟨Öröm⟩ látszik. *Az öröm ült ortzájára, 'S onnan mosolyog le ez* (397a/460). **2.** Boldogság mosolyog le vkire: boldog. *Még is a' boldogság mosolyog le rájok, Szívek víg és nyugodtt, virít az ortzájok* (454/147). **3.** Kedvezőn ~ vmire: jó hatással van rá. *Grátziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S Kedvezőnn mosolyganak le Onnan a' kis Rózsira [rózsára]* (249/31).

len fn

(2)

Kék virágú rosnövény. *Mert kiszárasztják a' mezőt a' ~ek, 's a' zabok is* (413a/89). *~ek* (413a/224).

lencse fn

(3)

1. Hüvelyesek családjába tartozó, lilás virágú növény. *Nem átallassz Egyiptomi lentsét is termeszteti* (413a/239). **2.** Lencséből készült főzelék. *Leöntötték szegényt; az még is szerentse, Hogy veres nadrágát nem érte a' lentsé!* (330/1688) **3.** Békalencse; poshadt állóvízek felszínét ellepő vízinövény. *Nem kell nekem tök 's káposzta, Sás és békák lentséje* (114/141).

Lencsen fn

(1)

Helynév. ~, egy pusztá *Somogyban Nagy-Bajom mellett* (330*/188/11).

lencseni mn

(1)

Lencsen levő. *Lentseni Kertemet mezei házommal, ... Adják néki* (330/1561).

lendül Ik: ki~.

Lendvai fn

(2)

Személynév. ⟨Környékbeli muzsikus.⟩ *Akkor a' jó ~ ... húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyiassabb túst* (310/27). *~* (310/78).

lenéz i

(4)

Lenti hely felé néz. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog völgyekre* (397a/167). *Le néz* (114/553, 231/105), *Lenéztenek* (294/16).

lenfonás fn

A lenrostok fonallá sodrása. *Mert nem hiszem, hogy tudnátok Annyit a' len fonásról* (231/458).

leng i

1. (Vmely pontján rögzített tárgy) ide-oda mozog. *Nyusztos kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén ~, ha fúvall a' szellő reája* (330/270). *Úgy ~ két-felőlről haja, mely fekete* (330/193). **2.** (Virág, nád, faág) hajladozik. *És tsavargó partya körül a' gyenge nádperém ~* (413a/1119). *Már ~ a' lármától Stiria' erdeje* (267/41). *Harmatos völgyek, lapájok, Hol sok ezer virág ~!* (397a/12). **3.** (Szél) enyhén fúj. *Míg ~ az estveli Szellő* (128/53). **4.** (Lepke) repdes. *A' Lepkék ... Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/444). **5.** (Hang) halkán hallatszik. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon ~enek* (446/14). **6.** (Vmilyen jelenség) hangtalanul mozog, lebeg. *Ti álomhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában ~enek* (431/33). *Illat) áramlik. Néki ~ a' rét' illatja, Néki zeng a' tsalogány* (397a/491). *Nézd csak, az orgonák tövébe' Melly kellő szagok ~enek* (426/18). ~ (146/15, 397a/95, 424/53, 449/12), ~nek (330/516), ~enek (330/81, 397a/820), ~e (341/11), ~ettek (221/7). — ~jetek (4/19, 200/19, 303/3), *Lengjetek* (4/19, 200/19).

Ik: el~.

lenge mn

1. Könnyed, szinte lebegő (mozgás). *Mint ~ párák' éjjeli tsillaga, ... Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/29). **2.** Hajladozó, lengő. *Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani 'S ~ szárát a' rohanó lángokkal felfalatni* (413a/98). **3.** Áttetszően finom, könnyű (ruha). *És ~ kantusodban Tollázkodó Galambid' Tzirolgatod, Citére!* (371/11). **4.** Jellemében, érzelmeiben ingatag, megbízhatatlan (lélek). *Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsonó lélek fótót elő hozott De ki igen vastag ki meg igen ~* (26/27). **5.** (Hold) halvány. *A' ~ Hold halkal világosítja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). ~ (330*/205/2, 403/7, 413a/746), *Lenge* (382/22).

(1)**lengedez i****(4)**

1. Hosszasabban enyhén leng, hajladoz. *Pihgő fuvallatoktól Habozva ~nek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/15). *Sok ezer selyem szál ~ körülé* (239/29). **2.** (Szellő) Enyhén fújdogál. *Reá lágy tavaszi szellő sem ~* (298/17). ~ (306/83).

lengedező in**(1)**

Fújdogáló. *Az Etesiak Kanikula' idején ~ szelék* (330*/154/1).

lengedni in**(1)**

Lengedezni. *De ha kedvező szél kezd szépen ~ Akar a haragos tenger is engedni* (10/31).

lenget i**(3)**

1. Úgy mozgat vmit, hogy lengjen. *Fegyverét a' szél ~te Egy vén fűzfa gallyain* (368a/27). **2.** (Erdőben fát) hajlongat. *Tiszta Északi szél fogja lengetni az Erdőket* (413a/463). ~itek (432/69).

lengeteg mn**(4)**

1. Szállongó. *Fekete por fellegébe kavarta a' ~ szalmát és repülő kalászt szerteszétt a' fergeteg* (413a/328). **2.** Hajlongó. *Én a' tarka virággal Hímzett rétbé' tekintetem ... a' fejér Nyárfák' ~ ágait* (403/63). **3.** Megbízhatatlan. *Mit hízelkedel, óh ~, óh tsalárd Elmék' ingadozó bélyege, esti szél?* (432/1) ~ (413a/891).

lengő in**(6)**

1. Ide-oda mozgó (vmely pontján rögzített tárgy). (Lovak) *Feljárják ~ serénnyel Az erdőket, sikokat* (397a/675). **2.** (Faág) hajladozó. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy ~ ághegyen magában* (306/92). **3.** Lengedező (szellő). *Némellyek úsznak az itt ~ És játzadozva kerengő Zefírek szárnyain* (139/12). **4.** Hangtalanul mozgó, lebegő (jelenség). *Fenn ~ Hold! nézd mint kinlódodom* (455/1). *Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak ~ hívesében* (454/284). *Lengő* (330/1227).

lengve in**(1)**

Ringatva. *Ah! legyezessétek, Míg ott andalog, Lengve rengessétek, Míg nyugodni fog* (347/31).

lengvén in (3)
 <Szellő> fújdogálva. *A' szép Tsókokat Szedd fel tsendes Szellet 'S ~ Laurám mellett Súd meg neki, hogy Szám végsőt most lehellett (174/7).*
 ~ (172/16, 441/12).

lengyel fn (3)
 1. Lengyelországban élő, lengyel nyelvű nép. *Tudják a' Törökök, tudják a' Lengyelek (337/191).* 2. Lengyel tánc. *Végezván a' Lengyelt, Stájeren forognak (330/545).* Bongorfi ... *Magga volt a' Vezér, a' többek követték, Kik a' Lengyel tempót emberül megtették (330/538).*

Lengyel fn (2)
 Családnév. *A' T. ~ familia Tótiról (330*/137/6).*
 ~ (330/36).

lenn hsz (1)
 A Földön. *Én Vénusz ... Azért jövök közéték Tehát, szelíd halandók! ... Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok ~ Az én szökött fiatskám? (185/37)*

lenni in (58)
 1. Létezni. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — alig kezd ~, már füstté, semmivé lett (162/64).* 2. <Emberről szólva> élni. *Lenni? Vagy nem ~? — kérdések kérdése! (454/1) — Így kezd szólni: (halljátok bár, 'S bőltsek ~ tanuljátok! (148/12)* 3. Vmely helyen tartózkodni. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm ~, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnýékában pihenni (110/7).* Köz-helyen nem szabad *lennem: Azért áll-ortzát kell vennem (133/49).* 4. Létrejönni, megvalósulni. *Hát szabad-é már Szent Mihályt 30dikra tenni, Holott 29dik Napon kell annak ~? (314/24)* 5. Jelzett tulajdonsággal bírni. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnek kell ~, Melly hátulról is ennyi Grátiákkal kezd jelenni? (139/39)* 6. Vmilyen állapotba kerülni, vmivé válni. *Török, szakad, még is vígan kell ma ~ (199/104).* *Ha Orfeus ~ nem tudok ... Lehetek a' vizek' kedvelt Arionja (219/73).* *Nem akarok én Pék ~ (169/27).* 7. Vhová jutni, kerülni. *Jaj! Hová kellennem; Nem lehet pihennem (223/10).* 8. Vhogyan történni. *Úgy is szokott ~: hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd útját minden falat (330/*

321). 9. *Lenni fog: lesz. Ama' kedves Sándor kegyelmes szívével Fog segédje lenni Náadorispány névvel (259/260).*

~ (16/18, 31/25, 111/58, 114/579, 148/4, 158/14, 169/73, 176/65, 194/23, 205/18, 208/63, 245/14, 31, 259/74, 267/169, 268/7, 104, 295/5, 301/14, 313/24, 314/45, 315/16, 330/1102, 368a/23, 413a/44, 436/16, 449/15, 452/40, 453/246, 454/29, 105, 366, 521, 800, 805, 826, 830); *lennem (162/14, 409/1, 453/2, 454/15), lennünk (63/3, 183/19, 285/47).*

lenpogácsa fn (1)
 Kisajtott lenmagok maradványa. *Hát ti lenpogásán hízott, erdő-vágó, megtsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot? (326/21)*

lent Ő: ide~.

lenyal i (1)
Csókokat ~ja: a csokolódzást tiltja. Itt a' Bőjt! Koplaljátok! Itt van; 's ízetlen olajja A tsókokat majd le nyalja (133/25).

lenyel i (1)
 Nyeléssel gyomrába juttat vmit. *Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt szereztet, meglásd, ha ~ed (330/722).*

lenyerít i (1)
 <Ló> jellegzetes, szaggatott hangot ad. *Feljárják lengő serénnyel Az erdőket, síkokat ... A' kősziklára feljutnak ... 's a' felhőkből Búskén ~enek (397a/692).*

lenyom i (3)
 1. <Növényt> lelankaszt. *A' tőle meg-aszalt természetnek szomja A' rétek' haldokló virágít le nyomja (198/12).* 2. <Mérleg nyelvét> lefelé billenti. *A' fontot ~ja a' hamisság célja 'S viasszá válik az Astrea atzelja (453/219).*
le nyomja (198/12).

lenyomhat i (1)
 Levert lelkiállapotba juttathat. *Míg ez él, ne félj, mert addig a' bánatnak Terhei bár nyomnak, de le nem nyomhatnak (214/92).*

lenyomni in (1)
 Elcsüggeszteni. *Bár igyekszel nyomni le mély bánat árja De nem, mert vig öröm a' szívemet járja (7/7).*

lenyomott in (1)
Félrevezetett. *Azóltá számodra rakja a' ~ Értetem azt a' sok felséges Templomot* (190/57).

lenyugszik i (1)
Lefekszik aludni. *Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga, Nyűgodj-le, tiszta Szűz!* (230/16)

lenyugta fn (1)
(Égítést) eltűnése. *Sok Gazda még Majának a' ~ előtt vetett, De várt gabonája üres kalászzokkal fizetett* (413a/236).

lenyugvás fn (1)
Fényes Napod ~a: férjed halála. Fényes Napod' ~át mért siratod? Tündöklök ő, azért hogy te nem láthatod (299/111).

lenyugvó in (1)
Lemenőben levő (égítést). *A' ~ Bootesnek jelére vigyázhatol* (413a/240).

lenyúlik i (1)
Lejjeb levő helyig ér. *A' mint a' Riféus hegyek felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk Africába* (413a/251).

lenyúz i (1)
Lehánt. *Fenyőfa ... Tenéked ~zák kérgedet 's héjjadat* (416/5).

leold i (3)
1. (Hatást) megszüntet. *Ti élet edesét lehellő leányok! ... Óldjátok le rólam hitván kötéseket, Félre! nem imádlak többé benneteket* (127/5). 2. Szemeiről ~ja a szemfedelet: világosan lát, felismer vmit. *Óldd le szemeidről ezt a' szemfedelet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/27). *Óldjátok le* (421/5).

leomlik i (5)
Lezúdul. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/704). *A' tengerről toltul felhők retentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek, a' nagy Ether ~ 'S Hajkaitól a' víg vetés, a' barom bére romlik* (413a/332). *~ (253/49), omlik le* (397a/620, 1056).

leomló in (1)
Hanyatló. *Ti is legalább ez Ifjat, kérlek, oltalmaztatók Hogy a' ~ világot általa meg tartsátok* (413a/507).

leomlott in (1)
Meggyötört. *Kettő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem várába: Már most dombol le omlott hantjain* (136/15).

Leonóra fn (2)
Személynév. *Epigrama Leonorához* (408/cím). *Leonora* (408/1).

Leopold fn (3)
Személynév. (II. Lipót magyar király és német-római császár (1747–1792)). *'S jóltévő Angyalát a' várt békeségnek Megadja ~ minden nemzetségnek* (259/252). *~' (259/362), ~ot* (259/322).

leönt i (5)
1. Folyadékot szándékosan ráönt vkire. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával Leöntötte nyakát egy zsáltár tsávéval* (330/692). 2. *Síralmát önti le: kiönti szívét, elsírja bánatát. Botsáss-meg, ha bús síralmát Láбайдnál öntile* (428/206). *Leöntötték* (330/1687). — *öntsük le* (266/26, 336/42).

lep ~ lép i (4)
1. Beborít, eltakar. *Porlott kövét lepte a' régiség' moha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27). 2. Talál, meglep. *De itt lepenek a' Papok: Fussatok hát Vig Napok!* (133/11) — *Éljünk, barátim, e' szép Kies világ' ölébe', Mert majd az éjjel itt lép, 'S borít setét ködébe* (43/23). 3. (Érzés) eláraszt, hatalmába kerít. *Alig pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy ... leugrott ágyáról* (330/1582).

lk: el~, meg~.

lép¹ i (9)
1. A járás mozdulataként lábát odább teszi. *De látjátok! már a' Patakba ~ett* (139/92). *Irtózva ~ek e' halál műhelyébe* (457/3). 2. *Vhova ~: vhova jut, kerül. Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme ~, Arany időre jut a' szegény Magyar nép* (259/181). *Hogy tanulásának egy pontjára ~e, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe* (217/57). 3. *Vmi felé ~: közeledik hozzá. 'S hogy ő vesztég üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábort széle felé ~nek* (267/118). 4. *Tesz, belekezd. Képe ő a' nagy lélek-*

nek, Kinek a' bámúló nép, Mint sok gyáva Vitézeknek, Buzdítására nem ~ (397a/424). **5.** Halálba ~: meghal. Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem ~ (454/352).

~e (337/310). — *Lépj* (313/101).

Ik: be~, fel~, ki~, túl~.

lép² fn (3)

Ragacsos madárfogó csapda. A' *Lépbe*, mellybe a' *Madár Véletlen* esett bele (208/65).

Lépeket (285/53), ~pel (413a/157).

lepattan i (1)

⟨Pegazus⟩ hirtelen leszáll. *Én hát tsak utánnok ballagék fáradttan, 'S imé a' Pégazus előmbe* ~ (330/96).

lepattog i (1)

Lehull. 'S *Azonnal a' setét kárpitok ropognak, A' szívről az avúlt Kérgék ~nak* (190/96).

lépdegél ~ lépdegel i (2)

1. Lépeget. *Így lépdegél együtt a' három Párka is* (330/931). **2.** Megjelenik, jelentkezik. *Rajta szemérem, ékesség, Fény szerelem, terjed el: Így termett a' kellemesség, A' virtus így lépdegel* (397a/568).

lepedő fn (1)

A gyász ~je: szemfedél. *Mikor már a' fekete gyász szennyes ~jébe Bé göngyölgetve mutatytya az embert bõltsõjébe* (216/25).

lépeget i (3)

1. Aprókat lépve megy. A' *Vető az õ nyomába Mérsékelve* ~ (397a/178). **2.** ⟨Fejlődésben⟩ halad, előre jut. 'S *tsupa okosságnak útján ~nek* (454/530).

lépegessünk (456/69).

lepel fn (6)

1. Vékony vászon. *Isten! a' kit fednek általlátzó leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek* (454/321). **2.** Finom kelme. *Hát Musák? ... Kényes testeteket lágy ~ takarja?* (70/4) **3.** Vminek megtévesztő külső látszata, valódi lényegét leplező formája. *Mit látok? előmbe mi nagy Látás szaladt A' jövendő idők' setét leple alatt* (259/350). **4.** Úszó ruha, páva farkú köntös. *Öszve rágták szép leplemet, Mellyet szõttém selyemből* (114/602).

leplet (139/67), *leplekbe* (455/33)

Ö: gyász~.

lepenget i (1)

Lant kíséretével előad. *Mégis bízván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint tudom, ~em* (308/21).

lepereg i (1)

Cseppekben lefolyik. *Gyenge rózsabokor kesereg búvában ... Könytsépek hullanak kinyílt bíbor száján, Mellyek ~nek egypár bimbótskáján* (298/4).

lépes mn (1)

Lépes méz: méz a természetes léppel együtt. *Végre egy tetézett Tálba ~ mézet Kúlde egy jó Nints-Neve* (135/14).

lépés fn (12)

1. A haladás, járás egyik mozzanata. *Lábaira vetett szoros bilintseket, A' mellyek tették a' gyászos ~eket* (213/46). **2.** Vhány emberi lépéssel megtett távolság. *Némellyik ditsekszik futós agarával, Vagy ennyi ~re járó puskájával* (330/302). **3.** Intézkedés, tett. *Meg is elégedett minden ~ivel: 'S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel?* (306/269) ~ (231/253), ~ek (77/176), ~eket (456/12), ~emet (306/30), ~edet (111/1), ~it (69/22), ~sel (2/16, 397a/327), ~ekkel (32/9).

léphetni in (1)

Lehet lépkedni. *Ha meleg van hűttsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban ~ a' Sleppele* (336/46).

Lepidus fn (1)

Személynév. ⟨Az i. e. 43-ban létrehozott római triumvirátus tagja.⟩ *Jupiter pedig Neptunnal Mint Augustus ~sal Éppen úgy tselekedett* (92/300).

lepke fn (7)

1. Nagy, himporos szárnyú, virággal és nektárral táplálkozó rovar. A' *Lepkék megvidámodva, ... Lengnek a' virágokon* (397a/441). **2.** *Lepke módra:* ártatlanul. *Ifjúságom' reggelében Szívem bút nem szenvedett, Míg a' tündérek' kertében Lepke-módra repkedett* (425/4).

~ (449/16), *Lepke* (391/16), *Lepkék* (397*/76/12), ~nek (333/2000), *Lepkének* (391/9).

lépked i (2)

Lassú lépésekkel megy. *Vidám a' nézése, mó-*

dos a' ruhája, Tzifra, 's tzifrán ~ büszke paripája (330/128). ~ (330/547).

lepkepár fn (1)

Párt alkotó hím és nőtény lepke. *Idvez légy szép rózsá szál! ... A' zsi bongó méh raj is, És a' tzifra lepke-pár Vigan repdes szád körül 'S harmatod szíván örül (250/6).*

lépszorulás fn (1)

Székrekedés. Nagy Lélek, kis lélek bútsúdat járja *Ha lépszorulás bántja őt (377/42).*

lepte Ö: fű~, gond~, kód~, mámor~, nád~.

lépte fn (3)

1. Lépeése. *Mivel mint az árnyék a' testet követi: Kísér, 's lábunk' minden ~t számba veti (204/24, 217/24).* **2.** Léptenként: lépésenként, lassan. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front ~nként menjen eléfelé (330/1198).*

léptet i (2)

1. Lépesben haladó lovon lovagol. *Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója alatt lóháton ~ett (330/164).* **2.** Tánclépést tesz. *Opor is Rózsival, a' legszebb lyánkával Negédes módra ~ik lábokat, 'S dupla Főhaj-tással végeznek táncokat (330/509).*

Ik: be~.

lepve Ik: meg~.

lépvén in (1)

Haladva. *Melly jól esett ha játszódva ~ után-nam nyomba Kis koszorúkat raktatok tiszteletül markomba (241/5).*

Ik: bele~, el~.

lerág i (1)

Leeszik. *Olly sárgák ortája' sovány gödrei, ... Mint a' sírból feljött halott' útálsága, A' mellyről minden húst a' párka le rága (189/18).*

lerajzol i (2)

1. Ábrázol. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug festő le raj-zolja (213/14).* **2.** Leír. *Minek írjam, a' mi tiszteletben vagyok, a' kit már tinéktek jobban ~tak Ama' két Tűdősök, kik előttem szólltak? (454/841)*

lerajzolni in (1)

Leírni. *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni (330/11).*

lerak i (3)

1. Félretesz. *Nohát hárfátok' Ha ~tátok, Szed-jétek kezetekbe (188/141).* **2.** {Szárnyat} levett. *Titokba 's esmeretlen Jár ő [Ámor] közöttetek most: Mert tán bizony megújra Le rakta tarka szárnyát (185/97).* *rakjátok le (259/512).*

lerakat i (1)

Zöld tógáját ~ta: kollégiumi tanulmányait ab-bahagyatta. *Itt két Esztendeig zöld Tógát vise-le, Ezt hogy egy gondolat véle le rakatta, Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/27).*

leráz i (1)

Rázva a földre juttat. *Fákról ~ta a' Mézet (413a/147).*

lerázott in (1)

A földre juttatott. *Az Erdőkön a' ~ Cser-makk fog jól tartani (413a/178).*

lerepül i (1)

A halál ~ vkire: az illető meghal. *A' Halál ... Fel ütvén zászlóját eggy barna felhőre Ka-tzagva repül le a' vérbe fekvőre (195/24).*

lerepülvén in (1)

Leszállva. *Onnan ide le repülvén, a honnan oda hágott Philosophus szemmel nézi azt a lelkes Világot (111/79).*

lerogyik i (4)

1. Leroskad. *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok! — Mindjárt le rogyok (139/59).* **2.** Összeesik. *Lágy szíve elszorult 's el-ájúlva lerogyott (170/74).* *Lerogyik (330/1412), ~ám (381/9).*

lerohan i (4)

1. Lezúdul. *Le rohan a' felhő megnyílt tsator-nával, Eggyesül a' tenger' atyafi habjával (202/9, 56/9).* **2.** Lecsúszik. *Vagy ha Apenni-nus hegye a' tengerbe rohan le (327/29).* *~ (454/301).*

lerohanás fn (1)

Lezúdulás. *A' sebes patakok a' víztől áradnak ... A' melly akadájok elébe akadnak Le roha-násától mind össze szakadnak (52/12).*

lerohanó mn (1)
Lezúduló. *A' ~ Ég vívika a' Szelekkel: Ne essél Kétségbe, ne fély — nem megyek el* (143/41).

leromlik i (1)
Vmi értéke, hatása lecsökken, eltűnik. *Élsz még szent Igazság ... Élsz te, 'S még mennyei széked le nem romlott* (337/92).

leront i (1)
Megsemmisít. *De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/22).

lerontani in (1)
Lerombolni. *Kitsiny volt a' kapu, le kellett rontani* (239/193).

lerontatik i (1)
Leromboltatik. *Óh százszor szerentsés alkotmányú kis Vár, Mely a' midőn egyszer így le rontatott már* (238/90).

lerontó in (1)
Pusztító. *Úgy van! Mert tsak ott győz a' ~ halál, A' hol megosztható részetskékre talál* (454/73).

leroskad i (4)
1. Megroggyan. *'S esztendeim' terhe alatt vála-laim ~tak* (259/542). 2. (Építmény) összedől. *Gyakran a' leg nagyobb erők ~nak S ledült oszlopai ízekre szakadnak* (217/7). *le roskadnak* (15/7, 204/7).

les¹ i (2)
1. Figyel. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan ~ed* (205/10, 16/10). 2. Feszülten vár vmit. *Itten egy hónap telt el, míg szerentsémet ~ém* (161/43). *Lesi* (456/44).

Ik: meg~.

les² fn (7)
1. Megfigyelés. *Bár sok félelemmel és bajjal teljeselek Az éjjeli tsaták, ostromok és ~ek* (238/4). 2. Csapda. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltizdesnek Sokan sok akadályt 's ~eket keresnek* (188/14). 3. Leshely. *Vagy itten bámulja Szépségét a ~be Valamellyik kedves Isten-asszonyának* (176/10). *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzó' feje körül, Ki fészke mellett hárátsol, 'S a' káka közt ~ben ül* (397a/976). *~ekre* (239/39), *Lestől* (208/72), *Lesekkel* (170/15).

Lesbus fn (1)
Helynév. <Leszbosz, görög sziget.> *Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' tőkéről Mint a' millyet téphet ~ Medimma veszszejéről* (413a/613).

lesegít i (1)
Segít vkinek leszállni vmiről. *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, ... 'S főhajtva köszöntvén a' szép angyalokat Lesegítik fogott karokkal azokat* (330/288).

leselkedés fn (1)
Palástolt figyelem. *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt ~ van, Tsábittatás, ravaszság* (185/153).

lesiet i (1)
<Gyökér> gyorsan nő lefelé. *Főképpen az eskulusnak, melynek ága az égbe A' mint tolul úgy siet le gyökere a' mélységbe* (413a/827).

lesír i (2)
Ég ~: harmatozik. *Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnak Mezeinkre le széllyel* (175/10, 412/10).

leskődik i (1)
Leskelődik. *Balzsam 's rózsa szagok fussák a' barna homálynak Árnyékát, leskődjön az est mosolyogva szemembe* (450/39).

leskődve in (1)
Leskelődve. *'S hallom daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla, És ~ figyelmezik* (403/69).

lesodor i (1)
<Vízár> magával ragad. — ... a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, ... Tör mindent, 's ha elébe akad, ~ja magával (258/54).

leső Ő: gyík~.

lesüllyed i (1)
Eltűnik a mélyben <a földindulás miatt>. *Az Holddal szomszédos Hegyek le sijjednek, Rajtok feneketlen tengerek erednek* (195/9).

lesüllyeszt i (1)
Elcsüggeszt. *Erről bátorít, arról ijesz A' tisztelet 's a' szerelem; A' Szív emel, az Ész lesijesz. Óh csiklándozó győtrelem!* (430/15)

lesüt i (2)
Szemet, fejet ~: tekintetét lefelé irányítja. *Le süitöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/51).

Bordáts, 's az egész nép a' fejét ~i, Nevettében majd a' guta meg nem üti (330/603).

lesütött in

(1)

Lesütött orcával: tekintetet lefelé irányítva. A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött orzával álltak körülötte (330/1506).

lesz ~ lész ~ léssen i

(810)

1. Keletkezik, létrejön. *Plutó, és minden Fúriák ezen a' napon lettek A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek (413a/284). 'S hírteleen nagy lárma lesz (317/165).* **2.** Vmivé, vmilyenné válik. *Mert okos így lész valahára és ép A' nyomorult nép (117/7). A' bolond észt lél a' borba', 'S úgy lesz bölts (318/30). 'S előbből egy rakás Minerálé lészek (201/90). Jupiter Ledaért lesz egy fehér hatyú (76/9). Előbb egy büszhödség bálványává léssen (201/53). Sok boldogtalannak te lész édes Atyja (259/223).* **3.** Vhova, vmilyen helyzetbe, állapotba kerül. *Néked is véged lesz, mint másnak vége lett (209/122). Oh de, óh minő keserve lett az ő Müzsáinak (161/11).* **4.** Vminek a birtokába jut. *Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz (92/98).* **5.** <A van ige jövő idejeként.> *Jó napunk lesz itt ma (154/7). Fáradságod' szép jutalma Virradtaig Náni lész (317/142). Nálam jó vatsorád lejénd, Fabulom (140/1). Ellene a' virtus fog lenni kő bástya (191/23).* **6.** Lett volna: <a van ige feltételes módú múlt ideje>. *Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltaránál (150/19).* **7.** fogna lenni: lenne. *A[z] u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni, Külömben parasztos 's Comis fogna lenni (58/14, 194/14).* **8.** Levék vala: lettem. *Ha nem levék vala, e' nagy jót nem tudnám, 'S a' nem esmért halál', karjain aludnám (454/31).* **9.** Lehet. *'S mi lesz Lilim' jutalma? (278/54) — Óh szép Katóm! ... Hová levél? (333/16)* **10.** Hova legyenek: mit csináljak? *Hova légyek, nints menedékem (45/4).*

lesz (87/4, 92115, 200, 120/3, 162/51, 169/18, 185/165, 190/44, 199/4, 93, 201/51, 71, 209/28, 44, 66, 72, 78, 79, 210/106, 211/84, 213/20, 214/39, 41, 84, 85, 86, 89, 219/51, 71, 225/68, 259/136, 207, 325, 336, 407, 505, 638, 266/5, 267/197, 287/47, 304/70, 306/158,

238, 308/35, 51, 326/70, 330/220, 1965, 330/204/12, 330*/139/2, 330*/200/18, 337/321, 336, 364, 365, 368*/24/27, 379/43, 382/30, 34, 390/35, 401/17, 27, 413a/79, 433, 765, 807, 423/30, 426/53, 57, 435/70, 453/273, 454/609, 623), Lessz (203/25, 215/29, 259/164, 200, 395/41), lessz (25/14, 103/6, 111/105, 116, 118, 114/40, 340, 481, 623, 941, 140/7, 146/33, 184/30, 190/36, 206/19, 22, 208/71, 217/94, 231/158, 398, 435, 441, 239/126, 229, 241/19, 257/134, 305/86, 310/5, 31, 39, 67, 316/9, 10, 327/17, 330/256, 614, 662, 976, 1223, 1944, 334/52, 413a/57, 91, 202, 372, 434, 437/6, 457/17), Lessz (81/25, 259/380), leszsz (124/14, 17, 27, 208/68, 239/169, 413a/500, 413a/804, 897), lész (59/31, 77/285, 135/49, 52, 185/71, 195/31, 199/32, 201/72, 238/88, 246/40, 249/50, 68, 267/83, 274/13, 16, 424/60, 443/175, 460/11), Lész (299/65, 460/55), lész' (413/40), léssen (63/20, 155/3, 176/109, 191/41, 208/44, 214/87, 185/175, 248/35, 249/37, 61, 255/254, 259/173, 239, 301, 288/22, 68, 299/31, 326/47, 330/1202, 1914, 337/152, 397a/749, 413/64, 418/97, 424/47, 443/67, 454/611, 717), ~ek (63/30, 124/20, 133/46, 143/22, 28, 166/18, 169/141, 154, 172, 176/111, 190/106, 238/9, 239/148, 267/252, 268/83, 304/56, 323/14, 379/99, 435/56, 443/68, 454/550), Leszek (114/77), lészek (186/27, 248/37, 272/28, 276/29, 424/30, 454/16), Lészek (403/47), leszsz (259/482, 285/62, 396/26, 28, 413/39, 413/43, 413a/35, 39), lészsz (259/240, 305/79, 321/21), lésszsz (233/80), léssz (259/342, 275/15), leszünk (454/992), lészünk (209/53, 233/31), lesztek (150/42, 259/118), lésztek (171/1, 257/113, 259/366), Lésztek (413a/1105), lesznek (139/65, 210/104, 219/52, 227/8, 241/31, 406/8), lésznek (4/3, 177/23, 200/3, 219/27, 70, 259/204, 267/193, 398/5), Lésznek (52/24, 212/142, 214/42, 219/27), levél (301/8, 347/6), lőn (210/78, 410/14), lén (330/882), lőőn (330/cím), leve (92/76, 110, 176, 323, 111/67, 114/577, 715, 774, 791, 797, 1014, 135/18, 160/2, 193/18, 198/46, 214/55, 239/164, 223, 290/10, 432*/62, 453/170, 456/40), levének (211/64, 212/66, 413a/991), lettem (57/6, 134/29, 200/87, 453/7, 454/278, 640, 993), lettél*

(61/20, 209/71, 210/103, 233/42, 254/20, 392/49, 55), *lett* (26/35, 77/101, 83/47, 92/5, 132, 100/8, 111/10, 114/311, 760, 879, 134/18, 145/24, 162/36, 64, 192/43, 209/28, 44, 66, 78, 210/77, 124, 214/69, 72, 77, 216/121, 222/40, 45, 101, 239/171, 248/14, 45, 259/113, 114, 267*/18/4, 268/154, 268*/22/8, 279/2, 306/47, 139, 250, 307/7, 312/7, 313/28, 317/256, 324/4, 330/52, 504, 608, 910, 1052, 1369, 1370, 1780, 330*/202/8, 334/14, 337/319, 346, 366, 439/11, 356/1, 357/45, 50, 393/4, 396/32, 397a/1038, 1156, 428/84, 92, 447/18, 453/164, 454/166, 385, 527), *Lett* (83/50, 85/28, 197/28, 216/60, 257/47, 258/99, 337/146, 378/3, 454/717, 460/58), *lettem* (266/2, 310/2), *Lettem* (317/70), *lettek* (214/20, 247/36, 307/89, 330/1094, 1811), *Lettek* (59/20), *lettiünk* (356/11), *Lettiünk* (356/16), *lettetek* (139/107), *lettek* (415/47, 418/38), *Lettek* (195/20, 259/650, 298/14), *lettenek* (191/31), *fogok lenni* (231/381), *fogsz lenni* (259/422, 423), *lenni fogsz* (307/116), *fog lenni* (55/23, 199/38, 259/299, 314, 639, 266/53, 291/12, 337/167, 389/30, 413a/262), *fognak lenni* (267/199). — *lennék* (139/80, 90, 110, 238/116, 267/207, 301/12, 339/13, 15), *lenne* (42/9, 92/105, 169, 114/755, 126/43, 44, 169/123, 184/4, 16, 209/20, 213/10, 67, 115, 219/88, 253/77, 257/128, 268/77, 288/109, 304/47, 309/59, 313/148, 330/59, 1973, 334/18, 356/2, 375/29, 389/12, 27, 423/4, 16, 435/47, 438/41, 454/274), *Lenne* (285/32, 42), *lennének* (96/2, 259/275, 457/10), *lettem volna* (349/27, 452/18), *lett volna* (150/9, 330/637, 707, 766, 766, 768, 771, 1722), *lett volna* (413a/884). — *legyek* (73/15, 90/10, 159/20, 202/117, 238/7, 315/24, 330/770, 331/52, 349/2, 374/32, 385/3, 395/26, 454/354), *légyek* (170/70, 268/104, 395/22, 409/31, 459/11, 460/91), *Légyek* (454/23), *légy* (61/31, 79/11, 81/29, 111/43, 126/71, 162/120, 199/75, 203/29, 212/6, 217/71, 222/73, 223/24, 225/146, 253/61, 254/29, 259/485, 267/8, 267*/17/3, 268/25, 269/32, 37, 280/1, 288/87, 305/85, 307/85, 86, 88, 315/9, 318/9, 337/376, 359/4, 374/1, 390/1, 413/21, 47, 47, 413a/19, 43, 52, 565, 696, 697, 956, 957, 416/27, 426/2, 445/14), *Légy* (63/30, 67/27, 97/3, 114/834, 162/

120, 199/78, 210/59, 225/4, 233/66, 253/61, 315/9, 18, 19, 373/9, 13, 41, 69, 94, 117, 121, 142, 177, 413/23, 443/194), *légy'* (312/22), *legyél* (143/31, 202/133, 381/13), *legyen* (15/18, 54/12, 55/20, 92/234, 111/93, 107, 114/563, 133/46, 154/38, 169/153, 179/4, 185/173, 190/80, 200/59, 64, 66, 218/2, 231/154, 237/84, 241/21, 30, 253/55, 57, 268/152, 276/27, 287/61, 330/919, 1086, 358/55, 368/34, 397a/1188, 413a/790, 431/39, 437/3, 443/209, 450/50), *Legyen* (103/3, 288/84, 330/389, 424/31), *légyen* (12/22, 16/19, 37, 30/8, 38/11, 40/3, 44/2, 54/26, 57/13, 63/25, 68/25, 75/14, 77/125, 79/14, 107/11, 114/125, 296, 123/12, 49, 126/19, 139/38, 96, 148/19, 162/42, 169/20, 188/87, 109, 114, 191/20, 196/60, 204/18, 32, 55, 205/19, 37, 209/42, 83, 84, 210/100, 119, 211/81, 212/9, 41, 106, 137, 217/18, 32, 123, 225/100, 153, 231/395, 233/53, 239/232, 245/42, 248/51, 253/59, 259/155, 253, 262, 287/46, 63, 295/29, 297/32, 309/113, 310/24, 317/82, 327/25, 330/255, 476, 565, 670, 769, 963, 1316, 1442, 1539, 1597, 2014, 2031, 2033, 331/51, 336/60, 337/185, 389, 352/11, 380/58, 397a/233, 763, 405/13, 413a/192, 587, 822, 894, 436/9, 453/231, 454/132, 413, 660, 662, 457/14), *Légyen* (16/38, 73/16, 74/6, 20, 75/4, 8, 111/16, 124/21, 148/76, 180/7, 205/38, 209/116, 216/28, 217/126, 222/80, 96, 225/102, 228/26, 257/147, 259/34, 607, 268/165, 322/41, 326/59, 340/38, 368a/65, 397a/262, 432/116, 436/21, 453/38, 267, 454/413), *ligien* (330/882), *legyék* (397a/611), *legyünk* (336/71), *légyünk* (209/49, 51, 246/5), *Legyetek* (160/5), *légyetek* (77/200, 176/22, 194/19, 21, 195/54, 215/154, 222/94, 251/14, 268/2, 330/2034, 337/404, 373/63, 397a/628), *Légyetek* (210/21, 22, 217/122, 142, 259/475, 660, 267/99, 101, 102, 330/2017, 397a/240, 1165, 454/984), *legyenek* (29/18, 266/59, 330/1276), *Legyenek* (13/9), *légyenek* (215/132, 259/356, 330/1334, 1840, 330*/188/9, 397a/848, 413a/811), *Légyenek* (114/478, 213/122, 217/112).

Ik: meg~, rá~.

lésza fn

(1)

Dikó, fekvőhely. *Míg Ferkó egy -n pihenteti magát, Ketté metszik lopva a' gatyá-madzagát* (330/1711).

- leszaggat i** (1) (114/585), *le szállunk* (114/942), *~nak* (454/468), *le szállnak* (89/15), *le szálnak* (10/11), *szállanak le* (249/29), *le szálla* (113/31), *Leszállott* (225/51, 53, 71), *Leszálltak* (330/72), *le fog szállni* (413a/454). — *~nának* (454/772). — *Szállj le* (376/11), *Szálljle* (188/4), *szálj-le* (162/51).
- leszakadó in** (1) Leömlő. 'S *te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról zuhugva le szakadó patak!* (219/84)
- leszakaszt i** (3) Leszakít, letép. *Hadd szakasszalak le, édes Rózsaszál: szép vagy te már* (448/13, 249/13). *le-szakasztá* (162/106).
- leszakasztatik i** (1) Leszakíttatik. *A kedves gyümölcsök kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minek is termettem?* (73/6)
- leszalat i** (2) 1. Futva lemegy vhonnan. *A' két posta-házból mindjárt ~nak* (239/143). 2. Gyorsan lefolyik. — ...*a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván ~nak* (337/198).
- leszáll i** (36) 1. (Képzeltbeli helyről) a földre ereszkedik, jut. 'S *íme — leszáll az Úr egy fényes felhőben* (306/132). *Kilentz szép Asszonykák ~tak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról* (290/1). 2. (Eső) le hull. *Tegnap ~a tsendes Tseppekkkel egy esőtske* (352/17, 107/17). 3. *Vmiről ~: lelép, lejön vhonnan, ahol előbb tartózkodott. Szállj le... [a lóról] óh kegyetlen! — szállj le... Oda vagyok!* (268/40) — *No de szegény öreg tán olyanról szólla, A' ki mint a' kotló, le se szállna rólla* (239/100). 4. (Égitest) a látóhatár széléhez érve eltűnik. *A' nap megint le szálla, El végezé futását* (43/1). 5. (Köd, felhő) a földet lassan ellepi, beborítja. *Hanem ~nak a' ködök a völgyeken, mezőkön* (413a/408). *Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről* (267/74). 6. (Érzelem) áthat vkit. *És könnyel már szemem ázik 'S a' búk szívembe le szálnak* (41/16). 7. *Sír fenekére ~: vkivel együtt megszűnik. Ha a' nagy Józseffel leszáll is végtére A' Királyi virtus sírja' fenekére* (259/315). 8. Leborul. *Sok Férfi ész saját Kapitoliumát El hagyja 's tsókolni ~ lábada' nyomát* (330/1068). 9. Megérkezik. *A' Tavasz ~* (397*/75/9). *~* (259/141), *le száll* (193/33, 231/180), *száll le* (413a/865), *~sz* (397a/578), *le szállassz*
- leszállal i** (1) Megérkezik. *Rózsaszín felhőn az égből A' Tavasz ~a* (397a/26).
- leszállani in** (1) (Képzeltbeli helyről) a földre ereszkedni. *Így szólla Márs, s le szállani Az Istenek nem mernek* (114/952).
- leszálló in** (1) A látóhatár széléhez közeledő (égitest). *Hol a' Másik Tenger' kékellő kárpítja A' ~ Napnak ágyát ki 's -bényítja* (313/104).
- leszállong i** (1) (Hangszer húrja) leenged. *De itt is Lantom' húrjai gyarlón ~anak* (405/27).
- leszállt in** (1) *Sírba ~: meghalt. És ha az én már sírba ~ feleséges Atyáim' Erdemi gyengébbek* (259/461).
- leszállta fn** (1) (Vkinek képzelt helyre történő) leereszkedése. *Orpheus ... Leszállta a' poklokra* (465/11).
- leszállván in** (4) Vhonnan leereszkedve, lemenve. *Ha élek, Aon hegyéről leszállván én viszem be A' múzsákat leg először édes lakta földembe* (413a/1114). *~* (106/15), *Leszállván* (259/141, 372/15).
- leszárad i** (3) *A nóta ~: elnémul. A' madarkák csüngnek a' setét lombokról; Leszáradt a' nóta eltikkadt torkokról* (380/12). *Le száradt* (196/8), *le szárat* (84/8).
- leszárnyal i** (1) Repülve leereszkedik. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé! 's segítsd A' még szokatlan Tárogatón kezem'* (418/1).
- leszboszi mn** (1) *Leszboszi lantok: leszboszi költők. Méoni trombiták, Lezbósi lantok dörgik az emberek'*

Meggylkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek (439/54). L. még **Lesbus!**

leszed i (1)

⟨Gyümölcsöt⟩ száráról letép. *Le szedi a' fák' és mezők' önként nőtt gyümölteit* (413a/1058).

leszedni in (1)

Letépni ⟨rózsát⟩. *Óh, hogy óhajtják ~ Rólad azt a' drága szert!* (448/11)

leszivárog i (1)

Szivároghva lejut vhova. *Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak* (397a/42).

leszór i (2)

1. A földre szór vmit. *A' tyúk fut nyoma után: ... Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak* (397a/330). 2. Rendetlenül ledobál. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettéről le szórja ezeket* (197/88).

leszökell i (1)

⟨Ló⟩ leszalad. *Kedvet és tüzet lehellnek, hogy hűsítsék lángjokat, A' partoktól ~nek, Tördelik a' habokat* (397a/683).

lét fn (11)

Az a tény, hogy vki, vmi van, létezik. *Érzem: ez a' halál! Melyen túl mi van? A' mi volt Hitvány ~em előtt* (454/552). *Isten, hogyha te élsz, öldsd ki szorongató Eszmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy nevetem ~ed', erőd', neved'* (454/572).

~em (454/597), ~ünk (454/652), ~ek' (454/472), ~emet (426/32, 454/23, 555), ~edet (454/69), ~eddel (146/26), ~ével (454/681).

Ö: itt~, jelen~, ott~.

letapodni in (1)

Eltüntetni. *Illy nagy Atyák' vérét igyekeznék most ~: 'S nem buzog é Magyarom benned az ősi harag?* (259/459)

letapos i (1)

Lever. *Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként ~sa* (337/184).

letaszít i (1)

⟨Halál⟩ az életből eltávolít. *Ez, mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsóségtől 's fénytől meg kopaszít* (193/29).

letehet i (1)

Testét ~i: lefekhet. *Ah Egek! A' világ baját*

tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem (90/4).

letekint i (3)

Fentről lent levő vmire, vkire tekint. *Tekints le milliomm szemeddel, 'S halld meg könyörülő szíveddel A' hűség mint búslakodik* (431/10). *tekint le* (377/23). — *tekints-le* (374/13).

letekintvén in (1)

Fentről lent levő helyre tekintve. *Onnan felylül le tekintvén e Világot meg veti* (111/13).

létel fn (20)

1. Az a tény, hogy vki, vmi van, létezik; létezés. *Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja Lelkem addig ~ét meg nem únhatja!* (109/7) 2. ⟨Testi, fizikai⟩ élet. *Unalmas a' ~ — komor, tehetetlen A' test, elme, lélek, haszonvehetetlen* (453/137). *Nékem tereh gyanánt nintsen a' ~em* (248/3). 3. Az a tény, hogy vki olyan, amilyennek a jelző mutatja; volta. *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá ~emet* (208/8).

~ (454/36), *Létel* (454/35), ~em' (454/675), ~ed' (454/53), ~e (453/119, 454/569), ~t (26/46, 201/74, 358/34, 454/104), ~edet (454/68), ~ét (454/87), ~nek (453/64), ~emnek (453/247, 454/40), ~ben (453/54).

Ö: nem~, örök~.

letelvén in (1)

Eltelve, elmúlva. *Én alább is megírtt Kis-Asszony, Dorottya, Letelvén világi életem' robotja, Egyébként ép 's tsendes elmével diktálok* (330/1530).

letenni in (1)

Szüneteltetni. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a mord képet néha néha tenni* (199/111).

letép i (5)

1. ⟨Lombot⟩ leszakít. — *tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel* (413a/911). 2. ⟨Ruhát⟩ leráncigál. *Mérgébe elhalványodott: alávaló Ruháját Körös-körül ~te: Fegyvert kért magának* (170/57). 3. Eltávolít, megszüntet. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképét, Mellyet a' makatsság ortzámról ~ett*

(454/324).

Le-tépte (78/8), ~ik (416/6).

letépetik i

(1)

Eltávolíttatik. *Az ékes virágok mellyek kedveltettek Szánakozás nélkül rólam le tépettek* (73/4).

letérdepel i

(1)

Térdre ereszkedik. *Isten! A' kit fednek által-látszó leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdepek* (454/322).

létére fn

(11)

1. Annak ellenére, hogy vki, vmi az v. olyan, ami(lyen). *Bámúlásra méltó vennem, Hogy lehet olly' erő bennem, Hogy gyarló Lyánka létemre Halál nem jön életemre?* (309/119) **2.** Az v. olyan lévén, ami(lyen)ről szó van. *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki jámbor ~ ellenségem leve* (239/164). **3.** Az előtte álló szóval kifejezett minőségben. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre* (238/61).

létemre (259/547, 271/11, 330/805), *létedre* (396/23), *Létedre* (200/39), *léttedre* (246/23), *létünkre* (259/501, 267/149).

leterít i

(1)

⟨Ruhát⟩ földre terít. *Ruháját ~ette A' Sajó zöld partjain* (368a/25).

letesz i

(13)

1. Lent levő helyre tesz. *A' Hajnal' szárnyai engemet felvésznek, 'S a' China' termékeny partjain letésznek* (454/576). **2.** Lemond vmiről. *Letésem az eddig viselt méltóságot* (454/281). *Letett már a' nyílról mind Márs mind Diánna* (330/1954). **3.** Levesz, levet magáról vmit. *A' kurta mentét hát letészed 'S békeruhába Hazádba megtérsz* (445/23). *Letésem fejemről ezt a' zöld koszorút* (337/420). **4.** ⟨Pénzt⟩ kifizet. *Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét* (190/64). **5.** Adományoz. *Sőt minden apai Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/111).

le tészem (219/11), *teszem le* (382/31), *le tetted* (460/87), *letette* (454/960), *le-tette* (124/3). — *Tegyünk le* (166/22).

letett in

(1)

Félretett. *Alig jövök meg amonnan 'S már ~*

Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom (308/11).

letévén in

(1)

Elhagyva. *Mikor lesz, hogy Lelkem ~ A' testnek gyarló kérégeit, 'S angyali pillangóvá lévén, Lássá Olympus' kertjeit* (426/57).

Léthe fn

(11)

Víznev. ⟨Az ókori görög-római mitológiában az alvilág egyik folyója. Ha vízből isznak a holtak lelkei, elfeledik minden földi emléküket.⟩ *Hol vagytok, oh ~, nyugtató partjai, Nem tudás, nem érzés tsendes határai* (406/1). ~' vizét iszom már; *Még is elmém Lilin jár* (443/215).

~ (406/cím), ~' (14/22, 201/22, 418/99, 439/40, 445/61), ~t' (415/26, 428/176), ~nn (171/5).

letipeg i

(1)

Tipegve lemegy vhonnan. *Ha le tipegysz onnan a' Magyar Hazába, Légy Esdrás Szerepen az Úrnak házába* (233/65).

letipor i

(2)

1. Letapos. *Mindent letiprott már parányi lába* (320/17). **2.** Megsemmisít. *Verd le, tipord le dühös seregét a' Frantzia népnek* (253/64).

letiport in

(1)

Legyőzött. *Látom lábod alatt a' ~t halált* (338/21).

letódult in

(1)

Leömlő. *Úgy kavarog minden részről a' Scythá vitézek' Tábora; — mint a' hegyek' derekán bömbölve ~t Téli patak* (258/52).

letölt i

(1)

Bevégez. *Óh, mikor lesz, hogy bús kínjában Letöltöm hernyó-életemet, És szemfedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet?* (426/54)

letör i

(2)

1. Vki ívét ~i: legyőzi. *Ti népek tiszteljétek Károly' vitézi szívét, Mert ellenségek' ívét Le fogja törni* (259/392). **2.** Vki szarvát ~i: megalázza. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, ... Törjük le, 's nyerjük meg érdemlett betsünket* (330/947).

letördelt in

(1)

Letördelt tengeri: csövétől megfosztott kukoricaszár. A' le tördeltt tengerik közt épen úgy

menék elé; Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé (161/31).

letörrik i (1)

Törés következtében leválik. *Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek helye* (237/31).

letörölvén in (1)

Eltávolítva. *Letörölvén izzadt tseppjeit ujjával, Éleszti az Égből szállt Ambróziával* (188/29).

letörül i (4)

Eltávolít. *Szemeiről minden könnyeket le-törül* (193/26).

letörli (454/443), *Letörli* (368a/109). — *Törlené le* (397a/519).

letörvén in (1)

Leválasztva. *Mások vagy letörvén a' butellák' allyát, Azzal trombitálták a' Lizette' dalját* (330/1245).

lett in (1)

Vmivé vált. *Futnak a' porrá ~ házból a' lakosok* (337/55).

Ik: meg~.

leugrál i (2)

1. (Több személy) egymás után leugrik vhonnan. *Lovokról az Urak mindjárt ~nak* (330/285). **2.** (Víz) sziklás területen lefolyik. — *'s a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' könnyű patak* (327/48).

leugrik i (2)

(Ágyról) szinte ugorva leszáll. *Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy elfelejtkezvén minden fájdalomról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról* (330/1584).

le ugrik (114/552).

leül i (13)

1. Álltából ülő helyzetbe ereszkedik. *Egy tágas sarokban Belinda' szavára Leülnek a' Dámák' 's az Urak jobbára* (330/618).

leül (330/1523), *leülnek* (330/312), *leüle* (225/71), *le ültem* (9/2), *le ülénec* (330/458). — *ülly le* (143/37), *Ülly le* (143/31, 37), *le üljünk* (231/403), *Üljünk le* (154/12, 373/197, 199).

leültet i (1)

Megszüntet. *Óh Halál! ki a' Szerelmet Nyájas*

színnel követed, És szívéről a' gyötrelmet Egyszerre ~ed (443/172).

leüt i (3)

1. Agyonüt. *És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük* (413a/942). **2.** (Lövedék) levisz vmit. *Meg áll, sárkányát fel rántja Mérgebe pisztolyának; Üregjárira rá süti, 'S szép bokkrétáját le üti* (114/705). **3.** (Villám) lecsap. *Jupiter ... Ő pedig sustorékoló nyilát fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy Athot vagy Rodopét ~i* (413a/341).

levág i (7)

1. Vmiből kisebb részt vágással leválaszt. *Róla egy pár legszebb ágatskát ~a* (188/66). **2.** (Fát) kivág. *Nints szükségünk, hogy ~juk a' más falu' erdejét* (326/30). **3.** (Vkit) vágással megöl. *E' Khalchfresszert, egy nagy szájú Német Marsalt le vága* (114/750). *~a* (114/801), *le vágom* (238/54), *le vágja* (114/645), *~ják* (413a/554).

levágat i (1)

(Állatot) megölet. *Dorottya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulját, 's hívatta a' Papot* (330/2064).

levágni in (2)

1. (Fát) kivágni. *Mikor kell ... az Erdőbe a' Fenyőt ~* (413a/265). **2.** Learatni. — *...és a' sarlót Senki addig fel ne vegye, ~ az ért tarlót* (413a/355).

levegő fn (30)

1. A Földet körülvevő nitrogén és oxigén keverékéből álló gáznemű anyag. *A' ~ ezer ordítástól bömböl* (337/51). **2.** A légzéskor beszívott ilyen anyag. *A' teremttőt azért veszi crisisére; Hogy a' mely ~t a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/17, 58/17).

~ (342/34, 397a/60, 413a/77, 454/58), *~'* (454/484), *Levegő* (200/77), *~je* (239/72), *~t* (6/8, 192/29, 195/25, 260/25, 330*/200/26, 358/20, 397a/1120, 454/645), *Levegőjét* (357/4), *~nek* (397a/769), *Levegőnek* (413a/572), *~be* (413a/410, 480, 907) *~ben* (379/5, 397a/586, 413a/432), *~n* (77/226, 413a/404), *Levegőn* (379/146).

levegőég fn (9)

Levegő, lég. *A' Levegőégnek felsőbb Orszá-*

gából, Mindent pontról pontra láttam a' szánkából (330/99). Mindent össze bádgyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba (85/26, 197/26).

levegő ég (84/3, 196/3, 380/3), levegő ege (239/67), Levegő ege (199/33), levegő-eget (239/227).

levegőégbeli mn (1)

Levegőégbeli hajó: léghajó. Mongolfier nevű Frantzia találta fel, 1783. A' ~ hajót (330*/139/1).

levegői mn (1)

Égi. Mérés halandó! Lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy ~ Hang (396/22).

levél¹ fn (36)

A növény lélegző, táplálékszerző és feldolgozó, valamint párologtató szerve. A' bükkök' magas erdejét A' sűrű lobogó ~ Éjjellel fedi bé megint (403/9). Vaj! Hijába borúl a zöld ~ a' lágy Szöllőre (413a/452).

~ (77/248, 397a/793), levelek (65/11, 84/26, 87/51, 196/26, 199/81, 380/26, 397a/622, 413a/655), levele (64/16, 130/18), levelei (28/6), Levelei (139/6), leveli (298/6, 413a/875), levelet (143/12, 146/4, 397a/644), Levélt (446/12), Leveleit (64/17), levelit (64/11), leveleket (413a/417), ~eit (210/10, 413a/605), ~nek (125/cím), ~ben (330/235), Leveleln (153/8), levelin (397a/1058), Levélről (413a/844), ~nél (413a/202), ~el (413a/204, 303), levelével (239/34).

Ö: fe~, nyár~, rózsa~.

levél² fn (15)

1. Papírlap. Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' Schreibkalenderből a' Böjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet, kétfelé hajtja azt (330/1526). 2. Vkihez intézett többnyire postán küldött írásbeli közlés, értesítés. Fenekére rakott kéngyertyát, 's e' felett Néhány bábilétet 's szerelmes levelet (330/852). 3. Irat, okmány. Hozott is erről levelet Az Egri Eszperestől, Hogy ő az a' kit meg evett Az apja mindenestől (92/233).

Levél (282/20, 26, 35), levelek (239/47), levele (238/29), levelet (92/50), levelekbe (330*/164/9), ~re (184/8, 423/8), Levelére (188/72), Leveleire (376/cím).

Ö: követő~, újság~.

levelecske fn (1)

Kis falevél. Néha könnyű gazok 's hulló levelecskék repkednek (413a/374).

leveles mn (4)

Olyan (növényi rész), amin levél van. Olly nagyon ne zörgessétek A' ~ ágokat (397a/738). ~ (403/75), Leveles (397a/456, 758).

levélke¹ fn (3)

Kis növényi levél. Grátziák úgy szállanak le Zöld ~idre ma (249/30).

Levélkék (107/23, 130/16).

levélke² fn (2)

Vkihez intézett többnyire postán küldött írásbeli közlés. Drága szó ez, szép Levelke! Már ezért csókollak ám (282/31). Miskoltzra írtam három ízbe, eggy fiú Vitte arra el Levélkém' (161/42).

levelű mn (1)

Olyan (növényi rész), amin vmilyen levél van. Ezek dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni ... Illyen ... a' tenger szín ~ ősz fűzfa a' nyárfával (413a/539).

lévén in (30)

1. Minthogy az van, vagy úgy van, ahogyan állítjuk. Bús szívem bánatokkal ~ teli Már ezer ízekre reped (100/11). Hogy félelem nélkül ~ a' határok Bátran járhasanak benne a' Kalmárok (54/15). 2. Minthogy (a megnevezett alany) létezik, megvan. A' szegény Dorottya, nem ~ már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga (330/711). 3. Létére. De véghez is vitte volna Vitéz ~, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna (114/911).

~ (185/18, 188/75, 212/4, 214/10, 98, 216/73, 245/33, 259/190, 267/31, 279/6, 290/8, 313/75, 317/136, 330/512, 749, 883, 1515, 1545, 1619, 1649, 330*/202/1, 341/21, 344/13, 426/59, 454/646), Lévéen (216/52).

levenni in (1)

(Kalapot) megemelni. És meg látom a' Kún Birót szárnyatlan lovon menni Előtte a' kalapom se méltóztassam le venni (358/22).

leventa ~ levente fn (9)

Hős, vitéz, daliás harcos, katona. Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát (445/40). Leventa, vagy magyarosab-

ban Levente, egy olly nemes ifjú vitézt jelentett Eleinknél, a' ki akkor tájba ment elsőben hadba (267/13/12).

Levente (256/5), *leventák* (418/81), *Leventák'* (267/30), *Leventája* (82/23, 256/21), *Leventáknak* (405/39).

leventamagzat fn (1)

Fiatalkaton. *Én is hát nagylelkű Leventamagzatok! Ha nem mehetek is hartzra utánatok: Legalább ... Buzdítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/35).

lever ~ levér i (15)

1. Összetör. *Asztalt, széket, bőgőt, zimbalmot levertek* (330/1470). **2.** Legyőz. *Erős vagy? 's le vered az erőseket is, Erősebb az ökör 's le vér tégedet is* (254/51–2). **3.** *⟨Kard⟩ levág. Görbe kardunk hány ezért A' nyeregből már levert?* (257/190) **4.** Vmi nagyon szomorúvá tesz vkit. *Istenhozzád! Bánatomnak Súllya engem' levere* (436/4). **5.** *⟨Halál⟩ sírba juttat. Ezt győzödelmének kellő közepében Verte le a' halál a' sír fenekében* (217/34, 204/34). **6.** *⟨Bosszú következtében⟩ meghal. Emberséget színelétek, A' midőn azt megtörétek: Véres bosszú verjen le!* (257/43) *le ver* (61/30), *le vere* (193/23), *levert* (257/192, 328/7); *le vered* (61/29), *verék le* (113/23). — *Verd le* (253/64).

leveret i (1)

Szomorúvá tesz, letöret. *Ez, a' tökélletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, élvén el temeti* (193/47).

leveretik i (1)

Legyőzetik. *Vagy ha tüzes mennyköveid Nem hullatod ellenek Mellyekkel ellenségeid Hajdan le verettenek* (114/948).

levert in (5)

1. Legyőzött. *Mikor ~t erőnkön Feláll Királyi Széktek; Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset üttök* (353/5). **2.** Bánatos. *Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's ~t Ábrázattal?* (454/708) *~* (104/5), *le vert* (238/88), *~t* (375/15).

leves fn (5)

Elsőként fogyasztott meleg étel. *Galiba lett volna a' Compániába', De a' ~t épen hozták a' szobába* (330/638).

~ (330/615, 640), *Leves* (330/321), *~t* (330/315).

Ö: *bab~*, *korhely~*.

levestikon fn (1)

Lestyán, átható illatú fűszer- és gyógynövény. *Megállt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája: No ez, úgymond, magamnak Derék ~ vala* (92/257).

levesz i (3)

1. *⟨Kalapot⟩ letesz. Kár, hogy meg nem tudtuk elébb ezt a' napot, A' mellybe le vegyük nálla a' Kalapot* (340/24). **2.** Lehoz. — *...vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó szűrőd a' füstös háztetőből* (413a/774). **3.** *⟨Tövérlől⟩ leszed. Vagy mint midőn az ért uborkát ~ik* (330/237).

levet i (7)

1. *⟨Ruhadarabot⟩ testéről lehoz, levez. Itt elkopott útas ruháját ~i* (188/27). **2.** Félretesz. *Istenhozzád hír név! A' fegyvert ~em: Nem megyek táborba* (268/43). **3.** Leszed. *A' felfort kazán tajtékját zöld levéllel le veti* (413a/303). **4.** Ledönt. *Hogy ujra épüllyön a' most szám ki vetett Igazság trónússa kit a' had le vetett* (54/18). *~é* (330/2039), *le vetette* (139/35). — *Vesse le* (231/411).

levétel fn (1)

Leszedés. *Meg kötē kezeit, mellyek ki nyúlálnak Levételére a' halálos almának* (213/44).

levetkezik i (7)

1. Ruháját leveti. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül* (137/1). **2.** Elhagy vmit, lemond vmiről. *Ah, e' szóra vérünk égett, És minden elevenséget Ti is levetkeztetek* (447/66, 134/66). *'S így magam le nem vetkezem Szabados tetszésemet* (205/43, 16/43). *Levetkezik* (413a/576), *le vetkezte* (238*/144/9).

levett in (1)

⟨Fejéről⟩ eltávolított. Ezt mondá le vett kalappal (317/152).

Lévi fn (1)

Személynév. *⟨Bibliai személy, törzsének tagjai papok mellett segédkeztek.⟩ Egész Nem-*

zettsége e' ~' fiának Légyen a' Nép előtt szente Jehovának (225/101).

leviáthánhang fn (1)

Óriási üvöltés. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna* (337/281).

levívén in (1)

(Nap futását) befejezve. *De felhözván, 's levívén a' Napnak világosságát* (413a/461).

levon i (2)

1. Lehúz. *De végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyöngyös szekerét a' tengerbe le vonnya* (77/140). 2. (Vizet) levezet. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótságát* (413a/129).

lévő in/fn (15)

I. in (A van ige igeneve.) 1. Olyan, aki, ami vhol van, létezik. *Közel 's távol ~ atyámfiái, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). *Piramusba ~ díszes furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak* (77/29). 2. Olyan, aki, ami vmilyen állapotban van. *Ni, egy legszebb virágjában Lévő fiatal legény Mint hajtja fejét kinjában A' bajtársára szegény* (397a/214).

~ (77/219, 210/8, 330/1077, 330*/156/11, 413a/466, 453/64, 454/814, 972, 454a*/256/5).

II. fn 1. Olyan személy, aki vhol, vmilyen helyzetben van. *Minden itt ~knek szíve szolt mellettem* (454/822). 2. Élő, létező. *Lévők' létele, 's kútfeje, Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Esmélésemet* (454/569).

~k (454a*/256/6).

lex (lat) (1)

Törvény. *Vi Legis Pragmaticae*: a Pragmatica sanctio alapján. *Meg mondták Categorice, hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót teszik királynak* (92/13).

lexikon fn (3)

Vmely tudomány ismereteit szócikkekben összefoglaló kézikönyv. *Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexiconjai* (114/1000).

Lexicon (12/11), *Lexiconára* (126/cím).

lezár i (2)

1. Szemét ~ja: utóléri az álom. *Édes Este! Ah, ne hagyj el, Zárj le más szemet* (374/34). 2. (Ajkát) szorosan összecsuk. *De jaj meggyült felettem A' kín, 's ajkam ~ja* (259/487).

lezárván in (2)

(Szemet) becsukva. *Éjjel szememet le se' zárván Siratom bal sorsomat árván* (412/7).

le zárván (175/7).

Lezbósz i. lesboszi

lezsák mn (1)

Semmirekellő, dologtalan. *Hát az a' sok ~ eszemiszom Pajtás ... Kik ha tivornyázó házat nem találnak, Életnek sem tartják* (330/1819).

liba fn (1)

Fiatallúd. *Lúdak sárga ~ikkal Sétálva járnak a gazt* (397a/313).

Libánus fn (1)

Helynév. (A szíriai Libanon-hegység latinos szóvégű alakja.) *Mint a' ~' völgyére, Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásidat* (225/149).

libeg i (1)

Lebeg. *Libegj te a' felhőnn fitogasd magadat Büszkén tsattogtatván aranyas szárnyadat* (61/49).

liber (lat) (1)

Könyv. *Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/204).

Liber atya fn (4)

Bacchus. *Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országlott a' gégén* (330/332).

~ (330*/147/7, 432/82, 432*/205/6).

libériás mn (1)

Piros tintával írt (vers). *Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, különbenn félő, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kostolni* (238*/143/6).

libertas (lat) (1)

Szabadság. *Libertas optima rerum*: Legjobb dolog a szabadság (30/cím).

Líbia fn (2)

Helynév. *Mennyi fővényszemet kavár Zefirus Libyába* (413a/629).

~nak (231/263).

- libuc** fn (2) 162/15, 198/10, 395/37, 403/26, 413a/343), ~ek' (397a/108), *Ligetek* (77/197, 178/5, 225/26, 231/404, 397a/1162), *Ligetek'* (432/86), ~et (397a/68), ~eket (87/54, 199/84), *Ligetit* (413a/645), ~jeit (413a/17), *Ligetjeit* (413/19), ~nek (352/5, 413a/545), *Ligetnek* (107/5), ~ekbe' (403/72), ~ben (373/55, 198), ~ébenn (204/54), ~én (225/11), ~re (330/542), *Ligetekre* (32/5).
- licencia** Ő: költő~.
- licenza** (ol) (1) Vége. (A' szőnyeg lefoly.) Bérekesztés, (*Licenza*) (259/594).
- Liceum** fn (3) Helynév. <Lycaeus, árkádiai hegy, Pán kedvelt tanyája.> *Pán, Juhok őrzője, Tegija ligetjeit Litzéum bértzit el hagyván ... légy jelen velem* (413a/18). ~ (413/20, *Litzéum* (413a/1105).
- lidérc ~ lüderc** fn (4) 1. Gonosz szellem. *Azok, a' kik nappal anyagi bálványok, Éjtszaka lüderczek 's boszorkányok* (330/1374). 2. Lidércfény. *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sir' barlangja* (194/28). *Lidértz* (201/60, 454/618).
- Lidia** fn (2) Személynév. *Végre megtétetvén rá a' szententzia, Felhossa a' setét tömlőtzből ~* (330/1612). *Érzi ezt hív Dafnisával A' mosolygó ~* (164/24).
- Liéus** fn (14) Bacchus. *Idvez légy ~, jóltévő Istenség! Te tőled szívünkéből fut a' kedvetlenség* (199/75). *Lantom danold ~t; A' szíveket feloldó, A' gondtörő ~t Méltó danolni néked* (319/1, 3, 12, 14, 23, 25, 35, 37, 50, 52). ~ (106/15, 372/15, 383/8).
- Ligeris** fn (1) Víznev. *Trombita kell! ... mellynek erős robajától tengjen az erdő, Ordítson ~, repedezzen az Álpesi kőszál* (253/22).
- liget** fn (40) 1. Kisebb, rendszerint ritkás erdő. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni* (110/5). 2. (Magasba nyúló) tárgyak sokasága. *A' kirántott kardok tsillámló ~e A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/33). *E tseppek a' virágoknak Tarka ~jeiről* (397a/1150). ~ (288/35, 399/12, 413a/1042, 427/59, 446/cím), *Liget* (130/cím, 5, 446/1), ~ek (86/10,
- ligetes** mn (3) Fás, bokros. *Amott a' bértzek' odvából A' ~ völgyekre Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/702). ~ (306/247), *Ligetes* (306/69).
- ligetke** fn (1) Kisebb liget. *Viríts becses ~, Viríts ezer virággal* (373/83).
- ligur** fn (1) *Ligurok*: felső-itáliai harcias nép. *Itt nőttek fel ... A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Détziusok* (413a/692).
- liheg** i (5) 1. A rendesnél szaporábban lélegzik. *A' rez-zent gyíkotska a' gaz között csereg, Megáll, ~, száraz torokkal sziszereg* (380/18, 84/18, 196/18). 2. Sóvárog vmi után. *Készülnek immár az hadak, és ~ A' Szittyá népség vívni* (445/41). *Epedt vágyódással ~ek felétek* (219/86).
- lihegve** in (5) 1. A rendesnél szaporábban lélegezve. *A bar-mok terepély tserfák alá mennek Híves árnyéjkokban ~ pihennek* (84/6). 2. Sóvárogva. *Jer Nítze! még ki nyújtott Karokkal és ~ So-hajtozok, 's szememből Gyöngy harmatok cse-pegnek* (186/30). ~ (186/15, 196/6, 219/9).
- lik** l. lyuk
- Lili** fn (22) Személynév. <A Lilla becéző változata.> *Esküszöm, hogy míg csak élek, Más szerelmet nem cserélek; Vagy ~m, vagy — Senki sem* (275/18). ~ (278/18, 287/44, 55, 350/18), ~m (278/1, 13, 54, 288/85, 289/5, 7, 301/24, 302/37), *Lillim*

(422/4), ~t (302/18, 18, 376/16), ~mnak (443/227), ~n (302/24, 443/216), ~mmal (288/106), (Lil.) (423/49).

liliom fn (16)

1. A liliomfélék családjába tartozó magas szárú növény. *A' több Zefírek' nyájas kiseded rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt ~it nyalja* (172/20). **2.** *Vki keblének ~a:* ártatlansága, tisztasága. *Piros orczádnak rózsájára Ámor új-új pecsétet nyom, Hószín kebled' ~ára Lehellte az én fátumom'* (430/35).

~ (86/13, 148/22, 198/13), *Liliom* (324/46), *Liliom'* (324/43), ~ok (29/6), ~ot (330/1926), ~okat (259/416), *Liliomokat* (174/3), *Liliomon* (205/54), ~omonn (16/54), ~okon (196/28, 380/28), ~okonn (84/28).

Ö: sás~.

liliomcímer Ö: hármass~.

liliomszál fn (1)

Egy szál liliom. *És néktek ~ Légyen bérétek, és babér* (432/115).

Lilla fn (125)

1. Személynév. (Csokonai szerelme, Vajda Julianna.) *Te bírod, óh tudod magad Szép ~! szívemet* (278/26). **2.** (A szerelem szimbólumaként.) *Bájos lány trillák! Tarka képzetek! Kedv! Remények! ~k! — Isten véletek!* (427/63) **3.** Lilla c. kötet. *E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' fogházában rég' ~ Lilám* (452/42).

~ (263/cím, 269/1, 275/1, 276/cím, 8, 22, 31, 34, 277/12, 288/110, 116, 293/1, 1, 294/13, 295/7, 19, 31, 38, 40, 296/3, 302/21, 320/1, 323/18, 346/4, 351/1, 374/45, 379/45, 74, 112, 153, 380/59, 69, 397a/23, 411/7, 423/20, 41, 425/13, 54, 57, 60, 426/36, 435/36, 443/208, 232, 447/1, 24, 148, 449/1), ~' (273/31, 282/33, 347/3, 355/9, 18, 369/11, 374/4, 57, 380/37, 427/31, 428/70, 188, 431/18, 19, 436/cím, 446/8, 447/112), ~m (264/9, 278/12, 288/87, 292/1, 345/4, 375/1, 26, 397a/519, 421/41, 423/2, 12, 22, 424/51, 434/22, 435/38, 443/67, 446/2, 9), *Lilám* (301/4), ~m' (379/126, 424/45, 428/130), ~d (423/42), ~é (443/68), ~t (271/16, 23, 296/12, 344/1, 10, 12, 15, 423/36, 427/41, 428/53, 81, 142, 162, 430/4, 443/239, 447/135), ~mat (379/72), ~nak (312/14), ~m-

nak (370/6), ~ban (421/8, 436/12), ~n (369/12), ~nn (338/5), ~ra (264/cím, 274/10, 447/38), ~nál (428/135), ~tól (423/32), ~hoz (302/cím, 379/cím, 22), ~ért (443/150), ~mmal (345/3).

Lillácska fn (1)

Személynév. (A Lilla becéző változata.) *Lát-lak, mennyei Lillácska! Sietsz karjaim közé* (397a/561).

limonádé fn (1)

Üdítőital. *Ha hűs lessz, igyanak kávé, ha hűség, ~t* (310/31).

limonádécsepp fn (1)

Kevés limonádé. *Ha meleg van hűttsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban léphetni a' Sleppel* (336/45).

Limonó fn (3)

Békanév. *Limonót a' többek között, Bár eleget esedezőtt, Vitézüll meg fritskázta* (114/802). ~ (114/806), ~höz (114/816).

línea fn (1)

(Arc)vonal. *Most ~n lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütitek agyba* (418/63).

Linné fn (5)

Családnév. (Carl von ~, svéd természettudós (1707–1778).) *A' Természet' erős búvárja az északi ~* (348/1).

~' (330/1992, 348/21), ~jét (456/67), ~nél (330*/200/29).

linzi mn (1)

Linz városában élő. *Tudják a' lintzi Schuszte-rek, Engem kik nemzetenek* (114/72).

liphec mn (1)

Ügyetlen, esetlen. *Bászli némely környéken annyit tesz mint másutt baszuta, liphetz, pipogya* (330*/173/1).

liquor (lat) (1)

Folyadék. *Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját Melyből minden versre egy-egy itte csordul, 'S özön áldásra özön ~ fordul* (233/20).

lista fn (1)

Névsor. *Már Homérral egy ~ba A' Ditsőség' templomába Látom metszve a' nevem* (317/47).

liszt Ö: mund~.

liszta **Ö:** vásár~.

lisztláng fn

(1)

Legfinomabbra örölt és szitált búzaliszt. *Mint hogy ennyi Úri vendég itt ma udvarlást teve, Népes Lisztlangoddá válják a' pusztá Korpád neve* (310/42).

Lisztnyalótzi fn

(1)

Egérnév. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királya nemzett, Volt Donna ~* (114/83).

litániázni in

(1)

Imádkozni. *Még is lám, a' kinek kén ~, Itt mér a' Fársánglók között botorkázni* (330/241).

literátorság fn

(1)

Vki ~a: írói volta, írói munkássága. *Bajos útja van most mind sárnak, mind fagynak, Szeke-rest nem kapni, vagy pedig olly drága Hogy borsos az ember ~a* (452/52).

literatúra fn

(3)

Irodalom. *Erdély tsudálkozva hirdeti 's hálával, Miket tesz a' Magyar Literatúrával* (306/278).

Literaturának (442*/221/4), *Literatúrában* (330*/195/3).

liturgia fn

(1)

Istentisztelet. *Ollyan nagy érdem é egygy két Liturgia Hogy az ember azzal lehet Isten fia?* (190/77)

Lizette fn

(3)

Személynév. *~, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette* (330/1241, 1241).

~' (330/1246).

Lízi fn

(1)

Személynév. *Azt mondják, kiégett a' ~' szoknyája* (330/1740).

ló fn

(60)

1. Vontatásra, ill. lovaglásra használt páratlan ujjú patás háziállat. *Tanúlt lova hortyog's ug-rándoz alatta* (330/151). 2. Szárnyas ~: Pegasus. *Hol vagy most Pégaze! ... Szárnyas ~ vagy, 's a' bértzeket és magas kösziklákát Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat* (358/3). 3. Égi lovak; a fényes nappal szikrázó lovai: *⟨A görög mitológiában úgy képzeltek, hogy Héliosz, a Napisten kettős vagy négyes fogaton viszi végig a napkorongot az égen.⟩*

De már a' lángok is éppen látszatának, Mely-lyeket az égi lovak fűvallának; Szikrázott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba bo-rúlt az egész Napkelet (330/2052). *Hát mikor Egünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/8). 4. Apostolok lo-ván: gyalog. *Fel tevém hogy el masérzok szent Apostolok' lován* (161/38).

~ (61/32, 201/70, 330/549, 358/5, 19, 37, 47, 452/60, 69), *Ló* (413a/668), *~'* (254/30, 267/55), *lovak* (330/117, 686, 350/6), *lovak'* (397a/147), *lova* (119/2, 3, 328/5, 330/279, 433/58), *Lova* (216/89, 330/277), *lov'* (253/46), *lovai* (114/1009, 313/86), *lovat* (358/44, 46, 454/408), *lovakat* (397a/674), *lovait* (67/9, 162/95, 397a/251), *lovaikat* (454/400), *lovak-nak* (60/22), *lovának* (358/38), *~ba* (358/48), *lovon* (330/65, 358/21), *lovakon* (357/36), *lo-ván* (25/25, 253/43, 358/18), *lovain* (83/9), *~ra* (112/10, 267/227, 268/46, 158, 429/10), *Lóra* (268/5, 169), *lovára* (112/19, 429/19), *Lovokról* (330/285), *~ért* (358/53).

Ö: csödör~.

lóbál i

(2)

Ide-oda mozgat, ingat vmit. *Ürög-forog, tipeg, ~ja a' kóztot, Mellyből görts fárának tsinált vala pótztot* (330/601). *A' Galagonya ~ja A' part' szélén vesszeit* (397a/1029).

lobban i

(8)

1. Gyullad. *Én meg az édes Múzsákhoz szítok mindennél jobban Kiket halálból szeretek 's tömjénem nekik ~* (413a/1031). 2. ⟨Villám⟩ le-csap. *Jupiter is mikor esőzik leg-jobban Lán-go-zó villámja mindég akkor ~* (380/66, 196/68). 2. Szemein lángok ~nak: szemei csillog-nak. *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok ~ának* (330/2044). 3. Vkinek lelkében hirtelen harag támad. *Kína-imra emlékezem Haragom még se ~* (196/68). *~nak* (56/37, 202/37, 443/91).

Ik: el~, fel~.

lobbanó Ik: el~.

lobbant¹ i

(2)

Gerjeszt. *Tüzet ~anak ajakok ágyáról, 's Tal-pig fel gerjednek egygy két tsókotskától* (238/43).

Ik: el~, fel~, meg~.

- lobbant**² in (2) *fáklyát, Fel-szedte szemem hellyéről az álom édes mákját* (162/125).
- Felgerjedt. *Többet akart a' látásnál Már a' ~ Appetit* (231/144).
- Ik:** fel~.
- lobbantat** i (1) Felgerjesztet. *Ah olvastam ortzátokonn azt a' hév indulatot, Mellyet az igaz szeretet azokba lobbantatott* (241/8).
- lobbantatván** in (1) Gerjesztetvén. *Orrán, szájján forrtak a' méreg' tajtéki, És újabb lángoktól ~ erre* (330/845).
- lobbantván Ik:** fel~.
- lobbanván** in (1) Feltüzelve. *Lobbanván ez is miatta Márs' vitéz szikrájítól* (317/10).
- Ik:** fel~.
- lobog** i (8) 1. Élénken ide-oda lebben, leng. *Az apróbb Zászlók is ~nak szép sorral* (330/1229). *Lobog fején a' kokárda* (114/537). 2. <Tűz> fel-felcsapó lánggal ég. *Lobog a' gyász tűz!* (459/10) ~nak (82/32, 256/30), ~a (452/59), ~tak (306/200). — ~janak (268/168).
- lobogó** mn/fn (4) I. mn 1. Lengő. *Szép dolog marsolni dob 's trombita szóra! Mikor a' ~ zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtasságában* (267/229). 2. Lángoló. *Szemeid' szép ragyogása Lobogó hajnali tűz* (265/6). ~ (403/9). II. fn Zászló. *A' Katonáságot visellt Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson íget* (330/146).
- lobogtat** i (6) 1. Úgy mozgat vmit, hogy lobogjon. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya, Az irtódzás szörnyű szelin lobogtattya* (192/2). 2. Mutat. *'S a' szép Tavasz felette Kék kárpitot ~* (373/82). ~ja (217/42, 260/2, 405/18), *lobogtattya* (204/42).
- lobogtatván** in (1) *A hajnal rózsaszín fáklyát ~: a hajnalban piro-sodó ég alja. Már a' hajnal ~ alól rózsza szín*
- Locke** fn (2) Családnév. <John ~, angol filozófus (1632–1704).> *A' Léleknek természetét magyarázat-gja Lockal* (111/24). *Lokkottól* (111/82).
- loccs-csepp** fn (1) Esőcsepp. *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei* (389/76).
- loccsint** i (1) Loccsant; úgy önti <a vízben szétkevert élesztőt>, hogy az loccsan. *Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra dagadna* (169/99).
- lócseré** fn (1) Az alkalmatlan ló (Pegazus) lecserélése. *Lótsere* (358/cím).
- locsog** i (1) Beszél. *Pernahajder az Apátok, Lotsogtam már eleget De nintsen resultatuma* (92/277).
- locsol** i (1) *Locsolja a géjét: bort iszik. Miért a sövény is úszkál itt a borba, Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongyia géjét?! (340/4)*
- locsolni** in (3) 1. Ismételten folyadékot önteni vmibe. *Ha tudsz a' tűz közzé olajat lotsolni, A' jámbor esetén tudsz vigan tombolni* (453/239). 2. Torkot ~: bort inni. *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, Horkát* (248/31). 3. Álommézzel ~: elálmosítani. *Éris ... Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bögöst, kit altató méze Mindjárt a' legmélyebb álmra ígéze* (330/1020).
- Ik:** el~.
- locsos-pocsos** mn (1) Esős, nedves, sáros. *Lottsos pottsos minden napja Komor a' Bőjtmás' hónapja* (389/4).
- locspocs** mn (1) Esős, nedves, sáros. *Bártsak meleg napfény volna, Vagy kemény télre hajolna Már ez a' lotts potts idő* (389/83).

lóding fn (1)
Tölténytársoly. *Ki egyszerre hordtál Verbőztit 's Lódingot, Vedd kedvesen tőlem e' szál rozmaringot* (266/45).

lódul i (1)
Gyorsan terjed. 'S az szelek szárnyán a' tűz-vész katskaringozva lódul (413a/849).

lódulhat Ik: le~.

lófő fn (1)
(Festett) lófej. *Virgilius emliti ... és Horatius a' Diva triformist: mert három fejjel festették; közből állott a' leányfő, jobbról a' ~[,] balról pedig a' kutyafő* (330*/165/10).

lóg i (2)
1. Függ. 'S mint félérésű tzitrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, ~g, a' nagy semminek ágán (348/28). 2. Csüng. *Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Nézetem, ~gott a' szügyem* (114/923).

lóganéj fn (2)
A ló ürüléke. *Ez egy ~on nőtt pöfeteg, Mellyre tekinteni a' szemnek viszketeg* (254/13).
ló ganéjonn (61/13).

lógó in (1)
Lehorgasztott (fej). *Lóggó fejével a' versnek tactusára bólogjon* (310/14).

lohad Ik: le~.

lohadtt in (1)
Keménységét vesztett, lapos. *Lohadtt mellyén tsumó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233).

lőhát fn (3)
Lóháton, ~ról: lovon ülve. Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója alatt ~on léptetett (330/164). *Még ~ról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok elmés tréfákkal* (330/143).
~on (114/727).

lóhere fn (2)
Vörös here; takarmánynövény. *Tavasszal vess el ~t a' nedves barázdába* (413a/226).
~n (397a/984).

lokáj l. lakáj

lomb fn (6)
1. A fa leveleinek összessége. *Halld csak, Lil-*

lám! Mi bágyadt szellő Sohajtoz fenn az ágakon, Nézd mint ingatja a' zöldellő Levélt a' gyenge ~okon (446/12). 2. Szőlő levelei. — *tépd le ~jait, mesd meg veszszeit késsel* (413a/911).

~ok (397a/364), *~ja* (327/45), *~okat* (413a/947), *~okról* (380/11).

Ö: fa~.

lomha mn/fn (6)

I. mn 1. Nehézkes, lusta mozgású (személy, állat). *Ki dolgos, ki ~; ki tüzes, ki hideg* (454/341). *Előttem a' Lajhár friss játékot téssen, S e' leglomhább állat, vidám' s virgontz lészen* (330/1914). 2. Tunya, lusta. *Az én lelkem ... most ~, 's hernyó' módjára Mászkál a' fanyar bánaton* (426/37).

~ (397a/947), *Lomhává* (428/92).

II. fn Nehézkes, lusta mozgású személy. *Tőled még Felhevül a' ~ is. ... Bort ígyunk hát illy' hidegben* (318/76).

lomozó mn (1)
Lomozó: dérlepte. Keletről fű a' szél — az Éjszín haboknak Tseppjei ~ szárnyáról tsorognak (313/32).

lompos mn (3)
Borzas, gubancos. *Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet. ... Tsak elől is volna egy keveset ~, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/41, 61/43). *'S berzenkedő szárnyaikkal Űzik a' ~ kuvaszt* (397a/316).

London fn (5)
Helynév. 1. London városa. *Fókákkal peregenek ~' tört tornyai* (313/44). 2. *London utcája: a város népe. A' ~' útszája, a' Húron' posványja A' jövőendő boldog életet kívánja* (454/345). 3. Anglia kormánya. *Régen azt tehetnék földünk több részével, A' mit most ~ tesz Ganges' mellékével* (454/508).
~t (337/272), *~ban* (330/533).

lop i (3)
Más tulajdonát a tulajdonos tudta nélkül jogtalanul elveszi. *Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paraditsomba, Vagy koldúl, vagy ~, öl, prédál alattomba* (313/116).

~ott (114/792, 152/2).

Ik: el~, le~, meg~.

- lopás fn** (3) *tesz? Miért jött ide? Nálunk mit keresett?* (330/1127)
- Az a cselekvés, hogy vmit lopnak. *Kezét Mercurius frissebbre drotozta ... Azért tudta vinni a' ~t annyira Azért ragad minden enyves ujjaira* (26/41).
~om (152/6, 370/8).
- lopint i** (1) **lottyany i** (1)
- Lop, csen. *Egykor, hogy a' köpüből Mézet ~a Amor, Megcsipte őtet egy Méh* (370/2).
- lopó fn** (2) **lotyogtat i** (1)
- Mindkét végén nyitott, egyik végén kiöblösödő eszköz, amellyel bort szívnak ki a hordóból. *Haragszik a' gyermek Bakhus a' hordóba, Míg egy részét ki nem szedik a' ~ba* (199/62, 87/42).
- lopogat Ik: le~.** **Louvre fn** (1)
- lopótők fn** (1) **lovacska fn** (2)
- Lopó. *Jaj lesz! Ha a' tele szívott ~ök' Kortyával lesznek Voltérfők sok tökök* (219/51).
- lopott in** (1) **Ló.** 'S a' két lovatska is abrakot kaphatott (330/1828).
- Elcsent. *Bolinbrok 's Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Irójának* (382/28).
- lopva in** (2) **lovaglan i** (1)
- Titokban, észrevétlenül. *Míg Ferkó egy lészán pihenteti magát, Ketté metszik ~ a' gatyamadzagát* (330/1712).
~ (185/141, 391/14).
- lordrespublika fn** (1) **lovaglani in** (1)
- Úri köztársaság. *Te ki koronáson űzöd a' tirannust, Lord-respublikában tartod a' britannust* (337/250).
- Loréom fn** (1) **lovagló fn** (1)
- Helynév. (Loreto, adriai kikötőváros, híres búcsújáróhely.) *És majd el haladván öblét Adriának, ~ba gyetyát szentelt Máriának* (96/8).
- lószar fn** (1) **lovagló fn** (1)
- A ló ürüléke. *Blatowszki ló szarrá leve, Mint a' milyen volt eleve* (114/774).
- lótós fn** (1) **loval i** (1)
- Lótusz. *Osztán nem csak egy egy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusnak, 's Fűz fáknak* (413a/607).
- Lotsperdi fn** (1) **lovas mn/fn** (5)
- Családnév. *Ez a' ~ is, az ebágyról esett, Mit I. mn 1. Lovas nép: lovas katonákból álló alakulat. Spanyol sorompónak nevezik ... melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' ~ nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3). 2. Lovon ülő emberekből álló csoport. *Kinek tzafrangozott hintó-szánja megett Pompáson vezérli a' ~ sereget* (330/136).
- II. fn 1.** Lovon járó és harcoló katona. *Pernyén tapod a' fene győző 's a' deli várost Dübörgő körömmel verdesendi a' ~* (327/12). 2. Ló; a ló fejéhez hasonló sakkfigura. *Springer,*

német szó, ... nem jobb és tsinosabb neve volna é Lovas vagy Huszár (330/154/6).*

~sa (238/17).

Ö: *négv~, hat~.*

lovász fn

(1)

Lovász Pelops: lovakat nevelő, velük versenyző Pelops. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippiodámról 's ~ Pelops Elefánttsont válláról?* (413a/1111)

lő fn

(12)

1. (Élőlényt) lövedékkel elejt. *Most lineán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütetek agyba* (418/63). **2.** Lőfegyverrel folyamatosan lövedéket bocsát vkire. *Rajta üljetek fel, ~jjetek, vágjátok! Ha mi megverhettük, ti mért ne tudnátok?* (267/215) **3.** *Salvét ~:* üdvlövést ad le. *Legfőbb tanácsosné egy Salvét-et löve* (239/190). **4.** Vki felé irányít vmit. *Ah, mikor szűz pillantása, 's elevenebb kacsintása Kétszer az enyémre ~tt!* (447/45, 134/45) **5.** (Villám) lecsap vhoval. *Minthogy a' Jupiter szaggató menyköve Vastag alkotmányán keményeket löve* (52/6).

~nek (215/4), löve (55/26), ~ttem (239/205); lövék (322/39), ~tte (213/36). — ~jje (330/1960).

Ik: *agyon~, be~, bele~, el~, ki~, meg~, rá~.*

lökődik i

(1)

Vki által vhoval taszítódik. *Sokszor a' tenge- rek' mélyére ~* (454/481).

Ik: *ki~.*

lökven Ik: *meg~.*

Lölle fn

(1)

Helynév. *Az áldott Országba Somogyba bée- re, ~n egy Státiót tsinálván magának* (330/35).

lőre fn

(2)

Silány bor. *Októbert olly formán bíztatja elő- re, Hogy nektár lesz a' bor, és mászás a' ~* (199/4, 87/4).

lőtt Ik: *meg~.*

lőve Ik: *be~.*

lövell i

(2)

(Lövedéket) kilő. *Ez az a' Gibraltár, ez az a' Tzitadell, Mellyre minden bombit haszontalan ~* (191/28, 55/28).

lövellt Ik: *ki~.*

lövés fn

(1)

Jehova nyilának ~ére: Isten akaratából. *Jeho- vának Sujtoló kezei rá sullyosodának. Végre ~ére halálos Nyilának Lelkét híven vissza ad- ta Jó Urának!* (222/53)

lövöldöz i

(4)

1. Lőfegyverből többször egymás után lö. *Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka- mangaléttal ~zön rájok* (330/1962). **2.** Érzet- met kelt. *Tompán ~ Amor, A' Grátziák alélnak* (319/8).

~ött (204/36, 217/36).

lövöldözni in

(1)

Közösülni. *Bájoló szerszámmal úgy megigaz- gatták, Hogy megint bé kellett ~ menni* (239/215).

lövöldözött in

(1)

Megkörnyékezett. *De még is látom, hogy a' ~ Szívek sem keresnek irt a' Dámák között* (330/1967).

lövöldözvén in

(1)

Pillantással ~: csábítgatva. *Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, hullatta rakással* (330/1398).

lövött Ik: *le~.*

Lu fn

(1)

Helynév. *És itt, hol nagyot szült a' ~' tarto- mánya, ... Egy nagy Bölts már szinte a' sirba költözött* (454/577).

lucfa fn

(1)

Lucfenyő. *Plántákról nevelkedik a kemény mogyoró fája, ... a' Tengeri veszélyeket meg- látándó Lutz-fákkal* (413a/593).

Lucifer (lat)

(1)

Hajnalcsillag. *Foszfor, görögül Phoshorus, deákul ~, magyarul Hajnalcsillag* (330*/197/8).

lucskos mn

(10)

1. Nedves. *Nézd! — a' fűvek' lútskos harmat- ja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21). *Még akkor is lútskos vala a' ruhája* (202/69). **2.** Izzadságban fürdő. *A' lútskos pa- rasztok surtos képpel járnak Neki neki mennek a' teli zsajtnak* (87/31). **3.** Vízben történő. *Bár akármint próbálgatá, De el nem távoz- tathatá Még is e' lútskos halált* (114/258). **4.**

Lucskos körte: túlrett, szotyós körte. *Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek* (239/111). **5.** *Lucskos munka*: mocsokkal járó tevékenység. *Györnyörű munka ez, ha szinte lutskos is* (199/679).

lutskos (199/51, 219/45, 231/447, 413a/159).

lúd fn (4)

Úszóhárttyás lábú, nagy testű, hosszú nyakú háziszárnyas. *Lájéké meg öltünk tyúkot ~at, kappant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk koppant* (340/13).

Lúd (397*/76/6), *Lúdak* (397a/313, 413a/135).

lúdgége fn (2)

Csigatészta. *Lúdgége névvel nevezik a' Duna' két mellyékén a' téstának azt a' nemét, a' mellyet a' Tisza körül tsigának hívnak* (330*/144/1).

~t (330/224).

luftballon fn (1)

Léggömb. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekekből támadt fényes buborékok!* (194/41)

lugas fn (7)

1. Rácsszerűen kiképzett és kúszónövényekkel befuttatott kerti építmény. *Most jázminos ~ban E' nyári hűvös estvén Lillámmal ülök együtt* (345/1). **2.** Több sorban falszerűen befuttatott növényzet. *Illatos jázminnal beszótt ~okon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/72).

~sa (338/8), *Lugosnak* (397a/634), ~omba (397a/564), ~ra (413a/903), ~ról (351/4).

Ö: rózsá~.

lúgos mn (1)

Lúgot tartalmazó. *El-aszott mezejét zsiros ganéjjal kövérítte Vagy ~ hamuval sovány földet betérítte* (413a/94).

Luidor fn (1)

Louis d'or Lajos arany; arany pénz. *Látogassátok meg púderesen Fédert, A' hol ~ért oktatgatván Mummon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/63).

Lukretius fn (1)

Lucretius műve. (Titus Carus Lucretius, római költő és filozófus (Kr. e. 99–Kr. e. 54 körül).) *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretzius s más ollyak vagynak nyitva körülle Ekkor meg ne háborítsad Musám* (111/46).

Lukrin fn (1)

Víznév. (Lucrinus; campaniai tó Baiae mellett.) *Említsem a' rév partokat és a' ~ gátjait* (413a/684).

Luna fn (2)

Hold. *Mellynek ritkás árnyékára Lúna ingó fénnyet vetett* (368a/30).

~ (330*/165/5).

luridus (lat) (1)

Sárga. *Lurida sub dulci melle venena latent* Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

Luvre l. Louvre

lüdérc l. lidérc

Lycoperdon fn (1)

Lycoperdon Bovista: pöfeteggomba. *Banya-posz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget. ~ Bovista, L.* (330*/158/1).

Lyttelton fn (1)

Családnév. (~, George, lord: angol államférfi, történetíró és költő (1709–1773).) *Bolingbrok 's ~ baráti valának A' Lopott Buklinak, 's el-més Irójának* (382/27).

Ly

lyány l. **lány**

lyányka l. **lányka**

lyányfő l. **leányfő**

lyuk fn

(8)

1. Nyílás. *Belöll a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyilván árvízkin omlanak lángjai* (59/17). 2. Vmin átmenő kisebb kerekded nyílás. *Egy Főköttő-spádé vala a' markába', A' melylyel úgy szúra Lajtsi' nadrágába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1326). 3. Földbe vájt üreg. *Mind két láb-ra meg sántúla, 'S Búvék eggy nagy mélly ~ba* (114/832). 4. Örvényben keletkező üreg.

Végre Öttsét is be nyelte A' sebess örvény' ~a (317/189). 5. *Hét ~ra folyik*: sok helyen folyik. *Hét ~ra folyt az oldala Frantz ette mindeniket* (114/786).

~ába (114/84), *~akban* (413a/196), *likakban* (330/540).

Ö: *al~*, *föld~*, *pince~*.

lyukacsos mn

(2)

1. Olyan <tárgy>, amelyen több lyuk van. *Ugyan hogy hagyhatod itt szegény Didodat Ki jószívvel fogta jukatsos hajódat* (57/4). 2. *La-za* <talaj>. *Vagy hogy tömöttebbé tészí a' lyukatsos Mezőket nem hagyja beszivárogni a' kártékony essőket* (413a/103).

M

M.¹ l. magyar

M.² l. méltóságos

M.³ l. Mihály

ma hsz/fn

(110)

I. hsz 1. E (mostani) napon. *Nyergeljétek fel jó sárga paripámat; Mert még ~ fúvom meg bútsúzó nótámat* (268/4). *Hanem még ~, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hállok, Bakhus!* (219/91) **2.** Ma ... holnap: most ... később. *A' ki ~ az öröm könnyeit öntözi Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/17). **3.** Tegnap ... ma: régebben ... most. *Átkozott az ember a' Vipe-rák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal* (453/234). **4.** Mostanában. *Új Magyarok let-tünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ~ kudartzra került* (356/12). *Ma már a' táborokat befűltt Szobákba' intézik tsatának; 'S penna után viszik ütközetre* (418/58). *Innen van, hogy ~ már nintsen többé vén lány, Mert az esztendeit más nem tudhat-ja hány* (330/1629).

II. fn 1. A mai, mostani nap. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek megtisztelhetném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/4). *Nem azért hogy Dubronovszky ~ra tette nevedet; Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/3). **2.** A jelen, a mostani idő. *Nemes Magyar Tántzom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki ditső nem-zetünkkel, Ki Európai finnyás lakhelyeden Máig sem szenvedtél motkot szépségeden* (330/590).

machina fn

(4)

1. Gép. *Olvashatni erről a' híres Makhináról a' T. Fábían Úr', köznép' számára kiadott,*

magyar Physicájában (330*/139/3). **2.** Te-remtmény. *Lélektelen szép test és pengő zimbalom, Hogy lettél tsak tzipfra ~, sajnálom* (61/20). *Ront ugyan [a halál], illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/77).

makhina (254/20).

machinatest fn

(1)

Vmiből alkotott test. *'S más formákba ütik makhina-testemet A' dülő Elementumok* (454/548).

macska fn

(8)

1. Behúzható karmú ragadozó háziállat. *A' matska és a' sajt* (141/cím). **2.** *Senki se hidjen Matskának:* a hiedelem szerint a macska alátomos nem lehet hinni neki (231/219). **3.** Női nemiszerv. *'S úgy bele bolondult ezen várví-vásba, Mint a' piszkafázott matska a' fingásba* (239/102). *matska* (141/7), *Matska* (114/29, 131, 328), *~t* (141/5).

Ö: vas~.

madám fn

(10)

Hölgy, asszonyság. *És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vígasz-talással Bátorítlak szép Madám!* (249/56) *Madám* (114/2, 53, 131, 161/27, 219/89, 317/259, 330/173, 506, 630).

madár fn

(43)

1. Tollas, kétlábú, szárnyas, tojással szaporodó, meleg vérű állat (a háziszárnyasok kivételével). *Az olly ~ igen ritka Mellynek kedves a' kalitka* (31/8). *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/37). **2.** *Az éj madara:* bagoly. *A' kézzel fogható Setétség eltűnik, Az Ejnek Madara húholni megszűnik*

(190/88). **3.** Nő. *Kardom most sem tompa, ha tompa megfenem: Hogy mersz, pajkos ~, felkelni ellenem?* (330/1388)

~ (142/cím, 3, 239/122, 304/48, 321/28, 375/32, 397a/824, 413a/859, 868, 435/48), *Madár* (190/56, 208/65, 417/33, 428/96, 460/24), *madarak* (65/3, 85/19, 89/23, 210/47, 330/1263, 413a/390, 428, 475, 981, 454/189, 458), *Madarak* (172/5), *Madarak'* (143/14, 197/19, 397*/76/18), ~i (66/17), *Madarai* (173/22), *Madarakat* (413a/174, 278), *madaraknak* (413a/738)), *madarakkal* (86/40, 198/36, 330/681), *madarává* (416/28).

Ö: *selyem~.*

Madár fn (1)

Családnév. *Nagy Kőrösön lakó Fényes Ersébetem, ~ Péterreddel Neved' emlegetem* (222/90).

madaracska fn (2)

Kis madár. *Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis madaratska' Lábánn a' kötelt gyengíti* (460/65).

Madaratska' (460/70).

madaras mn (1)

(Bor) roszsz, savanyú. *Légyen a borotok, mint itt szóll ~* (228/26).

Madaras fn (1)

Helynév. *Adieu barátim! Adieu ~* (228/25).

madarasi mn (1)

Madarason levő. *Akkor Madarasi szánra ülttem végre* (228/11).

madarász fn (1)

Madarak befogásával foglalkozó személy. *Olykor, midőn a' kegyetlen Madarász ... Zöld levél alatt lappongó Törkalitkája alá ... Kedves párját bétsalá* (397a/790).

madárka ~ madarka fn (19)

1. Kis madár. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárcák zengő contzertje seregel* (72/6). **2.** Szeretett leány. *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé: Boldog élted, szép Madárka, Lenne é?* (285/31) **3.** Félénk madárka: gyáva ember. *Látják hogy nints ügyök félénk madarkákkal* (337/121).

madárka (254/53, 373/114), *madarka* (61/47), *madárka'* (397a/858), *madárcák* (330/

515, 380/11), *Madárcák* (170/22), *madarkák* (4/9, 84/7, 196/7, 200/9), *Madarkák* (397a/717), *madárcái* (368*/24/17), *madárcáin* (382/24), *madarkákkal* (16/49, 205/49).

madárlátta fn (1)

Nem látott személy. *Elnyargalt a szánjok! Tán egyik sem látta, Hogy oda közzülök, már egy madár-látta!* (228/22)

madárszó fn (1)

Madárdal. *Akkor az út széli bokrok madár szókkal zendülnek* (413a/868).

mádi mn (2)

Mádon termett. *Igyunk barátim! a' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha ~ borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/3).

~ra (166/11).

madrigál fn (3)

Rövid, enyelgő szerelmes vers. *A' szépség — Eggy ~ olaszból Lemene után* (147/cím).

~ (152/cím, 153/cím).

madzag Ö: *gatyá~.*

maecenas fn (1)

Mecénás. *Sint Maecenates; feret Hungara Terra Marones:* Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat (42/cím).

mag fn (17)

1. Virágos növény termésében képződő, a csírárt rejtő szaporító szerv. *'S a' Crétai koronának tüzes fénnye el tűnik, Akkor vesd el el készített ~od a' barázdába* (413a/234). **2.** Ivadék. *Óh ti e' hősök ~vát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok dűlni időnap előtt* (259/473). **3.** *Magva szakad:* kihál. *Én, mondom, e' Nemes Megyében születtem, 'S eredetet régi törzsök-házból vettem; De a' mellynek bennem ~va fog szakadni* (330/1535).

~va (445/7), ~vai (330*/200/23), ~ot (327/55, 413a/209, 863), ~vát (397a/181, 413a/117), ~vait (443/140), *Magvait* (330/1976), *Magból* (413/29), ~vakból (413a/25), ~vaikból (330*/200/8), ~ról (413a/582), ~vakkal (413a/206).

Ö: *barack~, ír~, lednek~, meggy~.*

Maffei fn (1)

Családnév, (Markgraf ~). *Asztali dal — Olaszból Márkgróf ~ után* (154/cím).

maga nm/hsz

(617)

I. visszaható nm 1. *⟨Annak jelölésére, hogy a cselekvés a cselekvőre hat vissza.⟩ Tsak ~mat viszem el hát és arányos szívemet (342/13). Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz ~dra (330/724). Köss szárnyat ~dnak (267/13). 2. ⟨Az igék formális tárgyaként.⟩ Én így kötelezővén ~m, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója (239/147). Bízd el ~d tisztségedbenn A Grofi méltósággal (13/13). 3. ⟨Nyomatékos birtokos jelzőként.⟩ saját. A' nevét ~ kezivel Le nem tudta írni (114/788). Így veszítjük Hazánkat a' magunk' kárával (330/559). 4. ⟨Nyomósító szóként.⟩ A' tiszta boldogság ~ Felkent fejemre ült (278/9). Már is Sokan vagynak, kit tisztelne maga Berlin vagy Páris (111/90). Ti ~tok Szép Istenaszszonyok előttem dalljatok (330/1165). Vezetőid lesznek magok A' Tidarusi Tsillagok (177/23).*

II. személyes nm *⟨nem más, hanem:⟩ ő, ill. én, te, mi, ti, ők. Mátrikulája porrá égettessék, Maga hóhér által kiheréltessék (330/1622). Magamis az után ti véletek tartok (245/45). Csak árnyékom megy el; ~m benned élek. Kellemes Szűz! (184/48) — Magunk közt egyet sem esmerünk Spitzbubot (330/1154). Koldússá 's szolgálva fog tenni magunkat (267/108).*

III. hsz Egyedül, magában. *Ő pedig ~ maradván, A' mint úszhatik, úszik (114/245). Ha a' szép virág is olyan kedves ~; Hát a' gyümölcs, melynek íze is van 's szaga? (199/27)*

Ö: *hatodmagával, énmagam, önnönmaga.*

magában hsz

(61)

1. Egyedül, társ(ak) nélkül. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll ~ (306/40). Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen ~ (306/92). 'S a' melly Fának sátorában Áll együgyű sírhalmom ~, Szent lesz tisztelt hamvamért (435/69). Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába (231/380). Istenhózzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor (170/71). 2. Gondolatban. Mindenik úgy susog és morog ~ El-élt idejének kelletlen voltában (330/443). Így gondolkodott*

~n Az együgyű Otahajta (244/1). Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő ~ (330/903). És miket beszél már fel-tette magába Melly szerentsétlenül járt vala uttyába (77/233). Minn jagsatsz kis dalló? Így szólék magamban (306/107). Állj meg, szerelmes nyögéseit halljad, Addig az esett kárt magadba fájlaljad (212/74). És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzdító erejét (258/66). Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék (330/438).

magagyilkos fn

(1)

Öngyilkos. *Egy kétségbeesett Magagyilkosa (223/cím).*

magalakta mn

(1)

Magalakta hely: *vki szálláshelye. Rettenő hadakat, vért és egy Nemzeti szörnyű Bajnokokat éneklek! ... kik a' maga lakta-helyéről Egy Isten vezetése alatt bújdosni kiindult (450/3).*

magamaga nm

(1)

Önmaga. *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára (92/284).*

maganemtudás fn

(2)

A ~ éje: a lét előtti időszak. Aludtam mélylyen a' semmiség' ölében A' magam nem tudás' tsendes éjjelében (454/634). magam-nem tudás (453/274).

magános mn

(27)

1. Egyedül, egymagában álló *⟨tárgy.⟩ Így fonynyad ~ keserűségibe' — Ah! E' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? (298/19) E' ~ sziget' Fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világotat (202/76). 2. Elhagyatott *⟨személy.⟩ Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sír elpusztult reményén Egy ~ árva szív (435/7). 3. Magános embert érő, tőle származó. Sírok én; de tsak keblembé Húlnak néma könnyeim, 'S a' ~ gyötrelembé' Legelnek képzéseim (443/155). A' barlangok' setét gyomra Hol senki sem láthatott, Hol ~ panasomra Csak a' köszál hallgatott (428/63). 4. Különleges. Gyászos esztendő sok ezer ~ És közönséges bajokat hozott rám, 'S árva hazámra (287/6). Szükség a Földnek ~ tsínnyát is megesmernem (413a/61). 5. Magánosan: egyedül. De olly**

égő szívet hagyni ~an, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' Szerelem (184/15, 423/15).

~ (176/1, 215/65, 267/9, 304/7, 305/9, 330*/150/3, 368*/24/14, 397*/76/8, 397a/718, 764, 439/21, 440/5, 446/21, 452/35, 456/31), Magános (397a/627), Magánosan (330/436), ~ann (442*/222/3).

magánosság fn (13)

1. Magános állapot. Jöszte 's hív emlékezetteddel újjítsd E' ~' szomorú világát (454/858). 2. Elhagyatottság, társtalanság. Komor ~ fonynyasztja életmet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet (330/791). Áldott Magánosság, jövel! Ragadj el Álmodba most is engemet (305/1). ~' (305/75, 431/8.), Magánosság (305/21, 81, 85, 88), Magánosságomnak (452/20), ~ba (304/62), ~ban (435/62), Magánosságához (305/cím).

magas ~ magas mn (38)

1. Függőlegesen aránylag nagy kiterjedésű. Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaiddon hordod a' Poétákat (358/3). Véren épült Város! Vérel meddig hízol? Magasan felépült Váradba míg bízol? (79/6) 2. A föld felszínétől vagy vmely szinttől aránylag nagy magasságban levő. Céres ezt a' magas Égből nem is hijába nézi (413a/112). A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá (161/15). Melly lány érzés — nyugalom! Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain (397a/633). A' szelek ... Most a' hajót olyan magosra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' holdat korholják (202/19, 56/19). 3. Nagy hatalmú (tiszség). A holdnál ingóbb név kedvének szellője Lett amannak magos poltrá emelője (83/50). 4. A köznapin, a közönségesen felülemelkedő. Így a' vitézek' hív unokáiban (Bár régi pompás fényeket a' gonosz Sors öszvedülta is) kitetszik A' magos elme 's az Ősi Virtus (445/12). Vedd békével tőlem hogy itt megtisztellek, Hogy messze — magasra — emellek (454/836). 5. Legmagosabbik: olyan, amiben a magas mn-vel kifejezett állapot a szokásosnál legnagyobb mértékben van meg. Van a' Magyar haza' hármas bértze felett A' legmagosabbik

tetőn egy szegelet Hová tsak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak (306/2).

magas (176/17, 327/52, 403/8, 413a/252, 791, 935, 418/33), Magas (397a/399), magos (1/23, 52/17, 192/30, 253/10, 260/26, 413a/713, 454/760), magoss (72/10), Magos (114/624), magossan (413a/128, 410, 604), Magossan (86/2, 198/2, 413a/843), magossann (413a/740), magasra (231/46); Magosabb (238/91), magasabbra (440/8).

magasztal i (5)

Nagyon dicsér, dicsőit vkit, vmit. Az az önnön érzés emeli tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat, 'S hogy most is egy méltót ~t éneke (454/1003). 'S kezdjetelek belém fúvalni Egy édes versezetet, Mellyel fogom ~ni Az ifjúltt Természetet! (397a/7) ~ (148/40); ~om (454/824). — ~jon (267/17).

magasztaló mn/fn (4)

I. mn Dicsérő, dicsőítő. Ez é? Az ő nevét ~ Ének (453/6).

Magasztaló (397a/884).

II. Vmit dicsérő személy. Ne légy márvány nyakad bőv ~ja Illene rá a Tse ló nyakra valója (61/31, 254/29).

magatusakodás fn (1)

Lelkiismereti vívódás. Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm und Ruh (465/24).

magaviselés fn (1)

Viselkedés, magatartás. Jámbor maga viselése Tettvén Európának Nézd, be nyájas a nézése Így szóll egy Hofdámának (231/211).

magazin fn (2)

Raktár. Ez olyan Magazin vagy inkább kalitka A mellybe tsirippol a' Császárnak titka (190/21, 25/31).

Magdaléna fn (2)

Személynév. E' gyönyörű népet vezérelte elől ~ a' bal, Márta a' jobb felől (330/1178). ~ (330/835).

magház fn (1)

Magtár. A' XVIII^{dik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn (378/3).

mágnás fn (5)
Nagybirtokos főnemes. *Azomba a' sok Mág-nások Szanasztét el oszlának* (92/288).

Mágnás (92/129, 197), *Mágnások* (92/57), *Mágnásokat* (92/263).

magnus (lat) (1)
Nagy. Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: *Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/7).

Magrág fn (1)
Egérnév. ~ *unván a hartz szagát, Félre méne peselni* (114/826).

magtalan mn (1)
Akinék nem lehet gyermeke. *Juno, a' mint Ovidius beszéli, ~ lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát foganta* (330*/202/1).

magzat fn (34)
1. Gyermekek. *A' ~ok közzül a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg egyik is mellettem?* (73/1) 2. *Vkinek a ~a:* vmelyős ivadéka, leszármazottja. *Hát ti is illy nagy Atyák' nagy Magzati! Annyi Vitézek' Szép maradéki! Ugyan nem fogtok e annak örülni* (259/64). *Torzonborz bajussza eléggé mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs', mint Vénus' ~ja* (330/148). 3. Állat kicsinye, fióka. *Kedvek jön mihelyt a' záport a' fellegek lehintik 'S apró ~jokat 's édes fészkeket megtekintik* (413a/419). 4. Vminek az eredménye, következménye. *Maga a' dühösség a' hadnak ~tya* (54/5). *Ezt maga Milton-is éppenn nem tagadhattya, Mert a' Pokol az el-vesztett Paraditsom ~tya* (216/118). 5. Flóra magzatjai: a virágok. *Nézd meg tsak a' rosák tündöklő szépségét Flora ~inak tsuda ékességét* (2/2). 6. Agybéli ~: gondolat. *Édes gondolatim! agybéli ~ok! Ha lehet megannyi Pallássá váljatok* (337/341).

~ja (214/83, 257/45, 258/58, 259/206, 410, 337/145), ~tya (92/235, 216/4), ~im (212/135), ~jai (210/90), ~i (210/87, 413a/285, 1082), *Magzati* (453/144), ~ot (413a/867), ~okat (212/46, 414/5), *Magzatjait* (410/28), ~jainkat (454/225), *Magzatnak* (259/263), ~oknak (212/33), ~ihoz (209/99), *Magzatjáért*

(257/51, 57), ~okkal (212/38), ~iddal (454/887).

Ö: *leventa~.*

magzatszerető mn (1)
Gyermekszerető. *A' ki sok magzat szerető anyák átkai között Durva homlokára Laurus koszorúkat kötözött* (216/79).

magzik i (2)
〈Növény〉 magot fejleszt. *Én általam élnek 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1929). ~ (393*/72/2).

magyar fn/mn (361)

1. fn 1. Tömegében Magyarországon élő nép. Több már ezer esztendőnél, *hogy itt lakik a' Magyar* (259/495). *Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra süt e nyájas égi jel* (81/17). Túl Budán más Láthatárra *A' setétség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' Jó Istene* (163/8). 2. Magyar ember. *Ő kihalt, 's porára hűltak Sok Magyar' keservei* (163/22). 3. Magyar katona. *El-lene ront vértől páradzó görbe vasával A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből!* (253/42) 4. Magyar tánc. *A' legelső tántzot Magyaron kezdette* (330/563). *Mért nem tántzol Magyarat az Ánglus, Frantzia?* (330/557)

~ (82/6, 100/cím, 115/1, 2, 3, 259/496, 358/42), *Magyar* (124/17, 17, 24, 203/cím, 17, 33, 35, 246/23, 44, 253/53, 56, 61, 78, 256/4, 257/160, 165, 170, 259/72, 93, 269, 412, 450, 466, 496, 267/230, 313/148, 330/548, 337/153, 164, 338/29, 348/15, 356/2, 439/29, 445/36), *Magyar'* (259/343), ~ok (114/433, 124/7, 267/156, 267*/19/6), ~ok' (237/131), *Magyarok* (81/14, 82/7, 258/37, 62, 87, 101, 188/111, 257/1, 38, 44, 177, 259/445, 469, 517, 517, 519, 550, 563*, 604, 646, 267/102, 267*/19/12, 16, 306/212, 313/134, 315/8, 356/13, 313*/99/4, 313*/102/3, 6, 330*/156/11, 418*/174/1, 439*/219/1), *Magyarok'* 203/14, 251/16, 257/15, 51, 57, 110, 129, 206, 208, 258/108, 259/1, 2, 514, 561, 306/19, 135, 330*/151/2, 337/157), *Magyarom* (259/460, 479, 330*/156/13), *Magyarja-im* (259/132, 145, 397, 306/152, 369/2, 16),

Magyarim (253/73, 73, 258/31, 47, 259/431, 652, 658), *Magyarjaink* (330*/193/2), *Magyarink* (445/52, 65), *Magyaroké* (267/224), *Magyart* (248/52, 257/235, 259/150, 267*/18/6, 330/566, 439/22), *Magyarokat* (92/15), *Magyarinkat* (442/14), *Magyarnak* (81/25, 203/25, 246/37, 259/347, 267/219, 306/197, 330/555, 558, 1726, 330*/156/14, 334/45, 395/42), *Magyaroknak* (114/999), *Magyaridnak* (253/24), *Magyarjainknak* (163/35), *Magyarba* (418/88), *~jaidban* (337/158), *~éből* (114/166), *Magyaron* (330*/155/2), *~inkra* (81/28, 203/27), *Magyarnál* (267/250), *Magyaroknál* (248/38, 267*/17/3, 268*/21/1, 330*/205/2), *Magyartól* (330*/156/12), *Magyaroktól* (188/71), *Magyarhoz* (267/26), *Magyarokhoz* (253/cím, 257/cím, 369/cím), *Magyarokkal* (259/302). **II. mn 1.** A magyarok közé tartozó <személy>. *Illyen vitézt mutat a 'Magyar gyermeke Ez a' szép természet nagyságos remeke* (82/33). *Angliai veress nadrág fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/12, 256/10). **2.** Magyarokból álló <csoport>. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' ~ táborba* (267/182). *'S a' ki mérget forral Hazádnak ellene Megveri a' Magyar Seregek Istene* (203/38). **3.** Magyarokra jellemző. *Ausztria bámúlja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság ~ karakterbe* (306/280). *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem holt* (248/26). *Távozz Frantz! ~ fülüinkben Tsalfa szód kedvet nem lél* (257/74). **4.** Magyarokhoz tartozó, általuk használt <dolog>. *Hányszor vertük kevés néppel a' Frantzokat, Hogy nyakkal nem győzték a' ~ kardokat!* (267/178) — *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente* (82/8, 256/6). *Eggy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek* (161/25). **5.** Magyaroktól létrehozott. *Légyen pecsenyém, kenyérkém, 'S jó ~ nektárt igyam arra* (287/47). *Ahol a' Magyarok' erős Istenének Zsámolyszéke alatt harsog ~ ének* (306/20). **6.** Magyaroktól lakott <terület>. *Örvendez a' Magyar Haza* (124/1). *Nékem is fogytig ki égett A dohányom azomba. Pedig igen kevés termett A' Magyar Heliconba* (114/1018). **7.** A magyarok nyelvével kapcsos-

latos. *Azokról eggy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/86). *Ő az, a ki tsak eggy rövid Nyári Éjtszakába Minap Magyar hangot adott Uránia szájába* (111/72). *Purgoma, nem jó szó: mért? Mert Görög. Úgy de Magyar lett* (356/1).

~ (81/cím, 1, 82/cím, 114/734, 203/1, 219/29, 237/9, 123, 132, 248/17, 257/188, 259/510, 512, 538, 620, 267/48, 64, 126, 149, 165, 166, 180, 200, 225, 267*/12/12, 267*/13/15, 268/68, 78, 96, 177, 268*/24/1, 306/156, 164, 215, 223, 246, 313/119, 337/378, 381, 394, 342/28, 368*/30/1, 330*/139/4, 368a/75, 454/866, 976), *Magyar* (111/61, 74, 83, 93, 114/589, 713, 753, 124/2, 4, 5, 10, 12, 16, 25, 125/cím, 126/62, 65, 161/5, 188/83, 201/68, 206/cím, 233/65, 237/134, 245/cím, 248/20, 46, 48, 256/cím, 5, 33, 39, 257/80, 209, 228, 259/cím, 3, 31, 34, 38, 41, 50, 120, 141, 155, 179, 182, 184, 222, 262, 274, 292, 297, 333, 380, 514, 556, 561, 562*, 636, 587, 262/3, 267/23, 71, 86, 130, 134, 152, 218, 234, 267*/12/12, 267*/19/9, 268/80, 268*/22/9, 306/1, 54, 148, 268, 278, 286, 288, 313/147, 313*/102/2, 4, 330/26, 39, 71, 121, 262, 569, 575, 579, 583, 587, 330*/149/4, 330*/197/2, 330*/156/1, 8, 330*/199/3, 11, 330*/205/5, 334/42, 46, 336/40, 337/361, 404, 406, 421, 357/21, 59, 68, 358/39, 368a/78, 382/7, 386/7, 398/4, 399/cím, 400/28, 63, 96, 439/4, 442*/221/1, 442*/222/2, 450/27, 28, 452/1), *M.* (267*/19/17, 17, 432*/206/1, 445*/231/1).

Ö: *dent~*, *ó~*, *új~*. L. még **mogor!**

magyaráz i (1)

Szavakkal érthetővé igyekszik tenni vmit. *Menjen! Szívesebben venném, Ha így nem ~na* (169/138).

magyarázás fn (1)

Bemutatás, érthetővé tevés. *'S hallyuk végóránján önnön halottunkat, Kinél a' jó lélek ~ára Alig akadhatok nemesebb példára* (454/739).

Ik: *ki~*.

magyarázat fn (3)

Vmit magyarázó közlés, értelmezés. *Sovány jegyzéseket tésznek a' szívére 'S bal ~ot cselekedetére* (453/202).

~ot (337/235), *~okat* (330*/149/2).

- magyarázgat i** (1) ~ (253/63, 258/39, 104, 259/528, 614), ~an (259*/205/4, 368a*/31/8), *Magyaroson* (114/381, 238/65).
- magyarázni in** (1) Megokolni, megérteni. *Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fá-zom* (309/121).
- Ik: meg~.**
- magyaráztat i** (1) Megértetni, igyekezni. *Szomorú szavakkal azt ~ják, Hogy őket is ilyen sírba nyújtóztatják* (209/9).
- magyarfia fn** (1) Magyar ember. *Él még a' szép Nimfa, a' bús Pannónia; Örvendj, 's borúlj artzra minden Magyar-fija!* (306/26)
- Magyarország fn** (9) 1. Túlnyomó többségében magyarok által lakott ország. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek* (267*/14/5). 2. Túlnyomó többségében magyarok által lakott ország Erdély nélkül. *Szemléld végig Erdélyt és ~ot, Hol érzeni kezdik már a' napvilágot* (313/97). ~ (306/276, 432*/203/5), ~' (259*/186/8), ~nak (79/12, 259*/186/6, 638), ~ban (330/1978).
- magyarországi mn** (4) Magyarországon levő. *Az alatt gróf Bőrrágadi, Az egész Al-föld Bánja, A' Magyar Országi hadi Sergek Fő Kapitánnya, Vitézeivel el jöve* (114/891). *Magyar Országi* (114/765, 445*/233/2, 445*/233/5).
- magyaros mn** (14) 1. A magyarok szokása szerinti, rájuk jellemző. *Rajta Magyar! ~ bátor szívedbe' buzog még Ósi vitézséged, zászlód e' légyen a' hadban* (253/56). *Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/274). 2. Magyar nyelven kifejezve, magyarul mondva. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy ~an Beszkéd' hegyeinek* (267*/14/6). *Leventa, vagy ~abban Levente* (267*/13/12). 3. *Magyarosan*: magyarán, kereken kimondva. *De már most csak egyenesen, Magyarosan megmondom* (169/34).
- magyarosítva Ik: meg~.**
- magyarság fn** (10) 1. A magyarok összessége. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett* (248/13). 2. A magyar embert jellemző sajátságok összessége. *Minden Magyarságtól koppaszszon meg Jéna, Mikor klompér mellé megy seres Lagéna* (233/57). *Magyarság* (124/15, 257/55, 258/55, 60, 259/66, 259*/203/1), *Magyarságot* (259/337), *Magyarságnak* (267/cím).
- magyarul hsz** (10) 1. Magyar nyelven. *Nem buzdúlna é fel a' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett serkentésemre?* (267/26) 2. Világosan, érthetően. *Törlitek kétféle perge bajusztokat Magyarul mutatván magyar haragtokat* (267/126). *magyarul* (330*/143/1, 330*/154/5, 330*/160/1, 330*/177/6, 330*/188/12, 330*/197/8, 330*/203/3), *magy.* (330*/140/1).
- maholnap hsz** (2) Nemsokára, előbb-utóbb. *Vígadj ötsém! maholnap Zsájkába dughat a' pap* (166/7). *ma holnap* (442*/221/5).
- mai ~ mái mn/fn** (18) 1. Ma történő, végbemenő. *'S im mai nap fel-találtam Mássod' a' Somogyságban* (307/31). 2. A most folyamatban levő <nap>. *Mind e' mái napig mellette marada* (78/25). 3. A beszélő korában élő, működő, levő, mostani. *A' mai Dámák közt lábra keltt hívságban* (330/1984). *Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek* (188/97, 251/2). *Életem' mái Komor óráji! Hány ezer bú 's átok Jöve rátok* (101/1). *mai* (209/39, 225/16, 247/16, 305/63, 330*/164/1, 368a*/31/20, 418/66), *mái* (267*/19/18, 337/140), *mait* (87/34, 199/54). II. fn *A maiak*: a jelenben levő dolgok. *A' régi dolgokat vizsgáltam, 'S nem ügyelék a' máiakra* (257/18).
- máj fn** (3) 1. Az epét kiválasztó, barnásvörös, nagy miri-

gyes emberi szerv. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és ~nak* (218/10). **2.** Ez a szerv mint az ember indulatainak vélt színhelye. *Éris öszvejárja belől minden tagját, Szívére, ~jára kiönti maszlagját* (330/736). *~jokban* (330/966).

Maja fn (1)

Csillagnév. (Maia, a Fiastyúk egyik csillaga). *Sok Gazda még ~nak a' lenyugta előtt vetett* (413a/236).

majd¹ hsz (174)

1. Nem most, hanem később. *Mi ~, ha boldog czélt lelünk, Tenéked oltárt szentelünk* (278/47). *De ~ ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb 'S végtére tséltsapabb lesz* (185/163). **2.** Remélhetőleg, bizonyára. *Gondolja: ~ eljő az a' pertz végtére, Mellyben elér ő is a' kinok' végére* (454/477). *Majd ha a' negyvent megélem Mint öreg Poëta már* (249/73). **3.** (Erős érzelmi hangsúllyal fenyegetés kifejezésére.) *De ki siess Múzsám mert ~ a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak* (190/27). **4.** Azután, később. *Most büszkén rúgkapál, ~ harsogva nyerít* (256/17). *A' lankadt Arató ledül izzadt fővel, Hogy ~ dolgát kezdje negújjult erővel* (380/6). **5.** Majd ... ~: előbb ... aztán. *Most andalogva lejtőz, Majd felfelé tzikornyáz, Majd harsogva és ledörmög* (373/102-3).

majd² hsz (20)

Majdnem. *Bé mentem a várba a' hol meg üt-köztem Mert sok kintsek között ~ el tévejedtem* (9/14). *Ah, a' szerelemföltés, ah, ~ meg öl* (139/89). *Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll; Nem úgy ám, mint a' Mantzié, Vagy a' ~ megmondám kié* (433/16). ~ (126/60, 231/346, 266/1, 309/96, 310/1, 330/604, 626, 1430, 333/57, 389/61, 99, 413a/58), *Majd* (129/38, 217/64, 330/1811, 425/38, 428/150).

majdan hsz (4)

Majd egykor a jövőben. *Neveld fel, és tegyél egy ollyant belőle, Hogy ~ minden száj jól szóljon felőle* (217/106). ~ (32/37, 158/9, 41).

majestas (lat) (2)

1. Méltóság. *'S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius* (233/13). **2.** Felség. *'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/968).

majdhogy hsz (4)

Majdnem. *A termő gyümölts fák majd hogy egy mást érik* (1/11). *Majd hogy kétsésgbe nem estem A bút nem bírhatta testem* (41/1). *Majd hogy* (330/1694), *Majd hogy* (309/52).

majmol i (1)

Utánoz. [A rózsza] *Leveleit pedig olly szín palástolja Hogy azt a' festő kéz hijjába ~ja* (64/18).

majmolván in (1)

Utánozva. *Hanem magad körül építsz új világot, Majmolván a' munkás Mindenhatóságot* (454/60).

majom fn (6)

1. Az emberhez leginkább hasonló, általában fákön élő emlős. *Hogy én magamnak zöld kantust vehetnék, Olvasva a' majmok között el mehetnék* (254/4). **2.** (Elítélően:) ember. *Hogy ki és mi vagyok? Mit kell itten tennem? E tigrisek 's majmok közt miért kell lennem?* (453/2). ~ (26/31, 254/46), *Majmok* (61/4), *majmoknak* (202/99).

major¹ fn (5)

Nagyobb gazdaságnak a határban levő része gazdasági épületekkel, lakóházakkal. *Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba* (340/1). *Major* (397*/76/2, 4), *Major'* (397a/155), *Majorod* (413a/350).

major² fn (3)

Őrnagy. *Hogy minél hamarébb fiai legyennek, Kikből Szolgabírák 's Majorok legyenek* (266/60). ~ (114/721), *Máajorjára* (114/747).

majoránna fn (1)

Vörösfűzű ajakos virágú, illatos növény. *Úgy fénylett egy másik szánon Amália, Mint a' Majoránnán szendergő Grátzia* (330/184).

majorház fn (1)

A majorban levő lakóház. *Egy szóval Úr és*

Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/46).

majoros fn

(1)

A major intézője. *A' szem-fül ~ első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába (141/1).*

majus (lat)

(2)

ad Sextam Mai: május 6-ára. Hogy pedig ad ~ Sextam Mai A' Rendekek bé gyűlének (114/301). May (357/cím).

május fn

(6)

1. A naptári év ötödik hónapja. *De miként a' Május' mosolygó havában (330/511).* **2.** A tavaszi virágzás és szerelem időszaka. *Tavaszi virít, 's száz rózsa nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó (182/4). Május' nimfája' [a viola] leg szebb lánykája: De végtére mire kél? (146/16) Május (148/27), Május' (306/116), Majus (445*/232/3).*

májusi mn

(2)

Májusban levő, történő. *Dóris! Míg úgy virágozottál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétákat ajánlottál Minden ifjú' hajára (392/2). Májusi (425/47).*

mák fn

(7)

1. Gömbölyded toktermést hozó gazdasági növény. *Mert kiszárazsiják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is 'S a' feledékeny álommal bé hintetett ~ok is (413a/90).* **2.** A fogyasztott mák álomhozó hatása. *Már a' hajnal lobogtatván alól rózsa szín fáklját, Fel-szedte szemem héllyárol az álom édes ~ját (162/126). ~ok (413a/224), ~ját (8/13, 225/44), Mákját (456/16), ~jával (65/10).*

makaes mn

(2)

1. Nyakas, elszánt. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal (330/1964).* **2.** Hosszan tartó. *Hószín, de kő melyében, Ahol tsupán vadonság Lakik makats haraggal (185/55).*

makaesság fn

(2)

1. Önfejuség. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképet, Mellyet a' makatsság ortzámról letépett (454/324).* **2.** Kitartás. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Nyar-*

gal, s talám a' szelet-is futással meghaladgya, Nemes makatsága tűzőnn vízőnn edgyre ragadgya (216/44).

makacsulva in

(1)

Kitartóan. *'S az észnek, e' tőlünk vállaltt mostohának Hideg intésein makatsulva járunk (454/197).*

makhina l. **machina****makk** fn

(6)

A tölgyfának csésze alakú kupakban ülő, tojásdad termése. *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' ~ 's haraszt? (334/6) ~ (413/10), ~ja (413a/167, 592), ~ot (413a/597), ~jait (413a/9).*

Ö: cser~, cserfa~.

makkfa fn

(1)

Tölgyfa. *Ez odvas ~nak kongó oldalában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában (454/295).*

makkol i

(1)

⟨Sertés⟩ erdőben makkal táplálkozik. *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó prössébe, Vigan ~nak disznai, van vatzkor a' tserébe (413a/1079).*

makktok fn

(1)

A makk csészéje, kupakja. *Kalapjok szép makk tokokból, Tarka pillangó szárnyakból Volt köive bokrétájok (114/368).*

Makó fn

(1)

Családnév. [*~ Mihály neve napjára*] (218/cím).

mákolaj fn

(4)

Mákfejből sajtolt tejszerű nedv, amelyet altatóként használtak. *De ha eljön a' Leánya: Sem ~, se kárpít Nem kell (351/10). ~t (351/5), mák olajt (14/4, 201/4).*

mákos mn

(3)

1. Mákkal készített kalács. *Hol kell jól portzogtatni A' ~ kalátsokba (114/101).* **2.** Mákos álom: mély álom (a mákolajtól). *Ide 's tova sokat a' ~ álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/147). ~ (77/121).*

makrancos mn

(1)

Nehezen nyíló ⟨ajtó⟩. *A' pénz az uraknak kevély palotája Makrantzos ajtaját álmatlan strásájja (83/44).*

malaszt fn (2)
Kegyelem, isteni segítség. *Poéták! Felöletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség, Mellynek égi Malasztja Tüzetek' fel gyúlasztja, Melly bennetek ég* (132/4).
~ját (439/24).

mállik Ik: rá~.

mállott Ik: el~.

malom Ö: szél~.

malomkő fn (1)
A malom őrlő szerkezetének részét alkotó vastag, súlyos, kerek kő. *Rakj számár-ra holmi almát, olajat; 's vissza jövet Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/281).

mályva fn (1)
Magas növényű disznővény. *Másik játszik a' ~ban, 'S magában mélán petyeg* (397a/467).

Mammon fn (3)
1. A pénz, a vagyon megtestesítője. *Űl pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén ~át örök áldozattal* (6/6). 2. *Deutschlandi ~:* német bank. *El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi ~* (233/64).
mammont (189/12).

mámor fn (3)
1. Ittasság. *A' Bor bétölt örömmel, 'S ~t okoz gyakorta* (411/6). 2. *Harmadnapi ~:* ittasság utáni állapot. *Adnak é a' magát meg-űnt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi ~?* (197/52)
Mámorba (330/316).

mámorlepte mn (1)
Mámoros, bódult. *Chimérákon töri mámorlepte fejét, Maskaráson tölti bolond esztendéjét* (337/35).

mámoros mn (2)
Lelkesülten boldog. *Zengjetek, óh Bakhus' völgyei! Zengjetek! Mámoros echótok dünynyöggjön bennetek!* (219/26)
Mámoros (219/16).

mamszel (fr) (1)
Kisasszony. *Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja; 'S tsak annyival külömb Mamszel Dorottyanál, Hogy Asszony, 's ötször volt Hímen' oltáránál* (330/245).

mamu fn (1)
A hamu szó pöszén ejtett változata. *A' hamut ~nak, a' szöszet pösznek ejti* (330/230).

Manca fn (1)
Női név. *Hogy Manczával Jártam egyszer így; Mért pörölsz olly nagy csatával? Mért vagy olly irígy?* (291/1)

Manci(ka) fn (8)
Női név. *Fridrik szakáts éppen az ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával Mantzi rá-tamadott* (330/1686). *Szűz Mantzikám, jó éjtszakát, Neveddel alszom-el!* (230/21)
Mantzi (230/11, 15), *Mantzim'* (230/19), *Mantzikám* (230/23), *Mantzié* (433/15), *Mantziról* (199/106).

mandátum fn (1)
Megbízólevél. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot A' Hasáról olvassa* (92/229).

Mándy fn (1)
Családnév, (< István). *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Íródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' fordításában* (418*/175/1).

mándzsét fn (1)
Kézélő, mandzsetta. *Mit ér a' fodros haj? a' mándsét a' tázli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115).

mandzsu fn (3)
Tömegében Mandzsúriában élő, altaji nyelvet beszélő nép. *Tovább, túl az Éjszín tengernek hajjain ... Azon túl lakoznak a' Mandschuk' fíjai* (313/85).
Mandschu (313*/100/2), *Mandsuk'* (313*/100/2).

manér fn (3)
1. Divat, szokás. *Baszom az annya hugyos Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány ~jének* (248/42). 2. Tartás. *Kezdődik a' Minét. — Három Gavallérral Három deli Dáma kiáll szép ~ral: Francziás tántzokat kezdik főhajolva* (330/488).
~ral (330/154).

mangalét Ö: baka~.

mankó fn (1)
Botszerű támasz. *Mankót fog, és megolvassa Minden tippenését* (392/67).

manna fn (2)
Mennyei táplálék. *Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak ~jában* (454/974).
~val (447/121).

manó fn (2)
Gonosz mesebeli lény. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Asszonyt a' Manó Olly helyen is teker, a' hol nem volna jó* (330/249). *Hogy a' ~ el nem vivé A' vén szipát!* (333/27).

mantel Ő: púder~.

Mantua fn (3)
Helynév. *'S hogy Mántua' vára nem megvehetetlen, Mikor az ostromló megrettenthetetlen* (337/385).
~ (413a/1116), ~tól (413a/726).

manuális mn (1)
Manuális orgona: kézi orgona (hangszer). *Addig manualis Orgona helyébe Zeng őt s hat kitsínyed kutzkód üregébe* (233/73).

mar i (1)
(Fog) harapással sebet okoz. *És nem ~nak is úgy már az irigy fogak* (328/16).
Ik: el~, meg~.

már hsz (857)
1. Valamikor régebben. *Már azt hittem, hogy, ha készen Állnak is száz szélveszek, Az én Lillám enyím lészen, 'S én a' Lilláé leszek* (443/65). 2. A múltban, a szóban forgó cselekvéssel, állapottal egy időben. *Vitorlájok szélnek alig eresztetett, Már akkor hajójok széljel feszítettett* (211/40). *Mert úgy is ~ akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/217). 3. A múlt eredményeként, az idő előrehaladott állapotában; a jelenben a dolog úgy áll, hogy... *Már a' tsipke bokrok hogy meg hintettenek A nap sugárival, mind veressellenek* (83/11). *Sőt ~ a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, ~ azt tartják annak* (194/39–40). 4. A szóban forgó időtől kezdve, azóta is, mostanáig is folyamatosan. *Több ~ ezer esztendőnél, hogy itt lakik a' Magyar* (259/495). 5. Az eddigig eltérően, azzal ellentétben, többé. *Hát vígadok, Helyt nem adok Már a' bánatnak: Hoppot mondok* (99/18). *Szemeim*

mit nézzetek Ah mit nézzetek ~? (145/10) 6. Most, mostanában. *Jer ~ ölely meg engem* (186/34). *Csendes Este! ... Zengd keservemet. Mert csalárd az emberekben Már a' szív nagyon* (374/10). *Imé! — ~ villámlik — ~ dörög az Égen!* (143/18) 7. (mn és hsz előtt) (Annak kifejezésére, hogy a szóban forgó tulajdonság, mód többé nem kívánatos.) *Jaj, enyhítsétek emésztő Tüzemet, mert ~ megemészt ő!* (175/20) — *Lotsogtam ~ eleget, De nintsen resultatuma ~* (92/277). 8. Magában véve, többre nincs is szükség. *Tudok én ~ annyit Oláhúl, mint Tótúl, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótúl* (248/55). 9. Bizony, csakugyan. *Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ezerszer is* (199/41). *Hát ~ a gyilkosság, Szent Egek! Isteni Ditső virtus?* (192/45) 10. A közeli jövőben; a jövőendőben. *Már se hintó ~ se szánka Néked Kérőt nem hoz ám* (301/1). *Vajha ~ a' döllyfös Frantzot itt láthatnám* (268/65). *Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef ~ a' csapiját* (233/18). 11. Végre, valahára. *Most ~ a' Nyavalyák fonynyasztó serege Rá ütvén, régólta volt ennek betege* (222/49). *Dámonom, Kintsem, megadom magam' ~!* (381/1) 12. Azonnal, máris. *Zászlóink lobogjanak, Lóra ~ minden vítéz* (268/169). *Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott terem vele, Másiknál ~ a' pipája, Fein Knaszterrel tele* (231/65). 13. *Ha ~:* ha egyszer így van. *Ha ~ az, a' ki volt éltünknek dajkája, Az atyafiúi szeretet példája* (214/105). 14. *Már, ~:* majdnem, csaknem. *Óh Fátom! ~, ~ képzelem, Hogy a' szerentse laptaképpen Játszik mindenha én velem* (379/134). *Vigyetek, jertek, emeljetek Túl a' fellegeken túl — Már, ~ szárnyra emelkedem* (432/72). 15. (Bosszúság kifejezésére.) *Ennye ~ az esztendőnek Silány napjai eljönnek* (389/1).

Mára fn (2)
Mara, Mária. *Nevem nem Mária lészen Hanem ~ már, Mert keservvel folyt egészen Nékem e' pohár* (299/32).
~ (212/6).

marad i (77)
1. *Vhol ~:* továbbra is ott lesz, v. (élőlény) bi-

zonyos ideig egy helyben időzik. *Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véletek ~, szívemet el nem viszem* (241/18). *A' folyó — a' könnyebb magát fellyebb vonnya, 's A' göröngy közt ~ tsak a' Skeletonnya* (201/56). *A' te szép két szemeidnek Édes Szikrázásábann Gyönyörködni Lántzábann Itt ~ ő* (460/106). **2.** *Vhol ~: vki elmarad, vmi hiányzik. Óh te nemes Maradék, te ~nál messze azoknak Bajnoki nyomdokitól sok deli példa után?* (259/451) — *Eggyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szidta: Hát a' tűz maga hol ~t?* (231/73) **3.** *Vhogyan ~: helyzete, állapota bizonyos ideig nem változik. A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bódog völgyekre, Függjön ~, 's jubilál* (397a/168). *A' kik pedig örök pártába ~tak, Nevek mellé asszú fügétskék irattak* (330/399). *Kenyér nélkül ~ a' munkás okosság* (341/42). **4.** *Vki vmire, vhogyn ~: vmilyen helyzetbe, állapotba kerül. Szerelmed megemészt végre, És te ~sz özvegyiségre* (433/60). *Istenhozzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkör* (170/71). **5.** *Vmi v. vmilyen ~: vmely lényege, jellege v. tulajdonsága továbbra is ugyanolyan, mint korábban volt. Kanász ~ a' kinek A' nevelője Kanász* (334/20). *Én mi voltam, az ~tam, 'S az ~ok örökké* (324/52–3). *Csököl mindég Csököl ~ Hedrahely tsak Hedrahely* (326/35). **6.** *Vmiből ~ vmi: még megvan, fennáll, létezik vmi; megmarad. A' haboktól ~t még annyi jószágod, Hogy abból boldogul élheted világod* (202/119). **7.** *Vki után ~ vki, vmi: halála után él vki. Számláljátok ugyan mi ~ belőlle Ha éltéről szoros számot vesztek tőlle* (453/129). **8.** *Vkire ~ vmi: örökségül jut neki vmi. Függ 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról ~t* (238/66). **9.** *Vki nyakán ~ vmi: nem tudja eladni. Ihon a' Tislér czéh hijába fárada, Mivel a' sok böltső mind nyakán ~a* (330/1804). **10.** *Vki kezére ~ vki: vki gondozásába kerül. Az árvák, az árvák, a' kik a' kezedre Maradtak, légyenek függesztve szivedre* (215/134). **11.** *(Levelet záró formaként) ezután is, továbbra is. Follyanak vidámon Életed' napjai Maradok állandó híved: Csokonai* (279/18). **12.** *Vki szívében ~: megőrzi. Az örömmnek*

vígassági Szívünkben ~janak (460/184). **13.** *Maradj magadnak: élj tovább nélkülüm! Csak ~j magadnak! Biztatóm valál; Hitttem szép szavadnak: Mégis megcsalál* (427/13).

~ (193/19, 349/18, 398/7, 413a/853, 454/614), ~ok (61/51, 254/57, 299/80, 454/305), ~sz (114/276, 176/95), ~nak (77/102, 201/62, 454/120, 620), ~a (78/25, 330/1638), ~ának (330/480), ~t (197/20, 210/116, 212/140, 259/496, 267*/19/18, 267/143, 330/837, 1352, 1368), *Maradt* (413a/767), ~tt (330*/151/1, 337/416, 453/132), ~ott (114/823), *maratt* (85/20), ~tunk (267/134, 299/10), ~tak (202/142, 330/1721), *fog maradni* (259/324). — ~nék (268/106). — ~j (268/39, 93, 295/22), *Maradj* (64/25, 77/294), ~jál (268/100), ~jon (152/7, 209/121, 278/29, 340/43, 370/9), *Maradjon* (169/157), *Maradgyon* (216/113), ~jatok (110/33, 184/35, 423/35).

Ik: *el~, fel~, fenn~, hátra~, ki~, meg~, meg-meg~, ott~.*

maradandó mn (2)

Sokáig fennálló, létező. *Míg ez él, ne félj ... A' jószág, a hűség, az igaz szeretet Mivel ~ szállást nálla vetett* (214/94). ~vá (258/59).

maradás Ö: itt~, meg~.

maradék fn (14)

1. *Vmiből megmaradt kisebb rész. Csak egy öltönöskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot, Más veszi kezére a' több ~ot* (209/76). **2.** *Utód, Ivadék. Ti a' nagy Árpád' nagy Maradékai, Nagy Nemzetiünknek légyetek Atyjai!* (251/13) — *Lát'd! Integtetnek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' ~ emel* (440/14).

~ (111/70, 124/14, 126/74, 450/12), *Maradék* (259/451), ~a (267*/15/5), ~i (259/641, 337/348, 450/21), *Maradékra* (245/57), ~tól (241/26).

maradhat i (4)

1. *Vmilyen helyzetben, állapotban lehet. A' mint vagyok, ~ok Olly ember, mint akárki* (316/15). **2.** *Elmaradhat, nem szükséges. Ez a' Hajnal sebes szárnyát nem kívánja, Maradhat Medea repülő sárkánja* (126/46). **3.** *Vmiből ~ vmi: még létezhet, megmaradhat. Te tőled*

belöllünk egyéb nem ~ (201/38).

Maradhat (219/35), *maradhatsz* (57/8).

Ik: *el-*, *meg-*.

maradni in (3)

Vhol ~: továbbra is ott lenni. *Hagyd itt! Szí-
vem kebeledbe fog gyúladni, A tiédnek az
enyimbe kell* ~ (184/44, 423/44).

~ (185/116).

maradott ~ maradt in (2)

1. Vmilyen helyzetben, állapotban levő. *Mind
közre ment a' kereset, 's a' szabadon mar-
adott Föld maga is* (413a/143). 2. *Vkire ma-
radt vmi:* örökségül jutott neki. *Izmos leven-
ták! Hogy ha reánk maradt Kemény erőtk:*
megnemesíti György (418/81).

Ik: *meg-*.

maradván in (1)

Vmilyen helyzetben, állapotban lévén. *Ő pe-
dig maga ~, A' mint úszhatik, úszik* (114/245).

Ik: *el-*.

maradvány fn (3)

Vminek megmaradt része. *Rakás ~ok' pusztá
dülledékit Az idő' fogai lassan tördelék itt*
(237/29).

~*ok* (237/105), ~*it* (396/7).

Ö: *kő-*.

marás fn (1)

Kígyó méregfogával ejtett seb. *Ő szerzette a'
Kígyóknak halálos ~ait A' prédáló farkasokat
's a' Tenger' hullámjait* (413a/145).

marcali mn (1)

Somogy vármegye Marcali járásában levő.
*Martzali' osztályát Tserházy vezette, Ki e'
szép hívatal meg is érdemlette* (330/129).

Marcali járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy Vár-
megyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szi-
geti és Babótsai* (330*/140/10).

marcong i (1)

Marcangol. *E' viperát martzong egyedül tsak
ez étel[e] ennek* (37/4).

Ik: *szét-*.

marcongolt Ik: *el-*.

marcongol i (1)

Gyötör. *Már ezek a' szívet nagyon martzon-
golják* (454/138).

Marcus (lat) (1)

Férfinév. *Epitaphium Marci Marcus* sírfelirata
(118/cím).

mardos i (1)

Nem hagy nyugodni. *Kit a' hív érzés' gyöt-
relme Olly sokáig ~a* (428/192).

mardosó mn (1)

Gyöttrő, gyötrelmes. *Ezen testet, melyet
táplála a' vétek, Mardosó kínokkal itt meg
emészsztétek* (77/202).

marha fn (18)

1. Szarvasmarha. *Mért tartják ólba a' ~t a'
mezei emberek* (413a/3619). *És a' földnek
szántására fogd az izmos ~kat* (413a/769). 2.
Csorda. *Mindég talál ott a' ~ tiszta tsergeteget
Legelőből sem lát szűköt* (413a/728). *És a ~k
örzőinek tizelt függeszt a' Szil fára*
(413a/1089).

~ (330/1046, 330*/150/4), ~*k* (413a/429), ~*i*
(413a/1084), ~*t* (327/61, 413a/271, 765), *Mar-
hát* (413a/914), *Marhákat* (413a/449), ~*nak*
(413a/752, 987), *Marhának* (231/257), *Mar-
hához* (413/4), ~*kkal* (330*/165/7).

Ö: *áldozó-*.

Mária fn (8)

Női név. *Itt áll még mellettem egy pár Atyám-
fia, Itt Nánási Sára, vele Kós ~* (217/118).
Szűz ~ engem szeret, 'S rólam kíván neveztetni
(148/59).

~ (148/59, 212/110, 222/82, 299/31), ~*t*
(148/62), ~*nak* (96/8) ~*ért* (148/71).

máriás fn (1)

Pénz, amelyen a gyermekét tartó Szűz Mária
képe látható. *Huszas, Márvással, petákkal
Körmőt, Császár, Szűferint Több fejér 's ve-
res nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/225).

Mária Terézia fn (3)

Királynő (1740–80). ~, *Magyarország' Nőki-
rálya* (259/8).

~ (259/431), ~' (445*/233/6).

Maris fn (1)

Női név a Mária becézett változata. *Pörölt a'
kis Náni az öreg ~sal* (330/688).

máris hsz (6)

1. Vmit követőleg, azonnal. *Hagyjuk el; már
is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő*

Muzsám' exkommunikálja (197/83). **2.** Már most. *Ah, ti ~ abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok* (190/91). *Már-is* (216/68), *Már is* (111/89, 249/9, 259/405).

Marius fn (1)

Híres római család. *Itt nőttek fel a' ... Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/693).

Markaszó fn (1)

Békanév, {a *marécegeux* 'lápos, mocsári' jelentésű francia szóból}. *Markaszó Fő Kapitánynak Ebbe látták tsatáját* (114/735).

Markgraf fn (1)

Személynév. *Asztali dal — (Olaszból Márkgróf Mafféi után)* (154/cím).

markolat fn (2)

1. Vágó- v. szűrőfegyver fogantyúja. *Mert oldalán lévő villogó szabjának Marlolatytján gyilkos kezei kapának* (77/220). **2.** Kéz tágult ~ja: a kéz elgyengült fogása. *Semmi, hogy kezetek tágult ~ja A' Fegyvert mint régen úgy nem forgathatja* (68/11).

markolhat i (1)

Marokkal vehet, szedhet. *Vén ugyan, vén a' kurvannya: De van ezüstje arannya, A' melybe ha ~nék, Hozzá jobb kedvet mutatnék* (339/11).

markos mn (1)

Izmos, erős. *Bellona' ~ Bátyja pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17).

már-már hsz (4)

1. Már majdnem. *Kazinczy! Földy! Kik belőlem Már-már poétát tettetek* (419/2). **2.** Hamarosan. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők* (337/111).

Már, már (379/134), *Már, már* (432/72).

mármost hsz (12)

Ezek után. *Ott a' Tóba által vervén Meg ölé dárdájával, Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával* (114/730). *De már most csak egyenesen, Magyarosan megmondom* (169/33).

már most (136/15, 166/23, 202/121, 210/80,

211/62), *Már most* (215/114, 307/114, 308/37, 392/13, 397a/452).

mármostan hsz (1)

Ezek után. *De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, hitetlennek* (176/108).

Maro fn (4)

Vergilius. *Bóldog Máró! Élted már óh! Tsak te éled, A' Múzsáknak, Poétáknak Ölében szíved éled* (110/35).

Máro (33/14), *Márónál* (111/35), *Marones* (42/cím).

marok fn (20)

1. Behajlított tenyér, marék. *Víg ebédeket rak terített asztalánn Markába petsenye a kulats az oldalánn* (85/34, 197/34). *Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is* (259/543). **2.** Vmi markába jut: vmi eluralkodik rajta. *Sok az Örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába* (155/15). **3.** Vki markába ad vmit: neki adja. *Óh te, a' kinek markába Adta a' Gróf árendába A' bort és a' pálinkát* (317/131). **4.** Markában van: tulajdona. *Oroszok Tsászárja! Imhol még markodban Van e' had menköve* (337/199). **5.** Levágott gabona nyalábja. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros kévékbe takarja* (69/12). *markomba* (241/6), *markába* (114/187, 330/933, 413a/1097), *markába'* (330/1323), *markábann* (87/36), *markotokba* (439/15), *markokba* (199/56) *markában* (428/43, 139), *markodra* (413a/782), *~kal* (14/12, 201/12).

Ö: búza~.

marokki mn (1)

Marokkói, Marokkóhoz tartozó. *A' Marokki forró partok 's Barbária, A' Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidtől zengedez harsogva* (259/234).

maroknyi mn (2)

1. Kevés. *Vajon e ~ gyönyörűség mellett A' melyet Teremtő Lelked rám lehellett Kész vagyok é élni e jajj Világába* (453/269). **2.** Kis létszámú. *Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/174).

Maros fn (1)

Helynév. {Marosvásárhely.} *Te vagy, hát óh*

~' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' gonosz határa (313/119).

Maróthi fn (1)

Családnév. ⟨Maróthi György (1715–44) a magyar zeneelmélet úttörője.⟩ *Mikor ~ a' Hármonícust írta, Már a' Bassust alább nálad egy sem birta* (233/37).

marotides fn (1)

Az egyiptomi Marotis városában termett híres bor. *Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek* (413a/614).

mars fn (11)

1. Katonai menetelés. *Mars helyett kellemes Amorosónn mennek* (238/20). 2. Haderő. *Printz Károly Márssal megjelent, ... 'S a' tolvaj Nép mind széllvelment* (257/86). 3. ⟨Katonai⟩ induló. *Az egész ármáda danolta a' Marsot* (330/1249). 4. Dal. *Lizette, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok fársángi Marsát elkezdette* (330/1242). ~ (257/181, 183), *Mars* (257/182, 184, 268/5, 166), ~ot (330/1250).

Mars fn (39)

1. Személynév. ⟨Hadisten a római mitológiában.⟩ *El multak a' hadak már meg némulának Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/2). 2. *Mars mezeje*: harcmező, csatatér. *Lessz még a' Magyarnak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/26). ~ (257/87), *Márs* (54/24, 70/5, 71/3, 114/17, 868, 903, 924, 935, 952, 213/107, 330/1954, 337/48, 368a/1, 87, 413a/519, 817, 418/41), *Márs'* (185/26, 203/26, 253/20, 61, 259/645, 317/11, 330/148, 368a/31, 445/19, 34, 60), *Mársot* (330*/202/8, 457/1), *Márst* (330/149), *Márshnak* (114/939, 259/564, 337/338, 368a/49), *Márssal* (330/1382).

marsall fn (6)

1. Tábornagy. *E' Khalchfressert, eggy nagy szájú Német Marsalt le vága* (114/750). 2. Vezér. *A' Baldakintartó Szűzek elfutának: 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának* (330/1476). *Marsal* (113/15, 114/683), *Marsaljok* (330/1492), *Marschalnak* (114/56).

marsolni in (1)

Menetelni. *Rajta! Én is mondom, űljetek hát lóra; Szép dolog ~ dob 's trombita szóra!* (267/228)

marsozik i (1)

Menetel. *Majd mikor a' Frantzról győződelmet hoztok, 'S borostyános fővel honynyunkba marsoztok: Azonnal hatyúi szárnyamat felvélszem* (267/242).

marsozni in (1)

Menetelni. *Bártsak már a' Trombitára Lehetne ~* (268/22).

marsus ~ marsz fn (2)

Közép-itáliai nép, a rómaiak ellensége. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak* (413a/690). *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem a' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' fenekedő Por-szenának tábora* (327/3).

márt i (6)

1. Vmit folyadékba merít. *Se gyapjokat a' Siria Kenőisébe nem ~ják* (413a/1020). 2. *Örömbe ~ja vki lelkét: felvidítja. Jertek füleimbe ti édes Concertek; Mársátok örömbe szomorú lelkemet* (200/17, 4/17). ~ja (372/13), ~ám (108/4). — *Márts* (397a/1133).

Márta fn (6)

Női név. *De a' könnyű sereg' jobb szárnyával ~ Kirukkolt, 's előlők az utat elzárta* (330/1291). ~ (330/835, 1178), *Mártha* (330/981), ~nak (330/1566), ~n (330/822).

martalék fn (4)

Rab. *Czúkkal folyt ajakáról Annak a' földi Kellemnek, Ki asszonya volt szívemnek, Míg én, bóldog ~, Lántza 's karja közt valék* (443/39). *Óh Kellemek' szülötti! Ez a' ti ~tok Gyönyörködik, 's örömmel Hever bilintsetekben* (353/14). ~otok (104/14), ~i (368a/151).

mártatott in (1)

Rózsákba ~ orca: pirosposzsgás arc. *De Johanna, kinek rózsákba ~ Ortzája született haj-nalszint mutatott* (330/1363).

márthat i

Vmit folyadékba meríthet. *Hallatlan Történetekbe 'S borzasztókba kezdek most; Vajha véres könytseppékbe Márthatnám a' Pappirost! (257/29)*

Martinestye fn

Helynév. <Moldvai falu, ahol Coburg és Szuovorov seregei 1789-ban a törököt megverték.> *Szólj, elmegy Szuvarov 's győződelmeskedik. Tudják ~' szomorú vidéki, Hogy látni és győzni egyszerre van néki (337/189).*

mártogat Ik: bele~.**Márton fn**

Férfinév. *Még karjai Eskütt Nánási ~nak 'S vele Toronyai Susánnának vonnak (217/113).*

mártott in

Merített. *Tsatáztak a' mérész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe ~ szemnyilakkal (330/1304).*

Ik: be~.

márvány fn

1. A mészkőnek különféle színű, kristályos, fényesre csiszolható változata. *És te, a' ~okat Holtod felé vágattatod: 's felejtven Sírodat, Kastélyt rakatsz (410/17).* **2.** Márványból készült tárgy. *Mások értzben vagy márvánban Bámúltassák magokat (397a/481).* **3.** Rideg, elutasító személy. *De bár ő ~ légyen is Bár másokért megvesszen is, Nem tsügged nálam a' remény (309/113).* **4.** Márvány szív: kemény, elzárkózó, rideg szív. *Be' kedves Napjaim repdestek mellettem! ... Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta komplementen (206/3).* **5.** <Női testnek> márványhoz hasonló sima és ragyogó fehérsége. *Hószín mellye, ~ nyaka, Ah, miként elragadtak! (447/53, 134/53)* ~ (61/31, 139/88, 254/28, 337/210), *Márvány (139/75, 263/8, 413a/1117), ~ba (306/51), ~ból (397a/281), Márványból (403/39), ~jából (237/98), ~jára (219/57).*

márványhid fn

Márványból készült híd. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Haragusznak, márvány hidat építenek (66/6).*

márványíny fn

Kemény, erős íny. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden elműlandót rakásra örtenek (237/63).*

márványlányka fn

Márványból készült lányszobor. *Im itt az oszlopnál egy márvány lyánka sír, Amott rózsákkal van béhintve a' sír (306/85).*

márványoszlop fn

1. Márványból készült oszlop. *Mennyezete nyugodt márvány oszlopokon, Tíz ország' zászlóji lobogtak azokon (306/199).* **2.** Márványból készült sírkő. *És imé egy új sír szemembe ütközött A' sorba ültetett platanusfák között: Egy nagy márvány oszlop közte vereseltett (306/111).* **3.** Női láb. *Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdulásaival tsendesen ringatja (239/17).* *Márvány oszlopot (192/56).*

más nm

1. Vkiel, vmivel nem azonos, nem ő, nem az. *Katsi! A' ~ almájára Számot sem kell tartani (392/15).* *Ha ~ok elhagyának is, ne hagyj el, Ringasd öledbe' lelkemet (305/3).* **2.** A többi, (néhány) egyéb. *Vége a' fekete Sárepe elteni, 'S minden ~ érzésit egyszerre elnyeli (330/746).* *Tsemeték, Tövisék, Bokrok, Borostyánok Vagy ha még valami ~ van itt a' mellynél Hajdani Szerelmem emlékezete él (176/19).* *'S bátor ~t, akármit tészek Értte jutalmat nem vészek (309/29).* **3.** Eltérő minőségű, fajtájú. *Másképpen fordul az elme, ~ a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja (413a/426).* *A' had környül állásait El hagyván, ~ gond főzte (114/307).* **4.** <Páros használatban:> másféle. *Ah, ~ szomja van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints! (425/15)* **5.** Másik. *Egyik tsupa néma, ~ tsak a' jajt szólja, Remegő szavait ketté darabolja (202/33, 56/33).* *Egy indulat erőt vesz ~ indulatton (330/743).* *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete (401/23).*

Ö: böjt~, egy~, egyet-mást.

mása fn

1. A jelzetthez hasonló személy. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérges' áldozatja (257/46).* *Boldog Pár! So-*

kat kerestem Párodát a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Mássod' a' Somogyságban (307/32). **2.** Vminek hasonmása, másolata. *Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt* (397a/776). **3.** Vminek a visszhangja. *Az Ekhó által visszaadódott mássa az ő nótájának* (397*/96/1).

~ (259/299), mássát (26/10).

másfél szn

(1)

Másfél száz: százötven. *Pedig az ő veszteségek Másfél százra se mégyen* (114/881).

másfelé hsz

(6)

1. Más irányba. *Némelly szemeit bé fedte És ~ fordula* (231/474). **2.** Máshol. *Tudjátok é? Hogy magatok Másfelé andalogtatok, Más tárgyon szűnyókálva* (447/20).

~ (397a/654), Másfelé (134/20), más-felé (390/16), más felé (397a/900).

másfelől hsz

(8)

1. Más irányból. *A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partyait tsapdossa* (190/2, 25/2). **2.** Más tekintetben, másrészt. *Más-felől az Ifjak e' szép hartz' neszére Indulni akartak Hímen védelmére* (330/1289). *Szeme bízott, öldöklött: Őlt, 's gyógyított más felől* (443/42).

Más felől (267/65, 330/1431, 413a/69, 414).

másik nm

(59)

1. Kettő közül másodikként említett. *Egyik kies mellye alá rejtözik, Másik márvány oldalára könyököl* (139/88). *Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván bortsátni a' ~nak a' papot* (326/2). **2.** Második, következő. *Az én Nimfám hol van? Egy éjjel ~ Éjig Kiáltom ezt az Égig* (158/21). *Ez é a' mulatság? A' mellynek utánna A' test még egy ~ mulatást kívánna* (197/44). *De van még edgy ~ szorgos munka is a' Szöllőben* (413a/944). **3.** A többi hasonló közül egy. *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, Ha rajta egy ~ nyomorúlt könyörül* (202/130). **4.** *Másik világ: álomvilág. [Az álom] Lány karjain fáradt érzékenyséinket Ringattya 's egy ~ világba tesz minket Hol sok ezer képpel elménk jádtzottattya* (14/8, 201/8).

~ (114/130, 162/66, 190/5, 193/13, 199/102,

214/104, 215/79, 231/477, 259/278, 424, 288/40, 330/183, 218, 1919, 341/50, 379*/51/1, 397a/302, 454/476), *Másik* (231/69, 257/76, 92, 313/103, 330/173, 298, 397a/467, 413a/160), ~ja (114/326), ~at (194/25, 259/294, 313, 330/1708, 337/73), *Másikat* (400/92), ~át (201/78, 454/630), ~ba (314/16, 330/1665, 413a/798), *Másikba* (267/76, 426/62), ~ába (238/46), ~on (221/2, 342/6), ~ra (79/2, 111/11, 175/22, 192/15, 260/13), *Másiknál* (231/65), ~hoz (10/7), ~ig (337/284).

masíroz Ik: el~.

maskara fn

(14)

1. Áltöltözet. *Ugrál az új havon, nem találja helyét. Öltözik magára sokféle ~t* (197/31, 85/31). *Fársángolok Véletek Rejtőzven szent Maskarában* (133/54). **2.** Maskarás felvonulás. *Rebeka 's az egész követség megjelent. — Katzagtak az Urak, és brávót tapsoltak, Mert ebből egy jeles ~t gondoltak* (330/1098). **3.** *Arc ~t játszik: csúnya. És hogy én ne vegyek reám semmi harát Magam képe is tud játtzani ~t* (61/10, 254/10).

~t (92/251, 133/48, 52, 166/22), ~ba (231/153), *Maskarájából* (231/332), *Maskarára* (330/256), *Maskarává* (248/17).

maskarás mn

(2)

Maskaráson: nevetséges öltözetben. Maskaráson tölti bolond esztendejét (337/36).

~ (330*/136/2).

másként hsz

(11)

1. Más módon, eltérően. *Másként veszett a' másíkja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr evé ezt meg* (114/326). **2.** Egyébként, máskülönben. *Te zendítéd meg Nevedre A' ~ néma lantot* (307/74). *Mert az illyest elmondani, ~ is az én gondom* (326/54).

~ (326/12, 32, 330/49, 829, 406/9), *Másként* (330/1423, 413a/885), *más ként* (266/7).

másképp(en) hsz

(5)

1. Más módon, eltérően. *Másképpen fordul az elme, más a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja* (413a/426). **2.** Egyébként, máskülönben. *Mert rövid más-képpen El gyengült láthatára* (231/105).

más képp (413a/820), *másképen* (176/92), *Másképpen* (92/60).

máskor hsz

(1)

Más időpontban. *Ha a' név nap is már ~ fog esni: mit mondanak A' kik engem különben-is főhazugnak tartanak?* (314/25)

máskülönb hsz

(1)

Másként, más módon. *Ha más-külömben nem lehet, Felégetem Azt a' vityillót, 's őtet is Be-lévetem* (333/53).

máslás fn

(7)

Aszú seprőjén erjesztett finom bor. *Ez a' butella ~ A' megdühödt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből* (369/7). *Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind ~sal, mind pedig Vinkóval!* (219/14) ~ (87/4, 199/4), *Máslásba* (372/16), *Máslásonn* (156/13), *Máslással* (457/16).

máslásbutélia fn

(1)

Máslással teli butélia. *Mond: Hozzanak elő máslás-butelliát* (330/451).

más-más nm

(2)

Különféle, különböző. *Nagy Sereggel mennek véle a' halálok, Nem egygy féle, más más fegyver vagy on nállok* (192/18). ~ (392/18).

másnap hsz

(5)

A jelzettet követő napon. *'S a' nem alvás után jól esik az álom, Lehet más nap estig aludni* (197/66).

más nap (330/41), *Másnap* (161/29, 202/144), *Más nap* (239/221).

második szn

(14)

Az első után következő. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet menni, A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, ~ szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421).

~ (210/112, 258/82), *Második* (114/49, 259/410, 330/458, 337/321, 413a/1104), *2dik* (336/69), *2.* (336/9, 78), *II.* (220/25, 225/11, 259/33).

másodszor hsz

(3)

Másodiknak említve. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre; Másodszor haladék nélkül felkeressék*

A' nagy Mátrikulát, hogy megégetessék (330/1145).

~ (209/96), *Másodszor* (330/1543).

másolhatatlanság fn

(1)

Megismételhetetlenség. *Alá ír a nevét az Állhatatlanság, Hogy örökké legyen ~* (239/232).

másolva in

(1)

Ismételve. *Kezdődik a' Minét. ... Folytatják páronként viszontag ~, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek* (330/490).

másrészen hsz

(1)

Másrészt. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogtsikorgató Éh, 'S a vad tábor, hányszor térszen Munkát, reményt semmivé!* (397a/189)

másrésről hsz

(1)

Másik oldalról. *Balzsam 's rózsza szagok fűsák a' barna homálynak Árnyékát, ... Más részről pedig a' Szerelem, 's a' Pannoni Műzsák Szentelt berke vagy on* (450/45).

massa (lat)

(1)

In tota ~: mindnyájan. Hogy azt el hozta az esztendő Tavaszsa, Örvendve örvendünk mind in tota massa (233/28).

másszor hsz

(8)

Máskor. *Másszor tikkadt és el alélt Testem új életre jött, Ha e' hives forrással élt* (129/33). *Adja Isten, így szól, többször is, ~ is, Hogy így megvidúljon köztünk a' komor is* (330/355). ~ (271/6, 13, 310/77, 322/2), *Másszor* (330/828, 425/33). *Egyszer~.*

másutt hsz

(9)

Máshol, más helyen. *Szabadságot, mellyel itt nem élhetnének Egész bátorsággal ~ keresnének* (77/124). ~ (330/1123, 1348, 330*/173/1, 397a/719), *Másutt* (72/13, 357/13, 391/23, 397a/162).

másuvá hsz

(1)

Máshova, más helyre. *A' vad meghökken e' hangtól, És elszalad ~* (397a/716).

másvilág fn

(2)

A halál utáni élet színhelye. *Szokrates ez, kinél a' Pogányok között Más világra szebben senki sem költözött* (454/684). *Más világ* (16/32).

mász i (3)

1. Kapaszkodva fölfelé igyekszik. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskői* (397a/661). 2. *Porban ~ vkinél: megalázódik vki előtt. Ne mássz porba a' főb-beknél, Zengj egyebet keserveknél* (280/29). *másszon* (241/22).

Ik: fel-, meg~.

máskál i (3)

1. <Állat:> ide-oda mászik. *Mennyi pitziny férgek ~nak rajta* (348/29). 2. *Vmit ~: követ vmit. Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Máskálja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét* (188/22). 3. <Lélek:> töpreng. *Az én lelkem ... most lomha hernyó módjára Máskál a' fanyar bánaton* (426/38).

máskáló mn (2)

1. Ide-oda mászó, csúszkáló. *Szint' olly nagy vagy egy fa' gallyán Máskáló hernyótskában* (397a/862). 2. *Máskáló hamisság: az alantas hazugság. Mikor a' ~ hamisság a' polgárt Nyomja- 's a' szegénynek az igazság is árt* (453/205).

maszkírozni in (1)

Álcázni. *Maszkírozni kéne magát, Így ha módját tehetné, Jó volna, ha e' szép prédát Horgára keríthetné* (231/147).

maszlag fn (4)

1. A növény illata. *A Pontinai tó lehell ilylen szagot, Ez is ollyan, mintha éreznél ~ot* (239/120). 2. *Maszlagot kever: mérget készít. Ti mézzel édesítitek, Ha ~ot keverték* (104/10). 3. *Vkinek elbolondítására kieszelt dolog. Éris öszvejárja belől minden tagját Szívére, májjára kiönti ~ját* (330/738). ~ot (353/10).

mászni in (2)

Porban ~: megalázkodni. Te nem sajnálsz ~ porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy szabad légyen sorba A' több rabokkal menni (205/17, 16/17).

mászó in (2)

Hason csúszva mozgó <állat>. *A port 's az abban kevélyen ~ férget neveti* (111/14). ~ (454/182).

massza fn (1)

Alaktalan, formálható anyag. *Mindenik el kezdi a' vizess sárt gyúrni Az el készült ~t egy halmazba turni* (26/14).

masszicusi mn (1)

Massiniusi; Massiniusban termett. <Massinius bortermő hegy Campaniában.> *Hanem rakva van Bakhusnak Masszicusi borával* (413a/666).

mászva in (1)

Torlódva. *A' kegyetlen szelek rajta dühösködnék, A' habok egy másra ~ erőlködnék* (211/10).

mászván in (2)

1. *Ház- és fatetőt ~: ház- és fatetőre felmászva. Mást hadd nézzen a' sok kába Mászván ház- és fatetőt, Midőn győző-hintajába' Elefántok vonják őt* (397a/479). 2. <Növény> felkúszva. *Midőnn osztánn a' szilfákra ~n izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait* (413a/910).

Ik: fel-, meg~.

matematikus fn (1)

Matematikával foglalkozó szakember. *Stanislaus Dubranowszky Mátémátikus és Kalandárjom-tsináló volt a' XVIII Században* (330*/150/1).

matéria fn (8)

1. Olyan anyag, amelyből vmit készítenek. *A Kalamajka egy szőrből való fényes ~, melyet kivált régi Magyarjaink Mentebéllésnek viseltek* (330*/193/1). 2. Emberi test. *Megvan! vártam is egykor azt, Hogy meg bomlik ez a' durva ~, És a' dolgoz erő kifogy; 'S más formákba ütök makhina-testemet A' dúló Elementumok* (454/546). 3. Beszédtéma. *A' Dámák előtt is forr sok Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija? Az a' jeles Kantus ugyan hol készül?* (330/303). 4. Irodalmi alkotás témája. *Midőn én egy ollyan solennitásra, a' millyen a' boldogult Rhédeiné Asszonyságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam ~ul* (454a/3).

~ja (259/296, 454a/25), ~t (192/59), *mate-riáról* (260/30).

mathezis fn (1)

Matematika. *Isten hozzád hát Mathezis, Ha olly sokba fájhat ez is* (184/39).

Matinus fn (1)
Helynév. <Hegy Apuliában.> 'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' ~' bértzeit (327/28).

mátka fn (13)
1. Menyasszony. Jöttek a' Somogynak mosolygó Szépei. Kik közt a' szép Laura, Szemőnek Mátkája, Ollyan mint Etelka, a' világ' tsudája (330/169). 2. Termőföld. Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le víg ~ja ölébe (413a/865). 3. Virág. Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' liliumot tiszta muselinbe; Hogy így lakadalmi öltözetben szépen Fogadják el Zefir' tsókját ~képen (330/1928). ~ (330/472, 454/785), ~ja (368*/31/9), Mátkája (330/157), ~t (337/362), (Mátkáját (397a/219), Mátkának (337/345), Mátkával (144/9, 14), Mátkáddal (144/15).

mátkapár fn (1)
Jegyespár. 'S hogy minden mátkapár egy-egy tántzólást tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett (330/503).

mátkatál fn (1)
Ajándékokkal megrakott, díszes tál, amelyet húsévkor v. pünkösdkor leányok és legények küldenek v. visznek egymásnak barátságkötésük jeléül. Midőn te mátkatályul Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájul, Elhallgat énekem (293/5).

Máttra fn (5)
Helynév. Táttra Szepes, ~ pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy (267*/14/4). Vigadj Magyar haza! 's meg ne tagadd tömött Javadtól azt a' valódi örömet, A mellyért víg hanggal ekhózik a' ~, Az egész országban harsogó vivátra (203/3). ~ (81/3, 267/76, 267*/14/6).

matrikula fn (15)
Anyakönyv. Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettessék (330/1621). Matriculla (330*/185/5), Matrikula (330/824), Matrikulát (330/374, 1146, 1201, 1210, 1274, 1628), Matricullat (330/cím), Matrikulának

(330/1156, 1431), Matrikulára (330/1272), Matrikulával (330/1151, 1580).

mátróna fn (1)
Tisztes idősebb nő. A' Szűz — 's Mátróna — a' szemnek Vét más-más tekintetet (392/17).

mátrónásodott Ik: el-.

matróz fn (2)
A hajó személyzetének legénységi állományú tagja. Azért hogy én Matrósz valék, Hogy deákul nem tanulék, Tsak Király volt az Apám (92/145). Matrósz (92/100).

Matskási fn (1)
Családnév. Két jeles Szűz is volt, Bástori, ~, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási (237/113).

Matuzsálem fn (1)
Legendásan hosszú életű bibliai alak. Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk, Hogy az élők között nintsenek Nestorok, ... Nintsen Matusálem (215/97).

Mátyás fn (8)
1. Személynév. Sok vágott nyelvű ~ itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásitt (236/12). 2. Mátyás király (1458–1490). Mátyás' ditsóültt Lelke! Tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád (418/113). ~ (267/110, 330*/147/3, 418*/176/6), ~' (306/209), ~nak (248/46), ~ban (259/230).

Mátyási fn (5)
Családnév. <~ József, költő (1765–1849.) Horvátot illet az, vagy pedig ~t Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását (337/393). ~ (235/cím, 3, 243/4), ~t (236/13).

mauzóleum fn (1)
Kupolás épület mint síremlék. Sok Mausoleumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek helye (237/31).

Mávors fn (1)
Személynév, Mars. Nemes szívű Barátjával ~ éppen itt lelé (368a/84).

máz fn (2)
1. Festékréteg. Maradj tehát festő penzel minden ~za Mert e' néked minden műved meg alázza (64/25). 2. Arcfesték. 'S akkor a'

Grátiák tsinosra faragták, És reá a' szépség' ~át bőven rakták (237/92).

mázol i (1)

Ír. Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűt fekete festékekkel mázollya (216/18).

Ik: be~.

mázolás Ö: kép~.

mázolhat Ik: ki~.

mázolni in (1)

Ábrázolni. Nézd mint törekednek a' jót ólsárolni A Virtust fekete színekkel ~ (453/166).

mázolt Ik: be~.

mázos Ö: mézes~.

mazur fn (2)

Szegény, nincstelen ember. A' Mazúr Általad gazdag lehet, 'S mint az Úr Szarvat és szemet vehet (318/25).

~nak (26/47).

mazurka fn (1)

Lengyel eredetű, háromnegyedes ütemű, páros tánc. Jártak ... Mazurkát, Szabátsot, Kozákat (330/552).

meander Ö: arany~.

meanderecske fn (1)

Patak, ér. Apró Meánderetskék Kékelnek a' virág közt, És egy parányi völgyön Eltűnnek ágaikkal (371/5).

mecénás fn (9)

Irodalomnak, művészetnek, ill. íróknak, művészeknek anyagi támogatója. És te oh díszem! És méltán legfőbb része híremnek Mecénás! Légy segítője elkezdett énekemnek (413a/565). Virgiliust lelnék köztünk is lenne Homérus Tsak hogy már Maecenást tudna mutatni Hazánk (42/10).

Mecenas (413/1), Mecoenas (245/18), Metzenások (330/188/8), Metzenásom (413a/4), Meczenást (162/121), Mecoénásokra (245/55), Mecoénással (245/27).*

mécs fn (1)

Mécses. Közepén a' sűrű nyálkás setétségnek A' halotti méteik pislá fénnyel égnek (306/38).

mécses fn (1)

Olajjal töltött kisebb edény az ebbe merülő

kanóccal együtt mint világító eszköz. Midőn az égő métsesbe az olaj tsak szikrádzik (413a/398).

mecset fn (2)

A muszlim istentisztelet háza. Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek (190/37, 25/17).

meddig hsz (5)

Mennyi ideig? Szerentsétlen Belgrád! Óh ~ tántorogsz, Egy kézről másakra valyon ~ forogsz? (79/1–2)

~ (7/15, 79/5), Meddig (190/44).

Ö: akár~, a~, bár~.

meddő mn (2)

Terméketlen. És a' ~ Platanusfán derék almák állanak (413a/595).

~vé (330/202/12).*

meddőtlen mn (1)

Terméketlen. És az olajjának ~ lombja tenyészik (327/45).

Medéa fn (2)

Személynév. <Kolhiszi királylány, aki Jázont az aranygyapjú elrablásában segítette.> Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér ~ is (327/58).

~ (126/46).

medence fn (1)

Az alsótestnek része. Így fektemben illegetném A' medenczéje peczkét (169/94).

Media fn (1)

Helynév. <Helység a mai Irán északnyugati részén.> ~ termő hazája ama boldog almának (413a/648).

Medimna fn (1)

Helynév. <Méthymna borairól híres város Leszbosz szigetén.> Nem függ olyan szüret a' mi hanzánkban a' tőkéről Mint a' millyet téphet Lesbus ~ veszzejéről (413a/613).

médus mn (2)

Médusok: médek; Média lakói, perzsák. Bűzös szájok lehelletét ennek nedvével vesztik A' Médusok, 's az eltiikkadt öregeket élesztik (413a/657).

Médusok (413a/658).

medúzás mn (1)

Medúzával díszített. Aegis pedig a' Minerva

Medusás paissa, mellyre a' ki nézett, kövé változott (418*/176/1).

medve fn (8)

1. Nagy termetű, sűrű bundájú, növényi táplálékkal is élő ragadozó állat. *A farkasok, ~k, rókák hébe hóba A' sűrű erdőbe mennek prédálóba* (197/15, 85/15). 2. *Oláh ~*: románok által táncolásra tanított medve. *Betsűlnék tántzodért? ne mondd azt kérkedve, Több betsűlőt talál még egy oláh ~* (254/50). 3. Csillagkép. *Itt ama temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vészi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása, Környül vészi a' két Medvét* (: vagy a' Göntzöl szekerét:) (413a/256). ~ (4/12), *Medve* (200/14, 340/48), ~k (327/51).

Ö: *buffán~*.

medvefi fn (1)

Fiatal medve. *Vagy benne két három ~ kopároz?* (313/48)

mefitis (lat) (2)

Ártalmas kigőzölgést, büzt árasztó hely. *Tülnan a' kormos Mefitis Gőzi búzi fojtja meg* (317/125). ~nek (342/8).

meg¹ ksz (34)

1. (Felsorolásban:) és. *Ha már elvesztettem, Kit híven szerettem: Tsupa jaj, Kín, ~ baj Lész az életem* (299/64). *Az ég 's a' föld között függök utóljára, Én Angyal-meg-állat, vagy tsak por-meg-pára* (454/14). 2. (Megismételt szavak között fokozás kifejezésére.) *Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni más-szor* (322/1). 3. (Ellentét kifejezésére:) pedig. *De ki igen vastag ki ~ igen lenge Ki igen durva volt ki ~ igen gyenge* (26/27–8).

meg² ik (11)

(Az elhangzott állítás nyomósítására:) igen. *Meghalok. Meg — de míg a' sírba szállok, Nyílj meg, óh gyászos Levél!* (282/19) — *De megtanítjuk ma ezt a' kótyonfitytet. Meg!* (330/1135).

még¹ hsz (522)

1. (Annak nyomósítására, hogy vmely cselekvés, történés, állapot nem zárult le, tovább tart.) *Meleg volt ~ most-is a' hív Magyaroktól*

Levelére mélyen raggatott tsókoktól (188/71). *Nem volt ~ köldussa akkor a' Törvénynek, Nem született senki gazdagnak szegénynek* (200/51). *Élt ~, de nem tudta, 's eszméletlen' hevert* (330/1404). 2. (Annak kifejezésére, hogy vmi egyelőre nem történt meg, ill. csak kezdeti szakaszában van.) *Ah, az engedetlenség Semmi jót nem szüle ~!* (257/109) — *Lessz ~ a' Magyarnak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/25). 3. (Annak kifejezésére, hogy vmi bekövetkezésének a lehetősége egyelőre nem szűnt meg.) *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog ~ derülni Eged, vidám kékbe* (222/68). 4. (Annak kifejezésére, hogy vmely cselekvés, történés a jelzett időszak vége előtt bekövetkezik, ill. bekövetkezhet.) *Míg ~ az égbe térnék, Feljárom e' világonn Több földi tartományt is* (185/207). *Most botsáss el: egykor ~ Eggyesíteni fog az Ég* (454/883). 5. (Annak kifejezésére, hogy vmi minősége nem ért el vmely határt, ill. nem haladt túl rajta.) *Épen, míg ~ el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' Jónás' fél érész tőkje* (254/39). 6. Ezenkívül. *Sőt ~ a' beszéd is egygy olly tsalható jel* *Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/11). *De van ~ edgy másik szorgos munka is a' Szöllőben* (413a/944). 7. (Fokozó szóként.) *Hát ~ ha eggyesülnek E' kedves érzések?* (273/6) — *Hellyén van ~ az én eszem; Ollytól nem is tanúlok, Kinek kobakja korpavár* (316/21). 8. (Annak nyomósítására, hogy vmely személy, dolog nagymértékben felülmúlja a többit.) *Ez, a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, élvén el temeti* (193/48). 9. *Még sincs*: annak ellenére sincs. *Ah azólta nintsen semmi nyúgodalmam, Még sints e' kínomért leg kisebb jutalmam* (196/42).

még² hsz (2)

Míg. 'S ~ fiatal fejünk gondba 's őszbe merül, És hogy bátorságba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat (454/206). *Hogy ~ a' te lelked az élők' földén él, Kedvesebb az sok száz Lelkek' életénél* (253/78).

megad i (17)

1. *Vkinek ~ vmit*: részesít vkit vmiben. *Egy*

híjját esmértem Öröminnek még: Lilla' szívét kértem; 'S ~a az Ég (427/32). Dupla áldozattal adom meg hálámat (330/878). **2.** <Pénzt, árat megfizet.> 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák (114/606). **3.** <Föld> megterem. Föld maga is, bár nem kérték, mindent önként ~ott (413a/144). **4.** <Tartozást, adósságot> kiegyenlített. Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok; Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok? (330/758) **5.** Megadja magát a halálnak: meghal. Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta, A' midőn magát a' halálnak meg adta (215/104). **6.** Meghódol vki előtt, nem áll ellen vkinek. Így szóllott, és magát a' Nimfa ~ta, Tudván, édes iga nyögni ő alatta (330/1389). Dámonom, Kintsem, ~om magam már! (381/1)

meg adom (92/167), Megadja (259/252), adja meg (263/24), ~ta (259/400, 344/12), meg adták (92/219). — add meg (111/59), Adják meg (74/24, 210/110).

megadni in

(1)

Elismerni. Tudom, hogy létedet nem lehet tagadnom, És hogy nem vagy te test, azt is meg kell adnom (454/70).

megadván in

(1)

Létrehozva. Tsak azért oszolnak szélllyel a' fellegek Hogy a' színt meg adván gyász színű szőnyegek Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek (52/26).

megágaz i

(1)

A fa ágait megritkítja. Minden árnyék tartó fákat körül te ~ol (413a/175).

megaggott mn

(1)

Megaggott esztendő: múltóban levő év. Most jönnek már ... A' ~ esztendőnek Legkomorabb részei, Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő (389/72).

megakaszt i

(1)

Félbeszakít. A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytát közbe ~ja (330/1000).

megaláz i

(2)

1. Megszégyenít. Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden műved meg alázza (64/26). **2.** A halál ~ vkit: meghal.

Jövel te is addig, míg meg nem aláz a' Halál (213/119).

megaláztatott in

(1)

Megaláztatott örömmel: szégyenkezve. 'S a' töltt pohárba szállván Megaláztatott örömmel Fül a' szelid habokba (319/21).

megáld i

(11)

1. Vkit, vmit ~: Isten kegyelmét kéri vkire, vmely közösségre. 'S Uram, el nem bocsátlak, míg meg nem áldasz engemet (342/14). **2.** <Isten, sors> kegyelmében részesít, boldogít. Óh már az ég esmér Téged, 'S letette jutalmodat; Megőriz kedves Férjeddél, És ~ benneteket (454/962).

~ (259/344); ~od (397a/549), ~ja (259/329), ~játok (413/13), ~lak (217/131). — Áldjon meg (222/88, 91, 237/133); áldja meg (215/124).

megáldhat i

(1)

<Sors> kegyelmében részesíthet, boldogíthat. De hogy megáldhassa az ég Pannóniát (259/277).

megáldott in

(1)

A sors kegyelmében részesített. Mint vetődtem e' meg áldott Földre? (161/7)

megáll i

(41)

1. Járását abbahagyva állni kezd, nem megy tovább. Az erdőn által útzaván, Kadarkútra bé mentek, Megállának 's Hedrahelybe kettőtől bé izentek (326/10). Szép Nítze! — jer, 's ne fuss el. Nem állsz meg? — ah hitetlen! (186/43) — A rezzent gyikotska a' gaz között tsereg, Meg áll, liheg, száraz torokkal sziszereg (84/18, 196/18, 380/18). **2.** Megáll a szemem vmin: feltűnik, megtetszik neki vmi. Ennek hajnalszín ortzájin Szemei meg állának (231/124). **3.** Szeme-szája ~: meglepődik és dühbe jön. Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája (92/253). **4.** <Mozgó tárgy> mozgását abbahagyja. Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra (413a/485). **5.** <Vminek a romlása, pusztulás> nem folytatódik. Szerentsétlen Belgrád! ... Állj meg örökösen, 's pihenj utóljára E' két fűlszomszédnak állandó nyugtára! (79/3) **6.** <Személy> nem folytat vmit, nem beszél tovább. Itten meg áll, és én kö-

nyörgök egy Kőnek (217/87). *De meg állj, barátom, ilyen ítéletet A' régi időben még Midás Úr se tett* (254/15). *Állj meg! Állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled* (443/101). **7.** ⟨Személy⟩ mint vmiről számot adó vki elé áll. *Odin előtt félelemnek szavával nem állok meg! Lefolytak éltém' napjai: mosolyogva halok meg?* (454/431) **8.** ⟨Madár⟩ énekét abbahagyja. *Azonnal vig énekében Ő is egyszerre ~* (397a/798). *Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok síp hogy' futja bé* (397a/654). **9.** Megállít. *Meg állya a' széledőket, 'S jól őszve attáztván őket Vissza űzi mérgesen* (114/767). **10.** ⟨Fogadalmat⟩ megtart. *Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre; Mert mind vesztembe kerül. — Meg is álltam emberül* (322/20). **11.** Megáll vmit: elvisel. *Előbb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly szépen instálta Az Úr a' szabadságot* (231/423). ~ (397a/325, 660, 413a/830), *meg áll* (176/66, 231/182), *Meg áll* (114/702), *áll meg* (45/7, 330/708), *meg álnak* (71/23), *meg állt* (231/166). — ~j (330/807), *meg állj* (61/15, 17), *Megállj* (26/49, 441/15), *Meg állj* (254/17), *állj meg* (337/165), *Állj meg* (212/73, 268/102, 330/1993), *állj meg* (174/9), ~jatok (259/596), *Álljatok meg* (330/87).

megállapodik i

(1)

Megnyugszik. *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, illetlő millyen sérelemmel* (212/13).

megállapodva in

(1)

Megállva. *A' Lepkék megvidámodva, 'S önnön választásokon Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/443).

megállhat i

(1)

Megnyugodhat. *Eggy helybe meg nem állhat Tsélsap ledérkedése* (185/117).

megállható mn

(1)

Magtartható, megőrizhető. *Az újra felgyúltt hartzok után hogy ezt Megállhatóvá tégye Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követit Posonyba* (445/46).

megállít i

(2)

1. Odahat, hogy vki, vmi megálljon. *Kinek pora felett állítsd meg lábodat, Esmérd meg e' hozzád szólló barátodat* (217/51). **2.** Folyamatot félbeszakít. *Mért állítád meg életemnek Szélfelfutott patakjait* (379/51).

megállítódik i

(1)

Megállapodik, dönt. *Ezen sokáig rágódik Végetlen böltsessége, Míg végre meg állítódik 'S Bika lessz ő Felsége* (231/157).

megállni in

(1)

⟨Mozgást⟩ abbahagyni. *A' vadak e' körül meg nem mernek állni* (454/309).

megállván in

(3)

1. ⟨Mozgást⟩ megszüntetve. *E' szómra ~, köz-éjek férkeztem* (290/27). **2.** ⟨Szerv⟩ működését abbahagyva. *S ez az érző Szív ~, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajtássá válván Lilla' mellén szűnjön meg* (428/185). *Meg állván* (231/321).

megalszik i

(1)

⟨Tűz⟩ megszűnik égni. *Mellynek tüze most is lángol, meg nem aludtt azólta* (241/11).

megannyi nm

(11)

1. Akármilyen sok. *Darabos kősziklák lapanganak nálla, Hová mint meg annyi Atlás teste szálla* (211/8). **2.** Még egyszer annyi. *Tíz rósát hinték lovára Meg annyi tsókot magára* (112/20). *A' férjfi ~, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nekem egy sajátom?* (330/781) ~ (337/118, 342), *meg-annyi* (330/388, 859), *Meg-annyi* (330/186), *meg annyi* (77/75, 211/27, 238/26).

Ö: meg~.

megárad

(1)

Felhalmozódik. *Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/112).

megaranyozó in

(1)

Aranyló fénnel megvilágító. *A' világosságot hozó Hegyeket meg aranyozó Nap sűgárait szemléhettük* (123/35).

megaranyoztat i

(1)

Aranyfestékkal bevonat. *Kegyes Grófné! ki*

hallgattad Fülemülém' jajjait, 'S érttek ~tad Ciprusfámnak ágait (428/195).

megaranyzott in (1)

Megvilágított. 'S oly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' holdfénytől újonnan Megaranyzott harmatok (397a/988).

megárt i (2)

Múló jellegű rossz hatást okoz. Habzó klázlikat kell kiinni salvéval, Ha ~ öntsük le fekete kávéval (336/42, 266/26).

megásatni in (1)

(Földet) meglazítani. Az ültetett temetéknek tövét jól meg hordatni Gyakran szükség lesz szűj földdel, 's kapával meg ásatni (413a/897).

megásott in (1)

Ásással létrehozott. Ezt mondja ~ sírjának szélében (454/412).

megaszalt in (2)

Kiszáritott. A' nap kettőztetvén hév tüzét ... A' tőle meg-aszalt természetnek szomja A' rétek' haldokló virágit le nyomja (198/11, 86/11).

megaszik i (2)

1. (Virág) elfonnyad. Szép Húgom! ... Úgy éld virágit a' tavasznak, Hogy majd ha mellyeden megasznak, Elveszteket ne bánd (391/5). 2. (Torok) kiszárad. És hogy torkom meg ne aszszon; Mondom: Éljen Bátsi is! (438/27)

megaszni in (1)

Megöregedve összezsugorodni. Úgy is leányfővel kell néked megasznod (330/816).

megaszván in (1)

Nedvét veszítve összezsugorodva. Vagy mint midőn az ért uborkát leveszik, 'S a' napon ~ a' kótz közzé teszik (330/238).

megavult in (1)

(Emlékezet) feledékeny. Múzsám ... a' hóld fénye alatt epekedve zokogja A megavúlt emlékezetet (450/50).

megázik i (3)

1. Vizes lesz. Én bé viszem a' hátamon, Hogy segge meg ne ázzon (114/181). 2. Berúg. Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk, Rá tántzolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk (310/35). 3. Telitődik. Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi

borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik (166/4).

megáztat i (2)

⟨Eső⟩ hulló nedvességével átitat vmit. Tegnap leszálta tsendes Tseppekkel egy esőtske, Megáztatá az erdőt, És a' mezőt; vizével (352/19, 107/19).

megáztatván in (1)

Addig tart folyadékban vmit, míg a kívánt hatást el nem éri. Sok babirkálni szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal (413a/207).

megbájol i (2)

Elbűvöl. Lilla! ... Érzésimet megszedité, Megbájolá, részegité (447/5). meg bájolá (134/5).

megbakkant i (1)

Hangadással megijeszt. Kinek kedve nem volt, vagy pedig nints kedve, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve (340/48).

megbán i (4)

Sajnálkozás, lelkiismeret-furdalás fogja el vmi miatt. Meg bánja még, ha későnnis, magába, Hogy nem segélt e' Felséges Munkába (171/9). ~od (155/4), meg bánja (454/678), ~ta (428/13).

megbánni in (1)

Sajnálni vmit. Előbb kellett volna megbánnod; 's nekem már Mindég, de kivált most legfájdalmasabb már (176/93).

megbánt i (2)

Megsért vkit. Mégis szántok' ez a' bú Megbánt, férjfiak! engemet (454/712). Sokba ~ottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az átkozottak (330/819).

megbántatás fn (1)

Bántalmazás. Csak fogok és körmök van az állatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak (453/112).

megbántott in (1)

Megsértett, meggyalázott. Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra válaikon tolták (337/311).

megbátorodik i
Bátrabb lesz. *A' Princess ~ 'S Már nem fél a' szarvától* (231/235).

megbecsül i
1. Tisztelet vkit. *Itt Istent félik 's Attyokat meg betsülik* (413a/1028). 2. <Időt> értékel, jól kihasznál. *Szárnyan jár az idő, Betsüld meg napodat* (452/34). 3. *Megbecsüli magát: örzi becsületét. S érezvén jobban-jobban nemzeti méltóságogot, — betsüld meg még az aprókban is magadat!* (330*/156/15)

megbecsülvén in
Tiszteelve. *Én felkelvén és az Úr vén Ortáját megbetsülvén arra kérem, hogy ezen hi-valkodó veres Úrfiak közé ne adja magát* (238*/144/1).

megbékél i
1. Megbékül, megnyugszik. *Ha haragszol, megkövetlek; Békélj meg, szép Angyalkám!* (434/2) 2. Összhangba kerül. *Így békéljék meg a' Betsület 's Szerelem! — Hordozzon, Fiam, az isteni kegyelem* (268/123).

megbékóz i
Megköti. *'S Vénus' övszorítójával Megbékőzza lábait* (368a/56).

megbélel i
Ellát vmivel. *Végre meg bélelte a' majom lelkével* (26/31).

megbilincsel in
Bilincsbe vert. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilintselt lábbal* (330/1614).

megbilleg i
Megbillen, megmozdul. *Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent ... Levelei s ágai Tövisse s virágai Ni, mind meg billegtenek* (139/8).

megbíz i
Ráruház vkire vmilyen feladatot. *Megbízza esmérte Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/49). *Bízd meg* (337/159).

megbocsát i
1. <Sérelmet> nem ró fel többé. *Szánlak inkább, és magamban Megbocsátok gyöngy alak!* (449/24) 2. *Megbocsáss: ne haragudj!*

(1) *Megbocsáss! Hogy Hozzád farsangra bé-szállnak Azok, kik esmérnek, szeretnek, csu-dálnak* (382/11). 3. *Bocsáss meg: <szemrehá-nyás udvarias bevezetéseként.> Mi ugyan, megbocsáss, már azt hittük vala, Hogy szám-kivetve van a' Törvény' angyala* (337/11). *Megbocsátok* (434/24). — *Megbocsáss* (322/44, 438/1), *bocsáss meg* (443/32), *Bocsáss meg* (454/327), *Bocsáss-meg* (428/205).

megbódul i
(1) *A feje ~: esztét veszti, megbolondul. A' fejem már majd megbódul, Annyi a' gond melly rám tódul* (389/61).

megboldogult mn/fn
(5) I. mn Elhunyt, meghalt. *A' Megbold[ogult] Asszonyosság Karaktere* (454/767). *megboldogultt* (442*/221/6), *Megboldogultt* (442*/221). II. fn Jobblétre szenderült személy. *Engedjé-tek immár, kérlek, hadd menjek be A' meg boldogultak közzé a' mennyekbe* (215/152). *meg boldogultan* (214/80).

megbolondul i
(1) Megzavarodik. *De tudom én, tsak várjanak, Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg bolondúljanak Amaz Achitofelek* (114/457).

megbomlik i
(1) Vminek felbomlása bekövetkezik. *Megvan! Vártam is egykor azt, Hogy meg bomlik ez a durva matéria, ... 'S más formákba ütök mak-hina-testemet A' dúló Elementumok* (454/546).

megbont i
(1) <Szervezett csoport> bomlását megindítja. *Ki-tsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/162).

megbontani in
(1) <Tárgyat> szétszedni. *Kitsiny volt a' kapu, le kellett rontani, De előbb még magok kezdték ~* (239/194).

megborzad i
(2) <Tenger> hullámozni kezd. *Megborzad a' setét tenger, mivel hallja Melly bús hangon mormol a' réműlt ég' alja* (202/5, 56/5).

megborzadt in (2) Vihartól felvert, viharos. *A' ~t Berkek' retten-tő Zúgása, A' Madarak' szerteszélyel Kó-válygása, E' vigályos Tseppék, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelente-nek* (143/13).
meg borzadt (52/27).

megbosszul i (1) Bosszút áll. *Lám a' Henrik' népét meg-bosszulta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe* (337/309).

megbosszulni in (2) (Vki, vmi sérelméért) bosszút állni. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajulni, Királyt, hazát ké-szek lesztek megbosszulni* (460/129).
Megbosszulni (259/118).

megbotlik i (2) 1. *Megbotlik a lába:* vmibe ütközve elveszti egyensúlyát. *Meg botlott a' lába 's a' porba le esett* (248/24). 2. Erkölcsei botlást vét. *Isten! ... A' te tőled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet* (454/331).

megbotránkozás fn (1) Erkölcsei felháborodás. *Sok nemesebb lelkek' meg-botránkozása Ez helyek' képtelen travesztialása* (219/63).

megbúsul i (1) Szomorú lesz. *Erre meg búsult szívébe Üregjári, hevesen Kiált, 's Obester Krötebe Üti kardját mérgesen* (114/658).

megbúsult mn (1) Szomorú. *El jutván e' kortsomához A' meg-búsult Húriel Bé tipeg 's Antal Gazdához Bús szavát így kezdi el* (317/128).

megbüntet i (2) Büntetéssel sújt. *Majd megbüntetendi ez sok kegyetlenséged'* (257/201).
meg bünteti (1/14).

megcsal i (12) 1. Szerelmi hűségét megszegi. *Esküszöm; 's e' szent hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom* (275/9). 2. Elámit, félrevezet. *Csak maradj magadnak! Biztatóm valál; Hittem szép szavadnak: Mégis ~ál* (427/16). 3. *Ha szemeim meg nem csalnak:* ha nem tévedek. *Én az urat nagy Marschalnak*

Gondolom természetből, Ha szemeim meg nem tsalnak, Tám királyok véréből? (114/58)
meg tsalál (114/275); *Megtsalja* (397a/327), *meg tsalja* (413a/675), *meg tsalá* (114/333), *megtsalta* (454/185), *Meg csalta* (453/134). — *megtsalnád* (454/112). — *tsald meg* (134/137), *meg tsallya* (77/231).

megcsalatkozik i (1) Csalódik. *Szívem reményében megcsalatkozott, Nintsen nyugta bús fejemnek* (100/3).

megcsalhat i (1) Félrevezethet. *Bártsak téged', erős vad ész, Megtsalhatna nemesb sorsra esenkedő Szívem* (454/558).

megcsalt mn (3) 1. Csalitól megfosztott (horog). *Az halász fűgvén a' redves kő szalakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). 2. Félrevezetett. *Ím a' megtsaltt népek bilintset tsörgetnek, Europa' roskadt oszlopi reszketnek* (337/77).
megtsaltt (397a/77).

megcsap i (4) 1. (Szél) megmozgat. *Itt van már November didergő hónapja Hideg szele a' fák ágait meg tsapja Meg halva el hulnak a' sárga levelek* (87/50, 199/80). 2. (Kedvet) megkap; jó kedve lesz. *Egy szóval a' kedvet ki ki úgy meg tsapja A' mint kívánhatja tőlünk Bálint napja* (266/27).
megtsapja (336/47).

megcsapott mn (1) Meghibbant, féleszü. *Hát ti lenpogátsán hí-zott, erdő-vágó, megcsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot?* (326/21)

megcsendesedik i (1) Megnyugszik. *Zafir többször is hadd fűjjon Rám e' virágok felől, Mellyre szívem megví-düljon, Megtsendesedjék belől* (397a/1176).

megcsíp i (3) 1. Két újja közzé szorítja vkinek a bőrét. *De alig tsípte meg Károly egy keveset, Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett* (330/1285). 2. (Méh) fullánkjaival egyet szúr. *Ha mézet ad is a' Méh, Fülánkja néha ~* (411/4).
Megcsípte (370/3).

megcsípvén in (1) *⟨Méh⟩ fullánkjaival megszúrva. Megtsípvén a' kis Ámort Egy méh, mikor mézet lopott mérészenn (152/1).*

megcsókol i (9) 1. *⟨Tisztelete jeléül⟩ csókot ad. Maga a' Tsók méltó vólna, Hogy minden Szép rád hajolna, Megtsókolna! (236/42)* 2. *⟨Búcsúzáskor⟩ csókkal illet. Isten hozzád! Többet nem szólt, Nyakamba borúlt, 's ~t (429/24, 112/24).* 3. *Szerelme jeléül csókkal illet. De én annak adom tserébe szívemet A' ki legelőször megtsókol engemet (330/1458).* *megtsókolja (330/1479), megtsókolám (306/124), Megtsókolám (333/24), meg tsókolta (135/24). — megtsókoljam (409/36).*

megcsókolván in (1) *Csókot adva. Akkor meg tsókolván szép Com-mendánsnémat, Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat (238/77).*

megcsonkít i (1) *Csókkent, kisebbít. Hát az én hatalmam, a' mellyet mindenek Az egész világon eddig esmértenek Így tsonkíttasson meg? (330/659)*

megcsorbult in (1) *Csorbává vált. Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek (413a/270).*

megcsóválván in (1) *Fejét ~: nemtetszése jeléül jobbra-balra ingatja fejét. Ki hogy fő nélkül maradt Fejét meg tsóválván mondott Egy keserves Adieut (114/824).*

megcsökken i (1) *Gyengül. Sok szegény Legénynek megtsökken szándéka (245/43).*

megcsördül i (1) *Dörren. A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül (267/51).*

megcsúfolt in (1) *Megcsúfolt békesség: a győztes által diktált béke. Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsúfolt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz Szepesség (337/379).*

megcsüggedt mn (1) *Szomorú. Meg csüggedt ortzáid halavány*

halmára A bánat üllyön 's légy valójában Má-ra (212/5).

megdagasztgat i (1) *Többször, ismétlődően dagaszt. Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztgatnám (169/102).*

megdicsőült mn (1) *Túlvilági dicsőségben részesült. 'S a' Kelle-mek' arany szárnyain Felemelkedsz meg-ditsőült Kedvesed' ölébe Vígadni a' Heroínak örök innepébe' (299/133).*

megdorgálván in (1) *Leszidva. Néki mindjárt, össze hívja a' szeleket, 's meg dorgálván őket ... mind haza felé ereszti békével (202/50).*

megdőbbent mn (1) *Megdobbant, nagyot döngött. Ím már a' trombiták' rekedt rivadtára Reng a' magyar bértzek' ~t határa (267/48).*

megdördül i (3) 1. *⟨Ágyú⟩ löni kezd. Megdördülnek, 's men-kövekkel Górálnak mindannyiszor; Szét-szaggatott emberekkel Rakva a' retentő por (397a/205).* 2. *⟨Ég⟩ hirtelen dörögni kezd. Megdördül az égnek szomszéd boltozatja (306/127).* *meg dördül (74/16).*

megdupláz i (1) *Megkétszerez. Rajta! ne késsünk már szenvedő társaim! Duplázzuk meg azt a' tsúfot az If-jaknak, A' mit már ennyiszer reánk raktak, 's raknak (330/943).*

megdühödött mn (1) *Eszement, megveszett. Ez a' butella másolás A' ~t Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből (369/8).*

megdül i (1) *⟨Gabona⟩ meghajlik. — midőn majd a' kalá-szok meg töltenek Azok terhetől a' gyenge Száraz meg ne düllyenek (413a/126).*

megédesít i (2) *Kellemessé tesz. Lelküinkből e' víg hangokkal Minden únalom kivész, Mert ~jük csókkal Ott, hol taretos pauza lesz (424/59).* *édesítem meg (148/44).*

megédesítve in (1) *⟨Csók⟩ szerelemtől felhevítve. Nyerjen magának egy pár Hév tsókot ajjakimról. Meg lész ez édesítve És fűszerezve (185/71).*

megedződve in (1) *Meg van edződve a pofája: minden ráfér a pofájára, mindenre képes. Ékesen-szóllóbb ő, mint akármelly Kofa, Meg is van edződve ortzáján a' pofa (330/1084).*

megég i (2) *Tűzben elpusztul. Ekkor ~ett a' nagy Templom is (432*/203/3). meg égett (227/15).*

megéget i (1) *⟨Üszög⟩ pusztít. Baj is járult a' búzához, az üszög ~i (413a169).*

megégettett i (1) *Tűzben elpusztított. Másodszor haladék nélkül felkeressék A' nagy Mátrikulát, hogy megégettessék (330/1146).*

megégvén in (1) *Tűzvészben elpusztulva. Ekkor megégett a' nagy Templom is, mely 1564 eszt. ~, 64 eszt. állott a' fala pusztán (432*/203/3).*

megegyenget i (2) *Elver, megver. Jól meg egyyengeti őket tridensével; Így mind haza felé ereszti békével (202/51, 56/51).*

megegyez i (4) *1. Megegyez vmivel: összhangban van vele. Ez a' szó mind a' természettel, mind a' nyelvvel, vagyis, mind a' kettőnek Tónusával megegyez (439*/219/3). 2. Megegyez vmiben: hozzájárul vmihez, egyetért vmivel. Megegyezzek benne, hogy az Úr bírassa (239/140). Meg egygeztem (453/265). — egygezzünk meg (342/3).*

megegyezhet i (1) *Összefér vmivel. Én ... arra kérem, hogy ezen hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát, mert ... fekete vére az ilyenekkel meg nem egygezhetne (238*/144/3).*

megejt i (2) *1. Megrendez vmit. Délbe ejtsük meg örömet kedves neved napjának (342/23). 2. Hatásával*

lenyügöz. Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! Bizony ~ (449/18).

megejthetés i (1) *Elcsábítás. Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot (453/222).*

megékesít i (2) *1. Nagyszerűvé, ragyogóvá tesz. Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy eredetét nemes vérből vette (212/53). 2. Bearanyoz; széppé, boldoggá tesz. E' Név egész világon Fog nyerni tisztelőket, Ez a' jövő időket Megékesíti még (259/248).*

megékesítettett in (1) *Díszített. Bakkhus Atyám! ... A. Te. Eleven. Képeddel. Megékesítettett. Öreg, Kantsót (232/8).*

megél i (2) *1. ⟨Bizonyos kort⟩ élve elér. Majd ha a' negyvent megélem Mint öreg Poëta már (249/73). 2. Új erőre kap. Nyilj meg, óh gyászos Levél! Tán csak egy szót is találok, Mellyre szívem még ~ (282/22). meg éle (114/575).*

megéled i (3) *Új erőre kap. Ha bánatim' közlöm véled, Egy szódra lelkem ~ (433/26). Tekints tsak e' jó mádira, Szíved tudom meg éled (166/12). ~nek (220/27).*

megéledt mn (2) *⟨A kellemes nyári időtől⟩ kedvet kapó. A' meg éledt barmok 's vadak ugrándoznak, A' víg madarakkal az erdők hangoznak (198/35, 86/39).*

megelégedés fn (3) *Elégedettség. A' tsendes ~ 's boldogság azt vezeti, Ha késő maradéktólis érdemét tisztelteti (241/25). Megelégedés' (373/193), meg-elégedéssel (193/28).*

megelégedik i (3) *Kielégítőnek tart vmit. Légyetek hát jövő fársángig békével, 'S elégedjete meg Vénus' végzésével (330/2018). Lelj ekkor valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg*

elégedtt volna (453/152).

Meg elégedett (306/269).

megelégedve in

(1) Elégedetten. *Meg elégedve megy fel a' ditsősségbe* (215/120).

megelégedvén in

(1) *Nem meg elégedvén: elégedetlenül. De ez a' majmoknak leg kevélyebb fajja Szívével az egész világot fel falja. S meg nem elégedvén minden Állatokkal Még ember társát is bírni vágy azokkal* (202/101).

megeléghető mn

(1) Megfelelő. *De tudod, hogy sem más, sem Verbőzti nem ad Meg eléghető vígságokat reád* (266/52).

megelégitő mn

(1) Kielégítő. *Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezét az Ország-újtára, A' ~ öröm forrására* (239/64).

megelégtetve in

(1) Elégedetten, boldogan. *Hol én is a' büszke Világtól megvetve 'S belső érdememmel ~ Töltöm ifjúságom' legszebb esztendeit* (290/14).

megeléglés fn

(1) Elégedettség. *Harmatos völgyek, lapájok, Hol sok ezer virág leng! Megeléglést hadd szíhas-sak A' ti jó szagotokkal bé* (397a/13).

megelégül i

(2) 1. Megelégedik, megfelelőnek tart vmit. *Békével danoltad bús és víg órádat Alatsony sorsoddal ki megelégülte* (267/5). 2. Jóllakik. *Végre a' vendégek hogy megelégültek, 'S már minden poszpásztok asztalra kerültek* (330/345).

megelégülvén in

(1) *Meg nem elégülvén: elégedetlenül. Sőt ajtatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülvén* (96/11).

megelektrizál i

(1) Felvillanyoz. *A' triplázott villám elfogá a' szemét, Megelektrizálta mindenik tetemét* (330/1402).

megelőz i

(3) 1. Hamarabb megtesz vmit. *Néha kívánságimatis Megelőzi* (177/16). 2. Felülmúl. *Hós, a' Bonaparte' Barátja, Megelőzé minden*

arányban Görögország 's Róma' Vezérit (281/2). 3. Megakadályoz. *Igazságokat mindenek Egy szájjal kiáltották, 'S hogy a' kérdést meg előzzék, Felét süssék, felét főzzék: E' volt a' Judicium* (92/124).

megemeltet i

(1) Rávesz vmit, hogy felemeljen vmit. *Férjhez nem mentt Leányokkal, valamely darab fát vagy tőkét nevetségnek okáért megemeltetnek* (330*/164/6).

megemészt i

(10) 1. <Táplálékként> elfogyaszt. *Ti Vadak! min-dennek aki koholója Valék: légyetek most tes-tem koporsója Ezen testet, ... Mardosó kínok-kal itt meg emészsztétek* (77/202). 2. Lassan tönkretesz, elpusztít. *A' nagy Várakat és kis Birodalmakat Vastag rosda emészt meg* (338/40). *Jaj, enyhítések emésztő Tüzemet, mert már ~ ő* (175/20).

~ (412/20, 433/59), *meg emészt* (215/54), ~i (129/48, 425/41), *meg emésztette* (129/42). — *meg emésszen* (453/276).

megemészthetvén in

(1) *Meg nem ~: nem képes tönkretenni. Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék* (111/69).

megemésztő mn

(3) Pusztító. *A' Hatalmas Szerelemnek Meg-emésztő tüze bánt Te lehetsz írja sebemnek Gyönyörű kis tulipánt!* (444/2, 265/2) *Meg emésztő* (150/28).

megemleget i

(2) 1. <Szép emlékü dolgot> újra meg újra emle-get. *'S ekként kézfogójok itt létemben essék, Hogy megemlegessék* (330/478). 2. <Fenyegetésként:> *Meg-emlegeted ... a' M. Istenét:* ezért olyan nagy bajod lesz, amit nem fogsz elfelej-teni (267*/19/16).

megemlékezik i

(2) *Vkiről, vmiről ~: visszagondol rá. Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, ... Meg sem emlékezel rólunk, hébe-hóba* (279/10). *Szépek! ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' jeles Napról megemlékezzetek* (330/2028).

megemlít i (7)
Vkit ~: emleget vkit. Te majd valyon többé Megemlítsz-é ugyan! (158/8)
Megemlítsz (158/16, 24, 32, 40, 48, 56).

megenged i (18)
 1. *Vinek ~ vmit: beleegyeznek, hogy vki tegyen vmit. Óh, engedd meg, hogy meghintsem Vélek orczád' két felét* (289/25). 2. *⟨Körülmény:⟩ lehetővé tesz vmit. Ezeknek tördelt jajjai Ótet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték* (231/282). 3. *⟨Fenntartással⟩ elfogad, elismer vmit. Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz: De mégis, ah, ~ek Mert vele úgy ketsegtetsz* (168/11). 4. *Megbocsát. Engedj meg, ellened, ha mibe vétettem, Isten hozzád, én már mindent meg engedtem* (222/97–98). *De nékem az Urak most ~jenek, Hogy tiszteletekre tsak lélekbe menek* (325/7). ~ (465/20); — *Engedj meg* (454/823); *engedd meg* (170/70, 438/51), *Engedd meg* (268/53, 295/1, 337/251, 379/130, 405/19, 21, 25), *Engedjük meg* (330/475).

megengedni in (1)
Megbocsátani. De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az uriás lármát nem ditsérem (197/89).

megenyhítő fn (1)
Jötevő. Ízis pedig, ki ő vele Volt népe' jól-tévője, Hold lett — a' szegény munkásnak Édes ~je (307/8).

megenyhülés fn (1)
Az ég ~e: az időjárás melegezése. És a' kemény télnek néha nem volna pihenése 'S pártját nem fogná a' földnek az ég megenyhülése (413a/887).

megennyi nm (1)
Ugyanennyi. Ha téged én, Galambom, Tisztellek ennyi Tsókkal: Tisztelj te is Galambom, Engem meg ennyi Tsókkal! (180/12).

megér i (5)
 1. *Vminek bekövetkeztek még életben van. Leg-alább e' közös vég-veszedelemben' Az a' vigasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is ~em* (454/163). 2. *Vmivel ~i: beéri, megelégszik vele. Meg érem a' cipóval is, Csak vajjat tegyen bele* (169/159).

meg érem (169/56), *meg éri* (202/97), *Megéritek* (259/515).

Megéra fn (1)
Személynév. ⟨A fúriák egyike a görög regivilágban.⟩ Már Lelkemig ér a' Pokloknak hóhéra, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri ~! (223/9)

megérdemel i (17)
 1. *Rászolgált vmire. Ma úgy is Krisztina napján megérdemli Krisztina, Egy két zsidó betűt vessen érte az Ember ina* (310/37). *Pihenj is meg végre, mert meg érdemletted* (266/55). *Ah, nem érdemel meg egy illy hívet A' te szíved* (295/11). 2. *⟨Dolog⟩ megér vmit. Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyek, 'S elődbe egy szíves tanácsot is tegyek* (202/117). *Meg érdemlené a' Tudósok' vizsgálatát régi igaz nevünk!* (267*/15/2) *meg érdemlenek* (330/1106, 368*/23/5), *meg-érdemlettetek* (419/4); *meg érdemlem* (368*/23/4), *megérdemletted* (307/107), *meg-érdemlétek* (241/9), *megérdemlette* (454/773), *meg érdemlette* (299/117, 330/130). — *meg érdemlené* (212/67, 340/25), *érdemlené meg* (330*/173/5).

megérdemelhet i (1)
Rászolgálhat vmire. Ezt általam Vénus te néked küldeti, Te pedig add annak, ki megérdemlheti (266/48).

megérdemlett mn (2)
Kiérdemelt. Végre ha nyugtató órát el éred Adják meg az egek meg érdemlett béréd (74/24). *meg érdemlett* (210/110).

megered i (1)
⟨Hó⟩ olvadni kezd. Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről ~nek A' hóvizek (413a/51).

megereszteni in (1)
Megengedni, szabadjára engedni. Különbén kár volna magad rettenteni, Gyönyörűségidet meg nem ereszteni (204/50).

megeresztett in (1)
Harsogó. Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd pedig ... a' ~ Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít (400/84).

megérez i (5)
 1. *⟨Szagot⟩ érzékel. Szokások holmi pajkosok-*

nak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmotskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz (330/171/5). 2. Vmit előre megsejt. Meg érzem biz ezt előre Mert álmodtam szépeket (231/387). 3. Vminek fájdalmas következményét megtapasztalja. Meg érzi Neptúnus, meg jelentvén néki Híg palotájának le-hullt omladéki (202/45, 56/45). meg érzettem (134/28).*

megérezhet i (1)

(Szagot) érzékelhet. Sőt a' Bánát, ... A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott, Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti (201/69).

megérezvén in (2)

Észelve. — mellyik az ki Tégedet Megérezvén, felébredett (447/11). meg érezvén (134/11).

megérhet i (2)

1. Vminek bekövetkeztekor még életben lehet. Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját ~ném (306/160). 2. Vmivel ~i: beérheti, megelégedhet vele. Még a' mellé pogácsát is Sütők egy jó tepsivel Meg érheti fölöstökre Talán az Úr ennyivel (169/151).

megérik i (2)

(Termés) teljes kifejlődését eléri. Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a' fejér gohért (330/289). megérett (330/200/25).*

megérkezik i (1)

Elér vhova, ahol várják. Uttzu, egyszer láрма esik, Az Urak meg érkeznek (92/226).

megérni in (1)

Beérni, megelégedni. Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó (169/57).

megerősít i (1)

Fokoz. És mikor halandó nyelven a' halhatatlanságról mér énekelni, az értelem és az érzés, a' Természet, és a' Vallás erősítik meg az ő szójátját (454a/257/6).*

megért¹ i (1)

Megtud vmit. De ha kérdik — ki volt — ki ezt

írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró (228/36).

megért² mn (1)

Vmit elért (korban). Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona, Midőn a' keserves próbák mezejébe El esett éltének meg ért vénségébe (215/108).

megért³ mn (6)

Teljes kifejlődését elérte; érett (növényi termés). Mint egy ~t boróka, Melly tiszta hóra hullott ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén (355/1). A meg értt búzák gazdag feje Múltattatták szíveinket (123/39). meg-ért (199/45), meg ért (87/25, 210/74), meg értt (413a/967).

megértés fn (1)

Az a tény, hogy vki megért vmit. Itt az én verseimnek ~ére elég ennyit tudni (330/200/15).*

megértvén in (2)

(Szöveget, helyzetet) felfogva. Így biztatta az ég e' nyomorútlakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat (214/96). Megértvén Ámor-nak e' parancsolatját Az apró Minörök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mina alá vették (330/1335).

megérvén in (1)

Éretté válva. Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével ~ Gyenge elmétskéje is (249/71).

megeshetik i (1)

Megtörténhet. Tán nem is! Ki tudja? Egyszer ~ Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik (313/41).

megesik i (4)

1. Történik. Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok esnek meg a' föld' ke-rekségén! (330/16) 2. Csalódik. Ne hidj néki, ne hidj; mert sokan meg esnek, Mikor nála boldog életet keresnek (191/7, 55/7). megesett (330/155/3).*

megesküdhet i (1)

Esküvel bizonyíthat vmit. Azt mondják, — de arról aláson követem, Nem voltam ott, reá meg nem esküdhetem (330/1736).

megesküdvén in (1)

Házasságot kötve. Ma mint a' Vereshagyma ~,

Estvére mellé feküdvén, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván (167/7).

megesküszik i (5)

1. Esküvel kötelezi magát vmire. *A' Stiksze esküszöm meg, Hogy minden ízig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/85). 2. Házasságot köt. *Eggyütt be sokszor feküdtünk, Bár Papanak meg nem esküdtünk* (433/42). *esküdtem meg* (159/13), *megesküdtt* (159/12). — *meg esküdjünk* (327/25).

megesmér i (10)

1. Vmit ~: ismeretet szerez vmiről. *De én meg esmértem, — 's Édességet kértem Szátskájáról úntalan'* (135/34). 2. Vkit ~: ismeretséget köt vkivel. *De hálá az Égnek! Megvan a' mit kértem, Megvan' Személyedet mivel ~tem* (235/20). 3. Elismer, elfogad. *Ő is, hogy engemet megismer Urának, Mindenkor enged, mint parantsolójának* (239/149). *Akkor, hogy ő bolond volt hát, Meg esméri szegény* (142/20). ~ik (330*/156/8), *Meg esmérték* (92/58), *Megesmértem* (307/41). — *Megesmerné* (309/5). — *Esmérd meg* (217/52, 368a/58).

megesmérhet ~ megismerhet i (2)

Ismeretet szerezhet vkiről/vmiről. *József, ... Ki minden országit maga öszvejárja, Hogy megismerhesse saját jobbágysait* (259/209). *Boldog ki meg ismerhette minden dolgoknak okát* (413a/1046).

megesmérni ~ megismerni in (4)

1. Ismeretet szerezni vmiről. *Szükség a Földnek magános tsínnyát is megismernem* (413a/61). 2. Ismeretséget kötni vkivel. *De főképpen meg lehetett Esmérnem mindeniket* (307/37). *megesmérni* (413a/774); *Meg esmernem* (413/67).

megesmertet i (1)

Megismertet vkit vkivel: megteremti megismerkedésük lehetőségét. *Nemes szívű Neven-dékek! Kiket förrónn szeretek Miotla ~ett a' Poësis Veletek* (241/2).

megesz i (14)

1. (Táplálékot) elfogyaszt. *Így lesz ... A' földi részekből plánta és növény, Mellyet ha az élő állatok ~nek, Belőlle magoknak testet 's*

növést vesznek (454/625, 201/73). *Ezt edd meg: — ez tán jó! Meg eszem* (135/25–6). 2. Eltölt vkit. *Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis* (227/9).

meg evett (92/52), *meg ettek* (92/209); *Meg-eszi* (330/727), *meg eszi* (114/920), *evé meg* (114/328), *meg ette* (141/8), *Megette* (330/727), *megette volt* (92/45). — *egyen meg* (227/11).

megesztergályozható mn (1)

Esztergával alakítható. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles vassal sok szép mettzést tehetz különb formába* (413a/1002).

megetet i (1)

Megmérgez. *Ha a' gyilkos mostohák ~nek 'S a' Pohárba vesztő füvet, és öreg írást vetnek* (413a/650).

megett nu (22)

Térben vki, vmi után. *Mu'sám! Ekkor meg ne szállítsd, állj meg a háta ~* (111/27). *Mindenütt a' Tó part ~ Vonjunk kordont ellenek* (114/464).

~ (87/45, 159/2, 169/1, 172/30, 189/5, 202/65, 290/3, 330/135, 493, 901, 1239, 333/23, 337/63, 165, 395/37, 413a/570, 420/4, 428/8, 431/3, 455/13).

megégettetik i (1)

Elégettetik, tűzben megsemmisítetik. *Az Matricula ... megh igettetic vala* (330*/185/6).

megevő in (1)

Táplálékként elfogyasztó. *Igy mint plántáló nedv, vérré 's tejjé váltam 'S Az engem' meg evő embert így tápláltam* (453/258).

megfagy i (5)

1. (Személy) megdermed. *Jobb, hogy engemet választol, Ki legrontsoltabb vagyok. Egy szel-lőddel elszárazstol, Egy újjadtól ~ok* (443/180). 2. (Szerelme) kihül. *Mert vitézi szí-ve nagy; És szerelme meg nem fagy* (257/230, 232). 3. Vki erei ~tak: megöregedett. *De bár megfáradt testemben az erek már ~tak, 'S esztendeim' terhe alatt vállaim leroskadtak* (259/541). *megfagyott* (330/1694).

- megfagylal i** (2)
1. Megfagyaszt. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' hév Nap kiaszallya Vagy a kemény Északi szél ereje ~ja* (413a/106). 2. <Szívműködést> leállít. *Meg fagylalja benne az érzékeny szívet* (213/17).
- megfagylalhat i** (1)
Megszüntethet. *Nem! Ezt meg nem fagylalhatja A' Sír' nyálkás bőltöztája* (443/133).
- megfagyott in** (1)
Lecsendesedett. *De minthogy a' bennem ~ vitéz vér A' belső buzgásnál már egyébre nem ér* (267/209).
- megfájlal i** (1)
Sajnál. *Tsak te légy ott én azoknak Szűkit meg nem fájlalom Óh te a' szép Angyaloknak Húga, Földi angyalom!* (269/38)
- megfáradt mn** (3)
1. Olyan <személy>, akit az élet megviselt. *Ó a' sok bajokból Végre ~ szegényt Vagy kéri, vagy nem kéri, megnyugotja* (410/39). 2. Olyan <test, lélek>, amely az élet során elhasználódott, elgyengült. *De bár ~ testemben az erek már megfagytak, ... Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is* (259/541). *Nyíllly meg áldott vidék 's meg szánván engemet, Foggadd bé előre ~ lelkeket* (406/12).
- megfejt i** (1)
Megold, vmi lényegét feltárja. *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet, Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/68).
- megfejtés fn** (1)
Megoldás. *Lenni? Vagy nem lenni? — kérdések' kérdése! Mellynek, nehéz, kétes, szép, a' ~e* (454/2).
- megfelel i** (2)
Eleget tesz vminek. *'S Ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/329). *meg felellyen* (77/118).
- megfelelhet i** (1)
Eleget tehet. *Tőled vagy on tzelja, eszköze mindennek, 'S az a' boldog a' ki ~ ennek* (454/666).
- megfélemlik i** (1)
Megijed. *Mellyre ők meg félemlenek, 'S ha-*
- nyatt homlok sietének A' tsata helyről haza* (114/1005).
- megfen i** (1)
Megélesít. *Kardom most sem tompa, ha tompa ~em* (330/1387).
- megfenyegetni in** (1)
Büntetést ígérni vkinek. *Ahonnán ha valakit meg akartak fenyegetni, ezt mondták: Várj rá, meg-vér még a' Magyarok istene* (267*/19/15).
- megfér i** (1)
Elfér. *Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött — A' keskeny emberformába' Mint-hogy meg nem fért: Eredeti hazájába Innen vissza tért* (299/6).
- megfereszt i** (2)
Máslásban megfürösz: máslás nevű borba márt. *Liéus is leszállván Máslásba ~i* (372/16). *~é* (106/16).
- megfest i** (1)
Vmi elszínez vmit. *Most hogy válhatatlan szerelem ki tessék Ezen ruhát buzgó véreim meg fessék* (77/214).
- megfog i** (1)
Megszerez, hatalmába kerít. *Igaz: de van oly is Ki ha meg fogja is Kints gyanánt tartja Nyájaskodik véle* (155/26).
- megfogad i** (1)
Megtart. *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak ... Ezt legalább még ekkor a' Világ meg fogadta: 'S ki méri most abba magát avatni az ebatta?* (314/27)
- megfoghat i** (1)
Megérthet. *Óh halandó, ... Múlandóságodat így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel tapogatom* (209/25).
- megfoghatni in** (1)
Hatalmába lehet keríteni. *Békákkal egy hazáúak, ... Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézzel meg nem foghatni* (114/997).
- megfogva in** (1)
Hatalmában. *Mosojgó ajjaki mindenestől fogva A szerelem lántzánn tartják már meg fogva* (77/44).

megfogván in (1)
Kézbe fogva. *Így szólott a' kalmár, 's a' halász' kezeit Meg fogván, rá sűrűn hullatta könnyeit* (202/88).

megfogy i (1)
Csökken. *Úgyis most lettek Somogynak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagjai* (307/91).

megfojt i (2)
1. Lélegzést megakadályozva megöl. *Túlnan a' kormos Mefitis Gőzi búzi fojtja meg* (317/126). 2. <Hőség> kiszárit. *A' nyári Napnak hésége ... A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/47).

megfojtódik i (1)
Elfonnyad. *Most az Anya' ágainak homályos sátorába Megfojtódnak gyümöltsei, és csak sínlik magába* (413a/581).

megfojtva in (1)
Visszafojtva, némán. *Ha keserves kínom ~ viselem Úgy tetszik hogy mindjárt meg öl a' Gyötrelem* (176/39).

megfonnyaszt i (1)
Tönkretesz. *Hogy azt a' búnak fagyfaló tele meg ne fonnyassza* (162/46).

megfordítva in (1)
A másik végéről. *Most már az üvegtsőt Megfordítva tekintsd* (348/34).

megfordul i (5)
1. Teljes fordulatot végez. *Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843). 2. *Vmin ~: attól függ. A' hitnek, és a' Vallásnak ez a' sarkalatja, a' mellyen annak egész alkotmányja megfordul* (454a*/256/20). 3. Megtér. <Utalás jan. 25-re, Pál apostol emléknapijára.> *No most megfordultak igazán a' Pálok!* (325/1) *Meg fordult* (83/8), *fordult-meg* (162/90).

megforral i (1)
Átgondol. *Én addig az egész dolgot ~om, Kifőzöm 's egyszerre nekik kitalalom* (330/993).

megforrt in (1)
<Szeszes folyadék> kiforr. *Maradhat a' megforrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty alá tölt sok száz Basszar is* (219/35).

megfoszt i (9)
Vkit, vmit ~ vmitől: elveszi annak tulajdonát, hatáskörét, lehetőségét. Még is a' bátor hír meg nem ijed ettől, Meg fosztja mindenütt a' várt tisztelettől (193/44). *E' hiú dísz mellett elaszik szépséged, Mert ágtól, gyökértől ~anak téged* (416/14).

~ (443/168), *meg foszt* (63/9); ~om (268/118), ~a (442/8), ~ának (267/238). — ~anál (454/111). — *fosztd meg* (268/30).

megfosztatik i (2)
Vkitől ~: <Halál> elragadta tőle. Tőle megfosztattunk, Tsak sírni maradtunk (299/9). *Meg fosztatott* (212/86).

megfosztatni in (1)
Vmitől ~: vmit elveszteni. De melly édes örömtől kell megfosztatnom, Ha nem lehet szép hívemmel itt mulatnom (423/5). *meg fosztatnom* (184/5).

megfosztatván in (1)
Kirabolva. *Mind azt, a' mi csak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természetről lap-pangó kézzel le-lopogattya. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Ad-dig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/37).

megfosztó in (1)
Vkitől vkit ~: vkinek vkijét elvevő. Akkor jöve reád egy szomorú éjjel: Az édes anyádtól meg fosztó veszéllyel (212/126).

megfosztva in (1)
Mindentől ~: mindenkitől elhagyatva. De nem bánom, legyenek mindentől meg fosztva (73/15).

megfosztván in (2)
1. *Vmitől ~: kirabolva. Még is fél, retteg, hogy mindenek ellene álnak 's Meg fosztván attól, mindene füstbe megyen* (44/4). 2. *Megvon vkitől vmit. Mit mondana Árpád? ... El nem hinné rólunk, hogy magyarok vagyunk, 'S ~ e' deli névtől korts nemünket, Nemes útálással hagyna itt bennünket* (267/157).

megfricskáz i (1)
Összeszorított mutató- és hüvelykujj pattintásával megbökö. *Limonót a' többek között, Bár eleget esedezött, Vitézül meg fricskázta* (114/804).

megfrisselő in (1)
Felfrissítő. *Itt a' magános Völgybe' és tse-
rében Megfrisselő árnyék fedez* (305/10).

megfrissít i (2)
1. <Forráságot> enyhít. *És mikor a' hév nyár
lankaszt, Nékem te ~ed azt* (433/32). 2. <Gon-
dolkodást> élénkít. *Mikor a' hűlt fűre testem le
tehetem, A' mely az ugráló vért meg hívesíti 'S
mely a' gondolkodó elmét meg frissíti* (90/6).

megfrissítő mn (2)
1. <Szárzást> megszüntet. *És kerteknek
zöldjeit, Mellyek várják az essőknek Megfris-
sítő tsepeit* (397a/1044). 2. <Gyomrot> rend-
behoz. *Elkészül az asztal, Melly már sok el-
vásott hasakat vigasztal, Megfrissítő levest
nyújtván a' gyomorba, Melly patzállá vált a'
tegnapi Mámorba* (330/315).

megfúj i (1)
<Nótát> eljátszik <fúvós hangszeren>. *Nyer-
geljétek fel jól sárga paripámat; Mert még
ma fúvom meg bútsúzó nótámat* (268/4).

megfullad i (1)
Elhal. *Hát bennem úgy elhervadjon Az élet,
melly tőled jött? Mint egy virág megfűladjon
A' földi dudvák között?* (397a/547)

megfundált in (1)
Kialakult. *Más pedig e' bennem ~t tisztelet*
(454/820).

megfut i (2)
1. Futva teljesít vmit. *Más felől Epirus nevel
oly' derék Paripákat A' mellyek győzve futják
meg az Élisi pályákat* (413a/70). 2. <Életutat>
teljesít. *De mégis, hogy útját emberül megfus-
sa, Van egy kézen fogva vivő Frónimussa*
(188/15).

megfűszerez i (1)
<Kort, időt> megédesít, kellemessé tesz. *'S
belső érdemmel megelégtetve Töltöm if-
júságom' legszebb esztendeit Hogy ~zen a'
Vétség' ideit* (290/16).

meggátol i (3)
Megakadályoz. *Kerengést hányok dolgozba
Meggátolom úadat* (368a/118).
~ja (330/1480), Meggátollya (280/7).

meggebed i (1)
Megdöglök, meghal. *De még az Isten módot*

*ád — Tudom hogy ád — Kimentlek én, vagy ~
A' vén anyád* (333/51).

meggémberedik i (2)
1. <Szív> kihül. *Én is hanyatlak időmmel, És
kergetlek tégedet; Nékem is roskadt erőmmel
Szívem meggémberedett* (392/56). 2. <Szív>
megáll. *Gémberedj meg bennem, Rontsoltt
Szív! Jobb, hogy a' dögférgek Szétt-
martzongjanak Mint e' belső mérgek Rága-
nak* (409/3).

meggondol i (8)
1. Alaposan megfontol vmit. *De ha meg gon-
dolom ama' sok Bajokat, Nékem köszönhetem
egyedül azokat* (245/7). 2. Mikor meg sem
~ja: amikor nem is sejti. *Hogy a' rettenetes
között, mikor meg sem gondollya A' Lélek, a'
gyönyörűség édes mézét kóstollya* (216/29).
meg gondoltam (238*/147/1), *gondoltam meg*
(267*/12/11), — *gondold meg* (111/49,
158/53), *Gondold meg* (324/3, 5).

meggondolhat i (1)
Amikor meg sem ~ja: amikor nem is sejtheti.
*Utolsó óráját senki sem tudhattya, Hogy a'
mikor hal meg, meg sem gondolhattya* (2/14).

meggondolni in (1)
Elképzelni. *Most pedig (ki tudná még meg is
gondolni!) Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni*
(330/1019).

meggörbít i (1)
Lehajlít. *Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki
teríti Virágít, és illatozó ágait meg görbíti*
(413a/201).

meggörbült mn (2)
1. Hajlott hátú. *A' meg görbült vénség fony-
nyadt rántzainak, A' kegyetlen halál fel vont
nyilainak Még a' kegyesség is, a' melly sokat
tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet*
(209/33). 2. Behajlított <kar>. *Az halász ... Iga-
zít a' meg tsalt halászó horgokonn Ugy nézi
meg görbült kézzel nyereségét Melly le huzta
rezgő vesszejének végét* (83/35).

meggyávu i (1)
Vki vére ~: vki gyáva lesz. *Vagy mi tudja a'
késő éjt olly soká tartóztatni, Ha úgy meg
gyávu minden vér szívem fagyos öblébe,*

Hogy a' természetnek bé nem vergődhetem ölébe (413a/1038).

meggyilkol i (1)

Megöl. Eljöttek széleink felé Hóhédrabanti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S moraliter majd ~nak (257/85).

meggyilkolhat i (1)

Megölhet. Voltak sok párt Ütők ... De soknak e nevet tsupánn azért atták Mert külömbenn őket meg nem gyilkolhatták (80/6).

meggyilkoló fn (2)

Gyilkos. Kik tudjuk, mint törtek ránk Népiünk ~ji (257/101).

Meggyilkolójit (439/55).

meggyilkolt mn (1)

Eltűnőben levő. Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 'S Az Imádó arany bájoló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából (453/213).

meggyógyít i (2)

1. <Rossz körülményeken> javít, enyhít. Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy benne egy kegyes Helytartóm' nézzétek: Hogy ő gyógyítsa meg Hazátok' sebeit (259/153). 2. <Vki állapotán> könnyít. Im Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy őtet gyógyítsd meg (377/48).

meggyógyul i (1)

Vki egészsége helyreáll. Igaz, hogy Dorottya mindjárt megújula, Ruháját rávette, tapsolt, 's meggyógyula (330/1590).

meggyomlál i (1)

A gyomokat kitépdesi. Az illy' bujálkodó Vétést füventen ~ja Mihelyst az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája (413a/127).

meggyőz i (7)

1. Belátatja vkivel, hogy vmi való, igaz. De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tisztetem most szóllani (454/832). 2. Legyőz. Mennj! győzd meg elenségedet Ismét meg látod kintsedet Térj meg árva galambodhoz (112/33).

Meggyőz (413a/164); meg győzi (90/20, 22), ~te (400/55), Meg győzte (231/22).

meggyőzetett in (1)

Legyőzetett. Egy néhány tsillagok már pislogva égnék ... Halavány tüzeit kik bujdosnak széllyel Össze szorította a' meg győzetett éjjel (83/4).

meggyőzetik i (2)

Legyőzetik. Meg győzetett volna Scipiótól hada (78/15).

meg győzettek (114/886).

meggyőzetni in (1)

Legyőzetni. 'S a' Leánykáknak E' még ma is szokása: Hogy midőn győzni szeretnek, Meg győzetni kívánnak (231/432).

meggyőzni in (1)

Legyőzni. Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' győzött ~ nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/376).

meggyújt i (2)

1. Lángra lobbant. Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén szellővel, Gerjesztette tüzeit az előkötővel (330/857). 2. A költő lángját ~ja: ihletet ad neki. Verselők! Ez gyújtja meg lángomat ... Kérditek talám nevét, A'ki lelkemnek hevét szerzi? — Lilla ő (323/13).

meggyújtani in (1)

Felégetni. Néha jó a' természetlen mezőket ~ 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal felfalatni (413/97).

meggyúl i (1)

<Csillag> feljön. 'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő gyertyái (413a/261).

meggyullad i (1)

Tüzet fog. Meggyúladt a' széna! (330/1745)

meggyúrni in (1)

<Sarat> sűríteni és keményre taposni. Kivált szükség nagy hengerrel a' szériút meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával keményíteni (413a/191).

meggyűlik i (1)

Összegyűlik. De jaj meggyűlt felettem a' kin, 's ajkam lezárja (259/486).

meggyűlöl i
Heves indulatot érez vki iránt. *A' végrehajtásnak Angyala e szókat Halván meg gyűlöle minden halandókat* (453/40).

meggyűlvén in
Összegyűlve. *A' sós és a' kövér részetskék ~ Földszínen maradnak* (454/619, 201/61).

megháborít i
Megzavar vkit, vmit. *Oh van é még egy erémi szállás, ... Hol sem ember sem madár nem járna Melly ~ana* (304/49, 435/49). *'S tán örömid' szent nyugalmát Megháborítja vele* (428/208). *meg háborította* (33/7); — *Megháborítnálak* (349/22). — *meg háborítsad* (111/47).

megháborító fn
Vminek megzavarója. *Be legyen örömid meg háborítója Az a' tokás ember ugató Sajója* (233/53).

megháborodik i
1. Megzavarodik. *Meg nem háborodom mégis, Ha előttem szemlélek* (208/29). 2. Felháborodik. *Óh ne háborodj meg, szép Nitze!* (143/1)

meghág i
Megmászik vmit. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára teszem győző Mirtus ágom* (238/55).

meghágni in
Vmin végigmenni. *Bár sok töviss ösvényt kellenek meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni* (29/15).

meghagy i
1. Érintetlenül hagy, nem használ fel. *Szipoly és sáskaraj tojt ott, 'S a' mit ez is ~a Elsütötte a' ragya* (389/49). 2. Megparancsol. *Fijamnak ~om, hogy ... Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját, Tanúlja meg ő is az Artillériát* (330/1953). *~ott* (330/1220); *hagyá meg* (327/63).

meghajlít i
Szárát ~ja: meghajlik: *Néki alázatos szárát meg hajlítta Az ujjító esőt nyiltt szájjal áhította* (86/17). *meg hajlítják* (198/17).

meghajol i
1. <Testrészt> meghajlik. *Miként pirosolnak*

Mikor meg hajolnak Fényes szárai, Márvány tizombjai (139/73). 2. Kifejezi elismerését, hódolatát. *Böls Grófod' lábánál Múzsám addig jára, Hogy egyszer rá akad egy újabb Múzsára; A' Tiéd volt, — 's mindjárt előtte ~t* (235/13). *Nékem mélyen meg hajola, Bár a' több virágok között Ó legyen is első szülött, A' kellemes kis viola* (148/17). *~t* (337/316, 368a/156).

meghajolni in
Elismerni a vereséget. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni* (257/212).

meghal i
1. <Személy> megszűnik élni. *Itt halok meg: e' setét erdőbe A' szomszéd Pór eltemet* (304/64, 435/64). 2. Meghal vki számára: teljesen megszűnik a kapcsolata vkivel. *'S ölelő karjai között E' világnak ~ánk* (447/108, 134/108). 3. <Növény> elpusztul. *Az Aloé, egy fejedelmi virága a' fejedelmi kerteknek: mihelyt elvirágzik és magzik, azonnal ~* (393*/72/2). 4. <Dicsőség> elfelejtődik. *Rajta! haljon meg én bennem Nemzetem' ditsősége* (259/506). 5. <Érzés, meggyőződés> elveszti minden erejét; kialszik. *Mert égésim olly nagyok, Hogy ~ érzésem* (422/12). *Piramus, meg holt-e reményem?* (45/2). *~* (128/10, 259/293, 311, 465/4), *meg hal* (454/473), *hal meg* (2/14, 326/38, 330/1518), *Hal meg* (45/16), *~ok* (303/8, 374/48), *Meghalok* (282/18), *meg halok* (268/86), *halok meg* (454/432), *~sz* (127/43), *~unk* (443/127), *Meg halunk* (318/61), *~nak* (454/401), *meg haltok* (219/3), *~a* (211/57, 213/32, 306/120), *meg hala* (114/332, 663), *hala meg* (114/707), *meg halt* (131/12), *megholt* (299/17, 304/39, 330/297, 336/39), *Megholt* (386/1, 2, 11), *meg holt* (114/677), *Meg holt* (340/7), *meghólt* (257/48, 266/23, 393/6, 428/170, 451/9), *meg hólt* (92/48, 94, 207/4, 231/11, 255/9), *Meghólt* (217/85), *~tatok* (150/48), *megholtak* (330/1416). — *~nék* (349/21). — *meg haljak* (176/43), *~jon* (267/18), *haljunk meg* (258/47, 259/491, 545, 297/25, 71), *Haljunk meg* (258/46, 259/14, 491, 568, 572, 582, 592).

meghalad i

(7)

1. (Időpontot, életkort) túlhalad. *Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendő't elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/384). 2. (Teljesítményt) felülmúl. *Tisztes öreg a' ki mind addig tartottad A' Kormányt míg a' szélt 's veszéjt meg haladtad* (68/20). 3. Vmiben ~ vkit: vmiben jobb vkinél. *Sőt olly állatok is elegenn akadnak Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). ~ja (413a371), meg-haladgya (216/43, 50), meg haladta (215/103).

meghálál i

(1)

Vmit hálával viszonz. *Óh! miként hálál meg Ő Mindent hajdanában* (257/225).

meghálálhatatlan mn

(1)

Semmivel sem viszonzható. *T. Budai Ferentz Ur volt a' Deák Tudományokban, különösen pedig a' Magyar-Történetekben ~ Tanítóm* (442*/222/2).

meghaláloz i

(1)

Elhaláloz, meghal. *Ezt mondván meg haláloza* (114/280).

meghalaványodván in

(1)

Elhalványulva. *Meg halaványodván arany színű fénnye El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye* (83/13).

meghalhat i

(4)

Életét vesztheti. *Ember! Hát olly tsaló remény is hízalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat?* (217/2) *meg halhat* (15/2, 204/2), ~ok (443/184).

meghall i

(10)

1. Tudomást szerez vmiről. *Melly hírt a' Hedrahelyiek a' midőn ~ának, A' Csökli Deputatusra jó húszat nyomatának* (326/13). 2. Meghallgat, tudomásul vesz vmit. *Hadd hallja meg Aurórával Heszperus e' dalomat* (397a/21). *Rhédey! Ha munkás elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/10). ~ja (268/95), meg hallja (176/86). — halld-meg (293/1), *Halld meg* (209/83, 317/54, 431/11), *Halljátok meg* (259/599).

meghallani in

(3)

1. Tudomást szerezni vmiről. *De nem merem ki mondani Mert félek a' Papoktól, Ha meg találnák hallani!* (231/453) 2. Meghallgatni. *A' sir, melly a' bú' szózatját Meg nem szokta hallani, Siralmod' bő áldozatját Kezdte már sokallani* (428/10). *meg hallani* (314/35).

meghallás fn

(1)

Meghallgatás. *Közönségnek parantsolatja, hogy kiki, ... meg-jelenjen, a' közönség' tanácsának és rendelkezésének meg-hallására!* (268*/22/7)

meghallgat i

(3)

(Kérést) jóindulatúan figyelembe vesz. *Hév kívánságokat az ég ~ta, Az óhajtott áldást ti-néktek megadta* (259/399). *Meg hallgatjátok* (413a/11). — *Meghallgassa* (397a/248).

meghallgatni in

(1)

Hallgatva figyelemmel kísérni. *De, hogy követségem hosszason ne essék: Ide-jöttöm' okát ~ tessék* (330/1138).

meghallván in

(1)

Füllel felfogva. *Meghallván lantjokon e' szót; Juliánna! Azonnal így kezdék kiátni utánna* (290/21).

meghalni in

(8)

Életet befejezni. *Óh, szegyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lányának mond egy hitvány halott is* (330/795). *A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De szabott idejét ki tudhatja ennek?* (217/19, 204/19, 15/19) ~ (238*/143/8, 259/493, 288/77), *meg halni* (454/72).

meghalva in

(2)

(Falevél) elhervadva. *Meg halva el hullnak a' sárga levelek* (199/81, 87/51).

megharagszik i

(4)

Haragra gerjed. *Könnyen meg is haragszik, Könnyen meg is juhádzik* (185/121). *Én nem haragszom meg értte, Megbatsátok százszor is* (434/23). *meg haragszik* (33/cím, 114/646).

- megharmatozott mn** (1)
Harmatos, harmattól nedves. *Méhei a' szomszéd Rétekre kijöttek, 'S a' ~ Zanóton függöttek* (341/36).
- meghasad i** (1)
Vki szíve ~: nagy lelki fájdalmat érez. A' szíve is majd ~, Kedves Katóm! (333/57)
- meghasít i** (2)
Felhasít, felvág. *Ki rántja éles szablyáját 'S a' Fizignát tomporáját Véle jól meg hasítja* (114/853).
~ják (413a/602).
- meghat i** (7)
1. Erős lelki hatást tesz vkire. *Szeme mint élet' csillagzatja Boldog napra hív engemet; Mégis, mint a' villám, ~ja, És öszverázza szívemet* (430/23). 2. *⟨Villám⟩ széthasít. Itt e' Kő ... Ennek Öblét semmi Villám meg nem hatya, Soha semmi Mennykő által nem szaggatya* (143/33).
meg hatja (68/2), *meg-hatya* (216/35), *meg hatya* (29/9, 216/72). — *Hassa meg* (337/272).
- meghatároz i** (2)
1. Előír vmit. *Nints semmi, a' mi futása tzeilyát meg-határozza* (216/45). 2. *Meghatározza magát: elszánja magát vmely tetre. Míg végre, egyéb okokból is, ~tam magamat, hogy a' Lélek' halhatatlanságáról peroráljak* (454a*/256/14).
- meghatározott ~ meghatározott mn** (2)
1. Pontosan kijelölt. *Még se nyér a' gazdag úr Ditsőbb lakást a' bényelő pokolnak Meghatározott végénél* (410/31). 2. Pontos jelentésű, egyértelmű (szó). *Sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk* (330*/204/7).
- meghatni i** (1)
Megindítani, elérzékenyíteni. *Így szóllott — ('s tsak alig kezdtünk hallgatni, Szent borzadás kezdé lelkünket ~)* (225/78).
- meghásasodik i** (1)
Megnősül. *Két hétre meg házasodik, És feleségül veszi Madám Vizellősi Sárát* (114/51).
- meghásasodott mn** (1)
Meg nem házasodott: nőtlen. A' meg nem há-
- zasodott Ifjakkal, és férjhez nem mentt Leányokkal, valamelly darab fát vagy tőkét nevetésnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek** (330*/164/5).
- meghegyzett in** (1)
Hegyesre faragott. *Ez a' földbe betemeti a' gyökeres töveket, Négygyé hasított karókat és meg hegyzett tőveket* (413a/549).
- meghiggad i** (1)
Megtisztul. *E' hús balsam erejétől A' Szűz magához tére 'S Lassan lassan seprejétől Meg higgada a' vére* (231/366).
- meghint i** (2)
1. Megszór. *Zsíros ganéjjal hintsd meg azt* (413a/889). 2. *Sűrűn ad ⟨csókot⟩. Én ajánlom bíbor szádnak Szám' hevülő csókjait. Óh, enged meg, hogy ~sem Vélek orczád' két felét* (289/25).
- meghintetik i** (1)
⟨A napfénytől⟩ megérik. Már a' tsipke bokrok hogy meg hintettenek A nap sugárral, mind veresellenek (83/11).
- meghítt mn** (2)
1. Bizalmas. *Boldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' ~ enyelgésekben Lelke' lángját szíhatám* (443/51). 2. Nyugodalmas és szép. *És a' dombok' bőltöztáján Egy ~ rózsáliget* (443/236).
- meghívesít i** (1)
Lehűt. *Ah Egek! A' világ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A' mely az ugráló vért meg hívesíti* (90/5).
- meghívott mn** (1)
Hazahívott. *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint ~ Professor lejött.)* (220/cím).
- meghódol i** (5)
1. Vki uralmát elismeri. *Én pedig szeretném, ha még ~na, Mert féltő váramonn lakat gyanánt volna* (239/173). 2. *Vminek ~: elfogad vmit, meghajol vmi előtt. Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' szokásnak ~t* (435/39). 3. *⟨Fa⟩ meghajlik. Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját 's ha ~ tsináln*

eke' szarvának (413a/186).

Meghódoltam (409/16), *~tál* (330/1386).

meghódolás fn (1)

Vki uralmának elismerése. *Így ejti el Hektort, kinek tíz esztendő Meg hódolására nem elegendő* (215/46).

meghódolni in (1)

Elismerni vminek a hatalmát. *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség ~ már* (443/146).

megholt mn/fn (17)

I. mn 1. Halott (ember, test). *Gyakorta sír halmot a' meg holt ifjaknak A vénség nyálázó erőtlenni raknak* (15/11). *Kinek meg holt testét már most a' sír zárja* (211/62). **2.** Élettelen (dolog). *Így fogok bomlani újonnan beléje, Mint annak egy ~t pitzin részetskéje* (454/638). **3.** *Vkiben ~: vkivel kihalt, megszűnt. Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban ~t igazság feléled* (259/230). **4.** *Megholt zefirke: enyhe szellő. Ez a' szintén ~t Zefirke lelked volt* (441/23). *~t* (306/264, 454/635), *meg holt* (201/83, 86, 210/113, 120).

II. fn Halott ember. *Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg holtakat alig győzik pappal* (215/16).

~ak (454/601), *meghóltak* (454/107), *meg hóltak* (214/66), *~nak* (330*/188/17), *meg holtakért* (114/799).

meghordatni in (1)

(Földdel) feltölteni. *Az ültetett tsemetének tövét jól meg hordatni Gyakran szükség leszsz új földdel, 's kapával meg ásatni* (413a/896).

meghosszabbodik i (1)

Hosszabb lesz. *De bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik* (162/73).

meghökken i (1)

Megijed. *A' vad meghökken e' hangtól, És elszalad másuvá* (397a/715).

meghök kent in (1)

Meddőbent. *Ez a' játék-néző-helybe ~ száját tátya* (413a/1066).

meghúz i (1)

Meghúzza magát: szerényen viselkedik. Mit gondolsz Dorottya? Jobb, magad' ~od Vén

vagy, a' meghűltt bőrt már hijába nyúzd (330/809).

meghül i (9)

1. Elhül. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hül* (231/82). **2.** Kihül. *Feldűltt oltáridon ~tek a' senek* (337/14). *Mihelytt elmémben meg-visgállak, Az ő tűzők bennem ~* (379/118). **3.** *A vér ~ vkiben: a)* megrémül. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hülle* (10/28). *b)* vmin elképed, megütözik. *Meghül minden vérem bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem vártt árulásodról Emlékezem, hitszegő!* (324/25). **4.** *Vki vére ~: meghal. Én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vérem Értte foly, értte fogy, értte hül-meg* (395/40).

meg hülnek (212/119). — *hüljön meg* (127/13, 421/13).

meghült mn (6)

Kihült. *A' madarkák meg hült fészkeik szélein Szunnyadnak bútsúzó nótájok rengyein* (200/9, 4/9).

~t (330/810, 454/873), *meg hült* (77/260), *Meg hült* (77/298).

meghülve in (1)

Kihülve. *Mikor szüléinket, vagy magzatjainkat ... A' halál' karjain ~ tsókoljuk* (454/227).

megifjít i (1)

Megfiatalít. *Óh vajha megnyerném régi épségemet, 'S ~ana még az Isten engemet* (267/204).

megifjodhat i (2)

Megfiatalodhat. *Meg iffjuált általa Kettős Sasunk, bár óh! meg iffiodhatna maga is E Báró!* (78/38)

megifjodik ~ megifjúdik i (2)

Megfiatalodik. *Neve napja van a' háznak, és a' ház' Asszonyának. Meg ifjudott mind a ket-tő ebb' a' két esztendőbe* (310/17).

megifjodnám (392/76).

megifjúl i (1)

Újult erőre kap. *Meg iffjuált általa Kettős Sasunk, bár óh! meg iffiodhatna maga is E Báró!* (78/37)

- megifjúlt** in (1) végzésén az égnek, Kesergitek estét az anya hűségnek (212/51).
Felfrissült. Megifjúltt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők (397a/1129).
- megigazgat** i (1) Figyelmeztet. Ő gyakran ~ sok titkon forralt zenebonáról Fortélyokról 's alattomos hadak' közeljártáról (413a/468).
Felizgat. Kivált a' Puskámat forgaták, Bájoló szerszámmal úgy ~ták, Hogy megint bé kellett lövöldözni menni (239/214).
intsen meg (111/47); ~sem (433/43).
- megigéz** i (4) **megint¹** i (3)
1. Megbűvöl. Ah, mit látok? — irgalmas Egek! — Az én Kintsem! ... Szememet, Szívemet, Lelkemet, mindent meg igézett (139/54).
2. Undort kelt. Kapos' udvarára mihelytt beléptete, Mindent megigézett mérges lehelle (330/684).
~ (92/199, 170/53, 199/95, 208/21, 239/215, 259/648, 322/46, 397a/252, 403/10, 432/92, 445/62), megint (185/21, 207/5).
- megigéz** i (4) **megint²** hsz (15)
1. Megbűvöl. Ah, mit látok? — irgalmas Egek! — Az én Kintsem! ... Szememet, Szívemet, Lelkemet, mindent meg igézett (139/54).
2. Undort kelt. Kapos' udvarára mihelytt beléptete, Mindent megigézett mérges lehelle (330/684).
meg igéztenek (139/28); megigézte (330/1394).
- megijed** i (5) **megírt** mn (1)
Félni kezd. Tudok én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul (248/56).
meg ijed (193/43), meg ijednek (327/33), meg ijedénk (231/218). — ~jen (267/114).
- megindít** i (3) **megírva** in (1)
1. Mozgásba, működésbe hoz. 'S az Alpesekek szokatlan rengés ~otta (413a/481). 2. <Csoportot> útnak indít. Indulj meg nagy Tsászár! indítsd meg népedet (337/149).
meg indítja (413a/424).
- megindul** i (10) **megírván** in (1)
1. Járnai, menni kezd. Így meg indul 's szédelegve Arra közelébb tammog (231/187). 2. Megkezdni útját, elindul. Őszeütném sarkantyúmat, megindulnék, Még e' város felé háttal sem fordulnék (423/13, 184/13). 3. Szánalomra gerjed. Megindult szerető szívem sorsotokon, Segíteni óhajtók édes hazáton (259/147).
Megindul (330/1231), indul meg (306/172), megindulának (313/142), megindult (170/58), Megindult (330/42). — Indulj meg (337/149).
- megindulni** in (1) **mégis** hsz/ksz/msz (150)
Jarást megkezdeni. Egyszerre felugrott az ágysszékről, készült, Meg akart indulni — 's újra a' székre dült (330/916).
- megindulván** in (1) **I. hsz** 1. Annak ellenére, mindamellett. Óh mint dobog Szíved, még-is, — Ne fély! Im itt vagyok én is (143/24). Bár Hazánk áldott öletől Az okosság elragad: De annak édes nevéből A' Jó szív ~ dagad (357/12). 2. <Elhatározás, döntés, ítélet nyomósítására.> De hijába! Mégis egy sem jött észére (330/775). 3. <Kérdő mondatban> még mindig? Százszor már nem mondtam é? Mégis kételkedhetsz é? Be' nevetlek (276/13).
II. ksz 1. <Ellentétes mondatokban, egyes mondatrészek szembeállításában is.> Úgy kellett! magam is nagyon bosszankodtam; Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam (330/1696). És tsak — tsak kevésbe mulla, Hogy fejembe nem lövék. Mégis elmémhez jövék (322/40). 2. Azért is, annál inkább. Óh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni. És ~ élni kell! (302/27) — Merj ~! Vedd fel hadi kürtödet! (253/28)

III. msz Töprengés kifejezésére. *Ám lássad — Hát még is? — nem lehet — fussatok! Fussatok elmémből gyáva gondolatok!* (330/817)

mégiscsak hsz/ksz (4)

I. hsz Az ellenkező tények ellenére. *Már men-nem kell: de Évamat Még is csak meg tisztelem* (438/10). *Haj, még is csak örülni kell!* (432/60)

Mégis csak (333/67).

II. ksz <Ellentétes mondatokban.> *S bár derekán viselél az erős Hadak Istene' búsult Fegyvereit, még-is csak alig győzhette halandó Vállaival szörnyű bajait* (450/17).

megistenített in (1)

Mennyei. *Ti, halhatatlan Lelkek! ... Megistenített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt* (439/19).

megszik i (4)

1. Ivással elfogyaszt. *Óh, ha fáradván boráért; Maga is inná meg azt* (397a/184). 2. Ivással kiürít. *Itt a' vég: megivám kelyhedet: óh halál, 'S néhány pertzek után testemet itt hagyom* (454/705).

megittam (108/5). — *igyák meg* (330/348).

megitat i (1)

Inni ad vkinek. *Ó jótéted' kifolyása Hadd itasson meg, jere!* (397a/544)

megítél i (4)

1. Vmilyen értékelő véleményt alakít ki. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki?* (216/95) 2. Megvet, elítél. *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kérдем, Ez e' a' valódi virtus és az érdem?* (192/41) *ítélhetné meg* (368*/24/2). — *meg ítélj* (337/259).

megítélni in (1)

Értékelni. — *...sokféle Hallgatók fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és ~* (454a*/256/12).

megivott in (1)

Lenyelt. *A' ~ Ámor* (108/cim).

megízlel i (1)

Tapasztal. *Boldog! Százszor boldog, a' ki nem született, A' ki nem ízlelte még meg az életet* (454/28).

megizzad i (1)

Izzadság üt ki rajta. *Haj, haj, no! be elfáradtam Ugyan nagyon ~tam, Adjak egy kis vizet* (389/32).

megjár i (1)

Keresztül-kasul jár, bejár. *Édes születetföldemnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Magyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj lebeg* (400/62).

megjárhat i (1)

<Ész> megérthet, felfoghat. *Elmém is ... Laszodik, 's hogy megjárhassa A' szomszédság' völgyeit, Mankót fog, és megolvassa Minden tippeneit* (392/65).

megjegyezve in (1)

Megjelölve. *És a' kik el vagynak véve, vagy jegyezve, Egy veres kereszttel vagynak ~* (330/394).

megjegyzés fn (2)

Vmivel kapcsolatban tett rövid észrevétel. *Az ilyen Tántzról tették a' Külföldiek is azt a' sok jeles ~t* (330*/156/9). *~t* (330*/137/9).

megjelen(ik) i (13)

1. Elmegy vhowa, hogy jelen legyen. *De vidül, hogy immár dolgai jól mennek Mivel néhány Dámák nála megjelennek* (330/1002). *'S egy kurázsiz Ifjú szinte már értek ment; Rebeka 's az egész követség megjelent* (330/1096). 2. Vmi láthatóvá, észlelhetővé válik. *A' Nap is sokat jelent meg* (413a/442), *Melly különös látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homályában?* (258/1)

megjelen (377/18), *Meg jelennek* (210/42), *megjelene* (306/136, 154), *megjelent* (257/86, 428/86), *meg jelentek* (340/11). — *meg-jelenjen* (268*/22/7), *Jelenjen meg* (167/16).

megjelenni in (2)

Vhol jelen lenni. *Nem szükség hát mindég ká-vén meg jelenni* (340/40). *meg jelenni* (199/37).

megjelent i (3)

1. Bejelent, közöl. *És azt töllem tudja — én meg jelentettem* (157/12). 2. Megmagyaráz. *Ha egyet sem értesz: ne félj, meg jelentí Magyar hangon minden titkait Mindszenti*

(126/61).

jelentsen meg (114/419).

megjelentvén in

(2)

Jelezve. *Meg érzi Neptúnus, meg jelentvén néki Híg palotájának le-húltt omladéki* (202/45, 56/45).

megjelenvén in

(1)

Vhova elmenve. *Szépeink közt ~ Angyalnak ítéltenek* (393/7).

megjön i

(3)

1. Megérkezik. *Alig jövök meg amonnan; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/10). 2. *Vki egészsége ~: meggyógyul. Majd meg jön tán egészsége, Hervadó kedve, 's szépsége* (133/61). *jött meg* (460/31).

megjuhádzik i

(2)

Megjuhászodik, megszelidül. *Még a' Hijéna is, bár szeme szikrádzik, Foga vérbe fered, nekem ~* (330/1912). *Könnyen meg is haragszik, Könnyen meg is juhádzik* (185/122).

megjutalmaz i

(1)

Jutalomban részesít vkit. *Mert az áldott Emberiség a' Tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét meg jutalmazta* (241/28).

megjutalmazni in

(2)

Jutalomban részesíteni. *Én elégtelen vagyok éppen Megjutalmazni egy virtust* (379/76). *~* (368*/24/31).

megkanyarít i

(1)

Megteker (csigatésztát készítve). *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivőlgelyt vagy kibarázdolt deszkátskán* (330*/144/3).

megkap i

(3)

1. Megfog. *A' másikat pedig futtába ~ja, 'S úgy szúrja farába a' nyúl-ispékelőt* (330/1708). 2. Elnyer. *Üdvösséged, boldogságod Már magadban ~od* (311/4). 3. (Elme) el-sajátít. *'S mikor végig vittük a' könyvet 's a' napot, Mind tudomány, a' mit az elménk ~ott* (454/518).

megkapálni in

(1)

Vminek a kapálását elvégezni. *Még is szükség ~* (413a/966).

megkapván in

(1)

(Leányt feleségül) kapva. *Dombi Pandát meg-*

szertvén, Betsületes Szüléitől ~, Véle a' mi-nap feltsapván (167/5).

megkavar i

(1)

⟨Vetést⟩ összekuszál. *Mert a' Notus a' Tengerről közelget, mely a fákat S vetéseket meg kavarja, zaklatja a' Marhákat* (413a/449).

megkedvetlenít i

(1)

Elrontja vki jókedvét. *De a vers más ként is meg nem kedvetlenít, Sőt a' rossz főből is tud tsinálni 'senit* (266/7).

megkel i

(1)

⟨Tészta⟩ megdagad. *Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztgatnám* (169/101).

megkeményített i

(1)

Megerősített. *'S midőnn szörnyű képeivel így meg keményítettte Vele a' mi leg-rémítőbb mind egyre képzelte* (216/23).

megkent in

(1)

Vmilyen folyékony anyaggal bevont. *Vígan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön* (413a/929).

megkér i

(2)

1. Nőül kér. *Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére!* (330/776) 2. Megkérdez. *Mikor a' Légyen szót ki mondtad felöllem Teremtő! óh! ugyan ~ted é töllem?* (453/268)

megkérd i

(2)

Megkérdez. *Kérdjétek meg tölle valyon való-jába Élt é?* (453/127) *Kérdjétek meg* (368a/137).

megkérdez i

(1)

Tudakozódik vmiről. *Kérdezd meg tsak, ő fog majd Tégedet Vádolni a' sebhetéssel* (136/3).

megkeres i

(2)

1. Addig keres vmit, amíg nem nem találja. *Még a' Nyári vásár úgy is rám nézve soká esik, Ej a' szárnyas lovat vásár nélkül is ~ik* (358/44). 2. Felkeres, meglátogat. *De a' kit még is meg keres napjába A' legszorosh órá-ba is* (377/5).

megkérlel i

(2)

Kiengesztel. *Ámor' tanácsából még őt ~em. Ki tudja, tán gyengébb szívvel bánik velem?* (380/71, 196/73)

- megkérlelhetetlen mn** (1) *tárig, melly meg nem keverve Merőn tsak körmöztí aranyból volt verve* (306/205).
- megkérni in** (1) *Irgalmatlan. Boldog ki meg esmerhette minden dolgoknak okát ... Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot össze zúzta* (413a/1048).
- megkérni in** (1) *Férjül kérni. Béhozom szokásba (sok más tsinálja is,) Hogy legényt ~ merjen a' Dáma is* (330/1972).
- megkerül i** (1) *Bekerít. Az Dorotthia penigh zúében gonozt forral vala, miként az Iffjacat hadval megh kerülné* (330*/152/7).
- megkerültet i** (1) *Körüljárat. Három ízbe kerültesd meg áldozati barmoddal Az új vetést és örömmel kövesd minden társoddal* (413a/352).
- megkésel i** (1) *Tönkretesz. A' szegényt a' törvény' útján ~ik, 'S a' rongyos árvának kenyerét bényelik* (454/143).
- megkeseredik i** (1) *Kedvét veszti. Kézről kézre adák egymásnak a' Vének, 'S kótyogós szívekben megkeseredének* (330/636).
- megkeserít i** (2) *Keserűséget okoz. Bár meg keserítél, de meg vidámítál, És midőn az eggyik kezed meg sebhete, A' másik sebünkre írat kötözgete* (214/102).
- keserítettem meg* (379/154).
- megkeserül i** (1) *...meg-keserüld a' M. Istenét: keservesen megbánod* (267*/19/16).
- megkészítettet in** (1) *Előkészített. Mikor Prometheus a' meg készítetett Sárból ki gyurta az emberi nemzetet* (26/1).
- megkever i** (1) *Hozzáad, összeelegyít. Jupiter e' partot szent nép számára hagyá-meg, Hogy ~te rézzel a' szép arany időt* (327/64).
- megkeverve in** (1) *Meg nem keverve: tisztán, kizárólag. Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az ol-*
- megkímél i** (4) *1. Megóv. De a' háborútól magam ~tem* (239/132). *2. Vki életét ~i: nem öli meg. Kíméld meg éltetemet* (320/6). *meg kímélt* (454/799), *Megkímélte* (428/16).
- megkímélt in** (1) *Megkímélt vér: ki nem ontott vér. A' népnek ~ vére Bíbor béllést ád alá* (400/37).
- megkínál i** (1) *Táncsal ~ vkit: felkéri a táncra. Egy pár ugrós tántzal ötlet ~ja* (330/597).
- megkíván i** (1) *Igényel. Más tsemeték ~ják, hogy görbén lehomlitsuk Vesszejét 's maga földjébe eleve-nen borítsuk* (413a/550).
- megkonyulva in** (2) *Kókadtan lehajolva. Fonnyadtak a' ligetnek Zöldegi megkonyulva: A' föld' egész határi Alélva bágyadának* (352/6, 107/6).
- megkopaszít i** (1) *Megfoszt. Ez, mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsőségtől 's fénytől meg kopaszít* (193/30).
- megkopaszt i** (1) *Megfoszt. Minden Magyarságtól koppaszszon meg Jéna* (233/57).
- megkoronáztatván in** (1) *Megtetézve. Gazdag ajándékot bő kézzel szórta ki Tzéres A' ti határitokonn, a' bornak az Istene örvend Megkoronáztatván gyönyörű szőlőkkel azokban* (258/93).
- megkóstol i** (4) *1. Megízlel. Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínála, 's Mihelyt meg-kóstoltam, mérge-s mézze tsömörré vála* (162/86). *2. Kipróbál. Sőt érzékenysé-gim a' kinos pokolnak Gyöt-relmiből érte mindent meg kostolnak* (77/284). *meg kostollya* (413a/780). — *meg kósolja* (!) (238*/147/5).
- megkóstolhat i** (1) *Kipróbálhat. Hol alól, hol fellyül igazgatja út-ját Míg ~ja ezt az élet kútját* (239/60).

- megkoszorúzott mn** (1) szép Lilla! Hidd el, Hogy miolta kellemiddel Kitüntetett. Mellyet látván Pallás, a' ~ Grófnak Múzsáival örömnótát húzott (188/79).
- megkönnyezetlen mn** (1) Gyászolás, megemlékezés nélkül. Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Ákászd' allyán, Földi! tenéked is? (395/1)
- megköp i** (1) Leköp. Mindenütt ott marad szurtos kulmássza Mellyet hogy meg köpött Vénus utállással Két szem fejrlett ki tsalfa vigorgással (26/17).
- megköszön i** (2) Köszönetét fejezi ki vmiért. Lantját ~é, korbaátst másnak ajánlá (348/19). köszönjem meg (454/957).
- megköszönhet i** (1) Köszönetet mondhat. Én ugyan, ha nints más élet én érettem, Meg nem köszönhetem hogy emberré lettem (454/278).
- megköszönt i** (2) Felköszönt, köszöntőt mond. Nem azért hogy Dubronovszky mára tette nevedet; Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet (405/4). ~i (397*/75/2).
- megköszönthet i** (1) Gratulálhat. Hogy megköszönthessem az új Asszonyokat, 'S más fársággal férjhez adhasak másokat (330/411).
- megköt i** (3) 1. Kezeit ~i: megakadályozza, hogy vmit tegyen. Meg köté kezeit, mellyek ki nyúlának Levételére a' halálos almának (213/43). 2. (Vizet) befagyaszt. Mormolnak szelei a' fagyos északnak, ... A' folyóvizeket meg kötik hideggel (197/4, 85/4).
- megköthetni in** (1) Össze lehet kötni. Ollyan finom apró lánztotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is ~ (330*/165/2).
- megkötöz i** (6) 1. Vki végtagjait összeköti. Ha meg kötöztök is, selyem Kötéseket 's virágszál (104/11). Megkötözi friss rózsával Vasba burkoltt karja-it (368a/53). 2. Lenyüggöz, elbűvöl. Esküszöm,
- megkötöttet i** (1) Vki kezeit összekötözteti. 'S nem fél Hogy hadi-foglyommá teszem, ~em, 'S győző-hintóm előtt kevélyen vitetem? (330/1379)
- megkötve in** (1) (Szőlő) felkötve. Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már (413a/964).
- megkövet i** (7) 1. Bocsánatot kér. Ha haragszol, ~lek; Békélj meg, szép Angyalkám! (434/1) 2. Megkövetem: bocsánat (a kifejezésért). Ihogtak-vihogtak, nyakunkra tódultak; Megkövetem — még a' nadrágba is nyúltak (330/1672). meg követem (114/67), ~i (330/1157), ~lek (282/25, 434/19). — megkövessenek (330/1148).
- megkövetés fn** (1) Bocsánatkérés. Megkövetés (434/cím).
- megküld i** (1) Vmit eljuttat vkihez. Mostanában küldötte meg nekem Kulcsár Úr által (439*/219/5).
- megküllöz i** (1) Az eget ~i: (a feljövő nap) besugározza az eget. Kerek Hajnal sugároddal Küllözd meg a' fél eget (456/2).
- megkülönbözött mn** (1) Különleges. Mond meg nekem; volt é egy meg-külömbözött Szükséges portéka annyi áruk között, Melly nélkül az ember boldog nem lehetne (202/111).
- megkülönböztetés fn** (1) Különbségtétel. Illyen megkülömböztetéssel, reménylem, megismerik az Olvasók a' Magyar tántz felől tett ítéletemnek igaz voltát (330*/156/7).
- megkülönböztetni in** (1) Különbséget tenni vmik között. Hát a' szépet 'S a' faképet Nem különböztetni meg? (385/6)
- megkülönöz i** (1) Elkülöníti a sajátját. Mért szabtal hát Határt

önn fiaid között, Ládd é, már egymástól mind
~ött (200/44).

megláncol i (1)

Leigáz. Király! Vitéz! Ki most egy harsogó
szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas bé-
kóddal (195/34).

meglápní in (1)

Hengerrel ~: simára hengerezni. Kivált szük-
ség nagy hengerrel a' szérűt meg lapítai
(413a/190).

meglát i (38)

1. Vkit, vmit megpillant. Tudom, hogyha a'
Kún Banya ~, tehenet fejet, 'S a' Garabontzás
Deáknak önként fog adni tejet (358/23). 2.
Szemével észrevesz vmit. Mikor im szemem
az Égre Fel vetvén ~om végre Hogy környéke
fejérlik (177/46). 3. Tapasztalat útján meg-
győződik vmiről. Ez a' jó Királyné — még azt
~játok — Kívészi a' porból, és szennyből ha-
zátok (259/177). Meg látod hogy tsendes Szel-
lők Foglyák fúni vitorlátat És mint hív
pajtásid még ők Rév partra viszik gályádát
(177/19). 4. Majd ~ja: figyelmezteti, hogy
vminek rossz vége lesz. De míg e' lenne, héj
Bátya Adja ki kend jussomat, Mert ha nem,
hát majd meg látta Püspöki hatalmamat
(92/171).

~ (448/15), meg lát (249/15), Meglátsz
(403/72), Megláttok (454/721), ~ott (456/65);
Meglátom (452/47), meg látom (301/19,
358/21), Meglátod (454/370, 964), meg látod
(111/2, 3, 112/34), ~ja (379/4), Meglátja
(330/1314), meg látta (77/169), ~játok
(259/402, 331/29), Meglátjátok (259/403),
látám-meg (162/84), meg látá (114/716), meg
láttam (357/45), Megláttam (344/4), ~ta
(170/54), Meglátta (388/6), meg látta
(114/35), meg látták (114/968), ~talak
(425/56), meg láttalak (129/56). — ~ná
(309/57). — meglásd (330/722), meg lássa
(114/176), lássa meg (349/7).

meglátandó in (1)

Meglátó. Plántáról nevelkedik a kemény mo-
gyoró fája, ... A' Cháoni Atyánk makkja a'
temérdek Pálmákkal 'S a' Tengeri veszélyeket
meglátandó Lutz-fákkal (413a/593).

megláthat i (3)

1. Megpillanthat. Vagy itten bámulja Szépsé-
gét a lesbe Valamellyik kedves Istenasszonyá-
nak, Kit halandó szemek meg nem láthatnának
(176/12). 2. Felismerhet. Melylyik nehéz vagy
könnyű föld, a' terhe megmutatja, A' feketét,
's akár mi színt a' szem is ~ja (413a/787). 3.
Megláthatom valaha: ha megérem azt az időt.
's Ha meg láthatom valaha több Testvéreket
is, Gyász ruhába állítsátok mellétek ezeket is
(162/101).

meglátogat i (4)

1. Felkeres. Addig is e' sírnak halmát Meg-
látogatom (299/84). 2. Megsegít. Még is ma-
gános nyugta-helyén ihol Egy elfelejtett kis
Danolót, 's Magyar Meglátogattok: mint kö-
szönjem Isteni táborotok' malasztját?
(439/23)
látogassuk meg (397a/280), Látogassátok meg
(233/62).

meglátszik i (1)

Jól lehet látni vmit. Még most is ~ puliderjén
a' lik (330/1326).

meglátván in (2)

Észrevéve. Ezt meg látván a' kákába, Mind a'
kettő a' gatyába Rezele ijedtebe (114/235).
meg látván (114/805).

meglehel i (1)

⟨Leheletével⟩ eláraszt. Hanem szája mérges
párázattal teli, Mellyek a' népeket gyakran
[meg] leheli (215/74).

meglehet i (3)

Lehetséges. Így repült el tőlem is Sok kedves
esztendőm sebess-haladva. 'S ~ hogy nekem is
A' véghatár ma is ki lészen adva (288/67).
Meg lehet (111/29, 162/42).

meglél i (2)

Megtalál. Tsak az ő félelme járjon mindég ve-
led, Így a' boldog Partot örömmel meg leled
(222/72).
meg lél (347/8).

meglep i (5)

1. Vmi váratlanul ér vkit. Sokszor hol öröme
készülget az elme, Ott lepi meg nem várt baja
's veszedelme (330/56). 2. Váratlan dologgal
megajándékoz vkit. 'S mennyei mézetek egy

epedő bús fülemilének Édes jajja között, a' szép Íz, gyenge tejével Lepje meg a' híves forrást (450/42).

~ (239/86); ~i (330/914). — *lepné meg* (253/76).

meglepve in

(1) Áthatva. 'S édes szorongattatástól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátorországban légyenek? (397a/846)

megles i

(2) Leskelődve figyel. *Majd ~em e' rejtekben A' kis ártatlanokat* (397a/729). *meg lesem* (137/3).

meglesz i

(6) 1. Elkészül. *De meg lesz a' pogácsa is* (169/165). 2. <Állapot, helyzet> létrejön, megtörténik. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvendhetel, Méltán Diadalmi-Kaput emelhetel* (306/307).

Meg lessz (225/89), *Meglett* (188/77, 330/455). — *meglett volna* (330/1774).

meglett mn

(1) *Meglett idejű: idősebb. A' ~ idejű Urak a' Dámákkal Körültek 's utánnok tsúszkáltak szánkákkal* (330/165).

meglobbant i

(1) Képzelőerőt ad. *Hatalmas Képzelés! Gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémbe világos fáklyádat* (225/36).

meglop i

(1) Becsap. *Vénus tsalárdsági akit így meglopnak, Te gyászos Fa! Maradj annak itt Oszlopnak* (77/293).

meglő i

(2) 1. Lövéssel megsebez. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint lába legyen tsonka* (268/152). 2. <Villám> eltalál. *Ez az a' conductor, a' mellytől mennyköve Semmi igaz bőlset soha meg nem löve* (191/26).

meglökvén in

(1) Meglődtva. *Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette 'S meg lökvén az Istengályát Jól elébb segítette* (231/309).

meglőtt mn

(1) Agyonlőtt. *Az úton a' ~ kalmárok hevernek* (337/70).

megmagyarázni in

(1)

Magyarázattal érthetővé tenni. — *...de mind azokat bajos volna, ilyen szűk helyen eléggé ~ az azokban járatlanoknak* (330*/166/5).

megmagyarosítva in

(1)

Magyar környezetbe átültetve. *Ez az egész hasonlatosság van véve a' Henriásból, de ujonnan öltöztetve és meg-magyarosítva* (267*/14/8).

megmar i

(1)

Megsebesít. *Verbőztyhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok* (245/47).

megmarad i

(9)

1. Folyamatosan létezik. *Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lélek ~, tsakhogy más testbe száll* (454/464). 2. Nem pusztul el. *Minden írásimat (:mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem láthattak) ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/53). 3. Helyén marad. *Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó, Mert különben nem maradna Meg tőlem a' Vigánó* (169/60). 4. Nem merül feledésbe. *Míg Magyar leszz, ...Meg-marad az Úrnak Neve, meg-marad dítséreti* (124/18). 5. Nem hagy el vkit. *De a' leg jobb Atya meg marad melletted* (222/70).

marad meg (73/2), *meg maradt* (73/11). — *maradjon meg* (268/87).

megmaradás fn

(1)

Életben maradás. *Készek halált állni pajtásink' javáért, Gyermekünk', rokonink' ~áért* (267/136).

megmaradhat i

(1)

Élhet. *Jobb meg valloim hogy ojj fákba óltassanak Mellyekenn sokáig meg maradhasanak* (73/22).

megmaradt ~ megmaradott in

(3)

1. Életben levő. *Mutasd szívességed annak meg maradott Barátjához, a' ki érted így fáradott* (126/69). 2. Hátra levő. *Hogy megmaradtt részét világi pályádnak A' Hétmagyaroknak szenteljed 's Árpádnak* (452/37). 3. Épségben maradt. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanára* (10/33).

- megmás** i (2)
 1. Mászva feljut vhova. *A' fenyveseknek görbe gerintzeit Megmászom* (418/7). 2. ⟨Nyomot hagyva⟩ végigjár vmin. *Elősször is Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/15).
- megmászván** in (1)
 Mászva feljutva vhova. *Azután meg mászván az Alpes bértzeit, Köszöntötte Péter és Pál küszöbjeit* (96/5).
- még-még** hsz (1)
 Ismételt. *Ámor' tanásából ~ meg kérlelem; Ki tudja? tán gyengébb szívvel bánik velem!* (196/73)
- meg-megannyi** nm (1)
 Nagyon sok. *Tele olly lelkekkel termékeny kebeled, Kikben meg meg annyi Mentorid' tisztele* (313/128).
- meg-megmarad** i (1)
 Itt-ott használatos. *Szeg a' régi Magyaroknál barnát vagy setétet jelentett, némelly szólásokba nálunk is ~t* (268*/21/2).
- megmenekszik** i (1)
 Megmenekül. *Mihelytt a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264).
- megment** i (3)
 Megóv vkit. *De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól, Ha meg találnák hallani! Isten ments meg azoktól!* (231/454)
meg menti (453/211), *fogtok ~eni* (258/31).
- megmenthet** i (2)
 Megóvhat. *'S kétségbeesését tsak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg mentette* (202/72).
menthetitek meg (267/213).
- megmered** i (1)
 Szív ~: a szív megáll. *Ah! ~jen szívem inkább, És veled egy por alatt fedezzen E' bódog Ákász'* (395/23).
- megmerevedett ~ megmerevedt** mn (2)
 Meghalt. *Ha meg-halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedt tested szívembe temetem* (127/44). *Köszönti néma szám, 's e' meg merevedett Nyelv is prédikálja igaz hív-ségedet* (222/63).
- megmeredve** in (1)
 Holtan. *Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó közében El nyúlva 's meg meredve* (114/300).
- megmérhetetlen** mn (2)
 1. Amit nem lehet megmérni. *Egy ég felettem elterjedt, Alattam áll másik ég; Óh e' kettő között elterjedt Megmérhetetlen mélység!* (397a/304) 2. Kimondhatatlan, módfelett nagy. — ...a' *Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges Meg mérhetetlen böltsessége* (123/60).
- megmetsz** i (1)
 Levág. — ...*tépd le lombjait, mesd meg veszseit késsel* (413a/911).
- megmél** i (1)
 Megédesít. *Ámor ... Az Arkilok Jámussait Apróra szeldelē el, Ambróziával illetē, Szerelmivel ~é* (106/14).
- megmél** in (1)
 Megédesített. *Adott még többet is: 's Meg nem mézeltetis Adott a' Kis tsintalan* (135/32).
- megmocskolni** in (1)
 Nem meri megmocskolni az Óceán tengerét: nem mer megmártózni az Óceánban. *Környűl vészi a' két Medvét (:vagy a' Göntzöl szeke-rét:) Melly nem meri megmotskolni az Otzeán' tengerét* (413a/257).
- megmond** i (33)
 1. Szóban tudtul ad vmit. *'S mondja meg az ottan lévő vendégeknek, Mi a' kívánsága a' Dáma-seregnek* (330/1077). *'S ~ja népének, hogy mozdíthatatlan Az a' trónus, melyet véd a' Halhatatlan* (337/297). 2. ⟨Könyvben⟩ leír. *Ha Picard után mégy, tám el sem érsz oda, Koecher pedig azt sem mondja meg mitsoda* (126/36). 3. Következtetve megjósol ⟨művében⟩. *'S imé Dubranowszky előmbe jött ál-momba, Az, a' ki esőt-mit meg mond a' Kalendariomba* (314/8). 4. ⟨Jelenség, esemény⟩ megmutat vmit, előre jelez. *Mondd meg nekem komoly fuvallat! Látád é Azt a' Volga' síkját melly volt az Árpádé?* (313/35) — *Meg mondta ezt a' Kabala Még tavaly, de nem hittem* (92/258).
~om (169/34), *meg mondom* (314/47), *Megmondom* (176/29), *Meg mondom* (126/32,

157/13, 15), ~ám (433/16), *mondtam meg* (143/17), *Meg mondták* (92/12). — *Meg mondjam* (132/16), *meg mond* (157/22), *mondd meg* (268/59, 103), *Mondd meg* (456/19, 25, 29, 33), *Monddmeg* (188/7), *Mond meg* (202/111, 455/2), *mondjad meg* (111/110), *Mondjátok meg* (196/94, 210/23, 219/87, 313/53, 380/92), *Mondják meg* (358/46).

megmondván in (1)

Szóban közölve. *Megmondván mitévők légyenek* (330/1334).

megmos i (1)

Befröcsköl. *És mikor ennek a' fetszkendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz érnek A melly gyümölsöt a' vér tseppek meg mosnak Tet-szenek Tirusi bársony szín pirosnak* (77/229).

megmosatván in (1)

Mosással megtisztítva. *Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatvánn, gyakran megyen temérdek nagyságába Roma triumfusi előtt Istenek templomába* (413a/670).

megmosdott in (1)

Megmosdott nap: a felhők mögül kibukkanó fényesen sütő nap. *A meg mosdott nap az a' ki mindeneket Táplál sugárral minden embereket* (3/3).

megmosni in (1)

Megfürdetni. *Nints a' vallás ellen ... Juhokat hasznos vízbe* ~ (413a/279).

megmozdíthatatlan mn (1)

Szilárdan álló. *Azomban a' Dámák ~ Nagy ármádiája mégis mind únatlan' Attakban volt sok szép Ifjaknak kárára* (330/1433).

megmozdul i (1)

Mozogni kezd. *Mindjárt, ha megmozdult ... Szívére Ákillesnek egy nyilat Villogtatott annak Szeméből* (170/10).

megmozgat i (2)

Mozgásba hoz. *Ezt mihelyt valami szellő megmozgatja, Azonnal kétfelé büszkén fintorgatja* (194/5, 58/5).

megmunkál i (1)

⟨Földet⟩ megművel. *De bár az emberek, 's barmok mindent így ~nak Serényen bánnak a' földdel* (413a/133).

megmunkálni in (1)

⟨Földet⟩ megművelni. *El kell mondanom a' kemény Parasztnak eszközeit Mellyek nélkül meg nem lehet munkálni a' földet* (413a/180).

megmutat i (24)

1. Szemléltetve bemutat vmit. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha úgy tesz az szívesen Meg is fogom mutatni* (169/24). *Te mutatod meg minékünk, Mi fejér, mi fekete?* (390/5) **2.** Úgy tesz láthatóvá vmit, hogy meg is látják. *'S meg mutatja a' nap a' fellegek megett Az égnek a' földet, 's a' földnek az eget* (202/65). **3.** Nyilvánvalóvá tesz, bebizonyít. *'S azoknak ~ja Hogy hív egy pásztor ő* (259/327). *Vagy azt ~om, hogy idős létemre, Erővel is ifjat keritek kezemre* (330/805).

meg mutatom (210/14), *~ja* (268/149, 330*/156/5, 413a/786), *meg mutatja* (114/567, 126/27), *Megmutatja* (268/176), *meg mutattya* (56/65), *mutassák meg* (413a/1032), *~á* (445/14), *~ta* (170/52, 306/253, 337/383), *mutatta meg* (313/21). — *mutasd meg* (127/9, 337/203, 421/9), *mutassa meg* (310/27), *Mutassátok meg* (210/25).

megmutathat i (1)

Bebizonyíthat. *Mellyben megmutathassátok a' haza' ellenségén, Hogy most is magyaros kar van a' magyaros kard' végén* (259/527).

megmutogat i (2)

Többször bemutat vmit. *A' görbe ekének hasznát meg mutogattad nyilván* (413a/21). ~ (348/22).

megnagyobbító fn (1)

Vmit megnagyobbító személy. *Én így kötelezvén magam, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább ~ja* (239/148).

megnedvesít i (1)

Nedvessé, könnyessé tesz. *Mellyeket sok özvegy jajos párázatja Meg nedvesít mikor férjét siratja* (210/30).

megnedvesült in (1)

Esőssé változott ⟨idő⟩. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja* (413a/424).

megneheztel i (1)
Megharagszik. *A' kevéj hát ha meg neheztel?*
— *Hát ha ki vér?* (157/15)

megnemesít i (1)
Jobbá tesz. *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőitök: ~i György, A' Szittyá testet Brittus ésszel* (418/82).

megnémetesedett i (1)
Némétte vált. *E' nem bálba nevedett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak* (114/712).

megnémít i (1)
Elnémít, szótlanná tesz. *Én — mert szívbéli bánatod Megnémít — ki fogom zengeni siralmad* (386/18).

megnémul i (7)
1. (Elmény hatására) nem tud megszólalni. *Szólj, de hiszem nem tudsz; azok meg némulnak, Kikre csoportosan a' bajok tódulnak* (212/11). 2. Elnémul, elhallgat. *El multak a' hadak már meg némulának Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/1). 3. (Harci eszköz) abbahagyja a tüzelést. *Meg-némul a' dörgés, nints hát miért félni* (159/6). *meg némult* (209/81), *Megnémult* (432/31). — *némüljon meg* (133/15), *Némüljatok meg* (397a/917).

megnépesül i (1)
(Ott repkedő méhekkkel) megtelik. *Megnépesült hamar az együgyű tserény* (341/34).

megnéz i (7)
1. Megszemlél. *Elébb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/44). 2. Látás útján meggyőződik vmiről. *Nézz meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom* (169/13). *meg nézte* (326/44). — *nézd meg* (453/43, 454/67), *Nézd meg* (2/1, 453/44).

megnézet i (2)
Megvizsgáltat. *Te a' főbe tartod minden szépségedet: Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet* (254/36, 61/38).

megnézhetni in (1)
Olvasható, ellenőrizhető (az idézett helyen). *Megnézhetni* (330*/199/15).

megnincs i (3)
Nem található meg. *A' mi benne meg-nincs, az rúttnak mondatik* (421/24, 127/24). *nints meg* (454a/32).

megnő i (1)
(Növény) fejlettebb lesz. *Az egyikbe tsemétkkel nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha ~nek, sorjába elplántálja* (413/798).

megnyargal i (1)
Lóháton bejár. *De mi messze tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat* (413a/1102).

megnyer i (12)
1. Megszerez. *Az ellenkezőket még is szélylyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/46). 2. Visszaszerez. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, ... Törjük le, 's nyerjük meg érdemlett betsünket — Tsúffoknak tárgyává tettek már bennünket* (330/947). 3. Felkelti vkinek a rokonszenvét, vonzalmát. *Jer, Barátom! harmadiknak Hozd elő Bólts Sandered'; Hidj nekem, Magyarjainknak Véle kedvét ~ed* (163/36). *E' különös Sympathia által tehát ha az érzékeny Szépeknek tetszését meg nyerem* (368*/24/7). 4. (Gyereket) megszül. *Élj sokáig hív pároddal nagyot nőjjon Esztered, Kisded Tsimotád Ádámra üssön, majd ha meg nyered* (326/58). 5. Rábír vkit vmilyen tevékenységre. *Most mikor őtet is ~ted végtére, Uj hegyet tetéztél szerentséd' hegyére* (306/305). 6. Visszakap. *Óh vajha megnyerném régi épségemet, 'S megifjítana még az Isten engemet* (267/203). 7. Visszanöveszt (tollat). *Elhúllt tollát kevés nappal Megnyeri mindenestől; Okossá lessz a' Kár által, Messze kerül a' Lestől* (208/70). *megnyér* (225/14), *Megnyert* (307/118); *~i* (377/52), *~étek* (241/10).

megnyergel i (1)
Céljaira használ fel vmit. *Márs a' vén Ótzeán' hátát ~i: A' föld nyög a' roppant táborok' súllyától* (337/48).

megnyergelvén in (1)
Hátaslóként használva. *Azzal tartja az együgyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként ~ az embereket, a' Szent Gellért' hegyére járnak rajtok borsért* (330*/143/5).

megnyerhet i

1. Megkaphat. *Madám de Grenouillnak, Ha vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse egy tsókját* (114/741). 2. Megspórolhat. *Így sok fáradságot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed pontjára érhetnél* (126/41).

megnyílik i

1. Kinyílik, kitarul. *Nyílj meg most, Helikon! nyílj meg: Ti magatok Szép Istenasszonyok előttem dalljatok* (330/1165). *Nyíll meg áldott vidék 's meg szánván engemet, Fogadd bé előre megfáradt lelkemet* (406/11). 2. Hozzáférhetővé, elérhetővé válik. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök várdaig ér* (268/23). 3. Feltárja érzéseit. *Nem nyílik meg szívem' útja Többé pillantásidnak* (208/39). 4. A napkelet ablaka ~: hajnalodik, jobb időszak kezdődik. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjtszaka Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka* (203/22, 81/22).

Nyílj meg (282/20, 330*/175/1).

megnyílni ~ megnyílni in

Kitárulkozni. *Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Író pennájának meg nyílni kívánnak* (25/40). *Szelidebb vidéket látok megnyílni, A' fojtó lélekzet kezd már tágitani* (306/67).

megnyílt in

Szabaddá vált, nyitott. *Le rohan a' felhő megnyílt tsatornával, Egyesül a' tenger' atyafi habjával* (202/9, 56/9).

megnyílni in

Kitárulva. *Megnyílni olvadoznak Hő szíveink reátok* (373/204).

megnyílván in

Kinyílni. *Belől a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyílván árvízint omlanak lángjai* (195/18, 59/18).

megnyit i

1. Kinyit. *A' bú gyenge rebegéssel nyissa-meg száz' ajakát El-lágyúlt szíved roskadó tárházának ablakát* (162/11). 2. (Nyílast, utat) szabaddá tesz. *Legalább a' Zrínyi útját ~om előtetek* (259/548). 3. (Ruhát) kigombol. *A' hűvös Etéziának Ám ~om kebelem'* (425/22). 4. (Hordót) csapra ver. *És kivont dugóval,*

(2)

tsappal Megnyitott hordót, butykost (317/154). 5. (Fegyverrel) felvág. *Itt a' melyem; jer, fegyverreddel Nyisd meg elrontsoltt szívemet* (379/142). 6. Vmi kezdetét veszi. *Az Arany békesség Templomát meg nyitta* (54/7). 7. Az ég kékségét ~ja: kiderül az ég. *Szakadoz a' felhők' setétes kárpitja, Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja* (202/60, 56/60). 8. Nem ~ja meg szívét másnak: hűséges marad. *Már azolta semmi Szűznek, Semmi Nyílnak, semmi Tűznek Nem nyitom meg szívemet* (275/6). *meg nyissa* (238/24), *Nyissátok meg* (139/24, 331/9).

megnyittat i

(1)

Csapot ~: bort engedtet. *Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor ~ta Jó'sef már a' tsapját, Melyből minden versre egy-egy ittze csordul* (233/18).

megnyom i

(2)

1. Nyomatékokat ad vminek. *De a' Bán is szabályájával Meg nyomá' kevélységét* (114/696). 2. (Babonás hiedelem szerint) alvás közben vki mellére ül, és ezzel zavart okoz az illető légzésében és szívműködésében. *Álmaim is mind nehezek Mind tsak kísértést érezek. Az éjjel is a' setétbe' Megnyomtak az Úr' képébe* (309/100).

megnyughat i

(1)

Nyugodt lehet. *Hála, hála az Egeknek Végre már ~om* (357/2).

megnyugodni in

(1)

Belenyugodni. *E' bölts fejek' intézésén meg nyugodni jobb lészen* (326/47).

megnyugodt in

(2)

Beletörődött, megbékélt. *Menjünk tömlőztébe, hol a' fő böltsekkel Készül a' halálra megnyugodtt Lélekkel* (454/411). *megnyugodtt* (454/692).

megnyugot i

(1)

Megnyugtat. *Ő a' sok bajokból Végre megfáradt szegényt Vagy kéri, vagy nem kéri, ~ja* (410/40).

megnyugovás l. megnyugvás**megnyugszik i**

(3)

1. Belenyugszik vmibe. *Megnyugszom, mert tiszta szíved' látom. Hordjon a' szerencse, hű*

barátom! (295/31). **2.** Megpihen, megszáll vhol. *Itt nyugodott ő meg* (330/53). **3.** *⟨Holttest⟩ végső nyugalomra lel. Te pedig a' porba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsősségre fel kelsz, mit kerestem* (213/123).

megnyugtat i (2)

Oda hat, hogy vki megnyugodjék. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/72). *~tya* (454/268).

megnyugtató fn (1)

Megnyugvás. *Erősítést, vigasztalást, ~t, gyönyörködést, vagy tsak tsupa időöltést kívánók* (454a*/256/9).

megnyugtadni in (1)

Megnyugvást szerezni vkinek. *Beszéllek, — de ~ Tsak magamat kívánom* (208/89).

megnyugtató mn (1)

Bátorító. *En is ~ örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekről énekel* (442/19).

megnyugvás ~ megnyugvás fn (3)

1. Beletörődés. *Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal? Az én végemet is hideg Megnyugvás' szemivel kellene néznetek* (454/710). **2.** Nyugalom. *Te is kevély megnyugvással Bird magadat, ha sikólt az allynép* (440/11). *megnyugvást* (200/34).

megnyúz i (3)

1. Könnyörtelenül kihasznál, kifoszt. *Illyen módon fogják megnyúzni népünket, Jaj régen eladták már a' mi bőrünket* (416/7). **2.** Megkopaszt, lefagyaszt. *Az ajtónál álló télnek hideg zúzza A zöld ligeteket 's mezőket megnyúzza* (87/54, 194/88).

megold i (2)

1. *⟨Kötést⟩ kibont. A' kis madaratska' Lábánn a' kötél gyengíti Játékból azt el repíti, De lábát nem oldja meg* (460/68). **2.** *⟨Gálya kötélzetét indulásra⟩ előkészíti. Én akkor senki szavára a' Tengerre nem menek, Én meg nem oldom a' partról Gályámnak alattságát* (413a/460).

megoldoz i (1)

Vki ruháit ~za: levetközteti. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg oldozza ruháit* (231/356).

megolt i (1)

Kiolt, megszüntet. *Tudom, nem hiszed, hogy régi Lángomat ~ottam* (208/74).

megoltalmaz i (2)

Megóv, megvéd. *Ki Párt Ütő, ki nem, ítéllye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmaz* (80/8). *Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg tőle Ez égerfa' sátora* (397a/1083).

megolthat i (2)

1. *⟨Tüzet⟩ kiolthat, elolthat. Még is, a' jó Latici, jó hogy nem alhatott, 'S ekképpen a' tüzet hamar megolthatta* (330/1757). **2.** *⟨Vki vágyát⟩ megszüntetheti. Még sem olthatta meg annyi sok esztendő, Bár már hatvan ötöd füre lesz menendő, Most is a' legényért mindjárt kardra kelne* (330/219).

megolthatatlan mn (1)

Kiolthatatlan *⟨tűz⟩. Felhőkig göngyölög a' ~ Tűzláng* (337/45).

megolvad i (1)

⟨Szív⟩ elérzékenyül. Mert egy két pertz múlva mindjárt a' menysei Karoknak hallattak édes Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek ~tak (330/1863).

megolvadt in (1)

Folyékonnyá vált. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain ... a' lánggombolyagokat 's a' ~ köveket Torkán kikalyimpáztatta?* (413a/478)

megolvas i (2)

Megszámol. *Mankót fog, és ~sa Minden tippenéseit* (392/67). *olvastam meg* (330*/177/6).

megolvasni in (2)

Elolvasni. *Méltó az egész helyet meg-olvasni* (268*/22/10). *~* (330*/199/4).

megolvashatni in (1)

Elolvasható. *Ennek is egész formáját, természetét, és fogása' módját ~ Földinél* (330*/200/5).

megorvoslódik i (1)

Meggyógyul. *Hát az az értetlen hat betűs nyavalya, Megorvoslódott-é* (279/4).

megorvosol i (2)
Panaszt, bajt ~: megszünteti vki gondjait. Jó-zsef ... minden Országit maga öszvejárja, ... Hogy ~ja a' nép' panaszait (259/210). És a' síró ártatlannak Orvosolja meg baját (397a/276).

megoszlato fn (1)
Elválasztó. Vélttem, hogy egymástól holtig meg nem válunk, 'S meg-oszlato'nk lehet tsu-pán tsak halálunk (63/16).

megoszt i (5)
 1. Másnak is ad. *Mikor a' mim vagyon, fel de-rült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül sze-gényekkel Istenem! (453/196) 2. Elválaszt. Mit tesz, ha egy érzéketlen Téged és engem szünet-len, Mint egy mélyly tenger ~, És a' rózsáktól megfoszt? (443/167) 3. Elrendez. Én a' köz Igazság' törvényjét ~om, 'S egyiket is e' nagy szívtől meg nem fosztom (268/117). meg oszt (63/10); meg-osztja (63/2).*

megosztható in (1)
Felbontható. Úgy van! Mert tsak ott győz a' lerontó halál, A' hol ~ részetskékre talál (454/74).

megosztó in (1)
Vmit elrendező. Fiaim! Igazat tészek köztetek, Tsak köz pert ~ szónak engedjete (268/110).

megosztva in (1)
Több felé osztva. De nem bánom, legyek min-dentől meg fosztva Légyen ékességem kettő közt meg osztva (73/16).

megóv i (2)
Megvéd. A' nagy Terézia mindkettőt meg ójja (259/189). Megójja (257/159).

megöklel i (1)
Felöklel, fellök. Senki ne hidjen Matskának, A Dáma ezt feleli, De jobban ne a' Bikának, Mert e' jól meg ökleli (231/222).

megöl i (23)
 1. (Állatot, embert) életétől szándékosan meg-foszt. *Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal (453/234). Lájéké meg öltünk tyúkot, lúdat, kappant (340/13). 2. (Folyamat) élőlénynek halálát,*

pusztulását okozza. Egek! Óh jaj! Meg öl a' zaj (459/13). 3. (Erős érzelem) letör, tönkre tesz vkit. Mert, akármit végzesz fejmemnek, A' kin, vagy az öröm, meg-öl (430/44). Ah, a' szerelemföltés, ah, majd meg öl (139/89). meg öl (176/40, 192/51), öl meg (439/58), ölsz meg (186/26, 443/121), meg öle (330/1340), meg öltetek (139/106), ~tek (337/313); meg ölé (114/729), meg ölék (114/323), ölte meg (284/3), ölte meg (454/690), ölte-meg (379/156), ~ték (337/317). — Ölné meg (114/241). — meg öljön (114/124), meg ölljön (30/6), öljetek meg (443/78).

megöldököl i (1)
Kiöl, megszüntet. Egy pillantásokkal meg-öldökölik szintén Azt a' Reményt, mellytől élek és halok én (176/79).

megölel i (13)
 1. (Szeretete jeléül) átkarol vkit. *Óh Angyali Tábor! Várákossal velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem (217/90). Megtisztelem és Druszámát Egy úttal meg ölelem (438/12). 2. Szeret. Óh öleld meg szép vidéked! Mert te még bódlog vagy ott, A' hol a' szerentse néked Egy árnyékos fát hagyott (420/13). Ölelsz meg (302/42); ~i (190/100), Meg öleli (212/76, 297/62), ~ém (447/90), meg ölelém (134/90). — Megölelném (339/14). — ölely meg (186/34), öleljetek meg (215/142), öleld meg (161/1).*

megölelés fn (3)
Átkarolás. Jövel nagy anyádnak meg ölelésére (215/146). Jövel nagy anyádnak meg ölelésére (210/88, 215/122).

megölelhet i (1)
Átkarolhat. Alig várom, hogy érhessem Kimú-lásomat, Hogy ismét megölelhessem Kedves Páloamat (299/94).

megölelvén in (1)
Átkarolva. A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén (114/582).

megölés fn (1)
Vki életének kioltása. De egy Kron Printz ~se Mint a' köz jó megsértése Publicumra tar-tozik (114/319).

- megölet i** (1)
Erőszakkal elveteti vki életét. *Verd le, tipord le dühös seregét a' Frantzia népnek, Melly ... ~te királyát* (253/65).
- megölő fn** (1)
Vki életét kioltó személy. *Én vagyok meg ölőd Thisbém!* (77/191)
- megölt mn** (2)
Erőszak áldozatává vált. *Ott egy halvány asz-szony ~t férje s' attya' Vérbe, porba kevertt testét mosogatja* (337/61).
~t (337/307).
- megönt i** (1)
Követ ~: sírkövet készít. *Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket: Én nem vetnék pompájokra Soha irígy szemeket* (397a/537).
- megőriz i** (5)
1. Őrizve megóv, megtart vkit. *Óh már az ég esmér Téged, 'S letette jutalmodat; Megőriz kedves Férjeddél, És megáld benneteket* (454/961). 2. Megment vkit. *Óh Uram! Őrizz meg ettől A' vasorrú kísértettől!* (339/7) 3. <Szellemi értéket> épségben megtart. *Század-jai az elmúlásnak, Altaladják ötet egymásnak, És ~ik hűséggel* (451/21).
meg őrizik (255/21). — *őrizz meg* (160/9).
- megőrni in** (1)
Megőrölni. *Ilyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat, Megpergelni, gyenge tűznél, 's ~ a' búzákat* (413a/275).
- megőrzés fn** (1)
Fogva tartás. *Az ő Megőrzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/6).
- megőszül i** (1)
Megöregszik. *Megőszültem az Úr' Ura Atytya mellett, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1677).
- megőszült mn** (2)
1. Megőszült vénység: öregkor. *Mint a' meg vénhedt fa ...Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg őszült vénségét vélünk képzelteni* (214/6). 2. Megsárgult. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül? Köszöntvén tudnillik a' meg őszült*
- nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5).
- megpállik i** (1)
Megposhad. *Ne hogy ha a' véred tsendesenn állana, Mint a' legfrissebb víz, egyszer meg-pállana* (239/106).
- megparancsolni in** (1)
Parancsként elrendelni. *Ugyan ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplánjának ... megparantsolni* (238*/144/9).
- megpárol i** (1)
<Vetőmagot> Baktériumoktól mentesít. *S bár sok vetni való magot vigyázva készítenek, Gyenge tűzön meg párolják* (413a/210).
- mégpedig ksz** (2)
1. <Kérdés előkészítésére.> *Hát úgymond, rab vagy Poétám! még pedig a' Bánaté?* (162/117) 2. <Az előzőkben mondottak> fokát, mértékét tartalmazó mondat kapcsolására. *Éljen Krisztina, még pedig olly sokáig ...ollyan nagyon sokáig, Hogy még ezt az újj házát is láthassa ... ótskának* (310/49).
- megpendül i** (1)
<Hangszer> megszólal. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája* (330/459).
- megpergelni in** (1)
Megpörkölni, megpirítani. *Ilyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat, Megpergelni, gyenge tűznél, 's megőrni a' búzákat* (413a/275).
- megpetél i** (1)
<Madár> párosodik. *'S a' héjja ~i a' galambokat* (327/32).
- megpihen i** (5)
1. <Fárasztó tevékenység után> pihenőt tart. *Pihenj is meg végre, mert meg érdemletted* (266/55). 2. Megnyugszik. *Hála, sok tsábitásidnak, Nitze! már ~ek, Egy szegényenn szá-nakoztak Végteére az Istenek* (208/2).
Pihentél meg (400/8). — *~ne* (217/62). — *pihenny meg* (143/37).
- megpihenni in** (4)
1. Pihenőt tartani. *Itt akart hát ~ A' hadaknak istene, Únalmára kezdvén lenni A' feldúltt vá-rak' szene* (368a/21). 2. Megnyugodni. *Így le-*

*het hűségbe' lennünk, Karjainkon megpihen-
nünk Csendesen (285/48, 183/20).
meg pihenni (266/54).*

megpihentet i (1)

Elősegíti, hogy kipihenje magát. *E pihenteti
meg az törődött testet Az ember képére ujj éle-
tet festet (8/5).*

megpillant i (1)

Hirtelen meglát, észrevesz vkit, vmit. *Alig
pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly'
édes öröm lepte belől (330/1581).*

megpillantván in (1)

Meglátva. *Major de Su meg pillantván A'
Bürbő harmintzadját, A' tó felé el illantván
Oda hagyá századját (114/721).*

megpirul i (1)

Elpirul, pirosság ömlik el az arcán. *Ezenn a'
mord lélek igen megpirula (239/89).*

megpirult mn (2)

1. Megérett. *Ő a' kegyelmes Isten És ő az, a'
ki által A' megpirultt gerézdben Nyájaskodó
barátság, Öröm, kacaj, ledérség, 'S tréfás
szavak teremnek (319/29). 2. Megpirult irigy-
ség: megszegyenült irigyek. Semmi hijános-
ság rajtad meg ne tessen, Melyet a' meg pirult
irigység nevesse (233/52).*

megpötyögösít i (1)

Meglazít. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos
zúz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg
nem pötyögösíti (454/428).*

megprémez i (1)

Peremet készít. *Egy gazda virágzó kertjét épí-
tette Mellyben minden táblát a' kertésznek ke-
ze Zöld bársony hantokkal körül meg prémeze
(72/22).*

megpróbál i (2)

1. Kísérletet tesz vmire. *Felveszem, fel, víg lé-
lekkel, 'S énekkel 's örömversekkel Megpróbá-
lalom pengetni (308/15). 2. Kipróbál. A'
frizérozó vasat, ... elébb holmi hánytt vetett
papiroson próbálják meg, hogy nem éget é
nagyon? (330*/137/4)*

megpróbálhat i (1)

Kipróbálhat. *Legalább, ha könyvem' végig
nem olvasod, Megpróbálhat'd rajta frizérozó-
vasod' (330/24).*

megpukkad i (2)

1. <Irigység> majd szétveti. *Nevednek óltárt a'
maradék emel: Megpukkad annál a' kajánság,
És a' Halál elalél előtte (440/15). 2. Szétfe-
szül. Gazdag lessz itt az aratás, temérdek élet
terem Ugy hogy majd ~ tőle mind a' tsűr,
mind a Verem (413a/58).*

megpukkan i (1)

<Irigység> majd szétveti. *Légy te az a' ki valál!
Mind ~nak irigyid, Mint hogy igaz, mindég
győzni fog a' te ügyed (315/19).*

megrag i (3)

1. A szél foga ~: tönkretesz. *Nézd a' hízkeldő
füvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél
foga meg nem rágott (90/16). 2. Amelyet az
időnek acélfoga meg nem rág: időtálló, mara-
dandó értékű <alkotás>. Sőt talán most éppen
maga írogat olly verseket Az időnek atzélfoga
meg nem rág a melylyeket (111/38).
meg rágja (188/46).*

megragad i (4)

1. Hirtelen erősen megfog. *Ezek ~ják Himent
és a' könyvet; amazok nem hagyják
(330/1279). 2. <Fa> gyökeret ver, életben ma-
rad. Meg ragadtak már a' földbe (413a/971).
3. <Tűz> beleég. — ...a' <tűz> kövér kéreg
alatt magát elébb elrejtí, Majd meg ragad a'
tuskóban és az ágoknál fogva Magossan rep-
pen az égre nagy retsege ropogva
(413a/842).
~ja (413a/857).*

megrak i (5)

1. Elhelyez vmit vhol. *Még mikor Deukálion
az elszórott kövekkel Megraká a' pusztá
Földet a' kemény emberekkel (413a/74). Éris
sem henyéle a' többi társával, 'S minden rést
és utat ~ott minával (330/1018). 2. Holttal ~
vmit: sok embert elpusztít vhol. Ő [a pestis] az
öldöklő angyal, melly meg raka Minden házat
holttal egy szörnyű éjtszaka (215/75). 3. (Ró-
zsa tövist) növeszt. Szépségét, melly szállt az
égből, Tövis nyállal rakja meg ő (148/6).
Megrakta (170/14).*

megrakott in (5)

Vmivel bőven ellátott, vmit bőven tartalmazó.
*Itt az erdő 's a' vadakkal ~ szövevények
(413a/1026). Sokan még tsak alig érkezhettek*

erre A' nyomorúsággal meg rakott tengerre (211/38).
meg rakott (211/28), *meg-rakott* (162/67),
Megrakott (397a/1018).

megrakva in (1)

Bővelkedve. *Megifjúltt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes himmel 's bok-rétákkal Megrakva néznek rám ők* (397a/1132).

megráz i (2)

(Szél) erősen megmozgat. 'S eggyyszer *meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fösztja szép virágát* (147/4).
meg rázza (202/14).

megrázás fn (1)

Megtámadás. — ... 's a megrettent Európa határi *Meg-rázásával nagy lelkű Nemzete fenyét A ragyogó Napnak méltóságáig emelte* (450/24).

megrázattat i (1)

(Elektromosság) rázkódás érzetét kelti vkiben. *Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna, Elektrumi szikrát vehetne magának, Mellytől minden népek ~nának* (337/286).

megrázkodik i (1)

Összerezzen. Irtózva tekintett még egyszer útjára, *Meg rázkódott, 's ekként szállott utóljára* (202/74).

megrázkódtat i (2)

1. Felráz. *De a' Múzsáknak szózatja A' sirt is megrázkódtatja, 'S életet fúvall belé* (415/32).
 2. Megrettent. *Víg lélekkel nyargalnék ki az ellenség nyakára Megrázkódtatnám még egyszer a' Pálfy' név' hangjára* (259/540).

megrázott in (3)

Megmozgatott. *Hozzánk ugyan gyakor éjjel A' lankadtt Tél vissza-tért, 'S ~ szárnyáról szélllyel Szóra zútot, havat, dért* (397a/47).
Meg rázott (59/3, 195/3).

megrémült mn (4)

Rémületbe esett, nagyon megijedt. *A' megrémült banya teheneket fejet, Háza' oltalmáért készíti a' tejet* (330/527).
meg-rémült (192/24, 216/33, 260/20).

megrendít i (2)

Megrázkódtat. *Stambul' kőfalait rendítsd meg szavaddal* (337/217).
Rendítsd meg (267/14).

megrendül i (4)

1. Nyugalmi állapotából kissé kimozdul. 'S *hát im víg Kiáltásokra Rendül meg a' Sziget' Tájja* (244/26). 2. *A föld ~: földrengés keletkezik. Tsak alig rendült meg a' föld' mély ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege* (195/1, 59/1).
meg rendüle (114/546).

megrendült mn (3)

1. *Az ég ~ sarka: az ég viharos része. Az égnek meg-rendült sarka hosszan dörög* (202/40, 56/40). 2. *Megrendült tenger: háborgó tenger. Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, ... A' meg rendült tenger' torka mind rá bömböl* (202/16).

megreped i (1)

A föld gyomra ~: földrengés következtében szakadék keletkezik. — ...im egy nyomra Megállnak a' folyóvizek, ~ a' föld' gyomra (413a/485).

megreszkettet i (1)

Megfélemlít. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal* (337/218).

megretten i (12)

Hirtelen megrémül. *Csak avantgárdával harcoltunk mindketten, Hát az én vitézem egyszerre ~* (239/180). *Szívem még is mindég bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek* (114/122).
meg retten (114/641, 193/19), *meg rettennek* (337/123), *meg rettentek* (114/974). — *meg rettenj* (191/17), *Meg rettenj* (191/22), *meg retteny* (55/22), *rettenjél meg* (267/127), *Meg rettenjünk* (259/560, 674).

megrettent¹ i (1)

Megrémít. *Nagy Pál! Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettenstd meg dsidázó népeddel Galliát* (337/182).

megrettent² mn (1)

Megrémült. — ... 's a ~ Európa határi *Meg-rázásával nagy lelkű Nemzete fenyét A ragyogó Napnak méltóságáig emelte* (450/23).

megrettenthet i

(1)

Megrémithet. *Sem Burkus' fortéllya törbe nem ejthete, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/176).

megrettenthetetlen mn

(1)

Félelmet nem ismerő. *'S hogy Mántua' vára nem megvehetetlen, Mikor az ostromló ~* (337/386).

megrezen i

(3)

1. (Tárgy) megrezdül. *Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén* (139/3). 2. (Személy) egy kissé megrázkódik. *De mit látok Istenek! Minémű öröm' lármája, a' melyre ~nek?* (405/32) 3. Megijed. *De azért ha bánt is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fère magad tőlle* (55/17).

megriad i

(1)

Hirtelen megijed. *Maga Jupiter ... Villogtatja a' Menykövet lángoló jobb kezébe, Melly zendülésre reng a' Föld, a' Vadak meg riadnak* (413a/338).

megritkít i

(1)

Ritkábbá tesz. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja És a' ritkát meg sűríti, a' sűrűt ~ja* (413a/425).

megritkul i

(1)

(Emberek) száma csökken. *A' midőn a' holtak rakásokra hulltak, A' sűrűen hulló népek meg ritkúlnak* (215/70).

megró i

(1)

Megjegyez. *Sőt sokan az ég tájékát ~jják a' helyban is, Hogy kiki a' merre állott, arra állyon mostan is* (413a/800).

megroggyant in

(1)

Megroggyant alkotmány: erőtlén, tönkrement test. *És te, a' szelid Álomnak Áldott testvére, jövel! 'S ~t alkotmányomnak Kötéseit óldozd-fel* (428/179).

megrokkán i

(1)

Legyengül. *Meg rokkán és végre Frantz kézre adódik* (238/96).

megromlik i

(2)

1. Elromlik. *Mert hamar ~ a' gyomor főzése, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése* (330/469). 2. Leromlik, legyengül. *Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/62).

megroncsol i

(1)

Megvisel, legyengít. *Sok az ember baja Egy belső nyavalya Engemet is ~t* (135/3).

megront i

(3)

1. Kedvezőtlen irányban megváltoztat. *Ki Párt Űtő, ki nem, itéllye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmazta* (80/8). 2. (Dühöt) lecsillapít. *Hadra, Pajtásim! Serényen, Vágjuk a' Frantzot keményen Dölyfös mérgét rontsuk meg!* (257/3) *meg rontanak* (210/40).

megronthat i

(2)

Tönkretethet. *Így tehát azt sem a' télnék fagya meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, sem zápor többől ki nem forgatja* (413a/828). *meg ronthatson* (454/216).

megrontott in

(3)

1. *Megrontott hit*: kételkedővé vált hit. *Ti halljátok Villámok! 's meg-rontott hitem boszszúllátok* (159/14). 2. *Részrehajlástól meg nem rontott*: részrehajlóvá nem vált. *Igazság Istene, ... Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' mérséklő fontott* (454/115). *~* (159/15).

megrögzött mn

(2)

Megrögzött homály: kitartó, tartós homály. *Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugara-it minden felé botságtattya Mellyel a' meg rögzött homájt meg szaggattya* (81/12). *meg rögzött* (203/12).

megrúgván in

(1)

Miután vmibe belerüg. *Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájulva rendkívül reszketve vert erem* (239/207).

megruházó fn

(1)

Felruházó, vkit ruházattal ellátó személy. *Ő lészen gyámola az erőtlennek, Ő meg ruházója a' mezítelennek* (214/88).

megsarkantyúz i

(1)

Meglovagol, kihasznál. *Boldog ... Ki a' meg kérlelhetetlen fáumot össze zúzta 'S a' fövény Acheron zörgő neszt meg sarkantyúzta* (413a/1049).

megsajdítván in

(1)

Megsejtve. *A' Szent barom meg sajdítván Ezt*

a' Maskarájából 'S Maga hasznára fordítván Ki búvik a' bikából (231/331).

megsántul i (1)

Sánta lesz. *Mind két lábra meg sántúla (114/831).*

mégse ksz (6)

A jelzett előzmény ellenére se. *Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobban (208/28).*

még se (317/195, 445/5, 454/22), Még se (287/43, 410/29).

megsebesít i (1)

Fegyverrel megsebez. *De segítségre hozzájok Ne induljunk, Istenek, Hogy éles kardjok s szabályjok Meg ne sebesítsenek (114/619).*

megsebbet i (1)

Megsebesíthet. *És midőn az eggyik kezed meg sebbete, A' másik sebünkre írat kötözgete (214/103).*

megsebbedt mn (1)

Megsebesült. *A' hol már öszvetörtt Baldakinja mellett Megsebbedt Marsaljok tsak alig lehellett (330/1492).*

megsegít i (1)

Segítséget nyújt. *Nálam jó vatsorád lejénd, Fabullom, Eggy két Napra, ha meg segít az Isten (140/2).*

megsejt i (2)

Észrevesz. *Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/4).*

meg sejté (114/862).

mégsem hsz/ksz (20)

I. hsz <Ellentét, szembenállás nyomósító szavaként.> *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' Jó Istent, még sem szorít másra (248/12).*

II. ksz A jelzett előzmény ellenére se. *Közel vagy még sem láthatlak (349/20). Ittam; de még sem érzek Az én fejembe' terhet (373/30). még sem (413a/619, 984, 454/256, 586, 460/128), Még sem (31/11, 61/40, 162/91, 208/26, 254/38, 267/142, 309/131, 322/12, 330/219, 532, 1421, 454/796).*

megsemmisítés fn (1)

Elpusztítás. *Mert a' ki e' Mindent semmiből alkotta A' ~t magának tartotta (454/84).*

megsért i (4)

1. Egy kissé megsebez. *De ámbár meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet (212/87).* **2.** Vkit becsületében, érzékenységeiben megbánt. *Vagy ha e' Szó úgy ~e; Mondd vissza, Lillám, Te is: Én nem haragszom meg értte (434/21). ~e (236/16). — meg sértsen (208/53).*

megsértteni in (1)

Alábecsülni. *Ki mérészli meg sértteni most királyi tisztemet (314/29).*

megsértés fn (1)

<Törvényt> áthág. *De eggy Kron Printz megölése Mint a' köz jó ~e Publicumra tartozik (114/320).*

megsértett mn (1)

Megbántott. *'S melly érzékeny bosszú, mellyet a' ~ 'S gyalázott szerelem önnön magáért tett (330/951).*

megsetétedik i (1)

Hold meg nem setétedik: nem tűnik el. *A' Hold a' Nap feljöttével Lám meg nem setétedik (307/96).*

megsetétit i (1)

Szégyent hoz vmire. *Rajta Magyar! ... zászlód e' légyen a' hadban, Hogy hadi szép hírét elejidenek meg ne setétítsd (253/58).*

megsír i (1)

Sírni kezd. *Ezt mondván, bús bánatjába Mint esett Szűz, úgy-meg sirt (317/79).*

megsirathatatlan mn (1)

Vmi ~: nem kell érte könnyet ejteni. *A' hol a' szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az emberi sors ~ (313/70).*

megsokasodik i (1)

Számban növekedik. *De bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a bánat mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik (162/74).*

megsokszorozván in (1)

Vminek számát sokszorosára növelve. *Ti, halhatatlan Lelkek! Az érdemet Megsokszorozván drága Hazátonkon, Buzgányra termett markotokba Pindusi tollat egyengetétek (439/14).*

megsózó fn (1)

Vminek ~ja: javítója. *Beg ártatlan élet, be'*

kedves nyugalom, Mellynek meg szózója a' munka 's szorgalom (198/42).

megsúg i (2)

Súgva közöl vmit. *Súgd meg neki, hogy Szám végsőt most lehellett* (174/8). *súgjátok meg* (172/27).

megsül i (1)

Elvágja ameddig megsült: kihasználja a lehetőséget. [A dáma] Legyen kitsiny, vagy nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült (330/390).

megsűrit i (1)

Sűrűbbé tesz. *És a ritkát meg sűriti, a' sűrűt megritkítja* (413a/425).

megsüt i (1)

Sütve ételnek elkészít. *És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyjük 'S mogyorófa nyáron kövér belső részét meg sütyjük* (413a/943).

megszabadít i (1)

Megment. *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene* (211/54).

megszabadul i (2)

Megmenekül. *Búván a' Tónak mélyére, Meg szabadult szerentsére Ebek harmintheadjától* (114/243). *megh szabadól vala* (330*/185/7).

megszaggat i (1)

Megrögzött homályt ~ja: feloszlatja. *Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugarait minden felé botságtattya Mellyel a' meg rögzött homájt meg szaggattya* (81/12).

megszakad i (1)

Megszűnik. *Egyszerre elhagyá a' hűrt, az inakat, A' lelket, a' szívet, — 's a' jó rend ~t* (330/1038).

megszakadt in (3)

1. Eleredt (zápor). *A' ~ zápor özönnel töltődik, A' tenger sikoltó zúgással verődik* (202/7, 56/7). **2.** Megszakadt ruháit: foszlányait. *A' múltó setéség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával ... 'S ~ ruháit szedvén szemem körül Igéző ortzáját vetette tükörül* (225/45).

megszakaszt i (1)

Gyenge bőrt ~ja: elötünik. Mert a' mint a' haj

középből kinőnek a' kis bimbók 'S ~ják a' gyenge bőrt (413a/599).

megszalad i (3)

1. Futásnak ered. *Összebög a' marha, ~ a' gulya* (330/1046). **2.** Menekül. *A' Békaság meg szalada Nyakra főre előttök* (114/901). *meg szaladt* (113/24).

megszáll i (8)

1. (Érzés, lelkiállapot) hatalmába kerít vkit. *Óh szásszor boldog nemzetség, Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' kaján veszettség Sem kevély góg meg nem száll* (397a/472). **2.** (Szállást találva) elhelyezkedik vhol. *Ekképpen a' ma népek is, kik a' feldúlt Trojának Omlásiból Ausonia határin meg szállának* (413a/931). **3.** (Madár, méh) leszáll vhozá. *De mi bűg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek kopasz reves odván Semmi madár meg nem száll* (397a/824). *A' Méhek ... A' virágzó tsemetéken 'S lóherén ~anak* (397a/984).

~nak (128/55, 424/55), *~ották* (413a/882). — *~nák* (375/33).

megszámlál i (1)

Megszámol. *Egy Ánglus az ott lévő Magyarok tántzában 300 figurát számlált meg* (330*/156/11).

megszán i (15)

1. Megsajnál. *De, hátha még halált csepegtet Szívemre, hogyha meg nem szán?* (430/28) **2.** Megkönyörül vkin. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Esmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy nevetem léted', erőd', neved'* (454/572). **3.** Szánalomból megsegít vkit. *Segíteni óhajtók édes hazátonkon: Megszántam a' dűlni kezdő Pannóniát, Megszántam a' Magyart* (259/149-150). *Azt beszélly Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert 's még senkit meg nem szánt* (62/2).

meg szán (32/39.), *szánol meg* (186/28), *meg szánnak* (231/434); *~ja* (162/6, 259/335), *~ta* (413a/470), *meg szánta* (317/206), *Megszántam* (373/57), *Meg szántam* (185/20). — *meg szánta volna* (114/982).

megszánván in (4)

Megsajnálva. *Nyíll meg áldott vidék 's még szánván engemet. Fogadd bé előre megfáradt*

lelkemet (406/11).

~ (413a/48), *meg szánván* (114/914, 413/52).

megszaporodhatik i (1)

Növekedhet. 'S érezd hogy a' Menny' kedve is egygy igaz Hérósi szívből ~, *Ha nemzetét 's emberbarátját Virtusibann öröködni látja* (418/118).

megszaporodik i (1)

Növekedik. *Ha jó kedvem tsutsorodik, Általad* ~ (433/28).

megszáradt mn (1)

Teljesen szárazzá lett (avar). 'S mint a' világa-únt, és ~t avar, *Mellyet a' homályos déli szél felkavar* (330/441).

megszáraszt i (1)

Megszárit. *Vesse le ázott ruháját 'S szárazssa meg mindenét* (231/412).

megszed i (1)

Összeszed. *Ha tsak minden esztendőbe a' nagyát meg nem szedik* (413a/211).

megszédít i (2)

Megzavar. *Lilla! Kellemességednek És mosolygó szépségednek Intézbresztő balzsama Érzésimet ~é* (447/4, 134/4).

megszeg i (2)

(Fogadalmat) nem tart meg. *Tér[j] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod* (57/11). ~i (159/18).

megszégyenít i (1)

Szégyenkezésre készítet vkit. *A' betegség mindent hatalma alá vét, Végre meg szégyenít akármelly Burhávét* (193/4).

megszégyenül i (2)

Olyan helyzetbe kerül, hogy szégyenkeznie kell. *De, hogy annál jobban megszégyenüljenek: Minden hajadon Lyánt felbujtok ellenek* (330/833). *szégyenülj meg* (337/107).

megszelídíthetni (1)

Szeliddé tenni, nevelni. *A' Hijéna egy kegyetlen ragadozó állat, melyet soha tökéletesen meg nem szelídíthetni* (330*/199/2).

megszelídült (1)

Leccsapult. *A' megszeliidült levegőben Lanyházó essők hullanak* (379/5).

megszemlél i (1)

Megtekint. *És ha azután némelykor Távolról ~élek, Mindjárt kiszakad a' lélek Belőlem, azt gondolám* (324/38).

megszentelt mn (1)

Megszentelt kés: <a célra> kiszemelt kés. *Őn, jóltévő Halál! Ki borzasztóm valál, Jer, karom' emelem! Itt a' ~t Kés* (223/21).

megszépít i (1)

Szebbé tesz. *E' szókra a' felhő őket bétértité, Tetszetes ifjakká tevő, 's ~é* (330/2036).

megszerelmesült mn (1)

Szerelembe esett. *Igy mulatott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába* (170/28).

megszeret i (2)

1. Szerelmes lesz vkibe. *Tudja az én kintsem, hogy én meg szerettem* (157/11). 2. Megkedvel vmit. *Örvendez a' Magyar Haza, ... Hogy Görög-módi ruháit Hippokrates le-tette, 'S Magyar köntösre váltotta, 's már azt-is megszerette* (124/4).

megszeretvén in (1)

Beleszeretve vkibe. *Dombi Pandát ~ Betsületes Szüléitől megkapván, Véle a' minap feltsapván* (167/4).

megszerezni in (1)

Készíteni. *Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat* (413a/900).

megszerzés fn (1)

Vmit beszerez, megvásárol. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek ~e végett* (233/56).

megszid i (1)

Szidva megdorgál. *Egyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szidta: Hát a' tűz maga hol maradt? Illyen amolyan attá!* (231/72)

megszikkadt in (1)

Megszáradt. *De ám az aranyló vetést dél középbe aratják, A' ~ gabonát is szérűn akkor nyomtatják* (413a/305).

megszokott in (2)

Szokásos. *Piramus Thisbével a' meg szokott helyenn Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Öszve ülnek* (77/111). *meg szokott* (92/173).

megszól i (3)
Elítél vkit. *Ha hát tsupán szerelmet, És bort fogok danolni: Magyarjaim! kikérem, Ne szőljatok meg értte* (369/17).
Meg szólj (237/135), *szőljatok meg* (369/1).

megszólal i (4)
1. Beszélni kezd. *Tsendesség lett. Az Úr végre ~a, Szava a' villámnál általhatóbb vala* (306/139). 2. <Állat> hangot hallat. *Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel. A' bar-mok is megszollaltak, szörnyűség!* (413a/484) ~a (368a/42), *meg szólalt* (170/10).

megszólít i (7)
1. Beszélgetést kezdeményezve szól vkihez. *Meg látta ezt egyg körmös hal Így szólítja meg: Bon zsur!* (114/36) 2. Utána szól vkinek. *Meg szollítom, megállj!* (26/49) 3. Nevez. *'S ha a' világ több névvel is Szólítja meg Szűz Máriát* (148/62). 4. Vki-re utal írásában. *Itt Hallert szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt* (397*/116/1). *szólítja meg* (114/916). — *szólítsalak meg* (213/118), *meg szollítsd* (111/27).

megszomorodik i (1)
Szomorú lesz. *Benned az elme serény, a' szív jó, rajta Barátom! Mért szomorodnál meg holmi goromba miatt* (315/28).

megszorul i (2)
Bajba kerül. *Ha hát megszorulunk ti is mutasátok Azt a' jót, a' mellyel mi voltunk hozzátok* (337/417).
megszorul (337/43).

megszűkül i (1)
Megfogyatkozik. *Már úgy ~tem töltésbe, föjtásba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba* (239/217).

megszűkülni in (1)
Szükséget szenvedni. *Bár meg ne kellyen szűkülni* (31/12).

megszületik i (1)
Vki világra jön. *Mi voltam magam is, míg meg nem születtem, Míg fűből 's állatból e' testet nem vettem?* (201/79)

megszűnik i (25)
1. <Állapot, jelenség> véget ér. *A' barátság 'kedv megszűnék, Tréfa, nyájasság eltűnik*

(322/25). *Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma* (3/15). *Te vagy a' pont, mellynél a' vadság eltűnik Te vagy, hol az ember érezni ~* (313/122). 2. <Intézmény, szervezet> nem működik tovább. *Múzsá! meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is* (262/1). 3. <A jelzett cselekvést> abbahagyja. *'S most, hogy munkámat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem feltett bűnöm* (454/673). 4. *Vmitől ~: abbahagyja. Szűnj meg, óh bús Gerlitzepár! nyögésedtől* (299/106). 5. *Nem szűnik meg vmit csinálni: tovább folytat vmely cselekvést. De nem szűnt meg Bőrrágadi Sorra nyakazni a' hadi Tűzre termett békákat* (114/977). 6. Elhallgat, elnémul. *Az éjnek Madara húholni ~* (190/88). 7. *A lélek ~: a lélek meghal. S ez az érző Szív megállván, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajtássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg* (428/188).
~ (397*/75/9), *meg szűnik* (33/10, 257/144, 413a/232), *szűnik meg* (201/29), *megszűnnek* (181/9, 315/16), *szűnnek meg* (413a/360), *Megszűnt* (330/1751, 403/2), *meg szűnt* (223/16, 347/28), *megszűntél* (454/826). — *meg szűnj* (288/116), *Szűnj meg* (315/1), *szűnjetek meg* (133/16).

megszűnni in (1)
Megszűnni élni: meghalni. Miért szükség nekem az haláltól félni, Ha tsak ugyan egykor meg kell szűnnöm élni (454/248).

megszűr i (1)
Megtisztít. *De te, mennynek Ura, miért teremtetél? Egyéb állatoknál okosbba mért tettél? ... Hogy az ételt, italt, levegőt ~jem?* (454/645)

megszűr in (2)
Megszűr át: tiszta levegő. A' mosdott nap egy fél felhőre könyököl, A' meg szűr át éerben vidámon tündököl (198/32, 86/32).

megtagad i (6)
1. Lemond vmiről, vkiről. *Kintsem érted mindent meg tagadtam, Szívemet már tsak tenéked adtam* (272/11). *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékünk a' természet mikor ~ott, Mikor eredeti forrásit bédugta* (454/230). 2. *Elvitat vmitől vmit. A' márvány képektől e'*

díszít meg ne tagadd (254/28).
meg tagadd (61/28, 81/1, 203/1).

megtágulás fn (1)

Lazulás. *Óh, be' kedves álmom, mely az el fáradott Inaknak szükséges meg tágulást adott!* (198/44)

megtalál i (1)

Elér, magkap vmit. *Rettenetes Környék! Hálá, végre, hálá Hogy elalélt lelkem nyugtát ~á* (306/66).

megtalálhat i (1)

Érezhet. *Jövel, hűltt karjaim gyenge szorítása, Haldokló ajjakam anyai szóllása, Hadd találhassa meg hív szeretetedet Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/105).

megtámad i (4)

1. Fegyveres támadást indít. *Fizignát mivel Printzeket A' Tóba süllyesztette, Azért ők had-dal titeket Támadnak meg érette* (114/423). 2. Rátámad vkire. *Johanna újonnan Etsét ~ta, De ortáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna' vére* (330/1365). ~ta (259/168, 330/1257).

megtanít i (6)

1. Ismeret birtokába juttat vkit. *Oziris szán-tásvetésre Tanította meg népét* (307/2). 2. Tisztességes magatartásra kényszerít vkit. *Még is ő mér háyni a' Dámáknak fittyet: De ~juk ma ezt a' kótyonfittyet* (330/1134). ~ja (400/94), meg-tanítlak (267*/19/17), meg tanítlak (92/265). — *Tanítsd meg* (337/280).

megtanítván in (1)

Vmilyen ismeret birtokába juttatva. *Szóljad gyászos halom ez igazságokat Meg tanítván rájuk az itt útazókat* (210/54).

megtántorít i (1)

Meggyőződésében megingat vkit. *Óh te a' Királyok' leghívebb pajtása, Kit nem tántorít meg a' sors' változása* (337/274).

megtanul i (6)

1. (Ismeretet, készséget) tanulással elsajátít. *Zöld tetők' lakosi! Zengő Hanggal énekeljete; Hadd tanuljam meg kerengő Nótátokat tőletek* (397a/743). *Tanuljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni* (169/21). 2. (Erkölcsei) magatartást felvesz. *Herveyt, Youngot betsülni*

Megtanulta Nemzetem (163/38). *megtanulták* (428/29). — *Tanulja meg* (330/1958), *Tanulmányok meg* (413a/560).

megtanulhat i (1)

(Ismeretet) tanulással elsajátíthat. *Mint hogy ennek természetét is járatlan Olvasóim Magyar könyvből is megtanulhatják, útasítom őket az említett Históriajára Fábián Úrnak* (330*/199/12).

megtanulni in (4)

Tanulással elsajátítani vmit. *El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat* (413a/189). *meg tanulni* (169/6, 413/66), *meg Tanulni* (330/1991).

megtapod i (1)

(Barátságot) megszakít. *És hogy könnyebb móddal dülja a' világot, Vakmerőn ~ minden barátságot* (337/232).

megtartolt in (1)

Dudvától megtisztított, megkapált. — *...és lehánnya a' meg tarolt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket* (413a/953).

megtart i (17)

1. Elbír. *Ne higgy a' hozzája tsalogató part-nak Ne véld hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/8). 2. Megment. *Te a' ki hajódat az omló hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött* (68/22). 3. (Tulajdonságot, állapotot, emléket) megőriz. *Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar. Megtartotta betsületét mind a' világ' láttára* (259/497). *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt érde-med' ~ja* (220/49). 4. (Titkot) megőriz. *A' mit néktek mondok másnak nem mondanám Hiszem, hogy búmatis ~játok talám* (176/48). 5. Életben tart. *Hogy sok időkig Sok esztendőkig Tartsa meg őket az Ég!* (188/162) — *Tartsd meg sok ideig népünk védelmére, Atyai hűség-gel vigyázván éltére* (214/111). 6. Törvények, szabályok szerint jár el. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/50). 7. Visszatart, feltartóztat. *Nem tartja meg se völgy, se hegy [a madarat], El merül a' jóba, Egyszer a' sűrű zöldnek megy Akad a' hálóba* (142/13).

meg tartja (313/124), *meg tartya* (7/12), *Meg-tartották* (259/111), *~ottam* (418*/173/5). — *Tartsd meg* (210/61, 214/113), *tartsd meg* (225/93), *meg tartsátok* (413a/507).

megtartat i

(1)

Megőriztet vkivel vmit. *A Reménység ... Ki vígasztalván engemet Meg tartatta vélem Életemet* (177/6).

megtarthat i

(1)

Megőrizhet. *Teljesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged: Szíved' javát nem-de-nem Megtarthat'd még is nekem?* (443/200)

megtartó mn/fn

(2)

I. mn Őriző. *Megtartó szemeket vét Helikon felé; 'S élnek lantosi, él Virág* (338/47).

II. fn Vmit fenntartó személy. — *...vallyon a' városok Megtartóját imádják benned majd a' Lakosok* (413a/30).

megtartózkodik i

(1)

Vmitől ~: visszatartja magát vmitől. Úgy kellett! Magam is nagyon bosszankodtam, Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam (330/1696).

megtartóztat i

(1)

Akadályoz. *Egy gyermek ... Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan, Hízlekedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg* (397a/466).

megtartván in

(1)

Nem csökkentve. *Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundátiót állítok Pentelén, Mellyből esztendőnként ~ a' számát, Férjhez kiadjanak tizenkét vén Dámát* (330/1549).

megtekint i

(8)

1. Szemlélődve megnéz vmit. *Ama kies helyt gyakrann On Nítze! ~em, Hol boldogságba élttem, Véled lakván hajdan* (158/26). **2.** Gondosan szemügyre vesz. *Kedvek jön mihellyt a' záport a' fellegek lehintik 'S apró magzatjokat 's édes fészkeket ~ik* (413a/419). *megtekinti* (330/369, 443/189), *Meg tekinti* (111/25), *~é* (397a/69). — *tekintsd meg* (183/22, 186/1).

megtelik i

(6)

1. ⟨Edény, zárt tér⟩ tele lesz. *Rakkival 's rozspálinkával Három butykos telle meg* (317/

158). *Megtele vendéggel már a' Szála szépen* (330/293). *Kedves Ur! Hogy tegnap, gyomrunk jól meg tele, Nem hagytuk a habzó poharakat tele* (228/1). **2.** Teltebb lesz. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/65). **3.** Vmiből sok terem. *Meg telnek a' horpadt völgyek potrohos gerezdekkel* (413a/937). **4.** ⟨Hangtól⟩ zeng. *A' vad erdők' éjjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele* (428/68).

megtelepít i

(1)

⟨Népet⟩ letelepít. [Árpád] *meg-telepíté Nemzetit a' leg-jobb földön* (450/18).

megtelve in

(2)

Titelődve. *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye ~* (330/732).

Megtelve (446/26).

megtenni in

(2)

Véghezvinni. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, ... A' millyet nem említ semmi Istória; Meg nem merne tenni maga a' Frantzia* (330/8).

meg tenni (310/32).

megtér i

(7)

1. Visszatér. *Elhagylak angyalom; de ~ek mint hív; Isten hozzád! Mert most Isten 's nép szava' hív* (268/35). **2.** ⟨Szín, állapot⟩ visszaalakul. *Félve tért meg ortájára Reszkető piros-sága* (231/367). *Tsupán álom által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/17–8).

~sz (445/24), *~e* (390/29). — *térj meg* (112/35).

megteremtett in

(1)

Létrehozott. *Te kinek nem elég Ez a' ~ levegő, víz, föld, ég, Hanem magad körül építsz új világot* (454/58).

megterhel i

(5)

1. Terméssel, gyümölcscsel ~: bő termést hoz. *Nem nyugszik, míg az esztendő ... meg nem terheli Terméssel a' barázdákat és minden tsűr nints teli* (413a/1076). *Meg terhelte az ősz a' fáknak ágait, Vastagon rá füzte gazdag áldásait* (199/15, 87/15). **2.** *A gyomrát ~i: a sok nehéz ételtől kellemetlen nyomást érez a gyomrában. De a' vers meg nem terheli a'*

gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák (310/7). **3.** Megviseli vkinek a lelki erejét. Melly a' bűn sullyával ugyan meg terhele (213/96).

megterhelt mn (3)

1. Megterhelt gyomor: másnapos gyomor. Igaz, van retzipe: meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves (197/63). **2.** Az ágyú megterhelt méhe: megtöltött ágyú. Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül (260/21, 192/25).

megterhesedik i (1)

Teberbe esik. Juno ... midőn Jupiter' asztalánál vendégségben ülne, jól talált lakni mezei salátával, 's azonnal megterhesedett. Ebből szülte ... Hébet (330*/202/10).

megterhesít i (1)

A századok méhét megterhesítik: rokon kapcsolatot hoznak létre. (József nádornak és Pál orosz cár leányának, Alexandra Pavlovnának házasságáról van szó.) A' két Tsászárságot atyafivá tették, 'S a' századok méhét ~ették (337/332).

megtesz i (15)

1. (Cselekvést) véghezvisz, végrehajt; megcsinál. Rajta még is gyenge Lantom' felvesszem, És tsekélységem' truttzára udvarlásom' ~em (405/30). Nem kell ennek sem zabola sem kantárszár soha is Kengyel és sarkantyú nélkül mindent ~ maga is (358/50). **2.** Vminek, vkinek ~: vmilyen tisztségre, rangra emel. Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát (445/39). meg tészek (272/29), tettek-meg (267*/13/14); ~em (330/1676), meg tészem (238/78), megtevéd (445/54), meg tette (114/519), Meg tette (92/307, 330/1522), tette meg (330/848), megtették (330/538). — tegyük meg (342/24), tégyük meg (336/28).

megtétetvén in (1)

A szentencia ~: miután az ítéletet meghozták. Végre ~ rá a' szententzia, Felhossa a' setét tömlőzből Lidia (330/1611).

megtetéz i (1)

Vmi tetejénél magasabbra jut. Majd mikor a' Frantzról győzdelmet hoztok, ... Azonnal

hattyúi szárnyamat felvésem, Pindus' kőszálait véle ~em (267/244).

megtetézhet i (2)

Vmi tetejénél magasabbra juthat. Jer! Magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/3, 255/3).

megtetézni in (1)

Nyilakkal ~: vmi tetejénél nyíllal magasabbra löni. Hol a' fák tsútsát nyilakkal ~ nem lehet (413a/646).

megtetéző in (1)

Vmi magasságát túlszárnyaló. Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat (358/4).

megtetszik i (6)

1. Tetszeni kezd vkinek. Itt a' vad Faunok' irtoványi Megtetszenek: Az ősz Dunának szép leányi Itt fürdenek (294/6). **2.** Meglátszik, észrevehető. Beh ~, hogy nints Pápa már a' Vaticanomba (314/34). Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal, Semmi hijánosság rajtad meg ne tessen (233/51).

Megtetszik (309/112), Megtetszett (306/192). — meg tessék (210/59).

megtévedt in (1)

Célt tévesztett. Országom' minden virági A' szerelmest észre vették; Meg tévedt tüzét nevettek (148/31).

megtévé in (1)

A tiszteletet ~: miután megtisztelted. Azt mihelyt meg látod köszöntsd még messzire Horvátoth ... Meg tévé e' tiszteletet, menj bé (111/5).

megtiltani in (1)

Tilalmat elrendelni vmire. Nem elég a' bűnt ~, hanem a' bűnnek eszközeit kellene eltörlení (330*/173/7).

megtiltó Ő: nézés~.

megtiltott mn (2)

Tilalom alatt álló. Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából (169/164). ~ (238*/147/4).

megtisztel i (8)

1. Kifejezi tiszteletét vki iránt. *Már mennem kell: de Évámát Még is tsak meg tisztellem. Megtisztellem és Druszámat Egy úttal meg ölelem* (438/10–1). 2. Vmivel mintegy kitüntet vkit. 'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte (214/76). *Kelj fel, Vitéz! ... Im a' Vénus' ajándéki Megtiszteltek tégedet* (368a/60). ~lek (454/835). — *Tisztelj meg* (180/11), ~je (368a/48), ~jék (290/20).

megtisztelhet i (1)

Tiszteletét kifejezheti vmi iránt. *Lántzba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek ~ném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/3).

megtőfánáz i (1)

Megmérgez. 'Sem az elméskedés' szomorú hagymázza A' táplálás' útját meg nem tofánázza (454/214).

megtoldva in (1)

Kiegészítve. *Ezen túl Keletre nevet a' szép Moldva De a' termés-elme nints mással ~* (313/80).

megtölt¹ i (11)

1. Teletölt vmit. *Egy nagy pohárt megtölt Zákányi jó borral* (330/353). 2. <Pipát> tele nyomkod. *Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/10). 3. <Illat> vkit áthat. *Van édes szőlője, van szagos gyümöltse, Melylyel a' sétáló' kebelét meg töltse* (199/26). 4. Megerősít. *Megtöltöm torkomat trombitahangokkal, Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal* (267/245). 5. <Színnel> eláraszt. *Óh Tulipánt! Szent kezével Ki nyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/392) *meg töltének* (413a/125), *töltnek meg* (199/58); *meg tölti* (413a/1076), *tölti meg* (432/80). — *megtöltse* (452/32), *Töltse meg* (326/66).

megtölt² in (2)

1. Megtelt, tele levő. *Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok* (215/18). 2. *Megtölt szívvel: hálával telített szívvel. Azt a' jó, bölts, igaz Istent nem találom, Kit a' természetnek világában leltem, 'S ki előtt oly megtöltt szívvel térdepeltem* (454/130).

megtöltvén in (2)

1. <Fegyverbe> golyót helyezve. *Egy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süté* (114/668). 2. <Tollat> tintába mártva. *Hímen hát szép szerrel Megtöltvén pennáját czinobberrel, ... A' Férjhez-menteknek nevét feljegyzette* (330/426).

megtör i (4)

1. Darabokra tör. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt* (413a/108). 2. <Ellenállást, ellenséget> legyőz. *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, ... Kit vad gyermekivel Germania sem töre még meg* (327/7). *És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/951). *megtörétek* (257/42).

megtöretik i (1)

Vki egészsége megromlik. *Az öregek ... úgy meg töretnék lassan, hogy reszkető Fejekkel keresik, hol van a' temető* (215/51).

megtört mn (2)

Lankadt. *Az Álom ... Meg tört érzésinket simíttya kezével Ujj életre hozván gyógyító mézével* (201/19, 14/19).

megtörténik i (2)

Bekövetkezik. *E' történt meg itt is* (330/331). ~ (454/479).

megtréfálás fn (1)

Beugratás. *Egy szőke tinónak sokszor nagy az ára A' kedves Europa meg tréfálására* (76/8).

megtromfolás fn (1)

Megszüntetés. *Minden társainkba olly' lelket öntsetek, Hogy köz gyalázatunk' ~ára Kiki a' köz munkát vállalja magára* (330/987).

megtud i (7)

1. Tudomást szerez vmiről. *Innen tudjuk-meg előre, milyen idő fog lenni* (413a/262). 2. Tudomásul vesz. *De tudd meg, hogy a Dél előtt tett tisztelet A Kántorok előtt nem érne egy fellet* (233/3). 3. Tájékozódást, ismereteket szerez vmiről. *Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy fektébe' Rólám álmod é?* (263/31) *meg tudám* (161/39), *meg tudtuk* (340/23, 41). — *tudják meg* (210/61).

megtudhat i (2)
Tudomást szerezhet. *Hogy megtudhassuk az essőt, húséget 's hideg szelet Maga Jupiter előre rendelt bizonyos jelet* (413a/358).
tudhasd meg (413a/782).

megtudhatni in (1)
Tudomást lehet szerezni. *Hasonlóképp' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400).

megtudni in (1)
Tudomást szerezni. *A' nedves Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt ~* (413a/466).

megturkál i (1)
(Földet) meglazít. *Maga a' föld bő nedvet ád a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának* (413a/973).

megújít i (4)
1. Megismétel. *És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között* (78/32). 2. Felfrissít. *Újítsd meg hús záporoddal Őtet, óh kegyelmes Ég!* (397a/1049) — *Úgy van: az ellankadtt virtus Megújítja erejét* (368a/146). 3. Megment. *Ha a' Halál szörnyű árnyékába esünk, Fényével meg újít a' Jésus Jésus jegyesünk* (222/12).

megújít(a)ni in (2)
Felfrissíteni. *Ha belsőrészem' hevíttni Kezdte a' szikrázó Rák: Megtutdák mindjárt újítani A' híves Etéziák* (425/7).
megújítani (238*/144/4).

megújíthat i (1)
Felfrissíthet. *Híven apolgassad kis unokáimat, Így újjíthatod meg el múlt napjaimat* (210/108).

megújul i (2)
Megfiatalodik. *Ősz haja tündöklő bársonnyá barnúla; Szíve benn repesett, teste megújúla* (330/2046).
megújúla (330/1589).

megújulás fn (1)
Felfrissülés. *Az esső után való köz megújulás* (397*/76/20).

megújult mn (4)
1. Kipihent. *A' lenkedtt Arató ledül izzadt fő-*

vel, Hogy majd dolgát kezdje megújult erővel (380/6, 84/12, 196/12). 2. Ismétlődő. *Új dobogást kezd szívembe A ~ félelem* (460/154).

megújra hsz (3)
Ismét. *Mert tán bizony ~ Titokba 's esmeretlen' Jár ő közöttetek most* (185/93).
~ (185/96, 259/643).

megun i (2)
Kezd unalmasnak találni vmit. *Serteperthy Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni* (330/696).
meg unnya (3/5).

megunhat i (1)
Unalmasnak találhat vmit. *Lelkem addig lételet meg nem unhatja* (109/7).

megunt in (5)
1. Végleg megelégtelt. *Minden megúnt hely véled is Szintügy tsupa Únalom* (208/47). 2. *Magát ~: helyzetét unalmasnak érző. Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek* (197/49).
meg unt (210/46), *megúnt* (389/118), *meg úntatók* (68/6).

megunván in (4)
Megelégtelve. *Márs megúnván a' hartzoknak Orrprűszköltető porát Elhagyá a' bajnokoknak Vérbe fördött táborát* (368a/1).
megúnván (244/21), *meg unván* (2/4), *Meg únván* (330/1651).

megúsz i (1)
Épségben átél vmit. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é?* (453/125)

megúszván in (1)
Vmit ~: vmin szállva. Mint mikor a Tátra kősziklás bértzéről Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, 'S az aetert ~ a' felszél' szárnyain, Másikba ütközik Mátra kőszálain (267/75).

megutál i (1)
Utálni kezd vmit. *Útázó, így értvén a' halál jóságát, Ne utáld meg igen hasznos barátságát* (213/94).

megül i (4)
1. Lovon ~: biztonságosan ül rajta. *Merőn meg ül rajta vitéz Leventája* (256/21, 82/23). 2.

Ünnepet ~: részt vesz az ünnepen. *Ez ajánlást ad nagyra is betsülöm, 'S öröminnepedet magam is megülöm* (306/178). **3.** *⟨Helyet⟩* elfoglal. *Músák! Kik e' várnak allyát megültétek, Elbuggyant elmémet, kérlek, segítsétek* (313/51).

megülni in

(Névnapot) megünnepelni. *Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni* (340/27).

megüt l. guta

megütközik i

1. Ütközetbe bocsátkozik. *Néped a' sirig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted, ... 'S a' halál pázsitján bátran megütköznek* (337/156). **2.** Vmibe beleütközik. *Vízözön ... Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló árja megütközött* (306/100). **3.** Enyhébb megbotránkozást érez. *Meg ne ütköztek, ha illy nagy ügy felől, Egy alacsony példát merek hozni elől* (454/261). **4.** Meglepődik. *Bé mentem a várba a' hol meg ütköztem Mert sok kintsek között majd el tévejedtem* (9/13). **5.** *⟨Fény⟩* visszaverődik. *Nem mozdul semmije, tsak a' boktétája, Mellynek kótsagtollból kötött szála között Az arany boglárba a' fény meg ütközött* (256/24, 82/26). *megütközött* (397a/878).

megvakar i

⟨Testrészt⟩ megdörzsöl, megkapar. *Orrát 's fejét ~á Pszikharpaksz bosszusággal* (114/63).

megvakít i

1. Vakká tesz. *Morzsalapóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván egy halmazzal Tsak nem meg vakította* (114/811). **2.** *⟨Fény⟩* elvakít. *Húzd össze, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre* (162/56).

megvakulva in

Nem látva. *Megvakulva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, 'S a' révnél törtem hajót!* (443/69)

megvállik i

1. Hosszabb időre v. végleg elszakad vkitől, vmitől. *A' halász búsabban vált meg kunyhó-*

jától Másnap, mint a' kalmár Neptún' országától (202/143). *Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát tőlem' Így akartál szökve futni el előlem?* (268/69) **2.** Lemond vminek a birtoklásáról. *Megvállok javamtól, éhezek, koplalok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok* (268/85). *~ok* (397a/387), *meg vállunk* (63/15), *váltok meg* (241/17), *meg vála* (222/22), *meg vált* (256/38), *meg váltam* (241/15), *fogsz megválni* (208/98). — *~nék* (423/3), *meg válnék* (184/3). — *váljunk meg* (297/27).

megvall i

1. Öszintén feltár, kinyilvánít vmit. *Megvallom, bár szégyenemre, Szíved' olly heven szerettem, Hogy midőn azt megvettem, Véltém, a' halál jön rám* (324/33). *Valld meg, kérlek, kedves Lélek! Még szeretsz é?* (276/1) **2.** Öszintén megmond vmit. *Az igaz, barátom! ~om hogy szégyen, Mikor egy Gavallér ilyenekre mégyen* (268/49). *~om* (267*/19/2, 309/79, 324/41), *Megvallom* (208/58, 309/89), *meg vallom* (73/21, 245/13). — *meg valld* (157/26), *Vallja meg* (431/43).

megváló mn

Megváló csók: búcsúcsók. Mégyek már: Engedd meg, kedves Kincsem, Hogy ~ csókom' szádra hintsem (295/2).

megváltani in

Megszüntetni. *Óh, mért nem hagyod véremmel Lántzát felolvasztani, 'S minden könnyét száz gyöngyszemmel, Óh rabló! ~* (443/116).

megvan i

1. Létre jött, elkészült, bekövetkezett. *'S Ha ~ késő már gondolni másképen. Előbb kellett volna megbánnod* (176/92). **2.** Nem pusztult el, nem fogyott el. *Míg az eszköz ~, addig keressünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667). *Ti pedig, a' kiknek még meg van éltetek, E' hartznak mezején szemek légyetek* (215/153). **3.** Megtalálható, nem hiányzik. *Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ökor 's számár Azzá leve, a' mi nem* (114/795). **4.** Vki elért, megtalált vmit. *De hálá az Égnek! ~ a' mit kértem, Megvan; Személyedet mivel megesmértem* (235/19–20). **5.** Végbe megy. *Tér[íj] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt*

a' kéz bé adásod (57/12).

~ (267*/12/7, 278/35, 330/1501, 397a/343), *Megvan* (330/727, 337/97, 338/29, 454/545, 657, 658), *meg van* (92/141, 155/47), *~nak* (259/242), *vala meg* (330*/177/9), *megvoltak* (330*/166/4). — *meg volna* (254/44).

megvár i (2)

1. Addig vár vkire, míg utól nem éri. *Várjatok meg, Áldott Angyalok, várjatok Én is Komáromba mégyek utánnatok* (290/23). **2.** Addig vár, míg vmi meg nem történik. *És lellem' e ditső helyekbe' Várjátok meg: mert meghalok* (303/8).

megvárászol i (1)

Elbűvöl, elvárászol. *Ah! a' Lilla' mennyei szíve, Orczája, a' Kellemek míve, Megvárászolta szívemet* (431/21).

megvárni in (1)

Addig várakozni, míg vmi megtörténik. *Csak hogy mit izennek alól, meg kell várni* (239/141).

megvarr i (1)

Varrással elkészít vmit. *Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harmintz főköttöt potomra* (330/1808).

megvehet i (3)

1. Pénzzel megvásárol. *Ember ennek fávorból Várat, pendelt meg vehet* (317/219). **2.** Elnyerhet vkit. *Le mondok a ditsősségről, bár szeretem, Csak hogy ezen Rozikámat meg vehetem* (184/38).

~em (423/38).

megvehetetlen mn (1)

Elfoglalhatatlan, bevehetetlen. *'S hogy Mán-tua' vára nem ~* (337/385).

megvénhedt in (1)

Megöregedett. *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele* (214/1).

megvénülés fn (1)

Megöregedés. *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/80).

megver i (7)

1. <Átkozódásban: isten, ég> csapással sújt vkit. *De megvér a' magyar névért a' Magya-*

rok' Istene! (259/514) — *Hát olly bűn a' gyengeség, Hogy ~né azt az ég?* (443/24). **2.** Legyőz. *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/473).

meg-vér (267*/19/16); *meg verem* (238/67), *Megveri* (203/38). — *Verjük meg* (114/471).

megverhet i (1)

Legyőzhet. *Ha mi ~tük, ti mért ne tudnátok? Rajta! Tsak menjetek, Fijaim, ellene* (267/216).

megvervén in (2)

Legyőzve. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki ... Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/377).

meg vervén (267*/12/5).

megvesz i (5)

1. Megvásárol vmit. *Majd minden Kalmárok Bankróttoikká lettek, A' kik sok jegyruhát előre megvettek* (330/1812). **2.** <Várat> elfoglal, bevesz. *Gr. Nádasdi Ferentz, Fő Vezér ... Ó vette meg Svájdinizot, Boroszlót* (267*/18/3). **3.** <Szívet> meghódít. *Be' vidám életem volt régenten! Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta komplimenten* (206/3). **4.** A hideg ~ vkiben vmit: állapotja leromlik. *Megvette a' hideg már benne az ikrát, Vén üszög a' Madám, nem vethet már szikrát* (330/629).

meg vettem (238/81).

megvész i (1)

Vkiért ~: bolondulásig szereti. *De bár ő márvány légyen is Bár másokért megvessen is, Nem tsügged nálam a' remény* (309/114).

megveszt i (1)

Megront. *Míg Plutó jós[z]ágát nem közlé emberrel A Míg meg nem vesztett sokat édes szerrel* (5/2).

megveszteget i (1)

Megront. *Tsupán Dorottyának kóválygott a' feje, Kit ~ett az Éris' mételye* (330/900).

megvet ~ megvét i (34)

1. Erkölcseleg hitványnak tart vkit, vmit. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét oktalánul? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/33). **2.**

Vkit másért ~: elhagy. *Valld meg, kérlek, kedves Lélek! Még szeretsz é? Engem másért, míg csak élek Meg nem vetsz é* (276/4). *Téged másért, míg csak élek Meg nem vetlek* (276/11).

3. Szellemileg értéktelennek tart vmit. *Az Üress agy megvét mindent, ha nevetett Komoj elmélkedést és mély lelkét, tettét* (382/13). **4.** Értéktelennek tart vmit, nem törődik vele. *És a' kinek szép tűzével Ha magam' ketsegetem, Bíztonban minden kintsével A' világot megvetem* (331/28). *Ez az a' Jóltévőnk, mellyet ha ~ünk, Életet hazudó halál lesz életünk* (225/67). *Bolond ki azt véli hogy jól Szeret, ha mindent meg vet* (156/12). **5.** Nem vet meg vmit: elfogadja. *Ha egyszer Rebeka 's Mártha meg nem veti Zászlónkat, a' többi önként is követi* (330/981).

Megvet (324/32), *meg vét* (58/2, 194/2), *megvetett* (194/25), *vetett meg* (186/48); *megvetem* (268/82, 423/39), *meg vetem* (219/67), *megveti* (309/36, 445/18), *meg veti* (111/13), *Megveti* (443/138), *veti meg* (148/68), *megvetjük* (267/137, 454/198), *megvetettem* (324/35), *megvetette* (305/45, 391/34), *meg fogom vetni* (219/42). — *meg vetne* (176/82); *meg vetném* (297/18). — *meg vess* (295/40), *meg vessen* (431/24); *vesd meg* (454/870), *meg vessük* (288/110).

megvétél fn (1)

Elfoglalás, bevétel. *A' Pendelbergi Vár formájának és ~ének leírása* (239/cím).

megvetés fn (4)

Erkölcseileg hitványnak tartott személy iránti érzelem. *Felkevert mellyemben A szerelem, a féltés, A dühösség s ~!* (460/117) *Megvetésed'* (208/35), *meg vetéssel* (25/26, 190/16).

megvetett mn (3)

1. Lenézett. *Abban, gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy ~ virtussal Itt egy kőben helyt fogok* (435/52, 304/52). **2.** Elhanyagolt. *Éreztesük vélek, melly súllyos a' harag, Mellyet a' ~ asszonyi szív farag* (330/950).

megvethet i (1)

Elhagyhat. *Én szeretlek Tégedet, Tisztelem jó szívedet Megvethetsz é?* (276/7)

megvetni in (1)

Elhagyni. *A' te érző Szíved ~ nem akart, 'S ezen Ijjedésed tán Szerelmet takart!* (143/47)

megvető mn (2)

Lenező, becsmérő. *A' nagy Világ a' főbbekkel Fel se vesz, és füstbe hagy, 's Néz rád ~ szemekkel* (280/19). *Megvető* (206/14).

megvettetik i (1)

Vki ~: hitványnak tartják, lenézik. Ha kivalljuk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettetiünk (309/70).

megvettette in (2)

Lenézve, kivette. *Az embernek igen kényes természeti, 'S magát meg-vettette látni nem szereti* (194/32). ~ (330/327).

megvetve in (5)

Kivette, elhagyatva. *Ah, minden Bóldogtalan A' földön ~ van!* (443/160) ~ (290/13), *Megvetve* (237/40, 334/43), *megvetve* (150/42).

megvetvén in (3)

Lenézve. *Szerentse töbnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/18). *meg vetvén* (114/782), *Megvetvén* (188/21).

megvidámít i (1)

Jobb kedvre derít. *Kegyelmes ég ... Ki el dült gyamolunk helyett mást állítál, Bár meg keserítél, de meg vidámítál* (214/102).

megvidámodva in (1)

Vidáman. *A' Lepkék megvidámodva, 'S önnön választásokon Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/441).

megvidít i (2)

Jókedvre derít. *'S úgy vidít meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától fogva?* (197/59) *meg vidítja* (146/12).

megvidító mn (2)

Jókedvre derítő. *Drága Kintsem, Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! ... Megvidító ortzátskádat, Tsókra termett kerek szádat, Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét, nem*

tsókolgatom (433/5).
megvidító (397a/1166).

megvidul i

(2)

Jókedvre derül. *Adja Isten, így szól, többször is, másszor is, Hogy így megvidüljön köztünk a' komor is* (330/356).
megvidüljön (397a/1175).

megvigasztal i

(5)

1. Vki szomorúságát eloszlatja. *Gyászra dült éltém' hajnala: Bóldogságom' szép Angyala! Várhatom é valahonnan, Hogy megvigasztalsz újonnan?* (312/20) 2. Jókedvre derít. *Kérem az egész Asztalt Kit már Bakhus megvigasztalt, Töltsön bort poharába* (308/47).
vigasztalod meg (259/226). — vigasztald meg (148/79, 324/29).

megvigasztalhat i

(1)

Jókedvre deríthet. *Két szép Szemetskék engemet Megvigasztalhatnak magok* (286/6).

megvigasztaló fn

(1)

Jókedvre derítő dolog. *Tsupán az örvendő Fársáng' vig zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vigasztalója* (197/28).

megvigasztalt in

(1)

Vigasztalást talált. *Nintsenek rajt' Indiának Néger vesztő gyöngyei, Hanem miliom anyának Megvigasztalt könnyei* (400/32).

megvilágosít i

(1)

Felderít. *Bíztatta Hazánkat ketsegető képe Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára 's Meg világosíttya földünket sugára* (81/16).

megvilágosítani in

(1)

Felvilágosítani. *Erről méltó lesz tanulatlan Olvasóimat a' hely szűk voltához képest ~* (330*/200/19).

megvívni in

(2)

Megküzdeni. *Nem mehetek; tartóztatnak szent kötelek. Szívem gyengébb, mint meg tudna vinni velek* (423/34, 184/34).

megvivő fn

(1)

(Üzenetet) továbbító személy. *Sőt a' jó hírt meg-vivő is gazdagon kapott* (267*/13/3).

megvizsgál i

(3)

Elvégzi vmi vizsgálatát. *Dombos helyeken leszsz e jobb szöllőt rakni vagy téren, Azt*

visgáld meg leg' előbb is (413a/805).

meg vi'sgálja (111/25), *megvisgállak* (379/117).

megvon i

(2)

1. (Földet) boronával ~: elsimít. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108). 2. Megtagad vkitől vmit. *Sőt a' tsókokatis, mellyekről az előtt Haldokló Lelkemis mindjárt életre jött Megvonja már tőlem* (176/73).

megvőlegényel i

(1)

Vőlegényt kap. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S eh leányásztokot dosztig tarthatjátok* (330/1945).

megzavar i

(1)

Háborít. *E' tsalfa tündér bús örömmel Meg nem zavarta gondjait* (247/30).

megzavarodik i

(1)

Zavar támad vmiben. *Már én nem esmérek magamra Megzavarodtanak érezésim* (454/754).

megzendít i

(1)

Megszólaltat. *Te zendited meg Nevedre A' másként néma lantot* (307/73).

megzendül i

(4)

1. (Hangszer) megszólal. *Zendülj meg hát Lantom!* (337/353) 2. Énekel. *Hattyúba szálltt lelkem síromra repülne, 'S még egyszer a' magyar dalra ~ne* (306/164). 3. Hangot ad. *Az erdő minden barlangtól Megzendül és jajgat rá* (397a/714).
Megzendül (400/69).

megzendülvén in

(1)

Megszólalva. *Ismét megzendülvén a' húron a' Minét* (330/505).

megzilál i

(1)

Megzavar. *A' Fösvénység, és a' kevélység hagymázza A' nyomorult ember lelkét hány-szor rázza Hát a' bujálkodás, dühösség dagálja 'S a' halál félelme hány-szor meg zilálja* (453/110).

megzörget i

(1)

Zörgő hangot gerjeszt. *Magok között meg zörgetik a' fészkeket 's leveleket* (413a/417).

megzúdul i

Zúgni kezd. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak* (413a/363).

megzúdulva in

Hangosan. *A' föld dübög megzúdulva* (397a/677).

megy i

1. Egyik helyről a másikra halad. *Mikor a' lo-bogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtáságában* (267/230). *Ahol ~! — ah! mit látok? — Meztelen!* (139/62) **2.** Távozik, indul, költözik. *En ~ek; köztetek az Úr Lelke lakjon 'S mindennémű jókat fejetekre rakjon* (217/139). *Am, maradj itt gyáva, 's öltözzél szoknyába; En a' férfiakhoz ~ek a' tsatába* (268/94). *Olly Országba mért nem megyünk? Hol nincs Despota* (246/7). *Jövel, Oh! Jövel, haljunk meg! Már ~ Lelkem ki felé* (297/26). **3.** Vhova jut, kerül. *A' mi menne más kutyába, Jobb ~ a' magunk torkába* (433/63–4). **4.** <Terület> vmely irányban helyezkedik el. *A' Major' bokros lápjában Kedvekre ögyelgenek; Mellyhez nyár- és fűzbokrokkal Árnyékozott róna ~* (397a/158). **5.** <Folyamat, cselekvés> bizonyos fokig jut előre. *'S ez a' szép mulatság így mégyen előre Lármától szitokra 's végre gyiklesőre* (197/79). **6.** Vmely állapotba, helyzetbe kerül. *Hol a' Tiszteletnek ülvén hintájába Az Érdemmel együtt ~ ditső Várába* (188/26). *Mi elrongyosodunk, mert prédára menünk, Oda alkotmányunk, hitünk, és mindenünk* (416/15). **7.** Megkezd vmely tevékenységet. *Sok ellen-séget bátor szívvel vágni Nem retteg, hanem ~ míg tsak vége nintsen* (29/17). *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni ~, nem elégséges* (215/42). **8.** Vkihez, vmihez ~: vkihez, vmihez fordul. *Verbötzyhez ~ek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok* (245/47). **9.** Vmennyre ~: elér bizonyos mennyiséget, értéket. *Pedig az ő veszteségek Másfél százra se mégyen* (114/881). **10.** Működik. *Úgy ~ majd gyom-runkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esz-szük a' bálba, a' mi jó?* (197/61) **11.** Történik, folyik. *Egyenes természet! hát rend szerint*

mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges lé-gyen? (196/59, 380/57) **12.** <Étel, ital> vmi mellé ~: együtt találják. *Minden Magyarságtól koppaszson meg Jéna, Mikor klompér mellé ~ seres Lagéna* (233/58). **13.** <Ital> fogy. *A' bor nevetés közt ~en* (154/37). **14.** <Imádság> szól vkihez. *'S imádsága csak te hozzád ~ a hajós embernek* (413a/36). **15.** *Ide ~ a levél foglalata: ez a levél lényege. Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/233). **16.** *Vmire ~: vmit képes tenni. Az igaz barátom! megvallom hogy szégyen, Mi-kor egy Gavallér ilyenekre mégyen* (268/50). **17.** *Vmire ~ vkivel, vmivel: vmilyen eredményt ér el vele. De nem sokra ~ünk az ilyen vitézzel* (268/48).

~ (45/5, 114/809, 128/19, 139/39, 142/15, 173/2, 233/48, 330/279, 382/3, 397a/351, 413a/437), *Megy* (154/25, 215/32, 238/100), ~en (25/27, 44/4, 225/139, 231/48, 358/51, 413a/670), *mégyen* (253/44), ~ek (251/30, 268/44, 330/793, 454/125), *Megyek* (219/69, 228/34), *mégyek* (212/100, 217/115, 219/33, 290/24, 295/25, 308/37, 309/49, 409/30), *Mégyek* (295/1), *menek* (325/8, 413a/459), *mégy* (126/35, 268/29, 318/11, 426/4), ~ünk (268/161), *Megyünk* (330/969), *mégyünk* (454/534), *Mégyünk* (257/178, 313/141), *mennek* (10/35, 56/54, 66/14, 68/16, 77/66, 84/5, 85/16, 114/987, 123/20, 192/17, 196/5, 197/16, 201/59, 202/54, 211/15, 238/20, 257/161, 330/925, 1001, 337/306, 380/9, 385/17, 454/617, 455/49), *Mennek* (317/194), *menék* (161/31), *mene* (78/27), *méne* (170/59), *menének* (77/100), *mentem* (112/13, 429/13), *Mentem* (236/35), *ment* (114/684, 149/11, 170/50, 185/17, 210/76, 217/59, 222/57, 228/5, 231/78, 267/21, 187, 267*/13/13, 330/1095, 687, 337/381, 1625, 413a/143, 428/88, 443/58, 453/142), *Ment* (96/14), *men-tünk* (239/145, 259/534), *mentek* (26/6, 210/69, 267/202, 288/20, 459/4, 4), *mentenek* (26/4), *megy vala* (330/553), *mentek vala* (326/6), *fogsz menni* (158/13), *menni Fog* (317/43), *fogunk menni* (199/112), *fogtok menni* (267/105). — *mennék* (139/91, 268/105), *mennél* (330/1064), *menne* (245/36,

257/127, 288/76, 313/147, 326/26, 330/1974, 438/43), *mennének* (77/130), *mentem volna* (161/32), *ment volna* (326/39). — *menjek* (459/11), *menj* (268/90, 417/33), *Menj* (111/59, 257/176, 259/76, 268/23, 25, 417/33, 426/9, 19, 456/9), *Mennj* (112/33), *Menny* (114/562), *menjen* (330/1198, 330/1076, 337/324), *mennyél* (111/104), *Menjen* (119/3, 169/77, 78, 137, 145, 358/41), *mennyen* (114/622, 413a/138), *menjünk* (259/552, 668, 310/64, 330/969, 330*/204/6, 454/573), *Menjünk* (327/21, 330/1224, 454/691), *mennyünk* (114/339), *menjetek* (173/1, 195/41, 222/79, 267/212, 217), *Menjetek* (173/1, 331/21), *mennyetek* (217/107), *menjenek* (306/9, 330/1333), *Menjenek* (161/14), *menynyenek* (297/37).

Ik: által~, át~, belé~, be~, el~, fel~, félre~, haza~, hozzá~, ki~, le~, neki~, oda~, össze~, rá~, széjjel~, végbe~, véghez ~, végig~, viszsza~.

megye fn

(6)

Államigazgatási egység. 'S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel? Nyertes vagy szép Megye! (306/301)

Megye' (330/50), *Megyének* (307/81, 334/41), *Megyébe* (244/46), *Megyében* (330/1533).

Ö: vár~.

meggyfa fn

(2)

A cseresznyével rokon gyümölcsfa. 'S hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem csak eggy ~n lebegő tamásnak (254/6, 61/6).

meggymag fn

(1)

A meggy csonthéjas magja. A' vidám bak-kantosoknak Meggy mag volt lábfejen (114/374).

méh¹ fn

(24)

Mézéért és pempőjéért tenyésztett rovar. Ha mézet ad is a' Méh, Fúlánkja néha megcsíp (411/3).

~ (152/2, 313/108, 318/14, 356/7), *Méh* (152/cím, 370/3, 427/26), ~ek (84/13, 413a/1007), *Méhek* (135/37, 274/1, 397*/76/17, 397a/981), *Méhei* (341/35), ~eket (413a/3), ~ét (413a/871), ~nek (152/9, 413a/986), *Méhnek* (370/11, 413a/743), *Mé-*

hének (341/45), *Méheknél* (456/61), *Méhekhez* (274/cím).

méh² fn

(8)

1. Anyaméh, nőnek a magzatot befogadó szerve. Júno ... azonnal fogadna ~ében (330*/202/7). **2.** Ágyú ~e: az ágyú csöve. Az ágyúk' meg-terhelt ~e nagyot dördül (260/21, 192/25). **3.** Gerezd ~e: a szőlőszem belseje. Mihelyt ki születik a' gerézd' ~éből, Apolगतó ölbe lihegve fogjátok (219/8). **4.** A föld ~: a föld mélyen levő belső része. És te Neptun, ki földbe ütvén hármaz villádat, Ki ontád ~éből első hortyogó paripádat (413a/14). **5.** A semmi ~e: a lét előtti időszak. Jó lesz é ki jönnöm a' semmi ~éből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből (453/273).

~ét (337/332), ~edbe (454/26).

méhecske fn

(5)

Méh' {szó kedveskedő származéka}. Csupán csak a' munkás méhetskék zsbongnak (380/13, 196/13).

Méhetskék (33/1), [m]éhecskék (123/22), *Méhetskékkel* (413/6).

méhes fn

(4)

Az a hely, ahol méheket tartanak. Felállított Ariszt egy Méhest nem régen Heszper' vidékébe ama' szép térségen (341/1).

Méhes' (341/cím), ~t (341/58), *Méhest* (341/54).

méhész fn

(2)

Méheket tenyésztő személy. Jöjjetek: 's úgy nem lesz Ollyan boldog ~ Sehol mint a' tiétek (274/17, 135/53).

mehet i

(13)

1. Egyik helyről a másikra haladhat. Szent Pál sánta lova még ~ arra tova (119/2). **2.** Vhonnan távozhat. Nem ~ek; tartóztatnak szent kötelek (184/33, 423/33). **3.** Vmilyen állapotba kerülhet. Szokrates ez ... A' kiben szemlélni legtisztábban lehet, Hogy egy természetnek fia mire ~ (454/686). **4.** {Időben} tarthat vmeddig. Örökössé lett már ott az a' szeretet Melly itt — nyarakig ~ett (214/78). ~ek (197/93, 267/36), ~sz (143/19), ~ünk (313/143), ~tek (77/88). — ~nék (161/47), ~ne (253/75). — mehessen (29/24).

Ik: el~, félre~, haza~, ki~, rá~.

méhraj fn

(2)

1. Rajzáskor kirepülő és új családot alkotó méhek tömege. *A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvás méhrajat kivona* (341/31). 2. Virág körül repdeső méhek. *Idvez légy szép rózsza szál! ... Már köszönt a' Zefír is A' zsibongó méh raj is* (250/5).

mék nm

(5)

1. (Az ismert személyek közül) ki? *Óh, Lilla! ... 'S ~ isten adta, valld-meg, Illy bájos ajkadat?* (293/3) 2. (A szóban forgó dolgok közül) melyik? *Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-ögyvelgő Szememnek ~en vegyek?* (397a/124) ~ (358/46, 373/133), *Mék* (430/38).

Mekka fn

(1)

Helynév. *Im Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemín ~bba, Tolúl, hogy ötet gyógyítsd meg* (377/47).

méla mn

(1)

Mélán: csendesen. *Másik játszik a' mályvában, 'S magában ~n petyeg* (397a/468).

melankólia fn

(4)

1. Mélabú, szomorkás hangulat. *Egy szóval, e' tsendes melankholiának Kies rejtekei öröme nyílnak* (200/29, 4/29). 2. Nagyfokú levertség, búskomorság. *Bús melancholia gőzölög a' fején, A' harag' rozsférge bántja ülő helyén* (330/733).

Melánkóliának (128/5).

melankóliás mn

(1)

Melankolikus, szomorkás hangulatú. *Már rémlik előttem szomorú formában A' melánkóliás erdő' homályában* (306/34).

meleg mn/fn

(35)

I. mn 1. A hideghez viszonyítva magasabb hőmérsékletű. *Bártsak ~ napfény volna* (389/81). *Meleg vízzel fűtenék be* (169/113). 2. Szeretettől áthatott. *'S még ~ sóhajásával Lelkembe repüljete* (331/35). ~ (65/8, 77/109, 176/15, 395/26, 413a/101, 405, 1080, 454/381), *Meleg* (188/71, 417/29). II. fn 1. Melegség, hő. *Ha szomjúztak a' ~tól Eltikkadt tetemeim* (425/9). *Ha ~ van hűtsük Limonádé tseppel* (336/45). 2. Meleg idő(szak), levegő. *Az a' vetés tesz kíváncsi*

gazdájának eleget, A' mely kétízben állott ki hideget, és ~et (413a/56). 3. Bensőséges érzés, viszony. *A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúlt ~et* (379/116). *Mint midőn szerelmes gőr-jéztéje megett A dagályos kakas érezvén ~et, Enyelegve játszik, taréját berzeszti* (330/494). 4. Ámornak ~e: szerelem. *Melylyét Ámornak ~e Olvasztván, gyengén pihege Bíbor fátyolja alatt* (447/97). ~e (134/97), ~et (330*/200/26, 413/62), *me[le]g[et]* (129/16), ~ét (313/64), ~ben (318/77), ~ében (84/16, 196/16), ~től (129/10), ~gel (146/19, 413a/203, 427/27, 443/123, 453/252, 454/152), *Melegével* (156/4).

Ö: lágym.

melegítő mn

(1)

Bensőséges. *Képzelődést izgató, ~, és kifeszítő, nagy, nemes, és forró matériája* (454a*/257/2).

melegség fn

(3)

1. Meleg, hő. *A' nap kettőztetvén hév tüzét a' Rákon, ... Vévén a' Szírius tőle ~et* (198/5, 86/5). 2. Meleg idő, levegő. *Te a' fénynék 's ~nek Attya! Tégy bizonytságot* (162/81).

melegszik i

(2)

Meleg érzés hatja át. *'S ah! fagyok, mégis melegszen, Nints nekem tél azokon* (425/31). *[me]legszen* (129/31).

Melitesz fn

(3)

Személynév. *Ah ~ bár mindenek A' tavasztól zöldellenek De a' hív beteg szív Mord telet vár* (181/17).

~ (181/cím, 184/47).

mell fn

(85)

1. Az emberi törzs felső részének elülső része. *'S ledültt oszlopodhoz mellyet-verve mennek* (337/306). *Itt a' melyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontsolt szívemet* (379/141). *Lohadt mellyén tsomó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233). 2. Mellüreg, ill. a benne levő szervek. *Mert ha szívemet tserébe' Tehetném az Úr' mellyébe* (309/126). *Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/732). *Hol a' néma fákknak sírva énekelem, Mint égeti mellyem' a'*

forró szerelem (196/36, 380/34). *Tele már Szerelemrajjal melylyem, Sok ezer fiait hogy' neveljem?* (173/9) **3.** Női emlő(k), kebel. *Rózsát mosolygó ajaka, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak!* (134/53, 447/53) **4.** Ruhának a mellet fedő része. *Függ mellyén a' Nápoly' tsillagos jutalma* (306/292). *Szép Jázminok ... véletek hinti be Szép mellyét mint gyöngyszemekkel Rózsi szerelmes kezekkel* (150/5). **5.** A rózsza virága. *Szűz melyed' fejér ölére Ők is úgy mosolyognak* (321/17). **6.** Szilfa ~e: a szilfa törzse. *Mint a Szőlő kebeléhez Szorítja támasszait Vagy a bús Szilfa Mejjéhez A' Borostyán ágait* (297/3).

mellyem (443/28), *mellyem'* (455/15), *Mellyem'* (397a/927), *melyed'* (321/17), *melyed* (61/25, 254/25), *mellye* (77/45, 139/87, 259*/204/44, 330/267), *Mellye* (443/44), *meije* (453/103), *mellye'* (330/201), *mellyemet* (90/27, 268/102, 330/939), *mellyet* (154/30), *melyét* (139/108), *mellyét* (77/255, 330/1414, 331/18), *Mellyét* (447/97), *mellyjét* (230/19), *mejjét* (231/355), *mellyeit* (249/18), *Melylyemnek* (455/42), *mellyednek* (392/47), *mellyének* (150/32), *mellyembe* (90/12, 413a/569), *Mellyembe* (441/26), *mejjembe* (453/9), *melyedbe* (158/43), *melyemben* (352/13), *mellyemben* (107/13, 375/8, 379/35, 460/115), *Mellyemben* (460/143), *melylyünkben* (267/144), *melyemből* (330/1418), *Melyemből* (446/16), *Mellyemből* (149/13, 456/20, 21), *mellyedből* (414/14), *mellyeden* (391/5), *mellyén* (225/57, 330/157, 206, 355/9, 18, 19, 428/188), *Mellyén* (150/53, 338/44), *mellyénn* (150/35, 37), *mejjénn* (216/62), *Melyemre* (174/15), *mellyemre* (90/8, 175/14), *mellyedre* (289/5, 430/39), *Mellyedre* (371/37), *mejjedre* (233/59), *melyére* (263/25), *mellyére* (172/24, 312/32), *Mellyemhez* (268/147), *mellyéhez* (397a/341).

Ö: *kő~.*

mella (lat)

(1) Méz. *Lurida sub dulci melle venena latent:* Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

mellé nu/hsz

(23) **I. nu 1.** Vkinek, vminek közvetlen közelébe.

Feláll, mihellyt ülök ~ (309/50). *Nagy Complimentet vágának Az Istenek, 's fel mászának Az Ég kéménnye ~* (114/629). **2.** Vki környezetébe úgy, hogy vele legyen. *Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek szerelmes anyátok* (210/114). **3.** Vmihez kiegészítésül. *Még a' ~ pogácsát is Sütök egy jó tepsivel* (169/149). ~ (87/48, 113/3, 233/58, 310/28, 330/400, 439/3).

II. hsz 1. Személyraggal megjelölt v. az előzményből ismert személy, tárgy közelébe. *Mikor ~ ereszkedünk, ... Ezt mondotta* (134/61). *Jertek barátim! 's e' tájon Ide ~m üljetek* (397a/938). **2.** A szóban forgó személy támogatására. *Ki is állt nyúlboros Szalupban a' Dada; Melléje Dorottyá még kilentzet ada* (330/1088). ~ (167/8, 377/3, 413a/890, 447/61, 456/68, 465/22), ~m (169/9, 330/841), ~je (330/1195), ~tek (162/102).

melléáll i

(1)

Támogat vkit. *Dorottyá gondolván hogy majd mellé állnak Ezek is, és feltett téljában szolgálnak* (330/1833).

mellék fn

(6)

Vmi ~e: vmely folyó, tó mellett fekvő terület, vidék. *Régen azt tehetnék földünk' több részével, A' mit most London tesz Ganges' mellyékével* (454/508). *mellyéki* (413a/755), *Mellyéket* (397a/305), *mellyékének* (330/928), *mellyékén* (330*/144/1, 368a/5).

Ö: *tó~.*

melléki Ö: *Tisza~.*

mellésuhan i

(1)

Vki mellé lopakodik. *Etse Úr' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé suhan két Fraj ... Szájából az égő pipát kitekerték* (330/1702).

mellett nu

(55)

1. Vkinek, vminek közvetlen közelében. *'S egy köveder állott ott az oszlop ~* (306/112). *Az utazó, ki már tsak alig leheltet, Oltja szomját a' hűs forrás vize ~* (196/10). **2.** Vki környezetében, társaságában. *Megöszültem az Úr' Ura Attya ~, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1677). *De a' többi*

miniszternék ~ Ő néki többnyire tsak hallgatni kellett (239/167). **3.** Vmivel együtt, annak ki-egészítésül. *De még is szebb Hektor, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus ~ a' nagy familia* (212/58). *Jaj, a' Poétaság ~ rá szorúlok lábamra* (358/32). **4.** Vmi közepette. *Teremtő! óh! ugyan megkérted é töllem? Vajon e maroknyi gyönyörűség ~ ... Kész vagyok é élni e jaji Világába* (453/269). **5.** Vminek a felhasználásával. *A Bor Ital ~* (248/cím). **6.** Vkinek, vminek a pártján, érdekeiért. *A' Felkent ~ védelmül Sok milliók mennek tsatába* (257/160). *Ábrahámnak nagy jóságú Istene! ... Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped ~* (225/4). **7.** Vmi bizonyítására. *Ugy van, vitézségek ~ magam állok tanúba* (259/529). **9.** Ellenére. *E' hiú dísz ~ elaszik szépséged, Mert ágtól, gyökértől megfosztanak téged* (416/13).

Ö: e~.

mellette hsz/nu **(33)**

I. hsz 1. A személyraggal megjelölt v. az előzményből ismert személy mellett. *Mind e' mái napig ~ marada Egész vénségéig még el nem szakada* (78/25). *Átkozott pertz volt az, a melyben ~m Elmenvén, kegyetlen! Reád tekintetem* (196/51, 380/49). **2.** Mellette szól vkinek: pártolja. *Minden itt lévőknak szíve szólt ~m* (454/822). **3.** Vigyáz ~: vigyáz rá. *Ah boldog Nép! Az ég vigyáz melletted* (259/49). ~ (188/73, 206/1, 330/1062, 1747, 330*/149/4, 337/224, 452/43), *Mellette* (330/243, 1243, 388/17), ~m (73/2, 90/17, 143/51, 217/117, 238/84, 278/51, 330/754, 379/131, 454/300), *Mellettem* (295/22, 328/22), ~ed (222/70, 337/166), *Mellettek* (397a/437).

II. nu (-nak/-nek ragos szó után) mellett. *E gyors szántó vető földének ~ Egy gazda virágzó kertjét építette* (72/19).

~ (129/44, 228/30, 377/31).

Ö: énmellettem, temelletted.

mellől nu **(10)**

Vki, vmi mellett levő helyről. *Rá ütvén a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény ~* (114/636).

~ (113/6, 21, 306/89, 330/1023, 371/24, 373/209, 432/59, 454/528), *Mellől* (397a/564).

mellőle hsz **(4)**

A személyraggal megjelölt személy mellől.

Egy két pertzig eltávozom Ah kedvesem, ~d (460/100).

~ (330/373), ~tek (210/115, 212/139).

Ö: ő~.

Melpómene fn **(11)**

Személynév. (A költészet műzsája a görög mitológiában.) *Vajha én reám tekintene Nyájas szemekkel ~, És éneklője lehetnék!* (255/32, 451/32) — *Irnám de pennámnak sok segítség kéne Jövel erősítsél Musám Melpoméne!* (77/24)

~ (128/42, 424/42), *Melpomene* (53/14, 253/16), *Melpomené* (328/2, 338/43, 386/4), *Melpomené'* (338/27).

méltán hsz **(17)**

1. Megérdemelten. *Itt Országunk' Fő Birája, Kit ~ tisztel Hazája* (188/131). **2.** Jogos okkal; joggal. *Villámok! 's meg-rontott hitem boszszúlyátok, 'S ~ haragudván meg-rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre* (159/15). **3.** Méltó módon. *Az én fájdalomból ti is részt vehettek, 'S feltett szándékomban ~ segíthettek* (330/938).

~ (111/63, 63, 210/3, 212/63, 215/7, 259/98, 306/307, 413a/564, 445/66), *Méltán* (78/19, 210/5, 306/308, 415/22, 445/65).

méltatik i **(1)**

Méltassék: szíveskedjék! Elmondom, méltassék várni egy keveset (330/1730).

méltatlan mn/fn/hsz **(13)**

I. mn 1. *Vkire ~:* hozzá nem méltó. *A' tiszta szívet megvetette, Ki ötet olly forrón szerette, 'S reám ~ ő* (391/36). **2.** Igazságtalan, méltánytalan. *Vesszetek, vesszetek! — Mit mondok! — Ah talám Mind kettőt ~ szitkokkal káromlám* (196/86, 380/84). *Méltatlan panasza, hogy Nemzetiünkben Metzésások nintsenek; vagynak igen is* (330*/188/8).

~ (259/516, 330/940, 443/102), *Méltatlan* (418/101), *Méltatlanok* (170/66), *méltatlanul* (77/255).

II. fn Vmire nem méltó személy. *Tavaszm, vígságom Téli búra vált; Régi jó világom Méltatlanra szállt* (427/40).

~ra (454/1002).

III. hsz Igazságtalanul, méltánytalanul. *Jaj*

hogy szenvedek illy ~ Hogy leve rabbá egy ártatlan (160/1).

méltatlanság fn (1)

Méltatlan eljárás, körülmény. *A' Hír ... Ez, bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' ~ok' mélyére tekere, Vigyáz, nyájaskodik a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket letörül* (193/24).

méltó mn/fn (62)

I. mn 1. *Vmire ~:* érdemes vmire, vmit érdemlő. *Nohát betsületre ~ Kúnsági uraimék! (358/45). Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki ~, hogy reá örök pártá asszon (330/216). És jótételét hálálván, Ez imádni ~ bálván' Szent testét meg ölelém (134/89). 2. Vkihez ~:* személyéhez illő. *De erőtlen Múzsá! Halkal beszélj erről A' főbb Poétákhoz ~ Nagy emberről (337/388). 3. Megérdemelt, igazságos, jogos. Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! ~ just (379/74). Illy bosszús, de ~ panaszra fakada (78/16). 4. Jelentőségének megfelelő. Élők, vegyük tehát ~ figyelemre, Mitsoda bajnok tör az emberi nemre (215/11). A' szántásvetésnek ~ betsületet nem adnak (413a/514). 5. Megokolt, indokolt. Ugyan ha illy ~ hadra nem szállanánk ... Hogy mernők a' magyar nevet korts-létiünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre? (267/147)*

~ (188/58, 210/1, 212/70, 213/10, 217/81, 236/40, 238*/143/12, 257/104, 267*/13/15, 299/15, 308/38, 309/117, 330/960, 330*/200/18, 355/17, 368*/24/21, 22, 368a/121, 377/33, 413a/184, 433/12, 434/8, 445/67, 450/10, 453/212, 454/118, 768, 783, 971), *Méltó* (176/85, 178/3, 268*/22/10, 299/67, 306/294, 308/51, 319/4, 15, 26, 38, 53, 454/733), *miltó* (330*/152/5), ~*k* (315/3), ~*nak* (111/100, 337/371), *Méltónak* (330/1620), ~*knak* (453/18); ~*bb* (188/75, 330*/156/2, 454/22, 677), *Méltóbbak* (77/188).

II. fn Elismerésre érdemes személy. *'S hogy most is egy ~t magasztalt énekem (454/1003).*

méltóképpen hsz (1)

Kellő pontossággal. *Vajha ~ le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni (330/11).*

méltóbbképpen hsz (1)

Illendőbb módon. *Némúljatok meg hát éppen Ti reszkető Hegedűk; Így az Urat ~ Tisztelitek (397a/919).*

méltóság fn (18)

1. Ember voltunknak és értékünknek felemelő tudata. *Letészem az eddig viselt ~ot, 'S az álatok között kérek boldogságot (454/281). 2.* Ennek az ember külsején, magatartásán való kifejeződése; tiszteletet követelő tekintély. *Nagyobb ~ot ad a' magyar mente (256/6, 82/8). 3.* Vminek tiszteletet ébresztő volta. *Mikor a' születés 's a rang ~a 'S az alaton arany mindenhatósága A' vakmerő vétet meg menti magától A bosszulló villám méltó haragjától (453/209). 4.* Magas rang. *A' ~, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyon (193/1). 5.* Magas rangú személy. *E' két Méltóság' Nevének Zengjen Pinduson az Ének (188/148).*

Méltóságok (454/975, 454a/256/5), ~odat (330*/156/15), ~át (454/472, 681), ~ban (30/1, 209/49), ~áig (450/25), ~gal (13/14, 114/66, 330/1868, 330*/156/6).*

méltóságos mn (24)

1. Méltóságot kifejező. *Generalissimus ranggal Bírván, ~ hanggal Így kezde kuruttyolni (114/439). 2.* (Főnemesi származással járó cím.) *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr ódája ~ Rhédey Lajos ts. kir. kamarás ő nagyságához (445/cím). 3.* (Magas rangú személy megszólításaként.) *'S Neked, Méltóságos Grófné, Örömmel inneplének (307/63). Méltóságos Urak, jó Hazáfiak, Takintetes Rendek, Országunk' Nagyjai (259/89). 4.* A méltóságos ranghoz illő. *Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér (246/43).*

~ (137/19), *Méltóságos* (188/128, 225/57, 415/44, 454/cím), *Mélt.* (330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/2, 4, 6, 368*/31/1, 8, 18, 18, 418/cím, 439/cím), *M.* (418*/175/3, 432*/207/1, 445*/233/4).

méltóságú Ö: fő~.

méltóztat i (5)

1. *Vmire ~:* tisztelettel meghív vmire. *Ha a' Kis-Asszony ~ Engem ily fölöstökre, Hív tiszt-*

telő 's háládatos Leszek hozzá örökre (169/169). **2.** Érdemessé tesz. *A' te bájoló kedvesség, Melly a' teremtés' remeke, 'S nemes lelked ~ téged A' királyok' szerelmire* (379/79). **3.** Jókedvre ~: jókedvre derít. *E' három Istenné, megy tiszteletedre: Tudós Gróf! méltóztasd őket jó kedvre* (382/4).

Méltóztatja (78/34). — Méltóztasson (77/290).

Ik: be~.

méltóztatik i (10)

1. Szíveskedik. *Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni, Uraságtok Vasárnapra méltóztattá[k] át-tenni* (314/46). **2.** (Gúnyos beszédben.) *Nem ~ ő ki mondani a' szót Az ut onak mondja, anak teszi az ot* (58/11, 194/11).

~ (238*/147/2), Méltóztassék (330/1652), méltóztassanak (197/89); méltóztassam (358/22), méltóztassa (238*/143/10, 238*/144/7, 368*/24/18).

mely mn (934)

I. (kérdő) **1.** *Mely felé:* merre felé? *Ah! hová repültél, Lelkem, 's mely felé?* (347/2) **2.** *Milyen? Melly különös látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homályában?* (258/1) — *De mit? Hát már felébredtem? Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmod rengettem Ébredt érzésem felett?* (397a/599) — *Nyugodj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, mely büszkeséggel Féd e' boldog fa* (263/3). **3.** *Mennyire!, mily! Oh e Népre oh mely sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona* (25/15). *Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyúgoti széltől minden ág* (123/14–5). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálók, Bennetek mely kevés örömet találók!* (197/48)

II. (vonatkozó) **1.** *Amely. Nézd bár a nagy gallyát, mely a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot* (39/1). *Hol sem ember, sem madár nem járna, Melly megháborítana* (435/49). **2.** *Amelyik. A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak. Vetélkednek, az első melyik légyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen?* (139/97) **3.** *Aki. Mitsoda*

bajnok az, mely illy bátorsággal Hartzol a' föld színén lakó sokasággal (215/13). *Egy érzékeny mátká, egy olyyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség* (454/786). *Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/18).

Ö: akár~, a~, bár~, vala~.

mély mn (78)

1. Lefelé viszonylag nagy kiterjedésű. *Hát a' mit e' mély Tó tsinál, Annak már egy hazafinál Kell e okát keresni?* (114/452) — *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege* (59/1, 195/1). *A' ~ völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele* (428/67). **2.** Vminek a szintjétől lefelé viszonylag nagy távolságban levő. *Ebben van az arany, a' fősvény bálványa Mellyet a' természet ~ tömlőtbe hánya* (72/12). **3.** A szokásosnál lentebb mélyülő. *Itt van a' szántó is, 's ~ barázdát forgat* (72/17). **4.** Befelé viszonylag nagy kiterjedésű. *Setét üregibe a' mély barlangoknak Búvó helyt keresnek a' vadak magoknak* (66/11). **5.** Kívülről befelé terjedő. *Egyszerre mély sebbel által vereték* (77/221). **6.** Mély sóhajítás: olyan, amikor nagy mennyiségű levegő tódul a tüdőbe, ill távozik belőle. *Hát mikor mély sóhajítása, ... Ébredt fülembé hatott?* (134/55, 447/55) **7.** Mély ránc: jól látható bemélyedés (bőrön). *Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — öszve aszik* (38/6). **8.** Teljes lélekkel átél. *Lelkem a' ~ keservektől Ízekre szaggataték* (428/59). *Fonnyadt ő, de azt a' ~ bánat okozza* (213/25). *Imádja ~ tisztelettel az örök Mindenhatót* (111/15). **9.** Teljes. *Mély álmod, 's vérednek fagyos elállása* (454/827). **10.** (Udvarias kifejezésekben.) *Tégyenek Mély tiszteletet Gábor nagy nevének* (178/9). *Mély tisztelettel borzadok!* (418/33) **11.** Mély lélek: bölcs, gondolkodó ember. *A' ~ lelkeknek számára nem írok én; mert ezeket meg nem érdemlem* (368*/23/3). **12.** Mély tudományú: nagy tudású. *Te tiszta polgár, víg egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál* (395/30). **13.** Mélyen: **a)** függőleges irányban kiterjedve. *A' határon Táborokat Körül sántzolták mélyen* (114/540). **b)** na-

gyon. *Nézd tsak azt ki amott sétálgat kevélyen mindent megvét 's útál szemeivel mélylen* (58/2, 194/2). **c)** tisztelettel. *Meleg volt még most-is a' hív Magyaroktól Levelére mélylen raggatott tsókóktól* (188/72).

~ (428/5), *Mély* (225/27), *mély* (4/31, 7/4, 7, 8/4, 60/20, 114/832, 130/19, 193/8, 220/48, 223/3, 237/67, 277/12, 306/117, 317/121, 180, 337/263, 379/49, 382/14, 413a/253, 443/167, 447/31), [*mél*]ly (134/31), *Mélyly* (188/107, 237/26, 251/12, 413a/381), *měj* (162/113), *mélylen* (77/148, 148/17, 188/155, 201/47, 231/386, 307/122, 454/3, 633), *Mélylen* (454/605), *mélylenn* (201/81), *méjen* (52/23); *Mélyebb* (257/146, 413a/825), *mélyebben* (55/14, 191/14); *legmélyebb* (330/1022).

II. fn 1. Mélység. *Régenn elsüllyedtem volna még A' kegyetlen Tenger mélyében* (177/2). **2.** Kedvezőtlen helyzet, állapot. *A' kiket a' virtus midőn fel-pótzola Az irigy Szerentse még méjjebbre tola* (78/6). **3.** Vminek legsötétebb pontja. *Ez bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' méltatlanságok' mélyére tekere* (193/24). **4.** Jó ~re: mélyen. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó ~re, és a' termékeny ágat belé állítják* (413a/603). *mélyére* (114/242, 264, 306/94, 454/4, 481), *méjjére* (55/14).

melyik nm

(21)

I. kérdő 1. (A szóbanforgó személyek közül) ki? *Mellyik akarna le menni És segítségére lenni Valamellyik Nemzetnek* (114/578). *Nem tudom, előbb örömré Mellyikünk fog találni?* (208/100) **2.** (A szóbanforgó dolgok közül) mely dolog? *Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió: melyik kell? Mind jó borkortsolya* (199/92). *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, ... Vetélkednek, az első melyik légyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen?* (139/96)

mellyik (134/10, 184/20, 330/299, 377/31, 413a/28, 757, 423/20, 447/10), *Mellyik* (231/50, 413a/786), *melyk* (413a/345), *melly'k* (258/89), *Melly'k* (406/3), *Mélyk* (413a/782), *mellyké* (268/104), *Mellyiken* (126/30).

II. határozatlan *Melyik mikor*: egyik ekkor, másik máskor. *Az is nota benébe volt, Melyik*

mikor született (92/44).

Ö: a~, akár~vala~.

melly l. mell

mélység fn

(16)

1. Vminek mély volta. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere, E' kék mélység. 's a' partjához Vergődő hab' ezere* (397a/135). **2.** Vkihez képest mélyen levő hely. *Főképpen az eskulusnak, melynek ága az égbe A' mint tolúl úgy siet le gyökere a' ~be* (413a/827). **3.** Lelki jelenség kevésbé ismert jellege, tartománya. *Lenni? Vagy nem lenni? ... Nagy kérdés, a' melyet ha mélylen vizsgálók, Még több mélységeknek mélyére találok* (454/4). **4.** Mindenhatóság. *De ki, a' ki fel-számllálja Minden tsuda tettetted? Óh Teremtő, ki úszkálja Keresztül mélységedet?* (397a/904) **5.** Feledés. *Ez le száll akkor is sír-jára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélységből* (193/34). **6.** Mélységre: mélyre. *Ásással a' kemény földbe egy kútat jó ~re* (413a/761). **7.** Az ég alja. *Egy homályos felhő, mely a' mélységről jött, Körülötte sűrű köd-kárpitot szövött* (237/49). *mélység* (397a/304), *mélyégeit* (397a/910), *mélységének* (177/37), *méségbe* (56/21), *mélységbe* (202/21), *mélységben* (397a/661), *~re* (83/30), *Mélységéről* (431/42), *mély-ségig* (59/6).

mélységes mn

(2)

Nagy tudású, bölcs. *Most talán gyönyörködteti ~ elméjét a' Leg nehezebb Algebrának betűi-vel Viéta* (111/21). *Mélységes* (397a/526).

membrana (lat)

(1)

Hártya. *Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iró pennájá-nak meg nyílni kívánnak* (25/39).

Memnon fn

(1)

Személynév. (Ethiopia királya az ókori görög regevilágban.) *Az el erőtlennült öregek számá-ra Rengő böltsöket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyát sirató ~nak* (213/65).

memoire (fr)

(1)

Emlékirat. *Eszkendőre róla sok Memoires szólna* (454/790).

memoria (lat) (1)
Pro memóriába: emlékeztetőül. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába:* emlékeztetőül. (330/382).

memoriter (lat) (1)
 Fejből, emlékeztetből. *Majd adnék én ~ A' Sü-tésből egy leczkét* (169/95).

Menalod fn (2)
 Helynév. <Maenaus, arkádiai hegy, Pán szent ligetével.> *Ha ~ Hegyeit Kedvelled, légy jelen velem* (413a/18).
~dal (413/22).

mendemonda fn (1)
 Beszéd. *Öt hétig dévankozának A' Vallás dolga felett, De a' sok mende mondának Eggy szálnyi haszna se' lett* (114/310).

menedék fn/mn (3)
I. fn 1. Menekülési lehetőség. *Jöjj! Nem szóll, óh oda nékem Hova légyek, nints ~em* (45/4).
2. Menedék kárpitja: a vigasztalás lehetősége. *Légyetek a' nép' javának Megvidítő tárgyai, 'S lelkem' ártatlan-voltának Menedék kárpitjai* (397a/1168).

II. mn Ferdén lefelé lejtő. *Míg szólok, im tserfám' ~ tövére A' sustorékoló gyantalang leére* (454/303).

menedékhely fn (1)
 Befogadó hely. *A' legutálatosabb úgy nevezet[t] Kreutzertheaternél mi közönségesebb fészke és ~e a közönséges bűnöknek* (330*/173/9).

menekedik Ik: ki~.

menekszik Ik: meg~.

menekhet i (1)
 Menekülhet. *Mégis bennszorúltt nyilától Szívem nem ~e* (428/152).

menendő in (1)
Menendő lesz: hamarosan elér (vmilyen kort). *Még sen ölthatta meg annyi sok esztendő, Bár már hatvan ötöd füre lesz ~* (330/220).

menés fn (7)
1. Vhova indulás, távozás. *Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' ~ — rút a' késedelem* (268/107). *Örömmel megválnék tőled, komor város, ha ~em az övével lenne*

páros (423/4, 184/4). **2.** Lépés. *Illyen ~t téssen a' Springer a' Sakkban* (330/539). **3.** Eljárás. *És ki a' mely barázdákat hányt első ~ével Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével* (413a/109).

~t (77/232), *~sel* (116/5).

Ik: has~, haza~.

ménes fn (4)
 Együtt legeltetett lovak nagyobb csoportja. *Mennyi szilaj ~t, paripát nevel a' ti mezőtők?* (258/95)
~ (397*/76/14), *Ménes* (397*/76/1), *~ből* (216/39).

menetel Ik: be~, el~, ki~.

mennél hsz (3)
1. *Mennél jobb:* lehető legjobb. *Mennél jobb így mulatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél!* (154/33) **2.** *Mennél ... annál:* amilyen mértékben ... olyan mértékben. *Mennél feketébb köd lebeg földünk pusztá határinn, Annál több szépséget látunk a' Nap' tarka sугárinn* (216/7).
Mennél (222/4).

menni in (17)
1. Egyik helyről a másira haladni. *Ő mindjárt a' hova mondod oda viszen, Akar szárazon kell ~, akar vizen* (126/52). **2.** Távozni, indulni. *Már mennem kell: de Évamat Még is tsak meg tisztetem* (438/9). *Jobb az égbe ~ éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/79). **3.** Vhova jutni, kerülni. *Oda kén hozzá ~* (231/226). **4.** Jární. *Alig lép a' csirke ki a' nap fénynyére Rá talál egyszerre kis eledelére Csak a' Teremtésnek disze nem tud ~* (453/93). **5.** Kevésre lehet menni vmivel: nem lehet vele a célt elérni. *Előbb simogatva kezdtem kísérteni, De ezzel kevésre lehetett ám ~* (239/178). **6.** *Férjhez ~:* (nő) házasságra lépni vkivel. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet ~* (330/419). **7.** *Lovon ~:* lovagolni. *És meg látom a' Kún Bírót szárnyatlan lovon menni* (358/21).

~ (16/20, 126/17, 161/19, 205/20, 231/379, 239/154, 413a/292, 454/30); *menned* (288/64).
Ik: be~, keresztül~, ki~, le~, neki~, össze~, tovább~, túl~, végig~.

menő in/fn

(3)

I. in Ismert. *Értem a' Muraközt, ahol teremnek a' kereskedésben Insulaner név alatt ~ igen betses borok* (418*/173/7).

II. fn **1.** Járókelő. *Fel kapván az ott ~ket Fel forgatják fővel őket* (317/110). **2.** Férfjhez nem menő: pártában maradó hölgy. *Húzd tsak húzd tsak Gyöngy Lilám! Húzd a' férjhez nem ~két: Tőke! Tőke! Húzd a' Tőkét* (301/5).

Ik: által~, le~.

ment¹ i

(8)

1. Veszélytől óv, véd. *Sorsom az ég ettől ~se ('S ~i is a' mint látom)* (16/39–40). **2.** Enyhít. *Senkihez sints bizodalmam, Hogy türje 's ~e siralmam* (443/158). **3.** Menti magát: mentegőzik. *Nemis ~i magát hogy azért nem jött el Mert lehetetlen volt* (176/63).

Menti (205/40). — ~sen (251/31); ~se (205/39, 336/11).

Ik: meg~.

ment² mn

(2)

1. Mentés. *Dorottya, kit a' láng ama, Baldakintól Nem érhetett vala, ~t maradt e' kintól* (330/1352). **2.** Ment legyen: biztonságban legyen. *Nem bújt el a' fősvény több Embertársától, Hogy ~t legyen pénze a' Haramiától* (200/66).

ment³ in

(3)

I. Férfjhez nem ~: hajadon. — *a' meg nem házasodott Ifjakkal, és férjhez nem ~t Leányokkal, valamely darab fát ... egy helyről más helyre vitetnek* (330*/164/5).

II. fn Férfjhez ~: házasságra lépett leány. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez ~teket, 's őket felirassam* (330/424). ~teknek (330/428).

Ik: által~, el~, ki~.

mente¹ fn

(8)

1. Prémés, béelt, zsinóros, magyaros rövid felső kabát. *Prémzett zöld ~je fekete báránnyal Szépen összevillik a' skárlát dolmánnyal* (330/271). **2.** Huszármunte. *A' kurta ~t hát letészed, 'S békeruhába Hazádba megtérsz* (445/23).

~ (82/8, 256/6, 306/6, 266/66, 330/1673), ~je (340/44).

mente² fn

(7)

1. Folyó magyarországi környéke. *Láttam én*

a' Duna ~nn oly Meczenást, a' kinek Szíve nem sajnáll áldozni a' Pindus Szűzeinek (162/121). **2.** Vmilyen épület, természeti alakulat mellett, vele egy irányban. *Amott fut az ól' ~ben Egy kis fürge dolgos Lyán'* (397a/321). *Amott egy Nyárfa' hívesében A' fűzfa közt Találni a' sziget' ~ben Egy tiszta Közt* (294/3). *A' tsintalan Betyár ha a' szél' ~ben Süveg-motskot éget a' szalmán, vagy pipán* (330/1042). **3.** Mentemben: miközben megyek. *Mennyi ösvényemben A' tövisk 's harsaszt! Majd ropog ~mben* (263/43).

~ben (379/23, 397a/1007).

Ö: elő~, haza~.

mentebélés fn

(1)

A mente bélésére használt anyag. *A' Kalamajka egy szőrből való fényes matéria, melyet kivált régi Magyarjaink Mentebéllésnek viseltek* (330*/193/2).

menten hsz

(3)

Azonnal, nyomban. *Menten összeve tördellek benneteket* (139/105).

Menten (108/5), ~n (453/179).

menteni in

(1)

Veszélytől óvni, védeni. *Ennyi dühös néptől ~kelj ki Magyar!* (259/466)

menthet **Ik:** ki~, meg~.

menti mn

(1)

Vmilyen folyó környékén élő. *Kopátsnak hívják a' Tisza~ Magyarok, a' bányász-csákányt* (439*/219/1).

mentor fn

(2)

Pártfogó. *Tele olly lelkekkel termékeny kebled, Kikben meg meg annyi Mentorid' tiszteled* (313/128).

Mentor (341/21).

mentség fn

(3)

Olyan körülmény, amellyel igazolni lehet vmit. *'S így nem is ügyelvén az ő ~ére, Ezt a' szententziát olvasták fejére* (330/1617).

~ (190/52), ~e (5/8).

mentsvár fn

(1)

Menedéket adó hely. *Mentsvára a' magán szomorkodónak Tsak a' te szent erdődbe' van* (305/41).

- Mentzini** fn (1) (269/34, 453/74), ~ből (219/78, 225/48, 454/47, 489), *Mennyből* (190/89, 330/1897, 418/1, 443/220), ~en (337/21), *Mennyen* (337/323), *Mennyeken* (410/11).
- menvén** in (4)
1. Menés közben. *Azon közbe ~ Pirus magába Hánnya veti esztét illy kedves utytyába* (77/173). 2. *Vhova ~: vhova érkezve. Ki Nápolyba ~ országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/285) ~ (238/19, 393/9).
- Ik:** be~.
- meny** fn (1)
- Vki fiának a felesége. *Éltesse Vármegyénk' új Vejét és Menyét* (330/360).
- menyecske** fn (3)
- Fiatalasszony. *Látta, hogy Dorottya, 's a' kik vénetskék, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/438). ~ (137/24), *Menyetskét* (330/27).
- menyecskés** mn (1)
- Fiatal asszony módjára, fiatalosan. *Meg ifjudott mind a kettő ebb' a' két esztendőbe, Mind a' kettő Menyetskésen jár az újj főkötbé* (310/18).
- menyegző** fn (3)
- Esküvő, lakodalom. *Egek! Mi ez? ~ é? Vagy talán tor? Már akármilyen legyen — csontra minden kántor* (218/1). *Mennyegzőt* (432/65), ~it (432*/207/1).
- meny** fn (42)
1. Az ég mint az Isten, az angyalok és az üdvözültek lakóhelye. *De a' Jövőn mit aggódok, Hasz'talan gond, fère menj! Hadd legyenek a' kedvben módok, A' mellyel kínál a' Menny* (397a/612). 2. Isten. *Lelkem, testem hóltbeteg, Menny, föld, kintsem, botsáss meg!* (443/32) 3. Ég(bolt). *És megszállották magok A' vad állatok az erdőt, a' ~et a' csillagok* (413a/883). ~ (319/49), *Menny* (190/90, 297/19, 337/293), ~' (299/74, 368a/136), *Menny'* (307/84, 375/7, 397a/581, 418/117, 439/17), *Mennyek* (443/246), *Mennyet* (337/1), ~nek (299/107, 454/641), *Mennynek* (190/64, 259/141, 307/19, 418/34), ~be (293/11, 432/22, 454/764), *Mennybe* (190/79), ~ekbe (215/152), *Meny-nyekbe* (303/5), ~ben (225/87), *Mennyben*
- mennybéli** mn (4)
1. *Mennyből* eredő. *Mennybéli lángnak kelle-mes isteni Szikrája! Hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet* (454/743). 2. A lehető legnagyobb gyönyörűséget nyújtó. *Ő int Polimniának: 'S ~ zengzetével Olvasztja szíve-inket* (319/43). ~ (424/56), *Mennybéli* (399/9).
- mennydörgés** fn (9)
1. A villámlással együtt járó dörgés. *Hah! Mint dördülnek, ropognak a' világ' két sarkai, Mint lobbannak, mint villognak A' menydör-gés' szárnyai* (443/92). 2. Robaj, nagy zaj. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' Bólts, te rád Büszkén tekint le és durrantja fennyen A' zúgó mendörgést alád* (377/24). *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsege — A' Föld hallotta lármáját És ~nek vélte* (231/94). ~ (198/25, 389/57), *menydörgés* (86/25), *mendörgések* (397a/885), ~t (330/880), *Mennydörgést* (330*/166/1).
- mennydörgő** mn (4)
1. *Mennydörgéshez* hasonló hangot adó. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül, Köz-te a' ~ kartáts bombi dördül* (267/52). 2. Hangos oktató (beszéd). *Halgass a' Teremtő menydörgő szavára* (453/23). *menydörgő* (54/3), *Mendörgő* (397a/53).
- mennydörög** i (4)
1. Villámlás után dörgő hang hallatszik. *De midőn a' Vad Boréas oldalán menykő dörög Vagy az Eurus és Zefirus háza tája menydörög* (413a/377). 2. Dörgő hangon, haraggal mond vmit. *Ezt ők hihető a' szomszéd bálványozók-nak mennydörögötték; de késő unokájiknál is mái napig szokásban maradt* (267*/19/18). 3. (Isten) halált ~ vkinek: halállal fenyeget. *Örvendhetsz é egykor, örvendhetsz e' annak, Hogy halált menydörögj egy halhatatlannak?* (454/102) *menydörögött* (225/109).
- Ik:** le~.

mennyei mn/fn

(59)

I. mn 1. Mennyben levő, ott lakó. *A' Rendek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/7). *Édes ájulás lepett el, Melly egy ~ étellel Ketsegetetett, biztatott* (134/59). **2.** A mennyből eredő. Közte *e' temjénezésnek, 's E' ~ ihletésnek Kezeim' fel emelém* (134/86). **3.** A lehető legnagyobb gyönyörűséget nyújtó, felséges. *Míg leng az estveli Szellő, Szárnyán egy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És ~ Hármóniát tsinálnak* (128/56). *Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén ~ illatot lehellett* (4/22). *Gyakran a' ~ illatú epernek Apró levelei közt kigyók hevernek* (28/5). **4.** Gyönyörű. *Látlak, ~ Lillátska! Sietsz karjaim közé* (397a/561). **5.** Mennyei arany: napsugár. *Lekukuttsál sugárával A' Nap a' felhők felett, És ~ aranyával Himzi a' zöld levelet* (397a/643). **6.** Mennyei felség: Zeus. *Ama ártatlanságban gyönyörködő Mennyei Felség, Zeus* (231*/123/2).

~ (1/10, 84/33, 134/76, 126, 162/38, 188/35, 196/33, 200/22, 209/89, 211/72, 225/51, 237/8, 258/81, 269/15, 297/43, 306/168, 330/1861, 1879, 337/92, 380/31, 396/18, 413a/184, 428/201, 431/19, 53, 432/117, 447/59, 76, 86, 126, 450/40, 46, 454/332, 881), *Mennyei* (123/9, 162/56, 188/49, 190/70, 225/54, 259/355, 266/64, 269/13, 337/327, 338/46, 428/132, 460/173, 432*/206/3).

II. fn Mennyeiek: a mennyben lakó angyalok, üdvözültek. *A' Mennyeiek' karja így vigasztalja az Özvegvet* (299/104).

Mennyeiek' (313/22), Mennyeieknek (432/47).

mennyezet fn

(4)

1. Plafon. *Mennyezetek házamba nem ragyognak* (410/2). **2.** Az ég ~e: égbolt. *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' termetén, Melly itt a' tüskék közt játszik; Mint az ég' ~én* (397a/860).

Mennyezete (306/199), Mennyezetén (396/30).

mennyi nm

(37)

I. kérdő 1. Milyen mennyiség(ü)? *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta, balénák, Hány bogarak járják túlhan?* (348/29) **2.** Sok. *Az enyém a' tiéd ~ lármát szüle, Miólta a' mi-*

énk nevezet elüle (200/45). **3.** Milyen sok! *Óh ~ bút láttam miatta!* (391/19) — *De ~ — ah, de ~ Kín is gyötör miattad!* (411/9) — *Mennyi ösvényemben A' tövísk 's haraszt!* (263/41) **4.** *Mennyeibe kerül: mi az ára? Az a' fülönfüggő ~be kerül?* (330/306) **5.** *Mennyszer: nagyon sokszor. Óh ~szer óhajtottam néked udvarolni már* (405/9).

~ (57/5, 197/71, 330/1605, 348/15, 15, 453/157), *Mennyi* (126/18, 135/43, 190/9, 10, 258/95, 98, 259/101, 103, 105, 274/7, 308/7, 8, 313/20, 413a/629, 460/179), ~t (6/22, 189/24, 198/37, 288/25, 443/17), ~szer (197/75).

II. vonatkozó Amennyi. *Ki tsak annyit mondott, ~t érzett 's tudott* (454/585).

Mennyt (454/514).

Ö: a~, vala~.

mennyciskére Ö: vala~.

mennyre nm

(2)

1. Milyen távolságra. *Ott be szállván, egybe kérdem: Regmetz esne ~?* (161/35) **2.** Milyen nagyon, mértékben. *Mennyre szíveden Fekszik Hazádnak közjava?* (445/53)

mennykő fn

(34)

1. Villám a mennydörgéssel együtt. *De midőn a' Vad Boréas oldalán menykő dörög* (413a/376). **2.** Villámcsapás. *Ennek Öblét semmi Villám meg nem hattyá, Soha semmi Mennykő által nem szaggattyá* (143/34). *Míg villámlik, míg a' Mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nitze!* (143/27) **3.** Vkinek, vminek nagy ereje. *Oroszok' Tsászára! Ímhol még markodban e' had menköve, lödd ki haragodban* (337/200). **4.** Baj, nehézség. *Eddig éltem' tavaszára Mennykőt az ég nem vetett* (425/46). **5.** <Fokozó szóként mennyiséget, kort jelentő jelző v. határozó előtt.> *Collega Uramék! ~ Nagy dolog ez, úgy e hát?* (114/917) — *Igaz, hogy a' menkö vén Dubranovszkija, ... Kurtára szabta ki a' fársáng' ideit* (330/413). **6.** Nagy ~: mennykő nagy. *Egy nagy ~ Ana-thémát A' Bátya fejéhez sujt* (92/174).

~ (198/26, 202/39), *menykő* (10/16, 56/39), *Menkö* (389/57), *meny kö* (86/26), *menykövek* (159/7, 17, 202/12), *menykövek* (56/12), *menyköve* (191/25), *menyköve* (52/5, 55/25), *menykövetek* (159/16), *menyköveid* (114/

945), *menykőt* (114/958), *mennykövet* (231/96), *menykövet* (114/954), *Menykövet* (413a/337), *Mennyköveknek* (439/18), *menkövekkel* (397a/205), *~vel* (77/13, 198/20, 267/79), *meny kövel* (86/20), *menykövével* (413a/288).

mennykőcsapású mn (1)

Nagyon nagy erejű. *Hijjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykőtsapású bárdodat a' mai Bizantium' várához* (418/66).

mennyköves mn (2)

Mennykövesen: villámcsapásokkal. Az eget verdesi a' jajszó századja, Mellyre az a választ ~en adja (202/26, 56/26).

mennykövez i (1)

Pusztít. *Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes felhő fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett,) Most olly áldott nappá tette, Melly fényt és életet ad* (400/20).

Ik: le~.

mennyország fn (10)

1. Menny. *Egyedül a' Jésum, 's a' Menny-ország fényes, Mellytől fényesedik az ide zárt Fényes* (222/17). **2.** Az elképzelhető legnagyobb boldogság. *'S már is kinyílt Menny-országunk Egymás' karján ide lentt* (443/59). **3.** Különleges gyönyörűség. *Létel! te ~ ezer inségbe' is, Nem-létel! Te pokol még nem érezve is* (454/35). **4.** Különleges gyönyörűséget nyújtó vidék. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már ~gá lett az ő országa; Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki* (313/28). *~ba* (315/7), *Menny-országba* (222/14), *Menny országba* (92/116, 210/80), *Mennyországba'* (414/7), *Menny-Országgal* (222/92).

mennyre-földre hsz (1)

Minden elképzelhető dologra. *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzudra pereputtyát El törli a' békáknak* (114/906).

méoni mn (1)

Lídiai. *Méoni trombiták: <az ógörög hősi énekekre céloz.> Méoni trombiták, Lezbósi lantok dörgik az emberek' Meggyilkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/53).

mer ~ mér i (44)

1. Van bátorsága vmit tenni. *De nem merek*

hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem (169/5). *Ti puhák, a' gyepre fekünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is sziszegve heverték* (198/49). **2.** Bátorkodik, merészel. *Így semmi rossz nem mér rontani reátok* (217/124). *Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás mélkül felvenni nyelvünkre?* (267/149) — *Üzőbe vészi, és még Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni eggyszer!* (185/180). **3.** *Hinni nem ~ vmit: nem hitte volna, hogy bekövetkezik. Ah, árhatasz é? Azt felőled, Laura! Hinni nem merem* (129/60, 425/60).

mér (330/242, 1133, 418/87, 454/286, 454a*/257/5), *merek* (454/262), *mersz* (330/1388, 454/57), *mernek* (114/953, 298/16, 454/309), *mere* (1/22, 238/6), *mert* (330/1296), *mertek volt* (330/804); *merem* (150/8, 185/198, 231/451, 417/12), *meri* (315/6, 413a/257), *méri* (314/28), *mertem* (333/34), *merte* (57/16, 306/268). — *merne* (61/40, 254/38, 330/8), *mernének* (259/648), *mertek volna* (259/624); *merném* (413a/823), *merné* (413a/467). — *Merj* (253/28), *merjen* (239/230, 330/1972), *Merjetek* (259/651); *~jed* (111/57).

mér i (19)

1. (Nagyságot) számokban meghatároz(ni) igyekezik. *Te a' fénynek 's melegségnek Attya! Tégy bizonságot, Te ki idő szakaszokkal ~ed ezt a Világot* (162/82). **2.** (Árut eladáskor) lemér, megmér. *A termő gyümölcs fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümölcsöket vékával is ~ik* (1/12). **3.** (Vminek a nagyságát) vmihez szabja. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez ~i* (202/98). *Eggy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát eggy gazdag vatsorához ~i* (192/14, 260/12). **4.** Vmihez viszonyítva ítél meg, értékeli vkit. *Tisztelsz, de a' ki Egemet Ugyan valóba esmér Olly kényesítő Érdemet Tsekély Eszemre nem ~* (168/8). **5.** Ad vkinek vmit. *Az ég áldásait rátok bőven ~je* (212/117). **6.** Vmit kitűz, előirányoz. *Te ~ed óh Világ fénnyre! Az én esztendeimet* (162/79). *Engem nemesebb vágyódások vonnak, Hazámért magamnak egy nagy utat ~ek* (268/61).

~i (14/12, 111/7, 201/12, 453/97), *~ik* (83/54), *~e* (68/4), *~te* (87/20, 199/20), *fogják mérni*

(330/980). — ~jed (162/58).

Ik: ki~.

Mercurius I. Merkur

mered i (1)

⟨Szem⟩ kitágul. *Mint reszkettek?* — *Mint ~tek?* 'S Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venné? (139/46)

Ik: meg~.

meredek mn (7)

Erősen emelkedő, ill. ereszkedő (felületű). A' ~ bértznek szélére felpattan (188/24).

~ (188/90, 397a/662, 413a/680), *Meredek* (306/27, 400/58), *meredék* (400/99).

meredt mn (2)

1. Megmerevedett, dermedt. *Mint a' kő ~ten állék* Egy ledültt boltozaton (428/109). 2. ⟨Szem⟩ kidülledt. *De Ez nézi ~t Szemmel* (244/35).

meredve Ik: meg~.

méreg fn (64)

1. Az egészségre káros, esetleg halálos anyag. *Szók — Nézés — Kard — Puska — Méreg a' fegyverek Mellyekkel gyilkolják egymást az emberek* (453/113). *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' ~ ártalmának* (413a/649). 2. Az egészségre ártalmas étel, ital. *Ah! vigyázz Kis-Asszony, most vigyázz ám nagyon, Ím a' tányérodon ~ 's veszély nagyon* (330/720). 3. Áruló, romboló szenvedély, eszme. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/7). 4. Harag, düh. *Várj Fársáng! — E' szokat alig rebegé ki: Orrán, száján forrtak a' ~' tajtéki* (330/844). *Húriel tündér magába Illyen mérget forrala* (317/63). *Hogy elmentem Gigébe, Sirt a papné mérgébe!* (332/2) 5. Vminek káros hatása. *Itt készül a' halvány Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszuállás férge* (453/105). *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik* (162/74). 6. Vminek a következménye. *Sótt nem árt annyit ... A' mennyi kárt a' nyáj téssen, 's kemény fogának mérge* (413a/922). 7. Ellenséges, pusztító erő. *Most hogy az egybe-tsatolt ellenség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbeli*

reményem' (258/25). *Várhattya hát éltünk akármelyik pontya, Hogy gyógyíthatatlan mérget [a halál] reánk ontja* (204/22, 217/22).

8. Természeti jelenség pusztító ereje. A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel virítván, fája tövesbedik (440/9). *Mikor hideg szelek vagynak, Elveszed mérget a' fagynak* (433/30). 9. *Mérget forral vki életére: életére tör. Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fűrt agy* (280/9).

Méreg (247/8), *mérgek* (9/5), *mérgek'* (257/47), *mérge* (330/1048), *mérgei* (77/2), *mérget* (15/22, 27/6, 33/8, 77/4, 136/7, 203/37, 330/643, 647, 428/163, 453/122, 454/693), *Mérget* (6/12, 189/14), *mérget* (216/46, 108, 257/3), *mérgebe* (330/1304, 348/39), *Mérgebe* (87/43, 114/703, 170/56, 199/63), *Mérgebe'* (370/4), *mérgekbe'* (330/13), *Méregben* (71/5) *mérgeben* (330/656), *mérgén* (330/906), *mérge* (267/2), *mérgetől* (1/23, 29/22, 30/5, 44/7, 57/8, 315/23), *Mérgetől* (200/50), ~gel (63/13, 114/812, 152/5, 213/18, 443/121), *Méreggel* (114/288), *mérgevel* (77/68, 460/187).

méregdrága mn (1)

Nagyon drága. A' kávé, a' tűzokor, mért olly *méreg-drága?* (330/308)

mérés Ik: ki~.

mérész ~ mérész mn (15)

1. Igen bátor ⟨személy⟩. *Ide Mórok' Vad plántáit A' mérész hajós nem gyűjt* (397a/ 370). A' *mérész Csökli nép pedig Kadarkútba tábort űlt* (326/18). 2. Ilyen személyre jellemző. *Nyissál nekem könnyű utat és mérész feltételem Nyerjen tenálad kegyelmet* (413a/47). 3. A természet törvényeivel dacoló. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strázsálnak* (72/25). *Ujonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám* (177/35).

merész (169/58), *mérész* (231/323, 330/1303, 337/247, 413/51, 454a*/257/8), *Mérész* (396/21), *mérészek* (246/13), *merészenn* (152/2), *mérészen* (330/1201).

mérészel ~ mérészel i (4)

1. Bátorkodik megtenni vmit. *Én ugyan állítani nagyon mérészelem, Hogy régibb út a' hit,*

mint sem az értelem (454/383). **2.** Arcátlanul tesz vmit. *Ki mérészli meg sérteni királyi tisztemet?* (314/29)
merészlek (368*/24/8); *mérészem* (330/958).

mérészelve in (1)

Nagy ~: arcátlanul. *De mennyi pedántok, Névnap ri gímisták, szélmalmok nyüsgenek itten, A' kik ezen helynek nagy ~ tapodják Szent küszöbét!* (348/17)

merészség fn (1)

Vad ~gel: nagyon bátran. *[A tavasz] Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szőtt vad ~gel Zöldséget 's virágokat* (397a/63).

mereszt Ik: *el~.*

merevül hsz (6)

Egészen, teljesen. *Fel forrott az egész természet merevül A barmok terepélly tserfák alá mennek* (84/4, 196/4). *Lessz itt jó vatsorád; mivel Katullod' Erszényét merevül be szötte a' pók!* (140/8)
merevül (140/14, 173/4, 380/4).

merevedett Ik: *meg~.*

Mérey fn (1)

Családnév. *Kapos Mérő, ahonnan nevezi magát a' T. ~ familia* (330*/138/1).

mérföldnyi l. mértföldnyi

mérges mn (26)

1. Mérgező. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett ~ füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). **2.** Káros. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínálta, 's Mihelyt meg-kóstoltam, ~ mézze tsömörré vála* (162/86). *Elfülad a' leg szebb vetés, a' Burjánok bészövik A' Lapúk, ~ konkolyok, és vadzabok felnövik* (413a/172). **3.** Halálos. *Hanem [a pestis] szája ~ párázattal teli, Mellyel a' népeket gyakran [meg] lehel* (215/73). **4.** Haragos, dühös. *Földhöz tsapja nagy ~en Singes háló süvegét* (114/555). **5.** Harcias. *Rettenetes dörgés! Mint verdesik a' magos égre A' port a' paripák! melly ~ láрма, kiáltás!* (253/11) **6.** Súlyos <gond>. *Jer, kit ~ gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére* (93/1). **7.** Pusztító <természeti jelenség>. *És ha Észak ~ szelei omolnak Ellek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/27). *Még*

is mindent össze tördelt édes lakta Földén a' ~en dúló katarakta (52/16).

~ (77/170, 236/24, 317/106, 324/19, 330/684, 704, 370/13, 372/11, 453/68), *~en* (114/661, 769, 849, 330/1320), *Mérgesen* (257/50), *~senn* (92/271, 274); *~ebben* (454/240).

mérgesedik i (1)

Károsodik. *A' Szerelem szívem' rejtekibe' dong, A' keserű-édes Mézbe' zsibong, Mellyet szád' rózsáiról szedett; Ah! kár! Hogy fulánkkal mérgesedett!* (173/8)

Ik: *fel~.*

mérgesítő mn (1)

Keserű. *'S Érezze a' ki tsókot oszt véletek Ennek a' méhnek mint én Mérgesítő fulánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája' ízébe* (152/10).

mérgű mn (2)

Halálos ~: **1.** Halált okozó. *Öt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje ... Miólta minden nap sok ezer élőnek Szívébe halálos ~ nyilat lőnek* (215/4). **2.** Szerelembe ejtő. *Venus ez, a' kinek szeme szívárványa A' szívbe halálos ~ nyilat hánya* (71/18).

mérhet i (1)

(Időt) számokban meghatározhat. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem ~ünk időt mi semmiképpen* (288/12).

mérhetetlen Ik: *meg~.*

merít i (6)

1. Belemerít. *Mikor ~é Lovait a' Tenger kék ölébe: Merítette Szívem a' Búk hánykódó tengerébe* (162/95–6). **2.** Kedvőzönbe ~: jókedvet okoz. *És ezt addig mondom, Míg a' vinkó felderít Elvész minden bűm és gondom 'S a' kedvőzönbe ~* (438/32). **3.** Siralomba ~: bánatot okoz. *Szívem' siralomba ~i* (412/4). **4.** Az álom gyengén merít belé vkit: lassan elalszik. *Az éjjel hajnal felé Édes ölébe az álom gyengén ~ett belé* (314/6). **5.** Erőt ~: lelki erősítést kap. *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/68).

Ik: *be~, el~.*

merített Ik: *ki~.*

Merkur ~ Mercurius fn (8)

1. Személynév. <Az utak és a kereskedelem

istene a régi rómaiaknál.) *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két kígyós bottal* (11/18). **2.** Vezető, kalauz. *De azt mondod: Hát az olly Mercuriusért Mit adjak én, a' kit csak az egy Anglus ért?* (126/57)

Merkur (413a/345), *Mercur* (114/564), *Mercurius* (114/561), *Merkurius* (9/1, 26/19), *Merkürnak* (26/48).

mérni in (3)

1. Eladásra kimérni. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/150). **2.** Kijelölni, használni. *Legjobb búzának a' barnás 's porhanyó Mezőt* ~ (413a/732). **3.** Vmihez ~ vmit: hozzá hasonlítani. *Ha az igaz lelkű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit dítsérni 's Jó szívért egy Tirann vad lelkéhez* ~ (12/8).

merő mn/hsz (13)

I. mn 1. Feszés, erős, merev. *Csak egy nyavalyát küld [a halál] ellene, és ~ Derekából ki fog az ifjúi erő* (215/39). *Ragvog hátán selyem posztóval vont nyereg, ... Merőn meg ül rajta vitéz Leventája* (256/21). **2.** Csupa, tiszta. *Tagjai ennek a' ~ szeretetnek Mint a' Nyári levél irtóznak, reszketnek* (77/247). **3.** Valóságos, kész. *Nyaka, 's mellye ~ Elefánt tetemnek Tetszének a' rajta álmélkodó szemnek* (77/45). *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka lüderáltak 's ~ boszorkányok* (330/1374). *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: szívem ~n elájul, Elhallgat énekem* (293/7).

~ (209/51, 454/250), *Merő* (255/12, 451/12), *Merőn* (306/206), *Merőnn* (82/23).

II. hsz Valósággal, egészen, teljesen. *Barátom! Itt hagyni ~ kegyetlenség, Várjunk! Még nyakunkon úgy sinsz az ellenség* (268/91).

Ö: vak~.

mérő fn (1)

Bátor személy. *De mit? — hát hallgatva emésztődjük mindég? Ah, nem — a ~kőn segít Amor 's az ég* (157/10).

Mérő fn (2)

Helynév. *Dob- 's trombitaszóval elhagyá már ~t, A' Fársáng, vivén sok vezetőt, kísérőt*

(330/63).
~ (330*/138/1).

merőföld fn (1)

Szárazföld, kontinens. *Sok Merőföld már sziget, Sok völgyek a' nagy bérczekig dagadtak* (288/33).

merőség Ö: vak~.

merre hsz (4)

I. kérdő Mely irányba? *Mit tsináljak? ~ tudjak menni Miskóltzon, 's hova?* (161/19).

II. vonatkozó Amerre. *Menjünk, ~ vijend lábunk, vagy ~ vezérel A' pajkos Áfer 's Nótus az habok felett* (327/21).

Merre (119/4).

Ö: a~, akár~, bár~, vala~.

mérsekél i (1)

Méreteget, méricskél. *És czirkalommal ~li A' tüzes ütközetek' piattzát* (418/43).

mérsékel i (1)

Türtőztet. *Mint amaz egyszarvú fene vad ... Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba* (348/41).

mérsékelve in (2)

1. Mérsékeltén, túlzásba nem esve. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára, Mivel ~ mozgatóván bennünket, Frissíti elménket, testünket, vérünket* (330/577). **2.** Lassan. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget* (397a/178).

mérséklett mn (1)

Mérsékelt (égöv). *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy ~ öve alatt laknak* (454/394).

mérséklő mn (1)

Mérséklő font: mérleg. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírója! Kinél bévall mindent az esztendő' szája, Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' ~ fontot* (454/116).

mert ksz (387)

1. ⟨Okhatározói mm kapcsolására:⟩ ennek az az oka, hogy... *Azért adják ki a' bérít, Mert ő sem Fattyú Gyermeke* (92/35). *Pihenj is meg végre, ~ meg érdemletted* (266/55). **2.** ⟨Magyarázó m-tal rokon okhatározói mm kapcsa-

lására:) ugyanis, hiszen. *Ne hidj; ~ a' midőn legjobban ketsegtet, Forróat alád épen az alatt tsepegtet* (191/9). *A' kevélység tsupán a' bolondok gondja; Úgy van! ~ a' kevély a' világ' bolondja* (194/36). **3.** (Felszólító m után) mert ha nem akkor... *De mennyünk ki Músám ~ majd a Császárnak Daktilust éneklő Músájihoz zárnak* (25/41).

mért l. miért

mérték fn

(10)

1. A mérés alapjául szolgáló meghatározott nagyság. *A' ~nél nagyobb gyomor forrósága?* (239/78) **2.** Versmérték. *A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes — Anákreon ~e szerint* (186/cím). **3.** A józanság, szerénység v. az ízlés megszabta határ. *Bóldog lehetsz tehát; tsak jó ember legyél, Vigan 's ~kel élj, szeress és jól tegyél* (202/134). *Mérték nélkül örvend, kereng E' víg mulatságba [a madár]* (142/11). **4.** Eszmei, erkölcsi megítélés alapja. *Bízd rá Elizeusodra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős ~ét* (342/36). **5.** Előre meghatározott életkor. *Az ember éltének igen határt vét a Mérték, melyet annak ki mért a' Proféta* (215/100). **6.** Időszak, szakasz. *Ti tizen kilentz esztendő, életem esztendei! Egy mást váltó siralmimnak ti hosszabb ~ei!* (162/98) **7.** Mértékben tart: szabályoz. *Az Euris Bő záporokkal a' mezőt nem sepri el, Sem száraz rögök a' sikeres magot el nem aszalják Mértékbe tartván Juppiter mindegyiket* (327/56). **8.** Mértékre nem vehetett: eddig meg nem ismert. *E' ~re nem vehetett Mindenbenn, a' föld felett, Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/41) **9.** Vmilyen ~ben: vmilyen fokban. *A' ki szívén más bajait olly ~benn hordozza, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza* (216/111).

Mérték fn

(4)

Mérleg, csillagkép. *Ha a' Mérték egygyé teszi az éjszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot* (413a/220). *mérték* (111/117), *Mértéket* (87/19, 199/19).

mértéketlen mn

(1)

Igen nagy. *Most már az üvegsőt Megfordítva*

tekintsd: im a' végtelen üregben Földi hazád [~] nagy tengelye végén (348/35).

mértékletlen mn

(1)

Határtalan. *Most a' ~ öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, dévajságra veti* (330/739).

mértékletes mn

(1)

Mértéket tartó (személy). *Ez a' hit tsinálja őket tsendesekké, Jókká, dolgosokká, ~ekké* (454/496).

mértéktelenség fn

(1)

A mértékek be nem tartása. *Ezeknek [a betegségeknek] vétkei ... A' ~ rakja tagjainkba* (213/85).

mértföld fn

(1)

Távolság mértékegysége. *Meg tudám mások szovából, hogy ha hét ~re nem, Hatra még is vólna Regmetz* (161/39).

mértföldnyi mn

(1)

Kb. egy mérföldre eső (távolság). *Tágos gőzgömböt, hóberteket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget* (348/37).

merül i

(11)

1. Folyékony anyagban súlyánál fogva alászáll. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek* (413a/366). **2.** Vki fenékre ~: erkölcsileg romlik. *A' gaz Frantiáknál egy Nép is még, Mélyebb fenékre nem merült* (257/146). **3.** Az ég felhőbe ~: beborul. *Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz ma* (154/6). **4.** Álomba ~: elalszik. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Lassan zsi-bongó álomba merül* (173/14). **5.** Homályba ~: elfelejtődik. *'S a' sok ki gondolt Menny mind homályba merül* (190/90). **6.** Setéségbe ~: eltűnik. *A' hajnal pompás felhőből kiderül, 'S előtte minden fény setéségbe merül* (330/1876). **7.** Őszbe ~: megöszül. *'S még fiatal fejünk gondba 's őszbe merül, ... Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/206). **8.** Bánatba ~: szomorkodik. *A' kik e' sir felett gyakran egybe gyűltök 's hív anyát sohajtó bánatba merültök* (212/50).

merül (29/11), *merülök* (251/12), *merülünk* (188/107).

Ik: be~, el~.

merült Ik: el~.

merülve lk: *el~.*

merülvén in

(2) *Álomba ~:* alvás állapotába jutva. *A' többi álatok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített álomba* (197/17, 85/17).

mese fn

(6) **1.** Naív hangú költött elbeszélés. *A' matska és a' sajt — (Roberti' ~ji közül olaszból)* (141/cím). **2.** Vki történetének költői elbeszélése. *Legszentebb Igazság! ...Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' piperéje* (188/5). ~ (267*/14/1, 330*/154/2), ~k (330*/165/4), ~ji (142/cím).

mesés mn

(1) Csodálatos, mesébe illő. *Tekintvén a' tsillagokról a ~ régiségre Annak elmés költeményit hinti a himzett Égre* (111/77).

mester fn

(3) **1.** (Művészetben, tudományban) jeles művet alkotó személy. *'S a' szép Sultzer ama' jó izlés' ~e* (348/2). *Sem itt a' messi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas ~eknek Fék-szárát nem követi* (397a/287). **2.** A halál vmi gyógyító ~e: a gyötrelmekről megváltója. *Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál gyógyító ~ek* (213/92).

mesterember fn

(3) Iparos. *Így jár a' Stüts, Szabó, 's minden ~, Kiket jó haszonnal bíztatott December* (330/1813). *Mesteremberek* (330*/165/2), ~nek (337/69).

mesterkedik i

(1) Ügyeskedik. *És tsak abba mesterkednek, Hogy az embert el-altathassák* (123/71).

mesterkézetlen mn

(1) Eredeti, természetes állapotában levő. *A' Gráziák itt heverték; Az öröm itt mosolyog, E' ~ kertek' Útjain tsend tébolyog* (397a/955).

mesterség fn

(17) **1.** A kézműves ipar vmely ága. *Semmi ~ nem enyészik ottan, Gazdag a' kalmár, 's az egész közönség* (287/29). **2.** Készség, jártasság, ügyesség. *Maga Jupiter akarta hogy dolgunk a' mezőbe Munka, 's ~gel mennyen* (413a/

138). **3.** Művészet, kultúra. *Zengj a' kis Balaton' partja körül, hol a' Természetnek örök Szüze 's az emberi Mesterség, Ez a' Hérós, Egy tűkörbe katsonganak* (432/11). *Ott a' hol a' Mesterség 's a' Természet is Orczyt Tiszte-li, ott mikor egy szírtén énekli Vitézét Műzsám* (450/47). **4.** Hadi ~: hadtudomány. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi ~ben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat* (330*/180/1). **5.** Célszerű eljárás, mód. *Szeretnél e' azért olyan ~et Melly egyszerre arra' helyre vinne téged?* (126/37) ~ (9/23), *Mesterség* (1/2, 11/15), *Mesterség'* (200/83), ~ek (54/19, 413a/163), ~et (413a/150), ~ét (169/5), ~nek (413a/577), ~en (237/70), ~gel (259/219).

mesterséges mn

(3) Mesteri, remek. *Ki tudja arra oktatni A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket?* (397a/844) ~ (330/1337), *Mesterséges* (330/1996).

mészáros fn

(1) A halál ~a: katona. *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete; A' halálnak sok száz cifra Mészárossa Áldozattjainak nyakait tsapdossa* (192/35).

Mészáros fn

(1) Családnév. (~ János, a török háborúban tábornokságig és báróságig emelkedett katona (1732–1801).) *Eszterházy, Pálffy, Splényi és ~, A' kiknek hírével már bétölt sok város* (267/195).

Mészvájó fn

(1) Egérnév. *Más oldalt az ellenséget ~ rettentette* (114/743).

messze hsz/mn

(39) **I. hsz 1.** Nagy távolságban. *Hallom tárogatód' tábori hangzatit, Hallom Pest' fala közt és Buda' szirtjain; Már a' Kárpátokat verdesik, 's a' Tisza' Síkján ~ terülnek el* (338/16). *Nem ~ a' parthoz van egy szép zöld tsere* (1/21). **2.** Nagy távolságra, messzire. *Nem, nem; ő elfut tőlem ~* (379/37). *Itt a' zúgó habok tsak öszve ütődnek 'S így küszködven ~ egy mástól verődnek* (10/18). **3.** Távolban. *Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' ~ felejtteni* (338/9).

4. *Messze esik ide: távol van. Debretzen, és Patak Messze estenek Ide* (334/28). **5.** Időben nagy távolságra. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled Bizhatt és a' halált még ~ kébzeled* (15/4, 204/4, 217/4). **6.** *Messze tartó mező:* nagy terület. *De mi ~ tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékzó paripánkat* (413a/1102).

~ (56/63, 99/3, 119/1, 145/12, 161/44, 172/9, 202/63, 210/82, 244/17, 259/451, 313/46, 317/108, 330*/146/3, 330*/148/3, 379/46, 403/28, 418/7, 452/49, 454/836), *Messze* (208/72), *messsze* (77/251, 252, 248/21, 413a/653), *Messsze* (208/21).

II. mn 1. Térben távoli. *A' gyászos óra itt van: Nitze, jaj, Istenhózzád, Hogy' élek majd tehozzád Illy ~ Városbann?* (158/4) — *Lakta ezt számos nép, de nem mívelé-ki, Mert eledelt ~bb határ adott néki* (341/16). **2.** *Messzire* kiterjedő. *Nézz ugymond a' földnek ~ térségére Nyüsgő Teremtésim roppant seregére* (453/25).

~bb (341/51).

messzelató mn

1. Széles látókörű, nagy tudású. *Meg tekinti meg vi'sgálja 's itéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott Plátó* (111/25). **2.** *Messzelató cső:* távcső, látcső. *Ott kardra temett ujjait egy Huszár A' ~ csőhöz egyengeti* (418/46). ~ (418/69).

messzéni fn

Messzéniában élő személy. *A' Messzéniak felfeltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak* (267*/12/1). *Messzéniakat* (267*/12/6).

messzeség fn

Jelentős, nagy távolság. *Lelkem! Térj vissza földedbe, 's hagyj félbe szent bútsúdat, Méréd a' fel-járt Világok ~ével búdat* (162/58).

messzi mn/hsz

I. mn Távoli. *Híremet 's nagy voltomat Ne trombitálják ~ tartományok* (288/118). *Ím, Ím a' ~ dombokból Fegyverek villámlanak* (397a/201). *'S tán ~ reményem több tsupa álmnál* (454/314). ~ (313/111, 397a/285, 573, 443/85, 454/288).

II. hsz 1. *Messzire:* a) nagy távolságra. *A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején ~* (397a/964). *Nem ~re láttam ott egy roppant várost* (9/7). b) nagy távolságra levő helyre. *El hadják földünket, ~re repülnek, Mihelyst az idők egy kevéssé hülnek* (210/49). c) távolról. *Azt mihelyt meg látod köszöntsd még ~re Horváthot Mellyre Tihan kösziklája zengedezzen vivátot* (111/3). **2.** *Messziről:* nagy távolságról. *Vitézeivel el jöve 'S még ~ről reá löve A' küszködő békákra* (114/894).

~re (161/36), *messzire* (75/11), ~ről (114/805), *messzéről* (330*/171/5, 397a/579).

messziség fn

(3)

1. Távoli vidék. *De ő bármelly ~re, Égből földre, földről égre Eggyaránt fut szárnyain* (454/917). **2.** Levegő, ég. *'S eltűnven [a pacsirta] a' kék ~ben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31).

~ét (454/39).

meta (lat)

(1)

Határ. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, ... A' Böltső, és a' koporsó ennek a' két Météja* 162/68).

metafora fn

(2)

Metaforában: képletesen. *Így esett el e' két bajnok egy tsatában 'S mind ketten megholtak ők — metaphorában* (330/1416).

Metaphorában (238*/143/8).

Metamorphoses fn

(2)

Átváltozások. (Ovidius római költő verses művének címe.) *Ő az, ki azokat rakja több formába, Mint a' mi van Ovid Metamorfózába* (330/1990).

Metamorphosesából (77/cím).

Metastasio fn

(3)

Családnév. (Pietro ~, olasz költő (1698–1782.) *A' Háborús Zivatar — Metastasióinak VII-ik Kántátája szerint* (143/cím).

~ (158/cím), *Metasztazióból* (208/cím).

metél Ik: el~.

métely fn

(1)

Rontás. *Tsupán Dorottyának kóválygott a' feje, Kit megvesztegetett az Éris ~e* (330/900).

Méthymna l. Medimna

metsz i (7)

1. Éles eszközzel levág vmit. *Ha most Unokádnak nyakát ~ették is* (337/304). 2. <Feliratot> vés vmibe. *És reá smaragd betűkkel Juliánát ~ének* (415/6). *De nevem ne messék kőbe a' síromra* (330/1570). *~ének* (237/123), *mettett* (209/98); — *messed* (163/47), *~ék* (210/74).

Ik: *be~*, *el~*, *fel~*, *le~*, *ketté~*, *meg~*.

metszeni in (1)

Bevésni. *Én vagyok az a' ki Rózsinnak Isteni Nevét minden fába szoktam itt ~* (176/34).

metszés fn (5)

1. Szőlőtőke felesleges hajtásainak levágása. — *lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket 'S a' metzés közbe tsinosabb sorra szoktatja őket* (413a/955). 2. Bevésés. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetz különb formába* (413a/1003). 3. Leválasztás. *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél sikeres* (413a/734). 4. Vágás, szétválasztás. *'S most, mikor már elszakadtunk, Ott, ahol egybeforradtunk, Szörnyű metzés tétetett* (454/910). *metzés* (413a/969).

metszett in (1)

Kiforgatott. *És a' metzett barázdákonn a' fák sorba légyenek* (413a/811).

Ik: *be~*.

metszette Ik: *fel~*.

metsző Ö: *völgy~*.

metsződik Ik: *fel~*.

metszőkés fn (2)

Szőlőtőkék, gyümölcsfák metszésére használt kés. *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már* (413a/964). *mettő késsel* (413a/908).

metzve in (12)

1. <Felesleges szőlővessző> levágva. *'S bár ~ nintsen, még is a' Szőlő virit* (327/44). 2. Bevésve. *Ezek között látszott a' nagy nevezetű Dugonitsnak ~ néhány arany betű* (237/122). *Mind ezek az Isten titkának házába Sorra vagynak metzve Adamás táblába* (15/16, 204/16, 217/16).

~ (237/103, 259/357, 306/211, 317/49), *metzve* (225/82, 306/88), *Metzve* (188/42).

Ik: *fel~*.

méz fn (51)

1. Virágok nektárjából méhek által készített sárga, sűrű, édes folyadék. *Kis Méhek! ... Mennyi sok munkával, És időjárátaival Gyűjthettek egy kis ~et!* (274/9, 135/45) 2. Vkinek, vminek kedves, kellemes volta. *Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételet meg nem únhatja!* (109/6) — *Barátság! ... Be' gyakran méreggel van ~ed keverve, Bontván örömröket szívünk' új keserve* (63/13). 3. Vagyon, anyagi javak. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspís módra szívja Mézét és tejét* (246/32). 4. Vminek a hatása. *Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bögöst, kit altató ~e Mindjárt a' legmélylyebb álomra igéze* (330/1021). 5. Mézet ereszt: van hatása, hatásos. *Mézet ereszt, ha vagyon hátul fulánkja, az apró Purgoma; Hogyha utól a' fara tompa, here* (356/7).

~ (135/cím, 50, 274/14, 453/122), *Méz* (327/47), *~e* (135/cím), *~ze* (162/86), *~etek* (450/40), *~et* (135/14, 28, 152/2, 3, 238*/143/7, 370/5, 371/22, 411/3, 413a/351), *Mézet* (370/2, 413a/147), *~ét* (152/11, 216/30, 221/12, 370/12), *~zét* (309/103), *~eit* (163/42), *Mézeiket* (33/3), *~nek* (77/3), *~zének* (341/45), *~be* (330/647), *Mézbe'* (173/6), *~zen* (134/83), *Mézzén* (447/83), *~nél* (134/127, 447/127), *~zel* (33/5, 104/9, 162/85, 175/29, 247/6, 412/33), *~ével* (14/20, 201/20, 220/16), *~zével* (397a/1003).

Ö: *álom~*, *must~*, *rózsa~*.

mezei mn (8)

1. Mezőn termő, tenyésző. — *...jól talált lakni ~ salátával* (330*/202/9). 2. Falusi, vidéki. *Mért tartják ólba a' marhát a' ~ emberek* (413a/361). *Lentseni Kertemet ~ házommal, ... Adják néki* (330/1561). 3. Egyszerű, átlagos, köznapi. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem míveli azt Ámor Kertjébe* (155/10). ~ (330*/202/9, 397*/76/20, 413/53), *Mezei*

(397*/76/20).

Ö: kenyér~.

mézel i

(1) Mézzel édesít. *Ki mérget ~, ki bilintset rak, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/7).

Ik: meg~.

mézelt Ik: meg~.

mézes mn

(6) 1. Kedves. *Mikor ~ beszédére Örök hűséget ígére* (134/67, 447/67). 2. Mézes szerelem: bensőséges szerelem. *Hát már örökké a' ~ szerelemnek Mindenekbe fojtós mérgei teremnek?* (77/1) 3. Mézes csók: forró csók. *Melly ~ tsókók valának, Mellyeket költsön szopának Hév ajakim ezekből!* (134/130) 4. Mézes száj: kedvesen szóló száj. *Mézes szájokon angyali Hanggal tsengett az ének* (307/61). ~ (245/50).

mézesmázos mn

(2) 1. Túlzottan kedveskedő. *Coquette, tetszeni kívánó színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/4). 2. Mézesmázos száj: kedves beszéd. *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete Annak mézes mázos szája Ennek jó természete* (401/24).

mézforrás

(1) Nektárt bőven termő növényzet. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, 'S ártatlan arany folyt a' káka-kosárba* (341/37).

mézga fn

(1) A megsértett fa kérge alól szivárgó ragadós nedv. *És ölébe belétévén más fának bim-bótskáját Össze forrasztják véle annak nedves ~jét* (413a/601).

mézharmat fn

(1) Vékony mézréteg. *Édes ~tal kecsegtet A' nyíló rózsza ajjakán* (430/25).

mézital fn

(1) Édes ital. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ... Ti ~t ajánltok, Ha maszlagot keverték* (353/9).

mezítelen l. meztelen

mezítláb hsz

(1) Lábbeli nélkül. *Hogy éhenn 's mezit láb jár a' Szent Helyekenn* (190/76).

mézíz fn

(4)

1. A mézre emlékeztető íz. *A' Szamócza ... Mézize száját enyhít, 'S illatja a' velőkre Mint egy Nepente felhat* (273/21). 2. Kedvesség, bájosság. *Ti csak Lilla' szépségére Bámultatok, 's ~ére Egyiktek sem ügyele* (447/113). *Mézize* (273/2), *méz ízére* (134/113).

mező fn

(155)

1. Vmely község határában levő szántóföldek, legelők stb. *Futsz a' zsibongó városok' falától: Honnyod tsupán az érező Szív, és szelíd falu 's mező* (305/40). Minden termés bőven tölti helységünknek mezejét (326/29). 2. Alacsony növényzetű, különösen füves terület. *Itt fogok zöld gyepre ülni — Óh! a' ~ mint örül!* (397a/118) — *Barmaim, jaj, be' soványok Elfogyott a' takarmányok, Már sem széna, sem ~* (389/23). 3. Szántóföld. *Annyi had jött, annyi nemű vétek itt a' világra. A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, Elragadják a' föld művest, a' ~k elsorvadnak* (413a/515). 4. Vminek színtere. *Így lenne a' Világ siralom mezeje, A' lankadt öregek nyögédtselő helye* (213/67). *Istenhozzád régi bajnokok' sírhelye! Engem hív a' szelíd békeség' mezeje* (306/76). 5. Harcmező. *Az egész ~ el tellett A' sok száz holt testekkel* (114/873). *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától habzik a' ~ mindenfelé* (413a/815). 6. Vmilyen szempontból együvé tartozó dolgok rendszere. *Olly fel járatlan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra egy ember ideje* (126/5). ~ (209/94, 341/27, 399/12, 413a/120, 532, 709, 776, 870, 427/58, 454/155), *Mező* (72/cím, 208/46), ~k (86/10, 40, 181/2, 198/10, 327/42, 397a/506, 1130, 400/33, 413a/741, 1042, 445/30), *Mezők* (200/70, 413/28, 413a/1050), ~k' (397a/145, 410/23, 413a/1058), *mezeje* (209/55, 215/2), ~tök (258/95), *mezeji* (260/18), ~itek (257/173), ~t (107/2, 20, 123/1, 161/18, 327/54, 352/2, 20, 403/50, 413a/24, 89, 726, 856, 895, 418/9, 39), *Mezőt* (413/13, 413a/732), ~ket (87/54, 123/32, 199/84, 396/10, 397/7, 413a/97, 142, 960, 460/176), *Mezőket* (413a/103), *mezejét* (327/19, 413a/45, 93), *Mezeit* (110/24), ~nek (65/13, 72/4, 159/9), ~knek (123/47, 74, 397a/378, 613, 1041), ~be (341/57, 413a/137,

322, 347, 1117), *Mezőbe* (413a/166), *~kbe* (123/26), *mezejébe* (215/107), *~nkbe'* (164/3), *~ben* (210/8, 341/22, 379/7, 397a/1093, 413a/433), *~kben* (350/11, 413a/428), *mezejében* (237/10, 330/1041, 452/18), *~n* (83/40, 192/22, 203/26, 215/154, 253/35, 51, 258/56, 259/645, 397a/803, 413a/489, 536, 1102), *~nn* (72/5, 83/19), *~kön* (135/38, 413a/408), *Mezőkön* (274/2, 413a/964), *mezején* (70/6, 81/26, 114/487, 267/80, 121, 148, 328/10, 397a/964, 454/168), *mezejin* (253/71), *mezejinn* (337/109), *~re* (259/384, 397/28, 397a/691, 413a/184, 579), *~kre* (89/6, 216/31, 253/49, 397/10), *Mezőkre* (297/41, 413/35, 413a/31), *~dre* (259/47), *mezejére* (253/38, 258/102, 259/412, 418/52, 450/7), *mezeinkre* (412/10, 418/24), *Mezeinkre* (175/10), *Mezőktől* (397/32), *~vé* (418/10), *~vel* (216/88).

Ö: *legelő~*, *öröm~*.

mezőség fn (4)

Nagy kiterjedésű mező. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' ~*, *Lassú andalgásban hallgat az erdőség* (330/513).

~enn (66/7), *~re* (341/20), *~ekre* (123/5).

mezőváros fn (1)

Városi kiváltságokkal felruházott nagyobb, de falusias település. *A' Toponári zsidók nevezetes Muzsikások Toponár nevű ~ában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

meztelen ~ mezítelen mn/fn (16)

I. mn 1. Ruhával nem fedett, ruhátlan. *Ahol megy!* — *ah mit látok?* — *Mezítelen!* (139/62)

2. Csupasz, pusztá. *Óh meztelen Kövek, oh járattan utak* (176/13). **3.** Fedetlen, kilátszó (gyökér). *Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit* (397a/708). **4.** Nem álcázott, leplezetlen. *Ismét meztelenek társunk gyengeségi Éljenek a' jámbor virtus ellenségei* (453/175). **5.** *Mezítelenül*: kifosztva. *Most van az az idő, melly mezítelenül Hágy egészszen* (73/13).

meztelen (139/69, 238/22, 317/258), *mesztelen* (413a/67), *mezítelen* (413a/1091), *Mezítelen* (453/16), *mezitelen* (453/38).

II. hsz *Meztelenül*, *ruhátlanul*. — ...*minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát mutatja meztelen* (377/20). *De mi mezítelen' jövünk e' Világra* (454/203).

meztelen (413a/306).

III. fn *Ruhátlan személy. Ő lészen gyámola az erőtelennek, Ő meg ruházója a' mezítelennek* (214/88).

mezsgye fn (1)

Két tulajdonos földje között megműveletlenül hagyott határt jelölő földsáv. *Sőt mit? A' szomszéd mezők' Mesgyéit elszántatod, 's fukarként A' Cliensid' fölgyein Túl lépel* (410/24).

mi¹ nm (107)

Többes sz. 1. személyű nm. **1.** Én és azok, akiknek nevében beszélek. *Hát ~ hogy ne jagatnánk Belgium' szegény lakóji* (257/98). *E' bizony, mond Neptun, meg van, Hát ~ nem is szólhatunk?* (92/142) — *Mink veszjtük, kiknek vérét kívánja az ég is* (327/9). *Semmi minket el nem vét, Mégyünk víg dobszóval* (257/177). **2.** A hozzánk tartozó, birtokunkban levő. *Várnak ellenségeink! Rajta! Menjünk hartzra, Verje őket artzra A' ~ fegyverünk* (259/670). **3.** *Altalunk adott. De a' ~ Csókunkkal nints baja az Égnek* (159/8).

mi² nm (377)

I. kérdő 1. Miféle dolog? *Mi teszi széppé a vetést* (413a/1). *Mi az oka hogy a' mezőnn körül A' Céres bérese kaszákat köszörül?* (69/3) **2.** Miféle jellegű, tulajdonságú dolog? *Egyszerre ellenség truppjára találunk. Kérdem: ~ az, talán elfogadni jöttek?* (239/159) — *Mi baja, kérdezvén, volna annak 's ennek* (10/36). *De ~t, de ~t Hallok még is amott?* (432/56) **3.** Milyen foglalkozású, helyzetű, állapotú személy? *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bört, Utazó! Ezt illő tudni, ki vólt, 's ~ vólt?* (222/20) — *Dóris! ... Mi valál? De ~vé lettél Szent jármód alatt te is!* (392/35) **4.** Mennyi? *Még is mind ezért végtére Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ehetünk* (389/55). *Mit ér, ~t ér a' rabságban Kínlódni sok gazdagságban Mit ér minden ha köteled Békós lábadonn viseled* (31/15). **5.** Miféle? *Óh Múzsám! ~ veszély, ~ tsapás rettegteni mostan A' rémült Európa felét? ~ kegyetlen időket Szültek az emberiség' kínjára az emberi lármák?* (253/2) **6.** (Felkiáltásokban, kérdő jelleg nélkül.) *Egek! — ~ tsuda? — ah! szemem! ~t láttok?* (139/44) — *Mi borzasztó Dal ez!* (257/16) **7.** Miért? *És ha elkell múltom, ~*

szükség volt élni? (454/17) — *Mit hozom elő? Hogy a' bõlts Ulissesnek Miatta lábai veszélybe sietnek!* (77/19) — *Síma száddal ~t kecsegtetsz? Mért nevensz felém?* (427/9) — *Minn jajgatsz kis dalló? Így szólék magamban* (306/107) **8.** Mekkora? *Ugyan tehát ~t érsz azzal 's Mi hasznod e munkába* (16/2). **9.** *Mit nékem: mit számít? Midõn iszom borotskát Alusznak aggodalmim. Mit nékem akkor a' bú?* (383/3)

II. vonatkozó *Ami. Én ~ voltam, az maradtam* (324/51). *Én elmondom ~t álmodtam* (314/5). *Te pedig a' porba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsősségre fel kelsz, ~t kerestem* (213/124). *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki ~vel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétõl rongálatik* (315/22).

III. határozatlan **1.** Valami. *Tõled van, ha ~ van, közbetsem 's életem* (328/24). *Mit volt tehát már ~t tenni A' szegény Királynénak* (92/71). *Szükség a Földnek magános tsínynyát is megesmernem, Hol miként szokták mívelni, ~ hol terem, és ~ nem* (413a/62). **2.** Bármí, akármi. *Engedj meg, ellened, ha ~be vétettem* (222/97). *'S ha ~t kezd is, abba hagyja* (309/32). **3.** *(Sõt) mit?: ami még többet jelent, még nagyobb tett. Sõt mit? A' szomszéd mezõk' Mesgyéit elszántattatod* (410/23). *Mit? A' fagyos Bóréásnak Szárnya alá sietek; De e' gyüladásnak Tüzén nem enyhíthetek* (425/25). **4.** *Mit van ~t tenni: nincs más választás. Mit van ~t tenni — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt* (231/145). **5.** *Mit nem csinál: mire képes. Mit nem tsinál a' Szeretet?!* (76/cím)

Ö: akár~, a~, bár~, sem~, vala~.

miá nu

(2) *Miatt. 'S a' nagy katzaj ~ majd hanyatt hullanak* (330/626) ~ (397a/806).

miatt nu

(17) **1.** *Vmely ok következtében. Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég ~ minden szõri szála* (85/8, 197/8). **2.** *Vki magatartása következtében. Te pedig, kegyes angyali Lélek! Ki ~ bús életet élek, Nézz e' szívbéli sebemre, Tõlts balzsamot árva fejemre* (412/26). ~ (8/7, 73/19, 239/122, 245/54, 315/28, 330/1546, 348/44, 418/57, 442*/221/3), *Miatt*

(169/128, 213/38, 214/8, 20, 453/164).

Ö: e~.

miatta hsz/nu

(15)

I. hsz **1.** *A személyraggal jelölt vagy az előzményből ismert személy, tárgy, dolog miatt. 'S a' déli nagy hévség alatt Miatta bádgyadok* (441/8). *Óh mennyi bút láttam ~!* (391/19) — *Én szenvedek, 's pedig ~d, Mielta szívem elragadtad, Édes Kegyetlenem!* (302/1) **2.** *Tõle. Óh ha a' nagy Nemzetek' Sorsán hatalmad' így előmutattad: Hát mi, gyarló szerzetek, Mit várhatunk — mit várhatunk ~d?* (288/52) **3.** *Felõle. Távozz tõlem, háládatlan! Távozz, szerethetsz ~m. Én mi voltam, az maradtam* (324/50).

~ (313/23, 317/10), *Miatta* (352/3), ~d (411/10), ~tok (184/36, 330/1504, 423/36), *miattok* (114/614).

II. nu *Miatt. Mit hozom elő? Hogy a' bõlts Ulissesnek Miatta lábai veszélybe sietnek!* (77/20).

~ (277/21).

Ö: õ~, temiattad.

micsoda nm/fn

(7)

I. nm **1.** *Miféle, milyen? Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba* (340/1). **2.** *(Felkiáltásban:) milyen nagy, dicsőséges! Mitsoda Hérósok állnak ott sorjába A' Királyi Érdem' fényes templomába'!* (259/351) *Mitsoda* (215/12, 13, 340/6, 453/3).

II. fn *Amit nem tudunk, nem akarunk meghatározni. Ha Picard után mégy, tám el sem érsz oda, Koecher pedig azt sem mondja meg mitsoda* (126/36).

micsodás nm

(2)

1. *Miféle, milyen? Venusi Hartz ... Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás élű pallost vernek?* (71/16) **2.** *(Felkiáltásban:) milyen durva! Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni!* (73/7)

Midas fn

(5)

Személynév. (A görög monda szerint Gordius király fia.) Van Midásnak pénze van kintse rakással De azért soha sem tserélnék Midással (60/1).

~ (61/16), *Midás* (254/16), *Midásnak* (60/30).

midőn hsz (136)
Amikor. *És ~ az egyik kezed meg sebhete, A' másik sebünkre írat kötözgete* (214/103). *Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy ~ boldoggá kezdtem lenni, El kell menni* (295/5). *Midőnn a' szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk, hogy talál kinnyait könnyebbítő barátira* (216/109).

Ö: a~.

mienk nm (2)
Többes szám 1. személyű birtokos névmás. Tulajdonunkban levő. *Az enyém a' tiéd menynyi lármát szüle, Miolta a' miénk nevezet elüle* (200/46). ~ (162/120).

miért ~ mért hsz (123)
I. kérdő **1.** Mely ok miatt? *Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk* (330/1451). *Leányka! Hű szerelmem' Tüzét miért kerülöd?* (105/8) — *M'ért epeszed bánatokkal Lelkedet?* (183/1) — *Mért nem olyan bátrak, készek A' mi szíveink?* (246/16) **2.** Mi végett? *Ki vagy, miért vagy, hol lakol? és kinek Szavára mozgassz? 's végre mivé leszel?* (396/25) — *Fel ségedet meg követem, Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért kérdezi?* (114/69)

II. vonatkozó *Amely ok miatt v. céllal? Most is azért sóhajt és dülkül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/20). *Juno, töltd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszszantni Isteni rangodat* (57/16).

míg hsz/ksz (262)
I. hsz **1.** Amíg, amely idő alatt. *Jer Szépem! Tsak néked lehellek, ~ élek. Míg eszemet tudom* (127/41–2). *Míg villámlik, ~ a' Mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nítze!* (143/27) **2.** Amíg, amely időpontig; meddig. *Te pedig a' porba nyugodj meg, hólt testem, Míg a' ditsőségre fel kelsz, mit kerestem* (213/124). *Véren épült Város! Vérrel meddig hízol? Magasan felépült Váradba ~ bízol?* (79/6) **3.** Mielőtt. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat* (114/7).

II. ksz *{A fin-ban addig rámutató szóval ~ ... addig:}* a vele kapcsolt mm-ban megjelölt körülménnyel párhuzamosan, azzal ellentétben.

Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál (92/211). *Addig is, ~ csak lehellek, Tégedet forrónn öllelek Hívemet* (183/12, 285/40).

Ö: a~, vala~.

mígnem ksz (7)
Amíg csak ... nem, amíg végül. *Sok viszontagságot látott és szenvedett, Mígnem végezetre partra verekedett* (211/52). *Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni, Mígnem Missz Rebe-ka így kezdte beszélni* (330/1104). *Míg nem* (215/84, 216/46, 222/58, 413a/223, 453/255).

Mihály fn (16)
Személynév. *A' Kétségbe esés — Írta Kotzebue, fordította Csokonai V. ~* (453/cím). *Kenesei ~ Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával* (217/121). *Oh jó! Ha ~ Árkangyal meg találja hallani, hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani?* (314/35) — *Eszter meg Mihály' napja Szombatot talált lenni* (314/45). *Vívát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja [Makó] ~ra ez áldást buzgó szívvel hányja* (218/17).

~ (228/40, 235/cím, 314/57, 57, 330*/195/6, 432*/205/4), ~' (199/34, 433/58), ~t (314/23), ~nak (218/6), *M.* (111/cím).

Ö: Nagy~.

Mihályfalvi fn (3)
Családnév. *T. N. ~ István Úr utolsó Tisztességére* (217/cím). ~ (217/49, 53).

Mihály-nap fn (1)
Szent Mihály arkangyal ünnepe (szept. 29.). *Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott? Szent ~ éjtszakáján mint aludt? 's mit álmodott?* (314/2)

mihelyt ~ mihely(e)st ksz (66)
1. Akkor rögtön, amikor...; amint. *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/11). *Mégis e' gyász kohát édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom!* (457/12) — *El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyest az idők egy kevéssé hülnek* (210/50). *Az illy' bujálkodó Vetést fűventen*

meggyomlálja Mihelyt az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája (413a/128). **2.** Ha ..., akkor feltétlenül. Mihelyt elmémbe megvisgállak, Az ő tűzők bennem meghűl. Én tsak téged választanálak A' föld' minden szépe közül (379/117).

mihozzánk hsz

(3)

1. A szóbanforgó személyekhez. Vén, komor, formátlan ne légyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk hasonlók légyetek (330/2034). **2.** A szóbanforgó személyek közelébe. A varjak, e' télnék madari a' tornak Örűlvén, mi hozzánk a' városba fornak (66/18). **2.** A szóbanforgó személyeknek. Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India (413a/66).

miként hsz

(50)

I. kérdő 1. Hogyan? Barátságot Felségével De ~ köthetek én? (114/92) **2.** (Kérdő jelleg nélkül:) milyen nagyon, mennyire! Hószín mellye márvány nyaka, Ah ~ el ragadtak! (134/54) — Óh, ~ fog díszesedni Véled e' parányi Kert! (448/9) **3.** Vmilyen módon. Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt ~ kezdjen néki a' tsatának (330/998). Hószín vállán ~ lebegnek Szeg fürtjei, Görögven rólok a' vizeknek Sik gyöngyei (294/25).

II. vonatkozó Ahogyan, amint. Óh de, Kintsem! A' te szíved Eg e még? Úgy, ~ ez a' te híved' Szíve ég? (285/24) — Poéta lesz az én nevem, 'S babért fejemre fonnak, Miként Anacreonnak (103/8, 437/8). Lásd a' sarlós Céres ~ izzad 's arat (67/26). Látom már, 's látják mindenek Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki prémjére (150/44).

miképpen ~ miképp hsz

(12)

I. kérdő Mi módon, hogyan, miként? Nézd mint törekednek a' jóit ólsárolni ... A' más be-tsületét miképpen csonkítják És a' gyalázatba miképpen toszítják (453/167–8). Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp hányattatik (229/2).

miképpen (330*/164/10), mikippen (330*/152/cím, 330*/185/cím), Mikippen (330/cím, 330*/152/cím, 330*/166/882, 330*/185/cím), miképp (453/48).

II. vonatkozó Amint. Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhoz le szálla

Rátz Kalugyer képébe Fel vetette tíz minával Tróját (113/29).

Mikola fn

(1)

Mikola István költő verseskötete. Ha kezébe vagy ~t vagy Codrust lenni látol Menj közelebb akkor hozzá s add meg a tiszteletet (111/58).

Miklós fn

(4)

Személynév. Tisztelő Versezet Báró Vay ~hoz (405/cím).

~ (368*/30/3, 418*/175/3, 432*/207/1).

Miklós-nap fn

(1)

Miklós névnapja. Mert ha mind ~ nap volna, mikor temjénezelek én, Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén (405/5).

mikor hsz

(293)

I. kérdő Mely időben? Csak ti óh nyomorult emberek tudjátok Hogy? És ~? Jó el vég órátok (453/62). Innen tudjuk-meg előre, milyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, ~ a vetést tenni (413a/263).

II. vonatkozó Amikor. Ah Egek! A' világ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem (90/4). Áldott Magánosság! Te légy barátom, Mikor tsak a' sír lesz örök sajátom (305/87).

Ö: a~, vala~.

mikoron hsz

(1)

Valamikor. Még ~ hajdan ti se voltatok, őseit-tek se Voltanak, én voltam (259/604).

miles (lat)

(1)

Katona. Turpe senex et [miles, turpe senilis amor]. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme.

milícia fn

(1)

Katonaság. Fel fegyverkezik fejenként Az egész militzia (114/351).

milliárd Ö: négy~.

milling fn

(1)

Mint a ~: pontosan, hajszálig. De itt is az utak mint a' Milling, össze illyenek És a' metzett barázdákonn a' fák sorba légyenek (413a/810).

Millington fn

(1)

Családnév. — de világosan 's határozottan legelőször ~ nevű Ánglus írt a' plántáknak

nembéli külömbseégekről. *Ő pedig élt a' XVII dik' Század' végén* (330*/200/13).

millió szn (6)

1. Ezerszer ezer <pénz>. *A' Hadi Ministereket Kérdik, kell hány ~?* (114/395) **2.** Sok ~: tömérdek. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán, Sok ~ nemzik fiat egy fogatskán* (330/1920). **3.** Milliók: több millió ember. *Te vagy példája a' Trónusnak sokba; Mert annyi ~k közül Te rajtad is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/26). ~k (257/161), ~t (114/345, 200/61).

milliom szn (5)

Millió. Nagyon sok, tömérdek. *Egy, tartományok' pestise, ~ Élőket öl meg* (439/57). *Olly borzasztó titkot ad tudtára annak Melyből rá ~ kétségek rohannak* (453/72). ~ (431/10), *Milliom* (397a/912), *miliom* (400/31).

Ö: háromszáz~.

Milo fn (1)

Személynév. <~ Titus Annius, római néptribun.> *Mert meg égett a kis Filó, Oda Catilina, Miló* (227/16).

Milon fn (2)

Személynév. ~ így szól Fillisének (151/5). ~nak (151/3).

mily nm (1)

Nagyfokú. *Hencse, Hencse, ~ szerencse, Hogy magadnak van papod* (311/1).

Ö: a~.

milýen nm (45)

I. kérdő **1.** Milyen tulajdonságú, fajtájú? *Istennek! Istennék! Ugyan milýen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat?* (330/207) — *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül: Jer, Múzsám! Majd meg lesem Milýen ruha nélkül* (137/4). *Talám kérded, ~ légyen a' gödrök nagysága is?* (413a/822) **2.** Mennyire? *Ti, kiknek nem édes sem álom, sem étel, Lásátok, milýen jó ez a' dolog-tétel* (198/48). *Óh milýen bóldog az ember, Kinek hasznót hajt Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog érte* (123/61). *Óh milýen szép az ajakad, 'S aranylántzra méltó nyakad!* (433/11) **3.** <Felkiáltásban> mekkora! *Oh milýen két szörnyű gond főz!* (184/19, 423/19)

Milýen (244/36), *milýen* (29/2, 59/31, 111/93, 126/14, 195/31, 202/81, 212/14, 253/77, 257/136, 175, 259/627, 268/17, 96, 310/55, 330/431, 1673, 337/206, 373/53, 413/32, 413a/262, 1008, 1012), *Milýen* (114/571, 306/288, 313/76, 330/12, 401/27, 413/4, 5), *milýenek* (134/92, 176/102, 447/92), *milýennek* (208/94).

II. vonatkozó Amilyen. *Külömbenn ki milýen portékákat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/21). *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, milýenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem termenek* (413a/620). *milýen* (216/83).

Ö: a~.

Milton fn (5)

Családnév. *A' ~' Elveszett Paraditsomáról* (216/cím). ~ (216/12, 49, 117), ~t (216/114).

mína fn (5)

Akna. <A német Mine szóból.> *Éris sem henyéle a' többi társával, 'S minden rést és utat megrakott ~val* (330/1018). *Mína* (330/1337), *mínát* (330*/180/5), *mínáit* (239/12), *mínával* (113/33).

mína fn (1)

Arckifejezés. <A német Miene szóból.> *De midőn azokat különös gálával Látták vala lenni szeriőz ~val* (330/1102).

minálunk hsz (1)

A magyarok emlékezetében. *Majd a' te neved is szent marad ~, Sírodra érdemlett borostyánt plántálunk* (398/7).

minap hsz (4)

Nemrégiben. *Ezt ~ egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). ~ (111/74, 167/6) ~' (114/12).

minapában hsz (2)

Nemrégiben. *Ezzel egy Fő-angyal, kit én ~ Láttam melly zokogva sirt Buda' várában Előállt* (306/145). *minapába* (92/187).

minareti mn (1)

Minaréti hangon: utalás a minaretről imára hívó müezzin messze hangzó szavára. *Fenn az*

agg tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/24).

mind¹ nm/hsz (265)

I. nm 1. Vmennyi szóban forgó élőlény, tárgy, dolog. *Mint a' hó a' Nap' tüzetől: Úgy az ő hév szerelmétől Mind el olvadva valánk (134/105).* Egebek ~ híves helyeken pihennek, *A' dél forró heve elől félre mennek (196/21).* **2.** <Gyűjtő- v. anyagnévvel:> az egész. *Hegyi bor, kerti bor, Józsa bor, Mind, ~, ~ bor (227/4).* **3.** Számmal jelölt egyedek összességének kiemelése. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égne ~ a' két sarkait meg rázza (202/14).* *Kinövének ~ a' harmintzkét fogai (330/2042).*

II. hsz 1. Egészen a megjelölt határig. *Mind e' mái napig mellette marada Egész vénségéig még el nem szakada (78/25).* **2.** Folyton, állandóan. *Álmaim is ~ neheznek: Mind csak kísértést érezek (309/97).* *Álmodok, de ~ szüntelen Álmomba' nem szemlélek (208/17).* **Ö:** egyszers~.

mind² ksz (71)

<Egynemű mondatrészek kapcsolására:> is ... is. *Igy szólnak: hogy ennek ~ esze, ~ keze A' ránk omló veszéj ellen védelmeze (68/17).* *Pompás volt a' Templom ~ kívül, ~ belől (306/181).* *Mind a' vivátnak, ~ a' muzsikának Vége lesz (306/237).* *De jaj ~ a' vasmatska, Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van (365/5).*

mind³ hsz (1)

Mint, miképpen, hogyan. *Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő Nevének Temploma fénylik ott. Nézd ~ teríti bé Hazánknek Boldog egét ragyogó világa (418/15).*

mindaddig hsz (4)

Egész addig az ideig. *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőleníti (215/55).* *mind addig (68/19, 111/1, 453/171).*

mindannyi nm (1)

Mindannyiszor: mindannyi esetben. *A' feltátozott réz torkokból Tűzfelhők gombolyanak, Megdördülnek, 's menkövekkel Górálnak ~szor (397a/206).*

mindaz nm (16)

Azok, amelyekről, akikről szó van, mind. *Élnek ~ok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok áldanak (338/49).* *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog (191/34).* *mind az (127/23, 330*/200/21, 421/23), Mind az (236/7, 436/11), mind azt (185/178, 413a/731, 423/39), Mind azt (216/35, 330/1422, 454/402), mind azokat (330*/166/4), ~oknak (259/238), mind azoktól (238*/143/6).*

mindazáltal ksz (1)

De azért. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugszik (413a/96).*

mindég l. mindig

mindegy mn (1)

Egyre megy, közömbös. *Ámor égi Istenség, Néki mind egy, föld, vagy Ég (443/136).*

mindegyik nm (5)

Minden egyes. *Szakadt az izzadság mind egyik vendégről (330/609).* *mind eggyik (260/6), Mind eggyik (177/38, 288/74), mindegyiket (327/56).*

mindegyre hsz (1)

Újra meg újra. *'S midőnn szörnyű képeivel így meg keményítettette Vele a' mi leg-rémítőbb mind edgyre képzelte (216/24).*

minden nm/fn (716)

I. nm 1. Vki, vmik egyenként mind. *Vivát, Éljen, köztünk ~ ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel hányja (218/16).* *Mindent, a' kit velünk a' közügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít (330/983).* *Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait, Melly szerint ~ beszél Elmúlt baját, 's kinjait (208/79).* **2.** Minden időben: mindig. *Az árváknak Attya végyen védelmébe Világi éltetek ~ idejébe (209/118).* **3.** Vki, vmiknek az összessége, együttvéve mind. *Minden Jó Barátim! 's Várségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, Már Isten hozzátok! (222/99) — Minden a' mi csak szépíti Az egész természetet Bennem a' gondot enyhíti Melly rab szillyára vetett (16/45).* *Mártsátok örömbé szomorú lelkemet; A' ti nyájasságtok ~ bűt el temet (200/18).* **4.** A körülöttünk levő világ. *Minden fagy most, ~*

fázik: Csak szerelmünk' lángja ég (289/11). Komor ~, ~ szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik (85/23, 197/23). **5.** Mindaz, ami vkinek a birtokában van. *Minde-ned el hagyod, a' mellynek életed Gyönyörű-ségeit, míg élsz, köszönheted* (209/67). *De nem bánom, legyenek ~től meg fosztva* (73/15). Minden Bankóimat az egész Smukkommal Ad-ják néki: ebből holtig elverselhet (330/1562). **6.** Vkinek egész teste. 'S Ímé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. Nézte újj ábrázattába Magát, hát szép ~e (231/168). **7.** Mindenféle, bármi(lyen). *El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restszt meg tanulni ~ aprólékokat* (413a/189). **8.** Vki számára a legfontosabb személy, dolog. *Én párját nem tapasztalok. Néki élek, néki halok. Ő énnekem ~em* (447/147). *Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nekem Szent Poësis Mindenem* (97/4). *Ábrahámnak nagy jószágú Istene! A' te benned bizó szívnek ~e!* (225/2) **9.** Mindent tehető: Isten. *Látám a' Lakosok' jajjait a' se-tét Füstnek gombolyagin mennybe tolongani A' Mindent-tehetőnek Zsámolyszékihez* (432/23). **10.** Mindenről: mindenfelől. *Essőket ~ről Északról úgy Délről Hajtsón lehellesekkel* (32/10). **11.** (Fokozásban:) egy-re. A' veszély ~ jobban nő (317/172). **II. fn 1.** A világmindenség. *Mert a' ki e' Min-dent semmiből alkotta A' megsemmisítést ma-gának tartotta* (454/83). *Bujkál a' tágas Min-denben egy Világról másakra A föld neki csak egy por szem, a nap tüze egy szikra* (111/11). **2.** Mindenek: mindenki, minden do-log. *A meg mosdott nap az a' ki ~eket Táplál sugárral ~ embereket* (3/4). Mindenekhez hív légy, és jó, hogy ~ek Erántad egyenes szívet viseljenek (222/73). *Ha pedig motskok láttzanak tsillámló tüze felett, Akkor széllal és záporral zúdúlnak fel ~ek* (413a/458).

mindenfelé **hsz****(19)**

1. Minden irányba(n). *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státu-sokhoz* (114/292). *Retsegés ropogás hallik minden felé Bomlik török szakad minden ezer felé* (59/13, 195/13). *Egy nyájasabb hajnal vi-rít mosojogva Sugarait minden felé botságtattyá* (81/11). **2.** Mindenhol, ill. na-

gyon sok helyen. *Mindenfelé elterjedt már az inség, A' jajgatás hallik minden határon* (259/61).

~ (2/15, 9/11, 10/30, 32/15, 86/26, 170/25, 216/90, 259/64, 397a/746, 898, 413a/815), *minden felé* (11/16, 198/26), *Mindenfelé* (397a/800).

mindenféle **hsz****(3)**

Minden fajtajú. *A' méltóság, a' pénz, 's ~ va-gyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyón* (193/1).

~ (52/24, 330/2000).

mindenfelől **hsz****(4)**

1. Minden helyről, irányból. *Török az árbotz fa, hajó ora szakad A hajóba a' víz ~ fakad* (10/20). **2.** Mindenütt. *Az én Kedvesem fut amott! Ah mint dobog szívem belől! Ah, mint olvadok minden felől* (139/57).

~ (170/15, 413a/491).

mindenha **hsz****(3)**

Mindenkor, örökké. *Mert kit lantjára Clió vé-szen, Nap' módjára Fénylik az 's ~ él* (415/24).

~ (327/43, 379/136).

mindenható **mn/fn****(10)**

I. mn 1. Mindenre kiterjedő hatalmú. *Isten! Ki könyörül sz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen* (222/76). **2.** Roppant erejű, korlátokat nem ismerő. *Ebbe nem is hibázának Jól gyakorlott lábai, E' ~ Marhá-nak Szerelmes Ugrásai* (231/257).

~ (67/23, 297/48), *Mindenható* (222/76), *min-den ható* (413a/864).

II. fn Isten. *Leszállott a' Vallás — mennyei nevezet! Mely a' Mindenható' lábaihoz vezet* (225/52).

Mindenható (162/54, *Mindenhatót* (111/15), ~nak (75/5, 217/127).

mindenhatóság **fn****(6)**

1. Isten(i) hatalom). *Nem halhatsz hát te meg, Óh Nemes valóság, Ha csak maga egykor a' Mindenhatóság, Ki akart, és véled közlöt te lételet Lángodra nem fűjja a' semmiség' szelét* (454/86). **2.** Vkinek, vminek mindenre kiterjedő hatalma, hatása. *Itt van egy fő Nimfám, ki ... Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti, Hogy a' fél világnak könnyen eszét veszti*

(330/1985). 'S az alaton arany ~a A' vakmerő vétket meg menti magától A bosszulló vilám méltó haragjától (453/210).

Mindenhatóság (190/44), Mindenhatóságot (231/15, 454/60).

mindenhatóskodik i (1)

Eléri célját. *Igazán! Többet tesz Ámor' kis puzdrája, Mint az embertelen Mársnak a' dárdája, Ki a' míg nyúgoton gyilkol 's agyarkodik, Ámor itt szelíden ~ (337/340).*

mindenik nm (33)

Mindegyik. *Mindenik a' fiam' szívéért tsatázik; De sokat kívánván ~ hibázik (268/115–6). Téged áld az őrült, a' néma, a' siket, Te vígasztald meg, József, ~et! (259/226) ~ (92/234, 192/8, 193/18, 206/13, 219/60, 330/119, 970, 1402, 413a/150, 586, 960), Mindenik (26/13, 134/13, 249/44, 267/93, 330/163, 443, 376/5, 413a/245, 447/13), ~et (114/787, 307/38), ~nek (287/57, 330/840, 1268, 454/343), Mindeniknek (82/5), Mindenikbe (56/18, 202/18), ~nél (259/239).*

mindenképp hsz (1)

Minden tekintetben. *Mellyre én illy kurta verset tenni fogok: Somogynak Határi Mindenképp' Boldogok! (306/310)*

mindenki nm (1)

Minden ember. *Mindenkinek tzifránn tsillog ruházatja, De magát a' Magyar ditsőbbnek mutatja (256/3).*

mindenkor hsz (15)

1. Mindig. *E' két hatalmasság alatt van mindenünk, E' kettő áll készen ~ ellenünk (193/16). De hidd-el ~ hív tisztelőd voltam (235/6). 2. Örökre. Istenhózzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor (170/72).*

~ (77/36, 241/20, 259/269, 267*/13/10, 280/22, 316/9, 368a/89, 377/3, 424/47), Mindenkor (170/9, 239/150, 379/139).

mindennap(on) hsz (4)

Az összes napon; naponta. *Óh ha az én nedves pillám' Könnyeit ti rajtatok Törlené le az én Lillám, Kit mindennap siratok! (397a520) — Te számláltad minden naponn bokros keserveimet (162/80).*

Mindennap (377/9, 430/10).

mindennapi mn (1)

Mindennap végzett. *Practice a' ~ Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt (92/334).*

mindenapos mn (2)

Gyakran ismétlődő. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit ~ tónussal Férjed morog, úgye bár? (392/27)*

Mindenapos (446/22).

mindennémű mn (3)

Mindenfajta, mindenféle. *Én megyek; köztetek az Úr Lelke lakjon 'S ~ jókat fejetekre rakjon (217/140).*

~ (453/29), Mindennémű (215/138).

mindenünnen hsz (1)

Mindenhonnan. *Mindenünnen gyűl a' sok kints, Gazdagodik Országunk (114/161).*

mindenütt hsz (12)

Mindenhol. *Mindenütt a' Tó part megett Vonjunk kordont ellenek (114/464). Mosolygott ~ a' réti Viola (341/13).*

~ (77/254, 193/44, 220/44, 413a/632), Minde-
nütt (26/16, 255/15, 267/90, 330/463, 413a/480, 451/15).

mindez nm (17)

1. Ezek a dolgok, személyek. *Mind ez, a' mit tehetek (443/8). Óh! bizony nem látok semmit olyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne (213/10). Ne mássz porba a' főbbeknél, Zengj egyebet keserveknél, Nagyobb vagy Te mind ezeknél Azzal: hogy Poéta vagy (280/31). 2. Mindezek a(z): az előbb említett. Mind ezek az Isten titkának házába Sorra vagynak metzve Adamás táblába (204/15, 217/15, 15/15).*

mind ez (201/37), ~t (413a/466), Mind ezek (330/2001), mind ezeket (213/21, 231/312, 454/235), Mind ezeket (307/105), Mind ezeknek (330/391), mind ezekbe (185/179), mind ezen (126/17), mind ezért (389/54).

mindhárom szn (1)

Mind hárman: mind a három személy. Ládd, mind hárman búval élünk, Végy el egyet, tégy jól vélünk (443/173).

mindhiába hsz (1)

Minden erőfeszítés ellenére. *Mind hijába*

készült Gyakorta szólni: nem teremthetett Si-
ralma közt szót (170/61).

mindig ~ mindég hsz (77)

1. Minden időben. *Csököl mindég Csököl ma-
rad Hedrahely tsak Hedrahely* (326/35). *Az a'
sark minékünk mindig magas* (413a/252). 2. Megszakítás nélkül folyamatosan. *Hát már
mindég tsak vígsággal, Mindég tsak a' Nagy-
világgal Zengedezzen énekem?* (308/1) 3. Minden esetben. *Miért áll az Úr hátam megett
Mindig, mikor dagasztok* (169/2). *Vitéz ellen-
ségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is
mindég bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek*
(114/121).

mindigzöld mn (1)

Örökzöld. *Megrakott vadrózsafa, A' min-
dégzöld borókákkal ... Mutatják itt magokat*
(397a/1019).

mindjárt ~ mingyárt hsz (82)

1. Hamarosan. *Im a' beteg Virágok Mindjárt
fel éledének* (107/22, 352/22). *A nagy
Álpesekről a' szelek le szálnak ... Mindgyárt
a' sós tengert fenekig forgattyák* (10/13). 2. Rögtön. *Mikor bús trombitaszóra Űlni kellett
~ lóra* (429/10). *Ne hagyjatok! — Mindjárt le
rogyok!* (139/59) 3. Együttal, egyszersmind,
és. *Kik beszédén ott valának, Méreggel el te-
lének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy je-
lentést tevének* (114/289). *Mind felszedé
örömmel Anákreon magának; 'S mindjárt bo-
ros, szerelmes Dalokra verte őket* (372/19). 3. *Ha ~ ... (is): még akkor is, ha. Én ugyan he-
lyet sem adnék egyiknek is, Ha ~ tsupádon
széllal élnének is* (330/1658).

mindjárást hsz (2)

*Mindjárt, rögtön. A' vár általadás törvénye
a' leve, ... Hogy a' várból én is ~ ki menjek*
(239/225).
~ (114/178).

mindjobban hsz (1)

Egyre inkább. *A' veszély mind jobban nő*
(317/172).

mindkét szn (4)

Mind a két. Mind két lábra meg sántúla
(114/831).
~ (329/3), *mind két* (124/6, 337/138).

mindkettő szn (18)

1. Mind a kettő. *Jaj, be nagy kín a' heveség,
Még nagyobb a' szemérmesség! Ez hallgatna,
ama' szólna; Tsak mind kettő baj ne vólna*
(309/64). 2. Mindketten: mindkét személy.
*Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak,
Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak*
(211/67).
Mindkettő (263/13), *Mind kettő* (217/56), ~t
(259/189), *Mindkettőt* (380/84), *mind kettőt*
(114/221), *Mind kettőt* (196/86), *Mind kettő-
nek* (307/12), *Mind kettőnknek* (272/5), *mind-
ketten* (239/179), *mind ketten* (77/130, 132,
136, 330/1416), *Mind ketten* (114/650). *mind
kettőre* (307/36), *Mind kettőtökkel* (212/105).

mindnyája nm (20)

A jelzett személyek, élőlények mind; vala-
mennyi. *De úgy, hogy ~ járjon főköitővel, Mert
igen éktelen jární leányfővel* (330/1553). *Kö-
szönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet
mindnyájjatok erántam mutatott* (217/138). *És
bámúljuk ~nak Termetit 's szerelmeit*
(397a/943). *Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak
kárognak, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja ~, Tele
a' tollával mindeniknek szája* (330/1267). *A
neve minnyájok előtt Hárám Bassa* (80/14).
~ (330/1183), *Mindnyájunk* (134/84, 447/84),
~t (231/33, 330/862), *mindnyájunkat*
(188/166, 168, 175), ~nak (188/163), *mind-
nyájtoknak* (217/143), *mindnyájoknak*
(114/376), ~tól (454/533), *mindnyájunktól*
(310/15), *mindnyájunkra* (267/106), *Mindnyá-
jokért* (259/325).

mindnyájan nm (11)

A jelzett személyek mind. *Mondjatok ~ tátott
Torokkal hangos Vivátott* (188/146). *Vége kit
a' vérség 's baráti szeretet Velem fedhetetlen
egygyességre vetett, Mindnyájann megáldlak
utolsó órámonn* (248/33, 217/131).
~ (188/51, 209/47, 231/119, 239/205, 330/
1848), *Mindnyájan* (231/469, 330/1769),
minnyájann (83/57).

mindörökké hsz (2)

*Az idők végtelenségéig. Meglátjátok mindjárt
ama' kis Hertzeget, Kiért mind örökké áldjá-
tok az eget* (259/404).
Mind örökké (148/72).

- mindössze** hsz (1) vagy nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl (231/82).
Nem több mint. *Ők pedig, bár meg győzettek, Még is többet nem vesztek Mind össze is ezernél* (114/888).
~ (337/5).
- minekutána** ksz (3) Miután. *Így minekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát illette* (77/211).
minekutánna (330/1953), *Minekutánna* (232/2).
- minél** hsz (3) 1. *Minél hamarébb:* a lehető leghamarabb. *Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy ~ hamarébb fijaidd legyenek* (266/59). 2. *Minél ... annál:* amilyen mértékben ... olyan mértékben. *Igazán hogy ~ rosszabb A' te részed, annál hosszabb* (389/97).
~ (176/78).
- minémű** nm (2) I. kérdő Milyen? *De mit látok Istenek! Minémű öröm' lármája, a' melyre megrezzenek?* (405/32). II. vonatkozó Amilyen. *Sem a' hiú katzéroknek, ~ ama' záporbeszédű Stutzer, ...sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368*/23/2).
- minera** fn (1) Ásvány. *Így lesz az élőbből ~ 's televény* (454/623).
- minerál ~ minerálé** fn (2) Ásvány. *Köszönöm hogy nemes állatnak születtem, 'S nem bánom hogy ismét minerállá lettem* (454/640).
Minerálé (201/90).
- Minerva** fn (8) Személynév. (A tudományok, művészetek, és a hadi mesterségek istennője a régi rómaiaknál.) *Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind pedig ~ bőlts Museumába* (213/108).
~ (341/21, 413/23, 413a/20, 418*/176/1), ~t (330*/202/2, 418/89), ~hoz (114/581).
- minét** fn (3) 1. Menüett, régi páros tánc. *'S hatos ~et is fogunk ketten járni?* (199/108) 2. Ennek a táncnak a zenéje. *Hogy az Urak tsendes tántzot tessenek, Izsákék szép lejtő ~et kezdenek* (330/468).
Minét (330/487, 505).
- mindössze** hsz (1) Nem több mint. *Ők pedig, bár meg győzettek, Még is többet nem vesztek Mind össze is ezernél* (114/888).
- Mindszenti** fn (1) Családnév. (~ Sámuel, debreceni diák, későbbi révkomáromi lelkész, aki *Broughton religiói lexiconára* címmel írt verset, amely voltaképpen a mű verses ismertetése.) *Ha egyet sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar hangon minden tiukait* ~ (126/62).
- mindunatlan** hsz (1) Folyamatosan. *Azomban a' Dámák megmozdithatatlan Nagy ármádiája mégis mind unatlan' Attakban volt sok szép Ifjaknak kárára* (330/1434).
- minduntalan** hsz (3) 1. Állandóan, folyamatosan. *Nézd! — a' fűvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' forró Nap szárogatja Mind untalan hév tűzével* (130/24). 2. Újra meg újra. *Könyörgök, esdeklek néki mind untalan; Minden könyörgésem rá nézve hasztalan* (196/43).
mind untalan (330/1434).
- mindvégig** hsz (1) A történésnek egészen a végéig. *Egy hív szívótól elpártoltál Melly mind végig szeretett* (324/8).
- minek** nm (9) 1. Mire való? *Míg velünk az eloszlandó földi ködök közt ragyogsz: Ez is ~?* (405/23) 2. Milyen céllal, miért? *Ne sírj! Ne — Nítze, kérlek, Magad ~ fogyasztod!* (186/58) 3. Hogyan? *Szépeink közt megjelenvén Angyalnak ítéltenek: Most az Angyalokhoz menvén Óh ~ nevezzenek?* (393/10)
~ (60/9, 73/6, 199/98, 454/839), *Minek* (433/68, 454/840).
Ö: a~.
- minékünk** nm (3) 1. Részünkre. *Hát a' mikor törvényit írod, 'S Pitvarait kinyitod ~, Akkor szorít é jussa alá korán?* (395/8) 2. A mi szempontunkból. *Az a sark ~ mindig magas* (413a/252).
~ (390/5).
- minekelőtte** ksz (2) Mielőtt. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpönt*

miniszter fn

(2)

A kormány tagja, vmely minisztérium vezetője. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/347).

Ministereket (114/394).

miniszterné fn

(3)

Miniszterasszony. *Egy Ministerné vólt, Szemérem a' neve, Ki jámbor létére ellenségem leve* (239/163).

Miniszternék (239/167, 211).

mínium fn

(2)

Piros festék. *Miniom pedig egy neme a' piros festéknek* (330*/181/1).

mínium (330/1369).

minő nm

(4)

1. Milyen szokatlan! *Minő derülés ez, nagy Ég?* (455/50) 2. Milyen kitűnő! *Óh méznél édesbb ajjakok, Minő nektárt csorgattatok Rózsaszín kelyhetekből!* (447/128). *Minő Dal ez!* (257/8)

Minő (161/11).

Ö: a~.

minőr fn

(2)

Aknatelepítő. *Megértvén Ámornak e' parantsolatját Az apró Minőrök; a' Szála padlatját Mindjárt mesterséges Mina alá vették* (330/1336).

Minőrök (330*/180/5).

mint¹ hsz

(207)

I. kérdő 1. Milyen módon, hogyan? *Ni e kis rózsabokor hírtelen Mint meg rezzent amott a víz szélen* (139/3). *Nézze meg jól, kezem ~ jár, A' téstát ~ forgatom, Hol szélit, hol közepit Renddel ~ dagasztgatom* (169/13–6). 2. Milyen állapotban? *Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán?* (420/1) — *Beszéllje el minden ember az éjjel ~ nyugodott?* (314/1) 3. (Felkiáltásban:) *Mennyire! Óh ~ dobog Szíved, még-is, — Ne féllly!* (143/24) — *Mint reszketnek, nézd!* (136/16).

II. vonatkozó Amint, ahogy. *Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya* (114/211). *Ha már a' borostyánt, ~ a' szó mutatja, Minden ditső lélek, borosan aratja* (219/47).

Ö: akár~, vala~.

mint² ksz

(365)

1. (Hasonlóságot, egyezést kifejező összetett m-mondatának bevezetésére.) *Semmi, hogy kezetek tágult markolatja A' Fegyvert ~ régen úgy nem forgathatja* (68/12). *Mert más Virág között magatok Mint tsillagok úgy látszatok* (150/12). 2. (Középfok után fokozati különbséget kifejező hasonlításban.) *Soha sem jöltévőbb a' dúzs, ~ a' szegény* (202/128). *Ajkad' virági szebbek Mint rózsá' bíbora; És csókid édesebbek, Mint a' Tokaj' bora* (293/14–6). 3. A szóban forgókhoz hasonlóan. *Azok tűzzé válván, ~ annyi istenek, A' jó betsületre 's hírre serkentenek* (267/145). 4. A megnevezett minőségben, vmiként. *Itt vagyok, engem látsz: de ők ~ Istenek Testi szemeidbe néked nem ötlenek* (290/29). *Most nyílnak a' virágok: A' Rózsá, ~ Királyné Űl tarka trónusában* (373/74). 5. *Vki, vmi olyan v. ilyen: a maga mivoltában. Az deli Ifjúság Olly ~ eggy szép Virág* (155/8). *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar hűnynek, szint' olly ditső, ~ a' hosszú nyári* (299/116).

Ö: akár~, a~.

mintegy hsz

(17)

1. Körülbelül. *Öt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje Miólta a' világ ütközet mezeje* (215/1). 2. Szinte, hogy úgy mondjam. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S ~ keresztülvetelli Vászonszálkint ezeket* (397a/1079). *Sokan, igen sokan ~ fél-halottak A' földre, 's az Urak' ölébe hullottak* (330/1341).

~ (239/65, 183, 267*/13/2, 312/3, 330/1175, 1216, 337/4, 340/46, 341/21, 357/18, 397a/1137, 454/94), *Mintegy* (330/967, 435/55).

mintha ksz

(24)

1. (Hasonlító m-ban annak kifejezésére, hogy a főm-beli cselekvés, körülmény a mm-ban föltettnek felel meg.) *Ez is olyan, ~ éreznél maszlagot* (239/120). 2. (Annak kifejezésére, hogy a cselekvő szándékosan vmilyen látszatot kelt.) *Fel sem vesz senkit is nagy rátartiságában, Mintha tsak ő vólna ember a' világban* (194/8, 58/8). 3. Úgy tetszik, hogy..., talán. *De ~ valaki sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöt nyújtana kezembe* (239/73).

~ (161/32, 169/69, 185/143, 330/211, 1859, 1949, 397a/1013), *Mintha* (204/46, 217/46, 231/184, 292, 237/8, 28, 309/38, 330/196, 210, 2050, 397a/1107, 452/18), *Mint ha* (238/45).

minthogy ksz

(38)

Mivel, mert. *De ~ másokkal Vitéznek születtem, Szerentsét próbálni magamba feltettem* (239/133). *Lillát kerestem örökké; De ~ Ő elveszett, Az emberek törzsökökké, A' világ pusztává lett* (428/82).

~ (52/5, 73/19, 74/7, 92/239, 246, 250, 113/12, 212/131, 233/69, 244/17, 245/41, 267/209, 267*/12/8, 267*/19/3, 330/1649, 428/74), *Minthogy* (176/25, 232/10, 237/65, 239/139, 234, 249/39, 267/212, 299/6, 330/1559, 1817, 330*/154/7, 330*/199/11, 337/124, 454/156), *mint hogy* (14/23, 92/8), *Mint hogy* (201/23, 233/41, 310/41, 315/20).

mintsem ksz

(12)

1. Mint. *Tik talám több érézessel bírtok Mintsem embertársaim* (435/18, 304/18). *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem* (454/384). **2.** Ahelyett hogy. *És ha az én már sírba szállt felséges Atyáim' Érdemi gyengébbek, ~ azokra ügyelj: Nézzed az én benned bízó fejedelmi személyem'* (259/462). **3.** Semhogy. *Ah nem! Felségesebb vér pezseg ő benne, Mintsem egy köz veszélyt szívére ne venne* (267/120).

~ (126/64, 259/503, 267/139, 449/21), *mint sem* (315/24, 330/2048, 395/25).

Mintzius fn

(1)

Víznév. (Minaius; a Padus mellékfolyója.) *Márvány Templomot építék zöld mezőbe A' víz mellett, ahol a' nagy ~ lassan kereng* (413a/1118).

minuta fn

(2)

Perc, pillanat. *Jámbor zörgéssel tsördül azon egy ~ban A' puskapromenád* (400/76). *~ban* (392/63).

miolta hsz

(26)

Amióta. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam ~ tsak élek* (330/6). *Amaz elfelejthetetlen Miolta felszállt, Nékem e' világ kietlen Pusztasággá vált* (299/97). *Most vagyok Veled szemben Először miolta*

élek (131/2).

~ (190/55, 275/2, 408/3, 426/31), *Miolta* (241/2, 296/7, 302/2, 11, 14, 306/82, 312/11, 337/352, 379/111, 447/139), *miolta* (162/77, 202/107, 214/3, 217/79), *Miolta* (200/46, 215/2, 3, 5, 333/21).

Ö: a~.

mire hsz

(6)

I. kérdő 1. Milyen dologra? *Mire vigvázson a' Gazda?* (413a/320) **2.** Minek, milyen dolognak? *Nem tudták a' dolgot egybe ~ vélni* (330/1103). *Mire nézte most is a' fársángot?* (330/1378) **3.** Milyen célra? *A' kis viola, ...Szépen kékellik, veresellik, Míg leng a' hajnali szél; Május' nimfája' Leg szebb lánykája: De végtére ~ kél?* (146/18) — *A' kiben szemlélni legtisztábban lehet, Hogy egy természetnek fia ~ mehet* (454/686).

II. vonatkozó Amikorra. *Megszűnt a' tűz, ~ mi elértünk oda* (330/1751).

mirha fn

(1)

Némely afrikai fa füstölésre használt illatos gyantája. *Tömjént, ~t viszek hazám' oltárára* (306/15).

mirtusz fn

(15)

1. A Földközi-tenger mellékén vadon termő, apró, fényes levelű cserje. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' tengerpartra* (413a/635). **2.** Ebből kötött koszorú, csokor. *Poéta lesz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak* (437/7).

mirtus (216/58, 368a/147), *mirtust* (13/27), *(mir)tus* (134/25), *Myrtusok* (297/33), *Myrtusok'* (110/9), *mirtusokat* (413a/313), *Myrtusát* (413a/589), *mýrtusnak* (159/11), *mirtusból* (413a/999), *Mirtusból* (413/38, 413a/34), *mirtusra* (253/12).

mirtuság fn

(1)

A mirtusz egy szála. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom* (238/56).

mirtuszkorona fn

(1)

Mirtusból készült koszorú. *Kinek fejére száll zöld mirtus korona, Mellyet a' Gráziák legszebbike fona* (238/107).

- mirtuszliget** fn (1) 23, 209/24, 210/105, 214/75, 94, 215/37, 217/23, 146, 330/481, 577, 1002, 1795, 1800, 1804, 1939, 337/13, 413a/742).
- Mirtuszokkal benőtt terület. *Páfusi lantomon A' mirtusligetek' lanyha Zefirjei Fél-szunnyadva enyelgenek* (338/3).
- mirtuszos** mn (1) **mivelhogy** ksz (10)
- Mirtuszokkal benőtt. *Üljünk le sirja mellett A' mirtusos ligetben* (373/198).
- Miskolc** fn (3) **1.** Minthogy, mert. *Addig is, ~ a' leányéletnek Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Ki-mennek szokásból lassanként azok is* (330/1979). **2.** Ugyanis. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az idén kevés a' stólája* (330/1830).
- Helynév. *Mit tsináljak? Merre tudjak menni Miskóltzon 's hova?* (161/19)
- Miskóltz* (368*/24/26), ~ra (161/41).
- miskolci** mn (1) ~ (92/218, 185/205, 213/69, 214/67, 231/427, 237/19, 288/89), **mivel** hogy (92/61).
- Miskolc közelében levő. *A Miskólczi s több magyar-nektárt termő hegyek' alján fekszik Zsoltza* (368*/30/1).
- mismás** fn (1) **mivélünk** hsz (1)
- Szedett-vedett, gyülevész. *Múlattat é olyan mis más gyülekezet, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet?* (197/53)
- Velünk együtt. *Élj Anyáddal, Élj Bátyával, Élj mi vélünk, Amíg élünk* (438/49).
- miss** (ang) (2) **mivolta** fn (2)
- Kisasszony. *Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni, Mignem Missz Rebeka így kezde beszélni* (330/1104).
- Miss* (330/1793).
- misszionárius** fn (1) **Mizia** fn (1)
- Hittérítő. *Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal* (92/189).
- Helynév. ⟨Mysia; kis-ázsiai tartomány a Helleszpontusz-tengerszorosnál.⟩ *Nem másért van hogy ~ tölt Vermeit hántatja* (413a/115).
- mitévő** mn (2) **moccan** i (1)
- Mitévő legyen: mit tegyen. Azzal menjenek A' házba, megmondván ~k légyenek* (330/1334).
- ~k (330/1840).
- Őlélény:⟩ apró mozdulatokat tesz. Óh csókol-lak, óh Öllelek! Míg mottzanok, míg lehellek* (433/74).
- mivel** ksz (38) **moccanás** fn (2)
- 1.** Mert, minthogy. *Hogy, ~ engem elhagyta, Több hűségem hozzád nintsen* (324/13). *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/235). **2.** Ugyanis. *Meg borzad a' setét tenger, ~ hallja Melly bús hangon mormol a' rémült ég' alja* (202/5, 56/5). *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' hit volt kormánnya* (211/55).
- ~ (74/9, 77/35, 92/185, 114/420, 789, 933, 140/7, 210/55, 69, 235/15, 20, 258/80, 287/5, 330/1487, 337/95, 432*/202/1), *Mivel* (204/
- Apró mozdulat. Hallgat és vigyáz e' végett Minden mottzanására (231/210).**
- motszanása* (169/49).
- mocsár** fn (3) **Mocsáry** l. **Motsáry**
- Vízínövényekkel sűrűn benőtt terület. *A' fűz kedvel patakot Az Éger motsárt* (413a/633).
- motsárjába* (239/124), *motsárjával* (413a/132).
- Mocsár vára** fn (1)
- Helynév. *És feleségül veszi Madám Vizellősi Sárát, A' ki bírta Motsár Várát, Ettől nemzett engemet* (114/54).

mocskatlan mn

Mocsoktalan, minden tekintetben feddhetetlen. *Az angyal szép és ártatlan Nem esmér semmi hibát, Szíved és Ortzád motskatlan Nékedis Angyal vagy hát* (269/7).

mocskol i

Becsmérel. *Így te is motskolsz engemet, 'S kárhoztatod jó szívemet: De az én egyenességem És hívségem El nem vész* (460/12).

Ik: be~, el~.

mocskolni Ik: meg~.**mocskosít i**

Gyaláz, beárnyékol. *Míg a' sok kín, próba, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi már nem motskosítja* (454/490).

Ik: be~.

mocsok fn

1. Erkölcsei szégyen, gyalázat. *Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Mig ennek virtusinn motskot nem találnek* (453/172). **2.** Testi hiba. *Állj ki, Irígy! találj motskot tagjaiba'. Nézd, legkényesebb Ízlés! Van é benne hiba?* (421/17, 127/17) **3.** Felhőfolt. *Midőn a' Nap feljöttekor a' felhőkbe rejtezik Motskok fedik féltányérját* (413a/447). **4.** Mocsokt szened: romlik, csúnyul. *Nemes Magyar Tántzom! ... Mái sem szenvedtél motskot szépségeden* (330/590). *motskok* (413a/457), *motskot* (330/590, 800).

Ö: kalap~, süveg~.

mód fn

1. Cselekvés, eljárás, folyamat rendje, formája. *Legderekkab ~ lesz: hogy mint a' Főztesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment* (327/17). *Más ~okat az emberi szorgalmatosság lele* (413a/546). **2.** Lehetőség, alkalom vminek végrehajtására, elérésére. *'S most már azért van modja tiszta bort inni* (356/20). *Én aggódok: Hát mit is tegyek? Nincs más ~om, Nincs hová legyek* (374/31). **3.** Anyagi helyzet. *A' hely, szokás, rang, ~, 's mások' ítélete ... ezek jönnek a' virtussal perbe; Ekkor kell értelem 's erő az emberbe* (454/813). **4.** A szóban forgó személyre, dologra jellemző módon. *Azok élők Vitéz ~ra Világokat* (238/104). *Vóltam a' Dámáknál kedves egy*

Gavallér, Tiszteltetek, imádtak ~jok szerint (206/12). *Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni, 's páva ~ra fénylő szárnyára emelni ... Ne hidj néki* (191/4, 55/4). *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze ~jára* (112/16, 429/16). — *...mert kit lantjára Clió vészen, Nap' ~jára Fénylik az 's mindenha él* (415/23). **5.** Módjával: mértékkel. *Te pedig, Barátom! Élj vele ~jával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/103). **6.** Minden ~on: mindenképpen. *De Minden ~on, egy papot jobban eltart Hedra hely* (326/31). *Am bizvást vásároljátok Minden ~on ezeket* (397a/242). **7.** Ilyen ~on: így. *Ilyen ~on fogják megnyüzni népünket, Jaj régen eladták már a' mi bőrünket* (416/7). **8.** Vki ~ja szerint: vki munkája alapján. *Batrachomyomachia vagy Békaegérhartz Blumauer ~ja szerint* (114/cím). **9.** Egy ~dal: egyformán. *Elsőben is az élő fák nem egy ~dal teremnek* (413a/534).

~om (309/42, 397a/611), ~ja (245/33, 330/1484), ~jai (413a/544), ~ot (44/8, 126/31, 195/43, 325/3, 330/717, 333/49), modot (77/117), ~ját (231/148, 330/1197, 330*/200/5), ~jának (432*/203/4), ~on (198/51), modon (77/64), ~ra (231/494, 239/128, 246/31, 253/34, 258/3, 259/504, 305/59, 327/39, 330/276, 581, 730, 354/10, 397a/439, 1056, 1060, 425/4, 454/480), ~jára (114/534, 231/261, 253/43, 267/37, 92, 313/108, 330/9, 98, 343, 397a/1125, 413a/1065, 425/47, 426/37, 455/45), ~járól (268*/22/1), ~dal (330*/202/4, 337/231, 405/8), ~jával (453/241).

Ö: rajmódra.

modern fn

(1) Újszerű dolog. *Ő az [a módi], ki elkezdvén sokszor csak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotskák ~jéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2009).

módi fn/mn

(27) **1.** fn **1.** Divat. *Ragadós a' ~ kivált ha Frantzia* (330/1725). **2.** Szokás. *Hanem hogy a' Német a' Dunán át úszott, A' sok bolond ~ Országunkba tsúszott* (248/16). **3.** Divatos dolog. *Komisz lessz, 's rossz féle, ha oltsó az árra, A' ~ 's külföldi legbetsesebb* (206/20). *Mért nem*

tántzol Magyarat az Ánglus, Frantzia? Tsak a' Magyarinak kell más nemzet' ~ja? (330/558)

4. Módira: módon. Negédes ~ra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajással végezük táncokat (330/509).

~ (124/3, 309/56, 330/592, 1760), Módi (379/85), ~ja (254/37, 267/133, 330/1726), modija (61/39), ~t (330/1718), Módinak (330*/188/12), ~jának (330/574), ~ba (309/66), ~ból (198/51, 309/11, 330*/140/3).

II. mn 1. Divatos. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva (231/347). E' ~ boldonság többre is megy vala, De a' vitéz Bordáts végre felszóllala (330/553). **2.** Divatot követő. Sok ~ Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettéről le szórja ezeket (197/87). **3.** Divatot teremtő. Mind ezek a' ~ Nimfa' teremtvényi, 's a' kipallérozott hívság' leleményi (330/2001).

Módi (231/335, 351).

módizni in

(1) Ingadozni. Állandó a' Magyar, nem szokott ~ (337/164).

módos mn

(3) **1.** Jómódú, tehetős. Szemővel, egy ~ ifjú Gavalállrral, Babótsa érkezett gyönyörű manérral (330/153). **2.** Ilyen személyre valló (ruházat, viselkedés). Vidám a' nézése, ~ a' ruhája, Tzifra, 's Tzifrán lépked büszke paripája (330/127). Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból ~an kiszállnak (330/286).

módosság fn

(1) Csinosság, illedelmesség. A' ~ nem volt benne tsak tünemény, Mindent meg kímélt ő, de nem széneskedett, Jó lenni nem tanúlt, mert annak született (454/798). ~ (330/585).

módú mn

(1) Tengeri ~: tengerjáró. Ama ' tengeri ~ Gályával, melly a' Balaton zajjait neveti (418*/175/6).

mogol fn

(3) Mongol, tatár. Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem fűr (154/9). ~nak (397a529), Mogolhoz (126/40).

mogor fn

(2)

1. Magyar. Volga ... vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok (313*/99/4). **2.** Magyar nyelv. Vannak é ott, kik még Mogorúl szólanak (313/37).

mogyoró fn

(3)

1. Mogyorófa. Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az altson Mogyorók árnyékába (111/52). **2.** Ennek makktermése. dió, dió, ~ recsegő ropogtató, rop, rop, rop! (464/1) ~ (413a/590).

mogyorófa fn

(2)

A nyírfafélék családjába tartozó fák v. cserjék nemzetsége. Se abba ~kat ne hadj ültetni belé (413a/835).

Mogyorófák (298/15).

mogyorófanyárs fn

(1)

Mogyorófa ágából készített nyárs. És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük 'S mogyorófa nyárson kövér részét meg süttük (413a/943).

moh fn

(3)

1. Moha; apró, zöld, virágtalan növények bárosnyos, szőnyegszerű tömege. Porlott követ lepte a' régiség ~a, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha (237/27). **2.** Az idő ~a: az idő múlásának pusztító hatása. A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni, Nem fogja bétemetni A' vén idő' ~a (259/272). **3.** A halandóság ~a: az elmúlás. Ne légy a' leg nagyobb elmékhez mostoha, Kiket bé nem fog a' halandóság ~a (126/72).

Mohács fn

(1)

Helynév. Mert benne Királyok' vérségi nem laktak, Mioleta Mohátson hazámnak sírt raktak (337/352).

mohácsi mn

(2)

Mohácsi nóta: Mohács elnevezésű ének és annak dallama. Ezzel a trombitát 's flótát Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval (114/383).

Mohátsi (100/cím).

Mohamed l. Muhamed

mohó mn

(1)

Étvágját gyorsan kielégíteni igyekvő. Ím' imé

a' Kráflit felveszi A' gondatlan öreg, 's nagygon ~n eszi (330/726).

mohodzás fn

(1)

Mohával benőtt felirat. *Két jeles Szűz is volt, Bátori, Matskási, A' mint mutatták a' kövek ~i (237/114).*

mohodzott Ik: be~.**mohos mn**

(10)

1. Mohával benőtt, belepett <tárgy, hely>. *Másutt a' forrásnál egy ~ köszálnak Töviben a' játzó báránykák ugrálnak (72/13).* 2. Pelyhesen szőrös. *Ne tsudáld Barátom! Hogye' Felleg-várnak Mohos gypeűjére mulatozni járnak (239/2).* ~ (111/32, 214/5, 298/7, 305/11, 306/7, 349/3, 454/426), ~an (237/40).

mókus fn

(1)

Erdei fákon élő, barnásvörös szőrű, kis rágcsáló állat. *Pellidókus Mint a' ~ Játsza önnön farka ... tsitt (385/35).*

moldonfal fn

(1)

Molton, egyik oldalán bolyhozott pamut- v. gyapjúszővetből készült teret határoló szerkezet. *Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzáférni, erős körös-körül (330/1601).*

Moldva fn

(3)

Helynév. *Vajha ~nak is kies parlagjai ... Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/145)* ~ (313/79), ~ban (313*/102/3).

Molorberke fn

(1)

Helynév. <Molorchus, a nemeai erdő.> *Egész Görögség Álfeust 's ~ vidékit Elhagyván, számomra teszi pályafutó játékát (413a/1124).*

Mómus fn

(1)

Személynév. <Mómosz, az antik irodalomban a gáncsodkodás, az ádáz irodalmi ellenfél megszemélyesítője.> *És nála minden szebbnek mondja Az én Tüzem'; Csak Vulkán, a' Vénus' bolondja, És ~ nem (294/40).*

monarchia fn

(1)

Bírodalom. *Jupiter, a' Vén Istennek Egy esmeretlen fia Ki hirdettette mindennek, Hogy*

a' nagy Monarchia Őtet illeti s Testvérít (92/32).

monárka fn

(1)

Egyeduralkodó. *Három nagy Tsászánya a' földöt részének, És egy Monárkája Ótzeán' vizének, Négy fő gyámolai a' négy fő Vallásnak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak? (337/102)*

mond i

(154)

1. <Gondolatokat> éleszóban kifejez, közöl. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust (92/107). Akkor ~ osztán szemembe Hogy: hazudtál hallod é! (324/55) — Százszor már nem ~tam é? Mégis kételkedsz é? (276/12)* 2. *Mit mondok!?: nem lett volna szabad mondanom. Vesszetek! Vesszetek! — Mit mondok! — Ah talám Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám (196/85, 380/83). De mit mondok? Hová ragadsz indulatom? (337/289)* 3. *Sőt mit mondok?: még azzal is kiegészítem. Sőt mit mondok? Vagnak ojjatén Judások A kiknek halálra árúl tsókolások (28/15)* 4. *Azt ~ják: az a hír járja. Nem tudom, nem láttam; elég az hozzája, Azt ~ják, kiégett a' Lizi' szoknyája (330/1740).* 5. Kérdez. *Ez e, ~om, a' nemessebb öröm, melyet itt érez A' szív, a' hol minden látás újabb sebekkel vérez? (216/91)* 6. Javasol. *De még tsak azt ~om, hogy igyunk, vígadjunk (266/29).* 7. Kér. *Ő mindjárt a' hova ~od oda viszen (126/51).* 8. Panaszol. *'S a' lelketlen fáknak ~om keserve-met (380/88).* 9. <Éneket> előad, énekel. *Száz Driás ~ az hegyekben Néked áldó éneket (164/9). Mondjatok éneket ama' két Mátkának, Kiktől új hajnala lett Buda' várának (337/345).* 10. <Hangot> kiejt. *A[z] u-t o-nak ~ja, a-nak teszi az o-t (194/12, 58/12).* 11. Kiált. *Mondjatok mindnyájan tátott Torokkal hangos Vívatot (188/146).* 12. Vhogyon értékel vkit, vmit. *Akárki mit felölem ~, Mind szél után botsátom (316/7). Oh jó! ha Mihály Árkangyal meg találja hallani, Hogy a' nevét odább tették: ugyan mit fog ~ani? (314/36)* 13. Vkit, vmit vmilyennek nevez. *Hogy ama' hús nyoszolyában Mellyet sírnak ~anak A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak (428/182). Óh, szégyenletemben meg kell hal-*

nom ott is, Mikor vén lyánnak ~ egy hitvány halott is (330/796). *Mikor Kedvesének ~ott; El vett minden bút és gondot* (134/79, 447/79).

14. ⟨Vmely dolog⟩ vmire emlékeztet. *Kiktől új hajnala lett Buda' várának, Mellynek tsak azt ~ták pusztá düledéki: Voltak, de nintsenek Árpád' maradéki!* (337/347) **15.** Vmit jósol. *De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája ~* (330/913). *'S ~d, hogy rövid időre Ki múlok én örökre* (186/49). **16.** ⟨Vmely dolog, jelenség vmilyen érzelmet⟩ sejtet, sugalmaz. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt ~ja pirulásodban, Hogy Nítze Szerелеmbe van* (460/3).

~ (77/89, 175, 237, 92/141, 311, 126/64, 342/9, 368a/131, 452/59), *Mond* (317/149, 330/451, 918), ~ok (99/19, 176/47, 185/102, 210/122, 225/122, 337/89, 89, 405/20, 413a/756), ~asz (143/49, 349/19), ~anak (314/25, 453/198), ~nak (317/76), ~a (370/7), *Monda* (231/225), *Mondtál* (436/16), ~ott (114/824, 454/585); ~om (55/15, 140/6, 158/33, 191/15, 196/78, 90, 238*/143/6, 259/379, 267/227, 315/17, 330/1533, 1797, 358/13, 380/76, 438/25, 29, 54), *mondom* (186/63), *Mondom* (438/26, 28, 29), ~od (61/1, 35, 126/57, 254/1, 408/1, 3), ~ja (92/61, 149/26, 236/3, 294/37, 326/66, 340/10, 395/43, 443/192, 454/412), *Mondja* (257/93), ~játok (421/19), ~ják (61/53, 127/11, 209/5, 215/49, 238*/147/6, 254/59, 267/249, 330/1559, 1735, 330*/188/2, 2, 421/11, 454/465), *Mondják* (92/286, 107/10, 142/21, 330/1737, 352/10), ~ám (306/179, 322/5, 7), *Mondám* (135/21), ~á (317/152, 341/50, 432/109), ~tam (228/19, 288/59, 434/3), *Mond'ttam* (330/769), ~ottam (208/76), ~otta (134/63, 170/40, 44, 447/63), ~ta (337/19), ~tta (161/37), ~ták (114/649, 267*/19/16), ~'ták (330/1681), ~ották (329/1). — ~ana (267/155); ~anám (176/47), ~tam volna (150/31), *Mondtam volna* (150/38, 39). — *Mondj* (368a/97); ~d (77/25, 157/25, 254/31, 49, 330/1653), *Mondd* (272/27), ~jad (114/562), *Mondjad* (111/112, 157/21), ~juk (340/32), ~játok (388/25), *Mondjátok* (173/3).

Ik: ki~, le~, meg~, vissza~. **Ö:** mende-monda, úgy~.

mondani in (8)

1. Közölni. *Oh Egek! ~ akarom is, nem is, Hogy én őt szeretem* (157/17). **2.** ⟨Verset⟩ szavalni. *Im' és a' Szent forrásokat felmerészlem bontani És Ascra verseit Roma Városiban ~* (413a/701). **3.** Állítani. *Ki is merné azt ~, hogy a Nap tud hazudni* (413a/467). **4.** Jósolni. *Azért tud másoknak jövődőt, mostani Állapottyok felől szerentsét ~* (26/44). ~ (6/4, 150/8, 189/4, 238*/144/5).

Ik: el~, ki~.

mondás fn (5)

1. Kijelentés, állítás. *Hallgass igaz ~omra: Most is szépnék tartalak* (208/49). **2.** Beszéd. *Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegetéssel* (185/149).

~a (330*/156/13), ~t (330*/147/2), *Mondásánn* (77/136).

mondatik i (4)

Neveztetik, nevezik. *Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi benne meg nints, a' rútnak ~* (127/24, 421/24).

~ (330*/143/2, 413a/770).

mondér fn (1)

Mundér, egyenruha. *Egészzen bolondot tsináltak belőlünk, A' mondért, süveget elkapkodták tőlünk* (330/1680).

mondhat i (14)

1. Tud mondani. *Verselők! Én rólatok Illy erő't nem ~ok, Bennetek van az* (323/8). **2.** Állíthatja. *Melly kevés Király ~ja Hogy ő illyet visele!* (400/43) **3.** Nevezhet. *De háládatlan-nak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, hitetlennek* (176/108). **4.** *Mondhadd:* mondhatod, állíthatod. *Mondhadd hogy kellemes vagy, Mondhadd hogy hívséged nagy: De ne szóljál szerelmekről, Mert nem hallhatlak ezekről* (460/32–3).

~ott (222/36), ~tak (330/969); ~ja (330/1632), ~juk (259/216), ~játok (330/757). — ~nám (454/259), *Mondhattalak volna* (176/106). — *mondhassák* (266/23, 336/39).

Ik: el~, ki~.

mondhatatlan mn (1)

Kimondhatatlan, igen nagy. *Asszonyi rended-nek ~ kára — — — vólt ez, ki fekszik a porba* (212/16).

mondhatni Ik: ki~.

mondó Ő: hír~.

mondott in

(3) 1. A már említett. *Fut a' sír halomhoz, és a' ~ fának Árnyékába gyenge tagjai nyugvának* (77/153). 2. Vkihez intézett. *Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked ~ dítéserrel ők is visszazengenek* (397a/891). ~ (77/207).

Ik: el~.

mondva in

(1) *Mondva nem kínzó:* de valójában kínzó. *A' Stoicust ~ nem kínzó podágra?* (239/79)

mondván in

(13) 1. Kijelentve. Ezt ~ *le gugyorodik A' Tó alsó partjára* (114/182). 2. Szavalva. *De ... egy buzdító Versezetet ~ a katonák előtt* (267*/12/4). 3. Áldást ~: megáldva. *Áldást ~ Dáciára Indultam a' lovakon* (357/35). 4. (Idézet bevezetéseként.) *Fel kiált ~: most ezen setét éjjel Két szerető szívet lát gyászos veszéjjel!* (77/185) ~ (77/277, 114/280, 225/123, 317/78, 330/995, 2019), *Mondván* (257/227, 368a/173, 438/45).

Ik: el~, me~.

mongol fn

(1) Mongol ember. *Túl a' Mongol futja salétrom pusztájit* (313/84).

monitum (lat)

(1) Intelm. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot, A' Hasáról olvassa* (92/230).

monsieur (fr)

(3) Úr. *Mosszió! Az Úr is tsak kan-életet él* (330/1377).

Monsieur (114/777), *Mosszió* (114/129).

monstrum fn

(1) Szörnyeteg. *És felkeveredvén a' népnek sepreje — Egy sokfejű Monstrum, mellynek még nints feje* (337/32).

Montgolfier fn

(2) Családnév. (Joseph Michel ~ (1740–1810), az első léghajó készítője.) *Felugrák e' szárnyas paripa' hátára, Felettek repkedtem Mongolfir' módjára* (330/98). ~ (330/139/1).

montgolfieroztat Ik: fel~.

mony Ő: tik~.

mopsz fn

(2) Mopszli; tömpe orrú, kerek fejű öleb. *A' két Mopszot pedig adja ki Mártának* (330/1566). *Mopszok* (330*/188/14).

mór fn

(1) A középkorban Észak-Afrikát és Spanyolországot meghódító arab nép. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem gyűjt* (397a/369).

morál fn

(1) Erkölc. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/56).

morális mn

(1) Erkölcös. *De mintha valaki sugdosna fülembé 'S egy morális görtsöt nyújtana kezembe* (239/74).

moraliter (lat)

(1) Erkölcseleg. *Eljöttek széleink felé Hóhérdra-banti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S ~ majd meggyilkolnak* (257/85).

moralizál i

(1) Erkölcsei prédikációt tart. *Mit ~ itt? És mit flektírozik? Philosophus bottal miért dorgálódzik?* (239/93)

mord mn

(25) 1. Komor, mérges, haragos (személy, élőlény, érzelem). *A' ~ indulatok szívében, 's a' megett Mind elterjesztették a' bús fergeteget* (330/901). *A vadak 's Farkasok ülnek szenderedve Barlangjába ~ul bömböl a' bús medve* (4/12, 200/14). 2. Mogorva (személy, magatartás). *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a ~ képet néha néha tenni* (199/111). *Hogy az a' sok ~ zsugori Veszne mind anyja' kínjába!* (154/15) — *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és sír között ~on térferegjen* (454/106). 3. Rosszkedvet keltő, barátságtalan. *Régi víg Kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setétségre, Egy komor Éj ~ gyásszát rá vonja* (138/3). 4. (Időjárás) hideg, borús. *De e' hív beteg szív Mord telet vár* (181/20). *A Virtus nem fél, bár hánnya az északi ~ szél* (44/5). *Múlik ~ Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak* (163/1). 5. Nem kedvező (szerencse). *Eddig*

bár a' ~ szerentse rád komorann pillantott: Még is víg húrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot (162/3).

~ (9/1, 74/16, 172/10, 213/76, 215/28, 239/89, 286/3, 388/5, 413a/258, 427, 424/23), *Mord* (181/20, 313/118), ~ul (55/20), ~ül (191/20).

mordály fn (1)

Régimódi pisztoly. *Rakja körül övét apró ~okkal* (330/1959).

mordság fn (1)

Düh. *Mind ettől származik vad bika ~a* (239/84).

mordul i (1)

Dühös, morgó hangot ad. *Már a' legénység is néki dühödt mordult, Egy szóval a' Kastély fenékkal felfordult* (330/1733).

more l. mos²

morgás fn (3)

1. Vki dühös mély hangot hallat. *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/731). **2.** Zuhatag morajló hangja. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad ~sal omlik le* (397a/704). ~ival (460/20).

morgat i (1)

Morgattya a' felhőt: mennydörgést okoz. Morgattya a' felhőt 's egyiket másikhoz Üti öszve (10/7).

morgó mn (1)

Morajló. *Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És ~ árvízzé válván leszaladnak* (337/198).

morior (lat) (1)

Meghal. *Tunc ~ moreris? Neked mégis meg kell halni?* (116/cím)

mormog i (1)

A dombok, a berkek ~nak: mindenütt mély dörgő hang hallatszik. Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, ... Reng a' föld, a dombok, a' berkek ~nak (306/129).

mormogván in (1)

Bömbölve ~: mély bögő hangot hallatva. Futnak a' bikák, ... Némellyek meg bétzámogván Bögnek a' barlangban benn, Mások bömbölve ~ Futnak a' szirtköveken (397a/699).

mormol i (8)

1. Hosszan mormogva mond vmit. *Ha negédes dühödtebe egy két versét ~ja* (358/8). **2.** Mennydörög. *Meg borzad a' setét tenger, mivel hallja Melly bús hangon ~ a' rémült ég' alja* (202/6, 56/6). **3.** *A föld ~ belől: földrengés van. A föld ~ belől ' küszködik magával* (59/15). **4.** (Szél) zúg. *No eljöttél valahára Gyászos Tél, ...Ki ~sz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/115). *Mormolnak szelei a' fagyos északnak* (197/1, 85/1). ~ (219/10).

mormolás fn (3)

1. Szélzúgás. *A nagy Álpesekről a' szelek le szálnak Mellyek ~sal tenger partra álnak* (10/12). **2.** Morajlás. *Tisztábbak 's jobban ujjítanak A' Folyók ~i* (297/52). ~a (413a/365).

mormoló mn (2)

1. Zúgó. *Mormoló szelei a' hideg északnak A' ház eresére jég csapokat raknak* (66/3). **2.** Morajló. *A' Parton a' kövek között A' ~ Haboknak eltörése: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket lehelte belé* (170/24).

mormolva in (2)

1. Dörögve. *Az esső már tsorog Ég ~ zorong Tsattog már mindenfelé* (32/14). **2.** Morajló hangot adva. *A Habok ~ verik a' kő szirtot* (9/3).

morog i (4)

1. (Kutya) hosszas, mély hangot ad. *Az udvari kopók 's agarak ~tak* (330/685). **2.** Elfojtott hangon elégedetlenül motyog. *Mindenik úgy susog és ~ magában El-élt idejének kellelten voltában* (330/443). **3.** (Szél) zúg. *Már a szél szagúld előtte A' fák levelin ~* (397a/1058). ~ (392/28).

morogva in (2)

Elégedetlenül mély hangon dörmögve. *Így mennek a' három Fúriák ~* (330/925). ~ (413a/738).

morogván in (1)

Dörmögve. *Hurjel nem tom mit ~, 'S a' Púdermantelt fel fogván Tükröt fordít Vétynek* (317/243).

- mors** (lat) (1) szép Halandó Jön ott elő, Mint midőn a' támadandó Nap ~ jó (294/24).
- Halál. *Musa vetat mori*: a múzsza nemet mond a halálának, halhatatlanná tesz (53/cím).
- mortuus** (lat) (1) Zagyvaság. *Verbőtzhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből ~ot habartok* (245/48).
- Halott. *Pro animis mortuorum*: az elhunytak lelkéért (92/292).
- morzsa** fn (1) **moslemin** fn (1)
- Kevés maradék. *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlán, ... Mindég tsak tserfelnek, osztán nyálnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak* (330/1662).
- Muszlim, az iszlám követője. *Ím Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemin Mekkába, Tolul, hogy őtet gyógyítsd meg* (377/47).
- Morzsalopó** fn (3) **mosni** in (1)
- Egérnév. *Báró ~ álla Bosszút a' meg holtakért* (114/798).
- Nyaldosni. *Valhallának kies földje, hová most kell bújdosni, Hol a' mohos szirt pompáját tiszta tó szokta ~* (454/426).
- ~n (114/820), ~hoz (114/809).
- morzsol** i (1) **Ik**: meg~.
- ⟨Vízfolyás⟩ koptat. *Ím a' Dombos Tsatorná-nak szemöldök nyílásából Vízet üt ki, mely le-bukván a' Hegyek oldalából, Rekedt tsörgéssel ~ja az aprólék köveket* (413a/123).
- mos¹** i (5) **mosogat** i (1)
1. ⟨Vízömeg⟩ vmit érint, nyaldos. *A' mint a' Bosporus Európát ~sa* (190/1, 25/1). 2. ⟨Vér⟩ bemocskol. *Ártatlan véreid kezeimet ~sák* (77/192). 3. Csillag. *A vízenn mosojgó [nap] sugárok magokat ~sák* (10/4).
- Mosolyogni, a virulás színében mutatkozni. *El kívánom arany lanton E' vidulást dallani, Melly most kezd e' boldog hanton Körültem ~* (397a/20).
- mos²** (lat) (1) **mosolygás** fn (9)
- Szokás. *De meg is adom a bérít More Jesuitarum* (92/168).
- Mosoly. *Parányi szája mindég Mosolyog: de e' ~ Alatt leselkedés van, Tsábittatás, ravaszság* (185/152). *A ti ~tok kezes is 's nekem életet ígér!* (450/51)
- mosatván Ik**: meg~.
- ~ok (216/53), ~t (185/126), ~ára (330/1881), ~sal (114/574, 184/27, 330/158, 423/27).
- Moschee** (ném) (1) **mosolygásfringia** fn (1)
- Mecset. *'S tsak bé tolongjanak hozzád a' Moschéba* (190/73).
- Őszinte mosoly. *Szemnyilak, tsóksákány, mosolygás-fringia* (330/1238).
- mosdik** i (1) **mosolygó** mn (37)
- ⟨Vízben⟩ ázik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le ... a' zöld füzek azokban Kényjek szerint mosdanak* (397a/712).
1. ⟨Személy⟩ aki mosolyog. *Érzi ezt hív Dafnisával A' ~ Lidia* (164/24). 2. Mosolyt kifejező ⟨testrész⟩. *Eggy pár szép ~ Ajak Mindég szép 's édes ugyan* (156/6). *Híjjába vidámok a' ~ szemek* (215/34). 3. Virulás színében mutatózó. *Nyíl ki nyájasonn ~ Rózsa bimbó nyíl-kí már* (249/1, 448/1). *Ekkor víg nevetésünkkel A' ~ tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortzáját fel* (148/34).
- mosdott** mn (2) 4. Derűt árasztó. *'S szemed' kerületében Május' ~ Napja jó* (182/4). *Idvez légy, szép Haj-*
- ⟨Nap⟩ fényes, ragyogó. *A' ~ nap egy fél felhőre könyököl, A' meg szűrt áerben vidámon tündököl* (198/31, 86/31).
- Ik**: meg~.
- mosdva** in (1)
- ⟨Nap⟩ fényesen ragyogva. *Haj, Istenek! Melly*

nal! Ragyogtasd fáklyádat, Vig egünkön mutasd ~ ortzádat (203/30). **5.** Vkinek kedvező, vkit kegyesen néző. *Az ég angyali képedre Olly ~n pillantott* (307/76). **6.** Vmit árasztó. *Rózsát ~ ajaka, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak!* (134/52, 447/52) **7.** Ragyogó. *Hogy az a' nyájasabb nap Jőjjön valahára, Melyben süssön a' víg Nap' Mosolygó sugára* (220/8).

~ (128/38, 134/2, 249/16, 298/11, 330/168, 511, 1873, 388/2, 14, 391/7, 397a/9, 120, 297, 424/38, 447/2), *Mosolygó* (177/31, 330/197, 375/18, 397a/942), *mosojgó* (10/3, 28/13, 81/30), *Mosojgó* (71/11, 77/43), ~ra (220/15).

mosolyodik i

(1)

Mosolyogni kezd. *Le sütöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol óh érzesz érettem* (143/52).

Ik: el~.

mosolyog i

(29)

1. Csukott v. félig nyílt száját derűs érzélem kifejezésére széthúzza. *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csinál ám, Mikor reám mosolygasz* (346/6). **2.** <Az arcnak vmely része> folyamatosan mosolyt fejez ki. *Parányi szája mindég Mosolyog* (185/152). **3.** Ílymódon néz vkire, vmire. *Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád ~* (364/2). **4.** Közömbösen v. fölényesen fogad vmit. *Te, ki hideg vérrel nézsz a' szeretsére, 'S szelíden mosolygasz az irigy mérgére* (267/2). **5.** Az egészség, a derű színében mutatkozik. *Mosolyognak a' virágok* (350/15). *Melly kellemes vidék ~ előttem* (306/81). *Nyugszik már a' Nap! 's vidámabb fénnyel ~ az Ég* (174/19). **6.** Vmi ~: szépnek mutatkozik. *Őszve szorúlt vékonyába A' viganó ~* (169/40). **7.** *Az öröm ~: minden derűt áraszt vhol. A' Grátziák itt hevertek; Az öröm itt ~, E' mesterkészetlen kertek' Útjain tsend tébolyog* (397a/954).

~ (313/55, 379/24, 397a/404, 452/43), *Mosolyog* (200/6, 373/186, 397a/104), *mosojog* (74/15), *Mosojog* (4/6, 83/10), ~sz (368a/160), ~nak (454/415), *Mosolyognak* (330/254, 397a/1130), *mosolyganak* (321/18), *mosolyga* (330/2019, 443/64), *Mosolygott* (341/13), ~tak (225/74); *mosojgátok* (245/2).

Ik: alá~, ki~, le~.

mosolyogva in

(13)

1. Vidáman, derűsen. *Ámor ~ nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát danolván mellettem* (238/83). **2.** Kedvezően, kedvezve. *Bár szemét Rád a' sors ~ nyissa* (191/1, 55/1). **3.** Biztatóan. *Ha ő [a szerencse] ~ ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/49). **4.** Megnyugodva. *Lefolytak éltém' napjai: ~ halok meg?* (454/432) **5.** *Csillagok mosolyogva égnék: fényesen csillognak. A' testvér tsillagok ~ égnék* (454/46). ~ (193/41, 203/10, 259/180, 450/39, 455/34), *mosojogva* (72/24, 81/10).

mosolyogván in

(4)

Derűsen tekintve. *'S Ámor ~ szelíd nézésedből* (196/53, 380/51).

~ (89/5, 330/1383).

mosott in

(1)

Elárasztott. *Vesd hozzá még ... A' Folyó vizeket, 's tőllök ~ régi falakat* (413a/681).

most hsz

(363)

1. A beszélés idejében, a jelenben. *Sőt talán ~ éppen maga írogat olly verseket* (111/37). **2.** Mostanában. *Mi az oka hogy ~ a' dolgos Céresnek Munkásokat széljel zsi bongva keresnek?* (69/1) **3.** Ekkor, akkor. *No ~ megfordultak igazán a' Pálok! Melylyet, hogy nem tudtam, valóba sajnálok: Most tehát már egyéb módot nem találok, Hanem tsak, hogy innen hazúl gratulálok* (325/1). **4.** Azonnal, tüstént. *Együk ~ már munkánk bérét, Igyuk saját testünk vérét* (389/94). *Te jöjj ~, gyenge szellet!* (441/11)

Ö: már~.

mostan hsz

(16)

Most, a beszélés idejében. *Nézd! — a' füvek' lútskos harmatja, Nézd, még ~ sem száradt fel* (130/22). *Mostan kedves színed' tám utólszor látom* (63/27).

~ (78/21, 253/1, 257/166, 272/18, 337/368, 413/1, 413a/801, 454/693), *Mostan* (114/331, 368*/24/18), ~n (67/29, 176/108), *Mostann* (45/14, 432/33).

mostanában hsz

(4)

1. Most. *Ím én azért jöttem ide ~ Hogy tudjam, ki van még, 's ki nints már pártában* (330/409). **2.** A mostani időkben, napjainkban.

Te kivált, oh Césár, kiről nem tudjuk mostanába, Hogy az istenek közt melyik tanátsnak a' sorába Fogsz, jövőndöbe íródni (413a/27).
~ (439*/219/5), *mostanába* (413/31).

mostani mn (7)

1. A most meglevő, élő. *Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' ~ Eskuláp' Fiait hallja Magyar hangon szóllani* (124/1). **2.** Jelenlegi, időszerrű. *Azért tud másoknak jövőndőt, ~ Állapottok felől szerentsét mondani* (26/43). *Ez jóllehet tsinos, 's módija ~, Még sem merne reá a' tzinke szállani* (254/37).
~ (61/39, 73/9, 337/99, 357/55).

mostanság hsz (3)

1. Mostanában. *Indultam, mert úgy képzettem Már ~ magamat Hogy már a' jó földre tettem Jó földön nőtt lábamat* (357/38). **2.** Most, a mostani időpontban. *Elmondanám — de — de még ~ titok, Kedves Magyarjaim, a' ti fátumitok* (306/151).
~ (446/18).

mostoha fn/mn (17)

I. fn 1. Mostohaanya. *Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a guta Vén Mostoha* (333/20). **2.** Szülőföld. *'S Itália, melly mint irigy ~m Most jó szemet se tett rám* (171/7). **3.** Fa, amelybe más csemetét oltanak. *Mellyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltabe; És ~it tsudálja Már most a' vad tsemete* (397a/451).

~k (413a/650), ~ja (454/274), ~nak (454/196).
II. mn 1. Rideg, rosszindulatú. *Ne légy a' nagyobb elmékhez ~, Kiket bé nem fog a' halandóság moha* (126/71). **2.** Rossz. *Édes anya a' természet, A' bujaság ~, Ez leg többször elenyészett, Az nem változik soha* (205/62, 16/62). **3.** Terméketlen. *Elsőben a' durva földet és ~ dombokat ... Tövis bokrok borítják el* (413a/704).

~ (30/12, 41/10, 81/8, 162/6, 212/25, 213/54), *Mostoha* (128/4).

mostohaanya fn (1)

Fa, amelybe idegen csemetét oltottak. *Az egyikbe tsemetékkal nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha megnőnek, sorjába elplántálja Hogy az ültetvény mostoha annyát is így ki állja* (413a/799).

mostohás mn (1)

Rosszindulatú. *Le hasadoztak már a' fekete vásznak, Mellyeket a' fényes világosság előtt A' hajdani idők' ~ keze szőtt* (203/8).

mosszió l. monsieur

mot (fr) (2)

Szó. *Bon mot*: aranyköpés, szellemeskedő mondás. *Majd a' Bécsinálttak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat* (330/326).
~ (330*/147/2).

motorálhat i (1)

Motozhat, kaparászhat. *Hol bátran ~nék Patyolat czombja táján* (169/89).

Motsáry fn (1)

Családnév. *Mélt. Botsári ~ Erzsébet Asszony-ság, a Mélt Cons Úrnak Hitvese* (368*/31/19).

mozdít i (2)

Irányít. *Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza ~tya szőkéjét* (11/12).
~otta (330/1192).

mozdíthatatlan mn (1)

Megdönthetetlen. *'S megmondja népének, hogy ~ Az a' trónus, melyet véd a' Halhatatlan* (337/297).

Ik: meg~.

mozdíttatik Ik: elő~.

mozdul i (3)

Mozogni kezd. *Nem mozdul semmije, tsak a' bokkrétája* (256/22, 82/24).
mozdul (169/42).

Ik: ki~, meg~.

mozdulás fn (3)

1. Mozgás. *Bátorsággal tellyes két szeme' forgása, Természeti vitézt mutat mozdulása* (330/266). **2.** Mozdulat. *Édes nyúgodalom jegyzé pillantásit, Felséges szelídség minden mozdulásit* (225/64).
Mozdulásaival (239/18).

mozgás fn (4)

1. Testmozgás. *Azt a' nemes ~t nem próbálják-tok é, Melly tsupán a' hadra termett Magyaroké?* (267/223) **2.** A világegyetemben végbemenő változás és folyamat. *Ábrahámnak nagy jószágú Istene! A' te benned bizó szívnek mindene! Kitől vagyon minden ~, lehellet*

Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett (225/3). **3.** *Szellő ~a:* gyenge szél. *A' lassú vizek zúgási, A' híves szellők ~i, Hogy édesdeden rnigathassák Egymás között vetélkednek* (123/68).

~át (169/155).

Mózes fn (3)

Személynév. (Ószövetségi próféta.) *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/70).

Mó'ses' (225/60), Mózsest (225/118).

mozgat i (5)

1. Odahat, hogy vmi mozogjon. *A' Tziprus a' Hóld' Fénnyénél Árnyékát mutatja. Eggy Sirból kitántorgott Szél Bádjattan ~ja* (128/16).

2. Mozgásban tart. *Tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot* (330/892). **3.** Vmire irányít. *Híveim! Mit versengetek? — Tsak Laurát imádjátok. Lebegjete Gyönyörűség' Szárnyain, ' az Örök Hűség' Pontjára mozgassátok* (134/144, 447/138).

~tyák (10/14).

Ik: meg~.

mozgatóván in (1)

Mozgásban tartva. *Tsak a' Magyar tántz az, melly ... mérsékelve ~ bennünket, Frissíti elménket, testiünket, vérünket* (330/577).

mozgó mn (2)

1. Helyét változtató. *Egy szóval, nints állat, mellyben tűz nem érzik: Sőt ezt a' nem-mozgó plánták is mind érzik* (330/1922). **2.** *Mozgó sár:* ember. *'S mikor a' ~ sárt az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem* (454/9).

mozog i (5)

Helyét folyamatosan változtatja. *Kivagy, miért vagy, hol lakol? És kinek Szavára mozgasz?*

~ (169/48), *mozgok* (454/61), *mozganak* (313/19). — *~jon* (454/660).

mozogni in (1)

Mozgásban lenni. *Alhatnám is, de nem is, Mo-zogni kén nekem is* (389/70).

mozsár fn (2)

Rövid csövű, nagy ürméretű löveg. *Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek, Puskák, ágyuk, ~ok* (114/356). *mozsarat* (114/467).

mucor fn (1)

Gombaféleség. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendéber* (330*/200/29).

Muhamed fn (2)

Személynév. *A roppant Templomok, nézd, miként kérkednek Nevével a' benne lakó ~nek* (190/32, 25/8).

múl Ik: felül~.

mulandó mn/fn (6)

I. mn Olyan, ami idővel elmúlik. *Itt a' szent árnyékban, ah! Szép képzetek, Múlandó társaim, hadd legyenek veletek* (90/10). *A' jó szerentse múlandó* (401/6).

múlandó (148/70, 397a/84), *Múlandó* (213/66).

II. fn Halandó ember. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérosba szállt Lelkedet, Melly a' múlandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).

Ik: el~.

mulandóság fn (2)

Elmúlás, pusztulás, halál. *Óh halandó, bizony szembe kötve játtzol, Mivel magad előtt embernek láttzol, Múlandóságotad így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel tapogattod* (209/25). *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei* (424/5).

múlás Ik: el~, ki~.

mulaszt Ik: el~.

mulat i (30)

1. Kellemesen, jól érzi magát, kellemesen tölti idejét vkik társaságában. *De a' ki másokkal örvendezve mulat Firúl fira szálljon benne az indulat, Hogy unokái is mondhassák, ha meg holt: Az én jámbor apám víg szívű ember volt* (266/21, 336/37). *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők Tokajban* (343/10). **2.** Időzik, tartózkodik vhol. *Továbbá, ha ama Költő jó kedvébe, A' ki most itt mulat ebb' a' Vármegyébe, Leírná a' Dámák mellett tett hartzomat* (330/1556). **3.** Mulattat, gyönyörködtet. *Hol van a' Magyar Hazának vetve boldog Édene, Mellybe mulat, mellybe ébreszt víg Örömnék Istene* (161/6). *De ez minden részét rendre meg mutatja, 'S Társát sok gyönyörű dolgokkal mulatja* (126/28). **4.** *Mulatja*

magát: szórakozik. Thaliának kebelében ülven magát mulatja A füredi hegy tetőiben az Ek-hót hangoztatja (111/39).

múlat (327/34, 454/526), múlatok (91/2, 99/22, 100/6, 110/34), Múlatok (88/7), múlatsz (305/22), Múlatok (188/121), múlatnak (110/30, 330/295), múlatának (330/642, 1667), múlatott (170/27, 197/46), mülattatok (133/4); mülattya (128/36), Múlatják (330/342). — mülassunk (438/51), mülassatok (150/35, 53), mulassanak (314/54); Múlassa (231/76).

Ik: *el~.*

mulatás fn (3)

1. Időzés, tartózkodás. *Van a' hegyen egy kis szőlőm és szilvásom, Itt esik ilyenkor leg szebb mulatásom (199/36).* **2.** Szórakozás. *A test még egy másik mulatást kívánna (197/44).*

múlatásunk (123/11).

mulathat i (4)

Szórakozhat. *Örömmel múlatok, Mikor mulathatok. Ha hallik a' Vig muzsika Én is majd eljáróm (99/23).*

múlathatok (7/6), Múlathatnak (278/20). — Múlathatná (413a/1107).

mulathatni in (1)

Időzhetni. *Szép Mellyén nem mulathatni, Mondtam volna, elhervadtok, Mondtam volna elfonnyadtok (150/37).*

mulatni in (7)

1. Időzni, tartózkodni. *A' szerentsét, 's virtust egy helyen mulatni Illy szép egyezéssel nem könnyen láthatni (78/1).* **2.** Szórakozni. *Mennél jobb így mulatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél! (154/33)*

múlatni (114/995, 238/143/10, 330/698); múlatnom (184/6, 423/6).*

mulató mn (5)

1. Tartózkodó. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem (219/71).* **2.** Szórakozó. *Ekkép' ezer öröm és kiáltás között A' mulató sereg Kaposba költözött (330/282).*

múlató (239/7, 54, 330/141/1).*

mulatozik i (4)

1. Huzamosabb ideig kellemesen tölti az időt.

Ah, fő java Éltemnek Hol mulatozol te? (145/18) **2.** Vmi vhol jelen van. *Barátság 's szerelem közöttök mulatozik, A' vígság' Zászlója alatt alkudozik (330/339).*

mulatozik (13/29), mulatozol (420/10).

mulatozni in (5)

Szórakozni. *Azért jövök közéték Tehát, szelíd halandók! (Kiknél tudom szokott ő Gyakorta mulatozni) (185/35).*

~ (239/2), mulatozni (239/58, 69, 229).

mulatozó mn (2)

1. Szórakozást kedvelő. *Othton nyájas, tsínos, vig, lebotsátkozó, Jó rendet szerető, elmés, mulatozó (454/792).* **2.** A halál ~ helye: a halál vadászterülete. *Mert nem tsak a' hartzok vérengző mezeje A' kegyetlen halál ~ helye (209/56).*

multság fn (18)

1. Kellemes időtöltés, szórakozás. *Ahol az ártatlan ~' berkében Játzinkoszorúkat fűztél a' Tempében (267/11).* *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ártatlan multságnak Ébresztő helyére (93/3).* **2.**

Kedvvel végzett foglalatosság. *Mindég ugrál [a madár], tsevegve zeng Szabad társaságba, Mérték nélkül örvend, kereng E' vig multságba (142/12).* **3.** Zenés, táncos társas szórakozás. *Üzik már a' Farsangot! Bor, Muzsika, Tántz, Múlttság (133/2).* **4.** Vki ~ára: szórakoztatására. *És a' mások' multságára Magának vers-koporsót fon (426/39).*

múlttság (197/41, 43, 79), múlttság' (237/10, 447/36), múlttság (1/7), Múlttságot (111/18), múltságokat (245/6, 330/136/2), múltságait (238*/144/4), múlttságnak (110/3), múlttságának (162/15), Múlttságtól (99/28).*

mulatta fn (2)

1. *Mulattába:* saját maga szórakoztatására. *Ámor ~ba Egy sisak aljába Nefelegtset ültetett (98/1).* **2.** *Vki ~ra:* vki szórakoztatására. *Mint mikor a' Külső Printzek' ~ra Udvari szánkázást tsapat Pétervárra (330/103).*

mulattat i (4)

1. Szórakoztat vkit. *Mulattat é olyan mis más gyülekezet, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet? (197/53)* **2.** Vmi jókedvre derít

vkít. *A meg értt búzák gazdag feje Múlattatták szíveinket, Jádtzottatták szemeinket A' Természetnek sok színei* (123/40).

múlattatja (123/16), *múlattatta* (330/654).

mulattatás fn (1)

Szórakoztatás. *Ha jelenlétemben nem elég vagyok az ő mulattatásokra: kirepül lelkem temnek gyarló kalitkájából* (368*/24/12).

mulattatván in (1)

Szórakoztatva. *Még a' lóhátról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok elmés tréfákkal* (330/144).

mulatva in (1)

Időt töltve. *Más hadd gyötörje a' fejét Töltvén bolond esztendejét; Eljünk rövid napunkkal Múlatva víg igyunkkal* (166/16).

mulatván in (3)

1. Időt töltve. *Meg lehet hogy nem mulatván sem Eylerrel sem Kanttal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal* (111/29). **2.** Mulattatva. *Nékem inkább olly bokréta Árnyékozza képmemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Múlatván a' szép nemet* (424/36).

~ (221/5).

múlik i (7)

1. Szűnőfélben van; szűnik. *Múlik mord Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak* (163/1). **2.** (Idő(egység)) halad, telik. *'S most ah szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Öröim elő nem fordulnak* (176/61). **3.** Kevésbe, kicsibe múlik: majdnem megtörténik. *Már az elmém is tompúla; És csak — csak kevésbe múla, Hogy fejembe nem lövék* (322/38). *Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/162).

Múlik (287/11), — *Múljatok* (184/35, 423/35).

Ik: el~, felül~, ki~.

múljon fn (2)

(Vmi megszűnését elrendelő szó.) *Isten! Hát csak azért formálsz Illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyen-szódat elrontó Múljonnal Minden gráziákat eltörölj azonnal?* (421/35, 127/35)

múlni in (1)

Megszűnni. *De hogy Öttsének heve Múlni kezd, immár láttya* (92/179).

Ik: el~, ki~.

múló mn (4)

1. Megszűnőben levő. *A' ~ setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával* (225/41). **2.** Eltűnő, véget érő. *Hát már élted nállam csak egy múló álom?* (77/264)

~ (454/218), *Múló* (68/4).

Ik: felül~.

múlólag hsz (2)

1. *Múlólag való:* rövid életű (gomba). *Némellyiknek eggyes szára van, némellyiknek ágasbogas, hata tartós, kilentze ~való* (330*/200/29). **2.** *Múlólag szín:* mulékony színű. *Kerek Hajnal sugároddal Küllőzd meg a' fél eget, 'S ~szín sáfrányoddal Szegd bé a' kék felleget* (456/3).

múlt mn/fn (5)

I. mn 1. Ami elmúlt, ami megtörtént. *Most pedig közzétek jöttem olyan véggel, Hogy felváltsam a' ~t lármát békességgel* (330/1934).

2. A mostani időpontot megelőző. *A' többit a' Virágtöltsérek Fel szívták a' ~ Napokban* (130/30).

~t (288/62, 397a/932).

II. fn Az elmúlt idő. *Félre haszontalan Kétségek! — im általragyogván Czenki Napunk a homály' csoportján, A' ~t' 's jövőd' Pólusit is süti* (418/105).

Ik: el~.

múlta fn (1)

Elmúlása. *Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múlta porba nem temet* (163/20).

Ik: el~ ki~.

múlva nu (3)

A jelzett idő elteltével. *Mert egy két pertz ~ mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1861).

~ (349/23), *mulva* (111/117).

múlván Ik: el~.

Mummon fn (1)

Családnév. (? Jénai professzor.) *A' hol Luidorért oktatgatván ~ El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/63).

mundér l. mondér, mundur

mundliszt fn (1)

Mundmehl, azaz lángliszt, finom, fehér búza-

liszt. *Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszony alfelén, Mint a' tiszta ~ből sült Piros zsemlye tetején* (169/75).

mundur fn

(1)

Mundér, egyenruha. *Ezek sok dámának 's Úr-nak Selymét el rágván, Mundúrnak És zászló-nak el vivék* (114/362).

munka fn

(73)

1. Az embernek — szükségletei kielégítésére irányuló — tudatos célszerű tevékenysége. *'S mikor nyavalyák közt henyél a' negédes: Néki a' ~ közt éte, álma édes* (198/68). *Fűszerszá-mot ételére A' ~ hint, mellyett győz* (397a/498). **2.** Vmire fordított erőfeszítés; ten-nivaló, feladat. *Gyönyörű ~ ez, ha szinte lutskos is, Örömmel nyúl ehhez a' paszamán-tos is* (199/67). *De van még edgy másik szor-gos ~ is a' Szöllőben* (413a/944). **3.** Tervszerű tevékenység eredménye; mű. *Minden ~k kö-zött azok a' Szótárok Melylyeknek szélessen ki terjed határok* (126/1). *Distichonokban van a' ~ öntve* (267*/12/7). **4.** Aminek az elkészítésén vki dolgozik. *És most, hogy ~mat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem fel-tett bűnöm* (454/673). **5.** Életmű. *Köszönjük, Boldogult! Pédátlan Munkádat, Mellyel fényesbbítani akarád hazádat* (442/1). **6.** Mun-kába vesz: felhasznál. *Az ő Megőrzésére min-den Fortélyait Munkába vette* (170/7). **7.** A méhek tevékenysége. *Mennyi sok ~val, És időjártával Gyűjthettek egy kis mézet!* (274/7, 135/43) — *Munkájok'' édes terhével Honynyokba bészállának* (397a1001). ~ (26/45, 83/15, 198/42, 330*/149/3, 413a/535, 960), *Munka* (413a/138), ~ (389/52), ~m (452/69), *Munkád* (413a/752), ~ja (245/49, 413a/948, 1071, 421/26), ~nk (389/94), ~tok (413/11), ~jok (8/11), ~i (413a/991), *Munkáid'* (123/8), ~t (126/41, 258/68, 330/988, 413a/300, 586, 679, 984, 1027, 460/179), *Munkát* (368a/92, 397a/192), ~mat (330/877), ~dat (143/8, 397a/549), ~ját (86/38, 198/40), ~it (231/199), *Munkának* (397/3), ~mnak (330/22), ~ba (16/2, 205/2, 330/975, 348/32, 413a/227), *Munkába* (171/10), ~mba (239/152), ~ban (397a/465), ~iba' (454/583), ~dban (454/244), ~idban

(405/12), ~iban (201/76), ~iból (397/1), ~ra (330/887, 413a/283, 576), *Munkára* (442*/221/5), ~nkra (389/60), ~jára (231/470), ~ira (72/30), ~hoz (310/47, 330/1222), ~jához (413a/59).

munkál i

(4)

1. Dolgozik, munkálkodik. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki ~t a' koldussá nem lett* (248/14). **2.** Vminek a megvalósítá-sában segít. *Vitéz lángotokat jobbra fordítsá-tok 'S a' Békesség édes hasznát ~játok* (313/138). ~ (287/28); *Munkálja* (185/106).

Ik: meg~.

munkálkodik i

(1)

Vminek érdekében fáradozik. *Hazádnak mun-kálkodj, és ember-társadnak* (202/122).

munkálni Ik: meg~.

munkálódik i

(1)

Vminek érdekében fáradozik. *Tsak számodra munkálódunk, Érted élünk és aggódunk* (389/107).

munkált in

(1)

Kidolgozott. *A' Vizek a' szegény Emberekre nézve Tőlök ~ fákkal el vagynak pétézve* (200/74).

munkás fn/mn

(18)

I. fn Mezőgazdasági munkát végző ember. *'S a' ~ kenyerét, sajtját elő veszi: Délbe, estve, mindég jó ízűen eszi* (198/61). *Habzik a' sző-lőhegy a' ~' vérétől* (337/68).

~ (198/46), *Munkások* (200/82), *Munkásokat* (69/2), ~nak (307/7), ~hoz (413/53, 413a/49).

II. mn **1.** Dolgos, szorgalmas, munkálkodó <személy, méh>. *Óh! Ha a' magvát magáért Szórná a' ~ paraszt, Óh, ha fáradván boráért; Maga is inná meg azt* (397a/182). *Csupán csak a' ~ méhetskék zsibognak, Szélylyel az illatos rétek között dongnak* (380/13, 196/13, 84/13). **2.** Az ilyen személyhez, tartozó, rá jel-lemző. *Rhédey! Ha ~ elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/9). **3.** Gondoskodni meg nem szűnő. *Ki ítélni mersz... Majmolván a' ~ Min-denhatóságot* (454/60).

~ (313/107, 341/42, 413a/11), *Munkás* (390/3).

Muraköz fn

Helynév. *Értem a' ~t, ahol teremnek a' kereskedésben Insulaner név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).

muselin l. muszlin**muskotály fn**

1. Kellemes illatú és zamatú szőlőből sajtolt bor. *Illatozzon másnak az édes ~: Mit ér? Ha annak is a' vége ispotály* (219/37). **2.** Ehhez hasonló ízű és hatású. *Szemetek tűz legyen, rózsza ajakotok, Hulló-hó kebletek, ~ tsókotok* (330/2032).

muskotályízű mn

A muskotálybor ízehez hasonló. *Pirúljon muskatály-ízű csókkal* (173/20).

must fn

1. A szőlő kisajtolt, még nem erjedő édes leve. *'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59, 87/39). **2.** Murci, erjedő must. *Még ~ korába is a' bor víggá téssen* (199/69). ~nak (413a/302), ~ba (413a/531), ~jával (87/38).

mustméz fn

Édes must. *Még is sok hordókat töltnek meg ~zel* (199/58).

mustos mn

1. *Mustos kád:* taposókád. *Itt van a' víg szüret, 's ~ kádja körül A' szüretelőknek víg táborra örül* (199/43, 87/23). **2.** Mustos kólíka: musttól keletkezett gyomorgörcs és ürülék. *Sok ~ kólíka sok hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47).

mustra fn

1. Mintakép, példakép. *Él még érdemidnek egy tudós Atyafi, Ki midőn, a' Görög 's Római Nagyokat Leirván, ~nkka tsínálja azokat* (442/12). **2.** Szemle. *Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak ~ján* (413a/926).

muszka fn

Orosz. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, Ki előtt térdepel két világ' Tatárja* (337/171).

Muszkaföld fn

Oroszország. *A' Don vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1).

muszlim l. moslemin**muszlin fn**

Finom áttetsző kelme. *Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' liliumot tiszta muselinbe* (330/1926).

muszlinhab fn

Muszlinból készült hullámszó, lengő női ruhaféleség. *Pest palotáji között a' népnek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat tol az újpiatz' öblén* (400/71).

mutat i

1. Vkire irányítja a figyelmet az ujjával. *Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem lemenők újja reám ~* (328/22). **2.** Vmire ráirányítja a figyelmet. *Ah, szép szüzek, mit ~ok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel* (148/1). *Flóra a' kertjébe viszi ötet, egy Virágot ~ néki* (330*/202/6). **3.** Láthatóvá tesz. *Minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát ~ja meztelen* (377/20). *Így beszéli a' Katona A' kegyetlen Hartzokat, A Had utánn így ~ja A' sok forradásokat* (208/83). *Ah de az Angyal el tűnik Nem ~ja Ortzáját* (269/26). **4.** (Tényállást, állapotot, tulajdonságot) jelez, kifejez. *Égek, 's égésimet ortzámon ~om; De az orvoslásra ötet nem hajthatom* (196/45, 380/43). *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzessen Ördögi ábrázattya ~ vad tigrisi képet* (36/2). *És ha igazságot ~nak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok* (233/11). **5.** Tanusít, igazol vmit. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó ~ja, Minden ditső lélek borosan aratja* (219/47). **6.** Viszoz. *Ha hát megszorúlunk ti is mutassátok Azt a' jót, a' mellyel mi voltunk hozzátok* (337/417). **7.** Kedvet ~ vmihez: szívesen teszi. *De van ezüstje arannyá, A' mellybe ha markolhatnék, Hozzá jobb kedvet ~nék* (339/12). ~ (82/33, 233/13, 330/262, 266), ~nak (255/22, 306/4, 451/22), ~ott (217/138, 225/47, 330/1364), ~tak (231/122), ~tanak (428/48); ~ja (128/14, 137/5, 208/85, 218/5, 256/4, 258/12, 259/409, 309/103, 330/147), Mutatja (114/164, 256/10), mutatya (82/6), Mutattya (82/12), mútattya (216/26), ~ják (176/78, 330/351), Mutatják (306/53, 397a/1024), ~ta (170/11, 330/1865), ~ták (237/

114), *fogja mutatni* (185/194). — *~na* (162/26). — *mutasd* (81/30, 203/30, 454/765), *Mutasd* (126/69), *mutassa* (212/10).

Ik: *be~*, *elő~*, *ki~*, *meg~*.

mutathat Ik: *meg~*.

mutatni in (3)

1. *Tud ~ vmit:* van neki. *Tsak* hogy már *Maecenást* tudna ~ *Hazánk* (42/10). **2.** Láttatni. *Ez a' Trompóz ... Csali-ruha ..., a' mellyet Kebeleikre az olyan Dámak tesznek, a' kiknek nints ott mit ~* (330*/140/3). ~ (330*/140/4).

mutató in (3)

Vmit jelző, *vmire* utaló. *Fájdalmat ~ színe* homlokodnak *Adjon Theátrumot* *bús indulatodnak* (212/7). *Mennyegzőt ~ Innepi láрма é?* *Vagy más boldog öröm' zengedezése az?* (432/65). ~ (214/5).

Ö: *út~*.

mutatófa fn (1)

Útjelző tábla. *Síma kezeiddel szívünket ne ragadd A ~ fától e' dísz meg ne tagadd* (61/28).

mutatván in (1)

Jelezve. *Törlitek kétfelé perge bajusztokat, Magyarul ~ magyar haragtokat* (267/126).

Ik: *ki~*.

mutogat i (6)

1. Ismételten, egymás után megmutat vkit, vmit. *Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót ~ott tövisse közt vesszeje* (162/104). **2.** *Mutogatja magát:* a maga pompájában mutatkozik. *Mutogatgya magát a' pompás természet* (1/1).

~ja (397a/379), *mutogatgya* (8/3, 10/2, 86/33).

Ik: *meg~*.

mutogatni in (2)

Királyságot ~ vkin: felsőbbiséget éreztetni vkivel. *Rajtok királyságot ~ akar A' veres bársonyba kevélykedő bakar* (199/9, 87/9).

mutogatván in (1)

Ujjal ismételten vkire mutatva. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot Ujjal ~ nagyokat kuttzantott* (330/486).

múzeum fn (1)

Művészi alkotások gyűjtésével, kiállításával

stb. foglalkozó intézmény. *Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind pedig Minerva bölts Museumába* (213/108).

muzulmán fn (3)

Mohamedán, muszlim. *Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmán* (337/236).

Muzulmánnya (190/34), *Musulmánnya* (25/12).

múzsza fn (166)

1. A művészetek és a tudományok kilenc istennőjének egyike. *Múzsza! Meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is. Tán ha a' Magyar Poéta Nyér jutalmat, — nyersz te is* (262/1). *Múzsza! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd harsogjam Enniussal A' Vitézek' Fegyverit* (317/22). **2.** Maga a költő. *De erőtlen Múzsza! Halkal beszéllj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy emberről* (337/387).

Múzsza (188/117, 251/cím, 257/149, 165, 209, 217, 209, 225, 260/29, 284/4, 397a/277, 423/29, 428/122), *Muzsa* (432*/205/1), *Musa* (53/cím, 184/29), *Múzsák* (110/11, 188/88, 120, 127, 134, 138, 150, 168, 172, 174, 219/66, 221/3, 255/5, 259/184, 334/29, 336/5, 340/22, 343/6, 428/173, 450/45, 451/5), *musák* (3/13), *Musák* (7/10, 11/3, 54/21, 58/20, 70/1, 14, 116/3, 313/71), *Músák* (7/11, 15, 67/3, 91/9, 313/51, 358/25), *Mus'ák* (88/3), *Mús'ák* (342/3), *Muzák* (245/1), *Múzák* (245/4, 28), *~k'* (219/44), *Musák'* (111/113), *Múzsák'* (243/10), *Múzsám* (111/99, 137/3, 162/51, 59, 190/7, 9, 19, 27, 219/76, 235/11, 27, 35, 253/1, 12, 267/7, 306/229, 330/60, 337/375, 340/30, 400/9, 45, 405/31, 440/1, 3, 450/34, 49), *Músám* (25/41, 67/6, 111/1, 47, 162/1), *Musám* (25/29, 75/2, 77/24, 184/27), *Muzsám'* (197/84), *Múzsám'* (423/27), *Mu'sám* (111/27), *Musád* (122/1), *~ja* (216/115), *Múzsája* (106/18, 216/51, 235/27, 257/8, 16, 45, 136, 397a/145), *Múzsánk'* (188/116), *Múzsái* (225/23, 382/8), *Musát* (122/2), *Múzsákat* (343/4, 451/10), *Musákat* (13/36), *Múzsámat* (114/8), *Muzsámat* (267/239), *Músámat* (67/8), *Múzsádat* (398/3), *Múzsáját* (253/25), *Mú'sáidat* (113/4), *~kat*

(255/10, 413a/1115), *Múzsának* (255/cím), *Múzsáknak* (110/38, 114/592, 334/1, 336/50, 368*/23/5, 415/31, 424/37, 439/34), *Múzsáknak* (313/100), *Múzának* (245/34), *musáknak* (3/16), *Musáknak* (13/31), *Mú'sáknak* (128/37), *Mu'sáknak* (457/1), *Músájának* (128/7), *Múzsáinak* (161/11, 220/33, 415/45), *Múzsákban* (330/18), *Múzsára* (235/12), *Múzsához* (262/cím, 440/cím, 451/cím), *Múzsákhoz* (188/120, 413a/1030), *Múzsájához* (190/28), *Músájához* (25/42), *Múzsától* (238*/143/2), *~ktől* (219/53), *Múzsáktól* (245/cím), *músákkal* (213/109), *Músákkal* (35/4), *Musákkal* (81/19), *Múzsámmal* (254/36), *Musámmal* (61/38), *Múzsáddal* (203/19, 235/35), *Múzsáival* (188/80).

múzsácska fn (1)

A költő. *Nemes Lélek! Légyen szabad Múzsátskámnak szólni. Sokszor tud egy kis halandó halhatatlanítani* (405/13).

múzsaleány fn (1)

A szerény költő. *Nagyságtok' élő Érdemi mind nagyok, De én csak egy kis Múzsaleány vagyok: És így talám homályosítnám Majd ha nagy Érdemitek' nagytítnám* (251/6).

muzsika fn (20)

1. Zene. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' ~t ketté vágja a' siralom* (330/58). **2.** Hangszer. *Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És ~jokkal helyekre leülnek* (330/312). *Rá rándítja Izsák pengő ~ját, 'S a' Palatinusnak elkezdí nótáját* (330/567). **3.** A hangszert megszólaltató zenész. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A' Muzsikák pedig öröm-tust rántanak* (330/364). **4.** Nem zenei hang. *Ez az értelemnek hangos músikája, A' szelíd nyájaság mulató hárfája* (239/53).

~ (99/25, 110/16, 330/504), *Muzsika* (133/2, 259*/205/2, 330/179), *Musika* (259*/205/6), *~t* (197/35), *musikát* (85/35), *musikáját* (42/1), *~nak* (306/237, 330/1040), *~ban* (330*/204/6), *~ra* (330/1050), *Muzsikával* (225/12).

Ö: hadi~.

muzsikahang fn (1)

Zeneszó. *Tsendesség vólt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot* (330/891).

muzsikál i (1)

Zenél. *Orpheus musikál* (465/25).

muzsikáló mn (1)

Zenélő. *A' ~ Szépség* (375/cím).

muzsikaszerszám fn (1)

Hangszer. *Míg a' Toponári Azsáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal* (330/342).

muzsikaszó fn (2)

Zeneszó. *Orsolyát béhitta, 's a' ~nál Eltűnt a' három vén az oldalajtónál* (330/923).

~val (93/6).

muzsikusz fn (1)

Zenész. *A' Toponári Zsidók nevezetes Muzsikusok Toponár nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

mű fn (12)

1. Alkotó tevékenység terméke. *Hányszor mutatta meg az emberek' szíve, Hogy ő a' jóltévő Mennyeiek' míve* (313/22). **2.** Művészi, tudományos munka eredménye. *Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden ~ved meg alázza* (64/26). **3.** A természet alkotása. *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom* (443/73). **4.** Munka. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! ... Hányszor vigasztalja ez a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét* (454/436). *mív* (257/174), *mívem* (443/149), *míve* (431/20, 454/327), *mívei* (330/268), *Mívedet* (421/37), *mívedet* (127/37), *mívben* (421/31).

műhely fn (4)

1. Kísipari munka végzésére való helyiség. *Elhallgat ~e a' mesterembernek* (337/69). **2.** Vminek a helye. *Csak a kevély ember dühösködő mejje Ezer vad indulat lángoló műhejje* (453/104).

~ébe (457/3), *műhejjebe* (26/6).

műlátó mn (1)

Vmilyen alkotást értékelő; műbíró. *Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek* (26/3).

művel i (8)

1. <Földet> növénytermesztésre alkalmassá tesz. *Betsüld a nagy mezőket 'S kitsit mívelj* (413a/961). **2.** Cselekszik, tesz. *Majd megle-*

sem e' rejtekben A' kis ártatlanokat, Mit mivelnek jó kedvekben (397a/731). **3.** Fejleszt, képez. *Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem művelték?* (334/15) — *Az deli Ifjúság Olly mint eggy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem műveli azt Ámor kertjébe* (155/11).

mívelsz (127/33); *mívelik* (413/68). — *mível-nék* (415/13), *mívelne* (231/186).

Ik: ki~.

művelés fn (3)

1. Földművelés. *Eddig a' Szántó földeknek művelését dallottam* (413a/524). **2.** Gondozás. *Ellenben az olaj fáknak nem kell semmi művelés* (413a/968). *művelését* (413a/560).

művelhet i (1)

⟨Földet⟩ növénytermesztésre alkalmassá tehet. *Hogy a' szántó vető földet művelhessen* (54/13).

művelni in (2)

1. ⟨Földet⟩ növénytermesztésre alkalmassá tenni. *Szükség a Földnek magános tsinnyát is megesmernem, Hol miként szokták művelni, mi hol terem, és mi nem* (413a/62). **2.** Gondozni.

A' takarékos méheket melly gonddal kell ~ (413a/3)

művelő **Ö:** föld~.

művelt mn (2)

1. Bevetett ⟨föld⟩. *Ha pedig nagyobb kedved van ... tenyészteni ... ~ földet elemésztő ketskéket* (413a/724). **2.** Fejlett. *Nézd el bár a' világ' szélén művelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/636).

Ik: kimívelt.

műveltet i (1)

Gondoztat. *Mert el nézhetik Uraink, Tölök Pindusi halmaink Nem igen műveltetnek* (114/1021).

műveltetni in (1)

Gondoztatni. *Úgy van, munkát vár mindenik, sorjába kell ültetni 'S hogy szelíd legyen, te-mérdek költséggel műveltetni* (413a/587).

műves fn (2)

Földműves. *Ti is, kik a' Mezőt, 's mívest meg-áldjátok Faunok, és Driadok énekem hallyátok!* (413/13)

~ (413a/184).

Ö: föld~.

myrtus l. **mirtusz**

N

N.¹ l. Nice

N.² l. nemes, nemzetes

nabulum fn

(1)

Tíz húrú hangszer. *Gyöngyösinek Nablumára Apolló' dült Oltárára Sőt minden Múzsák' szavára* (243/8).

nád fn

(11)

1. Hengeres szárú, magas pázsitfűféle vízinövény. *Az ezüst tsergetegek' táját A' gyenge ~ béprémezi* (379/20). **2.** A növény levágott szára. *Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, melyet ~dal önnön maga szegett* (189/6). **3.** Nádas. *Én mondtam, s a ~ból felelt rá az Ek-hó: Itt van a Legatus* (228/19). **4.** Nádaparipa. *Már a' ~at elvettem, Mellyen véled hajdani Gyermekekörünkben szerettem Fel 's alá lo-vaglani* (401/8).

~ (397a/312), ~ak (397a/926), ~at (233/67), ~akat (413a/962), ~ból (259*/205/3), Nádon (397a/670), ~dal (397a/43).

nádas mn/fn

(3)

I. mn 1. Náddal fedett. *'S ott a' téli estvék hosszas únalmában Magánosságomnak ~ haj-lékában Olvasnám vak sorsát az emberi faj-nak* (452/20). **2.** Nádas bokor: nádas terület. *Ótet a szerelem a' ~ bokornak Hellyén is készteté maradni bátornak* (77/155).

II. fn Nádas terület. *És fut mint maga a' part, Mint a' ~ok, az halász' Elsuhanó ladikától* (403/21).

Nádasdi fn

(3)

Családnév. **1.** <Gróf Nádasdi Ferenc, horvát bán.> *Eleget szól a' hír több illy hazafiról; Ki-vált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról* (267/186). **2.** <Nádasdi Sárközi Istvánné.> *T. N. N. ~ Sárközi Istvánné, született Chernelházi Cher-*

nel Eszter Asszonyinak tiszteletére (308/cím). ~ (267*/18/1).

Nadel ném

(2)

Tű. *A ~ német szó, magyarul tűt téssen* (330*/177/4). *nádel* (330/1235).

nádlepte mn

(1)

Náddal fedett. *'S hagyj engem' szabadon Dá-cia' pallagán Elnémúlva zokognom A' Nád-lepte fedél alatt* (432/16).

nádor fn

(6)

A rendi Magyarországon a király után a legmagasabb közbizleti méltóság viselője. *Alvinczy lesz feje e' nemes tábornak, Mint fősegédje a' felséges Nádornak* (267/198).

Nádor (259/9, 491, 267*/19/1), *Nádorja* (337/359), *Nádornak* (267*/19/5).

nádorispán fn

(8)

Nádor. *Kik beszédén ott valának, Méreggel el telének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy je-lentést tevének* (114/289).

Nádorispán (267*/19/1), *Nádorispány* (259/260, 341), *Nádorispánja* (259/336), *Nádorispányja* (337/329), *Nádorispányunk'* (393/2), *Nádorispányjának* (337/362).

nádorispánné fn

(1)

A nádorispán felesége. *De talám néki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispánné lett itt az ő vére* (337/366).

nádperém fn

(1)

Nádszegély, nádprém. *Márvány Templomot építék zöld mezőbe A' víz mellett, ahol a' nagy Mintzius lassan kereng És tsavargó partya körül a' gyenge ~ leng* (413a/1119).

nadrág fn

(20)

A két lábszárat külön-külön beborító ruhada-

rab. *Angliai veress ~ fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/11). *Perpatvart, há'sártosságot. Még kemény tsatákkal ám, — 'S egy arany sújtás ~ot Énekel kis trombitám* (317/3).

~ (114/957, 256/9, 317/46, 241, 330/1116), ~' (317/55), *Nadrág* (114/960), *Nadrág'* (317/12, 64), ~unk (114/164), ~ot (317/182), ~át (330/273, 1688), *Nadrágjokat* (114/381), *Nadrág-nak* (317/68), ~ba (330/1672), ~ába (330/1324), ~ért (317/36).

nadrágos mn

(1)

Nadrágot viselő. *Ettől a' bakkantos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen, kérem, mint azon ifjaktól, azoktól az elmés veres ~ Stutzerektől, a' kik szüntelen a' Kis Aszszonykának ő rajtok való győzedelmeit pengetik szájakonn* (238/4).

nadrágtalan mn

(1)

Nadrág nélküli. *Rohan a' Felkentnek vérével ázott Frantzia nép — Páris' ~ asszonyi népe* (253/40).

nadrágvívó fn

(1)

Nadrágviselő. *Antal! Ím mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vívó ki ér, Tsalfa lévén egy Aszszonyból Vétzy könnyen tsúfot vér* (317/135).

nadrágzseb fn

(1)

Nadrágon levő zseb. *'S egy hatalmas Isten-asszon, Hogy minden bajt el szakasszon, A' nadrágzsebből ki szállt* (317/210).

nádsíp fn

(1)

Nád szárából készített síp. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdön az alaton Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kinzottad énekedet* (111/54).

nádszál fn

(1)

A nád föld feletti szára. *Mit ér hogy előttd görbülnek térdei Ha a' nád szálak is eképp kiáltanak Hogy Midásnak számár fülei láttanak* (60/29).

Nádudvar fn

(2)

Helynév. (Település Hajdú-Bihar megyében.) *Vigy el engem, ha tovább nem legalább ~ra* (358/14).
~ig (358/36).

nagy mn/hsz/fn

(596)

I. mn 1. Terjedelmes, jókora helyet elfoglaló. *Tudod e' világban minden ~ test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33). *Sok völgyek a' ~ bércekig dagadtak* (288/34). *Te szép babér Tsemete Nőjj ~ra* (153/2). **2.** Számos egyedből álló. *Már a' ~ sereg is a' tsata piartzot Magának foglalván, elkezd'te a' hartzot* (330/1269). *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak* (330*/22/1). **3.** A szokottnál, a kívántnál több (pénz). *Egy szöke tinónak sokszor ~ az ára A' kedves Europa meg tréfálására* (76/7). **4.** Az évek számát tekintve előrehaladott (kor). *Majd talám ~ korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is* (249/69). **5.** A szokottnál erősebben nyilvánuló (tulajdonság, magatartás). *Nagy bátorsággal mindég fojtattya az uttyát* (35/2). *Gyakran a' legnagyobb erők le roskadnak* (204/7). **6.** Fontos, jelentős, nevezetes. *Nagy kérdés, a' melyet ha mélyen vizsgálok, Még több mélyiségeknek mélyére találok* (454/3). *Királyi várba feljövéték Hogy a' Magyar nevet nagygyá tegyétek!* (259/38). **7.** Jelentős, kimagasló tehetségű (személyiség). *Sírnak a' Músák maga sírva szoll óh A' ~ Apolló* (116/4). *Gondold meg tsak mi vagy még Te ama Laurust kötözött Nagy Poëták, a ~ Horváth ~ barátai között* (111/50). **8.** (Nagy kezdetével) állandó jelzőként egyes kiemelkedő uralkodók neve előtt. *Utánnad harmadik ama' Nagy Lajos volt, A' kinek nevére minden nép meghajolt* (337/315). **9.** Kítűnő, kiváló (tulajdonságokkal rendelkező). *Illy érzések között múlt ki az üldözött Szokrates kesergő tanítványi között, Kinek ~ lelke volt és tiszta erköltse* (454/727). **10.** (Fokozó jelzőként, minősítést tartalmazó fn előtt.) *Egy ~ Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/580). **11.** Nagyobbik: két nagy közül a nagyobb. *Nyakok egy srófot téssen, Tsillagzik a' tsont hátakon, 'S a' két ~ lábokon Egy egy Guillotin vagyon* (114/992).
II. hsz (Határozószó mellett fokozó értelem-ben:) igen, nagyon. *Földhöz tsapja ~ mérgesen Singes háló süvegét* (114/555). *Nisus a' híg levegőbe kóvályog ~ magossan* (413/410).

III. fn 1. Felnőtt személy. *Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak ~jok és aprajok* (330/1501). **2.** Kiemelkedő, jelentős személy, nagy ember. *Eljöttek hát, óh, Ha-za' Nagyjai! Ditső Személyek!* (188/96) — *Úgy mind halált, mind más veszélyt 's kárt Melly a' legnagyobbaknak is árt, Bátor lélekkel nevetnék* (451/35). **3.** Vminek a ~ja: nagyobbik része. *A' tsatának ~ja és ki menetele* (114/839). *S bár sok vetni való magot vigyázva készítene, Gyenge tűzön meg párolják: még is elredvesedik Ha tsak minden esztendőbe a' ~át meg nem szedik* (413a/211). **4.** (Állandósult szókapcsolatokban.) *Nagyra van vki vmivel: túl büszke vki vmire. Mért vagynak olly ~ra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' szilvalévvél* (330/1111). — *Nagyra vágyik: hírnévre törekszik. Mit vágyasz ~obbra? Egyaránt beveszi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32). **5.** *Nagyot:* (Az igével kifejezett cselekvés nagyfokú voltának kifejezésére:) egy alkalommal erős mértékben, kiadósan. *Nagyot kurjant: Jubilate! Bőriből majd ki szalad* (114/189). *Az ágyúk meg-terhelt méhe ~ot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/21). **Ó:** had~.

nagyanya fn

(2)

Vmelyik szülő anyja. *Szerelmes unokám, Jö-vel nagy anyádnak meg ölelésére* (215/146). *Nagy-Annyának* (310/54).

nagyapa fn

(1)

Vmelyik szülő apja. *Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet hajdan ~tok ellenségyakra fene* (259/513).

nagyasszony fn

(1)

Úrnő. *Tisztelem a' Nagy Asszonytis* (238/18).

nagyatya fn

(1)

Nagyapa. Egy *Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét* (397a/289).

Nagybajom fn

(6)

Helynév. (Somogy megyei település.) *Ez a' Nagy Bajom Somognak közepén esik, sok Urak lakják, kivált lakták ez előtt* (330*/137/8). *Nagy Bajom* (330*/137/10, 330*/188/11),

Nagy-Bajomba (330/38), *Nagy Bajomban* (314/cím), *NagyBajomban* (314/43).

nagybecsű mn

(1)

Tisztelt, szeretett. *Nem hagylok el ó! Tsemégék Isteninél nagy betsű Rodia'* (413a/624).

Nagyerdő fn

(1)

Helynév. (Debreceni erdő.) *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/52).

nagyít i

(5)

Szavaival nagyobbak tüntet fel vmit. *Ebbe' azt kérde? Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, ~ja* (114/4).

~juk (188/103), *Nagyítják* (453/180). — ~nám (251/8). — ~suk (259/586).

nagyítani in

(1)

A valóságosnál nagyobbak mutatni, láttatni vmit. *Illyen az Amor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jó* (460/114).

nagyítóüveg fn

(1)

Vmi vizsgálgatásához használt nyeles nagyító-lencse. *A' mellyet [penészt] jó nagyító üvegen szemlélni kibeszélhetetlen gyönyörűség* (330*/200/23).

nagyja-apraja fn

(1)

A megnevezettek mindegyike. *Mind rátódula már kíváncsi vágyással A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra* (330/1478).

Nagykákai fn

(1)

Családnév. *Azomba gróf Nagy Kákai Be lép a' Palotába* (114/399).

Nagykörös fn

(2)

Helynév. (Pest megyei település.) *Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem! Nagy Körösön lakó Fényes Ersébetem* (222/89).

Nagy Körös (222/23).

nagylelkű mn

(10)

1. Nemes, emelkedett gondolkodású, megbocsátó. *Szánakozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józsefet, a' példás, ~ hertzei ifjat* (258/85). **2.** Önzetlenül, bőkezűen adakozó. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza dülő nemzetünknek* (306/226). **3.** Bá-

tor, rettenthetetlen, hősies. *Nagylelkű Magyarim! Kikben még lángol a' hűség, Lángol az azt fedező régi vitézi erő* (259/431).

~ (259/499, 517, 267/23, 35), *nagy lelkű* (450/24), *Nagylelkű* (259/469, 290/11).

nagylelkűség fn (1)

Bátorság, hősiesség. *Magyarok' Királya! Még a' ~ Él magyarjaidban, él benne a' hűség* (337/157).

nagyméltóságú mn (4)

Magas rangú személyek címe. *Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchényi Ferentz Ő Excell. által fundáltatott Nemzeti Könyvtárra* (418/176/5). *N. Mélt.* (330*/155/3, 330*/188/2, 439/cím).

Nagymihály fn (1)

Családnév. ~ egy *Kösziklába Ott a' kortsma' ajtajába Orrtörést is szenvedett* (317/173).

nagyobbacska mn (1)

Egy kicsivel nagyobb. *Az egyik hatalmas Felség: Mosszió ölyv a' neve; A' másik még nagyobbatska, A' neve Madam de Matska* (114/130).

nagyobbítás fn (1)

Növelés, bővítés. *Te csak birodalmad' ~ára, Ez minden trónusnak siet rontására* (337/229).

nagyobbító lk: meg~.

nagyon hsz (52)

1. Nagymértékben, erősen. *Uram! sokakkal kérkedel, Igen ~ ditsekedel* (114/152). *Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája milyen ~ szalatt* (29/2). *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly ~* (413a/854). *Ha jól emlékszem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval kitenni. Nagyon helyyesen* (330*/204/10). **2.** Pontosan, jól. *Én elmondom mit álmodtam: emlékezem rá ~* (314/3). **3.** Határozottan. *Én ugyan állítani ~ merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem* (454/383).

~ (9/8, 85/11, 114/135, 200, 197/11, 210/31, 239/239, 278/31, 310/6, 13, 50, 330/174, 719, 726, 1452, 1695, 1755, 1961, 330*/137/4, 330*/173/3, 330*/197/2, 333/48, 358/53, 374/10, 377/32, 379/90, 382/17, 389/32, 63, 397a/737, 407/1, 413a/344, 715, 919, 454/

138, 340, 839, 879, 456/8), ~n (41/3, 149/24, 150/2, 170/3, 176/104, 219/88, 333/43).

nagyravágyás fn (3)

Hatalom, dicsőség, rang utáni mohó vágy. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki mellett A' büszke Nagyravágyás Rezzenti tarka szárnyát* (319/18).

Nagyra vágyás (155/44), *nagyra vágyásnak* (213/47).

nagyravágyó fn (1)

Hatalom, dicsőség, rang után mohón vágyó személy. *A ~t kérkedő hiszemmel A' láрма közzé kergeted* (305/35).

nagyraváló mn (1)

Jelentős személlyé fejlődő. *Mindég „vitézek' Nemzete” volt neviünk: E' két örökség jegyzi ki még ma is — Rettenthetetlen Szív 's Serénység' — Nagyraváló fijait Lehelnek* (418/76).

nagyrészint hsz (1)

Nagyrészt, rendszerint. *És nagy résztint amit nyáron szerzett, télen azzal él* (413a/307).

nagysád fn (1)

⟨Magasabb társadalmi osztályú nő megszólításaként.⟩ *Én-is itt a' Hegy tövében, Hol nem igen meredek; Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek* (118/91).

nagyság fn (15)

1. Térbeli kiterjedés, térfogat, méret, arány. *Te ki esmérni tudsz sok ezer dolgokat, Azoknak formáját, számát, ~okat* (454/56). *Talám kérded, milyen legyen a' gödrök ~a is?* (413a/822) — *Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatván, gyakran megyen temérdek ~ába Roma triumfusi előtt Istenek templomába* (413a/670). **2.** Kiemelkedő tehetőség, kiválóság által elért megbecsülés, rang. *De a' Nagy Karakter nem tart olyan nagyon, Mert a' bűnön nemes szíve felyül vagyon; 'S világos elméje nem koldúl ~ot Egyre járván a' nagy 's az apró világot* (382/19). **3.** ⟨Nagyságos című személy megszólítása, ill. megnevezése:⟩ ~od, ~tok, ~uk. *Én bővölködöm versekben; Nagyságod pedig ezekben Mindég nemes kedvét lél* (415/20). *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek* (251/30). *Rekesszük mindnyájunkat Nagyságok' kegyes szívébe* (188/166).

Nagyságod' (415/16, 43, 52), *Nagyságtok'* (188/168, 251/5), *Nagyságodnak* (415/1), *Nagyságtoknak* (188/175), *Nagyságodon* (415/60).

Ö: ő~.

nagyságos mn (142)

1. Előkelő, nemes származású. *Majd a Halál mindent sírhalomba temet, Nem nézvé sem kintset, sem ~ nemet* (193/6). *Éljetek Nagyságos Rendek, Boldogsátok benniünket* (259/9). 2. Rendkívül nagy, hatalmas. *Mert ha felszámáljuk ~ tetteit, Századnak mondhatjuk minden esztendeit* (259/215). 3. Kiváló, tekintélyes. *Ilyen vitézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép természet ~ remeke* (82/34). *Magyar fedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől testestől a' Virtus' remeke* (452/1).

nagyságú mn (3)

1. Vmilyen méretű. *Láttam még iszonyú ~ köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket* (237/107). 2. Első nagyságú csillagok: első nagyságrendű csillagok. *Tetteik gyémántra vagynak metszve, 's magok Fénylenek mint első ~ tsillagok* (259/358). ~ (163/114/2).

Nagyvárad mn (2)

Helynév. (A romániai Bihar megye székhelye.) *Kinek volt hazája Nagy Várad, a' Sebes Kőrös partja tája* (209/86). *Nagy-Várad* (454/cím).

nagyvilág fn (11)

1. Sok (külföldi) ország együttvéve. *Az Ota-hajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagy-világtól beszígetelve, (isolírozva)* (244/cím). 2. Előkelő körök. *Szép kis Ifjasszony, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ öt galántul nevelte* (330/175). *A' részeg nagy világ farsztó Bált csinál* (200/84). *nagy világ* (197/41, 305/31), *Nagyvilág'* (396/6), *nagy Világ* (280/17), *nagy világnak* (197/82), *nagy-világban* (330/1983), *Nagy-Világban* (330/126), *Nagyvilággal* (308/2).

najád fn (1)

Sellő, vízi tündér. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/71).

nála hsz (84)

1. Azon a helyen ahol a jelzett személy van, tartózkodik, a környezetében. *Nálam jó vatso-rád lejénd, Fabullom, Egy két napra, ha meg segít az Isten* (140/1). *A' búk 's gondok Nálam nem lakhatnak* (99/21). 2. (Csak tsz-ban). Azon a helyen, ahol a jelzett személy lakik, ahova való. *Nállunk a' Kutya'knak tíz nevei vagynak* (60/26). *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe* (326/27). 3. A jelzett személynél magánál hordva. *Eggy pár pisztoly vala ~, Azt meg töltvén el süte* (114/667). *Van nállam egy igen régi Könyv* (231/23). 4. A szóban forgó személy számára: előtte. *Mit nyájaskodsz? bánat 's akarod magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat* (7/2). *Hadd találhassa meg hív szeretetedet, Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/106). *Ezért kedves munka a' tapasztás ~ Mert néki is első lélet e tsinálta* (26/45). 5. A szóban forgó személy birtokában. *Eredj, de maradjon nálad e' felelet* (209/121). *Óh, mért vesztetted? Nálad volt az erő: mért nem segítettél?* (337/26). 6. A szóban forgó személyhez, dologhoz viszonyítva, hasonlítva: mint ő vagy az. *Nálok gyengébbek nem voltak A' Rózsa' harmatjai* (134/95). *Nem szántad egy ~d hívebb szívnek búját?* (268/71) — *Nem zengene a' cseréken Vígabb madár ~mnál* (375/32). 7. (Nélkül nu mellett.) *Nálam nélkül: nélkülüm; ~d nélkül: nélkülüd; nállatok nélkül: nélkülütek; Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1930). *Mert tetszik ~d nélkülis Az Erdő, Mező, Halom* (208/45). *Hadjatok hát békét nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatok* (7/6).

Ö: tenálad, ő~, minálunk.

Nánási fn (4)

Családnév. 1. ~ *Erzsébeth e' világra hozta* (217/55). 2. *Még karjai Eskütt ~ Mártonnak 'S vele Toronyai Susannának vonnak* (217/113). 3. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt ~ Sára, vele Kós Mária* (217/118). ~ (217/121).

Nándorfejérvár fn (3)

Helynév. (Belgrád magyar neve.) *De én a' ~*

nevét örömet ettől húznám (267*/19/2).

~át (267*/19/8), ~ának (267*/19/7).

Nanét fn (1)

Becenév. <Az Anna név becéző alakja.> És te, ~! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámanak betset szerzek szép neveddel (330/21).

Náni fn (3)

Becenév. <Az Anna név becéző alakja.> Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal (330/688).

~ (317/142, 330/1752).

Nánika fn (1)

Becenév. <Az Anna Náni becenevének kicsinyítőképzős alakja.> Nézze tsak a' Tens úr, millyen ez a' mente, ~ a' Stertzel ni hogy öszvekenete (330/1674).

nap fn (342)

1. Bolygórendszerünk hőt és fényt sugárzó égiteste. *Fel állott már a' ~ a' Dél hév pontjára Egyenessen omlik le felé ságára* (84/1). *A' ~ a' felhők közt magát tsillogtattya* (56/1). **2.** Napfény, napsütés. *Süveg vagy a fejébe Búsan süit a ~ szemébe* (112/32). *Vázsony' szent Omladéában A' Napra heveredém* (428/102). *Oszolj szélllyel, kis sehyem köd, tisztülj fel, Ne fogd el Napomat, kis Felle-getske!* (137/22) **3.** Éjfélől éjfélig számított időegység. *Lám tsak egy rövid ~ mennyit el veszteget Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába* (6/22). *Negyven ~ig nevetek s Fársángolok Véletek* (133/56). **4.** Vmely nevezetes, fontos esemény miatt emlékezetes időegység. *Ferentz neve ~jára hamarjába készítettett versek* (67/cím). *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva* (222/13). **5.** A 24 órás időegység eseményei mint vkinek az élményei. *Víg ~im! Elveszte-tek, Nem mulatok véletek* (100/5). *Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül Jó ~unk lesz itt ma* (154/7). **6.** Reggel és este közötti időszak, amíg a nap le nem nyugszik. *A' rövid ~ 's hosszú éj* (43/cím). *A' mező kisültt, A' zengő liget kietlen, A' Nap éjre dült* (427/ 60). **7.** Élet, élettartam. *De ímé aggságban emészttem ~jaim', Az idővel együtt terjednek kínjaim* (330/789). *Fényes Napod' lenyugvását mért siratod?* (299/111) **8.** (Ragtalán hat-ként). A napok egyikén; napon. *Egy ~ a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak*

omladéki (313/29). *Tán ez ~ a' szeretettel Kőltőn hűségre keliünk* (331/45). **9.** Napjába: naponta, minden nap. *De a' kit még is meg keres ~jába A' legszorosb órába is 'S ájulás nélkül bűzölget magába A' legfinnyásabb Dáma is* (377/5).

~ (3/3, 38/2, 56/1, 65, 75/1, 77/109, 83/12, 84/16, 24, 86/1, 4, 31, 111/9, 12, 114/1009, 162/38, 186/26, 196/1, 37, 198/1, 4, 31, 202/61, 65, 209/37, 210/34, 215/3, 132, 220/5, 225/84, 255/26, 287/64, 299/115, 306/144, 307/31, 317/195, 330/513, 331/37, 337/140, 338/33, 377/18, 380/35, 405/5, 410/15, 413a/290, 447, 861, 1036, 453/91, 454/151, 157, 200), *Nap* (67/9, 123/36, 63, 130/23, 161/15, 174/19, 189/24, 196/89, 203/36, 231/45, 102, 176, 244/6, 288/15, 80, 294/24, 302/8, 306/116, 327/14, 331/6, 337/197, 373/154, 185, 380/1, 16, 87, 390/26, 30, 34, 397a/69, 569, 642, 1063, 402/1, 405/23, 26, 412/11, 413a/105, 295, 319, 409, 442, 446, 467, 417/19, 428/21, 446/20, 451/26), *nap'* (148/26, 52, 196/16, 24, 198/52, 202/1, 267/106, 309/127, 397a/489, 413a/260, 454/483), *Nap'* (134/103, 164/14, 220/7, 216/8, 298/8, 307/95, 380/24, 390/cím, 397a/137, 415/23, 36, 447/103), *~ok* (162/39, 267/205, 288/89, 391/25, 413a/877), *Napok* (133/8, 12, 143/59), *Napok'* (338/51), *Napom* (138/4, 143/60, 286/4, 305/87), *~od* (81/24, 203/24, 454/747), *~ja* (203/14, 266/cím, 28, 310/16, 23, 314/45, 336/48, 389/4, 454/732, 457/15), *Napja* (81/14, 182/4, 270/2), *Napunk* (418/104), *~jaim* (304/63, 357/14, 392/72, 396/2, 435/63, 449/6), *Napjaim* (206/1), *~jaim'* (454/701), *~jaid* (67/30, 209/32), *~jai* (247/2, 279/17, 307/90, 397a/474, 389/2, 453/63, 454/432), *Napjai* (305/66), *~jaink* (305/70), *~jaik* (310/72, 454/140), *~ot* (8/9, 16/50, 77/106, 87/20, 165/5, 199/20, 205/50, 225/75, 268/89, 282/34, 307/111, 308/49, 340/23, 336/25, 397a/1112, 405/34, 410/15, 413a/220, 401, 454/517), *Napot* (417/8, 425/18, 453/98, 460/9), *~okat* (211/60, 266/50, 267/231, 397a/84, 405/19), *Napokat* (222/42, 245/5, 336/81), *~omat* (379/58), *~odat* (452/34), *Napodat* (67/18, 222/67), *~ját* (75/2, 233/17, 438/39), *Napját* (143/43), *~unkat* (43/20, 75/10), *~jokat* (413a/308), *~jaimat* (210/108,

306/159), ~jait (330/1), ~jaikat (454/399), ~nak (10/1, 83/24, 150/21, 336/26, 389/51, 397a/391, 419, 413a/78, 1033, 452/26), *Napnak* (4/1, 123/6, 137/9, 191/35, 200/1, 222/6, 307/34, 313/64, 104, 314/10, 330/2053, 389/34, 413a/461, 917, 417/27, 450/25), ~jának (67/1, 306/170, 342/23), ~otoknak (212/113), *Napba* (413a/466), *Napban* (307/3), ~oknak (83/59), *Napokban* (130/30), ~jába (377/45), ~jaidba (389/100), ~omban (295/23), ~jaidbann (368/30/3), ~jainkból (354/18), ~on (330/238, 397a/142, 413a/284, 730, 454/690), *Napon* (314/24, 415/3), ~onn (162/80, 204/45, 413a/438), ~okon (413a/10/80), ~ján (310/37, 60, 340/11, 432*/203/1, 438/40, 445*/233/2), ~jánn (204/36, 217/36), *Napjánn* (314/cim), ~jain (179/2), ~ra (397a/1122, 413a/405, 872, 430/22), *Napra* (140/2, 204/56, 413a/430, 426/15, 24), ~okra (341/8), ~jára (326/50, 445*/232/3), *Napjára* (413a/217), ~jaimra (442/22), *Napról* (330/2028, 413a/444), ~hoz (405/10), ~tól (413a/243), *Naptól* (176/3), ~pá (400/21), ~ig (78/25, 266/35, 267*/19/18, 454/182), ~jáig (266/34), ~onként (327/6, 413a/869), ~pal (92/49, 148/49, 50, 314/38, 452/16, 454/737), *Nappal* (111/117, 145/15, 208/69, 259/633), ~okkal (340/35, 413a/282), ~jával (336/18), ~unkkal (166/15), *Napunkkal* (307/77), ~jaiddal (153/36).

Ö: az~, harmad~, hó~, innep~, más~, mi~, Mihály~, Miklós~, minden~, név~, öröm~, Szent Mihály~, vásár~.

napában Ö: mi~.

napestig **hsz**

(2) Napnyugtáig. *Szilágy nap estig szüntelen borozott* *Egyszer, midőn Buda alatt táborozott* (248/43).

nap estig (198/54).

napenyészet **fn**

(2) **1.** Naplemenete. *Ekkor hogy a' piros várt Nap enyészetnek* *Altató Zefiri feléje sietnek* *Ő is most már lassult* (69/19). **2.** Nyugat. *Egyik kürtjét tartja Pestnek és Keletnek, Másikat Budának vagy Napenyészetnek* (400/92).

napfény **fn**

(10) A nap sugarainak fénye. *A ragyogó nap fény hirtelen el borúl* *Zeng az ég zúg a' szél a' ten-*

ger háborúl (10/9). *Melly vesztő Ijjesztő Tsata van bennem! A' szép Napfény eltűnt, Az ég, a' föld megszűnt* (223/15).

~ (389/81), *Napfény* (143/57, 330/1600, 397/30), *Nap fény* (460/11), ~t (413a/880), ~edet (337/177), ~re (259/644).

napfogyatkozás **fn**

(1)

Az a jelenség, hogy a Hold egy időre (részben) eltakarja a Napot. *Napfogyatkozás, réműlés. Orpheus oktatása. Háború* (465/16).

napi **mn**

(1)

Napi szám: napszám. *Így mikor sok kintsbe áll néktek a' halál: Ő egy napi számból új életre talál* (198/66).

Ö: minden~, név~.

napkelet **fn**

(15)

1. Kelet. *Keljetek fel ~nek* *Óldaláról, keljetek, Ti a' bádjadtt Természetnek Lelket adó szelleitek* (331/1). **2.** Tőlünk keletre elterülő országok együttesen. *Szelim! ... Te a' fél Napkelet' búsultt orosz lányja, Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja* (337/213). **3.** Napkelte, a nap felkelése. *Örvendj hogy el múltván a' hosszú éjjizaka Meg nyílt a' nap kelet bársonyos ablaka* (81/22).

~ (337/288, 336, 405, 405/36), *Napkelet* (172/3, 330/2054), ~' (203/22, 373/124), *Napkeletnek* (331/9), *Napkeletéből* (270/1), *N. keleten* (313*/100/3), *Napkeletre* (397a/253).

napkeleti **mn**

(3)

Keleten levő, keleti. *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők, a' melyek a Sz. Mihály nyarat olly édessé teszik* (432/205/4).

Nap-keleti (89/6). *Napkeleti* (330*/197/1).

napkeletső **mn**

(2)

Keleten levő, keleti. *Keletső, vagy Napkeletső; keleti v. Napkeleti. Így ejtik ezt néhol Magyar Hazánkban, és ítélesem szerint nagyon helyesen* (330*/197/1).

~ (330*/197/6).

napnyugat **fn**

(6)

1. Nyugat. *De napnyúgotról egyszerre Újabb teherre kapott Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot* (397a/1109). **2.** Tőlünk nyugatra elterülő országok együttesen. *Elektrumi szikrát vehetne magának, Mellytől minden népek megrázattatnának, Érze né ütésem' akár-*

melly szegelet, S' tüzet kapna tőle napnyúgot, napkelet (337/288).

napnyúgot (337/411), *Napnyugot'* (454/582), *nap nyugot* (413a/834), *Napnyugotot* (337/241).

napnyugotsó mn (1)

Nyugaton levő, nyugati. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsűfolni azon Helységeket, mellyeknél szokásban vagy az északsó, napkeletső, délső, napnyugotsó termináció?* (330*/197/6)

napolván in (1)

Éldegélve, napjait töltve. *Én is akkor csak hideg Vérrrel barátkozom hideg Lilimmal, Úgy ~ mint rideg Vén Pellikán ifjúi daljaimmal* (288/107).

Nápoly fn (4)

Helynév. <Város Olaszországban.> *Egy olly Hazafi adattatván néked, Ki ~ba menvén országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetének?* (306/285)
~ (306/281), ~' (306/287, 292).

nappal hsz/fn (6)

I. hsz Reggeltől estig. *Azok, a' kik ~ angyalai bálványok, Éjtszaka lüderczek 's merő boszorkányok* (330/1373).

II. fn A reggel és az este közötti időszak. *Már nekem a' szép Nappal Setét Éjfélé váltott* (145/13). *Énekel a' vékonyann síró fészkek körül Körülte a' ~t bizonyító sereg Nyelve öszve kevert öröm nótát pereg* (83/27).

Nappal (111/118), ~nak (77/7), ~t (77/143).

Ö: éjjel~.

nappali mn (4)

Nappal történő, észlelt, használt. *Nappali altodban látsz ezer Álmokat* (190/67). *Jöjj ki a' Nappali fényre hadd láthassunk, 'S Mennyei Képedet látván imádhassunk* (190/69).

~ (56/32, 202/32).

napsugár fn (1)

A Nap fényes és meleg sugara. *És a' Világ kegyes Atyját, (Ki a' napsugárokon Hinti rátok jó'karátját, 'S ez essőn, harmatokon) Szépségtekben tisztelhessem* (397a/1178).

napzállta fn (1)

Naplemente. *Én, ki téged' Napszálltával Leg-*

többször áldottalak, Most a' Kelet' harmatjával Melly nagyon óhajtalak (456/5).

napvilág fn (2)

1. Nappali világosság. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen* (288/11). **2.** Felvilágosult gondolkodás, felvilágosodás. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész felnevelé, Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol érzeni kezdik már a ~ot* (313/98).

narancs fn (3)

1. Narancssárga héjú, gerezdes, lédús déli gyümölcs. *'S ezeknek Sírja felett az Olasz' negédes Kertjébe' szedtem drága Narantsokat* (396/9). **2.** Női mell. *Egypár Narantsa mellyednek Sárgadinnye-forma már* (392/47). *Narantsot* (248/23).

narancsberek fn (1)

Narancserdő. *Ti barna kondor Ifjak! Kik a' narancs-berekből Most szálltok ez halomhoz! Óh, jó időbe jöttök!* (373/201)

narancsfa fn (1)

Narancsot termő örökzöld fa. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzéttel Atyafias lántzot von; Mint ágán a' Narantsfának, És képen a' Grátziának* (415/58).

narancshéjacska fn (1)

A narancs vastag héja. *Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányzott* (366/1).

Nárcissus fn (1)

Személynév. <Görög mitológiai alak.> *Így járt Nárcissus. De én őt mégis szeretem* (349/10).

nárcisz fn (3)

Nagy fehér v. sárga virágú hagymás dísznövény. *Kertem' nárciszokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim' éltetéd* (427/17). *nártzisok* (373/76), *Nártzisokkal* (164/7).

nárciszpálca fn (1)

Egy szál nárcisz. *Te csendes éjnek királynéja, ... Ínts hallgatást nárcispáltzáddal, 'S halkan nyomd pamut hintőcskáddal A' harmattól nyirkos eget* (431/4).

nardus (lat) (2)

Kellemes, jó illat. *A' sárgadinnye' szagja Nárdus, 's az íze nektár* (273/11). *'S majd Lilám új énekekkel Lelekesíti húromat, Míg leng*

a' friss esti szellő, 'S szárnyán egy ~t lehellő Rózsában megszállnak a' kis Istenek (424/54).

Naritia fn (1)

Helynév. ⟨Naryx görög város környéke Locrisban.⟩ *Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkedő ~ erdejét* (413a/989).

Naso fn (3)

Személynév. ⟨Publius Ovidius Naso római költő (i.e. 43.–i.sz. 17.)⟩ *Itt Phoebus, itt Pallás is, Itt ~, ha kell, más is. Múlatok velek* (88/6). *Náso* (231/199), *Názóval* (93/9).

násznagyi Ő: generál~.

nationalis mn (2)

Nemzeti. *Néünk a' Nationalis Industria azt tette, Hogy mint az Anglusoknál is, Birodalmunk vetette* (114/154). *Mely említett Catalogus Bteca [=Bibliotheca] [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztatja ki* (439*/219/4).

natus (lat) (1)

Születés. *De meg holt post Christum natum Egygyehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum* (231/11).

Naturgeschichte (ném) (1)

Természetről. *Megnézhetni Joh. Fr. Blumenbach's Handbuch der ~* (330*/199/15).

ne¹ hsz (350)

1. (Felsz. módú igével.) ⟨Az egész mondatra vonatkozó tiltás kifejezésére.⟩ *Szép Nítze! Jer, 's ~ fuss el* (186/42). *Oh! Ti élet adó híves lehelletek, Töllem egy kevésé még el ~ meny nyetek* (90/30). *Te szelídebb Múza! Fuss el e' szénáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról* (260/30). **2.** (Felsz. módú igével.) ⟨A beszélő azt kívánja, hogy vmely cselekvés/állapot önmagára nézve elmaradjon.⟩ *Ne hartzolj hát, ah ~ A' magad vesztetre Gondolatiddal* (155/31). *Ne félj Vitéz! tsak engem Zengj minden énekidben* (344/8). **3.** (Felsz. módú igével.) ⟨Kérdés formájában kifejezett erős állítás, megütközés, felháborodás kifejezésében.⟩ *A' meghóltak közül ~ említsen senki?* (454/107) — *Az a' Zálogosdi játék sokat sérte; Hát a' Matrikula? — 's én ~ szóljak értte?* (330/824). **4.** (Felsz. módú igével.) ⟨Töprengést, latolgatást kifejező kérdő m-

ban.⟩ *Egy hajdan szép országra nézek fel: 'S ah! tollam' illy bús Lélekkel Felyégym e' vagy ~!* (257/25). **5.** (Felt. módú igével.) ⟨Kérdés alakjában kifejezett szerény javaslatban.⟩ *Miért ~...: nincs semmi akadály, persze, hogy igen. Miért ~ innánk?* (166/cím). **6.** (Felt. módú igével.) ⟨Annak kifejezésére, hogy vminek a bekövetkezése nem kívánatos.⟩ *Már a' mezők zöldellenek Tsak még ~ érkezne A' Tavaszbár* (181/3). **7.** (Felt. módú igével.) ⟨Tagadó kérdés formájú erős állításban.⟩ *Ha mi megverhettük, ti miért ~ tudnátok? Rajta! tsak menjetek Fijaim, ellene* (267/216). *Egy Nimfa — de ki ~ ismerné Miss Fámát?* (330/1793). **8.** (Felsz. v. felt. módú igével.) ⟨Tagadó értelmű főm után vmely körülmény tagadásának kif-ére.⟩ *Vagy m'ért nem ölsz meg méreggel; Hogy ~ látnám kínjait Annak, ki örök meleggel Tartja szívem' lángjait?* (443/122). **9.** (Felsz. módú igével.) ⟨Célhat. mellékm-ban, annak kif-ére, hogy a cél vminek az elkerülése.⟩ *Azért áll-ortzat kell vennem; Hogy ~ lás-son Pap, 's Barát* (133/51). *De tüzemről beszélni félek, Hogy meg ~ vessen engemet* (431/24).

Ő: hovy~.

ne² msz(1)≡⟨Tegezett személyhez:⟩ itt van, tessék! *Igyál! ~, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/5).

né¹ isz(1)≡⟨Felfigyelés v. meglepődés kif-ére:⟩ *lám, ni! Márs könyvet olvas! Húga sziláltt haját Felsímogatván, ~! Hogy okosodik* (418/42).

né² fn (1)

Nő. *Kún maradványok is közötté látszottak, Mellyeket Lászlónak a' Kúnnék hordottak* (237/106).

Ő: barát~, csaplár~, ember~, gróf~, guvernant~, isten~, király~, kommandáns~, miniszter~, nádorispán~, palatinus~, pap~, pástor~, pohárnok~, szakács~ varró~, Zsigmond~.

Neápolis fn (1)

Helynév; Nápoly. *És így ha meghal is kegyes Tréziátok, Az ég másikat fog küldeni hozzátok, Kit a' Neápolis' felséges Királya A' jövőendő Tollak' bő matériája, 'S néked is kedvellőd,*

nemes Magyar nemzet, Sok tartományoknak
Asszonyává nemzett (259/295).

Nebo fn**(1)**

Helynév. <A bibliai Nebo hegye, ahonnan Isten Mózesnek az Ígélet földjét megmutatta.> *Nemes Communitás! E' város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei, Adjon mindnyájtoknak száz vigyázó szemet, Hordozzon míg Nébónn maga el nem temet* (217/144).

nedv fn**(10)**

1. Növényekben keringő folyadék: sejtnedv. *Bűzös szájok lehelletét ennek [fa] ~ével vesztik A' Médusok, 's az eltikkadt öregeket élesztik* (413a/656). 2. Ember, állat testében levő folyékony anyag. *'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja 'S az élet leg betsesebb ~eit fel falja* (453/120). 3. Ital, nedű, bor. *E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten szedheted gazdagon a' szőlőket 'S azt a' ~et, melyet szoktunk az Istenek számára Arany tsészékből apránként ki tölteni az oltárra* (413a/718). 4. Nedvesség, víz. *Így amott a' kövér vetést nem fojtják el a' gyomok, Itt magának edgy kis ~et nyér a' sivatag homok* (413a/82). 5. Íz. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalmaít Szerzé e szent ital is; Nem volt el szenvedve A téj édes ~e Nállam még tűzkorral is* (135/11). ~ (453/257), ~et (413a/785, 972), ~eket (413a/102), ~vel (413a/870).

Ö: öröm~.

nedves mn**(21)**

1. Folyadékkal, főleg vízzel átitatott. *Tavaszzal vess el lóherét a' ~ barázdába* (413a/226). *Egy szép Szűz Szerelmébenn Illy bús Éneklést tett; 'S Könnye szép Özönébenn Rózsája ~ lett* (145/24). 2. Vízpárát, nedvességet tartalmazó. *Másnap a' ~ homálynak gyásza hogy fénnel derült, Rósa színnel az hegy órmon már a' Hajnal fel került* (161/29). *Végre mit hoz a késő est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket, 's a' ~ Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni* (413a/465). 3. Csapadékban bő. *Szántó-Vetők! ~ Nyarat, száraz Telet kérjete* (413a/113). 4. *Nedves szem:* könnyes szem. *Hát szemed ne*

légyen olyan ~, Értte, Kedves! (295/29) ~ (32/23, 146/7, 172/19, 239/67, 258/20, 330/871, 339/1, 397a/517, 931, 1163, 413a/601, 784, 413/57, 426/16), *Nedves* (297/53).

nedvesít Ik: meg~.

nedvesség fn**(7)**

1. Vmit átitató folyadék, víz. *Többnyire hamar fel nő, [pálma] (nyáron 1-2 óra alatt, ha ~et, meleget 's rekedtt levegőt kaphat) de némelly Nemesi esztendő-számra is eltartanak* (330*/200/26). 2. Az ég ~e: eső, csapadék. *Hanem midőn az időnek 's az ég ~ének Változási, más útakra és formákra térének* (413a/422). ~ (249/43), ~et (201/64, 413a/100, 747), ~gel (73/23).

nedvesült Ik: meg~.

nedvű mn**(1)**

Ízü. *Ha azért görbítnék fáját Az esztendő' terhei, Hogy enyhítsék saját száját Jónedvű gyümöltsei!* (397a/188)

nefelejcs fn**(4)**

1. Apró, halványkék virágú növény. *Ámor mulattába Egy sisak aljába Nefelegtset ültetett* (98/3). 2. A növény letépett virága, szárával együtt. *Apró violákat 's nefelegtset szedtem, Egy kis bokrétába tarkán egyengettem* (237/11). *Nefelegt* (231/117, 436/22).

negéd fn**(1)**

Büszkeség, gög. *Lelke kegyes; de ~jétől Ójjatok irgalmas Egek!* (430/17)

negédes mn**(13)**

Büszke, rátarti, gögös. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' ~ Észt magához kötheti* (163/43). *Opor is Rózsival, a' legszebb lyánkával: Negédes módra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással végezük tántozokat* (330/509). *Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik ~en, Ürög-forog körülötte. És turbékol begyesen* (397a/346). ~ (198/67, 249/15, 291/6, 306/295, 313/102, 358/8, 396/8, 448/15, 449/19), ~en (391/18).

néger fn**(1)**

Néger személy. *Hányszor vigasztalja ez [a*

vallás] *a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét* (454/435).

négervesztő mn

(1)

Négereket becsapó. *Ím egy korona; a' mellyet Készít néked minden Hív, Mellyen Brillióntok helyett Van egy jó Magyar szív; Nintsenek rajt' Indiának Néger vesztő gyöngyei, Hanem miliom anyának Megvígasztalt könnyei* (400/30).

neglizsé fn

(3)

1. Házi ruha, pongyola. *Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik, Öltözöm csak ~be, Két orcám halványodik* (271/19). 2. Hanyagul. *Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, tsak ~, Mellyen a' kis Zuckermandel Át virít, mint egygy ízé* (317/86). *Neglizsébenn* (170/11).

négy szn

(32)

1. Háromnál eggyel több <személy, dolog>. *De míg-tsak élt Rozália, Négy volt mindég a' Grátzia* (207/3). *Álljatok, egy kised haladékra megálljatok itten Habjaím! E' fényes várnak ~ tornyai mellett* (259/597). 2. Az érvényben levő pénzegységből négy. *Azomban ő Insurgens volt 'S Vért ontott a' Hazáért, Négy Krajtzárért még meg is hólt, Ha kellett, a' Királyért* (92/94). 3. Négy hat van: 24 éves. *Azért idejére ki alig ~ hat van, Gyávább egy friss vénnél, kit meglep a' hatvan* (239/85). 4. Négyen: ~ személy együtt. *Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam, Mikor kotsisunkat ~en körbe vették* (330/1697). 5. Négyyszer: ~ alkalommal. *Őtet ~szer el peselte, Végre Ötsét is be nyelte A' sebes örvény' lyuka* (317/187). 6. Négyyszer: négygyel megszorozva. *Úgy se' volnék már gyerek, Négyyszer hat esztendő elédégéltem* (288/70). 7. Négygyé: ~ részre. *Ez a' földbe betemeti a' gyökeres töveket, Négygyé hasított karókat és meg hegyzett töveket* (413a/549).

~ (182/cím, 217/83, 225/56, 243/7, 255/17, 267/191, 337/44, 103, 129, 290, 330*/185/1, 400/19, 413a/267, 451/17), *Négy* (231/466, 287/15, 57, 330/1315, 337/103), 4 (330*/155/4, 330*/204/11), ~szer (413a/946).

Ö: huszon~.

negyedév fn

(1)

Negyedéve: elmúlt négy éve annak, hogy... *Állíték Dugonitsnak is itt örök oszlopot újra Jaj de minek rakjak, lám ~e rakék* (335/2).

negyedik szn

(6)

A harmadik után következő. *IV. Ének* (225/137). *Ímé a' Burbonház 's a' Menny ajándéka, A' ~ Henrik' ditsőültt árnyéka* (337/294). ~ (337/422, 413a/436), *Negyedik* (330/1476), *IV.* (259/141).

Ö: nyolcvan~.

negyedrétű mn

(1)

Az ív kétszeri összehajtásából származó méretű. *Schreibkalendernek, vagy Író-Kalendárjonnak hívják a' Németek a' negyed rétű árkusra nyomtatott Kalendárjomat* (330*/187/2).

négyes mn

(1)

Négyes fejr víz: a magyar címerben a bal mező négy fehér pólyája az ország négy folyóját jelenti. *Nemzeti Czimerénn láttzik kettős Kereszt, Mert két Személyre néz itt a' Házi kereszt; Hogy túl felől ~ fejr vizet ereszt, Homályba akarom hagyni most egyszer ezt* (238/11).

négyhúrú mn

(1)

Négy húrral rendelkező. Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára Pócsnak négy húrú Brátstsára ... Esküszöm (243/7).

négy lábú mn

(1)

Aminek négy lába van. *Lajhár, Földi' és Fábán['] elnevezések után az a' minden állatok közt legtúnyább, leglassúbb és legostobább ~ állatotska, mely görögül Bradypus* (330*/199/8).

négylovas mn

(1)

Négy ló által húzott. Én mint győző 's tündökölvén Tirusi újj bíborba Száz ~ kotsit hajtok a' patak nál a' porba (413a/1123).

négymillió szn

(1)

Így buzdítá a' Sessiót És nagy hanggal penge-ti, Hogy ő ígér négy milliót, A' köz nép meg fizeti (114/345).

négymilliárd szn

(2)

És most, hogy elhagytam az emberi nemet, Négy milliárd ember tölti bé szívemet Uram!

454/336).

Négy milliárd (454/359).

négy-négy szn (2)

A szóban forgó dolgok mindegyikére négy. *Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi hányszor, Értetek hányszor, 's be' heven sohajtánk! Négy betű: ~ poharat csapok fel Értetek én is* (287/15).

négy-négy (287/59).

négy-öt szn (4)

Körülbelül 4 vagy öt. *Az ő bőre úgy is tsikó, Belé férne ~ akó* (433/56). ~ (114/480), *négy öt* (454/360), *Négyet ötöt* (413a/415).

négyszögű mn (3)

Négyszög alakú. *Négyszegű kövekből állott vastag fala, Bátyányi támasszal rakva volt oldala* (306/187). *Egy erős ~ Corpust formálának A' kik legaggottabb Leányok valának* (330/1171).

négy-szegű (392/42).

negyven szn (5)

1. Négyszer tíz. *Negyven napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/56). **2.** Ennyi éves. *Majd ha a' ~t megélem Mint öreg Poëta már, 'S majd ha kedves Anyja vélem Akkor a ~be jár* (249/73–6).

~ (259/187), 40 (330*/188/5).

negyvenegy Ö: hétszáz~.

néha hsz (26)

1. Hosszabb időközönként, olykor, időnként. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). *Tsak az a' baj, hogy már hűvösök a' szelek, Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (199/18). **2.** Néha ..., ~: egyszer ..., másszor... *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimáncodtak, sirtak, — de potomra* (330/1485, 1486).

~ (85/37, 86/19, 141/9, 147/10, 197/37, 198/19, 316/29, 330/1783, 1827, 1907, 368/27, 397a/521, 411/4, 413a/886), *Néha* (87/18, 177/15, 202/129, 397a/523, 525, 400/7, 413a/97, 135, 374).

néhai mn (1)

Már nem élő, megboldogult (személy). *Halotti versek Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi*

Therezia ... házastársának eltemettetésekor (454/cím).

néha-néha hsz (1)

Néha, olykor. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a mord képet néha néha tenni* (199/111).

néhány nm (10)

Kevés számú, egypár. *De mióta idejére életnek eszmélhetek, Sok századoknak láttanak nekem e' ~ hetek* (162/78). *De vídül, hogy immár dolgai jól mennek, Mivel ~ Dámák nála megjelennek* (330/1002).

~ (237/122, 330/485, 699, 454/706, 460/174), *Néhány* (278/42, 330/713, 330/852).

Ö: egy~.

néhánykor hsz (2)

Néha. *Én Életem, ~ ezt mondotta, 's Én reményem, ah tsak te vagy ... Én lankadok, ~ ezt mondotta, Tsak te érted haldokolván, 's Lankadása' Okát osztánn Kebeléhez ájúlva szorította* (170/40, 44).

néhányszor nm (1)

Nem egy, de nem is sok alkalommal. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S Pasifaét illy formába Néhányszor nem kísérté* (231/174).

nehéz mn 22)

1. Nagy súlyú. *Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset üttök* (104/8). **2.** Nehéz fegyverzetű (sereg). *Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét formálja* (330/1179). **3.** Nagy erőfeszítést v. szellemi erőki-fejtést követelő. *Ki ámbár merül is veszélyes örvénybe Bár feje tsügged már a' kínos veszélybe Még is bátorsággal fog ~ dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13). **4.** Nehéz álmom: kábultszerű, nem pihentető álmom. *Álmaim is mind nehezék: Mind tsak kísértést érezek* (309/97). **5.** Nehéz fej: kábult fej. *Velőt szívó lángjaimtól Fejem ~, zúg szorúl* (443/26). **6.** Nehezen: vonakodva, nem szívesen. *Ha az igaz lekű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni* (12/6). *Hagyd itt, szívem! ezt a' Várost, bár nehezen, Bár szeret is Rozáliád, 's könnyez ezen* (184/41).

~ (29/7, 33/5, 68/7, 259/376, 413a/786, 893,

454/2), *Nehez* (330/1602, 353/8), *nehez* (3/16), *nehezen* (215/101, 341/43, 423/41); *nehezebb* (330/912); *Leg nehezebb* (111/22).

nehezedik i (1)

Nehezedik a szeme vkinek: lecsukódik a szeme. *De midőn rettenve ártatlan baráttya Testét hív vérébe fetrengeni láttya, Hogy a' nagy fájdalma rolla nem engednek Haldokló szemei immár nehezednek* (77/244).

nehéznnyavalya fn (1)

Nehézkór; epilepszia. Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Aléltt pillantása halkal megígérte; De mikor tsillogó rezgése szétrepent, A' nehéznnyavalya édesen tört mindent (330/1396).

neheztel i (5)

1. *Neheztel vkire:* vmit rossz néven véve kisebb haragot érez vki iránt. *Igy tűnődik: 's most is ~ reátok Hogy ő rolla ingyen verset írhatátok* (6/29). **2.** *Vonakodik. Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájas emberek közt; A' kik közül tsak egy sem Neheztel őt tulajdon Szívébe bé fogadni* (185/60). **3.** *Nehezményez. Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e'* (6/10).

~ (330/1799). — ~j (434/16).

Ik: meg~.

nehogy ksz (1)

⟨Intés, óvás kifejezésére:⟩ nem volna jó, ha... *Te pedig, Barátom! Élj vele módjával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával. Ne hogy ha a' véred tsendessen állana, Mint a' legfrisebb víz, egyszer megpállana* (239/105).

néhol hsz (1)

Néhány helyen. Így ejtik ezt ~ Magyar Hazánkban, és ítéletem szerint nagyon helyesen (330*/197/1).

nein (ném) (1)

Nem. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feleltenek (114/934).

neje fn (1)

Felesége. Sok ember a' tűznél töltvén a' téli Éttzakákat Világánál faragsájja baltával a'

foklákát, Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti (413a/300).

neki ~ néki hsz (372)

1. ⟨A -nak/-nek ragos vonzatú igék, melléknévek, kifejezések mellett:⟩ annak, ennek ⟨a személynek, dolognak.⟩ *Ne reszkess, ne borzadj! – én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek, Néked az nem tesz: ne fély! Nem sértelek* (143/4). *De már most csak egyesén, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/35). *Nem kell nékem gyékén, káka, Mellyet terem Bajom, 'Sáka* (114/144). *Had-jatok hát békét nekem oh bánatok* (7/5). *Bár szorja az átkot szomorúság szája Ellene áll néki az öröm bátyája* (7/20). *Ne higgy hát barátom, ne higgy, mondom, neki Mert halálra tsalnak Syreni éneki* (55/15). **2.** A szóban forgó személy számára. *Száz Driás mond az hegyekben Néked áldó éneket* (164/10). *Szeretlek! Téged' kedvellek, Tsak néked élek, 's lehellek* (134/71). *Látom, hogy ez néked igen kedves lenne: Semmi boszorkányság ha nem lenne benne* (126/43). *Ez nékem minden Napok Között legtisztább Napom* (143/59). **3.** Az ő hasznára, előnyére. *Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat; Hogy kezdhessenk Énekembe* (114/9). *Neki foj Pachtolus arany fővennyével Neki telik háza Frigia pénzével* (60/3, 4). **4.** ⟨Szragos szóval kapcsolatban a birtokos személyének nyomósítására.⟩ *Az én áldásomra nints néked szükséged, Mert az ég örökre bóldoggá tett téged* (215/127). *Nékem is fejemre menni Fog Homérral laurus-ág* (317/43). **5.** Az ő értékelése szerint, az ő szempontjából; számára. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim. Mit nékem akkor a' bú?* (383/3) — *Ha nincs az én Lilim velem: Mi nékem a' világ?* (278/14). **6.** ⟨A birtokos személy kiemelése:⟩ az ő ... (-a/-e, -ja/-je). *Mivel a' felhőkig fel nőtt habok között Lappangó kőszálba hajójok ütközött Míg néked két kezéd a' zajos tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri* (74/11). *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkal a' kövér rétekenn* (60/7). *Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya* (114/210). *Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testete*

ket lány lepel takarja? (70/3) **7.** *Van, volt, lesz ~ vmije/vkije:* birtokában van/volt/lesz vmi, az övé. *Három fiam volt nékem már, Mind a' hármát meg ölék* (114/322). *Legyen borom nekem, Meg egy szerelmes szűz* (103/3). *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/1). **8.** Az ő helyében, az ő helyzetében. *Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' lágság nyilván Megtetszik mint az ért szilva* (309/109). **9.** *Oda neki:* se baj, semmi baj. *Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk, Rá tántzolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk* (310/35).

Ö: *őnéki, énnékem, tenéked, minekünk, tinéktek.*

nekicsap i (1)

Nagy lendülettel vmit vkinek dob, vág. *A' szép Rózsai szép szemének Nyilat ennek A' Mellynek néki tsapta;* 'S Gyöngy kezét sebemre tévén *Onnan az én Törst Szívemet ki kapta* (149/3).

nekidühödik i (2)

Mérges, dühös lesz. *Állt a' patália kinnt is a' konyhában, Már a' legénység is néki dühödött* (330/1733). *neki dühödnek* (330/1950).

nekikezd i (1)

Hozzáfog vmihez, elkezd csinálni vmit. *Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának* (330/998).

neki-nekimegy i (2)

Ismételten mohón iszogat. *A' lutskos parasz-tok szurtos képpel járnak Néki néki mennek a' teli sajtárnak* (199/52, 87/32).

nekimenni i (1)

Nehezen alakítható anyagot szerszám segítségével munkába venni. *Nem, nem! Gondolkozva kell bánni nagy fával, Sok kézzel kell néki menni 's sok baltával* (330/974).

nekinyúlik i (1)

Nekinyúlik a levegőnek: magasra nő. *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek* (413a/572).

nekiszépült in (1)

Megszépült. A' néki-szépültt Budára Nádorispányunk' számára Egy Aloét hoztak vólt (393/1).

nekitágított in (1) ≡ (Vessző) *nekitágított gyeplővel vágat:* nagyon gyorsan nő. *Hanem illendő kedvezni a' gyengéded szőlőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek És a vessző az ég felé nyomúl virgontz erőbe 'S Néki tágított gyeplűvel vágat a' levegőbe* (413a/907).

nekizúdul i(1) ≡ (Eső) nagy erővel esni kezd. *Neki zúdulnak a' sűrű záporok 's az Austerek, Most a' ligetek sikoltnak tőle 's majd a Tengerrek* (413a/342).

nektár fn (34)

1. (A görög mitológiában) az istenek itala. *Itt a Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból részeltetnek* (110/12). *Nints a' ~ olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe'* (134/115). **2.** Nagyon jó, édes, nemes bor. *Octobert ekképpen biztattya előre Hogy ~ lesz a' bor és mászás a lőre* (87/4). *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők Tokajban, Az észhozó Tokajban;* 'S ~ral élnek ottan (343/12). **3.** A virágokban levő édes nedv, melyből a méh a mézet csinálja. *Míg leng az estveli Szellő, Szárnyán egy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És mennyei Hármóniát tsinálnak* (128/54). **4.** Száj ~a: a száj édessége. *Szácskád magára nyitja A' száját és szemet, A' mennybe andalítja Nektárja lelkemet* (293/12).

~ (199/4, 50, 273/11, 277/33, 368a/6, 438/34, 447/115), *Nektár* (269/18), ~ok (443/245), ~t (277/36, 287/47, 368*/30/1, 368*/30/7, 447/128, 448/6), *nectár* (87/30), *Nektárt* (249/6, 439/20), *Nectárt* (297/18), ~ját (397a/999), *nectárját* (90/27), *Nektárnak* (219/5), ~ral (87/8, 199/8, 426/46), *Nektárral* (172/12, 219/34, 371/32).

Ö: *szőlő~.*

nélkül nu (56)

1. Úgy, hogy a névszóval jelölt vki/vmi nincs v. hiányzik. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül: Jer, Múzsám! Majd meg lesem Millyen ruha nélkül* (137/4). *Hadjatok hát bé-*

két nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatok (7/6). Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én éppen (155/37).

2. Úgy, hogy a névszóval jelölt dolog elmarad. Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! Védelem ~ maradt életetek (210/116).

~ (208/45, 330/837, 1186, 341/42, 356/18, 400/36, 413a/557, 418*/175/3, 432*/206/4, 453/251), nélkül (2/7, 54/15, 73/4, 114/823, 142/11, 155/41, 188/12, 200/48, 202/96, 113, 211/50, 212/140, 231/63, 239/114, 267/150, 268/32, 278/21, 312/3, 319/6, 330/1145, 1930, 330*/202/5, 358/10, 44, 50, 377/7, 379/98, 413a/180, 536, 830, 1040, 1047, 418/51, 433/14, 453/56, 196, 454/387, 527, 608, 456/71, 460/93), Nélkül (77/218).

Ö: a~.

nem¹ fn

(55)

1. Élőlényeknek hím, ill. férfiúi v. nőstény, ill. női jellege. *Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Hím és Nőstény Nem-et állított elő a' Természet, mint az élő állatokban, azt már nem tudja minden ember* (330*/200/10). **2.** Élőlényeknek hím, ill. férfiúi v. nőstény, ill. női jellegük alapján elkülönített csoportja. *Mért alkotott az Ég Asszony-nak engemet? Vagy hát mért teremtett férjfiúi ~et?* (330/786) — *Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'?* (212/31). **3.** Nemzet(ség), család. *Ha a' Magyar ~et kedvellő Sándorban Hazátok' reményjét tészitek a' porban: Az ég a' Nemzetnek siralmát megszanja 'S József Sándor helyett lesz Nádorispányja* (259/333). *Tsak te valál régen bástyája Királyi ~ünknek* (259/453). *Nagy Gróf, Ditső Vér, Károly! Nagy Nemed' Nagyobbra fogja vinni Nagy érdemed* (188/104). *Sem pénzét, sem eszét én nem néztem volna, Sem ~ét, sem képét; tsak férjfi lett volna* (330/768). **4.** Emberi nem: emberiség. *Bódult emberi Nem! Hát szabad Létedre Mért vertél Záróköt tulajdon kezre* (200/39). **5.** A családnál kisebb, a fajnál nagyobb állatrendszertani egység. *A' Balena, legnagyobb ~e a' Czethalaknak* (330*/200/1). *'S az áspisok' ~ében Méreg 's harag nem láttatott* (247/7). **6.** Fajta, válfaj. *Minimom pedig egy ~e a' piros festéknek* (330*/181/1). *Itt az érzésnek*

minden Neme Még az Élőben is meghal (128/9). *Nintsen az életnek semmi féle ~e, Mellyre nem vigyázna ellenséges szeme* (215/23).

~ek (453/116), ~e (114/776, 330/2000, 330*/144/5, 330*/200/17, 454/455), ~etek (356/13), ~ek (413a/606), Nemei (330*/200/26), ~et (193/6, 424/36, 454/177, 335), Nemet (128/36, 251/9, 307/52, 330*/202/12), ~ét (267*/12/8, 330/181, 1236, 330*/144/2, 330*/177/5, 397a/212), ~ünket (267/157), ~nek (214/37, 307/59, 330/1349, 413a/535), Nemnek (385/8), ~eknek (330/1071), ~ednek (127/9), Nemednek (186/60, 421/9), ~be (212/23), ~ben (307/71), ~re (215/12), ~emre (259/519), ~ére (313*/99/1), ~en (210/1), ~hez (213/54), ~é (330/1886), ~ével (322/13).

Ö: érc~, köz~.

nem² hsz/msz/fn

(1721)

I. hsz 1. ⟨Igei állítmány tagadására.⟩ *Azért ~ vádollar káromra tégedet Nem akarom hirbe keverni nevedet* (176/83, 84). *Nem dobog már többé szívem, Mikor látlak tégedet* (208/15). **2.** ⟨Névszói állítmány tagadására.⟩ *Tsillag' hevé-től a' szegény nyáj ~ beteg* (327/62). *Mert kit barátta tesz a' bál tántza 's bora, Az ~ barát; hanem tsak pajtás 's tizmbora* (197/56). *Most veszek már Maskarát! Köz-helyen ~ szabad lennem* (133/52). **3.** ⟨Igei-névszói állítmány tagadására.⟩ *Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinek tárva volt szívem' birtoka; Az Ég, a' Föld tudja, én ~ vagyok oka* (330/778). **4.** ⟨Egyéb mrész tagadására.⟩ *Nem, Barátném, hisszük Jószívúségedet, Nem úgy kémleltük ki e' Nyáron Lelkedet* (279/12). *De nálunk ez a' szám ~ sokra menne* (245/36). **5.** ⟨Kettős, ill. párhuzamos tagadásban.⟩ *Ott sem az akloknál ~ bögnek az estvéli medvék, Sem viperákkal a' magas föld ~ dagad* (327/51–2). *Ah, az engedetlenség Semmi jót ~ szüle még!* (257/109). **6.** ⟨Óvatos állítás kifejezésére az ellentétes fogalom tagadásával.⟩ ~ egy: több. *Elsőben is az élő fák ~ egy móddal teremnek* (413a/534). *Nem sokat: keveset. És ha ~ sokat tészek is vén-létemre köztetek, Leg-alább a' Zrínyi' útját megnyitom előttetek* (259/547). **7.** ⟨Felkiáltó v. kérdő m-ban, erős állítás, megütközés, szemrehányás kif-ére.⟩ *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?*

(294/31) — *Nem az ő Szíve' felének Ritka Tálentoma é?* (368a/143) — *Nálad volt az erő: mért ~ segítettél? Óh, mért ~ keltél ki, midőn hozzád nyögtünk* (337/26–7). **8.** (Szerény v. udvarias kérdésben.) *Hát ti Királyotokért 's a' hazáért hadra kiszállni Nem mernének e már?* (259/648)

II. msz **1.** (Eldöntendő kérdésre adott tagadó feleletként.) *Ezek örvendjenek? Én tsak epedjek é? Óh ~!* (330/662). *Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem? Nem! ~!* (330/803). **2.** (Állítást követő tagadó feleletként.) *Héj, ha meglát, hány negédes, Hány katzér leánya vár! Nem, ~! Egy leány se nyissa Büszke fűzőjét te rád* (448/17). **3.** (Előző tagadó kérdés v. közlés nyomósítására.) *Nem látod é? ~é? mi-ként zsibongnak Az Amorok* (320/7).

III. fn Ez a szó, mint tagadó, visszautasító válasz. *Szava nyájas; de egy Nem-jétől, Mint a' haláltól rettegek* (430/19).

Ö: csak~, míg~, nemde~.

néma mn/fn

(30)

I. mn **1.** Olyan (személy), aki nem tud beszélni. *Még egy ellenségem vagy, Már e' siket és ~* (114/134). **2.** Beszélni nem akaró. *Csorgasd szívem keserveit tollam ~ szájába* (162/9). *Jer, Kazincym, jer öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen ~ szókkal jött köszöntni Tégedet* (161/2). **3.** Hangot nem adó, hang nélküli. *Eggyik [villám] tsupa ~, más tsak a' jajt szojja Remegő szavait ketté darabollya* (56/33). *A' ~ Hallgatás örzi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/51). *Ah szóljon én helyettem E' ~ könnyek' árja* (259/489). **4.** *Némán:* nem beszélve, hang nélkül. *Érzéketlen', ~n siketen és vakon Hevert a' láb' alá tapodott hamvakon* (237/45).

~ (188/56, 196/35, 80, 202/33, 212/13, 222/63, 235/8, 306/35, 307/74, 328/19, 380/33, 78, 388/12, 420/7, 443/154, 454/176), *Néma* (258/2, 381/7), ~k (210/16), ~n (330/905, 397a/523), ~nn (162/20).

II. fn Beszélni nem tudó személy. *Téged áld az örültt, a' ~, a' siket, Te vigasztalod meg, József, mindeniket !* (259/225)

nembéli mn

(2)

1. Valamelyik nemhez, fajtához tartozó. *E vi-*

lágosan 's határozottan legelőször Millington nevű Ánglus írt a' plántáknak ~ különbségekről (330*/200/13). **2.** Ugyanahhoz a nemhez tartozó. *Szívem titkon azt beszéli Hogy egy szív rá gerjedez Oh Nem-magam-nemembéli Olvasó! Tán te vagy ez!* (362/3)

nemcsak ksz/hsz

(17)

I. ksz (Mondatok vagy mondatrészek szembeállításában annak kifejezésére, hogy a *nemcsak* szóval kiemelten dolognál többről, egyébről is szó van:) nem csupán, nem egyedül. *Boldog Pár! ... Melly nem tsak a' tengeren túl Vitte nevét Rómába, Hanem ma is tisztelteteik A' Böltsék' templomába'* (307/25). *Még alig kezdődik a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája, Nem tsak, hanem sokszor a' rengő böltsőnek Kebele adózik a' mord temetőnek* (215/27). *Tsúfot tettek, azt az átkozottak. Nem tsak rajtam, hanem több leányokon is* (330/821).

II. hsz (Szembeállítás nélkül:) nem csupán, nem egyedül. *Osztánn nem tsak egy egy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Füz fáknak* (413a/606). *Ez a' név még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott* (267*13/5).

nem tsak (29/19, 176/69, 209/55, 235/21, 239/234, 245/46, 258/27, 330*/173/4, 337/405), *Nem tsak* (176/70, 209/57, 267/24).

nemde hsz

(2)

Igaz?; ugye? Elsőben is mélyl almomból Tévelygő andalgásomból Nemde én pattanék ki? (447/33)

[N]emde (134/33).

nemdenem hsz

(1)

Ugye? Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged: Szíved' javát nem-de-nem Megtarhat'd még is nekem? (443/199)

Neméa fn

(2)

Oroszlán csillagkép. Hevül a' ~ sárga Oroszlánnya Mert sűgárit a' nap rá közletről hánnya (86/3, 198/3).

némely nm

(23)

1. Egyik-másik; több közül néhány. *Alusznak még magok a' híves szellők is El tikkattak a' nap hevétől tán ők is Tsak némelly enyelgő zefírek játtzanak Mellyek a' levelek aloll ki*

ugranak (84/25). *Lajost is megölték szintúgy a' gyilkosok; (nem a' nép, nem a' nép, tsak némelly pártosok)* (337/318). **2.** *Némelyek: egyesek. E' szókra az Urak 's Dámák katzagának. Némelyek Gergővel így is tréfálának* (330/1754). *Némellyik le esve el terült a dudvák szárain, Némelyek úsznak az itt lengő És játzadózva kerengő Zefirek szárnyain* (139/12).

~ (248/40, 454/339), *némelly* (114/626, 196/25, 216/123, 239/237, 268*/21/1, 287/22, 330*/149/4, 330*/158/1, 330*/173/1, 330*/200/26, 380/25), *Némelly* (231/473, 244/cím), *némellyek* (413a/744), *Némellyek* (397a/697), *Némellyeket* (237/99), *némellyeknek* (193/45).

némelyik nm (11)

1. A szóban forgók közül valamelyik személy. *Némellyik sir, ordít öröngő lármával Némellyik tsak piheg, nem bírván magával* (56/35–6). **2.** Egyik-másik dolog. *Mihelyt az oszlophoz közelébb eshettem, A' darab követ sorra nézegettem. Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva Párosz' fejér márványjából* (237/97).

Némellyik (139/11, 86, 202/35, 36, 330/301, 341/51), *némellyiknek* (330*/200/28, 28).

némelykor hsz (3)

Néha. *És ha azután ~ Távolról megszemlélek, Mindjárt kiszakad a' lélek Belőlem, azt gondoltam* (324/37).

Némellykor (80/11, 238/29).

nemes mn/fn (139)

I. mn 1. (Feudális társadalomban) a nemesi osztályhoz tartozó. *Pázsí, frantziául Page, ollyan ~ gyerkőtz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek* (330*/189/1). *Hatalmas Rendek, óh vitézi vérből Kisarjazott ~ Magyar vitézek, Ti bölts Személyek* (259/34). *Kard illet engemet ősi ~ névvel* (268/99). **2.** Nemesi jogú. *Nemes Tanács, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek áldotti Istennek* (222/93, 93). *Én, mondom, e' Nemes Megyében születtem, 'S eredetet régi törzsök-házból vettem* (330/1533). **3.** Erkölcseleg kiváló, magas rendű. *Nemes de érzékeny szív lakik én bennem* (268/54). *Hű, 's ~ Férjem, Lajosom, barátom, Látalak, ölellek* (454/851). *Kröte ~ lelkű vala, Szé-*

gyenletébe meg hala, Hogy rajta illy Stikk esett (114/662). *Szomorúan vádoljuk a' fekete halált, Melly ~ pályádnak legdivatján talált* (442/4, 4. A hasonló fajtájúak között kiváló, értékes tulajdonságokkal bíró. *A' Pálma legelső, és legszebb, ~ebb[,] pompásabb neme a' Plántáknak* (330*/200/17).

~ (31/20, 114/713, 194/43, 212/54, 215/36, 216/99, 217/71, 73, 219/46, 246/27, 258/21, 37, 48, 61, 104, 259/66, 194, 297, 445, 451, 526, 598, 266/58, 267/24, 43, 98, 113, 127, 171, 197, 223, 267*/13/12, 288/81, 300/4, 306/291, 313/105, 315/3, 330/259, 2030, 330*/173/11, 337/120, 369, 368a/104, 166, 379/79, 382/18, 395/32, 398/1, 415/21, 431/25, 26, 439/1, 443/102, 445/35, 450/20, 454/378, 583, 639, 768, 783, 786, 865, 967, 454a/25), *Nemes* (92/215, 190/110, 210/6, 65, 216/44, 217/134, 141, 219/54, 222/95, 241/1, 21, 257/cím, 55, 170, 259/95, 267/cím, 91, 158, 307/115, 313/131, 330/587, 330*/196/1, 337/313, 338/29, 368/31, 368a/83, 379/92, 405/13, 415/17, 428/199, 445/49, 454/7, 85, 92, 976, 989, 456/35, 457/25), *Ns.* (368*/30/4, 445*/232/1), *N.* (267*/18/1); ~b (454/558, 682), ~ebb (216/91, 95, 97, 219/4, 63, 268/60, 454/740), ~ebbek (454/184); *leg-nemesebb* (124/22).

II. fn (Feudális társadalomban) a jobbágyságot kizsákmányoló uralkodó osztály tagja. *Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez* (268/5). *Hol lakik? és ki az Úr? Gróf, Burger, Paraszt, vagy Nemes?* (114/39)

Nemes (268/45, 73, 93, 149, 330/119), ~ek (267/99, 454a/5), *Nemesek* (432/106), ~i (267/100), ~eknél (114/589).

nemeses mn/fn (3)

I. mn 1. *Nemes. A' viszszyert Paraditsom sem vesztett semmit véle, Hogy az elveszett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's ~bb indúlattya* (216/71). **2.** *Nemeses tánc: lassú verbunkos. Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... Nemeses Tántznak neveztek* (330*/156/3).

II. fn *Nemeses tánc. Ugyan ott Etelka Gyulával végétre Egy Nemesest is járt a' Lehel kürtjére* (248/36).

nemesi mn (2)
A nemeset megillető <dolog>. *Atyjok' ditsőségét kívánják nevelni, 'S a' ~ nevet duplán érdemleni* (267/96).

nemesít Ik: meg~.

nemeskedő in (1)
Kérkedő, öntelten viselkedő. *Svalír, vagy Kérkedő, frantziául Chevalier, gavallér, ritter Nemes, vagy Nemeskedő* (330*/196/2).

nemeslelkűség fn (1)
Erkölcsei kiválóság, magasabbrendűség. *Nemes – – hűséges Atyának És – – – – szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett, A' nemes lelkűség után vezetett* (210/68).

nemesség fn (4)
1. Nemesi cím, rang. *Nagy Péter által nyert ~' Czimere, A' mellyet Nagy Gergely ismét viszszeranyere* (330/1). 2. <Feudális társadalomban> a nemesek összessége. *Nézd mint tapsol a' Nemesség, Nézd a' nép mint örvendez* (400/65).
Nemesség' (368a/16), ~ed (330/591).

nemesvezér fn (1)
A nemesi csapatok főkapitánya. *Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát* (445/39).

német mn/fn (25)
I. mn 1. A németek közé tartozó <személy>. *E' Khalchfresszert, egy nagy szájú Német Marsalt le vága* (114/750). 2. A németekre jellemző, hozzájuk tartozó, velük kapcsolatos. *Utána nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann puhálkodó Bagát* (82/4). 3. A németek nyelvével kapcsolatos. *Ó a' Frantz és Német könyveket forgatta* (330/139). *Vitz Német szó, jelent elmésséget, hirtelen találó észt* (330*/147/1). 4. *Németül:* német nyelven. *Olaszúl, frantziául vivace, ~ül lebhaft* (330*/204/1).
~ (114/758, 330*/154/5, 330*/177/4, 5, 397/1), *Német* (111/91, 126/23, 246/47, 267*/20/2, 330*/195/8, 396/11), ~ül (330*/199/9), ~öl (330*/180/4).

II. fn 1. Tömegében német nyelvterületen élő, germán nyelvet beszélő nép. *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/59). 2. A

német néphez tartozó személy. *Egy Birodalombéli Német* (257/58).

Német (246/12, 248/15, 330/556, 330*/151/2), *Német'* (253/71), *Németek* (330*/187/2), *Németeket* (259/439), *Németjének* (248/41), ~nél (330*/204/4), ~eknél (330*/203/3), *Némettel* (248/22).

németes mn (1)

A németekre jellemző. *Feje ~en, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van felöltözve* (259*/205/4).

németesedett Ik: meg~.

németség fn (1)
A német emberek összessége. *Imé a' Németség Allya sepreje, Egy nemes Nemzetség Ura és feje* (246/25).

nemi mn (1)
Nemre, fajtára jellemző. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendébe* (330*/200/29).

nemigen hsz (4)
1. Alig, nem nagyon. *Tőlök Pindusi halmaink Nem igen míveltetnek* (114/1021). 2. Aligha, valószínűleg nem. *Szánkáz 's esik néha olyan is a' számba A' millyet nem igen tennének románba* (85/38).
nem igen (197/38, 432*/202/1).

némít i (1)
Halkít. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít, 'S a' tsengő tányért ~ja a' tábori Tambur* (400/86).

Ik: meg~.

nemlétel fn (3)
Nemlét, halál. *Semmivé kell lennem! A' Nemlétel hív* (409/2). *'S életadó szemekkel intesz A' Nemlétel bús völgyeibe* (417/4).
~' (454/556).

nemrégen hsz (2)
A közeli múltban. *Felállított Ariszt egy Méhest nem régen* (341/1).
Nem régen (111/89).

nemrégenében hsz (1)
Mert jól tudhatják az Urak, hogy még nem régenében, Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében (310/19).

némul Ik: meg~.

nemsoká hsz

(5)

1. Nemsokára. *Az Ég mindennek ki térszen egy véget 'S nem soká érek már én is vénséget* (171/20). 2. Nem sokáig, nem hosszú ideig. *Nem soká él a' halandó, A' jó szerentse múlandó, Házasodni kellene* (401/5). *nem soká* (177/49), *Nem soká* (306/157, 413a/604).

nemsokára hsz

(5)

Rövid idő múlva. *Ez is nem sokára, bár atzél volna is; Egy rakás agyaggá változik maga is* (201/57). *nem sokára* (210/48, 397a/1055, 454/615), *Nem sokára* (213/39).

nemtelen mn

(2)

Erkölcseleg alacsonyrendű, hitvány alávaló. *Ezek mind okosok, emberek; de vadak, Kiknek, Őseinként, főtéljok a' hadak, Kikben az hódítás' ~ szerelme Elfajta, a' mit hoz a' jó föld 's szép elme* (313/89). ~ (315/4).

nemtudás fn

(4)

Nemlét. *Síromba tsak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' kietlenén vezetni* (305/78). *Aludtam mélyyenn a' tsendesség ölébenn A' magam nem tudás tsendes éjjelébenn* (201/82, 454/634). *Nem tudás* (406/2).

némul lk: meg~.**némulva** lk: el~.**-nemű ~ -némű** Ő: annyi~, mi~, minden~.**nemz** i

(13)

Férfi nővel, ill. hím nőténnyel közösülve vmely magzatot létrehoz. *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! ezt illő tudni, ki vólt, 's mi vólt? Nemzé Fényes István, Szabó Erzsébettől* (222/21). *Sőt bogaratska nősz másík bogaratskán, Sok millió ~ik fiat egy fogatskán* (330/1920). *Nemze* (453/262), ~ett (114/55, 82, 126/66, 259/160, 196, 298), ~ettem (73/1), ~etted (196/83, 380/81), ~ettenek (114/73).

nemzés fn

(1)

Páratlan nemzés: férfi nélküli fogantatás. Ezen bámúlván Júno, 's hasonló páratlan ~re törekedvén, elindult az öreg Oceánhoz, hogy

tőle tanátsot kérden a' felől, mi móddal lehetne néki is férjfi nélkül gyermeke (330*/202/3).

nemzet fn

(119)

1. Történelmileg kialakult tartós közösség, amelyet közös nyelv, terület, gazdasági élet, kultúra tart össze. *Áldjad tehát annak nevét Magyar Nemzet! Kit Hazád nyelvednek illy díszére nemzett* (126/65). *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/60). 2. *Emberi ~: emberiség. Mikor Prometheus a' meg készítetett Sárból ki gyurta az emberi ~et Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek* (26/2). *Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/62). 3. Nemzetség, család. *Az egész Tábornak Opor Fő Vezére Mind az öt osztálynak volt tellyes díszére. Mert nemes ~e régen fényeskedik, 'S vitézséggel híres Ősökkel kérkedik* (330/259). *A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu ~ből való Chinai Császár* (313*/100/2).

~ (114/450, 253/54, 62, 69, 258/61, 259/161, 243, 297, 267/23, 179, 413a/647), ~' (259/3, 31, 306/80, 288, 330/558), *Nemzet* (114/397, 404, 482, 491, 190/84, 256/1, 257/193, 258/21, 259/197), *Nemzet'* (114/19, 81), ~ek (42/3, 259/397, 313/133, 337/403, 397a/230), *Nemzetek* (70/11, 111/64, 195/37, 259/369, 313/141), ~ek' (259/420, 337/38), *Nemzetek'* (257/164, 288/38, 49), ~em (432/74), *Nemzetem* (124/21, 163/38, 267/127, 306/158), *Nemzetem'* (259/506), *Nemzeted* (330/594), ~e (114/318, 337/258), *Nemzete* (418/73, 450/24, 27), ~tiünk' (306/153, 452/40), *Nemzetünk'* (439/43), ~i (454/461), ~et (267*/19/14, 337/135, 454/587), *Nemzetet* (114/986, 190/84, 257/153, 450/7), ~ét (418/119), *Nemzetét* (114/408, 330/132), *Nemzetit* (450/19), *Nemzetünket* (114/506, 257/64, 259/6, 11, 18, 26), ~nek (114/413, 193/9, 259/262, 378, 306/286, 313/129, 337/214, 454/524), *Nemzetnek* (114/460, 580, 259/335, 452/4), ~eknek (255/15, 259/408, 451/15), *Nemzeteknek* (330*/204/12, 368*/31/20), ~emnek (337/159, 358), *Nemzetemnek* (163/25), *Nemzetének* (442/5), ~ünknek (267/112, 267*/18/9, 306/226), *Nemze-*

tünknek (251/14, 259/14, 439/37, 445/47), *Nemzetünknek* (188/100), *Nemzetünkben* (330*/188/8), *Nemzetünkben* (188/159), *Nemzetünkön* (163/11), *~től* (267/113), *~ektől* (259/365), *~hez* (337/404), *Nemzetként* (257/64), *~tel* (259/274), *~ünkkel* (330/588).

nemzetes mn (7)

Nemesek címe. *T. N. Mihályfalvi István Úr utolsó Tisztességére* (217/cím). *Nemzetes Kapitány és vitéz Prokátor!* (266/43) *N.* (308/cím, 330*/188/7, 368*/187, 196, 198).

nemzeti mn (15)

Az egész nemzethez tartozó, rá jellemző, vele kapcsolatos. *Fizignát kezdi hívni A' Nemzeti Conventet* (114/388). *A vízen fellyúl tsillámla Nemzeti Kokárdája* (114/234). *Nemzeti Karaktere tsak az Anglusnak és a' Magyarának van* (330*/156/14). *~* (330/1987, 330*/156/15, 418*/176/4), *Nemzeti* (114/502, 527, 238/9, 330/565, 330*/156/2, 418*/176/6, 439/cím, 450/1, 28).

nemzetség fn (11)

1. Egy ősötől származó, tágabb értelemben vett család. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod, Hogy légyen házatat építő Esdrásod, Egész Nemzetsége e' Lévi' fiának* (225/101). *Felségedet meg követem, Nemzetségem 's eredetem Vallyon miért kérdezi?* (114/68) **2.** Nép. *Bólts lelked fog behozni A' földre békeséget, És minden ~et Te boldogítani fogsz* (259/429). *~* (259/78, 330/1713, 397a/469), *Nemzetség* (200/50, 246/27, 259/481), *~nek* (259/252), *~éből* (445*/233/6), *~en* (337/225).

nemzett in (1)

Létrehozott. *Mikor mint a' földtől ~ Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros serege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/18).

nemző mn (3)

Termőképes. *A' tavasz hát legjobb dísze az ágaknak 's a' fáknak Tavasszal vár a' dagadt föld ~ magot magának* (413a/863).

nemzőerő fn (1)

Nemzőképesség. *Ama nemző erő származott belőllem Mely a gyönyörűség dühös hagy-*

mázzába Nemze 's bévetett e nyomorult hazába (453/260).

nemzőrész fn (3)

A virág része; a bibe. *A rohanó zápor a' rétet el mossa A virágok nemző részit le tsapdossa* (86/24, 198/24). *A' növények' Nemzőrészei a' Virágban vagynak* (330/200/14).

néne fn (5)

1. Idősebb nő. *Éris is hát ennek [Dorottyanak] áll meg a' hátánál. Azon töprenkedik, miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe* (330/710). **2.** (Idősebb nő megszólításaként). *Nézd el, a' hangos filoméla, Nénnye, 'A Tavasz hogy jött, kiderüle Fénnye, Fészkel és kedves fiait segíti Majd ki repíti* (117/1). *Eb, a' ki kenteket, Néném! megköveti* (330/1157). **3.** *Phoebus vissza térő Nénnye: Artemisz, azaz: a Hold. A nap sugarival, mind veressellenek Meg halaványodván arany színű fénnye El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye* (83/14). **4.** *Lantolnak a' nénék: hárfáznak a műzsák. Illetlen gondolat, 's szégyen a' műzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól. Hát borra változtak már a' Hippokrének? 'S körülte dözsolva lantolnak a' Nénék* (219/56).

nép fn (203)

1. Nagyobb emberi közösség, amelyet a közös nyelv, közös eredet, közös hagyományok fűznek össze. *Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar ~ előtt betsületbe jőnek* (259/222). *Jer Barátom! Pézeliddel, Gazdagítani Népedet, Ülj üres helyére; hidd el, Néped áldánd Tégedet* (163/30–2). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap alatt laknak, Hírdetik, ki volt Homérus!* (255/25) **2.** Az anyagi termelésben közvetlenül részt vevő dolgozó tömeg, ill. a parasztság. *Banyaposz néven esméri a' ~ némely helyeken a' pöfeteget* (330*/158/1). *József, kinek nem lesz félvilágon párja, Ki minden Országit maga összevejárja, Hogy megismerhesse saját jobbágya-it, Hogy megorvosolja a' ~ panasszait* (259/210). **3.** Vmely meghatározott területen, helyen lakók közössége ill. összessége. *És mint te, úgy megöltt Unokád is végre Páris' ~e előtt hág a' ditsőségre* (337/308). *Bár a' melly ~ a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt*

víz elibe rakta (52/13). 4. Tömeg, sokaság. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' ~ kétségeskedett* (239/202). *Bordáts, 's az egész ~ a' fejét lesüti, Nevettében majd a' guta meg nem üti* (330/603). *Béjön a' Hazának Szüze a' Templomba, Utánna számos ~ 's Gróf Szétsényi nyomba* (306/220). 5. Személyeknek vmely meghatározott céllal, vmely alkalomra összegyűlt csoportja. *Hány száz válogatott, körmön fontt, természetes ifjak Vagynak az országban, hadi ~, Bellóna' vitézi?* (258/97) 6. *Népek*: emberek. *Így szedik a' vidám ~ek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a' fejér gohért* (313/54).

~ (117/8, 185/170, 192/54, 247/31, 253/40, 258/89, 259/50, 182, 441, 267/86, 91, 326/18, 327/63, 330/1181, 1187, 1199, 1271, 1493, 1497, 330*/156/6, 330*/180/3, 337/137, 186, 253, 316, 318, 318, 341/15, 397a/422, 1085, 400/66, 413a/813, 1067, 1099, 432*/206/1, 452/64, 454/351, 385), *Nép* (114/492, 766, 163/16, 190/10, 195/57, 225/102, 257/88, 145, 155, 183, 191, 199, 207, 259/43, 49, 313/27, 134, 330*/143/4, 454/368, 370), ~' (259/616, 268/18, 36, 337/145, 397/20, 397a/1165), ~ek (68/15, 126/7, 193/36, 215/70, 225/141, 245/37, 258/6, 259/65, ~ek' (259/326, 389, 633, 330/289, 593, 337/77, 286, 400/53, 413a/930), *Népek* (190/46, 68, 257/58, 454/387), ~ek' (259/305, 267/153, 317/54, 337/50, 220), *Népek'* (195/51, 313/9), *Néped* (225/4, 337/150), ~e (217/58, 253/40, 306/287, 337/309, 407, 465/19), *Népe* (244/31), ~e' (307/6), ~ünk (214/111, 268/174, 395/43), *Népünk* (257/78, 101, 120, 386/10, 390/36), *Népei* (60/27, 451/25), ~et (214/75, 259/442, 313/114, 330/163, 1177, 337/135, 465/13), *Népet* (330/1215, 1578), ~eket (215/74, 313/91, 96, 330/1838, 337/37, 215, 397a/842), *Népeket* (195/34), ~edet (337/149, 252), ~ét (259/281, 307/2, 317/139, 330/1353, 337/309, 397a/947, 413a/470), ~ünket (225/94, 416/7), *Népeit* (413a/139), ~nek (253/64, 267/117, 176, 268*/22/3, 330/929, 337/31, 146, 204, 246, 400/37, 70), *Népnek* (212/94, 330/137, 454/374), ~eknek (267*/19/11, 337/21, 418*/176/5), ~ének (114/428, 306/136, 154, 307/21, 337/297), *Népének* (330/2056), *Népbe* (457/

8), ~ben (337/254, 413a/816), ~re (413a/1052), *Népre* (25/15, 190/41), ~ére (78/28), ~üinkre (114/469, 259/502), ~eken (259/354), ~ekről (454/387, 522), ~éhez (330/406), *Népünknel* (330*/154/2), ~től (247/27, 259/466), *Népiért* (400/14), ~pel (225/84, 267/177, 307/39), *Néppel* (257/233), ~ekkel (259/106), ~eddel (337/182), ~ével (397a/613), ~ivel (317/240), ~ünkkel (267/174).

Ö: alj~, fejr~, ház~, köz~.

nepente fn (4)

Fájdalomcsillapító és álomhozó gyógyszer. *Vidám Hegyek! Nem terem é rajtatok egy Nepenthe Melyre az áldott természet öröm balsamát kente* (162/21).

Nepente (220/31, 273/23), *Nepentét* (264/6).

népes mn (3)

1. Ahol sok személy van. *Itt a' ~ Ref. Collegium értetődik, mely az említett nagy égésben szintűgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1). 2. Sok személyből álló. *Itt ~ országot nem szükséges várunk, Tsak apró különös csoport közt kell járnunk* (454/531).

Népes (310/42).

népesül lk: meg~.

népetlen mn (1)

Üres. *És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy gipszből gyúrátták ~ kassokat* (341/56).

népgyőző mn (1)

Győzedelmes. *Most, most örülj; mert Néggyőző a' te nagy neved Vay* (405/38).

Nepomuk fn (1)

Nepomuki Szent Jánosnak a falvakban gyakori szobra, vagy valamilyen egyházi könyv. *Ama' méreggel el telvén, Szinte a' földre bukkott, De a' partról fel emelvén Egy vaskos ~ot, Limonőhöz hozzá sujta* (114/815).

népség fn (6)

1. Megvetett emberek csoportja, tömege. *Készülnek immár az hadak, és liheg A' Szittya ~ vívni* (445/42). 2. Összeverődött tömeg. *Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott. Felzendült mind a' két ~ 's öszvetsapott* (330/1302). ~ (317/5, 327/17, 330/1173), *Népséget* (330/369).

Neptun ~ Neptunus fn (13)

1. Személynév. (A tenger istene a görög mitológiában.) *Újabb zavarodás lázzad a' tengeren, Verődnek a' habok egymáshoz ezereken. Meg érzi Neptúnus, meg jelentvén néki Híg palotájának le-húltt omladéki (202/45). Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat, És te Neptun, ki a földbe ütvén hármass villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat (413a/13).* 2. *Neptun országa:* Neptunnak, a vízi istennek birodalma; a tenger. *A' halászbúsabban vált meg kunyhójától Másnap, mint a' kalmár Neptún' országától (202/144). Neptun (11/9, 92/99, 141, 239, 231/479, 413/17), Neptunus (56/45, 231/295), Neptunt (92/66), Neptunna (92/299).*

Néreus fn (1)

Az egyik tengeri isten az ókori görög recevilágban. ~' *karjain enyelgő szűz leán! ... Zengd ki én helyettem saját ditsóséged' Amaz öt világnak, a' melly ural téged (337/261).*

Nestor fn (3)

Személynév. (Homérosz Iliásának hosszú életű bölcs görög királya.) *Mint ~nak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ég ditsó vára (75/15). ~ok (215/95), ~a (212/94).*

nestori mn (1)

Nestorra jellemző. *Légyen életednek foghatatlan fényle Engedjen éltednek, kívánom, e végezt Sokáig terjedő Nestori vénséget (74/22).*

nesz fn (6)

1. Finom halk zaj. *De egy búbájós hang' ~ére E' víg Scénák eltűntenek (426/49). Ah, ha ebben a' köz örömben, Melly már elterjedt szerteszétt, Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkissebb ~ét (379/36).* 2. Zaj, lármá. *Más-felől az Ifjak e' szép hartz' ~ére Indúlni akartak Hímen védelmére (330/1289). ~e (400/81), ~ét (413a/1049), Nesztét (267/20).*

nesze msz (6)

(Valaminek az átadását kísérő, elfogadásra felhívó szó:) tessék, vedd el. *Nesze ez a' véres pálma, A' mellyért fáradt szabtyád (368a/101). A' Békekötésre Tölts pohárt, gyermek! ~ tölts feje bört (287/1). ~ (333/63, 348/12, 12), Nesze (227/6).*

neszmélyi mn (1)

Neszmélybe való. *Hadd fessék le énekembe A' Neszmélyi jó borok, Melly nagy tőzzel szálltak szembe Két hatalmas táborok (317/30).*

Neszter fn (1)

Folyónév. (A Dnyeszter folyó régies neve.) *Oroszok' Tsásárja! ... Verd hadra a' Neszter' 's Visztula' városit (337/201).*

netám l. netán**netán hsz (3)**

1. Esetleg. *'S hogy a' kedvetlenség több erőt ne végyen, 'S ne tán az örömben nagyobb tsorbát tégyen, ... Mond: Hozzanak elő más-lás-butelliát (330/448).* 2. *Nehogy. De nevem ne messék kőbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott szájonaganak, Még holtom után is Lyánnak tsüfoljanak (330/1571). Ne tánn (176/30).*

név fn (270)

1. Egy bizonyos személynek egyedi megjelölésére használt szó, szókapcsolat; személynév. *De még is van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Míg az áldott Hunyadi ~ fenn marad a Hazában Horváth ditsó neve is zeng minden Magyar szájában (111/71, 72). Lessz még a' Magyarnak olyan ditsó neve A millyen volt a' Márs mezején eleve (81/25).* 2. Vmely állat egyedi megjelölésére használt szó; állatnév. *Nállunk a' Kuttyáknak tíz nevei vagynak (60/26).* 3. Köznév, szó. *Boldog vólt a' Világ! S' e' hiú ~: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség (190/51). Azután az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak. Ez a' ~ még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott (267*/13/5).* 4. Vmely (valóságos v. képzeletbeli) földrajzi hely, folyóvíz, tenger stb. elnevezése. *Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az élet; 's a' vizét magad is zavarod (211/21).* 5. Az a rendszerint ismert, híres személy, akit vmely név jelöl, a név viselője. *Sok nagy nevek 's betses érdemek egy sorban Megvetve heverték mohosan a' porban (237/39).* 6. A tulajdonnév betűivel írt képe. *Négy betűből áll neve mindeniknek (287/57).* 7. Szárnyára veszi vkinek a nevét (a hír): híres lesz. *Ó hír! Vidd hírül ezt kérlek te magadnak Hogy verseim néked illy ditsérést*

adnak: *Majd talám fel vészi nevemet szárnyára 'S pengeti azt egész hazám' hallatára* (193/51). **8.** *Hirbe keveri vkinek a nevét: rossz hírét kelti. Azért nem vádolkak káromra tégedet Nem akarom hirbe keverni nevedet* (176/84). **9.** *Vkinek a nevét a felhőkre hányja: az ég felé fordulva imádkozik. Örül [Muhammed] hogy nevét a' felhőkre hányja Zöld sejem turbányba fénylő Muzulmánnya* (190/33). **10.** *Maga nevében: ő, saját maga. Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek* (188/91). **11.** *Vkinek a nevében: helyette, megbízásából. Itt ülök, a' Napis el hágy már engemet 'S a' lelketlen fáknak mondom keserveimet; Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe* (196/91). **12.** *Jó néven vesz vki vmit: örömmel vészi, örül neki. De semmi, jó neven vesz talám Kata Azt is, a' mit Múzsám illy hamar írhatta* (340/29). **13.** *Nincs neve: ismeretlen személy. Végre egy tetézett Tálba lépés mézet Kűlde egy jó Nints-Neve* (135/15).

~ (83/49, 201/36, 287/53, 54, 418*/173/6, 454/598), *Név* (259/245, 290/26, 417/11), ~' (259/540, 331/41), *nevek* (330/391, 330*/173/3, 418*/173/4), *Nevek* (92/42, 259/354, 330/400), *Nevek'* (163/47), *nevem* (103/6, 148/71, 317/49, 330/1570, 437/6), *Nevem* (171/4, 299/31), *nevem'* (148/68, 330/1938, 338/9), *neved* (67/32, 75/2, 342/23, 349/18, 398/7, 405/38), *neved'* (337/16, 454/572, 824), *Neved'* (222/90, 259/386, 439/71), *neve* (6/1, 67/cím, 80/14, 92/325, 114/129, 131, 405, 192/55, 203/25, 209/84, 211/47, 221/3, 231/486, 239/163, 306/209, 307/12, 310/42, 330/382, 330*/140/8, 330*/154/6, 6, 330*/181/2, 330*/200/29, 340/25, 385/24, 418*/176/1, 439/58, 453/169, 456/38), *Neve* (124/18, 132/18, 178/4, 189/1, 306/216, 310/16, 338/52, 450/27), *neve'* (326/50), *nevünk* (267*/15/3, 418/73), *nevetek* (258/99, 267/251), *Nevetek* (217/132, 241/14), *nevetek'* (259/127), *nevei* (237/119, 330*/195/9), *Neveik* (188/41), *nevet* (53/1, 80/50, 111/66, 213/57, 216/77, 217/82, 233/26, 248/5, 259/38, 98, 434, 267/96, 149, 166, 200, 328/4, 330/1170, 330*/143/3, 330*/188/16, 330*/199/10, 337/116, 168, 342/25, 432/58, 432*/202/1, 442/7), *Nevet* (168/2,

215/92, 337/6), *nevemet* (454/ 925), *nevedet* (111/53, 130/11, 259/229, 231, 338/26, 405/3, 454/103), *Nevedet* (208/14, 438/6), *nevét* (25/11, 69/7, 114/788, 126/65, 142/24, 193/34, 220/36, 239/231, 267/194, 267*/19/2, 299/47, 307/26, 314/36, 323/16, 330/240, 428, 330*/149/5, 349/5, 377/1, 405/17, 413a/773, 415/34, 428/70, 453/6), *Nevét* (53/12, 124/8, 132/17, 172/29, 176/34, 188/45, 225/23, 238/109, 255/14, 306/273, 312/14, 400/12, 417/36, 446/8), *nevünket* (259/587), *neveket* (259/633, 413a/626), *neveit* (306/53), ~*nek* (259/155), *neveknek* (439/39), *nevednek* (289/28, 308/39, 397a/899), *Nevednek* (235/30, 236/31, 440/14), *nevének* (178/9, 308/17, 337/193), *Nevének* (92/196, 188/148, 237/124, 331/38, 418/14), *nevembe'* (380/89), *nevedbe'* (259/241), *nevébe* (317/15), *Nevébe* (238/30), *nevekben* (307/67), *Nevekben* (397a/232), *nevében* (217/136, 337/180, 432*/206/1, 452/40), *nevemre* (428/175), ~*en* (114/78, 228/40, 330*/151/2, 330*/158/1, 337/320), *nevenn* (122/2), *nevén* (225/22, 330*/173/6, 374/4, 431/18), *neveteken* (215/123), ~*re* (330/1113, 418/94), *Névre* (190/61), *nevedre* (268/143, 454/846), *Nevedre* (307/73), *nevére* (259/394, 337/241, 316), *Névére* (420/12), *nevekről* (442/20), *nevéről* (107/12, 307/36, 352/12), ~*től* (267/157), *nevétől* (357/11), *nevénél* (306/256), ~*ért* (259/514), *Nevestől* (382/6), ~*vel* (12/16, 259/120, 260, 268/99, 330/1111, 330*/144/1, 413a/618, 439/67, 456/32), *Névvel* (92/238, 148/61, 176/41), *neveddel* (220/43, 330/22), *Neveddel* (230/22, 24), *nevével* (29/24, 149/80, 192/54, 259/382, 288/40), *Nevével* (25/8, 190/32, 255/11, 451/11), *nevekkel* (306/79, 337/395), *Nevekkel* (188/138).

Ö: *hír~.*

nevedékeny mn (1)

Növésben levő. *Kívánjuk hát, éllyen szerelmes párjával, Éljen ~ három Nymfájával* (340/34).

nevededik i (2)

1. *Nevelkedik. E' nem bálba nevededett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak* (114/711). **2.** *Nő, növekedik. Gyenge melljét mindjárt méltatlanul verve Nevededett szörnyen bús szíve keserve* (77/256).

nevekedő in
Növekedő. *Most már terád jutottam Bakkhe 's téged énekellek az erdei bokrokkal És a' las-san ~ olajfa suhantzokkal* (413a/527).

nevel i
1. (Fiatl személyt) testi, szellemi fejlődésében segít. *Pázsí, frantziául Page, olyan nemes gyerkőtz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál ~nek* (330*/189/2). *Szép kis iffasszonyág, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ őtet galántul ~te* (330/175). 2. (Növényt) ápol, gondoz és ezzel elősegíti, hogy megnőjön; természet. Én is ~tem egy virágot, *Kit lopva egy hernyótskára gótt* (391/13). 3. (Föld, időjárás, természet vmely növényt, állatot) fejlődésében segít; növeszt. *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet ~e A sűrű erdőnek árnyékos kebele* (214/1). *Mennyi szilaj ménest, paripát ~ a' ti mezőtök?* (258/95) 4. Növel, fokoz. *És hogy a' gonosz-ság a' földet eltelte, Tsak diadalmadat 's erődet ~te* (337/8). ~ (413a/69, 784, 994), ~nek (454/50), ~t (100/15, 334/5), ~e (64/24); ~te (249/43), *Nevelte* (215/112), ~ték (334/17); — ~jek (454/647); ~jem (173/10) ~je (259/310).
Ik: fel~.

nevelés fn
1. (Fiatl személy) testi, szellemi fejlődésének irányítása, segítése. *Úgy is az Asszonysemélyekkel vélek születik [érzékenység], 's a' szerentsés ~ által ingerlőbbé tétetik valamely kellemetes Bizarria* (368/16). 2. Vminek a növelése. *Tölt juhok bégetése, [m]éhecské dolgozása, A Békák kiáltozása Mind örömünknek ~e* (123/24).

nevelhet i(1)≡(Növényt) ápolhat, gondozhat, és ezzel elősegítheti, hogy fejlődjön. *Midőnn osztánn a' szilfákra mászvánn izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel. Addig félnek a' fegyvertől, de most már keményebben Bánhattz velek, és pongyola ágát nevelhedd szebben* (413a/913).

nevelkedik i(2)≡(Ember, növény) nő, fejlődik, növekszik. *A' mint nő a plánta, az égnek harmatja Mikor reá kövér cseppjeit hullatja,*

Úgy nevelkedj te is testbe, és lélekbe (215/149). *Plántáról ~ a kemény mogyoró fája* (413a/590).

nevelni in
1. (Föld, időjárás, természet vmely növényt) fejlődésében segíteni; növesztetni. *E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten szedheted gazdagon a' szőlőket* (413a/717), 2. Növelni, gyarapítani. *Atyjok' ditsősé-gét kívánják ~, 'S a' nemesi nevet duplán érdemelni* (267/95). *Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így ~ számát szoknyás Verbungjának* (330/1012).
nevelnem (299/53).

nevelő in/fn
I. in (Fiatl személy) testi, szellemi fejlődését irányító, segítő. *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy házaknál a' gyermekeket ~ 's az azoknak gondját viselő Asszony-személy* (330*/176/4). ~ (445/60).
II. fn Gyermekek nevelésével foglalkozó személy. *Kanász marad a' kinek A' ~je Kanász* (334/21). ~ji (212/33).

neveltetik i
Nevelődik. *Nemes — — — hűséges Atyának És — — — — szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett* (210/67).

nevendék fn
Növendék, tanítvány. *Nemes szívű Nevendékek! kiket főrrónn szeretek, Miolta megemertetett a' Poësis Veletek* (241/1), ~iben (330*/173/12).

nevendékültetés fn
Fiatl növény, palánta ültetése. *De ha vigyázó a' Gazda, választ két egyforma helyt, Az egyikbe tsemetékkel nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha megnőnek sorjába elplántálja* (413a/797).

nevet i
1. (Jókedvében, vmilyen fonák helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot ad. *Imádkozunk! Együnk! Csitt! Hallgass! Ne nevens! Együnk!* (330/639). *Síma száddal mit kecsegtetsz? Mért ~sz felém?* (427/10) 2. Vidáman, jókedvűen

mulatozik. *Rejtőzván szent Maskarában A' Vallás állortzájában Negyven napig ~ek 's Fársángolok Véletek* (133/56). **3.** Nevet vmin: jót mulat rajta. *Jer, barátom! lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül nevéssünk Mások' bolondságain* (456/71). **4.** Nevet vkit/vmit: nem vesz vkit/vmit kellő komolysággal. *Késő volt már akkor. Már őket ~te Carnevál, és magát az ifjakhoz vette* (340/1643). *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Esmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy ~em léted', erőd', neved'* (454/572). **5.** (Természeti tárgy, táj, jelenség) vonzóznak ható külsejével derűt áraszt. *Itt van a' legvégső oltára Pallásnak Az emberiségnek, a' tsinosodásnak, Ezen túl Keletre ~ a' szép Moldva* (313/79). **6.** Rózsákkal ~: kedvez. *Eddig élttem tavasszára Mennykőt az ég nem vetett, 'S Májusi hajnal' módjára Csak rózsákkal ~ett* (425/48). ~ (248/6), *Nebet* (397a/1105), ~ek (267/251), ~sz (349/26), ~lek (276/14), ~em (90/3), *Nebetted* (199/109), ~i (111/14, 418*/175/6), *Nebettem* (148/32), ~tünk (148/32); ~te (330/879), ~ték (148/31). — ~nék (53/18, 255/36, 451/36). — *nevéssen* (233/52); *nevéssék* (453/13).

Ik: agyon~, el~.

nevetés fn (5)

Az a cselekvés, tény, hogy vki nevet. *E' szókora víg ~sel Nyitván szép ajakait Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait* (114/147).

~ (154/37), ~idet (212/128), ~sel (231/444), ~ünkkel (148/33).

nevetlen mn (1)

Névtelen, ismeretlen nevű. *Béla Királynak ~ Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6).

~ 418*/174/2).

nevetni in(2)≡(Jókedvében, milyen fonák helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot adni. *Már a galánt lelkek nem győztek ~, Sok szemek kezdenek együtt beszéllgetni* (330/337).

~ (288/102).

nevető in (1)

Hozzám nevető: felém derűt árasztó. *Én a'*

tarka virággal Hímzett rétbe' tekintgetem A' rám integető egert, Az hozzám ~ berek' Ékeségeit (403/61).

nevetség fn (3)

1. Nevetés. *Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg volt ~!* (330/1714) **2.** Nevetséget csiná: nevetést kelt. *Illyenkor a' tsinál legtöbb ~et, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak, hogy vigyáznak magokra 's hogy szedődnek rá, 's a' t.* (330*/164/9).

~nek (330*/164/6).

nevetséges mn (1)

Komolyan nem vehető. *Eggyzersmind az ellenséges Nemzet ellen nevetséges Beszéddel protestálnak* (114/397).

nevette fn (2)

Neveltében: nevetése közben. *Bordáts, 's az egész nép a' fejét lesüti, Neveltében majd a' guta meg nem üti* (330/604).

~kbe (215/62).

nevettet i (1)

Nevetésre késztet. *Az Üress agy megvét min-dent, ha ~ Komoj elmékedést és mély lelket tettet* (382/13).

nevetve in(3)≡(Jókedvében, furcsa helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot adva. *Mérgébe' a' kis Isten E' mézet ujja' végén Lillámnak ajjakára Kené, 's ~ monda* (370/7).

~ (347/15, 453/227).

nevetvén in (1)

Nevetve. *'S körülte táborsántot vetvén, 'S az ellenség' dühét ~, Megójjá őt* (257/158).

nevez i (20)

1. Nevez vminek, vmilyen névvel: vmilyen néven emleget, vminek hívja. *Néha azt ~ik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). *Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexoconjai* (114/999). *Lúdgége névvel ~ik a' Duna' két mellyékén a' téstának azt a' nemét, a' mellyet a' Tisza körül tsigának hívnak* (330*/144/1). **2.** *Vhonnan ~i magát vki: vhonnan a nevét kapja. Kapos Mérő, ahonnan ~i magát a' T. Mérey familia, fekszik Kaposvárhoz fél órányira* (330*/138/1). **3.** Nevez vkit vhogyan: emleget

vkít, beszél róla. *Majd mikor fíjaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva ~nek* (442/16).

~ (342/1), ~ett (450/32), ~tek (330*/156/3); ~em (330*/156/7, 432*/200/1), ~i (330*/137/7), ~ik (313*/102/3, 330/1888, 330*/180/1), ~te (317/113), ~ték (267*/15/1, 267*/19/12, 418*/174/1). — ~zenek (393/10); ~zem (330/1885).

Ik: el~.

nevezés Ik: el~, ki~.

nevezet fn

(9)

Vminek a neve, elnevezése. *Barátság! barátság ó édes ~* (63/11). *Párt ütő ez igen borzasztó ~* (80/1).

~ (200/46, 209/60, 225/51, 287/13, 447/81), *Nevezet* (134/81, 235/9).

nevezetes mn

(6)

1. Ismert, híres. *A' Toponári Zsidók ~ Muzsikuskok Toponár nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1). **2.** Említésre méltó, érdekes. *Béla királynak nevetlen Íródeákja minden ~ dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6). *A' tsata, a' ~ebb történetekkel* (114/629). ~ (330*/148/1, 3); *leg-nevezetesebb* (267*/15/4).

nevezetesen hsz

(1)

Pontosan megnevezve; mégpedig. *Mongolfier nevű Frantzia találta fel Parisban, 1783. a' levegőégbeli hajót, mellyen azolta Blanchard Úr, kiről az alábbi versekben szó lesz, sok ízben produkált, ~ Bétsben is* (330*/139/3).

nevezett Ö: úgy~.

nevezetű mn

(1)

Nagy ~: híres, ismert. *Ezek között látszott a' nagy ~ Dugonitsnak metszve néhány arany betű* (237/121).

nevezhet i

(1)

Vminek ~: vminek hívhat. *Innen ezt a' Végvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nándorfejérvárnak ~ték* (267*/19/7).

nevezhetni in

(1)

Lehet nevezni. *Tsak annyiba ~ ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7).

nevező Ik: el~.

neveztetik i

(3)

1. *Vminek ~:* vminek nevezik, hívják. *Mint-hogy ezt a' Török szokásoknak követésére veték fel az Európaiak: azért nevezetett Diván-nak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Diván-ról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni* (330*/177/2). **2.** *Vminek ~:* vmilyen tisztségre jelölik. *A' Posony Városába, 1802. Eszt. Majus 2dik napjára rendeltt Ország Gyűlésére Szathmár Vármegye Követének ~* (445*/232/4).

neveztetett (247/26).

neveztetni in

(1)

Elnevezni. Szűz Mária engem szeret, 'S rólam kíván ~ (148/60).

nevezvén Ik: el~.

névnap fn

(6)

1. Az a nap, amelyen vkinek a keresztnéve a naptárban szerepel. *Név napra írott Verse* (74/cím). **2.** E nap alkalmából rendezett összejövetel. *És tsak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat. Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak* (314/52).

név nap (314/25), *Név naponn* (248/27), *Név napra* (75/cím), *név napot* (314/40).

névnapi mn

(1)

Névnapkal kapcsolatos. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt; de — de mennyi pedántok, Névnapi rigmisták, szélmalomok nyüszenek iten* (348/16).

nevű mn

(6)

Vmilyen névvel ellátott. *Az Athenebeliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus ~ sánta Poétát küldöttek nekik* (267*/12/4). *Pámpám ~ pudlija volt Somogyban egy Uraságnak* (330*/192/1).

~ (239/197, 330*/139/1, 330*/146/1, 330*/200/13).

Newton fn

(1)

Személynév. (Isaac Newton (1642–1727), angol természettudós.) *Ő vagy Bernoullival méri a roppant Eget Vagy a ~ tsóvén nézi a végetlen üreget* (111/8).

nexus fn

Kapcsolat. 'S ha igaz, Hogy ember 's majom közt ~ van: te vagy az (254/46).

néz i

(1)

1. Vkit/vmit ráirányuló szymeivel figyel, szemlél. *Csak azt ~em, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog* (169/37). *Vénus az, a' ki míg vitézeit ~i Égő szymeivel halálra igézi* (71/19). **2.** Tekintetét vmerre irányítja. *Nyögve ~ a tó partjára, Eszébe jutván Honnya* (114/212). *Óh! Tehát ne rettegj! — nézz fel! Nézz tsak erre!* (143/9) — *Ni, ni, szymeim, ide nézzetek* (139/1). *Ha tudna, tán hozzánk szólna, Olly szelíden ~ felénk, Nem hiszem, hogy hamis volna* (231/216). **3.** *Vhogyan ~ vkit/vmit:* tekintetét vhová irányítja úgy, hogy vmilyen érzés, hangulat, magatartás sugárzik belőle. *Imádó szemekkel ~ rakás pénzére* (6/9). *Ámor mosolyogva ~i Vitéz tettem* (238/83). **4.** *Vkire/vmire ~:* arra figyel, foglalkozik vele. *Sőt mind a' világ is Kardotokra ~* (259/666). *Holott nem sokat ~nek itt igazságra, gázságra* (413a/512). **5.** *Vmit/vkit ~:* lát, tekintetbe vesz. *Óh Magyar vitézek! A' kiknek szemében Bátor lelket ~ek* (259/563). *Ez az, melly eggyaránt ~i A' személyt 's az érdemet* (307/49). **6.** *Vmit vminek néz:* annak tart, annak tekint. *Nohát ha pompátlan hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/26). **7.** *Nézd:* figyelj csak ide! *Nézd! — a' füvek' lutskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21, 22). *Nézd tsak azt, ki amott sétálgat kevélyen* (194/1). **8.** *Vhogyan ~ vkire/vmire:* vmilyen módon gondolkodik felőle, vmilyen véleménye van róla. *Még azok is Laurust fűznek Hérosinkra Kik most finnyás orral ~nek Magyarinkra* (81/28). **9.** *Vkinek a szavait ~i:* figyel rá. *És tettésem szerént magokat intézték Mert pénzemért szavam mint törvényt úgy ~ték* (5/26). **10.** *Vmire néz vmit:* vmi-lyennek tart vmit. *Mosszió! Az Úr is tsak kan-életet él; Mire ~te most is a' fársángot?* (330/1378) **11.** *Nagyra néz vki vkit:* nagyra tart vkit. *Uratskáim! Engem azok küldöttek, ... Az a' sok Ifjasszony 's drága szép Leánka, Kiknek, bár magokat olly' nagyra ~ik is, Lába' kaptája sem lehetne egy is* (330/1109). **12.**

Behúnyt szemmel néz: nem tesz semmit, tétlenkedik. *Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazéért hull annyi vitéze?* (267/115)

~ (97/1, 185/142, 238/10, 245/58, 258/86, 297/46, 306/234, 317/235, 328/9, 23, 405/23, 413a/383), *Néz* (280/19, 297/66), *~ek* (454/297), *Nézek* (452/68), *~el* (217/109), *~sz* (267/1), *~ünk* (307/103), *~tek* (453/59), *~nek* (72/30, 170/39, 203/28, 245/32, 257/4, 267/129, 397a/1132), *~tem* (239/210), *Néztem* (114/923), *~ett* (114/657, 418*/176/2); *~em* (64/7, 169/153, 454/39), *~lek* (215/130), *~ed* (257/205, 207), *~i* (77/180, 83/35, 111/8, 33, 80, 244/35, 330/327, 346/2, 368a/80, 375/1, 413a/112, 1047, 460/150), *Nézi* (367/6, 397a/331, 414), *Nézik* (267/61), *~te* (330/116, 1393), *Nézte* (147/2, 231/167), *~ték* (92/321, 114/971). — *~nének* (452/54), *~tem volna* (330/767), — *~z* (330/231), *Nézz* (412/27, 29, 453/25), *~zél* (183/15, 285/43), *~zen* (397a/477, 413a/320), *~zetek* (139/4, 37, 145/9, 10); *~zem* (330/359, 398/1), *~d* (130/15, 190/31, 446/17, 439/69, 71, 455/1), *Nézd* (29/1, 38/1, 39/1, 58/1, 90/15, 19, 127/18, 139/82, 143/5, 11, 186/6, 231/213, 297/70, 306/120, 313/107, 114, 374/14, 400/65, 66, 417/21, 21, 418/15, 421/18, 426/17, 439/71, 446/11, 17, 452/59, 453/79, 165, 282), *Nézzed* (259/463), *Nézze* (330/1673), *~züik* (10/4, 231/12, 330/131), *~zének* (259/152).

Ik: *el~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széj-, szét~.*

nézeget i

(3)

Hosszasan v. többször néz vmit/vkit, vkire. *Mihelyt az oszlophoz közelébb eshettem, A' darab köveket sorra ~tem* (237/96). *Amott az éhkel holt ház nép a' tűz megett Egymásra behullott szemekkel ~* (337/64). *Egy Szívárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' tengerben magára Jöbbrá balra ~* (397a/1128).

nézegetvén in

(1)

Hosszasan nézve, szemlélve vmit. *Mikor már keresztet tettek sok kantsóra Műhejébe mentek ők konkoktzióra 's Ottann ~ a' kész embereket Tsudálták Isteni formájú képeket* (26/7).

nézés fn

(15)

1. Az a cselekvés, hogy vkit/vmit néznek. Szók — Nézés — Kard — Puska — Méreg a' fegyverek Mellyekkel gyilkolják egymást az emberek (453/113). De nem merek hozzá nyúltni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' ~sel meg érem (169/56). 2. Az az arckifejezés, ahogyan vki néz. Vidám a' ~e, módos a' ruhája (330/127). Igéző ~sel kevélyen vigyorog (71/10). 3. Kilátás. Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén, és két oldalra vált Szép kárpitjaival szabad ~t tsinált Egész az oltárig (306/204). 4. Jó ~: kedves, barátságos tekintet. Mégis egy jó ~t tőle nem nyerhettem, Eltűnt — én egy néma kőnek reménykedtem (380/77). ~ (139/50), Nézés' (139/38), ~e (231/213), ~t (196/79), ~edből (196/53, 380/51), ~etekbe (185/197), ~sel (206/14), Nézéssel (244/30).

Ö: leány~.

nézésmegtiltó in

(1)

A nézést megtiltó strásza: ör, aki arra vigyáz, hogy senki se láthasson meg vmit/vkit. Míg a' kívánt nézés meg tiltó Strászálya Éllyel nappal bé zárt ajtóját strászálya (77/69).

nézet i

(2)

1. Kívánja, kéri úgy intézi, hogy vki nézzen vmit. Az elmét rettenetesenn 's irtóztatónn vezet 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét ~i (216/20). 2. Törvényt nézet: törvényt ellenőriztet, betartat. Tekéntetes, Nemes Tanáts bölts Tagjai! Kik ezen városban egy széket ültetek, Hogy az Úr nevében Törvényt nézessetek: Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájjatok erántam mutatott (217/136). ~i (126/26).

Ik: fel~, meg~.

nézgél i

(1)

Nézelődik, nézeget. Több leány van, mint Pílangó, Válogathatni, de bangó, A' ki ~ csak elől (401/21).

nézhet i

(1)

Lehet, szabad néznie. Innen jobban belé láthat 'S ~ a' tekenőmbé (169/12). ~ünk (294/33), ~nek (77/26).

Ik: el~, ki~.

nézhetni in

(1)

Lehet látni. Őtet úgy ~, mint egy tökéletest, Kinek minden ízén Vénus egy Vénust fest (330/187).

Ik: meg~.

nézkél i

(1)

Nézeget. De a' míg ezeket ~em gondosan, 'S Festetits! Tégedet olvaslak hosszason: Béjön a' Hazának Szúze a' Templomba (306/217).

nézni in

(5)

1. Tekintetet vmerre irányítani. Innen leg szebb lesz ~ a' Magos égből reájok (114/623). 2. Látni. Kék homály alá takarja Mindentlátó szent szemét Az ég, 's ~ nem akarja E' kegyetlenség' nemét (397a/211). 3. Vhogy ~ vkit/vmit: tekintetet vhová irányítani úgy, hogy vmilyen érzés, hangulat, magatartás sugárzik belőle. Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal? Az én végemet is hideg Megnyúgvás' szemeivel kellene néznetek (454/710). ~ (204/52, 454/361).

néző mn/fn

(7)

I. mn. Néző szem: figyelő szem. A' kirántott kardok tsillámló ligete A' ~ szemekre fényes homályt vete (192/34).

~ (256/2).

II. fn Az a személy, aki vmely látnivalót, eseményt néz. Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném, Lehetnék ~je im-ez arany kornak (306/161).

~' (146/11), ~t (199/8), Nézőjét (87/8), ~nek (72/3).

nézőszín fn

(1)

Színház, színpad. Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' régi játékokat a' néző színre hozzák (413a/925).

nézőcső fn

(1)

Látcső. Mit szóltok erről Hétmogorok? Ti kik Tátor' havassán tábori abroszok 'S nézőtsövek nélkül jövétek E' Kánaán' mezejére győzni? (418/51)

nézve in

(13)

1. Vminek a tekintetében, ill. vmely szempontból tekintve. Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára ~ Idős öreg: de mégis Ollyan parányi,

hogy lám Tekintetére, 's apró Kis termetére ~ Látszik szopós gyereknek (185/109–13). **2.** Vmivel kapcsolatban, arra vonatkozóan. Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait: Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon ditsekedel Erőd 's hasadra ~ (114/153). **3.** Vki szempontjából; számára. A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne légyen rád ~ határa Mint Nestornak (75/14). **4.** Vmire ~: miközben rá pillant. Így a' Szélnélis gyorsabban Repül szívem a' sok Habban, 'S esméretlen partra kél És reá ~ lassúnak És tsendes fúvattatúnak Látszik akármi gyors szél (177/42). ~ (196/44, 200/73, 241/31, 313*/99/1, 330/138, 358/43, 380/42, 453/164).

Ik: rá~.

nézvé in

(9)

1. Vminek a tekintetében, ill. vmely szempontból tekintve. Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt; képire ~ 'S lelkire, ő olyan mint a' nagy Trézia (258/74). **2.** Tekintve, szemlélve. Most hát tisztelettel ~ a' kantsóba, A' köszöntést ekképp fűzzük egy Csomóba (233/23). Majd a' Halál mindent sírhalomba temet, Nem ~ sem kintset, sem nagyságos nemet (193/6). **3.** Miközben rá néz, rá pillant. Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág prédájával Nézvén farkasszemet (397a/972). ~ (313/13, 330/653, 397a/1031, 418/7), Nézvén (123/32).

Ik: köröskörül~, végig~.

ni msz

(20)

1. <Vkire, vmire való élénk rámutatásnak, a figyelem ráirányításának szavaként.> Látom lábod alatt a' letiportt halált Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fija (338/22). **2.** <Hirtelen felismerés és meglepődés kifejezésére.> Ni, ~, szemeim, ide nézzetek, Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén (139/1–2). **3.** <Bosszankodás kifejezésére.> Most is, míg az Urak ott benn mulatnak, Ni a' szedtevelték mit nem tsinálának! (330/1668) ~ (139/4, 15, 35, 330/1674). Ni (139/4, 5, 8, 15, 35, 454/415), ní (439/65), Ní (197/77, 397a/213, 429, 439/65).

nichts (ném)

(1)

Semmit. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feleltenek (114/934).

Nichts ném

(2)

Elítélő személynév. Báró von ~ a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3). ~eket (330/2006).

nimfa fn

(55)

1. Természeti erőt megszemélyesítő alsóbbrendű, halandó istennő. Ott nem haragos Istenség látszik, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik (139/23). Ti pedig szemeim, ti ide vigyázzatok, Mit akar ott a' ti igéző ~tok? (139/34) — Szépen kékellik, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél; Május' ~ja' Leg szebb lánykája (146/16). **2.** Vízi tündér, habléány, sellő. Két hegy között a' tónak és patnaknak Nimfái kákasátorokba laknak (305/14). **3.** Könnyű erkölcsű nő. Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez (317/147).

Nimfa (139/30, 176/8, 219/87, 263/2, 304/13, 306/25, 326/40, 330/1389, 1781, 1785, 1789, 1793, 2013, 330*/195/1, 435/13), Nimfa' (330/2001, 355/19), Nimfák (144/3, 149/19, 176/113, 219/1, 231/35, 467, 298/23, 330/1893, 373/172, 375/35), Nymfák (238/110, 413a/1051), Ninfák (1/18), Nimfám (158/20, 330/1983), ~ja (197/83), Nimfája (294/cím), Nimfáim (330/1899), Nimfái (203/31, 330/1254), Nimfáji (202/54), Ninfai (56/54, 81/31), Nimfákat (330/1090), ~dat (196/83), Nimfádat (380/81), Nimfádnak (420/11), ~jának (306/238), Nimfájára (306/234), Nimfákhoz (219/69), ~kkal (317/227), Nymfájával (340/34), Nymfaival (11/5).

Ö: vadász~.

nincs ~ nincsen i

(177)

1. Nem létezik: nem fordul elő a létezők között. Nints szebb teremts Lillánál, 'S nálam boldogtalanabb! (428/135) — Osztán nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné (92/119). Hova légyek, nints menedékem (45/4). A' szabadságnál nints szebb kints (142/25). **2.** Nem él vki. En-

nek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkben örökös oszlopot emelünk (214/117). Nézd e Kőt — Sírj te is — Czindery meghala. — Ah nints többé (306/121). 2. <Vonatkozó nm-sal v. vonatkozó hsz-val:> nem létezik; nem áll rendelkezésre vki/vmi. Dörögjön bár, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némül a' dörögés, nints hát miért félni (159/6). Oh te gyötrelmeknek kegyetlen Királlyá Nints, ki veszedelmet valaki ki állja (2/24). Sirok: de sirásom nints kit érdekelfen: Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen (196/47, 48). 3. Nincs mit: nem érdemes, nincs értelme. Óh melly keserves annak élni, Kinek tovább ~ mit remélni (302/26). 4. Vki/vmi nincs a megnevezett helyen. Azért jövök közetek Tehát, szelíd halandók ... Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok lenn Az én szökött fiatskám? (185/37) 5. Hiányzik onnan, ahol szükség lenne rá; nem áll rendelkezésre. Ha ~ az én Lilim velem: mi nekem a' világ? (278/13) — Estve van — mind esmérletlen — így futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — így hijába fáradék (161/21). Nints Idő! — Nyájaddal már semmit nem tehetsz (143/20). 6. <Állapot, helyzet, tényállás:> nem áll fenn. Mert ha csak ~ Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen (288/11). Nincs Lilla, ~ öröm! (302/21) — Hiszen no tsendes este van, Nints semmi szél (333/10). 7. <Mennyiség tagadására.> Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints elég nevezet (209/60). Azért, hogy nem kapok a' gyülevész kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintsen (248/10). 8. <A birtokviszony különböző árnyalatainak tagadására.> Mit ér a' szép gyümöltk maga, Bár sima, 's jó színe, szaga, Ha nints íze, melly tesszen? (134/111) — A' mennykövek tsak a' Tirannusért égnek, De a' mi Csókunkkal nints baja az Égnek (159/8). Szívem reményében megtsalatkozott, Nintsen nyugta bús fejemnek (100/4). Sok elenségeit bátor szívvel vágni Nem retteg, hanem megy míg tsak vége nintsen (29/17). Eszmérek én egy vént, ki az? — neve nintsen (6/1). nincs (246/8, 278/12, 18, 41, 287/24, 302/8, 422/10, 426/3, 447/111), Nincs (278/41, 317/89, 373/21, 22, 374/31, 32, 447/115), nints

(11/13, 103/2, 111/55, 114/436, 148/23, 161/36, 185/30, 199/23, 202/95, 215/127, 238/21, 239/92, 249/40, 253/68, 257/187, 267/250, 279/5, 285/4, 306/301, 309/42, 310/39, 313/80, 314/34, 317/170, 321/1, 330/300, 410, 423, 533, 582, 837, 1026, 1799, 1921, 330*/140/2, 337/121, 186, 340/47, 349/8, 358/17, 379/89, 380/45, 46, 405/7, 413a/277, 292, 1077, 415/18, 425/14, 438/41, 454/109, 277, 863, 454a/32), nints' (134/138), Nints (16/8, 34/5, 92/114, 114/219, 127/25, 131/10, 134/115, 135/15, 175/23, 176/81, 211/33, 216/45, 238/17, 23, 258/48, 277/33, 299/57, 59, 305/62, 307/46, 318/94, 321/1, 326/30, 330/515, 356/5, 379/39, 389/25, 405/7, 410/1, 413a/278, 745, 425/32, 432/54, 452/68), nincsen (302/28), Nincsen (374/21, 435/29, 33), nintsen (30/7, 56/38, 92/278, 111/108, 189/1, 196/41, 200/33, 201/76, 202/38, 211/33, 215/87, 239/139, 248/3, 309/85, 324/14, 327/44, 330/239, 499, 1629, 368a/175, 380/39, 389/15, 454/131, 628), Nintsen (43/15, 129/15, 215/23, 97, 231/409, 236/10, 254/43, 257/31, 288/6, 304/29, 33, 395/37), nincsenek (435/30), nintsenek (210/118, 215/95, 304/30, 330*/188/8, 337/348), Nintsenek (400/29).

Ninus fn (1)

Személynév. <Semiramis férje, Babilon királya.> —...szélllyel ne tévejegnének Hanem tsak a' ~ temető helyének Szélihez mind ketten edgyüvé mennének (77/129).

Nisus fn (2)

Személynév. <Megarai király, akinek leánya Scylla elárulta apja titkát, s aztán az kócsaggá, apja pedig karvallyá változott, s lányát üldözi.> ~ a' híg levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan (413a/410–2).

Nitze fn (24)

Személynév. Nítzém! — tsak érted élek, Jer már ölely meg engem, 'S tedd számra gyenge szadat (186/33). N. Egek! óh jaj! Meg öl a' zaj! (459/13).

~ (143/1, 17, 28, 30, 45, 208/2, 102), Nitze (186/1, 25, 29, 42, 57, 460/4), Nitzé 158/2, 26), ~m (186/39), ~hez (208/cím), N. (459/2, 4, 7, 9, 11).

Nitzki fn

(1)

Személynév. <Nitzky Kristóf gróf (1725–1787), udvari kamarai tanácsos, Mária Terézia bizalmasa: a németesítő törekvések egyik fő támogatója.> *Így lett Urrá holmi ~ És Gras-salkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Ráczt its vics* (246/45).

Nizider fn

(2)

Helynév. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aestheticához valónak tartom. Ez okból teszek oda alább helyette ~t* (432*/202/2).
~nek (432/75).

N. Mélt. l. nagyméltóságú**no msz**

(17)

1. <Felszólítással kapcsolatban; biztatás, sürgetés kifejezésére.> *Szép szóval: ~ osztozzatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni* (92/180). *No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájuk* (114/924). 2. <Felszólítással kapcsolatban; cselekvésre biztató szó, sürgetés nélkül.> *No legyen, nem is nézem hát, Nem leszek olly goromba* (169/153). *No tehát ott kinn hadd essék* (308/43). 3. <Kérdés bevezetéseként.> *Szóllyál — ~ mit mondasz? kérlek! hát nem igaz, A' mit állítottam* (143/49). 4. <Nyomósító szóként, harag, bosszúság, csodálkozás, belenyugvás kifejezésére.> *No hát vessz magadba!* (239/91). *Nem is fog már lenni nyár! Nyár Haj, haj, ~! Be elfáradtam Ugyan nagyon megizzadtam* (389/31). 5. <Elbeszélés élénkítésére, átmenetként.> *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája: No ez, úgymond, magamnak Derék levestikon vala* (92/256).
~ (77/99, 166/23, 310/76, 333/9), *No* (62/4, 92/264, 130/1, 239/99, 310/55, 389/91).

nocsak msz

(1)

Nocsak posta: lovas kocsival szállító posta. *Van ugyan egy könnyű Római lektikám, Abban a Hágón is majd úgy néznének rám, Mint egy Proconsulra, vagy nocsak Postára: De honnan köthessek egy derest rudjára?* (452/55)

Noé fn

(2)

Személynév. <Bibliai alak, aki a pusztító özönvíz után a hagyomány szerint elültette az

első szőlőtőkét.> *Kezdjük hát — Bálint élj sokáig, sokáig, A' szőlőt plántáló ~nak napjáig* (266/34).
~tól (219/31).

nógat i

(2)

Ösztönöz, biztat, sürget. *Annak minden mot-sanása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' tapintásra Készteni ~ja* (169/52). *Jupiter haragja Aquilot nogattya Jöjjön gyors lépésekkel* (32/8).

nógatni in

(1)

Ösztönözni, biztatni, sürgetni. *Tántsra kell ~ az örvendezőket, Illyenkor kiméltni kár a' tzipellőket* (336/43).

nógatás fn

(1)

Ösztönzés, biztatás, sürgetés. *Illy ~ára egy öreg Magyarnak Felültni tsak holmi gyávák nem akarnak* (267/219).

noha ksz

(7)

1. *Annak ellenére, hogy...; igaz, hogy...; bár. Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét sülljede alá A' Tónak fenekére* (114/52). *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az oldalánn tokaival teli Így ~ truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21). 2. *Holott, pedig. Mert nem kapok egy szárnyatlan lovatskát is Kardsza-gon Noha elég nyert itten a' Kúnsági palla-gon* (358/16). 3. *Még ha ... is. Durva Héró-sok! ~ száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/41).
~ (129/37, 339/5, 425/37).

nohát msz

(5)

Nos, tehát. *Nohát hárfátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe. Tágult húrjait Hangoz-tassa itt E' kies berekbe'* (188/140). *Nohát ha pompátlan hagyuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/25).
Nohát (278/35, 330/1453, 358/45).

nolle (lat)

(1)

Nolle velle: akarva-akaratlan. *Nolle velle a Mágnsok Meg esmerték Királynak* (92/57).

non (lat)

(1)

Si ~ ex toto: ha nem is mindenestől. *Máig is,*

si ~ ex toto Saltem potiuntur voto Szakátsnékat tartanak (92/222).

nosza msz

(1)

⟨Felhívásként, biztatásként:⟩ rajta. *Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével* (413a/75).

noszpolya fn

(3)

Naszpolya. El terültek fájok alatt a' berkenyék A kövér ~k a' borzas gesztenyék (87/14). ~ (199/14, 91).

nota bene (lat)

(1)

Nota benébe volt: figyelmet keltően fel volt jegyezve. *Az is ~ben volt, Mellyik mikor született* (92/34).

nót. l. **nóta**

nóta fn

(36)

1. Dal, dallam. *A' Jughász köztök áll 's hangos furuáját Elővévén fujja keserves ~ját* (72/16). *Indult nyelvem bús ~ra Árva gerlitze módjára* (112/15). *Török ~ra* (99/cím). **2.** Vers, strófa. *2^{dik} Nóta* (336/69). **3.** Madár hangja, füttye; madárdal. *A madárkák tsüngnek a' híves ágakról Le száratt a' ~ el tikkatt torkokról* (84/8). *Filoméla új ~kkal Zeng az Ámor' innepén* (375/23).

~ (114/527, 196/8, 330/454, 380/12), *Nóta* (416/cím), *nót.* (225/146), *Notád'* (397a/574), *~ja* (306/105), *~nk'* (424/61), *~jok* (4/10, 200/10), *notáji* (373/67), *~t* (91/10, 114/383, 225/21, 238/84), *~kat* (397a/1086), *~mat* (268/4), *~ját* (216/52, 330/568), *Nótátokat* (397a/744), *Nótájokat* (128/27), *Nótáit* (231/201), *~jának* (397a*/96/1), *~n* (330/1243), *~ján* (397a/785), *~ra* (100/cím, 220/28, 429/15), *~jára* (225/cím).

Ö: öröm~.

nótárius ~ notáros fn

(2)

Jegyző. *Dentumoger, azaz Dentmagyaroknak nevezték magokat régi Elejink, a' Béla Notáriusa szerint* (267*/15/2). *Írja Notáros 'ram!* (330/425)

notér (fr)

(1)

Notárius, jegyző. *Hát össze üt-egy nagy rög a száнка-talppal S a száncia a Notér Úr házának talpal* (228/14).

notus fn

(3)

Esőt hozó déli szél. *Esős nap következik Mert*

a' Notus a' Tengerről közelget, mely a' fákat S vetéseket meg kavarja, zaklatja a' Marhákat (413a/448).

Nótus (327/22), ~t (32/21).

nova (lat)

(2)

Újság. *Az egerek Nóvájokba Róla ekkép' írnak* (114/875).

Nóvákba (114/25).

novella (ol)

(2)

Újság, hírlap. *Maga hordta a' hirt a' világ' fülebe, De most nála bérért szolgálnak mint Úrnál, A' Novella, Zeitung, Gazetta, és Journal* (330/1792).

Novella (330*/195/8).

novellista fn

(1)

Újságíró. *Bé is gyűl a' sok Klubista, Ki mint hajdan Novellista, Tudta a' Politicát* (114/390).

november fn

(3)

Az év 11. hónapja. Itt van már November didergő hónapja Hideg szele a' fák ágait meg tsapja (87/49).

November (199/79, 413/cím), *November'* (199/79).

nő¹ i

(41)

1. ⟨Élő lény, élő szervezet⟩ fejlődve nagyobodik. *[L]áttuk a' füvek hogy ~ttek* (123/37). *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra, mint vénhedett Törzsököd* (153/2). *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzáatlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt ~nek, 'S az Uri udvarba tsak léhűtni jőnek* (330/1655). **2.** ⟨Növény⟩ kihajt és fejlődik; terem. *Itt az önként való gyepek, ott a' gyümölcstfák ~nek* (413a/64). *Két izbe árt az árnyék a' szöllőnek És a' tömött burjánok is benne két izbe ~nek* (413a/959). *Mit ér zöldje a szöllőnek Ha rajta fűrtök nem ~nek?* (389/18) — *Istenek haggyatok békét a' mezőnek, mert az ártatlanság gyermeki itt ~nek* (159/10). **3.** ⟨Élettelen tárgy, jelenség⟩ terjedelemben, jelentőségében gyarapodik; nagyobodik. *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez hasonló köny források ~nek* (71/14). *Ott ~tt költsön Reményünk: Ott lan-kadtt gyenge kényünk* (158/37). *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó enyészetével. Most az egyik nagyra ~, 'S a' másik elmúlik saját ne-*

vével (288/39). *Éllyen ez az újdón újj ház, éllyen és nagyot nőjjön* (310/74).

~ (145/4, 148/7, 182/1, 215/147, 249/34, 257/227, 259/396, 317/172, 374/42, 413a/545, 789, 453/106), *növök* (454/61), ~sz (330/1919), ~nek (68/8, 72/24, 77/62, 210/26, 216/2, 373/160, 413/70, 413a/573, 905), ~tt (413a/128), ~ttetek (176/16). ~ttek (188/59, 214/11). — ~jjön (326/57, 409/29), ~jjenek (413a/208).

Ik: fel~, meg~.

nő² fn

(1)

Házi nő: háziasszony, gazdasszony. *A' vidám kellemességnék Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigének Leveles boltjában sző, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454).

nőhet i

(1)

Tud, képes nőni. *Nem mindenütt ~ minden. A' fűz kedvel patakat Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot* (413a/632).

nőkirály fn

(1)

Királynő. *Mária Terézia, Magyarország' Nőkirálya* (259*/186/8).

nőni in

(3)

1. (Élő lény, élő szervezet) fejlődve nagyobbodni. *Már a' mely fát magról vetnek, lassan szokott ~* (413a/582). **2.** (Növény) kihajtani és fejlődni. *Ezek dajkázkodás nélkül a' mezőn szottak ~* (413a/536).

~ (413a/751).

nőstény l. nyöstény

nőszés fn

(2)

Nők kerülgetése, szerzése, udvarlás. *Vége már a' ~nek! Kiknek nem jut házaspár: Úton-útfélen elég jár. Tsont azoknak, kik késnek; Vége már a' ~nek* (133/28–32).

nőszőhév mn

(1)

Párosodási hevület. *Futnak a' bikák, 's orrok-kal Nősző-hevet lehellnek* (397a/694).

nőtlen mn

(2)

Nőtlen. *Harmadszor, valakik most is ~ek, Minket solenniter mind megkövessenek* (330/1147).

~ (239/238).

nőtt in

(13)

1. Fejlődött, termett, növekedett. *Gyenge lá-*

bon álnak a' tenger habjai Buborékiból ~ Vénus férjfiái (76/12). *Ez tsak egy esős időben*

~ gomba, Ez egy lóganéjon ~ hitványpöfeteg (254/12–3). *Indultam, mert úgy képzettem Már mostanság magamat Hogy már a' jó földre tettem Jó földön ~ lábamat* (357/40). **2.** *Hadra ~:* hadra termett. *Itt vívik hazánknak sok hadra ~fija, Itt áll a' ditsőség, hol több a' Frantzia* (267/45).

~ (1/18, 61/12, 249/27, 259/416, 341/10, 413a/711, 1058, 426/63).

Ik: fel~, össze~.

nővén in

(2)

Növekedve. *Ő gondolatim javával Együtt ~n fel felé, Az örömnék zöld ágával Lelkem árnyékozta bé* (177/8).

Nővén (12/30).

növés fn

(3)

1. Hajtás, ág. *Nem soká magossan hánnya a' fa boldog ~ét Bámulván új leveleit, és idegen termését* (413a/604). **2.** Fejlődés, növekedés. *Így lesz az élőből minera 's televény, A' földi részekből plánta és növény, Mellyet ha az élő állatok megesznek, Belőlle magoknak teste 's ~t vesznek* (454/626).

~t (201/74).

növény fn

(2)

Növény. *A' ~ek' Nemzörészei a' Virágban vagynak* (330*/200/14).

~ (201/72, 454/624).

Ns. l. nagyságos, nemes

nudior (lat)

(1)

Csupasz. *Deákul és görögül ez a' Kigyóhártya Syphar, és Leberis, ahonnan az a' példabeszéd is van, ~ leberide: nem jól jön é hát ez a' leberis magyar nyelven Lebernyegnek?* (330*/205/5)

numerus (lat)

(1)

Szám. *Lásd a' M. Hirmondó N° 38 Told.* (432*/110).

nunc (lat)

(1)

Nunc est bibendum: most kell inni, most van itt az ivás ideje. *A' Bakhus úr' pintzébje Magam leszek vezértek: Nunc est bibendum! Eny nyibe Horáttzal egyget értek* (166/19).

Ny

nyáj fn

(13)

1. Juhok csoportja. *A' gyapjas ~ is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1089). 2. Egyéb állatok csoportja. *A' könnyű szarvasok ~a Őszenyargal minden közt* (397a/665). 3. A lelkipásztorhoz tartozó hívek összessége. *Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent Ortzádhoz vezérli népünket, Az élet vizével legeltetvén ~át* (225/95). 4. Embercsoport. *Most már eljött a' pertz, így szólla ~ához, Hív barátinám! Kezdjünk a' munkához* (330/1221). ~ (327/62, 397a/495, 413a/922), *Nyájak* (397a/122), *~át* (83/17), *~ba* (61/44, 254/42), *~ától* (220/17), *Nyájaddal* (143/20).

Ö: *disznó-, zenge~.*

nyájacska fn

(1)

Juhok kisebb csoportja. Ha Akolra készülsz verni Nyájatskádat: Imé én eljöttem segíni Munkádat (143/7).

nyájas mn

(81)

1. Barátságos, szíves, derűsen előzékeny (személy). *Hanem hiszem, 's reményilem, Hogy fel találom őtet A' ~ emberek közt* (185/58). *Énekeljünk Cipriának Egyaránt; Engem is ~ fíjának Tegze bánt* (285/10). 2. Ilyen személyre jellemző (magatartás, megnyilvánulás). *Kérdi ~ mosolygással* (114/574). *Nézd, be ~ a nézése Így szóll egy Hofdámának* (231/213). *Szava ~; de egy Nem-jétől, Mint a' haláltól rettegek* (430/19). 3. Vonzó, kellemes, hasznos (természeti jelenség). *Elfut a' ~ tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/93). *Lengjete oh ~ Zefírkék lengjete Lankadt kebelembé életet öntsetek* (4/19). *Bé borúl hirtelen a' nap ~ fényre* (56/1). *Egy fojó víz ~ hab-*

jával öntözi (72/8). *Nyílj ki, ~on mosolygó Rózsabimbó! Nyílj ki már* (448/1, 249/1). 4. Kellemes, jó érzést keltő (hang). *A' tsalogany' ~ daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár* (379/31). *Műzsája szelíd 's érzékeny gondolatokkal teli Lévén edgy'ügyű nótáját ~onn énekel* (216/52).

~ (1/4, 4/21, 55/3, 56/53, 81/18, 84/29, 86/10, 106/3, 139/30, 172/18, 174/1, 18, 185/7, 188/32, 191/3, 196/29, 93, 200/19, 21, 202/1, 53, 203/10, 18, 216/94, 230/18, 231/207, 237/14, 238/25, 42, 244/36, 245/2, 373/90, 380/29, 91, 397a/503, 1021, 430/11, 432/90, 432*/205/4, 441/1, 447/143, 453/252, 454/791), *Nyájas* (53/14, 244/30, 255/32, 306/176, 373/167, 443/170, 451/32), *nyájjas* (336/53), *~ok* (368*/23/8), *~an* (317/235), *Nyájasan* (98/6), *~ann* (158/44), *~sann* (216/32), *~on* (330/1873, 2019, 391/7, 453/27), *~onn* (56/62); *~abb* (81/10, 220/5), *Nyájasabb* (164/13), *~b* (238/7), *~abban* (306/83); *legnyájasabb* (191/11), *leg nyájasabb* (55/11).

nyájaskodás fn

(1)

Enyelgés. *Viszontagolt Igéreték, Botsánatok, Bosszantatások, Nyájaskodások, Tzivakodások ... mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket* (170/37).

nyájaskodik i

(3)

Nyájasan viselkedik. *Vigyáz, ~ a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket le-törül* (193/25).

Nyájaskodik (155/28), *nyájaskodtz* (7/1).

nyájaskodó in

(1)

Szíves. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki által A' megpirúlt gerézdben Nyájaskodó Barátság, Öröm, kacaj, ledérség, 'S tréfás szavak teremnek* (319/30).

nyájasság fn**(13)**

1. Kedvesség, szíveség, barátság. *A' tiszta ~ hol örül Jobban, mint a' Parnasszus körül* (110/1). 2. Enyelgés. *A' barátság, 's kedv megszűnék, Tréfa, ~ eltűnnek; Tsak setétes gondolat Vont körültem gőzfalat* (322/26). 3. Természeti jelenségek kellemes volta. *Jertek füleimbe ti édes Concertek; Mártásatok örömbe szomorú lelkemet; A' ti ~tok minden bűt el temet. Lengjetez oh nyájas Zefírkék, lengjetez* (200/18, 4/18).

~ (1/15, 66/22, 239/54, 330/333), ~a (428/91), ~ba (309/54), Nyájasságra (77/86), ~gal (397a/1027), Nyájassággal (114/584).

nyak fn**(60)**

1. A testnek a fejet a törzzsel összekötő része. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz ~ Meg nem kezd hajolni* (257/211). *Déltzeg ~ot emelítnek* [a lovak], *Mellyet lágy sörény kerít* (397a/149).

2. Nyakát adja vmi alá: behódol, beletörődik vmibe. *Oh, Vénus terhes igája! Hogy kell ~am' adnom alája?* (175/32, 412/36) 3. Nyaka szakad vminek: fuccsba megy, vége szakad. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott, 'S Az Öreg sanctiójának Egybe ~a szakadott* (92/25). 4. Nyakát veszi, kiszegi, metszi: elvágja a nyakát. *Ötször vették egymás ~át, Ötször mondtak jó éjszakát Mind ketten az életnek* (114/648). *Veri szárnyát 's imé ~át Ki szegi egy legény* (142/17). *Ha most Unokádnak ~át metszették is: Egy szóra feléled a' hálá ő benne* (337/304). 5. Eljön vmi ~ára: megérkezik. *No eljöttél valahára Gyászos Tél, a' föld ~ára* (389/92). 6. Hangszer vékony felső része. *Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkordnál öblös hangon a' Tompa Fagótnak Réz ~a* (400/83).

~ad (61/31, 45, 254/33, 433/12), ~ad' (392/39), ~a (134/53, 447/53), Nyaka (77/45), ~ok' (330/80), Nyakok (114/990), ~at (114/800), Nyakamat (175/3, 412/3), ~át (230/19, 330/692, 397a/440), Nyakát (397a/339), ~ait (192/36), ~adnak (254/29), Nyakamba (112/24, 429/24), ~adba (249/7, 448/7, 454/936), ~ába (114/259, 330/674), ~amon (114/179), ~án

(317/86, 330/199, 1804, 379/100), Nyakán (397a/464), ~unkon (268/92), Nyakunkon (246/4), ~amra (248/7), ~ára (259/539, 305/46, 357/43, 453/31), ~unkra (330/1671, 454/238), ~okra (348/18), ~ánál (185/130), ~ért (114/801), ~ig (309/130, 413a/334, 825), ~kal (267/178, 330/543, 397a/835).

Ö: ellenség~, hó~, rózsa~.

nyakal i**(1)**

Nyakat elvág. *Ki üte Zászlóját a' had véres attya ... Két részről nyakajja öldöklő táborát* (192/6).

nyakasság fn**(1)**

Makacsság, önféjűség. *A' ~ büntet már 'S hév buzgóságunk kezd hűlni* (257/106).

nyakazni in**(1)**

Nyakat elvágni. *De nem szűnt meg Börrágadi Sorra ~ a' hadi Tűzre termett békákat* (114/978).

nyaklánc fn**(1)**

Ékszerként nyakba akasztható lánc. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilitselt lábbal* (330/1614).

nyakra-főre hsz**(3)**

1. Fejvesztve, gyorsan. *A' Békaság meg szalada Nyakra főre előttök* (114/902). 2. Fejjel lefele. *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csinál ám, ... És akkor abba Lelkem Melly nyakra főre hull bé, Míg andalogva bámúl* (346/8).

nyakra főre (413a/522).

nyakravaló fn**(2)**

Lószerszám része. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32, 254/30).

nyaktekeres fn**(1)**

A harkállyal rokon barna színű költöző madár. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátánok, ... Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi* (330/1997).

nyal i**(5)**

1. <Ruhanemű> lágyan érint, simogat. *Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor ~ja* (169/44). 2. <Szellő>. *A' több Zefírek nyájas kisedet rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt lili-*

omit ~ja (172/20). **3.** <Víz, füst> nyaldos. *A' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gőgös habokon úszó Duna ~ja* (450/44). *A' halálos füst a' levegőt nyargalja, Fel-mászván a' magos felhők' hasát ~ja* (260/26).

~lya (192/30).

Ik: le~.

nyalánk fn

(1)

Lovag, udvarló. *Érzem: a' leányi elme Nyári árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' szerelme, Mint Zefír, körülte leng* (449/11).

nyalat i

(2)

1. Mézet nyelvvel végig simított. *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem, Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn által ~ja* (309/104). **2.** Elnyelet. *S a még félig holt reszkető tagokat bódult fővel Tapodgva 's ~tya piross véreket a' mezővel* (216/88).

nyálazó in

(1)

Nyálat csepegtető. *Gyakorta sír halmot a' meg holt ifjaknak A vénség ~ erőtlenti raknak* (15/12).

nyal-fal i

(1)

Mohón eszik. *Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak-falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak* (330/1661).

nyalka mn

(3)

1. Csinos, szép <nő>. *Előttem, bár ~ is, Úgy kap fel a' Dáma is, Ha kantsót köszön rám* (154/40). **2.** Nyalkán: hetykén. *Nyalkán fère vágom, el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79). **3.** Nyalkán: étvágyat gerjesztő módon. *Vélnéd hogy a' ~nn pirosuló sodoma A leg jobb gyümöltsők szép paraditsoma* (28/1).

nyálkás mn

(3)

1. Párás. *Közepén a' sűrű ~ setétségnek A' halotti métsék pisle fénnyel égnek* (306/37). **2.** Nedves. *Nem! Ezt meg nem fagylalhatja A' Sír' ~ bółtoztatja* (443/134). ~ (454/854).

nyálkásság fn

(1)

Csúszós anyag. *Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes ~* (330*/200/20).

Nyalnádtői fn

(5)

Egérnév. *Elsőben is ki mozdúla Báró de Grand Brekeke, Mindjárt ellene nyomúla ~ serege* (114/640).

~ (114/645, 653, 717, 727).

nyalogat i

(1)

<Hullám> nyaldos vmit, hozzáverődik vmihez. *Ah, már alig látom szép melyét! — Ah mint ~ják nyúgodalmam helyét! — Vajha én most, vajha egy hab lennék* (139/109).

nyalótzi Ö: Liszt~.

nyámmog i

(1)

Vmin ~: majszolva eszik vmit. *A' szegény Dorottyá, nem lévén már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén ~a* (330/712).

nyár fn

(37)

1. A legmelegebb évszak. *Óh Bártsak hamar ~ lenne E' silány Tavasz elmenne* (389/27). **2.** Az évszakra jellemző meleg idő(járás). *Ah! Az én orczáim asznak, Engem a' ~ süt, pirít* (289/16). **3.** Év. Örökössé lett már ott az a' szeretet *Melly itt — — nyarakig mehetett* (214/78).

~ (289/20, 389/30, 413a/78, 321, 860, 433/31), *Nyár* (86/cím, 182/5, 198/cím, 389/31, 105, 413a/672), ~ (432/17), *nyara* (199/34, 215/116), *nyarai* (212/66), *nyarat* (69/5, 70/1, 19, 212/85), *Nyarat* (67/25, 413a/113), *nyarakat* (210/84), *nyarát* (432*/205/4), ~nak (413a/895, 921), *nyarába* (209/90), *Nyárbán(n)* (129/5), ~on (321/1, 330*/200/25, 413a/307), *Nyáron* (279/12, 330/45), ~ára (210/47).

L. Szent Mihály

nyárbokor fn

(1)

Bokorban nőtt fiatal nyárfák. *A' Major' bokros Lápjában Kedvekre őgyelgenek; Mellyhez nyár- és fűzbokrokkal Árnyékozott róna megy* (397a/157).

nyárfá fn

(7)

Gyorsan növe, vastag, magas törzsű, barkás virágzatú fűzfélé fák nemzetsége. *Amott egy Nyárfá' hívesében A' fűzfa közt Találni a' sziget' mentében Egy tiszta Közt* (294/1). *Ama' fejér ~k alatt, A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy róna bé* (333/1).

Nyárfá (428/72), *Nyárfák* (176/17), *Nyárfák'* (403/63), ~knak (454/284), ~val (413a/539).

nyárfaliget fn**(1)**

Nyárfás terület. *A' vizekből domorúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1012).

nyargal i**(14)**

1. <Ló> egyenletes lendülettel, igen gyorsan fut. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rájja Tajtékzó zabláját ... mint edgy fene Tigris dühös fajzattya Nyargal, s talám a' szelet-is futással meg-haladgya* (216/43). 2. <Természeti jelenség> nagy sebességgel halad. *Mellyeket a' gyors szél fel vévén hátára Nyargal velle az ég felsőbb határára* (56/4, 202/4). 3. Gyorsan halad. *Ha majd Illyéssel a' virtus diadalmi szekerén Nyargalni fogsz az ég felé a' levegő tengerén* (342/34). 4. <Halál> pusztít. *A' halál kevélyen ~ a' habokon, Nyilait ordítva szórja el azokon* (202/27, 56/27). 5. Van, található. *Ezek előtt ~ az egyenletlenség, E miatt támadott még minden ellenség* (192/9, 260/7). ~ (330/1408), ~nak (77/8); ~ja (111/36, 260/4, 25), ~lya (192/29).

Ik: be~, el~, ki~, meg~, oda~, össze~.

nyargaló in**(3)**

Nagy sebességgel haladó. *Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe ~ árja meg-ütközött* (306/100). ~ (126/47, 209/30).

nyargalva in**(1)**

Gyors iramban. *Akkor Madarasi szánra ütem végre, S ki tsúsztunk ~, így a Város-végre* (228/12).

nyári mn**(11)**

1. Nyárra eső (időszak). *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar húnynak, színt' olly ditső, mint a' hosszú ~* (299/116). 2. Nyáron élő. *Tagjai ennek a' merő szeretetnek Mint a' Nyári levél irtoznak, reszketnek* (77/248). 3. Nyáron tartott, történő. *Még a' Nyári vásár ugy is rám nézve soká esik* (358/43). *Érzem a' leányi elme Nyári árnyékként kereng* (449/10). 4. Mező ~ öltözetben: boldog időszak. *A' kivel a' meddig éle szeretetbe, — a' volt a' mező ~ öltözetbe* (209/94). ~ (344/1, 345/2, 389/34, 440/7, 446/20), Nyári (111/73).

nyárlevél fn**(3)**

A nyárfa hosszú nyelű, könnyen mozgó levele. *Óh szép Katóm! Nem reszket úgy A' ~, Mint én te értted reszketek* (333/14). ~ (333/12), nyár leveleknek (2/26).

nyárs fn**(1)**

Hegyes, hosszú fegyverfajta. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' ~at vívó volskusok, és a' Sabinus fiak* (413a/691). **Ö:** mogyorófa~.

nyavalya fn**(12)**

1. Betegség. *Sok az ember baja Egy belső ~ Engemet is megrontsolt* (135/2). 2. Forró ~: hidegleléssel járó magas láz. *A' forró ~k reszkető hagymázza Erőiten testünket tsak az ólta rázza* (213/89). 3. Baj, nehézség. *Szánjatok Egek! ~mat, Könnyebbítsétek igámat, Enyhítsetek állapotombann* (175/25, 412/21). 4. Nyavalya töri: nehéz helyzetben van. *Amott a' Tanátsos gombolygat praktikát A' ~ töri itt a' Politikát* (337/72). ~ (279/3), ~k (198/67, 215/20), Nyavalyák (222/49), ~t (215/39), ~nak (453/143), ~ba (213/40). **Ö:** nehéz~.

nyavalygó mn**(1)**

Betegeskedő. *Im Hozzád sok szegény beteg, Mint a' ~ Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy őtet gyógyítsd meg* (377/47).

nyel i**(6)**

1. Szájából a gyomrába juttat vmit. *Azóltá, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal ~em* (162/88). 2. <Árvíz> elnyel, elvisz. *A' barmokat szörnyű örvényibe ~i A' fel dült házakat hátára emeli* (52/21). 3. <Patak vizet> elvezet. *Patakok is ~ik Essőket* (32/16). 4. <Föld vizet> elnyel. *Több vizet föld nyejjen* (32/20). 5. <Port> belélegez. *Együtt emberkedtünk, együtt ~tük a' hartzok' porát* (259/532). 6. Tüzet nyelv: szeretkezési vágy fogja el. *Kivált leg erősebb tüzet akkor ~nek, Mikor hæv tsókkal egymásra tüzelnek* (238/37).

Ik: be~, el~, le~.

nyél Ö: kanál~.

nyelő Ö: be~, el~.

nyelv fn

(54)

1. Az ízlelésnek a szájban elhelyezkedő hoszszúkás, izmos szerve, amelynek az emberi beszéd hangjainak képzésében is szerepe van. *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve* (330/731). *Indult ~em bús nótára Árva gerlitze módjára* (112/15, 429/15). 2. <A beszéd, különösen a pletykázás, megszólás jelképe.> *Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hír ~én'* (188/129). *Földig legázolom őket a' ~emmel, Másszor ne játszanak a' betsületemmel* (330/827). *Kárt az irigy ~ szerentsédnek soha ne tegyen* (179/3). *Sok gyáva ~ szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz* (280/13). 3. Vmely nép története folyamán kialakult, állandóan változó, szavakat alkotó beszédhangokból álló jelrendszere mint a gondolatok kifejezésének és a társadalmi érintkezésnek eszköze. *Azokról egy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/86). *Hanem Anyai ~ünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/504). 4. Ennek vmely rétegben, körben használt változata. *Curtisán melyemből Coquet ~ szólna is* (330/1418). 5. Állatok hangadásának eszköze. *Nézd! Nézd! Ama' kisdéd Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, ~ét nem birta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/23). ~ (239/77, 292/4, 330*/149/4, 413a/569), *Nyelv* (222/64), *Nyelvek* (236/25), ~em (217/97), ~ed (27/5, 111/89), ~e (170/64, 185/143, 214/97), *Nyelve* (83/28), ~ünk (336/55, 356/12), *Nyelvét* (92/269), ~ünket (111/96), ~nek (413a/617), ~ednek (126/66), ~ének (210/89, 330/1321, 447/82), *Nyelvünkben* (330*/204/4), ~en (111/62, 124/5, 188/96, 267*/12/7, 330*/149/2, 330*/205/6, 454a*/257/5), ~enn (219/20), ~én (413a/1113), *Nyelvemre* (190/92), ~ünkre (267/150), ~emről (454/995), ~éről (222/60), ~hez (432*/42), ~vel (330/560, 431/44, 439*/203/6), ~ével (176/42, 209/100), ~ünkkel (330/587). **Ö:** hal~.

nyelvel i

(1)

Rágalmaz. *Nyelvelnek Barátom! hogy sok borral élek* (248/1).

nyelvű mn

(1)

Vágott ~ Mátyás: <utalás a felvágott nyelvű, beszélni tanított mátyásmadárra, a szajkóra>. *Sok vágott ~ Mátyás itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásitt* (236/12).

nyer ~ nyér i

(53)

1. Elér, megkap, megszerez. *Az atyámtól nyertem eztet A' kettős arany keresztet Jeruzsálemi hadba* (114/116). *Eggy pár édes tsókot kitől nyér éneke?* (184/26, 423/26) — *Nékem inkább olly bokréta Árnyékozsa képemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Mulatván a' Szép nemet* (424/35). 2. Előnye származik vmiből. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét oklatanúl?* (194/33) 3. *Hálát nyer~ vkitől vki:* hálás neki. *Ezértis sok hálát nyer tőlem Ketskemét* (235/1). 4. *Győzedelmet, diadalmat nyer:* győz. — *meg-vervén a' Messzeniakat, győzedelmet nyert nem annyira kardjával, mint Poézisával* (267*/12/6). *'S diadalmat is nyert pártára úntt hada* (330/4). *nyér* (213/112, 246/44, 268/175, 328/3, 389/58, 410/29, 413a/82, 99), *Nyér* (262/4), *nyere* (209/42, 216/119, 317/42, 330/320, 454/100), *nyersz* (262/4), *nyerének* (222/42), *nyertél* (233/40), *nyert* (16/21, 216/115, 306/283, 294, 454/663), *niert* (330*/166/5), *nyerett* (216/122), *nyertek* (306/240, 330/1170), *Nyertünk* (259/580), *nyertetek* (171/3), *nyertenek* (259/611), *fog nyerni* (171/6), *Fog nyerni* (259/246); *nyeri* (201/64), *nyerik* (454/142), *nyerte* (450/26, 453/41), *nyerték* (267/100). — *nyerne* (321/3). — *nyerjek* (321/27), *nyerjél* (337/225), *Nyerjen* (185/69, 299/123, 413a/48), *nyerjete* (257/217), *nyerjenek* (314/55).

Ik: el~, ki~, meg~, vissza~.

nyereg fn

(7)

1. Az a lószerszám, amelyben lovaglaskor ülnek. *Ragyog hátán selyem posztóval vont ~* (256/19, 82/21). 2. *Nyerget tesz a népre:* legigazza. *Mi tsörgetnének é idegen lántzot szabad létünkre? Mi tétetnének örök nyerget győzitanúltt népünkre?* (259/502) 3. *Nyeregből lever:* levág, megöl. *Görbe kardunk hány ezért A' ~ből már lever?* (257/190, 192) *Nyerget* (92/282), ~ből (418/61).

nyerekedni in

(1)

Győzedelmeskedni. *Hóh barátim, a' hol leg-*

több kedvet vártok, Ahol ~ készültök, ott ártok (330/664).

nyereség fn (10)

1. Vmiből nyert haszon. *Ugy nézi meg görbült kézzel ~ét Melly le huzta rezgő vesszejének végét* (83/35). 2. Kártyán nyert összeg. *Mit ér a' kártya-pénz? Kétséges ~* (197/73). 3. Szellemi haszon. *Ő hát ~ről így ment ~re, Míg nem a' Krisztushoz fel hutott az Égre* (222/57). 4. Értékes személlyel nyert erkölcsi haszon. *Egy érzékeny mátká, egy olyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb ~* (454/786). *Itt is ~ lett Hadas Juliánna, Kivel míg tizenhat Esztendőök telének, Egymásba hány bódog Napokat nyerének!* (222/40) ~ (222/43), *Nyereséget* (222/38, 56), *Nyereségnek* (222/45).

nyergel Ik: fel~, meg~.

nyergelvén Ik: meg~.

nyerhet i (4)

Kaphat. *És ha majd Jövendölésem Bételik Szüret felé Vigadásom s tisztelése Bőv jutalmat ~ é* (249/60). ~tem (196/79, 380/77). — *nyerhessenek* (268/76).

Ik: el~, meg~, vissza~.

nyerít i (5)

(Ló) jellegzetes, szaggatott fokozatosan mélyülő hangot ad. *Most büszkén rúgkapál, majd harsogva ~* (256/17, 82/19). ~ (330/278, 358/16). ~nek (397a/151).

Ik: le~, vissza~.

nyerítés fn (1)

A ló jellegzetes hangja. *Az ordító láрма, a' ló' ~e, A' fegyverropogás, lábak' dübögése, Rendítik a' földet* (267/55).

nyerni in (4)

Elérni, megkapni, megszerezni. *Mit ér örökös hírt ~ Iliással, 'S falunként élni tudós koldúlással?* (245/25) ~ (306/265, 445/21, 26).

nyerő in (1)

Lelket ~: hasznot sejtető. *'S im lelket ~ szavának Bájoló pengésire Kedve jó Antal gazdának* (317/232).

nyers mn (6)

1. Nem művelt (föld). *Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért ~ felsége* (341/6). 2. Érintetlen, romlatlan. *Te a' Társaságban az aprós hibákat Nem túrvén, óhajtál olly messzi pusztákat, Hol még ~ fia a' ~ természetnek Kevélyek, gonoszok hiúk nem lehetnek* (454/289). 3. Nyers dáma: fiatal nő. *De különben, tudjuk, Vénus Márst kedveli: Bordáts is ezt sok ~ Dámáknál felleli* (330/150). 4. Nyersen: természetesen, mesterkéletlenül. *Amott egy sír mellől magát felemeli Egy patsirta 's dalját ~en énekei* (306/90). ~ (413a/1126).

nyerses mn (1)

Romlatlan, egyszerű. *Vagy is a' melly bimbót ~ természete Még béburkoltt kérgek alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta — 's szeretete* (454/379).

nyert ~ nyerett in (10)

1. Vmilyen módon szerzett. *'S ekképpen nyert érdemeid' Ruháidra varratod* (16/21, 205/21). *A kinek sok Vitézséggel nyerett dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panaszsa keveri-be* (216/81). 2. Megszült. *Az asszonyi Nemnek e' köz dítsérte Az anyáké valyon magoké lehet e? Ha hív nevelőji a' nyert magzatoknak És hasznos tagokat adnak hazájoknak* (212/33). 3. Kapott. *Tőlök nyert koszorúm fejemre kötöttem* (213/110).

nyert (200/86, 300/1), *nyertt* (267/186, 454/198), *Nyertt* (454/870).

Ö: vissza~.

nyertes mn (7)

1. Szerencsés (közösség). *'S nem vagy é hát ~, Somogy, Szétsényivel?* (306/262, 270, 282, 300) — *Nyertes vagy szép Megye! nints ~ebb nálad* (306/301). 2. Nyertesén: hasznosan, haszonnal. *Bachus általagja már ~en telhet* (11/7).

nyíl fn (63)

1. Nyílvessző. *Látod, hogy én vadász vagyok, A vadakkal fel nem hagyok Csak a ~ és a kéz ív, Mellyet kedvell ez a' szív* (460/38). *Méregben feresztett nyílak nem repdesnek Itt* (71/5). 2. Íj. *'S ha esső és, a' ~' húrját meg nem pő-*

työgösíti (454/428). **3.** A szerelem sebző hatása. *Ámor' nyila és dárdája Szívem többé nem rongálja* (324/10). *Venus ez, a' kinek szeme szívárványa A' szívbe halálos mérgű nyilat hánya* (71/18). *Lásd, mely kedves Nyilad van Szívemnek mély sebénn, óh!* (158/49) **4.** A halál eszköze. *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál* (2/12).

5. Villám. *Ront mindent valamit csak ronthat az égnek alatta A' Tüzes nyíjját hajigálja sebesen* (34/2). *Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira* (397a/908). **6.** Vki nézve ártó tevékenység, beszéd. *Így gúnyolák sok Zoilok Érdemidet a' porba, Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba* (236/24). *Köztök dörög, és nyilait hánnya a' rossz szerentse* (162/33).

nyilak (373/68), *~ak'* (403/52), *Nyilad* (460/88), *Nyilad'* (208/57), *nyila* (162/83, 324/10), *~a* (455/14), *nyilat* (136/8, 170/12, 185/99, 215/4, 330/1393, 2060), *Nyilat* (204/36, 217/36, 330/1393, 1952), *Nyilamat* (460/84), *nyiladat* (379/140), *nyilát* (320/10, 347/15, 413a/340), *Nyilát* (59/30, 149/2), *nyilaimat* (134/34, 447/34), *nyilait* (204/25, 217/25, 330/1957), *Nyilait* (56/28, 202/28, 213/36), *~nak* (77/41), *Nyilnak* (275/5), *Nyilának* (222/53), *nyilainak* (209/34), *nyilára* (230/14), *~ról* (330/1954), *nyilától* (428/151), *nyillal* (193/14, 413a/647), *nyilakkal* (204/48, 217/48, 413a/646, 1090), *Nyilakkal* (104/4, 353/4), *nyilával* (164/21, 331/33), *Nyilával* (371/25).

Ö: szem~, tövis~.

nyilacska fn

(1)

Ámor kis nyila. *Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte* (185/11).

nyilall i

(1)

(Fecske) gyorsan repül. *A' pusztult égen 's mezőben Tsak a' fetskék látszanak, Hogy tsoporttal az essőben A' tóra ~anak* (397a/1096).

nyilas mn

(1)

Nyilas Isten: Ámor. *Ah e két katszintó szem Szerelmes fáklájábann Hordod te a Nyilas Istent magábann De Szívedbe nem* (460/42).

nyílás fn

(5)

1. Vminek a kitérülése. **2.** Növény virágzása.

A' ~ ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt (64/9). **3.** Rés, hasadék, lyuk. *Vagy hogy a' meleg a' földnek ~it kitérít* (413a/101). *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's szélllyel válnak ~ai* (52/2).

~ba (321/14), *~ából* (413a/121).

Ik: ki~.

nyilazás fn

(1)

Nyillal történő lövés. *A' Scythák, Tatárok ... ott ~sal töltik napjaikat* (454/399).

nyilazó in

(1)

Nyilazó kis fiú: Ámor. *Téjszín tzombján játszik ~ kis fíja* (330/1877).

nyíl(ik) i

(19)

1. <Szoba bejárata> vmerre esik. *Szolgái minden hirt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/38). **2.** <Nyílás> keletkezik. *Van é olly rejteke az asszonyi nemnek A' mellyben nem nyílnék rés a' szerelemnek?* (330/1350) **3.** <Virág> kifelik. *Most nyílnak a' virágok A' Rózsa, mint Királyné; Ül tarka trónusában* (373/73). *Rózsa nyíl ennek nyomában* (285/5). **4.** Jajra nyílik a szája vkinek: sírni kezd. *Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája* (215/26). **5.** Kezdődik. *Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap' reggele* (164/14). *Ha vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse egy tsókját* (114/740). **6.** Út, pálya nyílik vminek, vkinek: lehetősége támad. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, miolta A bölts sénátusnak hijját ő pótolta* (217/79). **7.** Vmire nyílik: vmilyen irányba fordul. *Egy szóval, e' tsendes melankholiának Kies rejtekei örökre nyílnak* (200/30, 4/30). **8.** Szemei nyílnak: felnéz, éledezik. *Halad kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának* (77/270).

nyíl (289/14), *nyílnak* (188/36), *nyila* (178/12), *nyilának* (67/2, 239/50), *Nyilának* (4/30), — *nyíljon* (173/19), *nyíjjon* (162/55).

Ö: fel~, ki~, meg~.

nyilni in

(1)

Fejlődni. *Már hét sztendőktől fogva virágozik iffúságom, De le-szakasztá a' bal sors ~ kezdő virágom* (162/106).

Ik: meg~.

nyíló in (4)

1. Feslő (virág). *Édes mézharmattal kecsegtet A' ~ rózsza ajjakán* (430/26). 2. Nyíló korában: fiatalon. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elhervadt ~ korában És fája' díszét-vesztve áll* (388/3). 3. Vki zsen-gére ~ napjai: fiatal kora. *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére ~ napjaim!* (396/2) ~ (375/33).

nyílt in (11)

1. Olyan, ami ki van nyitva, nincs lezárva. *Néki alázatos szárok' meg hajlítják, Az újító esőt ~ szájjal dhitják* (198/18, 86/18). 2. Nem fedett, felül nem zárt. *A jaj szók, sikóltás a' vidéket teli Magát a' tsillagok közzé fel emeli Honnan terhesedve a' nyílt Poklokra ül* (59/25, 195/27). 3. Teljesen kifeslett (virág). *Mint midőn a' ~t rózsákkal Ékes bokor' közepén Filoméla új nótákkal Zeng az Ámor' innepén* (375/21). 4. Öszinte. *Indulok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívembe* (257/22). 5. Nyílt ke-zekkel: kitárt karokkal. *Vallja meg könnyező szemekkel Rebegő nyelvvel ~t kezekkel Hogy Ó szép, és én szeretem* (431/44). 6. Vki ~t szí-ne: vkinek külső megjelenése. *Eszteideit ~ színéből A' mint jól ki nézhette, Tanúlt hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/127). ~ (4/8, 200/8), *Nyíltt* (174/3).

Ik: ki~, meg~.

nyíltá fn (1)

Vminek a kezdete. *Mert Lilla egy tavasz' ~ban Én tőlem messze vettetett* (379/45).

nyíltszívű mn (1)

Öszinte. *És te Hémus' tetejéről Nyíltszívű Gleimom! Leszállsz, 'S a' Téji lanton messzé-ről Vig örömmel játszdogálsz* (397a/578).

nyíltva in (1)

Nyitva. *Oh égi öröm érzések! — ! Nézd az ég már ~ vár Jer haljunk meg!* (297/70)

Ik: ki~, meg~.

nyilván hsz (6)

Nyilvánvaló módon. *De e' törvényére mostan nem vigyáza És ellene imé, mely ~ hibáza!* (78/22). *De hát álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa ki?* (237/4) ~ (309/111, 413a/21), *Nyilván* (413a/780), *nyilván* (397a/583).

nyilván Ik: fel~, ki~, meg~.**nyilvánvaló mn (1)**

Világos, érthető. *Hiszen ki fogja Ámor Magát mutatni sok száz Nyilván való jelekkel* (185/195).

Nyír fn (1)

Nyírség. *Osztán a ~be küldének Eggynehány legényeket, Kik a' seregnek szednének Posztót és egyebeket* (114/357).

nyírett ~ nyírt mn (2)

Rövidre vágott (haj, szakáll). *Utánna nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann pu-hálkodó Bagát* (82/3). *Á la Titus ~ hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/339).

nyírfabokor fn (1)

Nyírfavesszőkből álló bokor. *Hol a' szépnyír-fa-bokrokat aranyos zúz teríti* (454/427).

nyirkos mn (1)

Páratelt. *'S halkan nyomd pamut hintócskád-dal A' harmattól ~ eget* (431/6).

nyírok fn (1)

Nedvesség. *De az a' föld kövér 's vidám kel-lemetes ~kal Melly Termékeny sűrű fűvel, és buján nőtt gazokkal* (413a/710).

nyírt l. nyírett**nyit i (14)**

1. (Ajtót, ablakot, fedelet) sarokvas körül úgy fordít, hogy nyílás keletkezik. *Acolus irigylí, a' kamarát ~tya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/5). 2. (Növény) virágozni kezd. *Hajlásin friss rózsák és Játzintok ~nak* (330/1880). 3. Megkezd, megindít vmit. *Néha a' Bőltesség ~ná Mélységes folyásait, 'S lel-kemnek letsillapítná Tudományos szomjait!* (397a/525) 4. Száját, szemet ~: figyelmet kelt. *Szácskád magára nyitja A' száját és szemet* (293/9). 5. Utat ~ vkinek: lehetőséget ad neki. *Nyissál nekem könnyű utat és mérész feltét-elem Nyerjen tenálad kegyelmet* (413a/47). ~ (330/749, 413a/228), ~ának (330/2043); ~ja (190/97). — *Nyissál* (413/51); *nyissa* (55/1, 191/1, 249/17, 448/17).

Ö: be~, fel~, ki~, meg~.

nyitja fn (1)

Vminek megfejtése, megoldása. *Az olly ámi-*

tónak magát ki 's bényitja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyitja (330/1016).

nyitott in (1)

Érdeklődő, kíváncsi. *Ti, Páphuson ~ katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök* (104/1).

Nyitra fn (2)

Vármegye neve. 'S Vétzyt ~ Vármegyéből Nem lehet ki tiltanom? (317/66)
~nak (317/59).

nyittat lk: ki~, meg~.

nyitva in (3)

1. Kitarva. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja, Nyitva várja a' szép Enyészet ajtaja* (200/2, 4/2). 2. <Könyv> vmelyik lapnál kihajtva. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretius s más ollyak vagynak ~ körűle* (111/46).

nyitván in (1)

Ajkait ~: beszédhez készülődve. E' szókra víg nevetéssel Nyitván szép ajkait Fizignát, eggy kis késéssel Így kezdette szavait (114/148).

lk: ki~.

nyivog i (1)

<Denevér> éles, szaggatott hangot ad. *Látom mint dűltenek össze Már sok erős várak, melyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denevéri ~nak* (253/8).

nyolc szn (6)

1. Hétnél eggyel több. *Mikor a' táborban mindent elrende: Űlt egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele* (330/1214). 2. Ennyi óra. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt* (330/607). 3. *Nyolcszor: nyolc ízben. Talán nyoltzszor lőttem, mindnyájan elhaltak* (239/205).

nyóltz (413a/187), *nyóltz* (231/81, 330/210).

Ö: huszon~.

nyolcad szn (2)

Egésznek 8 egyenlő része közül egy. *Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az első semmiben fellyül nem haladja* (453/135).
nyóltzad (453/134).

nyolcadik szn (4)

A nyolcas szám sorrendi helyén álló számmal

jelölt. VIII. Ének (259/595).

8. (330*/139/5, 330*/199/6, 14).

nyolcezer szn (1)

Nyolcezeren: nyolcezer személy. Az egerek Nővájokba Róla ekkép' íranak, Hogy a' békák táborokba Nyoltz ezeren valának (114/878).

nyolclábú fn (1)

Nyolclábúak: a rákok egyik fajtája. Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézzelel meg nem foghatni; Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexikonjai (114/996).

nyolcszáz szn (2)

Nyolcszor száz. Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába (6/23).

nyóltz száz (215/1).

nyolcvan szn (1)

Nyolcszor tíz. 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta (453/126).

nyolcvanharmadik Ö: ezerhétszáz~.

nyolcvanhárom szn (1)

Nyolcszor tíz meg három. Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űltették a' Hatvan Személyek' sorába (222/33).

nyolcvannegyedik szn (1)

A nyolcvannegyednek megfelelő sorrendi helyen levő. A' LXXXIV. 'Sólt. Nót. (225/146).

nyom¹ i (21)

1. Súlyával ránehezedik vmire. *Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya ~a* (306/184). 2. Vmely bánatot, lelki terhet kell elviselnie. *Nints vége az aggodalomnak A' bánatok annyira ~nak* (175/24). *Tsak unalom lakik nálunk: Most is bú és álm ~, Jaj be fáj a vékonyom!* (389/89) 3. <Folyadékba> belemárt. *Ő is ha tűz kapott a' piszkafájába, Nem ~ta é bele csávás dézsájába?* (239/98) 4. Vkit erőszakkal elnyom. *Az erőssebb ~ja itt a' gyarlóbbikat A' földi földije' vérétől habozik* (337/74). 5. *Sírba ~: elpusztít. 'S ah, ez a' Paraditsom, Melly engem a' sírba ~* (443/48). 6. <Tömeg> tolong. *Szintűgy törték, ~ták az ajtón magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat* (330/1053). 7. <Vkit> magához szorít. *Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/64). 8. <Megjelölésre alkalmas eszközt> úgy szorít vmihez,

hogy az nyomot hagy azon. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140). **9.** Jellel megjelöl. *Piros orczádnak rózsájára Ámor új-új pecsétet ~* (430/34). **10.** *Vitorlát ~*: vitorlát irányít. *Zsidoni gályások nem ~tanak erre vitorlát, Sem a' bajoskodó Ulisszes' társai* (327/59). **11.** *Szőlőt ~*: szőlőt tapos. *Itt van a' vig szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknek vig táborra örül Mellybe hordogattya a' meg ért szőlőket Vig tántzal 's lármával ~ja benne őket* (87/26, 199/46).

~nak (214/92), *~ja* (193/27, 211/12, 216/107, 453/157), *Nyomja* (453/206). — *~na* (454/275). — *~d* (431/5).

Ik: *bele~*, *el~*, *félre~*, *le~*, *meg~*.

nyom² fn

(41)

1. Vmivel való érintkezés után vmely felületen maradó elváltozott rész. *Az ingoványok tárogtnak Belésüppedt ~okon* (397a/672). **2.** Vkinek, vminek elhaladása után visszamaradó elváltozás, következmény. *A' porba nézi ~ait a' Vadnak* (77/180). *Sok ezer paripák' ~a porzik az égre* (259/617). *A' bánat nem jár ~ában* (397a/493). **3.** Vkinek, vminek a ~ában v. ~a után: **a)** közvetlen utána. *Tarka kosár a' kezében, A' tyúk fut ~a után* (397a/324). *Ki szánon, ki lovon, ki tsak gyalogjába' Örömkurjantással siettek ~ába* (330/66). **b)** példáját követve. *Éljetek Nagyságos Rendek, Kik nagy Öseink' ~ában A' Magyar nemzet' dolgában Most is öszvegyültetek* (259/2, 30). **4.** Egy ~ban: egy irányban. *Mert egy ~ban jár A' mi sorsunk már* (295/27). **5.** Vmivel egy ~on: vmivel megegyezően. *Hiszen az ördög se kap úgy a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy ~on* (314/40). **6.** Tapasztható jel, bizonyosság v. maradvány. *Sok részein látszott ~a az ostromnak* (306/190). *Kardján ül a' halál, rémülés mégven előtte 'S öldöklés kíséri ~át* (253/45). **7.** Nyomát sem leli vkinek: nem találja. *Oh de, óh minő keserve lett az ő Múzsáinak A' midőn ~át se lelték ez helyen Kazincynak* (161/12). **8.** Egy ~ig: egy lépésnyire, szorosan. *Úgyde az Angyal egy ~ig Kíséri ember ~át Te is kísérlél holto-mig Julim 's légy Angyalom hát* (269/30). **9.** Vki, vmi ~át kíséri: követi. *Imé egy Poéta siet*

utánnatok, Szánkáitok' ~át lantolva kíséri (330/89). **10.** Nyomába se hág vminek: meg sem közelíti. *Piramusba lévő díszes furtsaságnak Ásia Ifjai ~ába se hágnak* (77/30). **11.** *Szokott ~án*: a szokott időben. *És szokott ~ánn előjön az Esztendők pályája* (413a/949). **12.** Egy ~ra: egyszerre. *A' barmok is megszólaltak, szörnyűség! Im egy ~ra Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra* (413a/484). **13.** Egy ~mal: egyidejűleg. *Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy ~mal, 'S a' szerelmes kény helyett Gyűlölség foglalt helyet* (322/22).

~a (111/84, 268*/24/2, 279/5, 307/46, 341/4), *~ok* (237/34), *~okat* (209/48), *~át* (12/32, 237/79, 330/1068), *Nyomát* (144/1), *~ában* (285/5, 397a/153), *~ba* (313/40), *~ába* (231/493, 259/534, 397a/177), *Nyomába* (158/11, 259/82), *~ára* (231/369, 330/1882).

nyomás fn

(3)

1. A nyom igével kifejezett cselekvés. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni ~* (413a/778). **2.** Súly. *'S mint félérésű tztitrom hintálva tulajdon Terhe' ~ától, lögg, a' nagy semminek ágán* (348/28). **3.** Érzés. *Mit — ah mit érzek! — édes E' szellet' ihletése! — Óh szent öröm! Szerelmek! — Megelégedés' ~i!* (373/193)

Ik: *be~*. **Ö:** *láb~*.

nyomat i

(2)

1. Veret. *A' Csökli Deputatusra jó huszat ~ának* (326/14). **2.** Tapos. *És azt lábbal béta-podván gödrét színig nyomassad* (413a/763).

nyomattatik Ik: *el~*.

nyomban hsz

(6)

Azonnal, rögtön. *'S olyan vén Zsidóvá válék azon ~, A' millyen Rabbi nints Lembergi Templomban* (330/1025). *Magam utánnad azomba A' Parnasszusi Templomba Mentem nyomba* (236/35).

nyomba (241/5, 306/173, 179, 220).

nyomdok fn

(4)

1. Vminek a nyoma, látható jele. *Új rózsákkal terítették Lába' kedves ~át* (331/20). **2.** Példa. *Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki ~itól sok deli példa után?*

(259/452)
~a (77/40), ~ait (188/11).

nyomhat **Ik:** le~.

nyomító **mn**

(1) Biztató. És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzditó erejét, és arra ~ Ösztöneit, hogy az illy munkát követésre vegyetek? (258/67)

nyomni **Ik:** le~.

nyomó **Ö:** pecsét~.

nyomódik **i**

(2) 1. Bevésődik. 'S a' mi több mind igaz, a' mi itt íródik, A' mi a' képzésbe vagy szívbe ~ (454/516). 2. Elnyomatik. Ki az emberek közt nyomna vagy nyomódna, 'S még mint állat is csak tengene, kínlódna? (454/275)

nyomorgat **i**

(1) Gyötör, sanyargat. A sok embereket igen ~tya Nem kérdi e, ki ez, Király-e vagy Irus (2/18).

nyomorgatás **fn**

(2) Sanyargatás, elnyomás. Hazánkban szabaddá lett minden szegelet, A' ~nak, inségnek vége lett (259/114).
~ának (454/446).

nyomorog **i**

(1) Rossz körülmények között él. Bár én ~jam Spitzberg' havassain (63/21).

nyomorult **mn/fn**

(31) **I. mn** 1. Súlyos bajban szenvedő, szerencsétlen. Csak az én képemre teremtetett állat Légyen mezítelen, ~ 's utálat (453/38). Mert okos így lész valahára és ép A' ~ nép (117/8). Éljen a' szent Frigy nyomorult hazánkban, Fel ne lázzadjon soha békeségünk (287/17). 2. Alkalmatlan. A' Sós föld pedig és a' melly keserűnek mondatik A' Gabona természetére nyomorútnak tartatik (413a/771). 3. Gyenge. A' gyertyák' nyomorult fénnye halványodott (330/1853). 4. Értéktelen, silány. Tökéletlen ~ valóság Halgass a' Teremtő menyörgő szavára (453/22). 5. <Nyomósító szóként> A' gyönyörű Lelkek tündöklének; a' sok idétlen Elme pedig nyomorult nyűg közt a' porba: rikátsol (348/11).

~ (259/455, 453/7, 61, 108, 262), nyomorult (191/45, 216/100, 315/13, 413a/247, 453/78,

454a*/256/22), Nyomorult (213/3, 26, 214/59), nyomorultt (299/110), Nyomorultt (368a/134).

II. fn Szánalmas, szerencsétlen ember. Néha még többet tesz a' nyomorult körül, Ha rajta egy másik nyomorult könyörül (202/129–130). Igaz irét Vallásába se lelheti Mostann a' nyomorult; csak zokog, és maga Házának hamuját hinti fejére már (432/33).

nyomorultakat (214/95), nyomorultaknak (214/49, 86, 100), nyomorulton (214/39).

nyomorúság **fn**

(3) Testi-lelki baj, szenvedés. Csak azt pedig mennyi nyomorúság nyomja Mely kegyetlen rajta a' kínok ostromja (453/157).

~ot (330/1936), ~gal (211/38).

Ö: köz~.

nyomorúságos **mn**

(1) Sok szenvedéssel, bajjal teli. Menj el már utazó, de forgasd eszedbe, A' mit utóljára mondok, életedbe: Hogy ~, kétséges az élet, Hogy bajra született, a' ki emberré lett (210/123).

nyomott **in**

(1) Hajtott, gyötört. Ajánlod kebled [árnyészék] a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen (377/38).

Ik: el~, le~.

nyomtat **i**

(1) Lóval kitapostatja a szemet a szétteregtetett gabonából. A' megszikkadt gabonát is szérűn akkor ~ják (413a/305).

nyomtatás **fn**

(1) Az a művelet, ahogy lóval a gabonát nyomtatják. 'S nagy meleggel megyen végbe majd a' hosszas ~ (413a/203).

nyomtató **mn**

(1) A gabona nyomtatásakor a nyomtatást végző <ló>. Hét-nyoltz ~ ló ... Tapos a' világnak legszebb búzájába' (330/549).

nyomtatott **in**

(1) Nyomdai úton sokszorosított. Schreibkalendernek, vagy Író-Kalandárjornak hívják a' Németek a' negyed rétű ~ Kalandárjornot (330*/187/2).

nyomtatván **in**

(1) Hajtván. Így láttam én minden dolgot jóból

rosszabbá válni 'S a' Fátumok erejétől ~ alá szállni (413a/213).

nyomul i

(6)

1. Nagy erővel haladni igyekszik. *Mindjárt el-lene nyomúla Nyalnádtói serege* (114/639). 2. Vki erőszakosan törekszik vhoval. *Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomúlnak* (92/207). 3. Siet vki után. *Nyomúl Trokszar-taksz utánna, Mert egész zsákmányt kívánna Tenni gonosz lelkéből* (114/858). 4. Gyorsan növekedik. *És a veszsző az ég felé nyomúl vir-gontz erőbe* (413a/906). 5. Vmire, vkire ~ vmi: áthatja. *Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom Nyomúl mindjárt a' lélekre* (397a/631). *nyomúlt* (231/274).

Ik: be~.

nyomúlni in

(1)

Nagy erővel felvonulni. *Jól tudom én, hogy még készek vagytok ti tsoportban Jó fejedel-metekért 'S a' Hazáért hartzra* ~ (259/654).

nyomván in

(1)

Porig ~ vkit: vkit nagymértékben akadályova. *Írod gyalgó szegénységed, Melly a' porig ~ téged, Meggátollya serénységed* (280/6).

Ik: el~.

nyoszolya fn

(5)

1. Ágy. *'S Vőlegényt nem esmért ~m' allyá-ból Egy Castrum doloris készüljön számomra* (330/1568). 2. Nyugóhely. *Hogy ama' hűs ~ban, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/181). 3. Festett ~: a ravatal és a koporsó. *És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak fes-tett ~ 's hímes superlátok* (201/40). *~tok* (330/1945), *~ba* (330/1512).

nyög i

(27)

1. Erőlködés miatt torkából meg-megszakadó hangot ad. *Már ~jön Tulkom be vágott Ekém-nek a' sullyától* (413a/53). 2. Keservesen szenved vmi miatt. *Ott egy Vityilló, abba' ~ A' szép Kató* (333/7). *Ne hidjetez ketsegető szavának, ... Hogy most rablántzon ~tök ti* (257/69). 3. <Fájó érzés> panaszos, szaggatott hangon fejeződik ki. *Tsak itt ~ök hozzád, Ka-tóm! E' fák alatt* (333/37). *Hitetlen nép! — így ~ Dorottya nékiek — Hát a' vitézeknek így kell*

é tennie? (330/1493). 4. Akadozva beszél, mond vmit. *Akkor tán édes nyúgalmában Részt vévén a' más fájdalmában Ezt ~i: Én is szeretem* (431/48). *Okoskodik — lármáz — ~ — és imádkozik* (453/100). 5. <Személy> sí-ránkozva, keservesen sóhajtozik. *Hogy ~ök és sírok — óh miért születtem!* (453/8). 6. <Ma-dár> énekel. *A' Tsiz a' szépek' kínjáról Leve-les boltjában* ~ (397a/758). *Most lejtőre ~ nó-táján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján* (397a/785). 7. A föld ~: a föld ropogva hasadoz. *A' föld ~ a' roppant tá-borok sullyától, S részegül a' népek vérenek árjától* (337/49). 8. Végsőt ~ a lélek vkiben: haldoklik. *Mikor bennem végsőt Nyög a' lé-lek, Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/142). 9. Az égre ~: Istenhez fohászkodik. *Mert Lyánkám' kenetét adom tenéked, ... Mellyet hogyha szagolsz, Az Égre így ~sz: Hogy téged merevül teremtsen órának!* (140/13). 10. Vki-hez ~: kéri vmire. *Tudod, szent Igazság! ... Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád ~tünk, Midőn segítségért sírva könyörögtünk?* (337/27). ~ (162/28, 309/76), Nyög (105/6, 460/178), Nyögök (175/16, 412/16), ~sz (333/39), ~nek (210/15, 259/65, 337/57), Nyögnek (215/18). — ~j (379/153), ~jön (413/59).

Ik: el~, ki~.

nyögdécsel i

(3)

<Fájó érzés> panaszos, szaggatott hangon feje-ződik ki. *Gerlitzeként ~ek, Vigasztalást már nem lelek* (312/1). *nyögdétsle* (174/13, 188/64).

nyögdécselni in

(1)

Síránkozni. *Így kell é tehát nevelnem Új kint kinomon? 'S gerlitzeként nyögdécselnem Árva voltomon?* (299/55).

nyögdécselő mn/fn

(3)

I. mn 1. Siránkozó. *Így lenne a' Világ siralom mezeje, A' lankadt öregek nyögdécselő helye* (213/68). 2. Fujdogáló. *Nyögdécselő állhatat-lan Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt!* (397a/735). **II. fn** Szenvető ember. *A' Vér patakoknak bár nem hallik zajja A' nyögdécselőknak egekig hat jajja* (71/8).

nyögdcélselvén in (1) Siránkozva. *Az égre siralmas szemeket emel-
vén, Így szólnak egyenlő szívvel nyögdcélselvén*
(214/28).

nyögés fn (8) 1. Fájdalmat kifejező fojtott meg-megszakadó hang. *A' Fülemülék zengették Lassú keservei-
det: A' Vadgalambok felvették Daraboltt ~idet*
(428/28). 2. Panaszkodás. *Mondják, hogy ha-
lálakor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' ~ köz-
be Klóris' Szép nevét jajgatta* (142/22–3).
~ek (238/52), ~e (453/5), ~eit (212/73), ~nek
(210/5), ~edtől (299/106).

Ö: vég~.

nyögni in (1) Szenvedni. *Így szóllott, és magát a' Nimfa
megadta, Tudván, édes iga ~ ő alatta* (330/
1390).

nyögő mn/fn (2) I. mn Siránkozó. *Ha már felülsz, kintsem, Pa-
ripádra: Vess végcsókot ~ Galambkádra* (268/
127).

II. fn Akadozó hangon panaszkodó személy.
*Zokogó szájából a' bádjadtt ~nek Jajos párá-
zatok ezért miért jönnek* (213/5).

nyögve in (7) 1. Siránkozva. *Nem lát'd, hogy' kesereg, ~
hogy' öntözi Elsírtt tsillaginak könnyivel a'
babért?* (432/41) 2. Keservesen ~: zúgva. *Al-
tomba' éppen, édesem, Te rólad álmodám,
Midőn zefir keservesen Nyögve fuvalla rám*
(441/22).
~ (454/646, 722), Nyögve (6/20, 114/212,
189/22).

nyöstény mn (1) Nőnemű. *Hanem, hogy erre a' tenyészésre
szintűgy a' plántákban is Him és Nyöstény
Nemet állított elő a' Természet* (330*/200/10).

nyöszörgő mn (1) Sustorgó. *Hadd gyönyörködjem a' szellet'
Változó zengésibe' E' ~ patak mellett, Melly
e' kőről omlik le* (397a/619).

nyöszörög i (1) (Vízözön:) sustorog. *Most kataraktaként bőg
a' búkkök között, Mellyekbe nyargaló árja*

megütközött; Majd lejtőre jutván aléltn ~
(306/101).

nyugalom fn (14)

1. Békés, nyugodt, zavartalan állapot. *Beg ár-
atlan élet, be' kedves nyugalom, Mellynek
meg szóója a' munka 's szorgalom* (198/41).
2. Kiegyensúlyozott lelkiállapot, nyugodtság.
*Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom
Nyomúl mindjárt a lélekre — Melly lágy érzés
— nyugalom* (397a/632). *Most feltalálom,
majd elveszem Lillát 's belső nyugalmamat*
(430/4). 3. Pihenés. *'S a' partok' rózsáján
Nyugalomra tért* (347/20). 4. A halál utáni ál-
lapot. *A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka
Kiszáll az udvarló Szentek' pitvarából, Örök
nyugalmának fényes sátorából* (337/296).

nyugalom (26/39, 259/48), *nyugalmam*
(374/43), *nyugalmat* (357/66), *nyugalmát*
(263/21, 428/207), *nyugalmában* (431/46),
nyugalmára (330/888), *nyugalommal* (305/
30).

Ö: vég~.

nyugat fn (4) A lemenő Nap irányba eső táj, vidék. *A' Ke-
let' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemid-
től zengedez harsogva* (259/235).
nyúgot (313/73), *nyúgotot* (432/64), *nyúgoton*
(337/339).

Ö: nap~.

nyugati mn (1) Nyugatról fújó (szél). *A' Nyúgoti széltől min-
den ág Szívünket mint mulattatja Ah miként
tsiklándoztatja* (123/15).

nyughat Ik: meg~.

nyughatatlan mn (3)

1. Bizonytalan. *Reszkető félelem, ~ remény A'
városbann leg több 's leg sűrűbb vetemény*
(83/41). 2. Pezsgő (hab). *'S hirtelen nagy lár-
ma lesz. Most a' kantsó-szájig düllyed, Majd
meg a' fenékre süllyed A' sok ~ hab* (317/
168). 3. Gyorsan folyó (patak). *Halkal folyj
itt, ~ Patakotska halkal itt!* (397a/733)

nyughatatlanság fn (1)

Izgalom. *A kik egész napot ~gal Testeket gyö-
törik a' sok fáradsággal* (8/9).

nyughatik i

1. Megnyugodhat. *Nem nyughatom, és csak epesztem Magamat sírásnak ereszttem* (412/5, 175/5). **2.** Végső nyugalomra lelhet (a sírban). *Hogy ama' hűs nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/184). **3.** *Nem ~:* nem tűr tovább vmít. *Nem ~ már ezektől, A' Feleségén keresztül Le ugrik az ágyáról* (114/550). **4.** *Nem ~ magában:* folyton töri a fejét vmin. *Ez alatt a' hartznak legjobb divatjában Ámor, ki soha sem ~ magában, Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1328).

nyugodalom fn

1. Békés, nyugodt, zavartalan állapot; nyugalom. *Nints ezen [a tengeren] békesség, nintsen nyúgodalom, Uralkodik benne a' kin, és fájdalom* (211/33). **2.** Kiegyensúlyozott lelkiállapot, nyugodtság. *Édes nyúgodalom jegyzé pilantásit, Felséges szelidség minden mozdulását* (225/63). *~* (211/50), *~'* (279/15), *nyúgodalom* (239/24, 266/40), *Nyugodalom* (8/2), *nyúgodalmam* (139/109, 196/41, 380/39), *nyugadalma* (453/230), *nyúgodalma* (214/56), *nyúgodalmat* (400/15).

Ö: köz~.

nyugodni in

1. Aludni. *Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak. Tehát Thisbe látván strásait ~ Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149). **2.** Szenvedni, haldokolni. *Most, miként a' Galamb a' karvaly' körmében, Úgy kezdünk nyugodni a' Frantzok kezében* (416/4). **3.** Eltemetve feküdni. *Útas köszönj rám egy pint bort: Itt látsz nyugodni egy Jámhort* (433/78).

Ik: meg~.

nyugodt mn

1. Zavartalan, békés. *Ti, ti, mind ezeket még nem érzettétek; Kevés, de jó 's nyugodtt érzés a' tiétek* (454/236). **2.** Félelem, aggodalom nélküli. *Még is a' boldogság mosolyog le rájuk, Szívek víg és nyugodtt az ortájok* (454/148). **3.** Szenvedélytől, indulattól mentes (magatartás). *Adós vagy én nékem halhatatlansággal Nézd, kívánom tőled ~ bátorsággal*

(5) (453/282).

nyúgodt (239/52).

Ik: meg~.

nyugodva in

(1) Nyugodtan. *Melly nyúgodva ülök zsombokos párnádon, A' zűrzavart kívül látván kalyibádon* (202/83).

nyugodván in

(1) Aludva. *Eggy reggel soká ~ A bársony paplan alatt* (231/43).

nyugot¹ Ik: meg~.

nyugot² l. nyugat

nyugotsó Ö: nap~.

nyugszik ~ nyugszik i

(51) **1.** Pihen. *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/31). **2.** Alszik. *Csitt! Pásztorok! 'S Leánykák, Ezenn berekbe nyugszik El szenderedve Lillám!* (264/8) — *Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott?* (314/1) **3.** (Békességben, békében) él. *Ti Népek, — kik nyúgosztok békességbe, — Királytok' árnyékába' még* (257/58). *Kik a' bevett vallás' álmában nyúgosznak, Állatként éreznek, 's kitsit gondolkoznak* (454/391). **4.** Megbékél, lecsillapodik. *Nyúgodj szelidíthetetlen Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int* (368a/33–4). **5.** Vmi mozdulatlanul van, nem mozog. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/34). *Ennek hajnalszín ortájain Szemei meg állának A' Nagy Ūrnak, 's tagotskáin Fél alélva nyugvának* (231/126). **6.** (Halott) eltemetve fekszik. *Légy idvez, óh Hafiznak Sírhalma, mellybe' nyugszik A' Rózsabokrok' alján Kelet' édes énekesse* (373/14). *Forró Sohajtások — lelkemnek Elszagगतott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott hamvai* (303/4). **7.** Szántatlan ~: (föld) parlagon van. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugszik* (413a/96). **8.** Vmi szilárdan támaszkodik vmire. *Mennyezete nyugodt márvány oszloponkon, Tíz ország' zászlóji lobogtak azokon* (306/199). **9.** *Vki porán ~ a betsület:* jó híre fennmarad. *Ah, hirdesse őtet mind a' négy*

Kerület, Nyugodjon vitézi porán a' betsület (267/192).

nyugszik (287/23, 373/42, 70, 95, 109, 118, 136, 143, 178, 413a/1074, 442/18, 443/242), *Nyugszik* (174/18, 373/10), *nyúgoszom* (456/28), *nyugszol* (304/40, 349/25), *Nyugszol* (454/284), *nyugodnak* (413a/1022), *nyugova* (15/10), *nyúgova* (204/10, 217/10), *nyugvának* (77/154, 238), *nyugodt* (112/7), *nyúgodni fog* (347/32). — *nyugodj* (222/101), *nyúgodj* (395/37), *Nyúgodj* (263/1, 15, 16, 368a/37, 395/38), *Nyugodjon* (300/3), *Nyúgodjon* (368a/12), *nyúgodjunk* (133/58, 64).

Ik: *el~*, *ki~*, *le~*, *meg~*.

nyugta fn (13)

1. Vkinek nyugalma. *Minden válasz erre megy ki nádom, Hogy, ha elmegy, nyugtom' nem találom* (295/20). *Már nyugtom' éjjel sem találom, Mert ott is ébren tart az álom* (302/22). **2.** Megnyugvás. *Szívem reményében megtsalatkozott, Nintsen ~ bús fejemnek* (100/4). ~ (309/85, 397a/814, 439/21), *nyugtom'* (436/8), *nyugtot* (304/45, 435/45, 453/54), *nyugtomat* (431/54), *~t* (306/66), *~ra* (79/4).

Ik: *le~*.

nyugtat i (4)

1. Pihentet. *Már a' zöld fűben ~tya A' szép bika tagjait* (231/229). **2.** Nyugtat vkit: arra törekszik, hogy vkit megnyugtasson. *A' szép napok hosszúak valának, Az éjtszakák nem ~ának* (391/26). *Most már bizonynyal ~nának Lillám' ölelő karjai* (379/125). ~ja (65/10).

Ik: *meg~*.

nyugtás Ik: meg~.

nyugtatni in (1)

Vki nyugtalanságát megszüntetni. *Szelid Magánosság! Az illy helyekbe' Gyönyörködöl 's mülatsz Te; ah, ezekbe Gyakran vezess be engemet, Nyugtatni lankadt lelkemet* (305/24).

Ik: *meg~*.

nyugtató in (5)

1. Ami nyugtat, megnyugvást eredményez. *Ti kedves Zefirkék! Ti estve magatok Egy ~ sá-tort keringve fonnyatok* (90/34). **2.** Vki ~ órája: a halála. *Végre ha ~ órádat el éred Adják meg az egek meg érdemlett béred* (74/23).

~ (223/25, 406/1), *Nyugtató* (170/1).

Ik: *meg~*.

nyugva in (1)

Nyugodva. *Míg az emberi Nem hajdan a' Természet Eggyügyű Keblében ~ heverészett Nem emelked még fel kiáltásod szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát* (190/48).

nyugvás ~ nyugovás fn (8)

1. Nyugalom. *De reménylj, az egek hűséges férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/98). *Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én éppenn. 's Eggy illy nyugvás mit ér? Kin 's Öröm nélkül vér Szívünk ekképpenn* (155/40). **2.** Pihenés. *Mit tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszitt már az Ég, Ha kedledben nyugovásom' Az óltár is tiltja még?* (443/163). **3.** Alvás. *Tsupán álom által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/18).

nyúgvás (452/17), *Nyugvások* (231/41), *nyugovást* (201/6), *nyúgvás[t]* (14/6).

Ik: *le~*, *meg~*.

nyugvó ~ nyugovó in (7)

1. Nyugodt, békés. *A' nyugovó lelket úgy felháborítják, Hogy gondolatjait egymásra zúdítják* (330/1031). **2.** Pihenő. *Nyúgovó vitézit ismét felzendíté, 'S holnapra egy újabb tsatához készíté* (330/1835). **3.** Nyugalalmazott. *T. N. V. Roffi Borbély Gábor Úr betsületből nyugvó Ts. K. Kapitány* (368*/30/10). **4.** Nyugvó asztal: olyan asztal, amelyen már nem írnak. *Hát vakmerősség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! Kedves lesz énekem? Bátoran teszem hát le nyugvó asztalodra* (382/31). **5.** Nyugvó bizodalom: gyanakvás nélküli, bensőséges bizalom. *Nyugvó bizodalomát zavarván gyanúval* (330/650).

nyugvó (191/43), *nyúgvó* (230/5).

Ik: *le~*.

nyugvó-szállás fn (1)

Éjszakai szállás. *Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm! köszönöm* (357/85).

nyújt i (12)

1. <Kardot> harcra készen tart. *Kiált Etse: Pardon! 's a' kardját ~otta* (330/1362). *'S ~sátok vígann a' győződelem' mezejére, ... Kardotokat magyaros karotokkal* (258/102).

2. Vmilyen tárgyat vki felé közelít, hogy az átvegye. *Ő új Minervát ugrat elő Zeusz Szent homlokából, és maga ~ dsidát 'S halálsemű Égist kezébe* (418/90). 3. (Hangot) hosszan hallat. *A' zöld bokorba' hallom a' Filmilét danolni, ... Most andalogva lejtőz, Majd felfelé tzikornýáz, ... kanyarog, siet, rezeget, ~* (373/104). 4. (Időben) hosszabbít. *Félszázadra fogom ~ lántzotok'* (432/105). 5. Juttat, ad. *Mit ér a' bimbó, virág, Ha körtvélyt nem ~ az ág* (389/20). *Tsüggednek, mert benne, újabb tüzet nem gyújt A' nemes bátorság, melyet a' virtus ~* (337/120). 6. Kezet ~ egy hölgynek: felkéri egy táncra. *Tréfából kezét ~ Bordáts Dorottyának, Egy pár ugrós tántzal őtet megkínálja* (330/596). 7. Áldást ~ vkire: megadja a lehetőséget, hogy könnyítsen magán. *Olly bálvány vagy te, mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítene, És a' kit ő, csak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süveglenek* (377/15).

Nyújtja (368a/88), Nyújtja (124/24). — ~ana (239/74).

Ik: be~, el~, ki~.

nyújtani in (2)

1. (Kezet) közelíteni. *Akkor a lapályra mintegy maga vezet, Láttatik ~ barátságos kezét* (239/184). 2. (Időben) hosszabbítani. *Ti is ... A' kikért életet nyújtani kívánnám* (209/112).

nyújtott in (2)

Adott. *Tsakhogy többet adhat ... egy kis kenyér, 's egy vigasztaló szó; Mint a' gazdag kézből ~ panaszos jó* (202/132).

~ (428/80).

Ik: ki~.

nyújtózhát i (1)

Pihenhet. *Megvallom, hogy úgy kedvelem, Hogy még helyemet sem lelem; Étem sints, csak ~nám, Az Úr' karjára vágyhatnám* (309/91).

nyújtóztat i (1)

Sírba ~: eltemet. Szomorú szavakkal azt magyaráztatják, *Hogy őket is ilyen sírba nyújtóztatják* (209/10).

Ik: ki~.

nyújtván in (3)

1. (Kezet) közelítve. *'S varázsló balkezét sárgán ~ felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/43). 2. Adv. *És gyengéded tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának* (77/299). ~ (330/315).

nyúl¹ i (6)

1. (Kézszel) érint, megfog. *Ezenn a' mord lélek igen megpirúla, Alig hogy a' horgas botjához nem ~a* (239/90). 2. (Kezét) beteszi vhozá. *Ihogytak-vihogytak, nyakunkra tódultak; Megkövetem — még a' nadrágba is ~tak* (330/1672). 3. Vmihez ~: kézbe veszi azért, hogy használja. *'S únalommal ~ egy úttazó' könyvéhez, Kis olvasás után emberré kezd lenni* (454/520). *Gyönyörű munka ez [általag], ha lutskos is Örömmel ~ ehhez a' paszamántos is* (199/68). 4. Vmihez folyamodik. *Azok alázaatos kérelemhez ~nak, 'S hízelkedve urok' lábához borúlnak* (202/57). *nyulnak* (56/57).

Ik: be~, el~, hozzá~, ki~.

nyúl² fn (3)

1. Házi nyúl. *Amott homályos odvában Kandikál a' fejér ~* (397a/334). 2. Mezei nyúl. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles ~aknak* (413a/315). 3. *Tengeri ~* (397*/76/6).

nyúlánk mn (1)

Vékony. *Leg jobb akkor rakni szőlőt, ha piroso tavaszra már Eljött a' nyúlánk kigyókat faldosó fejér madár* (413a/859).

nyúlborös mn (1)

Nyúlborös szalup: nyúlprémme szegélyezett köntös. *Ki is állt ~ Szalupban a' Dada* (330/1087).

nyúlik i (1)

Hosszan elhúzódik. *Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok lehullnak 'S az éjj árnyékán utánnok fejér láng farkok nyulnak* (413a/373).

Ik: be~, el~, fel~, le~, neki~.

nyúl-ispékelő fn (2)

Spékelőtű, amellyel a nyúlhúst szalonnával tűzdelik. *'S úgy szúrja farába a' ~t, Hogy most is keresik a' ~t* (330/1709–10).

nyúl in

1. Vmihez hozzákezdni. *De míg a nemesmért földnek munkájához kén ~, Szükség szeleknek, s időknék járását megtanulni* (413a/59). **2.** Birtokba venni. *Óh! hát kegyelemért kell é ott köldülnom A' hol a' tartozott jushoz szabad ~nom* (453/278).

~ (413/65).

Ik: fel~, hozzá~.

nyúló Ik: el~.

nyúlszóló fn

Törpe szőlőfajta. *A' Nyúl szöllő sugáros, Melly a' lábra tekergőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

nyúlt in

Nőtt. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ölszámra ~ farkával* (413a/677).

nyúlva Ik: el~.

nyurga mn

Hosszú lábú és vékony. *Vagy ha esméretes tó-it a' ~ Gém el hadja* (413a/370).

nyuszt fn

Nyusztprém. *Szibéria minden ~tal, hermelin-nel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/107).

nyusztos mn

Nyusztprémes. *Nyusztos Kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája* (330/269).

~ (82/27, 256/25, 454/404).

nyúz i

1. Nyúzza a bőrt: agyonhajsolja magát. *Mit*

gondolsz Dorottya? Jobb, magad' meghúzd Vén vagy, a' meghűltt bőrt már hijába ~od (330/810). **2.** Nyúzza a vadat: előre örül a sikernek. *'S köröskörül nézvé az Amazon hadat, Győzött már előre! ~ta is a' vadat* (330/1058).

Ik: le~, meg~.

nyűg fn

1. Béklyó, vki megkötözésére használt kötél. *Ha ~be vertek is ti, Lágy bársony az, 's virágszál* (353/11). **2.** Vkit lekötötelez, elkötötelez. *Gyanus Himen! sokan bánják, Hogy a' szívet ~be hányják Komor fogadásaid* (363/2). **3.** Nehéz körülmény. *A' gyönyörű Lelkek tündöklenek; a' sok idéitlen Elme pedig nyomrúlt ~ közt a' porba: rikátsol* (348/11). **4.** Az erkölcs ~jei: az erkölcs szabályai. *És e szabadsághoz szokottak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts' ~jei* (247/36).

~nek (452/66).

Ö: rózsas~.

nyüzsgő in

Szüntelenül mozgó. *Nézz ugymond a' földnek messze térségére Nyüzsgő Teremtésim roppant seregére* (453/26).

nyüzsög i

1. Élénken, szüntelenül mozog. *Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' hangyafiak hitvány munkába nyüzsögnek* (348/32). **2.** Tömegesen előfordul. *Névnapi rigmisták, szélalmok nyüsgenek itten* (348/16). *nyüzsög* (313/107). — *nyüsgögenek* (413a/1054).

O, Ó

o fn

(4)

Beszédhang. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, Az u-t onak mondja, a-nak teszi az o-t* (194/12, 58/12).

ó¹ mn/fn

(4)

I. mn Régi. *És hogy ez elrontó idegen járom-ba mi, végre Lettünk Új Magyarok, tik pedig Ó Magyarok* (356/16). *Ó* (379*/51/1).

II. fn Óbor. *Az ujj bornak örül, de ~tól kurjongat Mert markában teli kulatsokat kongat* (87/35, 199/55).

ó² isz

(5)

1. (Lehangoltság, szomorúság, sóhaj kifejezésére.) *El érkeztél hát ~! Didergő December* (66/1). **2.** (Megalégedés, elégedettség kifejezésére.) *Egek! ~! Még olly édest nem ettem!* (135/26) **3.** (Megszólítással kapcsolatban az emelkedettség fokozására.) *És tégedet víg dalokkal, ~ Bache, kurjongatnak 'S Néked a' magas fenyőre apró bábót aggatnak* (413a/934).

~ (413a/5, 624).

óbester fn

(7)

Ezredes. *Az 1795dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává v. Obersterévé tétetik* (445*/232/2).

Obester (114/283, 660, 777, 784), *Oberstere* (368*/30/4), *Obesterré* (114/791).

Obi fn

(1)

Víznev. (Az Ob folyó.) *Hadd lássa az ~' partjának lakossa, hogy Sasod a' pártost miként letapossa* (337/183).

oboa fn

(3)

Fafüves hangszer. *Mások siralmas énekekkel Bőggetessék az Óboát* (424/26).

Obojokat (128/26), *Obojjára* (243/1).

óceán fn

(12)

1. Világrészeket elválasztó tenger. *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repülünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41). **2.** *Vminek ~ja:* vminek a sokasága. *Ótzeánja bánatimnak Többé nem duzzadozik* (443/225). **3.** (Megszemélyesítve: bölcs isten.) *Ezen bámulván Júnó ... elindúlt az öreg Oceánhoz, hogy tőle tanácsot kérjen* (330*/202/4).

Oceán (413a/443), *Otzeán* (337/262), *Ótzeán* (338/33), *Otzeán'* (413a/257, 644), *Ótzeán'* (337/48, 102, 245), *Óceánja* (428/157).

Óceánus fn

(1)

Óceán. A' Balena, legnagyobb neme a' Czet-halaknak, ... Terem az északi és déli Oceánuson (330*/200/4).

Ochs (ném)

(1)

Ökör. *Hja! Egy ~ volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23).

Ochsonia fn

(1)

⟨Szójáték. Oxford latinos neve *Oxonia*, a költő tréfásan az 'ökor' jelentésű német *Ochs* szóval hozta kapcsolatba.⟩ — *hisz tanultam Én is, mikor iffjú voltam, Rhetor Ochs-oniába* (92/154).

ócsárol i

(1)

Becsmérel. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a' hibájával* (216/114).

ócsárolni in

(1)

Becsmérelni. *Nézd mint törekednek a' jót óltsárolni A Virtust fekete színekkel mázolni* (453/165).

ócska mn (1)
Leromlott, régi. *Éljen sokáig Krisztina, ... Hogy még ezt az új házát is láthassa oly ótskának, Mint a' vólt, a' melyet taval innen exekválnak* (310/51).

otsmány mn (4)
1. Ronda, rút. *Azt mondod barátom hogy én otsmány vagyok* (61/1, 254/1). 2. Gyalázatos. *Ah, távozzatok, otsmány habok!* (139/103) *otsmány* (248/42).

ocsódik **Ö:** fel~.

ocsódik **Ö:** fel~.

ocsódván **Ö:** fel~.

ocsul i (1)
Bódulatból magához tér. *Ajúllok, érzek, és otsúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás!* (455/31)

oda hsz (26)
1. Arra a helyre. *A' mezőnek minden lakóját kész honnya Készen várja, 's ~ tagjait bé vonnya* (65/14). 2. Abba az irányba. *De ah! Benne, a' mint ~ kandikáltam, Igen kevés veres keresztet találtam* (330/395). 3. Elveszett, odavan, megszűnt. *Pislog a' Dáma 's Gaval-lér; Beteg, 's ~ a' sok tallér* (133/60). *Ah, tán ~ hűsége, 'S mind el hordta a' Szél?* (145/ 5) 4. *Oda nékem: bajban vagyok. Jöjj! nem szóll, óh ~ nékem Hova légyek, nints menedékem* (45/3). 5. *Oda neki: nem számít. Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk* (310/35).

~ (111/79, 126/35, 51, 170/59, 197/54, 209/22, 212/41, 80, 228/22, 326/26, 330/1600, 1751, 432/49, 454/266), *Oda* (214/29, 227/16, 231/226, 416/16, 432*/205/5), *od'* (330/1502), *Od'* (330/1502).

Ö: am~.

óda fn (7)
Magasztos tárgyú, emelkedett hangú lírai költemény. *Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úr-hoz* (403/cím). *Óda* (377/cím), *Oda* (432*/205/5), *~ja* (445/cím), *Odáji* (403/cím), *Ódámért* (330*/188/4, 5).

oda-alább hsz (3)
A továbbiakban. *Ebből az okból jön elő oda*

alább a' Mátyás Király emlékezete is (418*/176/6). *oda-alább* (330*/173/2), *oda alább* (432*/202/2).

odább hsz (4)
1. Kissé távolabb. *Itt árnyékos ákász fedi a' gyász hantot, Odább a' fejkőbe látok metzve lantot* (306/88). 2. Később. *Mit fog maga a' Király is ha fülébe viszik: Hogy egynéhány okoskodó egy nappal ~ iszik?* (314/38) 3. Nevét ~ tették: névnapját későbbi időpontban tartják. *Oh jé! Ha Mihály Árkangyal meg találja hallani, Hogy a' nevét ~ tették; ugyan mit fog mondani?* (314/36) ~ (373/208).

odabé hsz (1)
Odabent. *A' szobából minden ember kiszalada, 'S Carnevál odabé egyedül marada* (330/1638).

odafel hsz (1)
Ott fent. *Más felől rekedtt torokkal a' hollók a' berekbe Négyet ötöt kurjantanak 's ~ a' fészkekbe Nem tudom, mi édes öröm élesztvén a' kedveket Magok között meg zörgetik a' fészket 's leveleket* (413a/415).

odafut i (1)
A jelzett helyre szalad. — ...im gyors lépéssel *Oda futnak hasz'talan* (397a/328).

odahagy i (1)
Elhagy, otthagya. *A' tó felé el illantván Oda hagyá századját* (114/724).

odajár i (1)
Egy időre távol van vhol. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/211).

odajut i (1)
Odakerül. *Ki kísért sokakat a' hóltak helyé-re, Hogy ő is oda jut, nem fér a' fejébe* (209/22).

odaki hsz (1)
(Oda)kint. *Kongott már a Szála: nem tudták ~, Hogy a' szép Nimfákat mi a' kő hordta-ki?* (330/1089)

odalesz i (1)
Megsemmisül. *Rips raps a' szöllők már puszt-*

ta támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett (87/46).

odamegy i (2)

Ahhoz a személyhez, dologhoz megy. *Ezt a' Gavallérok hallván, oda mennek, Hogy segítségére legyenek Himennek* (330/1275). *oda megy* (465/26).

odanyargal i (1)

Odasiet. *De d'Onnyó oda ~a, Hogy a' dolgot meg sejté* (114/861).

odapillant i (1)

(Nap) süt vhova. *Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván leszaladnak* (337/197).

odaránt i (2)

Hirtelen vhova húz, visz. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára* (92/305). *oda rántod* (358/7).

odaugrik i (2)

Arra a helyre ugrik. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De Rozinka ötet agyon tsiklandozta* (330/1287). *oda ugrott* (330/1405).

odavaló mn (2)

Abba a helységbe való. *Az ~ víg társaságokról láss egy tréfás megjegyzést* (330*/137/9). *~* (330*/165/7).

odavan i (3)

1. Kétségbe van esve. *Ne ülj fel! ... Szállj le... óh kegyetlen! — szállj le... Oda vagyok!* (268/40) **2.** Elmúlik. *Nem, nem: mert ál-munkkal oda van mindenünk, Eltűnik árnyéka, mihelyt felserkenünk* (237/5). **3.** Már nincs. *De jaj mind a' vasmatska, Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van* (365/7).

odavet i (1)

Leír, megjegyez. *Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda-veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/7).

odavigyáz i (1)

Odafigyel. *A' szép szemű Chlóríst, ki elandaloda Holtt bajnokja mellett, 's nem*

vigyázott oda; Chlóríst elütteti a' rúdnak végével (330/1410).

odébbáll i (1)

Távozik. *Maga meg' odébb áll gyalog vagy paripán* (330/1044).

odi (lat) (1)

Gyülöl. *Quem Dii ~ Praeceptorem fecerunt: akit ez istenek meggyűlöltek, nevelővé tették* (12/cím).

Odin fn (4)

Személynév. (A legnagyobb és legbölcsebb isten a skandináv mitológiában.) *Ni hogy mosolyognak felém, közepén is a' kinnak, Ezer szép Istenasszonyok udvarából ~nak* (454/416). *~* (454/417, 431), *~'* (454/420).

odú fn (6)

1. (Fa törzsében) korhadás folytán keletkezett üreg. *A' bagoly a' fagyos fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/15). **2.** (Földben, sziklában) kisebb üreg. *Amott a' bértzek' odvából A' ligetes völgyekre Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/701). *odvát* (330/1262), *odvában* (397a/333), *odván* (397a/823), *odvába* (413a/1006).

odvas mn (6)

Olyan, amiben odú, üreg van. *Halász! Te ez ~ fűzfá' árnyékában, ... Bóldog szegénységben éled világotat* (202/75). *~* (306/39, 413a/153, 933, 454/295, 424).

Oeta (lat) (1)

Helynév. (Hegylánc Észak-Görögországban.) *Tenger szín lovain jöven ég színére Mosojog a' Titan ~' tetejére* (83/10).

oh ~ óh isz (532)

1. (Lehangoltság, szomorúság, sóhaj kifejezésére.) *Ha valaha lefoly az a' gyászos óra, Melyben maga, óh! Maga Hunyadi megyen a' koporsóra, Oh keserves szó!* (225/138–40) — *Kegyes Özvegy vegyél bútsút keservedtől, Szűnj meg, óh bús Gerlitzepár! Nyögédsedtől* (299/106). **2.** (Megelégedés, elégedettség kifejezésére.) *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére nyíló napjaim! óh miként Érzém, hogy élni, 's Tháliának Rózsanyakán*

enyelegni, édes! (396/1) — Megálly, haldokló Pásztorom, Tartóztasd lelkedet! Tartóztasd! — óh mert Lelkem is Lelkedre éledett (441/17). **3.** (Szomorú kérdés bevezetésére:) vajon? Oh milyen két szörnyű gond főz! Egek! Rozi! oh mellyik győz? (184/20) — Oh lesz é egy biztató szó? (184/30) — Oh van é még egy érmi szállás Régi barlang, szent fedél, Mellybe egy bölts tsendes nyugtot hálást E' setét hegyekbe lél? (304/43, 435/43) **4.** (Csalódottság kifejezésére:) Vad szűz! Gonosz Ámor! 's te vagy ég istene? Nem — nem — az Erynnis szült téged! oh fene! (196/82) **5.** (Tettség kifejezésére.) 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81). **6.** (Szemrehányás, szemrehányó panasz kifejezésére.) Óh ha téged nem láthatlak, Beg óhajtlak, be' siratlak! (433/33) **7.** (Csodálkozás, meglepetés kifejezésére.) Oh jó! ha Mihály Árkangyal meg találja hallani, Hogy a' nevét odább teték; ugyan mit fog mondani? (314/35) **8.** (Belenyugvás kifejezésére.) Óh miket láttam én! Óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompőzbe ha lekukutsáltam (330/101). Barátommal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' menés — rüt a' késedelem — Oh örök Betsület! Oh örök Szerelem! (268/108) **9.** (Óhaj, vágy kifejezésére.) Jer haljunk meg! én nem kések Oh! bársak ott volnánk már! (297/72) — Oh vajha én reám is Az én aléltt fejemre, Egy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatoznék! (352/25) **10.** (Fokozás színezésére.) Megszántam, és ölembe Ringattam a' kis alvót. Oh mint aludt! — s azolta Azt a' szeg ifjat én is Oh mint tudom szeretni! (373/59–61) **11.** (Szánakozás kifejezésére.) Sokan alig mennek itten egy keveset Mingyárt el merűlnék (óh siralmas eset) (211/16). **12.** (Megszólítással kapcsolatban az emelkedettség fokozására.) Óh Isten! Ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket is szíved táblájára (217/109). Tőlünk oh Magyarok! nemetek tsak ezekbe különböz: Hogy ti fejérből színt, mink feketébbet adunk (356/13). Jer, óh asszonyi rend, le eresztett hajjal Sírní a' sír felett kettőztetett jajjal (212/1). **13.** Ó jaj: jaj nekem!

Az óhaj, az óhaj ki olly szívességgel A' több boldogokhoz az Égbe ragadt fel Az a' ki bőv reményt adott vólt legelől Leg Tisztább hűség 's hév Szerelme felől Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszaggatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet (176/49).

óhajt i (21)

1. (Nagyon) vágyik vmire. Lát és habzik az ész, a' szív fél és ~, 'S bennem a' kérdésben forgó Lélek sóhajt (454/5). **2.** Kíván, akar, szeretne (vmit tenni). Élni így ~ok, Így ~ok halni! (143/61–2) — Nézz fel tsak, kedvesed ~ Mostann is látnia sohajt (45/13). ~ (208/63, 460/185), ~a (337/334), ~ok (259/148), ~sz (170/68), ~otok (259/433), ~ál (454/288), ~ottam (235/17, 405/9, 438/5), ~ottunk (308/49); ~om (128/31), ~lak (433/34, 454/25), ~alak (456/8), Óhajtalak (443/85), ~ják (448/11).

Ö: vissza~.

óhajtás fn (6)

Vminek a kívánása. Panaszimat ~sal Kettőztetem, óh! (261/1) ~ (238/28), Óhajtság (397*/76/21), ~sal (261/8), Óhajtással (102/1, 8).

óhajthat i (1)

Kívánhat. Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi? (428/166)

óhajtott mn (6)

Kívánt, vágyott. És te ~ott Lili, életemnek Édes aránya! (287/55) ~ott (259/400, 306/261, 453/139), Óhajtott (438/18), óhajtott (77/137).

óhajtoz i (3)

1. Kívánczik, vágyakozik. Óhajtoz a' fősvény, de győtrelemmel Goromba lelkét büntetted (305/33). **2.** Hosszasan vágyakozva óhajtott vmit. Illy víg Napját Szívem mindég óhajtozta (143/43). óhajtozott (306/243).

óhajtozó in (1)

Vágyakozó. Halálát a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják, Maga zokog az egekig ~ Jajjal az Ek-hó (225/144).

óhajtván in

Lelkesen óhajtván: lelkesen kívánja. *Lelkesen óhajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/1).

ok fn

1. Mozgás, változás, történés előidézője; az az előzmény, amelynek következménye van. *Ő ~a számtalan Confiscationnak* (330/2004). *Mikor a' mim vagyon, fel derült lélekkel Osztanám meg az ~ nélkül szegényekkel* (453/196). **2.** Vmely körülmény indítéka, motívuma. *Mitsoda célja van bennem az Istennek Hogy engem teremtet, mi az ~a ennek?* (453/4) — *Mi az ~a hogy most a' dölgos Céresnek Munkásokat széljel zsibongva keresnek?* (69/1) **3.** Ürügy. *Szép Eszter! Szép nevednek; Énekeljek és vigadjak, Az örömré ~ot adjak Uri sok vendégednek* (308/41). *Szűnj meg az ollyakkal magad is gondolni Barátom! Kiknek az érdem elég a' szidalomnak ~úl* (315/2). **4.** Vminek ~ért: vmely céllal. — *...és férjhez nem mentt Leányokkal, valamelly darab fát vagy tőkét neveltségnek ~ért megemeltetnek* (330*/164/6). **5.** Mindeneknek ~a: az isten. *A mindeneknek Okához És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelkünk azokon* (123/28).

Ok (282/17), *~om* (171/12), *~a* (69/3, 77/39, 114/441, 209/13, 15, 213/10, 60, 238*/143/8, 313/53, 330/778, 1780, 434/5), *~ai* (209/58, 213/82), *~ot* (200/55, 233/7, 337/267, 413a/1009), *~át* (114/454, 169/31, 306/117, 330/702, 830, 1138, 1866, 413a/1046), *Okát* (170/46), *~ból* (81/23, 418*/176/6, 432*/202/2), *~okból* (454a/14), *~on* (212/70, 330*/197/4), *~onn* (336/21).

okád i

Áraszt. Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádjá A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádjá (413a/1017).

okol i

Vmely baj okozójának tart, és ezért hibáztat. *Most már az ő emberei Látom, engem ~nak* (114/449).

okos mn/fn

I. mn 1. Az átlagosnál jobb képességű, eszes. *Erre sokan rá állának, Látván hasznát taná-*

tsának Ezen ~ embernek (114/510). *Bolond az, barátom, a' ki ~ mindég!* (199/110) — *De te, mennynek Ura, miért teremtetél? Egyéb állatoknál ~bbá mért tettél?* (454/642) **2.** Ilyen emberre jellemző. *Elébb meg nézd, de ~an, mit dolgozik, mit tsinál.* (111/44). *De tám a' természet titkos kamarája El rejtett javait ezektől sajnállya Ollyatén titkoson vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az ~ szeretet?* (77/80)

~ (66/2, 85/10, 117/7, 212/61, 314/22, 397a/260, 445/55), *~ok* (313/87), *Okosan* (111/56), *Okossá* (208/71); *~abbak* (327/37), *Okosabbik* (114/498).

II. fn Okos ember. *Ők az ~t, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik* (315/11). *Fel vólt húzva mérges gyilok Nyelvek végénn egygy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ellenek Hegyeztelenek* (236/27).

~ (413a/854, 454/662, 664), *~sa* (12/36).

okosít i

Okossá, okosabbá tesz. Kit a' kitisztázott értelem ~ (454/731).

okoskodás fn

Gondolkodás, mérlegelés. **II. Okoskodások; Érzések** (454*/259/cím).

okoskodik i

Gondolkodik, megoldásra igyekszik jutni. *Márs könyvet olvas! Huga sziláltt haját Felsimogatván, né! hogy ~, És czirkalommal mérsekéli A' tüzes ütközetek' piattzát* (418/42). *Okoskodik* (453/100).

okoskodó mn

1. Gondolkodó. *Ember! te e világ ~ böltse Itt van böltességed gyönyörű gyümöltse* (453/81). **2.** Akadémikuskodó. *Hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani? Mit fog maga a' Király is, ha fülébe viszik: Hogy egynéhány ~ egy nappal odább iszik* (314/38).

okosodik i

Okosabbá válik. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren álmodik, Egyre tanul, 's mulat, henyél 's ~* (454/526).

okosság fn

1. Meggondoltsággal, óvatossággal párosult eszesség. *Bár Hazánk áldott öletől Az ~ elragad; De annak édes nevéől A' Jó szív mégis*

dagad (357/10). **2.** Gondolkodó tehetség, ész, értelem. *Ezen ~gal végzett fel tételnek Mondásánn mind ketten örömmel bé telnek* (77/135). **3.** Okos, ésszerű cselekedet, magatartás. *Kenyér nélkül marad a' munkás ~, És még robotba is nehezen szenvedik, Ott is, hol a' kopárt bogáts korók fedik* (341/42). ~ (185/172, 457/14), ~nak (454/326, 530), ~gal (418/55, 453/46), *Okossággal* (77/117).

okoz i (12)

Vki, vmi mint létrehozó ok előidézi vmit. *A' Bor bétölt örömmel 'S mámort ~ gyakorta* (411/6). *Ti kik ~tátok rajtam e' tsúfságot, Hogy tukmálhatjátok én rám e' világot?* (330/1519). ~ (213/4), ~a (134/9, 447/9), ~ának (239/26), *fog ~ni* (239/70); ~za (213/25, 454/497), ~ta (231/377), ~ták (213/87). — ~zon (57/14).

okozni in (1)

Előidézni. *De mikor kedvem lesz benne mulatozni, Ne merjen senki is akadályt ~* (239/230).

oktalan mn (3)

1. Nehéz felfogású, ostoba. *Ez a' Criőr egy ~ De nagy száju Úr vala* (114/686). **2.** Indokolatlan, alaptalan. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét ~úl? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/33). ~ (123/64).

oktat i (2)

Tanít. *Mihályfalvi István, kit e' sír bé fedett, Illyen szókkal ~, halandó, tégedet* (217/50). ~nának (397a/523).

oktatás fn (3)

Tanítás. *Jövel már, utazó, hív ~omat Értvén, végezetre halld származásomat* (213/101). ~a (465/17, 21).

oktatgván in (1)

Tanítgatva. *Látogassátok meg púderesen Fédert, A' hol Luidorért ~ Mummon El húzza pénzetek a' Deutschlandi Mammon* (233/63).

oktatni in (1)

Tanítani. *Ki tudja arra ~ A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket?* (397a/841)

október fn (5)

Az év 10. hónapja. *Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ezerszer is* (199/41, 87/21). *Október* (199/41), *Octobert* (87/3), *Októbert* (199/3).

okulár fn (1)

Szemüveg. *Arra veté az ~t: arrafelé tekint, néz. Már a' Gavallérság jóval is innen járt; Hogy Dorottya arra veté az ~t* (330/1312).

öl fn (3)

Istálló. *Mért tartják ~ba a' marhát a' mezei emberek* (413a/361). ~' (397a/321), ~at (413a/489).

oláh fn/mn (2)

I. Román nyelv. *Tudok én már annyit Oláhu, mint Tótúl, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótúl* (248/55). **II.** mn *Oláh medve*: románok által táncolásra tanított medve. *Betsülnek tántzodért? ne mondd azt kérkedve, Több betsülőt talál még egy ~ medve* (254/50).

olaj fn (8)

1. Növényi eredetű folyékony zsiradék. *Mi-dön az égő métsesbe az ~ tsak szikrádzik* (413a/398). **2.** Étolaj. *Itt a' Böjt! koplaljátok! Itt van; 's ízetlen ~ja A' tsókokat majd le nyalja* (133/24). **3.** *Olajat locsolni a tűzre*: fokozni a szenvedélyeket. *Ha tudsz a' tűz közzé ~at lotsolni, A' jámbor esetén tudsz vigan tombolni* (453/239). ~at (413a/280), ~t (413a/1021), *Olajt* (114/600), ~jal (413a/929), *Olajjal* (413a/667). **Ö:** fa~, mák~.

olajág fn (8)

1. ⟨A béke jelképe.⟩ *Az Arany békesség Templomát meg nyitja Ujjul szakadozott óltárán kárpittya, Kötven homlokára olaj ágot Bé Fedi szárnyával az egész Országot* (54/9). **2.** ⟨Vmelly dicsőség elismerésének jelképe.⟩ *Te kit zöld pálmái Vitéz érdemednek Nevestől a' sírba dűlni nem engednek; Te kire a' Magyar 's a' Frantz Helikonnak Múzsái kétszeres Olajágot fonnak* (382/8). **3.** ⟨A költői dicsőség elismerésének jelképe.⟩ *Nékem zöld ~ 's rózsalevél fedi Békés homlokomat* (338/1).

~ (259/353), ~akat (338/53), ~gal (287/9), 454/867), *Olajággal* (413a/1127).

olajbogyó fn (1)

Az olajfa sötétlila v. fekete termése; olíva. *A' kövér olaj bogyók is nem eggy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, keserű gyümöldsűek* (413a/608).

olajfa fn (11)

1. Örökzöld fa, amelynek csonthéjas terméséből olívaolaj vonható ki. *Sőt nagy tsuda, az ~, ha levágják, a' tövén Kivirít* (413a/554). **2.** Olajágból készített koszorú. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat* (400/45).

~k (413/23, 413a/751), *olaj-fát* (413a/588), *olaj fát* (413a/975), ~nak (327/45, 413a/19, 972), *olaj-fáknak* (413a/968), ~jának (413a/706).

Ö: vad~.

olajfaág fn (1)

⟨A béke jelképe.⟩ *Olaj fa ágakkal fűzi bokré-táját Pallás úgy viseli békesség togáját* (11/1).

olajfabogyó fn (1)

Az olajfa sötétlila v. fekete termése; olíva. *De idő is akkor van ám szedni a tsermakkokat, Babér 's olaj fa bogyókat* (413a/313).

olajfasuhanc fn (1)

Fiatal olajfa. *Most már terád jutottam Bakkhe s téged énekellek az erdei bokrokkal És a' lassan nevedő olajfa suhantzokkal* (413a/527).

olajos mn (2)

⟨A párolgó illó olajokra történő utalás.⟩ *Az ~ részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lidértz formába jelennek* (201/59, 454/617).

olajsalak fn (2)

Az olajütésből, illetve olajsűrűséből visszamaradt törmelék, salak. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínála 's Mihelyt meg-kóstoltam, mérges mézze tsömörré vála. Azólta könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökreendő korttyal nyelem* (162/88).

olaj salakkal (413a/207).

olajvessző fn (1)

Az olajfa csemetéje. *Be kell a' nagy Taburnumot rakni ~vel* (413a/563).

ólálkodik i (1)

Leselkedik. *Olykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől* (397a/791).

olasz mn/fn (20)

I. mn 1. Az olaszokhoz tartozó, velük kapcsolatos, náluk szokásos. *Ím a' Németeket kitsikarják minden ezüstből, Már a' belga 's ~ várakat össze-török* (259/440). **2.** *Olaszul:* olasz nyelven. *Élvény, deákul vivax, ~úl, frantziául vivace* (330*/204/1).

~ (253/72, 330*/136/1, 337/194), *Olasz* (330*/160/1, 330*/195/8).

II. fn 1. Zömében Olaszországban élő néphez tartozó személy. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját* (42/1). **2.** Az olasz nép, nemzet. *Elnyomott Olaszok! Újra éledjetek, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek* (337/399). *Az Olasz' negédes Kertjébe' szedtem drága Narantsokat* (396/8). **4.** E nép nyelve. *Roberti' meséji közül ~ból* (141/cím, 142/cím).

Olaszok (368*/31/20), ~ból (147/cím), *Olaszból* (146/cím, 148/cím, 154/cím, 158/cím, 324/cím), ~nál (330*/204/3).

Olaszország fn (2)

Az olasz nép, nemzet lakóhelye. *Ki magyar Hazánkból ment ~ra, ~ból a' halhatatlanságra* (337/381–2).

olaszországi mn (1)

Olaszországban levő. — *...nagy fársángi maskarás bálokat 's mulatságokat, ... az Olaszországi nagy városokbann, kivált Velenztébenn, szoktak tartani* (330*/136/2).

olcsó mn (3)

1. *Vminek olcsó az ára:* nem drága. *Komisz lesz, 's rossz féle, ha óltsó az árra* (206/19).

2. Hitvány. *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliantya Az oltsó aranyat meg vetéssel szántya* (190/16, 25/26).

old Ö: el~, fel~, le~, meg~.

oldal fn (42)

1. Testnek, tárgynak, térnek a középvonaltól balra, ill. jobbra levő része. *A' Sült megvet-*

tetve nézi az asztalon, Mint török a' katzajt mind a' két ~on (330/328). **2.** Tárgynak, képződménynek az eleje és hátulja, ill. alja és teje közötti határoló lapja, felülete. Egy nagy setét barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy ~ában (237/26). **3.** Vmely tárgy felületének egy része. Maga egy nagy pohárt, ... a' mint mutatják a' jelek ~ában, A' Kupa Hertzegé vala hajdanában ... megtölt Zákányi jó borral (330/351). **4.** Országnak a határhoz közeli része. Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán? (420/2) **5.** A törzsnek a has és a hát közötti része. Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, Hét lyukra folyt az ~a, Frantz ette mindeniket (114/786). **6.** Vki, vmi felőli irány. Egy szóval vigyázzon minden ~felől (330/1204). **7.** Vkinek az érdekköre. Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban (445/15). **8.** Vminek az ~ában: vmi mellett. Ez odvas makkfának kongó ~ában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában (454/295). **9.** Vmi ~ánál: vmi mellett. Mert fíjammak, kit most hintóm' ~ánál Nyilat köszörülni láttok a' fáklyánál (330/1951). **10.** Egy vagy más ~ról: vmilyen tekintetben. Lehetetlen, így bíztatám magamat, lehetetlen, hogy minden gondolkodású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más ~ról ez a' dolog ne érdekeljen (454a*/256/18).

~a (306/188), ~ai (60/24), ~át (305/18, 306/56), ~ának (52/19), oldaloknak (219/57), ~amba (185/12), ~ába (304/68, 439/72), Oldalába (190/56), ~ában (388/15), ~ából (413a/122), ~on (306/213), ~án (77/219, 197/34, 306/192, 336/49, 413a/376), Oldalán (199/50), ~ánn (85/34), oldalánn (66/20), Oldalánn (87/30), ~ánál (397a/822), ~ra (306/203, 330/1391), ~ára (306/211), Oldalára (190/30), oldalára (214/10), ~áról (317/59, 248), Óldaláról (331/2), ~ához (330/222).

Ö: márvány~.

oldalajtó fn

(1) Oldalfalon levő ajtó. Eltűnt a' három vén az ~nál (330/924).

oldalaslág mn

(1) Oldalról. Ezek oldalaslág mennek (114/987).

oldalborda fn

(2)

1. Vkinek a bordája. Búsultába el hajítja Púderes Parókáját, Lábával jobban szorítja Társa oldal bordáját (114/206). **2.** Vkinek a felesége. Délbe ejtsük meg örömet kedves neved napjának, Dél utánra meg tegyük meg oldalbordád Évának (342/24).

oldalszoba fn

(4)

Nagyobb szobából nyíló kisebb szoba. Fel-pattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobába (330/748). oldal-szobában (330/846), ~ba (330/1511), ~ból (330/1625).

oldalt hsz

(2)

1. Az egyenes iránytól jobbra v. balra eső helyen. Más ~ az ellenséget Mészvájó rettentette (114/742). **2.** Jobb vagy bal oldala felé. A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját bereszti, Oldaltt forog, tipeg, 's szárnyát lereszti (330/496).

Ö: fél~.

oldalú Ö: kláris~.

oldalvást hsz

(1)

Oldalra fordulva. Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak ~ suhanva lejtene (330/492).

oldatva Ö: fel~.

oldatván Ö: el~.

oldódó Ö: fel~.

oldott mn

(1)

Oldott övezettel: kibontott övvel. A' Gráziák pedig oldott övezettel Reájok pillantván édes tekintettel ... a' hintóhoz hágnak (330/2021).

oldoz i

(2)

1. Kibont. Tám a Kis Asszony ölébe Jutalmat majd találok. Ezen szók között ~za Leg alsóbb kötéseit (231/419). **2.** A tél az erszényt ~za: hozza a tél a rossz időt. No eljöttél valahára Gyászos Tél, a' föld nyakára, És az erszényt ~od (389/93).

Ö: fél~, meg~.

Olimp fn

(1)

Olimposz, ég. Lanthoz fogsz; 's a' Nap kibukkan A' tömött felhők közül, A' szélvész egyet se kukkan, ~figyelmezve ül (397a/572).

Ollók fn (2)

A Skorpió csillagképe. 'S magadnak hely't Érigone 's az ~ között teszel (413a/40, 413/44).

ólomér fn (1)

⟨Az elmaradottság jelképe.⟩ Széchényi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit (439/42).

ólomkebel fn (1)

Elutasító, rideg szív. Állj meg! állj te irgalmatlan! Illy nemes labra méltatlan A' te ólom kebeled: Ámort miért terheled? (443/103)

ólomszárny fn (1)

Ólomszárnyakon: lassan. Szörnyű Környék! Hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Rémülve jár, alél, elhül (424/18).

olt¹ i (9)

1. ⟨Szenvedélyt⟩ megszüntetni igyekszik. Vízi-puskával ~ának — Tüzem letsillapítanak (309/135). 2. ⟨Szomjúságot⟩ csillapít. Az utazó ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' hűs forrás vize mellett (84/10). Mégis északos vizével Ez sem ~ja szomjamat (425/40).

oltja (129/40, 454/201), Oltja (196/10, 380/8), oltják (257/36). — oltsa (129/16).

Ö: el~, ki~, meg~.

olt² i (1)

⟨Növényt⟩ úgy nemesít, hogy vesszejébe más, nemes növény hajtását illeszti. Ellenben a' Diófába fojtós vatzkort ~anak (413a/594).

Ö: be~.

olta l. óta**oltalmaz i (7)**

1. Bajoktól, veszélyektől óv. Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted ójja 's oltalmazza (67/24). 2. ⟨Fegyverrel⟩ véd. A' Magyar nemzethez háládók légyetek, Melly nem tsak napkelet ellen ~a (337/405).

~ (337/411), ~a (306/64), ~ák (113/18); Óltalmazták (397a/295). — ~zatok (413a/506).

Ö: meg~.

oltalmazó fn (1)

Védelmező személy. Isten hozzád Nemes Kalmári Társaság, Légyen ~d a' leg főbb Uraság (222/96).

oltalom fn (25)

1. Az, ami vkit, vmit a veszélyektől, bajoktól megvéd. Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen kész oltalom (212/106). Az egeknek rátok terjedő hatalma Légyen élteteknek gyámola, 's oltalma (209/116). 2. Eszköz, dolog, amely vkitől, vmitől megóv, megvéd. A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl (397a/1091). 3. Oltalmazó személy. Már minden oltalom el dült mellőletek, Ím! védelem nélkül maradt életek (210/115).

oltalom (212/139), oltálmom' (217/123), oltalmad (453/28), Óltalmad (179/4), oltalma (75/8, 210/36, 214/100), oltalmi (212/142, 213/122, 214/42), oltalmat (330/1260), Oltalmát (257/126), oltalmába (259/22), oltalmába' (259/75, 413/27), oltalmában (259/290), oltalmára (258/33, 330/1429), oltalmáért (330/528), Óltalmúl (257/221, 223).

oltani¹ Ö: el~.

oltani² Ö: be~.

oltár fn (44)

1. ⟨Katolikus templomban⟩ asztalszerű építmény, amely előtt a szertartásokat végzik. Mi majd, ha boldog czélt lelünk, Tenéked ~t szentelünk (278/48). 2. Volt Hímen' ~ánál: házasságot kötött. 'S tsak annyival külömb Mamszel Dorottyánál, Hogy Asszony, 's ötször vólt Hímen' ~ánál (330/246). 3. ⟨Görögök, rómaiak vallásában⟩ kő, oszlop, építmény, amely mellett az áldozatokat bemutatják. Bakhus ~in a' Ketskét e' vétkéért áldozzák (413a/924). És a' melly ~on tömjént Ozirisnak égettek, Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek (307/13). Te vagy a' Hóld, ki Napunkkal Újonnan feltetszettél, 'S Ízis, ki Ozirisunkkal Itt ~t érdemlettél (307/80). 3. ⟨A vallás, az egyház szimbólumaként.⟩ Mit tesz sűrű sóhajtásom, Mellyet felszított már az Ég, Ha kebledben nyugovásom Az oltár is tiltja még? (443/164) 4. Emelvény. Felhág hát ~a' pompás gráditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára (306/233). 5. Vki tiszteletére készített építmény. Lát'd! integetnek tiszta barátaid; Nevednek oltárt a' maradék emel: Megpukkad annál a' kajánság, És

a' Halál elalél előtte (440/14). Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét Hogy mikor az óltárt építik számodra Ketske szőrt vihessen ő is ~odra (190/65–6). 6. Vminek az ~a: aminek javára áldozatot hoznak, amelyet különös tiszteletben részesítenek. Tömjént, mirhát viszek hazám' ~ára, Új szeneket rakok alvó parázsára (306/15). Tedd fel bátor szívvel Hazád' ~ára Tavaszod' zsengejét, melyet régen vára (452/29). 7. Oltárok égnek vminek: vmit ünnepelemek. Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnek Bodzás omladékiba' (400/51). 8. A műzsáknak oltárt épít: támogatja a költőket. Kik Hazánk' Műzsáinak Oltárokat építettek, Részesivé eképp' lettek Olympus' tornáztinak (415/46). 9. (Oltárt szimbolizáló dolog.) Így tette meg a' Vén Lyányok' áldozatját. Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az ~a (330/850).

~a (306/8, 313/77), Oltára (306/212, 373/127), óltára (400/99), ~aim (330/1894), ~t (337/10), Óltárt (450/22), ~ait (413a/1109), ~nak (306/210), ~án (96/4, 421/4), óltárán (54/8, 127/4), ~idon (337/14), ~ánál (277/cím, 413a/942), Oltáránál (150/20, 307/60), ~ra (259/212, 413a/719), ~okra (439/31), ~odra (377/9), ~ára (9/15, 306/258), óltárára (453/50), Oltárára (89/18, 243/9), ~ig (306/205).

oltári mn (3)

1. Oltáron keletkező. Az ~ szent füst gom-bolyog a' lángon (330/865). 2. Oltárra, áldozatra szánt. Amott az ~ Bika Clitumnus szent vizével Megmosatván, gyakran megyen temérdek nagyságába Roma triumfusi előtt Istenek templomába (413a/669). Óltári (443/222).

oltat i (1)

(Növénybe) más növényi hajtást illesztet. Jobb meg vallom hogy ojj fákba óltassanak Mellyekenn sokáig meg maradhassanak (73/21).

olthatatlan Ö: meg~.

oltott in (2)

1. Olyan <gyümölcs>, amelyet nemesítés végett beoltott fa terem. Elváltozik a' Körtvély-

fa, 's kínál ~ almákkal (413a/558). 2. Beléjük ~ ész: velük született ész. Őket a' beléjük oltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta (454/185).

Olümposz fn (3)

Helynév. <Görögországi hegy, az ókori mitológiában az istenek lakóhelye.> Mikor lesz, hogy Lelkem letéven A' testnek gyarló kérgeit, 'S angyali pillangóvá léven Lássá Olimpus' kertjeit (426/60).

Olimpus (231/58), Olympus' (415/48).

olvad i (2)

1. <Hó> vízzé alakul. Így midőn a' téli szélveszektől hozott, Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott, Oda pillant a' Nap, a' havak ~nak (337/197). 2. Erős érzelem hatására ellágyul. Az én Kedvesem fut amott! — Ah mint dobog szívem belől! — Ah, mint ~ok minden felől! (139/57)

Ö: el~, meg~.

olvadni in (1)

Erős érzelem hatására ellágyulni. Látván Citére' virágít Olvadni kezd kebelem (375/6).

olvadott Ö: össze~.

olvadozik i (3)

<Érzelemtől> nagyon ellágyul. Ti ifjak! A' kik szép szemére Hevülve olvadoztatok, Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok (388/22).

olvadoznak (373/204) — olvadoznál (349/17).

olvadt in (3)

1. <Érzelemtől> ellágyult. Ezek az én ~t szívemnek Vizzé vált párázatjai (130/25). 2. Vki egygyé ~ csókjai: szenvedélyesen szájon csókolják egymást. Mint hív Galambok egymásnak egygyé ~ tsokjain Félig alélva portyásznak Egymás hív ajakain (297/6).

~t (436/27).

Ö: el~, meg~.

olvadva Ö: el~.

olvas i (13)

1. <Írott, nyomtatott szöveget> tekintetével követve megért. Tudom ti is, a' kik versem' ~sátok, E' szókra tsördíteni kezditek szabályatok' (267/123). 'S azt ~tam minden fánál, Az-

zal csörgött minden hab: Nints szebb terem-
tés Lillánál, 'S nálam boldogtalanabb! (428/
133) **2.** Vkit ~: vkinek a művét olvassa. 'S
Festetits! Tégedet ~lak hosszason: Béjőn a'
Hazának Szűze a' Temmplomba (306/218). **3.**
Rejtett (lelki) tartalmat felismer. Ah ~tam
ortzátokonn azt a' hév indulatot, Mellyet az
igaz szeretet azokba lobbantatott (241/7). **4.**
Számlál, számol. Pillants reám, Leánka! Pil-
lants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki
pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/4). **5.** Vki
fejére szentenciát ~: (ítéletet) hoz, kihirdet. 'S
így nem is ügyelvén az ő mentségére, Ezt a'
szententziát ~ták fejére (330/1618).

~ (418/41); ~sa (92/231, 236/13), ~suk
(368a*/31/5), ~tam (330/839), ~sátok (231/
443). — Olvasnám (452/21).

Ö: el~, meg~, végig~.

olvasás fn (6)

Az a cselekvés, hogy vmit olvasnak. 'S úna-
lommal nyúl egy utazó' könyvéhez, Kis ~ után
emberré kezd lenni (454/521). A Románok ~a
Tanította sokakban (231/197).
~a (267/225, 330/179), ~ára (216/76), ~ához
(111/45).

olvashat i (1)

Rejtett (lelki) tartalmat felismerhet. Zsanét ez,
kinek szemében Ragyogva ~od, Hogy a' bol-
dogság' ölében Arany időd' várhatod (368a/
106).

olvashatni in (2)

1. (Nyomatott szöveget) tekintetével követve
megérthetni. Olvashatni erről a' híres Makhi-
náról a' T. Fábián Úr', köznép' számára ki-
adott magyar Physicájában (330*/139/3). **2.**
Rejtett (lelki) tartalmat felismerhetni. Képén
~ azt a' boldogságot A' mellyért kedvelli
Szemő a' világot (330/171).

Ö: meg~.

olvasni in (3)

1. (Írott, nyomtatott szöveget) tekintetével
követve megérteni. 'S Ha ~ tudnának Sok ga-
vallérink: belőlle Bezzeg tanulhatnának
(231/28). **2.** Számolni. 'S az ötig ~ nem tudó
déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem
lép (454/351).

~ (330*/199/2).

Ö: el~, meg~.

olvasó fn (9)

Az a személy, aki vmilyen írásművet olvas. Ő
az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti Még ma-
gát is a' negédes Észt magához kötheti
(163/41).

~ (330*/137/3), Olvasó (330*/185/8, 362/4),
Olvasók (330*/156/8), ~im (330*/199/3), Ol-
vasóim (330*/199/11), Olvasóimat (330*/
200/19), Olvasóknak (267*/14/10).

olvasva in (3)

1. Kiejtve. T. N. Vajai Vay Jeanette (olv.
Zsanét) (368*/31/8). **2.** Olvasva is elmegy
vmi között: nem lehetne felfedezni köztük a
különbséget akkor sem, ha egyébként számba
vennék, megoldvasnák őket. Hogy én ha ma-
gamnak zöld kantust vehetnék, Olvasva a'
majmok között el mehetnék (61/4, 254/4).

olvaszt i (3)

1. Ellágyít, meghat. Ő int Polimniának; 'S
mennyei zengzetével Olvasztja szíveinket
(319/44). **2.** Emészt. Én bennemis van egy
tűz, Mondják, hogy az Cupidó; ... Nem esme-
rem nevérol; Elég hogy ég mellyemben, 's
Olvasztja nagy tűzével: Szemlátomást beteg-
szem, És már alig lehellek (107/14).
Olvasztád (428/6).

olvasztani **Ö:** fel~.

olvasztó in (2)

1. Olvasztó szél: meleget hozó szél. Szülhet-
nék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele,
Fel bizgatja pesgő méhét Zefír ~ szele (413a/
871). **2.** Szívet ~: ellágyító, emelkedett han-
gulatba hozó. Óh szívet ~ Hangok 'S Óh, Ol-
tári fáklalangok — Óh élet — óh Szerelem
— Óh ne játszatok velem! (443/221)

olvasztott in (2)

Szerelmet ébresztő. Ti, élet' balzsamát lehel-
lő Leányok, A' szépség tüzenél ~ bálványok ...
Óldjátok le rólam gyarló kötésteket! (421/2,
127/2).

olvasztván in (2)

Hévítván. Mellyét Ámornak melege Olvaszt-
ván, gyengén pihege Bibor fátyolja alatt

(447/98).

Olvasztván (134/98).**oly nm****(264)**

1. Olyan. *Az oly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka* (31/8). *Tsak a' Magyar tántz az, melly bír oly érdemmel, Hogy legjobban egyez a' szűz szeméremmel* (330/583). *Ez jött le, 's oly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). **2.** Olyan dolog. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretius s más olyak vagynak nyitva körül Ekkor meg ne háborítsad Musám* (111/46). *Óh! bizony nem látok semmit olyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). **3.** Olyan személy. *De most már kerülnek, látom az olyak is, Kik hajdan tiszteltek, 's imádtak is* (206/5). *Már ma tsak olyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk* (215/101). *Ollytól nem is tanúlok, Kinek kobakja korpavár, 'S a' tzinke is tart tőle már* (316/22). **4.** Olyan nagyon, annyira. *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit ~ híven imádtam* (391/29). *Ez az élet ~ sebessen, ~ alattomba halad: Hogy észre nem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad* (162/71).

Ö: szint~.**olyan nm****(99)**

1. Az ott levő, v. szóban forgóhoz hasonló, ill. vele többé-kevésbé egyező. *Sőt bár hűlt tetemét zokogva öleli, Hogy valaha olyan lenne, nem képzele?* (209/20) **2.** Annyira, olyan nagy mértékben. *Nints a' nektár olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsé-széjébe'* (134/135, 447/115). *Olyan parányi, hogy lám Tekintetére, 's apró Kis termetére nézve Látszik szopós gyerekeknek* (185/111). *Olyan Kedves nekik a' föld* (413a/838). **3.** (Főmondatbeli mutatószóként:) ahhoz hasonló, azzal egyező, amit a mm-ban megnevezünk. *Lesz még a' Magyarnak olyan ditső neve, A' milyen volt a' Márs' mezején eleve* (203/25). *A' Virtus' díszét zengjétek: És szájátok' szózatit Nékem olyanná tegyétek, Mint a' rózsák' illatit* (397a/951). **4.** Afféle. *De ezzel semmit sem mondok A' békák hasznára, Mert ők csak olyan bolondok* (114/611). **5.** Olyan személy. *Nálunk is vagynak olyanok,*

Kik nagy szájuk, tudatlanok 'S tsak hasokat hizlalják (114/690).

Ö: csak~, ilyen~, szint~.**olyanforma hsz****(3)**

Nagyjából olyan. *Báró von Nichts a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság* (330*/203/3).

olyas nm**(1)**

Olyan dolog. *E' tréfára Gergő így felel valódi Ortzával: az olyast vizsgálni nem módi!* (330/1760)

olyatén nm**(2)**

Olyan, olyanféle. *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árúl tsókólások* (28/15).

Ollyatén (77/79).**olyformán hsz****(2)**

Nagyjában úgy. *Én a' szépet, 's rútat oly formán képzelem, Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi benne meg nints, a' rútnak mondatik* (127/22).

olly formán (199/3).**olykor hsz****(10)**

Néha. *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem, Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn által nyalatja* (309/103). *Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Kétséget, 'S a' boldogabbakhoz ment* (428/86).

Olykor (396/13), *ollykor* (244/3, 309/14, 454/672), *Ollykor* (155/19, 237/53, 397a/376, 789).

Olympia fn**(2)**

Személynév. (Donna ~, egy elszegényedett, de büszke spanyol úriasszony Holberg egyik vígjátékában.) *Ő terem a' földön galánt szegényeket, Donna ~t, Báró von Nichtseket* (330/2006).

~ (330*/203/1).

omladék fn**(7)**

Összedült épület romja. *Ah, ti felperzselt legelők' parázsa! Öszvedültt várak' 's faluk ~i!* (287/34)

~i (56/46, 202/46, 313/30), ~okon (313/58), *Omladékában* (428/101), ~iba (400/52).

omladékos mn

Olyan <hely> ahol sok omladék hever. *Útja is mély völgyben vagyon, 's tekervényes, Igen ~, dudvás, szövevényes* (237/68).

omladoz i

<A földben a földrengés következtében> üregek keletkeznek. *Tsak alig rendült meg a' föld' mély ürege, ... Öszve rendült háta bé felé ~, 's A tartarus gyémánt börtjáiig hasadoz* (59/5, 195/5).

omlás fn

1. Az a tény, hogy vmi összeomlik. *Tsak alig rendült meg a' Föld' mély ürege, ... Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő ~sal egybe roskadának* (195/4). 2. Omladék. *A' pusztult várak' ~a A' vad erdők' éjjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele* (428/65). 3. Besüppedés. *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkel Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/49). Omlásiból (413a/931).

Ö: víz~.

omlik ~ omol i

1. <Épület> kisebb darabokra széthull. *A Városok rakás kövekbe omlanak Az égből a' pompás tornyok le hullanak* (59/11, 195/11). 2. Vki re támad. Mindenek vádolnak 'Sértenek tsuolnak Rám mint latorra úgy omolnak (160/8). 3. Ömlik. *Most már ugyantsak festséli A' felhő a' vizeket, ... Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora* (397a/1081). *Oh Szent forrás! hát te vagy é keservimnek tengere? Melybe omlik búsz szivemből áradt könyveim' ere* (162/18). 4. <Emberek tömege> meghal. *'S tölök az ellenség fut, 's omlik előtök ezerral* (253/19). *Látom mint omlanak a' Frantzia testek* (259/385). *Omlott a' sok Frantz rakásra* (257/122). 5. <Napsugár, fény> sugárzik. *Fel állott már a' nap a' Dél hév pontyára Egyenesenn omlik le felé ságára* (84/2, 196/2, 380/2). *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). 6. <Szél> nagy erővel fúj. *Észak mérges szelei omolnak* (72/27). 7. Pirosság omlik vkire: elpirul. *De, ha szél lessz, szűz pirosság omlik tekintetibe*

(413a/434). 8. <Halált okozó puszkagolyó> ömlik. *'S már a' puszkáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak* (253/33).

Omlik (317/156), *omol* (40/6), *omlanak* (59/18, 87/27, 195/18, 199/47, 397a/872), *omolnak* (52/3, 258/20), *omla* (114/557), *omlának* (192/38), *omlott* (213/88).

Ö: ki~, le~.

omló in

1. Széthulló. *Mint mikor a' rohanó jégzáport, avvagy az ~ Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter* (258/49). 2. Ömlő. *Te a' ki hajódat az ~ hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött* (68/21).

~ (68/18, 397*76/14, 397a/709), *Omló* (231/290).

Ö: le~.

omlott Ö: ki~.**Omphalis fn**

Személynév. <Omphale, lídiai királynő, aki a monda szerint büntetésül rokkához ültette Herkulest.> *Sokszor Herkules is orsót fog kezébe Ha tüzesen pillog ~ szemébe* (76/2).

Onga fn

Helynév. <Borsod megyei község.> *Egy Magyar-kortsmába botlék ~ mellett, 's bé menek* (161/25).

ónláb fn

Elgyengült, fáradt láb. *Tsillagok közt hordnak aetheri szárnyaim, De a' sír partjára húznak ón lábaim* (454/12).

onnan hsz

Arról a helyről. *Te a vak homályba rakod a' Templomot, És ~ ígеред a' Paraditsomot* (190/72). *Az öröm ült ortájára, 'S ~ mosolyog le ez* (397a/460).

~ (64/13, 233/65, 330/1215, 1282, 1860, 330*/202/3, 397a/368, 985, 413a/516, 418/7, 429/14, 454/403), *Onnan* (111/13, 79, 149/5, 222/25, 225/151, 249/32, 330/693, 397a/446, 989).

Ö: am~.

onnét hsz

Onnan, arról a helyről. *Sokszor a' tengerek' mélyére lökődik, Onnét a' kietlen szárazra vetődik* (454/482).

ont i

(23)

1. Böven ad, ereszt, áraszt. *Ha egy Ember támadt, a' ki áldást ~ott Embertársaira; száz volt a' ki rontott* (313/25). *Ontnak ezer szikrát egymás szikrájába* (238/48). 2. Rombol, ront. *De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya Mindent a' mi gyülekeze A Földre veti 's ~ya* (13/24). 3. Vért ~: megsebesít, gyilkol. *És az ártatlan vér, melyet a' bolond ~, Hassa meg az érted kardoskodó Londont* (337/271). 4. Vért ~: vért fakaszt. *Himen sorompóját bé törvén Vért ~ok* (238/71)). 5. <Indulatot> szabadjára enged. *Ah, ti máris abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ~satok* (190/92).

~assz (246/18), ~ott (92/93); ~om (173/17), ~ja (208/78, 217/22, 418/24), ~ya (15/22, 39/3, 204/22), *Ontya* (40/6), ~játok (259/126). — *Ontsunk* (259/570, 574, 584, 594, 336/29); *Ontsa* (257/180).

Ö: egybe~, ki~.

ontás Ö: vér~.

onthat i

(1)

<Hangot> hangosan hallat. *Óh gyáva lantom? Húrja, miért rebegsz? Óh mért nem ~sz olly teli hangokat, A' millyekenn az Égi Sférák Hármoniaznak Isten áldó Mindennek öblén?* (439/50)

ontó in

(1)

Vért ~: sebet, halált okozó. *Márs a' hadak Attya Vért ~ szabóját ebben nem forgatja* (71/4).

ontott Ö: ki~.

Óperencia fn

(1)

Nagy tenger. *Neptun, minthogy Angliába Soká Hajós Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig vádorolt* (92/241).

Opor fn

(13)

Személynév. *Az egész Tábornak ~ Fő Vezére Mind az öt osztálynak volt tellyes díszére* (330/257).

~ (330/508, 531, 1439, 1647), ~' (330/1462), ~t (330/1508), ~nak (330/1482), ~ra (330/1464, 1479, 2062), ~hoz (330/1484), ~ral (330/2063).

oppugno (lat)

(1)

Ostromol. *Így az erő és a' scelus, A' Vene-*

rabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit: Amit az erő és a ravaszság, a tiszteletre méltó klérus ostromolnak, az ledől (92/70).

optimus (lat)

(1)

Legjobb. *Libertas optima rerum: Legjobb dolog a szabadság* (30/cím).

óra fn

(39)

1. Az idő mérésére való számlappal és mutatókkal ellátott szerkezet. *A' lármára meg rendüle Jupiter palotája A' serbedlije fel düle, Le hulla az ~ja* (77/137, 114/549). *Hármasával az ~ja Bársony tokba takarva* (231/349). 2. Időegység: a nap 1/24 része. *Bóldog ~k! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám* (443/49). 3. Vminek az időpontja. *Megtele vendéggel már a' Szála szépen, 'S a' Dél' ~ja is elérkeze épen* (330/294). 4. Vmelyik ilyen időegység befejeződésének időpontja. *Rajta, az ~ eljár; Vagy élünk, vagy halunk már; Kedvesink szeressetek: Légyen Isten véletek* (268/162). 5. Gyászos ~: a búcsú, az elválás időpontja. *A' gyászos ~ itt van: Nitzé, jaj, Isten-hozzád* (158/1). 6. Vki nyugtató/utolsó ~ja: vki halála. *Végre ha nyugtató ~dat el éred Adják meg az egek meg érdemlett béred* (330/1907). *Utolsó ~ját senki sem tudhattya* (2/13).

~ (114/562, 225/137, 288/80, 330*/200/25), ~ja (77/137), ~i (77/10), ~ji (101/2), ~t (220/4, 259/525), ~dat (74/23, 267/4), ~ját (114/738, 453/248), *Óráimat* (165/2), ~it (111/30, 308/58), ~inak (389/13), ~ba (130/7, 210/42, 231/383, 377/6), ~ban (297/23), ~jiból (198/52), ~monn (217/131), ~jján (336/1), ~inn (65/4), ~ról (397a/935), ~ig (220/22), ~iddal (4/31, 200/31), ~ival (83/55).

Ö: fertály~, vég~.

órácska fn

(2)

A beszélő által rövidnek tekinthető idő. 24. *Eszteendő, mellyben együtt éltünk, Csak 24. rövid órátkáknak véltünk* (217/100). ~ (288/75).

orákulum fn

(1)

Jóshely. *A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak, a' melly azt tanátsolta nékiek, hogy Athenaeből kérjenek Vezért magoknak* (267*/12/1).

orátor fn**(1)**

Szónok. *Légyetek helyettem bölts Prédikátorok, Légyetek ékesen szóló Orátorok* (210/22).

orca fn**(103)**

1. Az emberi fejnek az a része, amelyen a szem, az orr és a száj van. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akármely Kofa, Meg is van edződve ortzáján a' pofa* (330/1084). *Így fordítom el ortzámat Én is bájoló képedtől* (324/21). *Termetetek deli ortzátok kellemes, Szívetek érzékeny, és elmétek nemes* (330/2029). *El hült erre szemek szájok Az Isten Statusoknak, Tűzbe jött egész Ortzájuk a' Deputatusoknak* (92/192). **2.** Az emberi fejnek az orr és a száj mellett levő húsos része; arc. *Azt mondd, barátom, hogy én otsmány vagyok, 'S ortzám' fertelmei irtóztató nagyok* (254/2, 61/2). *Két orczám halványodik* (271/20). **3.** Ábrázat, arckifejezés. *Annyi sok hatalmas szemmel és szablyával Szemközt állván, így szóllt felséges ortzával* (330/1444). *De sokszor angyal ortzával jön hozzánk* (330/1784). **4.** *⟨Tiszta hajnali mennybolt szimbólumaként.⟩ Szép Hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő fákládát; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat* (172/4). **5.** *⟨A kellemes tavaszi idő szimbólumaként.⟩ A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortzáját fel* (148/36). *Tavasz virít, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó* (182/2). **6.** *Fényes ~val mosolyognak a mezők: eső után felfrissülve zöldellnek. Megifjúlt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők* (397a/1129). **7.** *⟨A rózsza, ibolya szirmának szimbólumaként.⟩ A' gyenge ortzáknak rósaszín fedele Forró szeretetet sok szívben nevele* (64/23). *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balsamjait, Széllyelhintvén ortzájának Aranyos sugarait* (397a/411). **8.** *⟨Az isten szimbólumaként.⟩ Isten! ... Ezt esdekli sok száz szívnek indultatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent Ortzádhoz vezérli népünket* (225/94). **9.** *⟨Az igazság szimbólumaként.⟩ Igazság! ki bírod hazául a' Mennyet, 'S a' földön sem vehetsz szűz ortzádra szennyet* (337/2).

Ortza (150/13), *orczád* (38/11, 61/33, 346/4), *orczád'* (191/47, 289/26), *Ortzád* (249/33, 269/7, 443/204), *ortzája* (258/18, 330/191, 1403), *ortzája'* (189/15), *Orczája* (431/20), *Ortzája* (185/131, 330/1364), *ortzátok* (209/110), *ortzátok'* (322/48), *ortzájuk* (454/148), *orczáim'* (289/15), *ortzáid* (212/5), *ortzái* (139/27, 204/31, 217/31), *Ortzáitok* (185/43), *ortzádat* (81/30, 203/30), *ortzáját* (77/151, 182, 225/46, 256/31, 330/264, 1366), *Ortzáját* (238*/144/1, 269/26), *ortzáidat* (333/21), *Ortzának* (151/7), *ortzámnak* (436/17), *orczádnak* (289/21, 430/33), *Ortzádnak* (454/828), *ortzájának* (77/32, 330/223, 1462), *ortzáinak* (231/328), *ortzámba'* (182/9), *ortzájába* (6/11), *ortzájában* (189/13), *ortzájokból* (368*/23/8), *ortzámon* (196/45), *orczámon* (380/43), *ortzáján* (314/14), *ortzáján* (77/55), *Ortzáján* (37/3, 212/30), *Ortzáján* (36/5, 216/54), *ortzáton* (259/91), *Ortzáton* (330/1896), *ortzátonn* (241/7), *ortzájokon* (330/75), *ortzájin* (231/123), *Ortzáikon* (418/38), *ortzákra* (77/261), *orczáyra* (277/15), *ortzáyra* (148/25), *Ortzádra* (460/45), *ortzájára* (5/18, 188/31, 214/15, 231/367, 397a/459), *Ortzájára* (249/34), *ortzáidra* (81/18, 203/18), *ortzáitokra* (259/521), *ortzámról* (454/324), *ortzájáról* (225/69, 443/33), *ortzával* (192/15, 260/13, 330/703, 1376, 1506, 456/53), *Ortzával* (330/1760), *Ortzájával* (162/93).

Ö: ál~.**orcácska fn****(1)**

⟨Kulacs⟩ két oldala. *Megvidítő ortzátskádat, Tsókra termett kerek szádat. Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét nem tsókolgatom* (433/5).

orcacsókolás fn**(1)**

Nő arcának megcsókolása. *'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással* (330/458).

orcafestő mn**(1)**

Arc színezésére használt ⟨kozmetikai szer⟩. *A' jóféle ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).

orcafogás fn**(2)**

Arcérintés. *Leg gyakrabban győznek lágy*

ortza fogással, Öleléssel 's gyenge kézso-
rongatással (238/35).

ortza-fogásra (330/1371).

orcájú mn

Bíbor orcájú: bíbor színű: *A' mord halál e' ritkaságot Meglátta, és tárgyúl vevé 'S e' bíbor ortzájú virágot Egy sárga rózsává tevé* (388/7).

orcátlan mn

1. Szégyentelen. *Zárja bé az ortázlannak Palotájok' ajtáját, És a' siró ártatlannak Orvosolja meg baját* (397a/273). **2.** Szemtelen, pimasz. *Tens Uram, tehátlan Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek* (330/1654).

Orczy fn

Családnév. (Báró ~ László, a pesti Orczy-kert megalapítója.) *Ott a' hol a' Mesterség 's a Természet is ~t Tiszteli* (450/47).

ordas mn

1. Vörös. *Vajha el tudnálak venni, Kész volnék éretted lenni Szőke, barna 's ~ is, Tsak szeretnél, Gyöngy Julis!* (301/15) **2.** Ordas epesár: rosszindulat. *Ordas epesárral torkig töltöm őket, Öszveháborítom az örvendezőket* (330/667).

ordine (lat)

Ordine statuto: amint határozottatott. *Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem, Mivel Ordine Statuto A' Papi rendet teszem* (92/185).

ordít i

1. Rémületében, fájdalmában nagyon erős artikulátlan hangot ad. *Némellyik sír, ~ öröngő lármával, Némellyik tsak piheg, nem bírván magával* (202/35, 56/35). **2.** Eltorzult hangon kiált. *Elveszel így ~, 's rémülést önt belém* (454/44). **3.** (Szörny) üvölt. *Cerberus ~tson, harapó fogakat vitsorítottson* (44/9). **4.** (Zenekar) nagy hangerővel játszik. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ~, 'S a' tsengő tányért némítja a' tábort Tambur* (400/85). **5.** (Szél, víz) süvölt, zúg. *Melly váratlan szél-vész ~, zúg mellettem?* (454/300) — *Trombita kell! ... mellynek erős robajától rengjen az erdő, Ordítson Ligeris, repedezzen az Álpesi kőszál* (253/22).

Ordítanak (253/35); *~ja* (338/24).

Ö: el~.

ordítás fn

1. Eltorzult kiáltás. *A' föld nyög a' roppant táborok' süllyától, S részegül a' népek' vérének árjától: A' levegő ezer ~tól bömböl* (337/51). **2.** Zúgás, morajlás. *Az ő [tenger] halálos torkának Harsány ~ai A' Feséged' nagyvöltának Magasztaló daljai* (397a/882).

ordító mn

1. Üvöltő. *Vérrel habzottak a' kútak, és a' városok széllyel Az ~ farkasoktól hangzottak egész éjjel* (413a/493). **2.** Fűlsüketítő. *Az ~ láрма, a' ló nyerítése, A' fegyverropogás, lábak' dübögése, Rendítik a' földet, a' havast, üreget* (267/55).

Ordító (306/98).

ordítva in

1. Fájdalmában nagyon erős artikulátlan hangot hallatva. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára, Kifutott ~* (330/1744). **2.** Üvöltve. *A' midőn imé egy véres Oroszlánynak Tajtékos fuvási vad hangokat hánynak, ... ~ keres' patakokat* (77/160).
~ (56/28, 202/28).

ordólánc fn

Rendjel, kitüntetés lánc. *Mit használ, mikor hadi Tisztesség' szesze részegit? 'S ordó lántzok alatt gebedsz Vidámon iszonyodni A' korszorút viselő bakóktól* (403/32).

orgona¹ fn

Hangszer. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe* (233/73).

orgona² fn

Lilla v. fehér virágú kerti cserje. *Nézd csak, az ~k' tövébe' Melly kellő szagok lengenek* (426/17).

óriás mn/fn

I. mn 1. Igen erős, nagy hatalmú. *Mikor mint a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet Granatéros serege* (114/19). **2.** Nagyon hangos. *Hallott Óriás Szó is a' tsendes berkekben széllyel* (413a/482).

II. fn 1. Az emberhez hasonló, de nála sokkal nagyobb mesebeli lény. *Ekkor nekik meg mu-*

tatja ... Millyen az Óriásoknak Avagy a' Centaurusoknak Rettentő nagy Táborok (114/571). **2.** Vizek ~ai: nagy halak. Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon Bukfentezve ténferegnek Ez ellátatlan lapon (397a/141).

óriási mn (2)

Óriási lélek: nagy lelkierő. Ott az elhunyt Scytha vitézekkel szembe Óriási lelket vőn gyarló testembe (306/22).

originál fn (1)

Vminek az eredeti volta. Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának Édesítvén bajait? ... Nem a' Zsanét szép képenek Szép Originálja é? (368a/144)

orkán fn (1)

Pusztító erejű szélvihar. 'S már a' puszáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak, a' ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer ~ módra zörömböl (253/34).

Orkus fn (1)

Helynév. <Orcus, az alvilág.> Lám az ~' Őrje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza (410/34).

ormózat fn (1)

Vminek csúcsosan kiemelkedő felső része. A' haboknak ~ján Látszik egy dombos Sziget, És a' dombok' bółtozatján Egy meghitt rózsáliget (443/233).

orom fn (3)

Vminek kiemelkedő felső része. 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról le szakadó patak (219/84).

ormán (306/192, 454/167).

Ö: hegy~.

orosz mn/fn (2)

I. mn A cári Oroszország állami szervezetéhez tartozó. Pétervára ... az Orosz Tsászárlakvárosa (330*/140/6).

II. fn Oroszok: az orosz nép, nemzet. Oroszok' Tsászára! Imhol még markodban Van e' had menköve, lödd ki haragodban (337/199).

oroszlán fn (9)

1. Macskaféle nagy ragadozó állat. Adj se-rényt az erős Oroszlán nyakára (453/31). **2.** Csillagkép. Hevül a' Neméa' sárga ~yja,

Mert sűgárit a' nap rá közelről hánnya (198/3, 86/3).

Oroszlány (77/167), Oroszlánnya (77/197), ~yja (337/213), Oroszlánt (413a/674), Oroszlánynak (77/157), ~tól (327/33).

Orpheusz fn (15)

Személynév. <Az ösköltészet mitikus ének- és versszerzője a görög regevilágban. Kazinczy szabadkőműves neve.> Te is Múzsám! Újj énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orfeus húrjaival lelkesítsd bús hárfádat (162/60). A' Magyar Orpheushoz (399/cím).

Orpheus (399/1, 465/cím, 1, 6, 13, 17, 20, 21, 22, 24, 25, 27), Orfeus (219/73).

orphica fn (1)

<Orpheus hangszere; célzás Kazinczy folyóiratára, az Orpheusra.> Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára Pócsnak négy húrú Brátstára ... Sőt minden Múzsák' szavára Esküszöm (243/6).

orr fn (22)

1. Az ember testrésze, a szaglásnak a szerve. Hát az én hatalmam? (így szóll bús kedvében, Hol ~át, hol farát vakarván mérgében (330/656). **2.** Az ~a előtt áll: közvetlenül vki előtt van. 'S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius (233/14). **3.** Hír ~on üt vkit: megdöbbsenti. Kröte szomorú halála Döbretét ~on üté (114/666). **4.** Állatoknak szaglószerve. Most büszkén rügapál, majd harsogva nyerít, Orrán sebes szellőt fúvall és tekerít (256/18, 82/20). **5.** Madár csőre. Tshipked ~val mellyéhez, Szép szárnyain babirkál (397a/341). **6.** Hosszúkas tárgynak előre nyúló, kihegyesedő része. Törik az árbotz fa, hajó ora szakad (10/19).

~om (228/32), ~át (58/3, 194/3, 197/82), Orrát (114/63), órrokat (114/965), Orrán (337/20), órrnak (140/14), ~unknak (273/5), órokon (413a/407), ~ára (330/1218), ~ral (81/28), órral (203/28), ~val (397a/839), ~okkal (397a/693).

orrán-száján hsz (1)

Az orrán is, a száján is. E' szókat alig rebegé ki: Orrán, száján forrtak a' méreg' tajtéki (330/844).

orrol i (1)
Szagol, az orrával érez, szimatol vmit. *Vagy a' tinó az égre néz 's órolja a' szellőket* (413a/383).

orros mn/fn (2)
I. mn *Orros kancsó*: csúcsos szájú mázas cserépkancsó. *Az az ~ kantsó megint jár közöttünk* (199/95).
II. fn *Orros kancsó*. *Ott a' pint az ~sal Fejér borral 's pirossal, Ez az élet a' jó!* (154/26)

orrprűszköltető mn (1)
Prűszkölésre készítető. *Márs megúnván a' hartzoknak Orrprűszköltető porát, Elhagyá a' bajnokoknak Vérbe fördött táborát* (368a/2).

ortörés fn (1)
Az orrban levő csont eltörése. *Nagymihály egy Kősziklába Ott a' kortsma' ajtajába Ortörést is szenvedett* (317/175).

orrú Ö: vas~.

orsó fn (2)
Kézi fonáshoz használt alul, koronggal ellátott, pálcá alakú eszköz. *Sokszor Herkules is ~t fog kezébe* (76/1).
~' (330*/144/2).

Orsolya fn (9)
Személynév. *De hidd bé magaddal ~t is, kérlek* (330/922).
~ (330/243, 835, 1003), ~' (330/1011), ~t (330/923, 1182, 1837), ~nak (330/1565).

ország fn (71)
1. Egységes államszervezetbe tartozó földrajzi terület. *Úgy van; kisdéd ~ e' Haza, de nem, Ha szegény is de sok virtussal érdemes* (337/369). **2.** E területen élő lakosság, nép, nemzet. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/25). *Szeret, — azt meg vallom ~ szeret szívem' kényje, De nem vágyok lenni az Ország szegényje* (245/14). **3.** Vmely államot, népet képviselő csoport. *Itt népes ~ot nem szükséges várunk, Tsak apró különös tsoport közt kell járnunk* (54/10). **4.** Vidék, országrész. *'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/34). *Örvend a' Drávának ligetes Országa, Hogy főfő székére Gróf Szétsényi hága* (306/

247). **5.** Képzeltbeli lények, holtak lakóhelye. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem adhat Az én hatalmam; ámbár Alá bortsátanám is Mind az hatalmas Ámor' Országgit öszvességgel* (185/84). *Szőrnyű Környék! Mellynek rettent komorsága, Talám ez a' halál 's a' holtak ~a?* (306/46) **6.** Uralkodás. *És ama' szerencsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Trézianak Országokkor arany esztendőök folyának* (259/284). **7.** Égbolt. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának, A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső ~ába rendel mind fel jönnek* (77/110). **8.** Az ~rajzolata: térkép. *Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolatán figyelemmel andalg* (418/47).

~ (11/17, 114/303, 211/24, 306/275, 337/108, 454/264, 456/64), ~' (306/200), *Ország* (114/305, 287/21, 440/3), *Ország'* (258/13, 267*/19/4), ~ok (313/50, 413a/1055), *Országom'* (148/29), ~od (259/457), ~a (259/249, 313/28), ~a' (454/929), ~unk (368a/167), *Országunk* (114/162, 246/1), *Országunk'* (188/130, 259/90, 445/27), *Országtok* (257/71), *Országtok'* (259/191), ~ot (454/531), *Országot* (259/626), *Országunkat* (54/25), ~imat (259/441), ~it (259/170), *Országit* (259/208), ~nak (454/501), *Orzágnak* (259/598), ~ának (413a/658), *Országunknak* (79/9), *Országba* (246/7, 357/73, 454/22), ~ába (253/75, 453/69), *Országába* (162/52), ~tokba (397a/257), *Országunkba* (248/16), ~ban (203/4, 258/97, 330/125), *Országban* (195/54), ~ából (399/8), *Országából* (330/99), ~on (211/2), ~okon (358/10), ~ra (257/23), *Orzágra* (31/23), ~okra (215/68), *Országokra* (30/3), ~ától (202/144), ~gal (337/367).

Ö: Cseh~, Dalmata~, Erdély~, Francia~, Franc~, Görög~, Horvát~, Magyar~, menny~, Olasz~, Spanyol~, Tót~, Török~.

országgyűlés fn (3)
Az uralkodóval megosztva a legfőbb államhatalom szerve. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmaságával* (259/11). *Ország' Gyűlése* (114*/41/2), ~re (445*/232/3).

országi mn (1)
Külső ~: külföldi. *Midőn 1794-ben a' külső ~ Akadémiákról mint meghívott Professor lejött* (220/cím).

Ö: olasz~.

országolás fn (1)
Uralkodás. *Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országolása lelket ád a' két hazának* (259/264).

országoló Ö: segéd~.

országol i (3)
1. Uralkodik. *Második nagy Lajos lesz Európában 'S ditsőül ~ Burbon' trónusában* (337/322). 2. *Vmin ~: vmi működését irányítja. Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országglott a' gégen* (330/332). *fog országolni* (259/213).

országos mn (3)
1. Országot képviselő. *Egy olly nagy Hazafi adattatván néked, Ki Nápolyba menvén ~ követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/285) 2. Országot érintő. *De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még ~ dolgokról vivődik* (330/324). 3. Országosan: országszerzte. *Ezzel ditsekedni Országosan is szerentsémnek tartom* (442*/222/3).

országút fn (1)
A célhoz vezető út. *Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezét az Országújtára* (239/63).

orvos fn (5)
1. Emberek gyógyítására képesítést szerzett személy. *Egy ~nak sírverse* (252/cím). *Telly bé, kettős szent kötelesség Az Orvos és Barát eránt!* (455/56) 2. Ami vmely bajon segít. *Olly ~ az álom melly erőt tud adni* (8/12). *Is-tenem! ... Még a' Reménység is, e' legfőbb ~om, Tsalárd ajándékok, hóhérom, gyilkosom* (454/245). *~sa* (265/3).

orvosisten fn (1)
(A görög mitológiában:) Aszklépiosz. *Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erato 's Hygiene sorvad* (395/19).

orvoslás fn (2)
(Rossz lelkiállapotra vonatkoztatva:) gyógyí-

tás, javítás. *Égek, 's égésimet orczámon mutatam; De az ~ra ötöt nem hajthatom* (380/44, 196/46).

Ö: meg~.

orvosló in (1)
Gyógyító. *Orvosló Hódtökök pedig a' Pontusba termenek* (413a/68).

orvosság fn (2)
Baj elhárítására alkalmas dolog. *A' hűvös Etéziáknak Ám megnyitom kebelem'; Mégis e' gyújtó fáklýáknak Orvosságát nem lelem* (425/24). *~* (239/104).

óság fn (1)
Régi dolog. *'S ha az ~ból is származik tisztelet: Kérkedik ez sok új filegránok felett* (306/195).

oskola fn (8)
1. Iskola. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Kiket renddel ide hordván ~ba, Kántusra hitvesed jön kurta gubába* (233/75). 2. Iskolai tanulmányok. *Nagy Kőrös Városa volt kedves Hazája, Mellynek sok ideig tartá Oskolája* (222/24). 3. Tapasztalásra, fejlődésre módot adó intézmény. *Tegyük Virtus' ~jává a' Theátrumot* (330*/173/10). *Oskoláink* (244/cím), *~kat* (239/236), *Oskoláról* (330*/188/5, 334/cím, 418/cím).

oskolai mn (2)
1. Iskolával kapcsolatos. *Oskolai Vacatio* (70/cím). 2. Gyerekes. *És így hideg lehet Rózi bár szívem ég, — Félre az eszemből ~ kétség!* (196/72)

ostoba mn/fn (7)
I. mn 1. Buta (személy). *Meg állj, szép ~, 's festett fejű számár! Kiben tsak egy szóra kong a' kaponya már* (254/17, 61/17). 2. *Ostoba levegő ég:* állott levegő. *Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik Mindent öszve bádjaszt és puhít ~ Levegő egével a' be fűtött szoba* (85/25, 197/25). 3. Az emberi logikával ellenkező módon viselkedő. *Lajhár ... minden állatok közt legtűnyább, leglassúbb és legostobább négylábú állatotska* (330*/199/8).

II. fn Buta személy. *Mind szerelmes és*

szúrdaló, Sok ~t megsérte (236/16).
~k (185/192).

ostor fn (2)

Bellóna pattantja ~át: Bellóna harcra serkent.
Pattantja Bellóna rettentő ~át, Keresztül nyargalja öldöklő táborát (260/3, 192/5).

Ö: vas~.

ostoroz i (1)

Csapásokkal büntet (az ég). *Fussatok ezekkel A' sok keservekkel, Mellyekkel az ég Ostoroz még* (101/8).

ostrom fn (8)

1. Megerősített hely elfoglalására irányuló harci tevékenység. *E' tíz székulumnál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ~nak* (306/190). **2.** *Ostromot hány ymi ellen:* próbálja akadályozni működését. *És a' vak-ság ellen hányj több-több ~ot* (313/126). **3.** Vki meghódítására irányuló tevékenység. *Néha erőszakkal rohantak ~ra, Néha rimánkodtak, sírtak, — de potomra* (330/1485). *Ne kínozz, Lilla! újabb ~okkal; Ne hányd olly hasgató pillanatokkal Felém villám szemed'* (320/1). **4.** *Kínok ~a:* a fájdalom gyötrelme. *Mely kegyetlen rajta a' kínok ~ja* (453/158). ~ (238/85), ~ok (238/4), ~ba (239/110).

ostromlás fn (2)

1. Pusztítás. *Lelkiesméretek' belső furdalása Nékik mint megannyi bombik' ~a* (337/118). **2.** Udvarlás. *És ő is tám azért olly szomorú szegény, Hogy az ~ba volt Gavallér legény* (239/96).

ostromló fn (2)

Ostrommal vmit elfoglalni igyekvő személy. *Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhöz le szálla* (113/31). ~ (337/386).

ostromol i (5)

1. Támad. *De van egy pártfogónk, ... Ki állandó marad, soha meg nem retten, Bár e' két hatalmak ~ják ketten. Ez a' Hír* (193/20). **2.** Gyötör. *Azt a' kit helyette rendeltél gyámol-nak (ha a' reánk törő bajok ~nak), Tartsd meg sok ideig népünk védelmére* (214/110). ~ják (201*/63/4), *Ostromlá* (317/14), *Ostromolták* (322/31).

oszlandó Ö: el~.

oszlát i (3)

1. (Vizet) felszarít. *Meg szán Juno bennünket Vizeket ~tya 's A Földet szárazsytja* (32/40). **2.** (Gondot, bánatot) megszüntet. *Míg nálla-tok Itt mulatok, Minden gondot oszlassatok* (91/3). *Oszlasd komor Bánatidnak gyászból szövött fellejét* (162/119).

Ö: el~.

oszlató Ö: meg~.

oszlátván in (1)

Megszüntetve. *Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' fellejét* (397a/936).

oszlík i (3)

1. Távozik. *Kik hajdan itt mulattatok, A' köz-helyről oszljatok* (133/5). **2.** Megszűnőben van. *Múlik mord Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak* (163/2). *Oszolj* (268/72). **Ö:** el~, széjjel~, szét~.

oszlop fn (41)

1. Díszítésként épített kör keresztmetszetű, függőleges építészeti elem. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat* (397a/282). **2.** Emlékoszlop. *E' régi kövekből néki ~ legyen, Mellynek buzgó szívvel első talpot ve-tett* (237/84). *Kik rakták a' hegynek tetején? és kinek' Hol már egy nagy Oszlop állott Gyöngyösinek* (237/24). **3.** (Az emlékezés szimbólumaként:) *Ennek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkbe örökös ~ot emelünk* (214/118). **4.** Sírkő. *Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönőtskét 's egy ~ot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot* (209/74). *Ím itt az ~nál egy márvány lyánka sír, Amott rózsákkal van behintve a' sír* (306/85). **5.** Közösségnek erőssége, támasza. *Ím a' megsaltt népek bilintset tsörget-nek, Europa' roskadt ~i reszketnek* (337/78). **6.** Láb. *Egy jó flintát Júnó előtt Ki ránt két ~ közül* (92/310). **7.** (Az emberi élet szimbólumaként:) *Gyakran a' leg nagyobb erők le-roskadnak S ledült ~ai ízekre szakadnak* (217/8, 204/8). **8.** *Az ég felhős ~ai:* az égen levő sűrű felhők. *Terhesedvén az Ég felhős ~ai Szakadoznak 's széjjel válnak nyílásai* (52/1).

~ (237/93, 239/61, 335/3, 415/27), ~ok (210/19), *Oszlopok* (410/5), *Oszlopa* (237/cím), ~ai (15/8), ~i (59/3, 195/3), ~ot (53/2, 111/68, 237/35, 115, 258/57, 259/394, 335/1, 337/402, 338/30), *Oszlopot* (237/22), ~okat (83/40), ~át (70/12, 452/39), ~nak (53/4), *Oszlopnak* (77/294), ~okon (405/17), ~inn (52/18), ~odnál (237/137), ~ára (288/76), ~hoz (259*/205/5), ~odhoz (337/306).

Ö: érdem~, gyémánt~, márvány~, por~, remény~.

oszlopos mn (1)

Oszlopokkal díszített. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték kétfelől* (306/182).

oszlopsikátor fn (1)

Két párhuzamos oszlopsor. 'S a' mint elvégződött ez ~, *Ezüst szillagokkal bé szótt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/201).

oszmán mn (1)

Oszmán-török. *Szép Szűzek ám az Ozman Anyáknak a' szülőtti* (373/146).

Oszmán fn (1)

Személynév. (Török szultán, a törökök szentként tisztelt első önálló uralkodója (1288–1326)). *Szelim! Ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében* (337/208).

Osszián fn (1)

Személynév. (Kelta bárd.) *Hadd zengjem ~' Lantján Hérósba szállt Lelkedet* (405/15).

oszt i (5)

1. Csókot ~ vkivel: csókolódzik vele. 'S Érezze a' ki tsókot ~ véletek (152/8). 2. Ad vmit. 'S midőn elméd nékik nevet 's laurust ~a, — Téged az éltető szellőtől megfoszta (442/7). *Viola'król viola'kra Osztod te [pillangó], szélcsap, csókodat?* (426/26)

~ják (397a/732). — *Osszuk* (285/20).

Ö: ki~, meg~.

osztály fn (8)

Csapat. *Hátul a' Vasasok' nehezebb ~ja Az örveg-asszonyok' Seregét formálja* (330/1179). Ezek a' vezéri 's ~i valának *Ennek a' rettentő Dáma-ármádnak* (330/1189) ~i (114/675), ~t (330/119), *Osztályt* (330/

117), ~lyát (330/129), ~nak (330/258), ~lyának (330/162).

osztályos mn (1)

Csapatot vezető. *General en chef a' legfőbb Vezére egy sok ezerből álló fegyveres Seregnek, a' kitől függnék osztán minden ~ Generálisok* (330*/176/2).

osztán hsz (32)

1. (Időhatározóként:) aztán, azután. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd ~ levelit széjjelbebb taszítja* (64/11). *A' merre e' vezet, arra siessetek, Így lesz ~ bódog utatok 's végetek* (211/84). 2. (V mely előzmény következményét tartalmazó m-ban.) *Így ~ a' Respublicát Köztünk fel építhetjük* (114/483). *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg ~ végképpen el erőtlentíti* (215/56). 3. (Mellérendelt m-ok kapcsolására.) *Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögtöt tördelteti, Osztán forrást vezet reá* (413a/119). *Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba, Osztán nékik se gyermekek, Se lányok, se Feleségek* (92/117). 4. (Nyomósítóként.) *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja; Akkor — akkor ~ légy Akasztófává, 'S a' Directorium annak mada-rává* (416/27). *Hát nem hív, nem erős Magyarok vagytok ti is ~?* (259/646)

~ (92/302, 141/8, 185/13, 208/87, 267*/19/7, 268/90, 306/162, 310/63, 324/55, 330/1661, 1766, 330*/202/2, 330*/176/2, 357/63, 358/42, 434/16), *Osztán* (92/103, 114/357, 197/67, 330/403), ~n (155/23, 170/46, 413a/910), *Osztánn* (413a/606).

osztani Ö: fel~.

osztat Ö: ki~.

osztható Ö: meg~.

osztó Ö: meg~.

osztogat i (1)

Vmiből egymás után többeknek ad. *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ajándékokat ~ott, és földeket* (267*/13/3).

osztott Ö: el~.

osztózás fn (2)

Osztozkodás. *Az istenek ~a* (92/cím). *Eddig van az ~nak Egész Históriaja* (92/330).

osztozik i

(2)

Osztozkodik. *Szép szóval: no osztózatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni (92/180). osztóának (453/144).*

osztozni in

(1)

Osztozkodni. *Óh milyen szép A' hadi nép' Pálmáján ~: Bártsak már a' Trombitára Lehetne marsozni! (268/19)*

osztva **Ö:** ki~, meg~.

osztván **Ö:** fel~.

óta nu

(2)

A jelzett időtartamon át és még most is. *Nézd — nézd, a rétnék bő harmatja Még mostanság sem szikkadt fel, Bár reggel olta szárogatja A' nyári Nap hévségével (446/19) olta (397a/1039).*

Ö: az~, rég~.

otahajta fn

(2)

A csendes-óceáni Tahiti (Otaheiti) sziget lakosa. *Így gondolta magában Az együgyű Otahajta (244/2). Otahajta (244/cím).*

otromba mn

(1)

Nagy és formátlan. *Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az ~ tökök fenn úszkálnak (194/44).*

ott hsz

(178)

1. Azon a helyen, helységben, vidéken. *Darabos helyen ragadgya 's borzasztva ~ hordozza, Hol a' kevély kőszírt fejét a' felhőkig tornyozza (216/21). A' Patakot látom — jaj Egek Attya! Rémuült szemeimet ~ mi háborgattya? (77/240) — Az én Kedvesem fut amott! — Ah, ötet — ötöt láttam ~! (139/61)*
2. Az események, körülmények abban a szakaszában. *Mikor ennek testét ki formálta, ~ a' Természet edgyik bölts remekét alkotta (77/33).*
3. (A mutató jelleg elhomályosulásával, a mondatban levő másik helyhatározó nyomósítására.) *Egy kis köd szárnyán le száll Azon szép völgy lapájjára 'S ~ a' zöld fűben meg áll (231/182). 'S egy kőveder állott ~ az oszlop mellett (306/112).*
4. *Ott van:* rendelkezésre áll, ill. számítani lehet rá. *Ott van — a' ki mind pennával Szólgált — 'S mind bíróságával (214/73). Annyi sok Csókokban,*

Ah, hová levél? Ott vagy é? — azokban Senki meg nem lél (347/7). Arra tartsatok Magyarok! ~ Pálfy 's a' Ditsőség (259/550). Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma (279/6).
5. *Ott valók:* azon a helyen élők. *Honnan terhesedve a' nyílt Poklokra ül Az ~ valók kinos jajjával eggyesül (59/26).*
6. *Itt s ott:* itt-ott, néhol. *Ha a' szegény Zrínyi már ma fel támadna, Magyar Emberekre tsak itt 's ~ akadna (248/20).*
7. *Itt ... ~:* az előbb említett helyen. *Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt szabad népek, ~ rabszolgák vannak? (313/56)*
8. (A főmondatbeli mutatószóként:) a mm-ban részletezett helyen. *És jámbor is jár ~, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol (316/5). Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ~ tsintalan fiak (330/1126).*

Ö: am~, ugyan~.

ottan hsz

(14)

1. Azon a helyen, helységben, vidéken. *Semmi mesterség nem enyészik ~, Gazdag a' kalmár, 's az egész közönség (287/29).*
2. (A mutató jelleg elhomályosulásával, a mondatban levő másik helyhatározó nyomósítására.) *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's Klastromunk házába ~ Gvárdiámunkhoz futék (161/34).*
3. (Szövegben:) az előző mondatban. *Az a' Dent mitsoda ige ~, én nem tudom (267*/15/2).*
~ (148/68, 258/99, 269/36, 330/1077, 343/12, 454a/256/4), Ottan (96/10, 327/49), Ottann (26/7, 305/82, 403/17).

otthagyi i

(3)

1. Sietve elhagy. *És gyenge ortzáját fátyollal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve (77/152).*
2. (Rémuletében:) elveszít vmit. *A' Lépbbe, melybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabaddá leszsz vele (208/67).*
~ták (330/1054).

otthon fn

(5)

1. Lakóház és hozzá tartozó terület. *Sokat tesz a' Paraszt Ember ~ hideg essőbe A' mit tenni kellett volna dolog tevő időbe (413a/268).*
2. Szülőhely. *Által repül lelke a' tenger' partja-in, 'S majd ~ egy tarka publikánná válván,*

Őseivel egyik fáról másra szállván Zengi új örömét és elmúlt kínait (454/451).
Otthon (231/407, 317/202, 454/791).

ottlét fn (1)

Vkinek a jelzett helyen való tartózkodása.
Kérkedik az ékes Nápoly ~ivel: S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Széchényivel? (306/281)

óv i (4)

Véd, oltalmaz. *Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted ójja 's óltalmazza* (67/24). *Lelke kegyes, de negédjétől Ójzatok irgalmas Egek!* (430/18)
Óvjuk (259/556, 671).

Ö: meg~.

óva in (1)

Óvatosan. *Légy ember! 's iszonyú szíveket ~ kerüld* (315/18).

Ovid ~ Ovidius fn (8)

Személynév. ⟨Ovidius Naso, római költő.⟩
Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából (77/cím).

Ovid (13/33), *Ovid* (284/cím, 2), *Ovid'* (330/1990), *Ovidius* (77/cím, 267*/12/9, 330*/202/1, 432*/204/3).

óvilág fn (1)

Európa, Ázsia, Afrika együtt. *Róma! Szégyennülj meg fényes hatalmaddal, Mikor minden ország két büszke Fiaddal A' Farzal' mezejinn táborba kiszálla, 'S az ó-világ egy pár ármádává vála* (337/110).

Ozirisz fn (10)

Személynév. ⟨Az ókori Egyiptom legfontosabb istene, a természet erőinek istene.⟩ *'S ekként Oziris és Ízis, Egyiptom' két Istene, Az érdem' útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/17). *Oziris szántásvetésre Tanította meg népét* (307/1).

Oziris (307/cím, 93, 418*/173/2, 432/89), *Osirisknak* (307/14), *Osirisra* (307/33), *Osirisről* (307/35), *Osirisunkkal* (307/79).

Ozman l. Oszmán

Ö, Ó

ő nm

(438)

1. Az ismert, említett személy. *Éljen! Mert Ő a' Hazának Védelmére állt elő* (257/96). *Hogy ~ az, a' kit meg evett Az apja mindenestől* (92/52). *Kére engemet is kísérem ~t nyomba* (306/173). *Az én Kedvesem fut amott! — Ah, ~tet — ~tet láttam ott!* (139/61). 2. Isten. *Ő a' kegyelmes Isten, Ő az ki képzetünkben Teremthet új világot* (319/39–40). 3. Az ismert, említett állat. *Nem tudván úszni valóba, Ő a' Constitutioba Nem tsuda ha el merült* (114/446). 4. Az említett dolog, természeti jelenség. *Már a' forgó-széltől tsikorognak, a' fák, ... Tsak ott van fergeteg, a' hol ~ átmegy* (330/524). *A' Nap az ~ Partjánn jön fel, Az ő Partjánn enyészik el* (244/7). *Tudhatjátok Az én Szívem hol vagyon: A' ki látta köztetek tám, Hozza hozzám, Lánggal ég Ő, hív nagyon* (149/24). 5. (Birtokos jelzőként) a hozzá tartozó, a birtokában levő. *Vatsorára az ~ házához mentenek* (26/4). 6. (Birtokos jelzőként tb. szám 3. személyű birtokos szragos birtokszó előtt) a hozzájuk tartozó, a birtokukban levő. *Ha az ~ fijaik nem szégyelltek lenni* (267/169). Megjegyzés: az ötöt 62-szer, az őt változat 23-szor fordul elő.

őalatta hsz

(1)

Az említett személy hatalma alatt. *Így szállott, és magát a' Nimfa megadta, Tudván, édes iga nyögni ő alatta* (330/1390).

őáltala nm

(1)

Az említett halál által. *Ront ugyan, ... De mindent új képre 's új életre bont el, Ő a' természetnek segédje 's szolgálja Ő általa forog ennek karikája* (454/80).

őbenne hsz

(6)

1. Az említett személy ereiben. *Ah nem! felsé-*

gesebb vér pezseg ő benne (267/119). 2. Vkinek a személyében. *Szép mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nincs, az rút-nak mondatik* (421/23). *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia ne-ve Ő benne el nem fogyott* (92/326). *ő benne* (127/23, 256/32, 454a*/257/8).

őbennük hsz

(1)

A szóban forgó személyek tudatában. *Egy szóra feléled a' hálá ő ennek* (337/305).

öblöget i

(1)

⟨Víz⟩ nedvessé tesz, mos. *A' víz' felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát* (397a/1074).

öblös mn

(5)

1. Mély ⟨hang⟩. *Öblös hanggal a' szilfáról A' Rigó basszust dörmög* (397a/759). 2. *Öblös vitorlája: lebernyeses köpenye. Nézd tsak azt, ki amott sétálgat kevélyen, ... Fel emeli orrát a' többiek felett, Öblös vitorlája hajt igen nagy szelet* (194/4, 58/4). *~* (400/82), *~ők* (143/1).

öblöz i

(1)

⟨Vitorlát⟩ dagaszt. *De míg Vitorlád jó szelek ~ik: Vigyázz hogy álnok helyre ne csapjanak* (445/69).

öböl fn

(11)

1. Tónak, tengernek a szárazföldbe benyúló része. *Edgyik a' folyó vizekben hánnya lutskos Varsáját Másik a' Tenger öblében keresi a' prédáját* (413a/160). 2. Fában levő üreg, odú. *Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől; És e' miatt kondulának Podvás öblei belől* (397a/832). 3. Gyomor. *Igyál! ne, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/6). 4. Barlang. *Itt e' Kő: ne gondolly semmi Szélveszekkel. Ennek Öblét*

semmi Villám meg nem hattyá (143/33). **5.** Dagadt vitorla belső része, amerről a szél fújja. *Napkeletre duzzasszátok Vitorlátok' öbleit* (397a/254). **6.** Nyílt tér. *Pest palotái között a' népnek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat tol az úpiatz' öblén* (400/71). *öble* (413a/645), *öblei* (237/75), *öblét* (96/7), *öblébe* (413a/1038), *öblén* (439/53).

öcs fn**(13)**

1. Vkinek fiatalabb fivére. *Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárokodván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/85). *Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukkott* (317/186)). **2.** Öcsém: <fiatalabb férfi megszólításaként>. *Vigadj ötsém! ma-holnap Zsákjába dughat a' pap* (166/7). *ötsém* (92/106), *Ötsém* (438/23), *Ötse* (92/160, 337/360), *ötsét* (258/78, 82), *Ötsét* (317/188), *Ötseite* (92/90), *Öttsének* (92/178), *ötséikkel* (413a/287).

Ö: *uramöcsém.*

öelőtte hsz**(1)**

Az említett személynél hamarabb. *Ő előtte semmi Paraszt nem szokott még szántani* (413a/141).

őérettük hsz**(2)**

Az említették érdekében. *Úgy is az útam' is ő érettek tettem* (330/473). *ő érettek* (267*/19/14).

őérte hsz**(4)**

Az említett személy miatt. *Ő érte megvetem mind azt, A' mi tőle külön szakaszt* (423/39). *ő érte* (217/92), *ő érte* (259/492, 546).

őexcellenciája fn**(6)**

Ökegyelmessége. *Gr. Szétsényi Ferencz Ő Excellentiájához* (417/cím). *Ő Exc.ja'* (439/cím), *Ő Excell* (418*/176/5), *ő Exc-ja* (330*/188/3, 3), *ő Exc.jának* (330*/155/3).

őfelsége fn**(6)**

Zeusz címe. *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsége* (231/92). *ő Felsége* (231/158, 243, 448), *Ő Felségét* (231/304), *ő Felségének* (231/139).

őgyeleg i**(1)**

(Tehén) legelészve járkal. *A' komor bika'*

nyomában Sok szép fejér tehenek A' Major' bokros lápjában Kedvekre ögyelgenek (397a/156).

ögyelgő Ik: széjjel~.**ők nm****(132)**

1. A korábban említett személyek. *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ~ a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2038). *Rajta óh Vitézek! Rajta! menjünk hartzra, Várnak el-lenségeink, Verje ~et artzra A' mi fegyverünk* (259/554). **2.** Az említett istenek. *Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek Mikor már keresztet tettek sok kantsóra Műhejébe mentek ~ konkoktzióra* (26/6). **3.** Az ismert, említett állatok. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légye-nek újj polgárokká Ők [az egerek] a' Res-publicába* (114/479). **4.** Az említett dolgok, természeti jelenségek. *Alusznak még magok a' híves szellők is, El tikkadtak a' nap' hevétől tán ~ is* (196/24). *Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked mondott dítisérettel Ők is visszazengenek* (397a/892).

ökegyelme fn**(2)**

1. A megnevezett személy megtisztelő megjelölése. *Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme lép, Arany időre jut a' szegény Magyar nép* (259/181). **2.** Az e szóval megjelölt személy. *Mert ő Kegyelme a' Lelkit keresvén, le vetkez-te a' Testieket, és tsak titkon szokott fel öltözni* (238*/144/9).

ökelme fn**(5)**

Az e szóval megjelölt személy, ő. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét* (330/599). *Azért, hogy boszorkányságokat, Mint ő Kemek, nem tudok ... Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/156). *ő kemeknek* (330/1681), *ökemekre* (322/18), *ő kemével* (114/928).

öklél Ik: meg~.**öklöz i****(1)**

Döngöl. *Barlangjában, mellyet kondor Baj-bontsokból ~ött, Ül a' ketskés, a' komondor' a' virágszálak között* (397a/650).

ökör fn**(17)**

1. Herélt szarvasmarha. *Már ma ökrök szán-*

tanak, *Hol Trója, a' Világ' csudája, állott* (288/45). *Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn* (60/8). **2.** Buta személy. *Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ~ 's számár Azá leve, a' mi nem* (114/796). **3.** ⟨Jelzői használatban:⟩ olyan ⟨személy⟩, aki ökör módján viselkedik, jár el. *Eggy ~ Tsizmadja mondta el, el menék ~ szován* (161/37).

~ (12/32, 61/30, 254/52), *Ökrök* (416/21), *Ökröm* (413/59), *Ökreinké* (330*/200/3) *ökröket* (413a/899), *ökrét* (11/8), *ökreinek* (413a/1073), *~ből* (92/132), *~re* (111/19), *ökrével* (60/9).

Ö: vad~.

ökörakol fn

(1) Ökrök körülkerített helye. *Fel prédálván az ökör aklokat* (77/159).

ökörlöttük hsz

(2) A szóban forgó személyek körül. *Ha jelenlétben nem elég vagyok az ő mulattatásokra: kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' magános fülemüle, látatlanul zeng ő ökörlöttök* (368*/24/14).

ökörlülte hsz

(1) A szóban forgó madár körül. *Ott kesereg ő körülte Holt párja' árnyéka már* (397a/809).

ökrendő in

(1) Öklendező. *Azóla, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygös olaj-salakját ~ korttyal nyelem* (162/88).

öl¹ i

(13) **1.** ⟨Személyt⟩ életétől megfoszt. *Mert ellenséged ellened kizúdult, 'S dühösködő sereggel Rohan határidra, Pusztít, ~, éget* (259/54). **2.** Pusztító hatása van, ront. *És ki szelíd virtust bánt, maga hírit ~i* (315/26). *'S titkon ~ a' szegénység* (205/8). **3.** Gyötör, kínoz. *Szeme bízottatott, öldöklött: Őlt, 's gyógyított más felől* (443/42). *Mit érzek! Minden trillára Szívem ~öd 's élteted* (375/12).

~ (114/869, 139/64, 267/104, 313/116, 465/12), *Öl* (9/26), *ölt* (400/20); *Ölte* (257/34).

Ik: el ~, ki~, meg~.

öl² fn

(60) **1.** Az ülő ember combjától és hasától határolt homorulat. *Vígann tenném fel Lantomat Szerembe, Ha Rozit is ültethetném az ~embe*

(184/24, 423/24). *Megszántam, és ~be Ringattam a' kis alvót* (373/57). **2.** Vminek a belseje, mélye. *Mikor merité Lovait a' Tenger kék Ölébe: Merítette Szívem a' Búk hánykodó tengerébe* (162/95). **3.** A behajlítva fölelmelt két kar és a mell alkotta öblös hajlat. *Úgy vagyon! Bár tegnap ~be' volt a' legény: Láb alatt sem fér el ma, ha szegény* (206/15). **4.** Jónak, kellemesnek tartott (elképzelt) hely. *Éljünk, barátim, e' szép Kies világ' ~ébe'* (43/22). *Az éjjel hajnal felé Édes ~ébe az álom gyengén meritett belé* (314/6). **5.** Vkinek a társasága. *Irtózva lépek e' halál műhelyébe: De erősb ösztön hajt Barátom' ~ébe* (457/4). **6.** Kellemes állapot, körülmény. *Arany időre jut a' szegény Magyar nép, És az apolगतó békeség' ~ében Örülnek a' Múzsák a' Magyar Tempében* (259/183). *Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ~ében Arany időd' várhatod* (368a/107). **7.** Isten ~éből: Isten jóakaratóból. *Ez az a' szent Követ az Ég' 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' ~éből költözött* (225/66).

~ének (432/68), ~be (219/9), ~embe (185/76, 208/22, 231/393, 268/133), *Ölembe* (185/8), ~edbe (249/49, 295/37, 305/81, 428/51), ~edbe' (305/4), ~ébe (185/202, 212/104, 231/353, 417, 288/4, 299/133, 301/20, 324/30, 330/1342, 373/116, 413a/600, 865, 1039, 414/4, 424/64), *Ölébe* (170/2, 373/28), ~ébe' (312/15), ~emben (350/18), ~edben (436/7), ~ében (231/107, 259/402, 302/16, 306/57, 330/1906, 348/3, 369/11, 397a/925, 452/17, 454/633), *Ölében* (110/40). ~ébenn (201/81), ~emből (285/38), ~éből (253/47, 258/28, 34, 89), ~edre (289/7), ~ére (321/17), ~étől (357/9).

öl³ fn

(1) Hosszmérték, kb. 1,9 m. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerekségén; mert 10–15 ~ van a' hosszúsága* (330*/200/2).

ölbeli mn

(1) Ölben elférő (állat). *De a' Mopszok, vagy a' Dámáknak ~ kis Kutyáik, mégis a' Gráziák' szolgálatjában vagynak* (330*/188/14).

öldöklenni in

(1) Halomra ölni. *Isteni Ditső virtus? Annyi embert ~* (192/46).

öldöklés fn**(1)**

Tömeges gyilkolás. *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S ~ kíséri nyomát* (253/45).

öldöklő mn**(5)**

1. Gyilkoló, vérszomjas. *Pattantya Bellona rettentő ostorát, Kétrésről nyakajja ~ táborát* (192/6, 260/4). *Ő az az ~ angyal, melly meg raka Minden házat hóttal eggy szörnyű éjt-szaka* (215/75). 2. Lelki fájdalmat okozó. *Jaj szabadítsatok, Öldöklő bánatok!* (101/10) ~ (379/140).

öldöklő i**(4)**

1. Halomra öl. *Hedrahellyel újjat húzni bátorodik a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja hamar embert ~?* (326/24) 2. Lelki fájdalmat okoz vkinek. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal ~tök* (353/4). ~tök (104/4), öldöklött (443/41).

ölel i**(19)**

1. Szerelmesen hosszabban átkarol. *Igy emelem vígan fel karomat Igy ~em kedves Dafnisomat* (173/16). 2. Karjával átfogva tart. *Átkozott az ember a' Viperák fájja! Ki bár tegnap ~t testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal* (453/233). 3. Megfog. *Idvez légy, óh Plútó! Fogadj el; 's nyugtató Szent kezéd' ~em* (223/26). ~nek (258/81); ~em (398/3), ~ed (55/11, 191/11), ~i (209/19), ~lek (181/21, 183/13, 272/20, 285/41, 433/38, 73, 454/852, 890), ~tem (154/30), ~te (244/48/). — ~jelek (217/93).

Ik: át~, meg~.

ölelés fn**(1)**

Átkarolás. *Leg gyakrabban győznek lágy ortza fogással, Öleléssel 's gyenge kézsorongatással* (238/36).

Ik: meg~.

ölelgetés fn**(1)**

Többszöri szerelmes átölelés. *Míg nem tsak az édes Ölelgetéseket ... Sőt a' tsókokatis ... Megvonja már tőlem* (176/69).

ölelhet i**(3)**

Szerelmesen átkarolhat. *Reményli hogy szűz Mátkáját Még egyszer ~i* (397a220).

~ (208/104); ~nélek (297/9).

Ik: meg~.

ölelkezik i**(1)**

⟨Két v. több személy⟩ egymást átöleli. *A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszemélyek is ugrándoznak, ölelkeznek, keringenek* (330*/156/4).

ölelni in**(3)**

1. Átkarolni. *Karjaim, tégedet ~ készűlnék* (212/120). 2. Kedvezni. *A' szerentse ... Bár nyájas karokkal kívánjon ~, ... Ne hidj néki* (191/3, 55/3).

ölelő mn**(5)**

1. Szerelmesen átkaroló. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg óldozza ruháit, Míg gyengén ~ karja Szorította Tagotskáit* (231/357). 2. Kellemes. *Hol vagy most Pégage! A' melly mint az árnyék ~ Képzeldés érthetetlen hangokon adja elő* (358/1). ~ (134/107, 379/126, 447/107).

ölelve Ik: körül~.

ölelvén in**(2)**

Szerelme sem átkarolva. *Éppen akkor vált el tőlem Vigan álmodott felőlem, Kedvére pihent ágyában Engem ~ álmában* (429/8, 112/8).

Ik: meg~.

öles mn**(1)**

Vastag. *Már tzedrusa szép testednek Öles törzsök, nem sűgár; Egypár Narantsa mellyednek Sárgadinnye-forma már* (392/46).

ölés fn**(1)**

Módot ~re talál: szerét ejti, hogy a Basiliscust megölje. Nem fél mérgétől, Basiliscus erőss erejétől, Nem fél, nem hátrál, módot ölésre talál (44/8).

Ik: meg~.

ölet Ik: meg~.

ölni in**(2)**

Pusztítani. *Mert mikor ki küldi ama nagy bajnokot, A Pestist, melly ~ egyenként nem szokott* (215/72). *ölni* (330/1999).

ölő in**(1)**

Pusztító. *A' mely néki gyakrann már gyermek korába Lassan ~ mérget ad be méz formába*

(453/122).

Ö: ember~, király~.**ölszámra** hsz

(1)

Ölszámra nyúlt: több méternyi. Sem a' kigyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ~ nyúlt farkával (413a/677).

ölt¹ i

(1)

De hogy eggyik szómat másikba ne öltsem: ne keverjem össze a mondanivalómat (330/1665).

ölt² Ik: meg~.**öltönyöcske** fn

(1)

(Halott) temetési ruhája. Szerelmes gyermeked lesz gyászos árvává. Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönyöcskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot (209/74).

öltözet fn

(7)

1. Az egyidejűleg viselt ruhadarabok. *Illy módi öltözetébe Toppan Európánál — 'S fel vészi gyengén ölébe At fogván derekánál (231/351).*

2. Külső forma. *Adjál ~et mindennemű vadnak Melynek az Ég, a' Föld, a' Tenger helyt adnak (453/29).* **3.** *(Virág) lakodalmi ~ben:* teljes pompájában. *Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' lilomot tiszta muselinbe; Hogy így lakodalmi öltözetben szépen Fogadják el Zefir' tsókját mátkaképen (330/1927).*

öltözet (453/41), ~be (209/94), öltözetben (111/83, 330/291).

öltözik i

(17)

1. Vmilyen ruhát vesz fel. *Öltözöm csak negligzébe, Két orcám halványodik (271/19). Am maradj itt, gyáva, 's öltözzél szoknyába (268/93).* **2.** *Fegyverbe ~:* felfegyverkezik. *Azért kérem a' rendeket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék regementjeket (114/337).* **3.** *Ősei lelkébe ~:* ősei szellemének megfelelően cselekszik. *Hazámfijai is, a' kardos Magyarok, ... Éretted őseik' lelkébe öltöznek, 'S a' halál pásztján bátran megütköznek (337/155).* **4.** Vmihogyan megjelenik. *E pásitot melly zöld köntösét öltözi Egy fojó víz nyájas habjával öntözi (72/7).*

Öltözik (197/31), Öltözik (85/31), öltözött (454/770), öltözött (330/581, 1184, 1715); öltözi (74/18). — öltözzön (231/153, 233/46),

Öltözzön (92/251), Öltözzetek (373/3), öltözzenek (114/463).

Ik: fel~.**öltözni Ik:** fel~.**öltözött in**

(11)

1. Vmilyen ruhát felvett <személy>. *A Tágas utzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe (190/12, 25/22).* **2.** *Vminek ~:* vmihez illő ruhát vett fel. *Mikor a' tántznak öltözött Szépség' leányai között Lilla eljött sétálva (447/22).* **3.** *Portestbe ~:* a testben levő. *Így szóll hát e' gyenge portestbe ~ Szép Lélek magához véghörgési között (454/741).* **4.** Vmi vmilyen formát vett fel. *Az ég boltozattya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött (3/9).* **5.** *Vérbe ~:* véres. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halállos fegyverek tsattogási között El halgattak vala, szóllani kezdjenek (54/21).*

~ (220/9), öltözött (64/20, 134/22, 238/143/2, 330/1849).*

Ik: fel~.**öltöztet i**

(5)

1. Vminek vmilyen formát, megjelenést ad. *Öltöztess a' békát kerek pai's'ába (453/35).* *Ötlet a' természet szépen öltöztette (77/54).* **2.** *Örömben ~ vmit:* üdítő külsőt ad vminek. *Halmainkat, Völgyeinket Örömben öltöztetted (390/10).* **3.** *Díszít. Öltöztetik a Francia, Német s Anglus könyveket (111/91).* *öltözteti (188/28).*

öltöztetik i

(1)

Vmibe ~: vmilyen formában megjelenik. *Arany színbe öltöztettek — A meg értt búzák gazdag feje Múltattatták szíveinket (123/38).*

öltöztetve in

(1)

Újonnan ~: átdolgozva. *Ez az egész hasonlatosság van véve a' Henriásból, de ujonnan ~ és meg-magyarosítva (267*/14/8).*

öltözve in

(2)

(Ruhát) magára véve. Én pedig áldozó ruhákba öltözve, ... Felnyitom e' régi szentséges helyeket (306/11).

*öltözve (231/112).***öltözzén in**

(4)

1. *(Ruhát) magára véve. ...ő Hertzegségét Bika*

Maskarába ~, ő kegyelmesen el ragadta (231*/123/5). **2.** *Vhogyán megjelenve. Itt a' durva testet magokra ~, Egy állatból másba sokáig költözvén, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát* 454/469). *öltözvén* (14/25, 201/25).

ölyv ~ ölyü fn (2)

A hollónál nagyobb ragadozó madár. *Hát mikor egy asszonyt 's egy gyermeket annyi Királyok Kívánnak dühösen rontani mint az ölyük* (259/478). *ölyv* (114/129).

ömiatta hsz (1)

A jelzett személy miatt. *Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti* (185/199).

ömleni lk: ki~.

ömlik i (3)

1. Áramlik. *Számra már Lelkem kilebeg, hogy édes Ajkadonn által te beléd ezernyi Csókkal ömöljék* (381/16). **2.** Élet ~ vkibe: felélénkül, jobb kedve lesz. *Akkor, — óh, mert e' szavának Olly édességi valának, Hogy élet ömlött belénk* (134/75, 447/75).

ön nm (3)

Saját. *Szállj magadba, nézd-meg ~ természetet* (454/67). *~n* (200/43, 454/801).

önagsága fn (9)

Vki rangjára utaló kiegészítő cím. *Zsoltzán lakik üres napjaibann Mélt. Vajai Báró Bay Miklós Ő Nagysága* (368*/30/3). *Bátor nagy familiájú Printz vala ő Nagysága* (114/752). *ő Nga* (330*/188/4, 6), *Ő Nagyságok* (432*/207/1), *ő nagyságához* (445/cím), *Ő Nagyságához* (428/cím), *ő Nagyságára* (418/cím), *Ő Nagyságára* (418*/175/3).

önála hsz (2)

1. Hozzá hasonlítva. *Te légy nemes város, te légy tanú ebben: Vihetni é dőlged ő nálla böltsebben?* (217/72). **2.** *Önála nélkül: nélküle. Ám ígérd azt, óh Fátom! nekem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek* (379/98).

őnéki ~ őneki hsz (12)

1. A jelzett személynek szánva, az ő számára.

Egy része őnéki vesszőt 's holmit ada (341/47). *Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak* (341/53). **2.** A jelzett személy szempontjából. *De a' többi tüzes miniszternék mellett Ő néki többnyire csak hallgatni kellett* (239/168). **3.** (A birtokos szerkezethez hasonló jelentésben, nyomósításként.) *Pedig olly jó szíve van hoz-zánk őnéki* (340/21).

őnéki (451/28), *őneki* (170/8), *Őnéki* (454/694), *ő néki* (255/28, 330/30, 134), *ő neki* (386/14), *Ő néki* (185/80).

önként hsz (14)

1. Saját akaratából. *'S a' Garabontzás Deáknak ~ fog adni tejet* (358/24). *Ottan a' ketskék ~ rotskára sietnek* (327/49). **2.** (Nem személyről szólva) önmagától, más körülmények hozzájárulása nélkül. *Itt az ~ való gyepek, ott a gyümöltkák nőnek* (413a/64). *Le szedi a' fák' és mezők' ~ nőtt gyümöltkéit* (413a/1058). **3.** Természetesen, magától. *De rajta emberi kéz' nyoma nem látszott. Önként kínálkozott vad termékenysége* (341/5).

~ (330/982, 413a/144, 151, 537), *önként* (454/659), *Önként* (92/76, 185/76, 215/58, 428/164).

önmaga nm (1)

Egyedül, elszigetelve. *Ki a' virtust ~ban Betsűlvén szemfényt nem vesz, 'S rejtejkje' szent árnyékában Jóság' illatját terjeszt* (397a/425).

önnön nm (17)

Saját. *Nemes Valóságot csak azért teremtet* *Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja, 'S ~ lehelletét mintegy vissza-szíjja* (454/94).

~ (231/201, 239/115, 266/57, 327/2, 385/36, 397a/442, 1016, 400/39, 454/54, 76, 492, 669, 681, 738, 1001), *Önnön* (454/350).

önnönmaga nm (7)

Önmaga. *Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, melyet náddal önnön maga szegett* (189/6). *Örök ditsőséget szerzett a' Hazának, Méltó tiszteletet nyert önnön magának* (306/294).

önnön maga (454/376), *önnön magának* (397a/431), *önnön magában* (368/76), *önnön magáért* (330/952), *Önnön magával* (417/30).

önt i

(21)

1. Folyadékot edényt megdöntve megszakítás nélkül folyni hagy. *Végére Egy üveg tím-olajt ~ a' szenetskére* (330/868). 2. ⟨Folyó⟩ öntöz. 'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi váson, Ha Pádus ~i a' Matinus' bértzeit (327/28). 3. Könnyecseppel ~: könnyel áztat, öntöz. *Így mikor költsönös lángokhoz értenek, 'S Eggymásra szapora tsókokat hintenek, Melylyeket, ... Hány bágyadt nyögések 's Könnyecseppek ~enek* (238/52). 4. Megolvasztott anyagot megszilárdulni hagy. *Bár itt azt a' czúkort ~itek kristályba Melly keserves ízt hágy a' Népbe 's Királyba* (457/7). 5. Lelki tartalmat vmilyen formában kifejez. *A' mi Bálintunknak minden jót kívánjunk. Öntsünk ezer áldást zengő tisztelettel* (266/15). *Igy lelkedbe ontom lelkemet, Életedbe ~öm életemet* (173/18). 6. Vmit ~ vkibe: vmilyen lelki tulajdonságot kelt vkiben. 'S gyáva félelmet ~ a' gyengék' szívébe (313/62). *Elveszel így ordít, 's rémülést ~ belém* (454/44). 7. Lelket ~ vkibe: felbátorít, megerősít vkit. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket ~öttek a' magyar táborba* (267/182). *Ki biztatja Musám édes mosolygással? Ki ~ lelket belém egy fél pilantással?* (184/28, 423/28) 8. Életet ~ vki kebelébe: felfrissíti. *Lengjete oh nyájas Zefirkék, lengjete, Lankadt kebelembe életet ~setek!* (200/20, 4/20) 9. Képzetet ~: gondolatot ébreszt. *Mikor a' brekegő béka bé köszöntö A' hűs estvén, belém illy képzetet ~e* (90/2). ~ött (188/56); ~é (428/79). — ~s (337/268), ~setek (330/986, 428/176); ~sed (81/20, 203/20).

Ik: el~, ki~, le~, meg~.

önthet Ik: be~, ki~.

öntő Ö: chria~.

öntöz i

(9)

1. ⟨Folyó⟩ eláraszt. *A' Duna ... Sok gályákat emel hátára, sok réteket ~* (259/603). 2. ⟨Könnyet⟩ hullat. *A' ki ma az öröm könnyeit ~i Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/17). *Tsákóját könyvel ~tem, Gyász pántlikám' rá kötöttem* (429/17, 112/17). 3. ⟨Csókot⟩ osztogat. *Vénus az, a' ki míg vitézeit ígézi Égő szemeivel halálra ígézi A' ki míg csókjai har-*

matját ~i A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi (71/21).

~ött (341/10); ~i (3/11, 72/8, 432/41).

öntözget i

(1)

Gondoz, táplál. *Ámor mulattába Egy sisak aljába Nefejejtset ültetett, Kit saját kezével Az élet ízével Nyájasan ~ett* (98/6).

öntöztvén in

(1)

⟨Könnyel⟩ gondozva. *Hullatni fog a' Magyarság öröm-könyvek' záporát, Azzal ~ egy igaz Magyar hazafi' porát* (124/16).

öntve in

(1)

⟨Irodalmi mű⟩ alkotva. *Distichonban van a' munka ~* (267*/12/7).

öntvén Ik: bele~.

ör fn

(4)

1. Őrt áll: örködik. *M'ért állsz ~t, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan?* (443/117) 2. Őrt álló: vigyázó, örködő. *Ezt kötötte össze, 's a' mindég mellette Őrtálló Zichy'nek kezébe engedte* (188/74). *Őrje* (410/34), ~t (454/973).

őrá ~ őreá sz

(3)

A szóban forgó személyre. *Mert ámbár a' pazér természet' bő keze Minden kellemeket ő reá hímeze* (421/30). *ő rá* (150/23, 397a/490).

őrajtuk sz

(1)

A szóban forgó személyeken. *Szüntelen a' Kis Asszonykának ő rajtok való győzedelmeit pengetik szájakonn* (238*/143/5).

őrálló fn

(1)

Ör, felügyelő. *A' nagy Terézia mindkettőt meg őjja, Igazság 's kegyelem lévén ~ja* (259/190).

ördög fn

(8)

1. Bűnre csábító gonosz szellem. *Míg az ~ büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden be-tűit fekete festékekkel mázollya* (216/17). 2. *Az ~ se(m): senki se(m). Ha szólni meg' nem kívánunk, Az ~ sem jár utánnunk* (309/72). 3. *Az ~ tudja: senki sem tudja. Beszélnek magok közt, az ~ tudja, mit* (330/213). 4. Rosszra ösztönző erő. *Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Elég volt a' sok Ördögnek, Kik belőletek köhögnek* (133/19). 5. ⟨Bosszús kívánságban, felszólításban.⟩ *Ördög vigye Palotádat, Vízbe*

zárt *Venetziadat* (114/228). Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba (154/4). ~ (231/162, 314/39).

ördögi mn

(1)

Félelmetes. Ördögi ábrázattya mutat vad tigrisi képet (36/2).

ördög-pokol mn

(1)

Ki tudja még milyen. *Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokol-nádel* (330/1235).

ördög-szekér fn

(1)

Szürös gyomnövény. Ez is a' többtől kitsit különbözött Nővén bogáts kóró 's ördög szekér között (12/30).

őreb fn

(1)

Cerberus, az alvilágot őrző háromfejű eb. *Hogy Orpheus, — kit a halál' fijának Az Őrebtől felfalttnak gondolának* (399/2).

őreg mn/fn

(46)

I. mn 1. Élete kései szakaszában levő. *Illy nógatására egy ~ Magyarnak Felülni tsak holmi gyávák nem akarnak* (267/219). 'S élet korára nézve Idős öreg (185/110). **2.** Öreg személyhez tartozó. *Eb, a' ki kenteket, Néném! Megköveti; Diktom! 's az ~ fart visszatzepeletheti* (330/1772). *Mért adja el szerelmit Táis Pénzen ifjúságába'?* Azért, hogy majd vehessen ő is Pénzen ~ korába' (95/4). **3.** Régóta meglevő, tartó. *A' Habok közűl feljön az ~ Duna* (259*/205/2). *Mellyeket őszítnék a' havak és derek, Az ~ tél' fején villogó puderek* (197/6). ~ (69/11, 85/40, 215/94, 249/74, 268/23, 109, 330/215, 243, 688, 710, 932, 1158, 1994, 330*/202/4, 372/9, 413a/651, 1051, 432/78, 432*/203/1), Öreg (78/36).

II. fn 1. Öreg ember. *Igaz, Tisztes Öreg száz szózatja Melly érző szívemet annyira meg hatja* (68/1). 'S halljátok mint buzdít egy jó Öreg' szája (267/164). **2.** Öregem: <megszólítás-ként>. *Öregem! Barátom! jer te is velem, Elveszett kintsemet te benned fel lelem* (202/ 137). ~ (68/19, 106/9, 202/81, 89, 239/99, 330/726), Öreg (92/8, 24, 232/9), ~ek (213/63, 68, 215/49), Öregek (248/27), Öreget (224/3), ~eket (413a/657), ~eknek (258/40, 330*/164/1).

őregbítő mn

(1)

Öregbítő cső: nagyító. *Egy nagy ~ tsövet adván nékie, így szól: Látod e melly kitsiny itt a' föld* (348/24).

őregbül i

(1)

Fokozódik. *Interim jobbann őregbül Tör, ront, mindent a' veszély* (317/190).

őregember fn

(1)

Idős férfi. *Az Öreg ember* (68/cím).

őregúr fn

(3)

Idős úriember. *Tiszteletre méltó Öreg Úr!* (238*/143/12)

őreg Úr (238*/144/7), Öreg Úr (238*/147/6).

öriz i

(13)

1. Vkit, vmit szemmel tart, nehogy vmi baja essék. *Mit használ, ha aranyba vontt Fényes fegyverek ~ik Sírhalmod'?* (403/36) **2.** Vmi óv vmit. *A' néma Hallgatás örzi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/51). **3.** Hosszabb időn át megtart. *Ki durva, vagy szelíd, ki társas, vagy rideg: Még is mindeniknek szívéen van egy petsét, Melly jegyzi és örzi az emberség' betsét* (454/344). **4.** <Tárgy, alkotás vkinek, vminek emlékét> fenntartja. *E' veres márványba bévéssett írások, ... Örízik a' Magyar vitézek' tetteit* (306/54).

~ (313/46); őrzöd (413a/505), őrzi (7/13), Őrzi (1/24), Őrzi (137/7), Őrizitek (259/434), Őrzötte (337/163, 436/26), fogja ~ni (337/163).

Ik: meg~.

örizkedik i

(3)

1. Vigyáz, hogy vmit ne tegyen. *'S tsak ott őrizkedett világos vétségtől, Ahol rettegetett földi fenyítéktől* (454/541). **2.** Távoltartja magát vmitől. *Ettől a' bakkantsos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen* (238*/143/3). Őrizkedjen (238*/143/5).

öriző mn

(1)

Megővő. *A' hatalmas Isten minden veszedelem Ellen légyen néked ~ védelem* (210/100).

örmény fn

(1)

Örmény nép. *De Akhilles a' Törököt, A' Rátzot, Örményt, Görögöt Kí ágyúza Trójából* (113/27).

örni Ik: meg~.

öröla hsz

(1) A szóban forgó személyről. *Igy tűnődik: 's most is neheztel reátok Hogy ő rolla ingyen verset írhatátok* (6/30).

öröluk hsz

(2) A szóban forgó elhunytakról. *Méllyen alusznak űk; 's mi, a' kik eszmélünk, Ő rólok álmo-
kat látunk és beszélünk* (454/606).
Ő röllok (201/48).

örök mn/fn

(98) **I. mn 1.** Olyan, aminek időben nincs kezdete és vége. *Állott A' Természet ~ Éptményje Élt az emberiség legszentebb Törvényje* (190/53). *Halljátok meg ~ bértzek, ekhózzatok erdők* (259/599). *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen ~ Menny-Országgal* (222/92). **2.** Örök Mindenható: Isten. *Imádja mély tisztelettel az ~ Mindenhatót* (111/15). **3.** Az idő végtelenségéig tartó. *Én Vénusz a' nagy égből, — Hol mint ~ királyné 'S fő istenasszony ülök, ... Az én szökött fiúmat Ámort keresni jöttem* (185/2). *Ha mind bortól lutskos főtől származtatok, Ti ~ hírt szerzett nemes gondolatok!* (219/46) **4.** Megszakítás nélkül, folytonosan tartó, állandó. *Óh halál! a' szelid álomnak Testvére, Mikor vettz ~ zárt szemem fedelére?* (201/34) **5.** Vkinek az élete végéig tartó. *Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá ~ pártá asszon* (330/216). *Mikor mézes beszédére Örök hűséget ígére, 's Illy biztató hangon szólt: Szere-tek! téged' kedvellek* (134/68). **6.** Örök életet szerez vkinek: hírét, nevét megörzi az utókor-
nak. *Igaz, hogy nagy betse lehet egy Babér-
nak, Melly ~ életet szerzett volt Homérnak* (245/30). **7.** Igen gyakori. *Űl pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén Mammonát ~ ál-
dozattal* (6/6, 189/12). **8.** Vki, vmi emlékét fenntartó. *Állítnék Dugonitsnak is itt ~ oszlo-
pot újra* (335/1). *Ennek ~ Márvány oszlopot irat a'* (192/56).

~ (111/68, 188/36, 190/85, 201/41, 77, 225/24, 237/66, 258/16, 57, 107, 259/124, 142, 502, 266/39, 268/24, 108, 108, 287/39, 297/42, 47, 299/128, 134, 305/86, 306/141, 283, 307/11, 312/5, 313/140, 317/42, 330/399, 927, 1170, 335/3, 4, 337/9, 82, 338/25, 30, 51, 391/

1, 397a/400, 765, 400/89, 405/19, 413a/72, 258, 472, 672, 415/35, 426/48, 428/113, 432/10, 443/123, 187, 445/56, 447/137, 453/76, 125, 454/25, 117, 566, 594, 629, 697), *Örök* (134/143, 188/54, 58, 214/54, 247/15, 255/8, 297/58, 299/78, 306/293, 337/296, 397a/1138, 400/24, 426/32, 64, 443/244, 447/68, 454/30).

II. fn 1. Örökség. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészékébe Gyáva banka száll* (246/33). **2.** Örökké tartó hírnév. *Látsz itt sok ~öt ígérő oszlopot, Mellynek már a' darab köve is elkopott* (237/35).

Örökre (246/11).

örökké hsz

(14) **1.** Az idő végtelenségéig. *Hiszen ha az élet ~ tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/61). **2.** Vki élete végéig. *Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ember volt ~* (190/82). *Én mi voltam, az maradtam, 'S az maradok ~* (324/52). **3.** Megszakítás nélkül, folyamatosan. *Lillát kerestem ~* (428/81). *Rajta vitéz nemzet! Ám jó fejedelmed ~ Benned 's a' magyaros szívben tartotta reményjét* (253/62).

~ (77/1, 239/232, 253/73, 290/3, 340/36, 397/113, 438/5), *Örökké* (297/16, 453/78).

Ö: mind~.

örökkéig hsz

(1) Örökké, vki élete végéig. *Ah! ~ fog ez a' se-
bess tűz Engem emészteni* (381/11).

örökkévalóság fn

(2) Másvilág. *Már az Örökké-Valóság végetlen pitvarába Álljatok a leg-szomorúbb Esztendők bús sorába* (162/99).
örökké-valóság (53/8).

öröklétel fn

(5) **1.** Örökké való létezés. *Egy örök lételről ébrenn álmodozik Okoskodik — lármáz — nyög — és imádkozik* (453/99). **2.** Az ~ országa: a másvilág. *Ez az örök létel képzelt országába Mikor vezetgeti Lelkedet utjába* (453/69).
örök létel (453/101), *örök létel'* (454/318), *örök lételnek* (454/49).

öröködni in

(1) Fennmaradni, tovább élni. *'S érezd hogy a' Menny' kedve is egy igaz Hérósi szívben meg-*

szaporodhatik, *Ha nemzetét 's emberbarátját Virtusibann ~ látja* (418/120).

örökös¹ mn (23)

1. Véget nem érő, örökké tartó. *De ablakait a' halál erőszakja Örökös álmra tsendesen bé rakja* (77/274). **2.** Maradandó, végleges, vég-
érvényes. *Ártatlan mulattság emelte magának Örökös sátorát kertébe Florának* (1/8). **3.** Vki-
nek egész életén megmaradó, haláláig tar-
tó. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, ~ pártába sültének: Ezek a' Bolon-
dok' házában éljenek!* (330/1541) — *Az a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek ~ vezére* (74/6). **4.** Szünet nélkül tartó, folyto-
nos. *Ortzádnak ~ halaványodása, Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Hogy dítséretedre ne tudj érző lenni* (454/828). *Örökkössé lett már ott az a' szeretet* (214/77).

~ (63/18, 128/2, 214/32, 100, 118, 219/77, 90, 235/cím, 237/57, 245/25, 330/976, 337/160, 389, 340/38, 428/56), *Örökös* (214/44), ~en (79/3).

örökös² mn/fn (6)

I. mn 1. Aki öröklés útján lett vmi. *Az Egér Örökös Hertzegnek a' Béka Királlyal való Barátsága és Halála* (114*/33/cím). *A' frigyeselek az ő híveit gyilkolják, Örökös országit pusztítják, rabolják* (259/170).

~ (114/46, 200/87).

II. fn Vminek eredményeit, feladatait öröklő személy. *Szerentsétlen Lajos! Te szóltál a' Mennyen, Hogy árva Királyi Kisasszonyod menjen Fő ~ödhöz* (337/325).

~ (92/3).

örökre hsz (34)

1. Örök időkre; az idők végtelenségéig. *Engedd meg hadd kívánhassak néked örök napokat, Mit mondok? Hiszen te bírod ~ már azokat* (405/20). **2.** Vki élete végéig. *Ha a' Kis-Asszony méltóztat Engem ily fölöstökre, Hív tisztelő 's háládatos Leszek hozzá ~* (169/172). *Én ~ lészek híved, Kedves Lélek!* (276/29). **3.** Végképpen, egyszer s mindenkorra. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg ~ szemét maga bé nem hunnya ~* (5/14). *Imhol pohár-tokat ~ le tészem, Mert az éles elmét olly drágán nem vészem* (219/11).

~ (112/12, 163/50, 176/95, 181/7, 183/10, 185/168, 189, 186/50, 201/32, 215/128, 246/9, 257/203, 258/59, 259/367, 634, 279/14, 296/6, 15, 299/122, 315/10, 429/12, 454/596), *Örök-re* (43/20, 114/981, 165/6, 257/168, 297/60, 299/39, 302/6).

örökség fn (4)

1. Örökölt vagyon. *Itten kell hagyni a' drága ~et, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget* (209/69). **2.** Olyan adottság, amelyet őseitől örökölt vki. *Mindég „vitéznek Nemzet” volt ne-vünk: E' két ~ jegyzi ki még ma is — „Ret-tenthetetlen Szív 's Serénység” — Nagy-ravá-gyó fíjait Lehelnek* (418/74).

~edbe (413a/888), ~edbenn (13/15).

örököld fn (1)

Zöld színét télen is megtartó lomb. *A' téli szélvész' mérgei között örök Zölddel virítván, fája tövesbedik* (440/9).

öröl i (1)

Porlaszt, pusztít. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden elmúlándót rakásra örlenek* (237/64).

öröm fn (230)

1. Kellemes érzés, derűs lelkiállapot. *Igy noha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek ~ 's nyájasság közt élnek* (66/22). *Nincs Lilla, nincs ~! Már nyugtom' éjjel sem találom* (302/21). **2.** Ennek arcunkon, szemünkön mutatkozó megnyilvánulása. *Az ~ ült ortzájára, 'S onnan mosolyog le ez* (397a/459). *Víg ~ és tréfa ült minden homlokon* (330/335). *Öröm pezseg szememben, Boldog vagyok* (373/25). **3.** *Az ~nek vmije:* az örömet kifejező, azzal kapcsolatos vmi. *Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Termé-szet rakni akképp akara: Hogy tsak ~ rózsái-val virágozzék pitvara?* (162/44) — *Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma* (279/6). **4.** Az, akinek, aminek vkik örülnek. *De ha egy kevésbé ha-nyatlik életünk, Örömünk közzül tsak egyet sem lelhetünk, 'S azok, a' mellyekbe találtuk kedvünket, Már akkor el hadják meg unt éle-tünket* (210/44). *'S most ah szegény fejem Hó-napokis múlnak Mégis vártt Öröim elő nem fordulnak* (176/62). *Öröngve repked a' fákön,*

'S életének ~ét Erdőn, mezőn kösziklákon Ki-
áltozza szerteszét (397a/802). **5.** Életöröm, vi-
dámság. Zeng az ~, zeng a' vivát (220/37). A'
tüzet nagy ~ 's tántz közt gerjesztették (330/
1627). **6.** Nagyfokú meglepődés. Híg nyúga-
lom 's ~ lebeg feletted, Ah boldog Nép! az ég
vigyáz melletted (259/48). Az ~ 's boldogság
lakik a' hazában (259/188). Tellyes ~ömre ek-
képpen felele (239/138). **7.** Örömmel: szíve-
sen. Mert akkor Kabinettyába Egy lány sem
ment ~mel (231/78). **8.** Az ~ kora: nyugalom.
Hagyd el, Sándor, a' hartokat, A' fegyverro-
pogást kerüld, Most állt bé az ~ kora (403/25).
9. Vminek az ~ét megejti: vmit megünnepel.
Délbe ejtsük meg ~ét kedves neved napjának,
Dél utánra meg tegyük meg oldalbordád Évá-
nak (342/23). **10.** Neve ~én: névnapján. Méltó
tiszteletre hív ma Gábor Neve ~én magához
vár tégedet (178/4).

~ (7/8, 18, 20, 8/16, 12/28, 14/11, 67/17, 74/
15, 75/3, 77/17, 99/8, 100/7, 110/7, 162/22,
26, 92, 201/11, 210/52, 212/116, 214/108,
216/4, 91, 97, 220/29, 38, 225/11, 238/106,
239/64, 151, 253/76, 259/250, 331, 278/1, 18,
288/54, 310/43, 313/105, 330/281, 739, 976,
1582, 336/59, 373/192, 397a/934, 954, 403/
70, 413a/416, 424/48, 430/44, 452/67, 453/
173, 251, 460/51, 55), Öröm (155/41, 290/2,
305/5, 319/31, 379/23, 451/8), ~' (337/356,
379/36, 397a/78, 405/32, 432/66, 454/888),
Öröm' (134/77, 447/77), ~ök (1/4, 15, 91/8,
110/28), ~ök' (93/7), Örömem (241/19), ~öd
(217/6, 233/53), ~ed (162/120), Örömmünk (77/
288), ~ötök (241/19), ~id (15/6, 204/6), ~id'
(428/207), ~öt (14/16, 81/2, 197/48, 199/22,
77, 201/16, 203/2, 330/1935, 2020, 396/12,
432/61), ~et (148/58), Örömet (123/9), ~ét
(178/6, 330/959, 1865, 418/8, 454/453), ~ün-
ket (63/14, 233/29, 287/11), ~öket (124/7),
~nek (162/36, 177/9, 260/32, 306/250, 318/60,
336/1, 454/746, 460/183), Örömmek (161/6,
255/23, 451/23), ~emnek (100/2), ~eknek
(397a/1035), ~ednek (299/70), ~ének (178/12,
204/36, 217/36, 330/1866), ~ünknek (123/24),
Örömeimnek (427/30), Örömmimnek (176/26),
~be (4/17, 164/19, 200/17), Örömbe (390/10),
~ébe (231/287, 477, 337/358), Örömébe (244/
47), ~ben (330/448, 336/68, 379/33, 396/1),

~ében (330/1055, 1251), ~re (4/30, 77/105,
178, 200/30, 208/99, 308/41, 330/55, 462,
379/9, 397*/75/11, 432/35), Örömrre (43/18),
~ére (330/30), Örömrre (350/3), ~tól (155/13,
184/5, 216/101, 423/5), ~ért (214/57), ~mel
(4/25, 35/3, 77/112, 136, 86/38, 104/15, 106/
18, 134/102, 188/98, 198/40, 200/25, 208/86,
214/98, 222/72, 235/24, 241/4, 247/29, 31,
249/47, 251/3, 258/79, 259/40, 139, 287/20,
314/52, 319/21, 326/55, 343/9, 353/15, 372/
17, 382/24, 397a/580, 411/5, 413a/353, 417/
27, 442/19, 447/102, 454/688, 454a*/257/7),
Örömmel (99/22, 123/2, 174/23, 184/3, 199/
68, 255/28, 297/22, 306/172, 307/64, 337/162,
397a/1106, 1157, 423/3, 451/28).

Ö: viszont~.

örömcsök fn (1)

Örömmel adott csók. A' virág a' több virág-
gal Közli öröm-tsókjait, 'S rá lehelli nyájás-
sággal Balzsamos illatjait (397a/1026).

örömmérés fn (1)

Örömet okozó érzés. Oh égi öröm érzések!
(297/69).

örömmest hsz (7)

1. Szívesen, örömmel. Kedves Kis-Asszony!
Hidje el, Örömmest is el mennék Én dolgomra
(169/82). **2.** Édes ~: nagy örömmel. Én lába-
imra kapcsolom S édes ~ csókolom Mennyei
békőidat (460/172).

~ (267*/19/2, 309/83, 452/48), Örömmest
(268*/22/10), örömmestebb (35).

örömhözó mn (1)

Örömet okozó. Az ő danái vígak, Örömhözók,
erőssek, Szerelmeket lehellők, Mint a' bor, a'
piros bor (373/38).

öröminnep fn (2)

Örvendétes esemény ünneplése. Ez ajánláso-
dat nagyra is betsülöm, 'S öröminnepedet ma-
gam is megülöm (306/178).

Öröm-inneptekeket (330/91).

örömisten fn (1)

Vidámságot okozó isten. Te kinek a' Tréfák 's
az Öröm-istenek Hajad ezüstjére rózsákat hin-
tenek Megbottsás! (382/9)

örömképpen hsz (2)

Kellő vidámsággal. Egy illy' örömnappal ~

bánjunk 'S Antalkor Antalnak, minden jót kívánjunk (336/31).

öröm képpen (266/13).

örömkert fn (1)

Kellemes, szép környék. *Te általad bús vidékünk Örömkertté tétete* (390/8).

örömkoncert fn (1)

Vidám énekhang. *Kellemes szavok' hangzatja A' két levegőben zeng: A' tsillagok' boltozatja Öröm-konzertjekre reng* (397a/588).

örömkönny fn (8)

Örömtől, boldogságtól kicsorduló könny. *Vidulj Haza! s öröm könnyel fogadd vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp tészik magokat* (111/87).

~ (433/36), *öröm könyv* (126/75), *örömkönyvek'* (124/15), *öröm könyvet* (72/18), *öröm könyveidet* (212/127), *öröm könnyeit* (74/17), *öröm-könnyel* (216/100).

örömkurjantás fn (1)

Vidám kiáltás. *Ki szánon, ki lovon, ki tsak gyalogjába' Öröm-kurjantással siettek nyomába* (330/66).

örömlárma fn (2)

Hangos, vidám hangzavar. *Megzendül egyszerre ~val az Ekhó Pest palotái között a' népnek tengere zúgbúg* (400/69).
öröm-lármával (330/895).

örömmező fn (1)

Kellemes vidék. *Itt danol ő [a fülemüle], 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával ~nek Mássává tsinálja itt* (397a/775).

örömnap fn (4)

Örvendetes eseményt megünneplő nap. *Azután az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak* (267*/13/4).
~ja (306/cím), ~pal (336/31), *öröm nappal* (266/13).

örömnedv fn (1)

Jókedvet hozó ital. *Ő a' mennynek pitvara körül A' Ditsóság' trónusában ül, Halhatatlanság' kelyhének ~ét issza* (299/109).

örömnóta fn (4)

1. Vidám dal. *Melyet látván Pallás, a' megkoszorúzott Grófnak Múzsáival ~t húzott* (188/80). 2. *Örömnótát károg:* hangosan ká-

rog. *A' madarak' nagyobb része el útaza, Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szivárog, 'S a' disznó torokba öröm nótát károg* (197/22, 85/22).

öröm nótát (83/28).

örömporta fn (1)

Diadalkapu. *Pompáznám ~kkal 'S tündöklő tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait* (415/10).

örömrózsa fn (1)

Kellemes érzést okozó rózsza. *Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsaíval virágozzék pitvara?* (162/44)

örömszerszám fn (1)

Zeneszerszám, hangszer. *Majd a' túlsó part' lejtőjébe Honnan barátság' szózatit Hallok a' Plátának' berkébe, 'S Örömszerszámok' hangzatit* (455/24).

örömtus fn (1)

Vidám tus, akkordismétlés. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A Muzsikák pedig öröm-tust rántanak* (330/364).

örömvers fn (2)

Örömet kifejező költemény. *'S már letett Lantom' ... Felveszem, fel, víg lélekkel 'S énekkel 's ~ekkel Megpróbálom pengetni* (308/14).
Örömversek (220/cím).

öröngő mn (2)

Örjöngő. *Némellyik sír, ordít ~ lármával, Némellyik tsak piheg, nem bírván magával* (202/35, 56/35).

öröngve in (2)

Örjöngve. *Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom, A' haboknak lágy szikláját Öröngve tapogatom* (443/84).
Öröngve (397a/801).

örül i (52)

1. Örömet érez, öröme van. *Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknak víg tábora örül* (87/24). *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül Még a' mély bánat is én körültem örül* (7/4). 2. Örül vminek, vmin: vmi örömet okoz neki. *Sok Frantz verselvén hárfá szavának örül* (42/2). *Hát ~ é rajta hogy*

nyomorult lettem, Hogy nyögök és sírok (453/7). Ki ellobbantt szövétnekét gerjeszti, Ki vesztemenn örül (320/12). **3.** Az élet örömeit élvezi. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játszik édes Anyja körül (453/89).

~ (190/33), örül (1/5, 71/12, 83/25, 87/1, 35, 110/1, 199/1, 44, 216/73, 250/8, 397a/118.), Örül (25/11, 148/67, 192/37, 211/75, 214/67, 69, 259/39, 243, 244), ~ök (148/13), örültök (258/62), örülnek (199/55, 215/61, 225/87, 278/22, 330/1608), Örülnek (259/184), örült (313/10, 399/17), Örült (330/1865, 1866, 399/11, 12), Örültek (399/10, 13), fogtok örülni (259/642). — örülnék (302/34). — örülj (337/167, 368a/149, 405/38), örüljünk (287/5), örüljete (259/398), örüllyetek (225/115), ~lyenek (336/4).

örülhet i (1)

Örömet érezhet. Az alávaló büszke lélek Örülhet hogy illy sorsa jött (379/102).

örülni in (3)

Örömet érezni. Akkor érző szíved is, Ah, nem tud úgy örülni és szeretni (288/104). örülni (148/10, 432/60).

örült fn (1)

Elmebeteg. Téged áld az örültt, a' néma, a' siket, Te vigasztald meg, József, mindeniket! (259/225)

örülvén in (1)

Örömet érezve. A varjak, e' télnék madari a' tornak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak (66/18).

örv fn (1)

Nyakfodor. Hószín nyakán ~ van, mint a' gerlitzének, Gyengébb a' harmatnál bőre szép kezének (330/199).

örvend i (33)

1. Örül, örömet érez. Iszom ha szívem ~, Iszom ha bánat éri (354/23). Tiéd Gróf Szétsényi! örvend e' szózatón, Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton: Örvend a' Drávának ligetes Országá (306/245–47). **2.** Örömmel ünnepel vmit. Örvendjük, hogy Bikkligetünk Megnyert, óh Szűz Diána! Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána! (307/117–9) ~ (142/11, 225/12, 258/92, 306/242, 337/359,

350/3, 4), ~ek (308/53, 454/832), Örvendek (231/391, 454/63), ~ünk (233/28, 307/113), ~enek (314/57, 336/15, 413a/429), ~ett (330/45). — Örvendj (81/21, 203/21, 306/24, 324/30), Örvendjél (178/1), Örvendjen (259/291), Örvendjünk (308/53), ~jenek (330/661), Örvendjenek (308/52, 336/84).

örvendeni in (2)

Örülni, örömet érezni. Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá jutottunk, Méltó lesz ~ (308/51).

~ (330/463).

örvendés fn (2)

Öröm. Ki ád a' sok ~re, Ki ád a' vers éneklésre Annyi erőt már nekem? (308/4)

~sel (225/103).

örvendetes mn (1)

Elégedett, vidám. A' tsendes Békeség lakik hazádban, Örvendetes hang zengedez hegyedben (259/45).

örvendez i (4)

Nagy örömet érez, és ezt ki is fejezi. Nézd mint tapsol a' Nemesség, Nézd a' nép mint ~ (400/66).

~ (306/249), Örvendez (124/1), ~tek (150/3).

örvendező mn/fn (4)

I. mn Vidám. Az ütközetek után solennis ~ pompát tsináltak vitéz elejink, a' melly mintegy triumphus gyanánt szolgált (267*/13/1). Ekhózzon hát nevekkal Örvendező Szállásunk (188/139).

II. fn Vidáman szórakozó emberek. Tántzra kell nógatni az ~ket (336/43).

~ket (330/668).

örvendezett i (2)

Örvendezettet vkit: hosszantartó örömet szerez vkinek. Már a' víg szüretnek örül minden ember, Mellyel ~ bennünket Szeptember (199/2, 87/2).

örvendezve in (4)

Vidáman. De a' ki másokkal ~ mulat Firúl fira szálljon benne az indulat (266/21, 336/37). Örvendezve (16/14, 205/14).

örvendezvén in (1)

Vidáman. Hogy a' több frekvencia elérkezvén Jelenjen meg ~ 167/16).

örvendhet i (4)
Örülhet. Örvendhetsz é egykor, ~sz e' annak,
Hogy halált menydörögj egy halhatatlannak?
(454/101)
~sz (93/5), ~hetel (306/307).

örvendő mn (11)
Vidám. Az, a' mi most ~vé, Vagy szomorúvá
tészen, Nem a' te jószágod többé, Nem a' te
Vétked léssen (208/41). Itt a' Músák Laurust
fonnak, Hélikon tetejébe ~ nótát vonnak
(91/10). Tsupánn az ~ fársáng vig zászlója
Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója (85/27,
197/27).
~ (87/29, 188/83, 199/49, 225/22, 330/25,
1579, 337/401).

örvendve in (3)
1. Örömmel. Úgy van! e' bölts Isten, ez élők'
jó Attya Még a' barmoknak is szívét megnyug-
tattya, És bétöltvén minden állat' kívánságát
Örvendve szemléli kedve-töltt világát (454/
270). 2. Örvendve örvend: nagyon örül. Hogy
azt el hozta az esztendő Tavaszsa, Örvendve
örvendünk mind in tota massa (233/28).
~ (77/66).

örvény fn (19)
1. Áramló folyadéknak lefelé szívó hatása,
gyors, forgó mozgása. Midőn a' tenger' ~je
Egymásba megütközött, 'S kilátszik fenékfő-
vényje A' hullám-bértzek között (397/877). 2.
Az ilyen mozgásban levő árvíz. A vizek' kirá-
lya, Pádus, sok erdőket kitepert Örvényével 's
ólat, barmot minden mezőn elsepert (413a/
489). 3. Légörvény. Már a' szél szagúld előt-
te, A' fák' levelin morog, Fut a' vetésen, 's kö-
zötte Örvény módra kavarg (397a/1060). 4.
Lángok ~e: tűzvész. Kívül az össze dült Vá-
rosok kéménnyei Lettek a' pusztító langoknak
örvénnyi (195/20, 59/20).
~ (317/121), ~' (317/189), ~t (39/1), ~jét
(202/62), ~nek (317/112), ~be (29/11, 317/
109), ~ébe (71/24, 211/20), ~jébe (454/484),
~ibe (52/21), ~en (337/263), ~re (211/43),
~tól (317/180).

örzeni in (1)
Fenntartani. Azonn igyekszik Festetitsünk,
hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel

's okossággal tanulják Örzeni érdemitek' ju-
talmát (418/56).

örzés Ik: meg~.

örző mn/fn (8)
I. mn Oltalmazó. E' lesz már az a' fa, a'
mellynek árnyéka A' nyomorúltaknak lesz ör-
ző hajléka (214/86).
~ (68/13, 219/4).

II. fn 1. Éjjeliőr. Azomba, Dóri, halld tsak! —
Ütött az éj, az ~k' Szavára felrijadtam (371/
34). 2. Pásztor. Magad, Pán, Juhok ~je, ...
légy jelen velem (413a/17). 3. Vki, vmi emlé-
két fenntartó személy. Légy hív ~je, hogy eb-
ből meg tessék a' Hogy ez élet tsak a' sze-
rentse játéka (210/59).
~je (413/21), ~inek (413a/1089).

örzőangyal fn (2)
Örangyal, oltalmazó. Ti hegyközi Nimfák, a'
hordók' Driási! ... Hív Örzőangyali annak a'
Nektárnak, Mellyet sok el-száradtt torkok
szomjan várnak (219/5).
Örzőangyalom (305/80).

ős fn (28)
1. Előd. Éljenek Ősök' portájin Soká az illy
emberek (357/81). Kiki elővette legzifrább
köntösét, Hogy fitogtathassa magát, pénzét,
Ősét (330/68). 2. Vmely nép régen élt nemze-
dékei együtt. Nemes, tiszta 's bátor még a' ti
szívetek: Ah élnek ditsőült Őseink bennetek
(259/96). Igen! E' magyar szók olvasása kö-
zött Ősetek' nagy lelke belétek költözött (267/
226).
Őseid' (259/82), Ősei' (188/38), Őseink (188/
39, 159/523), Őseink' (237/119, 259/2, 30,
122), ~ink (248/49), ~eitek (259/604), Őseitek
(259/614, 625), ~eik' (337/155), ~einket (337/
396), Őseidnek (445/64), Ősinek (188/11),
Őseiteknek (258/64), Őseihez (267/97), Ősei-
tekhez (253/74), ~einktől (259/499), Őseink-
ként (313/88), ~ökkel (330/260), Őseivel (330/
132, 454/452).

ősi mn (18)
1. Ősöktől származó, tőlük fennmaradt v. örö-
költ <dolog>. Légyetek e' mellett bokor ellen-
ségei ellen, Kik tűzzel-vassal perzselik ~ javát
(259/476). Kard illet engemet ~ nemes névvel
(268/99). 2. Olyan <dolog>, amely az ősök ide-

jéből származott ránk. *Rajta tehát, Magyarok! Buzdítson az ~ vitézség* (258/101). *Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! Nem soká felderül ~ ditsőséged* (306/157). **3.** Kezdetől meglevő, eredeti. *De ditső Atyáink ... Megtartották nekünk tulajdon vérekké Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/112). **4.** Ősi magyar: szabad magyar. *Így lett sok ~ Magyar jobbággyá!* (268*/22/8) ~ (258/87, 259/460, 267/109, 143, 267*/12/12, 306/223, 330/587), Ősi (253/57, 258/57, 268/16, 330/570, 445/12).

ösvény fn

(11)

1. Keskeny, kitaposott, nem épített út gyalogosok számára. *Mennyi ~emben A' tövisk 's Haraszt!* (263/41) **2.** A hangya útvonala. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny-én a' hangya* (413a/387). **3.** Vmi felé mutató határozott irány; út. *Ezek a' halálra vezető ~ek, Mellyeken járnak a' földi jövevények* (209/45). *Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Mászkálja a' Virtus' és Érdem' ~jét* (188/22). ~ek (237/74), ~je (259/648), ~ébe (237/72), ~en (111/82, 126/16), ~ein (397a/108), ~ére (453/123).

Ö: tövis~.

ősz¹ fn

(21)

1. A nyár után következő évszak. *Meg terhelte az ~ a' fáknak ágait Vastagonn rá fűzvé gazdag áldásait* (87/15, 199/15). **2.** Erre az évszakra jellemző időjárás. *Bent didergek, kint meg fázom; Szomorú Ősz!* (389/79) **3.** A hanyatlás, az elmúlás, a reménytelenség időszaka. *Ősz ül setét ortalamba' és Sok bújja' fellegetével Őzönnyi könnyzáporral és* (182/9). ~ (65/cím, 87/cím, 111/119, 199/cím, 32, 389/105, 392/20, 413a/860, 1080), Ősz (415/55), Ősze (378/2), ~ben (199/22), ősszel (85/18, 197/18, 330/236), Ősszel (65/1, 70/20).

ősz² mn/fn

(25)

I. mn 1. Fehér hajú. *Ha Az kötött nekik borostyán ágokat Emez ~ fejeokről le-tépte azokat* (78/8). **2.** Fehér. *Már az ~ hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/105). *Kikeletkor, midőn az ~ Hegyekről meg-erednek A' hóvizek* (413a/51). **3.** Öreg. *Az ~*

Laudonra (78/cím). — ...*majd unokáitok Fogják ~ korotokban Számosbítani ez innepet* (432/107). **4.** Régi, ódon, ősi. *Nézd az ~ hagyomány által felfedezett Tudomány mely kinos kétségekre vezet* (453/79). *Az ~ Duna vigan duplázta harsait 'S megtanítja rájuk tomboló habjait* (400/93). **5.** Érett. *Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre függesztetve álnak?* (68/10) **6.** *Az ~ idő: az elmúlt hosszú időszak. A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán, A szirtok' 's hegyek' felleget bértzei Elmállott hamuvá válnak; az ~ idő Mindent félkeje után ragad* (338/35).

~ (70/12, 106/3, 259/549, 259*/203/1, 330/723, 1080, 1195, 337/264, 294/7, 413a/539), Ősz (258/41, 389/61).

II. fn 1. Az ős haj fehérsége. *'S még fiatal fejünk gondba 's ~be merül, És, hogy bátorságba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/206). **2.** Idős ember, aggastyán. *Majd sok ~ saját fiának Mondja, melly vitéz volt ő* (257/92).

~ (453/125), Őszeknek (259/621).

őszí mn

(3)

1. Ősszel előforduló. *Borong tolong a' kedvetlen Őszí felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei* (389/75). **2.** Ősszel érő. *Virít a' mező rakottan az ~ gerezdekkel* (413a/532). Őszí (413a/318).

őszinteség fn

(1)

Vkinek őszinte volta. *De engem ollyhoz vezérle A' nyugalmat szerző Ég, Kinek szavain fejérle A' Magyar Őszinteség* (357/68).

őszít i

(2)

Fehérit. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak, ... ~nek a' havak és derek* (197/5, 85/5).

ősszead i

(1)

Szövetkezik. *De im az ellenség magát összeveadta, 'S az én Felkentemet haddal megtámadta* (259/167).

ősszeadtázván in

(2)

Leszidva. *Meg állya a' széledőket, 'S jól őszve attázván őket Vissza űzi mérgesen* (114/768). *őszve attázván* (56/50).

ősszeaszik i

(1)

Aszottá válik. *Így a' szépség is, ha ki vénül,*

tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — össze aszik (38/6).

összebágyaszt i (2)

Bágyadtta tesz, elerőtlenít. *Mindent össze bágyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba* (197/25, 85/25).

összébb hsz (1)

Az eddiginél közelebb. *Már a tüzellő Skorpió lábait ~ szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi* (413a/41).

összebőg i (1)

Összebőg a marha: egyszerre bőg az egész gulya. *Hijába hangitsál a' duda, fúruya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya* (330/1046).

összecementez i (1)

Összeköt. *A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakják fel sorjában, Mellyet sok tsókók közt a' Hív emlékezet Háláló könnyekkel öszvetzementezett* (237/90).

összecsap i (7)

1. Egy-máshoz csap. *Öszvetsapják vig robajjal Mind a' ketten szárnyokat [a galambok], 'S folytatják tördeltt katzajjal A' kert felett útjokat* (397a/353). 2. Előkészít vmit. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya, Az irtóztatás szörnyű szelin lobogtattya, Öszve tsapja vértől páradzó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/3). 3. *⟨Két ellenfél⟩ egymásra ront. Így tsap itt a' tsata öszve a' tsatával, A' vitéz Magyar nép a' Frantz ármádával* (267/85). *Felzendült mind a' két népség 's öszvetsapott* (330/1302). 4. *Szelek ~nak: szélvihar keletkezik. Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Öszve tsapnak, vának szörnyű tsikorgással* (211/32). 5. *Magukat ~ták: felzúdultak. 'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clerikusok Magokat öszve tsapták* (92/221).

öszve tsapnak (114/644).

összecsapzott in (1)

Rendetlenül összeállt {haj}. *A' szélnek eresztí öszvetsapzott haját* (330/675).

összecsoportozott in (1)

Összeállt. — *...holott mind az, a' mi nekünk illyennek látszik, egynéhány ezer apró plán-*

tákból öszvetsoportozott erdőtske (330*/200/22).

összecsúfol i (1)

Szégyenben hagy. *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! Bizony megejt, Máshoz áll el a' negédes, Öszvecsúfol 's elfelejt* (449/20).

összedül i (1)

Felkavar. *Így a' vitézek' hív unokáiban (Bár régi pompás fényjeket a' gonosz Sors öszvedülta is) kitetszik A' magos elme 's az Ősi Virtus* (445/11).

összedül i (1)

1. *⟨Építmény⟩ úgy dül le, hogy részei egymásra omlanak. A' szeneket látom, látom mint dültenek öszve Már sok erős várak* (253/6). 2. *⟨Hóhalom⟩ összelapul. A' sík mezőségenn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's öszve dülnek* (66/8).

összedült in (4)

1. *Leomlott ⟨építmény⟩. Ah, ti felperzselt lehelők' parázsa! Öszvedültt várak' 's faluk' omladéki!* (287/34) 2. *Leromlott ⟨állapot⟩. Kit azért adattam az égből közzétek, ... Hogy ő gyógyítsa meg Hazátok' sebjait, Ő rakja fel ennek öszvedültt köveit* (259/154).

öszve dült (59/19), *öszve dültt* (195/19).

összeég i (1)

Felperzselődik. *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, óh kegyelmes Ég! És áraszd el jóságoddal A' földet melly öszveég* (397a/1052).

összeegyelít i (1)

Egyesít. *Bóldog Heliconunk' szent Szűzei! mellyek az édes Hangel hódító érzést egyelítetek öszve!* (450/30)

összeegyesülvén in (2)

Összevegyülve. *A' sós és a' kövér részetskék meggyülvén 's öszveeggyesülvén A' plantagyökerek által felszívódnak, 'S belőlők a' fűvek 's barmok táplálódnak* (454/620).

öszve eggyesülvén (201/62).

összeesküdt in (1)

Összeszövetkezett. *Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen Tifoeus, kik régen Összeeskütt ötteikkel hadat vertek az Égen* (413a/287).

összeeszik i (1)

⟨Egér⟩ sok különféle dolgot összerág, meg-

eszik. *Nékem igen sok kárt tettek, Olajt 's mindent összev ettek* (114/600).

összefacsart mn (1)

Kimerített. *Öszev fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/111).

összefirnacoz i (1)

Firnájsszal összeragaszt. *Kezét Mercurius frissebbre drotozta 's Enyves tolvaj irral összev firnatzoszta* (26/20).

összefog i (1)

Összetart. *Sokszor a' Barátság eggyé úgy forraszt két szíveket Hogy a' harmadik enyv gyanánt fogja összev ezeket* (111/102).

összefont in (2)

Összefont karral: kart karba öltve; együtt. *Itt a' víg örömök 's nyájasság egy mással Tánzolnak összev font karral Zefirussal* (1/16).
öszve font (266/41).

összeforrasztani in (1)

Egyesíteni. *Vagy összev sem kellett volna forrasztani Vagy holtig nem kellett volna el bontani* (176/89).

összeforrasztat i (1)

⟨Fa oltásakor⟩ összenövesztet. *És ölébe belétévén más fának bimbótskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/601).

összefő i (1)

Alaposan megizzad. *Mikor összev főttök a' forró dunyhába, Érzések zsidbadt, agyvelőtök kába* (198/55).

összefut i (1)

Összeér. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol ~ a' jó 's a' gonosz határa* (313/120).

összefűz i (2)

⟨Koszorút, bokrétát⟩ köt. *Ezt a' vidámabb Mű'sáknak, A' mosolygó Gráziáknak Fűzzék összev ró'saszínű Ujjai* (128/39).
Fűzzék összev (424/39).

összefűzvé in (1)

Összenövesztve. *'S a' rekettyék nyájas karral Öszvefűzvé in ágokat, Kellemetes zűzavarral Mutatják itt magokat* (397a/1022).

összegázoltat i (1)

Összejár vmit. *A' Csatornákat is összev-gázol-*

tattuk, Veresses vizekkel a' földet áztattuk (239/195).

összegyűjt i (1)

Összehív. *Gyűjtsük összev a' sereget, Fegyverbe öltözzenek* (114/462).

összegyűjtöget i (1)

⟨Pénzt, vagyont⟩ apránként gyűjt. *Mit használt, hogy kintsed' összev gyűlytögetted, Ha rettegtél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/91)

összegyűlik i (3)

⟨Több személy⟩ összejön. *A' Horogi pusztá körül a' parasztság összev gyűlt* (326/17).
öszvegyűltetek (259/4, 32).

összeháborít i (2)

Előidézi, hogy az emberek összevessenek. *Ordas epesárral torkig töltöm őket, Öszveháborítom az örvendezőket* (330/668).
öszveháborítja (330/645).

összehajlott in (1)

Becsukott. *Míg öszvehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' fátyolkái, Testvéresen szendergenek* (431/34).

összehív i (2)

Felszólít többeket arra, hogy nála összegyűljenek. *Neptúnus ... összev hívja a' szeleket* (202/49, 56/49).

összehívat i (1)

Vki által magához kéret vkiket. *Ámor ... A' kis szerelmeket mind öszvehívatta* (330/1330).

összehúz i (1)

Hunyorít, szemhéját összéb vonja. *Húzd összev, 's tsak félíg nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre* (162/55).

összehúzott in (1)

Összezárt. *Nyilván probát ád az íze, és a' ki meg kostollya Össze húzott szájját majd a' keserű elvászollya* (413a/781).

összehúzá in (1)

Az eddiginél közelebb vonva. *Imé már az égő Scorpio lábait Össze húzá in, tág tért hágy a' számodra itt* (413/46).

összeillik i (2)

1. *Mint a milling ~: hajszálpontosan egyezik. De itt is az utak mint a' Milling, összev ilyenek*

(413a/810). **2.** <Két v. több dolog> összhangban van egymással. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen összevillik a' skarlát dolmánnyal* (330/272).

összejár i (3)

<Vmely területet> bejár. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, ... Öszvejárt sorjába minden Vármegyét* (330/28).

öszvejárja (259/208, 330/735).

összejárhat i (1)

<Vmely területet> bejárhat, tanulmányozhat. *Öszve nem járhatod e' széles környéket* (126/33).

összejő i (1)

Egybegyűlik. *Majd h' a' Nemzet öszve jő, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani* (257/193).

összekalkulálván in (1)

Összeszámolva. *'S öszve calculálván saját számadását, Nyögve kárhoztatja szörnyű pazérlását* (189/21).

összekapcsolt in (1)

Összekapcsolt karra: kart karba öltve. *'S öszvekapcsolt Karra vígan mulatnak* (110/29).

összeken i (1)

Vmivel bekenve összepiszkit. *Nézz tsak a' Tens Úr, millyen ez a' mente, Nánika a' Stertzel ni hogy öszvekenete* (330/1674).

összekevert in (3)

1. Zavaros. *Nyelve öszve kevert öröm nótát pereg* (83/28). **2.** Egymást keresztező. *Dédal annyi ezer vaskos fordulatot Ezer ösvényébe nem rakhatott: Mint a' mennyi öszvekevert tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/73).

öszvekevertt (259/622).

összeköt i (3)

1. Egymáshoz rögzít. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszvekötí hát A' Vitéz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját* (368a/126). **2.** Személyek között szoros kapcsolatot hoz létre. *Így kötnek öszve új csomók, 'S mi lesz Lilim' jutalma? — Csók!* (278/53) *kötötte öszve* (188/73).

összekötöz i (1)

Személyek között szoros kapcsolatot hoz lét-

re. *Igy kötözzön öszve Amor minket Balzamosván sebhedt szíveinket* (272/31).

összelakik i (1)

A szóban forgó országban sok helyen lakik. *M. Báró Vay Miklós ... ki a' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Fzantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/5).

összemegy i (1)

Megkeményedik. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestült szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/84).

összemenni in (1)

Összegyűlni. *Kapos, hol másként is igazságot tenni, A' Megye' Tisztjei öszve szoktak menni* (330/50).

összenéz i (1)

Átnéz, megvizsgál. *Ott is mindent egy szőr szálig Gondosan öszve nézett* (231/136).

összenőtt in (1)

Egymásba fonódott. *Majd köztte az öszvenőtt ágaknak Fészket a' Szerelmek' Madarai raknak* (173/21).

összenyargal i (1)

Mindenfelé szaladgál. *A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt* (397a/666).

összeolvadott in (1)

Meghatódott. *Azok közt bennem is az öszveolvadott Szív sok háládatos könnyekre fakadott* (237/127).

összeöltöget i (1)

Összevarrogat. *De mind tzikkejenként még is öszve ötögette* (26/30).

összepórászol i (1)

Összefűz. *Kiválaszt száz derék fekete balhátat; Augspurgi lántzokkal öszvepórászolja 'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja* (330/861).

összerág i (1)

Rágcsálva tönkretesz vmit. *Öszve rágták szép leplemet, Mellyet szőttem selyemből* (114/602).

összerakott in (1)

Összetett <szó>. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jöven ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szózatot* (418*/173/4).

összeráz i**(2)**

1. Megrenget. *Rá dördül a felhők fegyveres tár házza Az égnek mind a' két sarkát öszve rázza* (56/14). 2. Lelkileg megrázkódtat. *Szeme mint élet' csillagzatja Boldog napra hív engemet; Mégis, mint a' Villám, meghatja, És öszverázza szívemet* (430/24).

összerendül i**(1)**

⟨Az ég⟩ dörögni kezd. *'S Trombiták harsogtak 's e' Triumfi Ének' Hangjára az Egek öszverendülének* (225/132).

összerendült in**(1)**

Rázkódó. *Tsak alig rendült meg a' föld' mélyü ürege, ... Öszve rendült háta bé felé omladoz* (195/5).

összeromlik i**(1)**

Elpusztul. *'S tsak nem ég föld öszve romla, Jó, hogy el mosolyoda* (114/558).

összeront i**(1)**

Elront, rombol. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is hóltszénre fő?* (288/14)

összerontó in**(1)**

Pusztító. *A' másik a' mindent öszve-rontó halál, Melly a' rakás hamvak felett kész nyíllal áll* (193/13).

összerontván in**(1)**

Pusztítva. *Így rontván sok ezer meg ezerszer öszve haragja Fut ő, kél, mindent rontván, ahogy érheti tzéjját* (36/3).

összerózsásít i**(1)**

Rózsaszínűvé válik. *Hajnal ... Bésütött a' Szála' keletső ablakán: A' gyertyák' nyomorúlt fénnye halványodott, Tűkőr, fal és edény öszverózsásodott* (330/1854).

összerozdásít i**(1)**

Rozsdássá tesz. *És a' vasat tsípős sóval öszve nem rosdásítja* (413a/749).

összeseregeli i**(2)**

1. Összegyűlik. — *...előttem tartottam azt a' fényes Gyülekezetet, a' mely ottan öszve fog seregleni* (454a*/256/4). 2. Összegyűjt. *'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli Tág elméjében az egész Hóldallyi világot* (348/5).

összesség fn**(3)**

Összességgel: együtt(esen). *Egy öszveséggel illy sok Gyönyörűt, becsest ki látott?* (345/15) *öszveséggel* (185/84), *Öszveséggel* (273/17).

összesűrűdt in**(1)**

Összesűrűsödött. *Melynek sóhajásaiból öszve sűrűdt fellegnek Tömlőjéből a' sírások bő vízei tsepegnek* (162/31).

összeszakad i**(2)**

1. Összetörik. *A' sebes patakok a' víztől áradnak ... A' melly akadójok elébe akadnak Le rohanásától mind öszve szakadnak* (52/12). 2. Egyesül. *Törnek a' vas matskák, hajó hanyattatit ... Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad* (10/26).

összeszakadt in**(1)**

A föld ~ háta: szakadékosná vált területe. *Tsak alig rendült meg a' föld mélyü ürege ... Öszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz* (59/5).

összeszalad i**(1)**

⟨Tej⟩ összemegy, túróssá válik. *Tám a' Téj is savanyú vólt, Mert tsak nem öszve szaladt* (231/88).

összeszaladt in**(1)**

Több irányból futva egy helyre gyűlt. *Protéus, és bojtárinak Öszve szaladt Tábora, ... Perge katzajjal követték* (231/298).

összeszed i**(5)**

1. Egybegyűjt. *Seregét Dorottya mindjárt öszveszedte, 'S egy rendes Ármáda' formájába vette* (330/1163). 2. ⟨Tehetséget⟩ összpontosít. *Te is Muzsám! úgy szedd öszve minden tehetségedet Hogy méltónak ítélhesse Horváth tiszteletedet* (111/99). *öszveszede* (330/535), *öszve szedte* (239/191), *öszve szette* (26/29).

összeszedvén in**(1)**

Összpontosítva. *Az oldal-szobában egy Commódhoz ére; A' hol öszveszedvén minden indulatját, Így tette meg a' Vén Lyányok' áldozatját* (330/847).

összeszid i**(1)**

Erősen lehord vkit. *Sok ifjú Gavallér öszve*

szid engemet, 'S ki veti kapu' zsebjéből könyvet (197/85).

összeszorít i

(1) Halványít. Egy néhány tsillagok már pislogva égnek ... Halavány tüzeit kik bujdosnak szélyel. Össze szoríttya a' meg győzetett éjjel (83/4).

összeszorítván i

(1) Szorosan összezárva. Ujjait öszve szorítván A' vizen hanyatt tsúszik (114/247).

összeszorul i

(1) Lelaposodik. Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é gázsija, Tsak szorúljon öszve a' jó bagária (245/24).

összeszorult in

(1) Egymáshoz szorult. Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog, Öszve szorult vékonyába A' viganó mosolyog (169/39).

összetébolyít i

(1) Megtéveszt, összezavar. Te, ha ortzád' épen más színre vonítod, A' játszi szerentsét öszve tébolyítod (191/48).

összetép i

(1) Apró darabokra szaggat. És hogy búsabb légyen képi, Vukliját is öszve tépi (317/83).

összetipor i

(1) Összetör, szétver. A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé válván a' tarka mezőkre leomlik, 'S a' pipatsok' bíbor fejeit mind öszvetiporja (253/50).

összetoluló in

(1) Zúduló, ömlő. Tágos gőzgömböt, hóbertzeket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget (348/36).

összetör i

(4) 1. Széttör. Tsikorog a' kötél, az árbotzfa törik, Kötésit a' dühös habok öszve törik (202/24, 56/24). 2. Lerombol. Már a' belga 's olasz várapokat öszve-törik (259/440). 3. Legyőz. Ő vette meg Svájdinizot, Boroszlót 's a' t. a' Bavarusokat öszve-törte (267*/18/3).

összetördel i

(4) Több darabra tör. Még is mindent össze tördelt édes lakta Földén a' mérgesen dúló katarakta (52/15).

öszve tördeli (86/21, 198/21), öszve tördellek (139/105).

összetörök i

(1) Vki szíve ~: lelki erejét elveszti. Óh mennyi bűt láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt alatta, A' szívem öszvetört (391/21).

összetört in

(2) 1. Darabokra tört. A' hol már öszvetört Bal-dakinja mellett Megsebhedt Marsaljok tsak alig lehelt (330/1491). 2. Lerombolt. A' darab köveket sorra nézegettem. Némelyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva Párosz' fejér márványjából (237/97).

összetúr i

(1) Keresztül-kasul feltúr. Sokszor a' földét háznak és tsűröknek ki furja A' kis egér, 's a' szemetlen vakondok öszve turja (413a/195).

összeül i

(1) Vki közelébe ül. Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Öszve ülnek (77/113).

összeüt i

(5) 1. Két dolgot egymáshoz üt. Öszve ütném sarkantyúmat, meg indúlnék, Még e' Város felé háttal sem fordúlnék (184/13). 2. Egymáshoz csap, ütköztet. Aeolus ... Morgattya a' felhőt 's eggyiket másikkhoz Üti öszve és így a' könnyen essőt hoz (10/8). 3. Összeceapódik. Bár fujjon szél s a' tenger buzdúl is erőssen, Nem fél a' Kalmár, bár habok öszve üt is (40/2). 4. Összeütközik. Hát össze üt — egy nagy rög a szánka-talppal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13). Öszveütnek (267/87).

összeütközik i

(3) 1. <Sereg> összeceap, megütközik. Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek, ti akár gyalog állatok ottan A' próbára, akár paripán ütköztetek öszve (258/100). 2. <Pillantás> találkozik. Ah, mikor a' több szem között Látásunk öszveütközött, 'S egymástól lángot kapott (447/41, 134/41).

összeütközött in

(1) Egymásnak feszülő. — ...és a' vidám gyepen öszve ütközött Szarvakkal vínak a kövér gödölék egymás között (413a/1084).

- összeütődik i** (1) *nem halhat?* (204/1)
 Összecsapódik. *A langoló menykő szaggat fellegeket Itt a' zugó habok tsak öszve ütődnek* (10/17).
- összever i** (1) Két dolgot egymáshoz üt. *Egybe sereglenek, indulnak, verik öszve kirántott Kardjokat* (258/44).
- összeverődik i** (1) (Több tárgy) ismételten egymáshoz ütődik. *Ni, mint öszve verődtenek Levelei s ágai Tövisse s virágai Ni, mind meg billegtenek* (139/5).
- összeveszt i** (1) Összeveszt. *Testvérjével a' más testvért öszve vesztet* (453/244).
- összevissza hsz** (1) Rendszertelenül más-más irányba (nézeget). *Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza* (185/136).
- összevonul i** (1) Összeszűkül. *Ni, ni, szemeim, ... Ni, ni, vigyázzatok, De fényetek rezeget pislogva, Hol öszve vonúl, hol ki düllyed* (139/17).
- összezajdul i** (1) Összevész. *E' szóra öszvezajdul A' két öreg Poéta* (372/8).
- összezúz i** (1) Tönkretesz. *Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot öszve zúzta* (413a/1048).
- ösztoke l. eszteke**
- ösztön fn** (7) 1. Az embernek veleszületett készsége, amely a tudattól független, célszerű magatartásra sarkall. *Ez ~ről nem tehetni; Megveti ez gátja-it, A' Természet szokta vetni Szívünkbe szent magvait* (443/137). 2. Belső indíttatás. *Irtózva lépek e' halál műhelyébe: De erősb ~ hajt Barátom' ölébe* (457/4). 3. Életét állati ~ ingerli: élete evésben, ivásban és nemi élvezetekben merül ki. *Életét 's dolgait a' szerént követte, A' mint az állati ~ ingerlette* (454/540). ~öm (357/88), ~e (258/106), *Ösztöneit* (258/68), ~étöl (377/37).
- ösztvér mn** (4) Gyenge, szegényes. *Ember! olly ~ remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg*
- öszül Ik: meg~.**
- öszülő mn** (1) Fehéredő. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fáját, ... Vagy a' lágy szősszel öszülő berkét a' Szeretsennek* (413a/642).
- öszült Ik: meg~.**
- öt szn** (24) 1. Négynél eggyel több (személy, dolog). *Még ma is azon van mind az ~ Vármegye, Hogy ötet az érdem' oltárára tegye* (306/257). *A' lovak és szának ~ Osztályt tevének Öt Járása szerént Somogy Vármegyének* (330/117–8). 2. Az a szám, amely négynél eggyel több egységet foglal magában. *'S az ~ig olvasni nem tudó déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem lép* (454/351). 3. Ötször: öt ízben, öt alkalommal. *Ötször vették egymás nyakát, Ötször mondtak jó éjtszakát Mind ketten az életnek* (114/648–9). ~ (205/32, 306/254, 161, 162, 258, 419, 1889, 337/101, 266, 454/154), *Öt* (244/12, 330/1523, 330*/140/9, 413a/242), 5 (267*/12/8, 330*/188/6), *Ötöt* (330/1809), ~ször (330/246).
- Ö: huszon~, négy~, hatvanötször.**
- ötezer szn** (1) Ötször ezer. *Öt ezer, és minteggy nyóltz száz esztendeje Miólta a' világ ütközet mezeje* (215/1).
- öt-hat szn** (2) Néhány. *Ím te, míg ezt mondtam is, Öt hat párányi perczeken kimúlál* (288/60). *öt s hat* (233/74).
- ötlik i** (2) 1. *Eszébe ~:* hirtelen eszébe jut. *Lilla is midőn eszembe Ötlik, elhalok* (374/46). 2. *Szemébe ~:* meglátja. *Itt vagyok, engem látsz: de ők mint Istenek Testi szemeidbe néked nem ötlenek* (290/30).
- ötöd Ö: hatvan~.**
- ötödik szn** (4) A negyedik után következő. *Egy hét Leány-nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ~ Hírdetés* (330/422).

~ (330/422, 413a/283), *V.* (225/146, 259/431).

Ö: ötven~.

ötőle hsz (2)

A szóban forgó személytől. *Ötőle, és minde-
nektől Elhagyatva jajgaték* (428/57).

ő tőle (213/15).

ötőlük hsz (2)

1. A szóban forgó személyektől. *De el szen-
vedte békével Ő tőlők mind ezeket* (231/312).

2. A szóban forgó madaraktól. *Ők megtanúl-
ták tetőled, És ötőlők az Ekhó* (428/30).

ötven szn (6)

Ötször tíz. *Ő ~ nyakat kaszála 'S vága le eggy
két nyakért* (114/800).

~ (180/13, 289/29), *Ötven* (289/29), 50
(330*/188/4, 7).

ötvenkét szn (1)

Ötvennél kettővel több. *'S a' mit óhajtozott ~
vármegye, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz'
hegye* (306/243).

ötvenötödik szn (1)

Az ötvenedik után következő ötödik. *Vessék
egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, melyet a'
Természeti Históriaának (Pozsony. 1801. 8.)
55-dik laj. térszen, Blumenbach után* (330*/
199/14).

öv fn (6)

1. Ruhát derékban összefogó pánt. *Vedd pus-
kádát, És szabványadat Kösd az ~edhez* (268/10).

2. Deréktáj, övtáj. *Rakja körül ~ét apró mor-
dályokkal, 'S löjje az Ifjaknak szíveit azokkal*
(330/1959). 3. Égöv. *A' Scythák, Tatárok, 's
a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett ~e
alatt laknak* (454/394). 4. Az övhöz hasonló
természeti jelenség. *Egy Szivárvány ~' módjá-
ra Körülfogja az eget* (397a/1125).

~ (397a/28), ~ön (413a/248).

Ö: arany~.

övé nm (5)

Az ő tulajdonában levő. *Egyik arról beszéll,
mellyik jobb paripa, Más, hogy az ~nél nints
szebb tajték pipa* (330/300).

~ (92/86, 98), ~be (456/28), ~vel (423/4).

övedez lk: körül~.

övedző fn (1)

Öv. *A görög elmének szép talámannya a
Vénus ~je, szépen leírja Tasso is* (368*/30/9).

övék nm (1)

Az ő tulajdonuk. *Engedjük meg nékik ... Hogy
az első rend tántz most az ~ legyen* (330/476).

övéle ~ övele hsz (5)

Vkivel mint társsal. *Én ő véle vígabban élek
A' szalmás kalyibák között* (379/103).

ő véle (77/282, 421/32), *ő vele* (127/32,
307/5).

övelük hsz (1)

Vkikkel mint társakkal. *Herveyt, Youngot be-
tsülni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek
fog ülni Ezt előre hirdetem* (163/39).

övezet fn (1)

Öv. *A' Gráziák pedig öldött ~tel Reájok pil-
lantván édes tekintettel, ... a' hintóhoz hágnak*
(330/2021).

övező lk: föld~.

övezte lk: föld~.

övszorító fn (1)

Öv. *Megkötözi friss rózsával Vasba burkolt
karjait, 'S Vénus' ~jával Megbékőzza lábait*
(368a/55).

őz fn (2)

A szarvasokkal rokon, de kisebb termetű ké-
rődző állat. *Maga virgontz, mint az ~* (397a/
500).

Őzeknek (413a/315).

özön fn/mn (11)

I. fn 1. Nagy tömegben áradó víz, folyadék.
*Verjük meg! rajta! füljanak Özönébe a' vér-
nek* (114/472). 2. Özönnel: bőven. *A' megsza-
kadzt zápor ~nel töltődik, A' tenger sikoltó zú-
gással verődik* (202/7, 56/7).

~ét (413a/687), ~it (453/194), ~ébe (188/107,
251/12), *Özönébenn* (145/23), ~éből (306/
115).

II. mn Töméntelen sok. *'S az ~ áldásra ~ li-
quor fordul* (233/20).

Ö: bor~, had~, vér~, víz~.

özönnyi mn (1)

Bő, nagy. *Ősz ül setét ortzámba', és Sok búja'
fellegével Özönnyi könnyzáporral és* (182/11).

özvegy mn/fn (18)

I. mn Özvegyi. *A másákkal ~ életemet töltöt-
tem, Tőlők nyert koszorúm fejemre kötöttem*
(213/109).

II. fn Özvegy nő. *Boldog Ország az, hol az árva 's ~ Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/25)
 ~ (210/29, 214/25, 337/59), *Özvegy* (195/56, 299/cím, 105), *~e* (215/135), *Özvegye* (222/81), *~et* (214/43), *Özvegvet* (222/62, 299/104), *Özvegynek* (432/19), *Özvegyen* (222/75), *~re* (217/109), *Özvegjétől* (454/896), *özveggyé* (210/78).

özvegyasszony fn (2)
 Özvegyen élő nő. *Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét formálja* (330/1180).
özvegyasszonynak (432*/203/1).

özvegység fn (1)
 Elhagyott, nyomorult állapot. *Szerelmed megemészt végre, És te maradsz ~re* (433/60).

P

- pacal** fn (1) (330/1232).
Pacallá válik: teljesen elázik. *Megfrissítő levest nyújtván a' gyomorba, Melly patzallá vált a' tegnapi Mámorban* (330/316).
- paciens** fn (1)
 Az a személy, akinek elintézendő ügye van. — *Áldásnak széke vagy te, ... A' patiens ... régi állapotját Te tőled érte meg nyeri* (377/51).
- Pactholus** fn (1)
 Folyónév. <Paktólosz, egykor aranyáról híres folyó az ókori Lídában.> *Van Midásnak pénze van kintse rakással ... Neki foj ~ arany fővennyével* (60/3).
- pacsirta** fn (10)
 1. A verébnél nagyobb, barnás szürke, hasznos, vonuló madár. *Danol a' pacsirta 's a' pinty* (350/7). 2. Mezei pacsirta. *Nézd! Nézd! Ama' kisedd Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/21).
pacsirta (263/47), *patsirta* (4/13, 66/9, 200/11, 306/90), *Patsirta* (397*/76/2, 397a/165), *Patsirtának* (414/9).
- pad** fn (2)
 1. Ülőhely. *A' munkám Váradon, Bétsben, Pesten, Kassánn. Magam meg a' ~on* (452/70). 2. Nyugvó pad: fekvőhely. *Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve már! Ketségető sűgaradonn Vénusz' Szerelme jár: Sok Lyánka a' nyűgvő ~onn Téged pihegve vár* (230/5).
- pádimentum** fn (2)
 Padló(zat). *Megindúl a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak: Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben* (330/1232).
- pádimentom** (330/1358).
- padka** fn (3)
 Lóca. *Hol bienniséged siratván a' Padkánn Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/71).
patkán (26/24), *patkáról* (141/5).
- padlás** fn (2)
 1. Az épület földeme és a háztető közötti térség. *Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz' langja Verdesi a' ~t a' tsatázók' hangja* (330/1356). 2. Az egérfogó csapója a nehezekkel együtt. *Háj van fűzve a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' ~t rám szakasztja* (114/139).
- padlat** fn (1)
 Padló. *Az apró Minörök; a' Szála' ~ját Mindjárt mesterséges Mina alá vették* (330/1336).
- Pádus** fn (3)
 Víznév. <A Pó folyó.> *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha ~ önti a' Martinus' bértzeit* (327/28).
 ~ (413a/488), ~' (413a/1005).
- Páfus** fn (2)
 Helynév. <Paphosz, ókori város Ciprus szigetén.> ~ *Myrtusát szaporítsd vastag karó dugással* (413a/589).
Páphuson (104/1).
- páfusi** mn (4)
 Páfuson készített. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/3).
Páfusi (238*/144/5, 338/2, 432*/206/5).
- page** (fr) (5)
 Apród. *Pázsí, frantziául Page, olyan nemes gyerkőtz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek* (330*/189/1). *Tán nem is maradtak itt*

már olyan Frajok, Kiknek e' Pázsival ne lett volna bajok (330/1722).

~ Pázsí (330/1716), Pázsit (330/1723), Pázsíshoz (330/1573).

pagina fn

(1) Lap, oldal. *Mert az első Paginára, A' Biblia táblájára Fel volt írva a' Nevek* (92/40).

pagnét fn

(1) Bajonett, szurony. *Kik is kiszegezett ~tal kiálltak, 'S töljökkel eleven Sorompót tsináltak* (330/1317).

pajkos mn/fn

(4) **I. mn 1.** Jókedvében csintalanságokat elkövető (személy). *Eredj te kis Pajzán! A' Lyánkának így szól, ... Hogy mersz, ~ madár, felkelni elenem?* (330/1388) **2.** Játsszadózó természeti jelenség. *Menjünk, merre víjend lábunk, vagy merre vezérel A' ~ Áfer 's Nótus az habok felett* (327/22). ~ (397a/635).

II. fn Csintalanságokat elkövető személy. — ...az alföldi Legelők körül, szokások holmi ~oknak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmotskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz (330*/171/3).

pajkosság fn

(1) Pajzán cselekedet. *Mikor sok külföldi tántzban, a' módosság, 'S a' legüríbb fogás, a' ~* (330/586).

pajtás fn

(21) **1.** Cimbora. *Mert kit barátta tesz a' bál' tántza 's bora, Az nem barát; hanem tsak ~ 's tzimbora* (197/56). *Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás, Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás* (330/1819). **2.** Vkiel együtt katonáskodó személy; bajtárs. *Hová vesztél Pajtás? A' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már* (268/45). **3.** (Megszólításaként.) *Pajtás, ~, kész az asztal! Már ne gyermekeskedjete, Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba* (154/1). *Ne hadja ked magát, Pajtás!* (330/1705) ~ (268/67, 73, 151), ~ok (267/39), ~od (141/9), ~od' (268/119), ~a (337/273), *Pajtásim* (257/1, 7, 15), ~id (177/21), ~ink' (267/135), ~ait (114/670), ~nak (267/189), ~sal (268/

112).

Ö: isten~.

pajtáság fn

(1) Katonai összetartás. *Mikor a' lobogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív ~ában* (267/230).

pajzán mn

(4) **1.** Jókedvében enyelegve tréfálkozó, olykor az illem határát átlépő (személy). *Az Úr mosolyogván a' nagy bajusz alóll, Eredj te kis Pajzán! A' Lyánkához így szól* (330/1384). **2.** *Cipris ~ gyermeke: Ámor. Régi lángom' ellostsolta Cipris' ~ gyermeke* (392/58). ~ (238*/143/2, 330/1257).

Pajzánka fn

(1) Ámor. *Pajzánka homlokából Látszik szilaj lederség* (185/133).

pajzs fn

(4) **1.** Ütést, vágást, szúrást felfogó, karon viselt védőfegyver. — ...tsak az ég fedé Altában, 's paizsok', nyilak', És dárdák' ropogásai Zörgöttem füle mellett (403/52). **2.** A teknősbéka páncélja. *Öltöztess a' békát kerek pai's'ába* (453/35). *paissa* (238/23, 418*/176/1).

pakol i

(1) Kotródik. *Pakolj Ferkó! Kiált a' dévaj nemzetség: Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg volt nevetség!* (330/1713)

Ik: el~.

Paktólus fn

(1) Folyónév. (Pactolus, Kis-Ázsia arany fővenyéről híres folyója.) *Hát ezekért fojnak ~' habjai?* (454/149)

Pál fn

(12) Személynév. **1.** Megfordulnak a ~ok: Pál napja van. *No most megfordultak igazán a' ~ok!* (325/1) **2.** Czindery ~. *A' menny' pitvarában Több hérók' sorában Vígadjál Kedves ~! Örök hazádban* (299/77). **3.** Klobusiczky ~. *Zétényi Klobusiczky ~t, ... Áldjad keresztyén!* (404/5) **4.** I. Pál, orosz cár. *És te ~, a' Muszkák' rettenetes Tzárja* (337/171). ~ (96/6, 119/2, 325/5, 337/181, 371), ~' (325/6), ~omat (299/95), ~nak (404/1).

palack fn**(2)**

Szeszes ital tartására való hosszú nyakú üveg. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött* (330/1471).
palacz (354/17).

palacsinta fn**(1)**

Híg ~: sütésre bekavart palacsintatészta. *Már a' haján folyt le a' híg palacsinta* (330/1690).

palánk fn**(1)**

Védő kerítés, fal. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben ... a' hegyes vasazott karókból készített és forgatható ~okat* (330*/180/2).

palást fn**(11)**

1. Az egyházi méltóság jeléül a papok által viselt értékes kelméből készült ruhadarab. *Hagyd itt nála ~odat 's lelked kettős mértékét* (342/36). **2.** A rózsa levele. *Nyílj ki gyenge kerti Zsenge Hébe Nektárt hint te rád. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos ~ot ad* (249/8, 448/8). **3.** *Az éj ~ja:* az éjszaka homálya, sötétsége. *Jön az álom, 's mindent pihe-nésre hajta Az éjjelnek barna ~ja van rajta* (201/2, 14/2). *Így vonúl az ég aljáról A' vak éj ~ja fel* (317/247). **4.** *Az érdem bíbor ~ja:* vki érdemeinek az elismerése. *'S előbb is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor ~jával; Int: Mind a' vivátnak, mind a muzsikának Vége lesz* (306/236).
~ja (191/24), *~ya* (55/24), *~jába'* (188/28), *~ján* (314/9).

palástol i**(2)**

1. Leplez, titkol. *A' romlott szív titkos bűnét ~ja* (382/15). **2.** Díszít, színez. *A' Rós'a ... Leveleit pedig olly szín ~ja Hogy azt a' festő kéz hijjába majmolja* (64/17).

palástolhat i**(1)**

Leplezhet, titkolhat. *Sőt még a' beszéd is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/12).

palatinus fn**(3)**

Nádor. *Rá rándítja Izsák pengő muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezdí nótáját* (330/568).
Palatinust (267*/19/1), *Palatinusnak* (267*/19/5).

palatinusné fn**(2)**

Nádorné. *A' Palatinusné' halálára* (393/cím).
Palatinusné (394/cím).

pálca fn**(9)**

1. *Gyökeres kupresszus pálca:* elütetendő fiatal ciprus. *Silváne! Magad is segítsd Poétádat El hozván gyökeres cupressus páltzádat!* (413/26). **2.** Hatalmi jelvény; jogar. *Mikor egy dobzódó vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltzája* (453/218). *Boldogság keríti pásztori páltzáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját* (259/257). **3.** A büntetés, fenytetés eszköze. *Igazság Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt? Ha azok kik sújtó páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/119). **4.** Intés, figyelmeztetés. *Hogy ha ismét hívek lésttek, Tőle boldogságot vészték Mellyet bölts páltzája hoz* (257/115).
páltzája (237/81), *páltzáját* (413a/1097), *páltzádon* (337/174), *páltzával* (397a/233).

Ö: biliárd~, nárcisz~.

Pales fn**(1)**

Személynév. (Itáliai pástoristen.) *Nagy Páles és Amfrizusi pástor már ti is Lésttek énekim 's Litzéum erdei 's forrási is* (413a/1104).

Palesztina fn**(1)**

Helynév. *Mint Bálámról hajdanába Mondják, hogy Palaestinába Szamár hátton utazott* (92/286).

Pálfy fn**(8)**

Családnév. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, ... ~ és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló Hadik* (267/183). *A' Nádor, Erdődi Gróf Pálfy János, Fővezér* (259*/186/9).
~ (259/550, 566, 259*/203/1, 267/195), *Pálfy'* (259/540), *Pálfy* (115/cím).

pálinka fn**(3)**

1. Cefréből lepárlással készített szeszes ital. *Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül* (317/238). **2.** A pálinka kimérésének joga. *Óh te, a' kinek markába Adta a' Gróf árendába A' bort és a' ~t* (317/133).
Pálinkával (317/101).
Ö: rozs~.

pálinkaszesz fn

(1)

Pálinka. *Tüstint közre vészi őket A' bor és pálinka szesz, Felforgat sok agyvelőket 'S hirtelen nagy láрма lesz* (317/163).

pálinkázott lk: fel~.**Palinurus fn**

(1)

Személynév. ⟨Aeneas kormányosa Vergilius eposzában. Elképzelhető azonban, hogy itt a törökellenes háborúk valamelyik vezérét jelképezi.⟩ *Hát Musák? Heverve töltitek a' nyarat? ... míg ~ a' zajos tengeri Habok közt a' kórmányt két kézzel tekeri* (70/9).

palládium fn

(1)

A városvédő Pallász Athéne szobra mint a város biztonságának jelképe. *Olly' hely mint a' minőn Ulissz hajdanába A' Palládiumért bémene Trójába* (330/1604).

Pallai fn

(2)

Családnév. — ...s *Pallai Erzsébetet Áldjad keresztýén!* (404/5)
~ (404/1).

Pallás fn

(17)

Személynév. ⟨Pallasz Athéné, a tudományok istennője.⟩ *Itt van a' legvégső oltára ~nak Az emberiségnek, a' tsinosodásnak* (313/77).
~ (3/14, 7/13, 11/2, 88/5, 114/595, 188/79, 238/58), *Pallas* (114/928, 413a/706), ~' (217/58), ~unk (188/136), ~nak (114/938), ~tól (188*/37/3), ~sá (337/342), ~sal (221/5, 245/28).

pallér fn

(1)

A szent ~: a fegyelmező böjt. Itt van!, itt a' szent ~! Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Itt a' Böjt! Kopaljatok! (133/21)

pallérozás lk: ki~.**pallérozott mn/fn**

(2)

I. mn Müvelt, tanult. — ...*előttem tartottam azt a' fényes Gyülekezetet, a' mely ottan öszve fog seregleni ... Pallérozott és természeti Aszszonyságok; Gazdagok, szegények; Tudósok, tudatlanok* (454*/256/6).

II. fn Müvelt, tanult személy. *Kit tisztelt, szeretett egy illy fényes sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg, Kiben gyönyörködött ennyi Pallérozott* (454/779).

lk: ki~.

pállik lk: meg~.**pallos fn**

(2)

1. Széles pengéjű, hosszú kard. *Csudállat hartz ez, ugyan! Az embernek Szívébe mitsoadás élű ~t vernek?* (71/16) **2.** *A büntetés ~a: pallosjog. Megvan! A' büntetés' ~át felvevéd, A' világ' Nagyjait eszköziddé tevéd!* (337/97)

pálma fn

(15)

1. Pálmafa. *A' pompás Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). **2.** Siker, dicsőség jelképe. *Rajta Magyar! Hartzon kell ~t szedni tenéked* (253/53). **3.** Pálmáról ~ra megy: sorozatban arat dicsőséget. *Ezek alatt ültök ti is paripára, Ezek alatt mentek ~ról ~ra* (267/202).

~ (368a/101), *Pálma* (239/33, 330*/200/17), ~i (382/5), ~t (257/217, 267/16, 186), ~ját (413a/1116), *Pálmáján* (268/19), ~kért (268/122), *Pálmákkal* (413a/592).

pálmaág fn

(4)

1. Pálmalevél. *Bellóna' markos Bátya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen, Zöld ~akkal takarván A' hüvelyére tapadt aluttvért* (418/19). **2.** Pálmalevél (a győzelem, dicsőség jelképeként). *Ha már felülész, kintsem Paripádra ... Térj vissza ölembe Pálmaággal, Vitéz és szerelmes Forrósággal* (268a/134).
~ot (368a/45), ~ait (368a/88).

pálmafa fn

(1)

Törzse csúcsán leveleket hajtó meleg égővi fa. *Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókat, 'S a' ~k között sátorban lakókat* (337/240).

pálmakoszorú fn

(1)

Pálmalevélből kötött koszorú. *Légyen Borbély Kapitányé Ez a' ~* (368a/66).

palóc fn

(2)

A magyar nyelvterület északi részén élő, jellegzetes nyelvjárást beszélő ember. *A' rémültt Palótz fél, hogy a' világ elvész* (267/84).
Palótzok (267*/14/7).

palota fn

(31)

1. Nagy, díszes városi épület. *Van két ~ja a' piatz útszába, De azt a' rázoknak adta árendába* (189/7). *Pest ~ji között a' népnek tenge-*

re zúgbúg (400/70). **2.** Vár, kastély díszterme. *A' Kastély ekhózott az öröm-lármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadtt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pitvarban* (330/898).

3. Vkinek a mindene. *A' pénz az uraknak kevélyly ~ja Makrantzos ajtaját álmatlan strásájsza* (83/43). **4.** Vki érdemének dült ~ja: vki érdemének semmibe vétele. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik, és pöf-fedtt kedveket abba lelik: Hogy nyomorútt sor-sok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek dült ~ja felett* (315/14).

~ (92/19, 114/931), ~k (258/46, 259/600), *Paloták'* (445/17), ~ja (114/547, 267/34, 454/169), *Palotátok'* (397a/274), *Palotáid* (13/11), ~i (454/750), ~t (16/29, 205/29), ~dat (16/35, 205/35), *Palotádat* (114/228), ~knak (397a/1172), ~jának (56/46, 202/46), ~ba (60/13, 17, 114/400), ~ban (330/1965), ~jában (454/420), ~iban (439/17), *Palotájára* (9/23).

pálya fn (10)

1. Versenypálya. *Mint mikor a' verset futó pap-ri-pák valahára Kirohannak a' lántzoktól ki-szabadult ~ra* (413a/521). **2.** Az élet útja. *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes ~ A' Böltső és a' koporsó ennek a' két Météja* (162/67). **3.** Lehetőség. *Érdeminek nagyobb ~ nyílt, mióta A bölts sénátusnak hijját ő pótol-ta* (217/79). **4.** Az esztendő ~ja: az adott évben elvégzendő feladatok. *Visszakerül újj forgás-sal a' földmíves' munkája És szokott nyománn előjön az Esztendő ~ja* (413a/949).

~ (215/25), ~t (330/749), ~kat (413a/70), ~nkat (413a/1102), ~dnak (442/4, 452/37).

pályafutás fn (1)

Az ember élete. *Óh nem ... nagy ditsőség ha-mar érni véget, Pálya futásunkba érni ditső-séget* (213/78).

pályafutó mn (1)

Pályafutó játék: verseny. *Egész Görögség Ál-feust 's Molorkberke vidékit Elhagyván, szá-momra téski ~játék* (413a/1125).

Pámpám fn (2)

Kutya neve. *Szájából az égő pipát kitekérték, 'S Uram! Még a' ~' farka alá verték!* (330/

1704)

~' (330*/192/1).

pamutforma mn (1)

Pamutforma pára: felhő. *A' pamut-forma pá-rának Kárpítja alá vonútt A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimútt* (397a/1061).

pamuthintócska fn (1)

Felhőfoszlány. *Te csendes éjnek királynéja, Endimion' szép barátnéja, ... halkan nyomd pamut hintócskáddal A' harmattól nyirkos eget* (431/5).

Pán fn (6)

Személynév. (A mezők és az erdők védőiste-ne.) *Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit ~t és az öreg Silvánust és a' Nyμφák szüzeit* (413a/1051).

~ (11/8, 413/21, 413a/17, 418/30, 432/78).

panasz fn (31)

1. Kellemetlenség, fájdalom, sérelem elmon-dása. *Tsupánn szerelmes Suttogások, Sohaj-tozások, és Beszédék, Panaszok, Pityergések folyának* (170/18). *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' búss panasszait* (304/35). **2.** Vki-vel, vmivel való elégedetlenség kifejezése. *Hogy a' Magyar névnek ditsősége légyen, 'S minden ~t a' ti szátokból kivégyen* (259/156). *Nem lesz senkinek panaszszá, Teli a' bellica cassa 'S az Armamentarium* (114/340). **3.** El-ítélő, rossz vélemény. — ...~t rá csak az Irigy sem mondhatott (222/36).

~ (330*/188/8), *Panasz* (176/cím), ~ok (268/73), *Panaszok* (175/cím), ~om (176/109, 114), *panaszszá* (216/82), *panaszszaim* (338/5), ~im (130/11, 453/279), ~t (330/1937, 453/151), ~okat (77/114, 214/96), *Panaszaimat* (102/1, 8), *Panaszimat* (261/1, 8), ~ait (298/26), *pa-naszszait* (259/210, 435/35), ~ra (78/16, 427/43), ~omra (428/63), ~itól (130/19), *panaszszal* (175/16, 412/16).

panaszkodás fn (1)

Hosszas, ismételt panasz. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket gyakran ~im Melyemből feltekertenek* (446/15).

panaszkodik i (3)

Panaszát elmondja. *Sírok, panaszkodom, új szókat keresek, Előtte könyörgést tészek, 's*

térdre esek (196/75, 380/73).
panaszzkodol (280/1).

panaszzkodni in (1)

Panaszt elmondani. *Kiki ~ kezdett az éhségről* (330/610).

panaszol i (5)

Panaszként elmond, előad vmit. *Sírok: de sírásom nints kit érdekeljen; Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen* (196/48).

Panaszlok (380/46, 441/6), *~nak* (162/75); *~juk* (454/228).

panaszolkodás fn (1)

Panaszolkodás. *És már Nem Fegyverek ... Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhivatás, Bádgyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszolkodás* (170/34).

panaszolkodik i (2)

Panaszolkodik. *De sirjál Piramé! Panaszolkodj Thisbé, Hogy szabados uton nem mehettek ki 's bé* (77/87).

Panaszolkodik (41/cím).

panaszolva in (2)

Panaszolkodva. *Egek! Óh egyedül ti reátok Kérest ~ bocsátok* (175/18, 412/18).

panaszos mn (3)

1. Panaszt, fájdalmat kifejező. *Eloszolnak a szent 's a' ~ hangok, Boldogító értzé válnak a' harangok* (190/101). **2.** Nem szívesen adott. *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, ... egy kis kenyér, 's egy vigasztaló szó; Mint a' gazdag kézből nyújtott ~ jó* (202/132). *~* (77/101).

páncél fn (3)

1. Fémből készült hadi öltözet. *Nints semmi sisakja, pántzélja, paissa* (238/23). **2.** Védőburok. *Adj pitykét és pántzélt a' hal derekára* (453/34). *Pántzélbann* (403/38).

Panchaia fn (3)

Helynév. (Tömjénéről, mirhájáról híres, mesés sziget.) *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosít ~, Vagy más déli tartomány* (447/122). *Panchája* (413a/661), *Pankhája* (134/122).

Panda fn (1)

Személynév. *És pedig az én Uram Kajos Ist-*

ván A' Szent Lélek felbuzdítván, ... Dombi Pandát megszeretvén (167/4).

Pandion fn (1)

Személynév. (Athéni király a görög regenvilágban, akinek a leányait Zeusz madárrá változtatta.) *Pandion leányai: a madarak. Zengeznek énekelve ~' Leányai* (164/18).

Pandora fn (3)

Pandora pixise: (A görög hitvilágban az első földi nőnek Zeusztól kapott szelencéje. A kíváncsi asszony a szelence felnyitásával az emberiségre zúdított minden bajt és nyomorúságot.) *A' vakmerő vétkek okozták Pándora Piksiséből omlott kínunk hogy szapora* (213/87).

~ (2/17, 41/3).

panizál i (1)

Eszik, fogyaszt. *Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Úriás vendégek* (114/110).

Pankotai fn (1)

Családnév. *T. N. N. és V. ~ Jósza Gábor Úr, aranyarsarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10).

pankrót l. Bankerott

pankrotíroz i (1)

Tönkre megy. *Az Öregek minden Név naponn báloztak, Ettek, ittak, még is nem ~tak* (248/28).

Pannon fn (1)

Pannónia. — *...Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' ~ bődög mezejére vezették* (450/7).

pannoni mn (1)

Pannóniai. — *... 's a' Pannoni Múzsák Szentelt berke vagy on* (450/45).

Pannónia fn (5)

Magyarország. *Segíteni óhajtók édes hazátokon: Megszántam a' dülni kezdő ~t* (259/149). *~* (306/25), *~t* (259/277, 338/11), *~nak* (259/314).

Panopea fn (1)

Személynév. (Tengeri istennő, a' nereidák egyike.) *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, ~nak, és az Inó fiának* (413a/441).

pántlika fn

(4)

1. Dísznek használt szalag. *E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, melynek a' végébe' Lengő ~kkal körül koszorúzva Tintukkal bodrozott Főköttő vólt húzva* (330/1227). 2. *Akinél még könnyen hasad a ~: ? aki még elég fiatal. Óh ha rám kerülne az Angyalabbika! A' kinél még könnyen hasad a' Pántlika* (238/114).

~val (379/81), ~kkal (416/9).

Ö: érdem~, gyász~.

pantoffel fn

(1)

Papucs. *Nincs ~ egyik lábán, 'S mint a' Hédervári bábán, Úgy fityeg rajt' a' ruha* (317/89).

pap fn

(30)

1. Vallási szertartásokat végző egyházi személy. *Dorotya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulját, 's hívatta a' Papot* (330/2064). 2. *Bacchus ~jai: bachánsnők.* (A hagyomány szerint Orpheust a' thráciai bachánsnők darabokra tépték.) *Ha Orfeus lenni nem tudok, ('s nem is kell, Hogy Bakhus' Papjai ne tépjenek széllyel)* (219/74).

~ (166/8, 318/94), *Pap* (92/61, 114/635, 120/3, 133/51, 340/45), *Papok* (92/65, 214, 133/11), *Papok'* (126/13), ~od (311/2), ~ja (197/83), *Papja* (225/79), ~ot (326/2, 31, 37), *Papot* (326/22), *Papokat* (225/118), ~nak (307/51), *Papnak* (201/64, 433/42), *Papjának* (225/12), *Papra* (204/55), *Papról* (326/11), *Papnál* (92/148), *Papoktól* (231/452), ~pal (215/16).

Ö: al~, fő~.

pápa fn

(4)

Róma püspöke, a katolikus egyház feje. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/212).

Pápa (314/34), *Pápák* (245/38), *Pápához* (92/205).

pápaszem fn

(1)

Szemüveg. *Hogy rá-ügyelhessen a' nagy ármádára, Egy vén ~et feltett az orrára* (330/1218).

Páphus l. Páfus**papi mn**

(3)

1. Papokból álló. *Legfőbb Tiszteletre méltó*

Praelátusok, Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak mannájában (454/972). 2. Pap által végzett. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/335).

Papi (92/186).

Ö: fő~.

papiros fn

(3)

1. Írásra használt papír. *Hallatlan Történetekbe 'S borzasztókba kezdek most; Vajha véres könytseppekbe Márthatnám a' Pappirost!* (257/29) 2. Papírpénz. *A' Palota ajtajába Kített Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak* (92/21).

~on (330*/137/4).

pápista mn

(1)

Római katolikus. *Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista, Hogy lenne hát az elsőbb?* (92/104)

paplan Ö: bársony~.

papné fn

(2)

1. A pap felesége. *Hogy elmentem Gigébe, Sirt a ~ mérgébe!* (332/2). 2. Papnő. *Mint midőn a' három-képű Hecaténak Innepén áldozni kell egy vén Papnénak, Az oltári szent füst gombolyog a' lángon* (330/864).

papság fn

(1)

A papok összessége. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az idén kevés a' stó-lája* (330/1829).

paptermészet fn

(1)

Békés vérmérséklet. *De Plútó pap természeté Sem szenyvedhetne tovább* (92/162).

papucs fn

(2)

Puha, kényelmes otthoni lábbeli. *Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma* (85/11, 197/11).

par l. dieu**pár fn**

(45)

1. Két összetartozó élőlény, tárgy. *Előre hánytt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első ~ a' többi darvakkal* (330/544). 2. *Vkinek a ~ja: házastársa, szerelmese, jegyese. Elfelejt-hetetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív ~ volt, Kit e' bólt Örökre elzárt* (299/37). *A' tsalogány'*

nyájás daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár (379/32). Baráttal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! (268/105–6) **3.** Vkiné a ~ja: a hozzá hasonló személy, dolog. Énekeltünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet' asszonyának Párja nints (285/4). Boldog Pár! Sokat kerestem Párod a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Másod' a' Somogyországban (307/29). Én ~ját nem tapasztalok. Néki élek, néki halok (447/145).

~ (268/112, 404/7), Pár (307/21, 368a/170, 397a/350), ~ok (77/73, 81), ~om (77/279), Párod (392/74), ~ja (175/15, 210/101, 211/61, 212/95, 214/63, 259/207, 412/15), ~ja' (397a/810), Párjok (397a/725), ~t (133/34, 259/279, 330/1916), Párt (222/39), ~ját (397a/796), ~unkat (454/226), Párnak (259/289, 379/84), Párodnak (405/25), ~jának (77/299), ~ra (209/107), ~jához (268/120), ~jáért (330*/156/5), ~onként (330/490), Pároddal (326/57), ~jával (336/82, 340/33, 433/79).

Ö: egy~, házas~, hites~, lepke~, mátká~.

pára fn

(10)

1. Harmat. Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos ~ 'S ez lankadva hervad el (231/325). **2.** Felhő. A' pamut-forma ~nak Kárpítja alá vonúlt A' Nap (397a/1061). E' szavára Mint lenge ~k' éjjeli tsillaga, A' tágas Éther' Mennyezetén alól, Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/29). **3.** Lehelet. Haldokló szemei immár nehezedenek. Sárga halavánná vált, és ajkára Már alig szolgát egy kis éltető ~ (77/246). **4.** Lélek, élet. Tsorgó vérét és ~ját Útjában késlelteti, Reményli hogy szűz Mátkáját Még egyszer ölelheti (397a/217). **5.** Víz. Az ég 's a' föld között függök utoljára, Én Angyal-meg-állat, vagy tsak por-meg~ (454/14). **6.** Kellemetlen szag, bűz. Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító ~ja van a' szomszéd Mefitisnek (342/8). **7.** Teremtés, lény. És el is vesztette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupiter e' ~kat (114/983). **8.** Hatás. Érist ők nem látták; ki tündér ortzával Bojgatta már őket mérges ~jával (330/704). ~kat (413a/891).

Ö: dög~.

paráda fn

(2)

1. Látványos felvonulás. Készítém Vitézim pompás ~ra, A' Várba akarván menni vatso-rára (239/153). **2.** Panizálnak ~val: bőségesen fogyasztanak. Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak ~val Az Úriás vendégek (114/110).

parádé fn

(3)

1. Díszszemle. Már itt van a' Parádé, Még is szélllyel kóborolnak (231/60). **2.** Látványos ünnepség. Ha hús lesz, igyanak kávé, ha hé-ség, limonádét, Még is ma már virgontzan kell meg tenni a' ~t (310/32).

Parádémat (238/78).

parádés mn

(1)

Pompás, ragyogó. Kipihenén magát, más nap késő reggel Megindult Kaposba ~ sereggel (330/42).

paradicsom fn

(18)

1. A Bibliában az első emberpár bűnbeesés előtti boldog életének színhelye; édenkert. Úgy van! Ezt maga Milton-is éppenn nem tagadhattya, Mert a' Pokol az el-vesztett Paraditsom magzattya (216/118). **2.** Dús növényzetű szép vidék. Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paraditsomba (313/115). **3.** Rendkívül kedvező hely vmire. Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma (279/6). **4.** A másvilági boldogság helye; mennyország. 'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen (190/79). A' Paraditsomba' — Abba alszik ő (347/23). **5.** Milton műve. A' Milton' Elvesztett Paraditsomáról (216/cím).

Paradicsom (216/56, Paraditsom (216/69, 121, 443/47), paraditsoma (28/2), Paraditsomot (190/72, 83), Paraditsomának (342/28), paraditsomába (330/794), Paraditsomban (259/416), Paraditsomáról (290/2), Paraditsommá (330/1898).

paradoxum (lat)

(1)

Látszólagos ellentmondás. Vinum acuit Ingenium. — Paradoxum (219/cím).

párádzó in

(2)

Párolgó. Ellene ront vértől ~ görbe vasával A'

Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből! (253/41)
~ (192/3).

parancsol i

(5)

1. Parancsként elrendel vmit. *Parantsol Carnevál, töltsenek borokat* (330/347). **2.** *Vkivel* ~: tetszése szerint rendelkezik vele. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol vólna, Ha én velem a' Kis-Asszony Olly helyen* ~na (169/88).

parantsoltam (239/221); *parantsolja* (358/7), *parantsoltam vala* (238*/147/3).

Ik: fel~.

parancsolás fn

(1)

Kérés. *Én ugyan, ki parantsolásod' Szent törvényemnek esmerem, Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem* (417/9).

parancsolat fn

(8)

1. Parancs. *Mennyi Nép! Mellyet visz tsak egy parancsolat!* (190/10) **2.** Ennek külső formája. *Estve jött a parancsolat Viola szín petsét alatt* (112/1, 429/1).

parancsolatja (268*/22/6), *parancsolatot* (213/50, 268*/22/8), *parancsolatját* (330/1335), *parancsolattal* (330/1140).

parancsolhat i

(1)

Rendelhet. *Néked azt nem illik kérni, Mond Antal, parancsolhatsz; Nekem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/149).

parancsolni in

(1)

Rendelkezni. *Mert tüzesen kezdtem én is parancsolni* (239/181).

Ik: meg~.

parancsoló fn

(1)

Írányító, rendelkező személy. *Ő is, hogy engemet megismer Urának, Mindenkor enged, mint parancsolójának* (239/150).

parányi mn

(11)

1. Nagyon kicsi. *Ollyan ~, hogy lám Tekintetere, 's apró Kis termetére nézve Látszik szópós gyereknek* (185/111). **2.** Nagyon kis ideig tartó. *Ím te, míg ezt mondtam is, Őt hat ~ perczezen kimúlál* (288/60).

~ (162/42, 185/98, 249/12, 48, 70, 320/17, 371/7, 448/10), *Parányi* (185/151).

párás mn

(1)

Párába, ködbe, áttetsző felhőbe burkolt v. túlük részben eltakart. *Párás hegyek, hadd juthassak Kies tetőtök felé!* (397a/15)

paraszt fn/mn

(23)

I. fn 1. A földet művelő, mezőgazdasági munkát végző személy. *Óh! Ha a' magvát magáért Szórná a' munkás* ~ (397a/182). **2.** Jobbágy. *Hol lakik? És ki az Úr? Gróf, Burger, Paraszt, vagy Nemes?* (114/39)

~ (330/1789, 397a/900, 413a/306, 500), *Paraszt* (334/8, 413a/141, 840), ~' (397a/278, 1047), ~ok (87/31, 199/51), *Parasztok* (326/61), ~okat (413a/11), ~nak (329/3, 4), *Parasztnak* (413a/179).

II. mn 1. Egyszerű, műveletlen. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és ~ Ha nem miveli azt Ámor Kertjébe* (155/10). **2.** Durva, nyers. *A' régi durva Múzsák És a' ~ Apolló Lakhattak olly vidéket* (343/7). **3.** Egyszerű, fából készült. *Triptolemus bőven rakja asztagait Dudolgtván fogja ~ esztekéjét* (11/11). **4.** Divatjamúlt. *Ő az, ki a' régi nemzeti ruhákat Parasztta, és kortsá teszi a' Dámákat* (330/1988).

~ (313/118).

parasztal fn

(1)

Paraszt Dal: népies helyzetdal (333/cím).

parasztember fn

(2)

Paraszi életmódú, földműves férfi. *Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe* (413a/268).

paraszt ember (330*/200/9).

parasztindulat fn

(1)

Durvaságig menő dühkitörés. *Hedrahellyel újjat húzni bátorodik a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja hamar embert öldököl?* (326/24)

parasztleány fn

(1)

Parasztcsalád leánya. *Paraszt leány* (397*/76/6).

parasztmunkás fn

(1)

Paraszi munkát végző személy. *Jövel az útát nem tudó szegény paraszt munkához És még most szokjál hozzá a' segítségül híváshoz* (413a/49).

parasztos mn (2)
Csúnya <hangzás, kiejtés>. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni, Külömben ~ 's Comis fogna lenni* (194/14, 58/14).

parasztság fn (1)
A helybeli parasztok. *A' Horogi puszta körül a' ~ össze gyűlt* (326/17).

parasztszív fn (1)
A gyávaság szimbóluma. *Nem méltók, hidd el, nemes ellenségre az olyak Kikbe paraszt szívvel nemtelen elme szorúlt* (315/4).

parasztvers fn (1)
Egyszerű, népi. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettéről le szórja ezeket* (197/87).

páratlan mn (2)
1. Kiváló, rednkívüli. *Kitől el maradván ~ élete* (215/117). 2. Páratlan nemzés: férfi nélküli fogantatás. *Ezen bámúlván Júnó, 's hasonló ~ nemzésre törekedvén, elindult az öreg Oceánhoz, hogy tőle kérjden a' felől, mi mód-dal lehetne néki is férjfi nélkül gyermeke* (330*/202/3).

párazat fn (6)
1. Pára. *Ah! Ti élet adó kedves ~ok, Mely eleven lelket mellyembe adtatok* (90/11). 2. Lehelet. *Zokogó szájából a' bádjadtt nyögőnek Jajos ~ok ezért miért jőnek* (213/6). ~ja (210/29), ~jai (130/26), ~jait (436/28), ~tal (215/73).

parázna fn (1)
Erkölcstelen személy. *Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy ~!* (169/140)

parázs fn (3)
Izzó tüzelőanyag. *Rá esett egy ~ a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva* (330/1743). ~a (287/33), ~ára (306/16).

pardics fn (1)
Kiszáradt mező, táj. *Vajha a' hőség nagyvulta ... Száraz pardítsá ne tenne Szépséged' kezdetiben* (397a/1045).

pardon msz (2)
1. Bocsánat. *Kiált Etse: Pardon! 's a' kardját nyújtotta* (330/1362). 2. Kegyelem. *Az ágyúk-*

nak álltam artzal, Soha ~t nem kértem (114/115).

pardupé fn (2)
Kardszj. *Hébe a' füzér rózsával Mindjárt öszveköti hát A' Vitéz' ~jával A' szép Kisasszony' haját* (368/127). *Pardupémat* (238/80).

paréj fn (1)
Gyomnövény. *A' mejjedre tévén patyolatból taréjt, Antecessoroddal egyél spárgát 's ~t* (233/60).

parentál i (1)
Elsirat, búcsúztat. *Ágokkal szomorú árnyéket tsinálnak, 'S az erdők annyának ekként ~nak* (214/14).

pareseux (fr) (1)
Lajhár. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtűnyább, leglassúbb és legostobább négy lábú állatotska, mely ... frantiául Paresseux* (330*/199/9).

paripa fn (39)
1. Nemes, büszke tartású, könnyed járású ló. *Mint a' vad ménesből fogott déltzeg ~ rágja Tajtékzó zablját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). 2. Szárnyas/hortyogó ~: Pegazus. *Felugram e' szárnyas ~' hátára, Felettek repkedtem Mongolfir' módjára* (330/97). *És te Neptun, ki a földbe ütven hármas villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó ~dat* (413a/14). 3. Phébus büszke ~ja: Phébus fogata. *Hát mikor a' Phébus büszke ~ja Lángjától fénylik az Istenek hazája* (77/11). 4. Lovaglásra használt egyéb állat. *Szép volt Cavallériájok Mindnyájoknak ~jok Vala egy szuka egér* (114/376). 5. *A Nap lángoló ~i: a lemenő nap vörös sugarai. 'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló ~ji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő gyetyái* (413a/260). ~ (330/299, 452/58), ~k (253/11, 413a/520), ~k' (258/10, 259/617), ~ja (29/2, 330/128, 160), ~nak (253/30), ~jának (231/399), ~t (25/23, 190/13, 258/95, 452/66), *Paripákat* (413a/69), ~mat (268/3), ~dat (413/16), ~nkat (413a/1103), ~n (253/55, 258/100, 330/1044), ~kon (239/156), ~ján (330/275), ~in (413a/861), ~ra (192/20, 259/630, 656, 260/16, 267/91, 201), *Paripádra* (268/126), ~dhoz (456/9).

parittyá fn

(1)

Hajítófegyver. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári ~: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borította (413a/316).*

parittyázott in

(1)

Olyan, mintha parittyával lőnék ki. *Mint a' forgószerű kezéből Parittyázott jégeső, Úgy töri széjjel tövéből A' tápláló fűvet ő (397a/194).*

Párizs fn

(10)

Helynév. *Esmeri már Páris, 's egész Európa tsudálja Ritka vitézséged' (253/67). Páris (111/90, 288/48, 313/42), Páris' (253/40, 337/243, 308), Párist (330/2011), Párisban (454/789), Parisban (330*/139/1).*

párizsi mn

(1)

Párizsban levő. *'S ledül az Úr előtt a' Párisi Dágon (337/128).*

párka fn

(9)

A párkák a sors megszemélyesítői az ókori görög és római mitológiában. *Így lépdegél együtt a' három Párka is, Az öreg Atropos, Clothó, és Lachesis, Kiki a' szerszámot vivén a' markába, Az élet' és halál' fonószobájába (330/931). ~ (189/18), Párka (77/291), Párikák (6/16, 83/61, 204/32, 217/32), Párikának (267/237), Párikákra (2/6).*

párkány fn

(1)

Part. *És itt, hol nagyot szült a' Lu' tartományja, Hol virágzik egy szép folyó-víz' ~ja (454/578).*

parlag ~ pallag fn/mn

(9)

I. fn Műveletlenül hagyott termőföld. *Fekete föld gyászos parlag Az én kintsem azon ballag (112/29). Mert nem kapok egy szárnyatlan lovatskát is Kardszagon Noha elég nyerít itten a' Kúnsági pallagon (358/16).*

parlag (413/882), pallagokat (397a/1116), parlagoknak (397a/963), pallagán (432/14), parlagjai (313/145), pallagjain (313/82).

II. mn *Parlagba hagy vmit: nem műveli. Lakta ezt számos nép, de nem művelé-ki, ... 'S így parlagba hagyá saját tartományját (341/18).*

parlagi mn

(1)

Egyszerű, szegény. *És én — pallagi dallos, — Bort és kedvet ivám velek (432/119).*

parlament fn

(1)

Képviselőház. *De még erre rá mehettek, Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten (92/210).*

párna fn

(6)

1. Fejpárna. *Halavány Hold' bús világa! ... Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmot szemhéjjára; Hogy a' bájoló Szerelem' Párnáján álmodjék velem (312/28).* **2.** Tárgy, amelyre a fejét fekteti. *Hol csak egy kő lenne ~, Hol sem ember sem madár nem járna, Melly megháborítana (304/47, 435/47).* **3.** Derékalj. *Ti puhák, a' gyepe fekönni sem meretek, Sőt a' lány ~n is sziszegve heverték (198/50).* **4.** Zsombokos ~: ülésre használt kákagyökértől vagy gyeptől összetartott földhant. *Melly nyugodva ülök zsombokos ~don, A' zűrzavart kívül látván kalyibádon (202/83). ~inn (216/32).*

Parnasszus ~ Parnassz fn

(8)

A költészet szent hegye. *A' tiszta nyájasság hol örül Jobban, mint a' ~ körül (110/2). Minden Bankóimat az egész Smukkkal Adják néki: ebből holtig elverselhet, 'S Beótián Parnasz' hegyeit emelhet (330/1564). Parnasszus (413a/542), Parnassz' (343/1), Parnasszust (267/14), Parnassust (358/27), Párnassust (11/3), Parnasszuson (110/cím).*

parnasszusi mn

(1)

Parnasszuson levő. *Magam utánad azomba A' Parnasszusi Templomba Mentem nyomba (236/34).*

paróka fn

(1)

Sapkaszerűen fejre húzható mesterséges hajat. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját (114/204).*

párol Ik: meg~.**párolgott Ik: ki~.****párolog i**

(2)

⟨Illat⟩ terjed. *Elmegyek — óh mint ragyognak E' Kertnek virágai! Melly édesen ~nak A' lombok' illatai! (397a/363) ~nak (397a/647).*

páros mn

(6)

1. Olyan <ember>, akinek párja van. *Az a' leg-édesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni ör- vendve már ~on mennek* (77/66). 2. Vkiel együttjáró. *Örömmel meg válnék tőled komor Város, Ha menésem Roziéval lenne ~* (184/4). ~ (77/21, 210/73, 212/103, 423/4).

párosít i

(1)

Párosodást előidéz. *'S olly tsuda szerelmek ~ják együvé A' vadakat* (327/30).

párosság fn

(1)

Páros élet, házasság. *Izenget már valahára A' Párosság Istene, Hogy már az ember' ágyára Egy emberné illene* (401/2).

Párosz fn

(1)

Helynév. <Görögországi sziget.> *Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva ~' fejér márványjából* (237/98).

L. **párusi**.

part fn

(120)

1. A szárazföldnek, a talajnak vmely folyó v. állóvízzel közvetlenül határos része. *A' Gala-gonya lóbálja A' ~' szélén vesszeit, 'S vízbe nézván tsudálja Fejér 's piros díszzeit* (397a/1030). 2. Vmely folyó v. állóvíz szélén elterü-lő szárazföld. *Zengi a' kis Balaton' ~ja' körül* (432/9). *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' ~ felé ki-áltoznak* (413a/368). *Örültek a' folyamatok, Örült minden ~ és sziget* (399/11). 3. Partvi-dék. *A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró ~ok 's Barbária, A' Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidtől zen-gedez harsogva* (259/234). 4. *Duna Tisza ~ja:* az egész ország. *Majd a' hír A' mély sír' Om-lásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekekkel Hálálja Duna' Tisza' ~ja* (220/52). 5. <Az élet megpróbáltatásaival szemben> az a biztonságos helyzet, amelyben megnyugvást vár az ember. *Jósef! jó Atyádat bennem el vesztetted, De a' leg jobb Atya meg marad melletted: Tsak az ő félelme járjon mindég veled, Így a' boldog Partot örömmel meg leled* (222/72). *Ne higgy a' hozzája tsalogató ~nak Ne véld hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/7).

~ (114/192, 333/2, 403/20, 413a/570), ~' (455/21), ~ok (259/600, 347/14, 413/364, 443/85), ~ok' (347/19), ~od (176/6), *Partod'* (304/4, 435/4), ~ja (209/86, 211/3, 251/21, 259/40, 313/123, 337/138, 210, 397a/866), *Partja* (258/58, 71, 454/528), *Partja'* (397a/916), *partya* (39/5, 413a/1119), ~otok' (454/39), *partyai* (406/1), *Partokat* (413a/631), *Partja-im* (259/628), ~jai (247/4, 267/247), *Partjai* (253/36), ~ot (211/73, 327/63), ~ját (259/381), ~jait (397a/132, 1136, 410/21, 415/9), *partyait* (25/2, 190/2), ~oknak (413a/219), ~jának (337/183), ~okba (455/19), ~jában (202/76), ~on (114/730, 202/142, 304/cím, 413a/440, 443/242), *Parton* (170/23), ~okon (313/57, 397a/778, 413a/406), ~ján (111/2, 53, 253/17, 258/9, 413a/962, 439/40, 452/44), *partyán* (413a/537), ~jánn (235/16), *Partjánn* (244/6, 7), *Partjokon* (397a/33), *Partjaimon* (259/617), ~jain (63/22, 124/6, 304/11, 327/40, 337/219, 368a/26, 435/11, 454/450, 576), *Partjain* (414/12), *partyain* (238/110), ~ra (39/2, 211/52, 80, 231/277, 347/18, 397a/978, 460/149), *Partra* (177/41), ~jára (114/183, 212, 857, 904, 313/112, 357/33, 454/12), *Partokra* (244/28), *partyára* (9/2), ~jokra (413a/310), *Partjaira* (341/26), *partyaira* (14/22, 201/22), ~ról (114/814, 413a/460, 455/35), ~okról (397a/683), ~jától (428/149), ~jaitól (337/175), ~hoz (1/21), ~jához (397a/135), ~jáig (306/274), ~ommal (259/634), ~jaival (460/21).

Ö: rév~, tenger~, tó~.

párt fn

(3)

1. Vkiel szemben álló csoport. *A' kik régen jó barátim voltak, Még felköltek ellenem, Üldözöim' ~jához hajoltak* (304/24, 435/24). 2. Védelem, oltalom. *'S ~ját nem fogná a' föld-nek az ég megenyhülése* (413a/887).

párta fn

(11)

Hajadon lányok fejéke. *Kik kosarat adván ma-gok kérőjöknek, Mint szokott, örökös ~ba súltenek* (330/1541). *Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek ~ba', Óh, majd a' szenteknek paraditsomába?* (330/793) ~ (330/216, 836, 837), ~k (330/1980), ~t (330/

774), *~ba* (330/399, 479), *~ban* (330/410), *~ra* (330/4).

Partes fn

(3) Helynév. ⟨Bécsnek rossz híré negyede.⟩ *Pedig melly kényesen-feszesen-begyesen Járnak az Uratskák a' Pártesen?* (330/1118) — *Hát magam tsak illy bolondnak Hagyjam tenni? Mit nem mondnak Majd a' Pesti ~en* (317/77). *Pártés* (330*/173/3).

pártfogás fn

(4) 1. Vkinek a támogatása. *Én ugyan, ki parantsolásod? Szent törvényemnek esmerem, Név szerént a' te ~od' Előbeszélni nem merem* (417/11). 2. Oltalom, védelem, gondviselés. *Talpokra állanak a' ledültt törvények, Élelmet, ~t kapnak a' szegények* (259/186). *~odra* (382/32), *~áért* (397*/76/4).

pártfogó fn

(4) 1. Vkinek az ügyét támogató. *Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok* (259/146). 2. Jóakaró. *De van eggy ~nk, ki sokkal jól teve* (193/17). *~tok* (259/312), *~t* (214/82).

pártol i

(1) *Vki ellen ~:* vki kárára cselekszik. *Tudod már sok ízben ellenem ~tál, Váradat feldúltam, ismét meghódoltál* (330/1385). **Ik:** *el~.*

pártos mn/fn

(5) I. mn Lázadó. *Bátor a' ~ Dákusok a' Dunán nyüségjenek, Bátor Róma mit tsináljon 's az országok vesszenek* (413a/1054). II. fn 1. Vkinek a pártján álló személy. *Ekkor a' Trombiták bús harsogására A' vitéz ~ok ülnek paripára* (192/20). 2. Párttű. *Lajost is megölték szintúgy a' gyilkosok; (nem a' nép, nem a' nép, tsak némelly ~ok* (337/318). *~t* (337/184), *Pártosinak* (12/24).

pártus fn

(1) A Kasp-tengertől délre fekvő ókori iríniai ország, Partia lakója. *A' vitézlő Pártusok Réglolta szolgaság alá kerültek* (288/41).

párttűő fn

(5) Lázadó, felkelő személy. *Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen fog e kezét* (80/1).

Párt Ütő (80/cím, 7), *párt Ütők* (80/3), *párt ütőnek* (80/9).

pártűz fn

(1) Párázs. *Vagy az édes mustnak levét pár-tűzőn főzőgeti* (413a/302).

párusi mn

(1) Pároszból való. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom bálványból Nem véstek bajnokokat* (397a/281).

Pasifaé fn

(2) Személynév. ⟨Pasipfaé a görög regevilágban Minosz krétai király felesége, aki szerelemre lobbant egy bika iránt.⟩ *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S ~t illy formába Néhányszor nem kísérte* (231/173). *Pazifaé* (113/1).

passus l. passzus

pástétom fn

(1) Darált húsból, májból stb. készült, kenyérre kenhető, fűszerezett, hidegen fogyasztott étel. *Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen* (200/60).

paszamánt fn

(4) Paszomány; ruhát díszítő zsinór. *Rajt 's ~ veres nadragát drágítja, Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/273). *Paszamántnak* (202/106), *~okkal* (16/25, 205/25).

paszamántos fn

(3) Paszományos; cifra zsinórozású ruhában járó uraság. *Gyönyörű munka ez, ha szinte lutskos is, Örömmel nyúl ehhez a' ~ is* (199/68). *paszamántosokkal* (16/27, 205/27).

paszita ~ paszít fn

(3) Keresztelői lakoma. *Így tántzol a' tátos bányák' paszítjába* (330/605). *Paszita* (330*/157/1), *Paszit* (330*/157/1).

paszomány Ö: arany~.

passzus fn

(1) Útlevel. *Te ki ingyen hozod viszed amaz ingyen élöket 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket* (358/10).

pásztor fn

(21) 1. Háziállatokat őrző, legeltető személy. *Legezőből sem lát szűköt, mert a' mennyi fűveket Egy hosszú napon a' Pásztor le étet tsordájá-*

val Egy kurta éj vissza adja mind azt hűs harmattáival (413a/730). **2.** Uralkodó. Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek' édes atyja, 'S azoknak megmutatja Hogy hív egy ~ ő (259/328).

~ (83/17, 379/26, 131, 413a/1104), *Pásztor* (174/cím, 9, 441/cím), *Pásztorok* (200/82, 264/7, 432/85), ~ok (149/19), ~ok' (397a/76), *Pásztorom* (441/15), ~a (231/296), ~t (151/2, 379/9), ~okat (465/15), ~nak (330/521, 413a/987).

Ö: kecske~.

pásztori mn

(1)

Pásztori pálca: uralkodói jelkép. Boldogság keríti ~ páltzáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját (259/257).

pásztornő fn

(1)

Pásztornő. Szép hallgatni űlve a' füvesenn A' Pásztort és a' Pásztornét (151/2).

pásztorszerető fn

(1)

Pásztor szeretők: pásztor és pásztornő alkotta szerelmespár (151/cím).

paszuly fn

(1)

Bab. 'S ha ledneket 's hitván ~t fogsz földedbe hinteni ... A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol (413a/238).

patak fn

(39)

1. Az érnél nagyobb, a folyónál kisebb folyóvíz. Akkor súgjátok meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sőhajtván szép Nevét Itt e' kis ~' ere megett! (172/30) **2.** Ennek a vize. Kertem' nárczisokkal Végig ültetéd; Csörgő ~okkal Fáim' éltetéd (427/19). 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról zuhogva le szakadó ~! (219/84) **3.** A patak medre, árka. Patakok is nyelik Essőket (32/16). **4.** Ömlő folyadékból bő mennyiség. Midőn akkorba mélyly sebemnek Kiontottam vérhabjait: Mért állítád meg életemnek Szélfelfutott ~jait (379/52). **5.** Patak módra: sűrűn. Jön az áldás valahára Jön a' felhőkön ide, Ott tornyodzik, 's nem sokára Patak-módra omlik le (397a/1056).

~ (77/134, 148/40, 258/53, 306/96, 327/48, 341/9, 368a/39, 397a/10, 44, 619, 413a/214, 713, 441/1), *Patak* (176/5, 460/16), ~' (306/55, 397a/511, 403/5, 17), ~ok (52/9, 287/35,

397a/34), ~ot (368a/70, 413a/632), *Patakot* (77/239), ~okat (77/160, 397a/70), ~nak (147/3, 305/13), *Pataknak* (397a/116), *Patakba* (139/92), ~okra (135/40), ~nál (413a/1123).

Ö: bor~, vér~.

Patak fn

(1)

Sárospatak. Debretzen, és ~ Messze estenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértetnek (334/27).

pataki Ö: sáros~.

pataknyi mn

(3)

Bőven áradó. Kaján tekintetében Eggyyszerre látj' az ember Mind a' ~ könnyet, Mind a' vidor mosolygást (185/125).

patakocska fn

(2)

Kis patak. Ott, hol a' Patakotska nyájas Habjaival tserég, Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák között szendereg (174/1).

patakotska (397a/734).

patália fn

(1)

Hangos veszekedés. Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' ~ kinnt is a' konyhában (330/1732).

Patay-ház fn

(1)

Patay-család. <A Hegyalján élő Báty Patay-család.> A' Fáy, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem holt (248/25).

paté Ö: csete~.

pater (lat)

(1)

Liber ~: Liber atya. Az az Bacchus, Liber pater (432*/205/6).

patka l. padka

patkolni lk: el~.

patkós mn

(1)

Patkóval ellátott. Így lépked, ... Hét-nyolcz nyomtató ló, midőn ~ lába Tapos a' világnak legszebb búzájába (330/549).

patrióta fn

(1)

Hazafi. Hanem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltatok 'S Vagytok hív Pátrióták (114/426).

patron fn

(1)

Töltény. Mérgessen járt keze lába, Szerentse,

hogy Patronnyába Nem volt tündökre való (92/272).

patrontás fn

(1) Patrontasche (ném): tölténytár. Már úgy megszűkültem töltésbe, fojtásba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba (239/218).

patrontok fn

(1) Tölténytár. Himen sorompóját bé törvén Vért ontok, Míg töltésből ki nem ürül a' Patrontok (238/72).

pattan i

(3) Vhova pattan: hirtelen, gyorsan vhova áll. Trokszartaksz pedig mérgesen Szeme elébe ~ (114/850). 2. Paripára ~: lóra ül. Felkél a' Nemes Nép, ~ paripára (267/91). ~ (216/58).

Ik: fel~, ki~, le~.

pattanás fn

(2) 1. Mozgás. {Szem} Hol összevonul, hol ki düllyed, Most repes vig ~sal forogva, Majd rettenve komor gödribe süllyed (139/18). 2. Pendítés. 'S gyengültt ujjom' ~ára Kis lantom újra zengedez (455/47).

pattanó in

(3) Gyorsan ugrani képes. Sok száz Szűtske ugrál ~ lábain A' hévtől elaszott fűszálak' szárain (380/19, 196/19, 84/19).

pattant¹ i

(5) 1. Pattanó hangot idéz elő; cserdít. Pattantja Bellóba rettentő ostorát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát (260/3, 192/5). 2. Pendít. Mondd meg néki, hogy ~om Húrjaim már ő felé. Ah, mert — ah! Magános lantom Drágább névvel zenghet é? (456/29) ~ja (220/36), ~ya (216/13).

pattant² Ik: ki~.

pattog i

(1) Villan. Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerék nememre, Vitéz tűz' szikrája ~ szemetekről szememre (259/520).

Ik: le~.

pattogva in

(2) Dörögve. Közte az ellobbant villámok látszanak, A' tüzes mennykövek ~ hullanak (56/12, 202/12).

Patzkó fn

(1) Családnév. {~ Ferenc Csokonai korabeli pesti könyvnyomtató.} A' mint beszél Trattner, ~, Most jött ki egy Istória (236/1).

patyolat fn/mn

(10) I. fn Finom, fehér lenvász. Mennyi Kints óh Múzsám! Melly sok gyöngy 's ~ (190/9). 2. Patyolatból készült fehérnemű. De látod é? Nem mutatja Ő e' bokroknak kintsemet, Őrzi vékony Patyolatja Gyönyörűségemet (137/7).

~ (137/cím), ~ja (330/2014), patyolatya (77/183, 276), ~ból (233/59).

II. mn Tiszta, fehér, makulátlan. Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság Között jádzodozik gyengéded pirosság (77/55).

Patyolat (169/90), ~' (139/82).

patyolatdomb fn

(1) Mellnagyobbító ruhadarab. Csali ruha, olyan patyolat-domb, a' mellyet Kebeleikre az olyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni (330*/140/1).

pauza fn

(2) Szünet. Szívünk elolvadt Részait Élesztjük új Dalokkal, ~k' únalmas ideit Édesittyük Tsókokkal (128/59).

~ (424/60).

páva fn

(8) 1. Pompás tollazatú, hosszú farkú, rikácsoló hangú fácánféle madár. Mellettek truttzolva járván A' ~, és zöld farkát Szivárvány módra kitárván, Hányja színváltó nyakát (397a/438).

2. Mint egy ~: pávára jellemző módon. Mért vagyok most olyan gyáva A' ki másszor, mint egy ~ Voltam a' felöltözött (271/6).

~ (191/4), Páva (55/4, 198/51, 397*/76/8, 397a/431), páva ként (82/1).

pávás mn

(1) Pávásabban: büszkébben. Ha meleg van hűtsük Limonádé tseppel Mindjárt ~abban léphetni a' Sleppe (336/46).

pazér mn

(4) 1. Pazarló, tékozló. Gazdag volt 's nem ~, hatalmas nem kemény (454/797). 2. Pazar természet: pompás, gazdag. Itt a' bujálkodó ~ természetnek A' leg jobb ízek is tudom engedhetnek (90/13).

~ (127/29, 421/29).

pazérlás fn (2)
Pazarlás, könnyelmű költekezés. *Itt ül 's hányván vetvén saját szám adását Nyögve kárhoztattyá szörnyű -át* (6/20, 189/22).

pazérlott in (2)
Gazdagon ~: bőven használt. Nagyobb méltóságot ad a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagon ~ arany paszamántja (256/8, 82/10).

Pazifaé l. **Pasifaé**

pázsi l. **page**

pázsit fn (5)
1. Gyepes terület. *E pásitot melly zöld köntösét öltözi Egy főjő víz nyájas habjával öntözi* (72/7). 2. *A halál ~ja: harcmező. 'S a' halál ~ján bátran megütköznek* (337/156). 3. *Menyei ~: felhővel borított égbolt. A' felhőnek mint egy mennyei ~nak Hajlásin friss rózsák és Játzintok nyitnak* (330/1879). *pásitnak* (70/13), *pásitokra* (77/223).

pázsitos mn (2)
1. Füves, gyepes. *'S ~ völgyeken visz az út fel-felé Hazám' Templomának szent pitvara felé* (306/73). 2. *Pázsitos víz: vízinövényekkel benőtt vízfelület. Mellynek ~ vizénél hó szín hattyük ferdettek* (413a/727).

peccenteni lk: rá~.

pecek fn (1)
Csikló. *Így fektemben illegetném A' medenczéje peckét, Majd adnék én memoriter A' Sütésből egy leczkét* (169/94).

pécézve lk: el~.

pecunia (lat) (1)
Pénz. *És hogy minden észre venné Zeng a' jóltevő Istenné A' kegyes Pecúnia* (317/231).

pecsenye fn (7)
Sült hús. *Víg ebédeket tart terített asztalán, Markába petsenye, kulats az oldalán* (197/34, 85/34).
~m (287/46), *petsenyém* (248/4), *petsenyét* (330/359), *petsenyéből* (231/465), *Petsenyére* (167/11).

pecsét fn (9)
1. Lágú v. olvasztható anyagba nyomott hitelesítő jegy. *Estve jött a' parantsolat Viola-szín petsét alatt, Egy szép tavaszi éjszakán Zörget-*

tek Jantsim' ablakán (429/2, 112/2). 2. Biztosíték, megerősítés. *Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még többet hán't Pecsét gyanánt Az esküvés közt számra* (277/ 17). 3. Szépség, üdeség. *Piros orcádnak rózsájára Ámor új-új ~et nyom* (430/34).
~ (282/13, 26), *petsét* (181/14, 454/343), *Pecsét* (282/cím)
Ö: gyász~.

pecsétel i (1)
Pecsétet nyom vmire. *Innét lefelé a' Tanáts-házba mentünk A' hol kötelező írást petsé-teltünk* (239/146).
lk: el~.

pecsételő ~ pecsétlő mn (2)
Megerősítő. *Midőn ezer tördeltt szókkal, Ezer petsételő tsókkal A' hit egymáshoz tsatolt* (443/54).
petsétlő (235/14).

pecsételtetik i (1)
Megerősítést nyer. *Itt bomlik-fel a frigy, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petsétel-tetik* (239/56).

pecsételvén in (1)
Vérrel ~: halálukkal bizonyítva. És kik a' Királyhoz viseltt hűségjeket Vérrel petsételvén hágják az egeket (337/398).

pecsétnyomó fn (1)
Pecsét nyomására való nyeles, vésett, kis fém-lap. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/138).

pécsi mn (1)
Pécsen levő. *Mennyi vólt a' Pétsi Várban, Mennyi itthon 's Kaposvárbán Fáradságom és bajom!* (308/7)

pedant fn (1)
Korlátolt, kicsinyes gondolkodású személy. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt; de — de mennyi pedántok, Névnapi rigmisták, szél-malmok nyüsgenek itten* (348/15).

peder lk: ki~.

pedig ksz (182)
1. <Szembeállításra a tagmondat második helyén:> meg, viszont. *Ennek ~, a' ki már többé nints velünk, Szívünkbe örökös oszlopot eme-*

lünk (214/117). Azt ~ nem hiszem, hogy valaha legyen; Mert az igaz Magyart nem érheti szégyen (248/51). Ha pedig az Urat látom: Ásítózok, számat tátom (309/93). 2. <Ellentmondó tartalmú v. ilyennek tekintett mondatok szembeállítására, a tagmondat élén:> noha, jóllehet. Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, gézengúz, Koszlobár (330/1132). Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' melyben bújdossék; ~ a' Teremtő Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő? (454/265) 3. <Vmely más, rendszerint páros ksz-val együtt, szembenállás, egyszersmind nyomósítás kifejezésére.> Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind ~ Minerva bölts Museumába (213/108). Élünk vizen és szárazon, Mind ezen, mind ~ azon Eggyaránt kereskedünk (114/159). 4. <Nyomósító szóként.> Istenem! Ájulás volt é? Vagy ~ tsak méj álom? (162/113) 5. Majd ~: később. Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd ~ egybezavarva zsibonganak (400/84). 6. Hogy ~: azért hogy. Hogy pedig e' ditső Tájon Az ő Húgok is sort álljon A' Héroinák között, Nagyságod' tisztelt Fejére A' Clio' egyik testvére Egész Tavaszt kötözött (415/49).
Ö: és~, még~, s~.

pediglen ksz

(2)
 Viszont. A' Kis Asszonykák ~ készítsék a' tzipóket, Mert ép talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket (310/29).
 ~ (326/65).

Pégazus ~ Pegáz fn

(13)
 1. Szárnyas ló, a költészet jelképe. Én pedig fe- lettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain (330/114). Hol vagy most Pégaze! Mondom állj ide az udvarra, Vigy el engem, ha tovább nem legalább Nádudvarra (358/13). 2. A Helikon hegyén levő forrás, amelyet a szárnyas ló fakasztott. Ki Pindusonn mulatozik És Pegazust kóstolta A szűz Musáknak áldozik 'S ezt kedvelli az olta (13/30). 3. Pegazus vize: A Helikon hegyén levő forrás, a Hippokrene. Tsak azért keresik Pegazus Vizeit Hogy fel turkálhassák kristály szín tsepeit (12/33).
 Pegazus (88/8), Pégazus (330/96, 452/60),

Pégazus' (392/64), Pegáz (342/22), Pégase (358/25), Pégaze (358/1, 29, 30).

pehely fn

(1)
 Némely növénynek a levegőben szállongó finoman szőrös termése. Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék repkednek Vagy a' víz színén a' pellyhek jádtzodozva ferednek (413a/375).

pej mn

(1)
 Vörösesbarna szőrű, fekete sörényű és farkú <ló>. Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt (29/2).

pék fn

(2)
 Kenyér, péksütemény készítésével foglalkozó iparos. Nem akarok én Pék lenni, Nem is azért bámúlok (169/27).
 Péket (317/146).

példa fn

(23)
 1. Követendő cselekvés, magatartás, személy, közösség. Ímé serkentsen fel ez Atyák' ~ja (267/163). Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Város Nagyjai bőv ~t adának (222/32). 2. Tanulságul szolgáló tett, esemény, helyzet; példakép, mintkép. Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki nyomdoktól sok deli ~ után? (259/452) — Ki az oka? 's ki' hibája, Hogy kellemed olyan nagy? Hogy Te, óh Virtus' ~ja, Szeretetre méltó vagy? (434/7) 3. Hasonló régebbi eset. Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ügy felől, Egy alatsony ~t merek hozni elől (454/262). 4. Mintául szolgáló eljárás. Ez egy jeles ~ja a' Gottusi építés módjának, és eredete elvész a' Debetzen és Magyarország históriájában (432*/203/4).
 ~ (453/96), ~k' (258/66), ~ja (213/106, 214/106, 377/25), Példája (306/264, 454/950), ~t (259/238, 317, 454/387, 736), ~kat (245/37), ~jában (259/320, 406), ~ra (259/505, 454/740), ~val (259/228).

példabeszéd fn

(2)
 Szólás. Ám de számár bőgtét a' mennyországba ki hallja? A' mint a' Magyarok ~je tanít (315/8).
 ~ (330*/205/5).

példás mn

(2)
 Példaképnek tekinthető. Szánakozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józsefet, a' ~, nagylel-

kü hertzege Iffat (258/85).

~ (454/968).

példátlan mn

(1) Egyedülálló, egészen ritka. Köszönjük Boldogultt! ~ *Munkádat, Mellyel fényesbbítni akarád Hazádat* (442/1).

például hsz

(1) Tanulásként. *Például halljátok egy Lapon' érzését, Ki látván halála' elközelgetését, ... Ezt mondja megásott sírjának szélében* (454/409).

példáz i

(1) Felidéz. *Óh — de tán most is álmot látok — Óh akkor — akkor ~zátok Előmbé szép Bálványomat* (431/50).

példázat fn

(2) 1. Erkölcsei tanulságot adó rövid elbeszélés. *Castrum doloris* nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállíttatni szokott Gyász-alkotmány, mellyben a' megholtak érdemei szoktak ~okban előadódni (330*/188/17). 2. Jelkép. *Legyen szeme' ~ja Ez a' kötés Nefelejts, Mellyen könnyem' gyöngyharomatja Kérlel, hogy el ne felejts!* (436/21)

Peleus fn

(1) Békanév. *Hogy a' koronát Második ~ fejére teszi, Két hétre meg házasodik, És feleségül veszi* (114/50).

pelikán fn

(2) 1. Gödény, vízimadár. *Látsz ott' Buffán-Medvét, ... Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok* (330/1997). 2. Kicsinyeit saját vérével tápláló madár (mint az anyai áldozatkészség jelképe). *Én is akkor csak hideg Vérrel barátkozom hideg Lilimmel, Úgy napolván, mint rideg Vén Pellikán ifjúi daljaimmal* (288/108).

Pellidókus fn

(2) Személynév. *Hókus, Bókus ~ Ő Kegyelmeknek neve* (385/23). ~ (385/34).

Pelops fn

(1) Személynév. (Tantalus fia, akit csecsemő korában az anyja megölt, és megsütve feltálalta az isteneknek. Ceres evett is a vállából. Jupiter azonban rájött a szörnyetetre. Életre keltette a gyereket, hiányzó vállát elefántcsonttal pótol-

ta.) *Ki nem szólt Hilás gyermekéről, Latona Délusárol, Hippodámról 's lovász ~ Elefántcsont válláról?* (413a/1111)

pehelyes mn

(1) Szörszerű anyaggal borított. *Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és ~ nyálkasság* (330*/200/20).

pemete ~ pemet fn

(2) Seprűnyél. *Azóla erre jönni is Nem mertem én. Tudod, pemetén jár az a' Puruttya vén* (333/35). *Így tántzol a' tatos banyák' pasztijába' Varásló pemetjén a' vas-orru-bába* (330/606).

pemetel Ik: ki~.

pendely fn

(6) 1. Vászón alsószojnya. *Én ki Pendelnek, Nadrágnak, És az által a' Világnak Lettem Isten-Asszonya* (317/68). 2. Kisgyermek hosszú ing-szerű ruhája. *Tsak ~ kell nekünk bodzfa legényeknek* (330/1682). ~ (317/46), ~em (114/607), pendelt (317/219), pendelen (317/72).

pendelybergai mn

(1) Pendelybeli. *A' Pendelbergai Vár formájának és megvételének leírása* (239/cím).

Pendelybergia fn

(1) A pendelybeli vár, női nemiszerv. *Ő pedig azt kéri, hogy Pendelbergia Minthogy nem tsak fővár, de académia, ... Lehessen bémenni némelly tanulóknak Kivált a' nőtelen friss trantsírozóknak* (239/233).

pendít i

(1) (Hangszert) megszólaltat. *Clioval szűz Pazi-faé, Pendítsed tziateradat!* (113/2)

pendül i

(1) (Nóta) felcsendül. *Jöjjön az asztalra auszprug és piskóta, Azután pendüljön mindjárt egy friss nóta!* (330/454)

Ik: meg~.

Pénélopé fn

(1) Személynév. (Odüsszeusz felesége, a hitvesi hűség jelképes alakja.) *Itt fekszik a' hűség e' gyászos verembe, Ki Penelopével bátran állna szembe* (212/28).

penész fn

(3)

Nedves anyagon fonalas gombákból képződő zöldes, szürkés réteg. *A' pompás Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923).
~ (330*/200/20), *Penész* (330*/200/18).

peng i

(10)

1. ⟨Fém tárgy⟩ vmihez hozzáverődve lassan elhaló csengő, érces hangot ad. *Mindenütt a' puska tsörög, 's a' szablya* ~ (267/90). *Arany Sarkantyuja ~ kartsú tsizmáján* (82/13, 256/11). 2. (Lant) szól. *Peng e' kis hely Múzsáinak Édesen rezgő lantja* (220/33). 3. *Amint ~: amennyi pénz van. Úgy vagyon! most arany-időben kell élnünk, A' mint ~, a' szerint kell remélnünk* (206/24). 4. *Peng itten a hír nyelvé: itt van. Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hír' nyelvé* (188/129). 5. *Vki neve ~ vhol: ismert a neve, híre. Pengett a szűz Múzsák seregében Budai neve* (221/3).
~enek (237/63, 330/612), ~ett (206/9).

pengés fn

(3)

1. Fém tárgyak ütődésből keletkező csengése. *Hútsd el Napnyúgot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' ~ére* (337/242). 2. ⟨Szó⟩ hangzása. *'S im lelket nyerő szavának Bájoló ~ire Kedve jó Antal gazdának* (317/233).
~e (453/214).

penget i

(11)

1. ⟨Fém tárgyat⟩ többször összeüt. *És a' Márs' mezején kardot pengessetek ismét?* (259/645). 2. Pengetőhangszeren játszik. *Mennyei hangal ~ik Az angyalok a' hárfát* (269/13). *Tánczos szobájába víg musikát ~ Kurjongat 's a' búna adijót izenget* (85/35, 197/35). 3. Hirdet, híresztel. *Így buzditá a' Sessiót És nagy hanggal ~i, Hogy ő ígér négy milliót* (114/344).
~ed (375/10), ~i (193/52), ~ik (238*/143/5).
— *Pengess* (162/7); *pengesd* (178/2, 260/33).

Ik: le~.

pengetés fn

(1)

Pengetőhangszer megszólaltatása. *Bús Orfeus húrjaival lelkesítsd bús hárfádat. Hogy bús Pengetését gyengült kezéd el ne hibázza* (162/61).

pengetni in

(1)

Pengetőhangszeren játszani. *'S már letett Lan-*

tom ... Felveszem, fel, víg lélekkel 'S énekkal 's örömversekkel Megpróbálom ~ (308/15).

pengetvén in

(2)

Pengetőhangszeren játszva. *A' gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnekem, 'S ~ lantom' húrjait, Édesíti éneke! (205/67, 16/67)*
~ (267/3).

pengő mn

(4)

1. ⟨Hangszer⟩ szóló. *Azért van hogy néki leg édesb nyugalom A hajnalig ~ hegedű 's zimbalom* (26/40). 2. Zengő. *Rá rándítja Izsák ~ muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezdi nótáját* (330/567).
~ (61/19, 254/19).

penig ksz

(1)

Pedig. — ...az Dorothia ~h z×ében gonozt forral vala (330*/152/6).
~h (330*/185/6).

penna fn

(13)

1. Író toll. *Apollónka ~t dug a' fél füléhez, ... A' gyászos íráshoz készül keseregve* (330/1524). 2. *Penna után:* papíron megtervezve. *Ma már a' táborokat befűlt Szobákba' intézik tsatának; 'S ~ után viszik ütközetre* (418/60). 3. *Pennát eszik:* tollat rág, meggondoltan fogalmaz. *De még erre is rá mehettek, Ezer ~t is meg ettek A' Felső Parlamenten* (92/209). 4. *Werbőczy ~ja:* a Werbőczy-féle jog. *Te pedig, Poésis! ... Éljen vígann! Elszakaszt Verbőtzi' ~ja* (245/52).
~t (330/405), ~ja (163/17), ~ját (330/404, 426), ~mnak (77/23), ~jának (25/40), *Pennáján* (192/44), ~val (213/104, 214/73).

pentameter fn

(1)

Klasszikus verssor, hat lábból áll, de a harmadik és a hatodik láb csonka. *Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers nemét, minthogy a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 lábból áll, még hajdan már sántának tsúfolta a' játszi Ovidius* (267*/12/8).

péntek fn

(1)

A hétfővel kezdődő naptári hét ötödik napja. *Hát már hogy valaki bőjtölget Pétekenn Hogy éhenn 's mezít láb jár a' Szent Helyeken* (190/75).

Pentele fn

Helynév. Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundátiót állítok ~n (330/1548).

pénz fn

1. (A gazdasági életben) általános értékmérőként és csereeszközként használatos érme, bankjegy. *A' mi kevés ~ bejött Két-három póra, Nagyobb dologra ment el* (334/31). **2.** Nagy anyagi érték, tőke, vagyon. *Van Midásnak ~e van kintse rakással* (60/1). *Több vágy szabadonni pihenni Mint ~ közt gazdag rab lenni* (31/25).

~ (5/6, 13, 83/43, 193/1, 205/7, 248/40, 280/26), ~em (161/28), ~em' (189/29), ~e (200/66), ~etek (233/64), ~t (5/8, 11, 6/24, 154/18, 189/26, 330/359, 1307), ~ét (5/19, 330/68, 767, 337/37, 384/3), ~ében (339/13), Pénzen (95/2, 4), ~én (341/17), ~re (31/23), ~ére (6/9), ~ért (114/796, 137/23, 410/36), ~emért (5/26), ~el (5/10), ~ével (60/4).

Ö: kártya~.

penzel Ö: festő~.

pénzes mn/fn

I. mn **1.** Gazdag, jómódú, tehetős. *Sok nagy ~ Úraságra A' Betsület 's a' podágra E' miatt jön úgy reá* (317/222). **2.** Olyan (eszköz), amelyben pénzt szoktak tartani. *Úl ~ ládáján sovány ábrázattal* (6/5, 189/11). ~ (245/39).

II. fn Jómódú ember. *Elég hogy nem vesznek fel is a' Pénzesek, Azért bizony már én más dolgot keresek* (245/11).

penzió fn

Nyugdíj. *Húgom, ma rád szálla A' boldogság, úgy e' jó? — 'S úgy e' Drusza, nintsen nála Szebb Kapitány ~?* (368a/176)

pép fn

? Hig sár. *Kinek Jenei Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/47).

per¹ fn

1. Polgári bírósági eljárás jogi vita eldöntésére. *Nem esmeri a' balgatat törvény székek ~eit* (413a/1059). **2.** Vita, perlekedés. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált* (200/48). **3.** Veszekedés, civódás. *Ordas epesárral torkig*

(1) *töltöm őket, Öszveháborítom az örvendezőket. — Rajta! ~! irigység! bosszúállás! szégyen! Vénlányharag! kudartz! kofaság! — így légyen!* (330/669) **4.** Ellentét. *A' hely, szokás, rang, mód, 's mások' ítélete, A' körülünk lévő emberek' élete, Midőn — ezek jönnek a' virtussal ~be; Ekkor kell értelem, 's erő az emberbe* (454/815). ~t (268/110, 330/652), ~be (330/691), ~ből (83/52), ~re (134/6, 447/6).

per² hsz

Fejenként. *Huszas, Márjással, petákkal Körmötz, Császár, Szüferint, Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle ~forint* (317/228).

perc fn

1. Egy óra hatvanad része. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1861). **2.** Nagyon rövid idő. *És egy pertzbe oda rántod a' hová parantsolja* (358/7). **3.** Időpont. *Átkozott percz volt az, a' mellyben mellettem Elmenvén, szép gyilkos! Reád tekintetem* (380/49, 196/51). *percz* (330/1221, 454/447), *perczek* (454/706), *perczbe* (358/5), *perczbe'* (418/72), *perczeken* (288/60), *perczénn* (158/54), *perczig* (460/99).

Ö: vég~.

perdít lk: végig~.

perec fn

Vízfodor. *Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, ... A' víz felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát* (397a/1069).

pereg i

1. (Könny) csepeg. *Ím-ím könnye vitéz karjaitokra ~* (259/448). **2.** (Beszéd) folyik. *Tanúlt lova hortyog 's ugrándoz alatta, Ura' száján ~ ilyen olyan atta* (330/152). **2.** (Nóta) szól. *Truppba áll az egész sereg Zöld és veres ruhába, A' Nemzeti nóta ~ Kuruttyoló szájába* (114/527). **3.** (Madár) énekel. *Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle ... Körülte a' nappalt bizonyító sereg Nyelve öszve kevert öröm nótát ~* (83/28).

lk: le~.

peregni in

Folyni. *A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn ~* (162/110).

- peregván in** (2)
Csepegeve. *Sírok, zokogok keseregvén, Könynyem kebelembe* ~ (412/14, 175/14).
- perel i** (3)
Vitába, perbe száll vkivel. *Mindenik nagy hevességgel Perlett, hogy e' ditsőséggel Birjon a' többek felett* (134/14, 447/14). *Míg ~t a' három Gyerek, A Vén Isten Presbýterek A Táblánál kushadtak* (92/82).
- perelni in** (1)
Vitába, perbe szállni. *Végzés! Mért nem lehet te veled perelnem Óh! Miért nem lehet ellened ki kelnem* (453/263).
- perém Ő: nád~.**
- pereo (lat)** (1)
Elmúlik, elpusztul. *Forma venusta perit* (38/cím).
- pereputty fn** (1)
Nemzetség, fajta. *Esküdve assecurálja ... Egész tzu dar ~át El törli a' békáknak* (114/908).
- pergamen fn** (1)
Különlegesen kikészített, írásra használt vékony állatbőr. *Mikor excerptálni akar unalmába Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Író pennájának meg nyílni kívánnak* (25/39).
- Pergamum fn** (1)
Helynév; Trója fellegvára. *Hogy Heléna a' nadrágért Hajdan el vészett vala, El vészett e' szép virágért ~nak kő fala* (317/39).
- perge mn** (2)
1. Pörge, felfelé kunkorodó <bajusz>. *Törlitek kétfelé ~ bajusztokat, Magyarúl mutatván magyar haragtokat* (267/125). 2. Élénk, hangos <kacaj>. *Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában* (231/303).
- pergelni lk: meg~.**
- pergő mn** (1)
Gyors, szapora ütemű. *Ő az a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythá nyelven ~ versekkel őket* (111/62).
- perje fn** (1)
Gyomnövény. *'S a horgas ekéktől gyűlölt ~ felnőtte nagyon* (413a/715).
- perlés fn** (1)
Perlekedés, perpatvar. *Köztök nagy ~ lázadott, Mellyet az abból támadott Szent Ditsőség okozta* (134/7).
- perlő mn** (1)
Perlekedő, veszekedő. *Hogy ~ nyelvének 's éles szabályának Ellene űk tovább már nem állhatának* (330/1321).
- permis (fr)** (1)
Avec ~: készségesen. Én Szoba Leány képébe Avec ~ — szolgálók Tám a Kis Asszony ölébe Jutalmat majd találok (231/416).
- pernahajder fn** (2)
Semmirekellő, haszontalan személy. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernehájder, gézengúz, Koszlobár* (330/1132).
- pernahajder (92/276).**
- pernye fn** (2)
Hamu. *Víg hangot hazudó Posta! Mit únszold Pernyében heverő lamtomat?* (432/6)
- Pernyéin* (327/11).
- pernyés mn** (1)
Hamus. *Nem lát'd sárba keverve Pernyés kőntösinek havát?* (432/44)
- perorál i** (2)
Beszél, szónokol. *Trokszartaksz végre fel álla, 'S Királyosan ~a* (114/313).
- ~jak* (454a*/256/15).
- Persefone fn** (2)
Személynév. <Proserpina; Jupiter és Ceres leánya, az alvilág királynője.> *'S hívó anyját ~ nem nagy kedvel kíséri* (413a/46).
- ~* (413/50).
- perspektíva fn** (3)
Távcső. *És, mintegy Feldmarsal, perspectiva helyett, Hogy rá-ügyelhessen a' nagy ármádára, Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1216).
- Perspektívát* (114/194), *perspestiváján* (231/103).
- Peru fn** (1)
Helynév. *Óh te, ki fényt 's gazdagságot Hintesz el Pérú' gyepén!* (390/24)
- perui mn** (2)
Peruhoz tartozó. *Lépj a' Frantziáknak kimívelt kertébe 'S a' Péruí kintsek' negédes tsűrűbe*

(313/102).

Pérui (313*/101/2).

Perzefone fn

(1)

Személynév. <Persephone; Plutónak, az alvilág urának felesége.> *Majd köztök a' hajó olly mélységbe tsúszik, Hogy a' ~' feje felett úszik* (202/22).

perzsel i

(4)

1. Feléget, pusztít. *Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal ~ik ősi javát* (259/476). 2. <Érzelem> háborgat, nyugtalanít. *Bosszúállás' tüze ~i mellyemet, A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet* (330/939). ~te (131/7, 422/8).

Ik: fel~.

perzselt Ik: fel~.**Perzsia fn**

(2)

Helynév. *Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persiában Csak Fárs' kies vidékén, ... Legszébb szemek, karocskák, És szájak, artzok, emlők, Nyájas leányi szívek, Világcsudálta Szűzek* (373/161).

pesel i

(2)

Vizel, pisil. *Minden bolond helyt ne ~j* (114/835). ~ (330/1135).

Ik: el~.

peselni in

(1)

Vizelni, pisilni. *Magrág unván a hartz szagát Félre mène ~* (114/827).

Pest fn

(9)

Helynév. *Pestreis egy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiai együtt örömmel útazánk* (235/23).

~ (400/70, 87), ~' (338/14, 415/12), ~et (124/5), ~nek (400/91), ~en (92/129, 452/70).

pesti mn

(2)

Pesten levő. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/102).

Pesti (317/77).

pestis fn

(5)

1. Pusztító járványos betegség. *Mikor a' Királynak 's népnek esztét vesztek, Rá a' hadat, ~t, és veszélyt terjesztik* (330/930). 2. Viszály, ellenségeskedés gyökere. *Éris ... Azon töp-*

renkedik, miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe (330/710).

~e (439/57), ~t (216/90), *Pestist* (215/72).**peták fn**

(1)

Öt krajcárt érő váltópénz. *Huszas, Márvással, ~kal Körmözt, Császár, Szúferint* (317/225).

petécses mn

(1)

Hagymázos, lázas. *Ti mulandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol ~ fántomának Bóbiskolt Hervey!* (424/7)

petél Ik: meg~.**Péter fn**

(5)

Személynév. 1. Szent Péter. *Blatowszki ló szarrá leve, Mint a' milyen volt eleve Szent ~ előtt neme* (114/776). 2. I. Péter, orosz cár. *Te ki nagy ~nek ülsz most a' székében* (337/179).

3. Nagy Péter. <Nagy Gergely, csökölyi református lelkész felmenője.> *Nagy Péter által nyert nemesség' Címere, A' mellyet Nagy Gergely ismét visszanyere* (300/1). 4. Madár Péter. *Nagy Körösön lakó Fényes Ersébetem, Madár ~eddel Neved' emlegetem* (222/90). ~ (96/6).

Petersburg fn

(1)

Helynév. *Pétervára, ~, Petropolis, az Orosz Tsászár lakvárosa* (330*/140/6).

Pétervár ~ Pétervára fn

(4)

Helynév, az orosz cár lakhelye. *Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari szánkázást tsapat ~a* (330/104).

Pétervár (337/176), *Pétervára* (330*/140/6), *Péterváranak* (330*/140/7).

Pétervárad ~ Péterváradja fn

(2)

Helynév. *Péterváradját hibásan hívják sokan Péterváranak. Ennek igaz neve Pétervárad, Péterwardein, Petrováradinum* (330*/140/7 – 8).

Péterwardein fn

(1)

L. **Pétervárad.****Pethő fn**

(1)

Családnév. <Tiszaszöllös előjáróságának lehetett tagja.> *Sok érdemeidért még a' Tisza mellett, Szöllös Városába ~ is kedvellett* (233/34).

Petrarca fn

(1)

Családnév. *Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/63).

petrezselyem Ő: vízi~.

Petropolis fn (1)
Helynév. *Pétervára, Petersburg, ~, az Orosz Tsászar lakvárosa* (330*/140/6).

Petrováradinum fn (1)
L. **Pétervárad.**

Petsenyési fn (2)
Egérnév. *Lábon kapja ~t, A' Tóba belé veti* (114/779).
~t (114/781).

Pétzeli fn (5)
Családnév. (Péczei József költő.) *Hajdan első renddel ége Az homály közt ~* (163/14).
~ (163*/114/1), *Pétzelinek* (163*/114/3), *Pétzelihez* (126/68), *Pétzeliddel* (163/29).

petyeg i (1)
Gagyog. *Hízelkedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg; Másik játszik a' mályvában, 'S magában, mélán ~* (397a/468).

petyhüdt Ik: *el~.*

pezsdül Ik: *ki~.*

pezseg i (6)
1. (Bor) apró buborékokat fejleszt. *Még must korába is a' bor víggá téssen, ... Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba? Melly édesen ~!* (199/73) 2. *Pezseg a vér vkiben: cselekvésre vágyik, lelkesedik. Fijaim! ... Ha ~ még az a' Szittyá vér bennetek, ... Ne szégyeneljete a' hartzra kimenni* (267/167). 3. (Sokaság) nyüzsg, hemzseg. *'S Fókákkal pesegnek London' tört tornyai* (313/44). 4. *Öröm ~ vki szemében: csillog a szeme. Szívem kinyílik ettől, Öröm ~ szememben* (373/25).
~ (267/119), *pesgett* (428/139).

pezsgő mn (1)
Nyüzsgő. *Fel bizgatja pesgő méhét Zefir olvasztó szele* (413a/871).

Phaon fn (1)
Személynév. (Ógörög költő, Szapphó szerelmese.) *A' Hol ~ bus Zafóját Meg öleli végtére* (297/61).

phi isz (2)
Phuj. (Bosszús elítélés, korholás kifejezésére.) *Phi! Szégyen! Gyalázat! Gyáva Teremtvények, Kikből így üzhetnek tsúfot a' Legények!* (330/1499)
Phi (330/1499).

philosophus l. filozófus

Phoebus ~ Phebus fn (18)
A napisten. *Ha nem kérkedhetni semmi Me-coenással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással!* (245/28)

Phoebus (88/5, 77/139, 83/14, 188*/37/2, 5, 188/129, 137, 139, 166, 171, 173, 249/54), *Phebus* (7/14, 77/50), *Phebust* (3/1), *Phébust* (77/11, 138).

Phoenicia l. Fönícia

Phosphorus fn (2)
Hajnalcsillag. *Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két ~ ragyogna egyszerre* (330/196).
Phoshorus (330*/197/8).

pia (lat) (1)
Kegyes. *Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundátiót állítok Pentelén* (330/1548).

piac fn (8)
1. Terület, tér. *De miatta hányszor kellett e' Világnak Piatzává lenni minden gonoszságnak* (313/24). *Ni a' jövődők', ni az Utóvilág Képes piattát látom az éj alól Felnyúlni* (439/66). 2. *Piac utca:* az az utca, ahol piacot tartanak. *Van két palotája a' piatz útszába* (189/7). 3. *Ütközetek ~a:* harctér. *És czirkalommal mérsekéli A' tüzes ütközetek' piattát* (418/44).
piatz' (400/71), *piattzait* (415/12), *Piatzonn* (82/2), *piattzán* (454/824).

Ö: *csata~.*

piano hsz (1)
Halkan. *A sok Slepp, az à la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó* (330/86).

Picard fn (2)
Családnév. (Bernard Picard (1673—1763) francia rézmetsző.) *Ha ~ után még, tám el sem érsz oda* (126/35).
~é (126/22).

pici mn (1)
Igen kicsi. *Hagyj békét, 's pitzi lantom' Törd izekre* (432/55).

piciny mn (8)
Igen kicsi, csöpp. *Ki vállán az Eget könnyen forgathatta, Hanyatlak a pitziny Amornak alatt*

ta (94/2). *Csak picziny lantom cziczorázzon: ádjő Trombita- dobszó!* (287/51)
pitziny (201/86, 253/14, 14, 330/1066, 348/29), *pitzin* (454/638).

píeri mn

(1)

Pieriából való. (Pieria, macedóniai és tráciai vidék, Orpheus szülőhelye, a múzsák kedvenc tartózkodási helye.) *Lantot, Píeri, lantot! Száz víg hang veri nyúgotot* (432/63).

piheg i

(8)

1. Szagattottan, aprókat lélegzik. *Ah, mit látok? — irgalmas Egek! — Az én Kintsem! — alig ~ek!* (139/52) 2. Kebel fel-alá hullámszik. *Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén ~e Két kerek dombja alatt* (134/98). ~ (56/36, 84/32), ~e (196/32, 202/36, 447/98), ~ett (172/28).

pihegsél i

(1)

Vkiért ~: vágyakozik utána. *Héj ha tudná, kedves Lélek! Az Úrért mint pihegsélek* (309/2).

pihegselő mn

(1)

Fel-alá hullámszó. *Pihegselő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szentelt arany alma* (330/201).

pihegő in

(4)

1. Fel-alá hullámszó. *Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára, Míg Chlóém fel nem kél, siessetek Vele ~ mellyére 's szátskájára* (172/24). 2. Enyhén fújdogáló. *Pihegő fuvallatoktól Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/14). 3. Vmiért ~: vmit szeret, támogat. *Közjóért ~ Lelke, serény esze, Ah érette esenkedő Népiünk mind kitsinyek voltak az ég előtt. Megholt!* (386/8) ~ (188/63).

pihegte fn

(1)

Pihegtében: pihegése közben. *Annak virágos ölében A' sziszergő nádak közt Mellyem' erőss ~ben Bészívom e' kedves gőzt* (397a/927).

pihegve in

(1)

Epedve. *Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve már! ... Sok Lyányka a' nyugvó padonn Téged ~ vár* (230/6).

pihen i

(17)

1. Nyugalmi állapotban van. *'S a' révpartra jutott Remén' Vasmatskáján ~tem én* (365/4). 2. Alszik. *Édesdeden ~t, még a' töltt hóld haladt A' jóltévő álom' superlátja alatt* (330/889). *Kedvére ~t ágyában Engem ölelvén álmában* (429/7). 3. Szívesen tartózkodik vhol. *Egyebek mind híves hejekenn ~nek A' Dél forró heve elől fère mennek* (84/21, 196/21, 380/21). *Kegyes Dione' Szűzei! Ez a' ti martalékok Gyönyörködik 's örömmel Pihen bilintsetekben!* (104/16) 4. Vmi vhol van. *Tartsd meg, hogy tudják meg, a' kik itt el mennek E sirba hogy kinek tetemi ~nek* (210/62). 5. (Föld) termőerejét megőrzi. *Így hát ~ a' szántó föld ha termése változik* (413a/95). ~nek (84/6, 196/6, 238/19, 380/10). — ~nék (139/111). — ~jek (239/226), ~j (79/3), *pihennyen* (413a/83).

Ik: ki~, meg~.

pihenés fn

(6)

1. *Pihenést vesz:* megpihen. *Csak egy kis ~t végyen, Gondom lesz a' többire* (231/397). 2. Alvás. *Jön az álm, 's mindent ~re hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta* (201/1, 14/1). 3. (Télnek) enyhülése. *És a' kemény télnek néha nem volna ~e* (413a/886). ~e (357/50, *Pihenést* (397a/123)).

pihenni in

(4)

Nyugalomba lenni. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnyékában ~* (110/10). *Jaj! hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő Ijjesztő Tsata van bennem!* (223/11) ~ (31/24); *pihennem* (129/50).

pihent Ik: ki~.

pihentet i

(3)

1. *Pihenteti magát:* pihen. *Míg Ferkó egy lészán ~i magát, Ketté metszik lopva a' gatyamadzagát* (330/1711). 2. Vmit tart vhol. *Bellóna' markos Bátya ~i György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17). ~i (216/32).

Ik: meg~.

pihenvén in

(1)

Parlagon lévén. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestült föld*

~, össze menjen (413a/84).

Ik: ki~.

pikk fn

(1)

A francia kártyában fekete, fordított szív alakú figura. *Hiszen nem is Pikket adott az [eb] atta!* (197/78).

piksisz fn

(4)

Szelence, tárca. *El vette gróf Túródványnak Piksisét és óráját* (114/738).

pixisé (2/17), *Piksiséből* (213/88), *Pixisével* (41/4).

pilla fn

(4)

Szempilla. *Óh ha az én nedves ~m' Könnyei ti rajtatok Törlené le az én Lillám* (397a/517).

~ja (114/232) *~jokon* (330/336), *~jokról* (258/41).

pillangó fn

(6)

Lepke. *Hamar-követje a' Tavasznak, Himes Pillangó, idvez légy!* (426/2) — *Mosolygott mindenütt a' réti Viola, De reá tsak ledér ~ szárnyola* (341/14).

Pillangó (401/19), *Pillangóhoz* (426/cím), *~vá* (426/59), *Pillangóvá* (360/5).

pillangószárny fn

(2)

1. A pillangó repülésre való testrésze. *Kalapjuk szép makk tokokból, Tarka pillangó szárnyakból Volt kötve bokrétájuk* (114/369).

2. A nyájasság pillangó szárnyakkal repkedvén: a kacér kedvesség körülengve. *Már a' nyájasság is pillangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett 's játszott az Urakkal* (330/333).

pillant i

(7)

1. Vki-re tekint. *Pillants reám; 's azonnal, Szép Dóris, én elértem, Hogy érzed, a' mit érzek* (384/5). 2. (Nap) v. hova sűt. *Oda ~ a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván leszaladnak* (337/197). 3. A szerencse komorán ~ vkire: nem pártolja, elkerüli. *Eddig bár a' mord szerentse rád komorann ~ott: Még is víg húrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot* (162/3).

~ott (277/30, 307/76). — *Pillants* (384/1, 2).

Ik: meg~, vissza~.

pillantás fn

(23)

1. Gyors tekintet. *Azok a' kézfogások, Sohajtások, ~ok Nem módiból, galánságból Estek,*

hanem forróságból (309/10). *Hisz' étellel ke-tsegtette Pillantásod szívemet?* (425/62, 129/62) 2. *Pillantás nélkül: szemrebbenés nélkül, nyugodtan. Boldog ki meg esmerhette minden dolgoknak okát És ~ nélkül nézi a' félelem homlokát* (413a/1047).

~a (134/43, 204/27, 217/27, 269/9, 330/1297, 1394, 447/43), *~imat* (134/35, 447/35), *~it* (225/63), *~odnak* (136/13), *~idnak* (208/40), *~odra* (392/21), *~sal* (184/28, 330/1397, 423/28), *~okkal* (176/79), *~oddal* (455/43), *~ával* (368*/24/20).

Ö: szem~.

pillantat fn

(2)

Pillantás. *Ne kínozz, Lilla! Újabb ostromokkal; Ne hányd olly hasgató ~okkal Felém vil-lám szemed'* (320/2).

Pillantatod' (320/13).

pillantó mn

(1)

A' ~ Szemek: kacér tekintetek (320/cím).

pillantva in

(1)

Tekintve. *Egyenes tekintgetéssel Nem szokta hányni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/142).

pillantván in

(1)

Tekintve. *A' Grátziák pedig óldott övezettel Reájok ~ édes tekintettel, ... a' hintóhoz hágnak* (330/2022).

Ik: meg~.

pillog i

(1)

Tekintget. *Sokszor Herkules is orsót fog kezé-be Ha tüzesen ~ Omphalis szemébe* (76/2).

Pimpla fn

(1)

Helynév. (Orpheus lakóhelye.) *És sasszárnyaidonn engem is, édesem, A' szent ~ felé se-gíts!* (338/32)

pince fn

(8)

1. Épületnek részben föld allatti helyisége. *Bár kérkedjen sok kintsekkal a' te reményed És bőv pintzédbenn légyen is sok arany* (44/2).

2. Borpince. *Én pedig nem mégyek többé a' pintzébe, Bár habzó Nektárral kínáljon is Hébe* (219/33).

pintze (317/104, 342/10), *Pintzéknek* (219/19), *pintzébe* (317/202), *pintzébibe* (166/17), *pintzével* (413a/619).

pincelyuk fn (1)
Földalatti helyiség. *Hát azért vájták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak?* (219/61)

Pindus fn (19)
Helynév. <Pindosz, magas hegylánc Görögország északi részén. A Parnassus és az Olympus mellett a költészet jelképes hegye a görög és római irodalomban.> *Te pedig trombitád' függeszd fel fűzfára, És szállj le újonnan a' ~' aljára* (337/392). *E' két Méltóság' Nevének Zengjen ~on az Ének* (188/149). ~ (42/1, 67/5, 116/1, 162/122, 219/59, 368a/78), ~' (251/23, 267/244, 395/18), ~t (33/13, 35/4), ~unkat (188/173, 174), ~nak (29/19), ~onn (12/32, 13/29, 162/14).

pindusi mn (4)
Pindusról származó. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Tölts meg a' Pipámat* (114/9). *Pindusi* (114/1020, 432/53, 439/16).

pint fn (4)
1. Űrmérték; kb. 1,5 liter. *Sok ~, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8). 2. Egy pint űrtartalmú edény. *Ott a' ~ az orrossal Fejér borral 's pirossal* (154/26). 3. Vmiből ekkora mennyiség. *Bé megy híves hájzlijába, Fel tsap egy ~ pluttzer-bírt* (317/81). ~ (433/77).

pintes fn (2)
Egy pint űrtartalmú cserépkorsó. *Ollyan mint egy ékes Lyány, A' kezébe ~t kongat, Szép szemével katsongat* (317/117). ~ (438/36).

pinty fn (4)
Veréb nagyságú hasznos rovarirtó madár. *Danol a' patsírta 's a' ~* (350/7). *Pinty* (263/47, 397a/751), ~ek (294/11).

pipa fn (14)
1. Az égő dohányt tartalmazó fejből és a füst szívására való szárból álló dohányzási eszköz. *Másiknál már a' ~ja, Fein Knaszterrel tele* (231/65). *Kevélyen ugrattyák az Araps paripát Szíván Asiai dohánnyal tölt ~t* (25/24, 190/14). 2. A pipában levő dohány. *Méltóztasék vélem egy ~t gyűjtani* (330/1652). 3. Any-

nyi, amennyi a pipába belefér. *Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két ~val, el mehetsz; nints messzire* (161/36).

Pipája (456/68), ~t (~t (330/1703, 333/26), *Pipámat* (114/10), ~jokba (330*/171/4), ~n (330/1043), ~ra (218/19), *Pipára* (245/60), ~jához (231/95).

Ö: tajték~.

pipacs fn (1)
A mákkal rokon, piros virágú gyomnövény. *A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé válván a' tarka mezőkre leomlik, 'S a' pipatsok' bíbor fejeit mind öszvetiporja* (253/50).

pipacsvirág fn (1)
Pipacs. *Czéres kötést fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipacsvirágok 'S kék Czianák gyönyörűn vegyítnek* (418/27).

pipadohány fn (4)
I. Pipa-dohány: első fejezet (114/6). *Pipa-dohány* (114/279, 629, 839).

pipázik i (1)
Pipát szív. *Etse Úr' Hajdúja éppen ott pipázott* (330/1701).

Ik: rá~.

pipere fn (1)
Dísz. *Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szőtt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' ~je* (188/6).

pipérés mn (2)
1. Virágos. *Zefir ... Már susog a' fáknek tetején kerengvén, Majd ~ rétünknek kebelibe' lengvén* (172/16). 2. Szép. *Izzadságot kéne inkább csepegetni Hogy sem mint ~ rósát tsipegetni* (70/18).

piperez i (1)
Az asszony körül ~: az asszony dolgaival tördök. *Te most is az asszony körül ~el? De nem sokra megyünk az ilyen vitézzel* (268/47).

Ik: fel~.

pípez i (1)
Díszít. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket ~nek a' tarka Sárpákkal* (416/10).

pípezhet i (1)
Díszíthet. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal* (416/9).

pipogya mn (1)
Ügyetlen, tehetetlen. *Bászli némelly környéke-
ken annyit tesz mint másutt baszuta, liphetz ~*
(330*/173/2).

pír fn (1)
Arcot elborító piros szín. *De az ő pirossa ha-
mar elenyészett, Pírja kékké, kékje hamar sár-
gává lett* (330/910).

piramidálbokor fn (1)
Gúla alakú bokor. *A' Madárkák ... A' pira-
midál bokroknak Hűvös ernyőin belől Párjok
előtt gyengén zengnek, Vallást tésznek
szájokon* (397a/723).

piramis fn (1)
A fáraók terméskőből épült gúla alakú, hatal-
mas síremléke. *Kőhalom már, a' mit rakott
Szemiramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus,
Píramis* (237/38).

Ö: réz~.

Piramus ~ Piram fn (13)
Személynév. *Piramus és Thisbé Historiájának
le fordítása Ovidius Metamorphosessából*
(77/cím). *De sírjál Piramé! panaszolkodj
Thisbé* (77/87). *Oh Thisbé hív, Piram, kelly
fel! És szoll szíved fele, nézz fel!* (45/11)
Piramus (45/1, 2, 77/cím, 111, 173, 263, 263,
267, 297), *Piramusnak* (77/21), *Piramusba*
(77/29).

Piréne fn (1)
Helynév, a Pireneusok. *El ment túl ~ hóval
telte határán Áldozatot tenni Szent Jakab oltá-
rán* (96/3).

pirít i (2)
〈A nap heve〉 pirosas színűre fest. *Ah! az én
orczáim asznak, Engem a' nyár süt, ~*
(289/16).
~á (413a/802).

pirítván in (1)
Pirosas színűre festve. *Űzi már ujj fénnye, ~
az eget, A hajnal tsillag az tündöklő sereget*
(83/5).

pirók mn (1)
Sárgás-vöröses. *A' ~ Kenderike 'S a' Pinty
hegyes fütyöt tészten* (397a/750).

piros mn/fn (40)
I. mn Élénk, világos árnyalatú vörös. *Piros*

*orczádnak rózsájára Ámor új-új pecsétet
nyom* (430/33). *Az ég allyát ~ bársonnyal
prémezi, 'S aranyos tsipkéekkel körül övedezi*
(89/7). *A sajtó örvendő lármával tsikorog, Ol-
dalán a' ~ nektár zúgva tsorog* (199/50). *Most
egyszer lehetett látni valahára, Hogy ő ~ színt
is vehetett magára* (330/908).

~ (69/19, 87/11, 89/4, 148/24, 177/27, 199/11,
238/80, 239/51, 83, 330*/181/2, 2 373/18, 40,
87, 397a/335, 772, 1032, 413a/858, 418/27),
Piros (148/25, 169/76), ~s (77/32, 87/5, 30,
162/93, 93, 216/88, 249/33, 273/9), ~nak
(77/230), ~sal (154/27).

II. fn Piros szín. *Haj, Lilim! hósín öledre A'
~ mint illenék!* (289/8) — *Tsillámló ~sa
nyusztos kalpagjának Szégyeníti haját az
anglus Dámának* (82/27, 256/25).
~sa (273/3, 330/909).

piroslik ~ pirosollik i (2)
Piros színben látszik. *Miként pirosolnak, Mi-
kor meg hajolnak Fényes szárai, Márvány
tombjai* (139/72).
piroslott volt (317/253).

Ik: átpirosollik.

pirosló mn (15)
Piros színben látszó. *A rózsákon által fényle-
nek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái, Mely-
lyek titeket meg igéztének* (139/27). *A' Nap a'
magos tetők közt hintáját már fel tolá, A' ~
estve utját bársonyával rajzoló* (161/16).
~ (28/1, 82/30, 89/17, 256/28, 321/11, 330/
191, 264, 290, 397a/339, 413a/261), *Pirosló*
(64/13, 77/225, 169/72).

pirosság fn (3)
Piros szín. *Patyolat ortzáján a' fénylő tsinos-
ság Között jádzodozik gyengéded ~* (77/56).
~ (413a/434), ~a (231/368).

pirul i (6)
1. 〈Vkinek az arca〉 pirossá válik. *Le sütöd sze-
mérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — moso-
lyodol — óh érzesz érettem* (143/52). **2.** 〈Gyü-
möles〉 fokozatosan pirosra érik. *'S a' szőlők
rigóknak való hitván fűrttel pirúlnak* (413a/
585). **3.** Perzselődik. *Őt Zónája van az Égnek.
Egyik a' forró delen, Szüntelen pirúl a' nap-
tól, tűzbe lábbog szüntelen* (413a/243). **4.** Az
ég ~: hajnalodik. *A' sáfrányozott Ég már*

gyengén *pirúla*, 'S a' homály és álom egyaránt *hígúla* (452/11).

pirúlnak (413a/981). — *Pirúljon* (173/20).

Ik: *el~, fel~.*

pirulás fn

(2)

(Vki arcának) pirossá válása. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirulásodban, Hogy Nítze Szerelembe van* (460/3).

pirulásodból (143/53).

Ik: *el~.*

pirulni in

(1)

Pirulni szokott: pirossá válik. *A' Széltől pirulni szokott mindég az arany Fébe* (413a/435).

pirult in

(2)

Pirossá vált. *A' Napnak ... Haldokló sugári halaványá lesznek, Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (200/4, 4/4).

Ik: *meg~.*

pirulva in

(2)

Elpirult arccal. — *...magam is tsakugyan örvendek, Hogy ditséretidről tisztetem most szólni, A' mit te pirulva szoktál volt hallani* (454/834).

Pirulva (231/444).

pirulván in

(2)

Elpirulva. 'S Rózsa színekkel *pirulván* Gyenge szája lánggal ég, 'S Tsókokat rak rám *pirulván* Két fagyos kezemre még (249/81–3).

piskáló fn

(1)

Női szemérem test. *És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz piskálóba, Gyakran belé mártogatnám Végig a' ~ba* (169/132).

piskóta fn

(2)

Piskótatésztából készült, puha sütemény. *Jőjön az asztalra auszprung és ~, Azután pendüljön mindjárt egy friss nóta* (330/453).
~ (114/89).

pisla mn

(1)

Pislákoló. *A' halotti métések ~ fénnyel égne* (306/38).

pislog i

(5)

1. Szemhéját többször gyorsan lezárja, majd felnyitja. *Úgy ~ békült szeme' két tájéka, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka* (330/225). 2. Lopva néz vhoval. *De én e' Remek-*

benn fogyatkozást látok, Mellyre ti el-fogott szemek ~átok (127/28). 3. (Csillag) el-eltűnik. *Már alélva ~ szép fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak* (89/1).

Pislog (133/59), *Pislogott* (330/1846).

pislogó mn

(2)

1. (Szemhéj) többször gyorsan lezárul, majd felnyílik. *Húzd öszve, 's tsak félíg nyíjjon ~ szemed-fénnyel Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyel* (162/55). 2. *Pislogó oltár:* gyertyafényes oltár. *Itt áll mohos fala Hazánk' templomának, 'S ~ oltára annak angyalának* (306/8).

pislogva in

(3)

1. (Szemhéj) többször gyorsan lezárulva, majd felnyílván. *Ni, ni, szemeim, ... Ni, ni, vigyázatok, De fényetek rezege ~, Hol össze vonul, hol ki düllyed* (139/16). 2. (Csillag) el-eltűnve. *Egy néhány tsillagok már ~ égne* (83/1).

Pislogva (397a/140).

piszkafa fn

(1)

Férfi nemiszerv. *Ő is ha tűz kapott a' ~jába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába?* (239/97)

piszkafázott in

(1)

Piszkafával megütött. *'S úgy bele bolondult ezen várívásba, Mint a' ~ matska a' fingásba* (239/102).

piszkálgat i

(1)

Bökdös, kotor vmit. *Frissen ~nék benne, Hogy lángra erősödne* (169/125).

piszkálhat i

(2)

(Hegyes eszközzel) kotorhat vmit. *Flaskót emelgethet 's fogát ~ja* (266/10, 310/10).

piszkálni in

(1)

Bökdösni. *Nem kívánok én csuklóig Kezemmel bent vákálni, Csak kívülről babrálgatni, Van itt mivel ~* (169/120).

piszkáló fn

(1)

Férfi nemiszerv. *És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz ~ba* (169/130).

piszkol i

(1)

Piszkol vmit: terhel vmit vmivel. *Vétkes vagy, ha szerelmes vagy: De titkolván Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bünnel tiszta Szívedet* (460/7).

pisszeg i (1) Nemtetszését fejezi ki. *Ámor a' fejét búvában Balra hajtá, 's piszege* (428/42).

pisztoly fn (4) Fél kézben tartható, rövid csövű löfegyver. *Eggy töltött ~t húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/842). ~ (114/667), *pisztolom'* (322/47), ~ának (114/703).

Pithias fn (1) Személynév. *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hív Dámon!* (63/30)

pitizál i (1) Iszogat. *Vígan ma barátom! és ha ~unk, Mantziról is eggy két sort dallarizálunk* (199/105).

pitvar fn (18) 1. Udvar, tornác. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed, A' nagyok' tsalárd ~át Szív szakadva keresed* (205/11, 16/11). *A' Halhatatlanság ~a, 's mennyei Éltűnknek itt nyílnak örök esztendei* (188/35). *Ő a' mennynek ~a körül A' Ditsőség' trónusában ül* (299/107). 2. Vminek a helye. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelid Múzsáknak, ott van ~a a' fejér Jótételeknek* (439/34). 3. Pitvarral okádja: bőven adja. *Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját ~ral nem okádja* (413a/1017). ~a (162/44, 306/74, 432/59), ~okat (396/24), *Pitvarait* (395/8), ~ába (162/99), ~ban (330/898, 1635), ~ában (299/74), ~ából (337/295), ~ától (397a/267), *Pitvaráig* (307/20).

pityeregtet (1) Elkese-rit. *Ámor minket ~, A' bor nevetés közt megyen: Ámor akárkié legyen, Nékem a' bor kell ám* (154/36).

pityergés fn (1) Siránkozás. *Sohajtozások, és Beszédek, Panaszok, Pityergések folyának* (170/18).

pityke fn (1) Pikkely. *Adj ~t és pántzélt a' hal derekára* (453/34).

pitymallik i (1) Hajnalodik, világosodni kezd. *Mert már a'*

hajnali kakas-szó is hallott, Szőkült már a' hidedg setétség, 's pitymallott (330/1842).

pitymalló mn (1) Derengő. *Harmóniás dal tölté-be A' ~ ligetet* (397a/68).

planéta fn (6) 1. Föld. *'S ez egész Plánétán egy tsepp víz sem volna: Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtetett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/258) 2. Égitest, csillag. *Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies ~ lakások ezeknek* (454/466). ~ (330*/143/1), *Planétának* (454/66), *Plánétában* (454/523), *plánétával* (307/102).

plánta fn (17) 1. Palánta. *A' mint nő a ~, az égnek harmatja Mikor reá kövér tseppjeit hullatja, Úgy nevedj te is testbe, és lélekbe* (215/147). 2. Fialat növényi sarj. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája* (413a/590). *A' forgó szél öszve tördeli a' fákat El sodorja a' szép vetést és ~kat* (86/22, 198/22). 3. Növény. *Őszszel minden ~k, a' víg kikeletnek Díszei, sárgulva porba temettetnek* (65/1). ~ (201/72, 454/624), ~k (330/1922), *Plánták* (330*/200/8), ~it (397a/369), ~kat (3/11), ~k-nak (330*/200/13), *Plántáknak* (330*/200/17), ~ba (453/250), ~kban (330*/200/10), ~kból (330*/200/22), ~kra (1/20).

plántaélet fn (1) *Vki ~e: vki hamvaiból nőtt növény élete. Míg nem egy kérődző állat utoljára Plánta életének végére nem jára* (453/256).

plántagyökér fn (1) Növényi gyökér. *A' plantagyökerek által felszívódnak, 'S belőlők a' fűvek 's barmok táplálódnak* (454/621).

plántál i (3) Ültet. *Sírára rózsákat ~ok* (421/39, 127/39). ~unk (398/8).

lk: el~.

plántáló in (2) 1. Ültető. *Bálint élj sokáig, sokáig, A' szöllőt ~ Noénak napjáig* (266/34). 2. Tápláló. *Míg nem egy kérődző állat utoljára Plánta életem-*

nek végére nem jára Így mint ~ nedv, vérré 's tejjé váltam (453/257).

plántált in (1)
Ültetett. *Maga a' föld bő nedvet ad a' ~ olajfának* (413a/972).

Ik: be~.

plántáltatik i (1)
Helyeztetik. *Virágozzál, szép Rózsaszál! Jó szüléid' kertébe, 'S kikeletkor plántáltassál Egy jó ifjú ölébe* (414/3).

Ik: által~.

plántálva in (1)
Üritve. *Sok mustos kólika sok hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van ~* (87/48).

plánium fn (4)
Terv. *A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja* (330/1000).
planumod (453/265), ~ (231/54), *Plánummal* (195/36).

platán fn (1)
Platánfa; hámló kérgű, terebélyes diszfa. *Majd a' túlsó part' lejtőjébe Honnan barátság' szózatit Hallok a' Plátánok' berkébe* (455/23).

platanusfa fn (2)
Platánfa. *És imé egy új sír szemembe ütközött A' sorba ültetett ~k között* (306/110).
Platanusfán (413a/595).

Plátó fn (2)
Platón. ⟨Görög filozófus (i. e. 427—347)). *Meg tekinti meg vi'sgálja 's itéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott ~* (111/26).
Plátom (454/715).

plébános fn (2)
A plébánia élén álló lelkész. *Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba* (92/113).
Plébánus (113/14).

pletyka fn (1)
Bizalmas, tapintatlan híresztelés. *Én pedig azt mondom, hitvány ~kra ne hajtsál* (315/17).

pletykabeszéd fn (1)
Pletyka. *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlán, ... A' konyhára hordják a' pletyka beszédet* (330/1659).

plezúr fn (1)
Seb, horzsolás. *Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszúrt kap a' heves Tsatába* (238/98).

ploce (gör) (1)
Azonos alakú és azonos szófajú, de más-más jelentésű szavak ismétlődése. *Uram, éltesd ezt a Cotzét, Hogy egyen meg sok száz ~t* (227/11).

Pluto fn (12)
Személynév. ⟨Az alvilág istene⟩. *De Plútó pap természete Sem szenyvedhetne tovább* (92/162).

Plútó (5/1, 92/106, 177, 183, 254, 413a/284, 453/207), *Plútó* (223/24), *Plutót* (92/66), *Plutónak* (399/8), *Plutóra* (92/249).

Plutóné fn (1)
Személynév. ~ ágyas házáig most lekalyimpáztatod, *Majd a' tsillagokon felyül fel mon-golfiroztatod* (358/11).

Plutzerbier (ném) (1)
Hordós (csapolt) sör. *Bé megy híves hájzlijába Fel tsap egy pint pluttzer-bírt* (317/81).

p. o. (3)
Példának okáért. *Rideg annyit tesz, mint egyedül való, magános; ~ rideg fa, rideg marha* (330*/150/3).
~ (330*/188/2, 330*/205/2).

Pó fn (1)
Folyónév. *Állítsatok néki oszlopot a' ~nál* (337/402).

pócol l. **polcol**

poculatim (lat) (1)
Poharanként. *Tegyünk le minden maskarát, 'S már most no, ~ Ígyunk vidor barátim!* (166/23)

pocs Ő: locs~.

pocsos Ő: locsos~.

Pócs fn (1)
Családnév. *Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára ~nak négy hűrű Brátstsára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek a' Bodzafára* (243/7).

pocsék mn (1)
Pocsékká tesz: tönkretesz. *Kopog a' jég-eső,*

tördel mindenegyet, Mind potsékká teszi a' szántó földeket (198/28).

pocsolya fn

(1) Pocsolyába foly: lezüllik. Héj Vízivók! Be sűrű Potsolyába foly világtok! (354/7)

pocsos Ö: locsos~.**podagra fn**

(2) Köszvény. Sok nagy pénzes Úraságra A' Betsület 's a' podágra E' miatt jön úgy reá (317/223).

podágra (239/79).

pódium fn

(1) Emelvény. Azt mondja a' hajdú kin' a' ~on (340/10).

podvás mn

(3) Pudvás, korhadt belsejű. Gyenge rózsabokor kesereg búvában Egy podvas vén fának hideg árnyékában (298/2).

~ (327/47), Podvás (397a/832).

poéta fn

(72) Költő. Ne mássz porba a' föbbe knél, Zengi egyebet keserve knél, Nagyobb vagy Te mind ezeknél Azzal: hogy Poéta vagy (280/32). Poéta lesz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak (437/6).

~ (128/cím, 287/31), Poéta (103/6, 235/9, 262/3, 270/cím, 280/4, 8, 12, 16, 20, 24, 305/16, 53, 330/88, 358/33, 34, 372/9, 373/108, 397a/228, 424/35, 452/10), Poëta (16/cím, 33/cím, 53/1, 88/cím, 233/9, 249/74), Poeta (349/24), Poéta' (235/28), Poéták (132/1, 7, 13, 267*/13/10, 330/1424, 358/18, 373/137, 454a*/26/10), Poéták' (368*/24/9, 373/121), Poëták (53/3, 111/50), Poétám (162/117), Poëtája (267*/18/9), Poétája' (428/159), Poëtája (216/11), Poétáik (418*/176/3), ~t (419/2), Poétát (180/5, 267*/12/4, 319/45), Poétákat (358/4, 368*/24/5), Poétádat (413/25), Poétának (93/cím, 219/43, 245/42, 305/8, 452/64, 454a*/257/1), Poétáknak (110/39, 225/33, 135), Poétába (342/21), Poétákba' (132/cím), Poétákban (323/cím), Poëtánál (111/56), Poétákhoz (337/388), Poétává (310/2), Poetává (266/2).

poétafestés fn

(1) Költői kifejezés. De minden íge és nyelv,

Minden poéta-festés, Szép elme 's érező szív, Elégtelen, csekély, szűk, Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/5)

poétai mn

(7) Költői. Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai lélek (213/114). Poétai (259*/205/3), 267*/14/1, 418*/173/4), Poëtai (7/cím, 31/27), Poetai (453/188).

poétaisten fn

(1) Apolló. <A költészet istene a görög–latin mitológiában.> Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene sorvad (395/19).

poétás mn

(2) Költői. Titkot énekelek, olly titkos esetet, Mellyet tsak Poétás lélek szemlélhetett (225/32). Poétás (358/26).

poétaság fn

(1) Költői mesterség. Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32).

poétatűz fn

(1) Költői lelkesedés. Ha most nem édes énekem, 'S nem ég Poéta-tűzzel: Ne bánts! (437/2)

poétizálás fn

(1) Költői leírás. Ez a' Rózsalugas, ez a' Fülemile, és ez a' ~ nem költeményes gondolat, hanem természet után van festve (432*/204/6).

poézis fn

(13) Költészet. Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nekem Szent Poësis Mindenem (97/3). Poézis (114/262, 267/19), Poësis (245/49), Poësis (13/cím, 241/2), Poézis' (396/cím), Poézisom' (424/cím), ~t (454*/256/10), Poësis (342/26), Poësis (13/26), Poësisben (442*/222/3), Poézisával (267*/12/6).

pofa fn

(5) 1. Arc. Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két ~ja (92/255). 2. Száj. Ékesen-szóllóbb ő, mint akármelly Kofa, Meg is van edződve ortzáján a' ~ (330/1084). ~dat (61/35, 254/31), ~val (330/1786).

poffang i

(1) Pöfög. Mi hármóniátlan lárma jön fülembé, ... mintha az elfőtt kása ~ana? (330/211)

pofók mn (1)
Pufók, telt arcú. *Midőn a' ~ Tyrhenus fű elefánt sípokot* (413a/720).

pofon hsz (1)
Arcon, arcul. *Kedves Kis-Asszony! (:reménylen Nem fog tán ~ ütni?:)* (169/134).

pogácsa fn (4)
Zsíros v. vajos tésztából készült kerek sütemény. *Még a' mellé ~t is Sütök egy jó tepsivel* (169/149).
~ (169/157, 165), *pogácsánkat* (413a/941).

Ö: len~.

pogány mn/fn (6)
I. mn Több istent hívő vallással kapcsolatos. *Erre van itt a' tzélozás; valamint több régi ~ tzeremóniákra* (330*/166/3).

II. fn 1. Pogány ember. *Ezt ifjak, vének, lányok, Mind keresztények 's ~ok, Tisztelik mind egy aránt* (317/216). 2. Kegyetlen férfi. *Ah, elmégy hát ~! És itt hagysz engemet: Állj meg, és először verd által mellyemet* (268/101).
~ (454/441), *Pogányok* (267*/19/9, 454/683).

pogányság fn (2)
A törökök összessége. *Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogányságnak, Melly mindég rablója volt Magyarországnak* (79/11).
Pogányságra (78/30).

pohár fn (24)
1. Rendszerint üvegből készült kerek szájú kisebb ivóedény. *Tört a' ~, palatzk; tányér tátza tsörgött* (330/1471). 2. Ez az edény a benne levő itallal. *A' mely örömiunket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/30). 3. Ennek az edénynek a tartalma, a benne levő ital. *Béke! Frígy! ... Négy betű: négy-négy poharat csapok fel Értetek én is* (287/15). *Tajtétkzó poharát Carnevál kiüssza* (330/365). 4. Keservvel folyik vkinek egészen a ~: nagy a bánata, szomorúsága. *Nevem nem Mária lészen Hanem Mára már, Mert keservvel folyt egészen Nékem e' ~* (299/34).

~ (248/39, 330/1772), *poharat* (287/59, 413a/928), *~t* (287/1, 330/349, 353), *poharát* (269/18, 418/32), *poharakat* (228/2), *~tokat* (219/11), *~ba* (162/107, 319/20, 336/34), *Pohárba* (413a/651, 438/42), *poharába* (120/1, 308/48), *~ral* (310/34).

pohárnokné fn (1)
Uraságnál az ital női felszolgálója. (Hébe volt az örök életet biztosító nektár őrzője és annak felszolgálója az Olümposzon.) *Ebből szülte a' hasonlíthatatlan szépségű Hébét, az ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' ~ját* (330*/202/11).

pók fn (1)
Vki erszényét beszötte a ~: fukar. Ezt mondom, ha hozol, Fabull Barátom! Lessz itt jó vatsorád; mivel Katulod' Erszényét be szötte a' pók! (140/8)

pókhálóz lk: be~.

pokol fn (30)
1. A túlvilági bűnhődésnek, szenvedésnek, ill. az elkárhozottaknak a helye. *A szerentse változó ... Azért repül veled az ég tetejére Hogy mélyebben vessen a' ~ méjjére* (55/14). 2. A föld forró belseje. *Bömböl a' föld 's küszködik magával, Kívül echóztattya a' romlást lármával. Belől a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyilván árvízint omlanak lángjai* (195/17, 59/17). 3. Az alvilág. *Ténari öblei poklok' üregének Olly kietlen ködben tán nem kerengenének* (237/75). 4. (Indulatos beszédben, elhomályosult jelentéssel.) *Minden gondot kergessetek Ördögbe ~ba* (154/4). *Diktom, faktom! vesz-szen ~kurvannyába!* (330/1130) 5. Kínokkal teli állapot, körülmény. *Mikor az irigység és a' bal itélet Miatt ~lá lett rá nézve az élet* (453/164). 6. Gyomor. *Igyunk barátim! a' komor Bú lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis ~ meg ázik* (166/4).
~ (409/21, 454/36), ~' (191/14, 454/438), *Pokol* (216/118, 413/48, 413a/43, 453/66), *poklok* (413a/253), *Poklok'* (399/7), *poklot* (216/119), *~nak* (77/283, 410/30), *Pokolnak* (257/83), *Pokloknak* (223/6), *~ba* (257/40), *~ban* (330*/165/6), *Pokolra* (195/27), *poklokra* (454/473, 465/7), *Poklokra* (59/25), *~ig* (59/6).

Ö: ördög~.

polacca (ol) (1)
Alla ~: lengyel módra. Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak erede (330/536).

palc fn (4)
1. Fal mellé állított nyitott állvány. *Észre veszi*

hogy egygy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot rágitskálja belől (141/4). **2.** Ruha-kiegészítő. Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot, Mellyből görts farának tsinált vala póztot (330/602). **3.** Magas rang. A holdnál ingóbb név kedvének szellője Lett amannak magos poltza emelője (83/50). **4.** Erkölcsei tekintetben elért magas fok. Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekre' is (368a/94).

polcol Ik: fel~.

polcolt in (1)

Épített. Mert nállok a' tág kapukra póztolt kastély garádjá A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja (413a/1016).

polgár fn (10)

1. Város teljes jogú lakója. E' régi Városnak tsinos Polgárjai, ... Köszönöm valamit erántam tetetek (454/979). E' bölts fejek' intézésén meg nyugodni jobb lészen. Mert lám a' felsőség ellen egy két Pogár mit téssen (326/48). **2.** Állampolgár. A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj ~okká Ők a' Respublicába (114/478). Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem mivelték? Hány ~ Búnyikká, Hogy jóba nem nevelték! (334/16) **3.** Az ún. harmadik rend tagja, haladó gondolkodású ember. 'S e' szigetnek egy szögébe Mintegy Russzó Ermenonvillébe Ember és ~ lesznek (304/56, 435/56). **4.** Világ ~a: kozmopolita. Sőt kijebb tsapongván a' Népek' sorsára, Hol örült, hol búsult, mint Világ' ~a (313/10). ~ (395/29), Pogár (326/7), ~t (453/205).

Ö: világ~.

polgári mn (4)

1. Polgári cserfa: nem katonai érdekért kapott cserfakoszorú mint kitüntetés. Kit Bel-lóna' babérjával, Kit ~ tserfával Jegyez ki a' Tisztelet (415/38). **2.** Polgári had: polgárháború. Második emberkort tipor a' ~ had im-már 'S önnön hatalma dönti Róma' városát (327/1). Polgári (257/65, 445/26).

polgártárs fn (3)

1. Ember, embertárs. A' magyarok' kegyes Is-tenét imádtam, Hogy illy magyar szívű ~am' láttam (237/132). **2.** Vki-vel azonos állampol-

gárságú személy. Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus hab-jai Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/148)

Polgártársaidat (348/14).

Polimnia fn (1)

Személynév. (Polymnia, vagy Polyhymnia, a muzsikának az istenasszonya.) Ő a' kegyelmes Isten, ... Ő int ~nak; 'S mennybéli zengzetével Olvasztja szíveinket (319/42).

Polinézia fn (1)

Helynév. Polynesia melly a' XVIII Században fedeződött fel (379*/51/2).

politia (lat) (2)

Műveltség, illendőség. Ördög vigye Palotá-dat, Vízbe zárt Venetziadat, Már e' nem Poli-tia (114/230). Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük Ha tudjuk a' Politziát (377/2).

politika fn (4)

Az államhatalom megszervezése, gyakorlása. Amott a' Tanátsos gombolygat praktikát A' nyavalya tőri itt a' Politikát (337/72). Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhetjük, 'S Nálók az újj Politicát Javunkra bé vihetjük (114/485). Politika (195/44), Politicát (114/391).

politikus fn (1)

Politikával foglalkozó közéleti személy. Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában (368/73).

politura (lat) (1)

Műveltség. Eddig, úgymond, mi mindeneknél A' hal nyelv vígeála Kárára egész Hazánknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy hátráltatására (114/502).

Polixenes fn (1)

Személynév. (A fiatal Csokonai téved, Philoxenus-t kellett volna írnia. Őt küldte kőbányába a zsarnok Dionüsziosz, mert nem dicsérte rossz verseit.) Ha az igaz lelki jó ~nek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit dítserni (12/5).

pólus fn (6)

1. Sark. Terjed híre szent nevednek Egy Pólus-tól más felé (397a/900). **2.** (Szembeállításban:)

két ellenkező pont. *Félre Kétségek! — im általragyogván Czenki Napunk a homály' tsoportján, A' múltt 's jövőndő' Pólusit is süti* (418/105).

Pólus (220/2, 330*/200/4), *Pólust* (337/174), *Polusunkat* (413a/255).

pólyálván in

(1)

Bepólyázva. 'S *Pólálván selyem rongyába* (114/86).

Polynesia l. Polinézia

polyva fn

(1)

Pelyva, szalmának és az üres kalásznak nyomtatáskor keletkező törmeléke. *Tsekély haszonnal töretdel ~t termő szalmádat* (413a/205).

Pomóna fn

(1)

Személynév. <A fák gyümölcsét óvó isten-asszony.> *Pomóna rak rá ritka gyümölcsöket* (418/25).

pompa fn

(28)

1. Fényes, láványos, ünnepélyes külsőség a hatalom, gazdagság, előkelőség kifejezésére. *Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' ~ a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/20). 2. Vmely cselekménynek megünneplése; ünnepélyesség. *Az ütközetek után solennis örvendező ~t tsináltak vitéz elejink* (267*/13/1). *Az egész napnak ~ját Szégyennel borítja bé* (397a/419). 3. Színekben, hangokban, formákban megnyilvánuló gyönyörködötető változatosság, gazdagság. *Ki nyiltam mint virág a' nyájas meleggel Mikor a' fiatal Tavasz ~jának Zöldellő részeim ujjabb dísz adának* (453/253). *Maga a' Természet, melyet Olly szépen tudsz festeni, Körülte a' ~ helyett Gyászban kezdett sinleni* (428/19). *Hány kastélyt láttam díszeskedni, Hány város' ~ja bájolt Miolta véled esmerkedni, Oh szép Lilla, szerentsém volt!* (379/110). 4. Fényes, gazdagon díszített öltözet. *Kik rózsákkal koszorúzza Kiválasztott ~ban, Énekeltek a' Szépnemnek Oltáránál sorjában* (307/58). 5. Fénylő szépség. *Már alélva pislog fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak. Bíbor ~jokkal már mindjárt elhalnak Fel-ébredésére a' piros hajnalnak* (89/3). 6. *Vki szívének ~ja:* a kedvese, szerelme. *És te, szívemnek ~ja! Légy jobb hozzám, mint az Ég* (443/193).

~ (330/111, 415/15), *Pompa* (377/29), *~ja* (397a/1121, 453/217), *~i* (139/10), *~t* (201/39, 209/1, *~ját* (413a/1095, 454/426), *Pompáit* (445/18), *~nak* (148/13), *~jokra* (397a/539), *~val* (90/22, 114/410, 330/cím, 48, 400/47, 73).

pompás mn

(39)

1. Pompában gazdag, fényűző, díszes. *Még a' ~ Bétsben töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet* (279/7). 2. A maga nemében igen mutató, szemrevaló, külső szépségével elragadó. *A Városok rakás kövekbe omlanak Az égből a' ~ tornyok le hullanak* (59/12, 195/12). *Felhág hát oltára' ~ grádistára A' szép Szűz* (306/233). 3. Pompájával tündöklő, pompázó. *Mutogattya magát a' ~ természet (1/1). A' ~ Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). *Ekkor víg nevetésünkel A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortáját fel* (148/35). 4. Elsőrendű, nagyszerű. *Tökélletes tehát, mind így ítélnének, E' ~ munkája a' szép Természetnek* (421/26). *Pétervára ... az Orosz Tsászár lakvárosa, ahol ~ szánkázások tartatnak* (330*/140/7). 5. *Pompás ajándékkal:* sok pénzzel. *Pompás ajándékkal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/59). 6. Megfelelő. *Szerelmem ~abb sírt nem talál. Itt legyen én elfeledve — elrejtve* (349/1). 7. *Pompásan, ~on:* nagyszerűen, igen jól. *És Északnak minden szépsége ~on Láttatik egynéhány szánkában Summáson* (330/105). *Pompáson vezérli a' lovas sereget* (330/136). ~ (25/5, 114/84, 123/32, 148/54, 190/5, 199/23, 216/84, 239/153, 330/1875, 397a/147, 400/88, 405/34, 413a/505, 445/10), *Pompás* (306/181, 396/7, 400/5), *~an* (193/42), *Pompáson* (259/192), *~onn* (244/28); *~abb* (61/26, 239/27, 254/26, 330/1867, 330*/200/17), *Pompásabban* (330/84).

pompátlan hsz

(1)

Megünneplés nélkül. *Nohát ha ~ hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/25).

pompáz i

(1)

Örömportákkal ~: diadalkapukkal díszít.

Pompáznám örömportákkal 's tündöklő tűzi-munkákkal Buda 's Pest' piattzait (415/10).

pompázni in

(1) Ékeskedni. *Bűszke Jázminotskák, ... Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltáránál: Így egy napnak Hajnalánál Tsak tovább éltek volna (150/19).*

pongó fn

(1) Egyfajta majom. *Futnak űk, — én fádom, 's — a' tűzért szaladok. Hah! ... Hogy e tűzről is az ember jut eszembe? A vadak e' körül meg nem mernek állni, A' Pongó szereti, de nem tud tsinálni (454/310).*

pongyola mn

(1) (Szőlő) *pongyola ága: ferdén nőtt hajtása. — ... és ~ ágát nevelhedd szebben (413a/913).*

ponktom msz

(1) Punktum, ezzel vége. *És engedd meg, hogy mülassunk Érted még egy sort ihassunk. Mert a' tanyát már elbontom 'S mondom: Éljen Éva! 's ~ (438/54).*

Ö: fény~.

pont fn

(35) 1. A térnek igen kis kiterjedésű eleme. *Utoljára sem látjátok Egy ~tal is közelébb A' fene-két, mint láttátok Partja' széléről elébb (397a/914).* 2. Térségnek, vidéknek vmely (kisebb) része. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, ... Te vagy a' ~, mellynél a' vadság el-tűnik Te vagy, hol az ember érezni megszűnik (313/121).* *Felhágott már a' Nap a' Dél hév ~jára, Egyenessen omlik lefelé sűgára (380/1, 196/1, 84/1).* 3. Vminek vmely szempontból figyelmet érdemlő része. *Tán ezzel is rová-somnak Háladói indulatomnak Egy ~ját lefize-tem (308/24).* *Esküszöm; 's e' szent hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom (275/9).* 4. Idő(pont), pillanat. *Óh gyá-szos végezés' irtóztató ~ja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja (63/7).* *Óh Idő, futós Idő! ... Nem lehet jelenvaló, Csak múltt, 's jö-vendő ~ lehet te benned (288/62).* *Hanem tartsd magadat minden ~ban készen, Mintha készen volna már sírod egészen (217/45).* *Ez elválás' ~ján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet (454/905).* 5. *Pontban: pontosan. Formája Gothika, és oly-*

lyan volt ~ban, Mint a' Káptalannak templo-ma Pozsonban (306/185). *Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket váró fátumoknak, Mellyben rendre meg van írva a' jövendő, Pontba ki van szabva nap, hónap, esztendő (306/144).* 6. Szövegnek vmely megjelölt szakasza. *Így sok fáradságot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed ~jára érhetnél (126/42).* 7. Szempont, tekintet. *E' boldogúltt lelket illy ~ból tiszte-lem; Tsuda, egy gyengében illy erő 's értelem! (454/817).* 8. Rész. *Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő ~ban Az Uraknak; melly is áll e' három Pont-ban (330/1141–2).* 9. *Pontról ~ra: pontosan, tüzetesen. A' Levegőégnek felsőbb Országá-ból, Mindent ~ról ~ra láttam a' szánkából (330/100).*

~ja (217/21, 330/387), ~ya (15/21, 77/5, 295, 204/21), ~ot (454/663), ~ját (306/160), ~ba (55/19, 191/19), ~ban (454/332), ~jára (217/57, 279/15), Pontjára (134/144, 447/138), ~yára (81/15).

Ö: dél~, közép~.

pontinai mn

(1) Víznév. (Mérges kigőzölgéseiről hirhedt mo-csaras terület Latium tengerpartján.) *A' Pon-tinai tó lehell ilyen szagot (239/119).*

pontos mn

(2) Hiba nélkül működő. *Hanem, vígyáz a' ter-mészet, 'S nintszen forgásiban hízak és enyé-szet; Pontos forgásának örök karikája Egynek elmúlttával másikat táplálja (454/629, 201/77).*

Pontus fn

(6) 1. Víznév. (Fekete-tenger.) *Az ősz Duna vígan duplázta harsait 'S megtanítja rájok tomboló hajjait, Leküldi vivátját a' ~' torkáig (400/95).* 2. *A mi földünk ~a: Balaton. Ó, a' ki földünk ~a' hajjait Törvényre húzá (418/85).* *~ (313/146, 313*/99/1), ~ba (413a/68), ~ig (313/140).*

pontusi mn

(2) Pontus melletti. *Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókát (337/239).* *Pontusi (413a/219).*

Pope fn**(2)**

Családnév. (Alexander ~ (1688–1744), angol moralista költő.) *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kofyfity stutzerrel* (197/95). *Póp* (290/11).

por fn**(84)**

1. A talajról v. más szilárd testről levált finom szemcsék tömege. *Egy illy hús essőért hán-szor sohajtozott A kit az izzadság 's a' ~ be sározott* (86/36, 198/38). **2.** Föld. *Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen ~ fedi Béts alatt* (386/2). *Te pedig a' ~ba nyugodj meg, hólt testem, Míg a' ditsőségre fel kelsz, mit ke-restem* (213/123). **3.** Holttest maradványa. *Tsak tsupa ~, hamu lett belőlem* (396/32). *Hogy a' semmiségbe testem vissza szálljon, 'S belöllem tsak eggy ~, és tsak egy név vállyon?* (201/36, 454/598). **4.** Áldja ~át: hálás szívvel emlegeti. *Árpád — az az Isteni Férjfi A' kinek áldja ~át, még a' késő maradék is!* (450/12). **5.** *Testét adja a ~nak:* meghal. *Lehetnék nézője im-ez arany kornak: Vigan adnám osztán tes-temet a' ~nak* (306/162). **6.** *Porba temettetik, vész: elpusztul, elfelejtődik. Ősszel minden plánták, a' víg kikeletnek Diszei, sárgulva ~ba temettetnek* (65/2). *Majd megbüntetendő ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre ~ba vesz Tsúnya döllyfösséged* (257/203). **7.** *Porba temet vkit/vmit: elfelejtet vkit/vmit. Halál 's irigy ~ba nem temet Egy Czinderyt 's annyi érdemet* (299/125). *Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta ~ba nem temet* (163/20). **8.** *Porba fektet vkit: elpusztít vkit. ... ezeket is a' leg tettőbb korba Ez a nagy ellenség [a halál] fekteti a' ~ba* (215/38). **9.** *Porba leesik: meg-bukik, leszerepel. Az Ugorka Fánn is Naran-tsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' ~ba le esett* (248/24). **10.** *Porban mászik: megaláz-kodik. Ne mássz ~ba a' főbbeknél* (280/29). *Ezért Nemes Lélek legyen bennetek, melly sem sorba A' büszkéssel ne repdessen, sem ne másszon a' ~ba* (241/22).

~ (259/221, 395/24, 397a/208, 454/14, 96), *Por* (190/106, 396/28), ~om (330/1574), ~a (127/38, 216/84, 217/51, 300/3, 421/38), *Por-ja* (338/45), ~t (111/14, 143/12, 253/11, 267/

58, 330/1278), ~át (124/16, 126/76, 259/532, 368a/2), ~ait (58/10, 194/10), ~nak (59/27, 195/21, 267/53, 417/26), ~ba (77/180, 114/818, 150/42, 205/17, 210/69, 212/17, 217/147, 236/23, 259/464, 317/35, 337/62, 348/11, 413a/1062, 1123, 415/27, 418/79, 454/182), *Porba* (259/474), ~ba' (253/46, 454/10), ~ába (213/39), ~ban (237/37, 40, 259/211, 334), ~bann (16/17), ~ában (259/621), ~ból (259/178), ~án (267/192), ~ára (163/21), ~rá (330/1621, 337/55, 421/45, 454/609), ~hoz (330/1574), ~ig (280/6), ~ral (389/8, 397a/433).

Ö: hang~, ízre-porrá, puska~.

pór fn**(3)**

Itt halok meg. E' setét erdőben A' szomszéd Pór eltemet (435/65, 304/65). ~ (114/758).

póra fn**(1)**

Poltura, kis váltópénz. A' mi kevés pénz bejött Két-három ~, Nagyobb dologra ment el (334/32).

pórászol lk: össze~.**porció fn****(2)**

1. *Adag. Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr, 's a' friss petsenyéből Négy jó portiót kapa* (231/466). **2.** *Adó. Nem bírt még a' Király 20, 30 milliót Nem tsikart ki tőlök dézsmát és portziót* (200/62).

porcogtat i**(1)**

A fingot ~ja: halk ropogó, pattogó hangot hal-latva fingik. *Majd ha egy Magyar Huszár húz farkadra farmatringot, Nem versre hanem attára portzogtatod a' fingot* (358/40).

porcogtatni lk: fel~.**porfal fn****(2)**

Az ember teste, porhüvely. Hiszem ha porrá lesz testünknek ~a: Tsak semmivé válik, a' mi semmi vala (454/609, 201/52).

porfelhő fn**(1)**

Levegőben kavargó portömeg. Lármák 's Por-felhők sűrűn kavarodnak az égre (258/8).

porfelleg fn**(3)**

Porfelhő. Lármáztak, zajgottak, ~et vertek (330/1469). *por felleget* (82/2), *por fellegébe* (413a/328).

porhanyó mn

(4)

1. Porhanyós; laza szerkezetű, könnyen szétmorzsolódó. *Leg jobb hát a' ~ föld, ezt a' szelek, és derek Tsinállják* (413a/794). 2. *Porhanyó nyár:* meleg, a földet kiszárító nyár. 'S a' ~ nyár a' napnak hevével kifőzhesse [a felszántott nedves földet] (413a/78). ~ (413a/732), ~vá (413a/192).

porhanyós mn

(1)

Puha rostú <fa>. 'S *szent magva ~ egerfát Nem terem, és henye hangabokrot* (445/7).

porkép fn

(1)

A porból alkotott ember. *Oh már a' miolta E' földön értelmes ~ek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltak!* (313/19)

porkoláb fn

(1)

Börtönőr. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilintselt lábbal* (330/1613).

porkő fn

(1)

Könnnyen porladó kő. *Így az éles ~ 's kréta* (413a/744).

porköd fn

(1)

Levegőben kavargó portömeg. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellnek, Hányják a' földet szarvokkal, A' ~ben dühödnek* (397a/696).

pórlegény fn

(1)

Parasztlegény. *A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsivány-nak állt* (334/36).

porlik Ik: el~.**porlódás Ik: el~.****porlós mn**

(1)

Odvas <fa>. *A' ~ tserfa odvába és elvásott kergébe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe* (413a/1006).

porlott in

(1)

Porladozó. *Porlott kövét lepte a' régiség' motha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27).

pormachina fn

(1)

Porhüvely. *Te tsuda valóság, belém szállott Lélek! Te igazgatója e' pormakhinának, Te remtett Istene e' kis Planétának, Szállj magdba* (454/65).

porond fn

(3)

1. Kövecses, homokos pusztá hely. — ... 's a' köves ~okat Tövis bokrok borítják el (413a/705). 2. Göröngy, csomóvá száradt földdarab. — ... minden Esztendőben Háromszor, négyszer kapálni szükség, 's a' ~okat Kapafokkal mindég törni, 's irtani a' lombokat (413a/946). *porongya* (413a/742).

poros mn

(1)

Porral belepett. *Letörli bársony hajával Poros izzadságodat* (368a/110).

Ö: arany~.**poroszlop fn**

(1)

Tölcsér alakú légörvény. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák, ... Tsak ott van fergeteg, a' hol ő átmegy, Toll, kóró, falevél, ringy-rongy, egyetmással, Zúg a' ~ban forgó karin-gással* (330/526).

porsátor fn

(1)

Porhüvely. 'S *tán ~omba Már belé se jó: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő* (347/21).

porszem fn

(1)

Kis dolog. *A föld neki tsak egy por szem, a nap tüze egy szikra* (111/12).

Porszena fn

(1)

Személynév. <Porsena, etruszk király>. *Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' fenekező ~nak tábora* (327/4).

porta fn

(2)

1. Falusi belső telek, a rajta levő épületekkel együtt. *Éljenek Ősök' ~jin Soká az illy emberek, Kiknek ily híres és fájin Mind szívek, mind kenyerek* (357/81). 2. Kapu. *Azomban a' Dámák megmozdíthatatlan Nagy ármádiája mégis mind úntalan' Attakban volt sok szép Ifjajnak kárára, Vagy a' két szárnyáról kitsapott ~ra* (330/1436).

Ö: öröm~.**portéka fn**

(7)

1. Áru(cikk). *Külömbenn ki millyen ~kat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/21). 2. Tárgy, dolog. *Még fehér mellyed sem olly betses ~; Mert tsak egy kotlós szív' pompásabb hajléka* (254/25, 61/25). 3. *Vki esze házának ~ja:* tudása. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi ~ sint*

(60/6).

~ (202/112), *Portéka* (245/41), ~t (202/108).**Ö:** kül~.**portest** fn

(2)

Porhüvely. *Így szóll hát e' gyenge ~be öltözött Szép Lélek magához véghörgési között* (454/741).

por-testem (217/147).**Portíci** fn

(1)

Helynév. <Olasz kikötőváros Nápoly és a Vezúv között.> *Mellyért a' negédes Porticsi' környéki Tengeri víg hanggal udvarolnak néki* (306/295).

portré fn

(1)

Arckép, képmás. *Mátkája ~ját a' mellyén viseli, Szája mosolygással, szeme tüzzel teli* (330/157).

portyászik i

(1)

Mint hív Galambok egymásnak Egygyé olvadt tsokjain Félig alélva portyásznak Egymás hív ajakain (297/7).

pórul jár

(1)

Kudarcot vall. *E' mellett a' szegény Fársáng' óltalmára, Ki a' sok Dáma közt már majd pórul jára, ... számos Ifjak tartatának* (330/1430).

porzik i

(1)

Paripák nyoma ~: a paripák port vernek fel. — ...sok ezer paripák' nyoma ~ az égre (259/617).

porzó mn

(1)

Porzó tél: Havas tél. Szántó-Vetők! Nedves nyarat, száraz Telet kérjete, Porzó Télbe Búzátok jó, sikeres a' földetek (413a/114).

post l. **Christus****posta** fn

(4)

1. Hír, üzenet. *'S a' nép Poétának, nem ~nak hiszen* (452/64). 2. Vmi, ami szállít, közvetít, továbbít vmit. — *...esti szél ... Víg hangot hazudó Posta! Mit únszolod Pernyében heverő lantomat?* (432/5)

~k (239/48), ~ja (337/389).

Ö: nocsak~.**postaház** fn

(2)

Hely, ahonnan vmit irányítanak. *A' két postaházból mindjárt leszaladnak, Sőt egy kedves*

tessék rövid választ adnak (239/143).*posta-házak* (239/45).**posvány** fn

(1)

Rossz hírű terület. *A' London' útszája, a' Híron' ~ja A' jövendő boldog életet kívánja* (454/345).

posz **Ö:** banya~.**poszog** i

(1)

Feszeng, mocorog. *Látván, hogy ~ már sok asszú pöfeteg, 'S az Ifjoknak lábát bántja a' viszketeg* (330/449).

poszpászt fn

(2)

Édesség. *Végre a' vendégek hogy megelégtültek, 'S már minden ~ok asztalra kerültek; Parantsol Carnevál, töltsenek borokat* (330/346).

~okat (114/105).

poszt fn

(1)

Örhely. *Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi két Bomba* (238/74).

posztilion fn

(1)

Postakocsi. *Már tsak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes ~nyának El hunyván sűgárai* (114/1010).

posztó fn

(3)

Kártolt gyapjúfonalból szőtt, kallózott vastag szövet. *Osztán a Nyírbe küldének Eggynehány legényeket, Kik a' seregnek szednének Posztót és egyebeket* (114/360).

~ját (256/7), *posztaját* (82/9).**Ö:** selyem~.**potentát** fn

(2)

1. Hatalmasság. *Jupiter, a' mint Szokások Ez a Potentátoknak, Hogy a' reggeli Nyugvások Legfőbb Tárgya gondjoknak* (231/40). 2. Uralkodó. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti!* (337/129)

potiuntur (lat)

(1)

Saltem potiuntur voto: kívánságuk legalább részben teljesedik. Máig is, si non ex toto Saltem potiuntur voto Szakácsnékat tartanak (92/223).

pótól i

(5)

<Hiányos dolgot> kiegészít. *A Kevélyeknek lábait Örvendezve tsókolod 's Ezzel hillyá-*

nosságait Érdemidnek ~od (16/16, 205/16).
~ta (217/80, 241/12). — ~ná (413a/149).

Ik: ki~.

potom fn

(5)

Potomra: a) Ingyen. *Úgy tűnődik; 'S talám azt is sajnálja ő, Hogy a' versbe ingyen 's ~ra jött elő (189/32).* b) Hiába. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen, De semmi; ~ra minek heverésszen? Most még jobban esik (199/98). Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, sirtak, — de ~ra (330/1486). ~ra (330/1808), Potomra (333/68).*

potosi mn

(2)

Potoson található. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ihlése. ... Mikor a' Potosi bányák' éjjelében, ... A' rabság 's a' kínok már lelkéig hatnak (454/437). Potosi (313*/101/2).*

potrohos mn

(2)

1. Vastag. *Himen a' székéből elfordulván balra Egy ~ könyvet feltesz az asztalra (330/376).*
2. Nagy, tömött. *Meg telnek a' horpadt völgyek ~ gerezdekkel (413a/937).*

pozdorja fn

(1)

A tilolt kender és len kórójának hulladéka. *Ahol ~n rágódik mind anyja, mind Leánya (326/25).*

Pozsony fn

(13)

Helynév. *A' lárma ~tól Brassó' végéig zeng, Mindenütt a' puska tsörög, 's a' szablya peng (267/89).*
~ (258/12), *Pozsony'* (259/192), ~ (317/34, 330*/199/14), *Posony* (445*/232/3), *Posonyba* (92/77, 222/85, 445/48), *Pozsonyba'* (259/193), ~ban (306/186), *Posonyban* (330/1119), ~ból (317/134).

pozsonyi mn

(1)

Pozsonyban levő. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban (259/11).*

pöfeteg fn

(4)

1. Pöfeteggomba. *Azért így szoll rollam veled sok goromba Hogy e tsak egy essős időbe nőtt gomba Hogy egy ló ganéjonn hízott rút ~ (61/13).* 2. Aszú ~: idős nő. *Látván, hogy poszog már sok asszú ~, 'S az Ifjagnak lábát*

bántja a' viszketeg; Mond: Hozzanak elő más-lás-butelliát (330/449).

~ (254/13), ~et (330*/158/1).

pöfeteggomba fn

(1)

Porbélú gomba, nyomásra spóráit szérszórja. *De vagynak, melyeknek rút pöfeteg gomba: Rongált várok vagyon már a' sok ostromba (239/109).*

pöffedt mn

(1)

Túláradó {kedv}. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik, és ~t kedveket abba lelik: Hogy nyomorult sorsok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek dült palotája felett (315/12).*

pök i

(1)

Köp. *Élj Kis Bálint, ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem ~öl (326/68).*

pökdösvén in

(1)

Égre ~: istent szidva. *Birodalmát a' bűn bűntetlen' tartotta Az égre ~ neved' káromlotta (337/16).*

pökés Ő: légy~.

pököd i

(1)

Köpköd. *Égre ~: istent szidja, káromkodik. Szánom az illy embert, mint sem irigye legyek, Mert ki az égre ~, maga képét szokta beköpní (315/25).*

pöre mn

(2)

Pöre gatyájú: egy szál gatyában levő. A' vékony rokolyás leánynak 's a' ~ Gatyájú legénynek borzad minden szőre (197/13, 85/13).

pörköl Ik: fel~.

pörlni in

(1)

Veszekedni. *Serteperthy Uram azon kezd ~, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni (330/695).*

pöröl i

(2)

Veszekedik. *Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal, Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal (330/688).*
~sz (291/3).

Pörtznyali

(1)

Egémév. *Éppen ott karessiroza Óbester ~ Úr (114/283).*

pösz fn
Szösz. *A' hamut mamunak, a szösz ~nek ejti* (330/230).

pötyögösít Ik: meg~.

practice (lat)
Gyakorlatilag. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/334).

praeceptor (lat)
Nevelő, tanító. *Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem holtig való Praeceptorrá tenné* (12/25).

Praeceptora (12/22), *Praeceptorem* (12/cím).

praeceptor mn
Nevelői. *Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptor névvel büntetene* (12/16).

praeceptorság fn
Nevelői állás, feladat. *A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha benne öröm ró-sátskáit lelem* (12/27).

praedicatum (lat)
Állítmány. *Látta, millyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/432).

praejudicium (lat)
Előítélet. *Most meg mondom hogy ez nekem ~ra van* (314/47).

praelátus fn
Magasabb főpapi méltóság a katolikus egyházban. *Legfőbb Tiszteletre méltó Praelátusok', ... Köszönöm valamit erántam tettetek* (454/971).

praeses (lat)
Vezető; itt: karnagy. *Senior 's Praeses Úr! Ki mihelyt születettél, Jó'sef nevet a' Szent Ke-reszttségbe vettél* (233/25).

Ö: kántus~.

praesesség fn
Vezetői feladat. *A' honnan Scholánkba tactust addig vertél, Hogy hajlott idődbe Praesességet nyertél* (233/40).

praetendálni in
Jogot formálni, igényelni. *Melly nagy balga-tagság, tsak embernek lenni, Még is a' hason-*

ló embert fel sem venni! 'S azzal hogy valaki másikat meg-vetett, Azzal ~ tőle betsületet (194/26).

pragmatica (lat)
Vi Legis Pragmaticae: a Pragmatica sanctio alapján. Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót teszik Királynak (92/13).

praktika fn
Fortélyos eljárás. *Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Egy ilyen ~ által el ejtette* (215/48).
~t (337/71), ~ját (409/33).

praktikál i
Fortélyoskodik, mesterkedik. *Héj te, ravasz Ámor! Miket fel nem találasz? Egy felől nem győzvén, másutt is ~sz!* (330/1348)

Práter fn
Helynév. <Bécs melletti ligetes mulatóhely.>
'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben (330/116).

préda fn
1. Halászsákmány. *Edgyik a' folyó vizekbe hánnya lutskos Varsáját Másik a' Tenger öb-lében keresi a' ~ját* (413a/160). **2.** Vadállattól elejtett zsákmány. *Hogy az embert vagy az Angyalok nevéssék, Vagy a' vad állatok ~jául essék* (453/14). *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág ~jával Nézvén farkasszemeket* (397a/971). **3.** Ellenszolgáltatás nélkül könnyen megszerezhető tárgy, hol-mi. *Ez míg egészséges kövér testű vala, Az ha-lálnak tsak egy nagy ~t hízlala* (204/30, 217/30). **4.** Teljes kiszolgáltatásban levő személy. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja utánn Rá sem ügyel osztánn Mikor eléri* (155/21). **5.** *Vki ~ra megy: áldozattá válik. Mi elrongyosodunk, mert ~ra menünk, Oda alkotmányunk, hitünk, és mindenünk* (416/15).

~ (330/1202), *Préda* (257/125), ~t (231/149, 330/1287), ~ját (193/32), ~nak (171/1), *Pré-dára* (443/74), ~jával (231/273), ~jival (52/24).

prédál i
Rabol, fosztogat. *Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Para-*

dotsomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, ~ alattomba (313/116).

~ja (337/234).

prédálás fn (1)

Fosztogatás, rablás. *A' mit tsak útjokban a' földön találnak, Abból irtóztató ~t tsinálnak* (267/82).

prédálni in (1)

Pusztítani. *Óh! de ki tudhatná mind elő számolni, A' mellyekkel szokott a' halál ~* (215/90).

prédáló mn/fn (4)

I. mn Pusztító. *Ő szerzette a' Kígyóknak halálos marásait A' ~ farkasokat 's a' Tenger hullámjait* (413a/146).

II. fn Prédálóba megy: zsákmányolni indul. *A' farkasok, medvék, rókák hébe hóba A' sűrű erdőbe mennek ~ba* (197/16, 66/14).

praedálóba (85/16).

Ik: el~.

prédálván Ik: fel~.

prédikáció fn (1)

Unalmas, hosszú beszéd. *De hogy praedica-tióvá ne vállýék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szántsá a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget* (310/45).

prédikál i (4)

Hirdet. *A' ditsőségnek trombitája Nevét harsogva ~ja Mindenütt a' nemzeteknek* (255/14).

~ja (209/82, 217/98, 222/64).

prédikátor fn (1)

Egyházi szónok. *Légyetek helyettem bölts Prédikátorok, Légyetek ékesen szóló Orá-torok* (210/21).

prém fn (1)

Szőrméből készült ruházati dísz. *Látom már, 's látják mindenek Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki ~jére, 'S végre mind lábára estek* (150/45).

prémez i (1)

Szegélyez. [A hajnal] *Az ég allyát piros bársonnyal ~i, 'S aranyos tsipkéekkel körül öve-dezi* (89/7).

Ik: be~, meg~.

prémű Ő: coboly~.

prémzett mn (1)

Prémme díszített. *Prémzett zöld mentéje feke-te báránnyal Szépen összevillik a' skárlát dol-mánnyal* (330/271).

prés fn (1)

A tél csikorgó ~e: a tél kemény fagya. *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó ~sébe, Vígán mak-kolnak disznai, van vatzkor a' tserébe* (413a/1078).

presbiter Ő: isten~.

prezent fn (2)

Ajándék. *Ha mások ezt mondják, nem jól mondják; mert p. o. N. Mélt. Gr Szécsényi Fe-rentz Ő Exc-ja egy Presentben is 100 Rf. a' Grófné Ő Exc-ja egy Ódámért külön 50 Rf. ... adtak* (330*/188/3).

Présenttel (439*/219/6).

Priamus ~ Priám (3)

Személynév. (Priamosz trójai király a görög mondavilágban.) *De még is szebb Hektor, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus mellett a' nagy familia* (212/57).

Priamus (111/34), *Priám* ((113/15)).

Priapus fn (2)

Személynév. (Dionüszosz és Aphrodité fia, a mezők és kertek védőistene a görög mondavi-lágban.) *Már ~ is fel állott az állóra Hogy ha majd nem vigyáz, meg bünteti Flora* (1/13).

~ (113/3).

prímás fn (2)

Hercegprímás, az esztergomi érsek. *A' Pri-más, R. Sz. Bir Hertzeg, Galántai Gróf Eszter-házi Imre, Esztergomi Érsek* (259/4).

Prímás (259/89).

princessz fn (3)

Hercegnő. *Azok, kik véle valának A Princes-sel, ezeket Látván, a' partra futának 'S törék gyenge kezeket* (231/276).

princess (231/228), *Princess* (231/235).

princípium fn (1)

Az, amire vmi felépül; kiindulópont. *A' hit-nek, és a' Vallásnak ez a' sarkalata, a' mely-lyen annak egész alkotmányja megfordúl; az erköltsiségnek ez a' fő principiuma, vagy leg-alább serkentő rugója* (454a*/256/20).

Prinz (ném)

Herceg. *Éljen soká Printz Károly!* (257/89)
Printz (114/42, 752, 756, 257/86, 258/80),
Printzek (330/103), *Printzeket* (114/420),
Printzekből (114/754).

Ö: Kronprinz.

Priscus fn

Személynév. <Kr. u. V. században élő történetíró, aki Attilánál járt követségben.> *Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi ~ Rhetor* (267*/13/8).

pro (lat)

-ért. *Pro animis mortuorum:* az elhunytak lelkéért (92/292).

~ (92/293, 114/173).

próba fn

1. Kísérlet, próbálkozás. *Már próbánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza megyünk* (336/69). **2.** Viadal, ütközet csata. *Nem volt semmi veszély, sem semmi ~' előttök, Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni Őseitek* (259/623). **3.** Megpróbáltatás. *Míg a' sok kín, ~, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi más nem motskositja* (454/488). **4.** Vminek a ~ja: mintája, megtestesítője. *Azok a' szépségek, kik véle valának, Meg-annyi ~ji voltak a' hibának* (330/186). **5.** Próbát tesz: próbálkozik. *Bár ~t Romános elmésséggel teszek, 'S ékesebben szöllok, mint a' Hof-Maitressek* (330/ 1419). **6.** Próbára vesz: kipróbál, próbára tesz. *De még hogy ~ra végyem Férjfi szíved' várfokát, ... Kerengést hányok dolgozba, Meggátolom útadat* (368a/113). **7.** Végső ~: a halál. *Lassan, lassan fogyván, el erőtlennűle, Egy végső ~ra ezen sírba dűle* (214/22).

~ (215/65, 328/3), ~k (215/107, 259/496), ~tok (259/127), próbát (413a/780), ~kat (239/6), próbákat (413a/647), Probákat (317/21), ~n (330/1082), ~ra (215/32, 258/100).

Ö: köz~.

próbál i

1. Vmely cselekvés végrehajtására kísérletet tesz. *Mit ~sz? mit kezdessz? belőlle mi hasznod?* (330/815) **2.** Vmit kipróbál. *Hol ha a' kiszabott büntetést kiállják, Az Istenek másik*

(9) *állatban próbálják* (454/476). **3.** Viszontagságon, megpróbáltatáson megy át. *Uram! te miólta sok tengert ~tál, Gályádon sok féle portékát találtál* (202/107).

~nak (330/1293, 375/35); ~od (7/17), ~játok (267/223), próbáltam (428/129). — ~ly (30/1); ~játok (453/225).

Ik: meg~.

próbálgat i

(3) Ismételten kísérletet tesz vmire. *Bár akár mint ~á, De el nem távoztathatá Még is e' lutskos halált* (114/256).

Próbálgatja (114/847, 338/9).

Próbálhat Ik: meg~.

próbálni in

(2) **1.** Keresni. *Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvén mint győző repkedhessek* (413a/1112). **2.** Szerencsét ~: vmely bizonytalan dologba kezdeni. *De minthogy másokkal Vitéznek születtem, Szerentsét próbálni magamba feltettem* (239/134).

próbált mn

(3) **1.** Tapasztalt. *Tizenkét ősz 's ~t Banyát meléje vett* (330/1195). **2.** Sarlót nem ~ dudva: le nem vágott, lábon álló dudva. *'S a' sarlót nem ~t dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/41).
 ~t (330/1188).

probatio (lat)

(2) Próba. *Probatio calami:* tollpróba. *probatio Calami:* *En is voltam valami* (461/1).

Probatio (236/6).

próbaveszély fn

(1) A csatákkal, harcokkal együtt járó veszély. *Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára, Hív a' próba-veszély, melly a' Nagyok' ösztöne mindég, Hív az örök hírnév, a' közjó, régi betsület* (258/106).

processzus fn

(1) Per. *Uttú a' sok Prókátorok Kapnak a' Processuson* (92/81).

proconsul (lat)

(1) Római tartomány helytartója. *Abban a Hágón is majd úgy néznének rám, Mint egy Proconsulra, vagy notsak Postára* (452/55).

produkál i

(4)

1. Létrehoz, alkot. *Az Úr is Posonyban eleget fentergett: Mért nem producal hát itthonn is Schlossberger?* (330/1120) 2. Előteremt. Erősségül producálta *Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/36). 3. Termel. *Amor rózsát producal Eurydice kertjébe* (465/28). ~t (330*/139/3).

produkálni in

(1)

Megalkotni. *Ezt ~ ' hideg vérrel felszámlálni — tsak Ánglustól és Magyarától telik* (330*/156/11).

profánálni in

(1)

Kigúnyolni. *Szent Titok! Mellyeket tilos ~* (330/1074).

prófécia fn

(3)

Jövendölés. *Ah elég jutalma léssen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/64). *Profétziám* (249/78), *Profétziának* (249/79).

professzor fn

(9)

Egyetemi, főiskolai tanár. *Örömversek Professor Budai Ésaías Úrhoz* (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professor lejött (220/cím). *Professor* (221/cím, 442*/221/7), *Prof.* (267*/13/15, 267*/17/2, 442*/222/3), *Professora* (442*/221/4), *Professorhoz* (178/cím).

próféta fn

(5)

A zsidó és keresztény vallás szerint az isteni kinyilatkoztatás látnoki közvetítője az Ószövetségben. *Az ember éltének igen határt vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Próféta* (215/100). *Érted a' mit kér, Oh, mi is a' mai Proféták' fiai Hadd lehessünk e' nagy Innep' lantossai!* (225/17) *Proféták* (342/35), *Profétáidat* (225/148), *Profétáiddal* (225/98).

prókátor fn

(5)

Ügyvéd. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Famíliáknál is* (217/63). *Prókátor* (266/43), *prokatorok* (266/65), *Prókátorok* (92/80, 206).

promenáád Ő: *puska~.*

Prométheusz fn

(3)

Személynév. *⟨Egy titán a görög mitológiában.⟩ Lám az Orkus' Őrje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza* (410/35). *Prometheus* (26/1, 25).

propos (fr)

(2)

À propos: most jut eszembe. *A propos! Bizony majd el is felejtettem, Hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/1). *A propos* (310/1).

Proserpina fn

(1)

Személynév. *⟨Istenasszony.⟩ ...a' pokolnak vagy a' holttak' alsó világában ~, a' kinek mint minden odavaló isteneknek fekete márkákkal áldoztak* (330*/165/6).

proszit msz

(2)

⟨Koccintáskor mondott jókívánság.⟩ Tajtékozó poharát Carnevál kiüssza, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza (330/366). *prosittyára* (231/481).

proszitkívánás fn

(1)

Jókívánság. *'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással* (330/457).

protestál i

(1)

Tiltakozik. *Eggyzersmind az ellenséges Nemzet ellen nevettséges Beszéddel ~nak* (114/396).

protestálhat i

(1)

Tiltakozhat. *Hiszen nekünk is Jussunk van, Tehát ~unk* (92/144).

Protéus fn

(1)

Személynév. *A' Neptunus Gulyáinak' Vén számadó pásztora, ~, és bojtárinak Őszve szaladt Tábora, ... Perge katzajjal követték* (231/297).

prücsök fn

(3)

Tücsök. *Tsupán tsak az apró bokrotskák' tövében Zeng a zörgő prütsök a' nap' melegében* (196/16, 84/16). *ptrücsök* (380/16).

prüszköl i

(1)

Bosszankodik. *Prüszkölt a' sok kupak Isten, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbőtzivel* (92/127).

prüszköltető Ő: *orr~.*

- Psyche** fn (2)
Személynév. ⟨Apuleius Metamorphoses c. művéből.⟩ *Ah! szárnyad eszembe juttatja ~t', 's az ő bánatjait, É a' ~ gyötrő bánatja Tulajdon Lelkem' kínjait* (426/42–3).
- psythiai** fn (1)
⟨Psythiából származó⟩ aszú szőlő. *Psythiai jó Assúnak, a' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra tekergőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).
- Pszikharpaksz** fn (3)
Egérnév. *Orrát 's fejét megvakará ~ bosszusággal* (114/64).
~ (114/77, 297).
- pszt** msz (2)
Csitt! *Psz! minden Tántzpaloták! Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tzimbalom, Szűnjenek meg, hahoták! Pszt! minden Tántzpaloták!* (133/13, 17)
- publikán** fn (2)
1. Vámszedő. *Hát én külömb ember lészek úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is szánok, Mint némely pénz után haló Publikánok?* (248/40) 2. Színes tollazatú délszaki madárfajta. *'S majd otthon egy tarka ~ná válván, Őseivel egyik fáról másra szállván Zengi új örömet és elmúltt kínait, 'S átkozza a' kávék kertek' vad urait* (454/451).
- publikum** fn (1)
Közönség. *De eggy Kron Printz megölése Mint a' köz jó megsértése Publicumra tartozik* (114/321).
- púder** fn (3)
1. Rizspor, amelyet a hajra hintettek, hogy fehérré tegye; hajpor. *Mellyeket őszítnek a' havak és derek, Az öreg tél' fején villogó pudeerek* (197/6). 2. A vénség beverte ~rel vki haját: megöszült. *A' vénség béverte ~rel hajait, Kitérdelte kettőn kívül a' fogait* (330/227).
~ek (85/6).
- púderes** mn (2)
Rizsporos, hajporos. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/204).
~sen (233/62).
- púderkatulya** fn (1)
Púderes doboz. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsínoson, Űl a púder kattulyába, Melylyet két kis pudli von* (317/94).
- Pudermantel** (ném) (3)
Fésülködőköpeny. *Egy hasított Pudermantel Függ nyakán, tsak neglizsé* (317/85).
Pudermantelt (317/244), *pudermantelt* (330/674).
- pudli** fn (4)
Uszár. *Ugattak a' ~k; ajtó, ablak zörgött* (330/1472).
~ (317/95, 330/676), *Pudlija* (330*/192/1).
- pudlis** mn (2)
Pudlik által húzott. *Éris pedig szíve' tellyes örömében Felemelvén magát ~ szekerében, Titkos katzajok közt lebegett felettek* (330/1252).
~ (317/257).
- pudvás** l. **podvás**
- puff** msz (1)
Odalett! Puff reményem 's mindenem! (161/40)
- puffadt** mn (1)
Nagyra nőtt, nagydarab. *Vannak Nyaktekertsek, ~t Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1997).
- Pugacsev** fn (1)
Személynév. ⟨Jemeljan Ivanovics Pugacsov (1742—1775), II. Katalin ellen lázadók vezetője.⟩ *Volga, (vagy Atil, Etel, Etel) és Jaik (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).
- puggiláris** fn (1)
Buggyaláris, erszény. *Etuís, frantzia szó, ... jelenti azt a' kis tizfra tokot a' Dámáknál, a' mellyben apró kés, tűkőr, ~, szagos üveg, éc. vagyon* (330*/149/9).
- puha** mn (12)
1. Nyomásnak könnyen engedő, nem kemény ⟨tárgy, anyag⟩. *Ezen gondolkodásában El mérülve heverész — Hentsereg ~ Ágyában* (231/53). *A ~ gyep füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje futkározik széjjel* (83/21). 2. *Puha fészek*: állatok téli nyugvóhelye. *Mások, mellyek*

~ fészkeket raktanak El altató meleg kebelébe vannak (65/7). **3.** Kellemes, biztonságos. Megvetvén hát ifjú szíve ~ kényjét, Mászkálja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét (188/21). **4.** Kifinomult. Nagyobbra gyűlván a' Paloták' ~ Pompáit immár megveti érdemed (445/17). Hát már a' sok hitvány tsetsebetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földéről költözött, Rájött a' félénkség' ~ módija is? (267/133) **5.** Szelíd. 'S olly tsuda szerelmek párosítják együvé A' vadakat, hogy tigriseken folyat a' ~ szarvas (327/31). **6.** Nem edzett, elkényeztetett, elpuhult személy. Ti ~k, a' gyepe fekiinni sem mertek, Sőt a' lány párnán is sziszegve heverték (198/49). ~ (330/1512, 432/69, 453/33), Puha (331/17).

puhálkodás fn (1)

Elpuhulás, kényelmeskedés. De megvér a' magyar névért a' Magyarok' Istene! Megéritek még valaha, hogy az illy ~ ... (259/515).

puhálkodó in (1)

Finomkodó. Utána nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann ~ Bagát (82/4).

puhít i (3)

Puhává tesz. Mindent öszve bádgyaszt és ~ ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba (197/25, 85/25). **2.** Elbátortalanít. Sem szerelem, Sem félelem Ne ~son téged, Bátorítson És buzdítson Ősi vitézséged (268/13).

puhítani Ik: el~.

puhul Ik: el~.

puhult Ik: el~.

pukkad Ik: meg~.

pukkan Ik: meg~.

pukkant Ik: ki~.

Puky fn (1)

Családnév. (Puky István, a költő gesztelyi barátja.) Óh dicső két név: Szeretet! Barátság! Óh becses két név: ~, hív barátom! És te óhajtott Lili, életemnek Édes aránya! (287/54)

pulider fn (1)

Nadrág ülepére varrt bőrfolt. Még most is meglátszik ~jén a' lik (330/1326).

Pulpitus fn (1)

(Boileau-Despréaux vígeposzának a címe.)

Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában (382/26).

puncs fn (1)

Rumos szeszes ital. Vojtára, langauszra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszélgetek (197/93).

pundra fn (1)

Buggyos nadrág. Phi! Arra a' névre fel sem nyitnám számat, Vagy a' zsibvásárba vetném a' ~mat (330/1114).

punktum l. pontkom

púp Ö: teve~.

púpos fn (1)

Akin púp van. Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket (114/784).

Puppa (ném) (2)

1. Báb. Szódd bé a' hernyót is csendes puppájába (453/36). **2.** A szemfedő ~jában: szemfedő alatt, a szemfedőbe burkolva. Óh, mikor lesz, hogy bús kinjában Letöltöm hernyó-éltemet, És szemfedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet? (426/55)

purgoma fn (6)

Epigramma. Purgoma, nem jó szó: mért? Mert Görög. Úgy de Magyar lett: A' Görög is bár így lenne hazánkba Magyar! (356/1) Purgoma (356/1, 3, 8), Purgomák (356/cím), Purgomái (407/cím).

purpura (lat) (1)

Jurátus ~: esküdt deáki talár. Fellyebb bortsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus ~t (233/46).

puruttya mn (1)

Csúf, utálatos. Azólta erre jönni is Nem meritem én. Tudod, pemetén jár az a' Puruttya vén (333/36).

puska fn (23)

1. Hosszú csőből, elsütő szerkezetből és agyból álló kézi tűzfegyver. Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez, Vedd ~dat, És szablyádat Kösd az övedhez (268/8). Bár a' ~tsördül, Bár a' bombi dördül, Meg ne rettenjünk! (259/558, 672) **2.** Férfi nemiszerv. De a' Miniszternék ... kivált a' Puskámat forgatták (239/213).

~ (44/6, 267/90, 268/27), Puska (453/113), ~k

(54/4), *Puskák* (114/356), *~k'* (267/51), *~m* (239/204, 210, 219), *~ja* (114/24), *~ji* (253/5), *~t* (268/1, 330/1956), *Puskát* (454/500), *~ját* (114/844), *Puskájokat* (114/542), *~knak* (253/32), *~jával* (330/302).

Ö: *vízi~*, *víz~*.

puskagolyóbis fn (2)

A puskának lövedéke. *Utánna az apró halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szülnek* (260/24, 192/28).

puskapor fn (3)

Salétromnak, kénnek és faszénnek apró szemű robbanó keveréke. *Schwartz Berchtoldot tartják a' ~' első feltalálójának — Európában* (330*/201/1).

~t (330*/180/6), *~ával* (330/1332).

puskapromenád fn (1)

A fegyveresek sétahelye. *Jámbor zörgéssel törsdül azon egy minutában A' ~* (400/77).

puszpáng fn (3)

Örökzöld díszcserje; bukszus. *Hímes Pillangó ... Miért szállsz ama' ~okra? Hiszen nem a' víg Kikelet Adott még új kantust azokra* (426/5).

~ (413a/1002), *~gal* (413a/988).

puszta fn/mn (46)

I. fn 1. Megműveletlen, füves, nagy síkság. *Ki's mi hozott ugyan E' Hortobágy ~i mellé E' Magyar Arkadiába* (439/3). *Zöld ~itokon hány száz gulya, tsorda fejrlik? Mennyi szilaj ménest, paripát nevel a' ti mezőtök?* (258/94) — *A' Horogi ~ körül a' parasztság öszve gyült* (326/17). **2.** Kopár, lakatlan sík terület. *Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bú ~kra rognak omladéki* (313/30). *Én távol a' Pusztákban Majd távol mindenektől Azt kérdem a' Kövektől Az én Nimfám hol van?* (158/17) **3.** Sivatag. *Utazott ~kon teve pupra ülén, 's A vad Arabsokon keresztül Sináig* (96/12). **4.** Sima vízfelület. *Most a' tenger' sík ~ját Érzem, de nem láthatom* (443/81). **5.** *A virtus ~ján bujdoklik: erényesen él. És a' ki a' Virtus ~ján bujdoklik, Sír, szenved* (454/121). *~* (330*/188/11, 342/6). *~k* (443/94), *~kat* (454/288), *~nak* (397a/769), *~jának* (357/31), *~ba* (453/16), *~ban* (397a/495), *~iban* (454/940), *~n* (337/239), *~kon* (312/4), *~ján* (330*/

171/1), *Pusztákra* (244/24), *~ról* (330/517), *~vá* (428/84, 454/158), *~val* (397a/783).

II. mn Amiről, amiből hiányzik az, ami ott szokott lenni. *Drága kincsem! csak te bírod Szívemet, Míg örökre ~ sírod Eltemet* (183/10). *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind ~ lesz* (267/83).

~ (87/45, 216/7, 237/29, 244/4, 253/7, 285/38, 288/63, 310/42, 313/55, 330/435, 874, 337/347, 341/20, 343/3, 389/16, 391/30, 395/33, 397a/607, 413a/74), *Pusztá* (454/855).

Ö: *homok~*, *salétrom~*.

pusztán hsz (2)

Magában, egyedül. *E' kerek föld ~ forog az üregben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/175).

~ (432*/203/4).

pusztás mn (1)

Üres. *Innen savanyú Ázótjokkal Pustás barlangok fojtanak* (455/26).

pusztaság fn (1)

Pusztasággá vált: tartalmatlan, üres lett. Amaz elfelejthetetlen Miolta felszállt, Nékem e' világ kietlen Pusztasággá vált (299/99).

pusztít i (14)

1. Nagy tömegben öl, gyilkol. *Te nagy kevés Császár kinek bűnös karja Ől ront ~ 's vérrel a' Földet takarja* (9/26). *Rabol, ~ a' Frantzia: Hajh kelj ki a' Tsatába* (259/85, 87). **2.** Nagy kárt okoz. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Ártúzával ~ott a' Ciklop-sok' katlanjain* (413a/477).

~ (41/3, 7, 111/33, 215/15, 267/104), *Pusztít* (259/54, 465/12), *~nak* (257/172), *pusztított* (216/83); *~ják* (259/170).

Ik: *el~*, *ki~*.

pusztítás fn (2)

1. Gyilkolás, ölés. *Sok részein látszott nyoma az ostromnak, Az égés, ~, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán* (306/191). **2.** Leleki sérülés. *De a' kéz-szorítás' és sohajtás' heve Sok szépek' szívében nagy ~t teve* (330/1306).

pusztító mn (3)

1. Gyilkoló. *'S hogy ő veszteg üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábora széle felé lépnek?* (267/118) **2.** Nagy kárt okozó. *Kívül az*

öszve dúlt Városok kéménnyel Lettek a' ~ langoknak örvénnyel (195/20, 59/20).

~ (215/68, 413a/519).

Ik: el~.

pusztul i

(1) Takarodik. 'S Minthogy külömben is Barát, Öltözzön kámzsás Maskarát Pusztúlyon az Alföldre (92/252).

Ik: el~.

pusztulás fn

(3) 1. Rombolás. Ki üti fejét, szélllyel tekint várán, Hát látja a' szörnyű pusztulást határán (56/48, 202/48). 2. Tönkretétel. Imádjuk, ha ennyi kintsnek Pusztulását ... Isteni erőttök vagy semmivé teszi, Vagy míg ki nem ütne jól elejét vészi (195/47).

pusztult Ik: el~.

pusztult in

(4) 1. Lerombolt. A' pusztult várak' omlása, A' vad erdők' éjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele (428/65). 2. Beborult. A' pusztult égen 's mezőben Tsak a' fetskéek látszanak (397a/1093). 3. Megöregedett. Bár hó szín zászlóját az elaszott vénség Fejed ~ várann nem lobogtatja még (217/42, 204/42).

puzdra fn

(3) Tegez, nyilvesszők hordozására való tok. Nem

hord parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet (185/99).

~ (454/405), ~ja (337/337).

püspök fn

(2) Egyházmegye élén álló felszentelt pap. Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökünket (225/93). Püspök' (400/99).

püspöki mn

(1) Püspök rangjával járó. Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmamat! (92/172)

pyrata (gör)

(1) Gyilkos, kalóz, zsvány. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' Hámán szellős ablakába: ... a' neve ~ (192/55).

Pyren fn

(2) Személynév. ~t a' maga népe megkötözi (465/19). ~ (465/10).

Pythia fn

(1) Személynév. (A delphi jóda papnöje.) Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén ~ja mond (330/913).

Q

quártély l. kvártély

que (lat)

És. *Vergilium~ tibi vel tua rura dabunt*: Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/ cím).

qui (lat)

Aki. *Bene ~ latuit, bene vixit*: Jól élt, aki észrevétlenül élt (39/cím).

quidquid (lat)

Minden ami. *Quidquid oppugnant, ruit*: min-

den, amit ostromolnak, az ledől (92/70).

Quitó fn

Helynév. (Ecuador fővárosa; a hegyekben aranybányászat folyt.) *Ezekért vésődnek ~' havassai?* (454/150)

quodlibet fn

Emlékgyűjtemény. *Az én Barátomném D. A.*

Quodlibetjére (367/cím).

Quodlibetnek (367/2).

R

R. l. római

rá ~ reá ~ reája hsz (266)

1. A szraggal megjelölt már ismert személyre felülről irányulva úgy, hogy érintkezzék vele. *Egyet sem szólt, Csak rám hajolt, 'S egy lánygólót pillantott (277/299). Ekkor a' Ditsőség' Székébe ültette, Isteni kezeit rá áldással tette (188/48). Sőt ezt a' fogságot vásárolják kintsen, 'S örülnek a' rájuk vertt erős bilintsen (330/1608). Így borítanak reád végre szemfedet: Neked is véged lesz, mint másnak vége lett (209/77).* **2.** Magára. *El érkezett hát ó! Didergő December Mert Decembert vett rá minden okos ember (66/2). És hogy én ne vegyek reám semmi harát Magam képe is tud játszani maskarát (61/9).* **3.** Ellenséges céllal a szóban forgó szraggal megjelölt személyre/dologra. *Mikor a' Királynak 's népnek eszét vesztek, Rá a' hadat, pestist, és veszélyt terjesztik (330/930). Életem' mái Komor óráji! Hány ezer bú's átok Jöve rátok (101/4). Mennyi ellenségink 's rablóink voltak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak (259/106).* **4.** A szraggal megjelölt már ismert személyre. *Talám már az Egek több bút rám nem hoznak (77/177). Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy nyommal (322/22). Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé (327/41). Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételet meg nem únhatja (109/6).* **5.** A szraggal megjelölt már ismert személy irányába; feléje. *A' Rózsá-káva mellől Nyilával a' kis Ámor Rám int; 's alélva dülök Elasticus gyepére (371/26). Úgy vagy! Kit tegnap bálványolt a' Dáma, Szemeit gúnyolva hánnya rá ma (206/8). Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halál-sebet ása. Visz-*

szapillantott rá haldokló kedvese (330/1299). Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Néztet, lóggott a' szügyem (114/922). **6.** Utána, azután; azt követőleg. *Nem a világ, ha egy kicsit megázunk, Rá táncolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk (310/36).* **7.** A szraggal megjelölt személy számára; őrá nézve; őt illetőleg; neki, hozzá. *Könyörgők, esdeklek néki mind úntalan; Minden könyörgésem rá nézve hasztalan (196/44). Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet (248/5). A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne legyen rád nézve határa (75/14). Vezessetek reája, Hol az én szökött fiatskám? (185/64)* **8.** A szraggal megjelölt személy iránt. *Feltsiklandott Szívem mindjárt rád hevüle (174/16). Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz (280/14). Ez a' szintén megholt Zefirke lelked volt, A' mellyre Ámor üle, 'S Mellyembe bérepüle; Addig tsikolt, hogy szívem is Reád hevüle (441/28).* **9.** A szraggal megjelölt személy ellen. *De a' sors szelet indított, Tengert, mindent rá zúdított, A' kis vasmatska eltört — 'S szegény Ámor hajót tört (366/6). A' dühödő Frantz nép országimat égeti tűzzel, 'S rám gonoszúl több-több népet a' hadra loval (259/442).* **10.** Erre, arra. *En elmondom mit álmodtam: emlékszem rá nagyon (314/3). Apolló maga énekelget; Az Ekhó rá visszafelelget (110/14). Te szomorú Ekhó' hazája, Jajgass vissza reája (261/7). Stutzot-is, sőt mindenünket Néktek adjuk, 's életünket Hogy ha szükségtek lesz rá (257/134).*

Ö: énreám, terád, ő~, tireátok.

ráakad i (5)

1. ⟨Keresés után, közben⟩ megtalál vmit. *De mondok én tinéktek Sok olly jelet, hogy arról*

Könnyenn reá akadtok (185/104). **2.** Véletlenül rábukkan, rátalál vmire. *Ariszt, — a' jószívű, a' bölts Ariszt végre Rá akadt e' pusztá, de bő mezősegre* (341/20). **3.** Ráakad a szeme vkire: észrevesz vkit. *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldaltl reátsapott* (134/38). *rá akad* (235/12), *Rá akadt* (447/38).

rááll i**(1)**

Rááll vmire: beleegyezik vmibe, elfogad vmit. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába. Erre sokan rá állának, Látván hasznát tanításának Ezen okos embernek* (114/508).

ráállni i**(1)**

Ráállni vmire: beleegyezni vmibe, elfogadni vmit. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állni, Ha e' tanátsomat mérészlem ajállni, Hogy az ő örömét fordítsuk bánatra, 'S duzzadt hegykeségét méltó gyalázatra?* (330/957)

rab fn/mn**(24)**

I. fn 1. Erőszakkal elfogott, szabadságától megfosztott személy. *Jaj hogy szenvedek illy méltatlan Hogy leve ~bá egy ártatlan Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem* (160/2). **2.** Politikailag leigázott, gazdaságilag kizsákmányolt, jogaitól megfosztott nép v. egyén. *Holberg' elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, ~jai sok Nemzeteknek* (368*/31/20). *Min-den vágy a' szabadságra Kevés a' pénzre 's Országra Több vágy szabadonn pihenni Mint pénz közt gazdag ~ lenni* (31/25). **3.** Az, aki más akaratának, kívánságainak feltétlenül alárendeli magát. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak ~ja lenni* (205/18). **4.** Az, aki a szeretett hölgynek feltétlenül alárendeli magát; viszonzatlan szerelmes. *Adj kegyelmes választ hív ~odnak Mondd Szeretlek, s így tsupán szavadnak Bétöltője lések* (272/ 26). *Én is egyszer képzésemnek Meghódoltam, Két hitető szemnek Rabja voltam* (409/ 108). **5.** *Vminek a ~ja:* saját érzelmi életének hatása alatt áll. *Hát úgymond, ~ vagy Poétám! még pedig a' Bánaté* (162/117). *~* (208/86, (454/224), *~ja* (16/18, 212/29,

368/154,), *Rabja* (447/142), *~jai* (209/6), *~ot* (337/236), *~jokat* (330/1642), *~ra* (443/102), *~bá* (330/1211), *~odtól* (105/7), *~odhoz* (112/36), *Rabbá* (430/6), *~jává* (454/805), *~okkal* (205/20).

II. mn Rabul ejtett, megbabonázott. *A' hírnév' ~ kívánója, A' fukar, 's halvány kaján, A' bosszú' hév szomjuzója Hadd epedjen a' báján* (397a/85).

rábámul i**(1)**

Bámulva néz vmire. A Nimfák elő úszának E' dolog látására 'S Mindnyáján rá bámulának Az Isten munkájára (231/469).

rabi mn**(1)**

1. Rabra jellemző. *De midőn végre az édes szeretetnek Illy ~ életben már nem engedhet-nek Okossággal modot keresnek a' mellyenn Már fel tett tzéljának ki ki meg felellyen* (77/116). **2.** Leigázott. *Hadjuk el örökre E ~ Határt Szálljunk olly Örökre; Hol Német nem járt* (246/10).

rabbi fn**(1)**

Zsidó pap. A' bőgője mellől feldüle Izrael, He-lyét alattomba Éris foglalá el, 'S olyan vén Zsidóvá válék azon nyomban, A' millyen Rabi nints Lembergi Templomban (330/ 1026).

rabbilincs fn**(1)**

Rabság, megkötöttség. Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni másszor; Felfogadtam semmi Lyány, Rabbilintsre már nem hány (322/4).

rabgerlice fn**(1)**

Rabságban levő gerlice. De tán, Lilim! Te is kesergesz? Rabgerliczém saskézbe hergesz, 'S kéred segédemet? (302/38)

rábíz i**(1)**

Vkire bíz vmit. Bíz rá Elizeusodra a' Pro-féták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lel-ked kettős mértékét (342/35).

rábízván in**(1)**

Vkire bízva vkit/vmit. Haza futa szállására, Rá bízván d'O Májorjára Az egész compániát (114/747).

rablánc fn**(5)**

1. Lánc, amelyet a rab kezére, lábára tesznek. *Vénus ez, a' ki míg vitégeit nézi Égő szemeivel*

halálra ígézi A' ki míg csókjai harmatját öntözi A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi (71/22). Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon (376/10). **2.** Rabság, elnyomás. Ne hidjetez ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátsogó apostolának Hogy most rablántzon nyögtök ti (257/69).
 rab lántzához (14/21, 201/21).

rablás fn (3)

Az a cselekvés, hogy vki rabol, erőszakkal el tulajdonít vmit. Büszke tsúfolóin ő Nagy boszszút fog állani; És fog adni dupla bért Vakmerő ~odért (257/198).
 ~tól (397a/847), ~odért (257/200).

rabló ~ raboló fn/mn (7)

I. fn 1. Rablást elkövető személy. Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogányságnak, Melly mindig rablója volt Magyarországnak (79/ 12). Mennyi ellenségink 's rablóink voltak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak (259/ 105). **2.** A szív nemes rablója: vkinek a szíve választotta. Ugy sem bírsz már önnön szíved birtozával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél hamarébb fiaiad legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok legyenek (266/58).
 rabló (443/116, 230), rabolók (259/437).

II. mn Aki erőszakos v. tisztességtelen úton szerez értékeket. Egy torkos pajtásod néha tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenség árt (141/10). Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/377).
 rabló (337/202).

rablott lk: el~.

rabol i (7)

1. (Értéket, vagyontárgyat) erőszakkal elvesz, eltulajdonít. Más népeket rablott, pénztét kiszarolta, Az ember 's nemzetek' jussait gázolta (337/37). Rabol pusztít a' Frantzia, Hajh kelj ki a' Tsatába (259/87). **2.** Zsákmányul ejt, pusztít. Mendörgő hanggal rablották A' virdító berkeket, Fenekestől felforgatták A' setét tengereket (397a/53).
 Rabol (259/85); Rabolja (259/55), ~ják (259/170). — ~janak (259/107).

lk: el~.

raboltatott lk: ki~.

rabota fn (1)

Robot. Hová légyünk? Jaj! mit tégyünk? Csúf a' ~. Olly Országba mért nem mégyünk? Hol nincs Despota (246/6).

rábömböl i (2)

Visszhangoz. Ordítanak Treviris' mezején a' Rénus' eláradt Partjai, borzasztó hanggal riadoznak az erdők Spira között, 's a' hegyek' barlangjai ~nek (253/37).
 rá bömböl (202/16).

rabság fn (5)

1. A rab helyzete, állapota. Hol tsak jajszók 's bilints-tsörgések hallatnak, A' ~ 's a' kínok már lelkéig hatnak (454/440). **2.** Rabságra vet vkit: szabadságától megfoszt vkit. Pyren emberekkel áldozik. A' többít ~ra veti. Pusztít, öl, éget (465/11). **3.** Erős szerelmi függés. Édes Rabság (103/cím). Te, szépségeddel, Ifjú léteddel Ki olly kevély vagy és vak, Édes kínzója, Kedves békója Keserves ~omnak (146/30).
 ~bann (31/15).

rabszifj fn (4)

1. Kötelék, amellyel vkit magához vonz vki. Mioletta kellemit velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta. Rabja vagyok rabszifjain (447/142). **2.** Rabszifjára vet: lenyüggöz. Minden a' mi tsak szépi Az egész természetet Bennem a' gondot enyhíti, ha rab szifjára vetett (205/48, 16/48).
 Rabszifjainn (170/3).

rabszolga fn (1)

Ura tulajdonában lévő, teljesen jogfosztott személy. Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt szabad népek, ott ~k vannak? (313/54)

rabváros fn (1)

Leigázott város. Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderekkabb mód lesz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment, 'S Hagyta saját mezejét, házát és templomát a' vad Disznóknak és a' farkasoknak lakhelyül (327/18).

rác fn (4)

Magyarországon élő szerb. Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' rázoknak adta árendába (189/8).

Rác (246/48), *Rátz* (113/32), *Rátzot* (113/27).

Racine fn (2)

Személynév. <Jean-Baptiste ~ (1639–1699): francia drámaíró.> *Nem kell Kupressz, mellyel ~t tisztelé Melpómene. Egy kis rózsza, egy kis játsint Nékem jobban illene* (424/41). *Racint* (128/41).

rácsap i (2)

A szem rácsap vkire: hirtelen megáll a tekintet vkin. *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Lillára, 'S féloldalt reá csapott* (447/39). *reá tsapott* (134/39).

Rác fn (1)

Személynév. <Rác Sámuel (1744–1807) bölcséleti és orvosdoktor. A magyar nyelvű orvosi oktatás úttörője.> *Rátz Sámuelhez* (124/cim).

rásik i (2)

Vkinek, vminek a tetejére, felületére esik. *Rá esett egy parázsa a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' szénára* (330/ 1743). *Zokog jajgat egy folytában, Míg végre kinja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fővel esik rá* (397a/808).

ráesmér i (2)

1. Felismer, megismer vkit. *Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerek nememre, Vitéz tűz' szikrája pattog szemetekről szememre* (259/519). **2.** *Vmiről ~ vmire:* vmi tükrözi annak az igazi mivoltát. *Ozirisra rá esmértem A' Napnak tímeréről, Ízisre meg' Ozirisról, 'S mind kettőre nevérol* (307/33).

ráeszmélés fn (1)

Ráébredés vmire, új megvilágításban látás. *Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet, Édes ~ fogja fel lelkemet* (454/316).

ráfest i (1)

Vminek a felületén megjelenít vmit. *Valamelly'k tsillag sugára Rá festi szemed' héjjára Hív emlékezésemet* (454/927).

ráfestve in (1)

Vígság van rá festve: vidám. *Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor? Már akármilyen – csontra minden kántor, Ez nem komor estve, Vígság van rá festve, Mint mutatja a' bor* (218/4).

Raff fn (2)

Családnév. <~, Georg Christian (1748–1788) göttingeni tanár.> — *...a' ki Magyar olvasóim között a' Hiénáról keveset vagy éppen semmit sem tud, ne mulassa el megolvasni a' mit ~ után felőle beszélt T. Fábián József Úr* (330*/199/5). *~jának* (330*/200/7).

rafiníroz lk: ki~.

ráfordult in (1)

A ráfordult égen magát kimutatja: megjelenik az égen. *'S mihelyt dögletes fényű tsillagzatja Magát a' rá fordult égen ki mutatja: Azonnal a' tavasz' szépségei hervadnak, A' kies ligetek, mezők el fonnyadnak* (198/8).

ráfűz i (1)

Az ősz a fák ágaira ~te áldásait: az ősz elősegítette a gyümölcsök érését. *Meg terhelte az ősz a' fáknek ágait, Vastagon rá fűzte gazdag áldásait* (199/16).

ráfűzvé in (1)

Az ősz a fák ágaira ~ áldásait: az ősz elősegítve a gyümölcsök érését. *Meg terhelte az ősz a' fáknek ágait Vastagonn rá fűzvé gazdag áldásait* (87/16).

rág i (12)

1. <Főleg ennivalót> fogaival folyamatosan apróra darabol, öröl. *Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán körtvélyvirág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' disznónyáj makkot ~* (413a/ 597). **2.** <Idegességből v. ösztönösen> harapdál vmit. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ~ja Tajtékzó zabláját 's a' föld han-tyait rugja, vágja* (216/39). **3.** <Rovar, fereg> erre alkalmas rágószerveivel apránként elfogyaszt vmit. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska ~ott* (391/14). **4.** Kellemetlen érzést okoz vkinek vmi; emészt. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/8). *Szívembe bú nem költözött, Nem ~ az engemet* (278/4). **5.** <Távol lévő személyt> alattomosan és ismételten becsmérel. *Mert az igaz Magyart nem érheti szégyen. Igyatok! Kur-vannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket ~nak* (248/54). **6.** *Orcáján a gondok ráncokat ~nak:* a gondtól megöregszik vki. *Itt fekszik a' hűség*

e' gyászos verembe, Ki Penelopével bátran állna szembe, Kiért rabja férje a' szomorúságnak Ortzáján a' gondok bús rántzokat ~nak (212/30). 7. Rágja a fa héját: fukar. Tsak hogy bús ládája pénzrel telhessen be Tsak hogy pénzt aggyanak ~ja a' fa héjját Bosszantya az Isten ha nem éri tzéjját (5/11).

~nak (93/1, 110/4); ~ja (31/6). — ~jon (454/240).

Ik: le~, meg~, össze~, széjjel~.

ragad i (17)

1. Ragad az ujjaira vmi: ellop vmit. Azért tudta vinni a' lopást annyira Azért ~ minden enyves ujjaira ... Mert néki is első lételt e tsinálta (26/42). 2. Erős lendülettel megszerez vmit. Sima kezeiddel szívünket ne ~d A mutató fától e' dísz meg ne tagadd (61/27). 3. (Vmely cselekvést jelképező tárgyat) hirtelen kezébe fog, hogy azzal vmit elkezdjen. Nem tűzel é Magyarom szívedbe a' hajdani hűség? Nem ~ é fegyvert érte vitézi Karod (259/480). Most, most, Múzsám! Ha van benned annyi erő, Most ~j trombitát ... Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak (337/376). 4. Hirtelen megfog, erősen tart, nagy lendülettel visz, röpít vhová. Nyargal, s talám a' szelet-is futással meg-haladgva, Nemes makatsága tűzönn vízen edgyre ~gva (216/44). Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly eggyszerre arra' helyre vinne téged? Hogy a' többek között az én babonám a' Mogolhoz ~na, hol lakik a' Lámá (126/40). Ártatlan véreid kezeimet mosásak Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sietetni ~ták (77/194). 5. Elragad, hatása alá kerít. De mit mondok? Hová ~sz indulatom? (337/289) 6. Magához ~: magához vonz. E' felséges vidék úgy magához ~t, Hogy szük elmém éppen a' felhőkig dagadt (313/5). 7. Ragaszt, tapaszt. De ezt meg látván messziről A' Limonő Testvére, Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó sárt kezére (114/807). ~ (338/36, 421/44), ~tam (396/15); ~gva (216/21, 98), ~ják (413a/522), ~ta (277/24).

Ik: el~, fel~, meg~.

ragadós mn (2)

1. Ami könnyen odaragad vmihez. Kivált szükség nagy hengerrel a' szerűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ~ krétával keményíteni

Hogy porhanyóvá ne legyen 's fel ne nőjje a' dudva (413a/191). 2. Másra könnyen áterjedő. Ragadós a' módi, kivált ha Frantzia, Pedig a' Magyarnak árt az ő módija (330/1725).

ragadozó mn (1)

Húsevő <állat>. A' Hijéna egy kegyetlen ~ állat, mellyet soha tökéletesen meg nem lehet szelídíthetni (330*/199/1).

ragadt Ik: el~.

ragadtatás fn (1)

Önfeledt gyönyörűség, lelkesültség. Ő gyűjtja a' Poétát Erzékenyebb dalokra, És bájoló borával Édes ~ban, A' menny felé repíti (319/48).

Ik: el~.

ragadtatik Ik: el~.

ragadtatott Ik: el~.

ragadtatva Ik: el~.

ragadván in (1)

(Vmely cselekvést jelképező tárgyat) hirtelen kezébe fogva, hogy azzal vmit elkezdjen. Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, s új fényt: érezem isteni Ihlésteket; 's lantot ~ Hódolok ellene-állhatatlan Sűgárotiknak (439/7).

rágalmazás in (1)

Rosszindulatú vádaskodás. Átkozott az ember a' Viperák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal A' kik között ... Ha tudsz hizelkedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak...Igy az emberek közt emberré tudsz lenni (453/237).

rágás Ő: has~.

ragaszt i (3)

Csókot ~ vmire: csókot nyom vmire. E' hév Csókban, mellyet szádra ~ottam, Lelkem' minden indulattal kibuzgottam (423/45). Ragasztott (277/15), ~ottam (184/45).

ragasztódik i (1)

Szorosan hozzákapcsolódik vmihez. Kivált hogy a' só és ső suffixumok mindég helyet-jelentő szókhoz ragasztódnak (330*/197/7).

ragasztva Ik: egybe~.

raggat i (2)

Csókot ~ vmire: (egymás után többször) csó-

kot nyom vmire. *Csókjait a' fagyos ortzákra ~tya Mellyek közt illy gyászos szavait jajgattya* (77/261).
~nak (77/104).

raggatni in

(2)

Csókot ~ vmire: (egymás után többször) csókot nyomni vmire. *De melly édes örömtől kel meg fosztatnom, Ha nem lehet édesemmel itt mulatnom, Ha északra lakom már én, ő meg délre, Ha tsókot ~nom kell csak levélre* (184/8).
raggatnom (423/8).

raggatott in

(1)

(Csók) vhoval nyomott. *Meleg volt még most-is a' hív Magyaroktól Levelére mélylen ~ tsókóktól* (188/72).

rághat i

(1)

(A széná-tor szóban levő széná-t) összerágva fogyaszthat. *Így van sok kolop Szénátor, Két syllabáját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/196).

rágicskál i

(1)

Rágcsál. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot rágitskálja belől* (141/4).

rágni in

(4)

(Főleg ennivalót) fogakkal folyamatosan apróra darabolni, őrölni. *Mikor egyebet nem tudok ~ a' híg tik monynál* (310/61).
~ (190/62, 204/32, 217/32).

rágódik i

(2)

1. *Rágódik vmin:* (hitvány, szegényes táplálékon) él, tengődik. *Ahol pozdorján ~ mind anyja mind Leánya, Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya!* (326/25) **2.** *Rágódik vmin:* hosszasan gondolkodik, töpreng vmin. *Kos legyen é, vagy bivaly? — Ezen sokáig ~Végetlen böltessége* (231/155).

ragódzván in

(1)

Kapaszkodván. *'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal illeték Ragódzván a' Farkában* (231/306).

rágván in

(1)

(Rovar, féreg) erre alkalmas rágószerveivel apránként fogyasztván vmit. *Tavaszlott éltem*

bimbója De titkon ~ hernyója: Korán hervadásra dült (360/2).

Ik: el~.

ragya fn

(2)

1. Himlő után visszamaradt heg. *Hó, zúzmaráz, dér, fergeteg, a' hajáról tsorgottak, Héség, dörgés, ~, villám, két ortzáján látszotak* (314/14). **2.** Haszonnövények levelein kis dudorokban jelentkező apró, megbarnuló majd elszáradó foltosság. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott, 'S a' mit ez is meghagya Elsütötte a' ~* (389/50).

ragyog i

(23)

1. (Égitest, fényforrás) csillogva, tiszta fényvel világít. *Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ~na egyszerre* (330/196). *Mennyei fény ~ állóképek körül, Hogy légyenek minden Királynak tükörül* (259/355). **2.** Vmely fényforrás képét fényes foltokban veri vissza: fénylik, csillog. *Ragyog hátann selyem posztóval vont nyereg* (82/23). *Nints elefánttsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ~nak* (410/2). **3.** (Érzés vkinek a szemében) úgy mutatkozik meg, hogy szinte sugárzik, fénylik. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát: Ikvának szeme ég, ~* (432/84). **4.** Gazdagnak, sikeresnek mutatkozik, pompázik. *Így múlik életünk el, Melly most ~ körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjtszakába düllünk* (43/6). *Te Ferdinánd fogsz lenni, S' végén a' másik száznak Te a' Királyi Háznak Szent trónusán ~sz* (259/426). **5.** Pompázik, díszlik. *Elmegyek — óh mint ~nak E' kertnek virágai!* (397a/361) **6.** (Vkinek a híre, neve, emléke) dicsőségében tündököelve fennmarad. *'S alkota olly nemes Alkotmányt, mellyben az időnek Szenyei közt is az ő fényes maradéki ~nak* (450/21). *Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ~jon* (450/27).

~ (123/63, 239/43, 299/113, 338/46, 424/22), *Ragyog* (256/19), ~sz (307/114, 337/139, 208, 405/22), ~nak (259/405, 400/75), ~ott (432/74).

ragyogás fn

(5)

1. Csillogás, fénylés. *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente Mellynek zöld posztáját ~sal*

szántya Gazdagon pazérlott arany pa-
számántya (82/9). **2.** ⟨Szem⟩ sugárzása, csillog-
gása. *Szemeid' szép ~a Lobogó hajnali tűz*
(265/5). **3.** ⟨Vki hírének, nevének, emlékének⟩
dicsőségében tündökölve fennmaradása. *Itt a'*
Ditsőségnek vezet elébe Károlyt, 's ajánlja
Ősei' rendébe. Őseinek a' kik már a' Ditső-
ségnek Egén első fényű ~sal égnek (188/40).
~a (444/5), ~sal (256/7).

ragyogni in**(2)**

⟨Vkinek a híre, neve, emléke⟩ dicsőségében
tündökölve fennmaradni. *Sok ditső Őseink'*
nevei új fényben Kezdetek ~ e' nagy épít-
ményben (237/120). *Égni fog míg el nem al-*
szik fáklája életemnek, Nevetek ~ közte fog
közepén szívemnek (241/14).

ragyogó mn**(9)**

1. Nagyon fényes, tisztán csillogó. *A ~ napnak*
díszes ábrázattya Magát a' kékelő égen
mutogattya (10/1). **2.** Örömet sugárzó ⟨szem,
arc⟩. *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csi-*
nál ám, Mikor reám mosolygasz. És akkor ab-
ba Lelkem Melly nyakra före hull bé, Míg an-
dalogva bámúl Ragyogó szemednek Két földi
csillagára (346/10). **3.** Kiváló, nagyszerű.
Nem látod őt – a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő
Nevének Temploma fénylik ott. Nézd mind te-
rítí bé Hazánknak Boldog Egét ~ világa
(418/16).
~ (10/9, 330/1858, 403/17, 413a/217, 450/
25), *Ragyogó* (75/10).

ragyogtat i**(3)**

Csillogtat. *Idvez légy, szép Hajnal! ragyog-*
tasd fákládát, Vig egünkön mutasd mosolygó
ortzádat (203/29, 81/29). *Ekkor a' Ditsőség'*
Székebe ültette, Isteni kezeit rá áldással tette.
Mennyei sugárral ~ta szemét (188/49).

ragyogva in**(3)**

1. Csillogva. *Te ki Svétziának partjaitól fogva*
— Hol a' tzobol-prémű Pétervár ~ Költsönözi
tőled téli napfényedet — Túl terjeszted
Beerling' útján törvényedet (337/176). **2.** Örö-
möt sugározva ⟨szem, arc⟩. *Zsanét ez, kinek*
szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' bol-
dogság' ölében Arany időd' várhatod
(368a/106). **3.** Dicsőségesen. *Az Igazság Nap-*

ja tündöklik ~, Fényes Menny-Országba ju-
tunk ennél fogva (222/13).

ragyogván in**(1)**

Csillogván. *Hanem delin ~ Díszlettenek kék*
boltjai Örök tavasz buzogván, Olly szép ta-
vasz, mint e' mai (247/13).

Ik: által~.**ragyogvány fn****(4)**

1. Ragyogás. *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama'*
fény-punctumoknak Visszavertt lágy ~ja,
Mellyek rólad omlanak (397a/871). *Gyötör a'*
péNZ ~ja, 'S titkon öl a' szegénység (205/7). **2.**
Dicsőség, dicsfény. — *...hazánknak a'*
Nádorispányja És az egész Észak' fényes ~ja
A' két Tsászárságot atyafivá tették (337/330).
~nak (413a/885).

rágyújt i**(1)**

Pipában levő dohányt meggyújt és szívni
kezd. *Ekkor kap a' pipájához, 'S Egy menny-*
követ zsebjéből Ki ránt — rá gyújt — és dohá-
nyoz Gustuos Knaszterjéből (231/97).

ráhág i**(1)**

Rálép. *Vége van már a tsendes tengeri útjá-*
nak, Lakója a boldog mennyei hazának, Elérte
a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem
szenved változandóságot (211/73).

ráhagy i**(2)**

Nem ellenkezik, nem tiltakozik vmi ellen. *Hát*
egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy
tréfás mássát kék tsinálni ennek [embernek]
Rá hadja az egész kompania 's végre Köröm
hegyig isznak nagyobb erősségre Mindenik el
kezdi a' vizezz sárt gyúrni (26/11). *El sem*
hivé, rá sem hagyá, Egy szómat is; Ki kerget-
tett, 's lelügozá Subámat is (333/29).

ráhint i**(2)**

1. ⟨Vmiből több darabot⟩ szórva vmire hullat.
Majd, ha dombom' megtekinti, 'S hervadt róz-
zsáit rá hinti Két sóhajtó szerető; Ezt mondja:
Itt fekszik ő! (443/190) **2.** Ráhint vmire: hat rá.
'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer
körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével
rá hinti (216/38).

raj fn**(4)**

Méhek, más rovarok, madarak nagy csoportja.
'S mint a' lefüstöltt raj az új kasban belől,

Zúgtak, zsi bongottak az ajtón két felől (330/1009). Szárnyra kél a' víznél A' több Zefírek' nyájás kised ~ja (172/18).

~ja (136/6), ~t (313/111).

Ö: méh~, sáska~, szerelem~.

rajmódra hsz

(1) Úgy, mint egy raj. *Nem látod é? Nem é? Miként zsi bongnak Az Ámorok, miként ~ dongnak Kőkény szemed körül?* (320/8)

Rajna fn

(2) Folyónév. <Nyugat-Európa legfontosabb folyóinak egyike.> A' dolyfős Frantz ellepte táborával A' ~' szép vidékét (259/60). ~' (305/68).

rájön i

(1) Még hozzájön. *Hát már a' sok hitvány tsetsetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földdekről költözött, Rájött a' félénkség' puha módija is?* (267/133)

rajta hsz/msz/fn

(101)

I. hsz 1. A szraggal jelölt tárgyon, állaton, személyen, testének vmely részén. *Mint mikor fel lobban az Ethna barlangja Az égig ért kevély Hegyek el s ijjednek Rajtok feneketlen tengerek erednek* (59/10). *Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg Merönn meg ül ~ vitéz leventája* (82/23). *Gazdagonn pazérlott arany paszamántya Angliai veress nadrág fénylik ~ Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/11). 2. Vminek a területén, azt beborítva. *Jönn az álom, 's mindent pihenésre hajtja, Az éjjelnek barna palástya van ~* (14/2). 3. Vmin függve, hozzánőve. *Mit ér zöldje a szöllőnek Ha ~ fürtök nem nőnek* (389/18). 4. Vmin át, keresztül. *Setétüll a' gohér a' piros vesszőkönn Barna színt vér vissza a többi szöllőkön ... Rajtok Királysá-got mutogatni akar A veres bársonyba ke-véjkező bakar* (87/9). 5. Azon, miatta. *'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clericusok Magokat ösze tsapták* (92/220). *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet ~ talál* (2/12). *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag* (228/3). *De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1678). *Látom unszoló sirását: Rajta*

nem segíthetek (443/98). 6. Kap ~: szívesen veszi, fogadja. *Fel fogadtam, hogy míg élek, Egy Asszonnyal sem beszéllek; 'S bár Heléna volna is, Még sem kapnék ~ is* (322/12).

II. msz 1. <Cselekvés kezdésére biztató szó:> kezdj hozzá. *Rajta, kis Szellőtskék! szedegesetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára* (172/21). 2. <Katonákat támadásra biztató szóként:> támad(jatok) rá! *Mihelyt népünkre rontanak És határinkhoz érnek, Verjük meg! ~! Fúljanak özenébe a' vérnek* (114/471). *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni* (257/209). *Rajta vitéz szívvel! ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félistenek* (191/31). III. fn *Eleget szól a' hír több illy hazafíró!; Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról, Ki többre ment velünk egy ~ szavával, Mint más külső vezér minden taktikával* (267/187).

~ (267*/12/12).

Ö: terajta, ő~, tirajtatok, őrajtuk.

rájut i

(1)

Rájut vmire: bekövetkezik a várt dolog. Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá jutottunk, Méltó lesz örvendeni (308/50).

rajzik lk: bele~, fel~.

rajzol i

(1)

Mutat. A' Nap a' magos tetők közt hintaját már fel tolá, A' pirosuló estve utját bársonyával ~á (161/16).

lk: le~.

rajzolat fn

(4)

1. Körvonal. A' tsendes bereknek barna ~tya Magát a' Hóld rezgő fényénél ingattya (200/27, 4/7). 2. Az ország ~a: az ország térképe. *Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolatín figyelemmel andalg* (418/48). 3. Vázlat. *Festői versezet Kleist' német munkáiból — Rajzolatja e' munkának* (397/cím).

Ö: árnyék~.

rajzolni lk: le~.

rajzolva in

(1)

Ábrázolva. *Lássad, im ~ vagy e táblára Asszonyi rendednek mondhatatlan kára* (212/15).

rak i

(58)

1. <Több egynemű tárgyat> egymás után tesz vhová. *Melly jól esett ha játszódba lépven*

utánnam nyomba Kis koszorúkat ~tatok tiszteletül markomba (241/6). *Én megyek; köztek az Úr Lelke lakjon 'S mindennemű jókat fejetekre ~jon* (217/140). **2.** (Egyetlen tárgyat) vhová tesz. *Fenekére ~ott kéngyertyát, 's e' felett Néhány bálbilétet 's szerelmes levelet* (330/851). **3.** Anyagok, alkatrészek összeillesztésével készít, épít vmit. *Majd köztte az összevenőt ágaknak Fészket a' Szerelmek' Madarai ~nak* (173/22). *Triptolemus bőven ~ja asztagait* (11/10). *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe ~ta* (52/14). **4.** Terhet jelentő súlyos tárgyat (emberre, állatra) tesz. *Nem érzed é, miként zsi bong a' vak Amor' rajja szemed körül? Ki mérget mézel, ki bilintset ~, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/7). **5.** Csókot ~ vkire: megcsókol vkit. *'S rózsza színekkel pirulván Gyenge szája lánggal ég, 'S tsókot ~ rám pirulván Két fagyos kezemre még* (249/83). **6.** Csúfot ~ vkire: kicsúfolja. *Duplázzuk meg azt a' tsúfot az Ifjaknak, A' mit már ennyiszor reánk ~tak, 's ~nak* (330/944).

~ (85/33, 258/58, 277/42, 418/25), ~ok (306/16), ~nak (15/12, 66/4, 85/2, 197/2, 204/12, 217/12, 454/458), ~tál (180/1, 3), ~ott (92/102, 237/37, 341/23), ~tak (237/21, 314/12, 337/352, 397a/282), ~tanak (65/7, 321/20, 341/54), ~ék (335/2), ~a (225/40, 237/99, 397a/992); *Rakom* (460/84), ~od (190/71), ~ja (110/24, 190/57, 213/85, 215/66, 221/12, 330/1989), ~tad (190/56), ~ta (439/43), ~ták (237/23, 92). — ~ná (454/916). — ~jak (335/2), *Rakj* (259/394, 413a/280), ~jon (266/39); *Rakja* (330/1959), *Rakjátok* (259/124, 373/137).

Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, rá~, tele~.

rák fn (2)

1. Vízben élő, kemény páncélzatú, zsákmányát ollójával megragadó ízelt lábú állat. *Bé-kákkal egy hazáúak, Vélek szoktak mulatni, Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézzelel meg nem foghatni; Ezeket pedig ~oknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexiconjai* (114/998). **2.** Egyes rákfajták húsa mint étel. *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a ~* (310/8).

Rák fn (4)

Csillagkép. *A' nap kettőztetvén hév tüzét a' Rákon Magossan tündöklik a' hideg klímákon* (198/1).

~ (129/5, 425/6), ~onn (86/1).

rakás fn (23)

1. Építés. *A' XVIII^{ik} Száznak Ősze utólsó végénn Lett ~a e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn* (378/3). **2.** egymásra rakott v. hányt tárgyak, anyagok halmaza. *Három szűz koszorút, három fűrt hajával A' ~ra teve egy tutzet kártyával* (330/854). **3.** Halom, csomó. *A' kemény stutzpattogásra Omlott a' sok Frantz ~ra* (257/122). *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm ~ra, Hiszem a' Jó Istent, még nem szorít másra* (248/11). *Ez is nem sokára, bár atzél volna is, Egy ~ agyaggá változik maga is* (201/58). **4.** Sok, jókora mennyiségű. *Imádó szemekkel néz ~ pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e' (6/9). Az sok ~ bombi repült mindenfelé* (9/11). **5.** Rakással: nagy mennyiségben. *Van Midásnak pénze van kintse ~sal* (60/1). *A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/94).

~ (59/11, 193/14, 195/11, 201/90, 454/616), *Rakás* (209/73, 237/29), ~ra (237/64, 253/51, 418/63), ~okra (215/69), ~sal (114/576, 330/1398, 1478).

rakat i (6)

1. Megparancsolja, hogy vki rakjon, tegyen vhová vmit. *Azért, ha meghalnak, sírjokba ~ják Mind azt, a' minek ott hasznát gondolhatják* (454/401). **2.** Épített. *Azért fellengős palotát Rakattz a' felhők között A mellybe bíbort 's tafotát A más világ kötözött* (16/30). **3.** Növényt földbe ültetett. *Ha domború tájékokat és a' háttas lejtőket Választottad, vigály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413a/809).

~ (219/32), ~sz (410/19), *Rakatsz* (205/30).

Ik: le ~.

rakatik i (1)

Helyeztetik. *Minden írásimat (: mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem láhattak, Mecoénásokra is eddig nem akadtak, A' kik talám nálunk mind sírba rakattak* (245/56).

rakatott in (1)
Vki által készítettett. *És egy fűszerszámos templomot tsinálnak A' mellynek' pirosuló rózsákból ~ Oltárára hint le a' Hajnal harmatot* (89/18).

rakgat i (1)
Pipára ~om: gyújtószerül, fidibuszul haszná-lom. Minden írásimat...Bízom az érdemes ké-ső Maradékra...Vagy pedig nem hajtván semmi tartalékra, Pipára ~om és vajjas fazék-ra (245/60).

rakhat i (1)
Építhet. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak [Labirintnak] nem ~ott: Mint a' mennyi összevekervert tekervények Kö-zött tétováznak itten az ösvények* (237/72).

rakki fn (2)
Erős pálinka. *Im butykossal és kupával Omlik a' bor-fergeteg, Rakkival 's rozs-pálinkával Három butykos telle meg* (317/157).
Rakkival (317/101).

rakni in (3)
1. Építeni, létrehozni. *Meg lehet é, hogy ne lé-gyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet ~ akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/43) 2. Sző-lőt ~: szőlőt ültetni. *Dombos helyeken leszs e jobb szőlőt ~ vagy téren, Azt visgáld meg leg' előbb is* (413a/804).
~ (413a/858).
Ik: be~, el~.

Rákóczi fn (1)
Rákóczi nótája: lázadó hangú, tiltott kurucdal. Látván, hogy el kell patkolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákótzí Nótáját (114/ 251).

rakonca fn (2)
1. (Szánkón) rúd, amellyel a szánkó oldalát támasztják. *A sok Slepp, az á la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó* (330/86). 2. Lábszár. *A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ejti. Akár nézz elaszott bőr és csont karjára, Akár két, irhával bévont rakontzára* (330/232).

Rákos fn (1)
Helynév. (Pest melleti település, Rákos meze-

je, az országgyűlések helyszíne volt.) *Más nap a' ~ra gyűlést parantsoltam* (239/221).

rakott mn (5)
1. *Rakott asztal:* terített, ennivalóval megra-kott. *Eszünk körtvélyt, almát, 's barna gohé-rokat, Nem irigylünk semmi ~ asztalokat* (199/40). 2. Ékesített, díszített. *A' tündöklő Nap' sугára Egy tsillagokkal ~ Eget terít rá s magára Pislogva tekintget ott* (397a/138). 3. Épített. *Még a' szent Múzsáknak ~ Egy két Templomba se' lakott 'S lakik egyéb egéernél* (114/592). 4. *Rakottan:* bőven. *Virít a' mező ~an az őszí gerezdekkal* (413a/532).
~ (413a/680).

Ik: ki~, meg~, össze~.

rakottya fn (1)
Rekettye. *Illyen a' hajlós iglitze a' gyenge ~val És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyár-fával* (413a/538).

rakötöz i (2)
Kötéssel ráerősít vmit vmire. *Tsákóját könyvel öntöztem Gyász pántlikám' rá kötöztem* (429/18, 112/18).

rakucorodik i (1)
Összekuporodva elhelyezkedik vmin. *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó alsó partjára, Felsege rá kutzorodik Collegája hátára* (114/ 184).

rakva in (4)
Vmivel ~ van: vmivel gazdagon meg van pa-kolva, tele van. *Hogy drága étkekkel van ~ asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hízlala* (60/11). *Szétszaggatott emberekkel Rakva a' rettentő por* (397a/208). *Szózatja tiszta vé-kony: Mondása ~ szíves Kedvvel, ketsegtetés-sel* (185/149).
~ (306/188, 413a/666).

Ik: meg~.

rakván in (1)
Készítve. *Ki is ment húsz Dáma az oldalszo-bából, S rögust ~ a' tört Baldakin fájából, A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Matrikulát hamuvá égették* (330/ 1626).

rálehel i (1)
Rálehell a fagyos pára: fagy éri. *'S Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá*

lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el (231/325).

rálesz i

(1)

Rálesz vmire: rááll vmire, beleegyezik. *Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szóltnak, Bár a' hal nyelven magok is Imígy amúgy tudtanak; De tsak ugyan rá levének, Hogy már vég bútsút vennének Ez idegen hal nyelvtől* (114/515).

ráló i

(3)

1. (Löfegyvert) vkire célozva kilő. *Egy tőltött pisztolyt húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/843). 2. (Ámor) vkire hat. *És ha rá lő kis nyilával, Tüstént szárnyra keljete* (331/33). *reá löve* (114/894).

rámállik i

(1)

Ráragad. Mélyk kövér föld, így tudhasd meg: bár hánd a két markodra El nem porlik sőt ~ szurokként az újjodra (413a/783).

rámegy i

(4)

1. Rámegy vmire: vminek a tetejére, felszínére megy; rálép. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' szénára* (330/1744). 2. Rámegy a kérdés vkire: rákerül a sor a kérdezős játékban. *Midőn A'! Kit Szeretsz? ez a' játék jára, Reá megy a' kérdés egyszer Dorottyára* (330/622). 3. Belekezd vmibe. *De míg még a' lenne, Hogy e' zűrvarra Múzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszélésemet* (330/60). 4. Törekszik vmire. *Ah, remélni tán nem szégyen, Ah, tán erre rá megyek, Hogy Josepha enyim legyen; 'S én Josepháé legyek* (331/50).

rámehet i

(1)

Belekezdhet. *Fogják tehát az Actorok, A' Pá-pához indulnak, Uttzu a' sok Prókátorok Mind felé nyomulnak; De még erre rá mehettek, Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten* (92/208).

rámond i

(1)

Vkinek a szavaihoz egyetértve csatlakozik. *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen,) Hogy az első rend tántz most az övék legyen, 'S ekként kézfogójok itt létemben essek, Hogy megemlegessék, Mind rá mondják: Tessék!* (330/478)

ránc fn

(10)

1. Ember v. állat bőrén vonalszerű bemélyedés, árkocska. *Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — össze aszik* (38/6). 2. Arcbőrön indulat hatására keletkező gyűrődés. *Ha ő mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/50). 3. (Falon) repedés. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik, Vakolatlan fala rántzokkal szántódik, Meg rokkan és végre Frantz kézre adódik* (238/95).

rántzai (330/2041), *rántzokat* (212/30, 214/16), *rántzait* (330/440, 751), *rántzainak* (209/33), *rántzokba* (330/440).

ráncolván in

(1)

Homlokát redőkbe vonván. *Még mindég tsak setét búkkal Rántzolván homlokodat, Emberölő háborúkkal Erőltetted lantodat* (400/2).

ráncos mn

(2)

1. (Arc) ráncokkal teli. *Szeme nem sír, még is nedves; Képe rántzos; foga redves* (339/2). 2. Rántzos szemmel: összehúzott szemöldökkel, mérgesen. *Azomba teremtetézte A' Cardinalisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágásokat* (92/262).

rándít i

(2)

Vállat ~: (érdektelenség, semmibebevés kifejezéseként:) a vállat rántva megmozdítja. *Vállat ~ a' ki sorsom' hallja, Már elhagytak mindenek* (304/31, 435/31).

Ö: rá~, vissza~.

rándul Ik: be-be~, fel~, utána~.

ránéz i

(5)

1. Tekintetét vkire/vmire irányítja. *Szintúgy félék előre, Ha rá nézek a' szőlőre A' szüret 's baj itt vagyon* (389/65). *Felhág hát oltára' pompás gráditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára* (306/234). 2. Rá se néz vkire: figyelemre se méltatja, megveti. *Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre [asszonyok]; Mert mind vesztembe kerül* (322/18).

rá néze (114/772). — *rá nézett volna* (238*/147/3).

ránézve in

(1)

Ránézésre. *Nagy fa ez, és mint a' babér, ~*

olylan maga 'S Babér volna, tsak hogy
külömb meszsze terjedő szaga (413a/652).

rang fn (13)

1. Társadalmi helyzetet biztosító méltóság. *Mit ér minden ha kötelede Békös lábodon viseled Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' ~ mit ér (31/21). Junó, töltsd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni ~odat (57/16).* 2. <Katona-ságnál> rendfokozat. *Generalissimus ~gal Birván, méltóságos hanggal Így kezde kuruttyolni (114/438).*

~ (114/85, 306/6, 379/86, 397a/262, 453/209, 454/813), ~ját (330/1212), ~ban (454/774), ~ra (330/120), ~gal (233/50).

Ö: követ~.

rángat i (2)

Egymás után többször megránt. *A' pajzán Freycorság ötet megtámadta, Ki kezét, ki haját, 's köntösét ~ta (330/1258).*
~ja (330/1267).

rángatódzik i (1)

<Test(rész)> egymás után többször megmegrándul. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője, Gondolván, mint ~ Elől szép köszöntője (169/67).*

rángatván lk: ki~.

rangú mn (1)

Vmilyen rangban lévő. *Minden ~ Dámák egyes akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban (330/1139).*

ránt i (4)

1. Vkit, vmit magával ragad, odavonz. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengerre (397a/134).* 2. *Dalra ~ vkit vmi: dalolásra készítet. A' hála engem dalra ~ (455/ 54).* 3. *Tust ránt: tust húz. A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A' Muzsikák pedig öröm-tust ~anak (330/364).*

~od (358/7).

lk: fel~, ki~, oda~.

rántott lk: ki~.

rántotta fn (1)

Felvert és forró zsirban megsütött tojás. *Nep-tun pedig szigonnyára Dűlvén ezt kiáltotta:*

Bátyám: kedves prosittyára Essen a' híg rátotta (231/482).

rápeccenteni in (1)

Ujjal megfricskázni. *Minden bolond helyt ne peselj, Mert gatyá madzagodra Rá találhatnak pettzenteni (114/837).*

rapszódia fn (1)

Szenvedélyes hangú, csapongó gondolatmenetű óda. *A' Kleist" Rapszódiai közül (379/cím).*

raptus (lat) (1)

Elrablás. *Crimen Raptus: az rablás vétke. Az a Crimen Raptus, melly szerint ama tisztaságban és ártatlanságban gyönyörködő Mennyei Felség ... Hertzeg Kis Asszonykáját ... el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé őltotta (231*/123/1).*

rarak i (1)

Ellát, elhalmoz. *De olly deli Ortza alá Űlvén ollyan hősizin mellyre Minden szépséget a' mellyre Amor halmazzal rakta rá (150/16).*

rarándít i (1)

<Zenész v. zenekar> hirtelen játszani kezd. *Rá rándítja Izsák pengő muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezd nótáját (330/567).*

ráróbokréta fn (1)

Kerecseny-sólyom tollából készített bokréta. *Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával (454/404).*

rárovátkol i (1)

<Az idő> nyomot hagy. *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele, Mellyre esztendeit az idő, miolta Fenn áll, fogaival reá rovátkolta (214/4).*

ráruház i (1)

Ellát vmivel. *Meg fagylalja [a halál] benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel kent ívet, Minden rettenetes színeket rá ruház, Ezért lesz belőlle olly irozató váz (213/19).*

rásüt i (1)

<Fegyvert> vkire irányítva elsüt. *Meg áll, sárkánytát fel rántja Mérgébe pisztolyának; Üregjárira rá süti (114/704).*

rászedni in (1)

Léppel rászedni: léppel megfogni. Akkor

kezdtek törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat' 'S a' Bértzekre kibotsátni a' fürkészs Agarakat (413a/157).

rászedődik i (1)

Becsapódik, félrevezetődik. *Illyenkor a' tsinál legtöbb nevetséget, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak, hogy vigyázzanak magokra 's hogy szedődnek rá (330*/164/11).*

rászokik i (4)

Rászokik vmire: ismétléssel vmely cselekvést maga számára szokásává tesz. *Így halnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, ki rá szoktak a' képmázolásra (330/1372). A' mint vagy a Dél pirítá, vagy Észak felé hajolt, Ennyit tesz a' mire ki ki Ifjantan rá szokott volt (413a/803).*

rá szoktak (413a/971). — rá szokjanak (330/2016).

rászokván in (1)

Hozzászokva. Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájlalják, hogy itthon veszte a' leányok, Minthogy rá nem szokván kaszára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más lagzijára (330/1817).

rászór i (1)

Kacsintást szór vkire: ismétlődően, többször rákacsint vkire. Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére (330/1400).

rászorul i (2)

Szorult helyzetben kénytelen igénybe venni vmit, vkinek a segítségét. *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pégame! ... De nem felelsz szavamra, Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32). — ...soha rá ne szoruljon Rataits Úr kezére (310/58).*

rászorulni in (1)

Szorult helyzetben kénytelen igénybe venni vmit. *Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha valaha Reá talál szorúlni (169/8).*

Rataits fn (1)

Családnév. (Feltehetőleg egy környékbeli orvos.) — *...soha rá ne szorúlljon Rataits Úr kezére (310/58).*

rátalál i (3)

Véletlenül megtalál, rábukkan. *Alig lép a'*

csirke ki a' nap fénnyére Rá talál egyszerre kis eledelére (453/92). A' ki ásítózva ül Toaletjtjéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó könyvéhez, Kis olvasás után ... Rátalál helyére e' nagy Planétában (454/523). reá talált (330/1770).

rátalálhat i (1)

⟨Hosszabb keresés után⟩ megtalálhat vkit. *Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat? Kértem forrástól 's Erdőtől Hegytől Völgytől De rá egy sem találhat (149/18).*

rátalálván in (1)

Megtalálva. Kivált rátalálván a' deli Vintzé-re, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére (330/1399).

rátámad i (1)

Váratlanul ráront vkire. *Fridrik szakáts éppen az ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával Mantzi ~ott, Leöntötték szegényt (330/1686).*

rátart i (1)

Rátart a szemére vmit: eltakarja a szemét vmivel. *Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Őt ujjú umb-rájokat (92/318).*

rátartás fn (1)

Rátartás, büszkeség. *Még must korába is a' bor víggá téssen, 'S minden reá-tartást a' szívből el vészen (199/70).*

rátartóság fn (2)

Nagyra tartás, büszkeség. *Fel sem vesz senkit is nagy ~ban, Mintha tsak ő volna ember a' világban (194/7, 58/7).*

rátartós mn (1)

Rátarti. *Bennek a' ~ gögje Á'siának Díszit ád Európa' tsinos módijának (330/573).*

rátetekergődzött in (2)

Rácsavarodott. *Bársony szín hajai a' széltől suhognak, Reá tekergődzött szárnyain lobognak (256/30). Reá tekergődzött (82/32).*

rátékint i (1)

Egy pillanatra ránéz. *Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tengelit, rá tekint A' virágzó bogátsokra (397a/754).*

rátékintvén in (2)

1. Ránézve. *Hát hogy elébb elébb lábai ha-*

ladnak A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak Mellyre rá tekintvén sűrű[n] halaványra Változott ortzáját az Egekre hánnya (77/181). **2.** Isten ~ a hazára a setéség elmegy: a fejlődés megindul. Túl Budán más Láthatárra A' setéség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' jó Istene (163/7).

ráterítvén in**(1)**

Beborítva. A' fa rá terítvén mohos vén gajjait, Nem ereszti hozzá a' Nap sugárait (298/7).

rátesz i**(1)**

Vminek a tetejére, felületére tesz vmit. De Ámor a' szép fény' 's Illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára — 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottyára (330/2061).

rátódul i**(1)**

Rátódul vkire: <tolakodva> nyomul vkire. Mind rátódula már kíváncsi vágyással A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra, hogy őtet mindjárt megtsókolja (330/1477).

rátotta l. rántotta**ráunni in****(1)**

Ráunni vmire: nagyon megun vmit, elege van belőle. Úgy is rá kell végezetre Únnom ez átkos életre (443/125).

ráügyel i**(1)**

Rá sem ügyel: nem törődik vele. Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja után Rá sem ügyel osztánn Mikor eléri (155/23).

ráügyelhet i**(1)**

Felügyelhet, szemmel tarthat vmit. Hogy ráügyelhessen a' nagy ármádára, Egy vén pápaszemet feltett az orrára (330/1217).

ráül i**(2)**

1. Halál sárgája ~ vkire: halálsápadt lesz. Caronhoz utazni hajós hívatatik Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad Hajósra halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hülle (10/27). **2.** <Vihar> megérkezik. Jer Kedves Dámonom, mert már az el-terültt Fellegek éjjele földünkre reá ült (159/4).

ráütvén in**(2)**

1. Ráütvén a pap tyúkjára: szellentve. Jupiter

is a' tsatára, Rá ütvén a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény mellől (114/635). **2.** Ráütvén a nyavalya: megbetegedve. Most már a' Nyavalyák fonnyasztó serege Rá ütvén, régolta volt ennek betegete (222/50).

rávágván in**(1)**

<Szablyával> nagy erővel rácsapva. De a' Bán is szablyájával Meg nyomá kevélységét, Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével együtt hája (114/697).

ravasz mn/fn**(10)**

I. mn 1. Másokat megtéveszteni akaró, alattomosan cselekvő <személy, állat>. Héj te, ~ Ámor! Miket fel nem találsz? (330/1347) **2.** Az ilyen személyre jellemző. Ámor ... Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára nézve Idős öreg: de mégis ... Látszik szopós gyerekek (185/108). **3.** <Időjárás, április> csalóka. Régen is mondták a Tavaszt ~nak, Ravasz is, ne is higj soha a Tavasznak (329/1–2). Április tsalárd ~ (389/6).

~ (330/1497, 410/35, 454/216), ~ok (268/74).

II. fn Ravasz ember. És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ~ Mint a' miként kevélykedett vele Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette (170/4).

ravaszság fn**(1)**

Másokat megtéveszteni akarás, alattomoság. Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábíttatás, ~ (185/154).

rávehet i**(1)**

Rávehet vkit vmire: rábíthat. Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhasam én (379/71).

ráver i**(1)**

Rá vert a' füleivel: <bizonyára a hosszú fülű szamarakról vett kép>. Prűskölt a' sok kupak Isten 'S Rá vert a' füleivel Mint sok kolop Mágna Pesten A' Rongyos Verbőtzivel (92/127).

rávesz i**(1)**

Ruhát rávesz: magára veszi a ruhát. Igaz, hogy Dorottya mindjárt megújula, Ruháját rávette, tapsolt, 's meggyógyula (330/1590).

rávet i

(2)

1. *Ráveti a fejét vki vmire: elszánja magát vmire. De tartok ám, hogy a' kik így elhánnyják a' Szenteket A' Canonizálásra is ~ik a' fejeket* (314/32). 2. *Ráveti a feledékenység követ: elfelejt vmit. Ahol a' félénket, túnyát eltemetik, A' feledékenység' követ reá vetik* (267/70).

rávetve in

(1)

Nyakunkra vmi ~: meg vagyunk áldva vele. Még ez mind elmúlnék; de nagyobb kínunkra Rá van az Eszmélés vetve a' nyakunkra, Hogy régi fájdalmunk felmaradjon ebben (454/238).

rávigyáz i

(1)

Ügyel, figyel vmire. *Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki teríti Virágít, és illatozó ágait meg görbíti* (413a/200).

ráz i

(4)

Gyorsan, hevesen ide-oda mozgat. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját ~ta a' dévaj szűz* (330/1741). *A' fös-vénység, és a' kevelység hagymázza A' nyomorult ember lelkét hányszor ~za* 453/108. *~za* (231/90), *~zák* (440/8).

Ik: le~, meg~, össze~.

rázás Ik: meg~.

rázott Ik: meg~.

rázárván in

(1)

Rácsukván. *Egy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Élés-házába veti, rá zárván ajtaját* (141/6).

rázattat Ik: meg~.

rázkódik Ik: meg~.

rázkódtat i

(1)

Ide-oda mozgat. *A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt ~ja* (454/302).

Ik: meg~.

rázott Ik: le~, meg~.

rebeg i

(3)

1. Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva mond vmit. *Fagyos nyelvem igaz hűséged' hálája, Rebeg, hogy síromnak szélinn prédikálja* (217/98). 2. *(Hangszer) akadozva szól. Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz?* (439/49)

~j (284/4).

Ik: ki~.

rebegés fn

(1)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélés. *A' bú gyenge ~sel nyissa-meg szád' ajakát El-lágyúlt szíved roskadó tárházának ablakát* (162/11).

rebegni in

(1)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélni. *El-alszik már — — ki nem tudnám a' többiét ~, A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/109).

rebegő mn

(6)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélő. *Te is Múzsám! Újj énekre készítsd ~ szádat* (162/59). *Rebegő nyelvvel illy beszédet tészén* (209/100).

~ (176/110, 454/995), *Rebegő* (210/89, 431/44).

rebegtet i

(1)

⟨Lantot⟩ halkan megszólaltat. *Én is tehát, ki idvezlém Előbb Főispányomat, Így ~ém nevekben Gyengén rezgő Lantomat* (307/67).

rebegve in

(2)

1. Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, ~ ejti* (185/147). 2. Reszketve, remegve. *Hát a' sok leány ~ Mind a' szaladáshoz fog* (231/189).

Rebeka fn

(14)

Személynév. ~ *vala ez, a' tisztes ~, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka* (330/1079, 1079).

~ (330/835, 981, 1096, 1104, 1162, 1188, 1577) ~t (330/1576, 1837), ~n (330/822), ~nak (330/1155), ~val (330/1591).

réce fn

(1)

Kacs. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rétzéket Tsalja a' száraz felé* (397a/307).

recia fn

(1)

Rhaetia tartományban, Verona vidékén termett bor. *Van bíbor 's eleinn érő: a' retziát mi névvel Ditsérjem? De még sem érnek a' Falerni pintzével* (413a/618).

recidiva (lat)

(3)

Ismétlés. *Míg hát a' bor fel áztatná a' Gingivát, Az ivásban százszor tennénk ~t*

(218/12).

recidivát (266/69, 336/67).

recipe fn

(1)

Recept. *Igaz, van retcipe: meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/63).

recitativo (ol)

(6)

A beszéd hanglejtéséhez és ritmusához közel álló éneklési mód. *Recitativo* (257/8). *Recitativo* (257/16, 58, 136, 149, 165).

recsegés-rofogás fn

(2)

(Kemény tárgy) repedezve, töredezve többször v. hosszasan recseg. *Retsegés rofogás hallik minden felé, Bomlik, törik, szakad minden ezer felé* (195/13). *Retsegés rofogás* (59/13).

recsegő mn

(1)

Pattogásszerű, érdes, magas hang. *dió, dió, mogyoró ~ ropogtató, rop, rop, rop* (464/2).

recsegve-rofogva in

(1)

(Kemény tárgy) repedezve, töredezve többször v. hosszasan recsegve. *Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejt, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan reppen az égre nagy retsegve rofogva* (413a/843).

redukál i

(1)

Visszavezet. *Pyren emberekkel áldozik. A' többit rabságra veti. Pusztít, öl, éget. Orpheus reducálja a' népet* (465/13).

redves mn

(5)

1. Korhadó v. taplószerűen puhuló {fa}. *Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' ~ vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona* (341/30). 2. Romlott, lyukas {fog}. *Szeme nem sír, még is nedves; Képe rántos; foga ~* (339/2). 3. Kopott, piszkos. *És ti a' tavasznak kedves Barátnéi jertek el! Vírágzó Szépek, a' ~ Városból fussatok el* (397a/99). *Az halász fűgven a' ~ kő szálacon Igazít a' meg tsalt halászó horgokon* (83/33). ~ (336/70).

redvesedik Ik: el~.

Ref. l. református

reformatus (lat)

(1)

Református. *A' Királyi Tábla, a' R. Catholicum és Reformatum Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).

református mn

(3)

A református egyház tulajdonában levő {intézmény}. *Itt a' népes Ref. Collegium értetődik, melly az említett nagy égésben szintígy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1). *Ref.* (368*/31/3).

rég hsz

(9)

1. Hosszú idővel ezelőtt: régen. *Nem, nem; ő elfut tőlem messze, Rég' elhagyott már engemet* (379/38). 2. Hosszú idő óta. *Rég' nem valék te véled szemben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ládd, mégis távollétemben, Lilim! Gyötörtél engemet* (422/1–2). 3. Régtől fogva: régóta. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' ~tól fogva henyélő berkeket kiirtotta* (413a/737). *rég* (92/87), *rég'* (308/49, 358/28, 419/4, 452/43).

rege fn

(1)

A szájhagyományban élő (ősi) mesés, mitikus történet. *Mátyás-Királyt úgy adják elő, mind a' históriák, mind a' ~k, hogy a' bon-móknak barátja volt, 's maga is szerentsés volt azokban* (330*/147/4).

régen hsz

(25)

1. Hosszú idővel ezelőtt. *Esmérek én egy vént, ki az? – neve nintsen Régen el adta már eztet is a' kintsen* (6/2). *A' kik ~ jó barátim voltak, Még felköltek ellenem* (304/22). 2. Hosszú idő óta. *De szálj-le Múzsám e' halandók házába, Régen tévelygessz már a' jobb Világok' Országába* (162/52). *Egy vén fa árnyékában ~ szenvedő Rózsafa* (298/cím). *régen* (65/5, 143/17, 213/65, 221/10, 237/69, 259/453, 267/19, 268/45, 330/259, 1594, 337/226, 413a/286, 510, 416/8, 452/30), *Régen* (189/2, 413a/509, 454/507), *régen* (68/12, 208/55), *Régen* (177/1).

régenében hsz

(1)

Hosszú idő óta. *Élni fog ditső nevébe Vétzy túl a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is* (317/17).

régenten hsz

Régen, hosszú idővel ezelőtt. *Be' vidám életem volt ~!* (206/2)

reggel hsz/fn

I. hsz A hajnal és a délelőtt közötti időben. *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/37). *Kipihenvén magát más nap késő ~ Megindult Kaposba parádés se-reggel* (330/41).

~ (72/5, 77/108, 148/3, 231/43, 76, 290/20, 340/17, 342/19, 413a/450, 427/25, 453/251, 454/151), *Reggel* (340/39, 413a/445).

II. fn **1.** A hajnal és a délelőtt közötti napszak. *Sőt ha piross Ortzájával hevült a' piross ~ Fel-szívta bús könnyeimet a' harmatos tseppekkel* (162/93). *Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap ~e* (164/14). **2.** Vminek korai, kezdeti szakasza. *Ifjúságom' ~ében Szívem bűt nem szenvedett* (425/1).

~ (146/3, 20, 446/19), *Reggel* (83/cím), ~e (67/1, 215/29), ~ed (63/25), ~t (167/17), ~ét (289/28, 453/145), ~nek (65/3, 67/3, 29), ~ének (74/1, 148/27), ~ébe (213/79), ~ről (89/cím), ~től (454/192).

reggeli mn

1. Reggel elhangzó. *Reggeli Ének a' Rózsához* (250/cím). **2.** Reggel szokásos. *El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábíg fel gyűl-tenek Reggeli Templom után* (114/566). ~ (231/41).

reggelköszöntő fn

Már reggel megjelenő talpnyaló személy. *Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja* (413a/1017).

régi mn

1. Hosszú ideje meglévő; nem új. *Van nállam egy igen ~ Könyv, melly Történetivel Tele van Földi és Égi Titkos Szerelmeivel* (231/ 23). *'S a' sarlót nem próbált dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok ~ fegyvernek* (306/42). **2.** Olyan ⟨tárgy⟩, amely hosszabb ideje megvan és veszített az értékéből; használt, viselt, ócska. *A' melly ~ bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halavány, és lenge* (330*/205/1). **3.** Hosszú idő óta ugyanabban a viszonyban, minőségben levő. *Mégis e' gyász*

(1)

(37)

(3)

(1)

(95)

kohát édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, ~ jó Barátom! (457/12) — *Vérpatakok foly-nak, 's benne sok ~ vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testei úsznak* (253/4). **4.** Aki, ami a távoli múltban élt, létezett; hajdani. *Dentumoger, azaz Dentmagya-roknak nevez-ték magokat ~ Elejink* (267*/ 15/1). *Hajdan a' ~ Világnak Vólt egy híres Istene* (231/7). *Hív az örök hírnév, a' közjó, ~ betség* (258/107). *Terjesszétek óh nagy Lelkek Nemzetünknek ~ fénnyét* (259/14). **5.** A mostanit megelőző, előbbi, korábbi. *Még most is azon van mind az öt Vármegye, Hogy ötet az érdem' oltárára tegye. Áldja benne most is ~ Főispányját, Hirdeti jó szívét, 's ritka tudományját* (306/259). **6.** Hosszú idő óta ismert, megszokott. *Kedvezetek néki, 's ~ indulattya Válto-zásának én legyek ál-dozzattya* (159/19). **7.** Olyan, amely a távoli múltban keletkezett, s így bizonyos történeti értéke van. *Erre van itt a' tzélozás; valamint több ~ pogány tzeremóniákra, kivált a' mellyek a' Rómaiak-nál megvoltak* (330*/166/ 3). *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' ~ játéko-kat a' néző színre hozzák* (413a/925).

~ (61/16, 181/12, 185/170, 208/9, 73, 237/84, 248/13, 254/16, 257/17, 258/21, 29, 259/cím, 7, 41, 94, 221, 432, 609, 620, 267/100, 203, 231, 267*/15/3, 267*/19/4, 268*/21/1, 268*/22/1, 268*/24/1, 306/14, 62, 75, 155, 313*/99/4, 330/1534, 1987, 330*/164/1, 330*/165/4, 330*/193/1, 330*/200/11, 330*/204/7, 337/79, 341/58, 343/6, 357/53, 368*/31/19, 377/51, 389/25, 400/96, 413a/188, 508, 584, 681, 738, 766, 1092, 428/89, 439/45, 442*/231/1, 445/10, 454/239, 527, 728, 979), *Régi* (25/5, 138/1, 4, 304/44, 330/132, 336/6, 337/233, 356/12, 374/18, 392/57, 72, 413a/385, 427/39, 435/44, 449/6); ~bb (313*/102/5, 454/384); *legrégibb* (454a/21, 454/461, 587).

regiment fn

(4)

Katonai ezred. *Marsal Criör két regement Va-sasokkal ellene ment Igen kemény tűz alatt* (114/683). *Azért kérem a' rendeket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék regementjeket, Meny-nyünk haddal ellenek* (114/338). *regementet* (114/386), *Regementjébe* (445*/231/3).

régiség fn

(6)

1. Vminek régi volta. *Nem koldúl ugyan a' Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy familiának* (212/56). *Az avúltt Régiség magát itt hizlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/59). 2. Nagyon távoli múlt, régi kor. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy' oldalában; Porlott követ lepte a' ~' moha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27). *Régiség'* (237/80), *~re* (111/77), *~gel* (341/55).

régiségi mn

(1)

Múltra vonatkozó. *Örömet tettem volna több ~ jegyzéseket is, de a' hely is szűk, tudósabb hazafira is bizom* (268*/22/11).

Regmec fn

(3)

Helynév. — ...*kérdek: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/35). *Regmetz* (161/40, 44).

regnál i

(2)

Parancsolgat. *És ő, ki alázatosan Regnál olly nagy ditsőségbe, Örül, hogy rózsza az égbe* (148/66). *Hát kentek majd mit tsinálnak A' Bentzi nektár körül? Tudom, hogy Éván ~nak, Ha a' pintes veszteg ül* (438/35).

régolta hsz

(9)

1. Hosszú idő óta. *Illy kint még nem tapasztalék; Nem rég' ólta van bennem* (129/52). *Mond neg néki, hogy kertjébe Régolta kívánczozom* (456/26). 2. Hosszú idővel ezelőtt; régen. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek* (288/42). *~* (425/53), *régolta* (129/53, 222/50, 425/52, 452/44), *rég' ólta* (135/21).

regula fn

(1)

Fegyelem. *Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel szaggattya* (216/41).

Reiter (ném)

(1)

Spanische ~: spanyol sorompó. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt. Németől Spanische ~* (330*/180/4).

rėja fn

(1)

Népdalok, mondókák jelentés nélküli felkiáltó szavai. *Ott tiztoráz víg ~val, Ott tsatsog, súvölt, kereng* (397a/781).

rejt i

(3)

1. Titkon, észrevétlenül tesz, rak vmit vhová, hogy azt ne lehessen látni, megtalálni; dug. *Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe ~i* (185/202). *De Éris, egy mérget keverő, babonás ... Ki az édes mézbe vegyíti a' mérget, A' legszebb virágba, gyümölcsbe ~ férget* (330/648). 2. *Rejti magát; szerényen meghúzódik. Szépségét, mely szállt az égből, Tövis nyíllal rakja meg ő, Rejti magát; 's még inkább nő Dísze a' szemérmességből* (148/7).

Ik: el~.**rejteget i**

(1)

Takargat, dugdos vmit. *Vagy is a' melly bim-bót nyerses természete Még béburkoltt kérgék alatt ~e, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta - 's szerette* (454/380).

rejteke fn/mn

(20)

I. fn 1. Rejtekhely. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lappangnak* (64/2). *Óh szép Táj! Melly a' szíveknek Legbelsőbb ~ibe' Képét a' víg örömeknek Gyönyörűen fested le!* (397a/1034) — *Van é olly ~e az asszonyi nemnek, A' mellyben nem nyílnék rés a' szerelemnek?* (330/1349) 2. *Rejteken: titkon, titokban. Bizony talám örökre El rejténétek őtet? Rejtekebe Tartándok, Ah ostobák!* (185/191) — *Halkal folynak le ~ben A' te élted' napjai* (397a/473). *~je'* (397a/427), *~ei* (4/30, 200/30), *~emnek* (446/21), *~be* (428/125), *~ben* (397a/269, 729), *~ébe* (446/1, 453/173), *Rejtekében* (177/4), *Rejtekébenn* (162/112), *~ibe* (417/2), *~ibe'* (173/5), *~éből* (413a/386).

II. mn Rejtett. *Itt tanulom ~ érdememmel Éb-resztgetni lelkemet* (304/57, 435/57).

rejtetik i

(2)

Fellegek közé ~: úgy áll, hogy a felhőktől nem látszik *Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek* (25/18, 190/38).

rejtett in/fn (2)
I. in <Temetőbe> temetett. *Vagy pedig azoknak jajjaikról szólnak Kik az ide ~ holtakért gyászolnak* (209/8).

II. fn Eltemetett személy. *Azt mondják, hogy ezen földnek darabjai Gyászos tömlőtzebe ~ek rabjai* (209/6).

Ik: el~.

rejthet i (1)
 Elzárva magába fogadhatja. *Miólta olly sokan hullanak a' tsatába, Hogy a' föld már alig ~i magába* (215/6).

rejtőzik ~ rejtezik i (3)
 Vhová bújik, hogy ne lássák. *Némellyik [Zefir] szép lábára tekergőzik, Egyik kies mellye alá rejtőzik* (139/87). *A' Napról leg bizonyosabb jelt vehetnek mindenek Akár Reggel, akár ha a' Tsillagok feltettzenek; Midőn a' Nap feljötték a' felhőkbe rejtezik* (413a/446).
rejtezett (211/5).

rejtőzvé in (1)
 Álcázva. *Rejtőzvé szent Maskarában A' valás állortájában Negyven napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/54).

rejtve Ik: el~.

rejtvé in (1)
 Vhová ásva. *Minőörök a' tábornál azok, a' kik minát ásnak, vagyis a' kik a' puskaort földlyukakba ~, azzal az ellenséget, vagy annak valamelly épületjét felvettetik* (330*/180/6).

rekcunkerdaj (ném) (1)
 <Katonai vezényszó?> *Ez a' nagy lelkű hős kedves szavajárása gyanánt tartotta ezt: Vitéz barátom, rajta 's a' t. Esmerte ő a' Magyart, mert maga is a' vólt! Többet is ért vele, mint száz rektzunkerdájjal* (267*/18/7).

reked i (1)
 (Hang) fokozatosan gyengül, halkul. *Elég! — Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítséreteknak hirtetésén* (418/109).

rekedezve in (1)
 (Hang) fokozatosan el-elgyengülve, el-elhalkulva. *Majd lejtőre jutván aléltan nyöszörög, Vagy a' tulső völgyben ~ dörög* (306/102).

rekedt ¹ mn (2)
1. Olyan, ami vhol megrekedt, és onnan nem tud szabadulni. *Benn rekedt indulatimtól Szívem dobog, mellyem fül* (443/27). **2.** *Rekedt levegő:* fülledt, áporodott levegő. *Többnyire hamar fel nő* [penész], *(nyáron 1-2 óra alatt, ha nedvességet, meleget, 's rekedt levegőt kaphat) de némelly Nemei esztendő-számra is eltartanak* (330*/200/26).

rekedt ² mn (5)
1. Fátyolozott, nem tiszta hang. *Egy fél rekedt hangot ad a' barlang' szája* (237/54). **2.** Ilyen hangot adó. *Más felől rekedt torokkal a' hol-lók a' berekbe Négyet ötöt kurjantanak* (413a/414).
 ~ (267/47), *Rekedt* (114/785), *Rekedt* (413a/123).

rekegő mn (1)
 Brekegő. *Mikor a' ~ béka bé köszönte A' hús estvén, belém illy képzetet önte* (90/1).

rekeszt i (2)
 Vhová zár vkit. *Rekesszük mindnyájunkat Nagyságok' kegyes Szívébe* (188/166).
Rekesztjük (188/168).

rekesztés Ik: be~.

rekesztve Ik: el~.

rekettye fn (3)
 Sárga virágú cserje. *Ama' fejez nyárfák alatt, A' part felé, Sűrű ~ közt vezet Egy róna bé* (333/3).
 ~ (413a/985), ~k (397a/1021).

rekettyefa fn (1)
 Sárga virágú cserje. *Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat Vagy a' tzinábor Szöllőket kötni Rekettye fákat* (413a/273).

rekognoszkál i (2)
 Elismer. *Hogy meg holt, recognoscálta Az előtt harmad nappal* (92/48).
recognoscálják (92/55).

religiói mn (1)
 Vallási. *Broughton Religiói Lexiconára* (126/cím).

remeg i (4)
1. <Szív szenvedélyes érzelmtől> reszket. *Ülly le szép Bálványom! ülly le és pihenmy meg! Bátoritlak! .. még is szíved szorúl 's ~*

(143/38). **2.** Retteg, nagyon fél. *Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek Ah! Ennek láttára még jobban ~ek* (52/28). *Lelántozott rabodtól Ugyan miért ~sz hát?* (105/8) ~sz (183/5).

remegő mn (2)

Gyenge, meg-megszakadó <hang>. *Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt szólja Remegő szavait ketté darabolja* (202/34, 56/34).

remek fn/mn (24)

I. fn Mestermű, remekmű. *Mikor el készültek benne a' tetemek A patkán állott már ez a' ditső ~* (26/24). *Illyen viézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép természet nagyságos ~e* (82/34).

~e (256/40, 379/78, 452/2, 454/865), ~je (415/28), ~i (211/64), ~et (111/92, 127/33), *Remeket* (245/19, 421/33), ~ét (77/34), ~jének (169/71), *Remekben* (421/27), *Remekbenn* (127/27, 31), *Remekébenn* (127/26), ~ként (330/204).

II. mn **1.** Nagyszerű, pompás, kiváló. *Valóban egy titkos de hatalmas kéznek Remek munkáira itt szemeim néznek* (72/30). *Felgyűl az épület pompásabb díszére Csupa ~ gombot tettek tetejére* (239/28).

~ (216/60, 294/29, 299/89).

remekkép fn (2)

Mestermű, remekmű. *Jer, Szépem! Mutasd meg azt kevély Nemednek Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek: Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ízek, Te vagy a' ~, ők pedig a' Skizek* (421/12, 127/12).

remél ~ reményl i (17)

1. Bízok abban, hogy amit óhajt, megvalósul, bekövetkezik. *Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájas emberek közt* (185/56). *Reményli hogy szűz mátkáját Még egyszer ölelheti* (397a/219). **2.** Remél vkitől: bízok vkiben, vár, elvár vkitől vmit. *Tölled reménylek, tőled félek: Te rád van bízva életem* (430/31). **3.** <Elhárításként v. fenyegetésként> *remélem: szeretném hinni, feltételezni, hogy... Kedves Kis-Asszony! (:reménylem Nem fog tán pofon ütni?:)* (169/133). **4.** Reménykedik, nem veszíti el a jövőbe vetett hitét. *De reménylj, az egek hűséges férjednek*

Szárnya alatt néked nyugovást engednek (212/97). *Örvendek, búsúlok, reménylek és félek* (454/63).

reménylek (431/30), *remélt* (387/1), *Remélt* (387/1), *reméltt* (426/48); *reménylem* (185/39, 330*/156/7), *Reménylem* (197/91), *reméli* (397a/418), *Reményli* (397a/221), *reménylik* (454/395). — *Reményljek* (454/24).

remélni ~ reményleni in (9)

1. Bízni abban, hogy amit óhajt, megvalósul, bekövetkezik. *Hát vakmerősség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! Kedves lesz énekem?* (382/29) **2.** Remélni vmit: várni vmit. *Óh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/26) — *Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem?* (330/802) **3.** Reménykedni. *Ah, remélni tán nem szégyen* (331/49).

remélni (454/18), *remélni* (409/28), *reménylni* (453/54); *reménylenem* (454/328), *remélnünk* (206/24).

remény fn (69)

1. Bizalom, hit abban, hogy amit óhajtunk, megvalósul. *Piramus, jöjj, jöjj, ide fényem! Piramus, meg holt-e ~em?* (45/2) — *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen tovább ~ünk Felvirradás felől már* (43/15). **2.** Biztató kilátás, kecsegtető lehetőség. *Szívem ~ében megsalatkozott* (100/3). *Más lett boldoggá általa, Ki az én ~em vala* (312/8). **3.** <Költői v. művészi megszemélyesítésben> *Földiekkel játszó Égi tűnemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény* (427/ 4). **4.** Hit, önhittség. *Bár bírn te nagy gazdagsággal Világon égjen fénned 's Földi minden boldogsággal Ditsekedjen ~ed* (13/4). **5.** A jövőbe vetett hit támaszának tekintett személy. *Az Úr tehát a' ki éltünk reményne Légyen életemnek fogyhatatlan fénye* (74/19). *Felséges Nádorispány! Te léssz Budának fényje, Te a' Magyar' ~je, Kiért megáld az ég* (259/343). ~ (15/1, 83/41, 204/1, 217/1, 309/115, 443/247, 453/56, 454/559, 934), *Remény* (387/cím, 428/107, 430/1, 443/218), ~' (397a/ 605), *Remény'* (455/6), *remén'* (397a/552, 425/50), *Remén'* (365/3), *Remények* (427/63), ~em (161/40, 42, 454/250, 314), *Reményem*

(170/41, 454/8), ~em' (258/26, 320/16, 428/103), ~ed (30/4, 44/1), ~e (296/2), reménnyé (413/40), Reménye (302/15), ~je (245/15, 259/420), Reményünk (158/37), ~ünk' (307/103), ~ei (217/35, 204/35), ~t (176/51, 288/58, 397a/192), Reményt (176/80), ~edet (413a/235), ~ét (8/16, 397a/1047), ~jét (253/63, 259/15, 334, 473, 368a/82), ~nek (435/36, 443/147, 454/747), ~jében (330/1056, 454/411), ~én (435/6), ~jén (304/6), Reményhez (427/cím), reménnyel (337/300, 443/11, 454/186).

reménylhetni in

(1) Várhatni. Ennél már mit ~ Ritkább sorsot 's főbb örömet? (148/57)

reménykedés fn

(1) Reménykedéssel: reménykedve. Kérlek is ~sel, Hogy viszonti esküvéssel Kösd le szíved', Angyalom! (275/10)

reménykedik i

(3) Bizakodik. Mégis egy jó nézést tőle nem nyerhettem, Eltűnt — én egy néma kőnek reménykedtem (380/78, 196/80). ~ (337/187).

reményoszlop fn

(1) Remény. A kik bírván kevés magok vagyonyokat A mezőn építik remény oszlopokat (83/40).

reménység fn

(14) Remény. El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt ~ek szikráit éleszti (214/48). Hagyj el, óh Reménység Hagyj el engemet (427/49). Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Kétséget, 'S a' boldogabbakhoz ment (428/85). ~ (81/23, 203/23, 365/7), Reménység (177/cím, 3, 454/245), Reménység' (388/18), ~eim (430/8), ~nek (454/45), ~gel (69/6, 460/155).

reménytelen mn

(1) Remény nélküli. Lesz ~ül az élet reggele A' kegyetlen halál szomorú éjjele (215/29).

rémít i

(3) Ismételten rémületet, ijedelmet kelt. Amaz Ánglusok koszorús homlokú Poetája, Miltonis, borzaszt először 's ~ bús trombitája (216/12). ~ (379/144). — ~ne (190/109).

rémítő mn

(8)

Ijesztő, félelmetes. Rémítő 's vidító kétségek (454/cím). Itt danol ő, 's az erdőnek Rémítő vadonjait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt (397a/774).

~ (6/15, 202/80, 267/65), rémittő (216/50, 70); leg-rémítőbb (216/24).

rémlet fn

(1)

Rémület. Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresszusos partokba Hol ~ ül 's jéghallgatás (455/20).

rémlik i

(2)

1. Homályosan, alig sejthetően látszik, mutatkozik. Immár látom távol a' kőszálak alatt, Látom, vagy láttatom látni a' szent falat, Már ~ előttem szomorú formában A' melánkóliás erdő' homályában (306/33). 2. Bizonytalan emlékként megjelenik, feltűnik. Most is az ellenség' tüze közt a' régi vitézek' 'S a' magyar Őszeknek hadi tábora ~ előttem (259/621).

remonda fn

(1)

Fiatál, még be nem tanított katonaló. Úgy van! Én le mondok rólad. Ebnek kellesz nem nekem, Ha már tsak Nádudvarig se tsalhat el az énekem. Eladlak. Most úgy is a ló betses, kell a ~ (358/37).

Remus fn

(1)

Személynév. <Romulus öccse s társa a monda szerint Róma megalapításában.> Illy életet éltek hajdan a' régi Szabinusok, Illyet ~ és a' bátyja 's a' vitéz Ethruskusok (413a/1093).

rémül lk: el~.**rémülés fn**

(6)

Rémület, félelem. 'S varázsló balkezét sárgán nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém (454/44). Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát (253/44).

rémülés (405/11, 465/16), rémülést (330/1783), Rémülésekre (114/759).

rémült in

(5)

1. Olyan, akit rémület fogott el; ijedt. Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A' rémültt Palózt fél, hogy a' világ elvész (267/84). 2. Nagy ijedtséget kifejező, tükröző. A'

Patakokat látom de — jaj Egek Attya! Rémült szemeimet ott mi háborgattya (77/240). 3. Ijedtséget keltő. Meg borzad a' setét tenger, mivel hajja Melly bús hangon mormol a' rémült ég ajja (56/6).

~ (202/6), rémültt (253/2).

Ik: meg~.

rémülve in

(2)

Ijedten. Szörnyű Környék! Hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Rémülve jár, alél, elhül (424/19).

rémülve (128/19).

rémzet fn

(1)

Látomás. Látjátok? Vagy erőss ~em áltat el? Látjátok ki van ott a' düledékeken? (338/41)

rend fn

(66)

1. Tárgyaknak, személyeknek olyan állapota, amelyben mindegyikük a megfelelő v. a szokott helyen van. *Otthon nyájas, tsínos, víg, lebotsátkozó, Jó ~et szerető, elmés, mulatozó (454/792). 2. Cselekvések, történések megszabott módja. Egyenes természet! Hát ~ szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges légyen? (196/59) 3. Renddel: rendben, a megszokott módon. Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint dagasztom (169/16). A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába ~el mind fel jönnek (77/110). 4. Vmely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot, amit követni kell, hogy vmi megfelelően történjék, folyjon. Senki sem ügyelt már zászlóra, vagy sorra. Isten hozzád jó ~! Hajde mind Oporra (330/1464). Minden ~et fel-jár a' szörnyű setétség Ijesztő kódébe a' félelem 's kétség (192/31). 4. A katonák, harcosok bizonyos célnak megfelelően elrendezett sora. Végre a' trombiták' bús harsogására A' fegyveres ~ek ülnek paripára (260/16). [Dorottya] Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéledtetteket újabb ~be szedte (330/1354). Ekkor a' Kenyér mezei Bán vitéz seregével Bé vág a' békák ~jei Közé nagy vitéz hévvel (114/681). 5. <A hübériség korában> társadalmi osztály, réteg v. csoport. Ditső Hazánknak Rendjei éljete, Lakjék az Érdem' Lelke Közöttetek (251/17). A' Rendekek közt nagy láрма*

lett A' futururus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán (92/7). Jer, óh asszonyi ~, le eresztett hajjal Sírni a' sír felett kettőztetett jajjal (212/1). 6. Szerzetesrend, lovagrend. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem, Mivel Ordine Statutó A' Papi ~et teszem (92/186). 7. A családnál nagyobb, az osztálynál kisebb rendszertani egység. Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' ~ébe (330/200/29). Bűszke Jázminotskák, im én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett volna állani A' füvek 's virágok ~énn (150/10). 8. Első rendű, első fényű, első nagyságú csillag. Fénylenek setét Egünkön Egygyehány olly Tsillagok, Mellyek árva Nemzetünkön Fényesíthetnek magok. Hajdan első ~del ége Az homály közt Pétzeli (163/13). 9. Életem rendében: életem során. Én pedig kérem az Urat kedves Hazám képében, — Kinek igaz híve leszek életem egész ~ében (124/20). 10. Sor. De míg el beszélném szörnyű fájdalmamat Bár már esmérnetek lehetne szavamát Minthogy én szoktam vólt tinéktek hajdani Kedves örömmimnek ~ét elmondani (176/26). A madárkák meg hült fészkeik szélein Zengenek bútsúzó notájok rengyein (4/10). 11. Első ~ tánc: a táncok sorában az első. Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen), Hogy az első ~ tántz most az övék légyen (330/476).*

~ (212/63, 69, 317/6, 330/1038, 1474, 337/43, 380/57), Rendekek (92/22, 114/302, 315, 259/1, 9, 29, 33, 90, 141, 308/52, 454/831), Rendünk' (307/115), Rendei (258/14), ~jei (114/416), ~et (330/46, 502, 1200, 454/655), ~eket (114/336), ~jeket (330/1495, 418/61), Rendnek (454/654), ~ednek (212/16), ~be (330/75, 1578, 400/75, 413a/877), ~ébe (188/38), ~en (454a/6), rengyein (200/10), ~re (454/588), Rendecknél (217/64), Rendeckhez (251/cím), Rendeihez (259/599), ~ére (413a/430), ~del (233/75, 413a/249), ~vel (330/166/6), ~el (72/25).*

Ö: fő~, közép~.

rendel i

(8)

1. Utasítással vhová küld v. hív vkit. — ...bár a' halál tölletek el vette, Rendelt más pártfogót tinéktek helyette (214/82). **2.** Vmit köve-

tendő utasításként megszab. *Ekkor az Ütközet' módját így ~é, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé* (330/1197). **3.** Törvényt ~: törvényt hoz. — *míg ~e Törvényt 'S alkota olly nemes Alkotmányt, melyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak* (450/19). **4.** (Istenség, sors) mintegy előre meghatároz vmit. *Hogy megtudhassuk az essőt, hűséget s' hideg szelet Maga Jupiter előre ~t bizonyos jelet* (413a/359).

Rendelik (77/119), ~tél (214/109); ~te (330/1437). — ~jék (330/1838).

Ik: el~.

rendelés fn

(5)

1. Utasítás, rendelkezés. *A' belső ~eket Hogy a' gyűlés meg tette, A' hadi fő vezéreket Készületre kistette* (114/518). **2.** Végrendekezés. *Jószágomról tehát ~t kell adni. — Előben is hagyok kétezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának* (330/1536). **3.** (Istenség, sors által) előre meghatározott vmi. *És ha el kell múltom, mi szükség volt élni? Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ... Vágyakozzam ditsőbb ~em felé Egy méltóbb Országba, 's még se menjek belé?* (454/21) ~ének (268*/22/7), *Rendelésekhez* (418*/175/4).

rendelt in

(2)

1. Utasítás alapján kijelölt. *A' Posony Városába, 1802. Eszt, Majus 2dik napjára ~t Ország Gyűlésére Szathmár Vármegye Követének nevezeték* (445*/232/3). **2.** (Isten v. sors által) előre megszabott. *A' bizonyos hogy meg kell halni mindennek De ~ idejét ki tudhattya ennek* (15/20). — *...~t helyemet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bán-tam* (454/671).

rendeltetik i

(3)

1. Rendelés alapján kijelöltetik. *A' hol a' levelek, válaszok szedetnek, A' száguldozásra posták rendeltetnek* (239/48). *Felén egy Vesztalis templom építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1552). **2.** Vki-nek alá ~: vki-nek a felügyelete alá kerül. — *...de talám minthogy a' régi időktől fogva az Ország' kültsa volt 's fontos szerentséjű egy vár; a' Palatinusnak vagy Nádornak fő vigyázása alá rendeltetett* (267*/19/5).

rendes mn

(2)

1. Megszokott, szabályos. *Seregét Dorottya mindjárt öszveszedte, 'S egy ~ Armáda' formájába vette* (330/1164). **2.** Különös, furcsa. *Magokban zúgódtak, mivel szégyenlették, Hogy köztök e' tsúfos külömbséget tettek. Rendes is volt látni, miként sok vén dada Töbektől kiválva a' széken kushada* (330/483).

rendetlen mn

(2)

A szokásostól eltérő, rendszertelen. *A' mi hiú, szapora és ~ tántzunk, mellyben asszony-személyek is ugrándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki magáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű* (330*/156/3). — *...a' kevély alázatosság-nak, A' ~ széltől forgó okosság-nak Tsalóka míve ez* (454/326).

rendít i

(1)

Megrendít. *A' fegyverropogás, lábak' dübögése, Rendítik a' földet, a' havast, üreget* (267/57).

Ik: meg~.

rendkívül hsz

(1)

Nagyon, túlzottan. *Magam is elholtam, meg-rugván fegyverem, Ájúlva ~ reszkette vert erem* (239/208).

rendre hsz

(5)

Egymás után, sorjában. *De ez minden részét ~ meg mutatja, 'S Társát sok gyönyörű dolgokkal mulatja* (126/27). *Óh Angyali Tábor! Vá-rakozzál velem, Míg szerelmesimet ~ meg ölelem* (217/90). — (244/48, 306/138, 143).

rendtartó mn

(1)

A méhcsalád rendjét követő. *Majd a' ~ Mé-heknél Kedve-telve átsorog* (456/61).

rendű mn

(4)

⟨Értékelés, minősítés kifejezésére:⟩ vmely (érték)csoporthoz tartozó, sorolt. *Első ~, első fényjű, első nagyságú Tsillag* (163*/114/2). *Sokféle ~ fegyverek, Puskák, ágyúk, mozsárok* (114/355). *Ti is felsőbb alsóbb ~ Méltóságok Nemes magyar Urak* (454/975). — (188/78, 217/70, 267*/14/10).

rendül i

(2)

Megrendül. *Él az Úr! A' lelkek ekképpen zen-*

gének, Él az Úr! 's a' bértzek rendre rendülének (306/138).

rendül (413a/1034).

Ik: meg~, össze~.

rendült Ik: meg~.

reng i (12)

⟨Nagy tömegű test⟩ rázkódik. *Reng a' föld, a' dombok, a' berkek mormognak* (306/129). *Tszimától, tzipőtől a' pádimentom ~* (330/1358).

~ (397a/588, 413a/338), *Reng* (192/24, 253/31, 260/20, 267/48, 317/196), ~*enek* (397a/890). — ~*jen* (253/21), *Rengjete* (259/601).

rengés fn (2)

⟨Nagy tömegű test⟩ rázkódása. — ...*a' fegyverzörgéseket, Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta, 'S az Alpesekeket szokatlan ~ megindította* (413a/481). *Mert hamar megromlik a' gyomor főzése, Ha hogy étel után nagy a' test' ~e* (330/470).

Ö: föld~.

renget i (4)

Ringat. *'S így még a' habok-is, midőnn kebelebe ~ték, Már-is száz szépséggel gyenge testét ékesítették* (216/67). *De mit? Hát már felébredtem? — Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmod ~tem Ébredt érzésem felett?* (397a/599)

~*i* (290/5). — *rengessétek* (347/31).

rengeteg fn/mn (4)

I. fn Hatalmas fákból álló sűrű erdő(ség). *Mag a' Kaukasz bértzenn álló kopár ~ Mellyet untalan tör, szodor keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ad hasznos gerendákat* (413a/992).

~ (306/69).

II. mn Roppant nagy, óriási. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' ~ Somogyságban Elbúttam haldoklani* (428/119).

~ (341/29).

rengetvén in (1)

Ringatván. *Rabja vagyok rabszíjjain, Rengetvén nyájas karjain, Szívem hozzá csatolta* (447/143).

rengő mn (3)

Ringó. *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket kék tsínálni sokára* (213/64).

~ (213/75, 215/27).

Rénus fn (9)

Folyónév. ⟨A Rajna latinos változata.⟩ *A' Don vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly, a' ~ a' Német és Belga Tartományokon* (267*/20/2).

~ (253/70), ~' (253/17, 35, 258/56), ~*on* (267*/18/4), ~*nál* (267/179, 249), ~*sal* (259/381).

répa fn (1)

Gyökeréért termesztett mezőgazdasági növény. *Jer e' Répánál térdeljünk, Jer kacsint e' Tulipán* (456/77).

repdes i (4)

1. ⟨Kisebb szárnyas állat⟩ csapongva, cikázva repked. *A' zsibongó méh raj is, És a' tífra lepke-pár Vigan ~ száz körül* (250/7). **2.** ⟨Könnyű tárgy⟩ ide-oda mozog a levegőben. *Méregben feresztett nyilak nem ~nek Itt* (71/5). [A halál nyilai] *Denevér szárnyakon ~nek itt szélllyel* (202/31). **3.** ⟨Idő⟩ gyorsan múlik. *Be' kedves Napjaim ~tek mellettem!* (206/1). **4.** ⟨Gondolat, képzelet⟩ könnyedén csapong. *Músám! Eddig vagy a' ~' vidám dolgok körül ~tél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél* (162/1). **5.** *Repdes a' hír: terjed a' hír. A' serény hír is szaporább menéssel Repdes, bús szárnyát szomorú veréssel* (116/6).

~*sen* (241/22).

Ik: széjjel~.

repdesés fn (1)

Repülés. *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembe tsendül. Kik általadván szárnyaikat nekem, Gyors ~sel mennybe emelkedem* (454/764).

reped i (1)

Szilárd test folytonossága megszakad, vékony rés keletkezik rajta. *Bús szívem bánatokkal lévén teli Már ezer ízekre ~* (100/12).

Ik: meg~.

repedez i (3)

Több helyen megreped. *A' kösziklát győzőbástyák repedeznek, A' lelövött várak, tornyok töredeznek* (337/53). *A' hajóba a' víz mindenfelől fakad Romlik a' sok kötél a' hajó repedez* (10/21).

repedezzen (253/22).

repedezett i
Szagat. 'S a' buta rézdobokon fabotok ~ik a' bőrt (400/79).

repes i
1. Örömeiben, vágyakozásában vki felé többször kinyújtja a karját. *Óh karjaim mint ~nek; Hogy egykor nyakadba esnek Ez élet' tornátziban* (454/935). 2. (Szem, pillantás) kutatóan v. gyönyörködve ide-oda villan. *Ni, ni, vigyázatok [szemeim], De fényetek rezeget pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed. Most ~ víg pattanással forogva* (139/18). 3. (Érzés, lelki folyamat) ujjong, csapong. *Egy legédesebb mennyei Öröm' gyönyörködései Repestek vígan felénk* (134/78). 4. *Repes a szíve vkinek: nagyon örül. Gyenge szívetkéik előre ~nek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek* (330/73). ~ett (330/2046), *Repestek* (330/1864).

repesni in
(Érzés, lelki folyamat) ujjongni, csapongni. *Egy legédesebb mennyei Öröm' gyönyörködései Kezdek ~ felénk* (447/78).

repeső in
Ujjongó, szárnyaló. — ...*hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet: Te játészó-Eszköze a' ~ örömeinek, Búnak, reménynek!* (454/746)

repesvén hsz
Ujjongva, csapongva. *Mert bár gyakorta játszik Ortzáitok körül is Hajfürötök körül is Édesdeden ~* (185/45).

repít i
1. A levegőben nagy sebeséggel mozgat, visz, hajt vmit vhová. *Mert ez a felhőket, mellyeknek kárpítja Ragyogó napunkat sokszor beborítja Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ezzel volt delünket ismét ki deríti* (75/11). 2. Lövéssel, erős dobással hirtelen vmit vhová juttat. *Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segített? 'S gyilkoló bombáit langszárnyra ~ed?* (457/2) ~i (238/28, 319/49).

Ik: el~, ki~.

repked i
1. Irányát, célját változtatva, de hosszasan ide-oda repül. *Óröngve ~ [Filemile] a' fákon, 's életének örömét Erdőn, mezőn, kősziklákon*

(1) *Kiáltozza szerteszét* (397a/801). *Felugrák e' szárnyas paripa' hátára, Felettek ~tem Mongolfír módjára* (330/98). 2. (Könnyű tárgy, anyag) a levegőben ide-oda csapódik, mozog. *Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék ~nek* (413a/374). *Sem gyenge gyapju szálak a' levegőn nem ~nek* (413a/404). 3. (Gondolat) csapong. *Gondolatim minden reggel, Mint a' fúrge Méh, Repkedtek a' friss melegben Rózsáim felé* (427/27). ~ (413a/384), ~ett (425/4), ~tek (330/1254).

repkedhet i
1) *A világ nyelvén mint győző repkedhessek: a világon győztesként emlegethessenek. Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvén mint győző repkedhessek* (413a/1113).

repkedvén in
2) Irányát, célját változtatva, de hosszasan ide-oda repülve. *Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszéllyel? A' friss forrásokra, Az új virágokra Repkedvén szerteszéllyel* (274/6). *Már a' nyájasság is pillangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett 's játszott az Urakkal* (330/334).

repkény fn
1) Borostyán. *Mint a szőlő támasszával, Mint a' ~ a' bikkfával, Egymásba tsimpalykozánk* (443/62).

réport fn
1) Válasz, jelentés. *'S mihelyst az egész követtség-tsoporttal Rebeka visszatért a' kerek ~tal: Seregét Dorottyá mindjárt öszveszedte* (330/1162).

reppen i
1) (Tűz) száll, terjed vhová. *Magossan ~ az égre nagy retsegve ropogva* (413a/843).

Ik: fel~, szét~.

repte fn
5) 1. *Reptében:* miközben repül. *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt ~be Belé-hull* (239/122). *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír sátoroz, Az égre kapja ~ben, 'S vélek onnan záporoz* (397a/367). 2. *Repten repül a szó:* a szó elszáll. *És miként a puszta szó Repten repül, úgy kell veszőbe*

mened (288/64).

~ben (413a/371), ~ekbe (413a/382).

repül i

(35)

1. <Madár, szárnyas lény> szárnyai segítségével a levegőbe emelkedik és ott mozog, halad. *Mint az olly madarak, a' mellyek nyárára Hozzánk jönek, de el mennek nem sokára, El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyst az idők egy kevéssé hűlnek* (210/49). 2. <Ember> a levegőbe emelkedve vmilyen eszközön utazik. *A mord Mercurius szárnyainn repültem* (9/1). *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41). 3. <Könnyű tárgy> légáramlás következtében a levegőbe emelkedik, és ott mozog, halad. *Ti égből jövő kedves lehelletek Zefírkék! Mellyemre, kérlek, repüllyetek* (90/8). 4. <Elhajított tárgy, kilőtt lövedék> a levegőbe emelkedik, és ott mozog, halad. *Az sok rakás bombi repült mindenfelé* (9/11). *Utánna az apró halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szűlnek* (260/23). 5. <Előlény, jármű> nagy sebességgel halad, száguld. *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' part felé kiáltoznak* (413a/367). 6. <Szó, hír, gondolat, érzelem> gyorsan terjed, ill. szárnyalva közlekedik. *Azért repül [a szerencse] veled az ég tetejére Hogy mélyebben vessen a' pokol méjjére* (55/13). *És miként a pusztá szó Repten repül, úgy kell veszőbe menned* (288/64). 7. <Ember, lélek szárnyaló érzésében, boldogságában> elszakad a megszokott, mindennapi környezettől. *Igy a' Szélnélis gyorsabban Repül szívem a' sok Habban* (177/40). *A' ti szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle* (313/2). *Egy fű szerszámozott Theátrumot tsinál, Mellybe a' Grátziák örömmel repülnek* (200/25). 8. <Idő, jelenség> gyorsan múlik, telik. *Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek* (288/2). *Mert sebess szárnyakkal repül [a halál] mindenfelé Amott jár majd fordul gyors lépéssel elé* (2/15).

repül (191/13, 209/31, 397a/380, 417/24, 424/18), *Repül* (231/269), *repülsz* (455/49), *repülnek* (4/25, 192/27, 330/672, 413a/389), *repültél* (258/80, 347/1, 379/68), *repült* (185/

15, 360/6, 460/45), *repüle* (174/15), *repülte-nek* (432/50). — *repülne* (306/163). — *repül-jetek* (331/36).

Ik. által~, bele~, be~, el~, fel~, ki~.

repülni in

(1)

<Madár> képes szárny segítségével a levegőbe emelkedni, és ott haladni. *Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár* (428/95).

Ik: ki~.

repülő mn

(5)

1. Olyan, ami repül. *Ez a' Hajnal sebes szárnyát nem kívánja, Maradhat Medea repülő sárkánja* (126/46). 2. <Idő, jelenség> gyorsan múló. *A kerekenn gyorsan repülő napoknak A töllünk rohanó esztendőök forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/59). ~ (143/16, 413a/329), *Repülő* (330/1786).

repülve in

(1)

Gyorsan haladva, szárnyalva. *Szörnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Irtózással megy* (128/18).

repülvén Ik: fel~, le~.

rerum l. res

res (lat)

(1)

Dolog. *Libertas optima rerum*: Legjobb dolog a szabadság (30/cím).

rés fn

(8)

1. Vmely tárgy, test v. két tárgy között levő keskeny hézag. *Tehát a' már árva párok a' kőfálnak Gyenge hasadásán egy ~t tapasztalnak* (77/74). *Már egy Dámának sints, akármerre térjen Sem ~se, sem módja, hogy Oporhoz férjen* (330/1484). *Éris sem henyéle Tél szállt fagyos jegével Szívedbe, 's abba' semmi ~ Nem ég Amor' tüzével* (182/13). *Van é olly rejteke az asszonyi nemnek, A' mellyben nem nyílnék ~ a' szerelemnek?* (330/1350) 2. *Résre kap*: kiszabadul, kifolyik. *Ah ezeknek [hordóknak] mérges szessze Hogyha egyszer ~re kap, El ragad sok józant messze És ésvénybe tsap* (317/107).

~t (298/18, 330/1018, 1206).

reserva fn

(1)

Tartaléksereg. *Lassú, de kemény nép: Reser-*

vaként vagynak; Orsolyát tisztelik vezérlő Hadnagynak (330/1181).

residencia fn

(1) Székely. *Nem így vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residentziájába (114/227).*

respublika fn

(2) Köztársaság. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj polgárokká Ők a' Respublicába (114/479).*

Respublicát (114/483).

Ö: lord~.

rest mn

(3) 1. Lusta {személy}. *Tudom, hogy olly hív Szerelmest Nitze többé nem lelhet; De más tsalfa Leányt a' ~ Keresőis ölelhet (208/103).* 2. *Rest hónapok:* téli hónapok. *A' leg végső Thule urallya felséged 'S Thétis minden habján vejének vesz Téged; Vagy a' ~ Hónapok tsillagává leszel (413/43).* 3. *Resten:* fáradtan. *Akkor kívántzorongék a' várnak szélére, Resten néztem puskám elrongált csövére (239/210).*

restecske mn

(1) Kissé lusta. *Egész Históriát lehetne az ő életéről írni, tsak hazánkfijai az ilyenekbe restetskék ne vólnának (267*/18/8).*

restell i

(4) 1. Egy kicsit szégyell. *De még is így eszteni-dönként könnyű lesz váltogatni, Tsak az ember ne restelje a' trágyát hordogatni (413a/ 92).* *El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat (413a/189).* 2. Nincs kedve vmit tenni, nincs inyére. *Szintűgy félek még előre, Ha rá nézek a' szőlőre A' szüret 's Baj itt vagyon. Restellek már ki is menni (389/67).* *restelném (169/122).*

restellkedik i

(1) Kissé szégyenkezik. *Ha a' kisasszony akarná Mégis nem restelkedném (169/144).*

restült Ik: el~.

resultatum (lat)

(1) Eredmény, siker. *Lotsogtam már eleget, De nintsen ~a (92/278).*

rész fn

(79) 1. Vmilyen egészlet alkotó elemek közül egy,

ill. kisebb egység. *A rohanó zápor a' rétet el mossa A virágok nemző ~it le tsabdossa (86/24).* *Nézd meg leg-kényesebb ízlés! Van é benne hiba! Ha valamely-ét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek (127/19).* *Szívünk elolvadt Részeit Élesztjük uj Dalokkal (128/57).* 2. Vmely anyagnak szétválasztás (bontás, törés, vágás) útján keletkező darabja. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széjlebb taszítja Gyenge bimbótskáit ~ekre hasítja (64/12).* *És tsupán a' véges ész Szabdalt fel apró ~eidre téged (288/8).* 3. Több egyedből álló egységnek a többitől bizonyos szempontból elkülönült csoportja. *A madarak nagyobb ~e el utaza Tsak veréb tsak varjú maratt ide haza (85/19).* *Egy ~e önéki vesszőt 's holmit ada, De a' több 's vadabb ~ ellene támada (341/47, 48).* 4. Az egésznek az osztásából keletkező hányad. *Meg tsalta élete egy nyóltzad ~ébe (453/134).* 5. Nagyobb térbeli területi egységen belül megkülönböztetett kisebb egység. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bécsi ~en Olly' vígan téssen: Örökre élnek az Históriába' (257/166).* *Mind a' két ~ről való Ország' Gyűlése 's hadi készülétek (114/279).* 6. {Beszédben, irodalmi, zenei műben} valamely szakasz, ami a többitől elkülönül. *Áll ez III Részből (397/5).* 7. Az a mennyiség, amely vmiből megillet vkit: járandóság. *Szép szóval: no osztozzatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első ~t veszem (92/184).* 8. {Munkában} vkinek jutó szerep, közreműködés. *Hordják sietve gyors szárnyakkal Mézzel terhelt nehéz lábakkal Részt vevén a' vígságokból (33/6).* *Véggy ~t örömébe egész nemzetemnek (337/358).* 9. Vkinek osztályrészül jutó sors, körülmény. *Úgyis e' Világba semmi ~em nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyugovást hintsen (200/33).* *Ama' boldogságban ~etek nem lészen, Melylyet a' Végzés tart számotokra készen (259/ 173).* 10. Vmilyen ~ben: vmilyen szempontból, tekintetben. *De még is barátom, jer, ha ki sétálunk, Az őszben is elég örömet találunk. Ha nints is olly pompás, mint a' vig kikelet, De még is sok ~ben ditsekszik e' felett (199/24).* 11. Nagyobb ~ről:

főleg, főként. Említenek sok híres, 's derék vitézeket De több 's nagyobb ~ről szerencsétlenekeket (78/4). **12.** Mi ~be áll: micsoda? Kérded kedves Emberem E' titok mi ~be áll, Hogy legkedvesb tzímerem Egy elhervadt Rózsaszál (283/2).

~ (199/31, 309/95, 326/52, 327/15, 389/99, 454/81, 613), ~ek (201/54, 59, 454/612, 617), ~em' (425/5), ~ed (389/98), ~e (197/19, 267*/14/5, 348/25, 26, 397a/161, 413a/564, 454/339), ~i (377/11), ~eim (453/254), ~ei (389/73), ~t (190/79, 193/35, 235/30, 245/35, 295/23, 330/937, 1889, 428/98, 454/774), Részt (330/1890, 397a/819, 431/47), ~ét (87/42, 126/27, 199/62, 413a/42, 943, 421/19, 452/37), Résztét (232/3), ~it (198/24), ~ének (337/101), ~be' (334/12), ~ekből (201/72, 454/624), ~en (330/350), ~ein (306/190), ~re (330/737), ~ére (126/56), ~ről (192/6, 258/51), ~itől (397a/1014), ~ért (454/656), Résszel (244/12), ~emmel (454/48), ~ével (454/507).

Ö: ásvány~.

részen Ö: más~.

részecske fn (8)

Kis rész. Aludtam mélyenn a' tsendesség ölébenn A' magam nem tudás tsendes éjjelebbenn; Még a' Természetből, mint egy annak meg holt Részettskéje, akkor ki nem fejelettem volt (201/84).

részetskék (454/619), részettskék (201/61), részetskéje (201/86, 454/638), Részettskéje (454/636), részetskékre (454/74), részetskéről (454/82).

részeg mn (4)

1. Az alkoholtól erősen ittas. Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' ~ nagy világ fárasztó Bált tsinál (200/84). **2.** Részeg fővel: részegen. Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel fiait ... Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót tesz királynak (92/9). **3.** Mámorosan. Mikor az Emberek körültem sibognak, 'S Kényjéktől ~enn, egymásba tolongnak (200/38). ~ (92/47).

részegedik i (1)

Részeg lesz. Nem szenvedtek semmi bajt, A'

kik jó atyjok szemébe Otthon az híves pintzébe Holtra részegedtenek (317/203).

részegít i (3)

Elvárászol, elkábít. És mosolygó szépségednek Intézbresztő balzsama Érzésimet megszédíté, Megbájolá, ~é (447/5). Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegít? (403/31) ~é (134/5).

Ik: agyon~.

részegül i (2)

1. Berüg. És ott Karinton apámmal a' felső helyen ülök, 'S odvas koponyákba töltött zab sertől részegülök (4548/424). **2.** Szenved. A' föld nyög a' roppant táborok' süllyától, 'S részegül a' népek' vérének árjától (337/50).

részeltet i (2)

Vmiben ~ vkit: részt enged vkinek vmiből; részesít. Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Részeltettek mindent annak mannájában (454/974). Itt a' Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból ~tetnek (110/12).

részes fn (3)

Vmiben részt vevő, vmit másokkal együtt birtokló személy. Légy soká ~e a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak (67/27). Kik Hazánk' Múzsáinak Oltárokat építettek, Részesivé ekképp' lettek Olympus' tornáztinak (415/47).

~i (171/1), ~év (454/492).

részint hsz (1)

Nagyobb részént: többnyire. Szaradjon el fű, fa, erdő, mező és kert, Minthogy nagyobb részént tsak rosszakért hevert (454/156).

reszket i (13)

1. <Test(rész), tárgy> apró, gyors rezgészerű mozgást végez; erősen remeg. Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya (114/210). Az én Lelkem' sóhajtatástól Reszket a' fáknak levele (130/18). Ám a' megsaltt népek bilintset tsörgetnek, Európa' roskadt oszlopi ~nek (337/78). **2.** Nagyon fél vkitől, vmitől. Óh ne háborodj meg, szép Nitze! Elöttem Ne reszkess, ne borzadj! — én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek (143/2). De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép? Mert ellenséged ellened kizúdílt

(259/50). **3.** *Reszket vkiért: vágyakozik vki után, szenvedélyesen szeret, kíván vkit. Men-jetek! — ah bár el menne Ámor is ti véletek, 'S ama szívén sebet tenne, A' Kiért én ~ek* (331/24).

~ (313/13), ~ek (306/149, 313/15, 430/12), ~sz (143/23), ~tek (139/45), ~nek (90/18, 130/12).

reszketeg fn

(1)

Rángatózás, reszketés. *Már látom ~ fogja el tetemét* (330/729).

reszketés fn

(4)

1. Remegés. *Miért száll irtózás azért a' szívekbe 'S ~ az egybe verődött térdekbe* (213/8). **2.** Szenvedély, vágyakozás vki után. *Minden érző szívben ~t szerzenek [a szépség angyalai]* (330/82).

~e (204/37, 217/37).

reszketni in

(1)

Remegni, félni. *Mit? Hát a' feregnek a' tapodó lába Alatt, nem szabad é ~ kinjába* (453/12).

reszkető mn

(12)

1. Olyan, aki, ami reszket. *Tántorgó lábával 's ~ karjával Még is sok hordókat tölt édes mustjával* (87/37). **2.** Félelemre utaló. *Félve tért meg ortzájára Reszkető pirossága* (231/368). *Reszkető félelem, nyughatatlan remény A' városbann leg több 's leg sűrűbb vetemény* (83/41). **3.** Rezgő. *Némúljatok meg hát éppen Ti ~ Hegedűk* (397a/918).

~ (199/57, 204/12, 213/89, 215/51, 216/87, 217/12, 259/543, 260/27).

reszketet lk: meg~.

reszketve in

(2)

Remegve. *Magam is elholtam, megrúgván fegyverem Ájúlva rendkívül ~ vert erem* (239/208). *Igazság! ... Kielőtt ~ állnak a' vétkesek* (337/3).

reszketvén in

(1)

Vágyakozva. *Ti élet édesét lehellő leányok! A' Szépség tüzénél olvasztott Bálványok! Kiket imád sok szív, áhitva ~* (127/3, 421/3).

részrehajlás fn

(1)

Mások rovására történő igazságtalan kedvezés, elfogultság. *Igazság Istene, jók 's rosszak*

bírāja! ... Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' mérséklő fontot (454/115).

részről Ö: egy~, más~.

részt Ö: egy~.

rét¹ fn

(41)

1. Széna termesztésére használt füves terület; legelő, mező. *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkál a' kövér ~ekenn* (60/8). *Melly szép Virágos ez a' Rét* (151/4). **2.** Mocsaras, vizes, sík terület. *Árnyékos Erdők, és nedves Rétek, most zöldeljenek!* (397a/1164)

~ (313/109, 379/18, 397a/36, 1146, 427/57, 428/72), *Rét* (397/27, 397a/960), ~' (397a/491), ~ek (86/12, 196/14, 380/14), ~ek' (198/12), *Rétek* (200/69), ~et (86/23, 198/23), ~eket (123/43, 142/5, 259/603, 397a/596, 413a/1040), *Réteket* (413a/296), ~nek (330/253, 397a/921, 446/17), ~ünknek (172/16), ~be' (350/12, 403/59), ~ekben (86/33, 198/33, 397a/475), ~ekenn (84/14), ~yein (413a/391), ~re (330/542, 403/14), ~ekre (259/602), *Rétekre* (341/35), ~nél (147/2).

rét² Ö: két~.

retec fn

(1)

Retesz. *A' boldogság kelletén is Űltem mintegy Retecen Hogy nem szemlélhettem én is Kedves füstöd, Debretzen!* (357/18)

réti mn

(2)

Réten levő, termő. *Mosolygott mindenütt a' ~ Viola, De reá tsak ledér pillangó szárnyola* (341/13)

~ (267/9).

retirál i

(1)

Hátrál, visszavonul. *Látván ezt Gróf Deszkárági, Egy nagy vitéz Generál, Hogy már a' Magyar országi Nép is mindjárt ~* (114/766).

rétáj fn

(1)

Mocsaras vidék. *És ti mosolygó ~ok, Kiken hús patak kereng!* (397a/9)

retteg i

(20)

1. Sokáig nagyon fél. *És a' ki lenni kezd, előre ~jen, 'A böltső és sir közt mordon ténferegjen?* (454/105) **2.** *Retteg vkitől/vmitől: nagyon fél vkitől/vmitől. Ti, kiktől ~nek annyi sok Nemzetek E' föld Indulásnak, ha lehet, intse-*

tek (195/37). *Nem ~ Boreás kemény hidegétől*
Nem fél viperának leg nagyobb mérgétől
 (29/19). **3.** *Retteg vkit vki/vmi: fél vkitől*
vki/vmi. Barátid tisztelik felséges nevedet,
Minden ellenséged ~nek tégedet (259/232).
Mit nyájaskodtz? Bánat 's akarod magadat
Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat Retteg
engem a' bú 's szomorúság kerül (7/3). **4.** *Ret-*
teg vmit: fél tőle. 'S A' Pokol kinjait még itt
~jétek (453/66).

~ (29/17, 44/3), ~ek (114/132, 430/20, 454/
 564), *Rettegek* (282/6, 7), ~tél (202/92), ~e
 (59/2, 195/2). — ~j (143/9, 259/50), ~jünk
 (454/241); ~jék (337/243).

rettegés fn (3)

Erős félelem. *Az irtozás véle a' kék ~sel A'*
sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szár-
nyakon rebdesnek itt szélllyel (56/29).
Rettegés (192/7, 260/5), ~sel (202/29).

retteghet i (1)

Nagyon félhet. *S tsak ott őrizkedett világos*
vétségűtől. Ahol ~ett földi fenytéktől (454/
 542).

rettegni in (1)

Rettegni vmit: nagyon félni vmitől. Már kez-
dik hűteni az előbbi hevet, Kezdek már ~ a'
Tsászari nevet (337/116).

rettegő mn (1)

Nagyon félő. *E' bús haldoklótól menjünk eb-*
redtebbhez, E' ~ szívtől jobbhoz, tsendesebb-
hez (454/574).

rettegtet i (2)

Nagy félelmet kelt. *Óh Múzsám! Mi veszély,*
mi tsapás ~i mostan A' rémült Európa felét?
 (253/1)
 ~i (259/84).

rettegtethet i (1)

Rettegtethet vkit vmi: megijeszthet vkit, félel-
met kelthet benne. Hát egy büntelen embert
Rettegtethet e az a halál? (454/724)

rettegve in (2)

Nagyon félve. *Úgy van! Hatalmadat ~ tisztel-*
jük (454/98).
 ~ (77/164, 231/68).

retten Ik: meg~.

rettenetes mn/fn (14)

I. mn 1. Megrettenést, félelmet keltő. *És te*
Pál, a' Muszkák' ~ Tzárja (337/171). *Melly*
szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet epesztő
Rettenetes dörgés! (253/10). *Míg az el-vesztett*
bóldogság kárait énekli, Rettenetes gondolat-
tal van minden sora teli (216/16). **2.** Félelmet
 keltően nagy. *Lássátok tsak, ihol tódul ismét*
az eláradt Rettenetes hadözön (258/70). *Látsz*
e' amott egy ~ tsuda állatot? Imé Mint amaz
egyszarvú fene vad (348/38). **3.** Rettenetesen:
 félelmet keltően. *Az elmét ~enn 's irtóztatónn*
vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű
fűstjét nézeti (216/19). **4.** *Az éj ~ fia: a halál.*
Látom lábod alatt a' letiport halált — Ni, mint
küzdik az Éj' ~ fíja! (338/22)

~ (213/19, 413a/412, 418/65), *Rettenetes*
 (253/34, 258/42, 306/65).

II. fn Rettenetes dolog. *Légyen a' bádgyadt*
elmének százszoros fizetése, Hogy a' ~ között,
mikor meg sem gondollya A' Lélek, a' gyö-
nyörűség édes mézét kóstollya (216/29).

rettent¹ i (10)

Ijeszt, megrémít. *Más oldalt az ellenséget*
Mészvájó ~ette (114/743). *Nem sok, akár ví-*
gan legyen, akár mordul Azért hát barátom,
bár szíved ~se, Meg ne retteny tőlle (55/21).
Az ellenség ~i már határod' (259/70). *Szörnyű*
Környék! Mellynek ~ komorsága, Talám ez a'
halál' 's a' holtak' országa? (306/45)
 ~ (216/53), ~ettek (259/104); ~i (14/13, 201/
 1). — ~se (191/21, 280/27).

Ik: meg~.

rettent² Ik: meg~.

rettenteni in (2)

Ijesztteni, rémíteni. *Különben kár volna magad*
 ~, *Gyönyörűségidet meg nem eresztetni*
 (204/49). *Durva bilintseivel [a francia nép] ~*
kezd hazánkat (253/66).

rettenthet i (1)

Ijeszthet, rémiszthet. *De jöszte be Múzsám a'*
Városba velem Téged nem ~ itt semmi félelem
 (190/8).

Ik: meg~.

rettenthetetlen mn (4)

1. Olyan, akit nem lehet megrettenteni; félel-
 met nem ismerő. *Hát én külömb ember lészek*

úgy azoknál A' ~ Vitéz Magyaroknál (248/38).

2. Ilyen személlyel kapcsolatos, rá jellemző. *Vitéz tűz' szikrája pattog szemetekről szememre, Mellyet ha ~ ortzáitokra vetek, Átillát, Hunyadit látom, és Kinizsit bennetek* (259/521). ~ (267/60), *Rettenthetetlen* (418/75).

Ik: meg~.

rettentő mn/hsz/fn (33)

I. mn **1.** Megrettenést okozó; ijesztő, rettenetes, borzasztó. *A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széllyel, Rettentőbbé teszi e' nappali éjjel* (56/32). *Rettentő ez a' latorság! Álly bosszút, Nemes Magyarság!* (257/54) **2.** Nagyon nagy. *Ama ~ lármának Kezdek le írásába* (114/14). *Óh. lám minket melly ~ Inségbe Ejtett a' Frantz' kegyetlenség* (257/60).

~ (56/38, 143/13, 192/5, 202/38, 215/54, 216/55, 225/108, 238/5, 260/3, 322/29, 330/1190, 397a/208, 413a/331, 816), *Rettentő* (59/4, 77/14, 204, 192/21, 195/4, 258/5, 260/17, 267/79, 450/1, 453/65, 454/168); ~bb (222/4).

II. hsz. <Fokozás, túlzás kifejezésére:> nagyon-nagyon, rendkívül. *Vélek rendre tsudáltatja E' nagy hatalmasságot, Millyen az Óriásoknak Rettentő nagy Táborok* (114/573).

III. fn A szörnyű, ijesztő dolog. *A' viszszenyert Paraditsom sem vesztett semmit véle, Hogy az elvesztett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's nemesbb indú-lattya: Az e, mikor borzadni tud, 's a' ~ meg hattya* (216/72). *Rettentőt* (216/49).

rettenve in (3)

Megijedve, megrémülve. *Most repes víg patanással forogva, Majd ~ komor gödribe sülylyed* (139/19). ~ (77/161, 241).

Rétus fn (1)

Személynév. <Rhoetus, egy kentaur.> *Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, ~nak és Folusnak* (413a/1010).

rétű **Ö:** ezer~, negyed~.

rév fn (5)

1. Vízi átkelőhely, ahol nincs híd. *Általjótt a' jégén Tihany' hegyfokánál; 'S kiszállván Balaton' Szántódi ~ére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/33). **2.** Cél. *Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, - 'S a' ~nél törtem hajót!* (443/72) **3.** *A halál ~e:* halál közeli állapot. *Csalárd virágot hint a' sir ösvényére Ezenn csalja ötet a' halál ~ére* (453/124). ~ébe (454/543, 696).

revelatio (lat) (4)

Isteni kinyilatkoztatás. *A' ~ borzasztó világa Szivetekenn egy új mérges sebet vága* (453/67). ~ (454/387, 527, 725).

reves mn (1)

Korhadt, podvás. *De mi bűg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek kopasz ~ odván Semmi madár meg nem száll?* (397a/823)

révpart fn (3)

1. Kisebb vízijárművek kikötőhelye. *Meg látod hogy tsendes Szellők Foglyák fűni vitorládát És mint hív pajtásid még ők Rév partra viszik gályádat* (177/22). **2.** Cél. *'S a' ~ra jutott Remén' Vasmatskáján pihentem én* (365/3). *rév partokat* (413a/684).

réz fn (9)

1. A rézzel borított. *Hijába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium' várához, annak Rézbebo-rúltt kapuját bevágni* (418/68). **2.** Vmilyen rézből készült tárgy. — ...a' Trombita türtt reze tördeltt *Hangra ropog* (400/7). **3.** <Az arannyal összehasonlítva> kevésbé jó, kevésbé értékes. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb ... Így arany szerelmet aranyon vehetel, Réz lesz, ha tsak ~zel fizetgetel* (206/22, 22). ~ (338/19, 397a/203.), *Réz* (400/83), *rezekre* (413a/1019), ~zel (327/64).

rézágyú fn (1)

Bronzból öntött tábori ágyú. *'S már a' puskáknak lukainn a' sárga halálok Omlanak, A' ropogó réz ágyúk' bombija dördül* (253/33).

rézbálvány fn (1)

Rézből készített szobor, amelyet istenként

tisztelnek. *Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra Az elefánt-tetem-képek bús könnyekkel áradnak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokba izzadnak* (413a/487).

rézérc fn (1)

Rezet tartalmazó kőzet. *Itt teremnek az ezüstnek folyási 's a' ~ értzek Böven vannak és arannyal bővölködtek a' bértzek* (413a/688).

rézdob fn (1)

Rézből készült dob. *'S a' buta ~okon fabotok repedeztetik a' bőrt* (400/79).

rezeg i (4)

1. <Könnyű tárgy> lebegve mozog, anélkül, hogy tovább haladna. *Nints semmi szél: Még is hogyan, hogyan ~ A' nyárlevél* (333/11). 2. <Fény> villog. *Ni, ni, vigyázzatok, De fényetek ~ pislogva* (139/16). 3. <Hang> nem egyenletesen cseng, hanem némi ingadozással változik. *Majd lefelé tzikornyáz [a filemile], Majd harsog és ledörmög, Kanyarog siet, ~, nyújt* (373/104). *~nek* (186/4).

rezel i (1)

Vhová, vmibe kakál, székel. *Ezt meg látván a' kákába, Mind a' kettő a' gatyába Rezele ijjedtebe* (114/237).

rezgés fn (1)

<Szem> csillogó ~e: kacér csillogása. *Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígézte, De mikor tsillogó ~e szétreppent, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

rezgő mn (12)

1. Olyan, ami rezeg. *Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/81). 2. Változó <fény>. *A tsendes berkeknek barna rajzolatya Magát az hold ~ fényénél ingattya* (4/28). 3. Reszkető, remegő. *Fut ~ lábakon egy vadas barlangnak* (77/163). 4. Olyan <hangjelenség>, amely nem egyenletesen cseng, hanem némi ingadozással változik. *Igy veszem fel víg Lélekkel Gyengén ~ Lantomat* (128/50). *~* (83/36, 114/535, 200/28, 216/14, 220/34, 307/68, 308/16, 424/50).

rezidencia l. residencia

réztrombita fn (1)

Rézből készült trombita. *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára* (243/2).

réztorok fn (1)

Ágyúcső nyílása. *Ím, im a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak, A' feltátott réz torokból Tűzfelhők gombolyganak* (397a/203).

rezzen i (2)

Megrezzen. *De a' mi szemünk, könnyet is hullatnak, Füleink ~nek, ajjakink jajgatnak* (454/220). *Igaz é? Vagy játékával Tsak képzésem ~t e?* (397a/826)

Ik: meg~.

rezzent¹ i (1)

Megmozdít. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki mellett A' büszke Nagyravágyás Rezzenti tarka szárnyát* (319/19).

rezzent² in (3)

Megijedt, megrémült. *A ~ gyikotska a' gaz között tserég Meg áll, liheg, száraz torokkal sziszereg* (84/17, 196/17, 380/17).

rézsút hsz (1)

Ferde irányban, rézsútosan. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét felszántja ~ vetett Ekével* (413a/110).

Rf. l. rhénus forint

Rhédey fn (12)

Családnév. <Rhédey Lajos (1761–1831), irodalompartoló mecénás, író.> *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr' ódája méltóságos ~ Lajos ts. Kir. kamarás ő nagyságához* (445/cím). *~* (445/13, 445*/233/5, 452/cím, 9, 65, 67), *Rhédei* (418/92, 445*/233/4, 454/cím, 965, 848).

Rhédeiné fn (1)

Családnév. <Rhédey Lajos felesége.> *Midőn én egy olyan solennitásra, Al millyen a' boldogult ~ Asszonyságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam matériául* (454a/2).

rhénus forint fn (8)

Rajnai forint. <A Rajna neve latinul Rhenus. A pénz nevét onnan kapta, hogy a Rajna menti választófejedelemség verette nagy tisztaságú

aranyból a XIV–XV. században. Hazánkban az osztrák veretű ezüst forintokat nevezték így.) — ...*mostanában küldötte meg nékem Kulcsár Úr által, 100 Rf. Présenttel* (439*/219/6).

Rf. (330*/188/3, 4, 5, 5, 5, 5, 7).

rhetor (gör) (2)

1. Az ókorban görög szónok ill. az ékesszólás tanítója. *Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, hogy a' Konstantinápolyi Udvarnak Etelénél volt követje* (267*/13/9). 2. A retorikai osztály tanulója. *'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; hisz tanúltam Én is, mikor ifjú vól-tam, Rhetor Ochs-oniába* (92/184).

rhetorika (gör) (1)

Retorikai tankönyv. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika, Dugva vala Kaputjába Pézis, Rhetorika* (114/262).

riad Ik: fel~, meg~.

riadó mn (2)

Visszhangzó. *Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül* (304/1). *rijjadó* (435/1).

riadozik i (1)

Ijdedezik, retteg. *Ordítnak Trevisir' mezején a' Rénus' eláradt Partjai, borzasztó hanggal riadoznak az erdők Spíra között* (253/36).

riadozó mn (1)

Tihanynak riadozó hajadonja: a tihanyi visszhang. *Ki az, ki kertté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag kopárt Kit Trítónok' kürtje 's Tihannak Rijjadozó hajadonja hírdet* (418/12).

rideg mn (10)

Magános, egyedülálló, elhagyatott. *Rideg anynyit tesz, mint egyedül való, magános; p. o. ~ fa, ~ marha, ~ legény, 's a' t.* (330*/150/3–4). *Te ki Ermenonvill' ~ szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel* (454/283). ~ (288/107, 298/28, 321/28, 330/435, 454/342).

Riféus fn (1)

Hegynév. (Rhípaus: mesés határhegység, valahol a föld északi részén.) *A' mint a' ~ he-*

gyek felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk délfelé Africába (413a/250).

rigmista fn (1)

Alkalmi, rimes versek szerzője. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt, de — de mennyi pedántok, Névnapi ~ták, szélalmok nyüsgenek itten* (348/16).

rigó fn (3)

Erdei énekesmadár. *Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat* (330/1996). *Rigó* (397a/760), ~knak (413a/585).

rikácsol i (2)

1. Éles, kellemetlen hangon kiabál, énekel. *S a' késő álomnak eljött az ideje; A' lankadt Gavallér rikátsolt a' torkán* (330/1845). 2. (Némely madár) éles fülsértő hangot ad. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harátsol* (397a/973). *rikátsol* (348/11).

rikat i (1)

(Fúvós hangszert) úgy szólaltat meg, hogy szomorú, bánatos hangot adjon. *Mások siralmas énekekkel Bőgetessék az Óboát, És holmi gyász Trenódiát Rikassanak jajos versekkel* (424/28).

rikoltó in (1)

Éles hangon szóló (fúvós hangszer). *Trombita kell! E' Márs' fíjait harsogva ~ Trombita!* (253/36)

rimánkodik i (1)

Könyörögve, esdekelve kér. *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, sírtak, — de potomra* (330/1486).

rimánkodó fn (1)

Könyörgő személy. *Most már bizonynyal nyugtatnának Lillám' ölelő karjai. — Óh bártsak visszahívhatnának A' ~k' szavai!* (379/ 128)

ring i (1)

Váradai bölcsőben ~: a nagyváradai nyomdában van. *Több szüleményim is körülte látszanak, Melyek a Váradai böltsőben ~anak* (452/ 46).

ringat i (6)

1. Ringó mozgásra készített vmit. *Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdulásával tsendesen ~ja* (239/18) 2. Elaltatás végett lá-

gyan ide-oda mozgat. *Lágy karjain* [az álom] *fáradt érzékenységünket Ringattya 's egy másik világba tesz minket* (14/8). **3.** *Ringatja magát: ringó, himbálódzó mozgást végez. Ott egy setét tó itatja Fűzfáit a' partokon; A' kis dallos ott ~ja Magát a' zöld ágakon* (397a/779).

Ringatja (201/8), *Ringattam* (373/58). — *Ringasd* (305/4).

ringatgat i

(1)

Hosszabb ideig, ismétlődően ringat. *A' lassú vizek zúgási, A' híves szellők mozgási, Hogy édesdeden ringatgassák Egymás között vetelkednek* (123/69).

ringy-rongy fn

(1)

Mindenféle rongy, ócska holmi, limlom. *Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyetmással Zúg a' poroszlopban forgó karingással* (330/525).

ripsz-rapsz msz

(1)

Hirtelen, egykettőre. *Rips raps a' szőlők már puszta támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett* (87/45).

riszálgat i

(1)

(Derekát, csipőjét, farát) ide-oda mozgatja ringatja. *Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztanám, Mint most a' Kis-Asszony, farom Eppen úgy ~nám* (169/ 104).

ritka mn/fn

(18)

I. mn 1. Akiből, amiből kevés van. *Az olly madár igen ~ Mellynek kedves a' kalitka* (31/8). *Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1719). **2.** Kivételesen, különlegesen kiváló. *Ennél már mit reménylhetni Ritkább sortot 's főbb örömet? Szűz Mária engem szeret, 'S rólam kíván neveztetni* (148/58). **3.** Nagyon nagy(fokú). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ~ tiszteletet vona* (215/106). **4.** *Ritka föld: puha, laza szerkezetű talaj. Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal béta-podván gödrét színiig nyomassad. Ha mind belé nem megy a' föld, ~nak ítélni* (413a/764). **5.** *Ritkán: Néha, elvéte, nem sűrűn. A Hegyek hűs forrásai Lelkem fel ébrazhetik Ezt a' Királyok borai Oh ezt ~nn tehetik* (16/60). *De ezek, a'*

kiken a' Módi A' rang, és Bibor fénylenek, Alatsonyszívűek, 's valódi Szerelmet ~n érzeknek (379/88).

~ (205/60, 215/106, 231/4, 306/260, 373/172, 397a/371, 413a/757, 418/25, 443/73, 454/118, 900), *Ritka* (253/68, 368a/142); *legritkább* (413a/759).

II. fn Szétszórt felhők. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja És a' ~t meg sűríti, a' sűrűt megritkítja* (413a/425).

ritkás mn

(3)

1. Szórt. *Fegyverét a' szél lengette Egy vén fűzfa gallyain, Mellynek ~ árnyékára Lúna ingó fényt vetett* (368a/29). **2.** *Ritkás föld: laza talaj. Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek Ezek kövér, azok pedig ~ földbe kedvesek* (413a/615).

~ (413a/129).

ritkaság fn

(2)

1. Hiány. *Az a' fülönfüggő mennyibe kerüle? Mért van ennek 's ennek most olly ~a* (330/307). **2.** Nagyon kedves személy. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál ... A' mord halál e'~ot Meglátta, és tárgyúl vevé 'S e' bibor ortájú virágot Egy sárga rózsává tevő* (388/5).

ritkít Ik: meg~.

ritkul Ik: meg~.

ritmus fn

(2)

Verses szöveg, rigmus. *Én ezért hív tisztelése'm' Illy rithmusba foglalom* (289/34). *Rithmusocval* (330*/185/11).

Ritter (ném)

(1)

Lovag, gavallér. *Svalir, vagy Svalje, frantziái Chevalier, gavallér, ~, Nemes, vagy Nemeskedő* (330*/196/1).

rivadta fn

(1)

Riadása, harsogása. *Ím már a' trombiták' rekedt ~ra Reng a' magyar bértzek' megdöbentt határa* (267/47).

ró Ik: meg~.

robaj fn

(3)

Erős, dübörgő hang. *Trombita kell' e' Márs' fíjait harsogva rikoltó Trombita! Mellynek erős ~ától rengjen az erdő* (253/21). *Öszve-tsapják [galambok] vig ~jal Mind a' ketten*

szárnyokat (397a/353).

~jal (413a/412).

Roberti fn

Családnév. ⟨Olasz szerző.⟩ *A' matska és a' saját* (~' meséji közül olaszból) (141/cím). ~' (142/cím).

robot fn

Vki életének ~ja: életének nagyobb része. *En alább is megírtt Kis-Asszony, Dorottya, Letelvén világi életem ~ja, Egyébként ép 's tsendes elmével diktálom, Tsak hogy az Ifjakat szereztem 's utálom* (330/1530). ~ba (341/43).

Rock (ném)

Kabát. *Egy Anglus ~ volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/259).

rocska fn

Rocskára siet: ⟨a kecske⟩ tele töggel a fejőhelyre megy. *Ottan a' ketskék önként ~ra sietnek* (327/49).

Rodia fn

A boráról híres Rhodos szigettrő való. *Nem hagylak el ő! Tsemegék Isteninél nagy betsű ~, 's tömött gerezddel kínálóketske-tsetsű* (413a/625).

Rodope fn

Hegyvonalat Thráciában. *Ő pedig susterékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy Athot vagy ~t leüti* (413a/341).

Roffi fn

Családnév. *T. N. V. Roffi Borbély Gábor Úr betsületéből nyugvó Ts. K. Kapitány* (368*/30/10).

rógus fn

Máglya. *Ki is ment húsz Dáma az oldalszobából, S ~t rakván a' törtt Baldakin fájából, A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Mátrikulát hamuvá égették* (330/ 1626).

rogy i

1. ⟨Építmény, vminek halmazza⟩ támasztékát vesztve lassan roskadozik. *Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra ~nak omladéki* (313/30). 2. *Vkire ~ vmi:* vmely lelki teher ránehezedik vkire. *Mert elfogytak Régi könnyeim, Úgy Rám ~tak Szenvedéseim* (374/19). 3. *Vkinek ~ az ereje:* csökken, fogy

az ereje. *Sok volt a' baj 's a' törődés, Melly alatt erőm ~ott* (357/26).

Ik: le~.

roggyant Ik: meg~.

rohan i

1. Teljes erejéből nagy gyorsasággal fut. *Ím már a' vérnek tágas mezejére kiszállnak A' seregek: ~ a' Felkentnek vérivel ázott Frantzia nép* (253/39). *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra ~nak* (231/494). 2. ⟨Személy⟩ lovon rendkívüli sebességgel halad. *A' vitézek pártosok ülnek paripára, Rettentő lármával, zörgéssel ~nak* (192/21). 3. *Vkire rohan:* támadó szándékkal vki felé fut, hogy rávesse magát. *Mikor mint a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros serege: Úgy ~t az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/21). 4. *Veszély ~ vkire:* veszély éri. *Most mikor ennyi veszély árva fejemre ~* (259/444).

~ (258/55), *Rohan* (259/53), ~nak (260/17, 267/78, 304/27, 330/1606, 435/27, 453/72), ~tak (330/1485), ~tanak (259/106).

Ik: le~, ki~.

rohanás fn

Az a tény, hogy vki rohan. *Le esik lábáról szörnyű ~sal Búsult ortzájára borúl nagy sírással* (5/17).

rohanni in

Teljes erejéből nagy gyorsasággal futni. *Gyarló nép! Egy ravasz ellenség' szavára Úgy kellett ~ a' Férfi' tsókjára* (330/1498).

Ik: ki~.

rohanó in

1. Gyorsan végbemenő, terjedő ⟨folyamat⟩. *A ~ zápor a' rétet el mossza* (86/23). *Néha jó a' természetlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' ~ lángokkal felfalatni* (413a/98). 2. *Rohanó esztendők:* a kívánnál gyorsabban múló esztendők. *A töllünk ~ esztendők forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/60). ~ (198/23, 253/48, 258/49).

Ik: le~.

rohanva in

Nagy sebeséggel. *Rohanva omolnak az*

átmosférai Függő tengereknek el áradt habjai (52/3).

rohanván in (1)

Vmire ~: megtámadva. Erössen áll, reá hasonaltalan törnek, Mert reá ~ magokba el törnek (214/116).

Ik: be~.

rojt fn (1)

Sodrott, csomózott szegélydísz. *Rójt 's passzamánt veres nadrágját drágítja, Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/273).

róka fn (3)

Vörös bundájú, kutyaféle ragadozó állat. *A' farkasok, medvék, ~k hébe-hóba A' sűrű erdőbe mennek prédálóba* (197/15).

~ (66/13), *Rókák* (85/15).

Róka fn (1)

Családnév. (Dugonics András Etelká-jának gonyosz tanácsosára utal a vers név szerint is.) *Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér* (246/42).

rókafi fn (1)

Kisróka. *A' szeneket látom, látom mint dültenek össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denévéri nyivognak* (253/8).

rokka fn (1)

Fonal fonására való, lábbal hajtott szerkezet. *A töllünk rohanó esztendő forognak A midőn le fonnyák Párkák ~jokat* (83/60).

rokkán Ik: meg~.

rokkant in (1)

Gyenge, beteges. *Te illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek ~ boltjait* (455/42).

rokolyás mn (2)

Bő, ráncos szoknyás. *Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma A vékony ~ Leánynak* ~ (197/13).

rokon fn/mn (8)

I. fn 1. Vkivek családi kapcsolatban lévő személy. *Most hát sirja szélinn meg áll 's Rokonjait És kedvesit ilyen bús szókkal hagyja itt* (217/87). 2. Vkihez közel álló, vele kapcsolatban lévő dolog. *Az a' víg jegy alatt született katona, A' szerentse 's öröm annak ~a,*

Kinek fejére száll zöld mirtus korona (238/106).

~ (454/72), *Rokonok* (454/967), *~ink'* (267/136), *~iknak* (413a/1068), *~ra* (413a/1053).

II. mn Vkinek kedvező. *Az Inkák így éneklének ... Midőn hozzájuk megtére A' ~ Nap fényivel* (390/30).

rokontság fn (2)

1. Rokonok összessége. *Éljen boldog időt véle az Asszonyosság Éljen Úri háza, az egész ~* (336/58). 2. Rokoni viszony, szoros kapcsolat. *Te, kit a' hív ~nak 'S ebben ritka barátságának Kétszeres szent kötele Én vélem úgy egyesített, Hogy köz érzés lelkesített, Tréziám, szívem' fele!* (454/899)

róla hsz (44)

1. Vkinek v. vminek a testéről, felületéről, külső, ill. felső részéről le v. el. *A' Ditsőség egyik laurusra felhága 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága* (188/66). *'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, ~m a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/607). 2. (Vonzatként.) *Az egerek Návájokba Róla ekkép' irának* (114/876). *Szűz Mária engem szeret, 'S ~m kíván neveztetni* (148/60). *Az ő érzékenyül formáltatott szíve Tudom, gondoskodik rólad, mert vagy híve* (212/134). *Itt sok új mátká van: gondolkodjunk róllok* (330/472).

~ (176/42, 220/31, 317/115, 358/52, 454/790), *rólla* (216/66, 239/100, 330/1586, 1647, 1742), *rolla* (58/20, 77/243, 413a/655), *Rolla* (26/52, 33/16), *~m* (73/4, 127/5, 254/11, 421/5), *Rólam* (263/32), *rollam* (61/11), *~d* (268/129, 324/16, 337/169, 358/35, 397a/872, 452/10), *Rólad* (208/32, 249/10, 392/6, 448/12), *róllad* (454/124), *rólunk* (267/156, 279/10, 454/987), *~tok* (132/7, 323/7), *Rólatok* (219/22, 241/15), *rólok* (294/27, 322/8, 337/413, 442/15, 456/16), *Rólok* (244/39, 257/218), *róllok* (210/13).

Ö: *énrólam, terólad, őrólá, őróluk.*

Rolle (ném) (1)

Szerep. *De még e' futás fortélyát Semmivé nem tehette, Jól tudván tanult ~ját, Még ezt itt fel sem vette* (231/193).

Rolli fn (2)

Személynév. (Paolo ~, olasz költő.) *Ifjúság s*

Szerelem — Dal ~ból (155/cím). *Igyunk (Dó-rishoz) — Dal ~ból* (156/cím).

Róma fn**(19)**

Helynév. ⟨Itáliai város.⟩ *Míg az Urak oda jártak ~ba a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/212). *Ő Caesar' halálakor is megszánta Róma' népét* (413a/470). ~ (78/11, 328/13, 337/107, 368a/154, 413a/1055), ~' (281/3, 327/2, 330*/173/12,), *Roma* (413a/671, 695, 701, 1094), ~t (413a/505), ~nak (413a/496), *Romának* (190/5), ~ba (307/26), *Romában* (337/256).

római mn/fn**(12)**

I. mn Rómához tartozó, vele kapcsolatos, onnan származó. *De azt gondoltam meg, hogy nem Római katonáknak, hanem Magyar vitézeknek írok* (267*/12/11). *Attikus, Római főember, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a' tudományoknak barátja* (368*/31/4). **2.** *Római katolikus*: latin szertartású katolikus. *A' Királyi Tábla, a' R. Catholicum és Református Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).

Római (328/23, 396/6, 442/11, 452/53), *Római* (60/23).

II. fn *Rómaiak*: a Római Birodalom lakói. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imádságokra, vagy áldozások' idején hallatódni* (330*/166/1). *Rómaiak* (368*/31/19), *Rómaiaknál* (267*/14/2, 330*/166/4).

román fn**(6)**

Regény(es elbeszélés). — ...'s esik néha olyan is a' szánba A' millyet nem igen tennének ~ba (85/38). *Volt néki tapasztalása Már az ilyen dolgokban, A Románok olvasása Tanította sokakban* (231/197).

Románok' (454/509), *Rományjaik* (330*/164/2), *Román-nak* (453/203), ~ba (197/38).

romános mn**(1)**

Regényes. *Bár próbát Romános elmésséggel teszek, 'S ékebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek* (330/1419).

rómás mn**(1)**

Római. Ha téged említlek; meg ne ítéj en-

gem', Hogy a' Rómás Tameszt Iszteresen zengem (337/260).

romlás fn**(11)**

1. Erjedés, rothadás. *Azt gondolja a' természet nem esmérő ember, hogy a' penész csak valami rusnyapor és pelyhes nyálkásság, mely a' ~nak és rothadásnak következése* (330*/200/21). **2.** Minőségben, értékben, színvonalban való hanyatlás. *De miolta ennek sok ~t szenvedett Oldalába raktad, bal Madár! Fészkedet* (190/55). **3.** Bűnbe esés. *Be esetek szemei a' könnyhullatásba, Mellyet hullatott a' leg első ~ba . Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva által az élet meg hala* (213/30). **4.** Harctéri vereség. *Oh Jupiter, sem Pallásnak, Sem Mársnak vitézsége Nem használhat, 's e' ~nak Még azzal nem lessz vége* (114/940). **5.** Pusztulás, pusztítás. *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán. De sem e' ~ok, sem sok düledéki Hajdani felségét [a templomnak] el nem vették néki* (306/193). *Iszonyító ~ irtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (195/29).

~ (59/21), ~t (59/16, 195/16), *Romlását* (195/48), ~nak (337/104).

Ik: el~.

romlik i**(3)**

1. Rosszab lesz, tönkre megy. *A' tengerről tolt felhők rettenő fergeteget Vak Záporral hőmpölgetnek, a' nagy Ether leomlik 'S hajaitól a' víg vetés, A barom bére ~* (413a/333). **2.** ⟨Használati tárgy⟩ használhatóságából mindinkább veszít; kopik, roncsolódik. *A hajóba a' víz mindenfelől fakad Romlik a sok kötélt a' hajó repedez* (10/21). ~ (39/5).

Ik: le~, meg~, össze~.

romló mn**(1)**

⟨Egészségi, erőbeli állapot⟩ rossz irányba változó. *De te, mennyek Ura, miért teremtettél? ... Hogy egy ~ testet neveljek 's hízlaljak* (454/647).

romlott in**(1)**

Erkölcseleg elzüllött személyre jellemző. *A' ~ szív titkos bűnét palástolja* (382/15).

romlottság fn (1) Erkölcsi zuhlás. *Ezt látván a' halál, ki annak előtte Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a test ellen, mellynek kívánsága Miatt esett ez a' lélek ~a* (213/38).

Romule fn (1) Személynév. <Romulus, Róma mitikus alapítója.> *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberis, tekints ránk* (413a/504).

róna fn (2) Rétségi út, ösvény. *A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy ~ bé* (333/4). ~ (126/29, 397a/158).

roncsol i (1) Vmely testet szétzúz, darabokra v. ízekre szaggat. *Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját* (29/3).

Ik: meg~.

roncsolt mn (3) 1. Megrongálódott. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsolt gálya az' sirthoz ütközött* (454/222). *Gémberedj meg bennem Rontsolt Szív!* (409/4) 2. <Ember> gyenge, beteges. *Jobb, hogy engemet választol, ki legrontsoltabb vagyok. Egy szellőddel elszá-rasztol, Egy újjadtól megfagyok* (443/178).

Ik: el~.

ronda mn (1) Nagyon csúnya. *Csököl mindég Csököl marad Hedrahely tsak Hedrahely. Kár egy ilyen emberséges embernek olly ~ hely* (326/36).

rongál i (4) 1. Vminek/vkinek az épségét egyre csökkenti, koptatja; kárt okoz, tönkre tesz vmit. *Te tsak a' Szent földet fogád el erővel, Ez minden szentséget ~ déltzeg fővel* (337/228). *Mikor pedig közel bírkóznak egymással, Nem ~ják egymást erős bajvívással* (238/34). 2. *Vmi ~ vkít:* vmi emészt vkít. *Óh százszor boldog nemzetség, Ki semmi gond nem ~* (397a/ 470). *Ámor' nyila és dárdája Szívem többé nem ~ja* (324/11).

rongált mn (1) Megrongált. *De vagynak, mellyeknek [várak-*

nak] rút pöfeteg gomba: Rongált várak vagyon már a' sok ostromba (239/110).

Ik: el~.

rongáltatik i (1) *Vmitől ~:* vmi által pusztul, tönkre megy. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől ~* (315/23).

rongy fn (3) 1. Szövetnek elnyűtt darabja. *Sem nem tépászsznak a' disznók holmi ~ot órokon hanem leszállnak a' ködök a völgyeken, mezőkön* (413a/407). 2. *Vminek a rongyai:* foszlányai. *Rongyos szőnyegének ~ainál fogva Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva* (81/9). ~ainál (203/9).

Ö: ringy~, selyem~.

rongyos mn (9) 1. Szakadozott, lyukas v. foszladozó <ruhaféle>. — ... a' ~, *kopott, vékony, szél szűrő köpenyeg, lebernyegnek tsúfolják* (330*/205/3). 2. Szegény, nyomorult <ember>. *Nézd a' barna népet forró homokjain, ... Rongyos birtokossi ők a' gyémántoknak* (313/117). 3. Agyonhasznált <könyv>. *Prűszkölt a' sok kupak Isten, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok koplop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbóztível* (92/130). 4. *Rongyos Ebkaparta:* Antal kocsmája. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsínoson, Ül a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von. 'S in directum arra tarta, Hol te, ~ Ebkaparta, Állsz az erdő' szélébe* (317/97). 5. Tollát hullató <madár>. *Melly egy pertzbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló, Mihelyt nagy fennnyen kettyeget hozzád egy ~ dal-ló* (358/6).

~ (330*/154/3, 454/144), *Rongyos* (81/9, 330/674).

rongyosodik Ik: el~.

ront i (22) 1. <Használati tárgyat> úgy koptat, pusztít, hogy használati értékét egyre csökkenti. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/77). 2. Kárt tesz; rombol, pusztít. *Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ~ pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/26). *Ugy látszik hogy az ég*

barnúl 's busúl belé Tudván, a dühösség mint ~ mindenfelé (10/30). 3. (Han-gulatot, kedvet) fokozatosan rosszabbá tesz. A Músák táborát bánat meddig ~od (7/15). M'ért epesztet bánatokkal Lelkedet? Ah, ne ~sd, ne ~sd azokkal Kedvedet (183/3, 3). 4. (Helyzetet, viszonyt) fokozatosan kedvezőtlenre v. ellenségesre tesz. Amott egy Factio ~ja a' másikat, Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat (337/73). Ha egy Ember támadt, a' ki áldást ontott Embertársaira; száz volt a' ki ~ott (313/26). 5. Vki/vmire (vki/vmi ellen) ~: rátör, rátámad. Mihelyt népünkre ~anak És határinkhoz érnek, Verjük meg! rajta! (114/469) — Ellene ~vértől párádzó görbe vasával A' Magyar (253/41). 6. Akadályokat áttörve nagy lendülettel rohan. Így rohan, illy dühösen tör, ~ a' büszke Magyarság (258/55). ~ (86/26, 198/26, 216/42, 317/191), Ront (34/1, 41/3), ~ott (259/102); ~od (27/8), rontya (38/4). — Ronts (27/5), Rontsatok (257/111).

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~, össze~, széjjel.

rontani in (3)

Rontani vkire, vkit: rátámadni, rátörni. Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával, E' légyen vezértek, óltalom' 's Bátyátok, Így semmi rossz nem mér ~ reátok (217/124). Hát mikor egy asszonyt 's egy gyermeket annyi Királyok Kívánnak dühösen ~ mint az ölyük: Nem tüzel é Magyarom szívedbe' a' hajdani hűség? (259/478) ~ (239/226).

Ik: által~, keresztül~, le~.

rontás fn (1)

Pusztítás. Ez minden trónusnak siet ~ára (337/230).

rontat Ik: le~.

ronthat i (2)

1. Pusztíthat. *Ront mindent valamit csak ~ az égnek alatta A' Tűzes dörgő nyíjját hajigálja sebessen (34/1). 2. Alakíthat. Innen ezt a' Végyvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nádorfejevárának nevezhették. Ebből osztán a' később időbe könnyen ~ott a' köz nép' szája Nádorfejevárá, mint már ma*

Landorfejevárat (267/19/7).*

Ik: meg~.

rontó in/fn (2)

I. in Vhova behatoló. *Távrolról győz nyájas katasinatásokkal, Mint meg annyi szívbe ~ gránatokkal (238/26).*

II. fn Tönkre tevője, elpusztítója vminek. *In-nét lefelé a' Tanátsházba mentünk, A' hol kötelező írást petsételtünk. Én így kötelezve magam, hogy ~ja Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója (239/147).*

Ik: el~, le~, össze~.

rontott in (1)

Földre rontott: földig lerombolt. A' kinek millyen vitézenn dült, 's pusztított Tábora, Kiáltya a' földre ~ pompás Városok pora (216/84).

Ik: meg~.

rontván in (2)

Pusztítva, rombolva. Fut ő, kél, mindent ~, ahogy érheti téjját (36/4). ~ (39/4).

Ik: össze~.

rop (3)

(Hangutánzó szó.) dió, dió, mogyoró recsegő ropogtató, ~, ~, ~! (464/3)

ropog i (11)

1. Töredezés, repedezés pattogó hangot ad. *Már a' forgó-szélről tsikorognak a' fák, Ropog a' pásztornak kunyhója' fedele (330/521). 2. (Lépés vmely anyagban) ilyen hangot kelt. Mennyi ösvényemben A' tövisk 's haraszt! Majd ~ mentemben (263/43). 3. Dörög. A' rettentő tüzek hulnak 's nintszen számok Ropog a' ki pattant menykő (56/39). 4. (Fegyver) sűrűn egymás után tüzelve kemény, érdes hangot ad. Ama rettentő lármának Kez-dek leírásába Fegyverek mint ~ának Márs szörnyű csatájába (114/16). 5. (Villámlás, dörgés) sűrűn követi egymást. Ch. Ropog a' bús Ég! N. Jahahabaj! Mit tégyek? Ch. Kopog a' sok jég! (459/1) 6. (Trombita) harsog. — ...a' Trombita türtt reze tördelte Hangra ~, közzé zendülnek az erdei kürtök (400/78). ~ (460/109), Ropog (202/39), ~nak (54/3, 190/95, 443/89).*

ropogás fn

(2)

1. (A villámlás hangja.) *Ez az a 'conductor a' mellyre mennyköve Mindég haszontalan ~sal löve* (55/26). 2. (Fegyver) dörgése. — ... 's paizsok', nyilak', És dárdák' ~ai Zörgöttek füle mellett (403/53).

Ö: fegyver~, recsegés~.

ropogó in

(2)

1. (Tüz) pattogó. *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajjnak* (452/22). 2. (Fegyver) kemény, érdes hangot adó. *Már a' puskáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak, a' ~ réz ágyúk' bombija dördül* (253/33).

ropogtató in

(1)

(Kemény ennivalót) rágó. *dió, dió, mogyoró recsegő ~, rop, rop, rop* (464/2).

ropogva in

(1)

(Fegyver) dörögve. *A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' dárda tsörög, puska ~ zörög* (44/6).

Ö: recsegve-.

ropogván in

(1)

(Hangszer) harsogva. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi lantom, 's már trombita-módra ~ Tábori zajhanggal dobját siketíti fülemnek* (258/3).

roppant mn

(16)

1. A szokott mértéket nagyon meghaladó, nagyságával lenyűgöző. *Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket, Roppantak valának* (237/109). *A ~ Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek* (25/7). *Hempelyge ~ lélek apró Tested' erébe', nemes barátom!* (395/31). 2. Rendkívül sok, rengeteg. *Nézz ugymond a' földnek messze térségére Nyüsgő Teremtésim ~ seregére* (453/26). ~ (9/7, 190/31, 257/119, 330/458, 337/49, 397a/895, 439/71, 413/39, 413a/32, 812), *roppantt* (111/7), *Roppant* (215/68).

roskad lk: egybe~, le~.

roskadtt mn

(4)

1. (Építmény) rogyant, omladozó. *Tám azért buzog ki szátokból az átok Hogy ~ házatok vinni nem tudtátok?* (68/6) — *Ím a' megtsaltt*

népek bilintset tsörgetnek, Európa' ~t oszlopi reszketnek (337/78). 2. (Ember) elerőtlenedett, legyengült. *Nékem is ~t erőmmel Szívem meg-gémberedett* (392/55). *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzesednek, Roskadtt inaim tsüggednek* (443/22). ~t (337/349).

rossz mn/fn

(21)

I. mn 1. Olyan (étel, ital), amely érzékszervünkre kellemetlenül hat. *'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával [csokoládét] Minekelötte meg hűl. De e' se vólt jól kedvére: E' ~ Gattungból való, Úgy mond, e' semmit nem ére* (231/84). 2. Kárt okozó. *Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden hibát 's rosz nedvességet* (413a/100). 3. Kedvezőtlen, szerencsétlen (idő, időszak, állapot). *Te, kit a' szerentse jó és ~ időbe' Nagynak látván, fél már venni üldözőbe* (452/5). 4. Kedvezőtlen, hátrányos (mozzanat, tény). *Maga a' Hold külömböző napokkal töltözködik Mely jó vagy ~ a' munkára* (413a/283). 5. Erkölcsileg helytelen, másoknak ártó (cselekvés, eljárás, magatartás). *A' Lelket! A' Lelket! Tökéllette-sítsed, A' rosz indulatot mint lehet gyen-gítsed* (213/98). 6. Másoknak ártani szerető, bajt okozó, ellenséges magatartású (személy). *Oh Jupiter ha már az hamis arannak Illy tiszta jelei 's bizonyági vannak Ugyanhát a' hamis szívű ~ embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek* (28/19). 7. Rossz fő: buta ember. *De a vers más ként is meg nem kedvetlenít, Sőt a' ~ főből is tud tsinálni 'senit* (266/8). 8. Rossz főköti: asszonyosság jelképe. *Egek! Már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férfi soha se feküdjék mellettem? Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy ~ főköti-re?* (330/756) 9. Rossz idővel: rosszskor. *Ah bezzeg ~ idővel Jára a' jó Jantsi ott. Mert a' tag üregbe fővel Édes Öttse bé bukott* (317/183). ~ (162/23, 239/88.), ~' (454/664); ~bb (389/97), ~abbá (413a/212).

II. fn 1. Vki hátrányos dolog, helyzet. *Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával, E' légyen vezértek, óltalom' 's Bástyátok, Így semmi*

rossz nem mér rontani reátok (217/ 124). **2.** Erkölcsileg elítélendő dolog, jelenség. *Jót, ~at jobban tud tűrni egy társaság* (330/978). **3.** Másoknak ártani szerető, hitvány ember. *Igazság Istene, jók 's ~ak* (454/113). **4.** Értéktelen tárgy, dolog. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlt? Tsak haszontalanra 's ~ra soha se költs* (202/126). **5.** Rosszat jelentő: betegségre utaló jel. *Ekkor az áldozni való barmok testein belől A' ~at jelentő inak láztattak mindenfelől* (413a/491).
~ (454/537), ~akért (454/156).

rosszféle mn

(1) Rossz tulajdonságú. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb; Komisz lesz, 's rossz féle, ha óltsó az árra* (206/19).

rothad i

(1) (Szerves anyag) nedves helyen bűzös gázokat fejlesztve bomlik. *Itt élek, itt halok, itt ~ok, veszek* (454/298).

rothadás fn

(2) Az a folyamat, hogy vmi rothad. *Gilva, gomba' neme, melly ~nak indúltt gyertyán- [.] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/ 144/5). ~nak (330*/200/21).

rothadt mn

(3) Rothadástól puha, nyálkás, rossz szagú. *A' melly ~ balzsam volt a' kicserzőjök, Annak büszhödt sárja lesz a' temetőjök* (239/125). ~ (239/112), ~t (330/254).

Rousseau fn

(2) Személynév. (Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), felvilágosodás kori filozófus, író és zeneszerző.) *'S e' szigetnek egy szögébe Mintegy Russzó Ermenonvillébe Ember és polgár leszek* (304/55). *Russzó* (435/55).

Róva Ik: be~.**rovás fn**

(3) **1.** Számon tartott hiba, véték, bűn. *Mégis bízván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint tudom, lepengetem. Tán ezzel is ~omnak Háladó indulatomnak Egy pontját lefizetem*

(308/22). **2.** *Vkinek a ~ára:* vkinek a számlájára, terhére. *Adja Isten ezt kívánjuk 's nagyobb bizonyására Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye ~sára* (310/26). ~sára (12/18)

rovátkol Ik: rá~.**Rozália fn****(9)**

Női keresztnév. *Most hogy meg hólt ~, Három megint a' Grátzia* (207/4).

~ (207/2), ~m (180/1, 3, 184/2, 12, 22), ~d (184/42), ~hoz (181/cím).

Rózi ~ Rózi fn**(8)**

Becézett női név. *Megtsípvén a' kis Ámort Egy méh, mikor mézet lopott merészenn Ezt a mézet egészenn Rozim Rózsás ajakára kente fel* (152/4). *Múljatok hát szép szándékok! maradjatok, Ha Rózimát el kell hagyni miattatok* (184/36).

Rózi (184/20, 41, 50), *Rózit* (184/24), *Rózitól* (184/32), *Róziéval* (184/4).

Rozika fn**(2)**

Becézett női név. *Vedd el te is ezt ~m, kegyes lélek* (184/47).

~mat (184/38).

Rozinka fn**(1)**

Női becenév. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De ~ ötet agyon tsiklandozta* (330/1288).

rozmaring ~ rozmarin fn**(5)**

1. Halványkék, illatos örökzöld félcserje. *Il-latja Rozmarinnak, Mézize a' Fügének ... Szájunknak és szemünknek, 'S orrunknak is mi kellő?* (273/1) **2.** *Annak leveles ága. Ki egyszerre hordtál Verbőztit 's Lódingot, Vedd kedvesen tőlem e' szál rozmaringot* (266/46). *rozmaringok'* (418/5), *Rozmarint* (413a/743), *Rozmarinnal* (273/14).

rozmaringliget fn**(1)**

Rozmarinnal benőtt liget. *Látám az álnok Ámort a rozmaring ligetben* (373/55).

Rózó fn**(1)**

Személynév. (A 'nád' jelentésű francia *ro-seau*-ból.) *'S hogy a' szörnyű veszteséget De ~ észre vette, Haza futa szállására* (114/745).

rozs fn**(1)**

A búzánál igénytelenebb kalászos gabonanö-

vény szemterméséből örölt liszt. *Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya! Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty* (326/26).

rózsa fn (130)

1. Tüskés szárú, illatos virágú kerti cserje. *Virágszedéskor Ámott A' ~ közt találtam* (108/2). *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, Kik az ambróziás ~k közt heverték* (84/30). *Ni, ni, ruháit le vette 's A' ~' tövére tette* (139/36). 2. A rózsacserje nagy szirmú, általában illatos virága rendszerint a szárával együtt. *Halálát a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják* (225/143). *És egy fűszerszámos templomot tsinálnak, A' mellynek' pirosló ~kból rakatott Oltárára hint le a' Hajnal harmatot* (89/17). *Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel* (249/46). 3. Vkinek a szerelmese, szeretője (nő). *Bús sorsomat kesergem én, 'S a' szép Katát, Rózsám, aludj helyettem is. — Jó éjtszakát* (333/71). *Édes Kintsem! Más' ~ja! Istenhozzád!* (443/195). 4. Bájos, üde, fiatal lány. *Én egy ~t kedvelék Benne nagy kedvet lelek* (283/5). *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírta szívemet* (426/29). 5. A báj, egészség piros színe az ajakon/arcon. *A ~kon által fénylenek Sokkal szebb ~i Pirosló ortzái Mellyek titeket meg ígéztenek* (139/25, 26). *Én látom azt! — Szátskád ~jában Látok még egy nagy táborral* (136/9). ~ (147/1, 1483, 67, 148/cím, 182/1, 270/3, 298/25, 321/21, 330/1370, 330/2031, 373/36, 91, 388/10, 424/43, 426/3), *Rózsa* (249/cím, 35, 37, 38, 273/17, 285/5, 321/21, 22, 25, 324/42, 45, 373/74, 397/18, 411/1), ~' (148/73, 80, 293/14, 373/116), *Rózsa'* (134/96, 273/12), *rósa* (64/10), *Ró'sa* (64/cím), ~k (196/30, 330/434, 1880, 2043), *Rózsák* (428/34), ~k' (321/19, 397a/962, 447/96), *Rósák* (64/6, 231/406), *ró'sák* (454/939), *rosák* (2/1), ~m (397a/402), *Rózsád* (368a/67), ~ja (191/43), *Rózsája* (145/4,24), *ró'sája* (209/110), *rosája* (77/32), ~im (427/33), *Rózsáim* (427/28), ~id (288/101), ~ji (258/17), *Rózsáji* (373/152), *rósái* (67/2), *Ró'sái* (231/327), ~t (298/9, 330/1925, 373/88, 429/19, 465/28),

Rózsát (134/52, 447/52), *rósát* (38/1, 3, 70/18, 112/19), *rozsát* (341/8), ~kat (382/10, 421/39), *Rósákat* (127/39), *Rózsáját* (432/102), ~it (443/190), *Rosáit* (77/25), *Rózsának* (397a/395), *rozsának* (373/188), *Rózsába* (355/4), *Rózsában* (424/55), *Ró'sában* (128/55), ~kba (249/28, 330/1363, 1849), *rosákba* (4/8, 200/8), ~kban (380/30), *Rózsából* (450/35), ~kból (172/11, 239/50, 426/63), *Rózsák-ból* (454/913), ~ján (347/19), ~kra (258/2, 391/10), *Rósákra* (360/6), ~jára (430/33), ~iról (173/7), ~tól (443/168), *Rózsához* (250/cím, 321/cím), ~vá (375/25, 388/8), ~val (368a/53, 125), *Rósával* (212/122), ~kkal (306/86, 307/57, 331/19, 375/21, 425/48), *Rózsákkal* (371/20, 373/5).

Ö: öröm~.

rózsaaajak fn (1)

Egészséget, fiatalságot sugallóan piros ajak. *Édes mézharmattal kecseget A' nyíló ~ ajakán* (430/26).

rózsabimbó fn (5)

A rózsának kibomlás előtti v. kibomlás alatt levő virága. *Nyílj ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyílj ki már* (249/2). *Mosolygó ajaki fejlőd ~k, Mellyeken tükörre változik minden tsók* (330/197).

Rózsabimbó (448/2), ~k (443/34), *Rózsabimbóhoz* (448/cím).

rózsabokor fn (10)

Bokor alakban növe (vad)rózsa. *Ni, ni, szemem, ide nézzetek, Ni e kis ~ hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén* (139/2). *Itt a' rétre az esti szél A' zöld ~ból Áldott illatot lehell* (403/105).

~ (298/1), *rózsabokrok* (373/43, 71, 96, 179), *Rózsabokrok* (373/11, 15), *Rózsabokrok'* (373/144), *rózsbokrok'* (373/119).

rózsácska fn (2)

Kis rózsza. *Sietsz karjaim közé, Indúlsz a' sűrű rózsátska Mellől lugasomba bé* (397a/563). *A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha benne öröm rósátskáit lelem* (12/28).

rózsádzott lk: ki~.

rózsafa fn (3)

Fa alakú rózsza. *Ah boldog ~! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/29).

Rózsafa (298/cím), Rózsafának (249/25).

Ö: vad~.

rózsailat fn

(1)

A rózsza jellegzetes, átható illata. *Ejts egy sohajtást mellyedből, És az, mint ~ A' szellőn házámig hat* (414/15).

rózsakáva fn

(1)

A kút rózsával benőtt kávája. *A' Rózsza-káva mellől Nyilával a' kis Ámor Rám int* (371/ 24).

rózsakötés fn

(1)

Rózsakoszorú. *Így fénylik ezután a' ti Lajostokon, 'A Battyáninn Amatus' ~e majd* (432/114).

rózsalánc fn

(1)

Szerelmi érzés. *Két szemed' héjjában Éltem 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Ámor hál; Mindkettő szemedre Rózsálántot fűz* (263/14).

rózsalevél fn

(2)

1. Rózsafa, rózsabokor. *Alszom ~ alatt, 'S hal-lom daljaidat, Chloe* (403/65). 2. Rózsakoszorú. *Nékem zöld olajág 's ~ fedi Békés homlokomat* (338/1).

rózsaliget fn

(1)

Nagyobb terület rózsafákkal, rózsabokrokkal teli része. *A' haboknak ormózatján Látszik egy dombos Sziget, És a' dombok' bółtozatján Egy meghitt ~* (443/236).

rózsalugas fn

(2)

Futórózsával befuttatott lugas. *Lám oda Tibu-rom, Hol víg gondolatim szárnyra repül-tenek, És a' rózsza lugasnak A' mellyben Philomé-
lia 's én Egymást váltva üténk Pindusi dallokat* (432/51).

Rózsasalugas (432*/204/6).

rózsaméz fn

(1)

Rózsamézzel harmatozó ajak: édes, piros ajak. *Rózsamézzel harmatoznak Csókra termett aj-
kaid* (321/7).

rózsanyak fn

(1)

Tháliának ~án enyelegni: versírással játsza-
dozni. *Érzem, hogy élni, 's Tháliának Rózsa-
nyakán enyelegni, édes* (396/4).

rózsanyűg fn

(1)

Rózsanyűgbe vet: rózsafüzérrel megköt. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszveköti hát A' Vi-*

téz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját, Sőt kezeket is kezekkel A' ~be veti (368a/ 130).

rózsás mn/fn

(11)

I. mn 1. Rózsával díszített. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen vi-
gyorog* (71/9). 2. Kellemes. *Míg ismét örökre más rosás hajnalnak Aranyos sugári más na-
pot ki tsalnak* (77/105). 3. Egészségesen piros, a rózsához hasonló színű. *Így ifjúságodbann míg bírsz Venusi képpel, Míg rósás száddal tsókolod akkezeit A szép szűzeknek* (38/8). 4. Derűt, örömet, vidám meglegedettséget kifejező, sugárzó. *Úgy fénylik körül ~ tekintete, Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ragvogna egyszerre* (330/194). 5. Kedvezőnek mutatkozó, reményteli. *Te [gyógyulás] illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant boltjait* (455/41). ~ (364/5, 388/26, 413a/451), Rózsás (152/4).

II. fn Rózsáskert. *Vannak Helikonnak tsende-
sebb Rózsási, Hol zúgnak az édes örömek forrási* (260/31).

~sában (426/47).

rózsásít Ik: össze~.

rózsaszag fn

(2)

A rózsza illata. *Balzsam 's rózsza szagok fussák a' barna homálynak Árnyékit* (450/38). ~ (373/92).

rózsaszáj fn

(2)

Egészségesen piros, a rózsához hasonló színű száj. *Letörli bársony hajával Poros izzadsá-
godat, Tsókolván ~ával Gondlepte homloko-
dat* (368a/111).

Rózsza szádra (275/14).

rózsaszájú mn

(1)

Egészségesen piros, a rózsához hasonló színű szájú. *Egy nyári estve Lillát, A' gyenge ~ A' tűzszemű leánykát, Megláttam, és azonnal Látnom, szeretnem — egy vólt* (344/2).

rózsaszál fn

(17)

1. Egy szál rózsza. *Idvez légy szép rózsza szál! Tegnap még bimbó valál* (250/1). [Hadd] sza-
kasszalak le édes Rózsza szál szép vagy te már (249/14). 2. Fiatal nő, leány. *Tudod pedig, szép Rózsaszál! Szívem csupán te nálad áll. Te bírod, óh tudod magad, Szép Lilla! Szívemet* (278/23). 3. Rózsaszálam: (becéző, kedveske-

dő megszólításként: > kedvesem, szerelmem. *Néked is, szép Rózsaszálam, (Szád 's szemed tagadja bár) Kedvesebb kezd lenni nálam Egy enyelgő lepke már* (449/13).

~ (288/96, 330/205), *Rózsaszál* (249/42, 283/4, 321/2, 388/2, 14, 414/1, 448/14), ~at (298/20), ~át (282/7), [*Rózsaszálba* (249/41), ~lal (345/10).

rózsaszálacska fn (1)

Kis rózsaszál. *Hófejér tekintetnek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között* (321/15).

rózsaszín fn/mn (15)

I. fn A vadrózsa virágának színére emlékeztető halványpiros szín. *'S Rózsa színekkel pirúlván Gyenge szája lánggal ég* (249/81). *Bogárszeműek a' te Lyánkáid, óh Szamarkánd! És ~nel ékes Óh Kásmir, a' te hölgyed!* (373/157)

Rózsaszínnel (321/5), *Rózsa Színével* (249/71)

II. mn Rózsaszínű. *Rosa színnek mondod veresses pofádat Még én veresebbnek láttam egy kutyádat* (61/35). *Óh, méznél édesebb ajakok! Melly ambróziát folytatok Rózsaszín kelyhetekből* (134/129).

~ (225/43), *Rózsaszín* (285/13, 317/251, 397a/25, 447/129), *rózsa szín* (162/125), *rósa szín* (64/23), *Rózsa színnek* (254/31), *Rósa színnel* (161/30).

rózsaszínű mn (5)

1. A vadrózsa virágának színére emlékeztető halványpiros színű. *Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat* (164/6). **2.** (Égő)piros. *Rózsa színű Júliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel* (249/45).

rózsa színű (424/39), *rósa színű* (238/80), *ró'saszínű* (128/39).

rózsatekintetű fn (1)

Szüies személy. *Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's im Szép testvére, ama' rózsatekintetű A' szellős Amatusról Hattyújinn ide jön* (432/110).

rózsáz Ik: fel~.

rózsazápor fn (1)

Nagyon sok rózsza. *Szép Lilim! Halmos mely-*

lyedre Rózsazáport hintonék (289/6).

rózsázott Ik: fel~.

rozsdá fn (2)

Az, ami vmit lassan pusztít, rongál, ill. használhatatlanná, régivé tesz. *A' nagy várakat és kis Birodalmakat Vastag rosda emészti meg* (338/40). *Ő Ceasar' halálakor is megszánta Róma' népét: Midőn homályos rosdával fedte tündöklő képét* (413a/471).

rozsdarágta mn (1)

Rozsda által megkopott. *Lesz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hányja ekéjével a' rosda rágta dárdákat* (413a/501).

rozsdás mn (3)

1. Rozsdával borított <fém tárgy>. *'S a' sarlót nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek, Hol az elhánytt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészkében* (306/43). **2.** Régi. *Az eszem iszom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás vers kuttog a' 'sebembe* (266/4).

~ (310/4).

rozsdásít Ik: össze~.

rozsféreg fn (1)

A ló végbelében kikelő kukac. *Bús melancholia gőzölög a' fején. A' harag rozsférge bántja üllő helyén* (330/734).

Rózsí fn (22)

Becézett női név.. *Meg emésztő forróság van A' szép ~ két szemébe Langoló Tűznek Hevébe* (150/29). *Etse kézen fogja Madám Tserházynét, Tserházy helyre áll a' szép Belindával, Opor is ~val, a' legszebb lyánkával* (330/508).

~ 149/1, 150/6, 196/61, 71, 249/35, 70, 260/35, 330/1359), ~' (196/39), *Rozsi* (249/79), *Rózs'* (149/28), ~m (181/1, 304/36, 38), ~m' (253/13), ~mnak (176/33), ~jának (249/27, 77), ~ra (249/32), ~val (249/55).

Rózsika fn (1)

Becézett női név. *Rózsa színű Júliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utána A' parányi ~t* (249/48).

rozskenyérhéj fn (1)

A rozsból készült kenyér héja. *Nem állott volt még ki a' kevély Uraság, Hogy törvényt hall-*

gasson tőle a' Szolgaság. 'S ~jból is Karátsonya legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pás-tétomot egyen (200/59).

rozsólis fn (1)

Finom édes likőr. Csak a kontyhoz illik az olly Salve s Ávé, Melynek a jutalma Rosolis és Kávé (233/6).

rozsólisos mn (4)

Likőrös. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűt poszával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére, Egy Fama-Voltatot tévén tímerére (330/1787). — ...pedig Kozma Mihály, míg élt, Budai ~ Görög volt (330*/195/7).

Rozsólisos (330*/195/3), Rosolisos (326/43).

rozspálinka fn (1)

Rozsból főzött pálinka. Rakkival 's rozspálinkával Három butykos telle meg (317/157).

rög fn (8)

Csomóba összeállt (száraz) földdarab. Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtörri a' gyáva ~öt, 's megvonnya Boronával (413a/108). Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Város-végre. Hát össze üt — egy nagy ~ a szánkalappal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13).

~ (379/13), ~ök (327/55, 413a/52), ~öt (413a/118), ~öket (413a/898), ~ökbe (426/9).

rögzött in (1)

Rögződött. Sőt azolta jobban vérzi A' ~ kín szívemet (428/146).

Ik: meg~.

röppen Ik: fel~.

rőt mn (2)

Barnásvörös. Így dörög a' vérnek mezején, így zúzza rakásra A' ~ sapkájú koponyákat Scytha vitézünk (253/52).

~ (433/20).

rövid mn (32)

1. Hosszirányban a szokottnál kisebb méretű. A' Német Kalauz, e' pedig Frantzia, Ez a' szép, a' ~ útát keresi a' (126/24). Kit tisztel sok apró kard és ~ mente, Tegyel ma druszádá bennünket (266/66). **2.** A megszokottnál, a vártnál kisebb tartalmú (idő, cselekvés, törté-

nés). De, bár illy ~ az élet: még is meg hosszabbodik (162/73). Ez egy ~ — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya (162/67). Lám csak egy ~ Nap mennyit elveszteget (189/24). **3.** Kisebbségi terjedelmű (szóbeli v. írásbeli megnyilatkozás). Sőt egy kedves tessék ~ választ adnak (239/144). Azért csak ~ summába És el hagyván belőlle Azt, a' mi nem szép magába, Ezt emlitem felőlle (231/ 459). Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja. Az egész Tanátskozásnak Rövid Theoriája (92/333). **4.** Kevés. Ma mondom ki végső bútsóm' ~ szóval (219/13). **5.** Rövid időn: hamar(osan). 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák (114/608). **6.** Rövid nap: hamar(osan), nemsokára. Szép Nítze engem is te Így ölsz meg, és ~ nap nem leszek! (186/26)

~ (6/22, 43/cím, 83/55, 111/73, 118, 126/29, 162/64, 166/15, 203/15, 217/100, 219/13, 231/105, 299/115, 340/37, 356/6, 454/670), Rövid (81/15, 267/106), rövid (196/49); ~ebb (126/21), ~ebben (126/20).

rövideden hsz (1)

Részletezés nélkül, kevés szóval; tömören. Rövideden ide megven A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya (92/232).

rövidedik i (1)

Rövidül. Mit szoltyak az Ősz idők és tsillagzatok felől Midőn a' Nap ~ 's gyengébb hé-ség áll elől (413a/319).

rövidség fn (1)

Vminek a rövid volta. Az élet ~éről csak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világban torkig bugyborékolnak (162/75).

rubint fn (1)

Rubintom (szeretett nő kedveskedő megszólítása). Kintsem, violám, ~om! (433/69)

rubrika fn (1)

Rovat (följegyzésben). Carnevál a' jegyző könyvet kinyitatta, 'S előbb curiose keresztül forgatja, Osztan kikeresvén Somogy' ~ját, Hímennek kezébe adja a' pennáját (330/403).

rúd fn (6)

1. Fából való hosszú, egyenes dorong. Egy nyoltz lábnyi hosszú ~at faragj bé az aljába

(413a/187). **2.** Kocsi, szekér elejéhez erősített alkatrész a kocsi irányítására, vontatására. *Ákhillesként nyargal hadiszekerében ... Chlóríst elütteti a' ~nak végével* (330/1411). *De már a' lángok is éppen látszatának, Mellyeket az égi lovak fúvallának; Szikrázott a' Napnak ~ja a' föld felett* (330/2053). **3.** A Göncölszekér csillagkép három rúdként kiálló csillaga. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/8). *~ból* (413a/900), *rudjára* (452/56).

rúg i**(5)**

Lábával erős ütést, lökést ad vkinek, vminek. *Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773). *Szintúgy rugták egymás' tzipellője' sarkát* (330/1465). *rugja* (92/275, 114/285, 216/40).

Ik: *fel~*, *ki~*.**rúgás fn****(1)**

Az a cselekvés, hogy, vki, vmi rúg. *Gyakran ~t ejt a' Szamár Betsületes személlyen* (316/3).

rugdal Ik: *fel~*.**rugdos i****(2)**

1. Rugdal vkit, vmit. *'S mellyem' tsontbólt-ján irgalmatlan Sarkával rugdos két Halál* (455/16). **2.** Lábbal rugdalózik. *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgot sugdosott, Míg a' másik örömébe A' farkához ~ott* (231/478).

rúgkapál i**(1)**

(Ló) rugdal, és a földet kapálja. *Most büszkén rúgkapál majd harsogva nyerít* (256/17, 82/19).

rúgó fn**(1)**

Indítóok. — *...az erköltsiségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább serkentő ~ja* (454a/21).

rúgó mn**(1)**

Rúgó salétrom: puskapor. *A' ~ salétrom minden észt és tsontot Saját forgójából kihányt, szélllyel rontott* (330/1343).

rúgóér fn**(1)**

Vminek elindítója, mozgatója. *Idvez légy áldás' forrása, Világosság' tengere, Munkás halandók' lámpása, Életünk' rúgó-ere!* (390/4)

rúgván Ik: *meg~*.**ruha fn****(47)**

1. Az ember testét takaró általában textilanyagból való készítmény. *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most asszonyi ~t szabni akarok* (259/518). *Még akkor is lutskos vala a' ~ja, Ábrázatján ült még a' halál' formája* (202/69). **2.** A természetnek változó külső képe. *A hajnal is midőn ettől költsönzött Színnel ékeskedő köntösbe öltözött Illyen ~ban fel tettzik az égen* (64/21). *Virágokból szövött ~ját A' tarka rét már hímezi* (379/17). **3.** A fehérnemű fölött viselt készítmény; felsőruha. *Kardja briliáns, strikkolt a' ~ja* (330/159). **4.** Vmely korra, vidékre, népre jellemző ruha. *Utána nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ~bann puházkodó Bagát* (82/4). *Ő az, ki a' régi nemzeti ~kat Parasztta, és kortsá teszi a' Dámákat* (330/1987).

~ (137/4, 14, 317/91), *~k* (330/233), *~m* (330/1588), *Ruhám'* (268/2), *~ja* (314/11, 317/213, 330/127), *Ruhája* (225/72), *~ja'* (330/1388), *~nk* (356/12, 454/205), *~t* (77/212, 214, 216, 330*/205/2), *~ját* (231/411, 330/131), *Ruháját* (170/56, 330/1590, 368a/25), *~it* (124/3, 139/35, 225/45, 231/356), *~jit* (188/27), *~ba* (114/526, 231/111, 238/2, 99), *~jában* (3/2), *~kba* (306/11), *~jából* (330/1904), *~ra* (202/105), *~kra* (413a/1019), *Ruháidra* (16/22, 205/22), *~val* (330/560), *Ruháinkkal* (330/588).

Ö: *béke~*, *gyász~*, *jegy~*.**ruház i****(2)**

1. Gondoskodik vkinek a ruházkodásáról. *Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bődögságban jobbra tseréltete, Kit az ég azért, hogy téged ~ott, Örök lakosának már fel koronázott* (214/53). **2.** Ruház vkire vmit; nevet, címet ad vkinek. *Senki sem ~za rám a' 'Sobrák nevet* (248/5).

Ik: *fel~*.**ruházat fn****(1)**

Azoknak a tárgyaknak az összessége, amelyeket az ember öltözetként visel. *Mindeniknek tziifrán tsillog ~tya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya* (82/5). *~ja* (256/3).

ruházó Ik: meg~.

ruházott Ik: fel~.

ruháztat i (1)

Ruháztat vmire vmi: név adatik vminek. *Ez a' név még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ~ott* (267*/13/5).

Ruhe (ném) (1)

Unter Ruhm und Ruh: dicsőség és nyugalom közepette. *Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm und Ruh* (465/24).

Ruhm (ném) (1)

Dicsőség. *Orpheus maga-tusakodása unter ~ und Ruh* (465/24).

rukerc fn (2)

Százszorszép. *De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügétske, Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszveséggel Van elvegyítve a' szép Szamócza' bíborában* (273/15).

Rukercz' (273/3).

rukkolt Ik: ki~.

ruo (lat) (1)

Ledől. *Így az erő és a' scelus, A' Venerabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit* (92/70).

rusnya mn (1)

Visszataszítóan, undorítóan csúnya. *Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes nyálasság* (330*/200/20).

ruszándai mn (1)

Ruszándai húrokat tegyen lantjára: Ruszándára hasonló verset írjon. *⟨Utalás Fazekas Mihály Ruszánda, moldvai szép c. versére⟩. Megtisztetem és Druszámat Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára ~ húrokat* (438/14).

Russzó I. Rousseau

rút mn/fn (16)

I. mn 1. Nagyon csúnya. *Rút ábrázat és szép ész* (61/cím). **2.** Nagyon kellemetlen, visszataszító, utálatos. *Hol vetted óh csalárd festő mind ezeket A' szívet borzasztó ~ képzeleteket?* (213/22). **3.** Felháborító, aljas. *'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták éltek sok ~ gonoszsággal* (5/4). **4.** *Rútul:* ijesztően. *Majd az ég hajlásánn dübögve dörömből Mellyre a' bus tenger torka ~ül bömből* (56/16).

~ (61/13, 54, 239/109, 254/60, 268/107), *Rút* (254/cím).

II. fn Nagyon, csúnya, visszatetszést keltő dolog. *Én a' Szépet 's Rútát olly formán képzelem, Hogy szép mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nincs, az rútnak mondatik* (421/24, 127/24).

~at (127/22), ~nak (127/20, 421/20).

rügyez i (1)

Rügyeket hajt. *Im leng és zeng a' híg égben, A' vőlgyben virít 's ~* (397a/96).

S

s ksz

(3085)

1. Egyenrangú mondatrészek kapcsolására. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kityinyed kutzkód üregébe* (233/74). *Nézd el bár a' világ' szélin mivelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637). 2. Mellérendelt mondatok kapcsolására. *Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szívárog, 'S a' disznó-torokba öröm nótát károg* (197/22). *Mintha készen volna már sírod egészen, S annak szélinn állnál tántorgó lábakkal* (217/47).

sábesz fn

(1)

Szombat (mint a zsidók heti ünnepe). *Így érvénn házaddal sok szerentsés Sábest, Még egyszer vénséggel fellyül mülod Jábést* (233/77).

sabinus fn

(1)

Szabin. <Régi itáliai néptörzs.> *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férfiak a' nyársat vívő volskusok, és a' ~ fiak* (413a/691).

Sack (ném)

(2)

Lebernyeg. *Kivált elől varrásába A ~' majd széllyel feszül* (231/346). *~jába* (231/343).

Sácmán l. zsákmány

(1)

sáfár fn

(1)

Mások anyagi javainak kezelője. *Ezt, a' kinek szegényt segítő karjai Az adakozásnak voltak ~ai* (214/36).

sáfrány fn

(2)

1. Ősszel virágzó, keleti eredetű fűszernövény. *Tmorus illatozó sáffránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India* (413a/65). 2. A fűszerül használt sáfrányéhoz

hasnolóan élénk sárga szín. *Kerek Hajnal! ... ~oddal Szegd bé a' kék felleget* (456/3).

sáfrányozott in

(1)

A fűszerül használt sáfrányéhoz hasonlóan élénk sárga színű. *A' ~ Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom eggyaránt hígúla* (452/11).

saját nm/fn

(40)

I. mn A birtokos szraggal jelölt személyhez, tárgyhoz, dologhoz tartozó, vele birtokviszonyban levő. *Kit ~ kezével Az élet ízével Nyájasan öntözgetett* (98/4). *Itt ül 's hányván vetvén ~ szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű pazérlását* (6/19).

~ (106/5, 141/5, 161/8, 189/21, 202/68, 257/92, 258/78, 259/158, 209, 320, 288/40, 316/25, 317/56, 327/19, 330/773, 1061, 1067, 1896, 337/265, 341/18, 372/5, 389/95, 397a/187, 413a/1013, 452/27), *Saját* (185/202, 259/cím, 330/1344, 364/5, 397a/816, 446/24, 460/21).

II. fn 1. Saját tulajdona, hozzá tartozó dolog. *Áldott Magánosság! te légy barátom, Mikor tsak a' sír lessz örök ~om* (305/86). 2. Magáénak tartott, vkihez tartozó személy. *Jöszte, hű Dámon, te legyél ~om!* (381/13) — *Izlés' terjesztője, tudomány barátja, Királynak, Nemzetnek eggyaránt ~ja* (452/4).

~om (330/782), *Sajátom'* (401/27, 443/94).

sajdít i

(2)

Sejdít, sejt vmit. *'S ha pert, lármát ~, fakag hahotára* (330/652).

~ották (330*/200/12).

sajdítván Ik: meg~.

sajka fn

(1)

Kis csónak. *A gáját rontván, sok darabokra törik Kis tsajkája mikor nem romlik* (39/5).

sajnál i**(24)**

1. Részvétet érez vki, vmi iránt. *Lélektelen szép test és pengő zimbalom Hogy lettél tsak tizfra machina, ~om* (61/20). *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván* (214/24). 2. Bánkodik vmin, vmi miatt. *Úgy tűnődik; 's talám azt is ~ja ő, Hogy a' versbe ingyen 's potomra jött elő* (189/31). *No most megfordultak igazán a' Pálok! Mellyet, hogy nem tudtam, valóba ~ok* (325/2). 3. Kímél, félt, óv. *De tám a' természet titkos kamarája El rejtett javait ezektől ~lya* (77/78). 4. Nem szívesen ad, használ, tesz vmit. *Sőt míg bírt is véle, magában tartotta, Mert mondani másnak ingyen ~otta* (189/4). *Láttam én a' Duna menténn oly Meczenást, a' kinek Szíve nem ~l áldozni a' Pindus Szűzeinek* (162/122). 5. Nem ~ vmit tenni: nem tekintni tehernek. *De ha te sem ~sz vélem megjelenni, Ez a' gyönyörűség kétszeres fog lenni* (199/37). 6. Nem ~ vmit: nem takarékoskodik vele. *Nem is ~ták a' Hemus térjét az ég' Isteni És Emathiat vérünkkel kétzer kövéríteni* (413a/498). ~sz (16/17, 205/17), ~om (77/209), *Sajnálom* (197/66), *Sajnálod* (30/10), ~ja (428/153), *Sajnálja* (194/9), *Sajnájja* (58/9), ~lya (138), *Sajnáljuk* (340/17), ~ják (214/12), ~lotta (6/4), *Sajnálta* (231/171). — ~lanád (268/79), ~nálak (212/129).

Sajó fn**(4)**

1. Víznév. *Ruháját leterítette A' ~ zöld partja-in* (368a/26). 2. Kutyanév. *Ne légyen örömd meg háborítója Az a' tokás ember ugató ~ja* (233/54). ~ (368*/30/2, 368a/8).

sajt fn**(5)**

1. Szilárd (lyukacsos) tejtermék. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltizon a' kövér ~ot rágitskálja belől* (141/4). 2. Kunsági ~: kunsági juhgomolya. *Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kunsági ~ot* (114/104). *Sajt* (141/cím), ~ot (141/8), ~ját (198/61).

sajtár fn**(1)**

Kisebb dézsa. *A' lutskos parasztok szurtos*

képpel járnak, Néki néki mennek a' tele ~nak (199/52).

sajtó fn**(2)**

A szőlő kiperéselésére szolgáló gép. *A' ~ örvendő lármával tsikorog, Oldalán a' piros nektár zúgva tsorog* (199/49, 87/29).

sajtoló in**(1)**

⟨Szőlő levét⟩ kinyomó. *Jer ide, ~ Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530).

sajtósűrő fn**(1)**

A sajtó része; a folyadékok szűrésére való lyukacsos eszköz. *Vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó ~d a' füstös háztetőből, Tapodd színig azt az ilyen hitván mező földével Feleresztvén a' legtisztább forrás' édes vizével. A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni* (413a/775).

sakk fn**(1)**

Sakkjáték. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban* (330/539).

sakkjáték fn**(1)**

Sakktáblán 16–16 világos ill. sötét bábbal játszott kétszemélyes játék. *Springer; német szó ... egyik tiszt a' Sakk játékban* (330*/154/5).

salak fn**(2)**

Vminek kellemetlen oldala, része, utóhatása. *Udvarát boldogság, 's áldott öröm lakja Arany időt érjen ne légyen ~ja* (336/60). *Salakja* (54/26).

Ö: olaj~.

Salamon fn**(3)**

Személynév. ⟨Izrael harmadik királya (i. e. 970–930)⟩. *Ha sétálok, szép úton Liliomon sétálok, 'S kevélykedve a' ~' Ditsőségén járkálok* (205/55, 16/55). ~nal (90/21).

saláta fn**(2)**

Mezei saláta: vadon élő fodros levelű növény. *Más alkalmatossággal, midőn Jupiter' asztalánál vendégségbe ülne, jól talált lakni mezei ~val, 's azonnal megterhesedett* (330*/202/9). *Salátának* (330*/202/12).

salétrom fn**(4)**

1. Fehéres színű, nitrogén tartalmú kristályos

anyag. *Sárba is kihozott hozzád Imre napja, Talám Mászlással foly a' Salétrom' tsapja* (457/16). **2.** Salétrommal készített robbanó anyag. *A' rugó ~ minden észet és tsontot Saját forgójából kihányt, szélyel rontott* (330/1343). *Salétromot* (405/40), *~mal* (413a/207).

salétromfőző mn (1)

Salétromfőző hely: ahol a salétromot főzéssel tisztítják. *Vajai Bárá Vay Miklós Ő Nagysága, ... most a Debreczeni és vidékebeli Salétromfőző helyeknek birtokossa* (368*/30/6).

salétrominspector fn (1)

A salétrommal kapcsolatos eljárások főfelügyelője. *Salétrom Inspector Kiss Imre Úrhoz* (457/cím).

salétrompuszta fn (1)

Olyan puszta, ahol a salétrom megjelenik. *Túl a' Mongol futja salétrom pusztáját* (313/84).

saltem (lat) (1)

Legalább. *Saltem potiuntur voto:* kívánságuk legalább részben teljeseedik (92/223).

salus (lat) (1)

Jólét. — *pro salute civium:* a nép üdvére, javára (114/173).

salvavenia (lat) (2)

Engedelemmel legyen mondva. *Sok mustos kólíka sok hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47). *~t* (377/4).

salve (lat) (5)

Üdv(özet) kiáltás. *Sok pint, itze 's kanta Vig ~t kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/9). *Ek-kor a' nagyságos Kívánság kijöve, Legfőbb tanátsosné egy Salvet-et löve* (239/190). *Salve* (233/5), *~val* (266/25, 336/41).

salve-ivás fn (1)

Vkinek egészségére ivás; fenékgi! *Az Eszter' egészségéért, Gyermekéért és Férfjéért Most már egyet hörpentünk, Egy derék Salve-ivással* (308/64).

salvet l. salve

sámpány fn (1)

Pezsgő. *Bár belől szívekbe fáznak, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpánytól* (114/544).

Sámson fn (2)

Személynév. ⟨Izraeli hős.⟩ *Míg ~t Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szeméit ki vájja* (71/25). *~* (92/270).

Sámuel fn (4)

Személynév. **1.** Nagy ~. ⟨Sander fordítója.⟩ *Nagy ~ Sanderjéhez* (163/cím). **2.** Rátz Sámuelhez (124/cím). **3.** Hadas ~. *Véled Esküdt Hadas ~' Özvegye, Szathmári Mária, az Ég e' jót tegye: Hogy míg élsz, életed follyon békeségbe* (222/81). *~hez* (161/14).

sánc fn (2)

Védelműl épített töltés, gát. *A' durvaság ellen közös kötést fonjunk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/140). *sántzaihoz* (239/185).

sáncol lk: körül~.

sanctio l. szankció

Sander fn (1)

Családnév. ⟨Heinrich ~, (1754–1782).⟩ *Herveyt, Youngot betsülni Megtanulta Nemzetem: ~ ő velek fog űlni Ezt előre hirdetem* (163/39).

Sándor fn (6)

Személynév. **1.** ~ Lipót. ⟨Osztrák főherceg, 1790-től Magyarország nádora.⟩ *Ama' kedves ~ kegyelmes szívével Fog segédje lenni Ná-dorispány névvel* (259/259). **2.** Borbély ~. *A' XVIII^{dik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak Borbély ~ költségénn* (378/4). **3.** Bessenyei ~. ⟨Magyar királyi testőr, költő.⟩ *Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úrhoz* (403/cím). *~* (259/336, 403/23), *~ban* (259/333).

Sándorffy fn (1)

Családnév. ⟨~ József (1767–1824) orvos, műkedvelő költő.⟩ *~m ül ágyamnál — 's Ennek Köszönhetem hogy élek még?* (455/51)

sánta mn (8)

1. Hibás lábú, sántítva járó. *Nem bánom én legyen ~, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja bírni 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/55). **2.** *Sántán:* sántikálva. *A' tó fenekét szemléli, Fut ~n a' partjára* (114/857). **3.** *Sánta vers:* disztichonban írt vers. *És bátor lélekkel ment el-*

lenségire A' ~ Tirtéus' ~ verseire (267/22).
~ (114/863, 119/2, 267*/12/4), ~nak (267*/12/9).

sántikál i

Ravaszkodva próbálkozik vmivel. Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' partra tsak sérirál, Egyszer őt a' gyepre tsalja, Addig, addig ~ (397a/980).

sántul Ik: meg~.

sanyargató mn

Károsító, pusztító. Ki van téve a' hév Napnak, 's a' ~ fágynak (413a/917).

sanyarú mn

Kemény körülmények között edzett. Ha régen érzette a' hadi Poézis, Neszt a' ~ Spártai vitéz is, És bátor lélekkel ment ellenségire (267/20).

sanyarúság fn

Nehéz sors. Itt nőttek fel ... A' ~hoz szokott Li-gurok, Déziusok (413a/692).

sápadt mn

1. Megviselt, elgyengült. Előtte könyörgést tészek, térdre esek, Lefestem kinomat, ~tan, mint félholt (380/75). 2. Sápadt idő: bánatban, szomorúságban eltöltendő időszak. Ah! Egy vén Tölgynek allyában Láttam a' sáppadt Időt, Sereg szű pesgett markában (428/138). sáppadtan (196/77), sáppadtann (170/60), sáppattan (460/131).

sapka fn

1. Sajátos színű, alakú, díszítésű katonai egyenruhához tartozó fejfedő. 'S öldöklés kíséri nyomát; száz tarka kokárdát, Száz ~t látok lov' alatt a' porba heverni (253/46). 3. Veres ~: a francia forradalom ún. frígiai sapkája. Egy sokfejú Monstrum, ... Mellynek szabad-sága virít száraz fában, És egyenlősége áll veres ~ban (337/34). ~ (337/123), ~kon (268/66).

sapkájú mn

Rőt ~: a francia forradalom ún. frígiai sapkáját használó. Így dörög a' vérnek mezején, így zúzza rakásra A' rőt ~ kaponyákat Scythia vitézünk (253/52).

sár fn

1. Vízről lágygá, hígga, ragadóssá vált föld.

Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó ~t kezére (114/808). Sárba is kihozott hozzád Imre napja (457/15). 2. Tapasztáshoz, vályognak használt agyagos föld. Mindenik el kezdi a' vizess ~t gyürni Az el készült masszát egy halmazba turni (26/13). 3. Lelkes, mozgó ~: az ember. De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes ~ ennyi áldást nyere (454/100). 'S Reményem béborúl és derül kétségem: 'S mikor a' mozgó ~t az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem (454/9). 4. Sárt kell állani: helyt kell állni. Ki van már néktek is szabva a' hartz' helye Ez az a' nemes hely, hol ~t kell állani (267/43).

~t (119/5), Sárt (453/184), ~ja (239/126, 377/43), Sárját (413a/191), ~nak (452/50), ~ba (432/43), Sárból (26/2).

Ö: epe~.

Sára fn

Személynév. 1. Nánási ~. Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt Nánási ~, vele Kós Mária (217/118). 2. Vizellősi ~. És feleségül veszi Madám Vizellősi ~t (114/53). ~val (217/121).

sárga fn

1. mn 1. A citrom, narancs színéhez hasonló színű. Meg halva el hullnak a' ~ levelek (199/81, 87/51). 2. Olyan (állat), amelynek szőre v. tolla sárgásbarna színű. Hevül a' Neméa' ~ oroslányja (198/3, 86/3). Lúdak ~ libáikkal Sétálva járkák a' gatz (397a/313). 3. A pejnél világosabb sárgás szőrű (ló). Nyergeljétek fel jól ~ paripámat (268/3). 4. Egészségtelenül sápadt. Sárga halavánnyá vált, és ajjakára Már alig szolgált egy kis éltető pára (77/245). 5. Nagyfokú. Az irtózás véle, a' kék rettegéssel, A' ~ félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt széllyel (202/30, 56/30). 6. Pusztító. 'S már a' puskák-nak lyukainn a' ~ halálok Omlanak, a' ropogó réz ágyúk' bombija dördül (253/32). 7. Félelmet keltő. Alattam a' Cháosz' böggő torkolatja Az elementumok' fogát tsattogtatja, 'S varázsló balkezét ~n nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém (454/43).

~ (388/8, 418/26), Sárga (69/6, 192/16, 213/27, 260/14, 317/212), ~k (6/13, 189/15), Sár-

gán (388/9, 10).

II. 1. Sárga szín. *De az ő pirossa hamar elenyészett, Pirja kékké, kékje hamar ~vá lett* (330/910). **2.** A halál ~ja: halálfélelem. *Hajósra már halál ~ja rá üle Benne minden vére egészen meg hűle* (10/27). **3.** Sárga ló. *Vajha már a' döllyös Frantot itt láthatnám, 'S a' ~t a' veres sapkákon ugratnám* (268/66). ~ra (268/56).

sárgadinnye fn

(2)

Gömbölyded, vastag héjú, sárga v. halványzöld húsú, édes gyümölcs. *A' Sárgadinnye' szagja Nárdus, 's az íze nektár* (273/10). *Sárgadinnye* (273/16).

sárgadinnye-forma fn

(1)

Sárgadinnyéhez hasonló. *Egypár Narantsa mellyednek Sárgadinnye-forma már* (392/48).

sárgálló in

(4)

Sárga színű. *A' ~ almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/11, 87/11). *Vagy ott termessz jövendőre ~ kalászatokat A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat* (413a/85). ~ (413a/324).

sárgul i

(1)

Sárgul a hajnal: hajnalodik, világosodik. A' múltó setéség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával (225/42).

sárgulás fn

(1)

A bőr ~a: a bőr öregedése. Test erőtlensége? A' láb tántorgása? Inak húzódása? A' bőr sárgulása (239/82).

sárgulva in

(2)

Elhervadva. *Őszszel minden plánták, a' víg kikeletnek Díszei, ~ porba temettetnek* (65/2). *Sárgulva* (186/23).

sarj fn

(1)

Fiatal hajtás. *Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él, és véle hal 'S emészti ~aival* (443/144).

sarjazat fn

(1)

Leszármazott, ivadék. *Egy nemes tör'sökház' méltó ~ja, Kinek a' közjöért élt és halt az Attya* (454/783).

sarjazott Ik: ki~.

sark fn

(13)

1. Irány, világtáj. *A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A Marokki forró partok 's Barbária ... A' te érdemidről zengedez harsogva* (259/233). Pólus, a Föld legdélibb, ill. legészakibb pontja. *'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki ~on Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon!* (450/26) **2.** Égtáj, ahonnan eső, vihar szokott jönni. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égnek mind a' két sarkait megrázza* (202/14). *Az égnek megrendült sarka hosszan dörög* (202/40, 56/40). *sark* (413a/252), *sarkai* (443/90), *sarkát* (56/14, 337/290), *sarkára* (255/17, 451/17), ~tól (337/284), *sarkáig* (400/19).

Ö: ajtó~.

sarkalat fn

(3)

1. Vminek a peremén levő terület; szöglet. *Zendülj meg hát Lantom! mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózza e' Kupa' határa, Hová bár hazámban legtúlsó ~, A' Budai öröm' vivátja elhaladt* (337/355). **2.** Vminek legfontosabb része. *A' hitnek, és a' Vallásnak ez a' ~ja, a' mellyen annak egész alkotmányja megfordul* (454a*/256/19). ~ja (454/301).

sarkantyú fn

(6)

Lábbelire erősíthető, csúcsban v. fogazott korongban végződő fémesszköz, amellyel a lovas a lovát sarkallja. *Nézd ~ által e' katona alatt Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt* (29/1).

~ (358/50), ~ja (330/582, 1699), ~mat (184/13, 423/13).

Ö: arany~.

sarkantyús Ö: arany~.

sarkantyúz Ik: meg~.

sárkány fn

(5)

1. Mesebeli szörnyeteg. *M'ért állsz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan?* (443/117) **2.** Pisztoly kakasa. *Bűrbő, Criőr Adjutántja, Látván estét Urának, Meg áll, sárkánnát, fel rántja Mérgébe pisztolyának* (114/702).

sárkánja (126/46), ~on (330*/154/3), *Sárkánnán* (330/519).

sárkányfog fn

A mesebeli szörnyeteg karma. *Mint midőnn a' barázdákból hajdan kitsiráztatták A' szörnyű Sárkány fogait, melyekből a' dárdának 'S A' Sisakos vitézeknek kalászi borzadának* (413a/664).

Sárközy fn

Családnév. **1.** T. N. Nádasdi ~ Istvánné, születt Chernélházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére (308/cím). **2.** Sárközy. <~ István költő (1759–1845).> ~m! tenéked fognak E' versek szenteltetni (317/52). **3.** Sárközy. <~ Terézia, ~ István költő húga.> ~ Kisasszon' halálára (388/cím). ~ (388/28).

sarló fn

Gabona, fű levágására és felszedésére használt rövid nyelű, félköríves pengéjű vágószerszám. 'S a' ~t nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek (306/41). ~t (413a/354), ~ja (209/98), Sarlóját (397a/249).

sarlós mn

Sarlóval dolgozó. *Lásd a' ~ Céres miként iz-zad 's arat* (67/26).

sarok fn

1. A lábfejnek a boka alatti része. 'S mellyem' tsonbóltján irgalmatlan Sarkával rugdos két halál (455/16). **2.** A lábbeli talpának a lábfej sarka alatti része. *Szintúgy rugták egymás' tzipellője' sarkát* (330/1465). **3.** Felületnek, térnek összefutó vonalak, lapok által határolt része. *Egy tágas ~ban Belinda szavára Le-ülnek a' Dámák 's az Urak jobbára* (330/617). ~ba (406/3).

Sarolt fn

Személynév, Sarolta. *Ennek maradéka volt az a' Gyula, Erdélyi Fejedelem, a' kinek leánya volt ~, Sz. István K. anyja* (267*/15/6).

Sáron fn

Helynév. <Termékenységről híres síkság az ókori Palesztinában.> *Még nagyobb dísz nyer-ne Sáron, Csak te ott virítanál* (321/3).

sáros mn

Gyenge, begyepesedett. *Tsigaként tudott sze-*

retni, Bámúlsz e? — Vízivő volt. — Héj víz-iszák! be ~ Elmétek és világtok! (354/13)

sárospataki mn

Sárospatakon levő. *Mélt. Vajai Vay József Úr, ... a Ns. Sárospataki Ref. Kollégiomnak Fő Kurátora* (368*/31/3).

sároz lk: be~.**sárpa fn**

Szalag. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal* (416/10).

sas fn

Kétfejű v. kettős ~: Ausztria és Oroszország címere, a birodalom jelképeként. *Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni* (257/105). *Meg iffjúlt általa Kettős Sasunk, bár óh! Meg iffjodhatna maga is E Báró!* (78/37) — *Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként letapossa* (337/184).

Sas (238/5), *Sas'* (337/328), *Sasoddal* (337/141), *Sassal* (337/125).

sás fn

Mocsaras helyen tenyésző, magas szárú, hosszú levelű egyszikű növény. *Nem kell nekem tők 's káposzta, Sás és békák lentsége* (114/141). *Itt léznek fejemen ~ból font koszorúk* (219/70).

~ból (259*/205/3).

sáskaraj fn

Egyenes szárnyú, ugrólábú, növényevő rovar. *Szipoly és ~ tojt ott* (389/48).

saskeselyű fn

Nagy testű, dögeví ragadozó madár. *Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napja-id el hirtelenséggel* (209/31).

saskéz fn

A sas körme. *De tán, Lilim! te is kesergesz? Rabgerliczém ~be hergesz, 'S kéred segéde-met?* (302/38)

sásliliom fn

Nedves erdőkben, ártereken előforduló, világossárga virágú növény. *Ollyan lett a' rózsá, mint a' ~* (330/1370).

sasszárny fn

Sasszárnyon: nagyon gyorsan. *Óh Idő, futós*

Idő! Esztendeink ~adon repülnek (288/2).
~aidon (338/31).

sat. l. satöbbi

satirista l. szatirista

satisfactio (lat)

(1)

Elégtétel. *Tens Úr! Egy kurvától én ezt fel nem veszem, A' Satisfektsziót az Úrért megteszem* (330/1676).

sátor fn

(19)

1. Vázra erősített vászonból álló, szétszedhető, hordozható hajlék. *Az újságra bámúlt Pest, Buda, 's a' bátor Vitézek' közepén áll egy pompás Sátor* (400/88). **2.** Sátorhoz hasonló dolog. *Itt az árnyékoknak szent ~a mellett Melyre hév szátok már gyakorta lehellett, Ti kedves Zefírkék! Ti estve magatok Egy nyugtató ~t keringve fonnyatok* (90/31–4). *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/202). **3.** Temető. *Szörnyű Környék! Kérkedj bátor Bús lantú Youngoddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Anglusoddal* (128/23). ~ok (454/405), ~a (397a/1084), ~t (238/69), Sátort (43/3, 341/22), ~át (1/8), ~ában (93/8, 435/68), ~aiban (268*/22/4), ~ában (93/8, 435/68), ~omba (135/20), ~ába (413a/580), ~ából (337/296).

Ö: jég~, káka~, por~.

sátorfa fn

(1)

A sátort belülről tartó rúd. *Túl a' zömök Kálmuk hordja sátor fáját* (313/83).

sátoroz i

(1)

Van vhol. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefir ~, Az égre kapja reptében, 'S vélek onnan záporoz* (397a/366).

Ik: ki~.

satöbbi nm

(26)

És így tovább. *Térjetez hát Útatokra 's a' t* (257/116). *Végre a' boldog Lelkekhez szálljatok fel, 's a' t* (326/60).

's a' t (257/7, 15, 44, 57, 135, 267*/13/14, 267*/18/3, 4, 6, 267*/19/13, 330*/137/1, 330*/150/4, 330*/164/11, 330*/173/2, 330*/175/1, 330*/177/6, 330*/183/4, 330*/195/1, 330*/197/3, 4, 330/1623, 330*/183/4, 418*/173/2, 418*/176/3).

Saturnus l. Szaturnusz

Saul fn

(1)

Személynév. (Izrael első királya az Ószövet-ségben.) *Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem* (238/68).

sav fn

(2)

1. Salétromsav. *Bár itt' ember ölö ~akra talállok, Bár itt' Kádra vagynak szűrve a' Halálok* (457/5). **2.** Az, ami érdekessé tesz vmit. *Ekkor — itt lesz már a' java E' kis Historiának: Itt lesz érezhető ~a Ezen Komédiának!* (231/441)

savanyú mn

(2)

1. Ecet, citrom ízéhez hasonló. *Tám a' Táj is ~völt, Mert tsak nem öszve szaladt* (231/87). **2.** Ilyen izre hasonlító szagérzet. *Innen ~ Azót-jokkal Pusztás barlangok fojtanak* (455/25).

Scaliger fn

(1)

Családnév. (Josephus Justus ~ (1540–1609), kiváló filológus.) *Ha ~ kinek tisztelik hamvait A léleknek minden únalmit 's kinnyait ... Nem félt bé foglalni hajdan egy summában* (12/9).

skeleton l. skeleton

scelus (lat)

(1)

Gonoszság, ravaszság. *Így az erő és a' ~, A Venerabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit* (92/68).

scéna l. szcéna

schema (lat)

(1)

Eljárás, minta. *Azzal a' meg szokott schémát, Egy nagy mennykő Anathémát A' Báltya fejéhez sujt* (92/173).

Schlafröck (ném)

(2)

Hálókabát, köntös. *Eggyik a' bugyogójával Futott rettegve elő, Másik kefélt ~jával, Harmadiknál a' tzipő* (231/69). *Schlafröknál* (92/150).

Schlossberg fn

(4)

Helynév. (Pozsonyban a prostituáltak hirhedt negyede volt.) *Az Úr is Posonyban eleget fentergett: Mért nem producal hát itthonn is ~et?* (330/1120)
~ (330*/173/3), *Schloszberget* (317/71), *Schloszbergbe* (92/77).

schola (lat)

(1)

Iskola. *A' honnan Scholánkba tactust addig*

vertél, Hogy hajlott idődbe Praesességet nyertél (233/39).

Schönbrunn fn (1)
Helynév. (Bécs közelében levő kastély szép parkja.) *Kiknél a' fűszerszám erdő számra fekszik, Kiknek gyomjaival Schönbrunn is ditsekszik* (454/504).

Schreibkalender (ném) (2)
Előjegyzési naptár. *Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' ~ből a' Bőjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet* (330/1525).
~nek (330*/187/1).

Schwager (ném) (1)
Sógor. *Kinek Jenei Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/47).

Schwartz fn (2)
Családnév. ~ *Berchtoldot tartják a' puskaapor' első feltalálójának Európában* (330*/201/1).
~tól (330/1955).

Schweidnitz fn (1)
Helynév. *Ő verte meg Svájdznizot, Boroszlót 's s' t* (267*/18/3).

Schweizer (ném) (1)
Svájci. ~ *Nóta* (416/cím).

Scipio fn (2)
Családnév. (Scipiók: római hadvezérek; Africanus Maior, Hannibál legyőzője és Africanus Minor, Karthágó feldúlója.) *Itt nőttek fel ... Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók* (413a/693).
Scipiótól (78/15).

scriptor (lat) (1)
Író, szerző. *'S ha hiszünk a' ~oknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/327).

Scylla fn (2)
1. Személynév. (Nisus megarai király leánya.) *Nisus a' híg levegőbe kóvályog nagy magosan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan* (413a/411). 2. Scyllaörvény. *Huriel ki arra vágott, 'S tzelja a' vólt szívinek, Hogy ~n halálos ágyot Vessen a' jó Vétzynek* (317/178).

Scyllaörvény fn (1)
(Kétértelmű célzás, a Tsaplárnéra vonatkozik.)

Fel kapván az ott menőket Fel forgatják fővel őket 'S Scylla örvénynek viszik (317/112)

Scythia l. Szkítia
se¹ ksz (63)

1. ksz (Egyértékű modatrészek kapcsolására:) szintén nem. *Úgy ~ Keményt, ~ magát Hunyadit később Unokáink A' te vitéznél nem fogának tartani többre* (253/26).

II. hsz 1. Nyomatékos tiltás kifejezésére. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek ~ hánnya szememre* (238/62). *Bátor egy angyalt ~ leljen Lelkem a' Mennyben soha Egy angyal ~ énekeljen Nekem ottan: semmi a'* (269/33–5). 2. Előző tiltáshoz kapcsolódva:) szintén ne. *Ne várja a Pokol, 's te ~ vágj reája* (413/48). *Ne mesd le, ~ bé ne ültessd hegyed vad olaj fával* (413a/839). 3. (Tiltó m-okban tagadó nm és hsz kiegészítésére.) *Ne is légyen! senki még rá ~ tekintsen* (454/132).

Ö: még~, so~, úgy~.

se² ksz/hsz (21)

1. ksz 1. (Tagadó m-részek, m-ok kapcsolására:) sem. *De ha eljön a' Leányka: Sem mákolaj, ~' kárpit Nem kell, magad ~ kellesz* (351/11). 2. (Előző tagadáshoz kapcsolódva:) szintén nem. *E' bóldog Ákász': mint sem egész Hazám' Közös telében én ~ legyek meleg* (395/26). *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szóllunk, mi ~'* (278/44).

II. hsz 1. (Nyomatékos tagadás kifejezésére:) sem. *'S tán porsátoromba Már belé ~ jó: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő* (347/22). *Ebnek kellesz nem nekem, Ha már tsak Nádudvarig ~ tsalhat el az énekem* (358/36). 2. (Tagadó nm és hsz kiegészítésére:) sem. *'S hogy fel találjam őtet Semmit ~ hagytam abba* (185/23). *Szétt-néztem, és sohol ~ láttam Azt, a' kit oly híven imádtam* (391/28).

seb fn (32)

1. Szúrás, vágás, karcolás stb. okozta vérző nyílás a testen. *Ah! e' sebes tűz-láng hányat felpörköle, Hányat ejtett ~be, hányat meg is öle!* (330/1340) — *Vígasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes ~eit kötni is kezdték* (330/1514). 2. Ez behegedt állapotban. *E' szókra ~éről tépvén a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' testamentomot* (330/1521). 3. Lelki sérelem, fájdalom. *Menjete! — ah bár el*

menne *Ámor is ti véletek, 'S ama szívéen ~et tenne, A' Kiért én reszketek* (331/23). *Tárházát az Áldott emberiség nyitja, Édes fiainak ~eit gyógyítja* (190/98). **4.** Fájdalmas veszteség, kár. *Midőn ki-tserepesedett ~eit kötözgeti Az emberiségnek, 's véle jó szívet érezteti; Midőnn a' terhet, melly vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's ~e mérgét enyhítgeti flastromja* (216/105–8). **5.** Sebre való: gyógyszer. *Nézz erre galambi szemekkel: Jobban gyógyítol ezekkel, Jobban egy gerlitze-csókkal Mint minden sebrevalókkal* (412/32).

~edet (212/88), ~eket (330/1969), ~jeit (259/153), ~et (2/12, 453/68), *Sebeket* (195/57), ~emnek (265/3, 379/49, 444/3), ~be (71/6, 320/4, 460/131), ~ekre (77/260), ~embe (277/12, 309/58), ~embe' (374/47), *Sebekben* (397a/812), ~énn (158/50), ~emre (149/4, 412/27), ~ére (162/116), ~ünkre (214/104), ~bel (77/221), ~ekkel (216/92).

Ö: halál~.

sebes mn

(34)

1. Gyors. *Nem látod a' ~ fellegek hogy jönnek* (159/1). *És a' marhák őrzőinek tzelt függeszt a' Szil fára, A' mellyet ~ nyilakkal versent arányozzanak* (413a/1090). **2.** Gyorsan terjedő. *Ah! e' ~ tűz-láng hányat felpörköle, Hányat ejtett sebbe, hányat meg is öle!* (330/1339) **3.** Gyors folyású. *A' ~ patakok a' víztől áradnak* (52/9). *Örül tinéktek a' ~ Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel* (259/39). **4.** Hirtelen lecsapó <villám>. *Te benned úgy tsap a' Poéta szélllyel, Mint a' ~ villám setétes éjjel* (305/54). **5.** Gyorsan. *A' könnyű szarvasok' nyája Özvenyargal minden közt ... Sebes-futva kóborognak Nádon, vízen, szirtokon* (397a/669). *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva* (288/66).

~ (126/45, 147/3, 162/69, 256/18, 330/1397, 413a/214, 430), *Sebes* (379/66, 396/31), ~s (2/15, 82/20, 317/189, 381/11), *Sebess* (83/58), ~sen (34/2, 37/1, 40/6, 147/9, 162/71, 185/14, 413a/367, 630, 978), *Sebessen* (143/16), ~senn (216/75); *Sebessebben* (147/10).

sebesít **Ik:** meg~.

Sebes-Körös fn

(1)

Víznév. Nagy Várad, a' *Sebes Körös partja tája* (209/86).

sebesség fn

(1)

Sebességgel: nagyon gyorsan. *Mint a' Saske-selyű repül ~gel Így telnek napjaid el hirtelenséggel* (209/31).

sebhedt mn

(4)

1. Megsebesült. *Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' ~t bajnok is artzal reá ese* (330/1300). **2.** Lelkileg megsebzett, fájó. *Így kötözzön össze Ámor minket Balzsamozván ~ szíveinket* (272/32).

~t (330/1965), *Sebhedt* (257/136).

Ik: meg~.

sebheth i

(1)

Lelki fájdalmat okoz. *Aztal el nem szenvedheti 'S bánat szívet nem sebhethi* (33/18).

sebhetés fn

(1)

Lelki fájdalom okozása. *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel: Kérdezd meg tsak, ő fog majd Tégedet Vádolni a' ~sel* (136/4).

secedal i

(1)

Eltávozik. *Orpheus ~ Strymon mellé* (465/22).

seculum l. széculum

Secundus fn

(2)

Családnév. <Johannes Secundus, XVI. századi neolatin költő.> *Thais — Epigramma Szecundusból* (95/cím).

~ (94/cím).

sedecima (lat)

(1)

Papi tized, dézsma. *Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál: A' Nemes jószágokból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát kívántak* (92/217).

segéd fn

(4)

Segítség. *De tán Lilim! te is keseregsz? Rabgerliczém saskézbe hergesz, 'S kéred ~emet* (302/39).

~ (195/54), ~je (259/260, 454/79).

Ö: fő~.

segedelem fn

(3)

1. Segítség. *Bennetek, óh ti nemes Magyarok, tsak bennetek érzem A' segedelmet adó hajdani lelket, erőt* (259/446). **2.** Vkinek a mindene. *Mert ebből származott az a' fősvény elme A' mellynek tsak a' pénz minden segedelme* (5/6).

~ (41/8).

Ö: kölcsön~.

segédországoló fn

(1) *Ferenc ~tok:* Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc, aki urakodótársaként kormányzott a királynő oldalán. *Ha meghal is Ferentz, Segédországolók* (259/311).

segél i

(3) Segít. *Ha engem' 's társaim' tovább is tsúfolnak: A' bosszúállásra ~jed munkámat* (330/877).

segéll (443/231), *segéllt* (171/10).

Ik: elő~.

segélni in

(1) Segíteni. *Imé én eljöttem segélni Munkádat* (143/8).

segg fn

(4) *Sar, ülep. Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773).

~e (114/181), ~ébe (114/208), *Seggbe* (114/285).

segít i

(22) 1. Vkit munkájában támogat. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé! 's ~sd A' még szokatlan Tárogatón kezem' (418/1). El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja ~eni* (67/8). 2. Könnyít vkinek a helyzetén. *Azzal sok száz embertársonn ~enek A' minn most egy tzipra Tornyot építenek* (190/103). *Óh! ég ki lesz már az, ki a' nyomorúlton Segít, szánakozik a' buba borúlton?* (214/40) 3. Anyagilag támogat. *Pompás ajándékkal ~ed Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/59). 4. Támogatásával, közreműködésével hozzájárul, hogy vmi vmilyen állapotba jusson. *Sokat ~ Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/107). 5. Hozzájárul, elősegíti, hogy vki vmit elérjen, elnyerjen. *Ah, nem — a mérőkön ~ Amor 's az ég* (157/10).

~ (258/72), ~enek (298/22), ~ettél (337/26); ~ed (457/1), ~i (114/506, 117/3, 418/92), ~ette (231/162, 310). — ~s (338/32), *Segíttsen* (114/216), *segítsetek* (113/7, 313/52); ~sd (413/25).

Ik: fel~, le~, meg~.

segíthet i

(3)

1. Vkit támogathat. *'S feltett szándékomban méltán ~tek* (330/938). 2. Vki állapotán, helyzetén javíthat. *Látom unszoló sírását: Rajta nem ~ek* (443/98).

~ (231/146).

segíteni in

(2)

1. Támogatni. *A' veszély alig jött ránk, Már ~jött hozzánk* (257/95). 2. Vmi állapotán, helyzetén javítani. *Segíteni óhajtok édes hazátokon: Megszántam a' dűlni kezdő Pannóniát* (259/148).

segítő in/fn

(2)

I. in Segélyező. *Ezt, a' kinek szegényt ~ karjai Az adakozásnak voltak sáfárai* (214/35).

II. fn Támogató. *Mecénás! Légy ~je elkezdett énekemnek* (413a/565).

segítség fn

(13)

1. Az a cselekvés, tény, hogy segítenek vkinek, vminek. *Irnám de pennámnak sok ~ kéne Jövel erőstsél Musám Melpoméne!* (77/23) 2. Vkinek vmilyen bajból, veszélyből való kiszabadítása. *Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn ~ért sírva könyörgöttünk?* (337/28)

~ (259/482), ~et (326/16), *segítségre* (114/616, 985), ~ére (114/579, 898, 330/1276), *Segítségére* (114/586), ~ért (337/403), ~ül (413a/50), ~gel (330/1316).

sehol ~ sohol hsz

(10)

Semmiféle helyen. *Jöjjetek: 's úgy nem lesz Ollyan boldog méhész Sehol mint a' tiétek* (274/18). *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit oly hívenn imádtam* (391/28).

~ (161/21), *Sehol* (114/172, 274/15, 299/43), *sohol* (31/1), *Sohol* (67/12, 135/51, 54).

sehonnan hsz

(1)

Semmiféle helyről. *Sehonnan sem tzepele haza több terhet a' szekeres* (413a/735).

sejt Ik: meg~.

sekrestye Ö: templom~.

selma fn

(1)

Gazember. *Néked szóll a' letzke te gizgaz! Te ~!* (330/1136)

selyem fn

(15)

1. Selyemhernyó váladékából keletkezett fé-

nyes, finom szál. *Őszve rágták szép leplemet, Mellyet szőttem ~ből* (114/603). **2.** Selyemszálból készült kelme. *'S ha meg nem adom a' ~ Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/606). **3.** Selyemből készült ruha. *Sírási barna Hölgyek, Kékény szemű Leányok, Öltözzetek ~be* (373/3). *Megindul a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak* (330/1231). **4.** Vminek selymes volta. *Mintha látnám, mint virít ki Bársony szín ~ szőre* (169/70). *~* (104/11, 137/21, 317/213), *sejem* (190/34), *selymed* (321/22), *Selymét* (114/362), *sejembe* (25/12, 21, 190/11), *~ből* (436/15).

selyemmadár fn (1)

Pillangó. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár!* (426/10)

selyemposztó fn (2)

Selyemből készült szövet. *Ragyog hátán selyem posztóval vont nyereg* (256/19, 82/21).

selyemrongy fn (1)

Selyemkelme darabja. *'S Pótlálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával* (114/86).

selyemszál fn (1)

Selymes szőrszál. *Sok ezer selyem szál lenge-dez körülé* (239/29).

selyp mn (1)

Selypítő. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől* (185/143).

sem ksz/hsz (300)

I. ksz **1.** <Égyértékű modatrészek kapcsolására:> szintén nem. *Ti, kiknek nem édes ~ álom, ~ étel, Lássátok, milyen jó ez a' dolog-tétel* (198/47). *Nem kell ennek ~ zabola ~ kantárszár soha is* (358/49). **2.** Tagmondatok, mondatok kapcsolására. *Így tehát azt ~ a' télnek fagya meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, ~ zápor töből ki nem forgatja* (413a/828). *Ám de a' kik tudják kimélni magokat, Sem azomba el nem vesztek kurázsokat, Azok fűzik arany lántzra a' foglyokat, Azok élék Vitéz módra Világokat* (238/102).

II. hsz **1.** Nyomatékos tagadás kifejezésére. *Már a' Bassust alább nállad egy ~ birta* (233/38). **2.** <Tagadó m-okban tagadó nm és hsz kiegészítésére.> *Más szerelmet nem cserélek; Vagy Lilim, vagy — Senki ~* (275/18). *Minden*

te belőled száll-ki, Beléd semmi ~ foly be (397a/868).

Ö: még~, mint~, úgy~.

Semiramis fn (1)

Személynév. <Asszíria legendás királynője.> *Kiket ~ Várossa hol volt, ott Az edgyes szeretet egymásba be oltott* (77/27).

semmi nm (161)

I. nm **1.** Egy sem, ill a legkevesebb sem. *Nints ~, a' mi futása tzélyát meg-határozza* (216/45). *Minden te belőled száll-ki, Beléd ~ sem foly be* (397a/868). *Ah! azolta nintsen ~ nyűgodalmam* (380/39). **2.** Semmit: egyáltalán nem. *Igyatok Barátim! igyatok! hiszen mit? Magyar Ember kínál, ne féljetek ~t* (248/48). *Nyájaddal már ~t sem tehetsz* (143/20). **3.** Semmiben: semmilyen tekintetben. *Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az elsőt ~ben fellyül nem haladja* (453/136). **4.** Semmiféle, semmilyen. *Még is, jó Barátom! ~ bajom nintsen* (248/10). *Óh! bizony nem látok ~t olyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). **5.** Semelyik testrésze. *Nem mozdul ~je, tsak a' bokrétája* (256/22).

II. fn **1.** A vmi ellentéte, hiánya, a nem létező. *Hiszem ha porrá lesz testünknek porfala: Tsak ~vé válik, a' mi ~ vala* (454/610). *Mert a' ki e' Mindent ~ből alkotta A' megsemmisítést magának tartotta* (454/83). **2.** A megsemmisülés. *Szűk határok közzé szorult ez a Világi élet, Rövid ez — alig kezd lenni, már fűstté, ~vé lett* (162/64). *Semmivé kell lennem! A' Nemlétel hív* (409/1). **3.** Nemlét. *Jó lesz é ki jönnöm a' ~ méhéből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből* (453/273). **4.** Értéktelen, jelentéktelen dolog. *Nékem nints ~m, melly a' szemnek És érzésnek tessék nagyon* (379/89). **5.** Nem tesz semmit. *Egy jó lóért eltserélem, vagy ha nem jó is nagyon, Semmi! tsak azt adják Kentek, a' mi Kenteknek nagyon* (358/54).

semmiféle hsz (2)

Semmilyen. *Nem — sőt soha az illy szerelme-tes párok Szívét el nem rejtik ~ zárok* (77/82). *~* (237/52).

semmiházi mn (1)

Mihaszna. *Báró von Nichts a' németeknél*

olyan forma szóllás, mint magyarul a 'Sohonai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/4).

semmiképpen hsz

(2)

Semmilyen módon. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi ~ (288/12).*
~ (309/46).

semmiség fn

(10)

Létezés hiánya, nemlét. *Így örök ~! Óhajtlak tégedet, Vedd vissza méhedbe vexáltt gyermekedet (454/25). Óh halál! ... Mikor vettz örök zárt szemem fedelére? Hogy a' ~be testem vissza szálljon (201/35).*
~ (337/292, 454/633), ~' (454/88), *Semmiség'* (391/1), ~be (288/20, 454/30, 597), ~re (454/93).

semmisítés Ik: meg~.

Sénakérib fn

(1)

Személynév. <Sénakhérib, asszíriai király a Bibliában.> *Ő az az öldöklő angyal, melly meg raka Minden házat hólttal egy szörnyű éjtszaka, Melly ~et midőn elő vette, Számtalan táborát kicsiny számra vette (215/77).*

senex (lat)

(1)

Öreg. *Turpe ~ et [miles, turpe senilis amor].* Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme (238*/144/5).

senilis (lat)

(1)

Vén. *Turpe senex et [miles, turpe ~ amor].* Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme (238*/144/6).

Senis fn

(1)

Személynév. <Senis Katalin: Sienai Szent Katalin (1347–1380), szüzességi fogadalmat tett apáca.> *Nints Compostelli Jakab ott, Sem ~ Katalinja (114/220).*

senki nm

(47)

Egyik személy se *Nem volt még koldússa akkor a' Törvénynek, Nem született ~ gazdagnak szegénynek (200/52). Utolsó óráját ~ sem tudhattya (2/13). Nem lévén ~is Nála méltóbb erre (188/75).*
~ (161/44, 169/31, 176/81, 185/90, 200/68, 211/26, 219/22, 239/230, 248/7, 267*/18/1, 330/702, 1678, 337/334, 340/19, 390/40, 413a/459, 1100, 428/62, 453/85, 454/107, 132, 684), *Senki* (77/76, 231/219, 248/5, 275/

18, 330/1463, 334/10, 347/8, 413a/355), ~t (58/7, 62/2, 194/7, 288/57, 326/62), ~nek (114/340, 259/505, 278/43), *Senkinek* (239/242), ~re (2/21, 454/506), *Senkihez* (443/157), *Senkitől* (374/44), ~vel (92/268).

senyvedő in

(1)

Kassa fogházában ~ Lillám: a kassai nyomdában elfekvő Lilla c. kötet. *E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' fogházában rég' ~ Lillám (452/42).*

seper Ik: el~.

seprő fn

(3)

1. Folyadék üledéke. *'S Lassin lassin seprejétől Meg higgada a' vére (231/365).* **2.** Vmely közösség alja. *Imé a' Németség Allya sepreje, Egy nemes Nemzetségnek Ura és feje (246/26).*
sepreje (337/31).

september l. **szeptember**

ser fn

(1)

Sör, szeszes ital. *Már a' kékszemű Valkiráak a' legjobb sert készítik (454/419).*

seraf fn

(3)

Angyal. Zengett a' Szent minden Serafim szájában (225/130).
Sérafimok (258/81), *Sérafimnak* (454/761).

serafi mn

(2)

Angyali. *Szent tömjénit előltá az Imádkozás, 'S a' Zsoltárok' erős Sérafi zengzete Meg-némült (432/30).*
Sérafi (432*/203/6).

serafimi mn

(1)

Angyali. *Sérafi, jobb mint Sérafimi. Tudják a' Zsidó nyelvhez értők (432*/203/6).*

serbedli fn

(1)

Éjjeliedény. *A' lármára meg rendüle Jupiter palotája, A' ~je fel dűle, Le hulla az órája (114/548).*

serdül in

(1)

Felnőtté valóban levő. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltzidesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek (188/13).*

serdült mn

(1)

Serdült ifjú: legény, fiatalember. *Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tűztől*

Iffjú modon égnék (77/63).

Ik: *fel~.*

sereg¹ i (1)

Sűrög-forog. *Tegzes Diánna is ~ Nymfaival Bátoran vadászat már gyors agaraival* (11/5).

sereg² fn (98)

1. Hadsereg. *Barátommal mennék — ím párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz ~!* (268/106) — *Mind együvé érkezének A' nagy ~ osztályi* (114/675). **2.** Személyek, állatok, dolgok nagyobb csoportja. *Körülte a' nappalt bizonyító ~ Nyelve öszve kevert öröm nótát perog* (83/27). *A' bojongó felhők egy ~be gyűlnek 's Kevés idő alatt tőlünk el repülnek* (67/15). **3.** Sokaság. *Most már a' Nyavalyák fonnyasztó ~e Rá ütvén, régóta volt ennek beteget* (222/49). *Nyüsgő Teremtésim roppant ~ére Mennj el, és lebegj le nyájasonn hozzájok* (453/26). **4.** Nagyon sok. *És fog jönni veled fejér Leányka, Jó bor, tréfa, egész ~ katzajjal* (140/5).

~ (114/525, 185/63, 214/97, 239/201, 257/6, 330/282, 1231, 1269, 1284, 330*/176/6, 445/38, 454/777), ~' (330/1291, 1593), *Sereg* (306/168, 330/1205, 1226, 428/139), *Sereg'* (330/162, 1173), ~ek (253/39), ~ek' (267/218), *Seregek* (203/38), *Sergek* (114/892), ~em (239/192), ~e (114/20, 279, 640, 216/61), ~ei (56/41, 202/41), ~i (77/144), *Sergei* (114/974), ~et (330/136, 337/166), *Sereget* (330/1240), *Serget* (317/73), ~eket (111/38), ~ét (60/18, 83/6, 90/19, 114/462, 554, 253/64), *Seregét* (330/1163, 1180), *Sergét* (114/533, 778), ~eit (267/214), ~inket (337/415), ~nek (114/359, 139/85), *Seregne* (238/7, 330*/176/2, 368*/30/5), ~eknek (258/7), ~ének (71/12, 215/91), *Seregének* (445*/232/1), ~ben (428/45), *Seregben* (445*/231/1), ~ében (221/3, 330/252), ~ébenn (210/83), ~be (65/5, 413a/24), *Seregbe* (257/156), ~ébe (56/54, 202/54, 233/79, 328/14), ~ünkbe (459/14), ~éből (400/72), ~én (198/16), ~énn (86/16), *Sereginn* (239/182), ~re (59/30), ~ére (231/185), ~enként (114/352, 123/20), ~estül (68/16), ~gel (259/52, 102, 290/19, 330/42, 1579, 340/18), *Sereggel* (192/17, 330/542), *Ser'gemmel* (238/78), ~ével (114/680).

Ö: *amazon~, dáma~, elő~, közép~, leány~, szerelem~, szűz~, zefir~.*

seregel i (1)

Nagyon sok van vmiből. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő concertje ~* (72/6).

Ik: *egybe~, össze~.*

sérelem fn (3)

1. Lelki bántalom. *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, illetlél milyen ~mel* (212/14). **2.** Sérülés. *Ekkor hát hirtelen minden késedelem Nélkül, végbe megy az halálos ~* (77/218). *sérelmet* (77/281).

sérelmes mn (1)

Fájdalmat okozó. *De mint bölts férfiú végyed tűrő szívvel, Hogy az ég érdekel ily ~ ívvel* (212/84).

serény¹ mn (14)

1. Gyors, ügyes mozgású (személy, állat). *Ariszt tsak bátor volt, vígyázó és ~* (341/33). — ...sem diadalmasan Nem húzándja ~ lova *Akhéus szekerén* (328/5). **2.** Gyorsan haladó v. gyorsan terjedő (dolog, jelenség). *A ~ hír is szaporább menéssel Repdes* (116/5). **3.** Szorgalmas, igyekvő (személy). *Ültessetek országokba Serény, okos tsőszöket* (397a/260). **4.** Ilyen személyre jellemző (cselekvés, magatartás). *Pedig az a' nemzet nyállal ~ próbákat tehet* (413a/647). **5.** *Vki elméje ~:* gyors felfogású. *Benned az elme ~, a' szív jó, rajta Barátom!* (315/27).

~ (77/176, 341/31, 386/8), *serén* (413a/952), *serényen* (257/1, 7, 15), *Serényen* (413a/134).

serény² l. sörény

serénykedik i (1)

Polgári cserfát nyerni ~: nem katonai tevékenységért igyekszik cserfakoszorút kiérdemelni. *Szűz Hitvesednek karja között midőn Polgári cserfát nyerni serénykedel* (445/26).

serénység fn (3)

Szorgalmas tevékenység. *Béjöttek sok mesterségek: a' kegyetlen ~ Meggyőz mindent 's a' szükségben kényszerítő szegénység* (413a/163). *Serénység* (418/75), ~ed (280/7).

- seres mn** (1)
Sörös. Minden Magyarságtól koppasszon meg Jéna, Mikor klompér mellé megy ~ Lagéna (233/58).
- sérikál i** (1)
Sétál. Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' partra tsak ~ (397a/978).
- sérikálgat i** (1)
Sétálgat. Az esőt a' Dévaj varjú fel károgja nagy fenyyen És egyedül ~ magába a' fővenyyen (413a/395).
- serio (lat)** (1)
Komolyan. Ebbe' azt kérde: Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, nagyítja (114/2).
- serken i** (1)
Törekszik, igyekezik. Hogy elébb ki jönnék, oh lábaím ennek Végbe vitelére semmit sem ~nek (77/196).
Ik: fel~.
- serkent i** (4)
1. Késztet, ösztönöz. Azok tűzzé válván, mint annyi istenek, A' jó betsültre 's hírre ~enek (267/146). 2. Ébreszt. Piramus! szerelmem ébredj fel, Thisbének Zokogó szóziati téged ~enének (77/268).
Serkent (257/234); ~ik (306/61).
Ik: fel~.
- serkentés fn** (6)
Ösztönzés, buzdítás. Nem buzdúlna é fa' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett ~emre (267/26). A' Magyaroknál, kedves ~ ez, ne légy külömb mint az apád, és ez a' ditsérés is: apja' fija! (267*/17/3)
Serkentés (257/cím, 451/cím), ~e (255/cím), ~ét (259/526).
Ö: fel~.
- serkentget i** (1)
Buzdítgat. Dorottya, kit a' láng ama' Balda-kintól Nem érhetett vala, mentt maradt e' kintól: Azért kevés népét ismét serkengette (330/1353).
- serkentgetvén in** (1)
Buzdítgatván. Külön-külön minden Vezért és Hadnagyot Serkentgetvén, nekik mindent jól meghagyott (330/1220).
- serkentő mn/fn** (2)
I. mn Ösztönző. — ...az erköltsiségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább ~ rúgója (454a*/256/21).
II. fn Motiváló dolog. Ne ülj fel! Vagy ha már a' ~k nagyok, Legalább egy zálog-tsókot nálad hagyok (268/37).
- serpenyő fn** (1)
Lapos, füles, nyeles konyhai edény. Azért lett kenyere világon jártába A fódózni való ~ 's eszkába (26/36).
- sért i** (7)
Önérzetében bánt vkit, fájdalmat okoz neki. Mindenek vádolnak 'Sértenek tsufolnak (160/7). Az a' Zalogosdi játék sokat ~e (330/823).
~ (214/90), ~ett (129/63, 425/63, 431/52); ~elek (143/4).
Ik: meg~.
- sértegetni in** (2)
1. <Szőlővesszőt> metszeni. Még most nem kell metző késsel ~ ágait (413a/908). 2. Vkinek fájdalmat okozni. S az, ki jól óhajt szeretni Ne jőjjön azt ~ A féltés hideg mérgével (460/186).
- sértegető in** (1)
<Frissen esett havat:> taposó. Mint míg a' felhőnek le hulló havára ... Sértegető lábbal hozzá nem járulnak (77/52).
- Serterperthy fn** (1)
Családnév. ~ Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megúnt veszteglenni (330/695).
- sértés fn** (1)
Disznó; húsaért, zsíráért tenyésztett páros ujjú patás emlős. Hát tsak ~t nevelt é Itt a' makk 's haraszt? (334/5)
- sértés Ik:** meg~.
- sértett mn** (2)
Az, amit megsértettek. Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! Ti a' ~ jusnak bosszúlló baráti! (337/130)
~nek (341/52).
Ik: meg~.
- sértő in** (1)
Fájdalmat okozó. A' kezeket ~ tövissek bokrai (64/5).
- Servia l. Szervia**
sessió l. szesszió

sétál i

1. Vki testmozgás végett v. kedvtelésből lassú, nyugodt léptekkel megy. *Ha ~ok, szép úton Liliomon ~ok* (205/53–4). **2.** Egyfajta tánclepést tesz. *Előre hányt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első pár a' többi darvakkal* (330/544). ~ (26/47), ~lok (16/53, 54), ~lunk (239/157), ~tatok (241/4).

Ik: ki~, végig~.

sétálás fn

Nyugodt léptekkel történő, kényelmes haladás. *Erdei ~* (397*/76/13).

sétálgat i

Vki testmozgás végett v. kedvtelésből lassú, nyugodt léptekkel hosszasan mendegél. *Nézd tsak azt, ki amott ~ kevélyen* (194/1, 58/1).

sétálgatván Ik: körül~.

sétáló mn/fn

I. mn Táncoló ⟨láb⟩. *Folytatják páronként viszontag másolva, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek* (330/491).

II. fn Nyugodt, kényelmes léptekkel haladó személy. *Van édes szőlője, van szagos gyümöltse, Mellyel a' ~' kebelét meg töltse* (199/26).

sétálva in

Lassan haladva. *Szépség' leányai között Lilla eljött ~* (447/24). *Lúdak sárga libáikkal Sétálva járnak a gatz* (397a/314). ~ (134/24).

setét mn/fn

I. mn **1.** Amit semmiféle fény nem világít meg. *Végre el jöttével a' ~ éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek* (77/145). *Így szerelmes teste ám bátor el hűle De hamvak a' ~ sirba eggyesüle* (77/302). **2.** Kellően meg nem világított. *Egy nagy ~ barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy' oldalában* (237/25). *Így, mikor a' ~ siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe, Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/7). **3.** Feketébe hajló, azzal rokon árnyalatú. *Szakadoz a' felhők ~ gyász kárpittya* (56/59). **4.** Nyomasztó, komor, zord. *Ősz ül ~ ortámba', és Sok búja' fellegével Özönnyel könnyzáporral és* (182/9). *Vágjuk*

e' Királyölőket A' mi kardunk vesse őket A' ~ pokolba be (257/40). **5.** Szellemileg fejletlen, műveltségben elmaradott. *De a' kit ~nek, 's kitsinynek találunk Mihelyt egy haldokló keresztvént vizsgálunk* (454/729). **6.** Érzelmi, logikai v. erkölcsi szempontból homályos. *Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét, Mellynek addig búja ~ szövevényét, Hogy végtére tzelját eltalálta benne* (217/60).

~ (43/4, 24, 56/2, 5, 77/185, 292, 86/29, 137/10, 161/24, 163/9, 190/95, 198/29, 199/5, 202/2, 5, 203/21, 212/78, 82, 222/1, 19, 237/87, 247/5, 259/350, 267/68, 288/4, 304/46, 64, 305/75, 307/99, 316/18, 330/1612, 333/39, 340/42, 351/4, 379/148, 380/11, 32, 389/84, 390/15, 397a/56, 777, 400/1, 413a/432, 426/9, 428/61, 432/21, 435/46, 64, 439/5, 446/3, 454/603), *Setét* (66/11, 77/164, 145/14, 203/11, 373/23, 428/174).

II. fn **1.** Fény hiánya, sötétség. *Bé tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyujtanék* (169/111).

2. Sötét szín. *Szeg a' régi Magyaroknál barnát vagy ~et jelentett* (268*/21/1).

setétbe' (317/250), ~be (26/30, 77/94), *sötétben* (169/91), *setétell* (317/250).

setétedik i

Folyamatosan sötétebbé válik. *De már reám setétedett Az éjjel is* (333/65).

Ik: meg~.

setétellő mn

Setétítő. *A' hajnal' sűgári jőnek, A' homály ellebege, Felrándul a' Jövendőnek Setétellő szőnyege* (397a/556).

setétes mn

1. Elég sötét. *Gyakran a' ~ üregű barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lappangnak* (64/1). **2.** Sötétedő. *Kezde a' ~ Éj is vonni gyász szőnyeget* (161/17). **3.** Szomorú, gyötrelmes. *Tsak ~ gondolat Vont körültem gőzfalat* (322/27). *És a' mit beszélnek a' halottak felől, Hogy holmit tsinálnak még sirjokon belől, Azok az élőknek ~ álmai, Mert tsendese minden holtak alvásai* (201/45).

~ (202/59, 212/113, 280/21, 305/54, 330/189, 455/7), *Setétes* (128/6, 424/6).

setétség fn

Szomorúság. *Éltemnek fényes Hórizonja Dült*

borzadó ~re, A' búk mord Éjje gyászba vonja (286/2).

setétit Ik: meg~.

setétség fn (13)

1. Világosság hiánya. A' többi mind homály, mind köd, mind ~, Mellybe félelem van el rejtve, és kétség (222/15). 2. Setétségbe merül: elsötétedik. 'S előtte minden fény ~be merül (330/1876). 3. Sötét füst. Minden rendet feljár a' szörnyű ~ ljesztő ködébe a' félelem 's kétség (192/31). 4. Tudatlanság, műveletlenség. Túl Budán más Láthatárra A' ~ elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' Jó Istene (163/6). 5. Örökös ~: halál. Sírhalmoz! Gyász Temetőtertek! Mellyek örökös Setétség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'leben heverték (128/2).

~ (330/1842), setétség' (225/41), Setétség (190/87), ~et (306/57), ~nek (306/37, 454/847), ~be (330/1876, 454/293), ~re (138/2).

setétül i (2)

Sötétebb színűvé válik. Setétül a' setét gohér a' vesszőkön (199/5, 87/5).

Ik: be~.

setétzöldes mn (1)

Sötétzöld. Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze világos (348/26).

seu (lat) (1)

Avagy. Seu: Laurus ági (122/cím).

sexta (lat) (1)

Hatodik. Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bé gyűlénék (114/301).

Sextadomb fn (1)

Helynév. (Debrecen egyik városrésze.) Nagy Poéták, a nagy Horváth nagy barátai között Esmeretlen hevertél még a Sexta gomb alljába (111/51).

sexus (lat) (1)

Nem(zetség). Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz ~ából (92/4).

Shakespeare fn (1)

Személynév. Homlokomat ne érje Shakspeárnak akónikus Fűzérje (128/48).

si (lat) (1)

Ha. Máig is, ~ non ex toto (92/222).

siet i (33)

1. Gyorsan megy, halad. Álljatok meg! kedves angyalok! álljatok! Ímé egy Poéta ~ utánatok (330/88). Látlak, mennyei Lilláska! Sietsz karjaim közé (397a/562). 2. Gyorsan csinál, végez vmit. A' zöld bokorba' hallom A' Filmi-lét danolni, ... Majd harsog és ledörmög, Kanyarog, ~, reze, nyújt (373/104). 3. Késedelem, halogatás nélkül igyekszik (vmit megtenni). Ez minden trónusnak ~ rontására (337/230). Siess elhullatni már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat (190/105). 4. Gyorsan elmegy vhonnan. Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok ~ének A' tsata helyről haza (114/1006). 5. (Idő) gyorsan múlik, halad. Minnyájann míg lehet vig szívvel éjjetek Sebezz szaladással ~ életetek (83/58). Sietnek éltednek szempillantásai, Mint a' folyóvíznek nyargaló hajjai (209/29).

~ (413a/1036), sijeket (10/34, 35/3, 45/5), ~ek (196/94, 380/92, 425/26), ~sz (290/12), ~el (454/873), ~ünk (313/144), ~tek (330/66), ~nek (77/20, 208, 327/49), sijeknek (69/20). — ~nék (452/48). — Siess (190/105, 452/39), Sies (297/28), siessünk (133/38, 42, 327/23), Siessünk (268/63), siessetek (172/23, 211/83).

Ik: ki~, le~.

sietni in (1)

Vmit gyorsan megtenni. Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sijekni ragadták (77/194).

sietség fn (3)

1. Gyorsaság. A' bátorság menthet ki 's a' ~: Hajh kelj ki, kelj ki hát vitéz nemzetség! (259/77) 2. Sietséggel: gyorsan. Négy erőss csoportot kiküld ~gel, Hogy a' győzött félnek légyen segítséggel (330/1315). ~gel (460/157).

siettet i (5)

1. Gyorsabb cselekvésre készítet. Míg tántorgó lábát futni ~te Vékony fátyolatját Thisbe el ejtette (77/165). 2. Igyekszik előidézni, hogy vmi minél hamarabb bekövetkezzék. Áldott tsendességgel várod halálotat; Mellyet én aggódó gond közt ~tetek, 'S a' tenger' rémítő hajjain kergetek (202/79). ~i (432/77), Siettet (428/148), ~ik (338/6).

siettetvén in (1) Gyors cselekvésre ösztökélve. *Hanem ~ bal gyanúságait, Egy napon ölte meg ötet 's — gyilkosait* (454/689).

sietve in (4) Gyorsan. *Ott evez ~ A' partok felé* (347/13). ~ (33/4, 53/10, 410/16).

sietvén in (1) Igyekezve. *Így szólt — 's ~ tzellyára Eggy kis köd szárnyán le száll* (231/179).

sík mn/fn (13) **I. mn 1.** Olyan <terület, felület>, amelyen nincs nagyobb kiemelkedés. *A' ~ mezőségenn hó halmok épülnek* (66/7). *Tedd gályabértzekké a' ~ tengereket* (337/216). **2.** Sima, simított. *A' meg esztergályozható puszpáng és ~ hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetsz különb formába* (413a/1002). *Sok ezer selyem szál lengedez körül Melly a' ~ frontjára fűrtönként terüle* (239/30). ~ (357/33, 428/157), *Sík* (294/28).

II. fn 1. Sík terület, síkság. *Nézd el, óh Mezők' Múzsája, Ama' szomszéd ~okat, A' lovak' pompás homálya Mint lepi el azokat* (397a/ 146). **2.** Küzdőtér, csatatér. *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé* (413a/814). ~okat (397a/676), ~ját (313/36), ~nak (397a/1005), *Síkján* (338/16).

Ö: tenger~.

sikamló mn (1) Csúszós, síkos. *Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak Ne véld hogy ~ hantyai meg tartnak* (28/8).

sikátor Ö: oszlop~.

sikeres mn (3) **1.** Ragadós, tapadós <föld>. *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél ~* (413a/734). **2.** Elegendő nedvességet tartalmazó <mag>. — ...sem az Eurús Bő záporokkal a' mezőt nem seprí el, Sem száraz rögök a' ~ magot el nem aszalják (327/55). ~ (413a/114).

sikeretlen mn (2) **1.** Kényszeredett, hatástalan. *Sőt a' tsókokatis, ... Megvonja már tőlem, vagy ha ádis, azok Tsak ~ek kurták és szárazok* (176/74). **2.** Bol-

dogtalan. *Úgy szerelmem ~ Ha kedvet az a kegyetlen Mindég csak kínomba lél* (460/136).

siket mn (9)

1. Nagyot halló <személy>. *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és ~* (114/785). **2.** *Siket vmire:* nem akar vmit meghallani. *De az Isten örömébe Siket vólt jajjaira* (231/288). **3.** Tompa <hang>. *Egy fél rekedt hangot ád a' barlang' szája; De az is olly zavartt, olly lassú és ~* (237/55). **4.** Olyan <hely>, ahol nincs hang, zaj, nesz. *Vajha vitézségtek szép híre nagy Őseitekhez, Kedvesim! az holtak' ~ országába mehetne* (253/75). ~ (114/134, 439/44), ~ek (443/100), ~en (237/45).

II. fn Süket ember. *Téged áld az örültt, a' néma, a' ~, Te vígasztalod meg, József, mindeniket!* (259/225)

siketít i (1)

Rontja a hallást. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal dobját ~i fülemnek* (258/4).

siketülve in (1)

Süketen. *Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, 'S a' révnél törtem hajót!* (443/69)

Siklós fn (1)

Városnév. *Ne félj, még boszszút fog állni, Siklóson fog captiválni Az Egerek serege* (114/278).

sikolt i (5)

1. Magas, éles hangon kiált. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját rázta a' dévaj szűz* (330/1741). **2.** Sikoltva kiabál vmit. *Te is kevély megnyúgovással Bird magadat, ha sikólt az allynép* (440/12). **3.** <Szél> süvölt. *Az égnek meg-rendült sarka hosszan dörög. Sikoltnak Éolus' dühös seregei* (202/41, 56/41). ~nak (413a/343).

Ik: el~.

sikoltás fn (3)

Sikoltó hang. *A jaj szó, sikoltás a' levegőt teli* (195/25, 59/23). *sikoltását* (443/99).

sikoltó in

(4)

Süvöltő. *Alól a' felhők közt a' föld 's tenger bömbölt, Mellyet a' sikoltó láрма tisztelettel A' forgószeleknek szárnyán végezett el* (225/113).

~ (202/8), *sikoltó* (56/8), *Sikoltó* (52/10).

silány mn

(5)

1. Gyenge minőségű. *Vagy ott termesz jönendőre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat Vagy ~ lednek magvakat* (413a/87). **2.** Értéktelen. *A' pompás Pálmának, a' ~ Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). **3.** Kedvezőtlen időjárású. *Óh Bártsak hamar nyár lenne E' ~ Tavas elmenne* (389/28).

Silány (389/2); *legsilányabb* (330*/200/18).

Silvanus ~ Silvane ~ Silvan fn

(3)

Személynév. ⟨A földművelés és az állattenyésztés ó-itáliai istensége.⟩ *Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit Pánt és az öreg Silvánust és a' Nymfák szüzeit* (413a/1051).

Silváne (413/25), *Silván* (413a/22).

sima mn/fn

(9)

I. mn 1. Teljesen egyenletes felületű. *Mit ér a' szép gyümöls maga, Bár ~, 's jó színe, szaga; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/110) **2.** Nem érdes tapintású. *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) **3.** Díszítés nélküli. *Ökrök fognak téged a' helyig vonkálni, Hol simán 's tsupaszon kell majd néked állni* (416/22). **4.** Bizalmat keltő, de olykor megtévesztő szándékú. *Sima száddal mit ketsegetsz? Mért nevensz felém?* (427/9) **5.** Közönséges, ismert. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' ... ~ ketske mulat a' sós tengeren* (327/34).

Sima (413a/901), *Síma* (61/27, 254/27).

II. fn Vminek sima, egyenletes része. *Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' toka* (392/39).

simít i

(4)

⟨Hullámot, érzést⟩ lecsillapít. *Kikkel együtt e' vad tengert tsilapítja, 'S a' fel-duzzadt habok' hátait simítja* (202/56, 56/56). *Meg tört érzésinket simíttya kezével* (201/19, 14/19).

simogatva in

(1)

Ujjait, tenyerét többször könnyedén végighú-

va vkinek vmely testrészén. *Elsőbb ~ kezdem kísérteni, De ezzel kevésre lehetett ám menni* (239/177).

simogatván lk: fel~.**Simois fn**

(1)

Személynév. ⟨Valójában egy Trója melletti folyócska neve.⟩ *Marsal Priám és ~ Miként attakirozák* (113/18).

simul i

(3)

1. *Vki vkihez ~:* gyengéden hozzábújik. *Öröme pezseg szememben, Boldog vagyok, 's alélva Simúlok édesemnek, Ölébe, és elalszom* (373/27). **2.** *Vki nyakára ~:* átölelve üdvözl. *Egészséggel szép határa A' Tisza mellýekinek Hol vígan simúl nyakára A' földi a' földinek* (357/43). **3.** ⟨Víz⟩ vkinek a testével érintkezik. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95).

lk: hozzá~.

Sina fn

(2)

1. Helynév. ⟨Sinai-félsziget.⟩ *Utazott pusztákon teve pupra ülén, 's A vad Arabsokon keresztül ~ig* (96/13). **2.** *Sinai-hegy. Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózesnek, mikor lejöve ~ról* (225/70).

sincs i

(17)

1. ⟨Előző tagadás után kapcsolatos m-ban:⟩ szintén nincs. *Megvallom, hogy úgy kedvelem Hogy még helyemet sem lelem; Étem sints, tsak nyújtózhattám, Az Úr' karjára vágylhattám* (309/91). *Ah azolta nintsen semmi nyugodalmam, Még sints e' kínomért leg kisebb jutalmam* (196/42, 380/40). **2.** ⟨Tagadó nm v. hsz után:⟩ *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sints* (60/6). *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad nagyobb volna* (31/1). **3.** ⟨Fokozó, nyomatékosító értelmű m-ban:⟩ nincs. *Mindenünnen gyűl a' sok kints Gazdagodik Országunk, Egy henyélő Hazafi sints* (114/163). *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, ifjak, vélünk? Igen is, de károsabb sints, Mihelyt vissza élünk* (142/27). **4.** *Úgy ~:* különben sincs. *Várjunk! Még nyakunkon úgy sints az ellenség* (268/92).

sints (185/50, 231/62, 309/121, 330/1483,

337/32, 395/35, 397a/814, 443/157), *sintsenek* (453/190).

singes mn

(1)

Hosszú. *Földhöz tsapja nagy mérgesen Singes háló süvegét* (114/556).

sínleni in

(3)

Sínylődni. *Körülted a' pompa helyett Gyászban kezdett sínleni* (428/20).

sínlenem (112/28, 302/6).

sínlik i

(4)

1. Sínylődik. *Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon* (376/10). 2. (Kedv:) hosszasan rossz. *Mert most setét ködbe fedve Sínlik az embernek kedve 'S azért hozzám más se jő* (389/85).

sínlik (413a/581), *sínlek* (298/28).

sint (lat)

(1)

Legyenek. *Sint Maecenates; feret haec quoque terra Marones*: Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat (42/cím).

sió fn

(1)

Zúgó, malomárok zúgója. *Ama' Sijónál Lyánkájával Szunnyad a' pásztor édesen* (379/25).

Sion fn

(1)

Helynév. (Jeruzsálem.) *Istennek hív Papja! Kit e' nagy ~nak Leányi tisztelnek e' kegyes Áronnak* (225/79).

Sion-hegy fn

(1)

Helynév. (Jeruzsálem déli részén emelkedik.) *Óltalmad legyen A' Sion hegyen Hív szerelmeseddel 'S minden kedveseddel Az egeknek áldásait bőven vedd el* (179/5).

síp fn

(5)

1. Fújással megszólaltatható kezdetleges, csőszerű hangszer. *Sok siralmas ~nak visítnak éneki, Kopognak a' zörgő doboknak feneki* (267/49). 2. A megfújt síp hangja. *Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok ~ hogy' futja bé* (397a/656).

~jai (397a/76), *~odon* (386/4), *~oddal* (413/21).

Ö: *elefánt~, faunus~, nád~, toll~.*

sipitnya mn

(1)

Halkan nyüsztítő (hang). *Lajhár ... az améri-*

kaiaknál pedig a' maga ~ szavairól Ai nevet visel (330*/199/10).

sípol i

(1)

Sípon játszik. *Űl a' ketskés, ... Fújja trillás tillinkóját: Megáll, ... Sípol — és ismét megáll* (397a/660).

sípszó fn

(1)

Síppal játszott zene. *Trombita-dob~~ harsog, kopog, énekel, ordít* (400/85).

sír¹ i

(48)

1. Fájdalomtól, megindultságtól, indulattól jellegzetes hang kíséretében könnyeket hullat. *Ímé, testem felett ~ Fodor Susánnám!* (217/91) — *Hogy elmentem Gigébe, Sírt a papné mérgébe!* (332/2) 2. Vmely élmény hatása alatt fájdalmat érez. *Sírok én; de tsak keblemben Húlnak néma könnyeim, 'S a' magános gyötrelemben, Legelnek képzéseim* (443/153). 3. Sopánkodik, panaszkodik. *Nyög, ~, s gondolja magába Mennyi munkát tett hiába, S melly hasztalan fáradt ő* (460/178). 4. Könyörög, rimánkodik. *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, ~tak, — de potomra* (330/1486). 5. (Szobor) mély fájdalmat tükröz. *Ím itt az oszlopnál egy márvány lyánka ~, Amott rózsákkal van behintetve a' sír* (306/85). 6. (Állat, hangszer) panaszosnak tetsző hangot hallat. *Itt ~ egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé* (397a/305). *'Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80). 7. (Ég) esőt hullat. *Síratom bal sorsomat árvánn. Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnek Mezeinkre le széllyel* (175/10).

~ (56/35, 202/35, 304/6, 339/1, 435/6), *Sír* (302/10, 13, 388/19, 454/122), *~ok* (304/12, 338/10, 435/12, 453/8), *Sírok* (175/13, 196/47, 75, 380/45, 73, 412/13), *~sz* (454/714), *~unk* (454/989), *~tok* (268/150), *~nak* (210/86, 330/436), *Sírnak* (116/3), *~ék* (381/9), *~tam* (237/137), *~t* (112/21, 306/146, 429/21), *~tak* (330/1507). — *~na* (313/93, 374/21), *~nátok* (214/60). — *~j* (186/57), *Sírj* (306/120), *~jál* (77/87), *sírvatok* (327/39); *~jam* (379/60).

Ik: *át~, ki~, le~, meg~.*

sír² fn

(132)

1. Sírödör. *Jer, óh asszonyi rend, le eresztett hajjal Sírni a' ~ felett kettőztetett jajjal* (212/

2). **2.** Sírhalom. *Felveszem a' Lantot, 's gypedző Sírod előtt keseregve ülök* (395/28). *Mihályfalvi István, kit e' ~ bé fedett, Illyen szókkal oktat, halandó, tégedet* (217/49). *Amott egy ~ mellől magát felemeli Egy patstirta 's dalját nyersen énekel* (306/89). **3.** Halál. *Él is az ő tetemes hírek még ~jok után is* (259/632). *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és ~ között mordon ténferegjen?* (454/106) **4.** Vkinek a romlása, pusztulása. *Én már a' ~ban fetrengem, Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin jár* (443/214). **5.** *Sírba zár, visz vkit: eltemeti. Mi az oka, hogy az, a' ki ~ba zárja Barátját, magára a' halált nem várja* (209/15). *Igyatok barátim! Eb a' ki nem iszik! Egyikönk sem iszik, ha a' ~ba viszik* (248/58).

~ (77/16, 188/64, 204/34, 211/62, 212/49, 215/58, 217/34, 266/62, 305/86, 306/84, 86, 109, 428/9, 454/179, 618, 914), *sir* (453/86, 123), ~' (194/28, 220/48, 306/94, 454/12, 859, 988), *Sír'* (443/134), ~om (127/46), ~om' (285/29, 454/897), *syrom* (421/46), ~od (183/10, 204/46, 217/46), *Sírod* (285/38, 373/174), ~ja (67/31, 90/28, 188/55, 209/17, 18, 217/87, 373/197, 209), *Sírja* (299/cím, 303/cím, 396/8), ~ja' (259/316), ~jok (415/42), ~jok' (306/56), *Sírkok* (201/60), ~t (204/28, 217/28, 218/7, 337/352, 349/1, 415/32), ~omat (288/119), *Sírodát* (410/19), ~nak (204/43, 217/43, 299/83, 428/182, 454/117), ~omnak (217/98, 288/78), ~jának (454/412), ~jánál (454/407), ~ba (77/302, 163/23, 188/20, 193/8, 209/10, 210/62, 64, 211/46, 212/78, 146, 214/22, 215/84, 245/56, 259/267, 322, 461, 282/19, 382/6, 413a/503, 443/48, 188, 454/580), *Sírba* (100/16, 101/12, 282/12, 13, 442/6), ~omba (379/44, 454/955), *Síromba* (305/77), ~jába (215/102), ~jokba (454/401), ~ból (6/15, 189/17), *Sírból* (128/15, 442/14), ~jából (259/317, 453/215), ~jokon (259/115, 454/602), ~jokonn (201/44), ~omra (306/163, 330/1570), *Sírodra* (398/8), ~jára (127/39, 193/33, 255/22, 386/15, 451/22), *Sírára* (373/35, 139, 421/39), ~otokra (259/140), *Sírához* (373/64), ~jától (306/172), ~ig (337/150, 428/46).

siralmas mn

(13)

1. Nagyon elszomorító. *De szűnjék bánatod;*

e' ~ eset Mert a' bölts Istennek tettéséből esett (210/97). **2.** Nagy szomorúságot kifejező. *Mások irtóztató Énekek Bőgessék bús Obojjokat, És ~ Nótákat Jajgassák keserves Versekkel* (128/27). **3.** Rossz helyzete miatt siránkozó. *De biztatok, bizony a' ~ árva Előtt a' jó egek nintsenek bé zárva* (210/117). **4.** Harmatozó. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának* (77/108). **5.** Rossz állapotban levő. *Lábai meszsze most e' ~ fának Árnyékától meszsze most szaladhatnának* (77/251).

~ (210/78, 211/16, 214/27, 46, 267/49, 416/24, 424/25), *Siralmas* (77/10).

siralom fn

(21)

1. Nagy szomorúság miatti sírás, kesergés. *A' ~ Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet* (99/12). *Nékem pedig bú, ~ Szerelmért a' jutalom* (312/9). *Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére, így szerzél siralmat sok szemnek* (214/38). **2.** *Siralom mezeje, völgye:* a bánat, szomorúság helye; a világ. *Így lenne a' Világ ~ mezeje, A' lankadt öregek nyögdétselő helye* (213/67). *Így, mikor, a' setét ~ Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe, leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme* (222/7). **3.** *Siralom halma:* vkinek a sírhegye. *Te a' többek között, óh ~ halma, Mellybe temetve van sok árvák óltalma* (210/35).

~ (259/255, 330/58, 454/823), *siralmam* (443/158), *siralmad* (386/18), *Siralmod'* (428/11), *Siralma* (170/63), *siralmát* (259/335, 428/205), *siralmimat* (162/20), *siralmi* (130/10), *siralmimnak* (162/98), ~omba (175/4, 412/4), *Siralommá* (212/127).

siránkozik i

(1)

Sírdogál, kesereg. Tudom, midőn siránkoztál Halálán Czinderynek, 'S könnyek' gyöngyével áldoztál Elhervadt teteminek (428/1).

sírás fn

(10)

1. Az a cselekvés, hogy vki sír. *Be vett szokása már a' Sírás kevély Nemednek* (186/60). **2.** Kesergés, panaszkodás. *Látom unszoló ~át: Rajta nem segíthetek* (443/97).

~om (196/47, 380/45), ~uk (162/32), *Sírásnak* (157/25, 175/6, 412/6), ~sal (5/18, 397a/226).

- sírásó fn** (1) *bírnunk még két Vayt* (398/9).
Sírok ásásával foglalkozó személy. *A' ~knál 's az ijesztő Temető'k' setét gödribe ... Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/147).
- Sírasz fn** (2) Helynév. (Ebben a városban született Hafiz.) *Légy idvez, óh Poéták' 'S Bölcsék' hazája, Sírasz* (373/122).
~' (373/134).
- sírási mn** (3) 1. Sírászban lakó. *Sírási barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe* (373/1). 2. Szírászban levő. *Kedvellem a' piros bort, Melly a' Sírási hegynek Boldog kövén tenyészik* (373/19).
Sírási (373/164).
- sírat i** (14) 1. *Vkit, vmit ~: vkinek halála v. vminek elvesztése, elmúlása miatt sír. Mihályfalvi István vala édes Attya, Kiben egy Eskütyét Debretzen ~tya* (217/54). *Fényes Napod' lenyugvását mért ~od?* (299/111) 2. Keseregve emleget vmit v. bánkodik vmi miatt. *Én akkor Lillát ~tam, Azt a' szépet, azt a' jót, A'kinél szívemet hagytam, Mint örökös Foglalót* (428/53). *Éjjel szememet le se' zárván Síratom bal sorsomat árván* (412/8, 175/8).
~ok (397a/520), *Síratál* (428/198); ~od (214/51), ~ja (210/30, 330/752), *Síratya* (77/258), ~ják (225/141); ~lak (433/34). – *sirassátok* (453/226).
- síratatlan lk: meg~.**
- síratni in** (1) Sajnálni vkit. *'S az Alföld' gazdag lapállya Síratni kezd engemet* (428/156).
- sírató in** (1) Vki elvesztése miatt síró, bánkódó. *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára, Mint régen az anyját ~ Memnonnak* (213/65).
- síratván in** (2) Vki elvesztése miatt bánkódva. *Sírodra érdemlett borostyánt plántálunk: Addig is síratván e' Hazánk' fiait, Tsak az vigasztal hogy*
- sírunk még két Vayt** (398/9).
~ (233/71).
- sírbolt fn** (2) Több koporsó elhelyezésére alkalmas, nyitható fedelű sír. *Csak néked élek, lehellek, Míg be nem főd a' ~!* (447/72)
sírbólt (134/72).
- sírdogálni in** (1) Hosszasan sírni, keseregni. *Lilla' vesztén ~ Drága sors nekem* (374/57).
- sírdogálva in** (1) Hosszasan sírva, keseregve. *Lilla' vesztén ~ Drága sors nekem, Sírdogálva haldogálni Szép halál nekem* (374/59).
- sírduvallta mn** (1) Sírból támadt {szél}. *Csak Kupressz' árnyékát láthatja A' hóldnak fényinél, Midőn azt bággyadtann ingatja Egy sír-fuallta szél* (424/16).
- sírhalom fn** (32) 1. Síron emelt földhányás; sírdomb. *Mikor száll testemre az a' vég Nyúgalom, A' mellyel örökre biztat a' sír halom?* (201/32) — *'S a' melly Fának sátorában Áll együgyű sírhalom magában Szent lesz tisztelt hamvamért* (435/69, 304/69). 2. Halál. *Óh, túl fog ez, sírhalmonkon Túl is fog lángolni ez, A' mi most indulatunkon Olly édesen gerjedez* (443/129).
~ (209/80, 454/596), ~' (305/79), *Sír halom* (297/35), *Sírhalomok* (128/1, 424/1), *Sírhalomok'* (299/101), *Sírhalmod'* (403/37), *sírhalma* (373/cím), *Sírhalma* (373/10, 14, 42, 70, 95, 118, 143, 178, 395/cím), *sírhalmai* (210/17), *sírhalmot* (217/11), *sír halmot* (15/11, 204/11), *sírhalmodat* (201/cím), ~ba (193/5, 313/39), *Sírhalmánál* (442/cím), ~ra (193/31), *sír halomhoz* (77/153).
- sírhand fn** (1) Sírdomb. *Harsogjon nevekkel a' hír trombitája, Űljön ~jokon a' nemzet' hálája!* (306/80)
- sírhat i** (1) Lehet sírnia. *Az emberi nemén óh melly méltó jussal Sírhat az érzékeny szív Heráklitussal!* (210/2)
- sírhely fn** (3) Az a hely, ahol vkit eltemettek. *Itt halok meg.*

E' setét erdőben A' szomszéd Pór eltemet. Majd talám a' boldogabb időben Fellelik sírhelyemet (304/67, 435/67).
~e (306/75).

sírkő fn

(3)

Kő síremlék. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott ~ áll magában* (306/40).

~ (337/349), *sírkövére* (388/23).

sírni in

(6)

1. Fájdalomtól, megindultságtól jellegzetes hang kíséretében könnyeket hullatni. *Tőle megfosztattunk, Tsak ~ maradtunk* (299/10). 2. Sopánkodni, panaszkodni. *Szolni vagyis ~ kívánok véletek Hogy keservemnekis tanui légyetek* (176/21).

~ (338/6, 454/721), *Sírni* (212/2, 214/120).

síró mn

(3)

1. Könnyeket hullató. *Óh melly méltán lehet keserű könyveknek Forrásivá válni a' ~ szemeknek* (210/4). 2. Hangzó. *Fűjvén egy ág hegyénn a' kis fülemüle ... Énekel a' vékonyann ~ fészkek körül* (83/26).

~ (397a/275).

sírt Ik: *el~*, *ki*.

sírtos l. syrtis**sírva in**

(15)

1. Könnyeket hullatva. *Fel kiálta, mondván ~: a' szeretet Téged ezen gyászos ágyadba fektetett* (77/277). 2. Bánatosan, fájdalmasan. *Hol a' néma fáknak ~ énekelem, Mint égeti mellyem' a' forró szerelem* (196/35, 380/33).
~ (116/3, 202/82, 304/12, 337/28, 301, 428/140, 435/12), *Sírva* (112/13, 220/20, 257/205, 207, 429/13).

sírván in

(1)

Könnyeket hullatva. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, ~, az egekre átkot* (287/26).

sírvers fn

(1)

Verses felirat síremléken. *Jeles Sírverset készített e' fő vitézünknek Faludi Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája* (267*/18/8).

sisak fn

(5)

1. <Harcban> fej védelmére való, kemény anyagból készült (elől rostéllyal ellátott) fej-

fedő. *Ámor mulattába Egy ~ aljába Nefejejtset ültetett* (98/2). 2. Vki védelmezője. *Míg az élők' földét lakja: Jóvóltod legyen ~ja* (225/153).

~' (306/43), ~ja (238/23), ~okat (413a/502).

sisakos mn

(1)

Sisakot viselő. *'S A' Sisakos vitézeknek kalászi borzadának* (413a/665).

síség i

(2)

Susog, zizeg. *Sísegd tehát utána, Sísegd te gyenge szellő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg engem* (186/45, 46).

sittimfa fn

(1)

A cédrus legnemesebb fajtája mint faanyag. <Ilyenből készült a bibliai frígláda.> *Kinek szent érdemid az Úrnak házába' Hosszas sorral vagynak metzve Sittimfába* (225/82).

sitty msz

(1)

Gyorsan lecsúszik <az ember torkán>. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe; a' Visnyai ist güter Wein, mert a' Sitty* (326/28).

sivákol i

(1)

<Kuvik> hangot hallat. *Hol az elhánytt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik ~ fészkeben* (306/44).

sivatag mn

(6)

1. Kopár, kietlen. *'S te, amott az éles kőszálnak ~ Ormáról zuhogva le szakadó patak?* (219/83) 2. Kiszáradt. *Itt magának edgy kis nedvet nyér a' ~ homok* (413a/82). 3. Nagy kiterjedésű és száraz. *Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatag bogáts borzas árnyékába temeti* (413a/170).

~ (306/95, 413a/742, 418/10).

sívó mn

(1)

Terméketlen. *Elsőben a' durva földet és mostoha dombokat, A' hol ~ agyag vagyon ... Tövis bokrok borítják el* (413a/705).

skarlát mn/fn

(2)

I. mn Világos, élénk, égő piros <szín>. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen öszveillik a' skarlát dolmánnyal* (330/272).

II. fn Skarlát szín. *Vélnéd hogy a' nyalkánn pirosuló sodoma A leg jobb gyümölcsök szép paraditsoma Pedig ha scarláltya szádba ketté*

válík Várt gyönyörűséged mind hamuvá válík (28/3).

skatulya 1. katulya

skeleton (lat)

(4) Csontváz. 'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen (190/80). Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak (213/24).

~ja (454/614), Skeletonnya (201/56).

skíz fn

(2) Vázlat. Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ízek, Te vagy a' remekkép, ők pedig a' Skízek (421/12, 127/12).

skláv fn

(1) Rabszolga. Mások értzen vagy márvánban Bámultassák magokat, Körültük látván nagy számban A' térdeplő Sklávokat (397a/484).

Skorpió fn

(2) Csillagkép. Már a tüzellő Skorpió lábait szébb szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi (413a/41).

Scorpio (413/45).

slepp fn

(3) Ruha uszálya. A sok Slepp, az à la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó (330/85).

Sleppje' (330/1466), Sleppel (336/46).

sleppfarkú mn

(1) Hosszú, uszályos farkú. Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok (330/1998).

slingolt mn

(1) Körülhímzett, díszesen elvart. Alabástrom lába szárát A' ~fodor nyalja (169/44).

smaragd mn

(1) Zöld drágakő. És reá ~betűkkel Juliánát met-szenék (415/5).

smukk fn

(1) Ékszer. Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet (330/1562).

smukkos mn

(1) Ékszeres. Vagy holmi nagy Smukkos katulyát tartának, 'S két frizőr fűsűvel azon dobolának (330/1247).

só fn

(2)

1. Sziksó. Jó föld az is, ... A' mely tulajdon gyepével magát zöldbe borítja, És a' vasat tsipős ~val ösze nem rosdásítja (413a/749). 2. Az, ami ízéssé, élvezetessé tesz vmit. Mihelytt tanátskoztak együtt egy keveset, A' melly is sok szóval, kevés ~val esett (330/1070).

sódar 1. sódor

sodoma fn

(1)

Hamuval töltött alma. (A bibliai porrá égett Sodomában termett legendás alma.) Vélnéd hogy a' nyalkánn pirosló ~ A leg jobb gyümölcsök szép paraditsoma (28/1).

sodor i

(2)

1. (Szél) hajlítgat. Maga a' Kaukaszus bértzenn álló kopár rengeteg Mellyet untalan tör, ~keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ad hasznos gerendákat (413a/993). 2. (Víz) nagy erővel súrol vmit. Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlík le. Sodorja a' kőszikláknak Elmartzonglott tsípejít (397a/705).

Ik: el~, le~.

sódor fn

(1)

Füstölt sonka. Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat (114/102).

Ö: vaddisznó~.

sodrom fn

(1)

Svadron, lovasszázad. Marsal Priám és Simois Miként attakirozák De a' Trója' Sodromi is Bástyát hogy oltalmazák (113/17).

Sofokles 1. Szophoklész

sógor fn

(1)

Sógora lesz Buda városa: (Utalás József nádornak és Pál orosz cár leányának házasságára.) Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Nádorispányjának Ajánl a' Világnak legfőbb birtokossa, És Néki ~a lesz Buda' várossa (337/364).

soha hsz

(48)

1. Semmilyen időben, egyetlen időpontban sem. Kárt az irigy nyelv szerentsédnek ~ ne tegyen (179/3). 2. Semmilyen körülmények között sem. Ki állandó marad, ~ meg nem retten (193/19). Az ütközetről kudartzal Vissza ~ nem tértem (114/113). 3. (Tagadás erősítésé-

re:} egyáltalán nem, semmiképpen sem. *Nem — sőt ~ az illy szerelmes párok Szívét el nem rejtik semmiféle zárok* (77/81). *Meddig tartson ennek széle, és határa, Annak ~ senki végére nem jára* (211/26). *Ezt az emberi ész ~ fel nem járja Bár minden titkoknak legyen nagy búvárja* (204/17, 217/17, 15/17). **4.** *Soha is: sohasem. Nem kell ennek sem zabola sem kantárszár ~ is, Kengyel és sarkantyú nélkül mindent megtesz maga is* (358/49). ~ (1/22, 16/64, 41/12, 162/91, 176/103, 191/26, 205/64, 212/26, 41, 213/53, 217/78, 237/28, 259/268, 269/34, 287/18, 307/91, 310/58, 329/2, 4, 330/575, 580, 1600, 330*/199/1, 333/18, 336/62, 379/71, 413a/431, 494, 454/110, 115, 194, 678), *Soha* (92/158, 114/115, 143/34, 155/35, 169/146, 397a/443, 540).

sójajt i (21)

1. Érzelem hatására mély, hallható lélegzet szakad fel belőle. *Most is azért ~ és dúlfúl magába M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/19). *Sem könyveket nem hullatok, Sem nem sojajtok, jajgatok* (278/6). **2.** *Sójajt vkiért, vmiért, vkit, vmit: vágyódik, áhítzik utána. Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi hány-szor, Értetek hány-szor, 's be' heven sojaj-tánk!* (287/14) — *Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sojajtunk Tégedet* (279/8). *Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak kíván, ~, gyötörődik* (443/6). *Már hát el érkezett a' víg Október is Melly után sojajtott Bakhus ezerszer is* (199/42, 87/22). **3.** *Sójajt vkit: sajnál vkit, bánkódik vki miatt. Én szeretlek, és tisztellek, Én sojajtlak, én öllelek. Istenhozzád!* (454/890) — *A' Királyház' Magzatjáért Álljunk bosszút Tréziáért Kit Hazánk most is ~* (257/53). **4.** *Sójajtvá mond vmit. Vétzy a' Compániának Vesztit látván így sojajt: Óh be boldogok valának, Nem szenvedtek semmi bajt* (317/198). **5.** *Sójajt vmire: bándódik vmi miatt. Lába aladt hever tündöklő ezüstye Mellyre sojajt fel dult sok városok füstje* (9/20). ~ (45/14, 454/6), *sojajtok* (330/871, 333/47), *Sójajtasz* (313/38), *~unk* (454/989), *sojajtnak* (214/45), *sójajta* (244/3), *Sójajtott* (306/122), *Sójajtott* (221/1).

Ik: el~, vissza~.

sójajtani in (2)

Bánkódni. Mit is ér sírni, sojajtani, 'S e' történetemen nyögve keseregni? (454/721) *sojajtani* (460/63).

sójajtás fn (26)

1. Érzelmet kifejező mély, elnyújtott kilégzés. *De a' kéz-szorítás' és sojajtás' heve Sok szépek' szívében nagy pusztítást teve* (330/1305). *Egy homájos felhő lebeg körülötte Ezt a' ~ok gözi sűrítette* (6/18). **2.** Ennek a hangja. *Hány forró ~ok lengettek berkünk tájában* (221/7). *Ejts egy sojajtást mellyedből, És az, mint rózsailat A' szellőn házamig hat* (414/14). **3.** *Sójaj. Bús sojajtással tehát ez Helynek is bútsút adék* (161/22).

sojajtás (77/93, 157/21), *Sójajtások* (303/1, 309/10), *~om* (443/161), *~a* (134/55), *sojajtása* (447/55), *sojajtását* (299/40), *~idat* (428/50), *sojajtásit* (6/7), *sojajtásomnak* (431/40), *~ba* (460/61), *sojajtásomban* (428/97), *~aiból* (162/31), *~on* (220/40), *~itől* (130/17), *Sójajtásaitól* (188/62), *~sal* (63/12), *Sójajtással* (77/104, 170/43), *~ával* (331/35).

Ö: vég~.

sójajtó in/mn (3)

I. in *Vkit ~: vki után vágyódó. Térj meg árva galambodhoz, Téged ~ rabodhoz* (112/36). *sojajtó* (212/50).

II. mn *Bánatos. Majd, ha dombom' megtekinti, 'S hervadt rózsáit rá hinti Két ~ szerető; Ezt mondja: Itt fekszik Ó!* (443/191)

sójajtoz ~ sojajtozik i (12)

1. Gyakran, ismételten sojajt. *Ki boldogabb halandó Mint a' ki nem sojajtoz?* (354/4). **2.** *Sójajtozva vágyódik, eped vki, vmi után. Es-sen szívem' szerelmébe A' kiért sojajtozok* (331/44). *Egy illy hús esőért mennyit sojajtozott, A' kit az izzadság és por bé sározott* (198/37, 86/35). **3.** *Sójajtozva mond vmit. És én így sojajtozok: Óh sok függ a' fátomoktól Ez élet útján, óh sok!* (397a/602). **4.** *{Szellő:} fűjdogál. Halld csak, Lillám! mi bágyadt szellő Sojajtoz fenn az ágakon* (446/10). *Sojajtozik* (148/42), *Sojajtozok* (186/31), *sojajtozom* (305/58, 324/12), *sojajtozol* (420/12), *sojajtoztam* (235/21).

sóhajtozás fn

(4) Ismétlődő sóhajtás. *Még Szerencsy' Özvegyétől, Bús hang jön sírom' szélétől, És igaz ~ (454/898). sóhajtozások (347/25), Sóhajtozások (170/17), sóhajtozásim (446/13).*

sóhajtozva in

(1) Ismételten sóhajtva. *Rólok 's Hazájokról mindent Sóhajtozva elkérdezett (244/40).*

sóhajtv in

(2) Sóhajtozva. *Midőn az éjt sohajtv Virrasztom, Ámor így szól (344/6). ~ (139/77).*

sóhajtván in

(2) 1. Sóhajtás közben mondván. *Akkor sügjátok-meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sóhajtván szép Nevét Itt e' kis patak ere' megett! (172/29)* 2. Szomorkodva. *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván (214/23).*

sohase¹ hsz

(1) Soha ne, semmikor se. *Egek! már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férfi soha se feküdjék mellettem? (330/754)*

sohase² hsz

(1) Sohasem. *Tsak haszontalanra 's rosszra soha se költ (202/126).*

sohasem hsz

(10) Soha, semmikor sem. *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt (258/74). ~ (233/8), soha sem (60/2, 330/575, 1328, 379/94), Soha sem (202/127, 413a/380, 460/77, 82).*

sohol l. schol**sohonnai mn**

(1) Mihaszna. *Báró von Nichts a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3).*

sok szn

(634) 1. Nagy v. kelleténél nagyobb mennyiségű, számú. *Sok boldogtalannak te lész édes Atyja, Éretted könnyeit ~ árva hullatja (259/223–4). Harmatos völgyek, lapájok, Hol ~ ezer virág leng! (397a/12) — Óh ~ függ a' fátumoktól Ez élet útján, óh ~! (397a/603–4) — Sok gyémánt*

jelek elvesztek, Léthét ússzák ~ kerestek, Sok oszlop a' porba ül (415/26). 2. Hosszú tartamú, gyakori. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, ~ bús óráról Oszlatván a' felleget (397a/935). 3. Nagy érték, haszon. Óh haza! tartozol azoknak melly ~kal, Kik néked szolgálnak ilyen magzatokkal (212/37). Bár égből a' segedelem Küldessék, nem ~at a' tész (41/9). 4. Sokak: számos ember. De majdan végtére Sokak kérésére Meg szán Juno bennünket (32/38). Szemeim e' Házban még ~akat lelnek, Kik vitézi nevet méltán érdemelnek (259/97). 5. A szóban forgó személyek közül sok. Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon ~, A' kikkel az égnek vagytok már adósok (210/31). De ~nak e nevet tsupánn azért atták Mert külömbenn őket meg nem gyilkolhatták (80/5). 6. Sokat: sokáig. Vártam, ~at vártam, azt nem mondhatjátok; Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok? (330/757) 7. Sokat: sokszor, gyakran. Bár mind kettőt kérte ~at, De ők nem hagyván álmokat Végre így fakada ki (114/221). Én is azért, bátor Pindus zöld halmára Erőtelen Músám még nem ~at jára El kezdem énekem (67/6). 8. Sokba(n): Több szempontból. Sokba megbántottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az átkozottak (330/819). Te vagy példája a' Trónusnak ~ba (377/25). 9. Sokan: sok személy. Erre ~an rá állának, Látván hasznát tanátsának (114/508). Sokan ~ akadályt 's leseket keresnek (188/14). 10. Sokra megy, gyűlik: van belőle bőven. Vagy pedig ha ~ Úr, módja lévén benne, A' Múzáknak szíves áldozatot tenne, Mellyből a' Poéta eggy kevés részt venne: De nálunk ez a' szám még nem ~ra menne (245/36). Légyen dühösségedbe vég, Mert a' te bűnöd ~ra gyűlt (257/148). 11. Sokra megy vkivel: jól jár vele. De nem ~ra megyünk az ilyen vitézzel (268/48). 12. Sokra nézve: sok tekintetben. Az Igali Népek vezére volt Etse, Kinek ~ra nézve lehetett illy betse (330/138). 13. Sokkal: jóval nagyobb mértékben. Az Úr-nak ~kal kedvesebb, A'ki kőszívű, 's kényesebb (309/33). A rózsákon által fénylenek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái (139/26).

soká hsz

(19)

1. Sokáig, hosszú időn át. Légy ~ részese a'

szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak (67/27). Éljen ~ az Asz-szonyság 's egész Familiája (310/68). **2.** Sokára, hosszú idő múlva. Soká jön erre Lilla, A' hitszegő ~ jön (351/1–2).

~ (26/34, 92/100, 217/101, 231/43, 257/89, 259/176, 310/46, 55, 358/43, 413a/1037, 443/209), Soká (92/240, 114/975, 259/340, 357/82).

Ö: nem~.

sokáig hsz (26)

Hosszú időn át. 'S ő mint gyerek, ~ Veszteg maradni nem tud (185/115). Ah éljen e' ditső Pár, Éljen, ~ éljen (259/286).

~ (73/20, 22, 204/44, 210/82, 225/93, 231/155, 233/35, 266/33, 33, 308/55, 310/49 49, 50, 326/57, 336/8, 66, 342/29, 400/17, 428/192, 454/470, 454a*/256/13), Sokáig (74/22, 170/50, 413a/707).

sokall i (2)

Túlságosan soknak tart vmit. Mikor a' világ-nak Lármáját ~om, Kevélynek, fösvénynek tsörtetését hallom (200/35).

~om (309/80).

sokallani in (1)

Túlságosan soknak tartani vmit. Siralmod' bő áldozatját Kezdte már ~ (428/12).

sokára hsz (13)

1. Hosszú idő múlva. Míg tüzes szemem ~ Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldaltt reá tsapott (134/37). Végre, de ~, juss el az egekbe (215/150). **2.** Sokáig. Mint Nestornak, élted terjedjen ~ Végre fogadjon bé az ég ditső vára (75/15). **3.** Hosszú idő óta. Mikor már ~ A' föld határára Már ár víz nem érkeze (32/1). **4.** Későn, késve. Jössz már? — de ah ~ Jöttél, ki múlok imhol (186/53). **5.** Hosszú időre. Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni ~ (213/64).

~ra (161/27, 214/16, 217/44, 218/18, 317/262, 337/93, 447/37).

sokaság ~ sokság fn (8)

1. Embertömeg. Négy milliárd ember; felséges Társaság! Hamarább vét négy öt, mint illy nagy sokaság (454/360). **2.** Szervezetlen tömeg. Teremtettél állatot, hogy egy önként való Sokaság mozogjon, legyen élő 's haló (454/

660). **3.** Vminek a ~a: az a tény, hogy vmiből sok van. Midőn az esztendők el múlt sokasága Miatt a' földre hull el száradott ága (214/7). A' ki esztendők' sokságát Élmi méltó volt, Alig érte ifjúságát, Véletlen megholt (299/14). **3.** Sokasággal: bőven, nagy mennyiségben. Mert köztők Laurust terem a' föld nagy sokasággal (42/5).

Sokaság (259*/207/cím), sokasága (214/49), sokaságot (114/568), sokasággal (215/14).

sokasodik lk: meg~.

sokfejú mn (1)

Aminek több feje van. És felkeveredvén a' népnek sepreje — Egy sokfejú Monstrum, mellynek még sints feje (337/32).

sokfelé hsz (1)

Sok helyen. Nagy lélek! örömet sietnék velek, De lám tőlem messze és ~ vagynak (452/49).

sokféle mn (8)

Sok különféle, különböző fajtájú, minőségű. Öltözik magára sokféle maskarát, Ugrós kozák tántzra billegteti farát (197/31, 85/31). Fel fegyverkezik fejenként Az egész militia, ... Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek, Puskák, ágyúk, mozsárok (114/355). ~ (188/78, 267*/19/11), sokféle (123/52, 202/108, 454a*/256/11).

sokképpen hsz (1)

Többféle címen. Nagyobb sorsra ugyan ~ Tarthatsz te, Lilla! méltó just (379/73).

sokszor szn (32)

1. Több ízben. Míg élünk, bennünket ~ meg rontanak (210/40). **2.** Gyakran. Van még nagyobb ennél, mert ~ ki hat a Roppant országokra a' pusztító tsata (215/67). A bajt a' bánatot ~ el kell üzni (29/8). ~ (68/22, 75/10, 76/7, 213/75, 215/27, 271/2, 309/31, 330/1784, 2007, 377/35, 413a/840, 431/13, 433/41), Sokszor (76/1, 3, 5, 111/101, 272/15, 18, 276/15, 278/15, 309/41, 42, 330/55, 57, 779, 405/14, 413a/194, 454/481).

sokszorozván lk: meg~.

solennis (lat) (1)

Ünnepélyes. Az ütközetek után ~ örvendező pompát tsináltak vitéz elejink (267*/13/1).

- solennitas** (lat) (1)
Ünnepség. *Midőn én egy olyan solennitásra, a' millyen a' boldogúlt Rhédeiné Asszonyóságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam matériául* (454a*/256/1).
- solenniter** (lat) (2)
Ünnepélyesen. *Harmadszor, valakik most is nőtelenek, Minket ~ mind megkövessenek* (330/1148).
~ (267*/13/14).
- sólyom** fn (1)
Hegyes szárnyú, gyors vadászatra idomítható ragadozó madár. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészkébe Gyáva banka száll* (246/35).
- somfa** fn (2)
A som fájának kemény, szívós anyaga. *A' kemény hadi szerszámot a' ~ból készítik* (413a/1000).
Somfa (413a/559).
- Somogy** fn (30)
Helynév. (A Dunántúl déli részén fekvő megye.) *Ezért olly gyönyörűk a' ~' Dámáji, Mert ők a' Gráziák' igaz Copiáji* (330/2037).
~ (306/251, 262, 270, 282, 300, 330/118, 330*/137/7, 330*/140/9, 330*/146/2, 330*/148/3, 334/13, 23, 336/54), ~' (306/119, 169, 234, 238, 330/43, 403), ~ot (357/28), *Somogy-nak* (306/310, 307/89, 330/168, 330*/137/8), ~ba (314/42, 330/34), ~ban (330*/188/11, 330*/192/1, 334/cím).
- somogyi** mn (2)
Somogy megyében élő. *'S ímé-ímé ott találom A' Somogyi Szépeket* (307/56).
Somogyi (330/162).
- somogyias** mn (1)
Somogyra jellemző. *Akkor a' jó Lendvai ... húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyi-assabb túst* (310/27).
- Somogyság** fn (3)
Somogy megye területe. *Boldog Pár! Sokat kerestem Párodát a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Mássod' a' ~ban* (307/32).
~ban (428/119), ~on (330*/148/1).
- somogysági** mn (1)
Somogy megyei. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/8).
- Somssich** fn (1)
Családnév. *Méltóságos királyi tanácsos ~ Lázár Úr ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. kamarás ő nagyságához* (445/cím).
- soproni** fn (1)
Sopron határához tartozó. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatják az Ikvát* (432/81).
- sor** fn (67)
1. Személyeknek, tárgyaknak egymás melletti v. mögötti elhelyezkedése. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy szabad legyen ~ba A' több rabokkal menni* (205/19, 16/19). *A' szárnyi könnyű nép akként fordulhasson, Hogy minden ~t 's rendet zavarba hozhasson* (330/1200). *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metsző kés nem kell már Bár a' lankadt vintzellér a' ~ végén dudolva jár* (413a/965). 2. Összetartozó személyek összessége. *Megholt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élvén az élők ~ában* (217/86). *Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űtették a' Hatvan Személyek' ~ába* (222/34). *Már látom a' fényes Ditsőség' várába Mint mentek bé elhúnytt Őseink ~ába* (259/122). 3. Írásjegyek, betűk vízszintes sora. *Míg az el-vesztett bődögság kárait énekeli, Rettenetes gondolattal van minden ~a teli* (216/16). 4. Tárgyak, dolgok, jelenségek nagyobb mennyisége. *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok ~a, Óh véghetetlen Valóság!* (397a/854) — *Tán egy ~ zálogot addig kiválthatunk* (330/616). 5. *Vkin van a ~: ő következik. Komám Uram subscribállya Kegyelmeden már a' ~* (92/135). 6. Egy ~t: meglehetősen sokat, jócskán. *És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy ~t ihassunk* (438/52). 7. Sorjában, ~ra, ~ral, ~jával: egymás után, sorban. *Őszvejárt ~jába minden Várme-gyékét* (330/28). *Mihelyt az oszlophoz köze-lőbb eshettem, A' darab köveket ~ra nézeget-tem* (237/96). *'S fejet hajtván minden vendé-ginek ~ral* (330/354). *Ezek így folyván ~jával* (231/79).

~ (330*/188/6), ~a (3/10), ~aid (397a/1138), ~t (199/106, 239/162, 415/50, 438/44), ~át (376/8), ~ba (112/26, 217/148, 236/25, 239/32, 241/21, 306/110, 413a/811), ~okba (161/1), ~ába (162/100, 249/39, 288/44, 413/32, 413a/28), ~jába (69/16, 259/351, 330/381, 413a/586, 798), ~ban (237/39), ~ában (299/75, 454/296), ~jában (237/88, 259/523, 307/60, 415/41), ~ból (2/9), ~án (298/11), ~ra (213/74, 330/1463, 413a/955), *Sorra* (15/16, 114/978, 204/16, 217/16), ~ára (12/17), ~ral (220/46, 225/82, 330/1229, 397a/435, 893, 413a/809, 813, 433/47).

sordidus (lat)

(1) Gyalázatos, hitvány. Méltatlan panasz az, hogy Nemzetünkben Metzésások nintsenek; vagynak igen is, csak az Íróink vagy importunusok ne légyenek, vagy ~ok (330*/188/9).

sorocska fn

(1) Rövid írott szöveg. Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sírtam, És alá ez egy sorotskákat írtam (237/138).

sorompó fn

(3) Akadály, korlát. Kik is kiszegezett pagnétall kiálltak, 'S tujókkal eleven Sorompót tsináltak (330/1318). ~ját (238/71), *Sorompónak* (330*/180/1).

sors fn

(58) 1. Életkörülményeink szükségszerű alakulása. Bár szemét rád a' ~ mosolyogva nyissa, ... Ne hidj neki, ne hidj (191/1, 55/1). A' ditső virtusnak ilyen ellensége A' változó ~nak egyenlensége (78/10). 2. Vki életének kedvezőtlen, súlyos alakulása. Bús ~omat kesergem én, 'S a' szép Katát (333/69). Egy Leánykám' 's egy Barátom' Sorsa vérzi szívemet (376/4). 3. Vkinek, vminek életkörülményei. Édesim! Dorottya nekik így beszélt: Sorsom, keserűség, 's tiétek köz vélle (330/936). A' hol a' szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az emberi ~ megsirathatatlan (313/70). Óh szomorú ~a Egy szép Megyének! Hol a' Magyar lelkek Megvetve heverének (334/40). 4. Az emberek életét irányító hatalom; végzet. Ím, kit a' ~ eddig annyit hánya, Partod' ellenébe ül (435/3). Itt fetreng azok közt, kiket a' ~ vélle Az élet kinjára méltóknak ítélle (453/17). 5. Égi ~:

menyei, fenséges dolog. És égi ~ az ifjú, a barna fürtös ifjú Lágý karjain szeretni (373/47).

~ (162/6, 201/37, 295/15, 366/5, 374/58, 453/149, 456/76), ~' (337/274), *Sors* (304/3, 379/61, 387/2, 433/61, 445/11), *Sors'* (367/8), ~om (428/111, 430/42), ~om' (304/31, 435/31), *Sorsom* (16/39, 460/95), *Sorsom'* (205/39), ~a (379/102, 416/11), *Sorsa* (258/72), ~unk (295/28), ~ok' (315/13), ~ot (148/58), ~omat (428/78), ~odat (299/67), ~át (111/35, 428/159), ~unkat (330/980), ~odba' (259/455), ~okon (376/12), ~án (298/24, 313/15), *Sorsán* (288/50), *Sorsánn* (244/4), ~otokon (259/147), ~ra (379/73, 454/178, 558), ~ára (313/9), ~ához (454/378), ~okhoz (330/980), ~oddal (267/5), ~ával (453/152).

Ö: bal~, vak~.

sorsos fn

(2) Része vminek. Örül, hogy ~a lett bóldogságának (214/69). Volt az arany világ, Mellyben az Égnek ~i a' szelid Emberhez is bészáltak (439/10).

sortánc fn

(1) A táncrendben következő tánc. Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leirjon énekem (330/500).

sorvad i

(1) Gyengül. Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene ~ (395/20).

Ik: el~.

sorvadó mn

(2) 1. Gyengülő. És ~ beteginket Eróddel élesztgeted (390/11). 2. Vesztesre álló. Rózsím, a' ki ~ ügyemnek Még egy élesztője volt, Rózsím is, jaj, gyászos életemnek Fájdalmára már megholt (304/36).

sós mn

(7) Sót tartalmazó. A' ~ és a' kövér részettskék meg gyűlvén Föld' színén maradnak (201/61). És ahol hegy volt 's liget Fenéktelen ~ tengerek fakadtak (288/36). ~ (10/13, 162/29, 327/34, 454/619), *Sós* (413a/770).

sose hsz

(2) Sohasem, semmikor sem. Itt csak a' remény' játéka Áll a' Való helytt elő, Boldogit pusztá

árnyéka, Maga hozzám so'se jő (397a/608).
soh'se (239/206).

sovány mn (14)

1. Olyan (ember, állat, testrészt), amelyen nincs elég hús- és zsírréteg. *Barmaim, jaj, be' ~ok Elfogyott a' takarmányok* (389/21). *Úl pénzes ládáján ~ ábrázattal* (6/5, 189/11). *Horgas lába tittyen-totytan: Sovány fara egyvet lottyan* (339/4). 2. Kevés tápanyagot tartalmazó, terméketlen. *El-aszott mezejét zsíros ganéjjal kövérittse, Vagy lúgos hamuval ~ földet beterítettse* (413a/94). *Némellyeket köves sziklájából raka Bölts Uliisszesének a' ~ Ithaka* (237/100). 3. Esőt nem hozó (szél). *Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Torokot mellyet terhelő Huruttal kerül elő* (389/7). 4. Meg nem fogható, pusztá, üres. *E' Szóra karjaim kinyúlnak, De csak ~ homályba hullnak* (302/20). 5. Csekély értékű, egyszerű. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni neked már; Kit mindennapos tónussal Férjed morog, úgye bár?* (392/25) ~ (244/32, 330/906, 405/2, 453/182), *Sovány* (453/201).

sóvárgó mn (2)

Erősen vágódó. *Olly sárgák ortzája' sovárgó gödrei, Mint aranyjára vert királyok' képei* (189/15, 6/13).

sózó lk: meg~.

sör l. ser

sörény ~ serény (6)

Ló, oroszlán nyakán nőtt hosszú, dús szőrzet. *Déltzeg nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnek, fennyen nyerítnek* (397a/150). *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára* (453/31). *serényje* (256/15), *serénnye* (82/17), *Serénnye* (452/59), *serénnyel* (397a/675).

sörje fn (1)

Cserje; fekete gyűrű. *'S a' Pinty hegyes fütyöt tézsen Egy ~' tetejibe'* (397a/752).

sőt ksz (103)

1. És ami még több, és azon felül. *Hát a' világnak illy bolondja sok van é? Hogy ne? ~ a' világ az illy bolondoké: Sőt már a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, már azt tartják annak* (194/38). *Stu-*

tzot-is, ~ mindenünket Néktek adjuk (257/132). 2. Épp ellenkezőleg. *Én így kötelezvén magam, hogy rontója Nem leszek, ~ inkább megnagyobbítója* (239/148). *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, ~ azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák* (310/7).

sötét l. setét

sötétedik l. setétedik

sötétes l. setétes

sötétít l. setétít

sötétlő l. setétlő

sötétség l. setétség

sötétül l. setétül

sövény fn (2)

Vesszőből, gallyból font kerítés. *Sövényt is szükséges fonni* (413a/914). ~ (340/2).

spádé fn (1)

Keskeny, egyenes, kétélű kard. *Ser'gemmel meg tézsem néki Parádémat, Nyalkán fère vágom, 's el tévén ~mat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79).

Ö: főköto~.

Spalding fn (2)

Családnév. (Johann Joachim Spalding (1714–1804), teológus filozófus, a felvilágosodás jelentős képviselője). *Böltsség baráti! kedves ~om és Hirzelem, Kik által zöldellett nedves Ködje közt a' múltt telem* (397a/930). ~hoz (397*/76/16).

Spalier (ném) (1)

Sorfal. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák melly szép hadi rendbe ragyognak* (400/74).

spanische (ném) (1)

Spanische Reiter: spanyol sorompó. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni* (330*/180/4).

spanyol mn (1)

Spanyol származású. *Donna Olympia, egy nagy familiából való, de szegény és büszke*

Spanyol Úri asszony a' Holberg' egyik Vigjátékjában (330*/203/2).

Spanyolország fn (1)

Helynév. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el* (313*/101/2).

spárga fn (1)

Konyhakerti növény. *Antecessoroddal egyél ~t 's paréjt* (233/60).

spártabéli mn (1)

Spártában élő. *A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabélielk ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak* (267*/12/1).

spártai mn (1)

Spárta szolgálatában álló. *Ha régen érzette a' hadi Poézis, Neszet a' sanyarú Spártai vitéz is* (267/20).

Spartak fn (1)

Személynév. <Spartacus, az i. e. 73-i rabszolga-felkelés vezére.> *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, ... Sem a' fenekedő Porszenának tábora, Sem Kapuának irígy virtussa, se bajnoki ~, ... sem töre még meg* (327/5).

specifice (lat) (1)

Egyedüli érvénnyel. *A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötteseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/89).

sperkhiusi mn (1)

Sperkhius folyó mentén levő. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzeiktől béborongolt Táiget?* (413a/1042)

Spezerei (ném) (1)

Fűszer. *Ausländische Specerey kivált Deutsche* (267*/14/3).

spion fn (2)

Kém. *Sok Gavallér pénzt is adott a' Spionnak, 'S kitudta bibéjét a' szép Kisasszonnak* (330/1307). *~t* (238/32).

Spira fn (1)

Helynév. <A Rajna melletti Speyer német város latin neve.> *...borzasztó, hanggal riadoznak az erdők Spira között, s a' hegyek' barlangjai rábömbölnek* (253/37).

spiritusz fn (2)

Szellem, tehetség. *Múzsá! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd harsogjam Enniussal*

A' Vitézek Fegyverit (317/26).

Spiritussal (330/19).

Spitzberg fn (1)

Helynév. <Spitzbergák, a ma Svalbard szigetek néven Norvégiához tartozó szigetcsoport az Északi-Jeges-tengerben.> *De lelkünk tovább is egymás körül léssen. Bár én nyomorogjam ~' havassain, Te lakjál a' festett Hottentót' partjain* (63/21).

Spitzbube (ném) (2)

Csirkefogó. *Ellenségnek tartjuk az asszonyi Klubot; Magunk közt egyet sem esmerünk Spitzbubot* (330/1154). *Spitzbubot* (330/1151).

Splényi fn (1)

Családnév. <~ László tábornok (1726-?).> *Eszterházy, Pálfi; ~ és Mészáros, A' kiknek hírével már bétölt sok város* (267/195).

spongyagége fn (1)

Torok, amely jól nyeli az italt. *Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongya gégét?!* (340/4)

Springer (ném) (2)

Ló, huszár. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban* (330/539).

Springer (330*/154/5).

sróf fn (1)

Csavar. *Ezek (a rákok) oldalaslag mennek, 'S Tsontból vagynak egészen, A' melyekből tekingetnek, Nyakok egy ~ot téssen* (114/990).

stáció fn (2)

1. Pihenő. *Az áldott Országba Somogyba bé-ére. Löllén egy Státiót tsinálván magának, Igyekszett a' Lengyel Urak' Tótijának* (330/35). 2. Hadállás. *Mert vakmerők a' Státió, Bár egy egész Batálion Isten mennyen ellenek* (114/620).

staféta fn (1)

Gyorsfutár, hírnök. *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/292).

stájer fn (1)

Egyfajta tánc. *Végezván a' Lengyelt, Stájerlen forognak, A' Szála' közepén tipegnek, topognak* (330/545).

Stámbul I. Sztambul**statua** (lat)

(1)

Szobor. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' bajuszos ~k melly szép hadi rendbe ragyognak* (400/75).

státus fn

(3)

1. Állam. *'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává fogadta Jesse' zömök fiját* (337/373). 3. Országgyűlési karok, rendek. *'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clerikusok Magokat össze tsapták* (92/218).

Státusokhoz (114/293).

Ö: isten~.

status (lat)

(1)

Ordine statuto: amint határozottatott. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem, Mivel Ordine Statuto A' Papi rendet teszem (92/185).

sterc fn

(1)

Vízzel s zsírral feleresztett lisztből v. krumpliból pirított ételféle. *Nézze csak a' Tens Úr, millyen ez a' mente, Nánika a' Stertzel ni hogy összevete* (330/1674).

Stich (ném)

(1)

Szúrás, döfés. *Króte nemes lelkű vala, Szégyenletébe meg hala, Hogy rajta illy Stikk esett* (114/664).

stikkolt mn

(1)

Stikkelt, hímzett. *A' leg szebb ~ ruhába Könynyen öltözve láttzott* (231/111).

Stíria fn

(2)

Helynév, Stájerország. *Már leng a' lármától Stiria' erdeje, Ki van már néktek is szabva a' hartz' helye* (267/41).
~nak (268/63).

stíva (lat)

(1)

Ekeszarv. *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát! ~t adjon néki Bayer* (227/14).

stóla fn

(1)

Papnak bizonyos egyházi szolgáltatokért fizetendő díj. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az idén kevés a' ~ja* (330/1830).

strapácia fn

(1)

Fáradtság, vesződés. *'S katona-dolog kiállni Fiam, a' strapáziát* (368a/124).

straszburger fn

(1)

Egyfajta tánc. *Jártak Galoppát, Straszburgert, Hanákat Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/551).

stratagéma fn

(2)

Hadi fortély, csel. *Opor, hogy már végét vesse a' tsatának, Egy új ~t gondolt ki magának* (330/1440).

~ (114/136).

strázsa fn

(7)

Ör. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149).

~ (239/39), ~k (239/246), Strásák (77/127), Strásálya (77/69), strásákat (77/122), Strásának (239/135).

strázsál i

(5)

1. Öríz. *A' Duna és Száva tégedet szolgáltnak, Szervia' és Hazánk' hegyei ~nak* (79/8). 2. *Vmi ellen ~: ellenáll vminek. Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen ~nak* (72/26).

strásájja (83/44), strásállya (77/70), ~ják (239/4).

strázsáltatik i

(1)

Vigyázó, őrködő szolgálatot teljesít. *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szabátskába elől ~* (239/36).

Streibig fn

(2)

Családnév. <Győri nyomdász család; Bizonyára ~ József.> *Éhel vész el Uram minden Typographussal* (314/41).

~ (314/17).

Stricknadel (ném)

(1)

Kötőtű. *Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokolnádel* (330/1235).

strikkolt mn

(2)

Hímzett. *Zöld selyem ~ ruhája; Édes hangja lelket ér* (317/213).

~t (330/159).

strimfli fn

(1)

Harisnya. *Vesse le azott ruháját 'S szárassza meg mindenét, Strimflijét és Vigannóját* (231/413).

strimfligaland fn

(1)

Harisnyakötő. *Strimfli-galandokkal jól hátra-*

köttetvén, Két kezét, 's Drabantok között kísértetvén (330/1615).

strimflikötő fn (1)

Harisnyakötő. *Hímen eloldotta a' békót lábain, 'S a' Strimflikötőket eltépte karjain* (330/1640).

Strymon fn (2)

Víznev. <Sztrümon, határfolyó Macedónia és Tracia között.> *Orpheus secedal ~ mellé* (465/22), *Strimon* (413a/135).

Stuck (ném) (1)

Gipszvakolat. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge, És tsak zsenge Csurgói Stuk* (336/77).

Stutz (ném) (3)

Stutzen, karabély. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stutzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1963). *stutzot* (257/124), *Stutzot* (257/132).

Stutzer (ném) (6)

Piperkőc, ficsúr. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kotyfity stutzerrel* (197/96). ~ (330/533, 368*/23/3), *Stutzer* (231/9), ~en (330/2008), ~ektől (238*/143/4).

stutzpattogás fn (1)

Karabélylövés. *A' kemény ~ra Omlott a' sok Frantz rakásra* (257/121).

Stuwer fn (1)

Családnév. <A híres bécsi tűzijáték-készítő család valamelyik tagja.> *Ellobban Stuwer' remekje 'S a Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül* (415/28).

Styx fn (7)

1. Az alvilág határfolyója. *A' ki halhatatlan nevet tsak azért érdemele, Hogy fegyvere által a' Stüks vendégi száma tele* (216/78). 2. *A ~re esküszik: életére-halálára esküszik. A' Stiksze esküszöm meg, Hogy minden izing e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/85). ~' (330/928) *Stiksz* (413a/253), ~nál (380/81), ~nél (195/28, 196/83).

Su fn (1)

Békanév. *Major de ~ meg pillantván A' Bürbő*

harmintzadját, A' tó felé el illantván Oda hagyá századját (114/721).

sub (lat) (1)

Alatt. ~ (27/cim). L. **lateo**.

suba fn (1)

Gyapjas juhbőrből készített, ujjatlan, hosszú köpenyféle. *Ki kergetett, 's lelúgozá Subámat is* (333/32).

subjectum (lat) (1)

Alany. *Látta, millyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/431).

subscribál i (1)

Aláír. *Komám Uram subscribállya, Kegyelmeden már a' sor, Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor* (92/134).

successu (lat) (1)

Pro animis mortuorum Et pro sucessu suorum: az elhunytak lelkéért (lelki üdvéért) s a saját sikerükért (92/292–3).

successor (lat) (1)

Örökös. *Azomba a' Successorok Tzivódnak a' Thronuson* (92/78).

suffixum (lat) (1)

Végződés, toldalék. *Kivált hogy a' só és só ~ok mindég helyet-jelentő szókhoz ragasztódnak* (330*/197/6).

súg i (5)

Suttogva, titkolva mond vmit. *Öszve ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjánn ürmös panaszoikat sugnak* (77/114). *sugják* (453/174). — ~d (426/11), *Súgd* (441/13), *Súgjátok* (231/37).

Ik: meg~.

sugall i (3)

1. Gondolatot, szándékot kelt vkiben. *Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most ~ legtöbbet ártatlan Szépembe* (196/92, 380/90). 2. Sejtet. *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót ~ a' Poetai lélek* (213/114).

sugallás fn (1)

Ösztönzés, indíttatás. *Mikor immár docte voltak Tsak komáztak egymással, Ezer Kánont is koholtak Isteni ~sal* (92/298).

sugár fn (53)

1. Fénysugár. *Fel hágott már a' nap a' dél hév*

pontjára Egyenesenn omlik le felé sugára (196/2, 380/2, 84/2). *Ti, kiknek megtsaltt lel-kére Az öröm' fénye közül, Mint a' tél' felhős éjjére Egy vig sugár sem derül* (397a/80). **2.** Sugárzás. *A' barmokat csak a' vig Tavasz ~a Ébreszti fel nemek szaporítására* (453/115). **3.** Esti fény. *Jövel felénk hús szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! Ketségtető sugáradonn Vénusz' Szerelme jár* (230/3). **4.** *A szem sugara: tekintet. Mennyei sugárral ragyogtatta szemét* (188/49). **5.** Folyadéknak vékonyabb nyaláb-ban kilövelő tömege. *Ha a' Felhő sok vak ~t vér ki reggel magából Halványon jön ki a' Hajnal Tithon rózsás Ágyából* (413a/450). *Azért mert az Urak mind tsak kákompillik! Magok eltsergetik másutt sugárjokat, 'S itthon még tsúfollják a' szegény Lyányokat* (330/1123). **6.** Karcsú, nyúlánk, sudár. *Már tzedru-sa szép testednek Öles törzsök, nem sugár* (392/46). *Szép ~ok lábad egyenes szárai Még szebbekenn járnak a' Szarvas borjai Sugár derekadat ne tsudáltasd vélünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (61/23). **7.** *A virág orcájának sugara: a virág szépsége. Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széllýelhintvén ortzájának Aranyos sugárait* (397a/412). **8.** *Mennyei ~ral fénylik: ragyog. Mennyei sugárral fénylett ábrázattya* (225/54). *Sugár* (254/23, 298/15), *sugárok* (10/3), *~a* (77/50, 142, 81/16), *sugára* (137/19, 220/8, 397a/137, 454/926), *sugárai* (114/1011), *~i* (4/3, 77/106, 200/3, 299/115), *sugári* (397a/553, 412/12), *Sugári* (175/12), *sugárt* (307/100, 397a/490), *sugárát* (38/2), *~ait* (222/3), *Sugarait* (81/11), *sugárait* (123/36, 298/8), *~it* (162/38), *sugárit* (86/4, 198/4, 203/11), *Sugá-ritoknak* (439/9), *sugárokból* (397a/1118), *sú-gárinn* (216/8), *sugárral* (428/21), *sugároddal* (456/1), *sugárával* (259/227, 397a/641), *sú-gáriddal* (390/14), *~ival* (3/4, 83/12).

Ö: nap~.

sugáros mn

(1) Hosszú. *Psythiai jó Asszúnak, a' Nyúl szöllő ~, Melly a' lábra tekergőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

sugároz ~ sugározik i

(3) **1.** *Fénylik. És most tsak egy világos Ködből*

sugározik (137/18). **2.** Csillog. *Sugározik lo-ván gazdag brilliantya Az oltsó aranyat meg vetéssel szántya* (25/25).

sugároz (313/47).

sugárzó in

(1)

Egyenes. *Úgy látszik, mint a' hegy tetején épít-tett Fejér kastély előtt sorba ki-terített Palma vagy jegenye kartsú derekával, Jádzi levelével, sugárzó ágával* (239/34).

sugárzott Ik: ki~.

sugdós i

(2)

Suttogva, titkolózva közöl vmit. *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgot ~ott* (231/476).

~na (239/73).

suhan i

(3)

1. Alig hallhatóan v. nesztelenül halad, repül. *Etse Ur' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé ~ két Fraj, 's mikor nem vigyázott, Szájából az égő pipát kitekérték* (330/1702). *Suhan ki-terjedt szárnyakkal A' völgybe egyenesen* (397a/833). **2.** *Idő* gyorsan halad. *Örökké-valóság keblében A' Századokat számlállya Mellyek kedve mellett sietve Suhannak* (53/11).

Ik: be~, el~.

suhanásképpen hsz

(1)

Suhanva. *Kinek Jenei Ur Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/48).

suhanc fn

(1)

Serdülő fiú. — ... *ma már Száz Dentmagyart is porba dűjtne Holmi suhantz gyerek egy kanóttzal* (418/80).

Ö: olajfa~.

suhanefonás fn

(1)

Vesszőfonat. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni Nagy tseppek fognak a' suhantz fonásinn szivárogni* (413a/779).

suhanó Ik: el~.

suhanva in

(1)

Kecsesen lépkedve. *Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak oldalvást ~ lejtene* (330/492).

suhanván Ik: be~.

suhog i

(5)

1. Susogó hangot ad. *Megindul a' sereg; a'*

selymek ~nak, A' pádimentomon a' tzipők to-pognak (330/1231). **2.** Halkan susog. *Halgasd, óh szép! ha! — mi bús szellő Suhog a' gyenge ágakon* (130/14). *Bársony szín hajai a' szélről ~nak* (256/29, 82/31).
~nak (330/86).

suhogó mn (3)

Olyan, ami suhog. *Egy ~ patak fojdogál árka-ban* (77/134).

Suhogó (4/23, 200/23).

sújt i (1)

Anatémát a fejéhez ~: kiátkozza. Egy nagy mennykő Anathémát A' Báltya fejéhez sújt (92/175).

Ik: hozzá~.

sújtás Ö: arany~.

sújtó mn (1)

Fenyítő, büntető. *Igazság Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, ...Ha azok kik ~ páltzádtól nem félnek, Veretlen ma-radnak, sőt még vígan élnek* (454/119).

sújtoló mn (2)

1. Gyötrő. *A' betegségeknek sujtoló kínnyai Nem lehetnek itt az irtózás okai* (213/81). **2.** Fenyítő. *Kivált három Héttől fogva Jehovának Sujtoló kezei rá sullyosodának* (222/52).

Sulzer fn (2)

Családnév. (Johann Georg ~ (1720–1779), berlini tanár filozófus.) *Sulzer bévezetése e' képzelődési világba Mellybe az izlésnek felséges Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklének* (348/8).
Sulzer (348/2).

súly fn (6)

1. Nehéz tárgy, teher. *A' föld nyög a' roppant táborok sullyától* (337/49). *Már nyögjön Tul-kom be vágott Ekémnek a' sullyától* (413a/53). **2.** Vminek nehéz, terhes volta. *Vigasságnak, fájdalomnak, Szerelemnek embere, Istenhoz-zád! Bánatomnak Sullya engem' levere* (436/4). *Hanem a' test ellen hartzolj együtt vele, Melly a' bűn sullyával ugyan meg terhele* (213/96).

Sullyára (170/73), *sullyától* (413/59).

súlyos mn (5)

1. Nehéz. *Ajánlod kebled a' test' ösztönétől*

Nyomott embernek szívesen 'S az emberség' legsúlyosabb terhétől Magad feloldod édesen (377/39). **2.** Nehezen megvalósítható. *Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne* (257/128). **3.** Nehezen elvisel-hető. *Igy felel a' fősvény keserűségébe Mikor gyötrettetik sujjos inségébe* (5/22). **4.** Nagyfo-kú, veszélyes következményekkel fenyegető. *Éreztesük vélek, melly sullyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag* (330/949).
leg súlyosabb (215/32).

súlyosodik i (1)

Vkire ~: vkit súlyosan érint. Kivált három Hé-től fogva Jehovának Sujtoló kezei rá sullyoso-dának (222/52).

summa fn (18)

1. Vminek a lényege. *Kik közt arra ment ki a' dolog Summája, Hogy tsak hadi törvényt tart-sanak reája* (330/1595). *Mert ez a testiség egy múlató helye A' fő gyönyörűség ~ja 's veleje* (239/8). **3.** Egy ~ba, ~ban: egybe, együtt. *Ezen sok féle formába A' természet egy ~ba Mind itt terjesztette előnkbe* (123/53). *Vallyon nem ez birt e minden szépséget edgy ~ba* (216/63). *Mert minden szépséget, mellyel hódítatok, Már az én szépembenn egy ~ban látok* (127/8).
~ja (340/37), *Summaya* (330*/136/cím, 330*/882, 1476), ~ba (212/21, 231/459, 257/169, 259/103, 397a/767, 413/28), ~ban (12/12, 257/30, 306/290).

summál Ik: be~.

summálva Ik: be~.

summás mn (1)

Summáson: együtt. *És Északnak minden szép-sége pompáson Láttatik egynéhány szánkában Summáson* (330/106).

sunnyadoz i (1)

Szunnyadoz, alszik. Laurám a' zöld fűzfák alatt A' völgybe' sunnyadoz (441/4).

suorum l. suus

superlát fn (2)

1. Szuperlát; az ágy mennyezete és a róla ol-dalt lelógó függönyök. *És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak festett nyoszolya 's*

hímes ~ok (201/40). **2.** *Az álom ~ja alatt:* alva. *Édesdeden pihent, még a' töltt hóld haladt A jóltévvő álom' ~ja alatt* (330/890).

superintendencia l. szuperintendencia

superintendens l. szuperintendens

Susánna fn

(1)

Személynév. <Utalás az ószövétségi Zsuzsanna és a két öreg bíró történetére.> *Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától írtózdó ~* (85/40).

susog i

(4)

1. *Suttog. Mindenik úgy ~ és morog magában El-élt idejének kelletlen voltában* (330/443). **2.** <Növényzet> *halkan zúg. E' kenyér' sík Óceánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánya É susog kínjairól* (428/160). ~ (172/15), ~ának (188/62).

susogni in

(1)

Suttogni. Ni a' jövendők', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak ~ (439/68).

susogó fn

(1)

Háztűznéző. *'S ott egyszerre a' ~t Meg tette és a' kéz fogót Breviter el végezte* (92/306).

susogva in

(1)

Halkan zúgva. Lillám velem danolgat, És csókolódzva tréfál: Míg barna hajával Zefir ~ játszik (345/7).

sustorékol i

(2)

Sistereg. [A föld] A Tartarus gyémánt boltjáig hasadoz; Mellyből sűrű kénkő langja ~ (195/7, 59/7).

sustorékoló in

(2)

1. *Sistergő. Míg szólok, ím tserfám' menedék tövére A' ~ gyantaláng leére* (454/304). **2.** *Sustorékoló nyíl: villám. Maga Jupiter ... ~ nyílát fennyen elsüti* (413a/340).

sustorogó in

(1)

Sistergő. Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Ákászod' allyán, Földi! tenéked is? Óh néked is, kit dültt Hazáért Sustorogó tüzed onta egybe? (395/4)

suszter fn

(1)

Cipész. <*A lintzi ~ek:* világos célzás arra, hogy az ausztriai uralkodóházról van szó.> *Tudják*

a' lintzi Schuszterek, Engem kik nemzettenek (114/72).

suttog i

(1)

Susog. A' szelek-is áldó éneket ~nak 'S rá tisztelő fővel a' fűvek hajlognak (89/25).

suttogás fn

(2)

Halk, bizalmas beszéd. — ...és minden felől az egész Királyi Házba Tsupánn szerelmes Suttogások, Sohajtozások, és Beszéddek, Panaszok, Pityergések folyának (170/16). ~t (77/86).

suttogva in

(1)

Halkan, bizalmasan beszélni. Szégyen barátaim Flórával ~ Ekkor az árnyékon járni kézen fogva (70/15).

suus (lat)

(1)

Saját. Pro animis mortuorum Et pro sucessu suorum: az elhunytak lelkéért (lelki üdvéért) s a saját sikerükért (92/292–3).

süket l. siket

sül i

(1)

Pártába ~: vénlány marad. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös pártába ~tenek* (330/1541).

Ik: *el~, fel~, meg~.*

sült in/fn

(3)

I. in **1.** *Sütéssel készített. Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszonyoknak alfelén, Mint a' tiszta mundlisztból ~ Piros zsemlye tetején* (169/75). **2.** *Elszáradt. Azzal ujjítsátok heregő mellyemet, Míg a' sült virágok sírja el nem temet* (90/28).

II. fn *Sült hús. A' Sült megvettette nézi az asztalon, Mint török a' katzajt mind a' két oldalalon* (330/327).

Ik: *fel~, ki~.*

sülve in

(1)

Pártába ~: vénlányként. *De Dorottya, 's mások, kik pártába sülve A' széken, kanapén maradáknak ülve* (330/479).

süüljed i

(4)

1. *Elmerül. A' nagy gályák rajta szinte úgy ~nek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek* (211/13). **2.** *Fokozatosan alacsonyabb szintre jut. Most a' kantsó-szájig düüljed, Majd meg a' fenékre ~ A' sok nyughatatlan hab*

(317/167).
~ (139/19, 443/230).

Ik: alá~, el~, le~.

süllyedni in

(1)
Elmerülni. *De hogy kezde a' vizekbe Lejjebb, lejjebb ~, Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezdde keseredni* (114/197).

süllyeszt i

(2)
Előidézi, hogy vki, vmi süllyedjen. *Fizignát mivel Printzeket A' Tóba ~ette, Azért ők had-dal titeket Támadnak érette* (114/421).
~i (330/996).

Ik: le~.

sündisznó fn

(1)
Sündisznóra emlékeztető öltözet. *Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mester-séges hangon tsivogó Rigókat* (330/1995).

süppedt Ik: bele~.

sürget i

(1)
Gyors cselekvésre ösztökél. *Méltatlan éjtsend-i sok vitéz Árpádjainkat* (418/101).

sűrít i

(1)
Sűrűbb tesz. *Egy homájos felhő lebeg körül-lötte Ezt a' sóhajtságok gőzi ~ette* (6/18).

Ik: meg~.

sűrű mn/fn

(66)
I. mn 1. Aminek részei, egyedei, szálai igen közel vannak egymáshoz. *A Farkasok Medvék 's Rókák hébe hóba A ~ erdőbe mennek prae-dálóba* (85/16, 197/16). *A Piatzon ~ por felle-get kavar* (82/2). *Héj Vízivók! be ~ Potsolyába foly világtok!* (354/6) — *Innepi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző kereszteteket sűrűn raktak reája* (314/12). **2.** Olyan (jelen-ség), amelynek mozzanatai, elemei nagyon közel vannak egymáshoz. *Oh e Népre oh melly ~ felhőt vona A szentség színével bé má-zolt babona* (25/15). *Neki zúdulnak a' ~ zápo-rok 's az Austerek* (413a/342). **3.** Gyakori. *Lel-kem' ~ sohajtását Égig emelem* (299/40). *Mit tesz ~ sóhajtságom Mellyet felszított már az Ég* (443/161). **4.** *Sűrűen, ~n: szaporán, gyakran. De addig is míg tart szíve áldozatja 's búza markokat ~en forgatja* (69/10). *Kezemet tévén szívére, Sűrűn vert* (134/101, 447/101). *Múlik mord Egünk' homályja, A' ködök már oszla-*

nak, Mellyek olly ~n reája 'S vastagon borúltanak (163/3). **5.** *Sűrűn: sokan. Elég, hogy a' Dámák, kik bár hullottak is, Váltak még, és ~n hulltak az Ifjak is* (330/1426). **6.** *Sűrűn: bőven. Azomba ~n tenyésznek az erdők gyümöltsei* (413a/980). **7.** *Sűrűen könnyezik: bőven ontja a könnyeket. Sohajtott, ~en könnyezett, 's hallgatott* (306/122).

~ (59/7, 85/3, 87/57, 142/15, 143/35, 162/30, 190/41, 195/7, 197/3, 199/87, 214/2, 237/50, 298/13, 306/37, 328/11, 330/235, 397a/563, 766, 403/9, 413a/711, 757, 767, 774, 454/953), *Sűrű* (77/132, 267/74, 333/3, 428/50), *sűrű* (454/299), *Sűrűk* (413a/349), ~en (215/70), *Sűrűen* (306/114), ~[n] (77/181), ~n (202/88, 212/99, 215/15, 258/8, 413a/807), *Sűrűn* (114/24, 330/1398, 405/36, 447/101), ~nn (3/8, 59/30, 413a/806); *legsűrűbb* (259/549, 413a/759), *leg sűrűbb* (83/42).

II. fn 1. *Sűrű dolog. 'S a' meg nedvesült Jupiter az Auster meg indítja És a' ritkát meg sűríti, a' ~t megritkítja* (413a/425). **2.** *Vminek a ~je: az a része, amely a legsűrűbb. Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe, Akár amoda le dülünk A Rósák ~jébe* (231/406).
~jébenn (460/29).

sűrűség fn

(1)
Bőség. *Másoknak a gyökeréről ~gel termenek Tsemetéik, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek* (413a/540).

sűrűsödik Ik: össze~.

süt i

(15)
1. *⟨Ételt⟩ sülni hagy. A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/94). **2.** Kenyeret, süteményt készít. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó tepsivel* (169/150). **3.** Világít és melegít. *Süveg vagyon a fejébe Búsan ~ a nap szemébe* (112/32). *Nem süt fény a' fergetegből, A' korts-mára ül vak Éj* (317/192). **4.** *(Meg)világít. Halavány Hold' bús világa! Süss Kedvesem' ablakára* (312/25). *Kelly fel azért Ma-gyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra ~ e nyájas égi jel* (81/18, 203/18). **5.** *Lángok ~nek: veszély fenyeget. A' lángok már a' Kar-patokra ~nek, A' sok jajszó feléd jön a' Duná-val* (259/68).

~ (289/16), ~nek (267/88); ~i (418/105). — (330*/171/4).

Süss (390/13, 14, 456/13), süssön (220/7); Süveg-motskot (330/1043).
süssék (92/125).

Ik: be~, el~, fel~, le~, ki~, meg~, rá~.

sütés fn (4)

1. Az a cselekvés, hogy vmit sütnék. *Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni* (169/5).

2. A kenyérsütés alkalma. *Inkább minden ~emből Egy egy cipót szakasztok* (169/147).
Sütés (169/cím.), *Sütésből* (169/96).

sütni in (1)

Kenyeret készíteni. *Úgye, hogy egyszerre tud-nék Dagasztni, főtni, ~* (169/136).

sütő mn (2)

Melegítő. *Melly a' ~ Naptól bé fedvén enge-met Árnyékos hátaddal enyhítéd tüzetet* (176/3).

~ (413a/921).

sütött Ik: le~.

süveg fn (4)

Magas, hengeres v. csúcsos, karimátlan v. fel-hajtott peremű férfifejfedő. *Fekete föld gyá-szos parlag, Az én kintsem azon ballag, Süveg vagyon a fejébe Búsan süt a nap szemébe* (112/31).

~et (330/1680), *Süvegét* (112/17), ~nek (330/1064).

Ö: háló~.

süvegel i (2)

Süveget emel. *Jer, katsínt e' Tulipánt, Jer, e' töknél ~jünk; Mind használ ez, e' egy se bánt* (456/79).

süveglének (377/16).

süvegmocskok fn (2)

A süvegre belől lerakódott zsíros pizsok.

süvölt Ik: vissza~.

sittimfa fn (1)

A cédrus legnemesebb fajtája mint faanyag. *(Ilyenből készült a bibliai frigyláda.) Kinek szent érdemid az Úrnak házába' Hosszas sor-ral vagynak metzve Sittimfába* (225/82). *Az alföldi Legelők körül, szokások holmi paj-kosoknak, hogy pipájokba süveg vagy kalap-mocskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz*

süvegű mn (1)

Süveget viselő. *A' nagy Süvegű Csökliek kikel-tek eb-rendébe* (326/5).

süvölt i (1)

Énekel (a fülemüle). *Ott tztizoráz víg réjával, Ott tsattog, süvölt, kereng* (397a/782).

Ik: széllyel~.

süvöltés fn (1)

⟨Szél⟩ süvítő hangja. *Sovány szelek ~e, Száraz porral kerengése Torkot mellyet terhelő Hu-ruttal kerül elő* (389/7).

süvöltve in (1)

Süvítve. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port* (143/11).

sváb fn (1)

A 18. században Magyarországra települt né-met népcsoport. *Mellynek szűk, de tiszta vizét a' Sváb issza* (400/98).

svadron fn (1)

Század. *Ifjúként szaladtak még a' vénlantok is. Sem Hadnagy, sem Svadrom, sem rend* (330/1474).

Svájdnicz l. Schweidnitz

svalér fn (2)

Gavallér. *Hol él most sok szegény Svalér e' nagy télben?* (330/1823)
Svalír (330*/196/1).

svalje fn (1)

Gavallér. *Svalír, vagy Svalje, frantziául Che-valier, gavallér, ritter, Nemes, vagy Nemes-kedő* (330*/196/1).

Svécia fn (1)

Helynév. ⟨Svédország.⟩ *És te Pál, ... Te ki Svétziának partjaitól fogva — Hol a' tzbol-prémű Pétervár ragyogva Költsönözi tőled téli napfényedet — Túl terjeszted Beering' útján törvényedet* (337/175).

syllaba (gör) (1)

Szótag. *Így van sok kolop Szénátor, Két ~ját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/195).

sympathia l. szimpátia

- syphar** (gör) (1) *Benne a' Sirtesek fogtak mint egy kezet, Darabos kősziklák lappanganak nálla* (211/6).
- Kígyóhártya. *Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar* (330*/205/4).
- systemás l. szisztémás**
- syren l. szirén**
- syr̥tis** (lat) (1) *Rendszeresen. Eljöttek széleink felé Hóhédrabanti a' Pokolnak, Hogy minket ~ 'S moraliter majd meggyilkolnak* (257/84).
- Zátony. *Sok dűlás, zűrzavar keblébe rejtezett,*

Sz

Sz. l. szent

Szaári l. Sári

szab i

(7)

1. (Magatartást) meghatároz, kijelöl. *Most is te ~sz törvényt ezer galántoknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak* (330/1065). *Törvényt ~tok nekünk szépségtek trónussán, Hogy' ellenkezhetségné tovább ti véletek?* (330/1448) **2.** Ír, szerez. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket, Melyhez maga az érzékeny Bánat ~jon verseket* (162/8). *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek ~ott Banier Apátúr tizenkét Darabot* (126/9). **3.** (Adót) kivét. *Ott fog szabni adót dűtső nemzetünknek* (267/112). **4.** Alkalmaz. *Ah, szűz lányok! a' rózsá' szép Tanácsát ~játok rátok* (148/74). ~tál (200/43).

Ik: ki~.

szabad mn

(48)

1. Tevékenységében, magatartásában, jogai-ban nem korlátozott. *Bódult emberi Nem! Hát ~ Létedre Mért vertél Záróköt tulajdon kezredre* (200/39). *Mi tsörgetnének é idegen lánztot ~ létüinkre?* (259/501) **2.** Aki nincs fog-ságban. *Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt ~ népek, ott rabszolgák van-nak?* (313/54) — *A jármot ~ testedre tették, 's még-is élsz?* (246/21) **3.** Konvenciókkal, kor-látokkal nem törődő, korlátot nem ismerő. *A' tiszta Természet metszé be Áldott kezével e' ~ Törvényt az emberek' szívébe, Hogy a' mi tet-szik, az ~* (247/38–40). **4.** Nem akadályozott, megengedett. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy ~ legyen sorba A' több rabokkal menni* (205/19). *Köz-helyen nem ~ lennem: Azért áll-ortzát kell vennem* (133/49). **5.** Vki-nek rendelkezésére

áll. *A' Szála 's muzsika mindennek ~ lett* (330/504). **6.** Felszabadított (ország-rész). *Lá-tom mint tsókolják a' lánzból felszedett Sza-bad tartományok felséges térdedet* (259/388). **7.** Körül nem határolt (terület). *A' borjú a' ~ tér mezőnn játszadoz* (83/19). *Semmivel sem gondolván már A' ~ berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe* (142/2). **8.** Szabadon élő (állat). *Mindég ugrál, tsevegve zeng Szabad társaságba* (142/10). **9.** Szaba-don: bátran, meggyőződéssel. *'S ha egyszer a' képét jól kimázolhatja, Magát gyenge Szűznek ~on mondhatja* (330/1632). **10.** Szabadon: szabadlábbon. *Akkor vették észre a' Dámák magokat, Mikor már ~on látták a' rabjokat* (330/1642).

~ (16/19, 77/86, 123/5, 188/109, 217/94, 239/176, 241, 306/204, 314/23, 330/1121, 1143, 1766, 337/138, 397a/230, 405/13, 413a/142, 453/12, 278, 454/187, 646, 454a*/256/8), *Sza-bad* (259/71, 330/750), ~on (413a/143, 432/14, 454/374), *Szabadon* (454/141), ~onn (31/24, 259/433, 460/26), ~dá (208/68, 259/113), *Szabaddá* (208/8).

szabadít i

(2)

1. Segít vkit vmiben. *Óh te nemes Nemzet! ... Ím hozzád kíván folyamodni ez árva leánya Károlynak; ~sd veszedelmes ügyébe Király-néd'* (258/24). **2.** (Bánat) elhagy. *Jaj ~satok, Öldöklő bánatok! Mert e' kín engemet sirba temet* (101/9).

Ik: ki~, meg~.

szabados mn

(3)

1. Szabad, társadalmi szokásoktól nem korlá-tozott. *'S így magam le nem vetkezem Sza-bados tetszésemet* (205/44, 16/44). **2.** Szaba-dos úton: szabadon. *De sírjál Piramé! Pana-*

szolkodj Thisbé, Hogy ~ uton nem mehettek ki 's bé (77/88).

szabadság fn (21)

1. Az az állapot, helyzet, amelyben vki, vmi szabad. *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad nagyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/1). **2.** Elnyomástól mentes állapot. *Oh szegény Hazánk! El mult ~unk, Nyakunkon a' Hám* (246/3). *Ah hív Magyar! Ha kedves Előtted a' ~, ... Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába* (259/73). **3.** Az a lehetőség, hogy az ember választhat cselekvésében. *Mellyemben tüzet gerjesztene A te deli szépséged, Ha ~om lehetne Szívembe venni téged* (460/145). **4.** Annak állapota, ami nincs fogságban. *A' madár a' ~ban* (142/cím).

~ (114/489), *Szabadság* (31/cím), *szabadság* (30/11), ~om' (268/81), *szabadságod* (30/7), ~a (337/33), ~unk' (259/112, 267/109), ~ot (231/426), *Szabadságot* (77/123), ~unkat (454/208), ~ba (155/38), *szabadságra* (31/22), ~nál (142/25), ~hoz (247/33), ~gal (257/67).

szabadságfa fn (3)

A francia forradalom idején a helységek főterén felállított, felpántlikázott fa, a győzelem jelképe. *'S adtak játszván tsalfa színt, Szabadságfát, 's Gillotint* (257/103).

Szabadságfához (416/cím), *Szabadságfákkal* (337/122).

szabadságsapka fn (1)

⟨A szabadság és a szabad gondolkodás szimbóluma.⟩ *Verebek fészkelnek még ott utóljára, Hol ~ és zászló lebeg ma* (416/18).

szabadul Ik: meg~.

szabadulás fn (2)

Megmenekülés. *Ha pedig a' Strásák közzül vehetnének Szabadulást — széllyel ne tévejegnének* (77/126).

Szabadulás (208/cím).

szabadult in (1)

Jégtől szabadult: kiolvadt. *A' jégtől szabadultt patak' Allyán látni tsigát, gypet, 'S apró lenge virágokat* (403/5).

Ik: ki~.

szabács fn (1)

Délszláv népi tánc. *Jártak Galoppátát, Straszbürgert, Hanákat, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákat* (330/552).

szabat i (1)

Hosszabbra ~: meghosszabbított. *Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe; Hosszabbra ~om azt is a' jövőbe* (330/1942).

szabdal Ik: fel~.

Szabin fn (1)

Egy birtok neve. *A' Mennyeken 'S tehetős barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlok én, Elég szerentsés lőn az egy ~nal* (410/14).

szabinus fn (1)

Szabinusok: szabinok. ⟨Az ókori Itáliában élő nép⟩. *Illy életet éltek hajdan a' régi Szabinusok* (413a/1092).

szablya fn (17)

Görbe kard. *Mindenütt a' puska tsörög, 's a' ~ peng* (267/90). *Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez, Vedd puskádat, És ~dat Kösd az övedhez* (268/9).

~d (368a/102), ~tok' (267/124), ~jok (114/366, 618), ~t (268*/22/4), ~ját (114/851), *szabjáját* (71/4), *szabjának* (77/219), ~ján (256/12), *szabjánán* (82/14), ~jának (330/1321), ~jától (192/40), ~val (114/695, 330/1443, 337/224).

szabni in (1)

⟨Ruhát⟩ vki méretére készíteni. *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most asszonyi ruhát ~ akarok* (259/518).

szabó fn (1)

Ruha szabásával és varrásával foglalkozó iparos. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó haszonnal bízott December* (330/1813).

Szabó fn (2)

Családnév. **1.** *Utazó! Ezt illő tudni, ki volt, 's mivólt? Nemzé Fényes István, ~ Er'sébettől* (222/21). **2.** Szentjóni Szabó László. *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ~' zengő Hárfájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek [lantom] a' Bodzafára* (243/3).

Szabolcs fn

Személynév. *Csáki! Hazánk' dísze, ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér* (306/224).

szabolcsi mn

Szabolcs megyei. *1797-benn a Szaboltsi Insurgens Ns. Seregnek Oberstere* (368*/30/4).

szabott mn

1. Olyan (ruha), amelyet vki méretei szerint szabtak ki. *Jól ~ english Sackjába Minden egy egy Tag ki ül* (231/343). **2.** Előre elrendelt. *A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De ~ idejét ki tudhatja ennek* (217/20, 204/20).

Ik: ki~.

szabva Ik: ki~.

szácska fn

Kis száj. *De midőn Szátskád' daljára A' hurokat pengeted: Mit érzek! Minden trillára Szívem öled 's élteted* (375/9).

Szácskád (293/9), *Szátskád* (136/9), *Szácskája* (293/cím), *Szátskája* (174/3), *szátskájára* (172/24), *Szátskájáról* (135/36).

Szapphó fn

Személynév. <A legendás leszboszi költő.> *A' Hol Phaon bus Zafoját Meg öleli végtére* (297/61).

szag fn

1. Az orrban mint érzékszervben keltett érzet. *Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly kellő ~ok lengenek* (426/18). *Mit ér a' szép gyümölts maga Bár sima, 's jó színe, ~a; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/110 **2.** Bűdösség, bűz. *Olyan bűdössége, hogy tán Gomorának Kénköves bombái mind ide hullának. A Pontinai tó lehell ilyen ~ot* (239/119). **3.** Vminek jellege, ismertető jele. *Magrág unván a hartz ~át, Félre méne peselni* (114/826). **4.** A jó szag szigeti: a Fűszer-szigetek, a Kis Szunda- és a Molukki szigetek Indonéziában. *Földünk legszelidebb 's legrégibb nemzeti, China, és India, 's a' jó ~' Szigeti, Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál* (454/462).

~ (133/39), ~ok (417/16), ~a (156/10, 199/28, 413a/653, 447/110), ~ja (273/10), ~ot (380/31), ~át (119/6, 402/6), *Szagát* (201/70), ~tól (330/1870), ~gá (397a/1156), *Szaggal* (172/

20), ~jával (231/361), ~tokkal (397a/14).

Ö: kard~, könyv~, rózs~, viola.

szaggat i

1. Több darabra szakít. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel ~tya* (216/41). **2.** Mennykő fellegeket ~: a villám átszap a felhőkön. *Az el oldott szél vész hánytát víz hegyeket A langoló menykő ~ fellegeket* (10/16).

Ik: által~, el~, le~, meg~, széjjel~.

szaggathat i

Virágot ~ vkiről: közösülhet vele. *Én is, más is ~tunk Rólad friss virágokat* (392/5).

szaggató mn

Szaggató mennykő: felhőkön átszapó villám. *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széjjel válnak nyílásai ... Minthogy a' Jupiter ~ menykőve Vastag alkotmányán keményeket löve* (52/5).

Szaggatott Ik: el~, szét~.

szaggattatik i

Lélek ízekre ~: a lélek gyötretik. *Lelkem a' mély keservektől Ízekre szaggattaték* (428/60).

szaggattatni in

Virtust ~: az erényt gyaláztatni. *Ha tudod a' tiszta virtust jó módjával Szaggattatni a' vad Irigység szavával ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/242).

szaglás fn

Szagéret. Majd élesztő balsamjával Csiklándozza ~át (231/360).

Szaglás (134/18, 447/19), ~unkat (199/30).

szagol i

Vki levegőt az orrán át beszíva érzékeli vminek a szagát. *Ezt adták Neki Vénus és Cupidók; Mellyet hogyha ~sz, az Égre így nyögsz: Hogy téged merevül teremtsen órnak!* (140/13)

szagolta (238/121).

szagos mn

1. Bűdös. *De abba méltó tégedet betsülni Minden ~ székek felett, Hogy a' Trónusba sokszor terhes ülni, Te még könnyítessz a' helyett* (377/34). **2.** Jó szagú, illatos. *Van édes szőlője, van ~ gyümöltse, Mellyel a' sétáló' kebelét meg töltse* (199/25). **3.** Vmilyen illattal átha-

tott (hely). *Szépen villogtatja a' ~ rétekben, Apró képetskéjét a' kristály tseppekben* (198/33). *Ki vagy Te, ki hősín leplekbe Felém mosolyogva közelítsz, 'S a' partról e' ~ berekbe Áldott jobboldon felsegítség?* (455/35) ~ (54/9, 86/33, 89/11, 110/18, 146/5, 185/155, 456/56), *Szagos* (306/71).

szagoskodik i (1)

Illatozik. *Márts a' hajnalnak színébe, Fesd e' hely' tájékait ... Mellyek mintegy szagoskodnak Örök soraid közül* (397a/1137).

szagosüveg fn (1)

Kölnisüveg. *Etuiss, frantzia szó, ... jelenti azt a' kis tzipfra tokot a' Dámáknál, a' mellyben apró kés, tűkör, puggiláris, szagos üveg, éc. Vagyon* (330*/149/9).

szagú mn (2)

Jó szagú: kellemes illatú. Ti jó ~ virágok Leheljete Nepentét (264/5). ~ (413a/640).

száguöld i (1)

(Szél) nagy erővel fúj. *Már a' szél száguöld előtte, A' fák' levelin morog* (397a/1057).

száguoldozás fn (1)

Gyors cselekvés. *A' hol a' levelek, válaszok szedetnek, A' ~ra posták rendeltetnek* (239/48).

száj fn (133)

1. A fejen az emésztőcsatorna kezdeti nyílása. *A' bú gyenge rebegésével nyissa-meg szád' ajakát* (162/11). *Fekete bajussza fedi vidám ~át, Árnýékozza barnán pirosuló ortáját* (330/263). 2. A két ajak. *De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek, ... Legszebb szemek, karocskák, És ~ak, artzok, emlők* (373/166). *Által kapám, 'S eltiikkadt szám Száján egyet czipantott* (277/27). *Szádra szám egy gerjedelmes Csókot ad* (285/57). 3. A száj-üreg. *De a víg kortyok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ízt érzett rajta a szám* (228/6). 4. A száj szöglete. *Bár kemény zablája rontsolta a' ~át [a lónak] Még is ugrálással hagyta el tanyáját* (29/3). 5. A beszéd szerve. *Nevelj fel, és tegyél egy olyant belőle, Hogy majdan minden ~ jól szóljon felőle* (217/106). 6. Egy ~jal kiált: egyszerre kiált vmit. *Igazságokat mindenk Egy ~jal kiáltották* (92/123).

7. *Vminek a ~a: vmely üregnek, eszköznek a nyílása. Ollykor, ha ide jut világunk' lármája, Egy fél rekedtt hangot ad a' barlang' ~a* (237/54). *Előbb egy éjjeli edényt a' ~ára Fordítván e' vala néki az oltára* (330/849). 8. A rózsa v. egyéb virág kelyhe. *A' szerelmes Zefir sereg Sohajtozik fűvásával, 'S én, szám' kedves illatjával, Magam édesítem azt meg* (148/43). *A' zsbongó méh raj is, És a' tzipfra lepke-pár Vigan repdes szád körül 'S harmatod szívan örül* (250/7). 9. *Mosolygó ~: derűs arckifejezés. Sőt a mosojgó ~ a' vígyorgó szemek Egy ártalmas lelket fedező tetemek* (28/13). 10. *Mosolygó a ~a: derűs az ábrázata. Parányi ~a mindég Mosolygó* (185/151). 11. *A pestis ~a mérges párázattal teli: nagy a fertőző hatása. A halál ... küldi a nagy bajnokot, A Pestist, mely ölni eggyenként nem szokott, Hanem ~a mérges párázattal teli, Mellyel a' népeket gyakran [meg] leheli* (215/73). ~ (413a/569), *szám* (176/110, 222/63, 433/72), *Szám* (135/5, 174/8), *Szám'* (134/136, 289/24), *szád* (68/1, 135/29), *Szád* (449/14), *szád'* (173/7), ~a (7/19, 9/22, 92/253, 209/81, 215/26, 124, 235/28, 249/82, 267/164, 267*/19/8, 330/731, 911, 1268, 401/24, 454/114), *Szája* (330/158), ~' (152/11), ~atok' (397a/950), *szátok* (90/32), ~ok (413a/656), ~at (273/21, 293/10, 433/6), *számat* (199/66, 309/94, 330/1113), *szádat* (162/59, 186/35), ~át (114/583, 397a/187, 417, 409/35, 413a/1066), ~ját (413a/781), *Száját* (345/11), *számnak* (111/109), *szádnak* (289/23, 337/377), *Szádnak* (212/64), ~ának (77/269), *Szájunknak* (273/4), *számba* (342/25, 457/18), *szádba* (28/3, 457/18), ~ába (111/74, 114/528, 115/1, 124/10, 162/9, 326/42), *szánkba* (221/12), ~okba' (330/439), *Szádban* (460/97), *Szádból* (297/23), ~jában (111/72, 225/130), ~amból (74/2), ~jából (190/60, 213/5), *Szájából* (330/1703), *szánkból* (235/26), *szátokból* (68/5, 259/156), *számon* (63/29, 428/94), *számonn* (217/132), *szádon* (289/13), *Szádon* (174/9, 370/9), ~án (225/105, 259/629, 298/3, 330/152, 1576, 1878, 347/3), ~ján (336/2), ~akonn (238*/143/5), ~okon (307/61, 397a/726, 413a/522), *számrá* (186/35, 277/18), *Számrá* (381/14), *szádra* (184/45, 295/2, 423/

45), ~ára (87/43, 135/47, 169/80, 199/63, 274/11, 368a/51), számhoz (433/7, 438/22), szádhöz (433/72), ~jal (77/171, 86/18, 92/123, 198/18, 330/1932), számmal (222/87), száddal (38/8, 427/9), ~ával (368a/51).

Ö: rózs~, orrán-száján.

szájong i (1)

Szájtátva bámul. *De nevem ne messék kőbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott ~anak, Még holtom után is Lyánnak tsúfoljanak* (330/1571).

szájú mn (1)

Mézes szájú: kedvesen szóló. *Te pedig Poésis! Az egek' munkája, Apollónak mézes ~ Leánykája* (245/50).

Ö: rózs~.

szak Ö: erő~.

szakács fn (3)

Ételkészítéssel hivatásszerűen foglalkozó férfi. *Fridrik szakács éppen az ágyon szunnyadott* (330/1685).

Szakács (330/691), Szakácsokat (114/107).

szakácsné fn (2)

Ételkészítéssel hivatásszerűen foglalkozó nő. *Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakácsné* (92/119).

szakácsnékat (92/224).

szakad i (12)

1. Széttörik, szétválk. *Törik az árbotz fa, hajó ora ~ A hajóba a' víz mindenfelől fakad* (10/19). 2. Szétágazik, terjed. *A' Stoicust mondva nem kínzó podágra? A' melly ha belé kap, ~ ezer Ágra* (239/80). 3. (Könny, izzadság) ömlik. *Szakad szemeidből gyöngy könnyeid árja Hogy árvává lettél* (210/102). *Szakadt az izzadság mind egyik vendégről* (330/609). 4. Vhova jut. *Zeng az öröm, zeng a' vivát, Míg az öröm, míg a' vivát A' szíveknek érzésibe ~nak, 'S egy édes sóhajtatson elszunnyadnak* (220/39).

~ (59/14, 195/14), ~nak (15/8, 204/8, 217/8), ~ott (92/25), fog szakadni (330/1535).

Ik: el~, félbe~, ki~, meg~, össze~. Ö: törik-szakad.

szakadó Ik: le~.

szakadoz i (3)

Szétválk. *Szakadoz a' felhők' setétes kárpítja,*

Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja (202/59, 56/59).

Szakadoznak (52/2).

szakadozott in (1)

Megrongált. *Az Arany békesség Templomát meg nyitja Ujjul ~ óltárán kárpítja* (54/8).

szakadt Ik: meg~.

szakadva Ö: lélek~, szív~.

szakáll fn (5)

1. Férfiak állán növény, hosszúra hagyott szőrzet. *A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén, 'S gyenge száját ~ához Nyájassággal dörzsölvén* (114/583). 2. *A Bak csillámló ~a: <a decemberi hideg szimbólumaként>. Zúzmarázos a' Bak tsillámló ~a Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (197/7, 85/7).

Szakállat (114/32), ~ával (32/23).

szakasz fn (4)

1. Időszak. *Az esztendő négy ~a* (182/cím). 2. Élettartam. *Megholt! Életének legjobb szakaszában, Fél évszázadot élén az élők sorában* (217/85). 3. Fejezet. *A' Festésnek 5 Szakassza van* (397*/75/8).

szakasszára (413/267).

Ö: idő~.

szakaszt i (2)

1. <Padlást> leszakít. *Háj van fűzve a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám ~ja* (114/139). 2. <Cipót> kiszakít, sütésre előkészít. *Inkább minden sütéséből Egy egy czipót ~ok* (169/148).

Ik: el~, ketté~, ki~, külön~, le~, meg~.

szakasztani Ik: ki~.

szakasztatik Ik: le~.

szakaszthat i (1)

Vmit elnyerhet, megkaphat. *Hogy gyümölcsöt szakaszthasson 'S Édes érzést költsölhasson E szőrös baratzk magból* (92/313).

szakasztván in (1)

Összetörve. — ... *a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, mikor a' gátat darabokra ~, Tör mindent* (258/53).

szakmány fn (1)

Teljesítménybérben végzett munka. *Nem is lett volna embere illy tetemes ~nak* (413/884).

szál fn (7)

1. Hajnak, szörzetnek egy eleme. *Szép a' hajad' szép ~a is* (433/17). *Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (197/8, 85/8). 2. Vastagságához képest meglehetősen hosszú tárgyból egy. *Vedd kedvesen tőlem e' ~ rozmaringot* (266/46).

~a (82/25, 256/23), ~akat (410/3).

Ö: ág~, babér~, ezüst~, fű~, fűz~, gabona~, gyapjú~, haj~, kő~, lilium~, nád~, rózsá~, se-lyem~, szőr~, vászon~, virág~.

Szala fn (2)

Helynév; Zala megye. *Majd ~nak keskeny, de kies tsútsánál Általjött a' jégen Tihany' hegy-fokánál* (330/31).

~' (267/88).

szála fn (16)

Terem. *Megtele vendéggel már a' Szála szépen* (330/293). *Mind eltsendesednek az egész Szálába'* (330/367).

Szála (330/1089, 1149, 1868), *Szála'* (330/504, 546, 1336, 1852), *Szálát* (330/461), *Szálába* (330/693, 883, 1076, 1255), *Szálában* (330/1728), *Szálájában* (297/17).

Ö: árnyék~, bál~.

szálacska fn (1)

Vékony zsinór. *Ott evez sietve A' partok felé. Kis nyilat nevetve Nyújtja Ámor bé. Ennek szálatkáján Már a' partra ért* (347/17).

Ö: rózsá~, virág~.

szalad i (18)

1. ⟨Ember, állat⟩ fut. *Összebög a' marha, megszalad a' gulya, Tehén, üsző egyre ~ a' tserénynek* (330/1047). 2. Menekül. *A' ki ezt kergeti, el-repül előle, 'S azt szokta kísérni, a' ki ~ tőle* (194/30). 3. Halad. *A' fellegek ~nak, Belőlők a' szelid Nap Mosolyog derültt egünkre* (373/184). 4. Gyorsan elmúlik. *Minden gyönyörűség így ~ előllünk, A' jó kedv, az öröm így tűnik el tőlünk* (210/51). 5. Terjed. *A Jaj szók az el zárt egekenn ~nak Mellyre azok választ menykövesen adnak* (56/25). 6. Tódul. *Kezemet téven szívére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel ~t* (134/102, 447/102). 7. Megjelenik. *Mit látok? Előmbé mi nagy Lá-tás ~t A' jövődő idő'k setét leple alatt?* (259/349)

~ (330/1376, 337/59), *Fut* (454/305), ~ok (454/306), ~nak (454/306), ~t (192/23, 211/50, 260/19, 413a/861), *szalatt* (29/2), ~tak (114/762, 330/1473).

Ik: el~, elő~, ki~, le~, meg~, össze~.

szaladás fn (2)

1. Szaladáshoz fog: futni kezd. *Hát a' sok le-ány rebegve Mind a' ~hoz fog* (231/190). 2. *Sebes ~sal siet: gyorsan múlik. Minnyájann míg lehet víg szívvel éjjetek Sebe's ~sal siet életetek* (83/58).

szaladhat i (1)

Gyorsan eltávozhat. *Lábai meszsze most e' si-ralmas fának Árnyékából meszsze most ~ának* (77/252).

szaladoz i (1)

Szerteszéjjel ~: szétfut. — ...ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel ~ (330*/171/5).

szalaszt Ik: fel~.**száll i (62)**

1. ⟨Madár, rovar⟩ repül. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve ~* (397a/166). *Elmegyek a' föld színén is A' merre ti ~atok Érzékeny Galambkák* (397a/358). 2. *Vmire ~: levegőben repülve leereszkedik vmire, vhova. Minden megvan, és himjéhez A' ház fedelére ~* (397a/344). *Hamar-követje a' Tavasz-nak, Hí-mes Pillangó, idvez légy! ... Miért ~sz ama' puszpángokra?* (426/5) — *A' Solymok fészébe Gyáva banka ~* (246/36). 3. *Vhova jut. Torka nagy, 's még nagyobb gyomrában a' verem, Mellybe ~, valami a' világon terem* (237/62). *Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lé-lek megmarad, tsakhogy más testbe ~* (454/464). *Meghalok. Meg — de míg a' sírba ~ok, Nyílj meg, óh gyászos Levél!* (282/19). 4. *Vki vhova érkezik. Ti barna kondor Ifjak! Kik a' narancs-berekből Most ~tok ez halomhoz! Óh, jó időbe jöttök!* (373/202). 5. *Vki vmiből vmire ~: kijön belőle. A' szép halandó a' vi-zekből A' gyepre ~t* (294/18). 6. ⟨Folyadékban levő test⟩ a fenék felé ereszkedik, süllyed. *Lám a' nemes értzek mind fenékre ~nak, Mi-kor az otromba tökök fenn úszkálnak* (194/43). 7. ⟨Gálya⟩ partokra ~: kiköt. *'S egy Európai Gálya Száll pompásonn a' Partokra* (244/28). 8. *Vhol ~: ideiglenesen megszáll vhol. Carne-*

vál a' Hertzeg' Kastélyába ~a, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála (330/283). **9.** (Hír, érdem) szájról szájra terjed. *Felibe az örök Ditsőség fényben ~, 'S lebegő szárnyakon fennfüggve trombitál* (400/89). **10.** (Betegség) ragad, terjed. *Betegség ne száljon házára, 's magára* (336/61). **11.** *Vkire ~:* birtokába kerül, jut vmi vkinek. *Nesze ez a' véres pálma, A' mellyért fáradt szablyád; De díszesebb kints is ~ ma, Óh nemes bajnok, te rád* (368a/103). *Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh ~a reád* (212/90). **12.** (Természet, érzelem) öröklődik. *De a' ki másokkal örvendezve mulat Firúl fira ~jon benne az indulat* (266/22, 336/38). **13.** *Jobb vér ~t vki szívére:* bátor ember lett. *De ti, kiknek jobb vér ~ott szívetekre, Nem buzdultok é fel lelkesen ezekre?* (267/221). **14.** (Vmilyen elvont dolog) megérkezik, hatását érezteti, vki részeseül benne. *Leg-alább e' közös vég-veszedelemben' Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem* (454/162). *Mikor ~ testemre az a' vég Nyúgalom, A' mellyel örökre biztat a' sír halom?* (201/31, 454/595) — *Miért ~ irtózás ezért a' szívekbe 'S reszketés az egybe verődött térdekbe?* (213/7). **15.** *Magába ~:* elgondolkodik. *Meglátom, magamba ~ok, 's így felelek* (452/47). *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet, Meríts erőt abból, 's fejtssd meg lételedet* (454/67). **16.** *Vmi ~t az égből:* a Teremtő adta. *A rózsza ... Szépségét, melly ~t az égből, Tövis nyíllal rakja meg ő* (148/5). **17.** *Lankadság ~ vkire:* elerőtlenedik. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára: Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/532). ~ (238/107, 286/4, 397a/1119), szálnak (71/24), ~a (211/8, 322/22, 368a/173), ~tam (305/5), ~ott (326/40, 410/6), ~t (302/15, 327/57, 330/1826, 427/40, 454/47, 796), ~tt (306/163, 308/26), száltt (145/16), ~tatok (150/23), száltak (8/7). — ~anánk (267/147). — ~j (220/45, 266/64), Szállj (263/20), 337/270, 400/24), Száljon (336/64), Szálljunk (246/11), ~jatok (135/46, 150/34, 380/32), Szálljatok (274/10), Szálljanak (212/144). **Ik:** alá~, be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, szembe~, vissza~.

szállani ~ szállni in (5)

1. *Vmire ~:* levegőben repülve leereszkedni vmire. *E jól lehet tsinos 's modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/40, 254/38). **2.** (Vmilyen elvont dolog) megérkezni, hatni kezd. *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember, emberré kezd válni?! (313/105)* **3.** *Vhova jutni. Lelkem erőlködik, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/704) **4.** *Elszállni. Mihelytt látalak téged mindjárt Kezd Szívem egy sóhajtsba szállani — És azonnal Kebelembe tér vissza Ujonnan sohajtani* (460/61).

Ik: alább~, ki~, szembe~.

szállás fn (12)

1. *Lakás. Közel ~ok, mert kettőjük házának Egy köz-falával el rekesztve valának* (77/59). **2.** *Haza. Ekhózzon hát Nevekkal Örvendező Szállásunk!* (188/139) **3.** *Tartózkodási hely. Mint egy szegény szarándok Első szavába ~t Kér istenért magának* (185/161). **4.** *Vmilyen rendezvény helye. Kapos volt a' vidám Fárságnak is tzélja; Hol ~ává lett a' Hertzeg' Kastély* (330/52). **5.** *Fészkelő hely. A' Madárkák nem zenghetnek Itt magános dalokat, Azért másutt keresgetnek Tsenedesebb ~okat* (397a/720).

~ (304/43, 435/43), ~t (185/48, 214/94), Szállást (185/52), ~ába (397a/765), ~ára (114/746).

Ö: Karcagúj~, nyugvó~.

szállásadás fn (1)

(Vmilyen elvont dolog) befogadása. — *...lát-szik olly kéznek ki tetsző nyomdoka Melyben tsak szívének, mint igéző nyílnak, Indulati szállás adásra ki-nyílnak* (77/42).

szálldogál i (2)

1. *Közelít. Mi láthatatlan lehellet Szálldogál ezek felé, Melly szíveket egymás mellett Szerelemmel tölti bé?* (397a/850) **2.** (Párját vesztett madár szíve) megzavarodik. *Azonnal víg énekében Ő is egyszerre megáll, Akkor szíve gyötrelmében Mindenfelé ~* (397a/800).

szállhat Ik: fel~.

szállít i (2)

Visz. Szállítsátok magatokkal Hozzám a' vígságokat, Hintsétek bé virágokkal A' réteket,

halmokat (397a/593).

Szállítsd (113/4).

szállni l. **szállani**

szálló fn

(1)

Szállóvendég. *Mert ha sok is a' ~hoz Holmi üres Compliment, 'S fogjunk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram kiment* (357/61).

Ik: *le~.*

szállong i

(1)

(Zeneszó) hat. *A' szép hármónia, melly a' holt hírokról Az érő-inakba ~* (330/1034).

Ik: *le~.*

szállta **Ö:** *nap~.*

szállt ~ szállott in

(7)

1. Vhonnan leereszkedett. *Te tudod, óh, mennyből szállott Uránia!* (225/48) 2. Vhova került. *Te tsuda valóság, belém szállott Lélek! ... Szállj magadba* (454/64). *Tél szállt fagyos jegével Szívedbe* (182/12).

szállt (188/30), *szálltt* (454/489), *szállt* (405/15, 443/220).

Ik: *ki~, le~.*

szállta **Ik:** *le~.* **Ö:** *nap~.*

szállva **Ik:** *ki~.*

szállván in

(4)

1. Repülve. *Őseivel egyik fáról másra ~ Zengi új örömét és elmúltt kínait* (454/452). 2. Vhova kerülve, érkezve. *Én Vénusz ... A' barna földre ~ Az én szökött fiúmat Ámort keresni jöttem* (185/4).

~ (319/20, 330/691).

Ik: *be~, ki~, le~.*

szalma fn

(4)

Kicsévelt gabona szára. *Fekete por fellegete kavarta a' lengeteg Szalmát és repülő kalászt szertesézt a' fergeteg* (413a/329).

~dat (413a/205), *~n* (330/1043), *~val* (169/114).

szalmás mn

(2)

1. Szalmával fedett. *Én ő véle vígabbán élek A' ~ kalyibák között* (379/104). 2. Szalmás üveg: szalmával bevont üveg. *Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére* (330/1787).

szálnyi mn

(1)

Egy ~ sem: semmi. *De a' sok mende mondának Egy ~ haszna se' lett* (114/311).

Ö: *kő~.*

szalonna fn

(1)

A disznó bőre alatt levő vastag zsírszövetből készített eledel. *Piskóta 's avas ~, Fige 's dió elég volt* (114/89).

szalup fn

(3)

Női köpenyféle. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon, Szalupja, mentéje kanapéhoz fagyjon* (340/44).

Szalupban (330/1087, 1176).

szám fn

(40)

1. Megszámlált egységekből álló mennyiség. *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk ~a meg-sokasodik* (162/74). *Bátor ~unk nints is nagy, Van magyar kar rajtunk* (257/187). 2. *Vminek nincsen ~a:* nagyon sok. *Az alatt lobbanak a' szörnyű villámok, A' retentő tüzek hullnak, nintsen ~ok* (202/38, 56/38). 3. *Számot tart vmire, vkire:* számít rá. — ... *előre ~ot merészlek tartani a' Poéták' borostyánjára* (368*/24/8). *'S tarts számát baráti, hív érzéseimre* (457/26). *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál ~ot tart minden emberre* (209/120). 4. *Számot vesz vkitől:* számon kér tőle vmit. *Számláljátok ugyan mi marad belőlle Ha éltéről szoros ~t vesztek tőlle* (453/130). 5. *Számba vet vmit:* figyelemmel kíséri. *Mivel mint az árnyék a' testet követi: Kísér, 's lábunk minden léptét ~ba veti* (217/24, 204/24). 6. *Egy ~ban:* együtt. *És láthatnék annyi szép vitézt egy ~ban: Ezt kívánám legfőbb jó gyanánt hazámban!* (267/235) *~* (228/5, 245/36), *~a* (216/78, 267/176, 330/1619), *~ok* (330/429, 454/465), *Számot* (392/16), *~át* (25/20, 190/40, 248/18, 330/1012, 1549, 413a/678, 454/56), *~ba* (210/9, 413a/627), *Számába* (238/6), *~ban* (397a/483), *~ból* (198/66), *~ra* (215/78), *Számra* (257/4, 267/129), *~mal* (194/39, 330/341, 413a/818), *~ával* (126/8, 14, 211/23).

Ö: *esztendő~, fűszer~, szer~.*

számadás fn

(2)

Pénzzel való gazdálkodásról készített feljegyzés.

zés. 'S öszve calculálván saját ~át, Nyögve kárhoztja szörnyű pazérlását (189/21, 6/19).

számadó mn (1)

Számadó pásztor: számadásra kötelezett pásztor. *A' Neptunus Gulyáinak' Vén ~ pásztor* (231/296).

szamár fn (7)

1. Lónál kisebb, hosszú fülű, szürke szőrű háziállat. *Rakj ~ra holmi almát, olajt;* 's vissza jövet *Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/280). **2.** Ostoba ember. *Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ökör 's ~ Azzá leve, a' mi nem* (114/796). **3.** *Festett fejű ~:* szamárfüllel ábrázolt személy. *Meg állj, szép ostoba, 's festett fejű ~!* (254/17, 61/17) ~ (315/7), *Szamár* (61/16, 316/3).

számára nu/hsz (29)

I. nu Vkinek, vminek szánva. *Az el erőtlenült öregek ~ Rengő böltsőket kék tsinálni sokára* (213/63). *Holmi tündöklő Dibdábót, A' Sors' ~ vett bábót Itt a' Fátum elhinte* (367/8). *Sem e' hiú katzéroknak, ... sem a' mély lelkeknek ~ nem írok én* (368*/23/4). ~ (9/16, 75/13, 327/63, 330/344, 1544, 330*/139/4, 392/13, 393/2, 413a/351, 567, 718, 900, 1088).

II. hsz A jelzett személy számára. *Megvan! Győzödelem! Rajta, Nemes Magyar, Fűzz számodra babért, 's tégy örök oszlopot* (338/30). *Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket* (397a/537).

számomra (330/1569, 413a/1125), *számodra* (190/57, 65, 389/107, 413/46), *Számodra* (413a/533, 1117), *számadra* (413a/42), *számotokra* (259/174), *számatokra* (337/412).

szamárful fn (1)

A szamárnak jellegzetes hosszú füle; itt az ostobaság szimbólumaként. *Mit ér hogy szolgál-nak Frigia Népei Mit ér hogy előtted görbülnek térdei Ha a' nád szalak is ekképp kiáltanak Hogy Midásnak szamár fülei láttzanak* (60/30).

szamárhát fn (1)

Szamárháton: szamárhátán ülve. *Mondják, hogy Palaestinába Szamár háton utazott* (92/287).

Szamarkánd fn (1)

Helynév. *Bogárszeműek a' te Lyánkaid, óh ~* (373/156).

számkimegy i (1)

Számkivettetésbe megy. *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderejobb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment* (327/18).

számkimenvén in (1)

Számkivettetésbe menve. *Számkimenvén más ég alatt újjabb hazát találnak* (413a/1069).

számkivet i (2)

Számüz. *Zordon erdők, durva bércek, szirtok! ... Tik talám több érézessel bírtok, Mintsem embertársaim, Kik keblekből ~nek* (435/19, 304/19).

számkivetés fn (3)

Számüzetés. *Így örök ~re Kárhoztatván magamat, Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útam* (428/113).

Számkivetés (454/468), ~be (268/83).

számkivetett mn/fn (3)

I. mn Számüzött. *A' ~ Ovidius háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal* (432*/204/3). *szám ki vetett* (54/17).

II. fn Számüzött személy. *Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között, Mint egy ~ és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelésem felé* (454/20).

számkivetve in (2)

Számüzve. *Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy ~ volt Nálad minden Tudomány?* (334/3) ~ (337/12).

számlál i (8)

1. Vmit sorra számbavesz. *Te mérted óh Világ fénnyel az én esztendeimet, Te ~tad minden naponn bokros keserveimet* (162/80). **2.** Vminek tart, vhova besorol. *Imé míg magamat embernek ~tam; Az emberiségnek betsét nem vizsgáltam* (454/333). **3.** Vkinél számosabb napokat ~a: tovább élt mint ő. *Édes anyja — Társánál számosabb napokat ~a* (211/60). *számlállya* (53/9), ~ják (220/1, 330*/200/27);

Számláljátok (453/129). — ~d (266/50).

Ik: *el~*, *elő~*, *fel~*, *meg~*.

számlálgat i (1)

Többször megszámol vmit. *Számlálgatja* víg ortzával *Az ezüst Játzintokat* (456/53).

számlálhatni **Ik:** *fel*

számlálni **Ik:** *elő~*, *fel~*.

számlálván in (1)

Szábavéve. *Élj vigan érdemeddel a' boldogságnak karjain Sok ezer áldásait ~ vidám napjain* (179/2).

Ik: *fel~*.

szamóca fn (3)

Földi eper. *Kedves Szamócza! téged Én — én az Isteneknek 'S az Istenasszonyoknak Tennélek asztalára* (273/24).

Szamócza (273/cím), *Szamócza'* (273/19).

számol i (1)

Számol vmiről: számon tartja. *Ő csak bont, de ~ minden részetskéről* (454/82).

számos szn (10)

1. Sok. *Számos esztendő, de óh bizony azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttanak soknak* (210/85). **2.** Számosabb: több. *Édes anyja — Társánál ~abb napokat számlála* (211/60).

~ (211/41, 306/220, 313/111, 330/1432, 341/15), *Számos* (314/55), ~an (210/26); ~abbak (210/7).

Ö: *fűszer~*.

számosbít i (1)

Gyarapít. *Hív lelkek, Nemesek: majd unokáitok Fogják ősz korotokban Számosbitani ez innepet* (432/108).

számozott **Ö:** *fűszer~*.

~számra hat. rag l. *erdő~, esztendő~, öl~*.

számszerij fn (1)

Nyílpuska; a kézijnek puskára emlékeztető formája. *Kézív helyett puskát, flintát szerzettenek: Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját* (330/1957).

számatalan szn (5)

Nagyon sok. *Ő a' találója Auszúgnak, Contónak, Ő oka ~ Confiscationnak* (215/78). *Így minnekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát illette* (77/212).

~ (162/39, 330/2004, 457/10).

számú mn (1)

Mennyiségű. *Minden bús lehet, hogy e' Virtus éltének Csak — — — ~ nyarai levének* (212/66).

szán¹ i (26)

1. Balsorsában, bajában sajnál vkit; részvétet, szánalmat érez iránta. *Hogyhogy, drága Barátim! ... az én végemet is hideg Megnyúgvás' szemivel kellene néznetek, Mégis ~tok* (454/711). *E' kenyér' sík Ócéánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát ~ja És susog kinjai-ról* (428/159). **2.** Szán vkit : szánalomból kíméléssel van iránta. *Vakmerő tettét megbánta A' Halál, ~t tégedet; 'S bár szíved gyakran kívánta, Megkímélte éltedet* (428/14). **3.** Szán vkit: szánakozik, sajnálkozik rajta. *Nincsen a' ki sírna vélem, Szánna engemet* (374/22). *Ah, hová mégy kintsem! Nem ~sz e engemet? Ne hagyj el* (268/29). **4.** Szán vmit tenni: sajnál vmit csinálni. *Megyek! Bár elhagyni az Urakat ~om* (228/34). **5.** Vkinek ~ vmit: vkinek ad, juttat vmit. *Tsak e' vígasztaló indulatim égnek, Hogy helyemet méltóbb teremtésnek ~ja, 'S hogy azt én is bírtam soha meg ne bánja!* (454/677) **6.** Szán vkit vminek: eltervezi, hogy vmi lesz belőle. *És hogy te nem ~tál engemet másnak, Hanem tsak egy meggyfán lebegő tamásnak* (254/5). **7.** Vmit vmire ~: vmilyen célra fel akarja használni. *Akadtam még egy Bankóra, Kit ~tam szemborítóra* (433/66). *'S tsak gabona termesztésre ~tad minden gondodat* (413a/231). **8.** Vmire ~ja magát: eltökéli magát vmire, vállal vmit. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát lelkiekre szánnya* (92/108). **9.** Vállal vmit. *Én magamonn semmi sérelmet nem ~ok Cháronhoz ő véle indulni kívánok* (77/281). **10.** Vkitől ~ vmit: sajnálja tőle. *Hát én külömb ember lések úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is ~ok* (248/39). **11.** Tervez vmit. *Uram! te miolta sok tengert próbáltál, Gályádon sok féle portékát találtál, Mellyért te nem ~tál szorúlni deszkára, Az emberek pedig koldús tarisznyára* (202/109).

Szánom (315/24), ~ja (413a/1056)), *szánnya* (77/198), ~ják (454/498), ~lak (268/26), *Szánlak* (449/23), ~tam (376/7), ~tad (268/71). —

~na (222/62); ~ná (298/20). — Szánjatok (175/25); Szánjátok (412/21).

Ik: el~, meg~.

szán² fn (15)

Havas, jeges talajon talpakon csúszó jármű. Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak (330/286).

Szán (330/212), ~ak (330/83, 117), Szának (330/280), ~om (228/33), Szánja (330/92), ~jok (228/21), ~ba (85/37, 197/37), ~ban (330/173), ~on (330/65, 183), ~ra (228/11), Szánról (228/15).

Ö: hintó~.

szánakozás fn (2)

Sajnálkozás, sajnálat. Szánakozást te erántad Érzek, de nem szerelmet (460/141). ~ (73/4).

szánakozik i (4)

Szánalmat, részvétet érez vki iránt. Óh! ég ki lesz már az, ki a' nyomorúlton Segít, ~ a' búba borúlton? (214/40)

Szánakoznak (298/24), szánakoztak (208/3, 428/35).

szánakozó mn (2)

Szánalmat érző. Lésznek ezután is, lésznek tán valakik, Kikben ~ lélek 's torok lakik (219/28). Szánakozó (258/84).

szanaszét hsz (3)

1. Összevissza, mindenfelé. — ...az omló Fergeges havakat ~ górálja az Auszter (258/50). **2.** Különböző irányokba. Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának (92/289). ~t (413a/339).

szánat i (1)

Szánakozásra készlet. — ...tudom, hogy veled a' bánat Engem, hív anyádat, keservesen ~ (210/94).

szándék fn (21)

1. Vmely cél elérésére irányuló elhatározás, törekvés. Tsekély ugyan, tsekély ajándék: De tégye a' baráti ~ Naggyá Előttetek (419/6). Sőt még a' beszéd is eggy olly tsalható jel Hogy minden ~ot palástolhattz ezzel (28/12). **2.** Az a cselekvés, magatartás, amelyet vki elhatározott magában és megvalósítani igyekszik. Még egy lépés ~ában 'S Mindjárt el éri

őket (231/253). Múljatok hát, szép ~ok! maradjatok, Ha Lillát is el kell hagynom miattatok (423/35, 184/35).

~ (336/74), Szándékom' (443/70), Szándékod' (418/70), ~a (245/43, 326/46), ~át (114/911, 167/3, 330/972, 330*/202/6), ~nak (452/65), ~odba' (368a/119), ~ába (231/382), ~ába' (330/728), ~omban (330/938), Szándékomból (316/14), ~ra (245/58).

szándékozik i (1)

Elhatározza, hogy vmit tenni fog. Amor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányozott 'S egy szívbe e' kis vasmatskán Kikötni szándékozt (366/4).

szánka fn (9)

Könnýű lovas szán. Ímé egy Poéta siet utánatokat, Szánkáitok' nyomát lantolva késéri (330/89).

~ (228/14, 301/1, 330/1107), ~ba (330/72), ~ban (330/106), Szánkában (330/94), ~ból (330/100), ~kkal (330/166).

szánkatalp fn (1)

A szán elől felfelé görbülő talpa. Hát össze üt — egy nagy rög a szánka-talppal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13).

szánkáz i (2)

Lovas szánon utazik. Szánkáz, 's esik néha olyan is a' szánba, A' millyent nem igen tenének Románba (197/37, 85/37).

szánkázás fn (2)

Lovas szánokkal tartott szórakozás. Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari ~t tsapat Pétervára (330/104).

~ok (330*/140/7).

szánkázó mn (1)

Szánkázó lovak: szánt húzó lovak. Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ezzel magának mély tiszteletet vár Pedig sokkal tzífrább 's szebbek a' Farsangi Szánkázó lovaknak tsörgői 's tzafrangi (60/22).

szankció fn (1)

Rendelkezés, végzés. Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott, 'S az Öreg sanctiojának Egybe nyaka szakadott (92/24).

szánt¹ i (9)

1. <Földterületet> ekével barázdákra hasogat.

Egy ingbe ~s, meztelen vess (413a/306). **2.** (Ökrök) szántás végett ekét húznak. Már ma ökrök ~anak, Hol Trója, a' világ' csudája, állott (288/45). **3.** Hasít. Nézd bár a nagy gallyát, mely a' tengeri örvényt Szántya (39/2). **4.** (Paszomány) diszít. Nagyobb méltóságot ad a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással ~ja Gazdagon pazérlott arany paszamántja (256/7). **5.** Megszégyenít. Tsillámló Kardjoknak gazdag briliantja Az olcsó aranyat meg vetéssel szántya (190/16, 25/26). **6.** (Vaktetű azaz bőrkeményedés) viszketeggé tesz. 'S a' Tántzosok' talpát soká ne ~sa a' vak tetű (310/46). ~ottanak (288/47); szántya (82/9).

Ik: fel~.

szánt² Ik: el~.

szántani in (3)
(Földterület) ekével barázdákra hasogatni. Ő előtte semmi Paraszt nem szokott még ~ (413a/141). ~ (413/2, 413a/1).

szántás fn (8)
(Földterületnek) ekével történő barázdákra hasogatása. Céres volt, a' ki ~ra tanítá leg elsőbe A' Világot (413a/165). ~ (413a/772), ~t (413a/224, 974), ~odat (413a/230), ~ra (465/15), ~ára (413a/769), ~sal (413a/733).

szántás-vetés fn (2)
Földművelés. Annyi had jött, ... A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, El ragadják a' föld művest, a' mezők elsorvadnak (413a/514). szántás vetésre (307/1).

szántatlan mn/hsz (2)
I. mn Fel nem szántott. Hol Ceres mindenha terem ~ ugarba (327/43).
II. hsz Szántatlanul. Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha ~ nyugszik (413a/96).

szántattat Ik: el~.

szántó fn (3)
Szántást végző személy. Itt van a' ~ is, 's mély barázdát forgat A' mellynek hantjára

öröm könyvet tsorgat (72/17). ~ (397a/170), ~nak (397a/251).

szántódi mn (1)
Szántódon levő. 'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére (330/33).

szántódik i (1)
Ráncokkal ~: ráncosodik. Vakolatlan fala rántozokkal ~, Meg rokkán és végre Frantz kézre adódik (238/95).

szántóföld fn (6)
1. Ekével rendszeresen megművelt terület. A' földműves pedig görbe ekéjével fel vágja Szántóföldjét (413a/1071). **2.** Az ilyen földterület, a rajta levő hasznos növényzettel együtt. Kopog a' jég-eső, tördel mindeneket, Mind potsékká teszi a' szántó földeket (198/28). szántó föld (413a/84, 95), Szántó földeknek (413a/524), Szántóföldjén (413a/107).

szántogat i (3)
1. Földet vetésre szántással előkészít. Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot, Szántogat minden, 's kiki szőlejében Kényire munkál (287/27). **2.** Pusztít. Hát de mennyit szenvedett Már ekkorrig Földünknek állapátja, Hogyha a' feldüllyedett Tenger, vagy Etna' lángja ~ja? (288/28) ~ták (413a/662).

szántott Ik: fel~.

szántóvas fn (6)
Ekevas, az ekének a kormánylemezre erősített, a földet vízszintesen hasító vasa. Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek (413a/270). ~ (413a/181), szántó vasam (413/60, 413a/54), ~nak (413a/734), szántó vassal (413a/898).

szántóvető fn (7)
Földműves. Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a kesergő Boldogtalan ~ (460/177). ~ (413a/739), Szántóvető (397*/76/2), szántó vető (54/13, 72/19), Szántó-Vető (413a/113), Szántóvetők (413a/1013).

szántván in (1)
Ráncok ~: ráncosítva. Így a' szépség is, ha ki

vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok ~ képedet — öszve aszik (38/6).

szánva Ik: el~.

szánván Ik: meg~.

szapora mn (5)

1. Olyan <folyamat>, amelynek mozzanatai sürűn követik egymást. *A' vakmerő vétkek okozták Pándora Piksiséből omlott kínunk hogy ~ (213/88).* 2. Egymást gyorsan követő <történések>. *Itt bomlik-fel a frigy, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petséttetik (239/56).* 3. Gyors. *A' mi hiú, ~ és rendetlen tántzunk (330*/156/3). A serény hír is ~bb menéssel Repdes (116/5).* ~ (238/50).

szaporán hsz (1)

Hamar. *Engemet 's árváját, Barátit, hazáját Illy korán Szaporán Bánatra hagyá (299/25).*

szaporít i (1)

<Növényt> szaporodásnak indít. *De az olaj-fát tövéről, a' Szöllőt homlításal Páfus Myrtusát ~sd vastag karó dugással (413a/589).*

szaporítás fn (1)

Párasz által történő gyarapítás. *A' barmokat csak a' vig Tavasz sugára Ébreszti fel nemek ~ára (453/116).*

szaporodhatik Ik: meg~.

szaporodik i (1)

Utódot hoz létre. *Hogy a' Plánták is szaporodnak, ... azt a' paraszt ember is tudja (330*/200/8).*

Ik: meg~.

szar Ö: kopó~, ló~.

szár fn (19)

1. A növénynek az a része, amely levelét, virágát, termését tartja. *Mire vigyázzon a' Gazda? ...Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve És a kalászos takarmány felborzadt a' mezőbe 'S a' zöld ~on a' tejedző búza dagad a' tsőbe? (413a/323)* 2. Lábszár. *Már ~ait, Már térdeit, Már tzombjait, Tzombtöveit Nyelek el a' fajtalan habok (139/98). Szép vékonyak lábád' egyenes ~ai: Még szebbeken járnak a' szarvas' borjai (254/21, 61/21). Szárak (413a/126), ~a (330*/200/28), ~ok' (198/17), ~ai (139/74, 330*/200/23, 413a/*

136), ~át (86/17, 169/43, 413a/88, 98), ~akon (90/17), ~ain (139/11, 196/20, 380/20), ~ainn (84/20).

Ö: kantár~.

szárad i (1)

<Folyó vize> apad. *Hervad a' Pindus, maga Tempe ~ (116/1)*

Ik: el~, fel~, ki~, le~.

száradt mn (1)

Nedvtartalmát elvesztett <növény>. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd ~ kóróit meg unván útállod (2/4).*

Ik: el~, ki~, meg~.

szarándok fn/mn (5)

I. fn Zarándok, távoli kegyhelyet hitbuzgalmából felkereső hívő. *Mint egy szegény ~ El-ső szavába szállást Kér istenért magának (185/160).*

~ (161/33), Szarándok (96/cim, 190/80).

II. mn <Vízen> szabadon úszó. *'S a' tengerek határa Nem tolt ~ fenyekeket Nem horda más határra (247/18).*

szarándokság fn (1)

Zarándoklás. *E' sok Szarándokság, kérded, mit használa? Haza menvén három gyermeket találá (96/15).*

száraszt i (1)

Kiszárít. *Vizeket oszlattya 's A Földet ~ya Hejre hozza kedviünket (32/41).*

Ik: el~, ki~, meg~.

száraz mn/fn (26)

I. mn 1. Amin v. aminek a részecskéi között nincs víz, nedvesség. *Sem ~ rögök a' sikeres magot el nem aszaltják (327/55).* 2. Kiszáradt, elszáradt. *Avar, azaz lábán maradt ~ gyeptű (330*/151/1).* 3. Csapadék nélküli, csapadékban szegény. *Szántó-Vetők! Nedves Nyarat, ~ Telet kérjete (413a/113). Végre mit hoz a késő est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket (413a/465).* 4. Izzadmánnyal, váladékkal nem járó. *Bár a' ~ hurut koporsós szózatja A' küszöbön álló halált nem ugatja (217/39, 204/39).* 5. <Gyík> ~ torokkal sziszereg: sziszegő hangot hallat. *A' rezzent gyíkotska a' gaz között tserereg, Meg áll, liheg, ~ torokkal sziszereg (196/18, 380/18, 84/18).* 6. Száraz hektika: kiszáradás. *Le konyúl a' beteg liliom 's tulipánt,*

Mellyeket belől egy ~ hektika bánt (198/14, 86/14). **7.** Szabadsága virít ~ fában: a szabadságjogot jelképező szabadságfára való utalás. *És felkeveredvén a' népnek sepreje — Egy sokfejű Monstrum, mellynek még sints feje, Mellynek szabadsága virít ~ fában* (337/33). **8.** Száraz csók: érzelem nélküli csók. *Sőt a' tsókokatis, ... Megvonja tőlem, vagy ha ádis, azok Tsak sikeretlenek kurták és ~ok* (176/74). ~ (169/130, 413a/225, 555, 452/22), *Száraz* (389/8, 397a/1045), ~on (238/87).

II. fn 1. Szárazföld. *Élünk vizen és ~on, Mind ezen, mind pedig azon Eggyaránt kereskedünk* (114/158). **2.** Vízpart. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyeket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rétzéket Tsolja a' ~ felé* (397a/308). ~on (114/274, 126/52, 410/22), ~ra (454/482).

szárazdajka fn (1)

A csecsemőt gondozó, de nem szoptató dajka. *De mi az erköltsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek, e' tőlünk vállaltt mostohának, Hideg intésein makatsúlva járunk* (454/195).

szárazfa fn (1)

Hegedű. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája* (330/459).

szárazság fn (1)

Száraz időjárás. Szárazság (397*/76/18).

szárcsa fn (1)

Csóka nagyságú, fekete színű vízimadár. *Vagy ha a' tengeri szártsák fővényben jádtzodoznak* (413a/369).

származás fn (2)

1. Vkinek vmely szülőktől való eredete. *Jövel már, utazó, hív oktatásomat Értvén, végezetre halld ~omat* (213/102). **2.** Vkinek vmely helyről való eredete. *A' ki ha ~t Párisban vett volna, Esztendőre róla sok Memoires szólna* (454/789).

származik i (11)

1. Születik. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' győzött meggyőzni nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/375). **2.** Vhonnan ~: vmely közösséghez tartozik. *A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisúgárvolt volna szép lelke abból is* (454/

775). **3.** Vminek okozataként, következményeként létrejön, keletkezik vmi. *'S ha az óságból is ~ tisztelet: Kérkedik ez sok új filegránok felett* (306/195). **4.** Vmi vkitől, vmitől ered. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől ~ minden visszavonás* (330/644). *Ha mind bortól lutskos főtől származtatok, Ti örök hírt szerzett nemes gondolatok!* (219/45) ~ (216/103, 239/84), származának (237/112), származott (5/5, 453/260), fogtok származni (259/361).

származott in (1)

Eredő. *Így gyakrann némelly Kritikus főből ~ hangnak Színe alatt az igazság borittéki lap-pangnak* (216/123).

szárny fn (137)

1. Állatnak, képzeletbeli lénynek repülésre való testrésze. *Egy egyűgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó ~a, 's egy ország nem volna, a' melyben bújdossék* (454/264). *Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájok A' mellyet Képirók festenek szűz formába, Két ~ lebeg a' két vállán, trombita a' szájába* (326/42). *Nézd, mond Génus, Két ~a van, gyors ló; ez ama' Pégazus* (452/60). **2.** Csapat arcvonalán jobb, ill. bal oldali rész. *A' leg-szebb ~' vesztét a' Baldakinjából Meglátja, 's a' közép sereg' derekáról Négy erőss tsopor-tot kiküld sietséggel* (330/1313). **3.** Szárnyai árnyékával befed: óv, oltalmaz. *Isten! ... E' két gyámoltalant, oh! Írd be Könyvedbe 'S Attyai ~aid árnyékával fedd be* (222/78). **4.** Vki ~a alatt: oltalma, védelme alatt. *De reménylj, az egek hűségese férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/98). **5.** Vki ~a alá: vki oltalmába. *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek* (251/30). **6.** A szellő ~a: a légmozgás. *Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot ~atok' bársonyára* (172/22). *A' virágozó bokroknak Béfutják illatai A' szép estvét, párolognak A' Zefirek' ~ai* (397a/648). **7.** A mennydörgés ~ai: a villámok. *Hah! Mint dördülnek, ropognak A' világ két sarkai, Mint lobbannak, mint villognak A' menydörgés' ~ai* (443/92). **8.** A szelek ~án: a gyorsan szálló szél erejétől hajtva. *'S az szelek ~án a' tűzvész*

katskaringozva lódúl (413a/849). **9.** ⟨Szellő⟩ ~ra kél: fújni kezd. Szárnyra kél a' víznél A' több Zefírek' nyájas kisedd rajja (172/17). **10.** Hűvös ~on járó este: hűvös este. Az aranyos felhők tetején le festve Mosolyog a' híves ~on járó Estve (200/6, 4/6). **11.** A hajnal ~ai: a képzelet. A' Hajnal' ~ai engemet felvésznek, 'S a' China' termékeny partjain letésznek (454/575). **12.** Szárnyan jár az idő: gyorsan múlik. Siess elhullatni már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat (452/34). **13.** Az este hűs ~a: hűvös este. Jövel felénk hűs ~adonn Jövel, szép Estve, már (230/1, 7). **14.** Az öröm ~ain jár: boldog. 'S nagyra temett magzatiddal Járj az öröm' ~ain (454/888). **15.** A dicsőség ~ra vesz vkit: jó híre gyorsan terjed. Hogy a' Ditsőség ~ra végyen, 'S több koszorút Fejetekre tégyen! (251/19). **16.** Gondolata ~ra repül: képzelődni kezd. Hol víg gondolatim ~ra repültenek (432/50). **17.** A szerencse ~akra emel: szerencsében részesít. A' szerencse ... Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni, 'S páva módra fénylő ~akra emelni (191/4).

~ (188/116), ~ak (426/62), ~ad (426/41), ~ad' (426/23), ~a (368a/77), Szárnya (418/40, 425/26, 445/44), ~a' (108/6, 259/22), ~aim (454/11), ~ai (213/121), ~at (267/13, 358/34, 452/65), ~akat (255/1, 379/66, 451/1), ~amat (267/243), ~adat (61/50, 254/56), ~át (83/24, 116/6, 126/45, 48, 142/7, 17, 185/97, 220/30, 319/19, 330/496, 397a/977, 417/23), ~okat (397a/354, 446), ~ait (108/3, 172/12, 237/58, 453/28), ~aikat (454/763), ~on (330/1271), ~akon (56/31, 330/465, 397a/922, 400/90, 413a/389), ~án (77/109, 128/54, 225/114, 231/180, 330/1175, 424/54), Szárnyán (452/72), ~aidon (358/4), ~ain (4/23, 136/13, 139/14, 200/23, 238/109, 256/30, 267/75, 330/114, 1558, 392/64, 397a/342, 454/449, 919), Szárnyain (134/143, 188/44, 447/137), ~ainn (9/1, 82/32, 231/268), ~ra (331/34, 432/72), ~ára (10/33, 55/4, 61/48, 193/51, 254/54, 255/16, 320/13, 338/26, 451/16), ~okra (89/13), ~aira (397a/906), ~áról (313/32, 330/1436, 397a/47), szárnnyal (196/27, 413a/413, 432/13), ~nyal (263/28, 380/27), ~al (84/27, 331/17, 388/17), ~akkal (2/15, 33/4, 65/6, 266/56,

330/1786, 397a/833), Szárnyakkal (432/70), ~ával (32/22, 54/10, 162/124, 330/1291, 397a/827, 454/998), Szárnyokkal (259/346), ~aidal (4/32, 200/32, 351/8), ~aikkal (397a/315).

Ö: arany~, denevér~, lang~, ólom~, pillangó~, sas~.

szárnyal ~ szárnyol i (2)

1. Száll. Mosolygott mindenütt a' réti Viola, De reá tsak ledér pillangó szárnyola (341/14).

2. ⟨Szél⟩ fúj. Minden kintsevel Flórának — Felé szárnyaljatok, Hogy ott egy szép Gráziának Csókkal udvaroljatok (331/14).

Ik: le~.

szárnyas mn (9)

1. Olyan, aminek szárnya van. Tsak a' ~ zengzet mégyen Tsak a' kis Filemile, ... A' magános allyba be (397a/761). **2.** Szárnyas paripa, ló: Pegazus. 'S imé a' Pégazus előmbe lepatan. Felugrá e' ~ paripa' hátára (330/97). Te jőjj hát elő ~ ló, te vígyél haza engem (358/19). **3.** Szárnyas Merkur: Mercuriust, az istenek hírnökét szárnyas sarukkal ábrázolták. Éppen ott sétál eggy, én ha illy mazurnak Nem látnám, ítélném egy ~ Merkúrnak (26/48).

~ (358/20, 25, 44, 48), Szárnyas (358/3).

szárnyatlan mn (2)

Olyan, aminek nincs szárnya. És meg látom a' Kún Bírót ~ lovon menni (358/21).

~ (358/15).

szárnyi mn (1)

Oldalsó. Ekkor az ürközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé: A' ~ könnyű nép akként fordulgasson (330/1199).

szárnyol l. szárnyal

szárnyú Ö: lang~.

szárogat i (3)

Lassan, hosszan szárít. Enyelegve ~ják Hajok vízess aranyját (355/14).

~ja (130/23, 446/19).

szarszeplő fn (1)

Kiveri a ~: fél, retteg. Nem fért volna ijedtébe Már egy zabszem a' seggébe, Ki verte a' szarszeplő (114/209).

szaru fn (2)

1. Bőség ~ja: a bőség jelképe. És Céres maga tölti meg A' bőség' ~ját (432/81). **2.** A háláda-

tosság -ja: a hála jelképe. 'S *hogymajd emberkorod' betesebb gyümöltse Háládatossá-god' -ját megtöltse* (452/32).

szarv fn**(14)**

1. Némely emlőállat fején szaruból való kiálló páros képződmény. *Mint mérsékli kemény -át fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba* (348/41). Szarvakkal *vinak a kövér gödölyék egymás között* (413a/1085). 2. Némely tárgynak szarvra emlékeztető része. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját 's ha meghó-dol tsináld eke' -ának* (413a/186). 3. Félkör v. ív alakú tárgynak egy-egy felhajló vége. *Ha az új Hóld setét -val száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren, nagy zápor a' mezőben* (413a/432). 3. A bőség -a: a bőség jelképe. *Bár szemét rád a' sors mosolyogva nyissa, ... Bár jöjjön kintsekkal talpig bé takarva, Nála hízelkedjen a' Bőségnek -a: Ne hidj néki* (191/6, 55/6). 4. A kevélység -a: túlzott dölyfösség. *Kevélységek' -a szinte az égig ér, Annyi esztendőktől fogva bennünket vér* (330/945). 5. Szarvat és szemet vehet: hatalomhoz és tudáshoz juthat. *A' Mazúr Általad gazdag lehet, 'S mint az Úr, Szarvat és szemet vehet* (318/28).

~a (413a/437), ~án (413a/942), ~ára (231/240), ~ától (231/236), ~ával (413a/228), ~okkal (397a/695).

szarvas fn**(6)**

Nagy testű, barna szőrű erdőkben élő páros ujjú kérődző állat, a hím fejét ágasbogas agancs díszíti. *A' könnyű -ok' nyája Őszvenyargal minden közt, Villog ágbog koronája A' zörgő zöld bokrok közt* (397a/665).

~ (254/22, 327/31), Szarvas (61/22), Szarvasok (397*76/13), Szarvasoknak (413a/314).

szarvú Ő: egy-.**Szathmári fn****(1)**

Családnév. *Véled Esküdt Hadas Sámuel' Őzvegye, ~ Mária* (222/82).

szatirista fn**(1)**

Szatírák írója, szatirikus. — ...testi és világi elromlások az Ifjaknak, nem csak egy Satiristának érdemlené meg a' figyelmét (330*/173/5).

Szatmár fn**(3)**

Helynév, Szatmár megye. *Megbízza esmértt Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/50).

Szathmár (445*/232/4), Szatthmár (445*/230/1).

Szaternusz fn**(5)**

Arany ~: a római aranykort megteremtő istenség. *Illyen életet élt vala e' földön hajdanába Maga az arany Szaternus* (413a/1097).

~ (92/1, 413a/697, 954), Saternus (413a/345).

Száva fn**(1)**

Víznev. *Véren épült Város! ... A' Duna és ~ tégedet szolgálnak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7).

szavajárása fn**(1)**

Vkitől gyakran használt mondás. *Ez a' nagy lelkű hős kedves ~ gyanánt tartotta ezt* (267*/18/5).

szavú mn**(1)**

Tiszta ~: jó hangú. *Míg ő tiszta ~ Lantján Eratónak ölében Árpádnak fíjait gyönyörűbb hangokra tanítja* (348/3).

száz szn**(84)**

1. Tízszertíz. *Mégis Obesterré leve, Mert ~ aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Eggy illyen ütött kopott* (114/792). 2. Igen sok. *Hadd nyíljon ága ~ új bimbókkal* (173/19). *Tavaszi virít, 's ~ rózsa nő Ortzádnak Édenében* (182/1). *Holnap kedves hajnalába Szent Mihálynak Száz torokba ~ Bachusnak ~ sírt vájnak* (218/7). 3. Sok ~: nagyon sok. *És ha érkezése hallatik Zelimnek Sok ~ elő kontyú turbíkol egy himnek* (25/36). 4. Hány ~: mennyi? *Hány ~ válogatott, körmön font, termetes ifjak Vagynak az országban, hadi nép, Bellóna' vitézi?* (258/96) 5. Százszor: a) százszorosan. *Óh ~szor szerentsés alkotmányú kis Vár* (238/89). b) nagyon sokszor. *Én nem haragszom meg értte, Megbócsátok ~szor is* (434/24). 6. Száz meg ~szor: nagyon sokszor. *Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni másszor* (322/1). 7. Évszázad. *Mert felépült e szent egyház, e hív pár költségével A tizenkilencedik ~ első esztendejével* (400/51). *Hogy a' sok fényes Héróst Ennek minden fíjában Mind itthon mind tsatában Imádja*

minden Száz (259/374). Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet (163/19).

~ (84/19, 114/874, 158/30, 177/17, 185/194, 190/19, 26, 103, 192/35, 50, 53, 196/19, 202/115, 216/68, 217/143, 219/36, 225/86, 92, 227/8, 11, 238/97, 253/45, 258/94, 267*/18/7, 287/41, 313/26, 317/138, 330/860, 1029, 357/48, 379/81, 380/19, 404/8, 413a/569, 569, 418/86, 443/66, 115, 237, 238, 454/191, 761), *Száz* (111/19, 164/5, 9, 253/46, 289/32, 373/129, 413a/1123, 418/79, 432/64, 433/4), ~*nak* (259/424), *Száznak* (378/1), ~*an* (25/34, 74/8, 417/5), *100* (330*/188/3, 5), ~*ra* (114/881), ~*ig* (212/68), ~*szor* (209/37, 218/12, 397a/469, 454/27), *Százsor* (218/14, 231/200, 276/12), *százsor* (69/7).

Ö: *nyolc~.*

század¹ fn (24)

Évszázad. Siess késő Század, jövel óh boldog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már akkor, De jöttödre vigann zengem énekemet (190/105). Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik ~ot képzelte (203/34).

~ (215/10, 313/27), *Század'* (330*/200/14), ~*ok* (237/60), ~*ok'* (337/332), *Századok* (413a/472), *Századjai* (451/19), *Századot* (307/24), *Századokat* (53/9), *Századnak* (259/216, 330/15), ~*oknak* (162/78), *Században* (330*/149/1, 330*/150/2, 330*/201/2, 379*/51/2), *Századunkban* (395/44), ~*ig* (259/131), ~*okig* (215/96, 337/407), *Századokig* (445/4), ~*okká* (342/32).

Ö: *fél~.*

század² fn (1)

3-4 szakaszból álló katonai alegység. *Major de Su ... A' tó felé el illantván Oda hagyá ~ját (114/724).*

század³ fn (1)

Századja: vminek rendkívül nagy tömege. *Az eget verdesi a' jajszó ~ja, Mellyre az a' választ mennykövesen adja (202/25).*

századbéli mn (1)

E~: ebből a századból való. *Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit, És e' ~ fátomok' könyveit,*

Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok (259/144).

százannyi szn (2)

Százsor annyi. Tíz rózsát hinték lovára, Száz annyi tsókot magára (429/20).

100-annyi (330/200/3).*

százsoros ~ százszeres mn (5)

1. Százsor több, erősebb. *Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt díszesítő százszeres Érdemet (251/10). Széchenyi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éj százszeres ajtajit (439/42).*

2. Sokszoros. *Légyen a' bádgyadt elmének százsoros fizetése, Hogy a' rettenetes között, mikor meg sem gondollya A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstollya (216/28). Százszeresen (114/847, 400/100).*

százsorszép fn (1)

Fehér, rózsaszín v. piros fészkes virágzatú mezei és kerti növény. *A' te szádon a' tavasz-nak Százsorszépe nyíl, virít (289/14).*

szcéna fn (7)

1. Történet. *Itt a' szerelmes Scénának Az Estve végét vetett (231/483).* **2.** Jelenet. *E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok (258/36).* **3.** Helyszín. *Te szelídebb Múza! fuss el e' stzénáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról (260/29).*

~*k* (313/20, 454/513), *Scénák* (426/50), ~*ji* (397a/558).

szecedál l. secedal

Széchenyi fn (1)

Családnév. <~ Lajos.> *Említem a' M. Gróf ~ Lajos, és Battyáni Miklós Ő Nagyságok megnyezőit (432*/207/1).*

Széchényi ~ Széchenyi (24)

Családnév. <Széchényi Ferenc.> *A' N. Mélt Gróf Szécsényi Ferentz Ő exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára (439/cím).*

Széchényi (417/cím, 418*/176/5, 439/67), *Szécsényi* (330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/2), *Széchényi'* (439/41), *Szétsényi* (306/220, 240, 245, 248, 272), *Szécsényi'* (330/47), *Szétsényi'* (306/256), *Széchenyi* (432/58), *Szétsényid* (306/304), *Szétsényit* (306/221, 235), ~*nek* (417/36), *Szétsényivel* (306/262, 270, 282, 300).

Szecundus I. Secundus

szed i

(33)

1. ⟨Apróbb tárgyakat⟩ termő-, ill. lelőhelyük-ről egymás után elvéve folyamatosan egy helyre tesz. *Nagysádnak magam nevében Apró violát ~ek* (188/92). *Vagy ott természet jóvendőre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven ~tél tsörgő tokú babokat* (413a/86). 2. Szerez. *Osztán a Nyírbe küldének Egynehány legényeket, Kik a' seregnék ~nének Posztót és egyebeket* (114/359). *Vitézidnek pálmát ~jen a' ditsőség* (267/16). 3. ⟨Tárgyakat⟩ rendbe rak. *Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláit* (413a/379). 4. ⟨Tárgyat⟩ felvesz. *Nohát hárfátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe* (188/142). 5. ⟨Szellő illatot⟩ felszed és terjeszt. *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, ... El bádjadt kebelem piheg utánnatok Szedjétek mennyei illatot, ~jétek* (196/33, 84/33). 6. Kap. *A' Szerelem szívem' rejtékibe' dong, A' keserű-édes Mézbe zsibong, Mellyet szád' rózsáiról ~ett* (173/7). 7. ⟨Ábrázatot⟩ alakít. *Felséges állásba tészik termeteiket, Valódiba ~ik férjfiú képeket* (330/572). *Ha ő mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/50). 8. ⟨Nyereség⟩ jut vki-nek. *Itt is Talentomát Vásárra úgy tette, Hogy a' Nyereséget más is bőven ~te* (222/38). 9. ⟨Csapatot⟩ összeszed. *Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéledtöket újabb rendbe ~te* (330/1354). 10. *Versbe ~:* versformába önt. *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe ~ték, a' mit tettek* (267/28). 11. Használ. *Se homlitni valót ne ~j a' felső venyigéről* (413a/836). 12. ⟨Csillagkép⟩ lábait összehív ~i: összehúzódik. *Már a tüzellő Skorpió lábait összehív ~i, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi* (413a/41). ~tek (397a/110), szennék (413a/643), ~tem (237/11), ~ett (231/110); ~i (337/126), ~ik (330/289, 440), ~ém (428/104), ~tem (396/9), ~te (330/1578). — ~né (413a/151). — *Szedjétek* (380/31); ~d (217/95, 249/28), ~je (162/10).

Ik: elő~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~.

szedeget i

(1)

⟨Szellő illatot⟩ lassanként felszed és terjeszt.

Rajta, kis Szellőtskék! Szedegetsetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára (172/21).

szédelegve in

(1)

Kábultan. *Így meg indul 's ~ Arra közelébb tammog* (231/187).

szederfa fn

(1)

Eperfa. *Közel egy terepély fejér szederifának Sűrű árnyékába mind ketten futnának* (77/131).

szederjes mn

(1)

Lilla színű, elkékült. *Vigasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes sebeit kötözni is kezdték* (330/1514).

szedés fn

(2)

1. Gyűjtés. *Első légy a' kapállásba, első égetésbe A' venyigéknek, első légy a' karók ~ébe* (413a/957). 2. Szőlőszedés, szüret. *Bent egykét Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' ~ után az elhagyott billeng* (330/1092).

Ö: virág~.

szedet i

(1)

Szedetnek: szednek. *A' hol a' levelek, válasszok ~nek, A' száguldozásra posták rendeltetnek* (239/47).

szedett in

(1)

Összegyűjtött. *A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakták fel sorjában* (237/88).

Ik: fel~.

szedhet i

(2)

1. ⟨Szőlőt⟩ szüretelhet. *E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten ~ed gazdagon a' szőlőket* (413a/717). 2. ⟨Versbe⟩ önthet. *Szedhetnék magam is versbe áldásokat* (290/33).

szédít Ik: meg~.

szédítő mn

(1)

Csábító. *Így ama' ~ hangok' bűbájára, Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok* (330/1049).

szedni in

(6)

1. ⟨Apróbb tárgyakat⟩ termő-, ill. lelőhelyük-ről egymás után elvéve folyamatosan egy helyre tenni. *Elindúlt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért ~* (244/24). 2. ⟨Szellő illatot⟩ felszedni és terjesztetni. *Nyíl ki nyájasonn mo-*

solygó Rózsa bimbó ... Gyenge Szellők' tsókja vár. ... Hébe Nektárt hint te rád. Már is újra kezdi ~ Rólad ezt a' drága szert (249/9). 3. Lajstromba ~: összeírni. Az örvendő Fársáng kiindult Budáról,... Lajstromba ~ az új Menyetskéket (330/27).

~ (253/53, 413a/312); szednem (176/100).

Ik: le~, rá~.

szedődik Ik: rá~.

szedtevette fn

(4)

1. Olyan személy, aki bosszúságot okoz, haragra gerjeszt. *Most is az Urak ott benn múltának, Ni a' ~k mit nem tsinálnak (330/1668). Mégis, noha hidegvette, Legényes a' szedte-vette (339/6). 2.* Olyan személy megszólításaként, aki bosszúságot okoz. [Pluto] *teremtettézte A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnásokat. No hisz, úgymond, szette vették, Meg tanítlak teremtették Vas kesztyűbe fityülni (92/264). szedte vette (239/87).*

szédül i

(1)

Vmibe belezuhan. Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ebbe a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elmerülnek (239/123).

szédült Ik: el~.

szedvén in

(2)

1. *A hajnal ruháit ~: az ég kitisztulva. — 'S megszakadt ruháit ~ szemem körül Igéző ortáját vetette tükörül (225/45). 2. Rendbe ~: elrendezve. Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek. Azért rendbe ~ szemek' 's ortájokon, Ami tsak bájoló 's béható azokon (330/75).*

Ik: elő~, fel~, külön~, össze~.

szeg¹ i

(3)

1. *Náddal ~: náddal befed. Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, mellyet náddal önnön maga ~ett (189/6). 2. Utat ~: vmi átszel vmit. 'S a' mellynek boltozatában Egy látható hí-vesség A' zöld haboknak fodrában Hempe-lyegve utat szég (397a/640). 3. Hitét ~i: fogadalmát nem tartja meg. Furiák mérgétől ugyan hogy maradhattz Kik téged gyötörnek mert*

~ted hitedet (57/9).

Ik: be~, meg~.

szeg² Ö: adamás~.

szeg³ mn

(2)

Szög, világos barna. Hószín vállán miként lebegnek Szeg fűrtjei (294/26). Azt a' ~ ifjat én is Oh mint tudom szeretni! (373/60)

szegelet fn

(8)

1. Félreeső helység, lakóterület. *Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi ~, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara? (162/42)*

2. Világtáj. *Járjon a' ditsősség nagy neveddel Szegeletein mindenütt a' világnak (220/44). 3. Négy ~re álló: négyzet alakú. Carré, tesz itten különösen négy ~re álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot (330*/185/1).*

~ (162/25, 259/113, 306/2, 337/287, 405/23).

szegény mn/fn

(101)

I. mn 1. Anyagi javakban szűkölködő. *Úgy van; kiseded ország e' Haza, de nemes, Ha ~ is de sok virtussal érdemes (337/370). A' Vizek a' ~ Emberekre nézve Tőlök munkált fákkal el vagynak pétézve (200/73). Te ~ arató, ki uradnak a' nagy Szerentsét irigyled, hallgass; boldogabb vagy! (198/69) 2. Sajnálatra méltó, szerencsétlen. 'S most ah ~ fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Öröim elő nem fordulnak (176/61). És magok közt tsúfra emlegetnek Egy ~ boldogtanat (304/21, 435/21).*

~ (9/8, 57/3, 59/30, 92/64, 72, 114/720, 781, 142/20, 146/24, 149/7, 185/160, 200/82, 202/128, 206/16, 215/22, 228/36, 239/95, 99, 245/43, 246/1, 2, 248/19, 257/99, 259/182, 307/7, 319/33, 327/62, 330/711, 1048, 1124, 1261, 1429, 1633, 1807, 1815, 1823, 330/137/5, 330*/203/1, 334/35, 339/16, 358/18, 366/8, 377/46, 389/55, 397a/216, 413a/49, 675, 726, 1062, 416/1, 423/42, 432/18, 432*/203/1, 443/112, 453/223), Szegény (83/48, 306/304, 333/61, 429/cím, 443/112), szegénnyé (202/103).*

II. fn 1. Szegény ember. *Talpokra állanak a' ledültt törvények, Élelmet, pártfogást kapnak a' ~ek (259/186). Egyaránt bevészi A kegyes föld a' ~t És a' királyt is (410/33). De nem vágyok lenni az Ország ~je, Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele*

az erszényje? (245/14) **2.** Szánalomra méltó személy, dolog. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' ~t* (330/1670). *De meg szánván ~eket, A' bámuló Isteneket Végre így szólítá meg* (114/914). *És így tán — ah, megállj! Tsendesedjél ~ Te tsak egy leány vagy, de hány ott a' legény?* (330/807) — *Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el ~ ilyen korán* (298/12).

~ (58/17, 185/17, 194/17, 202/127, 453/186), ~ek (5/24, 214/84, 330/1902, 454a*/256/7), ~je (163/28), ~t (211/35, 214/35, 330/1687, 410/39, 454/143), ~eket (330/2005), Szegényeket (231/22), ~nek (200/52, 330/1805, 1908, 453/206), ~eknek (114/1003), ~enn (208/3), ~re (410/10), ~től (16/33, 205/33), ~ekkel (453/196).

szegényke fn (3)

1. Szánalomra méltó személy. *Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá ~re* (330/1400). **2.** Szánalomra méltó dolog. *Ah! E' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? ... Gyakran vígasztalják szegénkét a' Nimfák* (298/23).

~nek (433/24).

szegénység fn (6)

A szegény ember állapota. *Halász! ... Bóldog ~ben éled világodat, Áldott tsendességgel várod halálotat* (202/77). *Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' ~* (205/8).

~ (413a/164, 453/191), ~ed (280/5), Szegénységnek (245/51).

szegés Ö: hit~.

szegét i (1)

Hitet~: fogadalom megszegésére készítet. A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet ~, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúltt meleget (379/114).

szegez i (2)

1. *Koporsóba ~i vki testét: koporsóba zárva eltemeti. Tudom, hogy jó szíved érettem hidedszik Hogy a' koporsóba testemet ~ik* (210/96). **2.** *Betegágyba ~: hosszan tartó betegségbe dönt. A' betegségeknek sujtoló kínnyai ... így ~nek beteg ágyainkba* (213/86).

szegezett Ik: ki~.

szegfű fn (1)

Illatos, piros, rózsaszín v. fehér virágú, csipkés szirmú növény. *Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sугárát hányy eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tűzével* (38/3).

szegő Ö: hit~.

szégyell ~ szégyenl i (11)

1. Vki vmi miatt szégyent érez. *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát* (248/31). **2.** *Vkitől szégyelli magát: vki miatt szégyenkezik. Mint otthon, itt úgy viselje Magát a Kis Asszonyka, Nintsen itt kitől szégyenlje magát ne genierozza* (231/409). **3.** *Magának szégyell vmit: vmi miatt szégyelli magát. Én is ember vagyok: és embertársamnak Közhibáját miért szégyenljem magamnak* (454/356). **4.** *Szégyent érezve húzódozik vmitől. Ha az ő fijaik nem szégyelltek lenni: Ne szégyeneljetek a' hartzra kimenni* (267/169–170).

szégyellett (238/59); *szégyenlették* (330/481).

— *szégyenld* (199/65, 66), *Szégyenljék* (127/14, 421/14).

szégyen fn/mn (20)

I. fn 1. Az a kínos érzés, hogy mások előtt nagyon kedvezőtlen színben tűnünk fel. *És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz ~ Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig itt légyen* (169/18). *Égni kínos: szólni ~. Már hát az ember mit tégyen?* (309/73) **2.** Olyan körülmény, helyzet, amelyben vkinek szégyenkeznie kell. *Megvallom, bár ~emre, Szíved' olly heven szerettem* (324/33).

~ (219/53, 248/52, 268/49, 330/475, 669, 940, 976, 1499, 1505, 331/49, 453/42), *Szégyen* (70/15), ~t (330/1503), *Szégyennel* (330/1488, 397a/420).

II. mn Szégyenteljes. *Vagy talám tsak ~ annyi borral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/30).

szégyenít i (2)

Túltesz vmin. *Tsillámló pirossa nyusztos kalpagjának Szégyeníti haját az Anglus Dámának* (256/26, 82/28).

Ik: meg~.

szégyenlet fn (3)

Szégyenkezés. *Óh, ~emben meg kell halnom*

ott is, Mikor vén lyánnak mond egy hitvány halott is (330/795). Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett, meglátta melly hibás volt: Szégyenletébe felpirúlt (170/55). Szégyenletébe (114/663).

szégyenül i (1)

Megszégyenül. *De győződjön a' szerencse Szégyenüllyön pénz és kints* (280/26).

Ik: meg~.

széjjel hsz (11)

1. Vhonnan két v. több irányba, helyre. *Az irtózás véle, a' kék rettegéssel, A' sárga félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt széjjel* (202/31). 2. Mindenfelé, mindenütt. *Mi az oka hogy most a' dőlges Céresnek Munkásokat széjjel zsidongva keresnek?* (69/2).

~ (77/300, 83/22), *széjjel* (84/14, 175/10, 412/10, 413a/482, 492), *Széjjel* (196/14, 380/14).

Ö: szerte~.

széjjelbont i (1)

Megzavar, tevékenységéből kizökönt. *Á! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok, Asztalt, Companiát, tántzot széjjelbontok, Földig legázolom őket a' nyelvemmel* (330/826).

széjjelbujdos i (1)

⟨Csilagfény⟩ kihuny. *Egy néhány tsillagok már pislogva égnek ... Halavány tüzeit kik bujdosnak széjjel Össze szorította a' meg győzetett éjjel* (83/3).

széjjelbuktat i (1)

Szétver. *Háromszor buktatta széjjel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket* (413a/288).

széjjelcsap i (1)

Megszüntet. *Te benned úgy tsap a' Poéta széjjel, Mint a' sebes villám setétes éjjel; Midőn teremt új dolgokat 'S a' semmiből világokat* (305/53).

széjjeldörzsöl i (1)

⟨Egeret csapóval⟩ szétlapít, agyoncsap. *Három fiam volt nékem már, Mind a' hármát meg ölék, Az eggyiket ama' fa vár Által széjjel dörzsölék* (114/325).

széjjelebb hsz (1)

Széjjelebb taszít: kitágít. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széjjelebb taszítja* (64/11).

széjjelereszt i (1)

Elenged, távozni enged. *'S Így a' Deputatusokat Már széjjel eresztették* (92/18).

széjjelfeszített i (1)

Széthull. *Vitorlájok szélnek alig eresztetett, Már akkor hajójok széjjel feszítetett* (211/40).

széjjelfeszül i (1)

Szétszakad. *'S Kivált elől varrásába A Sack' majd széjjel feszül* (231/346).

széjjelfutott mn (1)

Szétfolyt. *Midőn akkorba mélyly sebemnek Ki-ontottam vérhajkait: Mért állítád meg életemnek Széjjelfutott patakjait Óh Fátom?* (379/52)

széjjelhány i (3)

1. ⟨Szel havat⟩ hord. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel Fázékony Auster havat is hány széjjel* (87/56, 199/86). 2. Szétterjeszt. [A hajnal] *Annál szebben hánnya sugárait széjjel, Mennél komorabb volt, 's rettentőbb az Éjjel* (222/3).

széjjelhányt in (1)

Szétdobált. *Verték a' széjjelhánytt székek között a' port* (330/1278).

széjjelhint i (1)

Szétterjeszt. *Most hogy az halálos éjjel Birja, szebben hinti széjjel Lelke a' Virtus' szagát* (402/5).

széjjelhintvén in (1)

Árasztva. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széjjelhintvén ortzájának Aranyos sugárait* (397a/411).

széjjeligazít i (1)

⟨Hangszer húrjait⟩ leereszti. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széjjel igazítja 's tekeri azokat* (330/1028).

széjjelkóborol i (1)

Elkóborol. *Ihol, úgymond, már dobolnak, Már itt van a' Parádé, Még is széjjel kóborolnak, Még sints itt Csokoládé!* (231/61)

széjjelmegy i (1)

Szétzalad. *Printz Károly Márssal megjelent,*

Mars látszott e' vitéz Személyen: 'S a' tolvaj Nép mind széjlyelment (257/88).

széjjelnéz i (2)

Körülnéz. Széjlyelnézett egy szép este, És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgodjon egy keveset (368a/9).
Nézzünk széjlyel (397a/278).

széjjeloszlat i (2)

Eloszlat, megszűntet. Oszlass széjlyel minden kétességet (272/6).
Oszlasd széjlyel (272/2).

széjjeloszlik i (3)

1. Szétoszlik. Tsak azért oszolnak széjlyel a' fellegek (52/25). 2. Megszűnik. Béhúlt szememnek már elaludt tüze, Híg éltetőim széjlyel oszoltanak (454/756).
oszolj széjlyel (137/21).

széjjelőgyelgő mn (1)

Mindenfelé nézegető <szem>. Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihe-nést széjlyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? (397a/123)

széjjelrag i (1)

Szétrág. Nyelvét tsak nem széjlyel rágja Sámson úr fegyverivel (92/269).

széjjelrepdes i (1)

Gyorsan terjed. A Halál kevélyen nyargal a' habokonn ... Az irtózás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széjlyel (56/31).

széjjelront i (1)

Szétrombol. A' rugó salétrom minden észt és tsonot Saját forgójából kihányt, széjlyel rontott (330/1344).

széjjelsüvölt i (1)

Süvítve terjed. Tagjai széjlyel a' levegőn süvöltnék (77/226).

széjjelszaggat i (1)

(Szívet) gyötör. A' bánatnak melly szívünket tsak nem széjlyel szaggattya, Az öröm 's a' gyönyörűség leg-tettzetes'bb magzattya (216/3).

széjjelszór i (2)

1. Szétszór. A' lankadt Tél vissza-tért, 'S meg-rázott szárnyáról széjlyel Szóra zútot, havat, dért (397a/47). 2. Megszűntet. Széjlyel szór-

nám a' világnak Éretlen bánatjait, 'S az ellobbanó vígságnak Alatosny szorgalmait (397a/513).

széjjelszóródik i (1)

Szétszóródik. Fel tizfrázott kevély virágának Bibor pompái széjlyel szóródának (139/10).

széjjelszórt mn (1)

Szétszórt. Hol a' széjlyel szórt Világok ke-rengnek abrantsokbann (162/40).

széjjelteként i (2)

Szétnéz. Ki üti a fejét, széjlyel tekint várán, Hát látja a' szörnyű pusztulást határán (202/47, 56/47).

széjjeltép i (2)

<Hajat> kitep. A' Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom, Haját széjlyeltépem, szemét kikarmolom (330/832). 2. Szétszaggat. Ha Orfeus lenni nem tudok, ('s nem is kell, Hogy Bakhus' Papjai ne tépjének széjlyel) (219/74).

széjjeltévelyeg i (1)

Szétszéled. Ha pedig a' Strásák közzül vehet-nének Szabadulást — széjlyel ne tévejegnének (77/128).

széjjeltör i (2)

1. Kettétör. Mikor Nyilad' törtem széjlyel (208/57). 2. Kiver. Mint a' forgószeél' kezéből Parittyázott jégeső, Úgy töri széjlyel tövéből A' tápláló füvet ő (397a/195).

széjjeltört in (1)

Széttört. Végre a' széjlyeltört Baldakin fájából, ... Egy Castrum doloris készüljön számomra (330/1567).

széjjelválk i (1)

Kitágul. Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széjlyel válnak nyílásai (52/2).

széjjelver i (1)

Szétkergetve legyőz. Az ellenkezőket még is széjlyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte (248/45).

széjjelvert mn (1)

Szétzavart. De véghez is vitte volna, Vitéz lévén, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna A' már széjlyel vert békát (114/913).

szék fn (40)

1. Egy személy részére való ülőbútor. Lár-máztak, zajgottak, porfelleget vertek, Asztalt,

~et, bőgőt, zimbalmot levertek (330/1470). **2.** Díszes szék, trón és a hozzáfűződő hatalom. *Az ellenség rettentí már határod', Szabad törvényed' és Királyi ~ed'* (259/71). *Ám, ígérd azt, óh Fátom! nekem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek, 's királyiszekem Mind a' két Világ' nyakán ül* (379/99). **3.** Állás, hivatal, méltóság. *S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel? Nem nyert é örök dísz Főispányi ~ed* (306/283). *És adjátok a' hazának Bírói ~ét neki* (397a/272). **4.** Lelki, szellemi hatóerő. *Ti szent Iddáliának Katzér szemű Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal öldöklőtök. Mikor levertt erőnkön Feláll Királyi Széktek; Reánk bodor kacajjal Nehéz bilintset üttök* (353/6). **5.** Árnyékszék, gödör fölé épült illemhely. *Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük, Ha tudjuk a' Politzitát* (377/1). **6.** Ítélszék. *Végre megtétetvén rá a' szententzia, ... Ezt a' szententziát olvasták fejére: ... Dorotytya, mint a' Szék' Feje, és a' Többi* (330/1624). **7.** (Az elismerés jelképeként.) *Vígasztalódj szép Érzékeny! már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' ~ed* (299/130). *Szék* (330/1357), ~ek (330/1278, 377/34), ~ed (337/6, 92, 377/17), ~e (377/49), *Széke* (188/8), *Széketek* (104/6), ~et (217/135), ~edet (337/163, 314), ~be (199/72), ~ébe (330/562, 413a/1065), *Székebe* (188/47, 330*/155/1), ~ibe (212/62), ~ében (337/139, 179, 208), ~éből (330/375), ~iből (215/60), ~en (330/480, 484), ~én (259/637), ~re (330/916), ~ére (306/248), ~ről (330/600, 747), ~től (330/1281).

Ö: ág~, törvény~, ülő~, vágó~, zsámo~.

székely mn

(2)

1. Erdély délkeleti részében élő magyar. *Székely familiák* (313*/102/5). **2.** Székelyek lakta. *A' ti szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle, Mellyről végig nézvéen a' Székely földeken ... E' felséges Vidék úgy magához ragadt* (313/3).

szekér fn

(21)

1. Igaerővel vontatott, fából készült, teherszállításra való négykerekű jármű. *Ezekből gyárt a' Föld-míves a' ~nek kereket* (413a/ 996). **2.** Hadi szekér. *Pattantja Bellóna rettentő osto-*

rát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát. Rettegés, félelem futnak öldöklő szekerebe (260/5). **3.** Göncöl szekere: csillagkép. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/7). **4.** A halál szekere: a pusztítás. *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekereben ... Nyilát sűrűnn hánnya e szegény seregre* (59/28). **5.** Illyés szekeren: Az Úr tüzes szekere, amelyen Illés prófétát az égbe ragadta. *Ha majd Illyéssel a' virtus diadalmi szekeren Nyargalni fogsz az ég felé a' levegő tengerén* (342/33).

szekere (83/7, 209/41, 330/1413), *szekere'* (330/1843), *szekerét* (413a/156, 256), ~ét (77/140), *szekerembe* (423/23), *Szekerembe* (184/23), *szekerébe* (56/53, 202/53), *szekerében* (195/22, 330/1252), *szekerébenn* (192/7), *szekeren* (11/14), *szekerén* (328/6), *szekerénn* (162/69).

Ö: arany~, hadi~, ördög~, tűz~.

szekeres fn

(2)

Szekérrel fuvarozó személy. *Bajos útja van most mind sárnak, mind fagynak, Szekerest nem kapni* (452/51). ~ (413a/735).

szekfű l. szegfű

székulum fn

(3)

Évszázad. *E' tíz ~nál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ostromnak* (306/189). *Nintsen Matusálem, a' ki míg ki dülne, A' Seculum elő kilentzer kerülne* (215/98). *Székulumi* (255/19).

szél¹ fn

(132)

1. A levegőnek a szabadban érzékelhető mozgása, ill. az így mozgó levegő. *Zeng az ég zúg a' ~ a' tenger háborúl* (10/10). **2.** Vminek bekövetkezését előre jelző tünet, jelenség. *Ki ütven zászlóját a' Had' véres Atyja A' halál' 's irtózás' szelén lobogtatja* (260/2). **3.** Lélegzéskor ki-be áramló levegő. *Haldokló Pásztor, állj meg! ... Én ahudtam, 's bádjad Hergésed' szomorú Szele Halállal tele Itt nyögde-tsele* (174/11). **4.** Vmely zárt helyiségen levő s a helyiség megnyitásakor kiáramló levegő. *'S a' kriptáknak fagyos szelétől Borsóznak minden tagjaim* (455/11). **5.** Hatás. *Mélly álom*

szelével a' bajt el mulasztja (8/4). **6.** Ifjú ~: fiatalkori hebehurgyaság, szelesség. *Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe letem: Bolondság, ifjú ~!* (154/32) **7.** Szél után bocsát vmit: elengedi a füle mellett. *Akárki mit felőlem mond, Mind ~ után bocsátom* (316/8). **8.** Szelek szárnyára ül: a szél repíti, gyorsan halad. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanyára* (10/33). **9.** A szelek csatája: szélvihar. *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömből a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/7). **10.** A féltés szele: féltékenységgel. *Illyen az Amor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jó* (460/113). **11.** Széllel él: szinte semmit sem fogyaszt. *En ugyan helyet sem adnék egyiknek is, Ha mindjárt tsupádon ~lel élnének is* (330/1658). **12.** Széllel bélelt: szeles (vidék). *Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain, 'S a' Ketskémét' pusztájának Széllel bélelt szirtjain* (357/32). ~ (6/27, 31, 40/1, 44/5, 56/3, 72/26, 90/16, 128/15, 129/46, 146/15, 189/29, 202/3, 211/18, 56, 75, 231/263, 289/10, 313/31, 327/14, 330/442, 333/10, 341/11, 397a/1057, 403/14, 413a/106, 362, 372, 434, 438, 463, 855, 424/16, 432/2, 454/171, 460/148), ~' (330/1042), *Szél* (145/6, 177/44, 368a/27, 413a/464, 432/54), *szelek* (10/11, 56/17, 65/12, 67/14, 87/17, 52, 89/13, 19, 25, 111/41, 199/17, 82, 202/17, 211/9, 14, 31, 53, 330*/154/1, 349/6, 357/24, 389/7, 397a/965, 413a/654, 794, 849, 433/29, 445/69, 454/920), *szelek'* (397a/906), *Szelek'* (413/66, 454/998), *szele* (87/50, 199/80, 413a/871), *szelei* (66/3, 72/27, 85/1), ~t (68/20), *szelet* (58/4, 194/4, 216/43, 366/5, 413a/358), *Szelet* (413a/456), *szeleket* (32/27, 56/49, 74/13, 202/49), *szelét* (454/88), ~nek (77/83, 211/39, 214/9, 330/675, 413a/792), *szeleknek* (413a/60, 326), ~be (192/13, 389/44), ~ben (260/11), *szelénn* (238/28), *szelin* (192/2), ~re (83/30), *Szélnél* (177/38), ~tól (82/31, 123/15, 256/29, 454/326), *Szélről* (413a/435), *Szélhez* (432/cím), ~lel (86/20), 198/20, 253/48, 413a/458), *Széllel* (358/52), *szelekkel* (413a/902), *Szelekkel* (143/41). ~ekkel (397a/1071), *szelével* (3/12).

Ö: al~, fel~, forgó~.

szél² fn (40)

1. Tárgynak, testnek, területnek külső, melyik határvonalához, oldalához közeli része. *A Pindusnak járkál nem tsak a' ~ébe Hanem vígassággal dombol közepébe* (29/19). *Nem dagasztgatnám a' ~ét, Csak gyengén csipegetném* (169/105). **2.** Határvidék, végek. *Ti Fijaim! ... Ti menthetitek meg Hazánkknak ~eit* (267/213). *'S hogy ő veszteg üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábori ~e felé lépnek?* (267/118) **3.** Határvonal. *Az élet' és pokol' költsönös ~ében, Hol tsak jajszők 's bilintsörgések hallatnak* (454/438). **4.** Nyílás, mélyedés közvetlen környéke. *Ezt mondja megásott sírjának ~ében: Légyen vége életemnek* (454/412). **5.** Vízfelület partja. *Szomjan egy nagy Tóhoz futott, Annak külső ~ére* (114/31). **6.** Kétség ~ére visz: csaknem a kétségbeesésbe juttat. *Hol a' félelemmel rettentí lelkünkét 'S a' Kétség ~ére viszi életünkét* (14/14, 201/14). ~e (211/25), ~it (169/15), ~eink (257/82), ~ibe (317/98), ~ében (1/18), ~eken (267/104), ~én (397a/1030, 413a/244, 454/117, 988), ~énn (204/47), ~in (413a/636), ~inn (217/47, 87, 98), ~ein (4/9, 200/9), ~ére (188/24, 231/269, 315, 239/209), *Szélére* (244/32), ~éről (267/74, 397a/916), ~iről (114/807, 161/4, 397a/1152), ~einkről (257/117), ~énél (306/255), ~étől (454/897), *Szélehez* (77/130).

Ö: víz~.

szeldel Ik: el~.

széled Ik: el~.

széledett Ik: el~.

széledő fn (1)

Menekülő személy. *Meg állja a' ~ket, 'S jól öszve attázván őket Vissza űzi mérgesen* (114/767).

szelelő mn (2)

Olyan, amin a levegő átjár. *Bömböl a' föld ... Belöll a' Pokolnak ~ jukai Meg nyilván árvízkin omlanak lángjai* (195/17, 59/17).

szeles mn (1)

Olyan, ahol erős a széljárás. *Továbbá ugy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára ... Mint a' ~ tengereken utazó hajósoknak* (413a/218).

széles mn

1. Nagy kiterjedésű. *Őszve nem járhatod e' ~ környéket* (126/33). **2.** Tág. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek ~sen ki terjed határok* (126/2). ~ (413/36).

széleszt ~ széljeszt i

Szétoszt. *A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire, 'S az enyhős szelek szélesztik E' dagályos habokat* (397a/965). *Tündöklük egy nyájas hajnal mosolyogva. Setét völgyeinkre sugárit ereszt, Mellyel a' meg rögzött vak homályt szélljeszti* (203/12). *szélessze* (172/9).

Ik: el~.

szélhahota fn

Süvöltő orkán, szélvihar. *Tél ... Tömlötté teszed szobánkat, Kertünket és gyümölcstfánkat Zuzzal virágoztatod. És azalatt nagy lármázzal Ki mormolsz ~val, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/115).

széli Ő: út~.**szelíd mn**

1. Barátságosan nyájas, békétűrő, jámbor (személy). *Egy szél fújja hamvát itt egy jó Atyának, Egy ~ gyermeknek 's ezek gyilkosának* (454/172). *Azért jövök közétek Tehát, ~ halandók!* (185/33) **2.** Olyan (háziállat), amely az emberhez hozzászokott; kezes. *'S tölgyét feszülve hozza a' szelid juh-nyáj* (327/50). **3.** Emberi beavatkozással tenyésző, termő (növény). *És tegyétek ~ekké a' Fáknek vad termését* (413a/561). *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt ~ olaj fát* (413a/975). **4.** Sík, lapos (terep). *A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstolgya; Szelid mezőkre fátadtann a' kőszírtól vezet* (216/31). **5.** Nyugodt, nem ellenséges (település). *Honnyod tsupán az érező Szív, és ~ falu 's mező* (305/40). *A' ~ városok 's faluk fel-dúlása ... mellyek által lehettenek Sok száz gaz emberek Hérók és Istenek?* (192/48) **6.** Szélsőségektől mentes, kellemes, enyhe (idő). *Egy kisdéd hajlékot rakott közepében A' ~ebb déli verőfény' enyhében* (341/24). *A' fellegek szaladnak, Belőlők a' ~ Nap Mosolyog derültt egünkre* (373/185). **7.**

Olyan (folyóvíz), amely nincs megáradva. *A' tiszta Nap megtekinté A' ~ patakokat* (397a/70). **8.** Végletektől mentes, nyugodt (érzés, emberi kapcsolat). *Ez az értelemnek hangos mósikája, A' ~ nyájasság mulató hárfája* (239/54). *Múzsája ~ 's érzékeny gondolatokkal teli Lévén edgy'ügyű nótáját nyájasonn énekel* (216/51). **9.** Megnyugtató, nyugodt. *Óh halál! A' ~ álomnak Testvére, Mikor vettz örök zárt szemem fedelére?* (201/33, 454a/593) — *Ámor mosolyogván ~ nézésedből* (196/53, 380/51). **10.** Zavartalanul, békésen történő. *Főződik a' ~ szüret az enyhős kő szírtokon* (413a/1081). **11.** Nyugodt, megfontolt. *Ámor itt ~en mindenhatóskodik* (337/340). ~ (237/10, 306/76, 313/113, 315/26, 319/22, 330/389, 651, 337/41, 162, 410, 399/4, 405/26, 413a/587, 425/50, 428/177, 439/10, 33, 454/342, 513), *szelid* (413a/8), *Szelid* (305/21, 330/155), ~en (231/216, 267/2, 337/18, 372/4, 454/374); ~ebb (260/29), *Szelidebb* (306/67); *legszelidebb* 454/461).

szelídíthetetlen mn

(1) *Szelídíthetetlen isten: Mars. Nyúgodj ~ Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int* (368a/33).

szelídíthetni Ik: meg~.**szelídíteni in**

(1) *Szeliddé nevelni. A' Hetedik nap szerentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni* (413a/291).

szelídség fn

(6) *Vkinek, vminek szelíd volta. Édes nyúgodalom jegyzé pillantásit, Felséges ~ minden mozdulásit* (225/64). *A' Nefelejts ~e Játtzott tekintetében* (231/117). ~ (211/65), ~et (231/207), ~nek (214/34), ~gé (216/47).

szelídült Ik: meg~.**Szelim fn**

(3) Személynév. **1.** II. ~ török szultán (1566–74), a Mohácsnál győztes II. Szolimán fia. *És ha érkezése hallatik ~nek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/25). **2.** III. ~ (1761–1808). *Szelim! Ki földünk legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében*

(337/207).

Zelimnek (25/35).

szellet fn

(9)

Szellő, fuvallat. *Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas ~ Rám gyengén mennyei illatot lehellett* (200/21, 4/21).

~ (373/188, 441/11), *Szellet* (174/6), ~' (373/191, 397a/617), ~ek (331/4), *Szelletek* (176/15).

szellő fn

(57)

1. Gyenge szél. *Halgasd, óh szép! Ha! — mi bús ~ Suhog a' gyenge ágokon* (130/13). *Már itt nyájasabban lengedez a' ~* (306/83). *Játsszanak vígann a' te Gallyaid közt a' Levelenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen* (153/9). *Nyíl ki, nyájason mosolygó Rózsabimbó! Nyíl ki már. Nyíl ki; a' bokorba' bolygó Gyenge ~k' csókja vár* (448/4, 249/4). 2. Kifűjt levegő. *Most büszkén rug kapáll majd harsogva nyert Oránn sebess ~t fúvall és tekerit* (82/20, 256/15).

~ (4/15, 58/5, 83/32, 84/23, 123/68, 134/26, 186/46, 194/5, 298/17, 317/249, 330/270, 397a/503, 635, 424/53, 446/9, 447/26, 454/414), *Szellő* (128/53, 312/30), ~k (110/22, 196/23, 200/15, 330/1869, 380/23, 455/28), *Szellők* (170/21, 173/1, 177/19, 297/50, 432/67, 432*/205/4), ~k' (379/23, 397a/73, 1007, 426/19, 454/449), ~d (456/19), ~je (83/49), ~t (256/18, 413a/413), ~ket (413a/383), ~knek (413/58), ~n (397a/1104, 414/16), ~kőn (330/677, 415/30), ~től (442/8), ~vel (82/17, 330/857), ~ddel (443/179).

szellőcske fn

(4)

Gyenge szellő. *A' Méhek a' szellőtskéken Szerteszéllyel bonganak* (397a/981). *Ott a' hol éneklek tsendes szellőtske lebegjen!* (450/37) *Szellőtskék* (172/21, 264/1).

szellős mn

(4)

1. Ahol szabadon jár a szél. *Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's im Szép testvére, ama' rózsatekintetű A' ~ Amatusról Hattyújinn ide jön* (432/111). 2. Levegőt áteresztő, nem sok meleget adó. *Szellős volna nagyon az ing 's a' papucs ma, Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma* (197/11, 85/11). ~ (192/52).

szélmalom fn

(1)

Hebehurgya, semmirekellő személy. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon it; de — de mennyi pedántok, Névnapi rigmisták, szélmalomok nyüsgenek itten* (348/16).

szélszűrő mn

(1)

Szelet áteresztő. — ...a' rongyos, kopott, vékony szél szűrő köpenyeget, lebernyegnek tsúfoljuk (330*/205/3).

széltiben hsz

(1)

Mindenfelé, mindenütt. *Melly cserfamakkal széltibe tengeté A' vad világot* (445/2).

szélvész fn

(20)

1. Súlyos károkat okozó szélvihar. *Az el oldott szél vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegeket* (10/15). *Melly váratlan ~ ordít, zúg mellettem?* (454/300) 2. Baj, veszély. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsolt gálya a' szirthoz ütközött* (454/221). 3. Ribillió, zürzavar. *Itt nyugodott ő meg. De bezzeg előre Nem tudta, mi ~ támad jövődre* (330/54). 4. Indulat, erős érzelm. *Dühösködj vad ~, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsult szívembe* (453/9). *Es im a' Szélveszek között Találtam Tsendességre!* (143/55)

~ (114/557, 397a/571), *Szélvész* (159/cím), *szél vész* (211/27), ~' (440/9), *szélveszek* (443/66), *Szélvesze* (454/952), *szélveszeknek* (397a/49), ~be (155/52), ~en (460/147), *szélveszek-től* (337/195), *szélveszekhez* (397a/873), *Szélvésszel* (143/6), *Szélveszekkel* (143/32).

szem fn

(313)

1. A látás érzékszerve. *A' ~, fül, és egyéb tagok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/19). 2. Nézés, tekintet. *Ah, ne vesd rám villám ~edet Olly hasgató tekintéssel* (136/1). *Sőt a mosogó száj a' vigyorgó ~ek Egy ártalmas lelket fedező tetemek* (28/13). 3. A szem fénye: látás. *Talán ~ek fényét mind elfogta a Hó, Mert közölök egy sem kiáltotta, hogy hó!* (228/17) 4. Szeme fénye: büszkesége. *Ki Európának ~e' fénye lészen, 'S a' Magyarokkal is ezer jókat téssen* (259/301). 5. Eltűnik a ~ elől: nem látható. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt ~em elől*

(225/123). **6.** Szeme világa: látása. Sőt akkor is, mikor ~em' világán Vak kárpitot sző az halál (305/73). **7.** Szemem világa: szeretett kedvesem. És tán te, szép Szememvilága! Úgy élsz, hogy életed' virága Virít, míg én halok (302/31). **8.** Szemet vet vkire: nézi. Nagylelkű Magyarok! Buzdúljon szívetek Erre, Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre ~et (259/470). **9.** Némely gazdasági növény magja. Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy ~ gabonára (330/1460). **10.** Csírák szemei: az előbukkanó csíra. 'S a' Napra félve kandikálnak A' csírák' nedves ~ei (426/16). ~ (26/18, 111/85, 134/40, 154/29, 157/27, 231/133, 395/12, 397a/1076, 413a/787, 447/40, 460/40, ~ek (127/28, 136/cím, 176/12, 215/34, 330/338, 373/165, 413a/208), ~ek' (379/29), Szemek (320/cím, 421/28), ~em (41/15, 134/37, 162/123, 126, 177/45, 201/34, 225/45, 231/389, 305/76, 309/20, 330/871, 375/1, 447/37, 454/759, 460/151), Szemem (389/14), ~em' (305/73, 316/11, 454/362, 594), Szemem' (397a/133), ~ed (38/12, 136/6, 162/55, 295/29, 320/9, 436/11, 449/14), Szemed (269/11), ~ed' (182/3, 263/9, 320/3, 374/54, 379/83, 454/927), ~e (9/18, 37/2, 71/17, 114/198, 232, 128/12, 215/24, 278/46, 306/116, 330/158, 1911, 1999, 432/84), Szeme (114/850, 339/1, 430/21, 443/41), ~e' (330/225, 265, 436/21), Szeme' (330/195), ~ünk (340/14), Szemünk (424/12), Szemetek (330/2031), ~eim (72/30, 139/33), Szemeim (114/58, 139/1, 4, 44, 145/9, 259/97), ~eim' (133/41), ~eid (212/81), Szemeid' (265/5, 444/5), ~ei (5/16, 77/244, 271, 138/5, 176/75, 213/29), Szemei (128/46, 231/124), ~eid (77/26, 270), ~eid' (143/51), ~eink (454/219), ~et (64/14, 146/10, 171/8, 217/143, 293/10, 318/28, 374/34, 397a/298), ~ét (5/14, 55/1, 330/730, 832, 869, 1401), ~eket (196/55, 213/15, 214/27, 328/2, 338/47, 380/53, 397a/540), ~emet (175/7, 412/7, 443/186), Szememet (139/54), ~edet (148/78, 208/34, 428/24, 443/204), ~ét (188/49, 191/1, 202/135, 397a/210, 335, 1098, 460/150), Szemét (185/135, 237/125, 244/45), ~eimet (77/240), ~eit (36/1, 71/26, 77/184, 157/13, 209/17, 213/41, 231/422, 473, 348/40, 454/444), Szemeit (206/8), ~ünket (67/11),

~einket (123/41), ~nek (61/14, 77/46, 130/27, 214/38, 254/14, 259/562, 379/89, 3, 85/7, 392/17, 409/17, ~eknek (210/4), ~emnek (446/23, 454/755), Szememnek (397a/124), ~ednek (346/10, 381/7), ~ének (149/1, 150/33), ~ünknek (273/4), ~eidnek (460/103), ~be (238/27), ~embe (186/37, 258/7, 306/109, 324/55, 450/39, 453/198), ~edbe (212/3), ~emben (259/623, 373/25, 385/13, 397a/557), ~edbenn (460/95), ~ébe (76/2, 77/276, 112/32, 150/29, 36, 54, 260/6, 317/201), ~ében (231/109, 116, 330/1392, 1895, 368a/105), ~ébenn (77/236, 192/8), ~eidbe (290/30), ~emből (186/31), Szememből (433/36, 453/194), ~edből (196/54, 380/52), ~éből (77/108, 231/232, 253/42, 259/510), Szeméből (170/13), ~iből (258/40), ~eidből (210/102), ~eikből (71/13, 330/839), Szemeikből (210/28), ~eken (337/244), ~ek[en] (330/75), ~emenn (162/110), ~én (330/1878), ~ein (258/20), Szemein (330/2044), ~ekre (192/34), ~emre (238/62, 259/520, 271/9, 351/5, 374/15), ~edre (263/13), ~ére (237/47, 263/35, 294/33, 330/1746, 388/21, 453/178, 456/14), ~ünkre (154/22), ~eikre (92/318), ~ekről (297/53), ~edről (222/65, 285/26, 288/100, 381/5), Szeméről (397a/504), ~etekről (212/107, 259/520), ~eidről (209/27), Szemeiről (193/26), ~ekhez (454/362), ~éhez (150/40), ~től (256/2), ~ektől (161/18, 225/38), ~étől (150/48), ~mel (37/5, 92/262, 111/80, 204/52, 206/13, 215/131, 266/12, 267/115, 310/12, 326/44, 330/653, 659, 1443, 453/44), Szemmel (244/35), ~ekkel (6/9, 37/1, 53/14, 158/46, 210/113, 255/32, 280/19, 330/1381, 337/64, 388/23, 412/29, 417/3, 431/17, 43, 440/2, 451/32), ~emmel (237/1, 375/13), Szememmel (397a/386), ~eddel (285/12, 413a/760, 431/10), ~ével (317/118, 424/45), ~ível (454/710), ~eivel (58/2, 71/20, 194/2).

Ö: dáma~, eső~, farkas~, fővény~, gyöngy~, kökény~, lánc~, pápa~, por~, szita~, zab~.

szembeáll i (1)

Arccal vki elé áll. Legelőbb is Rózsi, a' legszebb Amazon, Etsével ~t 's erő't is vett azon (330/1360).

szembeállít (1)

Szembesít. Itt a' Liget: hús árnyékába Mely-

nek tsak azért hívtalak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak (130/8).

szemben hsz/nu (11)

I. hsz 1. Közvetlenül vkivel szemben. *Melly édesen beszélgettem, Ha olykor ~ lehettem!* (309/14) **2.** Ott, ahova a beszélő néz. *Jer Musám, láthatunk majd eleget ~ Ha bé megünk ama firhangos hárembe* (25/29). *szembe* (25/22, 190/19).

II. nu 1. Arcával vki arca, v. vmi elülső oldala felé fordulva. *Most vagyok Veled szemben Először mióta élek* (131/1). *Ott az elhúnytt Scythia vitézekkel szembe Óriási lelket vőn gvarló testembe* (306/21). **2.** Ellenfélként vkivel szembefordulva. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsálopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/821). *Van hartz, vagyon fegyver, ezekkel áll szembe, Így taszítja véres testeket verembe* (215/43). *szemben* (307/69, 422/1). — állna szembe (212/28).

szembekötvé hsz (1)

Szemet bekötvé. *Óh halandó, bizony szembe kötvé jártzol, Mivel magad előtt embernek nem láttzol* (209/23).

szembeszáll i (2)

(A támadóval) felveszi a harcot. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1964). *szálltak szembe* (317/31).

szembeszállni in (1)

(Támadóval) felvenni a harcot. *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni megy, nem elégséges* (215/42).

szembetalálkozik i (1)

Vki útközben egy helyre kerül máshonnan jövővel. *A Tágas uttzákon sok veres sejembe Óltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12).

szembetűnik i (1)

Mindeneknél ~: mindenki fontosnak tartja. *A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik ki-váltképpen mindeneknél szembe* (212/24).

szemborító fn (1)

Szemfedél. *Akadtam még egy Bankóra, Kit szántam ~ra* (433/66).

szemecske fn (1)

Kis (női) szem. *Két szép Szemetskéek engemet Megvígaszthatnak magok* (286/5).

szemecskél Ik: fel~.

személy fn (27)

1. Ember, egyén, valaki. *Szégyenljék magok között a' Görög vezérek, Hogy ők Helenáért vesződtek Trójánál; Holott lehet, 's van is, szebb ~ nálánál* (421/16). **2.** A szóban forgó ember. *Most már kedves Személyednek Enyhítő látására Minden szívek megélednek* (220/25). **3.** Vkinek egyéni mivolta, énjé, kiléte. *Nézzed az én benned bizó fejedelmi ~em'* (259/463). **4.** Irodalmi mű vmely alakja. *Személyek* (259/1).

~ (127/16, 336/23), *Személy* (368a/98), *Személyek* (188/97, 251/2, 259/35, 265), *személylek* (322/45), *Személylek'* (222/34), ~em' (259/158), ~t (76/13, 307/50, 330/535, 454a*/256/17), ~emet (268/30), *Személyemet* (176/56), ~edet (209/106), *Személyedet* (235/20), *Személynek* (330*/136/4, 330*/164/7), *Személyen* (257/87), *személyen* (316/4), *Személyre* (238/10).

Ö: asszony~.

személyválasztás fn (1)

Személyválasztás nélkül: válogatás nélkül. *Az három Párkák ... Kik személy választás nélkül mindeneknek Életek fonalát vágják a' véneknek* (2/7).

szemérem fn (7)

1. Ösztönszerű tartózkodás az illembé ütköző, különösen a nemi étellel kapcsolatos dolgokban. *Rajtad ~, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/565). *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki jámbor létére ellenségem leve* (239/163). **2.** Szégyen. *Mikor Nyilad' törtem széllyel: Megvallom, bár ~, Azt véltem, hogy szívem tört el, 'S tán Halálom érem* (208/58). *Szemérem* (309/8), ~re (238/63), ~mel (169/84, 330/584).

szemérmes mn (3)

1. Szerelmi vonatkozásban tartózkodó, szégyenlős. *Le sütöd ~ Szemeid' mellettem, Pirülsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/51). **2.** Tisztességes, becsületes. *Szüzen él ~ háza, bő téjjel tögyellenek A' marhái* (413a/

1083).

Szemérmes (77/58).**szemérmesség fn (2)**

Szemérmérzet. *Jaj, be nagy kín a' he vesség, Még nagyobb a' ~!* (309/62)
~ből (148/8).

szemérmű mn (1)

Nagy ~: igen szemérmes. *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy ~ szűz apátza* (377/19).

szemes mn (5)

1. Szemfüles, hasznos. *Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad sutto-gást engednek* (77/85). 2. Figyelmes. *Te pedig ~ légy illy nagy érdemű Hazafinál Elébb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/43). *Ha rám ~ben ügyelve, Bennem sok titkot fellelne* (309/3).
~ek (215/154), ~sen (134/114).

szeme-szája fn (4)

1. Megállt, elhült ~: megdőbbsent. *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak* (92/253). *El hült erre szemek szájak Az Isten Statusoknak* (92/190). 2. Vki ábrázata. *Az Üvegnek' gyönyörű Napkeletéből Mikor a' Bor' tüzelő Napja kiszállott: Az ivónak ~n ezer új rózsza virít ki* (270/3).
szemét száját (114/284).

szemetlen mn (1)

Nem látó, vak. *Sokszor a' földét házaknak és tsűrőknek ki furja A' kis egér, 's a' ~ vakondok öszve turja* (413a/195).

szemez i (1)

Hull. *E' vigályos Tseppek, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/15).

szemfedél fn (4)

1. A koporsóban levő halott letakarására való könnyű lepel. *De vakságtól ki már nem fél, Minek annak a' ~?* (433/68) 2. *Oldd le szemeidről a szemfedelet: szabadulj meg ettől a téves felfogástól. Óldd le szemeidről ezt a' szemfedelet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/27).
szemfedelet (209/77), *szemfedelem'* (426/55).

szemfény fn (3)

1. *Vki ~e:* akire vki büszke. *Jobb-kézen vezetette Gróf Csáki Szétsényit — Melly ditső volt látni Hazánk' két ~it!* (306/222) 2. Szemfényt veszthet: elkápráztathat. *Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tallér, Míg ~t veszthetett a' szuferint; Vóltam a' Dámáknál kedves egy Gavallér* (206/10). 3. Szemfényt nem vesz: nem téved. *Ki a' virtust önmagában Betsülvén ~t nem vesz* (397a/426).

szemfényvesztve in (1)

Pompásan, látványosan. *A' kősziklák' zöld pompája A' napra kikönyököl, Felhőkkel béplántáltt tája Szemfényvesztve tündököl* (397a/1124).

szemfűl mn (3)

Szemfüles, mindenre figyelő. *A szem fűl heréltek utánad zúdulnak Jer más Oldalára a' fénylő Stámbulnak* (190/29, 25/43).
szem-fűl (141/1).

szemhéj fn (5)

1. A szemgolyót védő, alsó és felső részből álló kötőhártyás képződmény. *Halavány Hold' bús világa! ... Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmod ~jára* (312/26). 2. Eldugja ~át: kezével letakarja a szemét. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/969).
~jok (397a/1097), *Szem héjjaknak* (201/6), *Szem hélyaknak* (14/6).

Szemiramis fn (2)

Személynév. (< az ókori AsszírIA legendás szépségű királynője.) *Egy szóval belölte — tsudáltam magam is — Delibb Dáma válék, mint sem ~* (330/2048).
Szemiramis (237/37).

szemközt hsz/nu (5)

I. hsz Szembe. *Vajha ama' napok visszatérhetnének, Mikor ~t álltam a' Burkus' tüzének* (267/206).
~ (257/186).
II. nu 1. Vkivel, vmivel szemben. *'S az ártatlan vér patakonn úsz ~ a' halállal* (216/86). 2. Vkivel, vmivel szembe. *Itt a' Liget. — Zöld rejtekébe, Lillám, a' végre hívtalak, Hogy e' cserfák' setét enyhébe' Velek ~t állítsalak*

(446/4).

Szemköztt (330/1444).

szemlátomás fn

(1)

Látvány. *Illy szívet borzasztó, illy szörnyű Látomást Óh hogy nézhettél el ilyen ~tt?* (337/66)

szemlátomást hsz

(2)

A jelekből látható módon, nyilvánvalóan. *Szemlátomást betegszem, És már alig lehellek* (107/15, 352/15).

szemléli

(25)

1. Figyelmesen, hosszasan néz, vizsgál vmit. *Méltó 's épületes, ha, a' kik még élünk, Egy ilyen haldoklót gondosan ~ünk* (454/734). 2. Lát, néz vkit, vmit. *Súgár derekadat ne tsudáltasd vélünk: Az Ánglus tsikókba szebbet is ~ünk* (254/24, 61/24). *Mert a' Magyar Hazának régi díszét Ti bennetek ~i tündökölni* (259/42).

~nek (236/39, ~e (77/162, 210/84); ~ed (149/30), ~i (114/856, 417/25, 454/270, 460/174), ~jük (377/45), ~ik (413a/253), ~lek (208/18, 30, 299/1), ~tem (239/131, 405/12). — *Szemlélte volna* (185/92). — *~jen* (257/72, 259/287, 428/168); ~jük (397a/941), *Szemléljétek* (237/139).

Ik: körül~, meg~, végig~.

szemlélés fn

(2)

Látás. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek ~e tsafar ki?* (216/96)

~ünkbe (123/8).

szemlélhet i

(6)

Láthat, nézhet vkit, vmit. *A' boldogság kelle-tén is Últem mintegy Retecen Hogy nem ~tem én is Kedves füstöd Debretzen!* (357/19) — *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tiszteletem felől tudóssá tegyelek!* (235/17)

~ünk (289/20), ~ett (225/32); ~em (231/394), ~tük (123/36).

szemlélni in

(4)

Látni, nézni vkit, vmit. *Jertek a' mezőt ~ 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn egyg bölts szív* (123/1).

~ (330*/200/24, 413a/556, 454/685).

szemléltet i

(1)

Mutat. *Az ő Megörzésére minden Fortélyjait*

Munkába vette: És Déidámiába őneki Mindenkör új Szépségeket ~ett (170/9).

szemnyíl fn

(2)

Igéző szempillantás. *Tsatáztak a' mérész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe mártott szemnyilakkal* (330/1304).

Szemnyilak (330/1238).

Szemő fn

(3)

Személynév. *Szemővel, egy módos ifjú Gaval-lérral, Babótsa érkezett gyönyörű manérral* (330/153).

~ (330/172), ~nek (330/169).

szemöldök fn

(3)

A szem fölött a homlokon ív alakban nőtt szőrzet. *'S Carnevál felállván bársony trónu-sába, Az egész Népséget körül megtekinti, 'S felvontt szemöldökkel figyelemre inti* (330/370).

~e (82/29, 256/27).

szemöldöknyílás fn

(1)

A csatorna ~a: a csatorna forrása, ahol a víz előtör. *'S midőn az elégett mező tikkasztja a' fűveket, Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vízet üt ki* (413a/121).

szempilla fn

(3)

A szemhéjak szélén levő szőrzet. *Ah! most is az a' nap forog az eszemben, Mellyen legelő-ször lobbant fel szívemben, Mellyen rám csil-lámlott Lilla' ~ja* (380/37, 196/39).

~i (431/34).

szempillantás fn

(1)

Rövid, pillanatnyi idő. *Sietnek éltednek ~ai Mint a' folyóvíznek nyargaló habjai* (209/29).

szemrehányás fn

(1)

Roszzallás. *Szemrehányás* (449/cím).

szemű mn

(4)

Olyan <személy>, akinek vmilyen szeme van. *Ti szent Idáliának Katzér ~ Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal öldököltök* (353/2).

~ (76/4, 330/1409, 454/419).

Ö: bogár~, fél~, halál~, kökény~.

szén fn

(4)

1. Tüzelőként használt kőszén. *Tömjént, mir-hát viszek hazám' oltárára, Új szeneket rakok alvó parázsára* (306/16). 2. Kialudt parázs. *A' szeneket látom, látom mint dültenek össze Már*

sok erős várak (253/6).

szenek (337/14), szene (368a/24).

Ö: holt~.

széna fn (4)

Lekaszált és szárítással tartósított fű. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' ~ra. Megyüladt a' széna!* (330/1744–45)

~ (326/38, 389/23).

szenátor fn (2)

A város tanácskozó testületének tagja. *Hogy mint e' Városnak te egy Senátora, Lehessél e' Népek tanácsos Nestora* (212/93). *Így van sok kolop Szénátor, Két syllabáját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/194).

szenátori mn (1)

Szenátori székebe ültet: a város kormányzó testületébe bevaszt. *Kiben hogy [Debrecen] okos ítélletett Látott, Senátori székibe ültetett* (212/62).

szenátus fn (1)

A város kormányzó testülete. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, miolta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta* (217/80).

szenderedés fn (1)

Könnyű alvás. *Mindennél jobb hír vagy oh te édes estve Nyugodalom képe melybe van le festve Édes ~t mert ez mutogatya Mély álom szelével a' bajt el mulasztja* (8/3).

szenderedett Ö: fél~.

szenderedve in (2)

Félíg alva, félálomban. *A vadak 's Farkasok ülnek ~, Barlangjába mordul bömböl a' bús Medve* (200/13, 4/11).

Ik: el~.

szenderég i (2)

Félálomban pihen. *Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák között* ~ (174/2).

szendergenek (431/36).

szendergő mn (2)

1. Félálomban pihenő. *Úgy fénylett egy másik szánon Amália, Mint a' Majoránnán ~ Grátzia* (330/184). 2. Múlóban levő. *A' mint a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már fel-tetszett a' tsillagok között; 'S erőt vévén a' már ~ éjtszakán, Bésütött a' Szála' keletső ab-lakán* (330/1851).

szenderítő mn (1)

Altató. *Sárgúlt már a' hajnal első világával; ... Bontotta az álom' ~ mákját* (225/44).

szenecske fn (1)

Parázs. *'S a' fekete bikát hozzák az istrágon: Így áldozik itt is Dorottya. Végteére Egy üveg tím-olajt önt a' szenetskére* (330/868).

szenior fn (5)

A kollégiumi diákok rangidős, választott el-nöke. *Senior 's Praeses Úr! Ki mihelyt szület-tél, Jó'sef nevet a' Szent Kereszttségbe vettél* (233/25).

Senior (233/41, 42), *Seniorok* (233/12), *Seni-ort* (233/21).

szeniori mn (1)

A kollégiumnak diákelnöki. *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal* (233/50).

szent mn/fn (199)

I. mn 1. Erkölcsei értelemben teljesen tökéle-tes. *Bóldog Heliconunk' ~ Szűzei! melyek az édes Hangal hódító érzést egyelítetek össze!* (450/29) — *'S ezen egy Bölts jövendőbe 'S egy ~ Poéta elhal* (397a/228). 2. Akit a katoli-kus v. ortodox egyház vértanú halála v. eré-nyei miatt ilyennek nyilvánított. *Míg a' ~ Ist-ván' koronája Apostoli főn lesz* (259/638). *Ment a Szent Katalin hegye sziklájaig* (96/14). 3. Igen vallásos, nagyon jámbor. *A' kik véle fogtak Kezet Kiknek Szívek olly jó, olly Szent?* (244/38) 4. Az istenséggel kapcsolatos. *Ez az a' ~ Követ az Ég 's e' föld között Melly hoz-zánk az Isten' öléből költözött* (225/65). *Ez jött le, 's olly' ~ fény omlott ortájáról, Mint Mózsiesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). 5. *Szent ház: templom. Adassék Istentől kegye-lem s idvesség, E ~ háznak pedig állandó bé-kesség* (404/4). 6. *Szent étel:* böjti, többnyire folyékony táplálék. *Szent ételt is szopjatok! Itt a' Böjt! koplaljatok* (133/26). 7. Az egyházi életben részt vevő személyekből álló. *Legfőbb Tiszteletre méltó Praelátusok, Minden hiten lévő Papi ~ Chórusok* (454/972). 8. A legna-gyobb erkölcsi megbecsülésben álló. *Még is betsetlen pusztá bogács fedi Hadház' homok-ján ~ tetemid' helyét* (395/34). *Ellene a' Vir-tus fog lenni kő bátya Az ártatlanságnak bé*

fed ~ palástya (55/24). **9.** Változtathatatlan, sérthetetlen, igaz. *A' ~ barátság' csillaga Egemre felderült* (278/7). *Így teszi az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' kevélység válik ~ törvénné* (202/104). *Esküszöm; 's e' ~ hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom* (275/7). *Tudod, ~ Igazság! Tudod mit tárgyzok* (337/23). **10.** Vki számára nagyon becses, értékes. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalma! Szerz e ~ ital is* (135/9). **11.** Fölemelő, magasztos, boldogító (érzés). *Távol itt egy Másvilágba, Egy nem esmért ~ magánosságba Könyvezem le napjaim* (304/62). *Szent öröm foházkodik Jéruzsálemnek ligetén Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén* (225/11). **12.** Kellemes, megnyugtató (hely). *Óh Tihannak rijjádó leánya! Szállj ki ~ hegyed közül* (304/2, 435/2). *Itt a' ~ árnyékban, ah! szép képzetek, Múlándó társaim, hadd legyenek veletek* (90/9). **13.** Vmiért tisztelt, jelentős (hely). *És sasszárnyaidonn engem' is édesem, A' ~ Pimpla felé segíts!* (338/32) — *Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget* (337/165). **14.** Fontos, jelentős (dolog). *Jósa pedig, hogy ~ tzeljád A' két Pár elérheté, Barátját és barátnéját Tsókokkal hintegeté* (368/169). *Szép Hajnal! Emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő ~ fáklyádat* (172/2). **15.** (Felkiáltásokban, felháborodás, megdöbbenés kifejezésére.) *Hát már a gyilkosság, Szent Egek!! Isteni Ditső virtus? Annyi embert öldökleni* (192/45). **16.** Szent igaz: bizonyos, hogy úgy van. *De hogy kezd egy Isteni Erőt Lelkem érzni, Már az ~ igaz* (132/12). *Soknak kárt Tészen a' bor: ~ igaz* (318/90). **17.** Szent kötelek, láncok: fontos érzelmi kapcsolat. *Nem hagyhatom el ezt a Várost, ... Nem mehetek; tartóztatnak ~ kötelek, Szívem gyengébb mint meg tudna vinni velek* (184/33, 423/33). *Gyanus Hímen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásid: Édes Hímen Az enyímen Tsiklandók ~ lántzaid* (363/6). **18.** Szent Korona: a magyar királyi korona mint az államhatalom jelképe. *Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fedező ~ koronájok alá* (259/456). **19.** Vki ~ árnyéka: vki szelleme. *Hallá*

Élízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét, És réz piramisán, mellyet emelt maga, Néked fő helyet engedé (338/18).

~ (25/9, 89/20, 90/31, 114/592, 133/21, 39, 54, 161/38, 162/57, 118, 167/3, 190/61, 101, 191/24, 216/58, 102, 225/20, 47, 55, 81, 83, 94, 99, 231/21, 235/cím, 247/4, 259/218, 266/65, 287/17, 304/44, 305/42, 69, 306/10, 29, 32, 74, 77, 323/12, 327/63, 328/17, 330/865, 1423, 1894, 337/13, 87, 90, 90, 144, 211, 341/32, 353/1, 373/192, 382/26, 386/6, 390/14, 27, 392/36, 397a/1, 210, 389, 427, 625, 899, 1185, 398/7, 400/64, 413a/545, 669, 416/11, 428/101, 207, 432/73, 435/44, 62, 436/26, 439/39, 443/140, 445/7, 454/389, 653, 717, 823, 901, 455/55), *Szent* (96/4, 97/3, 113/4, 114/270, 489, 776, 119/2, 134/9, 90, 162/17, 167/9, 178/5, 188/56, 190/76, 218/5, 223/26, 225/23, 78, 231/331, 233/26, 238*/144/8, 258/79, 259/116, 142, 426, 494, 304/70, 306/9, 36, 142, 330/1074, 1994, 330*/148/2, 348/18, 357/16, 359/3, 392/50, 397a/234, 1182, 405/11, 413a/167, 700, 941, 942, 417/10, 418/90, 432/29, 40, 435/70, 440/8, 445/16, 447/90, 454/750, 882), ~ül (231*/123/6), *szentül* (259/434), ~té (454/527); ~ebb (348/13), *Szentebb* (25/14, 162/35, 190/36, 442/13), ~ebbik (162/53); *Legszentebb* (188/3); *Sz.* (267*/15/6).

II. fn **1.** Szentté avatott személy. *Ő por-tes-tem' hagyja tétetni a' porba, Lelkem' a ~ekkel ülteti egy sorba* (217/148). **2.** Szentség. *Ditsőbb a' Magyarok Istenének ~e Nagyobb méltóságot ád a' Magyar mente* (82/7). **3.** A szent szó. *Háromszor kiáltott ~et Jehovának: Melyre a' ditsőült Lélek' Templomában Zengett a' Szent minden Serafim szájában* (225/130). *Bétevé az Angyal a' könyvet 's mindenek Szentet kiáltottak 's újra kürtöltenek* (306/166). **4.** Szentek ~e: mindenek fölött álló, legszentebb vmi. *Van a Magyar haza ... Szent hely ez, a' Hérók előtt Szentek-szente, Hol szív kell, nem hang, rang, sem nem tizfra mente* (306/5). **5.** Mennyei ~ek: a túlvilági boldogságban élők. *Ah de mivel, nagy Printz! Te az égi hazába repültél, Hol sok Sérafimok 's a' mennyei Szentek ölelnek* (258/81). **6.** Szentek paradicsoma: mennyország. *Hogy nyújtóztat-*

nak ki, hogy megyek pártába Óh, majd a' ~eknek paraditsomába? (330/794) ~e (225/102, 266/65), Szentek' (337/295), ~et (225/128), ~eket (454/964), Szenteket (314/31), Szentekkel (336/64).

szentegyház fn (2)

Templom. *Mert felépült e szent egyház, e hív pár költségével (404/7).*

Szentegyház (450/22).

szentel i (12)

1. Egyházi szertartással vminek avatását végzi. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek (338/50).* **2.** Vminek, vkinek ~ vmit: teljesen a szolgálatába állít. *Legalább Muzsámát tinétek ~em (267/239). Mi majd, ha boldog célzt lelünk, Tenéked oltárt ~ünk (278/48).* **3.** Ünnepet ~ vkinek: megünnepli. *Tegyel ma druszáddá bennünket 's légy Velünk kik ma néked innepet ~ünk (266/68).* **4.** Vmit ~ vkinek: megtiszteli vmivel. *És majd el haladván öblét Adriának, Lorétomba gyertyát ~t Máriának (96/8).*

~ünk (331/48), ~tem (236/32); Szentelem (232/7), ~i (66/19). — ~jünk (337/10); ~jed (452/38), ~je (330/1036).

Ik: fel~.

szentelt mn (8)

1. Vallásos szertartással felavatott. *Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' ~t Szűzek Veszta' Templomában (330/1008).* **2.** Olyan, amit vkinek, vminek szentelnek, szánnak. *Örvendjél Fébusnak ~ Tábor A' hegyek alatt pengesd víg énekedet (178/1). Pihegsélső mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek ~t arany alma (330/202). Oh ártatlan mulattságnak ~ kies ligetek! (162/15) ~ (259/524, 336/50), ~t (334/1), Szentelt (450/46).*

Ik: meg~.

szenteltetik i (2)

1. Vkinek ~: vkinek ajánlják. *Sárközym! Tenéked fognak E' versek szenteltetni (317/53).* **2.** Nap vki nevének ~: az ő névnapját ünneplik. *Hogy ez nap, melly imádandó Nevének szenteltetett (331/38).*

szenteltetni in (1)

Ajánlani. *De fáradt lant, rezgő ének Mit tesz? azt Eszter' nevének Nem illő ~ (308/18).*

szentelve in (2)

Ajánlva. *Légyen tehát Tenéked Szentelve e' tsomó Tsók (180/8).*

~ (214/34).

szentelvén in (1)

Ajánlva. *Kraynak és a többi Magyar Vitézeknek Szentelvén, ezer jót kívánok ezeknek! (337/422)*

szentencia fn (2)

Ítélet. *'S így nem is ügyelvén az ő mentségére, Ezt a' szententziát olvasták fejére (330/1618).* *szententzia (330/1611).*

Szentföld fn (2)

Palesztina mint a zarándoklatok célja. *A' le tördelt tengerik közt épen úgy menék elé; Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent föld felé (161/32).*

Szent földet (337/227).

Szent Gellért fn (1)

Szent Gelért-hegy. *De felkeveredvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról (330/518).*

Szent Gellért-hegy fn (1)

Helynév. *Azzal tartja az eggyűgyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként megnyergelvén az embereket, a' Szent Gellért' hegyére járnak rajtok borsért (330*/143/5).*

Szent Gellért-i mn (2)

A Gellérthegyen található. *Beszéllnek magok közt, az ördög tudja, mit, Tán a' Szentgelléri borsot, vagy valamit (330/214), Szen[t]gelléri (330*/143/4).*

Szentlélek fn (1)

A Szentháromság harmadik személye. *És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén (167/2).*

Szent Mihály fn (4)

1. ~ nyara: vénasszonyok nyara. *Levegőge is dél után enyhesebb, A' ~' nyara most leg kellemesebb (199/34).* **2.** ~ lova: koporsó vitelére való négy lábú állvány. *De jaj, engem ide-tova Elvisz a' ~' lova (433/58).* **3.** Szent Mihály-nap. *Hát szabad-e már ~t 30dikra tenni, Holott 29dik Napon kell annak lenni? (314/23)* *Sz. Mihály nyarát (432*/205/4).*

Szent Mihály-nap fn (1)
Szeptember 29. *Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott? ~ éjszakáján mint aludt? 's mit álmodott?* (314/2)

Szent Pál fn (1)
Szent Pál sánta lova: az Apostolok lova, azaz a vándor lába. *Hallá kend Bátsi! van e még jó messze Kovátsi? ~ sánta lova még mehet arra tova. Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/2).

szentség fn (8)
1. Vminek szent volta. *Az esküvés' Szentsége Szívébe már nem él?* (145/7) 2. Szent dolog. *Boldog volt a' Világ! 's e' hiú név: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség* (190/51). *És ezt földre 's égre És minden ~re Sokszor felfogadtam* (272/14). 3. Szentségnek atyja: Isten. *Leszállott a' Vallás. Óh ~nek Attya! Mennyei ságárral fénylett ábrázattya* (225/53).
~ (25/16, 190/42), ~e (5/7), ~et (337/228).

szentséges mn (3)
Legszentebb. *Kivül ez írás volt metszve oldalára: Magyarok! Szentséges a' haza' oltára* (306/212).
~ (188/60, 306/14).

szentségtelen mn/fn (2)
I. mn Bűnös. *Mérész halandó! lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy levegői Hang, Szentségtelen létedre nem fűlsz Angyali pitvarokat tapodni?* (396/23)
II. fn Bűnös személy. *Szent hely a' Hazáé: mind távol menjenek Hazám' szent helyétől a' ~ek!* (306/10)

szentségtörő mn (1)
Szentségtörést elkövető. *De hagyjuk el; már is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő Muzsám' exkommunikálja* (197/84).

szenved i (18)
1. Huzamosabb ideig kínzó testi v. lelki fájdalmat érez. *Én ~ek, 's pedig miattad, Mielőtt szívem' elragadtad, Édes Kegyetlenem!* (302/1) — *Elérte a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem ~ változandóságot* (211/74). 2. Külső hatásra károsodik. *Hát de mennyit ~ett Már ekkor Földünknek állapotja, Hogyha a' feldüllyedett Tenger, vagy Etna' lángja szán-*

togatja? (288/25) 3. *Nem ~ vkit, vmit:* nem kedveli, nem szereti. *Minthogy ez hely a' fénylet éppen nem ~i, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi* (237/65). 4. *Eltűr, elvisel vmit. És még robotba is nehezen ~ik* (341/43).
~ (454/122), ~ek (160/1, 453/279), ~nek (304/8, 435/8), ~tél (330/590), ~ett (211/51, 76, 317/175, 425/2), ~tek (317/200), ~tenek (288/19). — ~jek (454/23).
Ik: el~.

szenvedés fn (10)
Huzamosabb ideig tartó testi v. lelki fájdalom. *Most a' tűz mellett vagyok, 'S nincs olly ~em? Mert égésim olly Nagyok, Hogy meghalt érzésem* (422/10, 131/10).
~e (14/24, 201/24), ~ek (241/12), *Szenvedéseim* (374/20), ~emet (305/84, 426/56), *Szenvedésit* (12/26), ~sel (193/27).

szenvedett ~ szenvedt in (2)
1. Szenvedést elviselt. *Rettentő hadakat, vért és egy Nemzeti szörnyű Bajnokot éneklek! — 's a' bús Hadak Istene' bátor Hét Fő Hadnagyait! ... kik ... mind földön, mind a' vizeken, mind ellene támadt Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' Pannon bóldog mezejére vezették* (450/6). 2. Romlást szenvedett: megromlott. *De mióta ennek sok romlást szenvedett Oldalába raktad, bal Madár! fészkedett* (190/55).

szenvedhet i (2)
Tűrhet, elviselhet. *Nints olly erősség melly ~né ki tsapását* (34/5).
szenvedhetette (92/163).
Ik: el~.

szenvedhetni Ik: el~.
szenvedni in (2)
Kínzó testi v. lelki fájdalmat érezni. *Már nem tudok mást mit tenni, Tsak érezni és ~. Lelkem, testem holtbeteg* (443/30).
szenvednem (425/53).

szenvedő mn (6)
I. mn Olyan, aki, amely szenved. *Rajta! ne késsünk már ~ társaim!* (330/942) — *Egy vén fának árnyékában régen ~ Rózsafa* (298/cím).
~ (454/165), *szenvedő* (281*/40/3).
II. fn Az a személy, aki szenved. *Midőnn a' ~t ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk,*

hogy talál könnyait könnyebbítő barátra (216/109).
~ (193/25).

szenvedvén in (1)

Szenvedést elviselve. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belől* (113/11).

szenny fn (5)

1. Gyalázat. *Igazság! ki bírod hazául a' Menynyet, 'S a' földön sem vehetsz szűz ortzadra ~et* (337/2). 2. Rossz körülmény. *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és ~ből hazátok'* (259/178). 3. Az időnek ~ei: a történelem alantas körülményei. *'S alkota olly nemes Alkotmányt, melyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak* (450/21).
~ből (259/457), ~edből (306/155).

szennyes mn (3)

Szurtos, piszkos. *A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' ~ Vulcanus teste el-keveri* (76/14).
~ (216/25, 413a/890).

szennyetlen mn (1)

Tiszta. *Vénusz-Uránia, A' boldog szeretet' kellemes Asszonya, Szennyetlen viseletben Hol égi szövétneket* (432/95).

szép mn/hsz/fn (559)

I. mn 1. Tetszést keltő, különösen a látás, hallás számára gyönyörködtető. *Ah, bár láthatnátok, melly ~ A' halhatatlan Kép? — Ah fordulj erre ~ Istenné* (139/41). *Szép bársony burkókból ki hívja azokat Az estve még félig bimbó virágokat* (89/9). *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) — *Bár tégedet drága pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske* (137/24). *Kinek fejére száll zöld mirtus korona, Mellyet a' Gráziák legszebbike fona* (238/108). *'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyen hallgathat még minden ember' fia* (200/79). 2. Kellemes, kedvező. *Szép látni az olly vidéket, hol sem a' gereblyének, Sem az emberi kezeknek munkái nem levének* (413a/990). *Egy ~ tavaszi éjszakán Zörgött a kintsem ablakán* (112/3). *Széllyelnézett egy ~ este, És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgod-*

jon egy keveset (368a/9). *Innen leg szebb lesz nézni a' Magos égből reájok* (114/623). 3. *⟨Erkölcseileg⟩ kiváló, jó. Múljatok hát, ~ szándékok!* (423/35) — *De lám hívságtokért megvan a' jutalom: Od' a' ~ betsület, od' a' diadalom, Helyébe tsak szégyent, kudartzot kaptatok* (330/1502). *Tőlök nyert koszorúm fejemre kötöttem, Melly sokkal többet ér, mint a' Tágusi ér, Mert a' ki erre ér, ~ ditsőséget nyér* (213/112). 4. Elismerésre, megbecsülésre méltó. *A' szabadságnál nints szebb kints* (142/25). *Óh millyen ~ A' hadi nép' Pálmáján osztolni* (268/17). *Vajha vitézségtek ~ híre nagy Őseitekhez, Kedvesim! az holtak' siket országába mehetne* (253/74). 5. A maga nemében igen jó (állapotban levő). *A' forgó szél öszve tördeli a fákat, Elsodorja a' ~ vetést és plántákat* (198/22). 6. Minőségére nézve jó. *Hét-nyoltz nyomtató ló, ... patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájába* (330/550). 7. Barátságos, biztató, jóindulatú. *Hittem ~ szavadnak: Mégis megcsalál* (427/15). *Más nap a' Rákosra gyűlést parantsoltam, Hol ~ színnel mindent magamhoz tsatoltam* (239/222). 8. Szerencsés, boldog (idő, kor). *Kívánjuk éljen sokáig, Sok ~ idők' lefolytaig Virágzó egészségben* (308/56). *Ah éljen e' ditső Pár, Eljen, sokáig éljen; Sok ~ időt szemléljen Ferentz 's Terézia* (259/287). *Töltöm ifjúságom' legszebb esztendeit* (290/15). 9. Szép ész, elme: okosság, bölcsesség. *Kár, hogy az a' ~ ész olly rút házba lakik!* (254/60) — *Szép elméd nézzem é, vagy nemes lelkedet? Erdődy!* (398/1) 10. Szép lelkek: művelt emberek. *Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted kikeltem* (236/29). 11. Legszebb divatjában van: a tetőfokán van. *Így léven, Dorottya kiment a' Szálába, Ahol a' tántz vala legszebb divattyába* (330/884). 12. Az élet legszebb tavaszában: a legjobb korban. *Maga is az élet' legszebb tavaszában Nagy Magyar Gavalért mutat formájában* (330/261). II. hsz Szépen. *Ausztria bámúlja, vegyül melly ~ szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279). *Iráglyi hogy ~ békességben éljen Országatok állandó időt* (257/70). III. fn 1. Az, ami esztétikai élvezetet nyújt; szépség. *Ha tölem kérditek; Mi Szép? azt fele-*

lem: *Én a' Szépet 's Rútat olly formán képzelem, Hogy ~ mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nints, az rútnak mondatik* (421/21). **2.** Ilyen dolog. Gyarló tudatlanság! zablátlan indulat! *Két Daemon, melly minden ~et jót feldúlat* (313/60). *Meg érzém biz ezt előre Mert álmodtam ~eket* (231/388). **3.** Szép személy, különösen fiatal nő. *Én tsak téged választanálak A' föld' minden ~e közül* (379/120). *Nints senki, ki téged jobban nem szeretne, 'S Te Miattad, Oh Szép, engem meg ne vetne* (176/82). *De a' könnyű sereg' jobb szárnyára Márta Kirukkolt, 's előlök az útát elzárta. Keresztül próbálnak az Ifjak rontani: De ennyi ~ ellen ki tudna állani?* (330/1294). **4.** Szépek ~e: a legszebb nő. *A' Szépek' Szépe* (421/cím). **5.** Szépem: kedvesem. *Jer ~em! mutasd meg azt kevély nemednek, A' miből ők eggyel alig ditselkednek* (127/9, 421/9).

Ö: százsor~.

szépecske fn

(1)

Szép fiatal nő. *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád talál ama szépetske, Mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/20)

szépen hsz

(26)

1. Esztétikai élvezetet nyújtva, gyönyörködtetve. *A' Viola ... Szépen kékellik, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél* (146/13). *Őtet a természet ~ öltöztette* (77/54). *Lizette, a' ~ hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette* (330/1241). **2.** Elismerést érdemlő, igen kielégítő módon. *A' Lelket! a' Lelket! tökéletesítsed, A' roszt indulatot mint lehet gyengítsed, Mert ha ilyen ~ végzed el életed, A' ditsőség által újra tserélheted* (213/99). **3.** Szeretetten. *Hogy a' kivel — nyarat ~ éltél, Meg fosztatott, a' mit még ingyen sem véltél* (212/85). **4.** Kedvesen, nyájasan. *Előbb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly ~ instálta Az Úr a' szabadságot* (231/425). **5.** Igen kielégítő mértékben, mennyiségben. *Megtele vendéggel már a' Szála ~* (330/293). **6.** Megfelelő módon. *De ha azt hányják szemünkre, Hogy mindég tsak eszünk épen; Igyunk is hát, mert így ~ Megy a' Concoctio* (154/24). *De ha kedvező szél kezd ~ lengedni Akar a haragos tenger is engedni* (10/31).

~ (330/392, 1927, 368*/30/8, 428/18, 433/14), *Szépen* (198/33, 330/272), ~n (11/15, 61/33, 453/238), *széppenn* (170/58); *szebben* (148/34, 222/3, 297/49, 402/5, 413a/913, 454/684).

Szepes vármegye fn

(1)

Egykori észak-magyarországi vármegye. *Tátara ~, Mátra Heves Vármegyében eső hegy.* (267*/14/4).

Szepesség fn

(1)

Az egykori Szepes vármegye területe, illetőleg az ott élő nép. *Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsúfolt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz ~* (337/380).

szépít i

(3)

1. Szépnek mutat, láttat. *Minden a' mi tsak ~i Az egész természetet, Bennem a' gondot enyhíti, Ha rabszíjjára vetett* (205/45, 16/45). **2.** *⟨Hibát⟩ kicifráz, tódit. Jobbitás helyett az el tévejedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn hirbe hozzák Nagyitják, szépítik, ki raffinirozzák Az el tántorodott gúnyolása végett* (453/180).

Ik: meg~.

szépítő fn

(1)

Nyelve ~: nyelvművelő személy. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég eggyik nyelvünket ~nek botsátott* (111/96).

Ö: vers~.

szeplő fn

(1)

Bőrön apró, barnássárga folt. *A' Szeplő* (355/cím).

Ö: szar~.

szeplőcske fn

(1)

Bőrön apró, barnássárga folt. *Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/9).

szépség fn

(71)

1. A szép mn-vel kifejezett tulajdonság. *És illy sebessen, 's ah még Sebesebben fut el néha a' ~!* (147/10) — *Ti élet édesét lehellő leányok! A' Szépség tüzenél olvasztott Bálványok!* (127/2, 421/2) **2.** Vkinek, vminek az a tulajdonsága, hogy szép. *Hébe égi balzsammal Ápolá ~edet* (428/38). *Ha hát egy déli hévségben El vész múlandó ~em* (148/70). **3.**

Szép dolog, tárgy, testrés. *Víg borzadással jártam el a' Görög Szépségek' és a' Római Nagyvilág' Pompás maradványait* (396/6). *Úgy az ő-ei, Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (137/13). **4.** Feltűnően szép nő. *A' muzsikáló Szépség* (375/cím). *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/167)

~ (9/24, 38/5, 147/cím, 208/56, 238/111, 259/193, 307, 317/6, 330/182, 240), ~' (134/23, 237/92, 330/71, 443/73), *Szépség'* (368/cím, 447/23), ~ek (330/185), *Szépségem* (148/47, 54), ~ed (392/9, 416/13, 460/144), ~ed' (434/13), *Szépséged'* (397a/1046), ~e (133/62, 330/105), ~i (86/9, 198/9), ~tek' (330/1448), ~et (2/1, 3, 127/7, 150/15, 216/8, 63, 421/7), ~eket (25/28, 127/30, 34, 36, 190/18, 421/34), *Szépségeket* (170/9), ~edet (61/37, 254/35), *Szépségét* (148/5, 176/10), *Szépségidet* (208/25), ~nek (145/3), ~ednek (146/34, 447/2), ~idnek ((134/2), ~ének (25/5, 298/14), *Szépségtekben* (397a/1181), ~en (64/22), ~eden (330/590), ~ére (134/112, 447/112), ~gel (216/68, 269/21, 288/18), ~eddel (146/25).

szépségű mn (2)

Szép tulajdonságú. *Ebből szülte a' hasonlithatatlan ~ Hébéét, az ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' pohárnoknéját* (330*/202/10). ~ (231*/123/4).

szeptember fn (6)

Az év 9. hónapja. *Már a' víg szüretnek örül minden ember, Mellyel örvendeztet bennünket Szeptember* (199/2).

Szeptember (199/cím, 314/cím), *Szeptember'* (259*/186/12), *September* (87/2), *7bris* (111/cím).

széptudomány fn (2)

1. Esztétika. *Ezzel az ízlésnek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/14). **2.** Széptudományok: a művészetekkel foglalkozó esztétikai tudományok. *A' szép ~ok minden mesterséggel, A' jó gazdasággal és a' vitézséggel Altalad a' régi por közzül kinőnek* (259/219).

szépült lk: neki~.

szer fn (12)

1. Illat. *Már is kezdi szedni Rólad ezt a' drága ~t* (249/10, 448/12). **2.** Gyógyszer. *Midőn már nem érnek a' Doktori ~ek, Ezeknek a' halál gyógyító mesterek* (213/91). **3.** Mindenféle kisebb tárgy. *Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy Etuisbe illő dirib-darab ~nek* (330/380). **4.** Édes ~: értékes tárgy. *Míg Plútó jós[z]ágát nem közlé emberrel, A míg meg nem vesztett sokat édes ~rel* (5/2). **5.** Szert tehet vmire: hozzájuthat, megszerezhet. *Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha ~t nem tehetek egy rossz főkörtőre?* (330/756) **6.** Öreg ~re: idős korba. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg ~re kevesen juthatunk* (215/94). **7.** Jó ~rel: alkalom adtán. *Ott hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó ~rel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151). **8.** Szép ~rel: módosan. *Hímen hát szép ~rel Megtöltvén pennáját veres cinoberrel, A' mint a' társaság maga jelentette, A' Férjhez-mentteknek nevét feljegyzette* (330/425).

~t (330*/204/7, 336/22), ~be (306/279).

Ö: hang~.

szér fn (1)

Sér, selyemkészítő kelet-ázsiai nép. *'S Hogy a' Szérek gyenge gyapjut a' falevélről szennek?* (413a/643)

szeráf l. seraf

Szerbia l. Servia

szerda Ö: hamvas~.

szerecsen fn (1)

Néger. *Vagy a' lány szésszel öszülő berkét a' Szeretsennek* (413a/642).

szerelem fn (165)

1. A szeretett személy iránt vágyban és odaadásban megnyilatkozó nemi vonzalmon alapuló érzelem. *Hol a' néma fáknak sirva énekelem, Mint égeti mellyem' a' forró ~* (196/36, 380/34). *A' ~ fényes várákká Tsinálja a' dutytyánokat, A' tiszta forrást borpatakká, Édenne a' kopárokat* (379/105). *Ha bort iszom, leánykák, Új lánggra kap szerelmem: S ha lánggra kap szerelmem, Oh milyen édes a' bor!* (373/51–2) **2.** Az, aki iránt ilyen érzelem él bennünk. *Piramus! szerelmem! ébredj fel, Thisbé-*

nek Zokogó szózatí téged serkentének (77/267). **3.** Szeretet. Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véle-tek marad, szívemet el nem viszem (241/18). Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet (257/152). **4.** Az, amihez vki szenvedélyesen ragaszkodik, vonzódik. Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágyás se Bántson tégedet (155/43). Téged [csikóbőrös kulacs] hordozlak útamban, Téged öllelek ágyamban; És valahányszor felkelek, Szerelmedről énekelek (433/40). **5.** Szerelemben van: szerelmes. Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirúlásodban, Hogy Nitze Szerelemben van (460/4).

~ (77/4, 44, 155, 155/37, 169/158, 174/17, 256/31, 32, 268/11, 51, 123, 330/339, 361, 802, 952, 1223, 375/34, 379/65, 397a/566, 423/17, 430/14, 460/116, 125), Szerelem (151/10, 155/cím, 173/5, 184/17, 196/91, 208/12, 268/cím, 108, 111, 309/101, 330/869, 373/66, 380/89, 428/124, 443/223, 247, 450/45, 460/25, 125), Szerelem' (312/27, 330/1304, 330*/198/1, 354/9, 385/cím), szerelmek (77/71, 327/30, 330/1884, 373/192, 443/77), Szerelmek (128/55, 153/9, 355/11, 371/9, 443/237), Szerelmek' (173/22, 285/17), szerelmem (77/190, 209, 213, 460/136), Szerelmem (176/20, 186/64, 349/1, 460/41), szerelmem' (295/35), Szerelmem' (105/1, 446/6), szerelmed (186/44, 381/3, 411/8, 449/3), Szerelmed (143/44, 176/87, 433/59), szerelme (215/111, 257/230, 232, 272/22, 313/89, 136, 317/22, 330/1014, 337/134, 449/11, 450/28, 454/253), Szerelme (176/52, 230/4), Szerelme' (379/156), szerelmünk' (289/12), szerelmek (297/59), szerelmet (106/2, 140/9, 206/21, 268/121, 275/17, 291/11, 369/14, 460/142), Szerelmet (143/26, 48, 372/2, 379/88, 385/2, 443/169), szerelmeket (330/1330), Szerelmeket (170/26, 373/39), szerelmemet (268/31, 460/129), szerelmedet (109/3), szerelmét (231/6), szerelmit (95/1), szerelmeit (397a/944), ~nek (77/1, 62, 258/30, 330/1350, 392/19), Szerelemnek (265/1, 436/2, 432*/206/5, 444/1), szerelmemnek (454/850), szerelmének (433/45), szerelminek (445/57), Szerelminek (277/21), szerelemben' (324/54), szerelmébe (331/43), Szerelmébe' (176/58), szerelmébe' (392/31), ~ben (379/59), Szerelmébenn (145/21), Szerelmére (297/68), szerelmire (379/80), szerelmekről (460/34), Szerelmekről (284/2), szerelmünkről (183/27, 285/55), szerelemhez (330*/183/4), Szerelemhez (460/49), szerelmekhez (322/6), Szerelmemért (155/50, 312/10), szerelmétől (134/104), ~mel (330/660), Szerellemmel (397a/852), szerelmével (379/93), Szerelmivel (106/14, 372/14), Szerelmeivel (231/26).

Ö: hamar~.

szerelemdal fn (1)

Vmi iránt érzett rajongásról szóló dal. Szerlemdal a' tsikóbőrös Kulatshoz (433/cím).

szerelemérzés fn (2)

Első Szerelemérzés: az első szerelem (129/cím, 425/cím).

szerelemfáltés fn (1)

Féltékenység. Ah, a' ~, ah, majd meg öl (139/89).

szerelemisten fn (2)

Ámor. Nints egy lovassais Szerelem Istennek, Mind gyalog katonát verbuválnak ennek (238/17).

Szerelem Istenek (238/51).

szerelemraj fn (1)

Szerelemvagy. Tele már Szerelemrajjal melylyem, Sok ezer fiait hogy' neveljem? (173/9)

szerelemsereg fn (1)

Hatalmas szerelemvagy. Gángesi kellemes szagtól illatozott: Midőn egy tündöklő felhő béhempereg. Gombolyagjain ül a' szerelemsereg (330/1872).

szerelemszín fn (1)

Piros. De az isteni Rózsának Több királyi dísze van: Ezerrétű szép kantussa, Szerelemszín artzai, Magas tövises trónussa, És örök illatai (397a/398).

szerelemtárs fn (2)

Szerlemtársak, akik egy személyt szeretnek. Ahol megy! — ah mit látok! — Meztelen! Irigylem e' Vidékeknek ezt: Hogy látják, a' mi engem öl 's éleszt, — 's Szerelem társimmá lesznek illy hirtelen (139/65). Szerelem társsa (139/107).

szerelmes mn/fn**(81)**

I. mn 1. Szerelmet érző (személy). *Egy ~ vitézhez* (98/cím). *Vétkes vagy, ha ~ vagy: De titkolván Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bűnnel tiszta Szívedet* (460/5). **2.** Szerellemmel teli (lélek, érzés, szem). *Egy ~ Hévség, Melly Szerelemért ég, Lelkünk' táplálja* (155/49). *A' ~ szemek* (136/cím). **3.** Szerellemmel kapcsolatos, rá vonatkozó, jellemző. *Ne reszkess, ne borzadj! — én nem azért jöttem, Hogy újra ~ Szókkal terhellyelek* (143/3). *Térj vissza ölembe Pálmaággal, Vitéz és ~ Forrósággal* (268/135). **4.** Párára kész (állat). *Mint midőn ~ gór-jértzéje megett A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját berzeszti* (330/493). **5.** Nagy szeretettel szeretett. *Pestreis egy kotsinn mint ~ Hazánk Hív fiai együtt örömmel utazánk* (236/15). *Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek ~ anyátok* (210/114). *Tisztelte másodsor mint ~ hívét, Kivel volt élete, míg az Úrnak tettett* (209/96). *Vajha én most, vajha egy hab lennék: én is ~ testén pihennék!* (139/ 111) **6.** Szerető, támogató. *De édes Atyátok ~ karjai Lésznek ifjúságtok erőss óltalmi* (212/141). ~ (63/28, 77/83, 301, 139/84, 143/28, 148/41, 150/6, 170/16, 176/30, 209/107, 101, 210/66, 212/95, 111, 213/116, 214/61, 71, 83, 231/258, 483, 235/23, 238/cím, 247/31, 256/39, 259/125, 272/34, 285/59, 322/23, 324/18, 330/852, 340/33, 368a/147, 372/6, 19, 373/106, 376/6, 9, 397a/673, 721), *Szerelmes* (175/cím, 183/cím, 184/cím, 209/72, 210/87, 101, 212/119, 215/145, 222/61, 222/88, 231/19, 199, 299/36, 397a/740, 430/cím, 454/226, 460/41, 56), ~en (148/28, 379/28).

II. fn 1. Vki iránt szerelmet érző személy. *Sok ~t kis nyilával Vérez a' Vénus' fia* (164/21). **2.** *A ~ek:* két személy, akik egymásba szerelmesek, vagy akik nagy szerelemben együtt élnek. *És ezer Hasonló Gyermekekedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint értéket* (170/39). **3.** Az, aki iránt szerelmet érzünk. *M'ért epesztet bánatokkal Lelkedet? Ah ne rontsd azokkal Kedvedet! Mért remegsz Szerelmesedtől* (183/5). **4.** Az, aki iránt szeretetet érzünk. *Óh Angyali Tábor! Várakozzál velem, Míg ~imet rendre meg ölelem* (217/90).

Szerelmes (186/cím), ~ek (238/1), *Szerelmest* (148/30, 208/101), ~eddel (179/6), ~ivel (214/108).

szerelmes mn**(1)**

Szerelmes nyögés: szerelmes panaszkodás. *Állj meg, ~ nyögéseit halljad, Addig az esett kárt magadba fájlaljad* (212/73).

szerelmeskedni in**(1)**

Szerelemről olvasni. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kotyfity stutzerrel* (197/95).

szerelmesség fn**(1)**

Szerelem. *Csendes Este! már alusznak Mások édesen, Vagy ~be' úsznak Tiszta csendesesen* (374/27).

szerelmesült Ik: meg~.**szerelmetes mn****(3)**

Szerelmes. Legyen borom nekem, Meg egy ~ szűz. Kerülni fog tüzem 's hevem, Poéta lesz az é nevem (103/4). ~ (106/6, 19).

szerelmeteskedés fn**(1)**

⟨Madarak⟩ párási játéka. *A' tsátsogó Madárkák víg Szerelmeteskedése: A' Parton a' kövek között A' mormoló Haboknak eltörése: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket lehelte belé* (170/22).

szerelmetespár fn**(1)**

Szerelmespár. Nem — sőt soha az illy szerelmes párok Szívét el nem rejtik semmiféle zárok (77/81).

szerelmetesség fn**(2)**

Szerelem. *Bor és Szerelmetesség Tsepeg belőle, látod* (372/23, 106/23).

Szerencs fn**(1)**

Helynév. *Szerentsenn mindnyájann edjűtt ivogattak, Az áldomás közbe nagyot kurjantottak* (248/33).

szerencse fn**(60)**

1. Sorsunkat alakító, akaratunktól független, véletlennek látszó esemény, körülmény. *Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Egyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik velünk; A' másik a' mindent össze-rontó halál* (193/11). *Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez élet*

tsak a' szerentse játéka (210/60). *Köztök dö-rög, és nyilait hánnya a' rossz szerentse, Hogy szíviünk ne tsak búsítsa; hanem meg is rettent-se* (162/33). **2.** Sorsunkra kedvezően ható, ezt jóra fordító körülmény. *Nem soká él a' halan-dó, A' jó szerentse múlandó, Házasodni kelle-ne* (401/6). *Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/17). *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy kisdéd 's kurta sze-rentse elég* (39/8). **3.** Jó, szerencsés dolog. *Le-öntötték szegényt; az még is szerentse, Hogy veres nadrágát nem érte a' lentse!* (330/1687). **4.** *Hordjon a ~: légy szerencsés! Hordjon a' ~, hű barátom!* (295/32) **5.** Szerencsét monda-ni: jósolni, jövendölteni. *Azért tud másoknak jövendőt, mostani Állapottyok felől szerentsét mondani* (26/44).

~ (280/25, 311/1), *szerentse* (16/37, 55/cím, 19, 22, 92/272, 162/3, 191/cím, 19, 22, 30, 53, 193/23, 41, 205/37, 238/106, 288/54, 299/120, 310/44, 336/12, 379/135, 420/15, 452/5), *Sze-rentse* (57/14, 193/2), *szerentse'* (327/24), *sze-rentsém* (241/19, 379/112), *szerentséd* (337/167), *szerentséd'* (306/306), *szerentséje* (191/46, 330/598, 330*/137/5), *szerentsétek* (241/19), *szerentsét* (78/1, 191/48, 306/241), *Sze-rentsét* (198/70, 239/134), *szerentsémet* (161/43), *szerentsédet* (22/87), *szerentséjeket* (413a/1013), *szerentsémnek* (442*/222/4), *sze-rentsédnek* (179/3), *szerentsére* (114/243, 267/1, 326/40, 330/1745), *szerentsétől* (267/238), *szerentsével* (413a/440).

Ö: asszony~.

Szerencse fn

(1) Fortuna, a szerencse istenasszonya. *Haja gön-dör és arany szín; 'S mint a' Szerentse' képén, Hosszú, tömött előlről, Kopasz meg a' nyaká-nál* (185/128).

szerencsájú mn

(1) Fontos ~: fontos szerepet játszó. *Nándor-fejérvár ... a' régi időktől fogva az Ország' kültsa volt 's fontos szerentséjű egy vár* (267*/19/4).

szerencsés mn

(20) **1.** Akinek kedvez a szerencse, ill. akit vmely szerencse ért. *Ha már enyim Az, a' kié Va-gyok, szólj Cipria! Olyan ~ több van é?*

(278/39) **2.** Baj, szerencsétlenség nélkül végbe menő. *Mind Mihály, mind a' Nem-Mihály a' kik itt örvendenek Töltsenek sok szép sze-rentsés esztendőket* (314/58). **3.** Kedvező, elő-nyös. *És ama' szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Tréziának Orszá-gokkor arany esztendőök folyának* (259/282).

~ (233/77), *szerentsés* (238/89, 259/380, 297/41, 327/42, 330*/147/4, 337/299, 368*/24/4, 410/14, 413a/290, 454/191, 192, 457/20), *Szerentsés* (239/40), *szerentsésén* (239/142), *szerentsésenn* (153/4), *szerentséssé* (454/993).

szerencsétlen mn/fn

(13)

I. mn Olyan (személy), akinek nem kedvez a szerencse. *Panaszolkodik egy mindenbe sze-rentsétlen de igaz lelkű ember* (41/cím). **2.** Rosszul sikerült. *S még sem botsátasz engemet Megboszúlni szerentsétlen szerelmemet* (460/129). *Leírhatnám szerentsétlen Életem, de Könyvim ellen az Irigy Epét felgyújtani nem akarom* (171/14). **3.** Szomorú sorsú. *Szeren-tsétlen Belgrád! óh meddig tántorogsz Egy kézről másikra valyon meddig forogsz?* (79/1) **4.** Gyatra, rossz <hely>. *Lakja, ha tetszik, A' gyáva 's félénk a' szerentsétlen helyet* (327/38).

Szerentsétlen (337/323), *szerentsétlenek* (150/27), *szerentsétleneket* (78/4), *szerentsétlenül* (77/234); *szerentsétlenebbek* (454/183).

II. fn Szerencsétlen személy. *Ki már sze-rentsétlen éppen Lebegett a' Tó közepén El nyúlva 's meg meredve* (114/298). *Ah szeren-tsétlen! ha most Most el nem állott volna nyel-ve Valóba gvőzött volna érdekelve* (170/63). *szerentsétlen* (212/121).

szerencsétlenség fn

(3)

Súlyosan kedvezőtlen állapot, sors. *E' szeren-tsétlenség pedig nem mostani Kezdet már ez engem tavaj hervasztani* (73/9). *szerentsétlenség* (77/265, 443/cím).

Szerencsy fn

(1)

Családnév. (Máramaros megyéből származó család.) *Még ~' Özvegyétől, Bús hang jön sí-rom' szélétől, És igaz sóhajtozás* (454/896).

szerént ~ szerint nu

(21)

1. Vminek megfelelően, vmivel egyezőleg. *És tettésem szerént magokat intézték* (5/25).

Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait, Melly szerént minden beszéli Elmultt baját, 's kinjait (208/79). 2. A jelzett dologgal arányban. A' lovak és szának öt Oształyt tevének, Őt Járása szerént Somogy Vármegyének (330/118). 3. Vmi alapján, vmit követve. *Batrachomyomachia* vagy *Békaegérhartz Blumauer módja szerént* (114/cím). 4. Rend ~ megy: rendes dolog. *Egyenes természet! Hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges légyen?* (196/59, 380/57) 5. Igazság ~: valójában. *Igazság szerént volna Görögfejérvár, alba Graeca* (267*/19/3). 6. Ítéletem ~: véleményem szerint. *Így ejtik ezt néhol Magyar Hazánkban, és ítéletem szerént nagyon helyesen* (330*/197/2). szerént (143/cím, 186/cím, 231*/123/1, 267*/15/2, 288/71, 316/19, 330/398, 1507, 330*/165/4, 397a/712, 454/539), szerint (206/12, 442*/221/2).

Ö: a~.

Szerep fn

(1)

Helynév. (Bihar megyei falu.) *Ha le tipegsz onnan a' Magyar Hazába, Légy Esdrás ~en az Úrnak Házában* (233/66).

szeret i

(119)

1. Szeretetet érez (vki iránt). *Nemes szívű Nevendékek! kiket forrónn ~ek, Miolta megesmertetett a' Poësis Veletek* (241/1). *Mind bold, ki nem ~, Vágasson magán eret* (322/51). *Szeret, — azt meg vallom — ~ szívem' kényje, De nem vágyok lenni az Ország szégyenje* (245/13). 2. Szerelmet érez (vki iránt). *Hagyd itt, szívem! ezt a Várost, bár nehezen, Bár ~ is Rozáliád, 's könnyez ezen* (184/42, 423/42). 3. Örömet leli vkiben, vmiben, kedvel vkit, vmit. *Im Tháliának gyenge Lantját Bár ~ik koszorús Leányink, E' rozmaringok' zöldje alá teszem* (418/4). *Én a' borostyános koszorút meg vetem, Mert e' társaságot épen nem ~em* (219/68). *A Poëta tsak gyönyörködni ~ nem kíván ő semmi egyebet* (16/cím). *Csak hátul ~ek állni, Innen többet tanúlok* (169/25). 4. Szeret vmit: ínyére van, kedveli. *Az Úrnak sokkal kedvesebb, A'ki kőszívű, 's kényesebb; Éj! a' vadegrest ~i, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/35). 5. Szeretne vmit: vágyik vmire, az az óhaja, hogy legyen vmije, csináljon vmit.

Nohát betsültre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg, hogy a' ki lovat ~ne tserélni, mék'? Derék ló ez a' mit adok (358/46). *De ~ném felhajtani Hátul, de jobban elől* (169/45). 6. (Állat, növény) megkíván, igényel vmit. *Vagy is a' melly bimbót nyerses természete Még béburkoltt kérgek alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta — 's ~te* (454/382).

~ (148/59, 156/12, 176/55, 330/362, 460/73), Szeret (397a/374), ~ek (197/96, 287/58, 330/623, 413a/1031, 454/366), Szeretek (134/63, 70, 447/63, 70), ~sz (276/2, 330/623), Szeretsz (330/621), szerettt (157/4), ~ünk (309/69), ~nek (163/46, 231/431, 301/22, 382/12, 445/66), ~tél (143/46, 324/3, 392/51), ~ett (324/8, 428/74, 454/777, 805), ~tünk (454/986); ~em (157/18, 184/37, 309/107, 330/1532, 1724, 349/11, 423/37, 431/45, 48), ~ed (454/869), ~i (13/25, 78/18, 124/17, 194/32, 241/23, 368a/132, 454/310), ~lek (276/5, 9, 33, 292/3, 9, 454/889), Szeretlek (272/27, 277/7, 282/27, 434/3, 17), ~tem (186/47, 288/86, 299/62, 88, 312/12, 324/34, 401/10, 409/10, 426/29), Szerettem (361/1, 1), ~ted (299/68), ~te (92/10, 255/10, 391/35, 451/10), Szerette (231/20, fogok szeretni (322/2), fog szeretni (272/8). — ~nél (301/16), Szeretnél (126/34, 37), ~ne (176/81, 184/2, 12, 22, 202/114, 376/15, 423/2, 12, 22); ~ném (239/173, 289/1), ~néd (170/69). — szeress (202/134, 295/39), szeressen (434/15, 460/132), szeressetek (268/164), Szeressetek (373/62); Szeresd (368a/161), szeressed (163/45), szeressük (288/112, 385/10).

Ik: bele~, meg~.

szeretés fn

(1)

A megszeretés folyamata. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet menni, A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, második ~, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421).

szeretet fn

(50)

1. Vki, vmi iránti ragaszkodásban, gyengédségben, önzetlen jóakaratban megnyilatkozó érzelem. *Készek halált állni pajtásink' javáért, Gyermekink', rokonink' javáért; Ezekért meg-*

vetjük a' halált 's életet, Mert mind a' kettőnél erősb a' ~ (267/138). A' hűség, ~ az asszonyi nembe Tűnik kiváltképpen mindenképp szembe (212/23). **2.** Szerelem. Akkor is szikrái a' hév ~nek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek (127/47, 421/47). 'S bár halálos kinnal vérzem: Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet — Óh Lilla! óh Szeretet! (443/208)

~ (76/cím, 77/28, 80, 277, 209/91, 210/71, 212/103, 121, 214/31, 77, 93, 106, 127/129, 237/17, 86, 241/8, 268*/24/1, 337/136, 454/34), ~' (397a/542, 432/94), Szeretet (190/99, 287/53, 322/cím, 438/4), ~et (64/24), ~edet (209/105), ~ét (209/114, 428/202), ~nek (77/115, 247, 253, 210/58, 214/120, 231/433, 259/92, 400/7, 438/1), ~ének (432*/206/3), ~be (209/93), ~re (216/98), Szeretetre (434/8), ~tel (331/45), ~ivel (188/170), Szeretettel (188/165).

Ö: köz~.

szeregett mn

(2) Olyan, akit, amit vki szeret. *Én el megyek, a' jóltévíő Ég vigyázzon reátok. Ah ~ kedves Lelkek Isten, Isten hozzátok! (241/34) — Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem ~ nevedre (454/846).*

szeregeth i

(1) Szerelmet érezhet (vki iránt). *Távozz tőlem, háládatlan! Távozz, ~sz miattam. Én mi voltam, az maradtam, 'S maradok örökké (324/50).*

szeregni in

(15) **1.** Szeretetet érezni. *Rakjátok óh Poéták, Koszorútok Hafznak Sírjára, 's énekéből Tanúljatok közöttünk Danolni és ~ (373/141).* **2.** Szerelmet érezni (vki iránt). *És ha semmi érdemem Nem fog fejemre zöld babért tetetni, Semmi sem! mind semmi sem! Csakhogy te, Lilla! meg ne szűnj ~ (288/116).* ~ (156/15, 288/104, 349/12, 354/11, 373/45, 49, 61, 434/9, 443/80, 460/185; szeretnem (344/5, 349/8, 9).

Ik: vissza~.

szerető mn/fn

(24) **I.** mn Olyan, aki szeret vkit, vmit. *Otthon nyájas, tsínos, vig, lebotsátkozó, Jó rendet ~, el-*

més, mulatozó (454/792). Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két ~ szív' frigyeit felbontja (63/8). Illyen a' szív, a' mely igazán ~: Társától sokáig messze nem lehet ő (210/81). ~ (57/10, 77/186, 241/32, 259/147, 321).

II. fn **1.** Vkinek szerelmi viszonyban társa, kedvese; barát, barátnő. *Ez egy hív ~t kérne, de betstelen; E' vitézt kívánna, de érzékeny-telent (268/113).* **2.** Vkinek szerelmese. *Telyesítsd angyali szókkal, Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizetek válaszóért (444/10, 265/10).* **3.** Vmit ~: vmit kedvelő személy. *Poéták, poézist ~k, vagy ehez nem értők ... fogják (gondolám magamban az én Verseimet várni (454a/10).*

~ (151/cím, 157/cím, 443/191, 453/222), Szerető (155/19, 409/cím), Szerető' (285/cím), ~k (432/101), Szeretőket (150/50, 51, 297/57), ~nek (176/65).

Ö: csend~, magzat~.

szeretőtárs fn

(1) Szerető. *Meg nem háborodom mégis, Ha előttem szemlélek: Sőt szeretőtársammal is Rólad gyakrann beszéllek (208/31).*

szerette Ö: szív~.

szerettet i

(1) *Jól ~: elősegíti a szerelmet. Tsak igyunk, kellemes Dóris, Jól ~ a' jó Bor (156/2).*

szeretvén in

(1) *Mást ~: mást megszeretve. Sírba vár! vagy mást ~ Szíviből engem kivét (282/13).*

Ik: bele~, meg~.

szerez i

(26) **1.** Munkával jut vmihez. *Egy ingbe szánts, meztelen vess, télen a' paraszt henyél És nagy részt amit nyáron szerzett, télen azzal él (413a/307).* **2.** Elismerést, hirt nyer, okoz vmivel. *És te, Nanét! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel (330/22). Ki Nápolyba menvén országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek? (306/286)* **3.** Cselekvésével, közreműködésével előidéz, okoz (kedvező v. kedvezőtlen körülményt vkinek, vminek). *Kérditek talám nevét, A'ki lelkennek hevét Szerzi? ... Lilla ő (323/18). Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére, így szerzél*

síralmat sok szemnek (214/38). Igaz: de ezekért mennyi esztelenek Egymásnak költséget 's lármát ~tenek? (197/72) **4.** Tudományt ~: műveltte válik. *Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta, A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magának, Melly díszére lehet egy Világfijának* (330/141). **5.** Vmi okoz, előidézt vmit. *Köstoltam Tokajit Gyomrom únalmaít Szerzé e szent ital is* (135/9). *Ollyat kap hát ettől ennek kedvellője, A' mit az Ánglusnak ~ levegője* (239/72). *Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/82). **6.** Ráveszt vkit vmire. *Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyaságok, Mikor utóléri az álmatlanságok; Nem ~nek mindjárt társat distrahálni: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni?* (330/1765) **7.** Rendel, ad. Ezek 's a' középső között más kettőt az Istenek A' nyomorúlt halandóknak javára szerzettenek (413a/247). *Mind ezeket Te szerzetted Ég' aszszonya! Minékünk, Mellyért is megérdemletted Hogy tiszteljen Vidékünk* (307/105).

~ (111/18), szerzett (306/293), szerze (300/4, 312/5, 413a/1009), szerzettenek (330/1956); szerzi (191/37), szerzettem (317/73), szerzette (413a/145), szerzettük (257/126), szerzettétek (413/9); szerzett volt (245/30). — ~nének (239/228).

szereztet i

(1) *Bajt ~ vkivel: bajt okoz neki. Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt ~, meglásd, ha lenyeled* (330/722).

szerfelett hsz

(1) Nagy mértékben. *Most már a' föld esmérésre mondok egynéhány jelet. Ha vizsgálod, mellyik ritka, vagy tán sűrű szer felett* (413a/757).

Szerica fn

(1) Helynév. ⟨Serica, Belső-Ázsia.⟩ *'S mint a szél, amelly Libiának El kapja fővénnyeit, Vagy a tikkadt ~nak Át futtya térségeit, Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn* (231/265).

szerint l. szerént

szerioz ~ szeriöz mn

(2) Komoly, ünnepélyes. *Ha valamelly Társaságba' Kezdek velle nyájasságba: Mindjárt sze-*

rioz 's valódi (309/55).

szeriöz (330/1102).

szerkeszt i

(1) Helyez, rak. *A' természet szoros helyre ~ette, Bájoló mináit körül helyhezettette* (239/11).

szerkesztetik Ik: egybe~.

szerszám fn

(7) **1.** Különféle eszköz. *Töröljetez puskát, kardot készítesetek, Ruhám' 's ~ommal mind készen légyetek* (268/2). **2.** Harci ~ok: harci eszközök. *A' kemény hadi ~ot a' somfából készítik* (413a/1000). **3.** Zengő ~: hangszer. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő ~okkal kíséri bandája* (330/460). **4.** Himvessző. *De már el is kopván a' puskám kovája, Végre tsötörtököt adott a' ~a* (239/220). **5.** Bájoló ~: nemileg gerjesztő szer. *Bájoló ~mal úgy megigazgatták, Hogy megint bé kellett lövöldözni menni* (239/214).

~ok (454/406), ~ot (330/933).

Ö: arany~, muzsika~, öröm~.

szerszámozott Ö: fű~.

szertartás fn

(2) Hagyományos eljárás, szokás. *Kivált mikor vége lévén a' tsatának Scytha ~sal Áldumást ivának* (267/32).

~ok' (126/13).

szertelen hsz

(1) Rendkívül. — ... zertelen nagi hada lén (330*/166/5).

szerteszéjjel hsz

(7) **1.** Összevissza mindenfelé. *El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte széjjel* (114/762). *Kis Méhek! ... Mit futtok sok veszéllyel? A' friss forrásokra, Az új virágokra Repkedvén szerteszéjjel?* (274/6) **2.** Sok részre, darabra. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel szagattya* (216/41).

szerteszéjjel (143/14), *Szerteszéjjel* (397a/982), *szerte széjjel* (135/42, 330*/171/5).

szerteszt hsz

(11) **1.** Mindenfelé, mindenütt. *Ah, ha ebben a' köz örömben, Melly már elterjedt ~t, Érezhetném én is mellyemben Az öröm legkissebb neszt!* (379/34) — *Az Észak a' köpü, a' Világ az a'*

rét, Mellyben a' kintseket kurkássza ~ (313/110). **2.** Minden irányba. *Őröngve repked a' fákon, 'S életének örömét Erdőn, mezőn, kősziklákon Kiáltozza ~* (397a/804).

~ (413a/832), ~t (397a/34, 1100, 1148, 400/36, 413a/329), *szerte szét* (257/205, 207).

szerű Ö: közép~.

szérű fn (2)

A gabonaasztagok és a nyomtatás számára előkészített terület. *De ám az aranylő vetést dél középbe aratják, A' megszikkadt gabonát is ~n akkor nyomtatják* (413a/305).

~t (413a/190).

Szervia fn (2)

Szerbia. *Szerentsétlen Belgrád! ... ~' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/8). — ...a' Bessarábiában, Krímeában és Új ~ban lakó régibb és újabb Magyarok (313*/102/5).

szerzeni in (1)

Adni. *És te, a' ki e' dolognak Tárgyat tudtál ~, Sárközym! Tenéked fognak E' versek szentelteni* (317/51).

Ik: meg~.

szerzés Ik: meg~.

szerzet fn (1)

Teremtmény, lény. *Hát mi, gyarló ~ek, Mit várhatunk — mit várhatunk miattad?* (288/51)

szerzett in (1)

Elismerést, hírt okozott, hozott. *Úgy én a' borostyánt én meg fogom vetni. ... Ha mind bortól lutskos főtől származtatok, Ti örök hírt ~ nemes gondolatok!* (219/46)

szerző mn/fn (4)

I. mn Okozó. *De engem olykor vezérle A' nyugalmat ~ Ég* (357/66).

II. fn **1.** Vminek létrehozója. *Légy jelen Minerva, olajfák ~je* (413/23, 413a/20). **2.** Írásmű alkotója. *Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, olyan nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra bocsátandó Professor Urnak* (442*/221/6).

szesz fn (2)

1. Szesz ital. *Ah ezeknek mérges szessze Hogyha egyszer résre kap, El ragad sok józant messze És sok észet örvénybe tsap* (317/

106). **2.** Mámor. *Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' ~e részegít?* (403/31)

Ö: pálinka~.

szesszió fn (1)

Gyűlés, ülés. *Így buzditá a' Sessiót És nagy hanggal pengeti, Hogy ő ígér négy milliót* (114/343).

szét Ö: szana~.

szétdülled i (1)

Szétesik. *A' Kővár' gyomra szétdüllyed, A' rabló zúg, hereg süllyed; Én úszok, az ég segéll: Lilla int, és nekem él* (443/229).

szétmarcong i (1)

Szétmarcangol. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/6).

szétmenni in (1)

Tájékozódni. *Hát még ha mind ezen szét akarnál menni; Mennyi sok költséget 's útát kéne tenni?* (126/17)

szétnéz i (1)

Körülnéz. *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit oly hívenn imádtam* (391/28).

szétoszolni in (1)

Részekre bomolni. *Istenem! Ha szétt kell tsak ugyan oszolnom, Ah, mit is kell a' te munkádban vádolnom!* (454/243)

szétreppen i (1)

Szétterjed. *De mikor tsillogó rezgése ~t, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

szétszagatott mn (1)

Széttroncsolt. *Szétszagatott emberekkel Rakva a' rettentő por* (397a/207).

szétszór i (1)

Nagyobb területen eldobál, elhint. *Jaj iszonyú látás! tetemet ~ja Kirínnak Mellyeknek sem szél sem Nap eddig nem juta* (327/13).

szétterül i (1)

⟨Felhő⟩ feloszlik. *A' hajnal' pirosló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szótt kantus szétterül* (330/192).

széttöredezik i (1)

Békó ~: rabság, elnyomás megszűnik. *Tsupán hallattára az ő nagy nevének Az olasz békók is ~ének* (337/194).

széttörhet i**(1)**

Szét nem törhetik a királyi széket: a királyság fennmarad. Nemes lelkű Henrik! megöltek tégedet, De szét nem törhették királyi székedet (337/314).

szétzúzik i**(1)**

Szétterjed. Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon (400/101).

szféra fn**(4)**

1. Körforgás. *A' mi világunknak szintűgy van sférája; Ha felette ültünk, borúlunk alája* (191/39). **2.** Menny. *Lelkem ... angyali pillangóvá lévén, Lássa Olympus' kertjeit, Hol ötlet egyik vígasságból Másikba új szárnyak vigyék, Hogy a' Sphaerákban nőtt rózsákból Örök ifjúságot igyék?* (426/63) **3.** Égi ~k: mennyei dallamok. *Óh gyáva lantom ... Óh mért nem onthatsz olly teli hangokat, A' millyenekenn az Égi Sférák Hármóniáznak az Isten áldó Mindennek öblén?* (439/51) **3.** A múlandók ~ján felülemelkedik: híre mindig megmarad. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérósba szált Lelkedet, Melly a' múlandók Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).

Szibéria fn**(2)**

Helynév. *Minden ellenségid rettegnek tégedet. A' fagyos Sark alatt fekvő ~, A' Marokki forró partok 's Barbária, ... A' te érdemidől zengedez harsogva* (259/233). ~ (330/107).

szid i**(3)**

Becsmérlő hangon beszél vmiről. *Mert lám a' virtusnak semmi betse nintsen. — ... azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, ... Már ezek a' szívet nagyon martzongolják* (454/136). ~ja (330/1691), Szidta (231/314).

Ö: meg~, össze~.

szidalmaz i**(1)**

Szidalmakkal illet vkit. *Sok gyáva nyelv szoll, ~, Gúnyol és rád bosszút halmaz, Szép Elmédért úgy jutalmaz; Nem tsuda: Poéta vagy* (280/13).

szidalom fn**(1)**

Indulatos hangon történő szidas. *Szűnj meg az ollyakkal magad is gondolni Barátom! Kiknek az érdem elég a' ~nak okúl* (315/2).

szidoni l. zsidoni**sziget fn****(24)**

1. Földrésznél kisebb, minden oldalról vízzel körülvevett szárazföld. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1010). **2.** Szigetország. *És te ditső Sziget! (ki Tézár' korában Ollyan esméretlen voltál még Romában, Mint most te előttd György Király' Szigete* (337/255–7). **3.** Környezetétől elkülönülő terület, hely. *Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' furuglyás; 's Szittya szokás szerént Bacchussa a' böldeg Szigetnek* [Muraköznek] *Töltt poharát neki hajtogatja* (418/31). *Vérhabbal tsináljuk ~té földünket, Még sem hagyjuk könnyen édes mindenünket* (267/141). **4.** Védelmet, biztonságot nyújtó hely; menedék. *Abban, gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőben helyt fogok. 'S e' ~nek egy szögében, Mintegy Russzó Ermenonvillében, Ember és polgár lesznek* (435/54, 304/54).

~ (288/33, 399/11), *Sziget* (397*/76/18, 443/234), ~' (202/76, 294/3), *Sziget'* (244/26, 32), *Szigetek* (327/42), ~ek' (397a/256), ~i (454/462), *Szigetbe* (244/11), ~ébe (413a/15), ~ében (454/283), *Szigetjében* (454/37), ~éről (330*/143/3), *Szigethez* (244/15).

Sziget fn**(1)**

Helynév. *⟨Szigetvár.⟩ A' Katonaságot viseltt Bordáts, ~' Lobogója előtt katonáson iget* (330/145).

szigetelve Ik: be~.**Szigeti járás fn****(1)**

Helynév. *Őt Szolgabírói járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/10).

szigetke fn**(1)**

Kedves hely. *Ez az a' kies Szigetke, A' mellybe' a' Szerelmek, Ha keble' tengerének Téjhabja közt fürödtek, Enyelegve szárogtatják Hajok vizess aranyját* (355/10).

szigony fn**(1)**

Nyéllel ellátott, villaszerű, vasból készült ősi halászó eszköz. *Neptun pedig szigonyyára Dűlvén ezt kiáltotta* (231/479).

szíhat l. szívhat**szij fn**

(1) Állati bőrnek szalag alakúra hasított darabja. *Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak* (219/40).

Ö: rab~.

szikár mn

(1) Vékony és magas {fa}. *A' ~ gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre* (413a/634).

szikkad lk: fel~.**szikkadt lk: meg~.****szikla fn**

(6) 1. Vmely hegy részét alkotó magasba nyúló, csupasz, alakatlan közettömeg. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' ~jára az ég' szomszédjába* (306/18). *Egy folyóvíz a' ~ból Vad morgással omlik le* (397a/703). 2. Kiemelkedő hullám. *Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom, A' haboknak lágy ~ját Öröngve tapogatom* (443/83). *~jából* (237/99), *~n* (306/183), *~jáig* (96/14).

Ö: kő~.

sziklás Ö: kő~.**szikra fn**

(21) 1. Égő, izzó v. ütéssel egy ponton felhevített testről lepattanó apró, izzó részecske. *Mint ha egy kéntsillag a' tűzimunkába, Fel gyúl és ~ja ér a' másikba* (238/46). *Fel pattant ~ módjára Az ártatlan teherrel* (231/261). 2. Vmely lelki tartalom v. vmilyen képesség legkisebb jele. *Vén üszög a' Madám, nem vethet már ~t* (330/630). *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség meghódolni már, Sőt hogy még a' jobb reménynek Szikrája is bünnel jár* (443/148). *Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerék nememre, Vitéz tűz' ~ja pattog szemetekről szememre* (259/520). 3. Vmiből egy kevés, parányi mennyiség. *Szóljál sírom felett tsak vagy fél szózatot, 's Akkor is ~i a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/47). *A föld neki tsak egy por szem, a nap tüze egy ~* (111/12). *Szikrája* (454/744), *~ji* (330/965, 421/47), *~t* (238/41, 48, 337/285, 454/33), *~dat* (225/35), *~it* (214/48, 413a/152), *~jába* (238/48), *Szikrából* (432/18), *~jitól* (317/11), *~kkal* (397a/71).

szikrácska fn

(1)

Vmiből egy kevés, parányi mennyiség. *Kivált a' ránk maradt ősi ditsőségnek A' melly szikrátskái még mellyünkben égnek* (267/144).

szikrádzik i

(6)

1. <Hajnalban a Nap> szórt fénnel megjelenik. *Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet* (330/2053). 2. Mécsesben az olaj csak ~: a mécses csak pislákol. *Midőn az égő mécsesbe az olaj tsak szikrádzik* (413a/398). 3. <Szem> erős indulat jeleit mutatja. *Villámló szeme bámúlván ~ ugyan tsak* (37/2). *Még a' Hijéna is, bár szeme ~, Foga vérbe fered, nekem megjuhádzik* (330/1911). 4. <Szív> hevesen dobog. *Mert ha szívemet tserébe' Tehetném az Úr' mellyébe, Hogy egy nap' ott szikrádzana: Az Úr a' kútba ugrana* (309/127). ~ (192/8).

lk: ki~.

szikrádzó mn

(2)

1. Erős indulat jeleit mutató <szem>. *Könnyek gürdülnek az ifjak' Szikrádzó szemiből* (258/40). 2. Pompás, ragyogó. *Ugy van ha éltednek reggelét át sirtad Ha a dél ~ hevét alig birtad* (453/146).

szikrádzva in

(1)

Ragyogva. *Már alélva pislog szép fénye azoknak, Az éjjel ~ égő tsillagoknak* (89/2).

szikrázás fn

(1)

Ragyogás. *A' te szép két szemeidnek Édes Szikrázásábann Gyönyörködni Lántzábann Itt marad ő* (460/104).

szikrázik i

(4)

1. <Szem> erős indulat jeleit mutatja. *Dühös-ség ~ mind egyik' szemébe* (260/6). 2. Bátorságot mutat. *Bár belől szívekbe fáznak, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól* (114/544). *Szikráznak* (330/1233), *szikrázott* (309/20).

szikrázó mn

(4)

1. Erős indulat jeleit mutató <szem>. *Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígizte* (330/1393). 2. *A fényes nap-palnak szikrázó lovai:* hevesen sütő nap. <A görög mitológiában úgy képzeltek, hogy Hélios, a Napisten kettős vagy négyes fogaton vi-

szi végig a napkorongot az égen.) *Hát mikor Egünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/8).
~ (129/5, 425/6).

Szikszo fn

(1)

Helynév. *Végre ~ Városába' mint szarándok bé juték* (161/33).

szilági mn

(1)

Szilfaági. <De itt babérágit jelent a szójáték miatt>. *Borostyános Musád, e tsekély szil-ági Musát, kérem, vegye jó neven Szilágy!* (122/1)

Szilágyi ~ Szilágy fn

(3)

Családnév. **1.** <Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja.> *Szilágyi nap estig szüntelen borozott* (248/43). **2.** <Piskárosi Szilágyi Gábor debreceni teológiai professzor.> *T. T. Szilágyi Gábor Úr Professorhoz* (178/cím). **3.** <Szilágyi Sámuel professzor azonos nevű fia.> *Borostyános Musád, e tsekély szil-ági Musát, kérem, vegye jó neven Szilágy!* (122/2)

szilaj mn

(4)

1. Féktelen, heves. *Pajzánka homlokából [Ámornak] Látszik ~ ledérség* (185/134). **2.** Télen-nyáron szabadban levő. *Mennyi ~ ménest, paripát nevel a' ti mezőtök?* (258/95) — *Akármedly ~ Gulyába Bikának be illene* (231/169).

Szilaj (397*/76/13).

szilajság fn

(1)

Féktelenség. *Ekkor szelidséggé válik előbbi büszkesége, Hűl a' ~nak tüze, mely szinte lánggal ége* (216/48).

szilált mn

(1)

Zilált. *Márs könyvet olvas! Húga szilált haját Felsimogatván, né! Hogy okoskodik* (418/41).

szilánk fn

(1)

Hosszúka, vékony fadarab. *A tsinosabbak az olyan Személynek Zsebjebe egy kis forgácsot, ~ot vagy zsindelet tesznek* (330*/164/8).

szilánkos mn

(1)

Szilánkos fa: hosszában vékonyra hasított fa. *Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították ékekel* (413a/162).

szilfa fn

(12)

Kisebb erdőkben, vízparton alacsony v. köze-

pes nagyságú fa, amelynek fogazott, nem szimmetrikus levele, szárnyas termése van. *Osztánn nem csak egy nemek van az erős ~knak* (413a/606). *Öblös hanggal a' ~ról A' Rigó basszust dörmög* (397a/759).

~ (413a/998), *Szilfa* (297/3), ~k (413a/541), *Szilfák* (413a/597, 903), *Szilfádat* (413a/751), *Szilfának* (413a/185), *Szil fára* (413a/1089), ~kra (413a/910), ~hoz 413a/2).

sziltörzsök fn

(1)

Szilfa törzse. *Gilva, gomba' neme, mely rothadásnak indultt gyertyán-, bikk- és sziltörzsökön pesdül ki* (330*/144/6).

szilva fn

(2)

Hamvas, sötétkék v. vörös héjú, édes húsú, csonthéjas gyümölcs. *En pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' lágság nyilván Megtetszik mint az értt ~n* (309/112).

Szilvával (413a/559).

szilvalé fn

(1)

Megfőzött v. nyersen kisajtolt szilva leve. *Mért vagynak olly nagyra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' ~vvel?* (330/1112)

Szilván fn

(1)

Személynév. *A vén ~ barlangjánál hanyadtan Fekszik sebbe Endimion sápattan* (460/130).

szilvás fn

(1)

Szivafával beültetett terület. *Van a' hegyen egy kis szőlőm és ~om* (199/35).

szilvórium fn

(1)

Szilvapálinka. *Itt hordóval 's butykosával, In Crumenifragium, Rakkival 's más Pálinkával Áll a' bor 's ~* (317/102).

szimfónia fn

(2)

Több hang együtteséből keletkezett hangzás. *Zöld tetők' lakosi! ... Danolnak — bokrokat, fákat Zendítenek mindenfelé, A' tágas Árnyék-szálakat Symphónia tölti bé* (397a/748).

Szimfónia (200/79).

szimpátia fn

(2)

Együttérzés. *Sőt talám sympathiából Könnyezte is sorsomat, Mert harmat önté boltjából Égre nyújtott karomat* (428/77). *Sympathia* (368*/24/6).

szín¹ fn

(93)

1. Anyagi jelenségeknek a különböző hullámhosszú fénysugarak visszaverésén alapuló, látással érzékelhető tulajdonsága. *A' Ró'sa ... Leveleit pedig olly ~ palástolja Hogy azt a' festő kéz hijjába majmolja* (64/17). 2. Vmi-lyen, ill. jelzővel megnevezett színű festék. *A' jóféle ortzafestő piros ~nek a' neve Carmin* (330*/181/2). *Hazugok a' ~ek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak* (213/23). 3. Arcszín. *Nem változik többé ~em, Mikor hallom Nevedet; Nem dobog már többé szívem, Mikor látlak tégedet* (208/13). *Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen találsz, Színén lefestve láthatod Saját rózsás ábrázatot: De tsak míg előtte állsz* (364/4). 4. Nyájas ~nel: nyájasan, barátságosan. *Muzák! A' kik eddig ollyan jók valátok, Hogy körültem nyájas ~nel mosojgátok* (245/2). 5. Vkinek közvetlen jelenléte. *Mostan kedves ~ed' tám utólszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom!* (63/27). 6. Kinézet, külső megjelenés, forma. *A halálnak jöttét egy ember se tudja Az erő, a' szép ~ gyakran el hazudja* (15/14, 204/14, 217/14). *Ortzájánn a' harag sok ezer ~ekbe tsatázik* (36/5). 7. Vmely élmény, benyomás hangulati jelege. *Egy szóval, ma minden a' víg öröm ~ét jelentse* (310/43). 8. Látszat, látszólagos jelleg. *A kegyesség színét fel tudod rád venni Igy az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/245). *Olly ~t vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne A' Szűzek víg seregére* (231/183). 9. Színről ~re: közvetlen közletről. *De szeretném felhajtani Hátul, de jobban elől, Hogy ~ről ~re láthatnám Mi mozog azon belől* (169/47). 10. Szép ~ alatt: leplezetten. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép ~ alatt fosztó emberevők* (337/112). *Így gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lap-pangnak* (216/124). 11. Felszín. *A' sós és a' kövér részettskék meg gyűlvén Föld' ~én maradnak* (201/62). *Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék repkednek Vagy a' víz ~én a' pellyhek jádtodozva ferednek* (413a/375). 12. Színig: teljesen tele. *Maga innepnapokat tart,*

a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót ~ig töltik társai a' tűz körül (413a/1087).

~ (27/2, 6, 148/23, 231/370, 282/10), ~ek (417/16, 447/51), Színed (324/44), ~e (134/110, 185/131, 199/100, 212/7, 273/12, 20, 447/110), Színe (128/35, 156/10), ~ei (123/42), ~t (52/26, 87/6, 199/6, 212/55, 257/102, 330/908, 356/14, 413a/787), ~eket (134/51, 150/17, 213/19), Színeket (183/25), ~ét (64/7, 213/27), ~nek (330/721), ~be (330/1925, 352/24), ~ébe (397a/1133, 413a/455), ~ben (330/591), Színemből (176/32), ~éből (231/127), ~én (215/14, 397a/357), ~re (191/47), ~ére (83/9, 114/698, 231/267, 313*/99/1, 397a/57), ~edre (430/37), ~éről (222/59), ~iről (379/124), ~eiről (413a/703), ~étől (83/31), ~ig (413a/763, 776, 433/54), ~éig (397a/198), ~nel (56/53, 202/53, 239/222, 330/108, 443/170), Színnel (64/20, 146/11), ~ekkel (90/19, 397a/1101, 453/166), ~ével (25/16, 77/204, 190/42, 341/54, 397a/391).

Ő: arany~, bársony~, éj~, föld~, gyász~, haj~, hajnal~, három~, hó~, kristály~, rózsá~, szerelem~, tenger~, vér~, viola~.

szín² Ő: néző~.

színel i

(2)

Színel. Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' part-ra tsak sèrikál (397a/977). ~étek (257/41).

színes mn

(4)

1. Különböző színekben pompázó. *Megiffült fénys ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes hímmel 's bokrétákkal Megrakva néznek ők* (397a/1131). 2. Csábító. *Bizony drágán vesszük ama' ~ jókat, Mellyek eltsábítják a' vak halandókat* (454/251). 3. Színlelő, képmutató. *Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai* (305/64). ~ (330*/183/4).

színesedik i

(1)

Változatosabb színű lesz. *Földi Rózsa ... Óh miként fog színesedni Véled e' parányi kert* (249/11).

színeskedik i

(1)

Képmutató módon viselkedik. *Mindent meg*

kímélt ő, de nem színeskedett, Jó lenni nem tanult, mert annak született (454/799).

színesség fn (3)

Képmutatás. *Kiben idegen ~ Még úgy be nem költözött, Hogy a ' szép Magyar szívesség El-tűnjön a' szók között* (357/57).

Színesség (28/cím), ~et (272/7).

színi l. szívní

színlel i (1)

Vmilyenre ~: vmilyenre fest. Így az édes anya, kinek ortájára Tisztes rántzokat vont az idő sokára, Kinek hajszálait ~te fejérre (214/17).

szintannyi nm (1)

Ugyanannyi. *Boldog! Ki a' tündér Románok' helyébe Utazók' írásit forgat a' kezébe, Mellyekben ~ a' sok viszontagság* (454/511).

szinte hsz/ksz (20)

I. hsz 1. Egészen olyan, ill. úgy mintha. *A' nagy gályák rajta ~ úgy süllyednek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek* (211/13). *Egyet egyet fordul bennem A' vér és ~ zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/62). **2.** Majdnem. *Kevélységek' szarva ~ az égig ér* (330/945). *Keserves könnyeit, sok jajok között e' Már a ~ meg hült sebekbe töltötte* (77/260).

~ (216/48, 326/1, 330/1095, 1361, 2012, 330*/140/4, 397a/1038, 454/580), *Szinte* (114/813, 330/1773, 374/48, 454/513), *szinte* (199/67), *Szint'* (385/31).

II. ksz Szintén. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni ~* (413a/222). *Eltűnván a' halvány Hajnaltsillag ~: Népének Citére elkészülőt inte* (330/2055).

szintén ksz/hsz (10)

I. ksz Ugyancsak, hasonlóképpen, éppúgy. *Dorottya már ~ ugrott örömeiben Tajtékba lábbogó szíve' reményjében* (330/1055). *Te esmered, szívem fele, mind az én Gondolati-mat ~* (171/18).

~ (152/7, 213/31, 215/116, 397a/198, 441/23), ~n (158/53).

II. hsz Majdnem, csaknem; szinte. *Eggy pilantásokkal megöldöklük ~ Azt a' Reményt, mellytől élek és halok én* (176/79).

~ (455/4).

szintez nm (1)

Ugyanez. *A' deáknál ezek a' grádusok vagy-nak, vivens, vivus, vividus, vivax: az olasz-nál szint' ezek* (330*/204/3).

szintoly nm (4)

Ugyanolyan. *Mi is szint oly nagyra születünk mint mások Még sintsenek bennünk ilyen lázzadások* (453/189).

szint' olly (299/116, 460/11), *Szint' olly* (397a/861).

szintolyan nm (1)

Ugyanolyan. *De a' nagy Consectarium, Vala-mint a' Judicium Szint ollyan velőtlen vólt* (92/203).

szintügy hsz/ksz (11)

I. hsz 1. Ugyanúgy. *De tán kegyetlennek véled [a halált], az ifjakat Mert ~ el hordja, mint az aggottakat* (213/72). **2.** Csak úgy. *Sikóltott, szoknyáját rázta a' dévaj szűz, Egymást érte, ~ hullott rólta a' tűz* (330/1742). *Szintügy tör-ték, nyomták az ajtón magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat* (330/1053).

~ (330*/200/10, 337/317, 432*/204/1), *Szint-ügy* (208/48, 330/1465, 389/64, 403/41).

II. ksz Szintén. *A' mi világunknak ~ van sférája* (191/39).

színű mn (1)

⟨Aminek vmilyen⟩ színe van. *Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' változott ~ fa tű-nik szemébenn* (77/236).

Ö: *apáca~, arany~, bársony~, gyász~, hó~, lang~, rózsá~.*

színültig hsz (1)

Teljesen tele. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkig dagadt, Színültig tölti édes Hazámnak képével* (313/7).

színváltó mn (1)

Váltakozó színű. *Mellettek truttzolva járván A' páva, és zöld farkát Szivárvány módra ki-tárván, Hányja ~ nyakát* (397a/440).

zipa fn (1)

Szipirtyó. *Hogy a' manó el nem vivé A' vén ~t!* (333/28)

szipákálhat i (1)

Szívogathat. *Itt Comentzióba adnak egy kúp*

nádat, Melynél szipákálhadd vén tajték pipádat (233/68).

szipoly fn

(1) Gabonaféreg. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/48).

szippant i

(1) (Orrával) érzékel. *Mihelyt a' legelső napfényt a' barmok ~ották* (413a/880).

szirén fn

(5) 1. Tengeri tündér a görög mitológiában. *A' hajós is dallásától Fut a' szerelmes Szírennek* (324/18). 2. Csábító és férfiakat romlásba döntő nő. *Tudván, hogy a' tsalárd énekű Sirenek Sok Nagyot halálos sírba temetnenek* (188/19).

Siren (71/23), *Szírénék'* (445/71), *Szírenék* (306/297).

sziréni mn

(2) Csábító. *Ne hidj hát, barátom! Ne hidj mondom neki, Mert halálra tsalnak sziréni éneki* (191/16). *Syreni* (55/16).

Szíria fn

(1) Helynév. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják* (413a/1020).

szíriai mn

(1) Szíriában termő. *Nem egy félék az almák is, az Alcinous fája A Crustum, Siriai 's fontos körtvély fajtái* (413a/611).

Szíriusz fn

(2) Csillagkép. *Vévén a' Szíriusz tőle melegséget, Tűzes tsillagával minden határt éget* (198/5, 86/5).

szirokkó fn

(1) A Földközi-tengerről kiinduló meleg, páratelt déli szél. *Fojtó Szirokkóknak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim* (455/9).

szirt fn

(15) 1. Kőszirt, kőszál. *Bevésem nevét a' ~be* (349/5). *Zordon erdők, durva bérczek, ~ok! Harsogjátok jajjaim!* (435/15, 304/15) 2. Sziklazátony. *Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsolgt gálya a' ~hoz ütközött* (454/222). *Hol a' mohos ~ pompáját tiszta tó szokta mosni* (454/426).

~ok' (338/34), *~ja* (306/27), *~okat* (397a/662), *~en* (450/48), *~okon* (397a/670, 400/101), *~jain* (338/14, 357/32), *~okról* (413a/713), *Szirtjáról* (330/518).

Ö: kő~.

szirtkő fn

(1) Szikla. *Mások bömbölve mormogván Futnak a' szirtköveken* (397a/700).

szirtköz fn

(1) Sziklák közötti szűk terület. *'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnak gerintzén lehömpörgő patak, Nem fűvén árkába a' duzzadt vízőzön, Ordító lármával görög a' ~ön* (306/98).

sziszegve in

(1) (Fájdalmában) sziszegő hangot hallatva. *Ti puhák, a' gyepe fekünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is ~ hevertek* (198/50).

sziszereg i

(3) Sziszeg. *Zeng a' zörgő ptrücsök a' Nap ellenében, A' rezzentt gyikotska a' gaz között ~* (380/18, 84/18). *~* (196/18).

sziszergő mn

(1) Sziszegő. *Annak virágos ölében A' ~ nádak közt Mellyem' erőss pihegtében Bészívom e' kedves gőzt* (397a/926).

szisztémás mn

(1) Örökös. *És így hideg lehet Lilla, bár én égek ... Fére az eszemből systemás kétségek!* (380/70)

szít i

(2) 1. Vonzódik vkihez. *Én meg az édes Múzsákhoz ~ok mindennél jobban* (413a/1030). 2. Visszonyul vkihez. *Hozzám eddig tsak úgy ~a, Mint Gavallér, 's fávoriga* (309/39).

szítaszem fn

(1) Üres tekintet. *Hát a' szita szemek? 's a' gyáva gondolat?* (239/75)

szító in

(1) Vonzódó. *Midőn az ő élete' leírását olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt! — illy gyaló, illy Hobbes' ideájához ~ ember, mint a' mi Világunk fiai!* (368*/31/6)

szitok fn

(6) Durva, mocskolódó, szidalmazó kifejezés;

sztikozódás, átkozódás. *Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám* (196/86). ~ra (197/80), *Szitokra* (280/28, 316/28), ~kal (157/16, 380/84).

szittyá mn

(5)

1. (A magyarok és hunok közös ősenek tartott) szkíta, bátor keleti népre jellemző. *Szittyá szokás szerént Bacchussa a' boldog Szigetnek Töltt poharát neki hajtogatta* (418/30). 2. Tösgyökeres, öntudatos, büszke magyar (ember). *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittyá vitézink Innepi pompával fogtak helyet* (400/72). *Szittyá* (267/167, 445/42, 83).

szittyai mn

(1)

Szkíta szokás szerint. *Almás paripáján tzfarrangok függenek, A' mellyek Szittyai módra készültenek* (330/276).

szív¹ i

(4)

1. Belehel. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren ~ja lelketet; Mond meg néki, hogy egy szellőd Mellyemből kerekedett* (456/18). 2. Kiszipolyoz. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra ~ja Mészét és tejét* (246/31). 3. Vonz. *'S Jöttem a' merre ~ának A' hazújl fúvó szelek* (357/23). *Szíjják* (290/4). — ~játok (397a/101).

Ik: be~, fel~, ki~, tele~, vissza~.

szív² fn

(667)

1. Összehúzódnásával és kitágulásával a vérkeringést biztosító szerv. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az általt a' ~ verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/319). *Semmivé kell lennem! A' Nemlélet hív. Gémberedj meg bennem, Rontsolt Szív!* (409/4). 2. A testnek az a tájéka, amely a szív fölött van; mell. *Kezemet tévén ~ére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel szaladt* (134/100, 447/100). 3. Az érzelmi életében tekintett ember. *Tsak alig rendült meg a' föld mélyü ürege Azonnal minden ~ irtózva rettege* (59/2, 195/2). *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt ~ jó vigasztalója* (85/28). 4. (A szeretet, vonzalom jelképeként.) *Vivát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó ~vel hányja* (218/17). *Oly érzékeny ~vel lészünk ma erántad, A' milyennel eddig magad is kívántad* (233/31). 5.

(A szerelem jelképeként.) *Ah, kedves hív! — Ne félj — néked dobog e' ~* (184/51). *Van egy ~em, melly szerelmével Még soha sem legyeskedett, Egy ~, melly a' világ' kintsével Fel nem tserélne tégedet* (379/95). *De mit könyörögek illy nagyon Galambi ~edért? Úgyé, hogy az nálam vagyon Cserébe ~emért?* (278/34). 6. (Mások iránti részvét, könyörület érzésének jelképeként.) *'S halld meg könyörülő ~eddel A' hűség mint búslakodik* (431/11). *Nincsen ~ az emberekbe': Hadd öntsem ki hát vas kebeletembe Szívem' bús panasszait* (435/33). *Ámor' tanácsából még őt megkérlelem. Ki tudja, tán gyengébb ~vel bánik velem?* (380/72, 196/74). 7. (A bátorság, erő, vmely ügy iránti lelkesedés érzésének jelképeként.) *Bár sok töviss ösvényt kellett meg hágni Sok ellenségeit bátor ~vel vágni Nem retteg* (29/16). *Óh halld! Királyod millyen bízva hív. Menj hartzra győzni termett ~!* (257/176). 8. (Az egyén érzései összességének, ill. érzésvilágának, kedélyvilágának jelképeként.) *Mind ketten egy ~vel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak* (211/67). *Az égre siralmas szemeket emelvén, Így szólának egyenlő ~vel nyögdétselvén* (214/28). 9. Szívére vesz vmit: vmit támogat. *Ah nem! felségebb vér pezseg ő benne, Mintsem egy köz veszélyt ~ére ne venne* (267/120). 10. Szívem (A szeretett kedves megszólításaként.) *Édesem, Kedvesem. Hívseged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/15). ~ (28/9, 61/26, 63/12, 77/83, 123/3, 127/3, 149/cím, 7, 181/19, 210/2, 77, 81, 216/74, 92, 101, 221/9, 259/490, 267/128, 268/34, 41, 54, 177, 292/6, 304/7, 33, 306/6, 313/67, 69, 315/27, 330/564, 950, 1039, 1450, 1891, 337/154, 357/12, 362/2, 374/10, 382/15, 400/28, 413a/426, 421/3, 435/7, 445/51, 453/5, 454/5, 460/39, 159), *Szív* (105/3, 237/128, 259/cím, 278/21, 291/10, 305/40, 418/75, 423/50, 428/185, 430/15), *szív* (453/160), ~' (63/8, 197/28, 254/26, 257/151, 309/76, 454/211), ~ek (77/112, 220/27, 330/569, 1863, 357/84, 373/167), *szívek* (453/173, 199), *Szívek* (330/1968, 454/148), ~em (100/3, 11, 139/56, 157/1, 162/9, 171/17, 177/40, 184/32, 41, 43, 196/58, 61, 71, 208/15, 59, 238/6, 259/147, 282/22, 309/

105, 324/24, 53, 333/57, 354/23, 379/91, 93, 380/56, 59, 391/21, 395/23, 397a/1175, 405/2, 413a/1038, 423/32, 441/27, 443/150, 454/363, 846, 938), *szivem* (410/9, 453/192), *Szívem* (112/21, 114/121, 143/43, 149/21, 162/96, 174/16, 182/6, 184/34, 209/114, 249/65, 271/18, 278/24, 282/36, 293/7, 320/14, 324/11, 362/1, 373/24, 375/12, 423/34, 43, 428/152, 447/144, 454/559, 455/13, 392/56, 75, 460/58, 76), *~em'* (111/109, 130/10, 136/14, 139/69, 162/111, 173/5, 208/39, 245/13, 299/42, 85, 302/2, 330/777, 331/43, 428/91, 430/30, 432/62, 443/124, 454/904), *Szivem'* (175/4, 177/4, 285/59, 304/35, 412/4, 425/2, 436/32, 443/28, 460/61, 81), *~ed* (45/12, 55/21, 67/18, 77/198, 143/38, 54, 162/12, 166/12, 210/95, 212/10, 217/110, 143/24, 47, 266/57, 272/1, 285/22, 288/103, 295/12, 297/12, 299/123, 330/919, 381/2, 428/15, 436/11), *~ed'* (191/21, 275/12, 276/22, 279/2, 306/239, 368a/114), *Szived* (177/18, 269/7, 280/22, 27), *Szived'* (268/139, 324/34, 443/199), *~e* (45/9, 69/9, 77/22, 168/4, 249, 256, 162/22, 170/74, 214/33, 89, 98, 246/37, 257/229, 212/133, 231, 259/254, 323, 348, 276/15, 313/21, 330/1403, 1802, 1918, 334/44, 340/21, 349/4, 382/18, 386/7, 397a/799, 431/19, 443/79, 454/377, 822), *Szive* (188/164, 231/245, 285/25, 330/2046, 368a/141, 443/46, 460/27), *~e'* (188/21, 306/171, 319/34, 330/1056, 1251, 431/38), *Szive'* (443/50), *~ünk* (155/42, 162/34, 276/27), *Sziviünk* (128/57, 318/13), *~ünk'* (63/14, 433/45), *~etek* (77/289, 259/95, 469), *Szivetek* (330/2030), *~ek* (258/39, 259/661, 330/1004), *Szivek* (244/38), *~ei* (413a/339), *~eink* (246/16, 373/205), *~et* (77/186, 86/25, 184/10, 15, 198/25, 206/3, 213/17, 22, 216/98, 222/74, 225/61, 253/9, 276/31, 306/61, 322/49, 330/178, 1038, 337/65, 342/18, 357/74, 80, 363/2, 391/34, 423/15, 443/221, 454/138, 460/127), *Szivet* (128/3, 170/48, 267/190), *szivet* (453/185), *~eket* (8/15, 111/101, 206/17, 214/47, 315/18, 319/2, 13, 24, 36, 51, 330/462, 645, 1438, 1909, 397a/851), *Sziveket* (285/51), *~emet* (7/8, 57/1, 68/2, 77/216, 99/4, 11, 129/62, 212/145, 241/18, 275/6, 278/26, 295/9, 297/12, 305/59, 309/125, 316/25, 320/4, 330/1457, 342/13, 376/4, 379/142, 425/62, 426/30, 428/55, 146, 430/24, 431/21, 433/10, 443/106, 188, 454/123, 336, 698, 460/13), *Szivemet* (139/54, 143/45, 149/6, 12, 176/43, 183/9, 272/12, 279/13, 285/37, 295/13, 349/14, 374/3), *~edet* (57/10, 212/70, 215/130, 263/8, 276/6, 278/28, 337/303, 443/202), *Szivedet* (398/4, 460/8), *~ét* (12/8, 29/9, 33/18, 77/37, 196/84, 209/95, 212/124, 216/6, 6, 215/115, 258/83, 259/390, 306/260, 330/996, 380/82, 427/31, 443/75, 454/268, 435, 864), *Szivét* (77/82, 216/100, 441/10, 454/788, 460/120), *~ünket* (61/27, 63/2, 91/8, 216/3, 330/1447), *Sziviünket* (123/16), *~eit* (330/1960, 413a/140), *~einket* (31/6, 123/40, 272/32, 319/44, 454/915), *~eteket* (212/116), *~nek* (185/167, 216/71, 225/2, 92, 268/71, 299/27, 313/17, 454/786), *~eknek* (220/39, 397a/1033, 454/133), *Zuecnec* (330*/185/1), *~emnek* (129/43, 130/25, 241/14, 379/91, 397a/589, 401/16, 425/15, 43, 430/41, 436/27, 443/38, 193, 453/229, 454/997), *Szivemnek* (145/19, 158/50, 249/62, 309/85, 433/24), *~ednek* (16/5, 75/4, 205/5, 212/124, 299/72), *Szivednek* (272/25), *~ének* (58/19, 77/41, 134/83, 231/141, 250, 447/83), *szivének* (453/156), *~inek* (317/177), *~ünknek* (87/58, 199/88, 454/990), *~eteknek* (241/29, 397a/237), *~eknek* (238/41), *Sziveinknek* (318/58), *~be* (71/18, 213/48, 238/26, 330/1035, 366/3, 454/516), *~ekbe* (114/543, 213/7, 330/14), *~embe* (41/16, 127/44, 162/62, 196/38, 208/24, 235/10, 257/22, 359/2, 454/162, 460/153), *~embe'* (333/45, 392/34), *szivembe* (453/10, 197), *Szivembe* (176/97, 278/3, 460/146), *~edbe* (209/43, 313/105), *Szivedbe* (182/13, 279/13, 460/43), *~be'* (253/56, 259/479), *~ébe* (77/38, 57, 98/8, 111/103, 114/658, 247/39, 313/62, 337/21, 454/544), *Szivébe* (71/16, 145/8, 185/61, 188/167, 169, 215/4), *Szivébe* (152/10), *~ébe'* (258/108), *~ünkbe* (14/16, 77/14, 201/16), *Sziviünkbe* (123/7, 214/118, 443/140), *~etekbe* (185/48), *~ekbe* (212/36), *~ben* (64/24, 253/63, 330/82, 418/118), *~ekben* (330/636), *~emben* (131/3, 380/36), *Szivemben* (443/10), *Szivembenn* (235/30, 460/101), *~edben* (436/5), *~ében* (307/47, 308/19, 330/901, 1298, 1306, 1905), *Szivében* (256/34), *züében* (330*/152/6), *Sziviünkben* (460/184), *Sziviünkben* (174/20), *~etekben* (313/136),

~ekben (330/966), ~ből (77/211, 199/70, 214/96, 258/84, 287/58, 379/155), ~emből (162/18), Szívemből (436/31), ~edből (414/13), Szíviből (282/14), ~ünkől (199/76, 235/26), Szívünkől (14/22, 201/22), ~eikből (212/25), ~en (368/cím), Szíven (368a/158), ~emen (272/16), Szívemenn (162/92), ~eden (445/53), ~én (331/23, 432/99, 454/343), ~énn (216/111), Szívén (259/309), Szívetekenn (453/68), ~re (212/131, 216/38, 337/280), ~emre (257/136), Szívemre (397a/935, 430/28), ~edre (209/84, 212/79, 217/103), Szívedre (460/47), szívedre (215/134, 280/11), ~ére (297/64), szívére (453/201), Szívére (170/12, 330/736), Szívűnkre (373/93), ~etekre (210/92, 267/221), ~einkre (373/67), Szíveinkre (285/52), ~ről (190/96), ~ekről (297/55), ~éről (208/61, 443/171), ~hez (259/512, 309/110), ~emhez (443/75, 449/2), Szívemhez (365/2), ~edhez (210/104, 392/75), ~től (208/97, 268/118, 324/7, 423/10, 454/574), ~édért (299/130), ~éért (268/115), ~vel (53/18, 55/18, 57/4, 83/57, 111/120, 191/18, 31, 212/83, 237/85, 259/538, 613, 624, 314/54, 315/4, 330/40, 1606, 1932, 336/53, 452/29, 454/130, 969, 981), ~ével (259/259), Szívével (77/36, 202/100).

Ö: asszony~, kő~, kutya~, tigris~.

szíván in

1. (Pipát) szájába véve, és füstjét belehelve. *Kevélyen ugrattyák az Arabs paripát Szíván asiai dohánnyal tölt pipát* (190/14, 25/24). **2.** (Méh, lepke) szedegetve. *Idvez légy szép rózsaszál! ... A' zsibongó méh raj is, És a' tizfra lepke-pár Vígan repdes szád körül 'S harmatod ~ örül* (250/8).

szivárog i

1. (Folyadék) alig észrevehetően csordogál. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni Nagy tseppek fognak a' suhantz fonásinn szivárogni* (413a/779). **2.** (Madar) berepülget vmely területre. *Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza Az is a' városhoz közelébb ~* (197/21, 85/21). **3.** Vmit ~: szivároztat. *Mellyből az élet áldott Forrása tiszta mézet 'S hószín tejet ~* (371/23).

Ik: le~.

szivárogni **Ik:** be~.

szivárvány fn

(6)

1. Az égbolton látható, körív alakú, színes sávokból álló fényjelenség. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget* (397a/1125). **2.** (Szem) csillogó színe. *Venus ez, a' kinek szeme ~a A' szívbe halálos mérgű nyilat hánya* (71/17). **3.** Borszivó, lopó. *Bor által nem vágyok boros borostyánra, Nem veszem az ész ~ra* (219/50).

~ (413a/388), Szivárvány (397*/76/19, 397a/439).

szívbéli ~ szívbéli mn

(4)

1. Szívből eredő, őszinte. *'S gyászolván kesereg d tiszta barátodat, Én — mert szívbéli bánatod Megnémit — ki fogom zengeni siralmad* (386/17). **2.** Szívbéli kín: betegség. *Rettegek — tán rózsaszálát Gyötri nagy szívbéli kín — Tán keservét — tán halálát Jegyzi ez halotti szín* (282/8). **3.** Szívbéli seb: szerelmi bánat. *Te pedig, kegyes angyali Lélek! Ki miatt bús életet élek, Nézz e' szívbéli sebemre, Tölts balzsamot árva fejemre* (412/27).

szívbéli (258/26).

szívborzasztó mn

(1)

Szörnyű, félelmet keltő. *Sírhalmok, óh köd-lepte kertek! Te ~ éjtszaka!* (424/2)

szívecske fn

(1)

Kedves fiatal nő szíve. *A' szépség' angyali Magyar szüz formába' Leszálltak az Égből a' földi szánkába. Gyenge szívetskéik előre repesnek* (330/73).

szívemelő mn

(1)

Szívmelengető érzéseket keltő. *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittyá vitézink Innepi pompával fogtak helyet; óh deli látás! Szívemelő jelenés!* (400/74)

szívenyhító mn

(1)

Kelemes ízű. *Az angyalnak ~ Nektár tölti poharát Illyen a' te édesítő Tsókod is Angyal vagy hát* (269/17).

szívepedve hsz

(2)

1. Epekedve, vágykozva. *'S a' mitől leg inkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni mindég szív epedve* (239/16). **2.** Fájdalommal. *Óh, be' ~ szántam Fátumok' gyászos sorát Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon* (376/7).

szíves mn

(13)

1. Barátságos, nyájas, jóindulatú. *Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyek, 'S elődbe eggy ~ tanácsot is tegyek* (202/118). *Szózatja tiszta vékony: Mondása rakva ~ Kedvvel, ketsegtetéssel* (185/149). 2. Szívből jövő. *Ontunk ezer áldást zengő tisztelettel, Harsogván a ~ vívátot tuzzal* (336/30). *Hadd zengjen ilyen ~ Ének A' Magyarok kegyes Istenének!* (188/110, 251/15) 3. Bátor, vitéz, lelkes. *És benned Országunk' ügyében Szíves, erős hazafit csudálunk* (445/28). 4. Kellemes, kedves. *Reggel engem minden madár Köszönt ~ énekekkel* (148/38). ~ (202/141, 235/25, 245/34, 340/31, 357/69), *Szíves* (309/28).

szívesen hsz

(7)

1. Készséggel. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha úgy tetszik azt ~ Meg is fogom mutatni* (169/23). 2. Örömmel, kedvesen. *'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végye kedvesen; Nyújtya ezt egy igaz Magyar, egy Hazafi ~* (124/24). 3. Szívből, szeretettel. *Csak te is hívedre nézzél Kedvesen, Csókra új csókot tetézzél Szívesen* (285/46, 183/18). 4. Szívesebben venném: jobban örülnék. *Menjen! szívesebben venném, Ha így nem magyarázna, Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy parázna!* (169/137) ~ (377/38), ~n (208/33).

szívesség fn

(12)

1. Szíves magatartás, szeretet. *Viszont való ~em', a' mint megérdemlétek, E' valódi ~gel halmazva megnyerétek* (241/9–10). 2. Szíves jóindulat, segítő készség. *Mutasd ~ed annak meg maradott Barátjához, a' ki érted így fáradott* (126/69). 3. Jóindulatból fakadó cselekedet. *A' kit régi jótétéért Lelkem mindig tisztelte, 'S mostani szívességéért Tégyen jól az Ég vele* (357/55). ~ (309/56, 357/59), ~et (272/10), *szívességet* (326/72), *Szívességnék* (176/96), ~gel (176/49, 245/58, 330/21).

szívhalászó mn

(1)

Szívhalászó: szívekre vadászó, szerelemre vágyó. *Szív-halászó hajok' drága köve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, ...*

Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/79).

szívhat i

(6)

1. Belehelhet. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/4). *Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss virágokat, Árnyékok alatt szíhattunk Újító balzsamokat* (392/7). 2. Ihat. *Ha szíhatok borotskát A' gondjaim tsutsúlnak* (354/1, 25). 3. Érezhet. *Boldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' meghitt enyelgésekben Lelke' lángját szíhatám* (443/52). *szíhassad* (417/33).

Ik: be~.

szívni in

(3)

1. Belehelni. *A' teremőt azért veszi crisisére; Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Úri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/18, 58/18). 2. Inni. *Hagyd, óh Cipris! Még többször is Ezt a' nektárt hagyd színóm* (277/36).

Ik: be~.

szívó in

(1)

Emésztő. *Velőt ~ lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl* (443/25).

szívódik Ik: fel~.

szívós mn

(1)

Bő (harmat). ... ~ harmat járja az Éttzakákat (413a/297).

szívott Ik: tele~.

szívszakadva hsz

(3)

1. Izgalommal teli várakozással. *Bocsásd hozzánk a' tavaszt Szívszakadva várjuk azt!* (389/120). 2. Nagy vágyakozással. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed, A' nagyok' tsalárd pitvarát Szív szakadva keresed* (16/12, 205/12).

szívszerette mn

(1)

Szívből szeretett (személy). *Ne bánts! — legyen borom nekem Egy ~ Szűzzel: Gyúl nékem is tüzem, hevem* (437/4).

szívű mn

(13)

1. Olyan (személy), akinek vmilyen erkölcsi egyénisége van. *Tsak mondjad meg az egyenes ~ Horváth Ádámnak* (111/110). 2. Vmilyen kedélyű. *Hogy unokái is mondhasák, ha*

meg holt: *Az én jámbor apám víg szívű ember volt* (266/24). **3.** Magyar ~: hazafias, hazát szerető. *A' magyarok' kegyes Istenét imádtam, Hogy illy magyar ~ polgártársam' láttam* (237/132).

~ (28/19, 185/19, 241/1, 259/312, 336/40, 368/20, 368a/83, 413a/4, 428/199, 454/942).

Ö: alacsony~, azbeszt~, jó~, kő, nyílt~.

szívűség Ö: jó~, tiszta~.

Szkírusz fn

(1) Helynév. <Olaszul *Sciro* szigete az Égei-tenger északnyugati részén.> *A' Nyugtató ~nak édes Ölébe már Kedvére lankasztotta Ámor Tetis' Fiját Rabszíjjainn* (170/1).

szkíta mn/fn

(17) **I. mn 1.** A magyarok és hunok közös ősenek tartott ókori bátor keleti néphez tartozó. *Még elmembe' forog, mint jött e' földre Balember Scytha vitézeivel* (259/611). **2.** Erre a népre jellemző. *Scytha nagylelkünkkel Őtet befedezzük, Scytha fegyverünkkel Őtet védelmezzük* (259/575–7). **3.** Ettől a néptől származó. *Scytha Magyarság! Óh te nemes, te igaz, bátor, hív, és hadi nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok!* (258/60) *Scytha* (111/62, 253/52, 258/51, 267/32, 268/177, 306/21).

II. fn 1. Szkíta ember. *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett öve alatt laknak* (454/393). **2.** Magyar ember. Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét *Alnok Aspis módra szívja Mészét és tejét* (246/30).

Scytha (246/20), *Scythája* (114/921), *Scythák* (267*/19/9), *), Scythák'* (313/34), *Scytháknak* (259/661).

Szkítia fn

(2) Helynév. *Álmos Vezér a' maga 6 fő társaival, a' kikkel jött vala ki Scythiából, a' Tatur, vagy Karpatus' bértzein keresztül* (418*/174/3). *Scythiába* (413a/250).

szkítiai mn

(1) Szkítiából származó. *Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, ... hogy az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit* (267*/13/10).

szó fn

1. A nyelvnek meghatározott hangalakú és je-

lentésű, viszonylag önálló egysége. *A jaj ~, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közé fel emeli* (195/25). *Halál! Ez az a' ~, mely annyi könyveket Áraszt* (213/1). **2.** Ennek írott alakja. *Igen! E' magyar ~k olvasása között Ősetek' nagy lelke belétek költözött* (267/225). *Nyílj meg, óh gyászos Levél! Tán csak egy ~t is találok, Mellyre szívem még megél* (282/21). **3.** Beszéd, mondanivaló, kijelentés. *Kiben idegen színesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szívesség Eltűnjön a' ~k között* (357/60). *Czúkorral folyt ajakáról Minden ~, és minden tsók* (443/36). *Így kezdette szavait* (114/150). *Talám hisznek a' te atyai szavadnak* (337/302). *E' ~mra egyikhez a' kostököt tsapja* (330/1707). **4.** Csalfa szó: hitetgető, csalogató, hazug beszéd. *Távozott Frantz! magyar fülünkben Tsalfa ~d kedvet nem lel* (257/75, 81). **5.** Szóba áll: beszédbe elegyedik. *Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel* (92/268). **6.** Szót fogad: engedelmeskedik. *Mit tsinálsz? fogadj ~t!* (143/19). **7.** *A nép szava:* a hazafias kötelesség. *Elhagylak angyalom: de megtérek mint hív; Isten hozzád! mert most Isten' 's nép' szava hív* (268/36). **8.** Szöveg. *Hozzád ez utolsó ~ rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hi Dámon!* (63/29) — *Árva Múzs! árva Író! Óh lesz é egy biztató ~?* (423/30, 184/30) **9.** Kérés, óhaj, parancs. *Engedett a' szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gavallérjának* (231/436). *Azért a' Convent szavára Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/522). **10.** Ígéret, biztatás. *Hittem szép szavadnak Mégis megcsalál* (427/15). **11.** Kifejezés, szóhasználat. *Sírok, panaszkodom, új ~kat keresek, Előtte könyörgést teszek, 's térdre esek* (196/75, 380/73). **12.** Beszédhang, énekhang, zeneszó. *Kellemes' szavok' hangzatja A' két levegőben zeng: A' tsillagok' boltozatja Öröm-kontzertjekre reng* (397a/585). *De, ah, hallom egy kemény ~ Ezt mondja: Óh, Híjjába keresgéled!* (149/25) — *Reked már tárogatóm' szava* (418/109). *Sok Frantz verselvén hárfa szavának örül* (42/2). *Sok más nemzetek is követik tziterával Apollót Kik hangos ~val verseket énekelik* (42/4). **13.** Hang. *És miként a' pusztá ~ Repten repül, úgy kell veszőbe menned* (288/63). *Haa! Mi ~ Zeng ott? — óh!*

Tán Laurámmal Hív Mátkámmal Zokog az Echo? (144/6, 11) **14.** Állat hangja. *Itt sír egy Tyúk ... 'S az imént költt kis réztéket Tsalja a' száraz felé; De szavára nem ügyelvén Végig futják a' tóközt, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád közt* (397a/309).

~ (176/68, 197/75, 202/131, 213/4, 219/47, 225/140, 247/25, 267*/19/1, 282/27, 30, 31, 292/1, 330*/136/1, 330*/139/2, 330*/147/1, 330*/149/7, 330*/154/5, 330*/158/3, 356/1, 413a/569, 439*/219/2), *Szó* (277/8, 413a/482, 434/21), ~*k* (225/107, 231/419, 259*/203/2, 330/1576, 330*/197/3, 452/71), *Szók* (277/1, 453/113), *szavak* (319/32), *szavam* (5/26), *szavad* (337/85), *szava* (268*/22/5), *Szava* (306/140, 430/19), ~*nk* (330*/177/5), *szavunk* (330*/204/12), *szavatok* (397a/248), *szavaim* (77/193), *szavai* (379/128, 397a/522), *Szavai* (133/cím), ~*t* (58/11, 170/63, 194/11, 210/91, 290/21, 309/24, 330*/177/10, 330*/204/5, 330*/204/14, 453/267, 454/592), ~*kat* (222/60, 330/843, 330*/204/13, 453/39), *szavakat* (330/633), ~*mat* (176/115, 330/1665, 333/30), *szavamat* (176/24, 259/603), ~*dat* (127/35, 421/35), *szavát* (185/146, 190/49, 317/130, 338/54, 454/375), *Szavát* (309/37, 453/238), *szavait* (56/34, 77/262, 269, 202/34, 208/78, 231/228, 259/146), *Szavait* (170/42), ~*nak* (305/43), ~*mnak* (268/110), *szavadnak* (272/27), *szavának* (134/73, 257/66, 317/232, 447/73), ~*ba* (235/4, 315/6), ~*ba'* (330/699), *szavamban* (449/21), *szavadba'* (305/62), *szavába* (185/161), *szovából* (161/39), *szavatokból* (195/39), *szován* (161/37), *szavain* (357/67), ~*ra* (61/18, 111/16, 134/64, 215/21, 254/18, 259/606, 336/56, 337/305, 372/8, 447/64, 452/41), *Szóra* (302/19), ~*kra* (114/147, 202/135, 267/124, 330/1159, 1225, 1521, 1753, 2035, 368a/62), *szavakra* (330*/204/7), ~*mra* (290/27, 397a/246), *szomra* (176/27), *szavamra* (358/31, 379/133), ~*dra* (330/875, 337/269, 433/26), *szavára* (71/23, 77/205, 114/598, 231/225, 243/10, 330/617, 1497, 368a/69, 373/130, 396/28, 413a/459, 577, 439/48, 445/71, 453/23), *Szavára* (371/35, 396/26, 397a/1185), *szavatokra* (313/1), ~*nkra* (77/289), *szavairól* (330*/199/10), ~*khoz* (330*/197/7), ~*nkhoz* (330*/204/8), ~*tól* (330/1205), *szavától* (305/37), ~*ért* (434/4), ~*mért* (434/

17), ~*val* (92/180, 114/384, 219/13, 330/1070, 1513, 330*/204/10, 336/7), ~*kkal* (161/2, 214/47, 217/50, 88, 132, 259/627, 265/9, 272/34, 289/29, 443/53, 444/9), *Szókkal* (143/3), *szavakkal* (77/237, 209/9, 213/118), ~*ddal* (195/33), *szavaddal* (337/217), *szavával* (114/411, 267/187, 453/242, 454/431), *szavaival* (69/18, 212/76, 368*/23/12).

Ö: *dob~*, *egyszóval*, *jaj~*, *kakas~*, *lárma~*, *madár~*, *muzsika~*, *trombita~*, *zok~*.

szoba fn (14)

1. Huzamosabb emberi tartózkodásra alkalmas lakóhelyiség. *Mindent össze bádgyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött ~* (197/26, 85/26). **2.** *Az agyag fűlt ~ja:* télen a szőlőtökére hányt föld. *Könnyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' fűlt ~ja takar* (219/18).

~*nkat* (389/111), *Szobának* (330/529), ~*ba* (77/76, 114/560, 330/638, 920), ~*ba'* (308/45), *Szobákba* (418/59), ~*ban* (330/1731), *Szobában* (330/1007), ~*ból* (330/1637).

Ö: *cseléd~*, *dolgozó~*, *oldal~*, *táncos~*, *tanuló~*.

szobácska fn (1)

Kis helyiség. *Lefőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szobátskába elől strázsáltatik* (239/36).

szobalány ~ szobaleány fn (2)

Nagyobb háztartásban a lakást rendben tartó, és a család tagjait kiszolgáló női alkalmazott. *Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1719).

Szoba Leány (231/415).

szóbeszéd fn (1)

Vitakozás. *A' ~ről már botra ment volna a' lármájok, Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk* (326/39).

szócska fn (1)

Kedves kifejezés. *Be' vidám életem volt régenten! Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta komplimenten* (206/4).

szófibeszéd fn (1)

Haszontalan fecsegés. *A' sok szófi beszéd, ki-*

tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor? (197/51)

szokás fn (25)

1. A gyakorlat során kialakult és vmely közösségben általánosan követett cselekvési mód. *Nagy lélekre ~ alacsony lelkeknek ugatni* (315/21). *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar ~ belőlle ki nem holt* (248/26). *Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' ~nak meghódolt* (435/39). **2.** Vkitől rendszeresen végzett, rá többé-kevésbé jellemző cselekvés. *Be vett ~a már a' Sírás kevély Nem-mednek* (186/59). *Víg éneketskéket, amint van ~om, Danolatott vélem nyájas andalgásom* (454/813).

~ (418/30), ~om (237/13), ~a (231/430, 393/5), ~unk (356/11), ~ok (330*/171/3), *Szokások* (231/39), ~okat (413a/188), ~it (185/182), ~oknak (330*/177/3), ~ba (330/1971), ~ban (267*/19/18, 309/133, 330*/197/5), *Szokás-ban* (330*/164/4), ~ból (330/1981, 405/1, 454/819), *Szokásból* (330*/188/13), ~sal (330/560).

szokatlan mn (3)

1. Amihez vki még nem szokott hozzá. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé 's segítsd A' még ~ Tárogatón kezem'* (418/2). **2.** A megszokottól eltérő, különös. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni* (454/372). ~ (413a/481).

szokik i (44)

Szokott vmit tenni, vhogyan v. vmilyen lenni: szokásszerűen tesz v. tett vmit, szokásszerűen vmilyen állapotban van; az a szokása, hogy. *Én vagyok az a' ki Rózsinnak Isteni Nevét minden fába szoktam itt metszeni* (176/34). — ... 's magam is tsakugyan örvendek, *Hogy dítséretidről tisztetem most szóllani, A' mit te pirúlva szoktál volt hallani* (454/834). *Ki mérészli meg sérteni most királyi tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott corrigálni engemet?* (314/30)

szokott (185/34, 215/72, 90, 238*/144/10, 330/321, 1541, 337/164, 413a/141, 206, 435, 582, 452/16), *szoktunk* (413a/718), *szoktak* (92/322, 114/995, 193/40, 330/50, 1663,

330*/136/3, 330*/180/3, 330*/188/17, 413a/536), *Szoktak* (266/6, 310/6); *Szoktam* (232/11), *szokta* (185/140, 194/30, 307/51, 309/37, 315/25, 330/2040, 428/10, 443/139, 454/426), *szoktuk* (239/16), *szokták* (114/972, 126/54, 330*/177/10, 413a/62), *szoktam volt* (176/25, 36).

Ik: hozzá~, rá~.

szoknya fn (5)

Deréktől lefelé terjedő, a két combot, ill. láb-szárat együtt takaró női felső ruhadarab. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' ~ja. Sikóltott, ~ját rázta a' dévaj szűz* (330/1740–1). ~ba (268/93, 330/1699), ~ba' (268/97).

szoknyás mn (1)

Szoknyát viselő. *Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így nevelni számát ~ Verbungjának* (330/1012).

szokott mn/fn (11)

I. mn 1. Szokásos, megszokott. *Elmúlt ~ Birodalma Rajtam szép Ajjakidnak* (208/37). *A' virgontz Belinda ~ tréfájával Bordáts Úrhoz szalad vigyorgó ortzával* (330/1375). **2.** Olyan, aki vmihez hozzászokott, vmire rászokott. *Itt nőttek fel a' Marsusok ... A' sanyarúsághoz ~ Ligurok, Détziusok* (413a/692). *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra ~ fíjait, tsorog a' vér görbe vasokról* (253/18).

~ (259/653, 330*/188/17, 413a/217, 869, 949), *Szokott* (454/212).

II. fn Vmihez hozzászokott személy. *És e' szabadsághoz ~ak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts' nyűgjei* (247/33).

Ik: meg~.

Szókratész fn (3)

Személynév. (Hires ókori görög filozófus (i. e. 469–399).) *Szokrates ez, kinél a' Pogányok között Más világra szebben senki sem költözött* (454/683).

Szokrates (454/726), *Szokratesse* (454/582).

szoktat i (2)

1. Odahat, hogy vmihez hozzászokjon vki. *Ezzel az izlésnek szentebb törvényeire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/13). **2.** Sorba rendez (szólótökéket). *'S*

a' metzés közbe tsinosabb sorra ~ja őket (413a/955).

szokván lk: rá~.

szól i

(139)

1. Szavakat mond, beszél. *Hát az én hatalmam? (így ~l bús kedvében, Hol orrát, hol farát vakarván mérgében) (330/655). Jöjj! nem ~l, óh oda nékem Hova légyek, nints menedékem (45/3). Vannak é ott, kik még Mogorúl ~anak (313/37). Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt ~ja (202/33, 56/33). 2. Beszédet intéz vkihez. *Urak, egyet ~lok! Itt sok új mátká van: gondolkodjunk röllok (330/471). Így ~ Fillis Milonnak édesenn (151/3). Jertek ez egy két szót, melyet ~ hozzátok, Kegyes szívetekre híven fel írástok! (210/91) 3. Szót vált, megbeszélést folytat vkivel. *Azért így ~ rólam véled sok goromba (254/11, 61/11). Kedves unokáim hadd ~jak veletek (215/140). 4. Vmihez ~: véleményét nyilvánítja vmiről. *Mit ~tok erről Hétmogorok? (418/49) 5. <Állat> hangot hallat. *Nézd! Nézd! Ama' kiseded Patsirta, ... most repül, 's vidúlva ~ (417/24). 6. <Echó> hallatszik. *Hol semmi ekhó nem ~ (428/158). 7. <Írás, kijelentés> vkinek szánva. *Néked ~l a' letzke te gízgaz! te selma! (330/1136) — E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak 'S Beüük ... azoknak jajjaikról ~nak Kik az ide rejtett holtakért gyászolnak (209/7). 8. <Hír> elhat, eljut vhoza. *Eleget ~ a' hír több illy hazafíró!; Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról (267/185). 9. Vki magában ~: gondolkodik. *Így ~ék magamban (313/18). 10. Vmi jelent, jelképez vmit. *A' Duna ~ — Magyarok! Szavamat fületekbe vegyétek, Még mikoron hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam (259/604). Pirúlásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé ~l (143/54).**********

~ (151/5, 258/34, 259/602, 259*/205/6, 306/238, 309/43, 330/355, 368*/24/8, 368a/64), *Szól* (309/43, 368a/87), ~l (228/26, 231/214, 330/870, 1384, 344/7, 348/24, 454/696, 741), *szoll* (45/12, 15, 116/3, 280/13), ~ok (259/598, 454/303), ~lok (210/13, 225/122, 330/1420), *szollok* (4/21, 200/21), ~sz (397a/873), ~lunk (278/44), ~nak (68/17, 214/28, 453/187, 454/819), ~ék (306/107), ~lék (330/93), ~a (170/67, 317/241), ~la (106/4, 114/65, 582, 952,

239/99, 330/1221, 1585, 1648, 2025, 372/3), ~tam (235/5), ~tál (337/323), ~t (134/69, 152/5, 214/98, 235/28, 257/221, 223, 277/28, 330/1003, 413a/1110, 429/23, 447/69, 454/822), ~lt (231/179, 330/1444, 1892), *szollt* (112/23), ~ott (202/87), ~lott (114/412, 202/74, 225/77, 330/1389, 340/15), ~tak (134/16, 447/16), ~ltak (454/842), ~ltanak (114/512); *sojja* (9/22, 157/14), ~lják (124/8). — ~na (231/215, 267/151, 153, 309/63, 87, 330/1418, 453/151, 454/263, 790). — ~jak (330/824, 405/26, 29), *Szóljak* (309/81), *szóllyak* (413a/117), *szollyak* (413a/318, 702), *Szóllyak* (413a/682), ~j (210/37, 278/38, 43, 430/42, 439/26), *Szólj* (212/11, 337/188), *szólly* (143/53), ~jál (460/34), *Szóljál* (127/46, 421/46), *Szóllyál* (143/49), ~jon (217/106, 259/488, 309/67), *Szóljon* (309/78), ~jatok (144/3, 355/16), *Szóljatok* (330/964), ~janak (217/68). — *Szóljad* (210/53).

lk: bele~, meg~.

szólal lk: fel~, meg~.

szólani ~ szólni

(12)

Szavakat mondani, beszélni. *Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fíját, kimutatja nekik, 's még szólani kíván (258/35).*

szóllani (54/23, 124/2, 405/13, 454/833), *szólni* (148/11, 170/62, 210/14, 55, 309/71, 73), *Szolni* (176/21).

szólás fn

(6)

1. Beszéd. *'S bágyadt hangan tett ~a, Ébredt fülembe hatott? (447/56, 134/56) 2. Sajátos stílusértékű állandósult szókapcsolat. *Báró von Nichts a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3).**

~ (267*/12/13), *szóllása* (209/104), ~okba (268*/21/1).

szolga fn

(8)

1. Fizikai munkára szerződött férfi alkalmazott. *'S az öreg ~nak egy pohár bort adtak (330/1772). 2. Vmely közösség érdekében munkálkodó személy. *Te egy ásbést-szívű népek Fejedelme, Te mérész ~ja Istennek és Jusnak (337/247). 3. A természet ~ja: Isten. *Ő a' természet segédje 's ~ja Ő általa forog en-***

nek karikája (454/79). **4.** Vminek előidézője. *Az éhség a' másik leg hívebb ~ja* [a halálnak] (215/79).

Szolgái (239/37), ~t (228/41, 454/408), ~vá (267/108).

Ö: rab~.

szolgabíró fn

(1)

A járás vezető tisztviselője. *Hogy minél hamarabb fíjaid legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek* (266/60).

szolgabírói mn

(1)

Szolgabíróval rendelkező. *Öt Szolgabírói járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/9).

szolgabot fn

(1)

Fenyítést végrehajtó szolga botja. *Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/19).

szolgál i

(19)

1. Szolgaként dolgozik vhol, vkinél. *Én Szoba Leány képébe Avec permis — ~ok* (231/416). **2.** Hivatásszerűen foglalkozik vmivel. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Familiáknál is* (217/63). **3.** Katonáskodik. *Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állitná elhanyagolt időmet, Mellyel három Királyomnak hűségesen ~tam* (259/537). **4.** Vmilyen eredménnyel jár, vmilyen mértékben hasznára van vkinek, vminek. *Tsak hogy ~sz már Teis engemet, Nagyobb kedvemet És jómat Szívem Soha sem vár* (460/78). *A' Duna és Száva tégedet ~nak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7). *Fejérvár' és Veszprém' tsinos két vidéki Tellyes öröme ~tak ő néki* (330/30). **5.** Vmit tesz. *Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar. Megtartotta betsületét mind a' világ' láttára: Hát ugyan mi ~nánk é annak gyalázatjára?* (259/498) **6.** Ajkára alig ~ pára: alig lélegzik. *Haldokló szemei immár nehezednek. Sárga halavánnyá vált, és ajkára Már alig ~t egy kis éltető pára* (77/246).

~nak (60/27, 212/38, 330/1791, 1834), ~tál (266/49), ~t (259/123, 267*/13/2), *Szolgált* (213/104), *szolgált* (217/76), *Szolgált* (214/74).

szolgálat fn

(3)

1. Lelkeszi tevékenység. *Ki a' szent tornáztban állsz hív ~ot, A' néppel minden nap tévén áldozatot!* (225/83) **2.** Segítség. *Már úzását nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További ~ját* (114/202). **3.** Szórakoztatás. *Ez már kiment a' Szokásból; de a' Mopszok, vagy a' Dámáknak ölbeli kis Kutyáik, mégis a' Gráziák' ~jában vagynak* (330*/188/15).

szolgálhat i

(1)

Vmivel ~: készségesen adhat, felszolgálhat vmit vkinek. *'S Míg majd a' Kis Asszonykának Fröhstückel ~ok, Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe* (231/402).

szolgáltatni in

(2)

1. Vkinek hasznára lenni. *Kössétek bé minden Nép közt a' Sebeket, Hogy ép testtel tudjon ~titeket* (195/58). **2.** A vétekek ~: vétkezni. *Olly nagy ellensége azon embereknek, Kik híven ~ szoktak a vétekek* (193/40).

szolgálván in

(1)

Vkinek ~: öröme lenni, javára tenni. *Holberg' elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek ~, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, rabjai sok Nemzeteknek* (368*/31/19).

szolgaság fn

(4)

1. Az elnyomott nép. *Nem állott volt még ki a' kevély Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/58). **2.** Az elnyomottak helyzete. *A' vitézlő Pártusok Régotha ~ alá kerültek* (288/42). **3.** Lakájkodás, talpnyalás. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, ... 'S ekképen nyert érdemeid' Ruháidra varratod, Szolgaságod' szép jeleit Azokon fitogatod* (205/23). ~ra (268*/22/8).

szolgaságos mn

(1)

Talpnyalásos. *Te nem sajnálsz mászni porbann Másoknak rabja lenni, ... 's ekképen nyert érdemeid' Ruháidra varratod, Szolgaságos szép jeleit Azokonn fitogatod* (16/23).

szólhat i

(2)

1. Beszélhet. *Ah nints többé ... Ennél többet nem ~ott, Sohajtott, sűrűen könnyezett, 's hallgatott* (306/121). **2.** Véleményt nyilvánít.

hat. *E' bizony, mond Neptun, meg van, Hát mi nem is ~unk?* (92/142)

szólít i (4)

1. Szól vkinek, hogy jöjjön; hív. *Rebegő nyelvének haldokló szózatit Titeket szállítanak, kedves magzatjai* (210/90). 2. Vmilyen megszólítással él. *S ha a' világ több névvel is Szóllítja meg szűz Máriát Kérvén az ő grátziáját: Szóllítja az enyímmel is* (148/64). szóllít (454/874).

Ik: ki~, meg~, vissza~.

szóllítván in (1)

Megszóllítva hív. *Jertek, neveteken szóllítván titeket, Hadd áldja meg végre szája élteteket* (215/123).

Ik: fel~.

szólni l. szólni

szóló mn (5)

1. Beszélő. *Légyetek ékesen szólló Orátorok* (210/22). 2. Némán ~: némán tanúsító. *Ti a' bús Echo hazája! Terepély borostyánok! Ti vagytok vég siralmimat némánn szólló bálványok* (162/20). 3. Írt. *Azokról egy Magyar Nyelven szólló könyvet botsátott* (111/86). szólló (217/52); szóllóbb (330/1083).

szólong i (1)

Ismételten megszólal. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kutyogva ~* (185/145).

szólongat i (1)

Nevez. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Kit jóltévőjének szóllongat szívében A' hideg vérű Bölts Kedvesse' ölében* (330/1905).

szólván in (2)

1. Beszélve. *'S te Lilla! nyögi akkor így szólván: Ah! Én keserítettem-meg!* (379/153) 2. Magyar nyelven ~: magyarul lehet olvasni. *Galénus már Pestet lakja, szóllván Magyar nyelven a'* (124/5).

szombat fn (1)

A hét 6. napja. *Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni* (314/45).

szomj fn (13)

1. Szomjúság. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz ~a* (198/63). 2. Mohó vágy. *Ah, más ~a van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints!* (425/

15) 3. *A természet ~a:* az eső hiánya. *A' tőle meg-aszalt természetnek ~a A' rétek' haldokló virágít le nyomja* (198/11, 86/11). 4. Tudományos ~: a tudomány iránti élénk érdeklődés. *Néha a' Böltsesség nyitná Mélységes folyását, 'S lelkemnek letsillapítná Tudományos ~ait!* (397a/528) 4. Vérszomj. *Őlte a' testvér testvérét Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal oltják, A' felkent Királyt elöltik* (257/36).

~amat (129/40, 425/40), ~át (84/10, 196/10, 380/8), ~unkat (228/4), ~atokat (454/201).

szomjan hsz (5)

Szomjasan, szomjúságot érezve. *Hív Őrőangyal annak a' Nektárnak, Mellyet sok elszáradt torkok ~ várnak* (219/6).

~ (205/10, 330/784), *Szomjan* (114/30), ~n (16/10).

szomjú mn (1)

Szomjú pallag: kiszáradt föld. *Ismét bősséggel tsorgatják Tóvá vált záporjokat, És mint emlők, úgy szoptatják A' ~ pallagokat* (397a/1116).

szomjús mn (1)

Szomjas. — ... *mikor a' szomjus Oroszlány torkának A' vizek bősséggel jó italt adának* (77/167).

szomjúság fn (2)

Az az érzés, hogy vki inni kíván. *Légy soká részese a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjúsággal várnak* (67/28).

~ (454/257).

szomjúz i (5)

1. Szomjazik. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikkadt tetemeim: A' völgymetsző csergetektől Felocsódtak ereim* (425/9). 2. Erősen kíván vmit. *A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet, Halált 's elégtételt szomjúznak tsontjaim* (330/941).

Szomjuzott (77/160), *szomjúztak* (397a/534), *Szomjúztak* (129/10).

szomjúzó fn (1)

Vmit nagyon kívánó személy. *A' bosszú' hév ~ja Hadd epekedjen a' baján* (397a/87).

szomorít i (1)

Sok szomorúságot okoz vmi vkinek. *Tsak hibám ~ és nem feltett bűnöm* (454/674).

- szomorkodás** fn (1) *tiszteletet; Mert felépült e szent egyház (404/6).*
- Szomorú töprengés. *Felébredés, és az azon való ~ (397*/76/12).*
- szomorkodik** i (1) *I. fn 1. A mellettünk v. közelünkben lakó személy háza. A' had ~id' égeti, Hazádat is rettegleti (259/83). 2. Vmi mellett v. közelében levő hely. Az én hajlékom is közel volt a' nagy Templomhoz, és ~jában a Collegiumnak (432*/204/5). Viszi a' Ditsőség' fényes Templomába, Melly a' Hegytetőnn függ az Ég' ~jába' (188/34). ~jába (306/18).*
- szomorkodó** fn (1) *Magán ~: saját bajai miatt elkeseredett személy. Mentsvára a' magán ~nak Tsak a' te szent erdődbe' van (305/41).*
- szomorodik** lk: meg~.
- szomorú** mn (50) *II. mn Szomszédos, a szomszédban élő, levő. Itt halok meg. E' setét erdőben A' ~ Pór eltemet (435/65, 304/65). Méhei a' ~ Rétekre kijöttek (341/35). Óh boldogabb Teremtések Éggel ~ Hazája! (162/47) ~ (52/8, 214/11, 244/16, 267/132, 267*/19/17, 306/127, 327/3, 342/8, 397a/146, 817, 921, 410/23, 432/86).*
- 1.** Lelki fájdalmat, bánatot érző, bánatos. *Jer-tek füleimbe ti édes Concertek; Mártásatok örömben ~ lelkemet (200/17, 4/17). 2. Szomorúságot, bánatot kifejező. Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkentt Fejemet, Mellynek Szí-ne nem ~, 'S mulattya a' szebb Nemet (128/35). Láttá, melly ~ képpel búsonganak, A' ki-ken külömben rózsák virítanak (330/433). 3. Szomorúságot keltő, elszomorító. Kröte ~ ha-lála Döbretét orron üté (114/665). Végre el jöttével a' setét éjjelnek Mindenek ~ bús lár-vát viselnek (77/146). 4. Nehezen elviselhető, keserves. Szomorú Ósz! haj, haj, haj! Benn is baj most, kinn is baj (389/79). Óh ~ sorsa Egy szép Megyének! (334/40) 5. Szomorú egek: felhős, borult mennybolt. Mint a' ~ Egek éjjel Sírnak Mezeinkre le szélllyel (175/9, 412/9). 6. Szomorú táblák: fejfák. Győzödelmi pompát adnak a' halálnak E' ~ táblák, a' mellyek itt állnak (209/2).*
- ~ (102/6, 116/6, 128/7, 162/2, 174/11, 209/75, 212/109, 125, 214/13, 215/30, 60, 239/95, 261/6, 266/19, 280/22, 306/33, 336/35, 337/189, 342/25, 454/213), Szomorú (209/9, 210/104, 222/cím, 432/26, 454/708, 824, 858), ~k (219/69), ~nak (85/23, 197/23), ~n (330/1511), Szomorún (4/13, 200/11, 442/3), ~an (298/6), ~vá (162/14, 208/42, 454/804); leg-szomorúbb (162/100).*
- szomorúság** fn (5) *Vkinek, vminek szomorú volta, állapota. Lát-tatok, melly vig volt ~unkra, Melly büszke és szúrós tsúfoltatásunkra (330/955). ~ (7/3, 19, 214/50), ~nak (212/29).*
- Szomotor** fn (1) *Helynév. <Bodrogekői település.> ~, adj nekik*
- szomszéd** fn/mn (21) *I. fn 1. A mellettünk v. közelünkben lakó személy háza. A' had ~id' égeti, Hazádat is rettegleti (259/83). 2. Vmi mellett v. közelében levő hely. Az én hajlékom is közel volt a' nagy Templomhoz, és ~jában a Collegiumnak (432*/204/5). Viszi a' Ditsőség' fényes Temp-lomába, Melly a' Hegytetőnn függ az Ég' ~jába' (188/34). ~jába (306/18).*
- szomszédos** mn (1) *II. mn Szomszédos, a szomszédban élő, levő. Itt halok meg. E' setét erdőben A' ~ Pór elte-met (435/65, 304/65). Méhei a' ~ Rétekre ki-jöttek (341/35). Óh boldogabb Teremtések Éggel ~ Hazája! (162/47) ~ (52/8, 214/11, 244/16, 267/132, 267*/19/17, 306/127, 327/3, 342/8, 397a/146, 817, 921, 410/23, 432/86).*
- szomszédság** fn (2) *Ö: fél~.*
- 1.** Szomszédos terület. *Lassodik, 's hogy meg-járhassa A' ~' völgyeit, Mankót fog, és meg-olvassa Minden tippeneit (392/66). 2. A szomszédok közötti viszony. De jaj a' ~ visz-sza vonásának Átkozott mérgével el szakasztá-tának (77/67).*
- szop** i (3) *1. Folyékony táplálékot fogyaszt. Itt a' Böjt! Koplaljatok! ... Szent ételt is ~jatok (133/26). 2. Csókol. Melly kellő csókok valának Mellyeket kölcsön ~ának Hév ajjakim ezekből (134/131, 447/131).*
- Szophoklész** fn (1) *Személynév. <Athéni író.> Ha látod hogy So-foklesnek olvasásához üle ... Ekkor meg ne háborítsad Musám (111/45).*
- szopós** mn (2) *1. Aki még szopik. Kis termetére nézve Lát-szik ~ gyerekek (185/114). 2. Fiatál, nem ré-góta meglevő. Gondolnám, hogy a felserdült világ' ~ korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és formába (413a/876).*

szopott in (1) *Gyenge tejét ~: nedveivel táplálkozó. Sem a' téli bőrbe öltözött Gyenge tejét ~ tsira Nem vágy Zefír' tsókjaira* (220/10).

szoptat i (2) 1. <Felhő> áztat. *Felhők vitorláznak erre, ... Ismét bőséggel tsorgatják Tóvá váltt záporjokat, És mint emlők, úgy ~ják A' szomjú palagokat* (397a/1115). 2. Biztat. *A' természet a' törvénnyel Szívemben ellenkezik, Most is ~ a' reménnyel; 'S nem hiszi, hogy vétkezik* (443/11).

szór i (13) 1. <Virágot> hint vmire. *Könnyes szemekkel sirkövére Hervadt virágot ~jatok* (388/24). 2. Magot ~: vet. *Óh! ha magvát magáért Szórná a' munkás paraszt* (397a/182). 3. <Víz> fröcsköl. *Külömb tengeri madarak, ... Versent ~ják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/392). 4. Bőségesen áraszt vmit. *Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi boldogsággal Fűszerezted azt* (427/22). 5. Szemmel nyilat ~ vkire: büvöli. *Chloris ... Szikrázó nyilat ~t arara, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígézte* (330/1393). 6. Halál nyilat ~: pusztít. *Óh halál! 's vedd ki vámodat, Mindenkör tsak boldog emberre Szórod öldöklő nyiladat?* (379/140) 7. <Dzsidát> döf. *Ne ~j, ne ~j újabb dsidákat ebbe, Kiméld meg éltemet* (320/5). 8. Terjeszt. *Ti új világot ~tok az én setét Honynyomba, 's új fénnyt* (439/5). 9. <Szél tüzet> gerjeszt. *Szikrából eredett lángokat egy szégyen Özvegynék fedeléről Szórád vad hahoták között?* (432/20) 10. Sokszor mond vmit. *Bár szorja az átkot szomorúság szája Ellene áll néki az öröm bástyája* (7/19). *Szórja* (231/56). — *Szórjuk* (266/16).

Ik: el~, ki~, le~, rá~, széjjel~, szét~.

szorgalmatos mn (1) Szorgalmas. *Millyen ~ figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/5).

szorgalmatosság fn (1) Szorgalom. *Más módokat az emberi ~ lele* (413a/546).

szorgalom fn (3) Kitartó odaadás, iparkodás vmely feladat, munka végzésében. *Gonosz ~mal mind addig*

áskálnak Míg ennek virtusinn motskot nem találnak (453/171).
~ (198/42), *szorgalmait* (397a/516).

szorgos mn (1) Sürgös, halaszthatatlan. *De van még edgy más-sik ~ munka is a' Szöllőben* (413a/944).

szorít i (10) 1. Körülfogva nyom vkit, vmit. *Míg gyengén ölelő karja Szorította Tagotskát* (231/358). *Nyakamat vas lánc ~ja, Szívem' siralomba borítja* (175/3). 2. Vmihez ~: erősen nyom vmihez. *Mint a Szöllő kebeléhez Szorítja támasszait Vagy a bús Szilfa Mejjéhez A' Borostyán ágait* (297/2). 3. <Szív> vonz. *Oh ha úgy ölelhetnék Én téged 's te engemet Ha úgy ~ná míg élek Hív szíved hív szívemet* (297/11). 4. Kényszerít. *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' Jó Istent, még sem ~ másra* (248/12).
~ (395/9); ~om (330/1910), ~ja (330/274), ~otta (170/47), ~lak (268/147).

Ik: össze~.

szorítás fn (2) Ölelés. *Jertek, a' míg el nem állanak szózatim, Hadd legyen hűlt karom gyenge ~a Belső indulatim ki magyarázása* (212/137).
~a (209/103).

Ö: kéz~.

szoríthat i (1) Vmihez ~: erősen nyomhat. *Csókra termett ke-rek szádat [a kulacsét], Ha a' számhoz ~om, Zsuzsiét nem tsókolgom* (433/7).

szorító Ö: öv~.

szóródik Ik: széjjel~.

szorongat i (4) 1. Kezével ismételtlen megszorít vmit. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest jég volt; 'S bár melly heven ~tam, Szíves költsönt nem kaphattam* (309/27). 2. Erősen szorít, féken tart. *Maga a' dühösség a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz ~tya* (54/6). 3. <Ellenség> fenyeget, támad. *Most hogy az egybe-tsatolt ellenség' mérge ~, Karjaitokba' vetem minden szívbéli reményem'* (258/25).
~ja (215/86).

Ik: be~.

szorongatás **Ö:** kéz~.

szorongató mn

(1)

Bénító, dermesztő. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki ~ Eszmélésemet* (454/570).

szorongattatás fn

(1)

Szorongó érzés. *'S édes ~tól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátor-ságban légyenek?* (397a/845)

szoros mn

(9)

1. Vmit feszesen rátapadva körülvevő. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat ~ kévébe takarja* (69/12). **2.** Elfoglalt. *De a' kit még is meg keres napjába A' legszorosb órába is* (377/6). **3.** Szigorúan pontos. *Mert számba sem szükség venni olly ~sann ezeket* (413a/627). **4.** Szűk. *A szív igen ~s helyre vagon zárva* (28/9).

~ (213/45, 239/11, 13, 453/130, 460/133).

szórt Ik: el~, széjjel~.

szorul i

(8)

1. *Szíve ~:* szívszorulást érez. *Bátorítlak! — még is szíved szorul 's remeg* (143/38). **2.** (Fej) kábul. *Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorul* (443/26). **3.** *Vkire ~:* támogatást, segítséget kér tőle. *Kikre minden szorul, és ők senkire se* (454/506). *Egészségben ne láthassam, hadd szorúlyon Bábára* (310/70). **4.** Kerül, jut vmibe/vkibe. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63). *Nem méltók, hidd el, nemes ellenségre az ollyak Kikbe paraszt szívvel nemtelen elme szorúlt* (315/4).

szorúlok (316/20), *szorúlnak* (413a/979), *szorúlt* (413a/244).

Ik: el~, meg~, össze~, rá~.

szorulás **Ö:** lép~.

szorulni in

(1)

Deszkára ~: meghalni. *Uram! te mióta sok tengert próbáltál, Gályádon sok féle portékát találtál, Mellyért te nem szántál szorulni deszkára, Az emberek pedig koldús tarisznýára* (202/109).

szorult in

(1)

Jutott, került. *Nem számlálják ollyan vágýással A' két Pólus alá szorúlt Hosszas Éjtsza-*

kába borúlt Halandók az órát egymással (220/2).

Ik: benn~, össze~.

szószóló fn

(2)

Olyan személy, aki vkinek a nevében v. vkinek az érdekében szót emel, beszél. *Ez a' szószollók székébe fakép módjára el hűl* (413a/1065).

szószóllóját (454a*/257/8).

szóttalan mn

(3)

1. Szóttalan, aki csendben marad. *És én, ki hozzád olly lekötött valék, Én a' barátod légyek e ~?* (395/22). **2.** Beszélni nem tudó. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik ~ bábjokkal Elúntak már játszani* (401/13).

~ (453/229).

szótár fn

(2)

Lexikon. *Minden munkák között azok a' Szótárak Mellyeknek szélessen ki terjed határok* (126/1).

Szótárok (126/3).

szóval hsz

(2)

Röviden. *A' Múzsáknak legjobb baráti a' Grátziák ... ~ : a' kik ollyanok mint a' Kisaszszony* (368*/23/9).

~ (123/25).

Ö: egy~, fel~.

szózat fn

(29)

1. Ünnepeyes államfői nyilatkozat országos ügyben. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna, Hogy az egyik sarktól a' másíkg hatna* (337/283). **2.** Isten intő, hívó szava. *A' langszárnyú mendörgések Követik ~idat, Hirdeti szörnyű bölgések Nagyságos dolgaidat* (397a/886). *De a' mennyei ~nak Szent törvényi felhívatnak, Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/881). **3.** Szó, beszéd. *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves ~ja* (68/1). *Jertek, a' míg el nem állanak ~im, Hadd legyen hűlt karom gyenge szorítása Belső indulatim ki magyarázása* (212/136). **4.** *A koporsók ~ja:* a koporsók zörgése. *Bár a' száraz hurút 's koporsók ~ja A' küszöbön álló Halált nem ugatja* (204/39). **5.** Gondolat. *Vagy Rózsi is így ég, vagy szívem is fűzik, ... Vagy tám ... Mit gondolok? — Bal-*

gatat ~ok! (196/63, 380/61) **6.** Emberi v. zenei hang; hangzás. 'S Énekünknek végső bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattya (128/63). Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegve ejti. Szózatja tiszta vékony: Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegtetéssel (185/148).

~ (257/12), ~ok (460/122), ~om (454/878), ~ja (217/39, 415/31, 453/47), ~i (77/268, 210/89), ~ot (127/46, 418*/173/5, 421/46), ~ját (428/9, 454/843, 454a*/257/7), ~it (397a/950, 455/22), ~on (111/41, 306/245), Szózatokra (177/33).

sző i (12)

1. Szövedéket, szövetet, kelmét szövással készített. *A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában ~, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/456). **2.** Teremt, alkot. *A Tavasz ... Béteríte egy szőnyeggel Völgyeket, és hal-mokat, Mellybe ~tt vad merészséggel Zöldsegeket 's virágokat* (397a/63). *Egy homályos felhő, melly a' mélyiségről jött, Körülötte sűrű ködkárpitot szövött* (237/50). **3.** *Vki szemén kárpitot ~ a halál: meghal. Sőt akkor is, mikor szemem' világán Vak kárpitot ~ az halál* (305/74).

~tt (81/8, 203/8, 377/44, 397a/116, 462/2), ~ttem (114/603), ~ttek (188/60), fog szőni (413a/583).

Ik: be~.

szöcske fn (3)

Hosszú csápú, ugrólábú, egyenes szárnyú rovar. *Sok száz szöcskő ugrál pattanó lábainn A hévtől el aszott füveknek szárainn* (84/19). *szütske* (196/19), *Szütske* (380/19).

szög fn (3)

Szöglet, sarok zug. 'S e' szigetnek egy ~ében, Mintegy Russzó Ermenonvillében Ember és polgár leszek (435/54).

~e (253/68), ~ébe (304/54).

szögű Ő: négy~.

szőke mn/fn (7)

I. mn 1. Világos gesztenye színnél is világosabb (haj, kéreg). *A' lenge Hold halkal világosítja A' ~ bikkfák' oldalát* (305/18). **2.** Ilyen hajú. *Kész volnék éretted lenni Szőke, barna 's*

ordas is, Tsak szeretnél, Gyöngy Julis! (301/15) **3.** Világos szőrű. *Egy ~ tinónak sokszor nagy az ára* (76/7). **4.** Iszaptól sárgás (víz, folyó). *Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain* (357/30).

~ (418/29).

II. fn 1. Szőke hajú személy. *Nem fogsz húzni többször tőkét; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy barnát, vagy egy ~t* (301/11). **2.** Szőke szőrű ökör. *Dudolgtván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza mozdította ~jét* (11/12).

szökell Ik: le~.

szőkevény fn (1)

Vhonnán elszökött személy. *A' ~ Ámor* (185/cím).

szökik i (1)

Ugrik. *Így szökött egy Ugrásával A' bőgő Is-ten belé A Tengerbe* (231/271).

Ik: be~.

szökött in (4)

Tilalmat megszegve távozott. *Vezessetek reája, Hol az én ~fiatskám?* (185/65)
~ (185/5, 38, 89).

szökül i (1)

Szökül a sötétség: hajnalodik. Mert már a' hajnali kakas-szó is hallott, Szökült már a' hideg setétség, 's pitymallott (330/1842).

szökve in (1)

Titokban. *Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát tőlem? Így akartál ~futni el előlem?* (268/70)

Szőllős fn (1)

Helynév. (Tiszaszőllős, a régi Jász-Nagykunszolnok vármegyében.) *Sok érdmeidért még a' Tisza mellett, ~Városába Pethő is kedvellett* (233/34).

szőlő fn (51)

1. Gyümölesként fogyasztott és bor készítésére használt, összeérő, fűrtös bogoyótermés. 'S a' szőlők rigóknak való hitván fűrttel pirúlnak (413a/585). **2.** Ezt termő, sok fajtájában temesztett, kacsokkal kapaszkodó cserje. *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már* (413a/964). *Mint a' ~támasszával, Mint a' repkény a' bikkfával, Egymásba tsimpaly-*

kozánk (443/61). **3.** Az a földterület, ahol ilyen növényt termesztenek. *Van a' hegyen egy kis ~m és szilvásom* (199/35). *Se szőlődnek a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé* (413a/834). **4.** Aszú ~: aszú bor. *Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának* (330/455).

~ (413a/10), *Szőlő* (327/44), *szőlő* (413a/950), *Szőlő* (297/1), *szőlők* (87/45, 413a/614, 620, 758, 873, 936), ~je (199/25), ~t (309/36, 413a/765), *Szőlőt* (413a/2), *szőlőt* (266/34, 413a/804, 824, 858), *Szöllőt* (413/3, 413a/588), ~ket (199/45), *szőlőket* (413a/290), *szőlőket* (413a/273, 717), *szőlőnek* (389/17), *Szöllőket* (87/25, 413a/273), *szőlőnek* (413/69, 413a/63, 904, 958), *Szöllőknek* (232/3), *szőlőinek* (111/119), *Szöllőbe* (413a/899), *Szöllőben* (413a/944), *szőlejében* (287/27), ~kőn (199/6), *szőlőkőnn* (87/6), ~re (389/65), *Szöllőre* (413a/452), *szőlőről* (413a/953), ~vel (219/59), *szőlővel* (413a/562), ~kkel (258/93), *szőlőivel* (413a/750).

Ö: korinti~, nyúl~.

szőlőgerezd fn (1)

Szőlőfűrt. *Igyál! ne, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/5).

szőlőhegy fn (4)

Szőlővel beültetett hegy v. domb. *A' bánat nem jár nyomában Sem a' zöld vetéseken Sem a' nyáj közt a' pusztában, Sem a' ~eken* (397a/496).

~ (337/68, 397a/160), *Szőlőhegy* (397*/76/2).

szőlőlé fn (1)

Bor. *Ha a' ti munkátok hogy vizes korty helyett Szőlő lév ébreszti az elbúsult fejet!* (413/12)

szőlőnektár fn (1)

Finom édes bor. *Légy soká részese a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak* (67/27).

szőlősgazda fn (1)

Szőlőtermelő gazda. *Én. Furmintházi. Tartzali. Szőlősgazda. Neked, Szentelem. Ezt.* (232/6).

szőlővessző fn (1)

Ültetésre nevelt szőlőhajtás. *A' vidám szőlő vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/793).

szőni in (1)

Árnyéket ~: beárnyékol. Elsőben is az élő fák nem egy móddal teremnek, ... Ezek dajkáldoklás nélkül a' mezőn szoktak nőni, És a' vizek görbe partyán önként árnyéket ~ (413a/537).

szőnyeg fn (10)

1. Vastag függöny. *A' ~ lefoly* (259/594). **2.** *Örök éjtől szőtt v. gyászos ~: sötétség. Mint-hogy ez hely a' fényt éppen nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag ~ fedi* (237/66). *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos ~et* (161/17). **3.** *Francia ~: vérbaj. Vitézim büszhítnék a' levegő-egyet, Vagy tán szereznének frantzia ~et* (239/228). **4.** *A vénség ~ét leveti: megfiatalodik. Dorottya leveté a' vénség' ~ét, Mint a' kígyó szokta téli lebernyegét* (330/2039). **5.** *Az égi kék ~: mennybolt. Mi a' Világ? Ha képzelem Egy nagy Quodlibetnek lelem Az Égi kék ~en* (367/3). **6.** *⟨Tavas⟩ megjön. Béterite egy ~gel Völgyeket, és halmokat* (397a/61). ~e (397a/556), ~ek (52/26), ~ének (81/9).

Ö: bakacsín~.

szőr fn (9)

1. Emlősök bőréből növvő, szarúanyagból való szál az emberi haját kivéve. *Zúzmarázos a' Bak' tsillámló szakállá, Tsörög a' jég miatt minden ~i szála* (197/8, 85/8). **2.** Levágott állati szőr mint ipari nyersanyag. *A' Kalamajka egy ~ből való fényes matéria* (330*/193/1). **3.** *A szem ~e: szempilla. Ma mindég a' szemem szőre 'S A' nagy ujjom vizketett* (231/389). ~e (85/14, 169/70, 197/14, 330/840), ~t (454/199).

Ö: kecske~.

szörnyű mn (55)

1. Iszonyatos, irtózatot keltően borzalmas. *Az Ama rettentő lármának Kezdek le írásába Fegyverek mint ropogának Mårs ~ csatájába* (114/17). *Árvíz ... A' barmokat ~ örvényibe nyeli A' fel dült házakat hátára emeli* (52/21). **2.** Igen nagy méretű, fokú. *Ekkor nekik meg mutatja A' ~ sokaságot* (114/568). *Nyögve kárhóztattya ~ pazérlását* (6/20, 189/22). **3.** Szokatlanul nagy(fokú). *Le esik lábáról ~ rohanással Búsult ortájára borúl nagy sirással* (5/17). *Nevekedett szörnyen bús szíve keserve* (77/256). **4.** Félelmetes. *Rettentő hadakat, vért*

és egy Nemzeti ~ Bajnokot éneklek! (450/1)
~ (6/25, 27, 56/37, 48, 77/288, 114/557, 744,
176/23, 184/19, 189/27, 29, 192/2, 31, 196/58,
202/37, 48, 211/32, 215/20, 76, 216/20, 23,
222/11, 223/1, 253/9, 257/138, 267*/14/4,
306/184, 337/65, 380/56, 397a/887, 413a/44,
198, 664, 423/19, 450/11, 18, 455/18, 32),
Szörnyű (128/17, 21, 306/45, 330/1279, 424/
17, 21, 454/910); Szörnyebbekké (202/32);
legszörnyűbb (190/52).

szörnyűség fn (3)

1. Szörnyű dolog, élmény. *Egy egy világot kell (~ hallani) Minden század alatt el takarítani* (215/9). 2. Szörnyű cselekedet. *Minden te Szörnyűséged Szívedre ült* (460/46).
~ (413a/484).

szőrös mn (1)

Olyan, ami be van növe szőrrel. *S Édes érzést kostolhasson E ~ baratzk magból* (92/315).

szőrszál fn (1)

Egy szál szőr. *Ott is mindent egy szőr szálíg Gondosan össze nézett* (231/135).

szősz fn (2)

1. Piheszerű könnyű szál. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fájit, ... Vagy a' lágy szősszel öszülő berkét a' Szeretsennek* (413a/642). 2. A szősz szó. *A' hamut mamunak, a' ~t pősznek ejti* (330/230).

szőszke mn (1)

Világos színű (kisliba). *Játékból a' ~ fattyúk Az úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek* (397a/317).

szótt ~ szövött in (9)

1. Szövéssel készített, díszített. *Nem vágynak a' tzi fra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arany-nyal szótt ruhákra* (413a/1019). 2. Teremtett, létrehozott. *Virágokból szövött ruháját A' tar-ka rét már hímezi* (379/17). 'S a' setételle szótt ablakba Rózsa és hó szín alakba *Az hasadt Hajnal virít* (317/250). 3. (Költő által) alkotott. *Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' piperéje* (188/5). 4. Vmiből összeállt, kialakult. *És egy sűgárokból szótt Aranyápor száll az égre, 'S bétölti a' levegőt* (397a/1118). *szótt* (237/66, 330/192), *szövött* (162/119),

Szövött (137/24).

Ik: be~.

szövétnék fn (5)

1. Kezdetleges fáklya. *Vénusz-Uránia, A' bol-dog szeretet' kellemes Asszonya, Szennyetlen viseletben Hoz két égi ~eket* (432/96). 2. (A szerelem szimbólumaként.) *Régi lángom' el-lotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' elgázolta, Tsak füstöl ~e* (392/60).
~e (428/44), ~i (388/20), ~ét (320/11).

szövetség fn (7)

1. Államoknak közös céljaik megvalósítására kötött egyezsége. *Hajdan Europa kötött ~et, Űldöztén tégedet mint köz-ellenséget* (337/221). 2. V kik, vmik kapcsolata, *De olly égő szívet hagyni magánosan, ... Nem engedi a' ~, 's a' Szerelem* (184/17, 423/17).
~et (337/106), szövetséget (214/32, 413a/72), ~be (337/223).

szövevény fn (5)

1. Ágakból, indákból álló sűrű, kusza terület. *Itt az erdő 's a' vadakkal megrakott ~ek* (413a/1026). 2. Vminek csoportja. *Mikor a' setét Éj gyászos szövevénye' Kődéből ki derül a' szép Hajnal' fénnyé* (222/1).
~je (202/2), szövevénye (56/2), ~ét (217/60).

szövevényes mn (1)

Olyan (út), amelyen könnyen el lehet tévedni. *Útja is mélyly völgyben vagon, 's tekervényes, Igen omladékos, dudvás, ~. Nem volt a' Labi-rint olly tévelygős régen* (237/68).

szövőborda fn (1)

Szövéshöz használt eszköz. *Ezt [a csigatész-tát] orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivől-gyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán, falu-he-lyett pedig a' szövő bordán* (330*/144/4).

szövött l. szótt

Sztambul fn (3)

Helynév. (Isztambul, Konstantinápoly.) *Stam-bul' kőfalait rendítsd meg szavaddal, Resz-kettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal* (337/217).
Sztambul (373/150), *Stambulnak* (25/44, 190/30).

sztoikus mn/fn (2)

1. mn Egykedvűségig nyugodt. *Ha ő [a sze-*

rencse] *mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/50).

II. fn Egykedvű, hidegvérű bölcs. *A' Stoicust mondvá nem kínzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra* (239/79).

szű fn

(1) Élő fában járatokat rágó rovar. *Ah! Egy vén Tölgynek allyában Láttam a' sáppadt Időt, Sereg ~ pesgett markában* (428/139).

Szuákem fn

(1) Helynév. <Núbia omladozó városa, a török hatalom akkori legdélibb részén.> *Szedd fel hát a' ~' és Kóztim környékén, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókat* (337/238).

szuferint fn

(2) Szoverén, aranypénz. *Míg tsengett, míg penggett nálam a' sok tallér, Míg szemfényt vesztetett a' ~* (206/10). *Szüferint* (317/226).

szugolya fn

(1) Zugoly. *Ágyba' (felszóll Etse egyik ~ba') Korporsóba! Úgy is ott áll a' fél lába* (330/627).

szuka mn

(1) Nöstény. *Szép volt Cavallériájok, Mindnyájoknak paripájok Vala egy ~ eger* (114/377).

szultán fn

(5) Török császár. *Te a' fél Napkelet' búsultt oroszlányja, Nagy Úr! Egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja! Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/214). *Zultán* (9/17), *Szultánnak* (190/23), *Zultánnak* (25/32, 33).

Szumátra fn

(2) Helynév. <Indonéziai sziget.> *Ettől a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra* (212/44). *Szumátra* (63/24).

szunnyad i

(4) 1. Nyugodtan, nem mélyen alszik. *Ama' Sijónál Lyánkájával Szunnyad a' pásztor édesen* (379/26). 2. <Állat> pihen. *A' madarkák meg hűlt fészkeik szélein Szunnyadnak bútsúzó nótájok rengyein* (200/10). *Szunnyad* (397a/488), ~ott (330/1685). **Ik:** el~.

szunnyadás fn

(1)

Éber alvás. *A' szem-fül majoros első ~ába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/1).

szunnyadhatni in

(1)

Aludhatni. *Van itt barlang, van élő víz, hús tempéket láthatni, Böggnek a' barmok és a' fák enyhébe ~* (413a/1025).

szunnyadoz i

(1)

Szunyókál. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ébred, hol ~, Majd a' képzelte Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/58).

szunnyadozni in

(1)

Pislákolni. *Lámpási a' Böltességnek Elöttem hijába égnék; Nékik ~ kell, Mihelyt az egyet lehell* (443/15).

szunnyadt mn

(2)

1. Alvó. *A' ~t ekhót felkölték A' pásztorok' sípjai* (397a/75). 2. Nyugvó. *Elordítja magát a' szelíd tsendesség, Felreppen fészkeből a' ~t békesség; Jus, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl* (337/42).

szunnyadtat Ik: el~.

szunnyadva Ő: fél~.

szunnyasztó mn

(1)

Altató. *Olly orvos az álom melly erőt tud adni A kire ~ mákját bőven ejti Fáradsága terhet az könnyen felejt* (8/13).

szunyókál i

(1)

<Virág> még nem bújt ki. *Lát'd még a' földben szunyókálnak A' Flóra' gyenge szűzei* (426/13).

szunyókálva in

(2)

Vmin ~: vmin tünődve. Tudjátok é? Hogy magatok Másfelé andalogtatok, Más tárgyon szunyókálva (447/21). *szunyókálva* (134/21).

szuperintendencia fn

(1)

Református püspökség. *Mélt Vajai Vay József Úr ... most a Fő T. Tiszamellyéki Superintendenzának s a Ns Sárospataki Ref. Kollégiumnak Fő Kurátora* (368*/190).

szuperintendens fn

(1)

Református püspök. *Ád Superintendenst a' millyet tsak kértek, Ollyat mint Hunyadi, a' kit már esmértek* (225/119).

- szúr i** (3) *tavaszlott maga 'S deret horkantó szusszával Eurus ki nem ballaga (413a/879).*
- szuszogás fn** (3) Lélegzés. *Úgy vagyom: hóltakká térszen, és hogy élünk, Tsak egy kis ~ hiteti el velünk (201/28, 14/28).*
~ (201/29).
- szusztora fn** (1) Égő kanóc v. pálcika, amivel a kemencébe bevilágítanak. *Be tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyújtának (169/112).*
- Szuvarov fn** (1) Családnév. (Alekszandr Vasziljevics ~ (1729–1800)). *Szólj, elmegy ~ 's győződelmeskedik (337/188).*
- szuverén fn** (1) Aranypénz. *Elsőben is hagyok kétezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házában (330/1537).*
- szűcs fn** (1) Kikészített szőrméből ruházati cikkeket készítő iparos. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember (330/1813).*
- szűcske l. szöcske**
- szügy fn** (1) Az állat törzsének két mellső láb közti része. *Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Nézttem, lóggott a' ~em (114/923).*
- szűk mn/fn** (19) **1. mn 1.** Olyan, amelynek belső tere szélességben, ill. keresztmetszetben viszonylag nagyon kicsi. *Te vagy első ember köztünk és Adámja magának A' kies magyar Hélikon ~ Paraditsomának (342/28).* **2.** Keskeny (tér-ség). *'S végre a' szűk barázdákon Távól alig látszanak? (397a/127)* **3.** Mennyiségben nem kielégítő. *Be' jól esik a' ~ étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden vérré leve (198/45).* **4.** Szűk erszény: kevés pénz. *Minden írásimat mellyek meg maradtak, 'S ~ erszényem miatt köz fényt nem láhattak (245/54).* **5.** Szűkőn: szegényen. *Itt vannak a' munkát győző ~ön élő legények (413a/1027).* **5.** Kellőnél rövidebb (időtartam). *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez (162/63).* **6.** Korlátozott. *Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' hely is ~, tudósabb haza-*
- szúr i** (3) *(Hegyes eszközt) vkibe mélyeszt. 'S úgy ~ja farába a' nyúl-ispékelőt, Hogy most is keresik a' nyúl-ispékelőt (330/1709).*
~a (330/1324). — ~j (413a/958).
- Ik: agyon~.**
- szurdal i** (1) Többször megszúr. *A' Rózsa szép virágszál, De tüske szurdal ágán (411/2).*
- szurdaló mn** (2) **1.** (Szívet) bántó, gyötrő. *Ah, mért jöttél bé most! ah be' ~ ív, Mellytől gyötretetik látodra ez a' szív! (268/33)* **2.** Csipkelődő. *Mind szerelmes és szurdaló, Sok ostobát megsérte (236/15).*
- szurkos¹ mn** (2) *Szurkos köd: füstfelhő. Minden berket lángba borít és ~ köddel végre Barna felhő gomolyagot hömpörget fel az égre (413a/846).*
- szurkos² mn** (2) *Szurkos fa: szurokfenyő. Ott holmi ~ fa, Tisza, fekete borostyán nő (413a/789).*
- szúrni in** (1) *Vkit elfelejtett ~ a szerencse: szerencsétlen. Barátom! Kitsiny az, kit vagy el felejtett Szúrni a' szerentse, vagy kétségbe ejtett (191/30).*
- szurok¹ fn** (3) Fekete, gyantaszerű, nem illó anyag. *Hozz a' városból fekete szurkot (413a/281).*
~ként (413a/783).
- szurok² fn** (3) Szurokfenyő. *Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' ~kal bővelkedő Naritia erdejét (413a/989).*
- szúrós mn** (2) Csipkelődő, bántó. *Láttátok, melly vig volt szomorúságunkra, Melly büszke és ~ tsúfoltatásunkra (330/956).*
~ (330/699).
- szurtos mn** (4) Piszkos, mocskos. *A' lutskos parasztok ~ kép-pel járnak (87/31, 199/51).*
~ (26/16), Szurtos (26/38).
- szusz fn** (1) Lélegzés. *Tavaszi volt akkor és a' nagy világ*

fira is bizom (268*/22/11). 7. Nem elég kifejező. *De minden ige és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, ~ Hogy volta-képp' kitégyem, Téged miért szeretlek?* (292/7) 8. Szűk elme: gyenge képesség, adottság. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy ~ elmém éppen a' felhőig dagadt* (313/6).

~ (330*/166/4, 330*/200/19, 400/98, 405/23, 454/996), *Szűk* (288/72, 375/8).

II. fn Vminek szűkös, kevés volta. *Ki jó órát tészek néha a' vénnek is, 'S a' mindennek ~ét látó szegénynek is* (330/1908).

~öt (413a/729), *Szűkit* (269/38).

szükség fn (35)

1. Az a tény, hogy vkinek, vminek hiányzik az, ami nélkül nem tudja létét fenntartani v. célját megvalósítani. *Az én áldásomra nints néked ~ed, Mert az ég örökre bódoggá tett téged* (215/127). *Ezer az ember ~i Nints új, elfogyott a' régi* (389/24). 2. Inség, nyomor, szegénység. *Gyakran szörnyű zsákmányt tészén a' zsiszik a' búzában A' hangya is hogy ~et ne vallyon vén korában* (413a/199). 3. Vminek szükséges volta. *Nem ~ hát mindég kávé'n meg jelenni* (340/40). *Hát ~ é ezért könyveket hullatni, Illy meg bódogultán illik é jajgatni?* (214/79) 4. Szükséglet. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt kívánságát ~éhez méri* (202/98). 5. Kényszerűség. *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség meghódolni már* (443/146). *Megválok javamtól, éheznek, koplak, Ha a' ~ arra viszen, meg is halok* (268/86).

~ (126/49, 202/114, 413/4, 413a/176, 190, 627, 897, 946, 966, 453/95, 454/17, 247, 811), *Szükség* (190/80, 413a/60, 61), *Szüksége* (330/888, 1156), ~ünk (326/30, 330/256, 442*/221/5, 454/204), ~tek (257/134) ~et (413a/149), ~ben (413a/164), *Szükségemről* (309/60), ~ekkel (454/396).

szükséges mn (8)

Akire v. amire vmely célból szükség van. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' ~ könyvek megszerzése végett* (233/56). *Sövényt is ~ fonni, 's a' Marhát el tiltani* (413a/914).

~ (198/44, 413a/977, 454/531), *Szükséges* (202/112, 368*/30/1), *szükséges* (236/9).

szűkül Ik: meg~.

szűkülni in (1)

Szűkölködni. *Mért kell nekem ilyen bőségben szűkülni, 'S szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni?* (330/783)

Ik: meg~.

szül i (28)

1. <Magzatot> világra hoz. *Vad Szűz! Gonosz Ámor! 's te vagy ég istene? Nem — nem — az Erynnis szült téged!* (196/82, 380/80) 2. Állat kicsinyét világra hozza. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királya nemzett, Volt Donna Lisztynyalóti. Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával* (114/84). 3. Vmely hely ~t vkit: ott született vki. *Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megsúfolt békesség' Bosszú-lójának szült a' vitéz Szepesség* (337/380). 4. <Vmely ok, előzmény, hely> okoz, létrehoz, előidéz. *No! Ki értünk már valahára A' Város unalmi közzül Hol az én bús Lelkemnek, Laura! Hidd el, minden unalmat szül* (130/4). *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sir' barlangja* (194/28). 5. <Fegyver> okoz. *Utánna az apróbb halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szülnek* (192/28, 260/24). 6. (Kincset) termel. *Et-től a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szüljön India, Sumátra* (212/44). 7. <Korszak> vmely emberi alkotás történetében közrejátszik. *Az avúlt Régiség magát itt hízalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/60).

szül (406/4), ~nek (216/10), ~e (213/105), *szüle* (200/45, 257/109), *szült* (222/46, 288/9, 454/577), *szültetek* (368a/168), *Szültek* (253/3); *szülöd* (305/27, 49), *szüli* (238/16), *szülik* (245/17), *szülted* (288/10), ~te (330*/202/8, 330*/202/10), — *Szülnél* (433/52).

szülemény fn (1)

Költői alkotás. *Több ~im is körülte látszanak, Melyek a Várad boltsóben ringanak* (452/45).

születés fn (4)

1. Az a tény, hogy vki, vmi születik. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez ... Egy Tornátza ez, 's a' Születés eggyik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők*

ki-mennek (162/65). **2.** Nagy ~: előkelő származás. *Mint ... Apró tsillagai közt a' Hóld, úgy fénylik ezek közt Nagy ~ével 's felséges tettei méltó Fényivel a' szörnyű Árpád* (450/10).

születés (453/209), ~em (114/79).

született mn (3)

1. (Leánykori név megjelölésében.) *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, ~ Chernelházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére* (308/cim).

2. Vele született. *De Johanna, kinek rózsákba mártatott Orzája ~ hajnalszint mutatott* (330/1364). **3.** Kinyílt. *Melly édesen ragad most el A' ~ rózsá reggel* (148/3).

születik i (30)

1. Anya méhéből világra jön. *Csak te légy, Lillám! enyím: Mindég fogom becsülni, hogy születtem* (288/88). **2.** Születésével vmely közösség tagja lett. *De minthogy másokkal Vitéznek születtem, Szerentsét próbálni magamba feltettem* (239/133). **3.** Vele született hajlama van vmely tulajdonságra. *A' kit tán Tolvajja a' tolvaj Világ tett, Mert gonosz Erkölttsel senki sem született* (200/68). *Jó lenni nem tanult, mert annak született* (454/800). **4.** Vele született hajlama van vmely tevékenységre. *Ezzel az ízlésnek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/14). **5.** Létrejön, keletkezik. *Óh ha szívünk' szerelmének Kis zálogi születének, 'S ott ülnének hosszú sorral A' kutykóban tele borral!* (433/46)

~ (368/16), születnek (197/50), születének (216/56), születtem (200/88, 259/607, 330/753, 1533, 409/9, 453/8, 454/631, 639), születéttel (233/25), született (92/44, 200/52, 210/124, 231/486, 238/105, 299/121, 340/7, 453/89, 454/27), Született (330*/149/4), születünk (453/189), születtek (413a/285).

Ö: ki~, meg~.

születő mn (1)

Születő formában: a kialakulás állapotában. *Láttya ~ formában A' boldog jövőendőket* (231/251).

születte mn (3)

1. Születte tája, földje: szülőföldje. *De még is születte tája Mindennél előbb való* (357/7).

Édes születteföldemnek Fővárosát járjuk meg (400/61). **2.** Születtekor: születésekor. *Melly emberre születtekor Egyszer, Melpomené! Szép szemeket vetél* (328/1).

születtet i (1)

Előidézi vmi létrejöttét. *A' nappal együtt ez elszáll, Ha a' nappal ~e; És az ő egész élete A' nap' egy fordultába áll* (148/50).

születtetvén in (1)

Megszülettetve. *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izattan Születtetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan* (216/58).

szülhet i (2)

1. Gyarapodhat. *Szülhetnék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele* (413a/870). **2.** Okozhat, előidézhethet. *Múzsá rebegj! Végygyászt szülhet akármilyen dalod* (284/4).

szülni in (2)

⟨Magzatot⟩ világra hozni. *Azok az eleven Freycorok valának, A' kik már Féj nélkül szülni is tudának* (330/1186).

szülni (368a/163).

szülő in/fn (11)

I. mn Okozó, előidéző. *Inti, hogy szerentsés bűnébe ne bizzon, Kárt szülő ösztövéremény-nyel ne hizzon* (337/300).

II. fn **1.** Szülők, szülék: apa és anya (együttvéve). *Úgy légyen intézve ifjú életetek, Hogy mi meg holt Szülék éljünk ti bennetek* (210/120).

2. Vki létrehozója. *Szülöm búk árkai vala Minden kedv töllem el hala* (41/5). **3.** Szülők háza: házasságon kívül szülő nők otthona. *Másodszor testálok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért* (330/1543).

Szülék (77/287), *szüléid'* (414/2), *szülei* (214/61), *Szülei* (209/88), *szüléinket* (454/225), *Szüléktől* (327/8), *Szüleitől* (167/5).

szülött fn (8)

1. *Vkinek a ~e:* az, akit ő szült. *Szép Szüzek ám az Ozman Anyáknak a' ~i* (373/147). **2.** *Vminek a ~e:* vmely közösségből v. vhonnan származó személy. *De még tud énekelni Sírász' ~i közzül Úgy, mint ez a' mi Dallónk, Ki ez halomba' nyugszik?* (373/134). **3.** *Vkinek szellemi terméke. De ő saját szülöttit Nem engedé szerelmes Dalokkal elpuhítani* (372/5).

4. *A természet ~ei:* az állatok. *Ti a' természetnek ~ei vagytok*, 'S egy ily édes-anyát soha el nem hagytok (454/193). 5. *Kellemek ~i:* a leánykák. *Óh Kellemek' ~i! Ez a' ti martaléktok Gyönyörködik, 's örömmel Hever bilintetekben* (353/13).

szülötte (397a/995), *~ei* (330/167), *~ének* (258/33).

Ö: *első~.*

szülvén in

(1) Világra hozva. *Kegyes magzatokat szülvén a' hazának* (212/46).

szüntelen hsz

(2) Szüntelenül, szünet nélkül. *Mit tesz, ha egy érzéketlen Téged és engem ~, Mint egy mélyly tenger megoszt* (443/166).

szüntelen (389/75).

szűnik i

(9) 1. (Folyamat, tevékenység, állapot) erejében, mértékében csökken. *Most már egy kevésbé szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús zokogásaid* (212/71). 2. Megszűnik, abbamarad vmi. *Ah de az Angyal el tűnik Nem mutatja Ortáját Látásodis hamar ~ Ebben is Angyal vagy hát* (269/27).

Szűnik (317/239), *szűne* (77/275). — *szűnjetek* (134/139, 447/133); *szűnjék* (210/97, 253/15), *Szűnjék* (212/99).

Ik: *meg~.*

szűnni in

(2) 1. Megszűnni. *Lélegzetem kezd ~* (454/757). 2. Befejezni. *Múzsá! Meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is* (262/2).

Ik: *meg~.*

szüntelen hsz

(15) Szüntelenül, megszakítás nélkül, folyamatosan. *Játsszanak vígann a' te Gallyaid közt a' Levelenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen* (153/9). *Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak* (211/68).

~ (238*/143/4, 248/43, 413a/243, 641), *Szüntelen* (413a/243), *szüntelen* (2/cím, 64/8, 66/16, 69/18, 78/28, 202/94, 208/17), *Szüntelen* (385/27).

szüntet i

(2) Okozza, hogy vmi szűnjön. *Uram! Szüntesd*

a' héséget, Mert magunkat is el éget (389/37). *szüntetett* (397a/1040).

szüntetni in

(1) Megszüntetni, befejezni. *A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat* (330/1775).

szüntetvén in

(1) Megszüntetve, befejezve. *De nem tévén a' tűz semmi veszedelmet, Szüntetvén a' Bál is a' lármát, félelmet* (330/1646).

szűr¹ i

(2) <A szőlő levét> héjtól, magtól szűrővel megtisztítja. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak, Néki néki mennek a' tele sajtárnak, Az ideit ~ik, isszák a' tavalyit* (199/53).

~i (87/33),

szűr² fn

(3) 1. Ujjas, de rendszerint vállra vetve viselt, bő köpenyszerű posztó férfifelsőruha. *Szegény legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyába' hagyj* (333/63). 2. *A ~ alól:* titokban, suba alatt. *Nolle velle a Mágnessok Meg esmerték Királynak, Bátor a' ~ alól mások Másképpen voxolának* (92/59). 3. *Kiteszik a ~ét:* elzavarják, elküldik. *De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' ~öm* (92/161).

szűrbolt fn

(1) Szűrt árusító üzlet. *Ezek a' régi öregeknek 's a' mai községeknek esméretes Rományjaik, vagy Istóriáik; melyeket a' Szűr-boltokban árulnak a' tót Bibliopólák* (330*/164/2).

szüret fn

(12) 1. Őszi gazdasági munka, amelynek során az érett szőlőt leszedik, levét kisajtolják, és hordókba szűrik. *Már a' víg ~nek örül minden ember* (199/1, 87/1). *Bezzeg ekkép' tsapunk derekas ~et, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19). 2. Ennek a munkának szokásos ideje. *Itt van a' víg ~, 's mustos kádja körül A' szüretelőknék víg tábora örül* (199/43, 87/23). 3. A szőlőnek betakarított termése. *Bé terül gazdag ~tel a' Hegyek boltoztatja* (413a/938). ~ (389/66, 413a/533, 612, 1081, 452/26), *Szüret* (249/58).

Ö: *dáma~.*

szüretelő fn (1) Szüretelést végző személy. *Itt van a' víg szüret, 's mustos kádja körül A' ~knek víg tábora örül* (199/44, 87/24).

szürke mn (2) A fekete és a fehér vegyülékéből keletkezett színű. *Menj, 's fogj ~ paripádhoz Fél-ébredt Zefireket* (456/9). ~ (128/29).

Ö: almás~.

szürkéllek i (1) Szürkének látszik. *Mikor im szemem az Égre Fel vetvén meglátom végre Hogy környéke fejérik És azután ~ 'S nem soká ezer Villám gyúl Ezer* (177/48).

szürkés mn (1) Szürkébe hajló színű. *Tsuda halvány kísértetek láttattak ~ éjjel* (413a/483).

szürkül i (1) <Kedv> fokozatosan romlik. *Régi víg Kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setétségre* (138/2).

szűrő mn (1) <Vízet> tisztító. *Vagy ~ követ áss mellé a' vagy szennyes tsigákat* (413a/890).

Ö: sajgó~, szél~.

szűrt Ik: meg~.

szűrű fn (1) Szűrű. *Így lépked, így kereng Békés Várme gyében, Az alföldi Magyar' gazdag ~jében Hét-nyoltz nyomtató ló* (330/548).

szűrve in (3) 1. Szűrőssel tisztítva. *Bár itt' ember ölő savakra találok, Bár itt' Kádra vagynak ~ a' Halálok* (457/6). 2. Foga közt ~: összeszorított fogakkal, fojtottan mondv. *Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között ~ kell ki-tenni, Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (194/13, 58/13).

szűz mn/fn (103) I. mn 1. Olyan személy, akinek még nem volt nemi kapcsolata senkivel. *Reményli hogy ~ Mátkáját Még egyszer ölelheti* (397a/219). *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy szemérmű ~ apátza* (377/19). 2. Ilyen személyre jellemző;

szűzies. *Tsak a' Magyar tántz az, mely bír olly érdemmel, Hogy legjobban egyez a' ~ szeméremmel* (330/584). *'S Ez lankadva hervad el: Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak E' hajdani szűz tanyái A' test' Gratziájának* (231/329). 3. Szűz hitves: hűséges feleség. *Szűz Hitvesednek karja között* (445/25). 4. Ép, sértetlen <dolog>. *A ~ Komáromot mi helyt így meg vettem, 's A' Vízi Városnak külsát féré tettem* (238/81). *Nyájásabb Etéziákkal Nyilik a' Nap' reggele, Tölti édes balsamával Szűz virágidat tele* (164/16). 5. Senkitől nem érintett, természetes állapotában levő. *Vigadj, ~ Helikon! Tsergedezzen A' hegyek alatt zuhogó szent forrásod* (225/19). 6. Tiszta, derült. *Szép Hajnal! ... Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt ~ ortzádat* (172/4). *Ő látván hogy ~ Fényébenn A' Nap az ő Partján jön fel* (244/5). 7. Szűzen: tisztességesen. *Az alatt édes magzati ajakáról tsüggének, Szűzen él szemérmes háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái* (413a/1083).

~ (13/31, 113/1, 148/62, 73, 167/17, 219/44, 57, 221/3, 231*/123/3, 231/17, 326/41, 330/1412, 337/2, 261, 400/7, 413a/434, 447/43, 453/223), *Szűz* (148/59, 174/3, 186/5, 230/11, 15, 21, 23, 249/7, 307/118, 321/17, 330/751, 374/54, 448/7).

II. fn 1. Szűz leány. *A' szépség' angyali Magyar ~ formába' Leszálltak az Égből a' földi szánkába* (330/71). *Jaj nekem víz, néki tűz! Szegény Ifjú! szegény Szűz!* (443/112) 2. Szűz Mária. *És te, kegyes Szűz, ne vesd el A' halandókról szemedet* (148/77). 3. Leány. *Ezt mondván, bús bánatjába Mint esett Szűz, úgy-meg sirt* (317/79). 4. Erigone csillagkép. *Vagy a' rest Hónapok tsillagává leszel 'S helyet a' Szűz, és az Ollók között veszel* (413/44). 5. Flóra ~ei: a virágok. *Lát'd még a' földben szűnyókálnak A' Flóra' gyenge ~ei* (426/14). ~ (103/4, 330/1741, 368a/52, 459/12), *Szűz* (145/21, 184/49, 196/81, 230/12, 16, 231/364, 423, 463, 237/113, 263/16, 306/113, 125, 234, 328/17, 330/1214, 1298, 368a/42, 149, 380/79, 392/17, 397a/226, 423/49), ~ek (148/1), *Szűzek* (231/185, 443, 330/1008, 1176, 1475, 373/146, 168), *Szűzek'* (230/11, 15, 454/142),

Szűze (306/219, 432/10), *Szűzei* (104/13, 450/29), *~eit* (413a/1051), *Szűzeit* (338/11), *Szűznek* (275/4, 330/1552, 1632, 368a/64), *Szűzeknek* (38/9, 330/1539), *Szűzeinek* (162/122), *~ektől* (413a/1043), *~zel* (330/1271), *Szűzzel* (330/1948, 437/4), *Z^xzekvel* (330*/166/4).

szűzecske fn**(1)**

Leányka. *Ím az Innep' Szűzetskéji Elődbe kiszállanak, 'S jótéted' első zsenéji Kaskáikban látszanak* (390/17).

szűzkoszorú fn**(1)**

Szűzkorona, párta. *Három szűz koszorút, há-*

rom fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/853).

szűzsereg fn**(1)**

Leányok nagy csoportja. *Itt egy kies völgy ölében, Eggy körül el széledett Szűz sereg tűnik szemében, A' melly Violát szedett* (231/109).

szűztiszta mn**(1)**

Szűziesen tiszta. *Gyönyörűségével kínálgató térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség* (77/48).

T

T. l. tekintetes

tábla fn

(17)

1. Állandó felirattal ellátott szilárd anyagból készült sima lap. *Győződelmi pompát adnak a' halálnak E szomorú ~k, amelyek itt állnak* (209/2). 2. Téglalap alakú, kemény anyagú lapos tárgy. *A' Biblia ~jára Fel volt írva a' Nevek* (92/41). 3. Vminek az emléke. *E' rövid, de fontos áldásunk summája Légyen tisztelőtünk örökös ~ja* (340/38). 3. Körülhatárolt földterület. *Ní, ahol a' szép Flórának Táblája fényeskedik* (397a/430). 4. A két részre tagozódó rendi országgyűlés egyik része. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/214). 5. Szíve ~jára ír vmit: örökre megjegyzi. *E' kis intést szíveteknek ~jára írtatok* (241/29). *Óh Isten! ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket szíved ~jára* (217/110). *Tábla* (313*/102/1), *~ja* (192/58), *~t* (72/21), *~kat* (255/11, 451/11), *~ját* (225/96), *~nak* (210/55), *Táblánál* (92/84), *~ra* (212/15), *~jára* (454/990).

Ö: *adamás~*, *gyémánt~*, *jég~*, *üveg~*.

táblaülő fn

(1)

A rendi országgyűlés tagja. *T. N. N. és V. ~ Jósza Gábor Úr, aranysarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/11).

táblázat fn

(1)

Virágos ~: virágagyás. *E' virágos ~ok Mint kezdenek örülni már!* (148/9)

tábor fn

(65)

1. Hadsereg alakulatainak tartózkodási helye. *Hová vesztél Pajtás? a' ~ régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már* (268/45).

Elment tőlem a' Táborba A több Vitézekkel sorba (112/25). 2. Katonai csapat, sereg. *Azért is látta Filippi, hogy ~i Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának* (413a/496). *Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos ~a bétére* (313/34). 3. Alkalmi összejövétel. *Én, mint a' Fársángi ~' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni* (330/1454). 4. Alkalmilag összegyűlt közösség. *Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknék víg ~a örül* (87/24, 199/44). *Most hát sírja szélinn meg áll 's Rokonzait És kedvesit ilyen szókkal hagyja itt: Óh Angyali Tábor! várakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem* (217/89). 5. Égi ~: mennyország. *Szünjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hova mégyek, az égi ~ a'* (212/100). 6. Fébusnak szentelt tábor: a poétai osztály tanulói. *Örvendjél Fébusnak szentelt Tábor A' hegyek alatt pengesd víg énekedet* (178/1). 7. Táborút: letáborozik. *A' Horogi puszta körül a' parasztság össze gyűlt, A' mérész Csökli nép pedig Kadarkútba ~t ült* (326/18). 8. Nagy, roppant ~ral vmiből: nagyon sok. *Szátskád rózsájában Látok még egy nagy ~ral: Lelkemet gyomrozzák, 's ő hijában Küszködik annyi Ámorral* (136/10). *Hirdetvén roppant ~ral Az ég' minden tsillaga* (397a/895). ~ (267*/13/4, 397a/191), ~' (330/1490), ~ok (317/32), ~ok' (337/49), *Táborok* (114/573, 170/29, 253/29), *Táborok'* (368a/61), ~a (215/78, 259/621, 327/4), *Tábora* (216/83, 231/298, 258/52), ~otok' (439/24), ~i (267/118), *thábor* (330*/166/2), ~okat (418/58), ~át (7/15, 192/6, 215/78, 259/531, 260/4, 368a/4), *Táborokat* (114/539), *Táborát* (80/4),

~nak (255/5, 267/54, 197), *Tábornak* (330/257), ~ának (238/21), ~ba (210/70, 267/182, 268/44, 337/109), ~ába (7/10, 213/107), ~tokba (290/25), ~okba (114/877), ~ban (330/1213), ~ában (93/7, 445/19), ~án (25/13, 190/35), ~nál (330*/180/5), ~ánál (215/88), ~ral (195/41, 413a/389, 812), *Táborral* (215/22), ~ával (259/59).

Ö: dáma~, lantos~, víz~.

tábori mn (8)

1. A hadi élettel kapcsolatos, azt szolgáló. *A' Duna' két partján, zördül a' ~ dobszó* (258/9). **2.** Táborhoz tartozó. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít, 's a' tsengő tányért némitja a' ~ Tambur* (400/86). ~ (259/613, 267/13, 338/13, 418/50), *Tábori* (258/4, 368a/50).

táboros mn (1)

Táborosan: sokan, bőven. *Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok, 'S Bár bele a' Gondok ~ann járnak; Mégis ott áldozom Néked mint eggy Lárnak* (235/31).

táborozás fn (1)

Hadjárat, hadviselés. *Szegény Zsuzsi, a' ~kor* (429/cím).

táborozik i (2)

⟨Csapat, sereg, katonai személy⟩ tábort ütve vhol tartózkodik. *Szilágyi ... Egyszer, midőn Buda alatt táborozott, Az ellenkezőket még is szélllyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/44). *táborozott* (382/23).

táborsánc fn (1)

A tábor köré védelműl épített töltés. *Már minden Nép minden határról Seregbe tódul a' Király előtt, 'S körülte táborsántot vetvén, 'S az ellenség' dühét nevetvén, Megójjá őt* (257/157).

Taburnus fn (1)

Helynév. ⟨Campaniai hegy.⟩ *Ne heverjen tanyán a' Föld Izmaromat szőlővel Be kell a' nagy Taburnumot rakni olajvesszővel* (413a/563).

tactus l. taktus

tafota fn (1)

Taft, selyemszövet. *Azért fellengős palotát*

Rakattz a' felhők között A mellybe bíbort 's ~t A más világ kötözött (16/31).

tag fn (31)

1. Ember, állat testének elkülönülő része. *Jól szabott english Sackjába Minden egy egy Tag ki ül* (231/344). *A' szem, fül, és egyéb ~ok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/19). **2.** Vmely feldarabolt, ill. szétszaggatott emberi testnek egy darabja. *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka. ... Tagjai szélllyel a' levegőn süvöltnék* (77/226). **3.** Közösségnek vmelyik egyede. *Tekén-tes, Nemes Tanáts bölts Tagjai!* (217/134) — *Játéka vagyok így a' fő Valóságnak 'S Örökké nyomorúlt ~ja e Világnak* (453/78).

~ok (204/37), ~ok' (217/37), ~om (108/7), ~jai (77/154, 134/93, 215/109, 231/140, 320, 454/980), *Tagjai* (77/247, 222/94), ~jaim (77/238, 455/12), *Tagjaim* (428/184), ~ját (269/22, 330/735), ~okat (212/34, 216/87, 413a/721), ~jait (65/14, 111/75, 231/230), ~jába' (294/29), ~jaiba (127/17), ~jaiba' (421/17), ~jainkba (213/85).

tág mn (7)

1. Széles nyílású. *Ah de bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' ~ üregbe fővel Édes Ötse bé bukott* (317/185). **2.** Tágas. *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának béavatott fija!* (395/6). **3.** Tág elme: nagy tudás, széles látókör. *'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli Tág elméjében az egész Hóldallyi világot* (348/6). ~ (348/23, 392/62, 413/46, 413a/1016).

tagad i (3)

Azt állítja, hogy vmi nincs v. nem olyan. *Ez első Atheus, ki hogy nem láthatta Az Istent 's a' lelket, vakmerőn ~ta* (454/536). *Nem az a nemessebb öröm, bár akar ki ~gya, Melly a' szívet szeretetre édesdedenn ragadgya?* (216/97). ~ja (449/14).

Ik: el~, meg~.

tagadhat i (1)

Azt állíthatja, hogy nem igaz. *Úgy van! ezt maga Milton is éppenn nem ~tya* (216/117).

tagadni in (1)
Azt állítani, hogy nincs. *Tudom hogy létedet nem lehet tagadnom* (454/69).

tágas mn (17)
1. Nagy terjedelmű. *De csak visszahátrál; letörli könyveit, 'S a' ~ tengerre fordítja szemét* (454/444). *Ím már a' vérnek ~ mezejére kiszállnak A' seregek* (253/38). *De minden Szótárok között nem azok é A' ~ok? melyek a' sok Vallásoké* (126/4). 2. Nagy befogadóképességű. *Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy ~ házába bé fér e'* (6/10). 3. Széles, tág. *A Tágas utzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe* (25/21, 190/11). ~ (111/11, 259/381, 330/617, 330*/204/13, 396/30, 397a/747, 413a/5, 579), *Tágas* (317/121, 418/39), *Tágos* (348/36).

tágít i (2)
1. Enyhít. *Kedvvel kínál a' vidám tél 's ~ja a' gondokat* (413a/309). 2. *Karján ~:* fogásának erejét csökkenti. *Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján ~, azonnal a' hab vissza rándítja* (413a/215).

Ik: ki~.

tágítani in (1)
Enyhülni. *A' fojtó lélekzet kezd már ~* (306/68).

tágított Ik: neki~.
tagoska fn (2)
Testrészcseke. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg óldozza ruháit, Míg gyengén ölelő karja Szorította Tagotskáit* (231/358). *tagotskái*n (231/125).

tágulás Ik: meg~.

tágult mn (1)
Lazult. *Semmi, hogy kezetek ~ markolatja A' Fegyvert mint régen úgy nem forgathatja* (68/11). *Tágult* (188/143).

tágulván in (1)
Enyhül. *'S a' leg-irtóztatóbb gondok, melyek Lelkünkön ülnek, Edgy kitsinyt tágulván, bennünk leg-nagyobb kedvet szűlnek* (216/10).

Táiget fn (1)
Helynév. <Taygetos, hegység Laconia nyugati

részén.) *Ne Oh hol vannak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzektől béborongolt ~?* (413a/1043)

Táis fn (2)
Női név. <Thais.) *Mért adja el szerelmit ~ Pénzen ifjúságába'?* (95/1) *Thais* (95/cím).

táj fn (21)
1. Földrajza, növényzete stb. alapján egységes v. összefüggő terület. *Mint kezd új élet derülni E' mosolygó ~ körül!* (397a/120) 2. Környék, tájék. *'S hát ím víg Kiáltásokra Rendül meg a' Sziget' Tájja* (244/26). 3. Boldogabb ~ felé: napnyugat felé. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/95). 4. *Vkinek háza ~a:* vkinek otthona, családja. *Ugy kerülje a kár 's bánat házad ~át, Mint mi a' gazdának üres butelláját* (266/37). 5. A test vmely meghatározott része. *Hol bátran motorálhatnék Patyolat czombja ~án Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, fodorháján* (169/90). *Táj* (397a/749, 1033), ~a (209/86, 239/107, 317/262, 357/7, 397a/1123, 413a/377, 660), *Tájt* (424/62), ~át (379/19), ~on (397a/937), *Tájon* (415/49), ~án (397a/279, 413a/927), ~jában (221/7).

tájban hat. ragos fn (3)
Nagyjában a jelzett idő, esemény idejében. *Menny, mondjad, tíz óra ~ba Minden Isten itt legyen* (114/562). ~ba (267*/13/13, 413a/1).

tájék fn (9)
1. Vmely helyhez tartozó terület, vidék. *Ezer lakosok élesztik A' tarka ~okat* (397a/968). 2. *Vkinek, vminek ~a:* környéke. *A' tsörgő patak' ~án Élnék már csak magamnak* (397a/511). 3. Vmely szerv, testrész környéke. *Úgy pislog behullott szeme' ~a, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka* (330/225). ~át (413a/800), ~okat (413a/808), ~ait (397a/1134), ~on (397a/1085), ~kal (374/7), ~oddal (390/39).

tajték fn (12)
1. Hullám. *Partjaimon, sok ezer paripák' nyoma porzik az égre, És most is vízemet sok test, sok dárda dagasztja, Mellyeket a' vérnek ~jai*

hempelygetnek (259/618). **2.** Forrásban, erjedésben levő folyadék felszínén felgyülemelő, kissé szennyezett habos anyag. 'S a' *felfort kazán ~ját zöld levéllel le veti* (413a/303). **3.** Habzó nyál. *Vissza tér, meg látta és a' véres fognak Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak* (77/170). *Orrán, száján forrtak a' mérég' ~i* (330/844). *~ot* (114/281, 192/12, 260/10), *~át* (330/971), *~ját* (87/43, 199/63), *Tajtékba* (330/1056), *~jából* (216/59).

tajtékos mn**(1)**

Nyáltól habzó. *A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos fuvási vad hangokat hány-nak* (77/158).

tajtékoz i**(1)**

Zablát ~: habzó nyállal rág. Lova, melly dühös haragját Zablájánn ~za, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza (216/89).

Ik: ki~.**tajtékpipa fn****(2)**

Tajtékközből faragott pipa. *Egyik arról beszél, mellyik jobb paripa, Más, hogy az övénel nints szebb tajték-pipa* (330/300). *Tajték pipádat* (233/68).

tajtékszik ~ tajtékozik**(2)**

1. Habzik. *Virít a' mező rakottan az őszi gerendezekkel Számodra és tajtékozik a' szüret tölt tsebrekkel* (413a/533). **2.** Habzó nyál képződik vmin. *Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fija! Mint tajtékszik atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja kiverit fogát!* (338/23)

Ik: fel~.**tajtékszó mn****(5)**

1. Habzó. *Tajtékszó poharát Carnevál kiissza* (330/365). *Vérbe ~ patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld!* (287/35) **2.** Izzadságtól tajtékkal kiverit. *Illő már ki zabolázni ~ paripánkat* (413a/1103). **3.** Habzó nyállal bevont. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékszó zabláját* (216/40). *~* (306/55).

tajtékszott Ik: fel~.**takar i****(12)**

1. Úgy helyezkedik el, hogy az aki, ami alatta van, nem látszik. *Ől ront pusztít 's vérrel a'*

Földet ~ja (9/26). **2.** ⟨Növényt⟩ befed. *Könynyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' fült szobája ~* (219/18). **3.** Vmibe burkol, göngyöl. *Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testeteket lágy lepel ~ja?* (70/4) **4.** Leplez, álcáz, titkol. *E' versekben titkos tzélom ~om* (171/11). 'S ezen *Ijjedésed tán Szerelmet ~t* (143/48). **5.** ⟨Termést⟩ betakarít. *Vetegettük hideg szélbe Most ~juk forró délbe Dudva és bogáts között* (389/45).

~ (403/45); *~od* (30/10), *~ja* (64/4, 69/12, 77/280, 397a/209).

Ik: be~, el~, ki~.**takarékos mn****(2)**

Csak a legszükségesebb mértékben használ vmit. *A' ~ méheket melly gonddal kell művelni* (413a/3).

~ (413/6).**takargat i****(3)**

1. Öv, védelmez. *Ah boldog Nép! az ég ~ téged, A' tsendes Békeség lakik hazádban* (259/43). **2.** Árnyékkal ~: beárnyékol. *Egy Fa ... ~ja Hűs árnyékkal lakhelyét* (397a/291). *takargasson* (217/127).

takarít Ik: el~.**takarmány fn****(2)**

Háziállatok számára való növényi eledel. *Bar-maim, jaj, be' soványok Elfogyott a' ~ok* (389/22).

~ (413a/322).**takarószik i****(1)**

Vmivel takarja magát. *Ez a' szegény városokat borítja füstbe, porba, Tsak hogy drága kőből igyék s takarodzék bíborba* (413a/1063).

takarva in**(1)**

Helyezve. *Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, Hármásával az órája Bársony tokba ~* (231/350).

Ik: be~.**takarván in****(1)**

Fedve. *Bellóna' markos Bátyya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen, Zöld pálmaágakkal ~ A' hüvelyére tapadt aluttvért* (418/19).

Taksony fn

Személynév. (Magyar nagyfejedelem a X. század közepén.) *Sok helyen a' kövön Árpád, ~, Zoltán Triumfált az idő' elmúlándó voltán* (237/117).

taktika fn

Harcmodor. *Ki többre ment vélünk egy rajta szavával, Mint más külső vezér minden ~val* (267/188).

Taktika (238/115).

taktus fn

Ütem. *Alünni is bátran lehet tsak nagyon ne hortvogjon Lóggó fejével a' versnek tactusára bóllogjon* (310/14).

tactust (233/39), ~*ra* (330/893).

tál fn

1. Lapos fenekű, széles, ételek tartására való edény. *'S feladjuk terjedt ~akban a füstölő tagokat* (413a/721). **2.** Az edény a benne levő étellel együtt. *És néki Szent pogátsánkat, 's Tálunkat felemellyük És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük* (413a/941). **3.** Annyi (étel), amennyi egy tálba befér. *Van borom, petsenyém, egy két ~ ételem* (248/4). ~ (330/1692), *Tálba* (135/14).

talál i

1. Váratlanul meglát, észrevesz vmit v. hozzájut vmihez. *Itt, ki szerette a' müzsákat, Nevével kérkedő táblákat Merő gyémántokból ~* (255/12, 451/12). *Mert itt van a Halál Kit akárhol ~ A föld gyomrába rejt* (32/35). **2.** *Vkire ~:* megtalál vkit, akit keresett. *Öröm nekem, hogy lakhelyedbe szálltam, Hogy itt Kisasszondon reád ~tam* (305/6). *De már mivelhogy itten Fiamra nem ~ok ... Feljárom ... Több földi tartományt is* (185/206). **3.** *Vkit, vmit v. vkire, vmire ~:* keresése eredményeképpen v. véletlenül hozzájut vkihez, vmihez. *Nem fél, nem hátrál, módot ölésre ~* (44/8). *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád ~ ama szépetske, Mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/20). **4.** *Vmit ~:* vmilyen kívánt lehetőséghez, előnyhöz jut. *Tám a Kis Aszszony ölébe Jutalmat majd ~ok* (231/418). *Lármás vigasságok, eltikkasztó bálók, Benne-tek melly kevés örömet ~ok!* (197/48). **5.** *Vhova ~:* vmely helyre jut, téved. *Lenni? vagy nem*

(1)

(2)

(3)

(5)

(87)

lenni? — kérdések' kérdése! ... Nagy kérdés, a' melyet ha mélyen vizsgálok, Még több mélyiségeknek mélyére ~ok (454/4). **6.** *Vhogy ~ vkit, vmit:* azt tapasztalja, hogy vki, vmi bizonyos meghatározott körülmények között van. *Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen ~sz* (364/3). *Mit szólna Etele, ha hozzánk felszállna, 'S Magyar unokáját bilitsben ~na?* (267/152). **7.** *Kedvet ~ vmiben:* tetszik neki. *Colbert kedvet ~t halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában* (382/25). **8.** Véletlenül v. váratlanul tesz vmit v. történik vele vmi. *Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha valaha Reá ~ szorúlni* (169/8). *A' Myrtusok hűs boltjában Hol el hunyni ~unk Egy zöld Sír halom magában Jegyezze hív halálunk* (297/34).

~ (2/12, 142/6, 198/66, 216/110, 238*/143/8, 254/50, 305/76, 349/1, 357/78, 80, 413a/728, 443/87, 453/140, 454/74), ~*ok* (245/37, 282/21, 325/3, 457/5), ~*sz* (356/10), ~*unk* (80/3, 114/480, 199/22, 214/43, 239/158, 267/71, 454/729), ~*nak* (114/837, 197/91, 211/43, 267/81, 330/1821, 413a/1069, 453/172, 454/467), ~*ék* (239/135), ~*a* (9/28, 96/16, 258/108, 330/717), ~*tam* (108/2, 330/396, 396/12), *Találtam* (143/56), ~*tál* (202/108), ~*t* (222/56, 314/45, 330*/166/2, 330*/202/9, 413a/1008, 442/4), *Talált* (12/17), *fog találni* (208/100); ~*om* (295/20, 302/22, 307/55, 454/128, 608), ~*ja* (67/12, 197/30, 314/35), *talájja* (85/30), *talállya* (53/12), ~*tuk* (210/45), ~*ták* (78/19), ~*tam volt* (73/12). — ~*na* (454/361); ~*nák* (238*/144/4). — ~*j* (127/17, 421/17), ~*jon* (258/109); ~*jam* (185/40), ~*ja* (155/54).

Ik: *el~, fel~, ki~, meg~, rá~.*

talál Ik: *ki~.*

találhat i

(5)

1. Észlelhet, felfedezhet. *Oszlass széllyel minden kétességet Nem ~sz bennem színességet* (272/7). **2.** *Juthat. Ez okból egy kövér reménység táplálhat Hogy még napod fényes Delére ~* (81/24). **3.** *Kedvet ~ vki szívében:* tetszhet neki. *Te is hogy kedvet találhass Horváth Ádám szívébe A' Kazintzy fájorával mennyél Horváth elébe* (111/103).

~ (195/43), ~tak (413a/977).

Ik: fel~, meg~, rá~.

található Ik: fel~.

találkozik i

(3)

1. Véletlenül összejön vkivel. *A Tágas utzá-konn sok veres sejembe Őltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12, 25/22). **2.** Van. — ...sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy téglákat hoztanak (413a/892).

találmány fn

(1)

Alkotás. *A görög elmének szép ~a a Vénus övedzője* (368*/30/10).

találmányos mn

(1)

Találó. *Vitz, német szó, jelent ... elmés mon-dást, vagy erre ejtett ~feleletet* (330*/147/3).

találni in

(2)

1. Rátalálni, bukkanni. *Amott egy Nyárfa' hívesében A' fűzfa közt Találni a' sziget' mentében Egy tiszta Közt* (294/3). **2.** Észlelni. *Mert színébe több változást lehet akkor ~, Ha kékes, úgy essőt jelent, ha lang színű, úgy Szelet* (413a/455).

Ik: fel~.

találó mn/fn

(2)

I. mn *Hirtelen ~:* gyorsan kapcsoló. *Vitz, né-met szó, jelent elmésséget, hirtelen ~ észt* (330*/147/1).

II. fn *Kitaláló. Ő a' ~ja Auszúgnak, Contónak, Ő oka számtalan Confiscationnak* (330/2003).

Ik: fel~.

találós mn

(1)

Találékony. *Azért olly ~ azért tud követni Azért nem tud soká egy hejbe ülhetni* (26/33).

talált Ik: fel~.

találván in

(1)

Vkit ~: vkit kapva, elnyerve. *Melly édes érzés játszik az ő komoj Ortzáikon, 's mint zengik az Indigeszt, Tágas mezőt 's Védőt ~ Szárnya alatt* (418/39).

találván Ik: rá~.

talán, talám, tán, tám hsz

(169)

1. Lehetséges, hogy...; megeshet, hogy...; meglehet, hogy... *El indulván a' Törökre Őh talám el vált örökre* (112/12). *Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez vihette: Talám, Isten botsásd! erre Az ördög segítette* (231/161).

Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe (196/91).

'S tám e' nimfádat is a' Stíxnél nemzeted (196/83). *Majd meg jön tán egészsége, Hervadó kedve, 's szépsége* (133/63). **2.** *Ha ~:* ha úgy lenne... *Hanem, ha tán, mint szokásban Van minden nagyobb városban, Vízi-puskával oltanák — Tüzem letsillapítanak* (309/133). *Megesmértem és az Isis' Templomába bémentem, Ha tán e' szép Istennének Tetsze-nék Complimentem* (307/43). **3.** Esetleg. *A' mit néktek mondok másnak nem mondanám Hiszem, hogy búmatis megtartjátok talám* (176/48). *Alusznak még magok a' híves szel-lők is El tikkattak a' nap hevétől tán ők is* (84/24). **4.** *⟨Kíváncsi, kételkedő kérdés színe-zésére:⟩ vajon?, lehetséges, hogy...? De tán kegyetlennek véled, az Ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggottakat* (213/71). *Egek! mi ez! menyegző é? vagy talán tor?* (218/1) **5.** *⟨Felszólító értelmű, méltatlankodó kérdés nyomósító szavaként.⟩ De hát ti nem felelték? — Bizony talám örökre El rejtenétek őtet?* (185/189) — *Oh únalom! Vad únalom! Órái-mat be fájlalom, Hogy így homályosítod! Ifjú korom víg hajnalán A' felkelő napot talán Örökre el borítod?* (165/5) — *Uram! Uram! talán már Nem is fog már lenni nyár!* (389/29) **Ö:** netán.

tálca fn

(1)

Ételek, italok felszolgálására való lapos tárgy. *Tört a' pohár, palatzk, tányér, tátza tsörgött* (330/1471).

talentum fn

(5)

Kiváló képesség, tehetség. *De bár talentomim nem tüzesek 's nagyok, 'S Hazám' Lantosi közt középszerű vagyok* (454/999). *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). *talentom* (445/51), *tálentoma* (368a/142), *Tá- lentomát* (222/37).

taliga fn

(1)

Kétkerekű jármű, amelyhez az ekét kapcsol-ják. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talyigája* (413a/182).

tallér fn

Magyarországon a XVI–XIX. sz. között használt ezüst pénz. *Másodszor testálok a' Szülők házára Kilentz ezer ~t* (330/1544). ~ (133/60, 206/9).

talp fn

1. A láb alsó felülete. *'S a' Tántzosok' ~át soká ne szántsá a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához* (310/46). **2.** Talpra ugrik: gyorsan feláll. *Talpra ugrik Ferkó* (330/1714). **3.** Lábbelinek bőrből készült alja. *A' Kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipőket, Mert ép ~pal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30). **4.** Némely tárgynak kiszélesedő alsó része. *Szelim! ... ragyogsz az Ozman' székében, A' mellynek Zsámolyát három világ tartja, Mossa márvány ~át hat tengernek partja* (337/210). **5.** Talpig: **a)** minden ízében. *Akkor látnád, hogy én ~ig Magyar vagyok* (268/68). **b)** egészen vmibe öltözve. *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve* (212/9). **6.** Alap. *E' régi kövekből néki oszlop legyen, Mellynek buzgó szívvel első ~ot vetett A' háládatosság 's Hazai szeretet* (237/85). **7.** Talp alatt: a sírban. *Maga kél fel győzni itt az emberiség, 'S ~' alatt semmivé válik a' semmiség* (337/292). **8.** Talpon áll: készen áll. *Zengd ki azt az okot, miért vagy fegyverbe', Hogy emberi érzést önts minden emberbe, Hogy a' föld és tenger szódra ~on álljon* (337/269). ~a (239/170), ~at (454/657), *Talpait* (450/44), *Talpokra* (259/185), *Talpától* (231/137), ~ig (55/5, 60/19, 19, 191/5, 268/96), *Talpig* (25/12, 114/170, 529, 238/44). **Ö:** szánka~.

talpal i

(1) <Szánka> talppal csúszik vminek. *S a szánka a Notér Úr házának ~* (228/14).

táltos mn

(2) **1.** Természetfölötti erejűnek hitt (ember). *Így tántzol a' tátos banyák' paszitiába' Varásló pemetjén a' vas-orru-bába* (330/605). **2.** Nagy erejű. *'S a' kászolódó alszéliől a' szőlők nem tarthatnak, A' tátos felszéliől kotrott záportól sem ijednek* (413a/874).

támad i

(14) **1.** Váratlanul keletkezik. *Hogy a' Rendeke el*

(3) *oszlának, Actu lárma ~ott* (92/23). *Sem eső, sem szél nem ~ azon az egész naponn* (413a/438). **2.** Vhonnan megjelenik; kerül, akad. *Ha egy Ember ~t, a' ki áldást ontott Embertársaira; száz volt a' ki rontott* (313/25). **3.** Vkit ~: ellenséges szándékkal ellene fordul. *De a' több 's vadabb rész ellene ~a* (341/48). **4.** Ellenséges szándékkal fegyveres cselekményt hajt végre. *Ezek előtt nyargal az egyenetlenség, E miatt ~ott még minden ellenség* (192/10, 260/8). ~ (330/54, 413a/362), ~t (450/5), ~ott (114/950, 134/8, 228/8, 447/8), ~tatok (330/1940). **Ik:** fel~, meg~, rá~.

támadandó in

(1) Feljövő. *Haj, Istenek! Melly szép Halandó Jön ott elő, Mint a' midőn a' ~ Nap mosdva jó* (294/23).

támadási Ik: fel~.**támadt in**

(1) Létrejött. *Tarka Lufitballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből ~ fényes buborékok!* (194/42)

tamás fn

(2) Madárijesztő. *És hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem tsak egy meggyfán lebegő ~nak* (254/6, 61/6).

támasz fn

(5) **1.** Szilárd tárgy, amely más tárgyat leomlás ellen véd. *Négyszegű kövekből állott vastag fala, Bástyányi támasszal rakva volt oldala* (306/188). **2.** Szőlőkaró. *Rips raps a' szőlők már pusztá ~ megett Gyászolnak* (87/45). **3.** Az, aki anyagi, szellemi v. erkölcsi tekintetben segítségére van vkinek. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza dülő nemzetünknek* (306/226). *támasszait* (297/2), *támasszával* (443/61).

támaszkodik i

(1) Vki anyagi támogatására számít. *Kivált a' Czigányok, ... Minihogy rá nem szokván kászára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más lagzijára* (330/1818).

támaszt i

(4) Létrehoz. *Innen az Eufratesnek, onnan Germaniának Környéke, ~ hadakat* (413a/517).

Vajha forgószelet ~na valaki (298/29).
~ja (330*/154/3). — *Támassz* (317/138).

tambur fn (1)

Nagydob. 'S a' tsengő tányért némitja a' tábori Tambur (400/86).

tambura fn (2)

Húros, pengetős hangszer. Mellette a' nótán tíz hárfa hangozott, Húsz ~ 's doromb akkompanyirozott (330/1244).

Tamburájára (243/4).

Tamesz fn (1)

Folyónév. Rómás ~: a Themse latinos neve. *Ha téged említlek; meg ne ítélj engem', Hogy a' Rómás ~t Iszteresen zengem* (337/260).

tamétalan szn (1)

Töméntelen, nagyon sok. *Mikippen az Dorothia Kiss Azzon az ~ Z*zekvel thábort yáratván ... nagi hada lén* (330*/166/2).

tanács fn (26)

1. Arra vonatkozó ajánlás, hogy vki mit tegyen. *Ez tehát tanátsom: rajta! ne késsetek* (330/985). *Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyen, 'S elődbe egy szíves tanátsot is tegyek* (202/118). *Ámor' tanátsából még őt megkérlelem* (380/71). 2. Tanácsadó v. döntéseket hozó szerv, testület. *Nemes Tanáts, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek áldotti Istennek* (222/93).

Tanáts (92/138, 217/134, 413a/1067), *Tanáts'* (368*/31/1), *tanátsom* (126/31), *tanátsid* (77/85), *tanátsot* (83/51, 211/79, 330*/202/4), *Tanátsot* (146/33), *tanátsomat* (330/958), *Tanátsát* (148/74), *Tanátsit* (77/250), *tanátsnak* (413a/28), *~ának* (268*/22/7), *tanátsának* (114/509), *tanátsából* (114/956, 196/73, 259/318), *tanátsára* (413a/854), *tanátsára* (114/596), *Tanátsáról* (330*/177/4).

tanácsház fn (1)

A tanács székhelye. *Innét lefelé a' Tanácsházba mentünk, A' hol kötelező írást petséltünk* (239/145).

tanácsházajtó fn (1)

A tanácsház bejárati nyílásának elzárására való szerkezet. *A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnak* (239/50).

tanácskozás fn (1)

Az a tevékenység, hogy több személy tanács-

kozik. *Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja, Az egész Tanácskozásnak Rövid Theóriája* (92/332).

tanácskozik i (2)

Döntés előtt megbeszélést, tárgyalást folytat. *Azon tanácskozott a' sereg' Nagyjával, Mit tégyen e' régen vártt hadi foglyával* (330/1593). *tanácskoztak* (330/1069).

tanácsol i (3)

Tanácsképpen ajánl vmit. *Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégebe* (326/63). *Tanátslák* (114/955), *tanátsolta* (267*/12/2).

tanácsos fn/mn (6)

I. fn 1. Vmely ügykör vezetésével megbízott magas rangú tisztviselő. *'S te elmés Tanátsos! ki ülven kormányra, Egy Plánummal zavart hánysz sok Tartományra* (195/35). 2. (Hivatalosan adományozott kitüntető címekben.) *Méltóságos királyi tanátsos Somssich Lázár Úr ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. Kamarás ő nagyságához* (445/cím).

Tanátsos (337/71, 368*/31/1), *Tanátsossa* (368*/31/2).

II. mn Tanácsadó. *Hogy mint e' Városnak te egy Senátora, Lehessél e' Népek tanátsos Nestora* (212/94).

tanácsosné fn (2)

Női tanácsnok. *A' vár általadás törvénnye a' leve, Mit Állhatatkanság tanácsosné teve* (239/224).

tanácsosné (239/190).

tanácsú mn (1)

Nagy ~: nagy tudású, bölcs. Nemzetes Kapitány és vitéz Prokátor! Itthon nagy tanátsú, kívül erős, bátor ... Vedd kedvesen tőlem e' szál rozsmaringot (266/44).

Tanais fn (1)

Folyó neve. *A' Don vagy ~ Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1).

tánc fn (52)

1. Rendszerint zene v. ének ütemére végzett ritmusos mozgás. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha sem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/575). *Hát úgy jó vissza egészségünk, Ha előbb a' tántzba el vész frissességünk?* (197/58) 2. Táncmulatság. *Így léven, Dorottya kiment a' Szálába, Ahol a' tántz vala*

legszebb divattyába (330/884). Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat (330/1054).

tántz (197/54, 57, 330/476, 579, 583, 608, 799, 1627, 1820, 330*/156/8, 443/239), Tántz (133/2, 330*/156/1), Tancz (330*/152/1), Tántzom (330/587), tántza (197/55), tántzunk (330*/156/4), tántzot (199/107, 330/467, 500, 563, 826, 413a/357), Tántzot (330*/155/2), tántzát (310/54), tántzokat (330/489, 510), táncznak (134/22, 447/22), Tántznak (330*/156/3, 7, 330/536), tántzának (330/498), tántzunknak (330/565), tántzba (197/68), tántzban (330/585), tántzában (330*/156/11), tántzra (330/464), Tántzra (167/13, 318/95, 336/43), Tántzról (330*/156/9), tántztól (309/22), tántzodért (254/49), tántzal (87/26, 199/46, 330/560, 597).

Ö: kontra~, kozák~.

táncol i (14)

1. Táncot jár. A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban (330/897). 2. {Ló} ugrál. Lova kevélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerit déltzeg fővel (330/278). 3. Vmi ~ vmivel: együtt vannak jelen vhol. Az egésség 's áldás össze font karokkal Tántzoljon quár-télyod környékén azokkal (266/42).

tántzol (330/557, 605, 330*/156/5), tántzolt (309/25), Tántzolt (239/151), tántzoltok (397a/107), tántzolnak (330/1883, 443/238), Tántzolnak (1/16, 373/173); tántzolta (114/174).

táncolás fn (1)

Táncolást tesz: táncol. 'S hogy minden mátkapár egy-egy tántzolást tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett (330/503).

táncolgat i (1)

Az örömek ~nak: jó, vidám a hangulat. Itt egymással Víg hangzással Tántzolgatnak Az örömek, 'S összevaptolt Karral vígan mulatnak (110/27).

táncoltat i (2)

{Lovat} ugráltat. Almás szürke tsődör lovát tántzoltatja (256/13, 82/15).

táncolva in (1)

Gyönyörűség ~ jár körül: minden csodálatosan szép. Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje Hol az ártat-

lanság vidám képe örül Kedves gyönyörűség tántzolva jár körül (1/6).

táncos mn/fn (3)

I. mn Táncos szoba: táncterem. Tántzos szobájába víg muzsikát penget (197/35, 85/35).

II. fn A táncolásban részt vevő személy. 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szántsa a' vak tetű (310/46).

táncpalota fn (2)

Táncterem. Pszt! minden Tántzpaloták! Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tzimbalom, Szűnjetek meg, hahoták! Pszt! minden Tántzpaloták! (133/13, 17)

tanít i (14)

1. Ismereteket, tudást ad át vkinek. Ott ~ a' bölcs, danol a' poéta, Él az igazság (287/31). 2. Szokást, készséget, magatartást elsajátított. De ha ma a' szükség arra indította Hogy egyék, a' példa járnai tanította (453/96). 3. Igazságként, elvként, elméletként hirdet vmit. Am de számár bögtét a' mennyországba ki hallja? A' mint a' Magyarok példabeszédje ~ (315/8).

~ (453/53), ~ott (239/9, 253/54, 259/318); ~ja (111/61, 297/68, 348/4), taníttya (3/14), ~á (413a/165), Tanította (231/198). — ~son (253/15).

Ik: meg~.

tanítgat i (1)

Ismételten tanít vkit vmire. A' zöld Pannoniát 's Dátzia' Szűzeit Új hangokra ~od (338/12).

tanító fn (3)

Tanári képesítéssel bíró személy. 'S midőn laurust fűzők hív Tanítóimra Édesen eszmélek bimbós napjaimra (442/21).

Tanítóm (442*/222/2), Tanítónkkal (221/8).

tanítván Ik: meg~.

tanítvány fn (4)

Az a személy, akit vki vmire tanít. Illy érzések között múlt ki az üldözött Szokrates kesergő ~i között (454/726).

~' (399/14). ~ok (454/579), ~i (220/18).

tanítványi mn (1)

Tanítványra jellemző. Jussod van rá és jussa van magának is Ammonnak, Kihez engem ~ kötelességim vonnak (342/16).

Tantalus fn

Személynév. <Tantalosz; király az ógörög regevilágban.> *Mért kell nékem ilyen bőségben szűkűlni, 'S szomjan a' kád-vízben ~ként űlni?* (330/784)
~t (410/37).

tántorgás fn

Rogyadozás. *Test erőtlensége? A' láb ~a?* (239/81)

tántorgó mn

Botladozó, rogyadozó. *Míg ~ lábát futni sietette Vékony fátyolattját Thisbe el ejtette* (77/165). *Mintha készen volna már sírod egészen, S annak szélinn állnál ~ lábakkal* (217/47, 204/47).

Tántorgó (87/37, 199/57).

tángorgott Ik: ki~.

tántorít Ik: meg~.

tántorodott Ik: el~.

tántorog i

1. Vmi alig mozog. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy ~* (191/34). **2.** Vki bizonytalankodik. *Botsáss meg, Istenem, Ha vakon nem lehet hinni, reménylenem! Hogy, az igazságot keresvén, tántorgok* (454/329).
~sz (79/1).

tántorogni in

Botladozni. *Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet, Kiméld ~ kezdő lépésem!* (306/30)

tanú fn

1. Olyan személy, akinek vmiről közvetlenül szerzett tudomása van, és valóságát bizonyítja. *Te légy nemes város, te légy ~ ebben: Vihetni é dolgod ő nálla bőltsebben?* (217/71) **2.** Vmi, amelyhez vmilyen esemény emléke fűződik. *Ezek ~k, ezek hallották Szerelmem' gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották Búsonn a' Lilla' szép Nevét* (446/5). **3.** Tanúba áll vmi mellett: bizonyítja helyességét. *Úgy van, vitézségtek mellett magam állok ~ba Én, én magam tapasztaltam azt minden háborúba'* (259/529).
~ (217/69), ~im (130/9), tanui (176/22), ~ja (188/87, 267/234, 374/1), ~nak (130/cím), Tanúnak (446/cím).

tanúfal fn

Tanúfalak: szoba falai, amelyek között törté-

nik vmi. *Tudom, midőn mély kínodban Olvasztád a' vas-eget, Veszteg űlvén Kastélyodban A' tanú~falak megett* (428/8).

tanul i

1. <Ismeretet, tudást, készséget> elsajátítani igyekszik. *Csak hátul szeretek állni, Innen többet tanulok* (169/26). **2.** Tulajdonságot, magatartást folyamatosan felvesz, elsajátít. *Ah, szép szűzek, mit mutatok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel. — (Szépek lenni tanuljatok)* (148/4). **3.** Okul vmiből. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét ok-talanul? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/34).

tanul (454/526), *tanulok* (316/22), *tanúlt* (454/800); *tanúлом* (304/57, 435/57), ~ják (418/55), *tanúltam* (92/152). — *tanuljatok* (148/12), *Tanuljatok* (373/140).

Ik: meg~.

tanulás fn

Iskola végzése. *Hogy ~ának egy pontjára lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe* (217/57).
tanulására (418*/175/4).

tanulatlan mn

Tájékozatlan. *Erről méltó lesz tanulatlan Olvasóimat a' hely' szűk voltához képest megvilágosítani* (330*/200/18).

tanulhat i

Okulhat. *'S Ha olvasni tudnának Sok Gavalérink: belőlle Bezzeg tanulhatnának* (231/30).
Ik: meg~.

tanulni in

<Ismeretet, tudást, készséget> elsajátítani. *Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét* (217/59). *Csak a' Teremtésnek disze nem tud menni Ennek kell ~ mind járni mind enni* (453/94).
Tanulni (330/1992).

Ik: meg~.

tanuló mn/fn

I. mn Tanulásra kész. *Tanuló elméjét Kalmárságra adta* (222/28),
II. fn Olyan személy, aki még tanul vmit. *Lehessen bémenni némelly tanulóknak, Kivált a' nőtelen friss trántsírozóknak* (239/237).

tanulószoba fn

Hely, ahol vmit tanulni szoktak. *Meg tévén e'*

tiszteletet, menj bé: maga Érato Lessz tanuló szobájába hozzá az út mutató (111/6).

tanult mn**(8)**

1. Tanulással elsajátított. *Jól tudván tanult Rolléját, Még ezt itt fel sem vette* (231/193). 2. Szakképzett. *Bár tégedet drága pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske* (137/23). 3. Betanított. *Tanultt lova hortyog 's ugrándoz alatta* (330/151). *tanultt* (259/502, 442*/221/4), *Tanultt* (231/129), *tanultt* (253/25, 330/1999).

tanya fn**(6)**

1. Városok, falvak határában levő lakóházból és gazdasági épületekből álló település. 'S úgy nézvéen e' földet mint azonegy ~t, És a' természet mint egy közös anyát (313/13). 2. Vminek a helye. *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak E' hajdani szűz ~i A' Test' gratziájinak* (231/329). 3. Pihenőhely, kikötő. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett ~ra* (10/34). 4. Összejövétel. *És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihassunk. Mert a' ~t már elbontom 'S mondom: Éljen Éva! 's ponktom* (438/53). ~ji (397a/625), ~ját (29/4).

tányér fn**(8)**

1. Csekély mélységű, lapos fenekű, csekély mélységű, széles peremű, kerek edény, amelyből az ételt eszik. *Néhány Kráfli álla ~ján előtte* (330/713). 2. Csengő ~: cintányér. 'S a' tsengő ~t némítja a' tábori Tambur (400/86). 3. A nap ~ja: kerek, lapos forma, amilyennek a nap látszik. *Vagy a Newton csövén nézi a végetlen üreget Fel repülven nagy elméje a nap ~ja felett* (111/9). ~ (330/1471), ~ját (413a/447), ~odon (330/720), ~ján (330/718), *Tányérral* (413a/462).

tapadt in**(1)**

Vmire rászáradt. *Zöld pálmaágakkal takarván A' hüvelyére ~t aluttvért* (418/20).

tapasztal i**(10)**

1. Közvetlen érzékeléssel észlel vmit. *Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasadásán egy rést ~nak* (77/74). 2. Élményként átél vmit. *Élj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Asztal, A' melly benned maga iránt sziveséget ~* (326/72).

~ok (447/145), ~tak (239/206), ~ám (308/30), ~á (188/117), ~tam (259/530), ~ék (129/51). — *Tapasztalná* (309/7). — ~jak (454/648).

Ik: végig~.

tapasztalás fn**(3)**

Tapasztalat. *Vólt néki ~a Már az ilyen dolgokban* (231/195). ~ (413a/149), *Tapasztalás* (92/335).

tapasztalt in**(1)**

Magán ~: átélt. *E' magán ~ dolgot prédikálja* (209/82).

tapasztás fn**(1)**

Sárral történő vakolás. *Ezért kedves munka a' ~ nála* (26/45).

tapint i**(1)**

Érintéssel érzékel. *De bezzeg mikor a' fejére ~a, Már a' haján folyt le a' híg palatsinta* (330/1689).

tapintás fn**(3)**

Kézzel történő érzékelés. *Annak minden motzanása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' ~ra Készleti és nógatja* (169/51). *Tapintás* (134/84, 447/85).

tapintású mn**(1)**

Lágy ~: selymes. *A' kezeket sértő tövissek bokrai A' lágy ~ Rósák hajlékai* (64/6).

táplál i**(13)**

1. <Élőlényt> élelemmel lát el. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert ~t* (200/48). 2. <Hasznos> táplálék megteremtésére szolgál. *Megvan a' föld 's a' fű és fa, hogy éljen 's ~jon* (454/658). 3. Működéséhez, fennmaradásához szükséges anyagokkal folyamatosan ellát vmit. *És a' ki most azért vájja Debretzennek dombjait, Hogy bő étekekkel ~ja Az ágyúk' éh gyomrait* (368a/19). 4. Életben tart, éltet. *A meg mosdott nap az a' ki mindeneket Táplál sugárral* (3/4). 5. <Gondolatot, érzést> éltet, szít magában. *Egy szerelmes Hévség, Melly Szerelemért ég, Lelkünk' ~ja* (155/51). ~ (413a/867), ~a (77/202), ~tt (398/3); ~ja (413a/1072, 454/630), *Táplálja* (7/14), ~lya (201/78), ~tam (453/258).

táplálás fn**(1)**

Étkezés. *Sem az elmélkedés' szomorú hagy-*

mázza *A' ~' útját meg nem tofánázza* (454/214).

táplálhat i (4)

Éltethet. *De hát olly ösztövéremény is ~ Hogy a' ki még ma él holnap meg nem halhat* (15/1).

~ (81/23, 203/23), *táplálhassanak* (397a/1004).

tápláló in (1)

Táplálékul szolgáló. *Mint a' forgószél' kezéből Paritványzott jégeső, Úgy töri széllyel tövéből A' ~ fűvet ő* (397a/196).

táplálódik i (1)

Táplálkozik. *'S belőlők a' fűvek 's barmok táplálódnak* (454/622).

tapló fn (1)

Tűzgyújtásra használt gyúlékony anyag. *De ha elvesztettem Ki lángom ~ja volt* (361/3).

tapod i (5)

Tapos. *Szintűgy rugták egymás' tzipellője sarkát, Tapodták, hasgatták egymás' Sleppje' farkát* (330/1466).

~ (327/11); *Tapodgya* (216/88), ~*ják* (348/17).

— *Tapodd* (413a/776).

Ik: *el~*, *meg~*.

tapodni in (2)

Taposni. *Szentségtelen létedre nem fűlsz Angyali pitvarokat ~* (396/24).

~ (259/494).

Ik: *le~*.

tapodó mn (1)

Taposó. *Mit? hát a' feregnek a' ~ lába Alatt, nem szabad é reszketni kinjába* (453/11).

tapodott in (1)

Taposott. *Érzéketlen', némán siketen és vakom Hevert a' láb' alá ~ hamvakon* (237/46).

Tapodván Ik: *le~*.

tapogat i (2)

1. Többször egymás után megtapint. *A' haboknak lány szikláját Öröngve ~om* (443/84).

2. Érez. *Múlándóságodat így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel ~od* (209/26).

tapogatni in (1)

Többször egymás után megtapintani. *Felette a' Várnak terül kies halom, Mellyet ~ tsupa nyúgodalom* (239/24).

tapos i (3)

1. Talpával nyomkodva sajtol. *Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal ~d velem a' kádat* (413a/531).

2. Vmiben úgy jár, hogy annak egyes részeire folyton rálép. *Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájába* (330/550).

~*sa* (12/35).

Ik: *le~*.

tapos fn (2)

A tenyér többszöri összeverése, ill. az így keletkező hangok együttes hangzása. *Ez a' játék-néző helybe meghökkent száját tátyta Köszöntvén a' Tanács és nép kettős ~a, vi-vátyta* (413a/1067).

~*ai* (445/68).

taposol i (8)

1. Tetszés, ünneplés kifejezésére tenyerét összeüti. *Kiáltott a' sereg, a' győzőnek ~t* (330/1284). *Nézd mint ~ a' Nemesség, Nézd a' nép mint örvendez* (400/65).

2. Csattog. *Gyakorta a' habok ~nak Játékokon* (294/9).

~*nak* (255/28, 451/28), ~*t* (330/1590), ~*tak* (330/1097); *Tapsoltad* (432/26).

Tar fn (1)

Családnév. ~ *István és Farkas Erzsébeth! néktek-is Légyen javatokra még ellenségtek is* (217/125).

tár fn (1)

Könyvtár. *Ah, midőn ~omba' látom Ezt a' kedves Könyvemet* (376/1).

Ö: *kincs~ könyv~*.

tarandus (lat) (1)

Iramszarvas. *Nem loptam el más' tarándját, hartz és fegyver közt éltem* (454/430).

tarcali mn (1)

Tarcalon élő. *Én. Furmintházi. Tartzali. Szőlősgazda. Néked. Szentelem. Ezt* (232/6).

tardigradus (lat) (1)

Lajhár. *Lajhár ...görögül Bradypus, deákiul Ignavus vagy ~* (330*/199/9).

taréj fn (3)

1. Tyúkfélék fején husos vörös lebeny. *A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, ~át berzeszti* (330/495).

2. Tarajdisz. *A'*

mejjedre téven patyolatból ~t, Antecessorod-
dal egyél spárgát 's paréjt (233/59). **3.** Fel-
bereszti ~át: feldühösíti. Hallván ellenséges
tzélját A' Trokszartaksz népének, Fel beresz-
té rá ~át A' Klúb kevély lelkének (114/429).

tárgy fn (18)

1. Különálló létezőként érzékelhető anyagi
jelenség. Árnýékos Erdők, és nedves Rétek,
most zöldeljetek! Légyetek a' nép' javának
Megvidító ~ai (397a/1166). Még egyszer végig
sétálok Szememmel e' ~akon, Azután tőlök
megválok (397a/386). **2.** Az, akire, amire
vmely tevékenység, magatartás irányul. Lát-
lak, eszmélek, karomat fogadd el Óh szerel-
memnek deli ~a (454/850). A' mord halál e'
ritkaságot Meglátta, és ~úl vette (388/6). **3.**
Az, amit vmely alkotás ábrázol; téma. Az
Ember a' Poézis' első Tárgya (396/cím). Músám!
eddig vagy a' vidám dolgok körül
repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső
~at kerestél (162/2). **4.** Az a dolog, amelyre
vmely gondolati tartalom vonatkozik. — ...a'
philosophiának legrégibb és legfőbb ~a
(454a/256/22).

~a (72/3), Tárgya (231/42), Tárgyat (317/51),
~akat (397a/838), ~át (397/75/7), Tárgynak
(454a/256/13), ~on (134/21, 447/21), ~áva
(330/948, 453/170, 454/260),

tárgyaz i (1)

Céloz vmire. Tudod, szent Igazság! tudod mit
~ok (337/23).

tárgyú mn (1)

Témájú. Ugy is már egyéb ~ vers, melly az
üres elméket Múlathatná, közközre kelt 's
bétölt minden környéket (413a/1106).

tárház fn (4)

1. Vminek a lelőhelye. Tárházát az Áldott
emberiség nyitja, Édes fiainak sebeit gyógyítja
(190/97). **2.** Vminek összegyűlt tömege. Rá
dördül a' felhők fegyveres ~za, Az égnek mind
a' két sarkait meg rázza (202/13, 56/13).
~ának (162/12).

tarisznya Ő: koldus~.

tarka mn (30)

1. Elütő (élénk) színeket mutató. Egy külföldi
~ ánginba öltözött Frantzia Pázi volt itt a'
többek között (330/1715). Virágokból szövött

ruháját A' ~ rét már hímezi (379/18). **2.** Olyan
(állat), amelyen legalább két szín váltogatja
egymást. Illy ~ madarka vagy hát te barátom
Ezzel tépett tested szárnyára botsátom (61/
47). **3.** Színesen változatos v. elütő elemekből
álló. Bájoló lágy trillák! Tarka képzetek!
Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek!
(427/62) **4.** Változatos hangokból álló. Önt-
sünk ezer áldást zengő tisztelettel, Szórjuk rá
a' ~ vivátot tüzzel (266/16).

~ (114/303, 142/7, 185/97, 216/8, 238/99,
253/45, 313/86, 319/19, 373/36, 75, 397a/446,
968, 400/74, 403/58, 416/10, 418/21, 454/
451), Tarka (114/369, 194/41, 220/30, 253/49,
397a/323, 1150), ~n (237/12), Tarkán (397a/
753).

tarkállik i (1)

Egymástól elütő színben látszik. Pihenést
szélllyel-ögyelgő Szememnek méken vegyek?
E' gyenge zöld gabonákon? Kik himmel tar-
kállanak? (397a/126)

tarló fn (2)

1. Az a föld, amelyről a gabonatermést levág-
ták. A' Tarlód más esztendőben ugar képpen
pihenyen (413a/83). **2.** Lábon álló gabona-
termés. És a' sarlót Senki addig fel ne vegye,
levágni az ért ~t (413a/355).

tárogató fn (6)

A klarinéthoz hasonló, de nagyobb, öblös
hangú régi magyar fúvóhangszer mint a költői
kifejezés eszköze. Hallom ~d' tábori hangza-
tit, Hallom Pest' fala közt és Buda' szirtjain
(338/13).

~m' (418/109), ~d' (338/54, 439/32), ~t (439/
30), Tárogatón (418/2).

tarolt Ik: meg~.

társ fn (25)

1. Vkiel együtt levő, együtt dolgozó személy.
Égi ~ak leszünk, 's többször el nem válunk
(454/992). Ti pedig Társatok' Tisztbéli Társai,
Tekéntetes, Nemes Tanács bőlts Tagjai! ... Kö-
szönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet
mindnyájatok erántam mutatott (217/133). **2.**
Házastárs. Társánál számosabb napokat szám-
lála (211/60). **3.** Együtt élő állat. Az állatok
halált 's jövődőt nem várnak Gond és remény

nélkül kedvek telve járnak Édesdedenn esznek gyilkosok kezéből Nem gyanítanak veszélyt ~aik véréből (453/58).

Társam (301/8), ~aim (90/10, 330/942), ~ad (202/94), Társa (114/206, 231/381), ~unk (453/175), ~aim' (330/876), ~ai (2/26, 327/60, 413a/1087, 454a*/257/7), ~at (330/1765), Társát (126/28), ~ainkba (330/986), Társától (210/82), ~oddal (413a/353), ~ával (330/1017), ~aival (113/25, 418*/174/3).

Ö: baj~, ember~, férfi~, házas~, polgár~, szerelem~, szerető~, vad~.

társalkodni in

(1) Foglalkozni. Vagy ha most nem tettik neki ~ azokkal A' Léleknek természetét magyarázgatja Lockal (111/23).

társas mn

(1) Társaságot kedvelő. Ki dolgos, ki lomha, ki tüzes, ki hideg; Ki durva, vagy szelíd, ki ~, vagy rideg (454/342).

társaság fn

(22) 1. Együttlét, szórakozás végett találkozó személyek közössége. A' mint a' ~ maga jelentette, A' Férjhez-menteknek nevét feljegyezte (330/427). Holott imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor keverik az embert tsúfságba (330/797). 2. Vkiel való együttlét. 'S Húgának ~ában Gyöngyvirág-gyöngyökre vág (456/51). 3. Egyesület. Isten hozzád Nemes Kalmári Társaság, Légyen oltalmazód a' leg főbb Uraság (222/95). 4. Társadalom. A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisúgárazott volna szép lelke abból is, ... Kiért a' Társaság és az erkölts vérzik, Kinek hijját magok a' Gráziák érzik (454/781). ~ (330/978, 330*/141/1), Társaság (313*/102/2, 330/501, 698, 454/359), ~ot (219/68, 271/21, 330/654), ~ba (142/10), Társaságba' (309/53), ~tokba (330/90), Társaságtokba' (330/665), ~ban (330/1325), Társaságban (454/287), ~ra (454/204), ~okról (330*/137/9).

társparola fn

(1) Kézfogás, békejobb. Légy te bolond, mint ők, vagy bírjál olly kutya szívvél, Mindjárt ~t fognak örökre veled (315/10).

társzekér fn

(1) Tábori szekér, amelyen a hadsereg számára szükséges poggyászt és hadiszert szállították. Contrahálja seregenként Magát az Ármádia; Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek (114/354).

tart i

(127)

1. <Személy> nem enged mozdulni, leesni stb. Ébredj! im zöld palmaágot Tart kezében 's hozzád jő (368a/46). Atlás és Herkules egymást fel-váltva ~ják az eget. Poétai mese (267*/14/1). 2. Eléri, hogy vmilyen állapotban legyen v. maradjon vmi. Olly zsíros füvet ~, hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti (201/69). Ama' boldogságban részetek nem lészen, Mellyet a' Végzés ~ számotokra készen (259/174). 3. (Birtokában) őriz, nem enged át másnak. Te a' főbe ~od minden szépségedet: Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet (254/35, 61/37). 4. Magában ~ vmit: nem mondja el. Sőt míg birt is véle, magában ~otta, Mert mondani másnak ingyen sajnálotta (189/3, 6/3). 5. <Szabályt, szokást stb.> megtart. Maga innepnapot ~ (413a/1086). Mi igazán akkor ~juk Jó'sef napját, Mikor megnyitatta Jó'sef már a' csapját (233/17). 6. Eltart, ellát, etet. Így hala meg Üregjári, Tsilaga hazájának, Kinél a' földnek határi Böltsebbet nem ~ának (114/710). 'S Póllávn selyem rongyába, Tartott alma tsutkával (114/87). 7. Mint szokott helyen őriz vmit. Tudom én, hol kell kutatni ... Hol ~ják a' sódorokat (114/102). Az ideit szűri, issza a' Tavait Jövő esztendőre tartya majd a' mait (87/34, 199/54). 8. Védelmében ~: védelmez. Istenek 's Isten Asszonyok, a' kik védelmetekbe Tartjátok a' boldog mezőt, jertek mind egy seregbe (413a/24). 9. Vmit rendez. Víg ebédeket ~ terített asztalán, Markába petsenye, kulats az oldalán (197/33). 10. Vminek, vmilyennek tekint, gondol, ítél. De még is, azt ~om, elég idő annak Hat Hét is (330/417). Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája ~ védelmezőnek (80/10). Éj, te engem kortsnak ~asz, a' mint látom (268/98). Tarts hű Barátodnak örökre engemet! (279/14) 11. Foglalkoztat vkit, vmit vmilyen minőségben igénybe vesz. Tens Uram! nem tudom ki ~

ilyen Pázsit, Nem szeretem benne azt a' nagy kurázsit (330/1723). **12.** Vmennyi ideig nem szünik meg. Ezer esztendőig ~ így e' vándorlás (454/487). De addig is míg ~ szíve áldozatja A' búza markokat sűrűen forgatja (69/9). **13.** Vmerre, vmi felé halad. 'S az éj' homállyában ~ Kaposvár felé (330/678). **14.** Vkivel ~: együtt halad vele. Magamis az után ti véletek ~ok (245/45). **15.** Tart vmitől: fél tőle, aggódik miatta. A' tengert járván tsak hogy gyöngy legyen elégszer, A veszedelmektől nem ~ ez (40/4). De ~ok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket (314/31). **16.** Tart vkitől: óvatos irányában, fél tőle. Ollytól nem is tanulok, Kinek kobakja korpavár, 'S a' tzinke is ~ tőle már (316/24). **17.** Tartja a ló száját: a zabla segítségével visszafelé húzza. Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára, Hijába ~ vad szájokon, ragadják nyakra főre A' kotsist (413a/522).
~ (148/72, 209/120, 228/41, 248/8, 302/23, 317/105, 358/38, 382/17, 391a/12, 443/198, 465/1), ~ok (276/19, 443/86), ~anak (92/224, 210/39, 314/26, 410/4), ~a (317/96), ~ának (330/1247), ~ott (9/6, 111/26, 26, 162/103, 176/58, 237/94, 267*/13/4, 449/3, 454a*/256/13); ~om (330*/140/3, 330/1761, 1767, 1909, 442*/222/4, 432*/202/2, 443/181), ~alak (202/140, 208/50), ~od (318/77, 337/250, 454/116), ~ja (111/106, 155/27, 30, 211/4, 212/60, 241/24, 330*/143/4, 337/209, 400/91, 410/38), Tartja (443/124), ~juk (330/1153), ~ják (77/44, 132/2, 194/40, 310/7, 314/40, 330/1822, 413a/361, 454/395), tartyák (413a/744), ~ját (!) (330*/201/1), ~á (222/24, 368a/85), ~ottad (68/19), ~ottam (454a/3), ~otta (253/63, 267*/18/5, 330/1191, 337/15, 454/84), ~ották (267*/19/10, 13, 330*/166/1). — ~ana (213/61), ~anának (454/911); ~anatok (185/191), ~ának (330/555), fognák ~ani (253/27). — ~sak (154/19), ~s (134/137, 457/26), Tarts (315/15), ~son (68/13, 211/25, 268/151), Tartson (268/121), ~satok (259/550), ~sanak (330/1596); ~sad (439/31), ~sd (204/45, 217/45, 413a/193), Tartsd (79/10), ~sa (330/1152), Tartsa (210/38), ~sátok (176/115,

211/82).

Ik: el~, fel~, meg~, rá~.

tartalék fn (2)

Későbbi felhasználásra őrzött dolog. Sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy téglákat hoztanak Hogy a' légyen ~uk, ha sok záporok járnak (413a/894).
~ra (245/59).

Tartarus fn (2)

Helynév. <Tartarosz, az alvilág legmélye a görög regevilágban.> Óh, látom ~' mély üreget, A' feljött Arnyékok' fergetegét! (223/3)
~ (195/6).

tartani in (7)

1. <Állatot> etet, gondoz. Jó lesz ott marhát ~ 's áldott szőlőt ültetni (413a/765). **2.** Számot ~ vmire: számítani rá. Katsi! a' más almájára Számot sem kell ~ (392/16). **3.** Prédára ~: feláldozni. Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom (443/74).
~ (330*/136/3, 368*/24/9, 413a/2, 178).

tartás Ik: rá~, szer~.

tartat Ik: meg~.

tartatik i (6)

1. Vmi ~: vmit rendeznek. Mikippen roppant Tancz tartatic vala (330*/152/1). **2.** Vminek, vmilyenek ~: vminek, vmilyenek ítélik. A' gabona termesztésre nyomorútnak (413a/771). **3.** Vkinek ~: neki szánják. A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne légyen rád nézve határa (75/14). **4.** Vki vmire ~: vmivel megbízzák. Más felől Himennek 's a' Mátrikulának Védelmére számos Ifjak tartatának (330/1432).

~ (330*/149/8), tartatnak (330*/140/7).

tartatlan mn (3)

Tarthatatlan. Jól tudom én, melly ~ Ez az én pompás szépségem (148/53). Mert hűségednek ~ Hószíne mindjárt elvész (324/47).
~ (456/21).

tarthat i (6)

1. Rendezhet. Mert sem Uram Ötsém nem ~ most sok Bált, Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt (330/1825). **2.** Eléri, hogy vmilyen állapotban maradhat. A' mellyek tart-hassák mindég nedvességgel Hogy virágozza-

nak díszes kedvességgel (73/23). **3.** *Vmire ~:* része lehet benne. *Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! méltó just* (379/74).

4. *Vmi vmitől ~:* baja származhat bebőle. *'S a' kászolódó alszáltól a' szőlők nem ~nak* (413a/873).

~játok (330/1946). — *~na* (231/294).

Ik: *el~*, *meg~*.

tartó in (2)

1. Olyan <dolog>, amely bizonyos ideig fennáll, tart. *Nints olly tavasz, melly elszélessze Holtig ~ keservemet* (379/40). **2.** *Messze ~:* nagy kiterjedésű. *De mi messze ~ mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékzó paripánkat* (413a/1102).

Ö: *árnyék~*, *baldachin~*, *disznó~*, *felleg~*, *meg~*, *rend~*.

tartódzik i (2)

1. Tartózkodik. *De tartódzon a' nyakamon, Én bé viszem a' hátamon, Hogy segge meg ne ázzon* (114/179). **2.** *Külsőn ~:* külsőség, formáság. *Nem közönséges szokásból, melly tsak külsőn ~, ... Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/1).

tartogat i (1)

Hordoz. *Két szép fejr márvány oszlop ~ja, Mozdulásival tsendesen ringatja* (239/17).

tartomány fn (25)

1. Vmely államnak többnyire erőszakkal elfoglalt, történelmi múlttal rendelkező része. *Látom mint tsókolják a' lántzból felszedett Szabad ~ok felséges térdedet* (259/388). **2.** Vidék, környék. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány, Virágzani látszik tőllök a' ~* (330/70). *Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány* (317/114). **3.** Valóságon kívüli, elképzelt, képzeletbeli, szellemi jelenségek köre. *A' millyen homályban úszik e' ~, Hol könnyen eltéved maga a' Tudomány* (237/77). *Hát Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy számkivetve vólt Nálad minden Tudomány?* (334/2)

~ (406/3, 447/123), *Tartomány* (134/123), *~ok* (288/118, 337/39), *~ok'* (439/57), *Tartományok* (413a/71), *~ja* (454/577), *~t* (185/209), *~ját* (341/18), *~okat* (413a/636), *~nak* (413a/44), *~oknak* (259/298), *~ban* (373/163), *Tar-*

tományokban (454a*/256/23), *Tartományokon* (267*/20/2), *~ba* (357/77), *Tartományra* (195/36), *~ára* (421/44), *~nyal* (418*/173/1).

tartós mn (4)

Hosszan tartó, sokáig fennmaradó. *De ismét azok a' ~ szeretetnek Lántzával mindenütt edgyüvé köttetnek* (77/253). *Kénszerít ~ erejű szerelmed Visszaszeretni* (381/3).

~ (330*/200/28), *~ok* (454/209).

tartozik i (9)

1. *Vmihez ~:* vminek a része. *Zákány ... ~ a' Mélt. Gróf Szécsényi familia' Uradalmához* (330*/148/4). **2.** *Vkinek ~:* adósa neki. *Óh haza! tartozol azoknak melly sokkal, Kik néked szolgálnak ilyen magzatokkal* (212/37). **3.** *Tartozik vmit tenni:* köteles elvégezni. *A gazdag paszamántokkal Láttatol jelenteni, Hogy több paszamántosokkal Tartozunk betsülneni* (205/28, 16/28). **4.** *Vkire ~:* feladata, dolga. *Mi borzasztó Dal ez! — A' régi dolgokat vizsgáltam, 'S nem ügyelék a' máiakra, Mellyek jobban tartoznak a' Fiakra* (257/19).

~ (114/321, 330*/200/29), *tartozunk* (442*/221/6). — *tartoznám* (454/362).

tartózkodik Ik: meg~.

tartózkodó in (1)

Óvatos, bátortalan. *Tartózkodó Kérelem* (444/cím).

tartozó Ö: hozzá~.

tartozott in (2)

Megillető. *Óh! hát kegyelemért kell é ott koldúlnom A' hol a' ~ jushoz szabad nyúlnom* (453/278).

~ (453/280).

tartóztat i (8)

Vkit maradásra próbál bírni. *Nem hagyom itt ezt a' Várost, mert nem lehet, ... Nem mehetek; ~nak szent kötelek* (423/33, 184/33).

~sz (143/40), *tartóztasson* (63/24); *tartóztatd* (174/9), *Tartóztatd* (174/10, 441/16, 17).

Ik: *meg~*.

tartóztatni in (1)

Késleltetni. *Miért siet a' téli nap a' tengerbe vágtatni Vagy mi tudja a' késő éjt olly soká ~* (413a/1037).

- tartóztatván in** (1) *És a' gyalázatba miképpen toszitják* (453/168). **3.** *Tágít. A' Ró'sa ... Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskáját részekre hasítja* (64/11). *taszítja* (215/44).
- tartva in** (1) *Fogva. A férj hitvesével együtt Házi Istenit 's tzuadar Magzatjait keblébe ~ elfűt* (410/28).
- tartván in** (5) **1.** Emelve. *Herkules Ámort görbült vállal ~* (94/cím). **2.** *Vminek ~: vmivel megbízva. Szöllős Városába Pethő is kedvellett, Ki sokáig ~ hajdan Ductorának, Itten Debretzenbe tett Alumnusának* (233/35). **3.** *Félvén. Ettől ~n tsillagokra, és hókra vigyáz nagyon Hogy a' hideg Sáturnus és Merkur melyk jelbe vagon* (413a/344). ~ (327/56, 413a/790).
- Ik: meg~.**
- Tartzali l. tarcali**
- tárva in** (1) *Vmi ~ van: kapható, megszerezhető. Be' boldond volt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinék ~ volt szívem' birtoka* (330/777).
- tárván Ik: ki~.**
- táska fn** (1) Kisebb tárgyak tartására való, hordozható használati tárgy. *A pásztor botsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal deredzett ~ját* (83/18).
- Tasso fn** (3) Családnév. *⟨Torquato ~ (1544–1595), itáliai költő.⟩ A' szökevény Ámor — Tassóból* (185/cím). ~ (368*/30/9), *Tassóból* (153/cím).
- Tassoni fn** (1) Családnév. *⟨Alessandro ~ (1565–1635), itáliai költő és kritikus.⟩ Adj, a' mit az udvar adott Tassóninak, Egy füge is betses lesz Csokónának* (382/33).
- taszigál i** (1) *Vmit többször egymás után taszítva lökdös. A' biliárd páltzát bátran ~ják* (239/245).
- taszít ~ toszít** (4) **1.** *Lök, nyom vhova. Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszítja a' komor halál keblébe!* (77/18) **2.** *Szándékosan rossz állapotba juttat. A' más betsületét miképpen csonkitják*
- tászli fn** (2) *Ingfodor. Mit ér a' fodros haj? a' mándsét? a' ~ A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115). *Tászliját* (114/186).
- Tasszóni l. Tassoni**
- tát i** (3) *⟨Száját⟩ tágra nyitja. Ha pedig az Urat látom: Ásítózik, számat ~om* (309/94). ~om (199/66), *táttyja* (413a/1066).
- tatár fn** (5) **1.** *Tatár ember. Vad Tatár lovagol gazos pallyagain* (313/82). **2.** *Tatárok: a tatár nép. A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett öve alatt laknak* (454/393). **3.** *Akárki a ~: bárki. De én bizony nem bánom már, Szóljon akárki a' ~; Még is az Úrnak megvallom. Mert a' sok tűrést sokallom* (309/78). *Tatár* (454/347), *Tatárja* (337/172).
- tátog i** (1) *Tátong. Sebes-futva kóborognak Nádon, vizen, szirtokon; Az ingoványok ~nak Belésüppedt nyomokon* (397a/671).
- tátott in** (1) *Tátott torokkal: teli torokból. Mondjatok mindnyájan ~ Torokkal hangos Vívátot* (188/146).
- Ik: fel~.**
- Táttra fn** (3) *Hegység neve. Felszálllok a' Templom' tornyának tsútsába ~' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/18). ~ (267*/14/4), ~' (267/73).
- tavaly hsz** (6) *A mostanit megelőző évben. Mi örömmel sétáltatok ~ a' Tempén velem* (241/4). ~ (92/110, 259), *Tavaly* (413a/86), *taval* (310/52), *tavaj* (73/10).

tavalyi fn

Az elmúlt évben termett bor. *Az ideit szűrik, isszák a' ~t* (199/53).

Tavait (87/33).

tavasz fn

1. A természet megújulásának telet követő évszaka. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár! És súgd az ő dugútt fülökbe, Hogy élet és ~ van már* (426/12). *Mert Lilla egy ~' nyíltában Én tőlem messze vettetett* (379/45). **2.** Erre az évszakra jellemző időjárás. *A' barmokat csak a' vig Tavasz sugára Ébreszti fel nemek szaporítására* (453/115). *Ah Melitesz bár mindennek A' ~tól zöldellenek De e' hív beteg szív Mord telet vár* (181/18). **3.** Az ifjúság, a megújulás időszaka. *Tedd fel bátor szívvel Hazád' oltárára Tavaszod' zsengejét, melyet régen vára* (452/30). *Míg az ifjú hónapok Virítanak, el ne is veszessük őket. Elfut a' nyájas ~, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/93). **4.** Idő számításában: év. *Teremj édes magzatokat, Tölts sok vidám Tavaszokat, Végre a' Mennysországba' Élj hervadatlanságba* (414/6). *Hószínű szereptők! Már huszonöt ~' Rózsáját kötözém rátok* (432/101).

~ (86/9, 110/23, 117/2, 148/34, 164/1, 199/31, 247/15, 16, 379/39, 397a/673, 413a/672), ~' (198/9, 289/19), *Tavasz* (181/4, 182/1, 297/46, 350/cím, 373/81, 379/1, 389/1, 3, 28, 392/19, 397/cím, 397*/75/8, 397a/26, 413a/878, 453/253), *Tavaszom* (427/37), *tavassza* (162/26, 45, 302/7), *Tavaszsa* (233/27), ~t (330/84, 389/119, 426/48, 427/22), *Tavaszt* (67/25, 329/1, 413a/321, 415/54), *tavasszát* (155/16), ~nak (289/13, 298/5, 391/4, 397a/97), *Tavasznak* (329/2, 3, 350/2, 426/1), *Tavaszban* (350/16), *tavasszában* (330/261, 426/35), ~ra (413a/858), ~ára (299/18), *tavasszára* (425/45), *Tavaszhoz* (164/cím, 368*/24/24), *Tavaszkor* (413a/347), *tavasszal* (321/1, 330*/205/1, 412/15), *Tavasszal* (175/15, 413a/226, 227, 863, 414/11), *tavasszal* (66/8).

tavaszi mn

1. Tavaszra eső (idő~, napszak). *Egy szép ~ éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/3, 112/3). **2.** Tavasszal történő. *Óh gyenge fű-*

(2)

vetskék, 's kövér Virágszálak Mellyek a' ~ lágy meleg Szelletek 's Bőv harmatok által illy nagyra nőtetek (176/15).

~ (298/17, 341/8), *Tavaszi* (413/58).

tavaszkli i

(2)

1. Szép tavaszi idő van. *Tavasz volt akkor és a' nagy világ tavaszlott maga* (413a/878). **2.** Élete bimbója ~: jól megy a sora. *Tavaszlott életem bimbója De titkon rágván hernyója Korán hervadásra dült* (360/1).

távol hsz/fn

(23)

I. hsz 1. Nagy térbeli távolságban. *Közel 's ~ lévő hív atyámfiak, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). **2.** Messzebb levő helyre; távolra. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Miolta tőled ~ esvén Reménye füstbe szállt* (302/14). *A' szerelem ugyan vállamra Sebes két szárnyakat köte, Semmit sem ért; az én láttamra Még ~abb repültél te* (379/68). **3.** Messzebb levő helyről. *Amaz követőjít hamar át vezeti, Ezt el hagyja, amazt távol nézeti* (126/26).

~ (77/125, 458/17, 18, 235/29, 306/9, 31, 337/185), *Távol* (185/15, 296/1, 4, 304/61, 397a/128, 435/61).

II. fn Távolról: nagyobb messzeségből. *Vagy ~ról kezd hallani a' partok harsogása* (413a/364).

~ról (131/cím, 422/cím), *Távolról* (238/25, 324/38, 397a/690).

távollét fn

(3)

Távollétében: amíg távol van. *Távollételemben Képedet szívembe Szent béllyegül viselem* (359/1).

~emben (278/cím), *távollételemben* (422/3).

távollétel fn

(1)

Távollét; az a tény, hogy vki vhonnan távol van. *A' Távollétel* (145/cím).

távozás lk: el~.**távozik i**

(11)

1. Elmegy vhonnan. *Távozz Frantz! magyar fülüinkben Tsalfa szód kedvet nem lél* (257/74, 80). **2.** Távolodik. *A' föld előlem ~, és szemem Nem látja többé* (454/759). **3.** Távozz: hagyj el! *Távozz tőlem háládatlan! Távozz, ha vélem így tettél!* (324/1-2)

Távozz (30/12, 324/49, 50), *Távozzatok* (99/2,

110/31, 139/103).

Ik: *el~.*

távoztathat Ik: *el~.*

te nm

(504)

1. (Alanyként:) az a személy, akihez és akiről a beszélő tegező formában szól. *Északra lakván én, ~ Délre: Mégis tüzed velem lakott* (422/6). *Te addig nyugszol míg én — És nevensz* (349/25). **2.** (Birtokos jelzőként -d személyragos birtokszó előtt:) a hozzád tartozó, veled kapcsolatos, rád jellemző. *A' ~ bájoló kedvességed, ... 'S nemes lelked méltóztat téged A' királyok' szerelmire* (379/77). *Melylyemben tüzet gerjesztne A ~ deli szépséged* (460/144). **3.** (Megszólításként értelmezővel.) *És ~ az olajfának Első szerzője, Minerva ... Jer te is* (413a/19). *És ~, a' szelíd Álomnak Áldott testvére, jövel!* (428/177)

teáltalad hsz

(2)

Segítséggeddel, közreműködésedd. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók* (180/5). ~ (200/88).

teátrum fn

(5)

1. Színház. *Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran vezethetjük belé* (330*/173/10). **2.** Kellemes hely. *Suhogó szárnyain a' fák árnyékinál Egy fű szerszámozott Theatrumot tsinál, Mellybe a' Gratziák örömmel repülnek* (200/24, 4/24). **3.** Kifejezés. *Fájdalmat mutató színe homlokodnak Adjon Theátrumot bús indulatodnak* (212/8). *Theatruban* (259*/205/1).

tebenned hsz

(4)

1. Személyedben. *Öregem! Barátom! jer te is velem, Elvesztett kintsemet te benned fel lelem* (202/138). **2.** A szóban forgó dolog lényegében. *Te benned úgy tsap a' Poéta szélllyel, Mint a' sebes villám setétes éjjel* (305/53). *Te benned* (225/2, 288/62).

tébolygó in

(2)

1. Bolyongó. *'S mutasd meg a' képzés' forró hagymázában Tébolygó Frantzia népnek valójában, Melly vitézek azok, kik barlangban laknak, 'S millyen veszedelem véteni északnak* (337/204). **2.** Visszhangzó. *Fenn az agg tser-*

fákon ~ ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/23)

tébolyít Ik: *össze~.*

tébolyog i

(5)

1. Zavart bizonytalansággal bolyong. *Itt a' vidék pusztá, ott terem 's mosolyog, Itt éles az elme, ott ködbe ~* (313/56). **2.** Kóborog, kóborol. *Az erdőknek zöld éjjelében Ámor kedvtelve ~* (379/22). **3.** *A csend ~: csend honol. A' Gráziák itt heverték; Az öröm itt mosolyog, E' mesterkézetlen kertek' Útjain tsend ~* (397a/956). ~ (413a/817, 452/44).

technologikus mn

(1)

Technikai. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Túnek 22 nemét olvastam meg* (330*/177/7).

teellened hsz

(1)

Személyed ellen. *Ha nem jössz, a' tenger te ellened légyen, Szerentse tsak neked kárt okozzon 's tégyen* (57/13).

teelőtted hsz

(2)

Neked, számodra. *Ha ez áldozatom te előtted kedves: Ennyi Férfi közlül juttass egyet nekem* (330/872). ~ (337/257).

teérted hsz

(5)

1. Személyedért. *Óh szép Katóm! nem reszket úgy A' nyárfalevél, Mint én te értted reszketek; Hová levél? (333/15)* **2.** Miattad. *Thisbém! Szerelmem! te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy képzelt álom* (77/209). *Te érted* (170/45), *te értted* (291/15), *Te érted* (259/347).

téged ~ tégedet nm

(110)

⟨A te személyes névmás tárgyként használt alakja.⟩ *Furiák mérgétől ugyan hogy maradt Kik téged gyötörnek mert szegted hitedet? (57/9) — Én szeretlek Tégedet, Tisztelem jó szívedet: Megvethetsz é? (276/5)*

tegez fn

(3)

Nyilvesszők számára való hordozható tok. *Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára* (330/2060). *Tegze* (285/11), *tegzét* (330/1957).

tégla fn

(1) Agyagból keményre égetett építőanyag. *Kedvek toszszan a' kis fáknak: sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy ~kat hoztának* (413a/893).

tegnap hsz

(12) A mai napot megelőző napon. *Idvez légy szép rózsá szál! Tegnap még bimbó valál* (250/2). ~ (107/17, 185/7, 199/96, 206/7, 15, 228/1, 326/64, 453/233), *Tegnap* (228/28, 309/22, 352/17).

tegnapelőtt hsz

(1) A tegnapot közvetlenül megelőző napon. *Vigadozzunk, a' mint tegnap 's tegnap előtt Gigebe* (326/64).

tegnapi mn/fn

(2) I. mn Tegnap történt. *Megfrissítő levest nyújtván a' gyomorba, Melly patzállá vált a' ~ Mámorba* (330/316).

II. fn A tegnapi nap. *Ki olly fénnel ragyogsz Atyáid' székében, Mint a' mái nap a' ~ helyébe* (337/140).

tegzes fn

(1) Tegezettel ábrázolt. *Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadásztat már gyors agaraival* (11/5).

tehát ksz

(52) 1. Mint az elmondottakból következik. *Az Úr ~ a' ki életünk reménye Légyen életednek fogyhatatlan fénye* (74/19). Külön válunk ~ egymástól egészen, *De lelkünk tovább is egymás körül lészen* (63/19). 2. Ez ok miatt. *Te a' főbe tartod minden szépségedet: Meg nézetem ~ Múzsámmal fejedet* (254/36, 61/38). *'S eredetet régi törzsök-házból vettem; De a' mellynek bennem magva fog szakadni: Jóságomról ~ rendelést kell adni* (330/1536). 3. Akkor hát. *Néktek fogok ~ én Kedves sereg! beszélni* (185/62). *No ~ ott kinn hadd essék, Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába'* (308/43). 4. Ugyan ~: vajon? Ugyan ~ mit érsz azzal, *'S mi hasznod e' munkába, Hogy kintseid' nagy halmazzal Gyűjtöd bé a' ládába'* (205/1, 16/1)

tehátlan ksz

(1) Tehát. *Tens Uram, ~ Igazán hogy minden*

Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek (330/1653).

tehen fn

(6) A szarvasmarha már borjazott nösténye. *Tehén, üsző egyre szalad a' tserénynek* (330/1047). ~ (231/177), *tehenek* (397a/154), *Tehenek* (350/6), *tehenet* (358/23), *teheneket* (330/527).

teher fn

(38) 1. Nehéz tömeg, amelyet tartani, vinni kell. *Midőnn a' terhet, melly vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's sebe mérgét enyhítgeti flastromja* (216/107). *Sehonnan sem tzepele haza több terhet a' szekeres* (413a/735). 2. Súly; vmely test nehézsége. *'S mint félérésű tzitrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/28). *Pompás volt a' Templom ... Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma* (306/184). 3. Az esztendő terhei: az év termése. *Ha azért görbíték fáját Az esztendő terhei, Hogy enyhítsék saját száját Jónedvű gyümöltsei!* (397a/186). 4. Gondot okozó tennivaló, anyagi v. erkölcsi kötelezettség. *Nékem tereh gyanánt nintsen a' lételem, Van borom, petsenyém, egy két tál ételem* (248/3). *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves szózatja ... Hogy könnyű tereh az, mellyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). 5. A had terhe: a háború pusztítása. *A' ki az egéssz Had terhét emeli erőss Vállal 'S az ártatlan vér patakonn úsz szemközt a' halállal* (216/85). 6. Teherre kap: megerősödik. (A zápor) *De napnyúgotról egyszerre Újabb ~re kapott Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot* (397a/1110)). 7. Terhére esik, van vmi: nehezen viseli el. *Sőt büszke lelkének az esik terhére, ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/15, 58/15). *De nem lesz-e most már terhekre az Uraknak? Szoktak é jól figyelmezni, mikor nagyon jól laknak?* (310/5) *tereh* (212/90), *terhe* (14/24, 68/7, 126/15, 201/24, 259/542, 389/35, 413a/786), *terhei* (214/19), *Terhei* (214/92), *terhet* (373/31, 452/15), *terhét* (8/14, 319/34), *terheinket*

(31/5), *terhének* (231/248), *terhére* (114/263), *terhekre* (266/5, 336/71), *terhétől* (377/39, 389/51, 413a/126), *Terhétől* (368a/138), *terhitől* (397a/1016), *~rel* (231/262), *~ével* (397a/1001).

tehet i (24)

(A *tesz* ige ható alakja.) Lehetősége van vmit tenni. *Nékünk is kárt ~ a' hebehurgyaság* (330/977). *Még a' kegyesség is, a' melly sokat ~, Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/35).

~ (317/221, 413a/647), *~ek* (202/124, 330/756, 443/8), *~sz* (143/20), *~z* (413a/1003), *~nek* (60/25, 233/12); *~em* (217/96, 405/8), *~ik* (16/60, 205/60), *~te* (231/192). — *Tehet-ném* (309/126), *~né* (231/148), *~nék* (454/507). — *tehessen* (188/76), *tehessünk* (336/22), *tehessenek* (330/467); *tehesse* (259/212), *tehessük* (454/207).

Ik: *ki~*, *le~*.

tehetetlen mn (3)

Cselekvésre képtelen. *Opor, hogy már végét vesse a' tsatának, Egy új stratagémát gondolt ki magának, Mellyel minden truppot zűrvarba tégyen, 'S Dorottya, a' Vezér, ~ légyen* (330/1442).

~ (313/74, 453/137).

tehetni in (1)

Lehet tenni. *Ez ösztönről nem ~* (443/137).

tehető fn (1)

Mindent tehető: Isten. *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek gombolyagin mennybe tolongani A' Mindent-tehetőnek Zsámolyszékihez* (432/23).

tehetős mn (1)

Jómódú, módos. *A' Mennyeiken, 'S ~ barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlok én* (410/12).

tehetség fn (6)

Vmi iránt mutatkozó hajlam, képesség. *Érzem hogy lelkemnek ~i nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok* (454/311).

tehettséged (111/48), *~et* (454/643), *~edet* (111/99), *~emről* (454/996), *~nek* (455/39).

tehozzád hsz (1)

A jelzett személyhez. *A' gyászos óra itt van:*

Nitzé, jaj, Istenhozzád, Hogy' élek majd ~ Illy messze Városbann? (158/3)

tej fn (19)

1. A fiatal ivadékok táplálására az anyaállat emlőiben képződő fehér folyadék. *A puha gyp füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje futkározik széjjel* (83/21). **2.** Tehéntej mint emberi táplálék. *A' megrémült banya tehene- ket fejet, Háza' oltalmáért készíti a' ~et* (330/528). **3.** Növények tejnedve. *Egy kláris-oldalú kút Gyengén körül ölelve Rózsákkal 's értt eperrel, Mellyből az élet áldott Forrása tiszta mézet 'S hősín ~et szivárog* (371/23). **4.** *Kép teje:* az arc fehérsége. *Barna szemöldöke, hol- ló szín bajussza Képének pirosuló ~ét büszkén- ussza* (82/30, 256/28). **5.** Vagyon. *Bécs An- gáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szívja Mézét és ~ét* (246/32). **6.** *Kikelet ~e:* tavaszi jó idő. *Elrablod a' kikeletnek Te- jén hízott természetnek Gyönyörűségít magad* (389/102).

téj (135/11), *Téj* (231/87), *~et* (247/3, 330*/154/4, 358/24), *~ét* (220/10.), *~jé* (453/257), *téjjel* (413a/351, 1083), *Téjjel* (83/20), *~ével* (7/14, 450/41).

tejedző in (1)

Tejedző búza: a kalászban még puha, nem érett búzaszem. *'S a' zöld szárom a' ~ búza dagad a' tsőbe?* (413a/323)

tejhab fn (2)

Fehérség. *Ha keble' tengerének Tejhabja köztű- rődnek* (355/13).

téjhabok (321/16).

téji mn (2)

1. Téoszából származó. (Anakreón, görög költő a ioniai Téoszból származott.) *Életadó Borról a' Téji Anakreon íra* (284/1). **2.** *Téji vers:* anakreóni vers. *Én Téji versbe foglalom Ér- zékeny éneked'* (278/49).

tejszín mn (2)

Hófehér. *Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog Fa; Vágva árnyékozza Téjszín keble- det* (263/6).

Téjszín (330/1877).

tekenő fn (3)

Fatörzsből kivájt dagasztásra használt háztar- tási eszköz. *De már most csak egyenesen,*

Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' ~re 'S téstára semmi gondom (169/35).

~be (169/64), ~mbe (169/12).

teker i

(5)

1. Csavar vmit. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat* (330/1028). 2. Forgat. *Míg néked két kezed a' zajos tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel ~i* (74/12, 70/10). 3. Tetszése szerint bánik vele. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Asszonyt a' Manó Olly helyen is ~, a' hol nem volna jó* (330/250). 4. Juttat vkit vmilyen helyzetbe. *Ez, bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' méltatlanságok' mélyére ~e* (193/24).

Ik: fel~ki~.

tekercs **Ö:** nyak~.

tekereg i

(3)

1. Kigyózó vonalban helyezkedik. *Ragyg hátán selyem posztóval vont nyereg, Tsótárján az arany Meándor ~* (256/20, 82/22). 2. Csavarodik. *Lohadt mellyén tsomó ruhák ~nek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233).

tekerződött Ik: rá~.

tekergőzik i

(1)

Csavarodik. *A' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra ~ 's a' nyelvnek is káros* (413a/617).

tekerít i

(2)

Lövell. *Most büszkén rúgkapál, majd harsogva nyerít, Orrán sebes szellőt fúvall és ~* (256/18, 82/20).

tekerül i

(1)

Körben rásimul. [A rózsának] *Végtére ki nyilván egészen kebele Kereken egymásra tekerül levele* (64/16).

tekervény fn

(3)

1. Görbület, kanyarulat, útvesztő. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott: Mint a' mennyi összevevertt ~ek Között této váznak itten az ösvények* (237/73). 2. Lényeget kerülgető kifejezés. *Itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/571). ~en (111/81).

tekervényes mn

(2)

Kanyargós. *Útja is mély völgyben vagyon, 's*

~, *Igen omladékos, dudvás, szövevényes* (237/67).

~ (413a/254).

teketória fn

(1)

Aprólékos körülményeskedés. *A' mint beszéll Trattner, Patzkó, Most jött ki egy Istória. — Nem jó benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/4).

tekinget i

(4)

Nézeget. *Én a' tarka virággal Himzett rétbé' ~em A' rám integető egert* (403/59).

~ (397a/140), ~nek (114/989), ~ett (368a/32).

tekint i

(22)

1. Egy pillantással kis kis ideig néz vhoval, vkire, vmire. *Átkozott percz volt az, a' mellyben mellettem Elmenvén, szép gyilkos! reád ~ettem* (380/50). 2. Vhogy szemlélve néz, figyel vmit. *Ijjesztő ortzával ~ a' másikkra, Sárga karjain ül az aludt vér ikra* (192/15). *Végig nézvén, a' ködökből Távolról ~enek A' mezőre* (397a/690). 3. Törődik vmivel. *Szíved irigy ne rettentse, Szitokra ne is tekints* (280/28). 4. Számít vmire. *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes hadözön, ... ismét Fejedelmetek a' ti vitézi Hűségtekre tekint* (258/73). 5. Visszagondol. *'S kétségbeesését tsak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette, Irtóztva tekintett még egyszer útjára* (202/73). 6. *Vkire ~ vki:* bátorítja, segíti. *Vajha én reám tekintene Melpómene, És éneklője lehetnék!* (255/31, 451/31)

~ (37/5), *tekint* (260/13), ~e (162/115, 291/8), *tekintettem* (196/52), *tekintett* (330/1381). — ~ene (53/13). — ~s (413a/505), *Tekints* (186/38), ~sen (111/107, 389/14, 454/132); ~sem (276/23), ~sd (348/34).

Ik: alá~, ki~, körül~, le~, meg~, rá~, széjjel~.

tekinteni in

(2)

Pillantani. *Ez egy lóganéjon nőtt hitvány pöfeteg, Mellyre tekinteni a' szemnek viszketeg* (254/14, 61/14).

tekintés fn

(1)

Pillantás. *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel* (136/2).

tekintet fn

(29)

1. Pillantás, nézés. *Nitzém! — tudod hogy*

engem Tekinteted fel éleszt (186/40). *A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében, A' Nefejejs szelidsége Játtzott ~ében* (231/118).

2. Arc, ábrázat. *Úgy leng két-felőlről haja, mely fekete, Úgy fénylik körül rózsás tekintete* (330/194). *Igy az Ifjúság maga Majd elrepül vitor ~edről* (288/98). *Lillám! midőn szemem nézi Hajnal ~edet, Ezer grátzia ígézi Elmerültt képzésemet* (375/2). **3.** Vminek kinézete, állapota. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik* (137/9). *A' Major. A) ennek ~e. Tó az udvaron. Tyúk. Lúd* (397*/76/5). **4.** Tisztelet, tekintély. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta; Melly fő Karban méltó ~tel fénylett* (217/81).

tekintet (225/61), *tekintete* (401/28), *tekintetet* (185/181, 257/150, 392/18), *~ét* (428/132), *~ednek* (321/13), *~ébe* (413a/434), *tekintetében* (185/123), *Tekintetén* (259/308), *~ére* (231/183), *Tekintetére* (430/12), *Tekintetére* (185/112), *tekintetedről* (285/27), *tekintetéről* (185/159), *~tel* (36/1), *tekintettel* (330/2022), *~eddel* (285/13), *~ével* (424/46), *tekintetével* (322/14), *Tekintetével* (177/31).

Ö: bika~.

tekintetes mn

(19)

(Köztisztviselők, értelmiségiek, testületek címe.) *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta; Melly fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett* (217/82). *Tekintetes Rende, Országunk Nagyjai, Kellő ortzátokon ülnek a' hazai Forró szeretetnek fényes vonásai* (259/90). *T. T. Professzor Budai É'saiás Úrhoz* (221/cím).

Tekéntetes (217/134), *Tek.* (330*/146/2), *T.* (178/cím, 217/cím, 330*/137/6, 330*/138/1, 330*/139/4, 330*/188/7, 330*/199/5, 368*/30/11, 368*/31/8, 368*/31/10, 368*/31/11, 442*/221/1, 3, 442/cím).

tekintetű mn

(2)

1. Pillantású. *Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök* (104/2). **2.** (Felsőbb testületek címében.) *A' Fő tiszteletű, méltóságú és ~ Rendekhez a' Diétai Múzsza* (251/cím).

Ö: rózsá~.

tekintgetés fn

(1)

Gyakori pillantás. *Egyenes tekintgetéssel Nem szokta háyni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/139).

tekintkedik **Ik:** bele~.

tekintvén in

(2)

Nézve. *Balgatag (így kiált, ~ az eget) Lám tsak egy rövid nap mennyit el veszteget* (6/21). *Tekintvén* (111/77).

Ik: le~, rá~.

tékozol i

(1)

Pazarol. *A Palotájára mesterség tizfráját Tékozlá a' szépség rá a' frizúráját* (9/24).

tel **Ik:** el~.

tél fn

(46)

1. A leghidegebb évszak. *Mint két darab vatzkor a' sűrű levélben, A' melly alatt fonnyadt egész ősszel 's ~ben* (330/236). **2.** A télre jellemző hideg, fagyos idő(járás). *Igy noha truttzára a' kegyetlen ~nek Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21). *Jaj de most a' ~ csatázik, 'S véle a' szél és a' jég, Minden fagy most, minden fázik: Csak szerelmünk' lángja ég* (289/9). **3.** Szomorúság, fájdalom. *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírtá szívemet, 'S miolta már ezt elvesztettem, Örök ~ dúlja létemet* (426/32). **4.** Vminek időszaka. *Melynek a' bánatok tele nem hervasztja határit* (162/37).

~ (85/6, 24, 297/44, 397a/1039, 413a/223, 309, 856, 1078, 425/32), ~' (197/6, 24, 397a/79), *Tél* (66/cím, 85/cím, 182/12, 197/cím, 389/91, 92, 397a/46), *telem* (397a/932), *tele* (162/46, 215/116), *telet* (162/26, 181/20, 390/15, 426/8), *Telet* (413a/113), *~eket* (210/84), *~nek* (66/17, 87/53, 199/83, 341/7, 413a/828, 886), *Télbe* (413a/114), *~ben* (330/1823), *telében* (395/26), *~en* (413a/306, 307), *~re* (389/82), *~ig* (454/191).

teldegel i

(1)

Múlik. *Akkor is hirtelen a' gyászos éjjelnek Siralmas órái töllem ~nek* (77/10).

tele hsz/mn

(26)

I. hsz 1. Vmivel színültig töltve. *Nem hagytuk a habzó poharakat ~* (228/2). **2.** Olyan állapotban, hogy vkiből, vmiből igen sok van

benne. *Maga mikor evett a' vitéz Etele, Illy éneklőkkel volt palotája ~ (267/34). Ez áldott környéknek termékeny kebele Hány javával van a' Természetnek ~ (72/2). Onnan ide jövőn Tudománnyal ~, Itt két Esztendeig zöld Tógát visele (222/25). 3. Egészen vmely érzés, érzélem hatása alatt van. Így mutatja, el oldatván, A' rab, örömmel ~ A' kegyetlen Lántzot osztán, Mellyet hajdan visele (208/86). 4. Halállal ~: közeli halált sejtetve. Én aludtam, 's bádjadit Hergésed' szomorú Szele Halállal ~ Itt nyögédte (174/12).*

~ (114/760, 212/41, 213/58, 231/31, 238/30, 245/16, 258/41, 330/522, 397a/1106, 413/64, 413a/132, 870, 433/48, 447/111), *Tele* (173/9, 231/25, 313/127, 330/1268).

II. mn *Tele* levő, megtelt. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak, Néki néki mennek a' ~ sajtárnak (199/52).*

teledest hsz

(1) *Telides-tele, színültig. Ide oh sajtoló Atyám, im ~ teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek (413a/528).*

telek fn

(3) **1.** Földterület. *Jer, 's érezzük, hogy nagy telket Többször fának ád az Ég (456/73). 2. Földbirtok. Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints (415/16).*

Telket (246/43).

telendő in

(1) *Örömmel ~: ami boldogsággal telik el. Jertek víg esztendő! Örömmel ~k! Ezer jókkal kecsgetnek a' Jövendő! (174/23)*

telepít Ik: meg~.

telerak i

(3) Teljesen megtölt vmit. *Midőn legnyájasabb karokkal öleled, Akkor rakja tele fulánkkal kebeled' (191/12, 55/12). rakná teli (454/916).*

teleszkópium (lat)

(1) Teleszkóp, tükrös távcső. *Sőt feltetszett két új fényünk E' kellő plánétával, Kiket nézünk már reményünk' Teleszkópiumával (307/104).*

teleszív i

(1) Szívás útján megtölt vmit vmivel. *Hát szőlő-*

vel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy minde-nik borral szívja tele begyét? (219/60)

teleszívott in

(1) Szívással megtöltött. *Jaj lesz! ha a' tele szívott lopótökök' Kortaival lesznek Voltérfők sok tökök (219/51).*

teletölt ~ telitölt i

(3) Telít, egészen megtölt vmivel. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sints (60/5).*

Tölti tele (164/16). — töltse tele (220/16).

televény fn

(1) Szerves eredetű anyag a talajban. *Így lesz az élőből minera 's ~, A' földi részekből plánta és növény (454/623).*

telhet i

(1) Telítődhet. *Bachus általagja már nyertesén ~ (11/7).*

Ik: be~.

teli hsz

(19) **I. hsz 1.** Vmivel színültig töltve, ill. teljesen megrakva. *Kulats az oldalán tokaival ~ (66/20). Minden vizek' árka embervérrel ~ (337/47). 2.* Olyan állapotban, hogy vmiből igen sok van benne. *Rettenetes gondolatlan van minden sora ~ (216/16). 3.* Egészen vmely érzés, érzélem hatása alatt van. *Bús szívem bánatokkal lévén ~ Már ezer ízekre reped (100/11). Szája mosolygással, szeme tűzzel ~ (330/158).*

~ (52/24, 126/12, 215/73, 216/51, 257/67, 413a/1077, 460/163), *Teli* (114/341).

II. mn 1. *Tele* levő, megtelt. *Az új bornak örül, de ótól kurjongat Mert markában ~ kulatsokat kongat (87/36). 2.* Kövér. *Itt minden halait Czenkre sietteti Tétis, túl az öreg Pán ~ tulkait A' kastélyba behajtja (432/78).*

~ (87/32, 216/99, 253/23, 439/50).

téli mn

(11) **1.** Ami télen van, történik, szokásos. *A' ~ nap, bár futása rövid, és sugári Hamar húnynak, szint' olly ditső, mint a' hosszú nyári (299/115). 'S ott a' ~ estvék hosszas únalmában ... Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak (452/19). 2.* Télre való, akkor használatos. *Dorottya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kigyó szokta ~ lebernyegét (330/2040). 3.*

~ (220/9, 337/177, 195, 413a/1036, 440/9), *Téli* (258/53, 413a/298, 427/38).

telik i**(17)**

1. Folyamatosan tele lesz. *Patakok is nyelik Essöket, ugy ~ Érkezik a' víz elé* (32/17). *Neki foj Paetholus arany fövennyével Neki ~ háza Frigia pénzével* (60/4). **2.** {Idő} halad, múlik. *Itt is nyereség lett Hadas Juliánna, Kivel, míg tizenhat Esztendők telének, Egymásba hány bódlog Napokat nyerének!* (222/41) **3.** Öröme, kedve ~ vmiben: örömet, kedvét leli benne. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve Méd sem ~ benne kedve* (31/11). **4.** Vkitől ~ vmi: képes vmire. *A' mint ~ tőle, önnön kristélyozza, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/115). **5.** Vkiből ~ vmi: lesz, válik belőle vmi. *Hogy minél hamarább fijaidd legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek* (266/60). **6.** Tölt, telít. *A jai szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli* (195/25, 59/23). ~ (268*/22/6, 330*/156/12), *telnek* (126/8, 256/1), *tele* (216/78, 231/66), 228/38. — *tel-nének* (126/14). — *tellyen* (32/19). **Ik:** be~, el~, ki~, meg~.

teljes mn**(24)**

1. Elejétől végig. *Azért henyélkedik tellyes életében* (26/37). **2.** A maga nemében legnagyobb fokú, mértékű. *Mély tisztelet Gábor nagy nevének Melynek el Jöttével Út nyila telyes örömének* (178/12). *Végre minden felhők messze el enyésznek, A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek* (202/64, 56/64). **3.** Teli. *Az Urak pedig addig is fogjanak karafinát Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/34). *Az újnak örülnek, 's ótól kurjongatnak, Mert markokban telyes kulatsot forgatnak* (199/56). **4.** Vmivel ~: vmiben bővelkedő. *Bátorsággal tellyes két szeme' forgása* (330/265). *Óh, mézzel elegy keserűség! Kinnal tellyes gyönyörűség! Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell nyakam' adnom alája?* (175/30, 412/34) **5.** Egészen, teljesen. *Tótiból mint tellyes kész Lakadalomba, Béhajtott vígan a' víg Nagy-Bajomba* (330/37). *telyes* (209/11, 326/59), *tellyes* (185/120, 259/

139, 326/46, 330/258, 1251, 1421, 453/117, 454a*/257/1), *Tellyes* (239/138, 330/30), ~ek (238/3), *telyesek* (13/10).

teljesít i**(3)**

1. Elvégez, végrehajt vmit. *Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged* (443/197). **2.** Valóra vált. *Tellyesítsd anyagi szókkal Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizeitek válaszdért* (444/9, 265/9).

teljesíteni in**(1)**

Elvégezni, végrehajtani. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/151).

télközép fn**(1)**

A tél elejétől és végétől kb. egyenlő távolságra levő idő. *Kezd el akkor 's tél közepig vetésén dolgozhatol* (413a/241).

télpont fn**(1)**

A tél kezdete. *Vagy hideg ősz kezdetével, midőn a nyár elhaladt És paripáin a' gyors nap a' ~ig nem szaladt* (413a/861).

telt ~ tölt mn**(9)**

1. Vmivel megtelt, tele. *El ment Piréne hóval teltt határán* (96/3). *Zúgnak a' nyakig telt árkok* (413a/334). *Héj! A' más tölt verme mellett éhen kell ásítani* (413a/177).

telt (170/33, 219/29), *tölt* (413a/115, 533), *töltt* (454/270), *Töltt* (418/32).

telve hsz**(3)**

1. Tele. *Rajta víg örömbé ~ Zúgnak a' fák gajjai* (164/19). **2.** Kedve ~: elégedetten. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedve-telve átsorog* (456/62). ~ (453/56).

Ik: be~, meg~.

telvén Ik: el~, le~.**temelleted hsz****(1)**

A névmással jelölt személyt támogatva. *Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted kikeltem És nagy Nevednek ezekkel Zöld borostyánt szenteltem* (236/30).

temérdek szn/mn**(13)**

I. szn Roppant sok. *Gazdag lesz itt az aratás, ~ élet terem* (413a/57).

~ (413a/587, 592).

II. mn Roppant nagy. *A' fegyverropogás, lábak' dübörgése, Rendítik a' földet, a' ha-*

vast, üreget, Verik a' port, füstöt, 's a' ~ eget (267/58).
~ (413a/35, 254, 330, 543, 670, 676, 833, 1045, 428/125).

temérdekségű mn

(1)

Nagyságú. A' Baléna, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ... a' teste 100-annyi ~, mint a' mi Ökreinké (330*/200/3).

temet i

(13)

1. (Tetemet) végső nyughelyére tesz és elföldel. Már ma csak olyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába ~ünk (215/102). 2. Vmi okozza, hogy vkit eltemessenek. A' bú nevelt engemet, Sírba is a' bú ~ (100/16). Mert e' kín engemet Sírba ~ (101/12). 3. Befed, beborít. Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatag bogáts borzas árnyékába ~i (413a/170). 4. Porba ~: Elfelejtet. Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem ~ (163/20). 5. Szívébe ~ vkit: örökké emlékezik rá. Ha meg-halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedt tested szívembe ~em (127/44).
~ (193/5, 299/125), ~tem (299/87), ~tenek (188/20); ~itek (210/114). — ~néd (349/16). — temessék (330/1573).

Ik: be~, el~.

temetés fn

(2)

1. A halott elhelyezése végső nyughelyére. Eurydice ~e (465/5). 2. Temetésnek helye: temető. Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok ~nek helye (237/32).

temetni Ik: el~.

temető fn

(8)

A halottak eltemetésére kijelölt hely. Most az ezt követő jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos ~be (210/76).
~ (215/52, 259/322), Temetők' (379/148), ~jök (239/126), ~től (215/8), ~nek (213/76, 215/28).

temetődik Ik: el~.

temetőhely fn

(5)

Temető. Vólt é valaha oly város, a' melly mellett Temető helynek is helyt adni nem kellett (209/62).

temető helyek (210/17), temető helyének (77/129), temető helyébe (214/66), temető helyére (214/119).

temetőkert fn

(2)

Temető. Mert lám a' Papnakis kövér a tinója, Ha temető kertben van a' kaszállója (201/66). Temetőkertek (128/1).

temettetés Ik: el~.

temettetik i

(2)

1. Végső nyughelyére tétetik. Óh melly sok jó vele sírba temettetett (210/64). 2. Porba ~: por alá kerül. Ősszel minden plánták, a' víg kikeletnek Díszei, sárgulva porba temettetnek (65/2).

temetve in

(1)

Sírba helyezve. Te a' többek között, óh siralom halma, Mellybe ~ van sok árvák óltalma (210/36).

temetve Ik: el~.

temiattad hsz

(2)

A jelzett személy, dolog miatt. Nints senki, ki téged jobban nem szeretne, 'S Te Miattad, Oh Szép, engem meg ne vetne (176/82). Oh te átkozott fal! átkozott épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet! (77/96)

Temisztokles fn

(1)

Személynév. (Themisztoklész, görög hadvezér (i. e. 525–461), aki Miltiades emlékkövénél fakadt sírva.) Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sirtam (237/137).

temjén ~ tömjén fn

(22)

1. Egy meleg égővi fa kérgéből kivont templomi füstölőszerű használt gyanta. Ne nékem intézd a' köszönést, Magyar! Ne nékem intézz tárogatót, tömént; A' Czenki oltárookra tartsad Innepi tárogatód', töményed' (439/30–2). Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára (306/15). 2. Büz. Mindennap a' te oltárodra térsz Természet' áldozatait E' nagy világnak a' galántabb részei, 'S temjénét felbotsátja itt (377/12).

tömjénem (413a/1031), temjént (9/15, 89/19, 175/28, 421/4), tömjént (307/13, 412/24, 413a/65, 661), Tömjént (413a/639), tömjényt (453/50), tömént (439/28), temjénét (127/4),

tömjénit (432/29), temjénnel (186/16, 299/127, 330/1894), Tömjénnel (307/16).

temjéneez i (5)

1. Vkit magasztal, dicsér. *Mert ha mind Miklós nap volna, mikor ~lek én, Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén* (405/5). 2. Esedez. *Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket belől egy száraz hektika bánt. Illatos kebeleik Flórához ~, Hogy könyörüljön már beteg seregén ez* (198/15, 86/15). ~ett (134/84, 447/84).

temjéneezés fn (2)

Magasztalás, dicséret. *Köztte e' ~nek, 'S e' mennyei Íhletésnek Kezeim' felemelém* (447/85, 134/85).

temjéneezhet i (1)

Magasztalhat, dicsérhet. *Imádandó kegyes képeinek Mindennap ~ek* (430/10).

Tempe fn (13)

1. Helynév. <Thesszáliai völgy az Olimposz lábánál, a költészet kies helye a görög regenvilágban.> *Parnaszsz' vadon hegyénél, Kasztál' folyása mellett, Vagy ~' pusztá völgyén, Múzsákat oh Barátom, Hijába fogsz keresni* (343/3). 2. Kis ~: a debreceni Református Kollégium. *Mint a' miként esdeklének Fiai e' kis ~nek Hozzád Göttingáig* (220/23). ~ (116/1, 221/1, 452/18), ~' (251/25), ~je (162/36), ~t (358/27), tempéket (413a/1024), ~ben (188/120, 259/184, 267/12), ~n (241/4), ~re (93/2).

Tempefői fn (1)

A' méla Tempefői, Csokonai színműve. *Békaegérhartz, ~m, vélem itten vóltanak, Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak* (161/45).

templom fn (68)

1. Nyilvános istentisztelet tartására való egy v. több tornyú épület. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől* (306/181). 2. Templom után: istentisztelet után. *Mind egy lábig fel gyűltenek Reggeli Templom után* (114/566). 3. <Sokistenhívő vallásokban> az az épület, ahol az istenszobrokat tartják, és áldozatokat szoktak bemutatni. *Így lett A' Filemon' kalyibája Templom* (439/12). 4. Vesztális, Veszta ~: a családi élet tisztaságának szentelt templom,

amelyet az ún. Vesta-szüzek őriztek. *Felén egy Vesztális ~ építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1551). *Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szentelt Szűzek Veszta' Templomában* (330/1008). 5. Mecset. *A roppant Templomok nézd, miként kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek* (190/31, 25/7). 6. Kulturális értékek szolgálatára álló épület. *Vigyázz! mert közel van a' Homálynak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnye meg nem tartja, A' kinek díszére építsél Templomot* (313/125). 7. Temploma a múzsáknak: a múzsák szolgálatára álló épület. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelíd Múzsáknak* (439/33). 8. Élő ~: vki v. vmi szolgálatában álló személy. *Így szólt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! élő Templomaim, Kikben szent temjénnel égnek oltárim* (330/1893). 9. Kellemes hely. *Sótt a' forrást fedő bokrokra le szállnak És egy fűszerszámos ~ot tsinálnak* (89/16). 10. Templomot szentel vkinek: tiszteli. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok áldanak* (338/49). 11. A haza ~a: a haza mint szent hely. *Itt áll mohos fala Hazánk ~ának, 'S pislogó oltára annak angyalának* (306/7). 12. A világ tág ~a: a föld a rajta levő természeti, társadalmi alakulatokkal együtt. *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ Tág Templomának béavatott fija!* (395/6). 13. A dicsőség, érdem ~a: elismert személyek emlékhelye. *Már Homérral egy listába A' Ditsőség' ~ába Látom metszve a' nevem* (317/48). *Hogy az Érdem' ~ában Tündököljene sorjában Feltördeltt sírjok felett* (415/40). *Templom* (306/128, 413a/1120, 432*/203/3), ~' (306/17), *Templom'* (188/41), ~ok (237/33), *Templomok* (126/13), *Templomom* (413a/1121), ~a (306/186, 307/48), *Temploma* (348/9, 418/14), *Templomid* (337/13), *Templomot* (190/58, 71, 413a/1117), ~át (12/31, 237/80, 255/8, 451/8), *Templomát* (54/7), ~it (327/19), ~nak (413a/487), *Templomnak* (306/189), *Templomának* (306/cím, 74, 307/45), *Templomba* (114/593, 236/34, 306/174, 180, 219, 307/53), *Templomomba* (114/601), ~odba' (259/396), *Templomodba'* (114/588), ~ába (413a/671), ~ába' (259/352, 307/28), *Temp-*

lomába (188/33, 259/124, 307/42, 390/13), *Templomban* (330/1026), *Templomában* (225/129, 259/524), *Templomból* (188/51), ~ánál (371/4), *Templománál* (330/1994), ~ra (204/55), *Templomhoz* (432*/204/5), ~ül (330/1036).

templomsekrestye fn (1)

A mecsetnek vmi őrzésére szolgáló része. *Olly templom sekrestye mellyben a' Szultánnak Erőt egészséget sok Hívek kívánnak* (190/23, 25/33).

tempó fn (3)

Ritmus, ütem. *Így tesz a' Gavallér itten a' Dámának Kényes ~jára a' frantzok' tántzának* (330/498).

~t (330/538, 1100).

tenálad hsz (5)

1. A jelzett személynél. *Nyissál nekem könnyű útát és mérész feltételem Nyerjen ~ kegyelmet* (413a/48). 2. Hozzá hasonlítva. *Szép Szabadtság oh sohol sints E' Világon olly betses kints Melly te nálad nagyobb volna* (31/3). 3. *Tenálad nélkül: nélküled. Ne vidd el magaddal minden szerelmemet Mert te nálad nélkül a' bánat eltemet* (268/32).

Te nálad (233/41, 278/24).

tenéked hsz (13)

1. A jelzett személynek, dolognak szánva, az ő számára. *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom felett tsak vagy fél szótat* (127/45). *Ne félj! Ez a' beteg Szív Dobog csupán ~* (105/4). 2. A jelzett személyre, dologra nézve, az ő szempontjából. *Az én estvém légyen ~ reggeled: Még is együtt élek, 's együtt halok veled* (63/25).

~ (140/11, 253/53, 272/12, 317/52, 373/169, 395/2), *Tenéked* (180/7, 278/48, 416/5), *te néked* (266/47).

ténfereg i (2)

1. Tétlenül, céltalanul él. *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és sir között mordon ~jen?* (454/106). 2. Úszkál. *Vagy e' tón mellynek gödények Ússzák tsendes hajkait, ... Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bukfentzeve ~nek Ez ellátatlan lapon* (397a/143).

teng i (1)

Tengődik. *Ki az emberek között nyomna vagy*

nyomódna, 'S még mint állat is tsak ~ene, kinlódna? (454/276)

tengelic l. tenglic

tengely fn (3)

1. A forgó test mozdulatlanul maradó vonala. *Be jártam A' Márs' golyóbisával A' több golyóbist, Mind a' mi ~én áll Mind a' mi jár körül* (185/28). 2. A Göncölszekér ~e: három csillag. *Megfordúlt a' Göntzöl' szekere' ~e, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843). ~e (348/35).

tenger fn/szn (148)

1. fn 1. Nagy kiterjedésű, sós állóvíz. *A ~ fel buzdul 's mindjárt ontja haragját* (39/3). *Nem tsak a' ~nek haragos hajjai Életünknek véget vethető okai* (209/57). 2. Magyar ~: Balaton. *Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton* (306/246). 3. Nagy területet elborító víz; árvíz. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' ~ben magára Jobbra balra nézeget* (397a/1127). 4. *Vminek a' ~e*: vminek igen nagy sokasága, bősége, kiterjedtsége. *Pest palotái között a' népnek ~e zúgbúg* (400/70). *Úsz körülte könny-hullatás sós ~e, 's reája Lebeg a' köz bánatoknak sűrű Atmosphaerája* (162/29). *A' kellemes illatoknak Láthatatlan ~e Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire* (397a/962). 5. *Az élet ~e*: az élet viszonyosságai. *Mások el tölthetnek számos esztendőket, Míg a' Tenger hánnya ide 's tova őket* (211/42).

~ (10/10, 32, 39/6, 40/1, 5, 56/5, 8, 10, 16, 57/13, 76/11, 202/5, 8, 210/9, 211/1, 20, 225/112, 253/71, 337/269, 379/24, 413a/387, 443/167, 454/460, 460/18), *Tenger* (71/24, 83/32, 123/62, 162/95, 177/2, 37, 211/21, 214/113, 231/267, 281, 285, 288/28, 413a/160, 453/30), ~' (202/10, 16, 80, 397a/877, 443/81, 454/450), *Tenger'* (244/16, 313/103, 337/173, 397a/865, 413a/146), ~ek (59/10, 195/10, 247/17, 288/36, 397a/1102, 413a/335, 362, 1034), *Tengerek* (413a/343), ~ek' (454/481), *Tengerek'* (113/30), ~e (162/17, 390/2, 397*/76/1, 397a/134, 542, 454/99, 566), *Tengere* (96/9, 216/120), ~t (10/6, 13, 32/28, 40/3, 56/55, 202/55, 107, 373/125, 413a/1060, 460/150), *Tengert* (337/279, 366/6, 413a/686), ~eket

(337/216, 397a/56), *Tengereket* (92/243, 348/37), *~ét* (413a/257), *Tengerét* (216/50), *~nek* (216/65, 337/210, 348/23, 413a/474, 685), *Tengernek* (212/42, 231/299, 316, 244/8, 413/39, 413a/35), *~eknek* (52/4, 410/20), *~ének* (355/12), *Tengerének* (216/55, 59), *~be* (77/140, 327/29, 413a/1036), *Tengerbe* (231/273), *~ébe* (162/96), *~ében* (396/20), *~en* (56/43, 74/7, 77/250, 202/43, 211/45, 77, 307/25, 327/34, 397a/255, 413a/433), *Tengeren* (211/48), *~én* (342/34), *~eken* (413a/218), *~re* (211/38, 443/110, 454/444), *Tengerre* (413a/264, 459), *~ről* (413a/331, 368), *Tengerről* (413a/448, 682), *~ekkel* (445/31), *~ével* (313/8).

II. mn Végtelen nagy. *Az emberek hadd ten-nének Kőszállyi bálványokat, Hadd öntenék meg számokra Hadd a' ~ köveket* (397a/538).

III. szn Megszámíthatatlan sok; tömérdek, rengeteg. *Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet? Bennem ~ vers vagy, Csókolj inkább engemet* (407/3). *Közepén a' füstnek, a' tűznek, a' pornak, Tenger kardja villog mind a' két tábornak* (267/54).

~ (435/42), *Tenger* (428/126).

Ö: *Éjszín~*, *Fekete~*.

tengeri¹ mn (14)

1. Tengerhez tartozó, erre vonatkozó. *Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' ~ hajós tsatakos vitorláit* (413a/379). **2.** Tengeren levő, keletkező. *Míg néked két kezed a' zajos ~ Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri* (74/11).

~ (39/1, 70/9, 202/cím, 211/71, 413a/369, 390, 683, 418*/175/6), *Tengeri* (56/cím, 306/296, 397*/76/6, 413a/593).

tengeri² fn (1)

Kukorica. *A' le tördeltt ~k között épen úgy menék elé; Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/31).

tengerpart fn (2)

A tenger mellett elterülő vidék. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' ~ra, Bacchus az enyh hegységre* (413a/635).

tenger partra (10/12).

tengerszín mn (2)

A tenger színéhez hasonló zöldes v. kék

színű. *Illyen a' hajlós igitte a' gyenge rakotytával És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával* (413a/539).

Tenger szín (83/9).

tenget i (1)

Táplál. *Mint Júpiter Chaoni törzsöke. Melly cserfamakkal széltibe ~é A' vad világot, 's a' bereknek Századokig vala zöld Királlya* (445/2).

teng-leng i (1)

Nehezen él, éppen csak megél. *Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia, apja ró'son ~* (326/26).

tenglic fn (1)

Tengelic; tarka tolú pintyféle énekesmadár. *Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tenglitz* (397a/754).

tengődtetvén in (1)

Tengetve. *Hogy a' hízelkedő hiszemben Tengődtetvén bús napomat, Elsorvadjak a' szerelemben És holtra sirjam magamat?* (379/58)

tenni in (33)

1. Cselekedni, csinálni. *El ment túl Piréne hóval teltt határán Áldozatot ~ Szent Jakab ol-tárán* (96/4). **2.** *Vhova, vmire ~:* oda helyezni. *Szép volna a' homlokára Egy kis koszorút ~* (231/224). **3.** *Mit van mit ~:* nem lehet mást csinálni. *Mit van mit ~ — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt* (231/145).

~ (92/71, 114/860, 126/18, 200/63, 216/104, 239/216, 242, 259/300, 421, 465, 309/37, 314/23, 317/76, 327/16, 330*/173/8, 330/49, 911, 340/39, 389/68, 413a/263, 269, 418/106, 443/29, 454/286, 825, 829); *tennem* (453/1, 454/893), *tennünk* (330*/204/7), *tenniek* (330/1494).

Ik: *át~, fel~, ki~, le~, meg~.*

tens mn (11)

Tekintetes. *Tens Úr! kár ezeket Lyányfővel járatni* (330/1664). *Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyságok* (330/1763).

Tens (330/1649, 1651, 1653, 1666, 1673, 1675, 1693, 1723).

tenyér fn (1)

Tenyerén hord vkit: kedvében jár, dédelgeti. *Hordtam volna mindég saját tenyeremen,*

Tsak könyörült volna pártát-úntt fejemen (330/773).

tenyésztés fn

(1) Tenyésztet. *Hanem, hogy erre a' ~re szintűgy a' plántákban is Him és Nőstény nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban* (330*/200/9).

tenyészik i

(4) (Növény) él, fejlődik, terem. *'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő virít És az olajfának meddőilen lombja ~* (327/45).
~ (373/20), *tenyésznek* (330/1924, 413a/980).

tenyésztetni in

(1) Szaporítani. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legeltetni Borjakat vagy a' Juhoknak fajzásit ~ ... Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket* (413a/723).

tenyésztet i

(2) Szaporított. *Hogy a' Plánták is szaporodnak, 's magvaikból hasonló fajtát ~nek* (330*/200/8).
tenyésztessen (454/152).

teológia fn

(1) A vallás tanításaival kapcsolatos ismeretek rendszere. *Még a' Calepinus tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/378).

teológus fn

(1) Vallásos ember. *'S hogy minden nép elébb lett Theologussá, Mint kételkedővé vagy philosophussá* (454/385).

teória fn

(1) Elmélet. *Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja, Az egész Tanátskozásnak Rövid Theoriája* (92/333).

tép i

(1) Szagat. *Közzéjek ugrik Ámor, 'S apróra ~i mérges Jámbussit Arkiloknak* (372/11).

Ik: el~, le~, össze~, széjjel~.

tépász i

(2) Tépáz, cibál. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskéi, és úgy tépásszák A' keserű bokrokat* (397a/663).
tépászsznak (413a/407).

teper Ik: ki~.

tépett mn

(4)

1. Olyan, amit letéptek. *Múzsám koszorúját, hajnali ~ Rózsából, most fűzi vitéz Bajnokja' fejére* (450/34). 2. Rongált. *Mellette ~ szárnyal ülnek A' víg Reménység' gyermeki* (388/17). 3. Megviselt. *Illy tarka madarka vagy hát te barátom! Ezzel ~ tested' szárnyára botsátom* (254/54, 61/48).

Ik: el~, le~.

téphet i

(1)

Szedhet. *Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' tőkéről Mint a' millyet ~ Lesbus Medimna veszszéjéről* (413a/613).

tepsi fn

(1)

Annyi, amennyit ebben a sütésre használt edényben egyszerre sütni szoktak. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó ~vel* (169/150).

tépvén in

(1)

Leszakítva. *E' szókra sebérl ~ a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' testamentomot* (330/1521).

tér¹ i

(13)

1. Fér. *À la Titus nyírt hajának Bársonyos Figarójának Nem ~ könnyen alája* (231/342). 2. Megy. *Azután az Edon Tengere felé ~t 's Ottan Idvezítőnk koporsójához ért* (96/9). *'S te Utazó! Ki a' szép Város felé igyekszel, Ne ~j odább Hafznak Fülepte sírja mellől!* (373/208) 3. Veszni ~: pusztulni kezd. *Ha feketedni kezd, jele hogy megérett, 's már veszni ~* 330*/200/25). 4. Magához ~: felocsúdik. *E' hűs balsam erejétől A' Szűz magához ~e* (231/364). 5. Nyugalomra ~: megpihen. *'S a' partok rózsáján Nyugalomra ~t* (347/20).
~nek (397a/989), ~ének (413a/423). — ~nék (185/207). — ~jen (330/1483, 337/94), *Térjettek* (257/110, 116).

Ik: be~, hátra~, haza~, ki~, meg~, vissza~.

tér² fn/mn

(10)

I. fn 1. Földterület, térség. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/3). *Nem is sajnálták a' Hemus ~jét az ég' Isteni És Emathiat vérünkkel kétzer kövériteni* (413a/498). 2. Sík terület. *Dombos helyeken leszz e jobb szöllőt rakni vagy ~en* (413a/804). 3. Tevékenységre való alkalom, lehető-

ség. *Menj fiam! im megnyílt előtted az a' ~, Melly a' Betsületnek örök váráig ér* (268/23). ~t (413/46), ~eket (52/23), ~nek (397a/991), ~re (124/12), *Térjéről* (397a/770).

II. mn Tágas. *A' borjú a' szabad ~ mezőn játszadoz* (83/19).

terád hsz (12)

1. A jelzett dolog felületére. *Nyílj ki gyenge kerti Zsenge Hébe Nektárt hint te rád* (249/6, 448/6). **2.** A jelzett személy számára. *De díszesebb kints is száll ma Óh nemes bajnok, te rád* (368a/104). **3.** A jelzett személyt illetően. *Ha ő goronghanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magadat: 's azonnal hátat ad* (191/51). **4.** *Terád bízva: gondjaidra bízva. Tölled reménylek, tőled félek: Te rád van bízva életem* (430/32).

~ (413a/525), *te rád* (127/42, 249/18, 377/22, 421/42, 431/9, 448/18).

terajtnad hsz (2)

1. A jelzett dolog felületén. *Te rajtnad is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/27). **2.** A jelzett személyen mint vmely lelki állapot hordozóján. *Ők ~ szánakoztak, Te pedig Kedveseden* (428/35).

térd fn (12)

1. A comb és az alsó lábszár közötti ízület. *Reményilem: az Urak többet is találnak, A' kik nem hajtottak még ~et a' Bálnak* (197/92). **2.** Ülő ember combjának térd fölötti része. *Hogy kezdhessek Énekembe, Mellyet minap' hevertembe' Firkáltam a' ~emen* (114/13). *Térde* (368a/156), ~ei (60/28), *Térdet* (377/14), ~edet (259/388), ~eit (139/99), ~ekbe (213/8), ~re (196/76, 380/74), ~ére (237/48), *Térdére* (202/136).

térdel i (1)

Térdére ereszkedve áll. *Jer e' Répánál ~jünk, Jer, katsint e' Tulipánt, Jer, e' tőknél süvegeljünk; Mind használ ez, e' egy se bánt* (456/77).

térdepel i (2)

Vki előtt ~: hatalmát elismerve hódol neki. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, Ki előtt ~ két világ' Tatárja* (337/172). ~tem (454/130).

Ik: le~.

térdeplő mn (2)

1. Térdén álló. *Körültük látván nagy számban A' ~ Sklávokat* (397a/484). **2.** Tisztelő. *Né-re-us' karjain enyelgő szűz leán! Kit ~ habbal tsókolgat Otzeán, Kinek trónust a' mélyly örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Amfitrite* (337/262).

térdhajolva in (1)

Térdet hajtva. *Éljen Károlynk éljen! Mi térd' hajolva És kéz' tsókolva Mind tiszteljük mélylyen* (188/153).

térdhajtás fn (1)

A térd behajlítása. *Kérvén ~sal annyi Grá-tziáját* (188/81).

terebély l. terepély

tereh l. teher

terem i (38)

1. <Növény> életre kel és kifejlődik. *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet ~* (413a/57). *Nálunk sok széna ~* (326/38). **2.** <Növényen termés> fejlődik és megéri. *Elsőben is az élő fák nem egy móddal ~nek* (413a/534). **3.** <Termést> kifejleszt és megérlel. *Mert köztök Laurust ~ a' föld nagy sokasággal* (42/5). **4.** Létrejön, keletkezik, <személy> születik. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogyási Paraszt?* (334/7) — *Függ 's Magyarosan rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, 's velünk együtt ~* (238/66). **5.** Létrehoz, kifejleszt, termeszt. *A kedves gyümölcstök kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minek is termettem* (73/6)? — *'S ~ számatokra bátor Vitézeket* (337/412). **6.** Alkalmas vmire. *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek* (267/27). *Közép idejű ő, de a' virgontz termet És friss elme benne vígasságra termett* (330/124). **7.** Hirte-len megjelenik vhol. *Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott ~ vele* (231/64). ~ (114/145, 162/21, 237/62, 239/14, 313/55, 327/43, 392/37, 413/63, 68, 413a/62, 807, 445/8, 452/41), *Terem* (330*/200/3, 413a/639), ~nek (77/2, 163/27, 319/32, 413a/688, 418*/173/6), *Teremnek* (330/1882), *termenek* (413a/68, 540, 621), *termett* (114/1017, 397a/567). — *Teremj* (414/5).

teremni in**(1)**

⟨Növény⟩ életre kelni és kifejlődni. 'S Körül-
lötte holmi apró gomba ~ láttzik (413a/399).

teremt i**(18)**

1. ⟨Isten⟩ a semmiből létrehoz. *De te, menny-
nek Ura, miért ~ettél? Egyéb állatoknál
okosbba mért tettél?* (454/641) **2.** Művészi
képzelő erővel alkot vmit. *Te benned úgy tsap
a' Poéta szélyel, Mint a' sebes villám setétes
éjjel; Midőn ~ új dolgokat 'S a' semmiből
világokat* (305/55). **3.** ⟨Helyzetet, állapo-
tot⟩ előidéz, létrehoz. *Erre a' madarak Con-
certi zengenek 'S a' lélekben egy szép érzést
~enek* (89/24).

~ (330/2005, 368*/24/25, 427/5), *Teremtél*
(454/659, 661), ~ett (330/786, 453/4, 454/91,
92, 259, 538); ~ette (77/53). — ~ett volna
(380/55), ~ett volna (196/57). — *sen* (140/14).

teremteni in**(1)**

Semmiből létrehozni. *De mit festem én azt, a'
mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart ~?*
(330/204)

teremtés fn**(13)**

1. Az a cselekvés, mellyel az Isten a világot v.
vkít, vmit megteremtett. *Végzés! Mért nem
lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet
ellened ki kelnem Meg egygeztem é én pla-
numod titkába Teremtésembe, 's az élet kínjá-
ba?* (453/266) **2.** A teremtett világ; minden-
ség. *A' te bájoló kedvességed, Melly a' ~
rekeke, 'S nemes lelked méltóztat téged A'
királyok' szerelmire* (379/78). **3.** Személy.
*Nints szebb ~ Lillánál, 'S nálam boldogtala-
nabb!* (428/135) **4.** A ~ királya: az ember. *De
bár tovább nézd meg minden jelességét Nézd
meg gondos szemmel minden elsőségét Mely
által magát a' Teremtés Királya Hiu okos-
sággal leg főbbnek csudálja* (453/45).

~ (35/5), ~ek (162/47), *Teremtések* 162/48),
Teremtésim (453/26), ~id (454/337), ~t (348/
21), ~nek (454/677), *Teremtésnek* (210/6, 453/
93).

teremtetés fn**(1)**

Létrehozás. *Óh! mert ki adhatja vissza léte-
lemnek Leg első óráját ~emnek!* (453/248)

teremtetett in**(1)**

Létrehozott. *Csak az én képemre ~ állat
Légyen meztelen, nyomorult 's utálat* (453/37).

teremtett in**(2)**

Létrehozott. *Óh érttem ~ Szép Lélek, ... Tölled
reménylek, tőled félek: Te rád van bízva éle-
tem* (430/29).

Teremtett (454/66).

Ik: meg~.

teremtette fn/isz**(3)**

I. fn Haszontalan személy. *No hisz, úgymond,
szette vették, Meg tanítlak ~k Vas kesztyűbe
fűtülni* (92/265).

II. isz ⟨Haragot kifejező káromkodás-
ként.⟩ *Ekkor fel kél : — 's hát lármával Szórja
a' Teremtettét, Majd le szaggattya lábával Az
Olimpus tetejét* (231/56).

Teremtettével (231/313).

teremtettéz i**(1)**

A *teremtette* szóval szitkozódik. *Azomba ~te
A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül
nézte A' Korhely Mágnásokat* (92/260).

teremthet i**(3)**

Létrehozhat. *Ő a' kegyelmes Isten, Ő a' ki
képzetünkben Teremthet új világot* (319/41).

~ett (77/79, 170/62).

teremtő fn/mn**(16)**

I. fn Isten mint a világ létrehozója, alkotója.
*Halgass a' Teremtő menydörgő szavára Hald,
mit bizott az Ég leg főbb Angyalára* (453/23).

Teremtő (66/10, 123/29, 58, 397a/903,
453/268, 454/265, 491, 649), ~t (194/16),
Teremtőt (58/16), *Teremtőnek* (69/7), *Terem-
tőnkbe* (123/51).

II. mn Alkotó. *A' hangok virággá válnak
Mosolygó ajjakidon, 'S a' virágok hangi-
tsálnak Teremtő ujjaidon* (375/20).

Teremtő (453/270, 455/39).

teremtvény fn**(2)**

1. Emberi lény. *Phi! szégyen! gyalázat! gyáva
Teremtvények, Kikből így úzhatnak tsúfot a'
Legények!* (330/1499) **2.** Alkotás. *'S kivált a'
lepkének mindenféle neme: Mind ezek a' módi
Nimfa' ~i* (330/2001).

terepély mn**(5)**

Terebélyes, szélesen elterülő, dús lomboszatú
⟨fa⟩. *Közel egy ~ fejér szederjének Sűrű ár-
nyékába mind ketten futnának* (77/131).

~ (162/19, 196/5, 380/9), *terepély* (84/5).

Terézia ~ Trézia fn (38)
 Női név. **1.** <Mária Terézia magyar királynő, (1740–1780). *Az öröm 's boldogság lakik a' hazában, A' nagy ~ mindkettőt meg ójja, Igazság 's kegyelem lévén őrállója* (259/189). *Öv-juk a' Magyar hazát, 'S a' kegyes Teréziát* (259/557). *Trézia a' Magyarok' bátor szívébe találja Védelmére erőit* (258/108). **2.** Sárközi Terézia. <Sárközi István költő húga.> *Illyen valál: így hervadál el Óh Sárközi Terézsia!* (388/28) **3.** Kátsándi Terézia. *Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany Kultsos Kis-Rhédey Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor* (454/cím). *Tréziám, szívem' fele!* (454/904) *Terézia* (259/8, 288, 431), *Trézia* (258/14, 15, 46, 75, 86, 259/630, 637, 651), *Terézia'* (445*/233/7), *Terézia'* (259/362, 410, 454/864), *~nk'* (257/45), *Tréziátok* (259/293), *Tréziátok'* (259/401), *Tréziát* (259/150, 278, 280), *Teréziának* (259/299, 304), *Tréziának* (259/175, 283), *Tréziánál* (259/275), *Tréziáért* (257/52, 267/162), *Teréziánkért* (259/569, 573, 583), *Terézi[á]nkért* (259/593).

terhel i (5)
1. Lelki teherként nyom vkit vmi. *Életemet sok ezer gond ~i, Lelkem a' búk között eped* (100/9). **2.** Alkalmatlanságot okoz vkinek. *Állj meg! állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled: Ámort miért ~ed?* (443/104) *~lek* (278/36), *~ik* (175/21). — *terhellyelek* (143/3).
Ik: meg~.

terhelő in (1)
 Bajt okozó. *Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Torkot mellyet ~ Huruttal kerül elő* (389/9).

terhelt in (1)
 Vmivel megrakott. *Mikor Méhetskék ... Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal Mézzel ~ nehéz lábakkal* (33/5).
Ik: meg~.

terhes mn (17)
1. Teherrel megrakott. *Mint midőnn a' ~ Gállják partjokra eljutottak* (413a/310). *Csepegjete ti ~ Felhők reájok éltet* (186/13). **2.**

Vkinek gondot okozó <tennivaló>. *E' mindenik ~ munka* (413a/960). **3.** Nehéz, súlyos <állapot, körülmény>. *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott ~ pálya* (162/67). **4.** Nehezen elviselhető, kellemetlen. *Akkor is mennykővel ~ zűrzavarnak Rettentő zuggási szívéünkbe zavarnak* (77/13). *A ~ gondokat rab lántzához fűzi 's Szívéünkől a Léthe' partyaira űzi* (14/21).
 ~ (71/13, 175/1, 31, 177/12, 201/21, 253/47, 330/309, 377/35, 412/1, 453/60), *Terhes* (413a/667).

terhesedik Ik: meg~.

terhesedve in (2)
 Erősödve. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli: Honnan ~ a' nyílt Pokolra ül* (195/27, 59/25).

terhesedvén in (1)
 Megterhelve. *Terhesedvén az Ég oszlopai Szakadoznak 's szélyvel válnak nyílásai* (52/1).

terhesít Ik: meg~.

terhesült mn (1)
 Megterhelt. *Terhesült válladnak ő elég erőit ad, Hogy elbírhassd a' melly tereh szálla reád* (212/89).

térhet Ik: vissza~.

terít i (3)
1. *Asztalt ~:* ráhelyezi az asztalra a terítőt és azokat a tárgyakat, amelyek étkezéskor az asztalon szoktak lenni. *Már Odin' palotájában az asztalt is ~ik* (454/420). **2.** Befed. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zúz ~i* (454/427).

~tsétek (331/19).

Ik: be~, ki~, le~, rá~.

térít Ik: el~.

terített mn (3)
Terített asztal: ennivalóval dúsan megrakott asztal. *Víg ebédeket tart ~ asztalán* (197/33, 85/33).
 ~ (454/200).

Ik: ki~.

terítve Ik: be~.

terítvén Ik: rá~.

terjed i (10)
1. Haladva egyre tovább jut. *Mert a' tüzet a'*

gondatlan Paraszt sokszor elejti, ... A' Levél-ről az ágakba több több erővel gerjed, Míg végre diadalmasan a' leg tetőre ~ (413a/845). Terjed hire szent nevednek (397a/899). 2. Egyre szélesebb körben hat. Mit tsináljak? — e' gyűlés Terjed (129/46). 3. Vmeddig ~: ott van a határa, széle. Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig ~nek a' Pontus hajjai Magyar Koronánknak árnyékába menne (313/146). 4. Élete sokára ~: sokáig él. Élted ~jen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső vára (75/15). 5. Vki napjai sok időkre ~: sokáig él. Ezeknek is sok időkre ~jenek napjaik (310/72). ~nek (330/790), ~tt (244/17). — ~jen (222/100, 454/970).

Ik: el~, ki~.

terjede

Egyre messzebbre hallik. És ~ a' berkeknek 's erdőknek mormolása (413a/365).

terjedhet Ik: el~, ki~.

terjedő in

1. Sokáig ~: sokáig tartó. Az Úr ... Engedjen életednek, kívánom, e végett Sokáig ~ Nestori vénséget (74/22). 2. Ható. Az egeknek rátok ~ hatalma Légyen élteteknek gyámola, 's őltalma (209/115). 3. Haladó. Apró ezüst pere-zekkel Göndörödvén habosan, (Mellyek ~ szélekkel) Tűnnek el játékosan (397a/1071). ~ (413a/653).

terjedt mn

Terjedelmes, nagy térfogatú. 'S feladjuk ~ tá-lakban a' füstölgő tagokat (413a/721).

Ik: ki~.

terjeget i

Kiterjeszt, növel. Te szűlöd a' Virtust, tsupán te tetted Naggyá az olyan böltseket, Kiknek határtalanra ~ted Testekbe' kisded lelkeket (305/51). Míg az égi Nap felette Hév világát ~te (402/2).

terjeszkedik i

(Területet) elfoglal. Se tollakkal a' jó meleg napra nem terjeszkednek, Kedvellet Hartzion-jai Thetisnek a partokon (413a/405).

terjeszt i

1. Vminek terjedését segíti. Mikor a' Király-

nak 's népnek esztét veszti, Rá a' hadat, pes-tist, és veszélyt ~ik (330/930). 2. (Fényt) áraszt. Tűzet, fényt, eleveniséget ~ Városunk felett (405/35). 3. Növel. Csak! Mert az illy anya azt meg érdemelné, Hogy éltét sok százig az ég ~ené (212/68).

~ (14/16, 201/16, 397a/264, 428); ~i (330/1985), ~ette (123/54). — Terjesszen (438/16), Terjesszétek (259/13).

Ik: alá~, el~, ki~, túl~.

terjeszteni in

Vminek terjedését segíteni. A' mellyeket ... A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsűffjára elallyasodott Frantzaság Terjeszteni meg nem szűnik (257/144).

terjeszthet i

Növelhet. Vajha napjaimat addig ~ném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném (306/159).

terjesztő fn

Vmi terjedésének segítője. Magyar Fejedel-mink' Nagyságos Gyermek, Lelkestől testes-től a' Virtus' remeke, Izlés' ~je, tudomány' barátja (452/3).

termékeny mn

1. Böven termő. Ez áldott környéknek ~ kebele Hány javával van a' Természetnek tele (72/1).

2. Szellemi termékeket böven alkotó. Mit késtek? ~ bennetek az elme, Forr szívetekben a' Ditsőség' szerelme (135/135). 3. Terméke-nyítő. Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le víg má-tkája ölébe (413a/865). Mindent, a' mit a' terméken Nyár 's ősz adott a' vidéken, Fagyod tőlünk elragad (389/104).

~ (134/123, 313/127, 413a/603, 454/576), Termékeny (413a/711).

termékenység fn

1. Megtermékenyítő erő. Örvedetes hang zengedez hegyedben, Minden határid' bátor-ság keríti, Termékenység tsepeg minden me-ződre (259/47). 2. Bő termésre utaló képesség. Önként kínálkozott vad ~e Még előre nagyot ígért nyers felsége (341/5).

terméketlen mn

Nem termő, keveset termő. Néha jó a' ~ mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' roha-

nó lángokkal felfalatni (413a/97).
~ (413a/578), *Terméketlenek* (413a/573).

termés fn (16)

1. A megtermékenyített virágból magot tartalmazó növényi képződmény. *És tegyének szelidekké a' Fáknak vad ~ét* (413a/561). 2. Egy év alatt termett növényi eredetű gazdasági javak összessége. *'S bár nem törék ekével Hegy völgy elég ~t hozott* (247/10). 3. Gabonatermés. *Testünket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis ~ünk jött* (389/43). 4. A földbe vetett növény. *Így hát pihen a' szántó föld ha ~e változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/95). *Minden ~ bőven tölti helységünknek mezejét* (326/29). 5. *Termés kun szív:* kunokra jellemző természetes, nyílt szív. *Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/80). ~t (219/4, 390/32, 413/29, 413a/25, 867, 994), ~ét (413a/605), ~iből (413a/1015), *Terméssel* (413a/1077), ~ekkel (413a/936).

termésarany fn (1)

Bányából kitermelt megmunkálatlan arany. *Termés-arany* (313*/100/1).

terméselme fn (2)

Természetes, nem képzett ész. *Ezen túl Keletre nevet a' szép Moldva De a' termés-elme nints mással megtoldva* (313/80). *Termés-elme* (313*/100/1).

terméskő fn (1)

Bányából kitermelt megmunkálatlan kő. *termés kő* (313*/100/1).

természet fn (110)

1. Az anyagi világ. *Gyakran a' ~ láthatatlan karja A' keserű alá az édest takarja* (64/3). *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok' sora, Óh véghetetlen Valóság! Természet' Attya 's Ura!* (397a/856) — *Illyen vitézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép ~ nagyságos remeke* (82/34). 2. Nem mesterséges fizikai, földrajzi környezet. *Tüzesül a' bádjadtt levegő ég 's hevül Fel forrott az egész ~ merevül* (196/4, 84/4). *Minden ~ érzette Isteni lehelletét* (397a/29). 3. Vkinek, vminek eredeti, közvetlen valósága, látható formája. *Ez a' Rózsasalugas, ez a' Fülemüle, és ez a' poétizálás*

nem költeményes gondolat, hanem ~ után van festve (432*/204/7). 4. Vkinek, vminek a lényét, valóját meghatározó sajátosságok összessége. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem műveli azt Ámor Kertjébe* (155/9). *Szállj magadba, nézd-meg ön ~edet, Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/67). *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete Annak mézes mázos szája Ennek jó ~e* (401/25). 5. *Be Éva ~!:* nagyon kíváncsi (238*/147/4).

~ (1/1, 16/61, 68/4, 72/12, 73/8, 77/39, 54, 77, 123/53, 157/14, 162/22, 196/59, 201/75, 205/61, 239/11, 254/45, 256/40, 368*/24/7, 368*/24/24, 397a/1068, 432*/205/5, 443/9, 454/230, 627), *Természet* (77/34, 127/29, 162/43, 190/47, 53, 85, 200/85, 247/37, 253/54, 304/59, 330*/200/10, 330/512, 377/10, 380/4, 57, 413a/71, 428/17, 435/59, 443/139, 450/47, 454/274, 454a*/257/6), ~' (258/89, 330/1447, 421/29), *Természet'* (348/1, 395/5, 456/27), ~e (330*/202/12, 413a/767, 424/cím, 452/7, 454/379), ~i (194/31), ~et (16/46, 111/24, 205/46, 247/28, 313/14, 330*/200/19, 341/28), *Természetet* (348/5, 397a/8), ~ét (330*/199/11, 330*/200/5), ~nek (1/3, 65/9, 86/11, 90/13, 197/49, 198/11, 219/79, 389/102, 413a/544, 1039, 454/79, 129, 193, 289, 686), *Természetnek* (72/2, 77/25, 123/42, 127/26, 331/3, 400/5, 421/26, 432/10, 454/529), *Természetből* (201/83, 454/635), *Természetten* (454/749), ~ről (216/36), ~éről (385/26), ~tel (439*/219/2).

Ö: pap~.

természetes mn (1)

Vkinek a természetében meglevő, abból fakadó. *Minden Magyar szívek azonnal buzdulnak, Ősi ~ lángjaiktól gyúlnak* (330/570).

természeti mn (10)

1. Az anyagi világból fakadó, abból származó. *Felállított Ariszt egy Méhest nem régen Heszper' vidékébe ama' szép térségen, Melly egy ~ kies kertet játszott* (341/3). 2. Vkinek, vminek a természetével, jellemző sajátosságával kapcsolatos; vele született. *A' Nagy-Világ ötlet galántúl nevelte, Mellyel ~ kellemét emelte* (330/176). *Völegényt nem kapnak, 'S ~*

tüzök miatt fère-tsapnak (330/1546). **3.** Nem tanult, művelt. *Pallérozott és ~ Asszonyosságok* (454a*/256/6).

~ (454/787), *Természeti* (208/77, 330*/199/5, 13, 330/266); *Természetibb* (216/71).

természetíró fn (1)

Természettudós. *Van pedig, a' mint a' Természetiírók számlálják, 15 faja* (330*/200/27).

természetű mn (1)

Akinek a megnevezett tulajdonsága van. *A' vidám ~ poéta* (128/cím).

természetvizsgáló fn (1)

Természettudós. *Irtózva kell olvasni, a' miket erről az állatról írnak az utazók és természetviszsgálók* (330*/199/3).

termeszt i (3)

1. Növényt műveléssel szaporít, ápol. *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt szelíd olaj fát* (413a/974). **2.** <Föld> táplál. *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek Mert az Anyaföld ~i* (413a/574).

termessz (413a/85).

termesztetni in (1)

Növényt műveléssel szaporítani, ápolni. *'S nem átallassz Egyiptomi lentsét is ~* (413a/239).

termesztés Ő: gabona~.

termet fn (13)

1. Az ember, állat testének nagysága és alakja. *Szépek! ... Termetetek deli, ortzátok kellemes, Szívetek érzékeny, és elmétek nemes* (330/2029). *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' ~én, Melly itt a' tüskék közt játszik* (397a/858). **2.** *Virgonc ~: eleven mozgású. Közép idejű ő, de a' virgontz ~ És friss elme benne vígasságra termett* (330/123).

~ek (267/211), ~ed (269/23), ~e (77/31, 401/23), ~ét (330/131), *Termetit* (397a/944), ~eket (330/571), ~ében (330/1391), ~éből (114/57), ~ére (185/113).

termetes mn (2)

Nagy, széles termetű, jól megtermett. *Hány száz válogatott, körmön fontt, ~ ifjak Vagynak az országban* (258/96). ~ (439/70).

termett in (12)

1. Olyan <növény, növényi termés>, amely vmilyen módon kifejlődött. *A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' ~ vennyigéknek Leveles boltjában sző* (397a/455).

2. <Vmire, vmely célra> különösen alkalmas, arra való. *Rózsamézzel harmatoznak Csókra ~ ajkaid* (321/8). *Azt a' nemes mozgást nem próbáljátok é, Melly tsupán a' hadra ~ Magyaroké?* (267/224).

~ (114/979, 257/176, 337/415, 413a/197, 693, 418/45, 433/6, 439/15, 454/887).

termetű mn (1)

Akinek <megnevezett> testalkata, alakja van. *Híment egy kellemes ~ fiatal, ... Felszólítván ... A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/371).

térmező fn (3)

Nagy kiterjedésű sík füves terület. *Zöldeljetek most óh kedves Térmezők és Ligetek! Árnyékos Erdők, és nedves Rétek, most zöldeljetek!* (397a/1162).

térmezején (396/16), ~kkel (397a/381).

terminatio (lat) (1)

Kifejezés, szó. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsűfolni azon Helységeket, melyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletső, délső, napnyúgotsó terminatio?* (330*/197/6).

termő mn/fn (11)

I. mn 1. Termést hozó, erre képes. *A ~ gyümöls fák majd hogy egy mást érik* (1/11). **2.** Termésben levő, keletkező. *Láttuk a' gazdag réteket, Azon ~ élelmeket Az igát vonzó barmoknak* (123/44). **3.** *Termő haza: ahol vmi terem. Media ~ hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg ártalmának* (413a/648).

~ (368*/30/1, 413a/151, 205, 661, 703, 716, 418/10).

II. fn Az a hely, ahol vmi keletkezik. *Nem hajt annyi hasznat gyomra a' hegyeknek, A' melly ~je a' drága ércz nemeknek* (212/40).

Ö: arany~, bors~..

termőföld fn (1)

Olyan föld, amelyen haszonnövényeket termesztene. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált* (200/47).

terólad *hsz*

A névmással jelölt személyről. *Felserkenek, de elsőbenn Nem ~ eszmélek* (208/20). *Te rólad* (441/20).

térő **Ö:** össze~, vissza~.

terra (lat)

Föld. *Sint Maecenates; feret Hungara Terra Marones:* Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat (42/cím).

térség *fn*

1. Szabad, rendszerint sík tér. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép ~re Halmoz sok száza asztagot* (357/47). **2.** Földrajzi helyet, ill. annak környékét magában foglaló terület. *Régi frígyedet is most azzal hálálja, Hogy a' szép Egyiptom' ~ét prédálja* (337/234). **3.** <Testen> kis terület. *Nyaka, 's mellye merő Elefánt tetemnek Tet-szének a' rajta álmélkodó szemnek. Gyönyörűségével kínálható ~ A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejrőség* (77/47). ~eit (231/266), ~en (341/2), ~énn (231/291), ~ére (453/25).

terül *i*

1. Szétterül. *Szép Virágszálotska Mind terülj alá* (263/18). **2.** <Illat> terjed. *Mit érzek! a' virágok Bimbójikon kinéznek, Habosan terül az illat* (373/183). *terül* (239/23), *terüle* (225/72, 239/30).

Ik: be~, el~, szét~.

terült **Ik:** be~, el~.

tessék *i*

1. <Udvarias felszólításként, biztatásként.> *A' két posta-házból mindjárt leszaladnak, Sőt egy kedves ~ rövid választ adnak* (239/144). **2.** <Beleegyezés, jóváhagyás kifejezésére.> *'S ekként kézfogójok itt létemben essék, Hogy megemlegessék. Mind rá mondják: Tessék* (330/478). ~ (308/44, 330/1138).

Ik: ki~.

test *fn*

1. Élőlénynek, különösen embernek sajátos megjelenési formája. *Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy étel után nagy a' ~' rengése* (330/470). *Lélektelen szép ~ és*

pengő zimbalom Hogy lettél tsak tzifra machina, sajnálom (61/19, 254/19). **2.** Holttest. *Kedves ~! Hát itt szemlélek A' holttak között* (299/1). *Sőt a' Bánát, a' mellyet a' Magyar 's Török ~ trágyázott* (201/68). **3.** Az emberi szervezet élettani folyamatainak összessége. *Másszor tikkadt és elalélt Testem új életre jött* (129/34). *Ez é a' mulatság? a' mellynek utánna A' ~ még eggy másik mulatást kívánna* (197/44). **4.** Az anyagnak a tér bizonyos részét betöltő egységes, összefüggő tömege. *Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le víg mátkája ölébe. És nagy ~e közöszülvén ennek a' nagy ~ével Minden termést és magzatot táplál friss erejével* (413a/866). **5.** Égitest. *Tudod e' világban minden nagy ~ forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33).

~ (213/37, 95, 259/618, 395/38, 453/138, 454/48, 70), *Test* (239/81), ~' (377/37, 428/190), *Test'* (231/330), ~ek (259/385), ~é (454/463), ~em (41/2, 77/201, 201/35, 212/96, 217/91, 443/73), *Testem* (222/101, 330/1573, 425/34, 427/56), ~ed (61/48, 127/44, 212/9), ~ed' (254/54), *Tested'* (395/32, 433/75), ~e (76/14, 77/301, 211/8, 216/60, 330*/200/3, 330/2046, 348/44, 368a/11), ~e' (330/888), ~ünk (77/292, 193/31, 267/140, 389/95), *Testünk* (77/96), ~ek (8/11, 454/473), *Testek* (267/140), ~ei (253/5), ~et (8/5, 77/202, 201/80, 204/23, 217/23, 418/83, 454/469, 626, 632, 647, 745), ~emet (210/96, 306/162, 454/706, 956), *Testemet* (299/103), ~ét (5/20, 77/33, 134/90, 209/80, 211/62, 216/68, 330/1510, 337/62, 447/90), *Testét* (77/242), ~ünket (213/90, 330/578), *Testünket* (389/41), ~eteket (70/4), ~eket (215/44), *Testeket* (8/10), ~nek (426/58), ~emnek (368*/24/13), ~ednek (67/31, 392/45), ~ének (330/1516, 337/350), ~ünknek (201/52, 454/609), ~be (215/149, 454/464), ~embe (306/22), *Testekbe'* (305/52), ~ekben (317/170), ~emben (259/541), ~én (77/298, 139/66, 111), ~énn (216/46), *Testinn* (28/20), ~ein (413a/490), ~emre (201/31, 454/595), ~edre (246/21), ~tel (195/58, 198/53), ~ekkel (454/395), ~emmel (61/51, 254/57), ~ünkkel (204/25, 217/25).

Ö: holt~, machina~, por~, lelkestől-testestől.

testál i

Hagyományoz. Másodszor ~ok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért (330/1543).

testamentom fn

Végrendelet. E' szókra sebérről tépvén a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' ~ot (330/1522) ~ (330/1575).

testi mn

1. Testhez tartozó, rá vonatkozó <dolog>. *Lobantsd meg elmémben világos fáklýadat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' ~ szemektől elrejtett dólógokat!* (225/38) **2.** Testet érintő <állapot>. *De elevensége nem tette hiúvá, 'S ~ gyenge volta vaddá, szomorúvá* (454/804). **3.** Testben érzékelhető <érzés, lelkiállapot>. *Hová, kik a' balgatagság sebes szeke-rénn futnak: A' ~ kívánságoknak kerekeinn eljutnak* (162/70). **4.** Testi világ: földi élet. *Ki megérdemlette e' ~ világban Hogy részt vegyen rangban, kintsben, boldogságban* (454/773).

~ (330*/173/4, 432*/206/4, 5), *Testi* (290/30), *Testieket* (238*/144/9).

testiség fn

A nemi élvezetek iránti erős hajlam. *Mert ez a ~ egy mulató helye, A' fő gyönyörűség sum-mája 's veleje* (239/7).

testőrző mn

1. *Testőrző sereg:* testőrség. *Az Architehton Académiából 1780. Eszt. A' M. ~ Udv. Seregben választatik életének XVIIIdik Eszt.* (445*/231/1).

testű mn

1. A jelzővel ellátott testtel rendelkező. *Ez míg egészséges kövér ~ vala, Az halálnak tsak egy nagy prédát hízlala* (204/29, 217/29). **2.** *Egyforma ~:* egyforma alakú. *A' kövér olaj bogyók is nem egy forma ~ek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, keserű gyümölsűek* (413a/608).

testvér fn

1. Egyazon szülők gyermekeinek egyike. *Hal-dokló számmal is szerentsédet kérem, Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem* (222/88). **2.** Vkiel, vmivel rokon, egyező, vmihez hasonló. *De kárpítja alól a' kék reménységnek*

(1) *A' ~ tsillagok mosolyogva égnek* (454/46). **3.** *Az álom ~e:* a halál. *És te a' szelíd Álomnak Áldott ~e, jövel! ... Hogy ama' hús nyoszolyá-ban Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/178). *Óh halál! te szelíd álomnak ~e, Mikor vetsz örök zárt szemem' fedelére?* (454/593, 201/33)

~ (58/10, 194/10, 257/34, 405/18), *Testvérem* (454/877), ~e (415/53, 432/110), *Testvére* (114/806), ~je (442*/221/3), *Testvérje* (415/44), ~t (453/244), ~ét (257/34), *Testvérit* (92/33, 166), *Testvéreteket* (162/101), ~emre (238/64), *Testvérjeokról* (405/28), *Testvérjihez* (32/26), *Testvéreddel* (442/16), *Testvérjével* (453/244).

testvérbáty fn

(1) Vkinek idősebb fiútestvére. *Tsak nem földön futó leve A' Plútó Testvér Bátya* (92/177).

testvéres mn

(1) *Testvéresen:* testvériesen, mint a testvérek. *Ti álmhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek, Míg összehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' fátyolkái, Testvéresen szendergenek: Küldjetek egy Képet elébe* (431/36).

testvéri mn

(1) Testvérek közötti viszonyra jellemző. *Megbottsáss, óh szeretetnek Húga! Ha gántsot vetett A' baráti Tiszteletnek A' ~ Szeretet* (438/4). ~ (453/233).

tesz i

(331) **1.** Cselekszik. *Néha még többet ~ a' nyomorúlt körül, Ha rajta egy másik nyomorúlt könyörül* (202/129). *Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni; 'S tudom, vitézim is mind így fognak tenni* (330/1456). *Távozz tőlem háládatlan! Távozz, ha vélem így tettél!* (324/2) **2.** Végrehajtja azt a cselekvést, amire a tárgy utal. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán ~ egy kérő nállam Complimentet* (330/760). *De látd a' szerelem gyakorta erőt vész, Ez tunyából vitézt, vitézből tunyát tész* (268/52). **3.** Okozza, hogy vki, vmi vmivé, vmilyenné váljon. *Mert kit barátta ~ a' bál' tántza 's bora, Az nem barát; hanem tsak pajtás 's tizmbora* (197/55). *A' kit tán Tolvaj-*

já a' tolvaj Világ tett, Mert gonosz Erkölttsel senki sem született (200/67). **4.** Előidéző, elkövet. Egy torkos pajtásod néha ~ több kárt Mint a' mennyit rabló ellenségéd árt (141/9). **5.** Eredményez. Mit ~ sűrű sóhajításom, Mellyet felszított már az Ég (443/165). **6.** Vhova helyez. Három szűz koszorút, három fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/854). Jön az álom, ... 's egy másik világba ~ minket, Hol sok ezer képpel elménk jádztódtattya (201/8, 14/8). Jer már ölely meg engem, 'S tedd számra gyenge szadat (186/35). **7.** Alkot. A' Sereg' derekát ez a' népség tette (330/1173). **8.** (Hangot) kiejt. Az u-t o-nak mondja, a-nak ~i az o-t (194/12, 58/12). **9.** (Szó) jelent. Etuis, frantzia szó, átallyában minden tokot ~, a' miben sok darab holmi tartatik (330*/149/7). **10.** Vmilyen állapotba, helyzetbe juttat. A' Természet majd az Értelemmel Böltsebbé ~ engemet (304/60, 435/60). És a' Liliom' havához Színed hasonlóvá tész (324/44). Még must korába is a' bor víggá tészten (199/69). **11.** Megbecsüli vkinek a korát. Ennek hajnalszín ortzájín Szemei meg állának A' Nagy Úrnak; ... Esztendeit nyílt színéből A' mint jól ki nézhette, Tanúlt hozzá vetéséből Tizenhat felé tette (231/130). **12.** Jól ~ vkivel, vmivel: jó tettet művel vele. Mert ki ~ jól tájékkodál? — Festetits, vagy senki se' (390/39). De van egy pártfogónk, ki sokkal jól teve (193/17). Óh remény! oh Szerelem! Tégyetek jól én velem! (443/248) ~ (92/282, 256/12, 267*/19/1, 306/103, 278, 308/17, 330/497, 660, 1128, 330*/150/3, 330*/173/1, 330*/181/1, 330*/185/1, 358/48, 400/67, 413/2, 61, 413a/55, 268, 380, 803, 418/87, 443/161, 454/508), Tész (330*/136/3), tész (41/9, 82/14), ~en (316/34, 330*/183/1), tészten (14/26, 27, 114/286, 990, 176/110, 199/74, 201/26, 27, 208/42, 209/100, 257/167, 259/302, 306/265, 313/65, 326/48, 330/539, 1913, 330*/147/2, 330*/177/4, 330*/199/14, 397a/191, 751, 413a/198, 922), Tészen (318/90), ~ek (330/1419, 454/297), Teszek (169/20), tészek (196/76, 259/547, 268/109, 309/29, 330/725, 1907, 380/74), ~el (288/37, 413a/40), tészel (321/23), Teszünk (114/477), ~nek (92/133, 330*/140/2, 330*/164/8, 330*/171/4), tésznek (397a/726, 453/201), tevé (301/7),

teve (12/20, 111/68, 114/127, 157/27, 209/83, 221/4, 239/224, 306/210, 307/10, 310/41, 317/21, 330/1306, 385/21), tevének (114/290, 225/30, 239/6, 330/117); tettem (57/5, 345/9), tet-tél (392/33, 454/642), tett (61/16, 92/46, 111/60, 145/22, 171/8, 182/8, 215/128, 233/36, 235/7, 254/16, 267*/18/2, 306/48, 314/21, 330/503, 592, 952, 1196, 1382, 1678, 1717, 337/170, 398/2, 413a/72, 428/76, 454/260, 537, 460/179), Tett (180/6, 418/87), tettünk (134/62, 336/19, 52, 447/62), tettetek (419/2, 454/983), tettek (26/5, 114/599, 239/28, 267/28, 288/82, 306/50, 314/44, 330/820, 948, 1428, 418*/173/1), tettenek (336/65, 413a/473), tenni fogok (306/309), fogok tenni (199/103), fog tenni (259/280, 313, 267/106, 108, 317/45); ~em (92/186, 330/1379, 418/5), ~ed (127/37, 358/10, 389/111), tészed (421/37), ~i (56/32, 114/50, 139/93, 192/55, 330/579, 330*/202/12, 413a/1, 220), tészí (195/49, 202/103, 238/112, 258/59, 330/1988, 330*/136/1, 377/9, 413a/103, 1125, 454/492), tészítek (259/334), ~ik (13/cím, 92/14, 210/12, 330/238, 432*/205/5, 454/135), tészik (111/88, 330/571), tevé (185/24), tevéd (337/98), tevé (330/716, 2036, 388/8), tettem (330/473), tetted (305/49, 342/25, 397a/1143), tette (114/155, 139/36, 188/48, 209/106, 222/37, 248/17, 330/2011, 341/27, 400/21, 405/3, 413a/1094, 450/15, 454/803), Tette (162/107, tették (213/46, 219/65, 225/24, 314/36, 330/482, 1250, 330*/156/9, 337/144, 331), Tették (246/22), tette volt (12/2), fogod tenni (337/168), fogják tenni (267/200). — tennék (139/81, 169/84, 97, 297/20), tennél (61/5, 330/1063), tenne (42/8, 169/129, 245/34, 309/60, 330/813, 331/23, 397a/1045, 454/273), tennénk (218/12), tennének (85/38, 197/38, 397a/535); Tennélek (273/27), tenné (12/25), tettem volna (342/19), tettem volna (268*/22/10), tette volna (330/772). — tegyek (202/118, 251/29, 374/30, 454/126), tégyek (181/5, 268/103, 295/26, 308/38, 459/2), tégy (277/5, 330/870, 870, 338/30, 443/174), Tégy (223/22, 259/395, 456/11), tegyél (202/134, 217/105), Tegyél (266/67), tegyen (179/3, 222/76, 231/50, 267/26, 431/42, 445/52), tégyen (12/21, 57/14, 188/115, 251/20, 309/74, 330/448, 1441, 1594, 337/236, 438/13, 454/661), Tégyen

(357/56), *tegyünk* (340/20), *tégyünk* (246/5, 454/533), *Tégyetek* (268/58), *tégyenek* (397a/846), *Tégyenek* (178/8); *tégyem* (368a/115), *tedd* (413a/235), *Tedd* (337/216), *tegye* (222/82, 306/258, 330/1209), *tégye* (188/50, 330/1898, 419/6, 445/46, 454/158), *Tégye* (336/74), *Tegyük* (330*/173/10), *tégyük* (454/737), *tegyétek* (397a/951, 413a/561), *tegyék* (288/78, 433/75).

Ik: *be~*, *el~*, *fel~*, *félre~*, *hozzá~*, *ki~*, *le~*, *meg~*, *rá~*, *tönkre~*.

tészta **fn** (4)

1. Lisztből egyéb anyagok hozzáadásával készült pépes massa. *Nézz meg jól, kezem mint jár, A' ~t mint forgatom* (169/14). **2.** Tésztából süített v. főzött étel. *Kráfli, magyarul fánk, és Olasz ~* (330*/160/1). *~nak* (330*/144/1), *~ra* (169/36).

Tesztilis **fn** (1)

Személynév. *Testilus* személynév volt a rómaiaknál. Talán ennek mintájára alkotta a költő ezt a tréfás nevet, a *testis* ugyanis 'tanú'-t és 'heré'-t is jelent. *E' szókra ~ felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját* (330/1225).

tét **Ö:** *jó~*.

tétel **Ö:** *dolog~*, *elég~*, *fel~*, *fogadás~*, *jó~*, *jóvá~*, *ki~*.

tetem **fn** (24)

1. *Vkinek a ~e:* vkinek a holtteste, haló porai. *Éljetek! jaj! elég, nem érzem szívemet, Vigyétek a' sirba hideg ~imet* (212/146). *Sőt bár hült ~ét zokogva öleli, Hogy valaha olyan lenne, nem képzei?* (209/19) **2.** *Élő emberi* test, testrész. *Már látom reszketeg fogja el ~ét, Már vasvilla-módra hányja a' két szemét* (330/729). *Vállá, mellye, tzombja, 's minden ~ei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei* (330/267). **3.** *Csont. Ne is rettenjél meg, óh nemes Nemzetem! Nagy még benned a' szív, és erős a' ~* (267/128). *Szóljal syrom felett csak egy fél szózatot: Akkor is szikráji a' hév Szeretnek Fagyos ~im közt egybe lángot vetnek* (421/48, 127/48). *~* (268/41), *~ek* (26/23, 28/14, 215/33), *Tetemek* (299/90), *~ei* (5/15, 77/224, 214/20), *~eim* (129/9, 425/10), *~im'* (381/10), *~id'* (395/34), *~i* (210/62), *~ét* (330/600, 1402), *~it*

(327/13), *teteminek* (428/4).

Ö: *elefánt~*.

tétemény **Ö:** *jó~*.

tetemes **mn** (2)

1. Nagy, megerőltető. *Nem is lett volna embe-re illy ~ szakmánynak* (413/884). **2.** *Tetemes hír:* világra szóló, az egész világon ismert hír. *Él is az ő ~ hírek még sírjok után is, Él a' népek előtt, neveket kíséri ditsőség* (259/632).

tetemmaradvány **fn** (1)

Csontmaradvány. *E' gazban fejejlő ~ok, E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik* (306/59).

tetet **i** (8)

Tetet, okozza v. elrendeli, hogy vmit tegyenek. *Ezt jól észbe vévén Carnevál, ezennel Hellyére téteti a' Könyvet Himennel* (330/446). *Egy Paraditsomot magának így ~ Minden Nemzet 's abból ki zár más Nemzetet* (190/83).

tétetnek (330/1980), *tétete* (390/8), *tétetett* (210/63, 454/910); *téteti* (418/9). — *tétetnénk* (259/502).

Ik: *fel~*.

tétetik **i** (2)

Okozza, hogy vki vmivé v. vmilyenné váljék. *Az 1975dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns Seregének Főkapitányjává v. Obersterévé ~* (445*/232/2). *~* (368*/24/4).

tetetni **in** (2)

Helyeztetni. *És ha semmi érdemem Nem fog fejemre zöld babért ~ Semmi sem!* (288/114) *tétetni* (217/147).

tetettvén **Ik:** *meg~*.

tetéz **i** (13)

1. Elhalmoz, bőségesen ellát. *Kis Méhek! Szálljatok Lillára! Az ő szép szájára Vénus sokat ~ett* (a nektárból) (274/12, 135/48). **2.** Növel, fokoz, gyarapít. *A' kemény hadnak kialudt kanótzá; Múlik a' jajszó, 's örömmünkét áldott Béke ~i* (287/12). *De mivel több vétket ~tek vétkekre, Itt az idő hogy már hozd őket eszekre* (377/95).

~nek (288/82), *~tél* (306/306); *~em* (64/8), *~ed* (445/63), *~ik* (418/112), *~te* (267*/18/2).

— *~zél* (183/17, 285/45), *Tetézzen* (215/132).

Ik: *meg~*.

tetézett in (2)

1. Nagyon sok. *És mivel ~ érdemeit látta, Honnjábann a' Tisza partján túl imádtá* (235/15). 2. Csordultig töltött. *Végre egy ~ Tálba lépes mézet Küldé egy jó Nints-neve* (135/13).

tetézhet Ik: *meg~*.

tetézni in (1)

Növelni. *Házi virtussal szereted ~ Nyertt dítsőséged!* (454/869)

Ik: *meg~*.

tetéző Ik: *meg~*.

Tétis l. Thetis

tétovázik i (2)

1. (Személy) ide-oda jár, ingadozik. *'S tsinál elevenen járó tsont vázakat, A' mellyek a' földön addig tétováznak, Míg nem eggyenként a' sirba botorkáznak* (215/83). 2. (Ösvény) tekervényesen halad. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhattott: Mint a' mennyi összekevertt tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/74).

tető fn (35)

1. Vminek az a része, amely felülről lezárja, borítja. *Tsak bajnoki sírkő volt roskadt teteje, 'S egy Vitéz' testének koronátlan feje* (337/349). 2. Háztető. *A' Nap szálltával a' bagolly nem huhol a' ~kőn* (413a/409). 3. Vminek a legfelső része. *Zöld ~k' lakosi! zengő Hanggal énekeljete* (397a/741). *A' Nap a' magos ~k között hintaját már fel tolá* (161/15). *Párás hegyek, hadd juthassak Kies ~tők felé!* (397a/16) 4. A víz teteje: a víz felszíne. *Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/253).

tetejét (231/58, 413a/988), *~tőknek* (25/19, 190/39), *tetejébe* (91/10), *tetejibe'* (397a/752), *~n* (306/2, 371/17), *~kőn* (327/47), *tetején* (4/5, 169/76, 172/15, 200/5, 237/17, 23, 43, 239/31, 379/16, 440/8), *Tetején* (412/12), *tetejénn* (42/1), *Tetejénn* (175/12), *Tetőre* (238/91), *tetejére* (55/13, 83/10, 191/13, 239/28), *~kre* (297/43), *tetejéről* (397a/577).

Ik: *domb~, fá~, ház~, hegy~*.

tetőled hsz (12)

1. A névmással jelölt személytől számítva. *Távol vagyok te tőled* (296/1, 4). 2. A névmással jelölt személytől v. dologtól származik, ered. *Te tőled van minden jószág, ... Természet' Attya 's Ura* (397a/853). *Óh, áldott Természet! Óh tsak te vagy nékem Az a' te tőled nyert birtokom 's Vidékem, Mellynek én örökös földes Ura lettem, Mihelyt te általad embernek születtem* (200/86).

~ (428/29), *te tőled* (295/41, 296/9, 454/330, 460/101), *Te tőled* (199/76, 201/38, 377/52).

tetszeni in (1)

Vki ízlésének megfelelni. *Coquette, ~ kívánó, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma: 's a' t.* (330*/183/3).

tetszés fn (7)

1. Vminek helyeslése. *De szűnjék bánatod: e' siralmas eset Mert a' bölts Istennek tettzéséből esett* (210/98). 2. Ízlés. *Egy helyhez nem kötelezem Én gyönyörködésemet; 'S így magam le nem vetkezem Szabados ~emet* (205/44). 3. Vki szabad ~ére: vki rendelkezésére. *Elsőben az Urak szabad tettzésüinkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre* (330/1143). 4. Tetszés szerint: ahogyan vki jónak látja. *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak És tettzésem szerint magokat intézték Mert pézemért szavam mint törvényt úgy nézték* (5/25).

tettzésem (16/44), *~ét* (368*/24/7), *tettzésére* (231/437).

Ik: *fel~*.

tetszetes mn (2)

Tetszetős, tetszést keltő. *E' szókra a' felhő őket bétéríté, Tetszetes ifjakká tevő, 's meg-szépíté* (330/2036).

~ (330/1883).

tetszik i (36)

1. Vki ízlésének, felfogásának megfelel, kellemes hatással van. *Nékem nints semmim, melly a' szemnek És érzésnek tessék nagyon* (379/90). *Mit ér a' szép gyümöts maga, Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/111) — *A' tiszta Természet met-szé be Áldott kezével e' szabad Törvényt az*

emberek' szívébe, Hogy a' mi ~, az szabad (247/40). Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni: Ha úgy ~ azt szívesen Meg is fogom mutatni (169/23). **2.** <Dolog, jelenség> bizonytalanul láthatóvá válik. Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik (85/23). **3.** Vmilyennek látszik, tűnik. Úgy ~, hogy mindjárt meg öl a' Gyötrelem (176/40). Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagyok Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak (454/809). **4.** (Főnévi igenévvel a magázás helyettesítésére.) Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet enni és inni (314/49).

~ (114/175, 460, 597, 143/4, 176/65, 197/23, 208/45, 259/615, 289/35, 327/37, 330/379, 397a/767, 815, 1159, 401/22), Tetszik (327/23), tettzik (111/23, 453/5), Tettzik (92/312), Tetszenek (77/230), tették (210/73), Tetszének (77/46), tetszett (176/60, 330/1859), tetztett (135/23, 209/97), Tettettek (231/139). — Tetszenék (307/44).

Ik: fel~, ki~, meg~.

tetszés fn

(1) Szépség. Sárgán sem múlt el ~e Sárgán is ékes róza volt: De élte' lángja fogytig ége És elnyel e' néma bolt (388/9).

tetsző mn

(3) **1.** Szép. Mivel ezeket is a' leg tettőbb korba Ez a' nagy ellenség fekteti a' porba (215/37). **2.** Vki ízlésének megfelelő. És Ha a' Com-mendáns nem ~nn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele (238/31). tettő (209/108).

Ik: ki~.

tetszvé in

(2) Vki ízlésének megfelelő. Jám-bor maga viselése Tetzvén Európának, Nézd, be nyájas a nézése Így száll egy Hofdámának (231/212). Tetszvé in (185/159).

tett¹ mn

(14) **1.** Vhol, vhogyan végzett, csinált. Hát mikor mély sóhajtása, 's Bádgyadt hangon ~ szó-lása Ébredt fülembe hatott? Édes ájulás lepett el (134/56, 447/56). **2.** Tett fogadás: fogada-lom. Térj vissza, ne szegd meg már ~ fogadá-

sod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz bé adá-sod (57/11).

~ (157/3, 159/18, 170/34, 188/97, 217/66, 233/3, 267/26, 330/1557, 330*/156/8, 413a/679), Tett (307/40).

Ik: fel~, ki~, le~.

tett² fn

(18)

1. Véghezvitt cselekvés, cselekedet. Örökre élnek az Históriába', E' fényes ~ek egy sum-mába (257/169). Ámor mosolyogva nézi Vitéz ~em, Győzedelmi nótát danolván mellettem (238/83). **2.** Elvégzendő, végrehajtandó cselekedet. Hajh kelj ki, kelj ki hát vitéz nemzetség! ... Törvényedért, Királyodért, Vezessenek nagy ~eid Nagy őseid' Nyomába (259/81).

~ei (450/10), Tetteket (259/634), Tetteik (259/357), ~edet (397a/902), ~eidet (253/69), ~ét (428/13), ~eteket (267/240), ~eit (185/182, 216/17, 259/215, 267*/13/10, 306/54, 442*/221/2), ~it (267/61), ~eikről (418*/176/4).

Ö: hadi~, jó~.

tettet i

(1)

Szinlel. Az Üress agy megvét mindent, ha nevetet Komoj elmékedést és mély leket ~ (382/14).

tettetés fn

(2)

Szinlelés. Nints ~, sem tsalfaság szavadba', Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai (305/62).

Tettetésnek (454/863).

tettetni in

(2)

Szinlelni. Holtig fog szeretni A' ki még ~ Nem tud szívességet (272/9).

Tettetni (453/236).

tettető mn

(1)

Szinlelő. Ne felelj rá pajtás! asszonyi pana-szok; Tudod, az asszonyok ~k, ravaszok (268/74).

tetü **Ö:** vak~.

teutánad hsz

(1)

A névmással jelölt személyt követően. A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad. Magam is így fogok te utánad tenni (199/103).

téve **Ik:** fel~, ki~.

téved **Ik:** el~.

tévedt **Ik:** el~, meg~.

teveled **hsz** (4)
A névmással jelölt személlyel. *Légy jó! Ím kezet fog az ember te veled* (199/78).
te veled (143/22, 453/263), *tevéled* (422/1).

tévelyedés **Ik:** *el~*.

tévelyedik **Ik:** *el~*.

tévelyeg **i** (2)
Ide-oda bolyong. *Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/261).

tévelygessz (162/52).

Ik: *széjjel~*.

tévelygés **fn** (1)
Téves elképzelés, felfogás. *Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok Mikor e titeket, éltetek folytába Hurczolt a' ~ vak Labyrinthjába* (453/52).

tévelygő **in** (3)
Ide-oda csapongó. *De megúnván böltselkedni Tévelygő Gondolattal; Elindúlt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/22).

Tévelygő (134/32, 447/32).

tévelygős **mn** (1)
Útvesztős, bonyolult. *Nem volt a' Labirint olly ~ régen, ... Mint a' mennyi összekevertt tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/69).

tévén **in** (11)
1. Csinálva. *Zengjete Ligetek Mély tiszteletet ~ érdemének* (225/27). 2. Vhova helyezve. *Kezemet ~ szívére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel szaladt* (134/100, 447/100). 3. Változtatva. *A' sárga félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt széjjel, Szörnyebbekké ~ e' nappali éjjel* (202/32). 4. Okozva, előidézve. *De nem ~ a' tűz semmi veszedelmet, Szüntetvén a' Bál is a' lármát, félelmet* (330/1645).

~ (149/4, 225/84, 233/59, 237/47, 330/1650, 1788).

Ik: *bele~, el~, le~, meg~*.

tevepúp **fn** (1)
A teve hátán természetes kidudorodás. *Sőt ajtatatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülvén* (96/12).

tevő **in** (2)
Csináló. *A' választást ~ szemeket ő tőle El veszi 's így formál vad tsudát belőle* (213/15).
~ (413a/269).

Ö: *gonosz~, igazság~, jó~, jól~, jót~, mitévő.*

Thais **l. Táis**

Thales **fn** (1)
Személynév. (A 7 görög bölcsek egyike.) *Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy verembe* (346/1).

Thalia **fn** (6)
Személynév. (A színészet műzsája, az ógörög mitológiában, Csokonainál a költészetet is jelenti.) *Ki a' maga Hazájának egy nagy érdemű fia, Kit tisztelnek Calliope, Uránia 's ~ (111/98). Im Tháliának gyenge Lantját, Bár szeretik koszorús Leányink, E' rozmaringok' zöldje alá teszem* (418/3).

Thália (330/2025, 2026), *~nak* (111/39), *Tháliának* (396/3).

tházusi **mn** (1)
Thasuson termő. (Thasus szőlőtermő sziget Thracia partjainál.) *Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek Ezek kövér, azok pedig ritkás földbe kedvesek* (413a/614).

Thémis **fn** (1)
Személynév. (Az igazság és a törvény istennője.) *Gróf Zichy't, Gróf Károly't A' ~ Apostolit Látja Pallásunk* (188/135).

Theologia **l. teológia**

Theologus **l. teológus**

Thetis **fn** (8)
1. Személynév. (A vizek istennője az ókori görög mitológiában.) *Semmi! Külömben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám* (219/90). *Óh tiszteld minden haboddal Balatonnak Thétise!* (390/38) 2. *Thetis* **fia:** Achilles. (Thetis istennő fia volt a monda szerint Achilles.) *A' Nyugtató Szkirusznak édes Ölébe már Kedvére lankasztotta Amor Tetis' Fiját Rabszíjjainn* (170/3).
~ (231/302), *Thétis* (413a/38), *Téthis* (413/42), *Tétis* (432/78), *~nek* (413a/406).

Thisbe **fn** (20)
Személynév. *Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából* (77/

cím). *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezdé bátorodni* (77/149).

~ (45/cím, 77/162, 166, 183, 205, 271), *Thisbé* (77/37, 87, 231), *~m* (77/191, 209), *~d* (45/11), *~met* (77/190), *~nek* (77/267, 275), *~n* (77/39), *Thisbével* (77/22), *~vel* (77/111).

Thule fn (2)

Helynév. <Thyle, mesés sziget a föld északi határán.> *Maga a' leg végsőbb ~ uralja Isten-séged, és Thétis minden hajjain Vőnek vásárol téged* (413a/37, 413/41).

thumim fn (1)

Drágakő. *Méltóságos mellyén az Urim Thumimmal Tündöklött két lángot vetett Kerubimmal* (225/57).

thysusbot fn (1)

Szőlőszárral körülfont karó. *Hátul egy ~okkal Béültetett szőlőhegy* (397a/159).

t. i. l. tudniillik

ti nm (228)

1. A beszélő szempontjából azok a személyek, esetleg személynek tekintett állatok, dolgok, akikhez tegező szavait intézi. *Tudom ~ is, a' kik versem' olvassatok, E' szókra tsördíteni kezditek szablyátok* (267/123). *Jertek füleimbe ~ édes Concertek Mártsátok örömbé szomorú lelkemet* (4/16). *Ah, ~ borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász színt ecsetemre venni* (287/37). *Tik, nemes Ifjak, Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára* (258/104). *Buzdítlak ~teket a' hartzra, tsatára* (267/38). *Utóink áldnak ~kteket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak sírotra* (259/138). **2.** (Birtokos jelzőként a -tok, -tek, -tők személyragos birtokszó előtt:) a hozzátok tartozó, az állatok mondott. *A' ~ szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle* (313/1). *A' ~ Atyáitokat Béts és Európa betsüli* (259/639).

tibennetek hsz (4)

1. A szóban forgó személyek által. *Úgy legyen intézve ifjú életetek, Hogy mi meg holt Szülék éljünk ti bennetek* (210/120). **2.** A szóban forgó dolgok között. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnyékában pihenni* (110/6).

Ti bennetek (397a/1188), *Ti bennetek* (259/42).

Tiberis fn (1)

Itt személynév. *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és ~, tekints ránk* (413a/505).

tibi l. tu

Tibur fn (3)

Helynév. <Ókori nyaralóhely az Anio vízesései mellett. Ma Tivoli.> *Tusculanum 's ~ szülik a' Lelkeket* (245/17).

~' (328/10), *Tiburom* (432/49).

tiéd nm (15)

Egyes szám 2. személyű birtokos névmás.

I. mn-i Hozzád tartozik, a te tulajdonod(ban van). *Tiéd volt ez a' föld, ~ volt egészen* (200/41). *Az én hív Susánnám, kedves Jónathánom, Légyenek Tiéid, már csak ezt kívánom* (217/112).

~ (16/38, 200/45, 205/38, 306/240), *Tiéd* (217/96, 235/13, 306/241, 245).

II. fn-i **1.** A dolog, ami hozzád tartozik. *Szívem kebeledben fog gyűladni, A' ~nek az enyimben kell maradni* (423/44, 184/44).

~et (278/30), *tiedtől* (174/10).

tiértetek hsz (1)

A névmással jelölt személyekért. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti érettetek van ez* (397a/94).

tiétek hsz (7)

Többes szám 2. személyű birtokos névmás. Hozzátok tartozik, a ti tulajdonotok(ban van). *Sorsom keserűség, 's ~ köz velle. Az én fáj-dalmamból ti is részt vehettek* (330/936).

~ (135/51, 241/20, 274/15, 18, 454/236), *tietek* (135/54).

Tifoeus fn (1)

Személynév. <Typhoeus, Tartarus és Tellus fia, akit Jupiter legyőzött, mikor a gigászok felláztak ellene.> *A' Föld iszonyú magzati tőlle ekkor születtek: Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen ~* (413a/286).

tigris fn (9)

Nagy testű, fekete csíkos bundájú macskaféle ragadozó. *Dúl, ront mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajattya* (216/42).

~ek (313/86, 453/2), *Tigrisek* (454/189), ~eket (313*/100/2), *Tigriseket* (413a/674), ~nek (219/40), ~eken (327/31), ~ektől (409/13).

Tigris fn

(1)

Folyónév. *Száz verselők danolnak, Kiknek szavára zengnek Az Ispaháni tornyok, A' Tigris és az Indus* (373/132).

tigrisi mn

(1)

Tigrisre emlékeztető. *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzessen Ördögi ábrázattya nutat vad ~ képet* (36/2).

tigrisszív fn

(2)

Tigrisszívhez, tigrisszívbe illő: kegyetlen. Vajha az ég vagy olly angyali szemeket, Vagy olly tigris-szívhez illő érzéseket Beléd, kedves Kínzóm! Ne teremtet volna (380/54, 196/56).

Tihany fn

(6)

Helynév. *Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül* (304/1, 435/1).

Tihan (111/4, 32), ~' (330/32), *Tihannak* (418/11).

tihanyi mn

(1)

A Tihanyban hallható. *A' Tihanyi Ekhóhoz* (435/cím).

tíhozzátok hsz

(1)

A névmással jelölt személyekhez. *Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok* (259/145).

tikkad Ik: el~.**tikkadt mn**

(3)

1. Fáradtságtól, szomjúságtól legyengült. *Másszor ~ és el alélt Testem új életre jött, Ha e' híves forrással élt* (129/33). 2. Kiszáradt. *Vagy a ~ Szericanak Át futtya térségeit, Viszi a' Tenger színére* (231/265). ~ (413a/895).

Ik: el~.

tikkaszt i

(1)

Kiszárit. *'S midőn az elégett mező ~ja a' fűveket* (413a/120).

Ik: el~.

tikkasztó mn

(1)

Tikkadtá tevő. *Tikkasztó kanikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/39).

tikmony fn

(1)

Tyúktójas. *Mikor egyebet nem tudok rágni a'*

híg tik monynál, Tsudálkozom, hogy én vénebb vagyok már az Asszony nál (310/61).

tilalmas mn

(1)

Tilalmas korlát: védett területet körülvevő korlát. Az erdők ~ Korlát közt állanak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak (200/71).

tilalom fn

(2)

1. Tiltó rendelkezés. *A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára* (200/54). 2. Tiltás. *A' Szerelem' tilalma* (385/cím).

tilinkó fn

(1)

Fából faragott hangképző nyílások nélküli hosszú síp. *Fújja trillás tillinkóját* (397a/653).

tilos mn

(1)

Amit nem szabad tenni. *De a' mit a' külső füleknek Nem lehet most nekem előtrombitálni Szent Titok! mellyeket ~ profánálni* (330/1074).

tílt i

(2)

1. Tilosnak nyilvánít vmit. *Mit tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszitt már az Ég, Ha kebledben nyugovásom' Az óltár is ~ja még?* (443/164) 2. *Tíltja a szeleket: beszünteti. Az Úr a' ki ... Tíltja a' szeleket, mellyek ki rontanak Helyekből 's halomnyi habokat hajtának* (74/13).

Ik: el~, ki~.

tíltani Ik: meg~.**tíltó Ik: meg~.****tíltott mn**

(1)

Tilos, nem ildomos. *Tíltott helyeken hordozza Mindenlátó szemeit* (231/421).

Ik: meg~.

Timon fn

(1)

Személynév. (Az embergyűlölő Timon anekdotikus alakja az antik irodalomnak.) *Azt beszélle ~ hogy ő mind egy eránt Gyűlöl minden embert* (62/1).

tindarusi mn

(1)

Tindarusban látható. (Talán az észak-szicíliai kikötőváros, Tyndarus jelzőfőnyeire vonatkozik.) *Maga Vezetőid lesznek magok A' Tindarusi Tsillagok* (177/24).

tinéktek hsz

(15)

1. A névmással jelzett személyeknek szánya,

az ő számukra. *Hév kívánságokat az ég meghallgatta, Az óhajtott áldást ~ megadta* (259/400). *Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők végezének, Jelentsem meg ~* (114/419). **2.** A jelzett személyek szempontjából. *Boldog esztendő legyen ez Tinéktek, A' kiket szívből szeretek* (287/61). *Örül ~ a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel* (259/39). ~ (176/25, 185/102, 184, 214/82, 217/119, 258/76, 259/657, 658, 267/239, 454/841), *ti néktek* (454/215).

tinó fn (9)

Fiatál ökör. *Mert lám a' Papnakis kövér a' ~ja, Ha temető kertben van a' kaszállója* (201/65). *Be kell fogni a Tinókat* (413a/222). ~ (413a/383), *Tinók* (413a/919), ~d (413a/16), *Tinód* (413/18), ~nak (76/7), *Tinót* (413a/291), ~it (413a/1073).

tipeg i (2)

Apró léptekkel táncol. *Felszedi a' széktől elpetyhüdt tetemét, Ürög-forog, ~, lóbálja a' kóztot* (330/601). ~ (330/496).

Ik: be~, le~.

tipeg-topog i (1)

Lassú léptekkel táncol. *Végezvé a' Lengyelt, Stájerén forognak, A' Szála közepén tipegnek, topognak* (330/546).

tipográfus fn (2)

Nyomdász. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41). *Typographusokkal* (314/17).

tipor i (2)

Pusztít. *Második emberkort ~ a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát* (327/1).

Tipor (397a/197).

Ik: le~, össze~.

tiporni in (1)

Porba ~: elpusztítani. *Nézzed az én bennem bízó fejedelmi személyem', Mellyet az ellenség porba ~ akar* (259/464).

tiport Ik: le~.

tippenés fn (1)

Tipegő lépés. *Mankót fog, és megolvassa Minden ~eit* (392/68).

tirajtatok hsz (1)

A névmással jelölt személyeken, dolgokon. *Óh ha az én nedves pillám' Könnyeit ti rajtatok Törlené le az én Lillám, Kit mindennap siratok!* (397a/518)

tirann ~ tirannus fn (9)

1. Zsarnok. *Eldülnek Babilon' tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok* (338/38). *Nem adom nékem, ah nem Te tirann, ezt a szívet* (460/127). **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ zsarnoki. *Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' szokásnak meghódolt* (435/38). *tyrann* (460/125), *Tirann* (12/8), *tirannus* (185/175), *tirannust* (337/249), *Tirannustokra* (257/111), *Tirannusért* (159/7).

tireátok hsz (4)

1. A névmással jelölt személyekre. *Mondjátok meg, hogy ti reátok tsorgának Könny hullatásai sok édes Anyának!* (210/23) **2.** A névmással jelölt személyekhez, dolgokhoz. *Egek! Óh egyedül ti reátok Kérést panaszolva bocsátok* (175/17, 412/17). *ti reátok* (212/101).

Tirhénium fn (1)

Víznev. ⟨Tyrrhénium, a Tirrén-tenger.⟩ *Hol harsog Julius vize vervénn a' Tengert vissza, 'S Hol a' ~ özönét Arvernus torka iszsa* (413a/687).

Tirol fn (1)

Helynév. *Mert h'a' Frantz ~ba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne* (257/127).

tirolisi fn (5)

Tirolba való személy. *Egy Tirolisi. — A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is bénymúlt* (257/117).

Tirolisi (257/209, 213, 221, 229).

tirrhéni mn (1)

Tirrhéni-tengeri. *'S magok a' bájoló Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent éneklenek* (306/297).

Tirtéus fn (2)

Személynév. *És bátor lélekkel ment ellenségre A' sánta ~' sánta verseire* (267/22). *Az Athenebéliek pedig tsúfságból egy Tyrtæus nevű sánta Poétát küldöttek nékiek* (267*/12/3).

tirusi mn

(2) Tyrus, föníciai kereskedővárosban készült. *En mint győző 's tiündökölvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit hajtok a' pataknál a' porba* (413a/1122). *Tirusi* (77/230).

Tirzis fn

(5) Személynév. *Te jöjj most, gyenge szellet! 'S lengvén hajfűrtje mellett, Sűgd néki ezt; hogy ~e Végsőt lehellett* (441/13). ~ (441/cím), *Tirzis* (174/cím, 16), *Tirzishez* (174/8).

tislércéh fn

(1) Asztaloscéh. *Ihon a' Tislér czéh hijába fárad, Mivel a' sok bőltő mind nyakán marada* (330/1803).

Tisza fn

(14) Folyónév. *Már a' ~ is sajnálja Belé hullott könnyemet* (428/153). ~ (233/33, 235/16, 237/134, 267/247, 330*/144/2, 357/42, 368*/31/2, 439*/219/1), ~' (220/52, 338/15), ~nak (259/40, 357/33, 414/11).

tisza fn

(1) Tiszafa. *Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő* (413a/789).

tiszafa fn

(1) Hosszú életű fenyőfélének rendkívül szívós, kemény, tartós vörösbarna fája. *A' Tiszafát Ituréli kézijaknak görbitik* (413a/1001).

Tiszafüred fn

(1) Helynév. *T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, aranyarkanytyús Vitéz, több Vármegyé' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/11).

Tiszahát fn

(1) Helynév. *De minthogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/70).

tiszaháti mn

(1) Tiszaháton levő. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).

tiszai mn

(1) Tisza menti. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/3).

Tiszaszakadék fn

(1) Helynév. *⟨A Hortobágy folyó a Tisza kiönté-*

seiből táplálkozott. A kiöntés helyére utalhat a név.⟩ A' Hortobágy' pusztáján, mely az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tiszaszakadéknak környékén esik (330*/171/2).

tiszt fn

(8)

1. Hivatali hatáskör, munkakör. *Ki mérészli meg sérteni most királyi ~emet* (314/29). *Urak! Asszonyóságok! tudjátok ~emet, A' mely most közzétek vezérlett engemet* (330/407). 2. *⟨Katonaságnál⟩ a parancsnoki állomány tagja. Vitéz Hadi Tisztek, a' kik a' tsatának Tüzén éltek, 's haltok Királynak, Hazának* (454/977). 3. Hivatali rangot viselő személy. *Kapos, hol másként is igazságot tenni, A' Megye' Tisztjei össze szoktak menni* (330/50). 4. *⟨Sakkban⟩ bármelyik figura a gyalogon kívül. Springer, német szó, magyarul ugrás, egyik ~ a' Sakk játékban* (330*/154/5). ~ (257/233), ~em (454/833), ~ébe (313/16).

Ö: fő~.

tisza mn/hsz

(73)

I. mn 1. *Ami(be)n nincs szenny. Tisza kis Tsermellyetske, ... meg ne valld, vized illy nagy Vízzé mi szem tévé* (157/23). *Mint egy megért boróka, Mely ~ hóra hullott; ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/2). 2. *Idegen anyagtól mentes ⟨anyag⟩. En hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a liliumot ~ muselinbe* (330/1926). 3. *Zavaró, elhomályosító tényezőktől mentes. A' ~ Nap megtekinté A' szelid patakokat* (397a/69). 4. *Megértésre, világos felfogásra képes. Mély tudományú, ~ eszü valál* (395/30). 5. *Bonyoldalmaktól mentes, szabályos, rendezett. A' ~ boldogság maga Felkent fejemre ült* (278/9). *A' félelem 's bú a' vad únalommal Tsatáznak ott a' ~ nyugalommal* (305/30). 6. *Erkölcseleg feddhetetlen. Nemes, ~ 's bátor még a' ti szívetek: Ah élnek ditsóült Őseink bennetek* (259/95). *Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga, Nyúgodj-le, ~ Szűz!* (230/12, 16) 7. *Öszinte. Nem tizfra, de szíves a' mi tisztelésünk, Tsak ~ lélekből mondjuk, úgy nem késünk* (340/32). *A' ~ szívet megvetette, Ki ötet olly forrón szerette, 'S reám méltatlan ő* (391/34). 8. *Üres, csupas. Kiszakaszt Egy ~ levelet, kétfelé hajtja azt: A' gyászos íráshoz készül keseregve* (330/1526). 9. *Tisza köz: tisztás. Amott egy Nyárfa' híve-*

sében *A' fűzfa közt Találni a' sziget' mentében Egy ~ Közt* (294/4). **10.** *Tiszta bor:* vízmentes bor. *'S most már azért van modja ~ bort inni* (356/20).

~ (28/18, 77/39, 53, 110/1, 124/10, 162/92, 169/75, 185/148, 247/37, 249/65, 268*/24/1, 295/31, 305/12, 348/3, 370/12, 371/22, 379/107, 386/16, 395/29, 397a/476, 957, 1103, 400/98, 413a/401, 403, 431, 633, 728, 432/109, 440/13, 445/57, 450/28, 453/241, 454/124, 426, 727, 969, 460/8, 16), *Tiszta* (77/92, 198/63, 263/22, 287/23, 321/16, 357/74, 374/16, 413a/463, 443/43, 449/2, 454/942, 456/24); *Tisztább* (169/123, 452/13), *Tisztábbak* (297/51); *leg-tisztább* (267*/19/9), *Legtisztább* (337/277), *Leg Tisztább* (176/52).

II. hsz Teljesen, egészen. *Csendes Este! már alusznak Mások édesen, Vagy szerelmességbe' úsznak Tiszta csendesen* (374/28).

Ö: szűz~.

tisztán hat. ragos mn

(10)

1. *Tiszta állapotban. Folyástokat ~ tsergedeztessétek: Epedt vágyódással lihegek felétek* (219/85). **2.** *Erkölcsei tekintetben kifogástalanul. 'S akkor e' gyönyörűséggel Húnyom bé bús szememet; Hogy ~ 's örök hűséggel Zárom sírba szívemet* (443/187). **3.** *Homály nélkül. Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség* (330/513). *E ~ tündöklő -- reggelének Szájamból buzog ki ijj tisztelő ének* (74/1). **4.** *Valóságnak megfelelően. De hát álmodhatik olly ~ valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa ki?* (237/3) **5.** *Világosan. Egy része ~ tsillámlik, Másutt fátyol fogja bé* (397a/161). ~ (219/80, 313/75), *Tisztán* (305/71, 413a/437).

tisztaság fn

(1)

Erényesség. A' Tolvaj Isten: vagy Az a Crimen Raptus, melly szerént ama ~ban és ártatlanságban gyönyörködő Mennyei Felség (231*/123/1).

tisztaszívűség fn

(1)

Becsületesség. E' koronát, mellyet a' háladás keze A' ~ gyöngyével himeze Vedd el (68/23).

tisztázott Ik: ki~.

tisztbéli mn

(1)

Egy szervezetbe tartozó. *Ti pedig Társatok' Tisztbéli Társai, Tekéntetes, nemes Tanács*

bölts Tagjai! ... Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájakok erántam mutatott (217/133).

tisztel i

(68)

1. *Nagya becsül. Ő az, kit a' Király betsül, 's Hazánk ~* (306/252). *Miolta kellemit velem Éreztetétek; ~em, És imádom azolta* (447/140). **2.** *Vmiként, vminek ~ vkit: vminek elismeri, elfogadja fennhatóságát. Istennek hív Papja! kit e' nagy Sionnak Leányi ~nek e' kegyes Áronnak* (225/80). *Lassú, de kemény nép: Reservaként vagynak; Orsolyát ~ik vezérlő Hadnagynak* (330/1182). **3.** *Tisztel vmit: vminek aláveti magát. Te a' ki ~ed A' köz igazságot, kezét fogunk veled* (337/275). **4.** *Tiszteltet, köszönt. Tisztelem a' Nagy Aszszonytis* (238*/144/6). *Míg a' nap egüinkön magát fel emeli Musám neved napját ekképpen ~i* (75/2). **5.** *Vmivel ~ vkit: vmivel kifejezi tiszteletét vki iránt. Nem kell Kupressz, melylyel Racint Tisztelé Melpómene. Egy kis rózsá, egy kis játszint Nékem jobban illene* (424/42). ~ (123/18, 158/45, 188/131, 266/66), ~ek (161/49), *Tisztelsz* (168/5), ~nek (111/98, 126/7, 172/5), *Tisztelnek* (259/135, 317/72), ~e (357/54), ~t (454/777), ~tünk (454/986), *fog tisztelni* (413a/32); ~em (16/50, 163/50, 205/50, 398/4, 454/817), *Tisztelem* (276/6), ~ed (16/36, 205/36, 313/128), ~i (111/111, 163/16, 216/100, 299/127, 306/275), *Tiszteli* (35/6, 450/48), ~jük (454/98), ~lyük (413a/940), *Tisztelitek* (397a/920), ~ik (12/9, 259/231, 340/22, 438/40), *Tisztelik* (317/217), ~lek (181/22, 454/889), *Tisztellek* (180/10), ~tem (235/2), *Tiszteltem* (237/129), *Tisztelte* (128/42, 209/96), ~tek (206/6), *Tiszteltek* (206/12). — ~ne (111/90). — ~jen (307/108), *Tiszteljen* (259/162, 198), ~jünk (337/9); ~d (111/95, 390/37), ~jük (188/155, 257/149), *Tiszteljük* (233/22), ~jétek (259/389), *Tiszteljétek* (188/137).

Ik: meg~.

tisztelés fn

(4)

1. *Tisztelet nyilvánítása vki iránt. Nem tizfra, de szíves a' mi ~ünk, Tsak tiszta lélekből mondjuk, úgy nem késünk* (340/31). **2.** *Köszöntés. Én azért hív ~em' Illy rithmusba foglalom, Té's ha tetszik, idvezlésem' Így fogadd*

el, angyalom (289/33).
~em (249/59), *~t* (235/14).

tisztelet fn**(62)**

1. Vki, vmi érdemének, tekintélyének elismerése. *Azoknak jutalmazása Légyen rang és ~, Kiknek éjjeli lámpása Fényt terjeszt a' föld felett* (397a/262). *Ah üljön sírjokon az érdem 's ~, Szent árnyék lebegjen áldott hamvok felett* (259/115). *Kis koszorúkat raktatok ~ül markomba* (241/6). 2. Istent tisztelő érzés. *És bár szívedbe légyen hív ~, Neked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/43). 3. Isteni ~: istentisztelet. *Jó hogy az ártatlanságnak E' tolvaja el veszett 'S Nem adunk a' csalárdságnak Isteni ~et* (231/490). 4. A tisztelet érzésének magatartással, külső jelekkel való kinyilvánítása. *Zengjete Ligetek Mély ~et tévén érdemének* (225/27). *Öntsünk ezer áldást zengő ~tel, Szórjuk rá a' tarka vivátot tüzzel* (266/15). 5. Tekintélyes külső. *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka ~et vona* (215/106). 6. Udvariassági látogatás. *De tud meg, hogy a Dél előtt tett ~ A Kántorok előtt nem érne egy felet* (233/3). *Méltó ~re hív ma Gábor Neve örömen magához vár tégedet* (178/3). 7. <Udvarias megszólításként> *Tiszteletre méltó Öreg Úr!* (238/12) ~ (306/195, 337/361, 357/52, 392/20, 430/14, 454/820), *Tisztelet* (231/121, 237/94, 337/43, 415/39), *~em* (405/7), *Tiszteletem* (235/18), *~ünk* (336/23, 340/38), *Tiszteletünk* (188/108), *~et* (60/20, 111/5, 59, 178/9, 192/40, 241/20, 251/29, 306/294, 336/19, 404/6, 432*/206/7), *~edet* (111/100), *~ét* (428/204), *~nek* (188/87), *Tiszteletnek* (188/25, 438/3), *~emnek* (124/23), *~ben* (454/840), *~ből* (405/4), *Tiszteletre* (454/971), *~edre* (326/51, 382/3), *~ére* (308/cím, 413a/1121), *Tiszteletére* (67/4, 439/56), *~ekre* (325/8), *Tiszteletetekre* (68/16), *~től* (193/44), *~tel* (111/15, 188/84, 225/113, 233/23, 336/29, 397a/889, 418/33).

tiszteletes mn**(4)**

<Reformátos papok címe.> *Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm~* (92/160). ~ (212/123), *T.* (178/cím, 221/cím).

tiszteletű mn**(1)**

Örök tiszteletű: öröközld. Viszi karon fogva

egy laurus erdőnek, Melly a gyémántokkal fénylő falak mellett Örök ~ árnyékkal zöldellett (188/54).

Ö: fő~.

tisztelhet i**(4)**

1. Nagyra becsülhet. *Örvendjük hogy ~ünk Festetits Juliána!* (307/119) 2. Köszönhet. *Örvendek, hogy itt kertembe Alásson ~em* (231/392). *Éllyek én is, hogy másszor is tisztelhessem Krisztinát!* (310/77) *tisztelhessem* (397a/1181).

Ik: meg~.

tisztelkedhetik i**(1)**

Tiszteletét kifejezheti. *'S ha én nem tisztelkedhetném Óhajtott innepedért: Zengjen és igyon helyettem A' te egészségedért* (438/17).

tisztelkedik i**(1)**

Tiszteletét kifejezi. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez napon udvarlanék, Tisztelkedném köszöntőükkal, És reá smaragd betűkkel Juliánát metszenék* (415/4).

tisztelni in**(4)**

1. Megtisztelni. *E' jött le ~ azt a vidám napot, Melyben idvezlették sokan a' Főpapot* (225/75). 2. Megbecsülni, elismerni. *Láantz közt is ~ kell a' rangját ennek* (330/1212). 3. Tisztelettel köszönteni. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet ~ Dél előtt nem akar* (233/16). ~ (413/36).

tisztelő mn/fn**(14)**

I. mn 1. Olyan, aki vkit, vmit tisztel. *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/62). 2. Köszöntő. *E tisztán tündöklő (névnap) reggelének Szájamból buzog ki ijj ~ ének* (74/2). 3. Tiszteletet kifejező. *A' szelek is áldó éneket suttognak 'S rá ~ fővel a' fűvek hajlognak* (89/26). ~ (169/171, 225/59, 74), *Tisztelő* (405/cím). II. fn Olyan személy, aki vkit, vmit tisztel. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tudője holtyagjai Addig igaz ~je 's híve lesz Csokonai* (111/116). *Te ki ~je vagy a' Vallásnak, ... Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/212).

~d (235/6, 302/10, 13), ~ket (259/246), ~jét (241/28).

tisztelt mn (7)

1. Olyan, aki v. ami tiszteletben, megbecsülésben részesül. *Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm!* (357/86) — 'S a' melly fának oldalába Áll egyűgyű sirhalmom magába, Szent lesz ~ hamvamért (304/70, 435/70). 2. (Megszólításban.) *És ti ~t Karok! Tőlem tán várjátok, Hogy e' Boldogúlnak életét halljátok* (454/837).

~t (307/23, 454/457), *tiszteltt* (415/52).

tiszteltet i (2)

Megbecsül. *A' tsendes meglegedés 's boldogság azt vezeti, Ha késő maradéktólis érdemét ~i* (241/26).

~ik (307/27).

tisztelvén in (4)

1. *Vkit ~:* az ő tiszteletére. *Kezdetek újj éneket, A' most jött Fő Rendeket Vélek ~* (188/126). 2. Köszöntve. *'S előbb is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor palástjával; Int: Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz* (306/236).

Tisztelvén (6/6, 189/12).

tisztes mn (11)

1. Olyan (személy), aki magatartásával, megjelenésével, korával tiszteletet érdemel. *Rebeka vala ez, a' ~ Rebeka, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka* (330/1079). 2. Tisztességes, becsületes, derék. *E' régi Városnak tsinos Polgárjai, 'S a' ~ Közönség' minden jó tagjai; ... Köszönöm valamit erántam tetteitek* (454/980). 3. Olyan (dolog), amely kora v. egyéb tulajdonsága miatt tiszteletet, megbecsülést érdemel. *A' redves vénségtől ~ fák' allyából, Egy serény de durvás méhraját kivona* (341/30). *Pedig már felszántott ~ ortájának A' bőren lúdgégét könnyen tsinálnának* (330/223). ~ (336/24, 377/4, 413a/939), *Tisztes* (68/1, 19, 188/59, 214/16).

tisztesség fn (2)

1. Tiszteletet keltő állapot. *Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegít?* (403/31) 2. *Utolsó ~:* végtisztesség, temetés. *T. N. Mihályfalvi Úr utolsó Tisztességére* (217/cím).

tisztít Ik: ki~.

tiszttség fn (2)

Feladat(kör). *Így menj ki, mikor el végzed e ~et, A' szükséges könyvek megszerzése végett* (233/55).

~edbenn (13/13).

tisztul Ik: fel~.

tisztult Ik: ki~.

titán fn (4)

1. *Titánok:* az Égnek és a Földnek óriás gyermekei, akiket Zeus leverte és az Alvilágba zárt (a görög mitológiában). *'S a' mellyekkel Enceladot És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/951). 2. *Héliosz, a Nap(isten). Bár már Titán a' tizen két jegyek Karikájában, Tizen kilentzer fordúlt-meg tiündöklő hintójában* (162/89).

Titan (83/10, 92/11).

Tithon fn (2)

Személynév. (Tithónosz, trójai királyfi, Éosz szeretője. Éosz elnyerte az istenektől a halhatatlanságot részére, de az örök ifjúságot elfelejtette kérni. Így a férfi, egyre töpörödött, végül tücsök lett belőle). *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyát sirató Memnonnak Múlándó életet adó ~nak* (213/66).

Tithon (413a/451).

titkol i (1)

Tagad, leplez. *Citére vagyok én; ti is mind esmértek; Bár szájjal ~tok, de szívvel dítstértek* (330/1932).

titkolódik i (1)

Titkol. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirúlásodban, Hogy Nítze Szerelembe van* (460/1).

titkolván in (1)

Leplezve. *De ~ Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bünnel tiszta Szívedet* (460/6).

titkon hsz (10)

Az illető v. mások tudta nélkül; titokban. *Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S ~ öl a' szegénység* (205/8). *Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de ~; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse* (384/2). *Némellykor kik ~n a' Hazát kontzóják Haza Árúlással a' hívet vádojják* (80/11).

~ (238*/144/10, 330/1050, 1969, 360/2, 362/1, 413a/468), ~n (71/22).

titkos mn**(22)**

1. Csak a beavatottak előtt ismeretes. *Titkot énekelek, oly ~ esetet, Mellyet tsak Poétás lélek szemlélhetett* (225/31). 2. Titokban tartott, titkolt. *A' romlott szív ~ bűnét palástolja, 'S az apró enyelgést, tréfát korbátsolja* (382/15). *E' versekben ~ tzéлом takarom* (171/11). *Van egy hartz, a' mellyben az ellenség deli Ifjak ellen ~ fegyverét emeli Titkos fegyverét, mert Márs a' hadak Attya Vért ontó szabját eb-ben nem forgatja* (71/2–3). 3. Titokzatos, megmagyarázhatatlan, ismeretlen. *Valóban egy ~ de hatalmas kéznek Remek munkáira itt szeimeim néznek* (72/29). 4. Titkoson: titokban. *Ollyatén ~on vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az okos szeretet?* (77/79)

~ (77/77, 162/111, 211/77, 237/70, 305/43, 320/14, 413a/99, 458/63, 115, 453/156), *Titkos* (231/26, 476, 239/172, 330/1253), *Titkosan* (238/32).

titok fn**(30)**

1. Mások elől elhallgatott, leplezett tény, dolog. *Elmondanám — de — de még mostanság ~, Kedves Magyarjaim, a' ti fátumitok* (306/151). 2. Titokban tartandó értesülés. *Titok közlök véled; szíved legyen helyén, — Gyere e' szobába, — jöttél jó idején* (330/919). *Kérlek minden szómat ~ba tartsátok Úgy boldogúljatok* (176/115). 3. Rejtélyesnek látszó dolog. *Végzés! ...Meg egygeztem é én planumod titkába Teremtésembe, 's az élet kinjába?* (453/265) 4. *Titokban:* lappangva. *Az Éris' szikráji, a' mellyek ~ban Eddig a' Banyáknak szívekben, májjokban, Mintegy hamu alatt, még benn lappangának, Egyszerre kiütvén, lángokká válának* (330/965).

~ (283/2, 330/921), *Titok* (330/1074, 1423), *Titkok'* (170/19), *titka* (25/32, 139/68, 190/22), *titkot* (225/34, 136, 309/4, 453/71), *Titkot* (225/31), *titkait* (126/62, 436/26), *Titoknak* (306/141), *titkoknak* (15/18, 204/18), *Titkoknak* (217/18), *titkának* (15/15, 204/15), *Titkának* (217/15), ~ba (185/106), *Titokba* (185/94), *titkaiba* (196/88), *titkaiba'* (380/86).

titoktartó fn**(1)**

A titkot megőrző személy. *És el mondom de*

... *Tsak néktek kik nekem egyéb dolgombannis Hív Titoktartóim valátok hajdannis* (176/46).

Tituláré-kalendáriom fn**(1)**

Címnapár; a fő hivatalokat s méltóságokat az adott időpontban betöltő személyek címjegyzéke. *Van é Im-Hoffja vagy jár é Felségednek ~ Bétsből* (114/75).

titulus fn**(3)**

Ranggal, állással járó cím, megszólítás. *De sok titulosid sem tehetnek nagynak Nállunk a' Kutyáknak tíz nevei vagynak* (60/25). ~t (281*/40/1), ~sal (392/25).

Titus fn**(2)**

Személynév. <~ Flavius Vespasianus római császár.> *Mikor ~ a' jajt kívülről hallgatja, E' Jérusálemet belől szorongatja* (215/85) ~ (231/339).

tittyen-tottyán i**(1)**

Lankadtan lépked. *Horgas lába ~, Sovány fára egyget lottyán* (339/3).

tivéletek hsz**(4)**

A névmással jelölt személyekkel. *Magamis az után ti véletek tartok, Kik élni és nem tsak verselni akartok* (245/45). *ti véletek* (267/233, 330/1449, 331/22).

tivornya fn**(1)**

Fékevesztett mulatozás. *Soknak kárt téssen a' bor: szent igaz. Soknak árt A' Tivornya: semmi az* (318/92).

tivornyázik i**(1)**

Vadul mulatozik. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).

tivornyázóház fn**(1)**

Kocsmá. *Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás, ... Kik ha tivornyázó házat nem talál-nak, Életnek sem tartják* (330/1821).

tíz szn/fn**(20)**

I. fn Kilencnél eggyel több. *Tíz rósát hinték lovára Meg annyi tsókot magára* (112/19). *Menny, mondjad, ~ óra tájba Minden Isten itt legyen* (114/562).

~ (60/26, 113/33, 215/45, 259/213, 214, 306/189, 330/377, 1243, 454/737), *tíz* (453/133), *Tíz* (92/21, 133/9, 237/108, 306/200, 408/3, 429/19), *Tízzel* (267/130).

II. fn *Tízek:* az ország tíz igazgatási kerületé-

nek vezetői. *József is, Hazánknak ama' bőlt*
Királya, ... Ama' Tizek között őt egynek
esmerete, Kikre Magyar hazánk' ügyét bírni
merete (306/267).

Ö: kilenc~.

tizedik szn

(2)

A tíznek megfelelő sorrendi helyen álló. *A'*
Kilentz Asszonykák ... Hárfákkal jövének 's
inneplő sereggel, Hogy a' Tizediket megtisz-
teljék reggel (290/20).

~ (413a/292).

tizenharmadik szn

(2)

A tizenháromnak megfelelő sorrendi helyen
álló. *A' Vatsora, Fabullhoz — Catullusnak*
XIII-dik Verse (140/cím).

XIII-dik (330*/201/2).

tizenhat szn

(2)

Tíznél hattal több. *Itt is nyereség lett Hadas*
Juliánna, Kivel, míg ~ Esztendők telének,
Egymásba hány bódog Napokat nyerének!
(222/41)

Tizenhat (231/130).

tizenhetedik szn

(1)

A tizenhétnek megfelelő sorrendi helyen álló.
Ő pedig élt a' XVII-dik' Század' végén (330*/
200/14).

tizenkét szn

(7)

Tíznél kettővel több. *Tizenkét ősz 's próbált*
Banyát melléje vett (330/1195).

12 (330*/188/6), ~ (126/10, 330/383, 1550),
tizen két (162/89, 103).

tizenkilenc szn

(2)

1. Húsnál eggyel kevesebb. *Ti tizen kilentz*
esztendők, életem esztendei! Egy mást váltó
síralmimnak ti hosszabb mértékei! (162/97) 2.
Tizenkilencszer: tizenkilenc esetben. Tizen ki-
lentszer fordúlt-meg tündöklő hintójábann
(162/90).

tizenkilencedik szn/fn

(2)

I. szn A tizenkilencnek megfelelő sorrendi
helyen álló. *Mert felépült e szent egyház, e hív*
pár költségével A ~ száz első esztendejével
(404/8).

II. fn A hónap 19. Napján. *A' dolog történik*
a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés'
alkalmatosságával, Szeptember' 19-dikén,
1741 (259*/186/12).

tizennegyedik szn

(1)

A tizennégynek megfelelő sorrendi helyen
álló. *Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna*
Pártosinak egyéb büntetést nem adna (12/23).

tizennyolc szn

(1)

Húsnál kettővel kevesebb. *Azt mondog Leo-*
nora, hogy tizennyoltz Esztendőbe' forogsz:
hogy is ne hinném? Tíz esztendeje már, miolta
mondod (408/1).

tizennyolcadik szn

(2)

A tizennyolcnak megfelelő sorrendi helyen
álló. *De a' melly Király lett utána harmadik,*
Ki a' Lajos néven már tizennyoltzadik (337/
320).

XVIII (330*/150/2).

tizenöt szn

(2)

Tíznél öttel több. *Az árra egy lántzotskának*
tsak 15 kr (330*/165/3).

15 (330*/200/27).

tizenötödik szn

(1)

A tizenötnek megfelelő sorrendi helyen álló.
Calepinus Ambrus, Augustinus barát volt a'
XVd Században (330*/149/1).

tízezer szn

(2)

Tízszáz ezer. *A' békáknak Újjságai Ellenbe*
így írának, Hogy az egerek holtjai Tíz ezren
valának (114/885).

tíz ezerem (238/68).

tíz-tizenkét szn

(1)

Kb. annyi, amennyit a számok mutatnak.
Estve későn a' Hegyek közt útamat vitték
magok A' setét felhőkbe láttó tíz tizenkét
tsillagok (161/24).

tíz-tizenöt szn

(1)

Kb. annyi, amennyit a számok mutatnak. *A'*
Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ...
mert 10-15 öl van a' hosszúsága (330*/200/
2).

Tmolus fn

(2)

Helynév. <Lydia borairól híres hegyvidéke és
városa.> *Ollyan erős az Ammini szőlők bora,*
millyenek ~on, 's az fejedelmi Fanénn is nem
termenek (413a/621).

Tmorus (413a/65).

T. N. N. I. Tekintetes Nemes Nemzetes

T. N. V. I. Tekintetes Nemes Vitézlő

tó fn

(41)

1. Tengerrel összeköttetésben nem levő, állandó medrű, mélyebb állóvíz. *Ott egy setét ~ itatja Fűzfáit a' partokon* (397a/777). *Én Printz Fizignátus vagyok E' nagy Tónak királlya* (114/43). 2. Ennek a vize. *Hol a' mohos szirt pompáját tiszta ~ szokta mosni* (454/426). 3. (Vmiből nagyobb mennyiség.) *A' semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába, Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/1). ~ (114/723, 856, 904, 239/119, 413a/384), *Tó* (114/83, 212, 238, 334, 452, 872, 239/121, 397*/76/1, 5, 18, 397a/298, 1006), *~i* (413a/391), *Tókat* (397a/382), *tavát* (432*/202/1), *~it* (413a/370), *tavait* (11/9), *~nak* (305/13), *Tónak* (114/242, 255, 444, 807), *~ba* (114/725, 783), *Tóba* (114/421, 728, 780), *~n* (397a/129), *~ra* (397a/1096), *Tóhoz* (114/30), *tavakról* (413a/682), *~vá* (397a/1114).

toalett fn

(5)

Toalettasztal. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' ~éről le szórja ezeket* (197/88). *Toalett* (330/1417), *Toalet* (330*/183/1), *Toilette* (330*/183/1), *Toalettéhez* (330/1523), *Toalettjéhez* (454/519).

Tóbi fn

(3)

Családnév. (ˋ~ János somogyi könyvnyomtató.) *Számos esztendő't nyerjenek az Isten áldásától Hogy még sok Kalendárjomot vehessenek ~tól* (314/56). ~ (314/18, 42).

Tócó fn

(1)

Víznév. (Kis ér Debrecen határában.) *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/53).

tőcsa fn

(1)

Sekély, időszakos állóvíz. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat* (413a/129).

tódul i

(10)

(Sok ember, állat) nagy tömegben siet, sereglik vhova. *Már minden Nép minden határról Seregbe tódul a' Király előtt* (257/156). 2. (Folyadék, szél) hirtelen nagy erővel zúdul vhova. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak*

(139/94). *Kivált berkedre Északról ha több fergeteg tódul* (413a/848). 3. (Gond) hatalmába kerít. *A' fejem már majd megbódul, Annyi a' gond mely rám ~* (389/62). *tódul* (258/69), *tódúlnak* (212/12), *tódulának* (330/1461), *tódúlt* (330/529), *Tódúlt* (330/1051), *tódúltak* (330/1671).

Ik: rá~.

tódult in

(2)

Vkire ~: vkire zúduló. *Ő vét reánk ~ bajainknak véget, Még is úgy nézzük, mint dühös ellenséget* (213/11). *De ditső Atyáink bajnoki lélekkel Küszködven a' rájok ~ veszélyekkel, Megtartották nekünk tulajdon vérekké Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/110).

Ik: le~.

tofánáz Ik: meg~.

tóga fn

(1)

Az ókori római férfiakra vállon átvethető, lepelszerű felsőruhája. *Olaj fa ágakkal fűzi bokkrétáját Pallás úgy viseli békesség togáját* (11/2).

tojás fn

(1)

(Hangyának) petéje. Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja ~ait Keskeny ösvényén a' hangya (413a/386).

tojik i

(1)

Lerakja petéit. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/48).

tok fn

(2)

Vmely tárgy számára készült védő tartó. *Etuis, frantzia szó, átallyában minden ~ot tesz, a' miben sok darab holmi tartatik* (330*/149/7). ~ot (330*/149/8).

Ö: bársony~, búza~, makk~, patron~.

toka fn

(1)

Az áll alatti zsírpárna. *Már kartsú nyakad simáján Hasat ereszt a' ~* (392/40).

Tokaj fn

(3)

Helynév. *És csókid edesebbek, Mint a' ~ bora* (293/16). ~ban (343/10, 11).

tokaji fn

(2)

Tokaji bor. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únal-*

mait Szerzé e szent ital is (135/7).
tokaival (66/20).

tokás mn (1)

Akinek tokája van. *Ne légyen örömd meg háborítója Az a' ~ ember ugató Sajója* (233/54).

tóköz fn (1)

Tavak közti terület. *De szavára nem ügyelvén végig futják a' ~t, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád közt* (397a/310).

tóközép fn (1)

A tó közepe. *Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó középén El nyúlva 's meg meredve* (114/299).

tokú mn (1)

Toktermésű. *Vagy ott termessz jövődre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő ~ babokat* (413a/86).

tol i (8)

1. Nyomással helyváltoztatásra készlet. *Pest palotái között a' népnek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat ~ az újpiazt' öblén* (400/71). **2.** Kifelé, felfelé tör. *A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát ~ a' fején* (379/14). **3.** Segít vkit vhova jutni. *Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra vállaikon ~ták* (337/312). **4.** *Tolja a nap a napot: megy az idő. Tolja a' nap a' napot, 'S új holdjaink sietve fogdogálnak* (410/15). ~a (78/6), ~t (247/18, 397a/36). — ~na (413a/785).

Ik: be~, fel~.

told i (4)

Növel vmit vmivel. *El lankadt erőnkhez ujj erejét ~ja* (201/18, 14/1). *toldja* (25/20, 190/40).

toldalék fn (1)

Függelék. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében. Lásd a' M. Hirmondó Nro 38 Told.* (432*/206/2)

Toldi fn (1)

Családnév. *Toldi állította ezeket magának, De már hasadásin bokrok származának* (237/111).

toldva Ik: meg~.

toll fn (14)

1. Madár testét sűrűn borító, szaruanyagból

való képződmény. *A' Lépbe, melybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabaddá leszs vele* (208/67). **2.** Fából, fémből készített íróeszköz. *'S ah ~am' illy bús Lélekkel Felvégyem e', vagy ne!* (257/24) **3.** Írói tevékenység és írói művészet. *Iszonyító romlás írtosztató tsata A' mellyet még semmi ~ le nem írhatta* (195/30, 59/22). *Csorgasd szívem keserveit ~am néma szájába* (162/9).

Toll (330/525), *Tollak'* (259/296), ~at (439/16, 454/199), ~amat (454/1001), ~át (208/69), ~lal (397a/306), ~akkal (413a/405), ~ával (330/1268).

Ö: kerecsény~, kócsag~.

tollágy fn (1)

A madár testét borító, szaruanyagból való képződmény. *Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára Adj pitykét és pántzél a' hal derekára* (453/33).

tollázkodik i (1)

Kiöltözve haszontalansággal tölti az időt. *Amott ~ páva ként egy Gavar A Piatzonn sűrű por felleget kavár* (82/1).

tollázkodó in (1)

Tollait rendezgető, tisztítgató (madár). *És lenge kantusodban Tollázkodó Galambid' Tzirolgatód, Citére!* (371/12)

tollatlan mn (1)

Tollatlan kétlábú állat: az ember. Nagy sír! De a' mellyre tsak ennyit írhatok: Itt laktak ~ két-lábú állatok (454/180).

tollsíp fn (1)

Rendszerint lúdtollból készített kis sip. *Toll sip vala trombitájok, Dobjok bőrből készüle* (114/364).

tolmács fn (2)

Más gondolatait, érzelmeit kifejező vki, vmi. *Dalra gyenge Lantom! tolmácsa lelkemnek! Végy részt örömebe egész nemzetemnek* (337/357). *tolmács* (126/64).

Tolnai fn (1)

Családnév része. *Gróf ~ Festetits György* (445*/233/1).

tolong i

1. (Tömeg) összetorlódva, nehézkesen mozog. *Mikor az Emberek körültem sibognak, 'S Kényjektől részegenn, egymásba ~nak* (200/38). 2. Egymást taszigálva halad vhova. *A' zöld síknak közepében Egy kékelő Tó zsi-bong, Mellyen a' szellők' mentében Sok hab-karika ~* (397a/1008).
~nak (413a/1061).

Ö: borong~. **Ik:** be~.

tolongani in

(Tömegben) összetorlódva, nehézkesen mozogni. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen ~, A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani* (428/118).
~ (432/22).

tolongás fn

Tülekedés, taszigálás. *Ekkor a' tolongás- és nagy lármára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/203).

toltt in

Bércre ~ bérc: egymás mögött magasló bércek. *Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre ~ bértzeket* (413a/289).

Ik: fel~.

tolul i

Tódul, törekszik. *Ím Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalgó Moslemín Mekkába, Tolúl* (377/48).
tolúl (413a/827).

toluló Ik: össze~.

tolult in

Tódult, felgyült. *A' tengerről ~ felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek* (413a/331).

tolvaj fn/mn

I. fn Az a személy, aki lop(ott). *Búsúlt ortzájára borúl nagy sirással Ha láttya hogy pénzét viszik a' ~ok* (5/19).
Tolvaja (231/488), *Tolvajjá* (200/67).

II. mn Aki lop. *Mars látszott e' vitéz Személyen: 'S a' ~ Nép mind széllyelment* (257/88).
~ (200/67, *Tolvaj* (231/cím)).

tolvajír fn

Ragadós kenőcs. *Kezét Merkurius frissebbre*

drottozta 's Enyves tolvaj írral össze firnatzoszta (26/20).

tolvajkules fn

Álculcs. *Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogányságnak, Melly mindég rablója volt Magyarországnak* (79/11).

tom l. tud**tombol i**

1. (Ámor) forró érzelmet kelt. *Zászlót ütött reményem' fő tornyába; Mindent letiprott már parányi lába — Halld csak — mint ~ ott* (320/18). 2. (Állat) izgatottan dobog. *Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen lábainál ~* (348/40). 3. Vadul mulat. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/82).

tombolni in

Vadul mulatni. *Ha tudsz a' tűz közzé olajat lotsolni A' jámbor esetén tudsz vígan ~ ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/240).

tomboló in

1. Duhajkodó. *Ő a' ~ vígságnak Futja unszolásait* (456/42). 2. Romboló. *Leg-alább e' közös vég-veszedelembé 'Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' ~ bűn jajját is megérem* (454/163).
~ (400/94).

tómellék fn

A tó környéke. *Ki a' Tó mejjékről végre El küldötte segítségére A' Karchinos Nemzetet* (114/984).

tomba mn

1. Olyan, aminek a hegye, ill. az éle kereken, laposan végződik. *Kardom most sem ~, ha ~ megfenem* (330/1387). 2. Kevésbé tisztán csengő, szokottnál mélyebb (hang). *Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, ... Akkordnál öblös hangon a' ~ Fagótnak Réz nyaka* (400/82). 3. Nyugodt. *Adjátok nekem, állatok, Tsendes, ~, hideg véretek* (454/562). 4. Munkára képtelen. *Én ugyan e' kasból kiölém a' ~ heréket: Úgy e' hogy itt Földim, még is elégre találysz* (356/9). 5. Tompán: csökkent erővel, hatással. *Ő a' kegyelmes Is-ten, És ő az, a' ki nélkül A' szép Citére fázik,*

Tompán lövöldöz Ámor (319/8).

~ (356/8, 413a/270).

tompóra fn

(1)

A csípő és a farcsont közötti domborulat. *Ki rántja éles szablyáját 'S a' Fizignát ~ját Véle jól meg hasítja* (114/852).

tompul i

(1)

Egyre tompábbá válik. *Már az elmém is tompula; És csak — csak kevésbé múla, Hogy fejembe nem lövék* (322/37).

tómus fn

(1)

Kötet. *Tsak Istent a' népek a' mennyit tisztelnek, Ezeknek számával sok Tómusok telnek* (126/8).

tonkinfészek fn

(1)

Ehető fecskéfészek, itt az ingyenkedés jelképe. (A hátsó-indiai Tongking nevéről van elnevezve, amely 1802-ig független ország volt.) *A Király ... Nem tsikart ki tőlök dézsmát és portziót, Mellyből boldogokká tudja őket tenni, Azaz, — Tonkin Fészket legyen miből venni* (200/64).

tónus fn

(2)

1. Hanghordozás. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit mindennapos ~sal Féjred morog, ügye bár?* (392/27) 2. Igény. *Ez a' szó mind a' természettel, mind a' nyelvvel, vagyis mind a' kettőnek Tónusával megegyez* (439*/219/3).

tópart fn

(1)

Szárazföldnek a tó vizével határos része. *Min-denütt a' Tó part megett Vonjunk kordont ellenek* (114/464).

toppan i

(1)

Váratlanul megjelenik. *Illy módi öltözetbe Toppan Európánál* (231/352).

topog i

(2)

1. Lassan halad. *A' felpálinkázott Pogár egymás után ~ott* (326/7). 2. Dobog. *Megindul a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimento-mon a' tzipők ~nak* (330/1232).

Ö: tipeg~.

Toponár fn

(1)

Helynév, község Somogyban. *A' Toponári Zsidók nevezetes Muzsikások ~ nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

toponári mn

(3)

Toponáron élő. *Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És muzsikájukkal helyekre leülnek* (330/311).

Toponári (330/341, 330*/146/1).

tor fn

(6)

1. Lakoma. *A varjak, e' télnek madari a' ~nak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak* (66/17). 2. Temetés utáni vendégség. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, ... Hogy az élők között nintsenek Nestorok, Kiknek századokig el haladna ~ok* (215/96). 3. Halál. *Ép, beteg voltunk, 's ~unk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/50).

~ (218/1), ~t (433/62), ~rá (330/57).

Ö: disznó~.

torkolat fn

(2)

Vminek a nyílása. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Melly ~tal áll a' hegy oldalában* (237/26).

~ja (454/41).

torkos mn

(2)

Sokat evő, falánk. *Eggy ~ pajtásod néha tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenséged árt* (141/9).

~ (397a/189).

torkú mn

(1)

Rekedt ~: rekedt hangú. Ez obester Púpos vala, Rekedt ~ és siket (114/785).

tornác fn

(12)

1. Háznak nyitott oldalú, oszlopos, folyosószerű része. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték kétfelől* (306/182). 2. Az épület bejáratánál levő helyiség, előcsarnok. *A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pitvarban* (330/898). 3. Tornáchoz hasonló. *Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, ... Eggy Tornázt ez, 's a' Születés egyik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők ki-mennek* (162/65). 4. A mennyország előcsarnoka. *Jer, — de melly híven sietel Te meghűltt Karjaim közzé! Köszönöm ... de szállít A' ditső tornázt, hova Téged is hoz Egykor az érdem* (454/875). 5. Az Úr tornáca: az Úr közvetlen közelsége. *Köztök vagyok é*

én a' választottaknak Kik a' Mennyben az Úr tornácziba laknak? (453/74) **6.** Vminek a helye. *Jer velem a' békességnek Újuló tornácziba* (400/50).

tornáczodat (405/11), tornáczinak (415/48), tornácziba (413a/1061), tornáczban (225/83), tornácziban (454/937), tornáczain (368a/136).

tornyodzik i (1)

Tornyosul, gyülik. *Jön az áldás valahára Jön a' felhőkön ide, Ott ~, 's nem sokára Patak-módra omlik le* (397a/1055).

tornyodzó in (1)

Felhalmozódott. *Ha látom Őtet, felhevűlnék érzéseim; Ha eltávozik, hanyatt dűlnék Tornyodzó reménységeim* (430/8).

tornyosodó in (1)

Égbe nyúló. *Látom ~ szent hegyedet, Buda!* (432/73)

tornyosodva in (1)

Felhalmozódva. *Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, ... Másikba ütközik Mátra kőszálain; 'S nem akarván egy is útát adni másnak, Dühös~ rohannak egymásnak* (267/78).

tornyoz i (3)

1. Felnyújt. *Hol a' kevély kőszirt fejét a' felhőkön ~za* (216/22). **2.** Felhalmoz. *Igy midőn a' téli szélveszekitől hozott Hótsoport a' bérteztek tsútsára ~ott, Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak* (337/196). **3.** (Ég) beborul. *A' gyászos ég nem ~ott Hanem delin ragyogván Dísztlettenek kék boltjai* (247/12).

tornyozott Ik: fel~.

torok fn (37)

1. A szájúreg és a garat közötti átvezető rész. *Hív Őrzőangyali annak a' Nektárnak, Mellyet sok el-száradt torkok szomjan várnak* (219/6). **2.** A gégefő mint a hangképzés szerve. *A' lankadt Gavallér rikátsolt a' torkán* (330/1845). **3.** Nyílás, amelyen a víz átáramlik. *Hol a' Tírhénium özönét Arvernus torka iszsza* (413a/687). **4.** Vminek a nyílása. *Az Etna ... a' lánggombolyagokat 's a' megolvadt követet Torkán kikalyimpáztatta* (413a/479). *A' Poklok' félelmes torkából ... Mennybéli Lantjával kiére* (399/7). **5.** A halál torka: halálos veszedelem. *Igy minden állatot Kit a' Föld fogadott A Halál torkába ejt* (32/33). **6.** Az

ellenség torka: az ellenség okozta veszély. *Mikor annyi bírós ellenség' torkába Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/173). **7.** A tenger torka bömböl: tengeri vihar által okozott hangadás. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, ... A' meg rendült tenger' torka mind rá bömböl* (202/16, 56/16). **8.** Torkig: úgy, hogy többet nem kíván: *Az élet rövidségéről csak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világban torkig bugyborékolnak* (162/76). **9.** Vmiben torkig ül: majdnem elmerül. *A' Vitézek el merűlnék, Már testekben nints erő, A' nagy habba torkig ülnek; A' veszély mind jobban nő* (317/171)

~ (219/28), torkom (438/27), Torka (237/61), Torkot (389/9), torkomat (267/245), torkát (192/14, 248/31, 260/12), torkának (77/167, 397a/881), Torkának (460/18), torkokba (218/7), torkába (433/64), torkokról (84/8, 196/8, 380/12), torkig (279/9, 316/31, 330/667), Torkig (347/12), ~áig (400/95), ~kal (84/18, 196/18, 380/18, 413a/414), Torokkal (188/147).

Ö: réz~.

torony fn (14)

1. Templomtorony. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt* (330/607). **2.** Várakon, kastélyokon a toronyhoz hasonló építmény. *A' kősziklát győző bátyák repedeznek, A' lelövött várak, toronyok töredeznek* (337/54). **3.** Vminek kimagasló csúcsa. *Egy kő szikla toronyán a' hab' közepében, Itt nézem partotok' kétes messziségét* (454/38). **4.** A remény fő tornya: a szív legbensőbb része. *(Ámor) Pillantatod' szárnyára felüle, Szívem titkos várába bérepüle, És ott helyet fogott. Zászlót ütött reményem fő tornyába* (320/16). *toronyok* (59/12, 195/12, 237/33, 373/131), *toronyai* (259/596, 313/44, 338/37), *Tornyot* (190/104), *tornyának* (306/17), ~ig (358/29).

Ö: hús~.

Toronyai fn (1)

Családnév. *Még karjai Eskütt Nánási Mártonnak 'S vele Toronyai Susánnának vonnak* (217/114).

tortáta fn (1)

Torta. *'S rozkenyérhéjjából is Karátsonya legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen* (200/60).

torzonborz mn

Dús, hosszú szálú és kuszált. *Torzonborz bajussza eléggé mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs', mint Vénus' magzatja* (330/147).

toszít l. taszít**tosszan i**

Támad, keletkezik. *Kedvek toszsan a' kis fáknak 'növekedésnek indulnak a csemeték'* (413a/892).

tót fn

1. Tót származású személy. *Uraim! Az Urak Magyarak tartanak Magokat; de ki Tót, ki Német, ki Hanák* (330/556). **2.** Tót nyelv. *Tudok én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul* (248/55). ~ (330*/156/5, 330*/164/3), *Tót* (114/770), ~ok (452/62), *Tótokat* (267*/17/1).

tota l. totus**Tóth fn**

Családnév. *Zöld Ferentz, kék Ferentz, T(óth) Ferentz, Mind, mind Ferentz* (227/1).

Tóti fn

Helynév. <Község Somogy vármegyében.> *Igyekszett a' Lengyel Urak' ~jának: ~ból mint tellyes kész Lakadalomba Béhajtott vígan a' víg Nagy-Bajomba* (330/36–7). *Tótiról* (330*/137/6).

toto l. totus**Tótország fn**

Szlavónia. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitezbánja* (306/271).

totus (lat)

Egész, összes. **1.** *In tota massa:* mindnyájan. *Örvendve örvendünk mind in tota massa* (233/28). **2.** *Si non ex toto:* ha nem is minde-
nestől. *Máig is, si non ex toto* (92/222).

totyakos mn

Nehézkes, megöregedett. *Nem is lett volna embere illy tetemes szakmáynak Másként a' ~ világ, ha a' hév ragyogványnak És a' kemény télnék néha nem volna pihenése* (413a/885).

tova hsz

Messzire. *Hallá kend, Bácsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál sánta lova még*

(1) *meget arra ~* (119/2).

~ (161/20, 211/42, 330/280).

Ö: *ides~.*

tovább hsz

1. Távolabb. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain, Vad Tatár lovagol gazos pallagjain* (313/81). **2.** Hosszabb ideig. *Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon* (92/148). **3.** A szóban forgó időn túl. *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen ~ reményünk Felvirradás felől már* (43/15). *Óh, melly keserves annak élni, Kinek ~ nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/26) ~ (63/20, 92/163, 330/876, 1322, 1449, 1517, 1993, 337/113, 368*/31/12, 432/54, 453/43), *Tovább* (162/123, 330/1427).

Ö: *hova~.*

továbbá hsz

Azonkívül. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára ... Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/216). *Továbbá* (330/1555).

továbbél i

A szóbanforgó időn túl is. *Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltáránál: Így egy napnak Hajnalánál Tsak tovább éltetek volna* (150/22).

további mn/fn

I. mn Időrendben folytatólagosan bekövetkező. *Már úzását nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További szolgálatját* (114/202).

II. fn A bekövetkező esemény. *Mi gondod a' ~ra, 'S világodat hogy' éled? Tekints tsak e' jó mádira, Szíved tudom meg éled* (166/9).

továbbírhat i

Folytathatja az írást. *Nem írhatom tovább reszkető kezemmel, Az irtózás el hal képzelődésemmel* (260/27).

továbbmenni in

Hová tudott ~: mihez tudott kezdeni? *Mit vólt tehát mit tenni A' szegény Királynénak, Hová tudott tovább menni?* (92/73)

tő¹ fn

1. A növénynek földben levő gyökeres része. *Ez a földbe betemeti a' gyökeres töveket*

(26)

(413a/548). **2.** A növény szárának, a bokor ágainak közvetlenül a föld feletti legalsó része. *Az ültetett temetéknek tövét jól meg kell hordatni* (413a/896). *Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly kellő szagok lengenek* (426/17). **3.** A növény ágának az a része, amely a törzsszel össze van növe. *Ni, ni, ruháit le vetette, 's A' rózsza tövére tette* (139/36). **4.** A hegy töve: hegyláb. *Múzsák! 'kik a zöld Tempében Múltatok a' Hegy tövében* (188/121). *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömből a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/8). **5.** Tőből: tövestől. *Vajha forgószelet támasztva valaki, Hogy tégedet vén fa ~ből fatsarna ki* (298/30). *tövében* (188/89, 196/15, 237/9, 251/23, 305/11, 380/15), *tövébenn* (84/15), *Töviben* (72/14), *~ből* (413a/829), *tövéből* (139/50, 397a/195), *tövén* (413a/554), *~re* (413a/976), *tövére* (321/19, 454/303), *tövéről* (413a/588), *tövestől* (413a/22, 327), *tövíg* (432/40).

Ö: comb~.

tő² l. tű

több szn/mn/fn

(143)

I. szn 1. Vmihez mérten nagyobb mennyiségű. *Egek! ó! Még olly édest nem ettem! Adj! Óh, adj! ~ mézet Mellyet szád ígézett!* (135/28). **2.** Egynél nagyobb számú, néhány. *Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal* (92/189). *Eleget szól a' hír ~ illy hazafiról; Kivált a' pálmát nyert vitéz Nádasdyról* (267/185). **3.** Nagyobb, jelentősebb. *Bízom az érdemes késő Maradékra, Melly ~ szívességgel néz a' jó szándéokra* (245/58). *Vagy légyetek velünk emberetskék ti is, Így ~ betsületet fogunk adni mi is* (194/22). **4.** Az említett számon, mennyiségen felül más. *Talám az Egek ~ bútt rám nem hoznak* (77/177). *Én már gyötrődve élek, Én már ~ jót nem érek* (158/6). **5.** Az említetteken kívül más, egyéb. *Most már el sillyetek, utána futtatok Rolla hát ~et nem historizálhatok* (26/52). *Isten hozzád! ~et nem szollt. Nyakamba borúlt 's meg tsókolt* (112/23). **6.** Hosszabb tartamú. *Mások ~ ideig lebegnek felette* (211/17). **7.** Többek: több személy. *Végtére egy, a ~eknél Okosabbik, fel állt* (114/497). *Mindenik nagy heveességgel Perlett, hogy e' ditsősséggel Birjon a' ~ek felett* (134/15). **8.** Többek közt,

között: másokkal együtt. *A ~ek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket szépítőnek botsátott* (111/95). *Te a' ~ek között, óh siralom halma, Mellybe temetve van sok árvák óltalma, Te szólj* (210/35). **9.** Több részről: több vonatkozásban. *Említhetnek sok híres, 's derék vitézeket De ~ 's nagyobb részről szerentsétleneket* (78/4). **10.** *S mi ~:* még inkább, sőt. *Mondhatlak volna mind ennek mind annak De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi ~, hitetlennek* (176/108).

II. mn Többi. *Te nem sajnálsz mászni porbann Másoknak rabja lenni Tsak hogy szabad légyen sorba A ~ kopókkal menni* (16/20). *Szárnnya kél a' víznél A' ~ Zefirek' nyájas kiseded rajja* (172/18).

III. fn 1. Nagyobb érték, jelentősebb dolog. *Neveted? de ~ is történhetik itt még* (199/109). *M'ért nem élhetnél te a' ~ól mint egy bölts?* (202/125). **2.** Jelentősebb siker, eredmény. *Úgy se Keményt, se magát Hunyadit később Unokáink A' te vitézidnél nem fogják tartani ~re* (253/27). **3.** Nagyobb mennyiség. *Sőt a' vétek ~re gyűl* (257/35).

többé hsz

(41)

1. A jelzett időpontot követő időben soha. *Nem szeret nem betsül már ~ engemet* (176/55). *Ámor' nyila és dárdája Szívem ~ már nem rongálja* (324/11). **2.** *Nincs ~:* **a)** megszűnt. *Innen van, hogy ma már nintsen ~ vén lány, Mert az esztendeit más nem tudhatja hány* (330/1629). **b)** meghalt, vége. *Ennek pedig, a' ki már ~ nints velünk, Szívünkbe örökös oszlopot emelünk* (214/117).

~ (11/14, 83/56, 127/6, 143/57, 158/7, 15, 23, 31, 39, 47, 55, 176/65, 181/23, 201*/63/2, 208/13, 15, 43, 102, 211/74, 219/33, 306/121, 314/40, 42, 326/68, 330/762, 1515, 337/127, 413a/850, 421/6, 454/760), *Többé* (149/30, 208/40, 278/36, 413a/852, 436/8, 443/226, 460/85).

többi mn/fn

(32)

I. mn A jelzett személyeken, dolgokon kívül minden más hasonló. *A' rendet a' ~ új házaskövete* (330/502). *A' ~ állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített álomba* (197/17).

~ (87/6, 92/290, 126/56, 188/44, 199/6, 222/15, 239/167, 313/133, 326/59, 330/544, 582, 982, 1017, 337/421), *Többi* (85/17, 111/84).

II. fn A többi személy, dolog. *Mi vissza is megyünk, a' ~ maradjon* (340/43). *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgokat sugdosott* (231/475).

~ (454/340, 454a*/257/9), *Többi* (330/1624), ~ek (58/3, 194/3), ~t (130/29, 465/11), ~ét (162/109), ~re (231/398), ~hez (330*/204/11), ~tül (12/29), ~vel (92/46).

többnyire hsz (3)

Legtöbbször, rendszerint. *De a' ~ tüzes miniszternék mellett Ő néki ~ csak hallgatni kellett* (239/168).

~ (78/17), *Többnyire* (330*/200/25).

többre-többre hsz (2)

Többre-többre nő: egyre fokozódik. *Mert fájdalmam Többre-többre* nő, *És nyúgalmam Senkitől se' jó* (374/42).

többször szn (9)

1. Vmihez képest több ízben. *Adja Isten, így szól, ~ is, másszor is, Hogy így megvidúljon köztünk a' komor is* (330/355). **2.** *Legtöbbször*: igen gyakran. *Édes anya a' természet, A' bujaság mostoha, Ez leg többször el enyészett, Az nem változik soha* (205/63, 16/63).

~ (277/35, 301/9, 397a/1173, 454/992), *Többször* (456/74), *Töbször* (266/69).

több-több szn (3)

Egyre több. *A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzzel, 'S rám gonoszúl ~ népet a' hadra loval* (259/442).

~ (313/126, 330/1005).

tőgy fn (4)

1. A kérődzők emlője. *Tejjel barmok tőlgye ujjolag dagadoz* (83/20). *'S tőlgjét feszülve hozza a' szelíd juh-nyáj* (327/50). **2.** Női mell. *Gondolom, jobbsatkát kóstolt Az Ió tőlgye alatt* (231/90).

Tőlgye (317/143).

tőgyel i (1)

A tőgy megduzzad, megtelik. *Szüzen él szemérmes háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái* (413a/1083).

Töhötöm fn (2)

Személynév. *Tuhutum, Árpád után leg-neve-*

zetesebb Vezér (267*/15/4).

Tuhutum (267/94).

tői Ő: *Nyalnád~.*

tök fn (8)

1. Kúszó indájú, tölcseres sárga virágú növény termése és a belőle készült eledel. *Nem kell nekem ~ 's káposzta* (114/140). **2.** *⟨A butaság szimbólumaként.⟩ Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az otromba ~ök fenn úszkálnak* (194/44). **3.** Buta ember. *Ember ennek fávöréből Várat, pendelt meg vehet, Ez kisasszonyt sok banyából, Sok ~ból börtset tehet* (317/221).

Tök (228/39), ~ök (228/39), ~je (61/42, 254/40), ~nél (456/79).

Ö: *hód~, kos~, lopó~.*

tőke fn (15)

1. Vastagabb fa törzséből levágott hengeres tömör darab. *Nem fogsz húzni többször ~t; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy barnát, vagy egy szőkét* (301/9). **2.** Szőlőtőke. *Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' ~ről Mint a' millyet téphet Lesbus Medimna veszszéjéről* (413a/612).

~ (413a/923), *Tőke* (301/3, 3, 6, 6, 24, 24), ~k (87/48, 413a/850), ~t (330*/164/6, 330/856), *Tőkét* (301/6, 330*/164/4).

tökéletes mn (3)

Olyan ⟨dolog⟩, amely vmely eszménynek, normának teljesen megfelel. *Tökéletes tehát, mind így ítélnének, E' pompás munkája a' szép Természetnek* (421/25).

tökéletesest (330/187), *tökéletesen* (330*/199/1).

tökéletesít i (1)

Tökéletesebbé tesz. *A' Lelket! a' Lelket! tökélletesítsed, A' rossz indulatot mint lehet gyengítsed* (213/97).

tökéletesítvén in (2)

Tökéletesebbé téve. *Én földszínt maradok formátlan testemmel, Tökéletesítvén őtet is eszemmel* (254/58, 61/52).

tökéletesség fn (1)

Hibátlanság, teljesség. *Melly nagy légyen a' Börtesség 'S Más minden ~ A' mi hatalmas Teremtőnkbe* (123/50).

tökéletlen mn (2)

1. Az eszményt el nem érő. *Te óh! tökéletlen*

nyomorult valóság Hallgass a' Teremtő meny-dörgő szavára (453/22). **2.** Az ép ész követelményeinek nem teljesen megfelelő. Ez a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kinosabb, élvén el temeti (193/47).

tökfő fn (1)

Ostoba ember. Eggy két itsze borra való Kár eggy ~tól érte (236/18).

tölcsér fn (1)

Tölcsér alakú virág. Apró Viola 's Hiatszint Bár Hajamon fénylene! Apró, és kék Töltsérjei Ollyak, mint Szépem' Szemei (128/45).

Ö: virág~.

tőle hsz (150)

1. Vkitől, vmitől távolodva v. távolítva. Nem, nem; ő elfut ~m messze, Rég' elhagyott már engemet (379/37). Minden vígasság ~m eltávozott, Vége minden örömemnek (100/1). A' madarak ... csattogó szárnyakkal tőlünk el repültek (65/6). Ő értte megvetem mind azt, A' mi ~ külön szakaszt (423/40). **2.** Vkinek tartózkodási helyétől, lakásától. Reá lány tavaszi szellő sem lengedez: Mert a' vén fa ~ minden rést elfedez (298/18). **3.** Vki által. Jertek barátim! 's e' tájon Ide mellém üljetek, Hogy égi lakhellyé váljon Ez a' környék ~tek (397a/940). Tőlők Pindusi halmaink Nem igen műveltetnek (114/1020). **4.** Attól, akitől, amitől vmi ered, származik. Tudom, Lilla, e' kin ~d Került (425/57, 129/57). A' Föld iszonyú magzati tőlle ekkor születtek (413a/285). A' Nyár ... A' ~ meg-aszalt természetnek szomszárja A' rétek' haldokló virágit le nyomja (198/11). Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg ~ Ez égerfa' sátora (397a/1083). **5.** Vkitől mint a jelzett cselekvés végzőjétől. A szegénytől gratziádat Sok graditsra emeled 'S tőlle készült palotádat Még magad is tiszteled (16/35). Hallom ~d nevetet (454/925). **6.** Vki részéről. Mégis eggy jó nézést ~ nem nyerhettem, Elűnt 's én eggy néma kőnek reménykedtem (196/79, 380/77). **7.** Miatta. Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó, Mert különben nem maradna Meg ~m a' Vigánó (169/60). **8.** Attól, akinél, akinek vmi van. A' Nagy Mátrikulát előkéri ~ (330/374). Ha pénzt kérnek tőlle mindjárt van

mentsége (5/8). Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; ... Végye ~m kegyesen! (188/95) **9.** Vki elől, hogy vmihez ne jusson. Az öröm reményét már tőlle elzárta (8/16). **10.** <Vonzatként> az ismert személytől, dologtól. De azért ha bánt is; meg ne rettenj ~ Bátor szívvel vond el magadat előle (191/17). 'S ~ különbözöl csak az egy nevében (337/180). Isten hozzád világ! bútsúdom ~d-is (217/145). Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát ~m? (268/69)

Ö: éntőlem, tetőled, ő~.

tölgy¹ fn (4)

Erős, magas törzsű, karéjos levelű makktermésű erdei fa. De mi búg felkavarodván E' vén ~' oldalánál? (397a/822)

Tölgy (450/8), ~ből (327/47), Tölgynek (428/137).

tölgy² l. tőgy

tölgyes fn (1)

Tölgyerdő. Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe (176/9).

tölgyfa fn (2)

Erős, magas törzsű, karéjos levelű makktermésű erdei fa. Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba (348/42).

~nak (397a/829).

tölgygomb fn (1)

Gömbös végű tölgyfából készült dobverő. Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti ~ (400/81). L. fabot.

tölgyszál fn (2)

Tölgyfa. E' tölgyszálakra Rakom Nyilamat, Többé vadakra Lábam nem jár (460/83). tölgyszálakkal (219/4).

tölt¹ i (49)

1. Folyékony anyagot úgy önt vmibe, hogy az tele lesz. Tántorgó lábával 's reszkető karjával Még is sok hordókat tölt édes mustjával (87/38). **2.** <Edénybe> önt vmit. Nincs a' nektár olyan édes A' melyet tölt Ganimédes Jupiter' csészéjébe (447/116). Tölts bort, Leányska, ~s bort, Kedvellem a' piros bort (373/17). **3.** Ad. Te pedig, Uram, szívünkbe Munkáid' szemlélésünkbe Egy Mennyei hév Örömet tölt

(123/9). **4.** ⟨Könny⟩ eláraszt, telít. *Az Indus' szemét Könny telte; 'S mihelyt e' boldog Megyebe Hívták, — ugrott Örömébe* (244/45). **5.** ⟨Vért⟩ eresz, enged. *Pirosló vérei a' mellyeket töltnek Tagjai szélllyel a' levegőn süvöltnek* (77/225). **6.** Gyomrát ~i: eszik. *Néhány Kráfli állá tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát apránként töltötte* (330/714). **7.** Vmi ~ vmit: tele van vele. *Az angyalnak szívenyhítő Nektár tölti poharát* (269/18). **8.** ⟨Időt⟩ vmilyen állapotban, helyzetben átél. *Együtt isznak, együtt esznek, vígan töltik napjokat* (413a/308). *Vígan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt lehetek* (88/1). **9.** ⟨Érzés⟩ eltölt, hatalmába kerít. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkig dagadt, Színültig tölt édes Hazámnak képével És a' történetek zajgó tengerével* (313/7). **10.** Kedvét ~i: szórakozik. *Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet* (279/7). **11.** Kedvét ~i vkinek: szórakoztatja. *És a' Tens Úrnak is Uri kedvét töltsem* (330/1666). *tölt* (219/36), *Tölt* (277/12), *teltenek* (413a/528), *töltöttem* (245/6); *töltöm* (330/667), *Töltöm* (278/2, 290/15), *tölti* (326/29, 337/36, 413a/378), *töltitek* (70/1, 19), *töltik* (413a/1012, 1087, 454/399), *töltöttem* (213/109, 330/761), *töltötte* (77/260). — *tölts* (287/1, 318/32, 32), *Tölts* (287/4, 414/6), *Tölts* (287/1, 318/31, 32, 412/28), *töltsön* (120/1, 310/47), *Töltsön* (308/48), *töltsünk* (326/63), *Töltsünk* (438/42), *~setek* (373/34), *töltsenek* (330/347), *Töltsenek* (314/58).

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~, tele~.

tölt² in (10)

1. Telt. Kevéllyen ugrattyák az Arabs paripát Szíván Asiai dohánnyal tölt pipát (25/24, 199/14). **2.** Tölt hold: telihold. *Édesdeden pihent, még a' töltt hóld haladt S' jóltévő álom' superlátja alatt* (330/889). *tölt* (92/311, 123/21, 212/122), *töltt* (162/107, 172/12, 20, 319/20).

tölte **Ö:** hold~.

tölteni **Ik:** be~.

töltés fn (4)

1. Töltény. *Már úgy megszűkültem ~be, foj-*

tásba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba (239/217). **2.** Folyóvíz kiáradásának megakadályozására földből emelt építmény; gát. *Bár a' mely nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta* (52/14). *töltésből* (238/72), *töltéssel* (92/311).

Ö: idő~.

töltetik (1)

Vmilyen töltést helyeznek a fegyverbe. *A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Melyeknek gyomraik halállal töltettek* (9/10).

tölthet i (1)

⟨Névnapot⟩ ünnepelhet. *És tsak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat* (314/52).

Ik: be~, el~.

töltő **Ik:** be~.

töltődik i (2)

Ömlik. *A' megszakadt zápor özönnel ~* (202/7).

töltődik (56/7).

töltött mn (3)

1. Golyóval ellátott. *Egy töltött pisztolyt húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/842). **2.** Töltelékkel készült. *Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot* (114/103). **3.** Öntött. *'S odvas kaponyákba töltött zab sertől részegülők* (454/424).

töltözködik i (1)

Telik. *Maga a' Hold különböző napokkal töltözködik Mely jó vagy rossz a' munkára* (413a/282).

töltvén in (3)

1. Megélve. *Más hadd gyötörje a' fejét Töltvén bolond esztendejét* (166/14). **2.** Fogyasztva. *Azóltá, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/87).

töltvén (413a/298).

Ik: be~, el~, meg~.

tömjén l. temjén

tömlő fn (1)

Tartály. *Melynek sóhajtaiból össze sűrűdt fellegnek Tömlőjéből a' sirások bő vizei tsepegnek* (162/32).

Ö: kecske~.

tömlöc fn**(11)**

1. Börtön. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könyvezve a' tömlözt hadnagyja* (454/694). 2. Tömlöcre emlékeztető szűk hely. *Kedves hites párod A' setét koporsó tömlöztébe zárod* (212/82). 3. A föld mélye. *Ebben van az arany, a' fösvény bálványa Mellyet a' természet mély tömlöztbe hánya* (72/12). *tömlöztnek* (454/921), *tömlöztbe* (195/40, 330/1606), *tömlöztbe'* (268/84), *tömlöztébe* (209/6, 454/691), *tömlöztből* (330/1612), *Tömlöttzé* (389/111).

Ö: *arany~, üveg~.*

tömlöcöz i**(1)**

Börtönbe zár. *Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlöztözik, halálra hirtolják* (454/137).

tömött mn**(12)**

1. Olyan, aminek részei sűrűn egymáshoz tapadnak. *Tömött göröngyöket várj ott, és vas-kós barázdákat* (413a/768). 2. Szorosan egymás mellett levő, egymáshoz érő; sűrű. *Haja göndör és arany szín; ... Hosszú, ~ előlről, Kopasz meg a' nyakánál* (185/129). 3. Sűrűn egymás mellett álló tárgyak csoportja. *Úgy állnak ott ékes sorral, Mint ~ tsillagzatok* (397a/436). 4. Vmivel nagyon megtöltött, sokat tartalmazó. *Lanthoz fogs; 's a' Nap kibukkan A' ~ felhők közül* (397a/570). ~ (81/1, 203/1, 413a/625, 959, 425/19, 428/45); *~ebbé* (341/27, 413a/103).

tömpe mn**(1)**

Tompa, lekerekített. *Tisztán megy az Egen 's nem is ~ a' [a hold] szarva hegye* (413a/437).

tönkretesz i**(1)**

(Húrt) használhatatlanná tesz. *Én is Majd a' Bagaméri Vinkót a' számhoz veszem 'S a' mint az Őtsém igéri, Értetek tönkre teszem* (438/24).

töprengedik i**(2)**

Töpreng, gondolkodik. *Azon ~, miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe* (330/709). *töprengedtek* (330/1093).

tör i**(28)**

1. Darabokra összetör, széttör. *A tüzes meny-dörgés minden szívet gyötör A lángozó*

mennykő minden felé ront, ~ (198/26, 86/27). 2. *Ekével ~: szánt. 'S bár nem ~ék ekével Hegy völgy elég termést hozott* (247/9). 3. Támad vkire, vmire. *Élők, vegyük tehát méltó figyelemre, Mitsoda bajnok ~ az emberi nemre* (215/12). *Kik tudjuk, mint ~tek ránk Népünk meggyilkolói* (257/100). 4. *Töri a fejét: gondolkodik. Fejemet nem ~öm, Jobb annál az öröm* (99/7). 5. *Töri a kezét: tördeli; izgalmban egyik kezével a másikat szorongatja. Ezeket Látván, a' partra futának 'S ~ék gyenge kezeket* (231/278). 6. *Hajót ~: terve meghíúsul. Kergettem a' drága Jót, — 'S a' révnél ~tem hajót* (443/72). 7. *Töri a kacajt: harsányan nevet. A' Sült megvettette nézi az asztalon, Mint ~ik a' katzajt mind a' két oldalon* (330/328). 7. *A nyavalya ~i: rossz állapotban van. A' nyavalya ~i itt a' Politikát* (337/72). *De mikor tsillogó rezgése szétrepent, A' nehéz-nyavalya édesen ~t mindent* (330/1396). 8. *Sebet okoz, megsebez. Vagy szeressen az én kincsem, Vagy oldd el szoros bilincsem; Ah ne ~jön, ne gyötörjön* (460/134). ~ (258/55, 413a/993, 1078), *Tör* (258/54, 317/191), *~nek* (214/115), *~t* (366/8), *Tört* (231/18); *~öm* (302/24, 452/68), *~i* (337/35), *~ték* (330/1053). — *~né* (418/72). — *~jenek* (114/120); *Törd* (432/56), *Törjük* (313/143).

Ik: *be~, le~, meg~, össze~, széjjel~.*

tör fn**(7)**

1. Vadon élő állatok befogására való eszköz. *Akkor vess a' Szarvasoknak hálót, 's ~t a' Darvaknak* (413a/314). 2. Csapda, kelepce. *Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma ~t fognak vetni egy kegyesnek* (330/74). *~be* (267/175), *Törbe* (285/14), *~iből* (209/12), *Tőreiből* (208/6), *~rel* (413a/157).

Ö: *lélek~.*

tördel i**(7)**

1. Vmit egymás után több darabra tör. *Hanem ha földedet mindig ~ed Gereblyével* (413a/173). 2. Ismételten v. folyamatosan tör. *Kopog a' jég-eső, ~ mindeneket, Mind potsékká teszi a' szántó földeket* (198/27, 86/27). 3. Rongál, pusztít. *Rakás maradványok' pusztá düledékit Az idő' fogai lassan ~ék itt* (237/30). 4. (Hul-

lámot) hasít. *A' partokról leszökellnek, Tördelik a' habokat* (397a/684).

~i (34/3, 86/21).

Ik: *el~, ki~, össze~.*

tördelés fn

(1)

Vminek ismételt letörése. *Ellenben az olaj fáknak nem kell semmi mivelés Nem kell a' görbe késeknek a' metzés 's a' ~* (413a/969).

tördelt in

(4)

Szaggatott. Ezeknek ~ jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték (231/279).

~t (397a/355, 400/77, 443/53).

Ik: *fel~, le~.*

tördeltet i

(1)

Darabokra törtet. *Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögöt ~i* (413a/118).

töredék fn/mn

(4)

I. fn Részlet *Töredék egy Levélből* (244/cím).

Töredék (348/cím), *Töredéke* (125/1).

II. mn Száraz, könnyen törő. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' ~ árpa kévét köttette?* (413a/325)

töredékeny mn

(2)

1. Törékeny. *Leapprítván ~ szárát zörgő Erdejét* (413a/88). **2.** Múlandó, rövid ideig tartó. *Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted ójja 's óltalmazza* (67/24).

töredezik i

(1)

Lassanként darabokra törik. *A' lelövött várak, tornyok töredeznek* (337/54).

törekedik i

(3)

1. Nehézségekkel dacolva igyekszik vmit elérni. *Telyes erővel ámbár törekednek, A' halál töriből ki nem menekednek* (209/11). **2.** (Szél) támad. *Őrül, hogy bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/75).

törekednek (453/165).

törekedvén in

(1)

Vmit akarva. *Ezen bámúlván Júnó, 's hasonló páratlan nemzésre ~, elindult az öreg Oceánhoz* (330*/202/3).

törés fn

(1)

Szakadás, meg hasonlós. *A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ád kegyes Abdiást, kegyes Esd-*

rásokat, Törésre állt Mózsést, Istenes Papokat (225/118).

Ö: *hajó~, orr~.*

töret i

(1)

Lóval nyomtat. *Tsekély haszonnal ~ed polyvát termő szalmádat* (413a/205).

töretik Ik: *el~.*

törhet i

(1)

Erővel átjuthat vmin. *És mivel a' karén által nem ~tek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487).

Ik: *szét~.*

törik i

(8)

⟨Tárgy⟩ nyomás, ütés következtében több részre esik, válik. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött* (330/1471). *Törnek a' vas matskák, hajó hanyattatik* (10/23).

~ (39/4, 56/23, 59/14, 195/14, 202/23), *Törik* (10/19).

Ik: *el~, ki~, le~, meg~, össze~.*

törik-szakad i

(2)

Ha törik, ha szakad; bármi áron. *Magam is így fogok te utánad tenni: Törik, ~, még is vígan kell ma lenni* (199/104). *Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyezettette, Hogy a' szűz Ártatlanságot Tört ~t, el ejtette* (231/18).

törkalitka fn

(1)

Kelepcének haszált kalitka. *A' kegyetlen Madarász, ... Zöld levél alatt lappongó Törkalitkája alá A' tsemeték közt bolyongó Kedves párját bétsalá* (397a/794).

törleni Ik: *el~.*

törlés Ik: *el~.*

törlő Ik: *el~.*

törni in

(2)

Darabokra összetörni, széttörni. *Még is szükség megkapálni 's ~ a' göröngyöket* (413a/966).

~ (413a/947).

törő in

(1)

Támadó. *Ha a' reánk ~ bajok ostromolnak, Tartsd meg sok ideig népünk védelmére* (214/110).

Ö: *gond~, szentség~.*

törődés fn

(3)

Bajlódás fáradság. *Itt hosszas ~emnek Egy kis*

pihenése lett (357/49). *Úzik már a' Farsan-got! Bor, Nuzsika, Tántz, Múlotság, Kedves ~, fáradság* (133/3).
~ (357/25).

törődik i

Emésztí magát. *Bíz' én nem is törődöm már, Akár-ki mit beszéljen* (316/1).

törődött in

Fáradt, elgyötört. *E pihenteti meg az ~ testet Az ember képére ujj életet festet* (8/5).
~ (231/320).

török mn/fn

I. mn 1. Tömegében Törökországban élő, altaji nyelvet beszélő (nép, ember). *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérről ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott* (201/68). **2.** Ezzel a néppel kapcsolatos, szokásos. *Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak* (330*/177/1). *Török* (99/cím 113/13, 270/cím.).

II. fn 1. Török ember. *A Tágas uttázakonn sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12, 25/22). **2.** Az oszmán-török hadsereg mint ellenség. *Mikor búz trombitaszóra Ülni kellett mindjárt lóra, Elindulván a' ~re; Jaj! talán elvált örökre* (429/11, 112/11). *Törökök* (78/32, 337/191), *Törököt* (113/26), *Törökké* (190/81).

Törökország fn

A török nép, nemzet lakóhelye. *Azért nevezetett Divánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Divánról* (330*/177/4).

törökös mn

Törököknél szokásos. *Feje németesen, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van felöltöztetve* (259*/205/5).

töröl i

1. (Szennyet) eltávolítani igyekszik. *Töröljetelek puskát, kardot készítesek* (268/1). **2.** (Bajszot) simít indulata jeléül. *E' szókra tsördítini kezditek szabványokat', Törölitek kétfelé perge bajszotokat. Magyarúl mutatván magyar haragtokat* (267/125).

Ik: el~, ki~, le~.

törölget i

(Könnyet) ismételtelen letöröl. *A' Grátziák fájdalommal Törölgették könnyedet* (428/40).

törölvén Ik: le~.

törpe mn/fn

(4)

I. mn 1. Alacsony növésű. *A' kösziklára feljutnak, 'S fent, a' ~ berkeken Végig nézvé, a' ködökből Távolról tekintenek A' mezőre* (397a/688). **2.** Jelentéktelen. *Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem, De e' violák kilehellik, Ki e' ~ versek magok, Hogy a' te fényedtől díszellik Új életek, színek, szagok* (417/14).
~ (413a/743).

II. fn Jelentéktelen személy. *Am akkor holmi Törpének, Kik szomjúztak hartzokat, Az emberek hadd tennének Kőszállyi bálványokat* (397a/533).

tört mn

(4)

1. Olyan (tárgy), amely két v. több darabra tört. *Ki is ment húsz Dáma az oldalszobából, 'S rógust rakván a' ~t Baldakin fájából A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették* (330/1626). **2.** Romos, pusztuló. *'S Fókákkal pesegnek London' ~ tornyai* (313/44). **3.** Bánatos, megtört. *'S Gyöngy kezét sebére tévén Onnan az én Tört Szívemet ki kapta* (149/6).
~t (443/241).

Ik: el~, meg~, össze~, széjjel~.

történet fn

(17)

1. Megtörtént v. kitalált események összefüggő sorozata elmondva v. leírva. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen felhőkig dagadt, Színültig tölt édes Hazámnak képével Es a' ~ek zajgó tengerével* (313/8). *A' tsata, a' nevezetesebb ~ekkel* (114/629). **2.** Történelem. *T. Budai Ferentz Úr volt a' Deák Tudományokban, különösen pedig a' Magyar-Történetekben meghálálhatalan Tanítóm* (442*/222/2).

Történetek' (257/8, 16, 45, 136), ~e (341/cím), ~i (259/609), ~et (267*/17/2), ~it (267*/12/9), *Történeteknek* (257/138, 439/70), *Történetekbe* (257/26), ~emen (454/722), ~eken (450/13), *Történetivel* (231/24).

történhetik i

(1)

Bekövetkezhet. *Neveted? de több is ~ itt még: Bolond az, barátom, a' ki okos mindég!* (199/109).

történik i

(5)

1. (Esemény) folyamatban van. *A' dolog ~ a'*

Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmatosságával (259*/186/11). **2.** (Esemény) akarattunktól függetlenül végbemegy, bekövetkezik. 'S az szelek szárnyán a' tűzvész kaskaringozva lódul. Ha e' történt, sem a' tőkék többé ki nem hajtanak, Sem a' vesszők (413a/850). **3.** Vkiel ~ vmi: vmely helyzetbe, állapotba kerül. A' koporsó után épenn azt képezelem, A' mi Böltsöm előtt történt vala velem (201/88).

történt (97/5, 185/9).

Ik: meg~.

történt in (1)

Végbement. Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Úr, ... hirtelen ~t halála miatt ... testvérje T. T. Budai Ésaías Úr ... fog a' tanult világgal ma holnap közleni (442*/221/23).

törvén in (1)

Darabokra szakadva. A' veszedelmekkel meg rakott helyekben, Mellybe még valahány hajók verődtenek, Ízre porrá ~ el temetődnek (211/30).

Ik: be~, ki~, le~.

törvény fn (51)

1. Az államhatalom legfelsőbb szervétől alkotott jogszabály. Verd le, tipord le dühös serégét a' Frantzia népnek, Melly mikor a' ~ ellen megölette királyát, Durva bilintseivel rettenteni kezdi hazánkat (253/65). **2.** Az igazságszolgáltatás vmelyik szerve. A' szegényt a' ~ útján megkéselik, 'S a' rongyos árvának kenyerét bényelik (454/143). **3.** A társadalmi magatartás (íratlan) szabályainak összessége. Jaj, Lillám is a' tiran ~nek 'S szokásnak meghódolt (435/38). A' tiszta Természet metszé be Áldott kezével e' szabad Törvényt az emberek' szívébe, Hogy a' mi tetszik, az szabad (247/39). Ezzel az ízlésnek szentebb ~ire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek (348/13). **4.** Istentől eredőnek tartott vallási és erkölcsi norma. Isten! ... tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki Hordozza a' tölled írt Törvény' tábláját (225/96). **5.** Ítélet. Halandó Nimfáim! Lejöttem hozzátok, Hogy végezésem törvénnét halljátok (330/1900). **6.** Törvényt tesz, tart: bíraskodik. És ha igazságot mutatnak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok (233/12). Kik közt arra

ment ki a' dolog Summája, Hogy tsak hadi ~t tartsanak reája (330/1596). **7.** Törvényt szab: ítéletet hoz. Most is te szabsz ~t ezer galántoknak (330/1065). **8.** Az objektív világ jelenségeinek lefolyásában érvényesülő szabályszerűség. Egyenes Természet! Hát rend szerént mégven, Hogy a' ki mást éget maga jeges légyen? Vagy Lilla is így ég, vagy szívem is fázik, Vagy — vagy a' te hitvány ~ed hibázik (380/60, 196/62).

~ (443/107), ~ (454/146), Törvény (337/43, 413a/276), Törvény' (337/12, 134), ~ek (259/185, 337/79), ~ed' (259/71), Törvényje (190/54), ~nye (239/223), ~ei (247/34), ~i (454/882), ~t (5/26, 200/58, 239/128, 240.), Törvényt (217/136, 330/1448), Törvényt (450/19), Törvényeket (413a/72), ~edet (337/178), Törvényedet (190/85), Törvényét (217/59), ~jét (268/117), Törvényjeit (185/174), ~it (395/7), Törvénynek (200/51), ~emnek (417/10), ~ünknek (267/111), Törvényre (418/86, 454/588), ~ére (78/21), Törvényedért (259/80), ~nyé (202/104), ~nyel (259/281, 443/9), ~ekkel (259/112), ~ivel (295/16).

Ö: vas~.

törvényes mn (1)

Törvényes szerelem: házastársak közötti szerelem. Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az Amathusi pedig a' két Nem között való testi, de még is ~ Szeretlemnek. A Páfusi Vénusnak a' fajtalanok áldoztak (432*/206/5).

törvénylé fn (1)

A törvény szövege. Verbőtztyhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok (245/48).

törvényszék fn (1)

Megyéenként sajátos jellegű ügyekben való ítélkezésre szervezett bíróság. Nem esmeri a' balgatag törvény székek pereit (413a/1059).

törzs Ö: бүкк~.

törzsök fn (9)

1. Fatörzs. A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi ~ök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hárs-völgyön körbe gyűl (397a/1090). **2.** Tuskó. Lillát kerestem örökké: De minthogy Ő elve-

szett, Az emberek ~ökké, A' világ pusztává lett (428/83). **3.** Vastag, terjedelmes test. Már tzedrusa szép testednek Öles ~, nem sűgár (392/46).

Törzsököd (153/3), ~e (445/1), ~je (254/39), törsökje (61/41), ~öt (413a/602), törsökjökbe (413a/574).

Ö: szil~.

törzsökház fn (2)

Család, nemzetség. Egy nemes tör'sökház' méltó sarjzatja, Kinek a' közjöért élt és halt az Attya (454/783).

törzsök-házból (330/1534).

törzsökös mn (1)

Tösgyökeres. Tsángó Magyar ... A' Moldvában lakó ~ Magyarok így nevezik magokat (313*/102/3).

tös mn (1)

Töves. Ezer hó szín tinód legel a ~ bokros cserébe (413a/16).

tőszomszéd fn (1)

Azon személy, akinek a háza közvetlenül a jelzett épület mellett van. Hát én a' ki (miként a' Capitolium Tőszomszédja, Ovid) hasztalan éltetem Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodalalmamat (432/46).

tövesbedik i (1)

Egyre jobban tövesedik. A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel virítván, fája tövesbedik (440/10).

tövis fn (7)

1. Növényen levő hegyes, szúrós képződmény; tüske. A' kezeket sértő ~sek bokrai A' lány tapintású Rósák hajlékai (64/5). **2.** Tüskés, tövises bokor. Tsemeték, Tövises, Bokrok, Borostyánok ... Szolni vagyis sírni kívánok véletek (176/18). **3.** Tövises gally. A' ki haza készül, vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék ~ből koszorú (336/36). **4.** Fájdó érzés. Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót mutogatott ~se közt vesszeje (162/104).

Tövisse (139/7), ~sei (298/13), ~bűl (266/20).

tövisbokor fn (1)

Tüskés, tövises ágú bokor. A köves porondokat Tövis bokrok borítják el (413a/706).

tövises mn (2)

1. Amin tövisesek vannak. De az isteni Rózsának Több királyi dísz van: Ezerrétű szép kantusa, Szerelemszín artzai, Magas ~ trónussa, És örök illatjai (397a/399). **2.** Nehézségekkel teli. Így szállott fel az ég' tündöklő várára Ez a' nemes Lélek méltó jutalmára, Ki a' halandóság' ~ völgyében, Már félig öltözött az anyagi képen (454/769).

tövisk fn (2)

1. Növényen levő hegyes, szúrós képződmény; tüske. Rózsa vagy te, rózsa léssel, Rózsa még a' selymed is: Jaj de bezzeg kínra tészel, Hogyha van ~ed is (321/24). **2.** Tövises gally. Mennyi ösvényemben A' ~ 's haraszt! Majd ropog mentemben. Amor! szedd fel azt (263/42).

tövisnyíl fn (1)

Tövis. A' rózsa ... Szépségét, melly szállt az égből Tövis nyíllal rakja meg ő (148/6).

tövisösvény fn (1)

Nehéz, veszélyes út. Bár sok tövis ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni (29/15).

trager fn (1)

Tráger, tróger; teherhordásból élő ember. Felsége rá kutzorodik Collegája hátára, Fel tűrvén bodros Tászlíját, Markába fogja Tzapfliját Felséges ~jének (114/188).

trágya fn (1)

A háziállatok ürülékének alommal való keveréke, amelyet a termőföld javítására használnak. Tsak az ember ne restelje a' ~t hordogatni (413a/92).

trágyáz i (1)

A föld termőképességét javítja. Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test ~ott (201/68).

trakta fn (1)

Nagy evés-ivással járó vendéglátás. Mitsoda tracta van itten a' laposba. Meg holt é valaki, vagy pedig született (340/6).

traktál i (2)

1. Kínál vkit vmivel. Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez (317/146). **2.** Társalog vkivel. Melly

hidegen ~ vélem, Bár én a' szót nem kimélem (309/23).

traktálni in (1)

Társalogni. És azok az ifjak, kik most tsekély tűzzel Láttatnak ~ akármellyik Szűzzel, Jövő idén, mintha nem is ők volnának (330/1948).

trancsírozó fn (1)

Közösülni próbálkozó személy. Lehessen bémenni némely tanulóknak, Kivált a' nőtelen friss trancsírozóknak (239/238).

Trattner fn (1)

Családnév. <~ Mátyás pesti nyomdász.> A' mint beszéll ~, Patzkó, Most jött ki egy Istória (236/1).

travesztialás fn (1)

Tréfás utánzás, kigúnyolás. Sok nemesebb lelkek' meg-botráncozása Ez helyek' képtelen ~a (219/64).

tréfa fn (17)

1. Jókedvből fakadó, nevetető célú, viselkedés, tett v. mondás. És fog jönni veled fejér Leányka, Jó bor, ~, egész sereg katzajjal (140/5). Vig öröm és ~ ült minden homlokon (330/335). 2. Tréfára vél vmit: tréfásan fogja fel. Bezzeg Fizignát sem véli Már e' dolgot ~ra (114/853). 3. Tréfára fakad: tréfálkozni, viccelődni kezd. Egymás között sok furtsa ~ra fakadtak (330/1771).

~ (114/6), Tréfa (322/26, 403/56), ~k (330/642), Tréfák (382/9), ~t (317/41, 382/16), ~kat (330/325), Tréfából (330/596), ~ra (330/1759), ~kal (330/144), ~jával (330/1375), Tréfaival (77/62).

tréfál i (3)

Mulatságos, tréfás megjegyzéseket tesz. Lillám velem danolgat, És csókolódzva ~ (345/5).

~ának (330/1754), ~t (330/897).

tréfálás lk: meg~.

tréfálni in (2)

Mulatságos, tréfás megjegyzéseket tenni. Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek vólt ~ (330/804). ~ (76/6).

tréfás mn (7)

1. Aki szeret tréfálkozni, ill. ilyenre jellemző.

Hogy a' mint sok ~ társaságban hallik, Még most is meglátszik puliderjén a' lik (330/1325). 2. Tréfát tartalmazó. Most is hogy tréfás versembe' Játshatnak még húrjaím, Az, hogy ti juttok eszembe, Régi kedves napjaim (392/69). 3. Vkinek ~ mássa: furcsa, mulatságos utánzata. Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy ~ mássát kék tsinálni ennek (26/10).

~ (319/32, 330*/137/9), Tréfás (69/18), ~on (267*/17/2).

tréfaság fn (1)

Nevetséges dolog. Tréfaság egy ilyen kétes félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel (204/51).

trenódia Ö: gyász~.

Trészi (1)

Személynév. Ni a' Huntzfut tőlem ~t el ragadta! (197/77)

Treszka fn (2)

Személynév. <Kazay Krisztina.> Éljen a' ~ Kis Asszony (310/69). ~ (310/53).

Treviris fn (1)

Helynév. <A Mosel melletti Trier német város latin neve.> Ordítanak ~' mezején a' Rénus' eláradt Partjai (253/35).

Trézi fn (2)

Személynév. Thrézi ellent állott (330/1297). ~' (433/20).

Trézia l. Terézia

tridens fn (2)

Háromágú szigony. 'S meg dorgálván őket 's dühös vezérjeket Jól meg egyyengeti őket ~ével; Így mind haza felé ereszti békével (202/51, 56/51).

trilla fn (3)

1. Két szomszédos zenei hangnak sűrű egymásutánban gyorsan váltakozó megszólaltatása. Bájoló lány ~k! Tarka képzetek! Kedv! Remények! Lillák! Isten véletek! (427/61) 2. Némely madárnak ehhez hasonló éneke. Filemile ... Most lejtőre nyög nótáján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' ~ján (397a/787).

~ra (375/11).

trillás mn (1)
 Trillázva. *Fújja ~ tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé* Hogy az erdőknek ekhóját *A' sok síp hogy' futja bé* (397a/653).

tripláz i (1)
 Megháromszoroz. *A' ~ott villám elfogá a' szemét, Megelektizálta mindenik tetemét* (330/1401).

Triptolemus fn (2)
 Személynév. (Eleusis uralkodója, a monda szerint az eke feltalálója.) *Neptun is haszonnal halássza tavait, ~ bővenn rakja asztagait* (11/10).
 ~ (126/47).

triton fn (4)
 Halfarkú, embertörzsű tengeristen az ógörög mitológiában. *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe, ~ és Nimfáji mennek seregébe* (202/54, 56/54).
 ~ (231/307), *Tritonok'* (418/11).

triumfál i (4)
 Győzedelmeskedik. *Vígasztalódj szép Érzékeny! már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' széked. Triumfálsz az élet bajain* (299/131).
Triumfált (237/118), *Triumfáltt* (330/1579).
 — *Triumfáljanak* (337/326).

triumfálván in (1)
 Diadalmaskodván. *És tán az én Nevemis még véletek Triumfálván a' Léthénn, Halhatatlan Hírt fog nyerni magának* (171/5).

triumfi mn (1)
 Diadalmi. *'S Trombiták harsogtak 's e' Triumfi Ének' Hangjára az Egek öszverendülének* (225/131).

triumfus fn (8)
 1. Diadal, győzelem. *Ama vitéz Károlyt mondom, ki végtére Lessz a' Magyar Hadnak szerentsés vezére, Ki a' Duna' partját a' Rénussal Bétölti nevével és sok ~sal* (259/382). 2. Diadalmenet. *Az ütközetek után solennis örvendező pompát tsináltak vitéz elejink, a' melly mintegy triumphus gyanánt szolgált* (267*/13/2).
 ~ (330/262), *Triumfusok* (170/30), ~t (337/225), *Triumfusa* (170/cím), ~ban (330/1202), ~ra (337/192).

trocheus fn (1)
 Egy hosszú és egy rövid szótagból álló ereszkedő versláb. *Trocheus lábakon* (161/cím).

Trója fn (15)
 Helynév. (Elpusztult ókori görög város. Helye ma Törökországhoz tartozik.) *Már ma ökrök szántanak, Hol ~, a' Világ' csudája állott* (288/46).
 ~ (113/9, 34, 238/57, 313/43), ~ (113/17, 237/97), ~t (113/34), *Trojának* (413a/930), ~ba (330/1604), ~ból (113/28), ~nál (127/15, 212/45, 421/15), ~tól (330/1778).

trójai mn/fn (3)
 I. mn Trójában levő, történő. *Tsikorgó Versei a' Trójai háborúról*(113/cím).
Trójai (113/14).
 II. fn Trójai harcos. *Akkor a' Trójaikat Hogy verék le Festunggal* (113/22).

Trokszartaksz fn (10)
 Egérnév. *Én vagyok Király Pszikharpaksz, Ezen néven hetedik, Születésem Nagy ~ Vérével ditsekedik* (114/79).
 ~ (114/79, 312, 402, 411, 428, 840, 849, 858), ~nak (114/296), *Trokszartaksszal* (114/866).

trombita fn (39)
 Rézből készült fúvóhangszer. *Szék, asztal zörömböl, a' dob, ~ zeng* (330/1357). *Végre a' ~k' bús harsogására A' fegyveres rendek ülnék paripára* (260/15).
 ~ (253/31, 258/3, 326/42), *Trombita* (253/12, 20, 21, 400/77), ~k (306/130, 413a/1100, 439/53), ~k' (259/526, 267/47, 305/37, 368a/35), *Trombiták* (192/19, 225/131, 268/166), ~m (317/4), ~d' (337/391), ~ja (216/12, 255/13, 306/79, 451/13), ~jok (114/364), ~t (114/382, 239/155, 268/75, 337/376), *Trombitákat* (114/630), ~dat (260/34), ~jának (54/2), ~n (415/35), *Trombitára* (268/21), ~ra (114/532), *Trombitájára* (243/2), ~val (267/14, 330/1785).

trombitahang fn (1)
 Erős, érces hang. *Megtöltöm torkomat ~okkal, Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal* (267/245).

trombitál i (3)
 1. Vmilyen eszközzel hangot hallat. *Letörvén a' butellák allyát, Azzal ~ták a' Lizette' dalját*

(330/1246). **2.** Fennhangon hirdet vmit. *Híremet 's nagy vóltomat Ne ~ják messzi tartományok* (288/118).
~ (400/90).

trombitálni *Ik:* elő~.

trombitálva in

(1) Az elismerést hirdetve. *Egy babérkoszorút e' nagy oszlop felett Trombitálva tartott az Érdem 's Tisztelet* (237/94).

trombitás fn

(1) Trombitán jeleket fúvó katona; kürtös. *Ha nem mehetek is hartzra utánnatok: Legalább féloldaltt, ~' módjára, Buzdítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/37).

trombitaszó fn

(12) A trombita hangja. *Mikor bús ~ra Űlni kellett mindjárt lóra* (429/9, 112/9). *Rajta! én is mondom, űljetek hát lóra; Szép dolog marsolni dob' trombita szóra* (267/228).

Trombitaszó (287/52, 400/85), *Trombitaszón* (259/504, 534, 418/100), *Trombitaszóra* (253/25), *trombita'-szóra* (268/160), ~val (330/63), *trombita szóval* (266/64).

tromf fn

(1) A kapott sérelem. *Öszve tsapnak, Grand Brekekét Nyalnádtői le vágja, Grang Brekeke meg haragszik, A' ~ot vissza vágja; Ötször vették egymás nyakát, Ötször mondtak jó éjtszakát Mind ketten az életnek* (114/647).

tromfolás fn

(1) Visszavágás. *Addig egyik is meg nem szűnik És eszéül ki nem is tűnik Míg nem adja a' ~t* (33/12).

Ik: meg~.

trompeuse (fr)

(3) Mellnagyobbító ruhadarab. *Óh miket láttam én! óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompőzbe ha lekukutsáltam* (330/102).

Trompeuse (330*/140/1), *Trompőz* (330*/140/1).

trónus fn

(44) **1.** Trón, az urakodó díszes karosszéke. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, A' kinek áldoznak szegények és nagyok, Ki előtt a' Király kihág ~ából, Büszke felségéből 's bíbor ruhájából* (330/1903). *Második nagy Lajos lesz*

Európában, 'S ditsőül országol Burbon' ~ában (337/322). **2.** Ez mint az uralkodói hatalom és méltóság jelképe. *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rablók kirohantak ~om ellen* (259/437). **3.** (Isten képzeletbeli hatalmának jelképe.) *El-ragadtatva vitettél a szentebbi Ég felé Hol a' Mindenható ditső thronusát fel-emelé* (162/54). *'S az élő Istennek lábaihoz üle, Tsókolván grábitsát ditső Trónusának* (225/127). **4.** Vminek a helye. *De az isteni Rózsának Több királyi dísz van: Ezerrétű szép kantusa, Szerelemszín artzai, Magas tövises ~sa, És örök illatjai* (397a/399). **5.** Emelvényen. *Mind eltsendesednek az egész Szálába' S Carnevál felállván bársony ~ába, Az egész Népséget körül megtekinti* (330/368). **6.** Vminek a ~a: a fontossága, hatása. *Hogy újra épüllyön a' most szám ki vetett Igazság trónússa kit a' had le vetett* (54/18). **7.** Vmi ~on ül: urrá lesz, elhatalmasodik. *El is vész alatta a' jaj a' a' siralom, Trónuson fog űlni a' köz nyúgodalom* (259/256). **8.** Illemhelyhez hasonló dolog. *Te vagy példája a' Trónusoknak sokba; Mert annyi milliók közül Te rajtad is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/25–7).

~ (337/298, 377/30), *Trónus* (377/31), ~om' (259/483), ~od (337/165), ~od' (337/18), ~a (225/111), ~t (337/263), *Thronust* (92/107), ~át (337/160), *Trónusát* (400/17), ~nak (337/230), ~odnak (397a/863), ~ba (259/181), *Trónusba* (377/35), *Thronusba* (92/16), *Trónusába'* (257/163), ~ában (299/108, 373/75), *tronusában* (3/1), ~sában (259/414), *tronusábann* (9/17), ~ából (259/142), *Thronusából* (92/2), ~tokból (337/131), *Thronuson* (92/79), ~án (259/426, 377/21), ~sán (330/1448, 337/325), ~ra (337/312), *Thronusára* (92/67), ~áig (454/317).

trópus fn

(1) Szókép. *Hát mág Apollónak nevez engem Apolló fia? Úgy van, de tán tsak tropus ez és költő licentia* (342/2).

trucc fn

(1) Vminek ~ára: ellenére. *Igy noha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21).

truccol Ik: *ki~.*

trupp fn (2)

1. Csoport, kisebb csapat. *Egyszerre ellenség ~jára találunk* (239/158). 2. *Truppbba áll:* rendezett csapatot alkot. *Truppbba áll az egész se-reg Zöld és veres ruhába* (114/525).

Tsikorgó fn (1)

Fűzfapoéta, tehetségtelen versfaragó. *Tsikorgó versei a' Trójai háborúról* (113/0).

tu (lat) (2)

Te. *Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt:* Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/cím).

~a (42/cím).

tuba fn (1)

Fiatal nő. *Érted adom ezt is ~m! Tsak százhoz érhessem a' szám* (433/71).

tucat fn (3)

1. Egyenmű tárgyakból 12 darab. *Három szűz koszorút, három fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával* (330/854). 2. *Tucattal:* sokszor. *Öntsünk ezer áldást zengő tisztelettel, Szórjuk rá a' tarka vivátot tüzzel* (266/16). *tutzzettel* (336/30).

tud i (284)

1. Ismerete, értesülése, ill. tapasztalata van vmiről, vkiről. *De minek írjam azt, a' mit ~tok nagyon?* (454/839) — *Kalmárkodván, nem ~sz semmit Halálomba, Haldokló számmal is szerentsédet kérem, Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem!* (222/86) — *Bizony, bizony e' megint más, Nem tom, mi lesz belőle* (92/200). 2. Tisztában van vmi mivoltával, jelen-tőségével. *Urak! Asszonyóságok! Tisztemet, A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/407). 3. Bizonyosra vesz vmit, meg van győ-ződve róla. *Vígan töltöm életemet; A bú, ~om, el nem temet, Valamíg Mu'sák veletek Itt lehetek* (88/2). *Te is ezt elhagyni, ~om, sajnállanád* (268/79). 4. {Ismeret} gyakorlatban képes alkalmazni. *Maga a' Természet, mellyet Olly szépen ~sz festeni, Körülted a' pompa helyett Gyászban kezdett sinleni* (428/18). 5. Ért és beszél vmilyen nyelven. *Tudok én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul* (248/55).

Bár a' hal nyelven magok is Imígy amígy ~ta-nak (114/514). 6. Erővel, ügyességével, tudá-sával képes <vmit tenni>. *S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem ~* (185/116). *Lillán kívül egyébre Elmém ügyelni nem tud* (369/13). *Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem ~lak leírni, írjam le népedet* (337/252). 7. Képes vmit elviselni. *Jót, rossz-szat jobban ~tűrni egy társaság* (330/978). 8. <Dolog> képes arra, megvannak benne a lehe-tőségek <hogymilyen hatást kifejtsen>. *Az éj' komor homálya Ismét ki ~derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/10). 9. Lehetősége, módja van <vmit tenni>. *Ha Or-feus lenni nem ~ok, ... Lehetek a' vizek' kedveltt Arionja* (219/73). *Mégis bizván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint ~om, lepengetem* (308/21).

~ (8/12, 26/33, 34, 43, 61/10, 216/72, 254/10, 266/8, 272/10, 288/104, 327/23, 330*/199/4, 368*/31/12, 373/133, 405/14, 413a/381, 467, 443/80, 453/93, 454/72, 310), *Tud* (418/106), ~ok (92/156, 268/104, 310/61, 344/14, 443/29), ~sz (210/55, 212/11, 263/29, 266/54, 405/31, 453/235, 237, 239, 240, 246, 454/55), ~nak (123/76, 341/40, 454/829), *Tudnak* (368a/163), ~ának (330/1186), ~tál (317/51), ~ott (92/73, 215/92, 239/165, 330/1260, 354/11, 454/585, 807), ~tak (327/3, 330/12, 379/123), *fogok tudni* (12/14, 454/600), *fogunk tudni* (201/42); ~om (7/18, 90/14, 92/156, 107/11, 114/455, 118*/62/1, 127/42, 129/57, 148/53, 157/2, 166/12, 176/102, 185/16, 34, 208/75, 99, 210/93, 213/113, 217/74, 231/159, 259/607, 627, 651, 653, 267*/15/2, 267*/19/2, 285/61, 314/49, 330/1456, 1723, 1739, 1886, 330*/197/4, 352/11, 368*/24/15, 373/61, 413a/416, 421/42, 454/556, 669, 821, 460/2, 56, 57), *Tudom* (67/3, 114/98, 208/73, 101, 210/95, 212/79, 134, 231/445, 238/116, 239/200, 259/117, 519, 525, 267/123, 268/137, 309/59, 330/1977, 333/39, 50, 358/23, 425/57, 428/1, 5, 438/35, 454/69, 126), *tom* (317/243), ~lak (421/6), ~od (57/12, 186/39, 225/48, 235/27, 257/185, 266/51, 278/25, 330/1758, 337/23, 453/197, 238, 241, 245), *Tudod* (191/33, 199/96, 268/74, 278/23, 306/253, 330/1385, 333/35, 337/23, 439/33, 452/35, 454/

124), *T'od* (333/25), *~ja* (15/13, 143/46, 154/20, 157/12, 196/74, 87, 199/107, 200/63, 204/13, 217/13, 244/19, 305/32, 313/41, 324/19, 330*/137/3, 330*/200/9, 11, 330/213, 702, 778, 358/56, 380/85, 72, 397a/841, 413a/915, 1108, 1037), *Tudja* (157/11, 257/219), *~juk* (248/18, 257/100, 326/61, 330/149, 1451, 377/2, 413a/27, 454/95), *~játok* (68/9, 70/2, 431/14, 453/61), *Tudjátok* (134/19, 330/953, 431/15, 447/19), *~ják* (114/72, 238/101, 337/191), *Tudják* (337/189, 191, 368a/162, 432*/203/6), *~ám* (162/109, 271/15), *~tam* (176/38, 310/56, 325/2, 379/47), *~ta* (26/41, 114/789, 239/137, 317/40, 330/54, 1039, 1099, 1404), *Tudta* (114/391), *~ták* (330/1089, 1103, 425/7). — *~nék* (169/111, 135, 210/14), *~nál* (273/28), *~na* (42/10, 184/34, 186/51, 215/92, 225/49, 231/215, 236/20, 330/534, 1294, 423/34), *~nának* (231/28, 309/84), *~tál volna* (337/99), *~nám* (149/14, 169/85, 330/11, 454/31), *~nád* (253/25), *~ná* (309/1, 330/1019, 368*/24/1), *~nátok* (214/59, 231/457, 267/216), *~nák* (413a/1013), *~nálak* (301/13, 454/735), *Tudtam volna* (231/175). — *~jak* (161/19, 259/421), *~j* (454/830), *Tudjál* (379/54), *~jon* (190/62, 195/58, 432/37), *~jam* (127/39, 330/410, 421/39), *~ja* (288/119).

Ik: *ki~*, *meg~*.

tudás fn (2)

Ismeret. *De itt ezt kérddheti egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek ~ára?* (454/368)

Tudására (244/20).

Ö: *nem~*.

tudatlan mn/fn (5)

I. mn 1. Olyan ⟨személy, közösség⟩, akinek, amelynek csekély tudása van. *Hát már, hogy A' Somogy Illy ~ Formátlan, Kié a' hiba?* (334/24) **2.** *Tudatlan fő:* műveletlenség. *Tsak a' ~ fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/67). *~ok* (114/691).

II. fn Tudatlan személy. *Sokan, a' ~ok is, Ellenére szólltanak* (114/511).

~ok (454a*/256/7).

tudatlanság fn (1)

Ismeretek, tudás hiánya. *Gyarló ~! zablátlan*

indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat (313/59).

tudhat i (13)

1. Ismerete, értesülése, ill. tapasztalata lehet vmiről, vkiről; megismerhet vkit, vmit. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez mentteket, 's őket felírthassam* (330/423). *Másként is sok itten a' mi titok, és szent; 'S még a' Poéták sem ~nak itt mindent* (330/1424). **2.** Képes lehet vmire. *Oh! de ki ~ná mind elő számlálni, A' mellyekkel szokott a' halál prédálni!* (215/89)

~ja (217/20, 330/1630), *~tya* (2/13, 15/20, 204/20), *~juk* (213/53), *Tudhatjátok* (149/20), *~ják* (310/19), *~ta* (330/1866). — *tudhassa* (169/7).

Ik: *meg~*.

tudni in (8)

Ismeret, értesülés, ill. tapasztalat birtokában lenni. *A' tenger vizének örvényébe dűlnék. Ezen Tenger nevét ha ~ akarod: Az élet; 's a' vizét magad is zavarod* (211/21).

~ (57/12, 69/5, 222/20, 231/445, 330*/200/15, 413a/628, 432/61).

Ik: *meg~*.

tudniillik ksz (3)

Ugyanis. *Mi az oka hogy a' mezőnn körül A' Céres bérese kaszákat köszörül? Köszöntvén tudniillik a' meg őszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5). *t. i.* (330*/147/2, 379*/51/1).

tudó mn/fn (4)

I. mn Az a ⟨személy⟩, aki vmit tud, ismer. *Jövel az útat nem ~ szegény paraszt munkás-hoz* (413a/49).

~ (454/351), *túdó* (413/53).

II. fn Vmit tudó személy. *De ez nem a' ~kért, hanem a' más rendű Olvasoknak kedvéért esett* (267*/14/10).

tudomány fn (24)

1. A természet, a társadalom és a gondolkodás összefüggéseiről szerzett igazolható és bizonyítottnak tekintett ismeretek rendszere. *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, ... Izlés' terjesztője, ~ barátja* (452/3). **2.** Tudományág. *A' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Fran-*

tzia Országot s Angliát öszvelakta (418*/175/4). *Hát Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy számkivetve vólt Nálad minden Tudomány?* (334/4) **3.** Ismeret, tudnivaló. *A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly ~t szerzett ő magának, Melly díszére lehet egy Világfijának* (330/141). **4.** Az egyéni ismereitek összessége. *Áldja benne most is régi Főispányját, Hirdeti jó szívét, 's ritka ~ját* (306/260). ~ (406/4, 454/518), *Tudomány* (221/12, 237/78, 241/27, 453/80, 454/390), ~ok (13/cím, 440/4), *Tudományok* (111/113, 225/73), ~t (454/736), *Tudományt* (241/24), ~oknak (239/235, 368*/31/4), ~okban (330*/204/6), *Tudományokban* (442*/222/1), ~ra (3/14), *Tudománnyal* (222/25).

tudományos mn**(1)**

Tudománnyal kapcsolatos. *Néha a' Böltesség nyitná Mélységes folyásait, 'S lelkemnek lestsillapítná Tudományos szomjait!* (397a/528)

tudományú mn**(1)**

Mély ~: nagy tudású. *Te tiszta polgár, víg egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál* (395/30).

tudós mn/fn**(18)**

I. mn 1. Vmely tudományágban nagy tudású és tapasztalt <személy>. *Tudós Gróf! méltóztasd őket jó kedvedre* (382/4). **2.** A tudomány emberére jellemző, hozzá tartozó. *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, S falunként élödni ~ köldülással?* (245/26) **3.** Tudományos. *És a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/2). **4.** *Vki ~ pennája:* tudománya. *Mert ~ pennája feste Néki olly érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet* (163/17). ~ (442/10), *Tudós* (442*/221/3), *Túdós* (225/30); ~abb (268*/22/11).

II. fn 1. Tudománnyal hivatásszerűen foglalkozó, abban tekintélynek számító személy. *Tiszteltem, nagy Tudós! Annyi érdemedet, 'S hazafi tsókokkal értetvén tégedet* (237/129), **2.** Vmibe beavatott személy. *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tiszteletem felől ~sá tegyelek!* (235/18) *Tudós* (216/113), *Túdósok* (454/842, 454a*/256/7), *Tudósok'* (267*/15/3), *Tudóssai* (313/

43), *Tudósaink* (439/45), *Tudóshoz* (125/cím), ~oknál (330*/149/3).

tudósít i**(1)**

Értesít vmiről. *Ezt mint ellenség követét El küldék Királyához, Hogy ~tsa Nemzetét: Készüljön a' tsatához* (114/408).

tudósítás fn**(1)**

Tudósítást venni vmiről: a helyzetéről bizonyosságot szerezni. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, Tudósítást venni a' Magyar Házáról* (330/26).

tudta fn**(4)**

Vkinek ismerete, értesülése. *Ezt láttuk; 's tsak azért jöttünk udvarodra Hogy azt, a' mit láttunk, adhassuk tudtadra* (225/134). *Egy pár tsókkal adjátok Tudtára, mit érzek én?* (331/32)

~ra (210/37, 453/71).

tudva in**(4)**

1. Ismerve. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem ~ érzette önnön maga javát* (454/376). **2.** Észben. *Sok a' kártékony ellenség, tarsd ezeket is ~* (413a/193). *Ezeket így ~ tartván előbb kifőzve legyen Egész földed* (413a/790).

~ (453/250).

tudván in**(11)**

1. Ismerve. *Jól ~ tanúlt Rolljét, Még ezt itt fel sem vette* (231/193). **2.** Bizonyosra véve. *El kezdem énekem, ~ az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni* (67/7). **3.** Vmely képességgel rendelkezve. *'S önnön méltóságát az Isten' létével Egybe ~ kötni, bírt nemesb elmével* (454/682). **4.** *Nem ~:* vmely képesség hiányában. *Nem ~ úszni valóba, Ő a' Constitu tioba Nem tsuda ha el merült* (114/445). ~ (12/19, 238/98, 337/419), *Tudván* (10/30, 188/19, 306/170, 330/1390).

tukmál i**(1)**

Sok beszéddel ráeröltet vkire vmit. *A' Földiek, a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállyák* (92/249).

tukmálhat i**(1)**

Sok beszéddel ráeröltethet vkire vmit. *Ti kik okoztátok rajtam e' tsúfságot, Hogy ~játok én rám e' világot?* (330/1520)

túl hsz/nu

(31)

I. hsz 1. A szemközti területen. *Itt minden halait Czenkre sietteti Tétis, ~ az öreg Pán teli tulkait A' kastélyba behajtja* (432/78). **2.** *Túl felől:* a másik oldalról. *Hogy ~ felől négyes fejr vizet ereszt, Homályba akarom hagyni most egyszer ezt* (238/11).

~ (330*/197/3, 400/57), *Túl* (306/91, 313/83, 84).

II. nu 1. A névszóval megjelölt hely másik oldalán. *Melly nem tsak a' tengeren ~ Vitte nevét Rómába* (307/25). *Élni fog ditső nevébe Vétzy ~ a' Vágon is* (317/16). *Túl a' fellegeten ~ — Már, már szárnyra emelkedem* (432/71). **2.** *Vmin innen és ~:* vminek mindkét oldalán. *Nagy veszély van innen 's ~!* (317/123) **3.** *Vmely eseményt maga mögött hagyva. Nem kell több, tsak egyszer lásson, Már ~ lesz a' bámúláson, 'S többeket küld házadhoz* (308/35).

~ (63/23, 96/3, 111/53, 235/16, 267*/18/4, 313/79, 81, 85, 113, 327/40, 330*/157/1, 338/27, 443/129, 454/551, 460/110), *Túl* (163/5, 443/130), *tul* (453/64).

Ö: ezen~.

tulajdon nm/mn

(16)

I. nm Saját. *Bódult emberi Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Zárbékót ~ kezedre* (200/40). *Béhúnyom hát fülem' szemem', Érzem ~ érdemem'* (316/12).

~ (77/279, 185/60, 167, 202/121, 259/111, 327/46, 330/594, 348/27, 413a/748, 454/53, 460/120), *Tulajdon* (330/927, 426/44).

II. mn Sajátos. *Minden egy ~ pontot nyert magába Ez okos' és bolond', jó 's rossz' világába* (454/663).

tulajdoníthat i

(1)

Vmely dolog okául tüntethet fel vmit. Főldig legázolom őket a' nyelvemmel: ... Kiváltt a' Fársángot — mert másként is ennek Tulajdoníthatom az okát mindennek — A' Fársángot — azt, azt még lejjebb gázolom (330/830).

tulajdonos fn

(1)

Az, akinek tulajdona vmi. Csak a' ~ maga czémentezi (239/113).

túlesik i

(1)

Túljut. Itten egy hónapja telt el, míg szeren-

tsémet lesém; Messze Regmetz — senki sem vólt — rajta ekkép' túl esém (161/44).

tulipán fn

(11)

1. A liliommal rokon kerti, hagymás növény, egyetlen nagy élénk színű, szagtalan virága van. *Óh Tulipánt! Szent kezével Ki nyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/389) — *Le konyúl a' beteg liliom 's ~t Mellyeket belől egy száraz hectika bánt* (86/13, 198/13). **2.** (A szeretett nő, a kedves megszólításaként.) *A' hatalmas Szerelemnek Megemészto' tüze bánt. Te lehetsz írja sebemnek Gyönyörű kis ~t!* (444/4, 265/4) *Tulipánt* (397*/76/7, 456/78), *~t'* (431/35), *Tulipányok* (350/14), *Tulipántok* (373/78), *Tulipánthoz* (265/cím).

túllép i

(2)

Vmin túljut. Az idő 's az örök létel határába Vont kőfalakonn tul lép vakmerő lába (453/102).

Túllépel (410/26).

túlmenni in

(1)

Vmely helynél tovább menni. És majd e' Patsirtának, Ki most nálad énekel, Tavasszal a' kék Tiszának Partjain túl menni kell (414/12).

túlnan hsz

(3)

1. A túlsó oldalon. *Mert kit itt el nem merít is, Túlnan a' kormos Mefitis Gőzi büzi fojtja meg* (317/125). **2.** Távolról. *Túlnan a' Magyar Hazának Végéről utra kelek* (357/21). ~ (348/30).

tulok fn

(6)

Ökör. Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével (413a/76).

Tulkom (413a/53), *tulkát* (330/2064), *tulkait* (432/78), *~nak* (416/11), *Tulkokból* (413a/1099).

túlsó mn

(7)

1. A másik, a szemközti oldalon levő. *Azomba ~ szélére A' tengernek át úszott* (231/315). **2.** *Legtúlsó:* legtávolabbi. *Hová, bár hazámban legtúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vivátja elhaladt* (337/355).

~ (231/269, 330*/197/3, 455/21), *Tulsó* (313/142), *tulsó* (306/102).

túlterjeszt i (1)

Vmilyen határon túlra elterjeszt. *Túl terjeszted Beering' útján törvényedet* (337/178).

tunc (lat) (1)

Tunc etiam: mégis. *Tunc etiam moreris?* Neked mégis meg kell halni? (116/cím)

tunya mn (6)

I. mn 1. Lusta, lomha. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtünyább, leglassúbb és legostobább négy-lábú állatotska* (330*/199/8). **2.** Ilyen személyre jellemző <magatartás, tevékenység>. *Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem ~n, mint ez előtt* (134/48). **3.** <Föld> kihasználatlan. *Ne heverjen ~n a' Föld Izmaromat szőlővel* (413a/562).

II. fn Tunya személy. *De látd a' szerelem gyakorta erőt vész, Ez ~ból vitézt, vitézből ~t tész* (268/52).

túnyát (267/69).

túr i (5)

Tajtékot túr: <száj> habzik. *Ezt mondván meg haláloza, 'S már véres tajtékot ~* (114/281).

~nak (192/12, 260/10); ~ja (199/63), *turja* (87/43).

Ik: össze~.

turbán fn (1)

Kendőből csavart férfifejfedő. *Ki örül hogy nevét a' felhőkre hánnya Zöld sejem turbányba fénylő Muzulmánnya* (190/34).

turbékol i (3)

1. <Galamb> lágy, mély hangon szól. *Tsipked orrával mellyéhez, Szép szárnyain babirkál; Minden megvan, és himjéhez A' ház' fedelére száll* (397a/348). **2.** Szerelmesen beszél. *És ha érkezése hallatik Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/26).

~ *turbikol* (25/36).

turkál Ik: meg~.

turkálhat Ik: fel~.

túrni in (1)

Tolni. *Mindenik el kezd a' vizes sárt gyúrni Az el készült masszát egy halmozba turni* (26/14).

Turnus fn (1)

Személynév. <A rutulusok királya, Aeneas ellenfele Latiumban.> *Vagy Márónál az el hagyott Didó sorsát fájlalja Vagy ~sal a halálos seregeket nyargalja* (111/36).

Túróczi fn (2)

Családnév. <Thuróczi János (1435–1489?), magyar történetíró.> *A' régi Felülés' módjáról ezt hagyta írásban ~* (268*/22/1).

~ (267*/15/7).

Túródvány fn (1)

Egér családnév. *El vette gróf ~nak Pikxisét és óráját* (114/737).

túrós mn (1)

Túróval készített. *Tök vagy ~ étek* (228/39).

turpis (lat) (2)

Csúf, utálatos. *Turpe senex et [miles, ~ senilis amor]*. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme (238*/144/5).

tus fn (5)

1. Zenekartól üdözlésképpen játszott gyors akkordisméltés. *Akkor a' jó Lendvai is mutassa meg a' virtust 'S húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyissabb túst* (310/28), **2.** Ivás vkinek az egészségére. *'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg ~t* (199/60, 87/40). *túst* (310/78), *Tust* (330/344).

Ö: öröm~.

tusakodás Ö: maga~.

tusakodik i (1)

Bajlódik, vesződik. *Jó Barátném panaszkodol, Hogy bal sorsod igen nagy, 's Ezer bajjal tusakodol* (280/3).

Tusculanum fn (1)

Helynév. <Tusculum: kis város az ókori Rómától északra (ma: Frascati); itt volt Cicero falusi birtoka.> *Tusculanum 's Tibur szűlik a' Lelkeket* (245/17).

tuskó fn (1)

Fatönk. *Majd megragad a' ~ban* (413a/842).

tű fn (5)

1. Horgolótű. *Egy hegyes tű a' szabályjok, Ez Dámáktól kerüle* (114/366). **2.** Hajtű. *Köntőseikből is azt vették magokra, A' mi jobban illik illy Angyalokra Szív-halászo hajok' drága*

köve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, ... Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/79). **3.** *Tűvé tesz:* nagy gondal keres vkit, vmit. *Tűvé tévém az égnek Minden zugát* (185/24).

~t (330*/177/6), ~jökkel (330/1318).

Ö: bocskorfűző~.

tüdő fn

(5)

Hólyagos szerkezetű páros légzőszerv a mellkasban. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek ~je holyagjai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai* (111/115).

~m (302/29), *Tüdőnek* (218/10), *tüdejének* (58/18, 194/18).

tüdőgyulladás fn

(1)

A tüdő szövetének gyulladási betegsége. *Tüdőgyulladásomról* (455/cím).

tüdőhólyag fn

(1)

A légutak hólyag alakú végződése a tüdőben. *Fojtó Szirokkóknak hevétől Asznak ~jaim* (455/10).

tükör fn

(13)

1. Foncsorozott üveglapból készült eszköz, amely az előtte levő tárgyak képét visszamutatja. *'S Ímé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. Nézte újj ábrázattába Magát* (231/166). **2.** Sima, fényes felület. *A' vizek' kristály ~ében Magát meglátja már az Ég* (379/3). *Látom már Nizidernek Csendes túkribe' képemet* (432/76). **3.** Vminek a mása, ill. fontos vonásainak hű mutatója. *Ah, szűz lánykák! A' rózsza' szép Tanácsát szabjátok rátok; És ha hasonlít hozzátok, Légyen néktek tükör és kép* (148/76).

Tükör (364/2), *tükör* (330*/149/9), *Tükör* (330/1854), *tüköröm* (424/47), *Tükört* (317/245), *tükörbe* (432/12), *Tükörében* (443/218), *tükörül* (225/46, 259/356).

tükörforma fn

(1)

Tükörformában: visszatükrözve. *'S nyomorúlt ember az, kinek homlokában Látszik szerenstése, mint ~ban* (191/46).

tündér fn

(9)

1. Természetfölötti képességekkel felruházott, csodás szépségű (női) lény. *Ifjúságom' reggelében Szívem bút nem szenvedett, Míg a' ~ek' kertében Lepke-módra repkedett* (425/3). **2.**

Elbűvölően szép, fiatal nő. *És elrakatta magával A játszi Hármóniával Ki oly szép Tündér — mint Te* (367/12). **3.** (Jelzőként) tündéri, varázslatos. *Érist ők nem látták; ki ~ ortzával Bojgatta már őket mérges párájával* (330/703). **4.** (Jelzőként) tünékeny. *De mit hányom, balgatag ész! Illy ~ kellemességem'?* *Az én gyönyörű szépségem Egy villám, mely fénylik, 's el vész* (148/46). **5.** *Tündér román:* széphistória, tündérmese. *Boldog! Ki a' ~ Románok' helyébe Utazók' írást forgat a' kezébe* (454/509).

~ (247/29), *tündér* (317/62), *Tündér* (330/855, 330*/164/1).

tündéres mn

(1)

Tündéres erő: varázserő. *Éris hát ~ erejét fellevé, 'S magát egy gömbölyű kis formába tévé* (330/715).

tündöklés fn

(2)

1. Csillogás. *Melly kedves ~ekkel Lanyháznak le szertesétt E' tseppek a' virágoknak Tarka ligetjeiről* (397a/1147). **2.** Siker. *De négy esztendei ~i után Elhúnyt egünkről a' több Csillogok után* (217/83).

tündöklök ~ tündöklő i

(29)

1. <Fényforrás> ragyog, fénylik. *A mosdott nap egy fél felhőre könyököl A meg szűrt áerben vidámon tündöklő* (86/32, 198/32). **2.** <Tárgy> ragyog, csillog. *Kiknek már Neveik a' Templom' falába' Mettve tündöklenek adamás táblába* (188/42). *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/203). **3.** <Szépségével> magára vonja a figyelmet. *Tiszta hősinnel tündöklött Melye mind kívül, belől* (443/43). *Vallyon nem ez bírt e minden szépséget edgy summába, A' mi tsak tündöklött az Ég több Isten aszszonyába?* (216/64). **4.** <Kiváló tulajdonságával> kitűnik mások közül. *Haj Magyarim! Magyarim! tündökleni fogtok örökké* (253/73). *Él a' Keszthelyi Gróf, és az örök Napok' Jussán Nagy Neve tündöklő* (338/52). **5.** A sikerek tetőfokán áll. *Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában* (368a/74). **6.** <Örömtől> ragyog, sugárzik. *Szép deli termete Ifjú formájának, Tündöklök rosája piross ortzájának* (77/32). *A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében* (231/116).

tündöklök (86/2, 198/2, 413a/462), tündöklök (222/13), Tündöklök (77/142, 203/10), Tündöklök (299/112), tündököl (403/19), tündököl (397a/1124), tündöklök (454/923), Tündökölsz (307/82), tündöklenek (348/10, 397a/584), Tündöklött (225/58), tündökleni fognak (259/406). — tündököllyön (30/3), Tündököllyön (413a/54), Tündököljenek (415/41).

Ik: ki~.

tündöklő mn

(24)

1. Fénylő, sugárzó. *A' Napnak hanyatlik ~ hintaja* (4/1, 200/1). *Pompáznám örömportákkal 'S ~ tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait* (415/11). 2. Fényes, csillogó (dolog). *Holmi ~ Dibdábót, A' Sors' számára vett bábót Itt a' Fátum elhínte* (367/7). *Szemein idegen lángok lobbanának, Ősz haja ~ bársonnyá barnúla* (330/2045). *Lába aladt hever ~ ezüstye* (9/19). 3. Messze kitűnő, mások közül kiváló. *Nézd meg csak a' rosák ~ szépségét* (2/1). 4. Sikeres. *'S kívált, mikor látom, hogy gonoszoknak Tündöklő napjaik kényekre forognak* (454/140). *Úgyis most lettek Somogy-nak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagai* (307/90). ~ (74/1, 83/6, 162/90, 172/2, 239/39, 259/249, 330/132, 1871, 397a/137, 454/767), tündöklő (413a/471), Tündöklő (82/17, 256/15, 397a/910); leg tündöklőbb (413a/5).

tündökölni ~ tündökleni in

(2)

Ragyogni, pompázni. *Hatalmas rendek, ... Örül tinétek a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel, Mert a' Magyar Hazának régi díszét Ti bennetek szemléli ~* (259/42). *tündökleni* (315/11).

tündököltet i

(1)

Ragyogtatva mutat. *Mutogattyá magát a' pompás természet. Mesterség tzifrái ~ készet* (1/2).

tündökölvén in

(1)

Pompázva. *Én mint győző 's tündökölvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit hajtok a' pataknál a' porba* (413a/1122).

tűnemény fn

(4)

1. Figyelemre méltó jelenség. *De midőn már éppen fekünni készültek, Egy új tűneményen*

mindnyájan elhűltek (330/1848). 2. Gyorsan feltűnő és elmúló dolog. *A' módosság nem volt benne csak ~, Mindent meg kimélt ő, de nem színeskedett, Jó lenni nem tanúlt, mert annak született* (454/798). 3. Csodálatos, földöntúli lénynek gondolt személy. *Földiekkel játszó Égi tűnemény* (427/2).

Tűnemény (443/220).

tűneményes mn

(1)

Csodálatos. *Jaj de bezzeg elfutának Régi kedves napjaim, Búra, gyászra változának Tűneményes álmaim* (449/8).

tűnik i

(8)

1. Mutakozik, megjelenik. *De akár mint ~ képzelődésünkbe, Valódi örömet terjeszt ő szívünkbe* (201/15, 14/15). *Egyszer csak előmbe ~ bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/23). 2. Szemébe ~ vmi.: feltűnik neki, észreveszi. *Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' változott színű fa ~ szemébenn* (77/236). ~ (231/109), Tűnik (212/24), tűnnek (455/49), tűne (77/276).

Ik: el~, ki~.

tűnő in

(2)

Vmi képébe ~: vmilyennek látszó. *Jön az álom, ... sok ezer képpel elménk jádtzódtattya Valóság képébe ~ ábrázattya* (201/10, 14/10).

tűnődés fn

(1)

Gondolkodás, töprengés. *'S im ~emben illy szók érdekelnek* (452/71).

tűnődik i

(4)

Elmerülten gondolkodik. *Bús elmém rajtad ~, Tsak kíván, sóhaj, gyötrődik* (443/5). ~ (6/29, 189/31), tűnődünk (340/9).

tűnt Ik: el~.

tűnvén Ik: el~.

tűr i

(3)

Elvisel. *'S szabad lévén, a' sok bút bajt nyögve ~jem?* (454/646). ~te (170/50). — ~je (443/158).

Ik: el~.

tűrés fn

(1)

Kellemetlen dolog elviselése. *De én bizony nem bánom már, Szóljon akárki a' tatár; Még*

is az Úrnak megvallom. Mert a' sok ~t sokal-
lom (309/80).

tűrhet i (3)

Elviselhet. Azt veszen már észre éppen, Hogy
nem ~ semmiképpen; Mert minden fordulási-
nál Vélem ellenkezőt tsinál (309/46).

~i (330*/204/13), ~ik (258/36).

Ik: el~.

tűrni in (2)

Elviselni. Nékiünk is kárt tehet a' hebehurgya-
ság. Jót, rosszat jobban tud ~ egy társaság
(330/978).

tűrnök (443/152).

tűrő in (1)

Tűrő szívvel: türelemmel, belenyugvással. De
mint bölts férfiú végved ~ szívvel, Hogy az ég
érdekel illy sérelmes ívvel (212/83).

tűrök fn (1)

Tülok, szarv; itt bőségszarut jelent. A' tarka
Bőség csüngeti jobb felől Horgas ~jét (418/
22).

tűrött Ik: fel~.

türt mn (1)

Henger alakú. Trombita türtt reze tördeltt
Hangra ropog, közzé zendülnek az erdei kürt-
tök (400/77).

türve in (1)

Türelemesen. Türve méltó feltalálni Egy ha-
landó Gráziát; 'S katona-dolog kiállni Fiam,
a' strapátziát (368a/121).

türvén¹ in (1)

Elviselve. Te a' Társaságban az aprós hibákat
Nem ~, óhajtlál olly messzi pusztákat, Hol ...
Kevélyek, gonoszok hiúk nem lehetnek (454/
288).

türvén² Ik: fel~.

tüske fn (4)

1. Növényen levő kemény, hegyes, szűrös
képződmény. A' Rózsa szép virágszál, De ~
szürdal ágán (411/2). 2. Olyan cserjeszerű
növény, amelyen tuskék vannak. Meredek
kősziklák' bémohodzott szirtja, Mellynek vén
~jit semmi kéz nem irtja (306/28).
~k (397a/859), ~knek (397a/295).

tüskés mn (2)

1. Olyan (növény), amelyen tuskék vannak;

tövises. Mint a komor télnek ~ csipke bokra
(341/7). 2. Olyan (állat), amelynek a bőrén
szaruból való, tövishez hasonló képződmény
van. Látsz ott' Buffán-Medvét, ~ Sündisznókat
(330/1995).

tüsketermő mn (1)

Olyan, amelyen tuskék, tövisek nőnek; rossz
természetű (személy). Szép virág vagy, azt
megvallom: Mert a' Rózsa bíborához, És a'
Liliom' havához Színed hasonlóvá tesz. Rózsa
vagy, de tüske-termő (324/45).

tüstént hsz (6)

Azonnal, rögtön. És ha rá lő kis nyilával,
Tüstént szárnyra keljetez (331/34).
~ (258/82, 397a/876), tüstént (150/24, 41),
Tüstint (317/162).

tűz¹ i (1)

Teremt. Fűzz kérget a' fának izmos derekára
Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára
(453/33).

tűz² fn (180)

1. Égési folyamatnak fény- és hőjelenségben
való megilyvánulása. Ha a ~ vén erdőbe gyúl
(460/107). Maga innepnapot tart, a' fűvön
féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai
a' ~ körül (413a/1087). 2. Égő anyag. S rógust
rakván a' törtt Baldakin fájából, A' tüzet nagy
öröm 's tántz közt gerjesztették (330/1627).
Ha tudsz a' ~ közzé olajat lotsolni (453/239).
3. Tüzeset, tűzvész. Jun. 14-dik napján esett
a' ~, egy szegény öreg özvegyasszonynak há-
záról, Debretzenben (432*/203/1). Kiáltanak;
~ van! ~ van az udvarban! (330/1636) 4.
Fény. Mert sem a' tsillagok' tüze lágy ho-
mállyba nem borul (413a/402). Béhüllt sze-
memnek már elaludt tüze, Híg éltetőim széllyel
oszoltanak! (454/755) 5. Égi ~: villámlás.
Azomban, míg ekként kesereg a' szép Szűz,
Ellepi az erdőt egy fényes égi ~; Megdördül az
égnek szomszéd boltozatja (306/126). 6. A
nap, az ég tüze: forróság, hőség. Nézd bár a'
rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát
hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt ró-
sát, szekfüt, futva ~ével, A mit tsak látván,
rontya bomolva tüze (38/3-4). És ámbár tüzei
a' kékelő égnek Kettős forrósággal feje felett
égnek (69/13). 7. Hőérzet. Óh e' tsendesség-

benn elrejtett Hegyetske, Melly a' sütő Naptól bé fedvén engemet Árnyékos Hátaddal enyhítet tüzem (176/4). **8.** Égi ~: hűséges szerelem. Az égi ~, A' vidám, a' hibátlan, Lángolt bennetek, Édesim! (432/102) **9.** Ágyútűz, puskatűz. Ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer Orkán módra zörömböl (253/34). Vasasokkal ellene ment Igen kemény ~ alatt (114/685). Vajha ama' napok visszatérhetnének, Mikor szemközt álltam a' Burkus' tüzének (267/206). **10.** Tűzharc. Ah hív Magyar! ... Ha boldog lenni kívánsz Királyod' oltalmába': Menj, míg a' ~ be nem ront Dátziába (259/76). **11.** Lelkesedés, szenvedély. Ellene ront vértől párázdo görbe vasával A' Magyar, óh mi vitéz ~ szikrádzik ki szeméből! — (253/42). Ha most nem édes éneke, Ha nints is abba hév 's ~: Ne félj! Legyen borom nekem, Meg egy szerelmes szűz (103/2). **12.** Szenvedélyesség, szerelmi szenvedély. A' hatalmas Szerelemnek Megemésztő tüze bánt (265/2, 444/2). Héj, héj, az én szívembe' is Nagy ~ vagyon Héj, héj azért sohajtok én Illyen nagyon (333/46). **13.** Szemetek ~ legyen: szenvedélyt sugárzó szemetek legyen. Szemetek ~ légyen, rózsa ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok (330/2031). **14.** A bosszúállás tüze: a bosszúállás heves vágya, óhaja. Bosszúállás' tüze perzseli mellyemet, A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet (330/939). **15.** Nagyobb tüzet kap: fokozódik. Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott (330/1301). **16.** Tüzet lehelő: heves vérmérsékletű. Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták (413a/662). **17.** Tűzbe jön: elpirul. Tűzbe jött egész Országok A' Deputatusoknak (92/192). ~ (103/2, 107/cím, 9, 131/9, 169/129, 196/65, 230/10, 231/73, 239/97, 259/549, 265/6, 268/161, 330/386, 1645, 1729, 1738, 1742, 1747, 1751, 1755, 1762, 1768, 1878, 1921, 337/63, 380/63, 381/11, 413a/152, 422/9, 443/111, 444/6), Tűz (352/9, 450/28, 454/553), ~' (259/520), tüzek (330/1233), ~em (103/5, 157/13, 330/1917, 437/5), Tűzem (208/9, 309/136, 460/22), Tűzem' (294/38), ~ed (395/4, 422/7), tüze (77/71, 111/12, 131/6, 184/18, 216/48, 241/11, 12, 259/619, 381/8, 386/7, 413a/457,

423/18, 460/111), Tűzetek' (132/5), tűzők (330/1546, 379/118), tüzei (77/58, 83/3), tüzek (56/38, 202/38), tüzet (191/44, 238/37, 47, 330/1757, 337/119, 288, 397a/681, 413a/147, 840, 983, 454/853, 460/143), Tűzet (86/1, 238/43, 405/35), Tűzemet (175/20, 412/20), Tűzedet (460/6), tüztét (86/1, 148/31, 198/1, 213/47, 241/12, 257/179, 330/858, 882), Tűztét (105/2, 151/11, 158/43, 445/58), Tűzeit (346/2), tüzei(t) (83/3), tüzeinket (337/416), ~ben (380/56), ~nek (267/53, 275/5, 454/157), Tűznek (150/30), tüzemnek (129/41, 425/13, 41), ~ön (413a/210), Tűzén (425/28, 454/978), ~nél (185/132, 413a/275, 298), ~énél (127/2, 421/2), ~be (196/58, 317/35, 413a/243), Tűzbe (330/2054), Tűzemhez (460/50), ~ről (454/308), tüzemről (431/23), tüzéről (385/25), ~től (442/13), tüztétől (77/64, 134/103, 173/4, 196/40, 216/102, 313/12, 357/16, 380/38), ~ért (454/306), tűzzé (267/145), Tűzzé (460/57), ~év (409/21), ~zel (114/544, 259/441, 317/31, 330/158, 1272, 1355, 1947, 337/224), tüzekkel (295/14), tüzével (107/14, 130/24, 151/14, 182/14, 331/25), Tűzével (156/3).

Ö: áldozó~, hadi~, pár~, poeta~.

tűzbarlang fn

(1)

Szerelmi szenvedély. De bár kútba ugranék is, Bár benne nyakig állnék is; Még sem alunna el langom, Mellytől gyúlad ~om (309/132).

tűzel i

(7)

1. Lelkesít. Dorottya mind újabb tsatára rendelte Vezérit, 's a' lankadtt szíveket ~te (330/1438). Nem ~ é Magyarom szívedbe' a' hajdani hűség? (259/479) **2.** Egymásra ~nek: szenvedélyt keltenek egymásban. Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek, Mikor hév tsókokkal egymásra ~nek (238/38). **3.** Lő. Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armádája A' békákra, bár ezeknek Sűrűn ~t puskája (114/24). **4.** Vmi irányul vkire, érint vkit. Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban ~e (114/435). **5.** Félelmet kelt. Hát egy kígyó ki csuszámra, Tűzelt szeme pillája (114/232). ~ek (425/20).

Ik: alá~.

tűzelő mn

(2)

1. Hevítő. Az Üvegnek' gyönyörű Napkeleté-

ből Mikor a' Bor ~ Napja kiszállott: Az ivónak szeme-száján ezer rózsza virít ki (270/2). **2.** Fénylő. Már a tüzellő Skorpió lábait összébbszedi, És az égnek jó nagy részét számadra át engedi (413a/41).

tüzes mn**(34)**

1. Hőt sugárzó, forró. *Tüvé tevé az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs' golyóbisával A' több ~ golyóbist* (185/27). *Sótt nem árt annyit a' Dérnek zuzmarás keménysége Sem a' ~ kösziklákát sütő nyárnak hésége* (413a/921). **2.** Tüzhöz hasonló színű. *A' ~ tsillagotskákkal Megrakott vadrózsafa, A' mindégzöld borókákkal ... Mutatják itt magokat* (397a/1017). **3.** Heves vérmérsékletű. *De a' többi ~ miniszternék mellett Ő néki többnyire csak hallgatni kellett* (239/167). **4.** Szenvedélyes, szenvedélyt árasztó. *Hijjába eleven a' vér az ereken 'S ~ a' bátorság a' nemes lelkekben* (215/36). *Míg ~ szemem sokára Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldaltt reá taspott* (134/37, 447/37). **5.** Szigorú. *Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejedre botsátják Tüzes Anathemájok* (114/272). **6.** Erélyes. *Hát az én vitézem egyszerre megretten, Mert ~en kezdetem én is parantsolni* (239/181). **7.** Tüzes mennydörgés: villámlással kísért mennydörgés. *A ~ mennydörgés minden szívet gyötör* (198/25, 86/25). **8.** Tüzes mennykő: villám. *A' ~ mennykövek pattogva hullanak* (202/12, 56/12). **9.** Tüzes szekér: amelyen az Úr Illés prófétát az égbe ragadt. *Nem jön le azoknak több ~ szekere, Hogy azt el nyerhetnéd, a' mit Illyés nyere* (209/41). **10.** Tüzes ütközet: tüzharc. *És czirkalommal mérsekélli A' ~ ütközetek' piattzát* (418/44). **11.** Tüzes felhő: tüzharc. *Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes felhő fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett* (400/18). ~ (114/945, 1009, 162/114, 182/6, 317/13, 346/10, 413a/233, 454/341), *Tüzes* (86/6, 198/6, 231/142, 269/10), *Tüzes* (34/2), ~ek (454/999), ~en (76/2, 330/1427), ~enn (72/28), ~sen (36/1).

tüzeskedik i**(1)**

Képződése ~: lázalmokat lát, képzelődik. *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek* (443/21).

tüzesség fn**(1)**

Poétai ~: költői szenvedély. *Több vágy szabadonn pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni Kivált egy bölts elme mindég Egy Poétai ~ Tsak ettől ég* (31/27).

tüzesül i**(1)**

Forróvá változik. *Fel hágott már a' nap a' dél pontjára Egyenesenn omlik le felé sugára. Tüzesül a' bádjadtt levegő ég 's hevül* (196/3, 84/3).

tüzesült lk: fel~.**tűzfelhő fn****(1)**

Ágyútüznél keletkező füst. *Ím, ím a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak, A' feltátott réz torkokból Tűzfelhők gombolyanak* (397a/204).

tűzimunka fn**(2)**

Tűzijáték. *Pompáznám örömportákkal 'S tündöklő tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait* (415/11).

tűzimunkába (238/45).

tűzkacsintás fn**(1)**

Csábító kacsintás. *Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére* (330/1400).

tűzkemence fn**(1)**

A nap ~je: a tűzforró nap. Feltsapódik a ~ nap' tűz kementzéjébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényébe (454/483).

tűzláng fn**(2)**

Lángoló tűz. *Felhőkig göngyölög a' megolthatatlan Tűzláng, és az aether közönséges katlan* (337/46).

tűz-láng (330/1339).

tűzőceán fn**(1)**

Fényesség, csillogás. *Tsillagaink' tűz-óteánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt lágy ragyogványja, Mellyek rólad omlanak* (397a/869).

tűzön-vízen hsz**(1)**

Minden úton, minden akadályon át. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Nyargal, 's talám a' szelet is futással meghaladgya, Nemes makatssága tűzönn vízenn edgyre ragadgya* (216/44).

- tűzött** in (1) *A' gyenge rózsaszájú A' ~ leánykát, Meglátam, és azonnal Látnom, szeretnem — egy volt (344/3).*
- tűzsárny** fn (1) *Bőltesség ~án jár horizonunk felett: sokkal bölcsőbb a környezetében élöknél. Óh Nap vagy Te, kit néz e' szűk szegelet, Ki a' Bőltesség ~án jársz horizonunk felett (405/24).*
- tűszekér** fn (1) *Nap. Chiron nyíla eránt vinnéd tűz szekeredet: amikor a Nap a Nyilas csillagképébe lépett, azaz novemberben, a költő születése idején. Te a' fénynek 's melegségnek Attya! ... Mikor Chiron nyíla eránt vinnéd tűz szekeredet: Akkor látám-meg először élet adó fényedet (162/83).*
- tűszem** fn (1) *Szenvedélyt árasztó tekintet. Esküszöm hósín kezedre, Rózsa-szádra, tűz-szemedre, Hogy te léssz csak kedvesem (275/14).*
- tűszemű** mn (1) *Szenvedélyes tekintetű. Egy nyári estve Lillát,*
- tűzszerelem** fn (1) *Szenvedélyes szerelem. Mint a' hó a' Nap' hevétől: Úgy az ő tűz-szerelmétől Mind elolvadva valánk (447/104).*
- tűzvész** fn (1) *Nagy pusztítást okozó tüzeset. 'S az szelek szárnyán a' ~ kaskaringozva lódul (413a/849).*
- tűzzel-vassal** hsz (4) *Mindenféle pusztító, öldöklő eszközzel. Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik ~ perzselik ősi javát (259/476). tűzzel vassal (259/58), Tűzzel vassal (114/944), tűzzel, vassal (337/126).*
- tyrrhenus** fn (1) *Tirrén, etruszk. Midőn a' pofók Tyrhenus fű elefánt sípokat (413a/720).*
- Tyrtaeus** l. **Tirtéus**

Ty

tyúk fn

Házityúk. *Lájéké meg öltünk ~ot, lúdat, kap-pant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk Kop-pant* (340/13).

~ (397a/305, 324), *Tyúk* (397/76/5, 397a/305), ~ot (314/18), ~jára (114/635).

(7) Ö: Fias~.

Tyúkodi fn

(1)

Családnév. ⟨Alkalmi könyvtáros.⟩ *Utánna Streibig, Landerer, más Typográfusokkal, Kis István is ~val 's utól Tóbi azokkal* (314/18).

U, Ú

u fn

(2) Magánhangzó: felső nyelvéllású, ajakkerekítő, hátul képzett rövid hang. *A[z] ~t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni* (194/12). *ut* (58/12).

uborka fn

(1) A tökkel rokon konyhakerti növény. *Vagy mint midőn az értt ~t leveszik 'S a' napon megaszván a' kótz közzé teszik* (330/237).

uborkafa fn

(1) *Az uborkafán is narancsot keres: magas polcra vágyik. Az Ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' porba le esett* (248/23).

uccu isz

(3) <Hirtelen észbekapás kifejezésére.> *Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomúlnak* (92/206). *Uttzu* (92/225), *Uttzu* (92/80).

uccse msz

(1) <Esküdözés, fogadkozás kifejezéseiben:> úgy segéljen: *De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/159).

Ö: *isten~*.

Udv. l. udvari

udvar fn

(21) 1. Épület telkének beépítetlen, megműveletlen része. *Mikor lárma esett ott kinn a' pitvarban, Kiáltanak; tűz van az ~ban* (330/ 1636). 2. Vkinek az otthona, háza, portája. *Galambi szelidség lakozott házokbann, A' jámbor kegyesség járkált ~okbann* (211/66). *Éljen Úri háza, az egész rokonság. Udvart boldogság, 's áldott öröm lakja* (336/59). *Leszállván a' Mennynek fényes ~ából ... Kedves Magyarja-*

im! Jövök ti hozzátok (259/141). 3. Az a hely, ahol az uralkodó székhelye van. *Te a' Királyok ~át Éhen és szomjann lesed* (16/9). 4. Főrangú méltóság, előkelő család kastélya, személyzete. — *...minden Lyány cseléd ortzáatlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek, 'S az Úri ~ba tsak léhütni jőnek* (330/1656). *Ját-szott, tréfált, vígadt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pitvarban* (330/897). *~* (382/33), *~ok* (110/33), *~át* (205/9, 305/ 25), *Udvarnak* (267*/13/9), *~okban* (330*/ 141/2), *Udvarában* (397a/297), *~ából* (454/ 416), *Udvarából* (330/108), *~on* (397/16), *~ra* (358/13), *~odra* (225/133), *~ára* (330/ 683), *Udvaroknál* (330*/189/2).

Ö: *Nád~*.

udvari mn

(6) 1. Udvaron levő, az udvarhoz tartozó. *Az ~ kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685). 2. Főúri v. fejedelmi udvarban szolgálatot teljesítő v. ilyen udvarhoz tartozó <személy>. *Ugyan ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplánjának, annak a' kegyes és Jámbor Szentembernek megparantsolni* (238/19). 3. A királyi v. fejedelmi udvarban történő, szokásos, előforduló <dolog>. *Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari szánkázást tsapat Péter-vár-ra* (330/104). *~* (330*/183/2, 403/29), *Udv.* (445*/231/1).

udvariság fn

(1) Udvariasság. *Elébb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly szépen instálta Az Úr a' szabadságot* (231/424).

udvarlás fn

(6) 1. Kedveskedő magatartás, amellyel vmely férfi egy nő kegyét igyekszik elnyerni; szép-

tevés. *Vetélkednek, az első melyik legyen, Melly néki ~t tsókokkal tégyen?* (139/97). **2.** Vkinek az az törekvése, hogy egy előkelő személynek a jóindulatát tiszteletének, hódolatának kifejezésével elnyerje. *Rajta még is gyenge Lantom' felveszem, És tsekélységem' truttzára ~om' megteszem* (405/30). **3.** Tisztelgő látogatás. *A' melly énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy ~t tettünk 'S kérjük hogy ezt tőlünk nyájas szívvel vegye* (336/52).
~t (308/38, 310/41, 336/65).

udvarló mn**(1)**

Hódoló, hódolatot kifejező. *A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka Kiszáll az ~ Szentek' pitvarából* (337/295).

udvarol i**(9)**

1. ⟨Férfi nőnek⟩ kedveskedéssel, bókolással tetszését, szerelmét igyekszik elnyerni. *Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának. 'S asztaltól felkelvén prositkivánással, Udvaroltak ortza- és kéztsókolással* (330/458). **2.** ⟨Magasabb rangú személynek⟩ hódolatát fejezi ki. *Keblébe fogadván annyi Uri rendet, Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispánységának Hallatlan pompával 's fénnel udvarlának* (330/48). *Most nyílnak a' virágok: A' Rózsa, mint Királyné; Ül tarka trónusában, 'S a' nártzisok körülte Fenn-állva ~nak* (373/77). **3.** Vkinek kedvében igyekszik járni. *Örök ditsőséget szerzett a' Hazának, Méltó tiszteletet nyert önnön magának. Mellyért a' negédes Porticsi' környéki Tengeri víg hanggal ~nak néki* (306/296). **4.** Magas rangú személynél tisztelgő látogatást tesz. *Urak, Asszonyságok úgye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtünk egy keveset Mert ha tiszteletet akkor tettünk volna Most ennyi szép vendég itt nem ~na* (336/20).
— *udvarlanék* (415/3), *Udvarlanának* (377/32). — *~jak* (405/25), *~jatok* (331/16).

udvarolni in**(2)**

⟨Magasabb rangú személynek⟩ hódolatot, tiszteletet kifejezni. *Óh mennyiszer óhajtottam néked ~ már: De jaj egy kis Ikarusnak, ha a' naphoz közel jár!* (405/9) — *A' többek mindnyáján ennek Udvarolni láttattak, Nagy volt a'*

Tisztelet benne Mellyet hozzá mutattak (231/120).

ugar fn**(2)**

Pihentetés végett bevetetlenül hagyott szántó-föld. *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repülünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé, Hol Ceres mindenha terem szántatlan ~ba 'S bár metzve nintsen, még a' Szőlő is virit* (327/43). *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestültt szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/ 83).

ugat i**(4)**

1. ⟨Kutya⟩ szagatott, mély hangot ad. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött; Ugattak a' pudlik; ajtó, ablak zörgött* (330/ 1472). **2.** *A' kutya a holdat ~ja:* vki áskálódik vki ellen. *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ~ja És ki az ártatlant szóba keverni meri* (315/5). **3.** Riaszt, elhárít. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' küszöbön álló Halált nem ~ja* (204/40, 217/40).

Ik: vissza~.**ugatni in****(1)**

⟨Ember⟩ rosszindulatúan, becsmérően beszélni. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ~, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül* (315/21).

ugató in**(1)**

⟨Kutya⟩, amelyik ugat. *Ne legyen örömd meg háborítója Az a' tokás ember ~ Sajója* (233/54).

ugatta Ő: eb~.**ugorkafa l. uborkafa****ugrál i****(10)**

1. Ismételten, újra meg újra ugrik. *Sok száz szötskő ~ pattanó lábainn A hévtől el aszott fűveknek szárainn* (84/19). *Másutt a' forrásnál egy mohos kőszálnak Tövében a' játtzó báránykák ~nak* (72/14). **2.** ⟨Élettelen tárgy⟩ pattog. *Annyi jég ~ kopogva akkor a' ház tetőre* (413a/453).

~ (142/9, 196/19, 380/19, 397a/753), *Ugrál* (85/30, 197/30), *~tak* (413a/929).

Ik: le~.**ugrálás fn****(2)**

Ismételt, többszöri ugrás. *Osztán a' bál nem*

áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ~ba (197/68). Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját Még is ~sal hagyta el tanyáját (29/4).

ugráló mn

(1) Ugráló vér: felhevült szervezet, heves szívverés. Ah Egek! A' világ baját tsak nevetem Mikor a' hült füre testem le tehetem, A' mely az ~ vért meg hívesíti (90/5).

ugrándoz i

(7) 1. (Játékosan, jókedvűen) ugrál. A meg élet barmok 's vadak ~nak (86/39). A' mi hiü, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszemélyek is ~nak, ölelkeznek, keringenek (330*/156/4). 2. [A szem] fellyebb alább ~: kacsingat. De ha ragyog, fellyebb alább ~ Fedele, kedvedre akkor játszadozik (239/43).

ugrándoz (228/32, 330/151), ~nak (198/35, 379/11).

ugrándozva in

(1) (Játékosan) ugrálva. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játtzik édes Anyja körül (453/90).

ugrás fn

(3) 1. A magasba v. lefelé való szökkenés. Így szökött eggy Ugrásával A' bőgő Isten belé A Tengerbe (231/271). Ebbe nem is hibáznak Jól gyakorlott lábai, E' mindenható Marhá-nak Szerelmes Ugrásai (231/258). 2. Huszár. Springer, német szó, magyarul ~, egyik tiszt a' Sakk játékban (330*/154/5).

ugrat i

(6) 1. (Lovat) rajta ülve ugrásra készítet. Almás szürke tsödör lovát tántzoltattya Lejtős fordulással kerengve ~tya (82/16). 2. A vért ugratja: megpepszdíti a vért. Annak minden mot-sanása Bennem a' vért ~ja (169/50). ~ja (256/14), ~tyák (25/23, 190/13). — ~nám (268/66).

Ik: elő~, oda~.

ugrattat i

(1) Ugrat. 'S büszkén ~ják déltzeg lovaikat (454/400).

ugrik i

(11) 1. Helyéről elrugaskodva a levegőbe emel-

kedik. 'S mihelyt e' boldog Megyébe Hívták, – ugrott Örömébe, 'S barátait rendre ölelte (244/47). Olyan finom apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy az-zal a' balha' lábát is megköthetni, 's ha a' balha ~, utánna rándúl (330*/165/3). 2. Vhova ~: hirtelen mozgással vhová jut. De bár kútba ugranék is, Bár benne nyakig állnék is; Még sem alunna el langom (309/129). Üstök-be vész a' két öreg: — Közéjek ugra Ámor, 's Az Arkilok Jámbussait Apróra szeldelé el (106/10). 3. <Sakkban> lép. Illyen menést tészen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ~ a' likakban (330/540). 4. Talpra ~: gyors mozdulattal talpra áll. Pakolj Ferkó! Kiált a' dévaj nemzetség: Talpra ~ Ferkó; 's bezzeg vólt nevetség! (330/1714) 5. Úgy is a' természet nem ~: a természet egyenletesen változik, nincs benne ugrásszerű változás. Nintsen hát, barátom! Benned egy bakma is, A' melly meg ne volna még a' baromba is. Úgy is a' természet nem ~. Ha igaz, Hogy ember 's majom közt nexus van: te vagy az (254/45). ~ (372/10), ugrott (330/1055). —ugrana (309/128, 454/442). Ik: fel~, ki~, le~, oda~.

ugrós mn

(4) 1. Olyan (tánc), amelyben jellemző figuraként magasba ugranak. Óltözik magára sokféle maskarát Ugrós kozák tántzra billegeti farát (85/32). 2. Élénk ütemű hirtelen megszakításokkal frissített <dallam>. Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tengelitz, rá tekint A' virágzó bogátsokra; Dalja ~ magakint (397a/ 756). ~ (330/597), Ugrós (197/32).

ügy hsz/msz

(265)

1. hsz 1. Olyan módon. Nem ~, mint: (szembe-állításban). Kartsú derekadon a' Váll Halhéj nélkül is szépen áll; Nem ~ ám, mint a' Mantzié, Vagy a' majd megmondám kié (433/15). Úgy..., (a)mint...: éppen úgy, mint. A' mint a' Riféus hegyek felé és Scythiába Fel, ~ le nyúlik Világunk délfelé Africába (413a/ 251). 2. Olyan állapotban. Ez örök álomba ~ fogunk aludni, Hogy arról magunk sem fogunk semmit tudni (201/41). 3. <Helyeslés kif-re> ~ van: igaz, helyes. Talám ez a' halál' 's a' hol-

tak' országa? Ugy van! Ez a' környék a' hol-tak' lakja lett (306/47). Ugy van! Harsog a' bértz, örvendez a' lapos, Ma minden örömmek hazája lett Kapos (306/ 249). 4. Olyan nagyon, annyira. Óh szép Katóm! nem reszket ~ A' nyárlevél. Mint én te értted reszketek (333/13). 5. Akkor. Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne (257/128). Hiszen az ördög se kap ~ a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy nyomon (314/39). 6. <Érzékelést, vélekedést, értelmi működést jelentő igék mellett.> 'S ~ tetszik hogy egy summába Mind ide futottak volt ... A' piros hajnal elől (397a/767). Az a' sark minékünk mindig magas, de azt, ~ vélik, Lábunk alatt a' barna Stiksz, 's a' mély poklok szemlélik (413a/252). Ha ~ tetszik: ha nincs ellene kifogása. Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha ~ tetszik azt szívesen Meg is fogom mutatni (169/23). 7. Úgy..., mintha: a mm-beli feltevéshez hasonlóan. Kerekded fara is ~ domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki (330/2049). 8. Úgy kellett: káröröm v. helyeslés kifejezésére. Leöntötték szegényt ... Úgy kellett! magam is nagyon bosszankodtam; Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam (330/1695).

II. msz *Úgy ám, ~ bizony: bizony, így van. Lelj csak egyet, ki szépséged' Látvánn (de, mint én, ~ ám) Ne szeressen mindjárt Téged (434/14).*

Ö: szint~.

ugyan hsz/ksz

(87)

I. hsz 1. Nagyon, ugyancsak, alaposan. *Ne utáld meg igen hasznos barátságát, Hanem a' test ellen hartzolj együtt vele, Melly a' bűn sullyával ~ meg terhele (213/96). Óh! Óh! Ti nagy Lelkek ~ próbáljátok A' virtus veszélyét fennyenn sirassátok (453/225). 2. Valóban, igazán, bizony. Én ~ betsülöm őket, És örökre tisztetem (163/49). Én ~, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok (235/29). Én ~ már elhagyatva élek A' tenger kínok között (435/41). 3. <Kérdésben kifejeződő töprengés, csodálkozás kiemelésére:> vajon? Ah, vallyon többé Megemlítsz-e ~ (158/56). Lelántozott rabodtól*

Ugyan miért remegsz hát? (105/8). Alusznak – ? De ~ lehet é az álom? (201/49) 4. <Feltételes m kétkedő árnyalatának, a feltétel bizonytalanságának kifejezésére.> Óh bóldogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája! (Ha ~ közelíthetnek teremtesek hozzája) (162/48). Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát, ha ~ ki rakják (266/36).

II. ksz <Megengedő értelmű m-ban de, hanem ksz-val bevezetett m előtt:> (ám)bár, noha, igaz, hogy... *Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ~; De ha jó borba ferdén Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/7). Még ~ a' borom nem forrt ki egészen, De semmi; potomra minek heverészen? (199/97)*

Ö: csak~.

ugyanannyi nm

(1)

Pontosan annyi. *Szóval a' Zöld erdőkbe A' mit láttunk, 's a' mezőkbe Mint ugyan annyi gráditson A' mindeneknek Okához És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelkünk azokon (123/27).*

ugyanaz nm

(4)

Pontosan az. *Ki nyujtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni óltalma (75/8).*

ugyan az (212/88), ugyan azt (58/18, 197/ 18).

ugyancsak hsz/ksz

(3)

I. hsz Nagymértékben, nagyon. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztülvetelli Vászonszállkint ezeket (397a/1077).*

II. ksz Szintén, is. *Görbe szemekkel jár az irígység 's hánya sebessen, Villámló szeme bámulván szikrázik ugyan tsak (37/2).*

ugyan tsak (454/758).

ugyanez nm

(3)

Pontosan ez. *Hát ugyan ezt Ámor nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe (196/69).*

~t (380/67), Ugyan ezt (238/19).

ugyanott hsz

(2)

Pontosan ott. *Mert lám véle laknak ugyan ott az ebek Sőt még fentebb laknak a' bagjok 's egyebek (60/15).*

Ugyan ott (248/35).

ügyde ksz (1) Úgy, mint, úgy, ahogy, ugyanúgy. *Látásodis hamar szűnik Ebben is Angyal vagy hát. Úgyde az Angyal egy nyomig Kíséri ember nyomát Te is kísérl holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/29).

ügye msz/hsz (12) **I. szs 1.** (Kérdéshez v. állításhoz kapcsolva annak kifejezésére, hogy igenlő választ várunk:) nemde? (nem) igaz?, nem úgy van? *A' mi szívünk hű legyen; Úgy e, Kincsem?* (276/28). *Collega uramék! Mennykő Nagy dolog ez, úgy-e hát?* (114/918) — **2.** (Hogy ksz-s m előtt, anélkül, hogy választ várna a beszélő.) *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa heréket: Úgy e' hogy itt, Földim, még is elégre találsz* (356/10).

Úgye (169/135), *úgy e* (433/44), *Úgyé* (278/33), *Úgy é* (115/3).

II. szs (Vmely tény megállapításának bevezetéseként rendszerint igenlő, megerősítő választ nem várva.) *Húgom, ma rád szálla A' boldogság, úgy e' jó?* — *'S úgy e' Drusza, nintsen nála Szebb Kapitány penzió?* (368a/174, 175) *Úgy e* (348/33), *úgy e'* (356/6), *Úgy e'* (356/6).

ügyebár msz (1) (Udvarias v. finomkodó kérdésként:) *ügye?* *Urak, Asszonyságok úgye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtünk egy keveset* (336/17). *Sovány lelkem titulussal Bé kell érní néked már, Kit mindennapos tónussal Férjed morog, úgye bár?* (392/28)

úgyhogy ksz (5) (Következményes m-ban:) ennek következtében, így, így tehát. *Miólta olly sokan hullnak a' tsatába, Hogy a' föld már alig rejtheti magába, Úgyhogy méltán lehet félni az időtől, Mellyben nem játhatunk a' sok temetőtől* (215/7). *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd megpukkad tőle mind a' tsűr, mind a Verem* (413a/58). *Úgy hogy* (216/5, 330/229, 1991).

úgyis ksz /hsz (26) **I. ksz** (Az előzmény megokolását tartalmazó ill. magyarázó m kapcsolására:) hiszen, mert (különben is). *De maradj még ~ késnek a'*

hadnagyok (268/39). *Ne fedd bé kedvemet hideg szárnyaiddal Úgyis e' Világba semmi részem nintsen* (200/33).

úgy is (330/628, 342/31, 358/37).

II. szs 1. Egyébként is. *Úgy is tudjuk hogy hosszason köszönnék a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senkit sem fárasztok* (326/61). *'S lelkire, ő olyan mint a' nagy Trézia; első Úgyis az ő unokáji között* (258/76). **2.** (Belenyugvás kifejezésére.) *Látom úgy is, hogy könnyekkel ázott laurust kell ennem* (162/13). *Úgy is rá kell végezetre Ünnom ez átkos életre* (443/125).

Úgyis (307/89, 368a/13, 427/52), *úgy is* (92/99, 225/33, 135, 310/37, 330/217, 255,), *Úgy is* (231/455, 254/45, 330/473, 816, 368*/24/3), *úgy is* (358/43), *Úgy is* (413a/508, 1106).

úgymond msz (14) (Idéző m-ként:) így szól(t). *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek. Míg, ~ Belinda, asztal fog készülni* (330/613).

~ (92/256, 264, 114/499, 162/117, 231/59, 306/119, 330/1517, 368a/57, 452/27), *ügymond* (453/25), *Úgy mond* (231/85), *úgy mond* (348/12).

ügynevezett mn (2) A szokásos v. a szakszerű megnevezéssel élve a következőképpen nevezett. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi föld-dön* (330*/171/1).

úgy nevezet[t] (330*/173/9).

ügysem ~ ügyse ksz/hsz (5) **I. ksz** (Megokolást tartalmazó, ill. magyarázó m-ban:) hiszen nem, mert nem. *Ah kérlek, Kis-Asszony! Kérlek ősz hajadra, Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz magadra* (330/724).

II. szs Bizony nem, semmiképpen sem. *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen.) Hogy az első rend tántz most az övék legyen* (330/475).

Úgy-sem (308/31), *Úgy sem* (266/57), *Úgy se'* (288/69).

új mn/fn

(170)

I. mn 1. Rövid idő óta meglevő, nem rég készült, nem régi. *Éllyen ez Újj ház, és belé kár avagy bú ne jöjjön* (310/73). *'S felé közelíték andalgó útamban. És ímé egy ~ sír szemembe ütközött* (306/109). *Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7). **2.** Idei termésű. *Az ujj bornak örül, de ótól kurjongat* (87/35). **3.** Használatlan, viseletlen. *Mind a' kettő Menyetskésen jár az ~j főköttöbe* (310/18). **4.** Aki rövid idő óta van mostani minőségében, állapotában. *Légyenek ~j polgárokka Ők a' Respublicába* (114/478). *Ím én azért jöttem ide mostanában ... Hogy megköszönthessem az ~ Asszonyokat* (330/ 411). *A' rendet a' többi ~ házas követte* (330/ 502). **5.** Az eddigit, a régít felváltó másik. *'s Im a' beteg Virágok Mindjárt fel éledének, 's A hervadó Levélkéek Új életet kapának* (107/ 24). *Ti léstek részesi e' nagy prédának Azzalis ditsekedvén, Hogy Istennek ~ Világot nyertetek* (171/3). **6.** Az eddigiekhez többletként járuló, további. *Csókra ~j csókot tetézzél Szívesenn* (183/17). *És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között El vezetvén ~abb ellenség' hadára, Méltóztatja ~abb, 's duplós Koronára* (78/33, 34). *E Boldogságnak vég határt nem vetvén Az aranyra ujjabb aranyt gyűjtögetvén* (83/ 46). **7.** A legutoljára feltűnt, most kezdődő (olyan vmi, ami szabályosan bizonyos időközökben megjelenik), a következő. *Ugrál az ujj havonn, nem találja hejét* (85/30). *Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszt le* (83/24). *Ha az ~ Hóld setét szarvval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren, nagy zápor a' mezőben* (413a/432). **8.** Eddig nem ismert. *Szívünk elolvadt Részeit Élesztjük ~j Dalokkal* (128/58). *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhetjük, 'S Nálók az ~j Politicát Javunkra bé vihetjük* (114/485). ~ (63/14, 78/35, 129/34, 134/43, 158/42, 170/ 9, 173/19, 196/75, 197/30, 64, 198/66, 199/ 90, 114, 237/119, 249/28, 259/250, 270/3, 274/5, 278/53, 285/45, 305/55, 306/196, 307/

97, 101, 319/41, 330/27, 320, 360, 472, 990, 1009, 1440, 1780, 1848, 330*/204/13, 13, 14, 337/346, 368, 357/88, 375/23, 380/73, 389/25, 391/10, 397a/119, 410/16, 413a/353, 605, 948, 418/89, 424/48, 48, 51, 425/13, 34, 426/7, 62, 439/5, 6, 453/68, 454/59, 78, 78, 223, 453, 455/45), *Új* (185/138, 186/12, 267/ 232, 282/34, 288/55, 299/54, 306/16, 330/ 1718, 331/19, 334/52, 338/12, 356/11, 11, 16, 373/51, 379/8, 379*/51/1, 396/14, 397a/ 560, 417/16, 460/153), *uj* (453/154), *Uj* (306/ 306, 313*/102/5), ~j (114/900, 162/49, 59, 188/124, 231/167, 233/50, 310/51, 336/54, 413a/25, 75, 290, 295, 531, 555, 897, 905, 1122), *Újj* (92/28, 336/79), *ujj* (4/7, 8/6, 14/18, 83/5, 87/60, 200/7, 201/18), *Ujj* (14/ 20, 65/4, 183/27, 201/20); ~abb (114/6, 235/ 12, 249/20, 267*/18/2, 288/22, 313*/102/6, 320/1, 5, 330/845, 996, 1354, 1437, 1836, 337/119, 445/63, 448/20), *Újabb* (202/43, 330/1006, 1794, 397a/1110), *Ujabb* (56/43), ~jabb (215/132, 216/92, 313*/102/4, 391/17, 413a/1069), *ujjabb* (453/254), *ujjabbak* (453/ 153).

II. fn 1. Új dolog, esemény, jelenség. *'S azonn vagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje* (185/171). *A' Lelket! A' Lelket! Tökélletesítsed, Mert ha ilyen szépen végzed el életed, A' ditsőség által újjra tserélheted* (213/100). **2.** Az új termés. *Az ideit szűrik, iszszak a' tavalyit, Jövő esztendőre tartják majd a' mait. Az ~nak örülnek, 's ótól kurjongatnak* (199/55).

Ö: újdon~.

újdonúj mn

(1)

Vadonatúj. *Éllyen ez az újdon ujj ház, éllyen és nagyot nőjjön* (310/74).

újít i

(4)

Felfrissít, felüdit. *Amonnam kerti balzsamokkal Higabb szellők újjítanak* (455/28). *Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal újjítsátok heregő mellyemet* (90/27). *Jöszte 's hív emlékezeteddel újjítsd E' magánosság' szomorú világát!* (454/857) *újjítanak* (297/51).

Ik: meg~.

újítani Ik: meg~.

újítás fn (1)
Megújítás. *Óh ekkor rád lankadt élted újítása Helyt – gondot hoz, élted bé alkonyodása* (453/147).

újíthat lk: meg~.

újító mn (3)
Frissítő, üdítő. *Az újító esőt nyílt szájjal áhíttya* (86/18, 198/18).
Újító (392/8).

újítván in (1)
Újra átélve. *Így beszélte végig, ~ félelmét, Ama gazdag hajós saját veszedelmét* (202/67).

ujj fn (30)
1. A kéz végső nyúlványai közül valamelyik. *Tsak ~aik közül nézték, Mint Leánykánk szoktak* (92/321). *Mint vetődtem e' meg áldott Földre? Azt ha kérdezed: Erre vitt tsupán tsak, Édes Émberem, saját kezed. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ~ai; Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonay* (161/9). *És mikor ~ai a' mákos álomnak Ajtajiknál minden strásákat el nyomnak* (77/121). *A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ~ai közt vagyon* (193/2). 2. *A rózsa pirosuló ujjai: a rózsa szirmai. Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb tasztítja Gyenge bimbótskáit részekre hasítja s Pirosuló ~ait onnan ki mutatja* (64/13). 3. *Ujjat húz vkivel: ellenkezik, összevész vele. Hedrahellyel ujjat húzni bátorkodik a' Csököl, mellynek paraszt indúlatja hamar embert öldököl* (326/23).

~om' (455/47), *~a'* (370/5), *újja* (328/22), *újja'* (330*/202/7), *~aim* (418/110), *Ujjaid* (213/24), *újjaid* (454/653), *~ai* (77/148), *újjai* (424/39), *Újjai* (128/39), *~aik* (114/971), *~át* (309/58), *~ait* (418/45), *Ujjait* (114/247), *~aidon* (375/20), *~ain* (337/344), *újjodra* (413a/783), *~aira* (26/42), *újjadtól* (443/180), *Ujjal* (330/486), *újjoddal* (455/41), *~ával* (188/29), *~aiddal* (188/4), *újjáival* (216/13).

Ö: nagy~, vas~.

ujjú mn (1)
Aminek vmennyi ujjja van. *Erre az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Öt ~ umbrájokat* (92/319).

újólag hsz (1)
Ismét, megint, újra. *A' borjú a' szabad tér mezőnn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag dagadoz* (83/20).

újonnan hsz (4)
Ismét, megint, újra. *E' ketsegetető Szózatokra Ujonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám* (177/34). *Tégyetek vitézzé ~ engemet* (268/58).

~ (201/85, 308/11, 312/20, 330/918, 1365, 337/392, 397a/987, 454/637), *Újonnan* (307/78, 397a/1154), *ujonnan* (267*/14/8), *Ujonnan* (460/63).

Új piac fn (1)
Helynév. *⟨A mai Erzsébet tér Pesten.⟩ Pest palotái között a' népnek tengere zúgbug Hempelyeg, és muselin habokat tol az újpiatz' öblén* (400/71).

újra hsz (19)
Ismételten, megint. *'S ha az Ég ~ feltisztul: Háladatlan Nitze! Én elmegyek* (143/29). *Jer, kies Tavasz! Botsással Éltető lehelletet, Hogy kihaltt mezőnkbe' lássál Újra vidám életet* (164/4).
~ (143/3, 249/9, 259/648, 299/123, 306/133, 166, 330/916, 335/1, 337/399, 374/47, 397a/813, 445/6, 45, 48), *Újra* (268/175, 307/86), *újra* (54/17).

Ö: meg~.

újság fn (5)
1. Vminek új volta; új szokatlan dolog, helyzet, állapot. *Az egyik vádoló, hogy ~ba vágott, A' másik avúltanak mondá ez ~ot* (341/49-50). 2. Új hír. *Nem újság hogy bolond lakjon palotába Egész sereget láttz a' Bétsi uttzába* (60/17). 3. Hírlap. *A' békáknak Újságai Ellenbe így írának* (114/882).
~ra (400/87).

újságlevél fn (1)
Újság, hírlap. *A' Novella, Zeitung, Gazetta és Journál mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/9).

ujjú mn (1)
Aminek vmennyi ujjja van. *Erre az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Öt ~ umbrájokat* (92/319).

új-új mn

(3) Egyre újabb. *Piros orczádnak rózsájára Ámor ~ pecsétet nyom (430/34). Jó lesz é ki jönnöm a' semmi méhébből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből Hogy itt lassan lassan gyötrőd-jem s egészen Az ujjabb ujjabb kin végre meg emésszen (453/276).*

újul i

(2) 1. Újjáéled. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ébred hol szunnyadoz, Majd a' képzelte Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz (456/60).* 2. Megújul. *Az Arany békesség Templomát megnyitva Újjul szakadozott óltárán kárpittya (54/8).*

Ik: ki~, meg~.

újulás fn

(1) Újjáéledés. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor? (197/50)*

Ik: meg~.

újuló in

(2) Megújuló. *Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnek Boddzás omladékiba' (400/50). Két kinyílt Rosáit mond a Természetnek, Ullyuló szereid ezek-re nézhetnek (77/26).*

újult Ik: meg~.

Újváros fn

(1) Helynév. *⟨Csurgó új városrésze.⟩ Mi is az Új-Város domború oldalán A' Múzsáknak szentelt kisded kastély falán A' melly énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk (336/49).*

újvárosi mn

(1) Balmazújvárosi. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi földön (330*/171/2).*

újvolta fn

(1) Az a tény, hogy vmi új. *Ama' két régi szónkhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem vetheti (330*/204/8).*

Ulimaroa fn

(1) Helynév. *⟨Csendes-óceáni francia sziget?⟩ Te*

Vallás' védője! ... Ura két Frantzországnak' 's ~nak (337/278).

Ulysszes fn

(6) Személynév. *⟨Odüsszeusz, Homérosz hőskölte-ményének eszes, ravasz hőse.⟩ Olly' hely mint a' minőn Ulyssz hajdanába A' Palládiumért bémene Trójába (327/60).*

Ulysszes' (327/60), Ulysses (238/57), ~t (170/52), Ulyssesnek (77/19), ~ének (237/100).

umbra (lat)

(1) Őt ujjú umbra: kéz. *Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Őt ujjú ~jokat (92/319).*

un Ik: bele~, meg~, rá~.

unalmas mn

(5) Unalmat keltő, kifejező. *Szívünk elolvadt Ré-szeit újj Dalokkal, Pauzák' Únalmas ideit Édesíttük Tsókokkal (128/59). Tsömört ád az édes, ha sok: De ezek nem únalmasok (134/134).*

~ (111/30), Unalmas (389/13, 453/137).

unalom fn

(22) 1. Az a kellemetlen lelkiállapot, amelyben semmi sem köti le az ember figyelmét, érdeklődését. *Jer, barátom! Minden únalmat űzzünk el (87/59). — ... az én bús Lelkemnek, Laura! Hidd el, minden unalmat szűl (130/4).* 2. *Unalmában:* egyéb dolga nem lévén, csupán időtöltésből. *Mikor excerpálni akar unalmába Bé megyen e Dáma bibliothecába (25/ 37).* 3. Vminek egyhangú, unalmas volta. *No! ki értünk már valahára A' Város unalmi közzül (130/2).* 4. *Unalmat szerez vmi:* megunják. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalmait Szerzé e szent ital is (135/8).*

~ (389/88), únalom (165/1, 1, 197/42, 208/ 48, 330/465, 424/58), únalmat (199/89, 113, 330/1980, 425/49), unalmot (330/309), únalmában (452/19), Únalmára (368a/23), ~mal (322/21), únalommal (305/29, 454/520).

unatlan Ö: mind~.

und (ném)

(1) És. *Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm ~ Ruh (465/24).*

undok mn

(1) Utálatos. *Bátor akkortájba elég jelenséget*

tettenek, Maga a' föld, a' tengernek habja, az ~ ebek (413a/474).

uniformis fn

(Katonai) egyenruha. *Vitéz táborának nints Uniformissa, Mert meztelen maga a' Generálissa* (238/21).

unhat Ik: meg~.

Unna fn

Folyónév. <Horvátországi folyó, a török birodalom akkori nyugati határvidékén.> *Szedd fel hát az ~' 's Eufrát' vidékén ... lovaglólkat* (337/237).

unoka fn

1. Vki gyermekének a gyermeke. *Szerelmes ~m végtére, Jövel nagy anyádnak meg ölelésére* (215/145). *Kedves ~im hadd szóljak veletek* (215/140). **2.** Valakinek távoli leszármazottja, utódja, örököse. *Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sírtam, És alá ez egy pár sorotskát írtam; Szemléljétek Késő Unokánk' Fijai!* (237/139). *Ezt ők hihető a' szomszéd bálványozóknak mennydörgötték; de késő ~jiknál is mái napig szokásban maradt* (267*/19/18). **3.** Vkinek szellemi utóda, eszmei örököse; bizonyos hagyományok folytatója. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajult ~ji asszonyszívet viselnek* (259/508). *Boldog föld-be' lakó Magyarok! Nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' ~ji lehettek?* (258/63) *Unokád* (337/307), *~ja* (114/903), *Unokája* (258/109), *Unokája'* (308/59), *~i* (266/23), *Unokái* (336/39), *~ji* (258/76), *Unokáink* (253/26), *~itok* (418/54, 432/106), *~imat* (210/107), *~it* (308/59, 413a/1072), *~jit* (267/152), *~jikat* (439/46), *~dnak* (233/43), *Unokádnak* (337/304), *Unokáknak* (413a/583), *~inak* (253/79), *~iban* (445/9), *~i[k]nál* (330*/156/2).

unszol i

1. Kérlel, noszogat, biztat. *Víg hangot hazudó Pósta! Mit unszolod Pernyében heverő lantomat?* (4328/5) **2.** Gyötör. *Ha a' leghevesebb szomjúság ~na, 'S az egész Plánétán egy tsepp víz sem vola: Nem azt mondhatnám é hogy a'ki teremtett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/257)

unszolás fn

Csábítás, hívogató, szólítás. *Ő a' tomboló vígságnak Futja ~ait, 'S egy félig fejlett virágnak Lesi biztatásait* (456/42). *Nyúgodj! Ím a' lármás hadnak Fegyvere most nem zörög, Tsak e' patak zúg 's álmadnak Únszolá-sára tsörög* (368a/40).

unszoló in

Kérlelő, hívogató. *Látom ~ sírását: Rajta nem segíthetek* (443/97).

únt mn

Unott, megunt. *Én pedig ez ~t világban Még itt maradok, Míg e' gyászos árvaságban Majd elhervadok* (299/79). Olyan, ami vmít megunt. *Hordtam volna mindég saját tenyeremen, Tsak könnyörült volna pártát-úntt fejemen* (330/774). *~t* (330/4, 436).

Ik: meg~, világa~.

untalan hsz

Szüntelenül, folyton. *Engedd, hogy Lelkem majdan Útján eltűnt javának Nyomába Lábadnak Kísérjen untalan* (158/12). *Én kértem ~' Szívét; de hasz'talan* (441/9). *~* (397a/464, 413a/993), *untalan* (427/8, 446/26), *untalan'* (135/36).

Ö: mind~.

unter (ném)

Alatt. *Unter Ruhm und Ruh:* dicsőség és nyugalom közepette, hatása alatt. *Orpheus magatusakodása ~ Ruhm und Ruh* (465/24).

unván in

Megelégelve. *Magrág ~ a hartz szagát, Félre méne peselni* (114/826). *únván* (397a/1169).

Ik: meg~.

úr fn

1. A hatalmat birtoklókhoz tartozó személy. *Egy Magyar Úrhoz ' tudóshoz küldött levélnek Töredéke* (125/cím). *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/211). **2.** <Udvarias megszólításként. > *Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait: Uram! Sokakkal kérkedel* (114/151). *Komám Uram subscri-bállya, kegyelmeden már a' sor* (92/134). **3.** <Udvarias megnevezésként.> *Mostan egész Hazájának*

Bánatjára meg hala; Mert Fizig-nát Úr meg tsalá (114/333). A' Bakhus ~' pintzjibe Magam lesznek vezérek (166/17). 4. Az ~: <udvarias magázó formula.> Menjen az Úr! Ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára (169/77, 78). 5. Urak: férfiak <a nemek közötti megkülönböztetésben.> Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávé-zának (330/455). A' meglett idejű Urak a' Dámákkal Körülttök 's utánnok tsúszkáltak szánkákkal (330/165). 6. Aki rendelkezik vmely területen, a hatalom birtokosa, parancsoló. Te Vallás' védője! ... Ura két Frantz-oroszának' 's Ulimaroának (337/278). Már egyszer a' vidék Ura a' mezőbe, Illyen méhest hányt el a' régi időbe (341/57). 7. Vmi-nek a tulajdonosa, vkinek a dolgoztatója; gazda. S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám szakasztja (114/138). Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen fog e kezét (80/2). 7. Az Isten. Az Ur a' ki midőn fárasztjuk az eget Kérésünkkel, reánk bőv áldást tsepeget (74/3). Légyen kedves az Úr előtt Nemzetem Ditsősége (124/21). ~ (92/270, 126/10, 379/81, 410/29), ~' (225/107, 442/cím), Úr (92/136, 114/38, 283, 328, 687, 124/8, 14, 154/14, 169/1, 140, 145, 152, 167, 178/cím, 200/60, 211/68, 215/136, 217/cím, 119, 136, 139, 222/cím, 66, 228/1, 14, 231/373, 426, 465, 233/25, 47, 238/12, 13, 16, 19, 122, 239/140, 245/33, 254/16, 267/13/15, 306/132, 135, 137, 138, 139, 153, 155, 309/128, 318/27, 325/5, 330/115, 896, 1119, 1377, 1383, 1647, 1651, 1664, 1673, 1675, 1693, 330*/139/2, 330*/188/7, 330*/199/5, 330*/204/9, 336/24, 337/128, 214, 340/45, 368*/30/10, 368*/31/1, 10, 410/11, 439/cím), Úr' (217/122, 225/107, 257/14, 309/25, 92, 100, 126, 330/1677, 1701, 330*/139/4, 368*/31/8, 445/cím), Ur (5/3, 67/32, 74/19, 309/16, 310/21, 58, 439*/219/5, 442*/221/1, 3, 442*/222/1, 3, 453/74), Ur' (368*/31/9, 418*/175/2), Urak (92/226, 197/91, 200/72, 245/39, 259/89, 310/15, 19, 33, 75, 325/7, 330/285, 295, 366, 407, 467, 471, 555, 618, 631, 885, 1097, 1106, 1122, 1125, 1143, 1159, 1273, 1605, 1667, 1753, 1763, 1839, 330*/137/8, 336/17, 66, 86, 454/976), Urak' (330/36, 1342), uram*

(189/cím, 202/90), Uram (92/160, 122/7, 124/1, 167/1, 202/107, 227/10, 314/41, 330/695, 1649, 1653, 1723, 1704, 339/7, 342/14, 357/64, 389/29, 29, 37, 439/69, 454/123, 337), Uram' (454/317), 'ram (330/425), Urad (233/42), ura (385/9), Ura (239/139, 330/152, 397a/856, 413a/44, 454/417, 641), ~a (246/28), Uratok' (258/105), urok (56/58), urok' (202/58), uraim (357/14), Uraim (330/555), Uraink (114/1019), uramék (114/917), uraimék (358/45), ~é (114/46), urat (114/56, 358/38), Urat (124/19, 309/93, 397a/919), Urakat (228/34), urát (233/45), Urát (413/34), urait (454/454), Úrnak (114/361, 124/18, 26, 169/18, 188/cím, 209/97, 210/73, 211/81, 215/137, 222/9, 225/81, 228/30, 36, 231/125, 233/66, 235/cím, 245/32, 309/33, 79, 330/1666, 330*/199/12, 368*/31/18, 454/407, 970, 973), Úrnak (67/21, 442*/221/7), uraknak (83/43), Uraknak (266/5, 308/44, 310/5, 330/561, 1142), Uramnak (92/254), uradnak (198/69), Urának (114/701, 222/54, 239/149, 413/43, 61), Urban (211/70), urán (185/176), Úrra (330/1382), Úrhoz (220/cím, 221/cím 330/1376, 338/cím, 357/76, 386/cím, 403/cím, 452/cím, 456/cím, 457/cím), Urához (123/29), Úrnál (330/1791), Uraknál (330/39), ~rá (238/112, 330/772), Urrá (246/45), Úrért (309/2, 330/474), Urakkal (330/334, 474).

Ö: fiamuram, földes~.

uraatyja fn (1)

Vkinek az apja. Megöszültem az Úr' Ura Attya mellett, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett (330/1677).

uracska fn (2)

Nyegle fiatalember. Uratskáim! engem azok küldöttek, A' kiket az Urak meg nem érdemlenek (330/1105). Pedig melly kényesenfeszesen-begyesen Járnak az Uratskák a' Pártesen? (330/1118)

uradalom fn (3)

1. Nagybirtok gazdálkodási és igazgatási egysege. Zákány, nevezetes helység Somogy Vármegyében, nem messze a' Drávától; tartozik a' Mélt. Gróf Szécsényi familia' Uradalmához (330*/148/4). 2. Birodalom. Én Printz

Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya ... Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom (114/48). uradalma (330/146/2).*

ural i (4)

1. Urának, parancsolójának tekint, úrként tisztel vkit. *Zengd ki én helyettem saját ditsőséged' Amaz öt világnak, a' melly ~ téged (337/266).* **2.** Hatalmában tart, uralkodik vmin. *Halandó angyalok! Kedvelt szép ellenség! Kiket bennünk ~ minden érzékenység (330/1446).* ~ja (413a/37), ~lya (413/41).

Urál fn (1)

Folyónév. *Volga, (vagy Atil, Atel) és Jaik (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok (313*/99/4).*

uralkodik i (5)

1. (Politikai) hatalmat gyakorol. *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ő benne el nem fogyott (92/324). Végy el tsak sok városokat Uralakodj hatalmoddal (13/20).* **2.** Uralkodik vmin: hatalmába kerít vmit: *Te is e' hódíthatatlan Szíven uralkodni fogsz, Mihelyt hasonlíthatatlan Képeddel rá mosolyogsz (368a/158).* **3.** (Állapot, jelenség) hosszabb ideig tart, érvényesül. *Nints ezen békesség, nintsen nyúgoda-lom, Uralkodik benne a' kín és fájdalom (211/34). uralkodtak (368*/31/20).*

uralkodó fn (1)

Monarchikus állam feje. *Óh nagy Uralkodó! előre képzelem, Hogy a' szent igazság, az erkölcs, értelem ... Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar nép előtt betsületbe jőnek (259/217).*

uralkodván in (1)

Hatalmat gyakorolva. *Holberg elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon ~, rabjai sok Nemzeteknek (368a*/31/20).*

uramöcsém fn (1)

(Fiatalabb férfi rokon megtisztelő megnevezése.) *Mert sem Uram Ötsém nem tarthat most*

sok Bált, Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt (330/1825).

Uránia fn (4)

1. A csillagászat műzsája. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot ... Kit tisztelnek Calliope, ~ 's Thalia (111/98).* **2.** Az eszményi szerelem istenasszonya. *Az ~, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül (432*/206/3).* ~ (111/74, 225/48). L. még **Venus-Uránia.**

uraság fn (9)

1. Uralkodás, hatalom, uralom. *Bár próbálly akármelly Grofi méltóságban Élni: Királly utánn fő fő ~ban Bár sok Országokra tündököllyön fényed ... De ha leg kedvesebb szabadságod nintsen... (30/2). Oh kegyetlen Venus kevély Urasága! Már hány ezret a' sir fenekére vága (77/15).* **2.** Uraságtok: (előkelő úr megszólításaként.) *A propos! Ejnye lám, bizony majd el is felejtettem, Hogy én Uraságtok között Leib Poétává lettem (310/2).* **3.** Földbirtokos, földesúr. *Nem állott volt ki a' kevély Uraság, hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság (200/57).* Uraság (222/96, 330*/203/4), Uraságtok (314/46), Uraságnak (330*/192/1), Uraságra (317/222).

Uray fn (1)

Családnév. *Hív ~ Juliánna, Kitől a' végpertzen is Több jóságot nem kívánna Még a' békétlen is (454/945).*

úrfi fn (4)

1. Magasabb társadalmi osztályba tartozó fiatalember. *E' nem bálba nevedett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak (114/713).* **2.** Vkinek az ~ja: udvarlója, lovagja. *A' Dámák előtt is forr sok Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija? (330/304) ~ak (194/18, 330/1125).*

úri mn (13)

1. Az urak közül való, az urak közé tartozó (személy). *Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok ~ vendégek, mennyenek be kentek (340/12).* **2.** Urakra jellemző, hozzájuk illő, nekik való. *Sőt büszke lelkének az esik terhére, A' teremttől azért veszi crisisére; Hogy a'*

melly levegőt a' szegény ki-lehell, Úri tüdejének színi ugyan azt kell (194/18). Éljen sokáig Antal! Éljen Úri házával, Az ég minden javával (336/9).

Úri (308/42, 310/41, 330/46, 1656, 1666, 336/14, 58), uri (340/3), Uri (58/18); legúribb (330/586).

Ö: földes~.

úrias mn

(2)

Uraknál szokásos, rájuk jellemző; előkelő. *De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az urias lármát nem ditsérem* (197/90). *A' Hertzegi Szakátokat Ditsérő sok tsemegét, Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Úriás vendégek* (114/111).

úriasszony fn

(1)

Az előkelő famíliák körébe tartozó asszony. *Donna Olympia, egy nagy famíliából való, de szegény és büszke Spanyol Uri asszony a' Holberg' egyik Vigjátékában* (330*/203/2).

úriasszonyság fn

(1)

Az úri társadalmi rétegből tartozó asszony. *Ti is felsőbb alsóbb rendű Méltóságok, Nemes magyar Urak, 's Uri Asszonyságok* (454/976).

urim fn

(1)

Drágakő. Méltóságos mellyén az Urim Thummim Tündöklött két lángot vetett Kerubimmal (225/57).

úszás fn

(2)

Az a cselekvés, hogy vki, vmi úszik. *Már ~át nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További szolgálatját* (114/200). ~hoz (397a/318).

úszhat(ik) i

(2)

Lehet úszni. *Tompán lövöldöz Ámor, A' Grátiák alélnek; 'S egész gyönyörködésben Nem úszhat az halandó* (319/11). *Ő pedig maga maradván, A' mint úszhatik, úszik* (114/246).

úszik i

(19)

1. (Ember, állat) vízben v. a víz felszínén a kéz és láb ritmikus mozgásával vízszintes testhelyzetben halad. *A' rabló zúg, hereg, sülyed; Én úszok, az ég segéll: Lilla int, és nekem él* (443/231). *Vagy e' tón? Mellynek gődények Ússzák Tsendes habjait* (397a/130).

2. (Tárgy) a víz felszínén tovahalad. *Vérpatakok folynak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskái 's véretlen testei úsznak* (253/5). 3. A levegőben tovahalad; száll, lebeg. *Majd köztök a' hajó olly méségbe tsuszik Hogy az árnyék holtak fejek felett ~* (56/22). *Ténari öblei poklok' üregének Olly kietlen ködben tán nem kerengének: A' millyen homályban ~ e' tartomány* (237/77). 4. (Könny) borítja. *Úsz körulte könny-hullatás sós tengere* (162/29). 5. (Személy) bővelkedik vmiben. *A' felleg elnyelt, mennyei képzetim Mint az habok felfogtak, 's úsztam Gondolatim' tsuda tengerében* (396/19). 6. Úszik vmiben: eltölti vmely kellemes érzés. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti érettetek van ez* (397a/93).

~ (114/246, 202/22, 379/15), *Úszik* (114/192), *úsz* (176/8, 216/86), *úsznak* (139/12, 374/27); *ússza* (256/28), *ussza* (82/30), *ússzák* (415/26).

Ik: át~, elő~, fel~, meg~.

úszkál i

(7)

1. (Fát) visz a víz. *Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain* (413a/1004). 2. Árad. *Partjokon felyül ~tak A' patakok szertesétt* (397a/33). 3. Repked. *Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain; Mint midőn Blanchárd Úr ~t az áerben, 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben* (330/115). 4. Borban ~ vmi: sok bor fogy mellette. *Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is ~ itt a borba* (340/2). ~nak (194/44), *úszkálnak* (413a/1068); ~ja (397a/903).

úszkálni in

(1)

Szemléli ~ a nagy árvízben a mezőt: a nagy árvíz borította mezőt szemléli. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető* (460/175).

úszkáló mn

(2)

1. (Árvízben) gázoló. *Görgetvén le felé a' hegy oldalának Néki vitte a' már uszkáló tsordának* (52/20). 2. Víz borította. *Zápor tölti az ~ mezőknek tsatornáit* (413a/378).

úszkálva in

(1)

Huzamosan úszva. *És mintha el volna válva*

A' föld egyéb részitől, A' habok ellen ~ Lebeg önnön terhitől (397a/1015).

uszkuruc fn

(1) Berkenye. *A' mindégzöld borókákkal Uszkurutz és bodzafa ... Mutatják itt magokat* (397a/1020).

úszni in

(1) Alkalmazkodni. *Nem tudván ~ valóba Ő a' Constitutioba Nem tsoda ha el merült* (114/445).

úszó in

(1) *Gögös habokon ~ Duna: nagyon hullámzó Duna. — ...a' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gögös habokon ~ Duna nyalja* (450/44).

úszta fn

(1) *Úsztában: miközben úszik. Perge katzajjal követték Ő Felségét ~ban* (231/304).

Uszubú fn

(2) Személynév. (Az Anonymusnál előforduló Vsubuu [Üszübü ~ Ösbö] változata.) ~ *Árpád vezériünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat bójármolta* (267*/17/1). ~ (267/155).

úszván lk: meg~.

út fn

(91) 1. A szárazföldi közlekedés számára hagyott v. épített sáv. *Mert hol az ~ keskeny és szoros a' kapu, A' gyönyörűsége ott nem terem lapu* (239/13). *'S pázsitos völgyeken visz az ~ felfelé Hazám' Templomának szent pitvara felé* (306/73). *De itt is az ~ak mint a' Milling, őszve ilyenek, És a' metzett barázdákonn a' fák sorba légyenek* (413a/810). 2. Az a vonal, pálya, amelyen vki, vmi haladni, járni szokott. *Bátrann jár a Kalmár nints már félelmes ~ Nem fél hogy szekeren lássonn már több bút* (11/13). *Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat, A' kiomlott Nártzisokkal Bársonyozván ~adat* (164/8). *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá, A' pirosuló estve utját bársonyával rajzoló* (161/16). 3. Menés, járás, utazás. *Ez ~jában eljáradván betért Flórához* (330*/202/5). *Estve későn a' Hegyek közt ~amat vitték magok A' setét felhőkbe láttzó tíz tizenkét tsillagok* (161/23). *És miket beszél már fel-tette magába Melly szeren-*

tsétlenül járt vala uttyába (77/234). 4. *Útra kel: elindul. Túlnan a' Magyar Hazának Végéről utra kelek, 'S Jöttem 'a merre szívá-nak A' hazúl fívó szelek* (357/22). 5. Vmely történetes folyamata, lefolyása. *A' merre e' vezet, arra siessetek, Így lesz osztán boldog ~atok 's végetek* (211/84). *Óh sok függ a' fá-tomoktól Ez élet ~ján, óh sok!* (397a/604) 6. A cselekvés, viselkedés irányvonala, módja. *Nem nyílik meg szívem' ~ja Többé pillan-tásidnak* (208/39). *Hazámért magamnak egy nagy ~at mérek; Ha az Isten éltet hozzá visszatérek* (268/61). 7. Vkinek az útjába jár: nyomában jár, követi útmutatását. *Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr ~jába járjanak* (211/68). 8. Lehetőség vminek az elérésére, megoldására. *Ezer az ~, a' mely a' halálra vezet, Ki beszél-lésére nints elég nevezet* (209/59). *Mély tisztelet Gábor nagy nevének Melynek el Jöttével Út nyila telyes örömének* (178/12). 9. *Útjänn eltűnt javának: nyomát elveszett békéjének (nyugalmanak). Engedd, hogy Lelkem majdan Útjänn eltűnt javának Nyomába Láбайдnak Kísérjen úntalan* (158/10). ~ (119/cím, 413/53, 454/384), ~ak (176/13, 413a/927), ~ak' (397a/627), ~am' (330/473), ~ja (452/50), *Útja* (237/67), *uta* (126/22), ~at (126/18, 21, 24, 267/77, 330/737, 1018, 1206, 1292, 397a/640, 413/51, 413a/47, 49), *Útat* (413a/248, 1112), ~amat (428/116), *uta-dat* (177/26), ~adat (368a/118), ~ját (114/ 907, 188/15, 239/59, 259/548, 330/322, 397a/ 73, 454/214), *uttyát* (35/2), ~jokat (397a/ 356), ~nak (413a/818), ~jának (211/71, 330/ 1039), *utamba* (228/29), *útjába* (453/70, 98), *uttyába* (77/174), ~amban (306/108, 433/37), *Útjában* (397a/218), ~jokban (267/81), ~já-ból (454/656), ~on (126/20, 290/12, 337/70), *uton* (77/88), ~akon (413a/102), *utamonn* (16/53), ~amon (205/53), ~ján (307/19, 337/ 178, 382/23, 454/143, 530), *Útján* (454/ 390), ~jain (330/113, 400/6), *Útjain* (397a/956), ~ain (456/70), ~tyain (217/56), ~ra (295/25), ~akra (413a/423), ~jára (202/73, 330/358), ~ára (337/94), ~atokra (257/110), *Útatokra* (257/116).

Ö: egyúttal.

utál i

(7) 1. Irtózik vmitől, visszataszítónak tartja. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd száradt kóróit meg unván útállod* (2/4). 2. Erős ellenszenvet érez vki/vmi iránt. *A' nagy világ jótévedet Nem tudja, 's útál tégedet* (305/32). *Nézd tsak azt ki amott sétálgat kevélyen Min-dent meg vét 's útál szemeivel mélyen* (58/2). *útál* (194/2); *útáalom* (330/1532), *útálják* (267/166, 454/485).

Ik: meg~.

utálás fn

(3) Utálat. *Vajha te tsak egyszer említnél enge-met. Úgy e' Bagoly Világ ám rémítne tőle, Nemes utálással halnék ki belőle* (267/158). *utállással* (26/17), *utálással* (190/110).

utálat fn

(1) Undorodó érzés, erős ellenszenv. *Szódd bé a' hernyót is csendes puppájába Csak az én ké-pemre teremtetett állat Légyen meztelen, nyomorult 's ~* (453/38).

utálatos mn

(4) Utálatot keltő. *Gyakran lehet a' lyukakban lelni varas békákat És sok egyéb földbe ter-mett ~ tsudákat* (413a/197). *Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az utálatos hírű Buzilis oltárait?* (413a/1109) *utállatos* (57/7); *legutálatosabb* (330*/173/ 8).

utátság fn

(1) Utálatos állapot. *Mint a' sírból feljött halott' utátsága, A' mellyről minden húst a' párka le rága* (189/17).

utálván in

(2) Irtózva, ellenszenvet érezve. *Sajnájja a' földre botsátni lábait Utálván a' velle testvér föld porait* (58/10). *Útálván* (194/10).

után nu

(71) 1. Vkit/vmit térben követve, mögötte haladva. *A' felpálinkázott Pogár egymás ~ topogott* (326/7). *Tarka kosár a' kezében, A' tyúk fut nyoma ~* (397a/324). *Európában tsak mi va-gyunk hátra, Hívnak magok ~ a' többi nemze-tek* (313/133). 2. A szóban forgó személy, do-log helyén, annak hatásaként, következménye-ként. *Ezek a' halálra vezető ösvények ... A' mellyeken bizony mindnyájan, kik vagyunk,*

Magunk ~ egyszer hűlt nyomokat hagyunk (209/48). 3. Vkit/vmit térbeli v. időbeli sor-rendben követve. *El megy Mercur, 's az Iste-nek Mind egy lábíg fel gyűltenek Reggeli Templom ~* (114/566). *Mint hogy már itt nem vólt te nálad Senior, Bátyád Urad ~n Te lettél Senior* (233/42). 4. A szó-banforgó esemény, cselekvést, időpontot, állapotot követően. *'S ha munkájok ~ testek kezd lankadni Olly orvos az álom melly erőt tud adni* (8/11). *De négy esztendei tündöklési ~ Elhúnyt egünkről a' több Csillagok ~* (217/83, 84). 5. A jelen idő-ponttól számított bizonyos időtartamot köve-tően; bizonyos időre rá, múlva. *'S néhány pertzek ~ testemet itt hagyom* (454/706). *Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszas vénség-be, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe. De még sok esztendő ~ kéne annak el sűlni* (310/65). 6. Vkit/vmit nagyság- vagy ér-tékrendben követve. *Pálfy és Batthyány, kik ~ harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló Ha-dik* (267/183). *Bár próbálly akármelgy Grofi méltóságban Élni: Király ~n fő fő uraságban* (30/2). *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez ~ járhat az Emberi vak elme* (222/10). 7. Vkihez, vmihez igazodva, annak alapján, azt utánozva; nyomán. *Az Elmenetel (Olaszból Metastasio ~.)* (158/cím). *Öszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél azonban látni egy vidéket; Ha Picard után mégy tám el sem érsz oda* (126/35). *Igy lesz hogy a' kit barátja barátságába látott Barátja ~ úgy tartja mint egy kedves barátot* (111/106). 8. <Vágyódást jelentő igék vonzataként a nehezen elérhető-ség kifejezésére.> *Már hát el érkezett a' víg oktober is Melly ~n sohajtott Bakhus ezerszer is* (87/22).

Ö: az~, ez~, dél~.

utána hsz/nu

(44) 1. hsz 1. A jelzett személy, dolog után. *Ma-gam utánnad azomba A' Parnassusi Temp-lomba Mentem nyomba* (236/33). *Gloria kit ha vezet, nagy örömmel sijniet utána* (35/3). *Bujjatok ki bársony ágyából, bujjatok, El bádjadtt kebelem piheg ~tok* (84/32). *Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/4) 2. A szóban forgó esemény után. *Vedd örömmel's várd utána A' parányi Rózsikát*

(249/47).

utánnam (219/15, 239/211, 241/5), *utánnad* (190/29), *Utánnad* (337/315), ~ (310/56), *Utána* (169/42), *utánna* (26/51, 85/39, 114/657, 858, 139/77, 186/45, 197/39, 209/88, 238*/147/7, 259*/203/1, 290/22, 330/672, 1781, 337/319), *Utána* (82/3, 192/27, 260/23, 306/220, 314/17), *utánnunk* (25/43, 309/72), *utánnatok* (196/32, 267/36, 290/24, 330/88, 397a/360), *utánnok* (330/95, 166, 413a/373).

II. nu (-nak/-nek ragos szóval). *Ez é a' múltság? A' mellynek utána A' test még egy másik múlást kívánna* (197/43).

utánna (330*/185/7), *Utánn* (77/102).

Ö: *minek~, teutánad.*

utánaered i

(1)

Vkinek a nyomába megy. *De míg ő a tóba fered, Néki is utána ered* Nyalnádtői lóháton (114/726).

utánarándul i

(1)

Nem szakad el, követi az mozgást. *Ollyan finom apró lántzocskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megköthetni, 's ha a' balha ugrik, utána rándul* (330*/165/3).

utas fn/mn

(3)

I. fn Olyan ember, aki gyalog járja az országot: vándor. *Csak ezt tegyék síromnak a' kövére: Útas! Itt Fekszik Vitéz* (288/79).

Útas (433/77).

II. mn Utazás közben használt: úti. *Itt elkopott útas ruháját leveti, Bársony palástjába' Hónor öltözteti* (188/27).

utasít i

(2)

Vhová küld, irányít vkit, eligazít. *A' ki hát kíván esmérni, Útasítom magadhoz; Nem kell több, tsak egyszer lászon* (308/33). *Minthogy ennek természetét is járatlan Olvasóim Magyar könyvből is megtanúlhatják, útasítom őket az említett Históriajára Fábián Úrnak* (330*/199/12).

utazás fn

(1)

Az a tény, hogy vki/vmi utazik. *De mikor meg unnya már hosszas futását És félbe akarja hagyni ~át El érkezik hozzánk az az édes estve* (3/6).

utazik i

(3)

(Járművön, személyhordásra alkalmas állaton)

nagyobb utat tesz. *Pestreis egy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiai együtt örömmel utazánk* (235/24). *Mint Bálámról hajdanába Mondják, hogy Palaestinába Szamár háton utazott* (92/287).

Utazott (96/12).

Ik: *el~.*

utazni in

(2)

(Járművön, személyhordásra alkalmas állaton) nagyobb utat tenni. *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz ~ hajós hívattatik* (10/24).

utazni (111/82).

utazó mn/fn

(20)

I. mn Olyan (személy, dolog) aki, amely utazik. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktur tsillagára ... Mint a' szeles tengereken ~ hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/218).

utazó (397/29).

II. fn **1.** Az a személy, aki utazik; vándor. *Az utazó, ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' hús forrás vize mellett* (84/9). *Esküdt Fényes Istvánt fedi e'setét bólt, Utazó! Ezt illő tudni, ki vólt, 's mi vólt* (222/20). **2.** Távoli kevéssé ismert területeket fölfedező utakat tevő személy. *A' ki ásítózva ül Toaletjtéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó' könyvéhez* (454/520).

~ (210/121, 213/101, 349/7), *utazó* (196/9, 209/81, 119), *Utazó* (213/93, 373/206, 380/7), *utazók* (330*/199/3), *Utazók* (330/1571), *Utazók'* (454/510), *utazókat* (210/54), *utazónak* (210/37), *utazón* 126/30).

utazván Ik: el~.

utca fn

(7)

Városban, falun közlekedési útvonal, amelyet legalább részben házak szegélyeznek. *Van két palotája a' piatz útszába De azt a' rázoknak adta árendába* (189/7).

útszája (454/345), *útszát* (266/36), *útszáit* (239/3), *uttszába* (60/18), *uttszákon* (25/21, 190/11).

útfélen Ö: úton~.

úti mn

(1)

Utazással kapcsolatos. *Ezeknek vétkeit /: mert*

tsak az élőknek Adják a' halálhoz ~ kíséreknek:/ (213/84).

útifű fn (1)

Útifűvet kötnek a talpa alá: elküldik, meneszti. *Ha enyim leszz a' Vár, bizonyosan hallá, Néki úti fűvet kötnek talpa alá* (239/ 170).

útmutató fn (2)

Útbaigazító, felvilágosító, tanácsadó. — ...*maga Éráto Lesz tanuló szobájába hozzá az útmutató* (111/6). *Egy bölts útmutatód legyen azért ebben, Ki vezessen a' szebbúton 's rövidebben* (126/19).

utó fn (1)

Utód, leszármazott. *Utóink áldanak tikteket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak siro-tokra* (259/138).

utól hsz (4)

1. Hátul. Mézet ereszt, ha vagyon hátul fulánkja, az apró Purgoma; *hogyha ~ a' fara tompa, here* (356/8). 2. Legutól: utoljára, végül. *Legutól szúrj* (413a/958). ~ (314/18, 330*/197/3).

utólér i (1)

Vmely állapot hatalmába keríti. *Hát a' Tens Urak is és Tens Asszonyaságok, Mikor utóléri az álmatlanságok; Nem szereznek mindjárt társat distrahálni* (330/1764).

utoljára hsz (24)

1. Utolsónak, utolsóként. *Itt Istent félük 's Attyokat meg betsülik: Itt jára A' Világból kiköltöző igazság utoljára* (413a/1029). *Maga Trokszartaksz álla ki Utoljára a' gátra* (114/841). 2. Utolsó ízben. *Először 's ~* (114/612). *Vég-nyúgalmam ~ Hadd legyen ti bennetek!* (397a/1187) 3. Végül, végezetül. *Meg rázkódott, 's ekként szóllott utoljára* (202/74). *Harakszik a' gyermek Bakhus a' Hordóba Míg egy részét ki nem szedik a' lopóba Mérgébe tajtékját túrja a' szájára Ki úti fenekét 's el fut utojjára* (87/44).

Utoljára (114/314, 266/53, 267*/18/4), *utoljára* (79/3, 199/64, 202/106, 210/122, 219/58, 243/11, 397a/659, 400/55, 416/17, 453/255, 454/13), *Utóljára* (326/3, 397a/ 913), *utoljára* (14/26, 201/26).

utolsó mn/fn (19)

I. mn 1. Időrendi sor végén levő. *A' XVIIIIdik*

Száznak Ősze utolsó végénn (378/2). *Az utolsó szerencsétlenség* (443/cím). 2. *Utolsó fertály:* a Hold fogyásának az a fázisa, amikor megvilágított felületének a fele látszik. *Változó Hóldodnak, a' melly most lemégven, Kívánom utolsó fertályja e' légyen!* (79/14) 3. Közvetlenül a halál előtti. *Utolsó óráját senki nem tudhattya* (2/13). 4. *Az utolsó szó:* a végső szó. *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon* (63/29). 5. Vmiből még meglevő. *Sok bolond ki adja ~ fillérét* (190/63). 6. Rangban, minőségben minden más után következik. *A' Pálma legelső, és legszebb, nemesebb[.] pompásabb neme a' Plántáknak; a' Penész pedig, legutolsó 's legsilányabb* (330*/200/18).

~ (210/34, 217/cím, 453/135), *utolsó* (213/118, 217/131, 305/82, 330*/197/4, 433/70), *Utolsó* (170/42, 176/cím, 109).

II. fn *Utolsó dolog. E' két ~ból Ceasar semmit sem bírt, sőt hírét sem hallotta* (379*/ 51/2).

utolszor hsz (2)

Utolsó alkalommal, utoljára. *Mostan kedves színed' tán utolszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom!* (63/27).

utolszor (296/8).

úton-útfélen hsz (2)

Mindenütt, mindenfelé. *Vége már a' nőszésnek! Kiknek nem jutott házaspár: Úton-útfélen elég jár* (133/30).

~ (330/780).

Utopia (gör) (1)

Kitalált, nem létező hely, ország. *Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetas főben kikoholt ~t, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be jární, Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják várni* (358/26).

utóvilág fn (1)

Jövő. *Ní a' jövendők', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni* (439/65).

útravaló fn (1)

Vkinek vmely út előtt adott tanács, hogy az segítője, kísérője legyen az úton. *Útravaló a' Múzsához* (262/cím).

útszéli mn (1)

Útszélen levő. *Akkor az út széli bokrok nadár szókkal zendülnek* (413a/868).

Ü, Ú

üdvösség fn

(1) Igen nagy boldogság, beteljesedés. *Üdvösséged, boldogságod Már magadban megkapod* (311/3).

üget i

(1) <Lóháton> lassan futva halad. *A' Katonaságot viseltt Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson íget* (330/146).

ügy fn

(10) 1. Vkinek személyét, vmely közösség érdekét, érintő helyzet, kérdés. *Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett? — Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ~ felől, Egy alacsony példát merek hozni elől* (454/261). *Mint hogy igaz, mindég győzni fog a' te ~ed* (315/20). 2. Vmely elintézésre váró dolog. *Látják, hogy nints ~ök félénk madarkákkal, ... Veres sapka váztól ók meg nem rettennek* (337/121). 3. Vmely nem-es cél, eszme megvalósítását célzó törekvés. *Ama' Tizek közzül őt egynek esmerte, Kikre Magyar hazánk' ~ét bízni merte* (306/268). 4. *Ügyet sem vet vmire: nem törődik vele. Ügyet sem kell vetned a' többi részére* (126/56). ~eket (214/46), ~edet (215/136), ~emnek (304/36), ~ébe (258/24), ~ében (445/27).

Ö: köz~.

ügyefogyott fn

(1) Elhanyagolt, elesett személy. *Ő sem az ~at esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét irigy képpen nem bánja* (413a/1056).

ügyel i

(9) 1. Vigyáz vkire, vmire. *Ti, a' kiknek hűségére Bízta szabad nemzetek, Hogy a' föld' minden kintsére Nevekben ~jete* (397a/232). 2. Figyel vkire, vmire. *Hajdan egy pillantásodra Mint kótotott kebelünk! Most már komoly virtusod-*

ra Bólts fázással ügyelünk (392/24). 3. Törődik vkivel, vmivel. *Nem ~ az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással tzivódó hűségtelen rokonra* (413a/1052). ~ék (257/18), ~e (447/114), ~t (330/1463). — ~ne (231/184, 309/3). — ~j (259/462).

Ik: rá~.

ügyelhet Ik: rá~.

ügyelni in

(1) Figyelni. *'S a' Lilla' hév ölében Lillán kívül egyébre Elmém ~ nem tud* (369/13).

ügyelvén in

(3) Figyelve. *Ti tsak Laura' szépségére Bámúltatok, méz Ízére Nem ~ szemessen* (134/114). ~ (397a/309), ügyelvén (330/1617).

ügyű Ö: egy~.

ül i

(114) 1. <Ember> testének megtámasztott alsó részére nehezede nyugszik. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya* (330/243). 2. <Közlekedési eszközön, lovon> helyet foglalva utazik. *Hijjába nem lészünk Katonák, hijjába Nem ~ünk a' veszni induló gályába* (209/54). *Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/ 94). *Ezek alatt ültök ti is paripára, Ezek alatt mentek pálmáról pálmára* (267/201). 3. Hosszabb ideig marad vhol. *A' mérész Csökli nép pedig Kadarkútba tábort ült* (326/18). *Most jázminos lugasban E' nyári hívós estvén Lillámmal ültök együtt* (345/3). 4. Pihen, nyugszik. *A' vadak 's Farkasok ülnek szenderedve* (200/13, 4/11). 5. Vmilyen állapotban van, és nem tud szabadulni tőle. *'S a' leg-irtóztatóbb gondok, mellyek Lelkünkön ülnek, Edgy kitsinyt táguván, bennünk leg-nagyobb kedvet szülnek* (216/9). *Lágy álmom ült szemek' héjjára, Lelkek egymást' lelkébe jár* (379/29). 6. Vmilyen hi-

vatalt betölt. *Én Vénusz a' nagy Égből, — Hol mint örök királyné 'S fő istenasszony ülök* (185/3). *Úl az Achmet Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szeme sok tzifraságábann* (9/17). **7.** Ülést tart, tanácskozik. *Tekéntetes, Nemes Tanáts bölts Tagjai! Kik ezen városban egy széket ~tetek, Hogy az Úr nevében Törvényt nézessetek* (217/135). **8.** Megünnepel, megtart vmit. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759). **9.** Ellep, borít. *Nem süt fény a' fergetegből, A' kortszmára ül vak Éj* (317/193). *Ott holt tsendessék ül az omladékokon?* (313/58) **10.** (Érzés, tulajdonság) láthatóan mutatkozik vkinek az arcán, szemében. *Kellő ortzátokon ~nek a' hazai Forró szeretetnek fényes vonásai* (259/91). *Még akkor is lutskos vala a' ruhája, Ábrázatján ült még a' halál' formája* (202/70). **11.** (Kisebb anyag) vhol megtapadva ott van. *Sárga karjain ül az aludt vérikra* (260/14). **12.** (Tárgy) szilárdan ott van. *'S ott ülnének hosszú sorral A' kutzkóban tele borral!* (433/47) **13.** Ülve elhelyezkedik vhol. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' bölts* (377/22). *Itt fogok zöld gyepre ülni* (397a/117). **14.** Elfoglal vmely állást. *Úlj üres helyére; hidd el, Néped áldánd Tégedet* (163/31). **15.** Szelek szárnyára ~: a szél hajtja. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanyára* (10/33). **16.** A hibában torkig ~: nagyon sok hibát követ el. *Más az hibában torkig ül; Még is darál felőlem* (316/31). **17.** Vmihez ~: hozzáfog, hozzálát vmihez. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle ... meg ne háborítsad Musám* (111/45). *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával* (231/80). **18.** Vmin ~: őriz vmit. *Más eldugdossa aranyát és elásott kintsén ül* (413a/1064). *Úl pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén Mammonát örök áldozattal* (6/5). **19.** Vmin ~ a halál: halált osztogat. *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát* (253/44). **20.** Porban ~: (oszlop) ledült. *Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák sok keresztet, Sok oszlop a' porba ül* (415/27). **21.** Asztalnál ~: táplálkozik. *Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem*

tserélek (154/8).

ül (6/19, 59/25, 182/9, 192/16, 193/31, 195/27, 257/164, 259/414, 299/108, 302/16, 304/4, 312/15, 330/1872, 377/28, 379/100, 397a/572, 976, 413a/542, 435/4, 438/36, 454/519, 455/20, 51), *Úl* (189/11, 373/75, 397a/651), *ülök* (196/89, 202/83, 251/11, 309/50, 380/87, 395/28, 454/423), *ülsz* (190/45, 337/179), *ülünk* (188/106), *ülnek* (4/26, 192/20, 200/26, 258/19, 259/523, 637, 260/16, 317/171, 388/17), *üle* (225/126, 441/25), *ülének* (330/641), *~tem* (228/11), *ültél* (347/3), *ült* (221/2, 237/43, 268/46, 278/10, 330/335, 347/10, 397a/459, 460/47), *Últ* (330/1214), *Últem* (357/18), *ültél* (267/6), *ültünk* (191/40), *ültek* (288/44, 413a/153), *ültenek* (161/26), *fog ülni* (163/39, 259/256); *ülték* (439/39). — *ülne* (330*/202/9), *Últ volna* (177/4). — *Úlj* (386/15), *~jél* (253/55), *üljön* (259/115, 309, 266/17, 267/117, 336/33), *Üljön* (306/80), *üllyön* (212/6), *Üljünk* (268/158), *üljete* (267/227, 397a/938).

Ik: bele~, fel~, le~, meg~, rá~, össze~.

üldöz i (1)

Állandóan ártani igyekszik vkinek. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik* (315/12).

üldözés fn (1)

Az a cselekvés, hogy vkit üldöznek. *Tsak ~re ér a' henye gonosság* (341/41).

üldöző fn (4)

1. Vkinek ártani igyekvő személy. *A' kik hajdan jó barátim voltak Még felköltek ellenem, Üldözőim pártjához hajoltak* (435/24, 304/24). **2.** Üldözőbe vesz: üldözni, kergetni kezd. *De mikor azt látom, hogy őt tsüffá tesz, Szidják, háborgatják, ~be veszik* (454/136). *üldözőbe* (452/6).

üldözött fn (2)

Az, akit üldöznek. *Mint egy számkivetett és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelésem felé* (454/20). *~* (454/725).

üldöztetés fn (1)

Az ~ jaja: a szenvedés fájdalmas hangja. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja Mikor a'*

gyűlölség 's üldöztetés jajja Közt csak egy baráti szív sem vigasztalja (453/159).

üldöztetés in (1)

Minthogy fenyegetve üldöznek. *Üldöztetés tégedet mint köz-ellenséget: Te állj szövetségbe most Európával* (337/222).

ülep fn (1)

Fenek. *Az ülepe olly felette Nagyt durranta hátul* (114/961).

ülés fn (1)

Testület tanácskozása. *Gróf Tolnai Fesztivits György az említett Diétának XVI-dik Ülésében Jun. 25-dik napján ... 40000 forintot ajándékoz* (445*/233/1).

Ö: fel~.

ülhet i (2)

1. Helyet foglalhat. *Örvendj hogy ülhetsz ölébe* (324/30). 2. *⟨Baj⟩ érhet. Bóldog, és azon nem ~ Semmi baj, A' ki véled edgyesülhet* (318/45).

Ö: fel~.

ülhetni in (1)

⟨Ember⟩ testének megtámasztott alsó részére nehezelve nyugodni. *Azért nem tud egy hejbe ülhetni* (26/34).

üllő mn (1)

Kovácsszerszám, amelyen az izzó vasat kalapálják. *Még akkor senki fülébe trombiták nem harsogtak Még a' vaskos ~kőn vert fegyverek nem kopogtak* (413a/1101).

ülni in (8)

1. *⟨Ember⟩ testének megtámasztott alsó részére nehezelve nyugodni. Mért kell nekem ... szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni?* (330/784) 2. *⟨Közlekedési eszközön, lovon⟩ helyet foglalva utazni. — ...siessünk Gállyákra ülni jó szerentse' hírivel* (327/24). *Mikor bús trombita szóra Ülni kellett mindjárt lóra* (112/10, 429/10). 3. *Vmilyen állapotban lenni. Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni* (257/105). 4. *Vmihez ~: vmihez kezdeni. Avagy nem jó lesz é egy játékhoz ülni? Míg feljő a' leves eleget játszhatunk* (330/ 614).

ülni (377/35), *Ülni* (3/2).

Ik: fel~, meg~.

ülő in/fn (3)

I. in *Vhol ülve helyet foglaló. Mely látást tsak*

alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ~ Gámálie (225/50).

II. fn *Lóháton utazó személy. Lova, melly dühös haragját Zabljánn tájékoztatja, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza* (216/90).

ülővel (330/277).

ülőhely fn (1)

Ülésre használt hely. *Bús melancholia gözölög a' fején, A' harag rozsférge bántja ülő helyén* (330/734).

ülőszék fn (1)

Szék, amelyen ülni lehet. *Felszólítván ülő székből mellőle, A' Nagy Matrikulát előkéri tőle* (330/373).

ült Ö: fel~.

ülte Ö: vér~.

ültet i (19)

1. *Vmely tisztségbe, méltóságba, helyre juttat. Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Ültették a' Hatvan Személyek' sorába* (222/34). *Ő por-tesem' hagyja tétetni a' porba, Lelkem' a szentekkel ülteti egy sorba* (217/148). 2. *⟨Szaporításra alkalmas növényi részt⟩ termesztés végett földbe helyez. Végre akár mely' temetét ültetz örökségedbe Zsíros ganéjjal hintsd meg azt* (413a/888). *Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sűgárát hánnya eresztve belé* (38/1). 3. *⟨Vmely lelki tartalmat⟩ plántál vkibe. 'S tám e' nimfádat is a' Styxnél nemzedted, 'S Belé az Alekto' vad szívét ültetted* (196/84, 380/82). 4. *Alkot. Ültessetek országokba Emberekből kerteket, És állítsatok azokba Serény, okos tsőszöket* (397a/257).

ültet (397a/457), *ültetett* (98/3, 212/62, 104, 298/9, 341/26); *ülteti* (413a/984), *ültetéd* (427/18), *ültette* (188/47), *ültették* (92/16). — *ültessél* (413a/837); *ültessed* (413a/793).

Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~.

ültetés Ö: nevendék~.

ültetett in (2)

Termesztés végett földbe helyezett. *Az ültetett temetéknek tövét jól meg hordani Gyakran szükség lesz új földdel* (413a/896).

ültetett (306/110).

Ik: be~.

ültethet i

Ülő helyzetben elhelyezhet vhol. *Vígan ten-ném fel lantomat szekerembe, Ha Őtet ültethetném az ölembe* (423/24).
~ném (184/24).

ültetni in

Termesztés végett földbe helyezni. *A' hetedik nap szeretsés újj szőlőket ültetni* (413a/290).
ültetni (413a/586, 765).

Ik: bele~.

ültető fn

(Növényt) termesztés végett földbe helyező személy. *Ültetőd' kedves X. issa Néked újabb kertet ad* (448/19).

ültetve in

(Fa) földbe helyezve. *Ánglus-kert formára fákból van ültetve* (239/66).

ültetvény fn

Kiültetett fiatal növény. *Gazda ... Az egyikbe tsemetékkel nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha megnőnek, sorjába elplántálja Hogy az ültetvény mostoha annyát is így ki állja* (413a/799).

ülve in

Ülő helyzetben. *Szép hallgatni ülve a' fülvesenn A' Pásztort és a' Pásztornét* (151/1).
ülve (330/480, 443/70).

ülvén in

1. Ülő testhelyzetben. *Thaliának kebelében ülvén magát mulatja* (111/39). 2. Közlekedési eszközön, állaton helyet foglalva. *Maga a' nyájason mosolygó Citére Ülvén diadalmi aranszekerére, A' hajnal pompás felhőből kiderül* (330/1874). *Utazott pusztákon teve pupra ülvén* (96/12). 3. (Állást) elfoglalva. *Küldjétek hazánkba, ülvén Katedránkba, A' Tudomány édes mézét rakja szánkba* (221/11). 4. Vmilyen körülmények közé jutva. *Hol a' Tiszteletnek ülvén hintájába Az Érdemmel együtt megy diiső Várába* (188/25).
ülvén (195/35, 279/9, 428/7), *Ülvén* (150/14), *ülvén* (174/17).

Ik: be~.

ünnep l. innep**üreg fn**

1. (Szilárd anyagban, különösen földben) üres tér. *Tsak alig rendült meg a' föld' mély' ~e,*

(2) *Azonnal minden szív irtózva rettege* (195/1, 59/1). 2. Barlang mélye. *Setét ~ibe a' mély barlangoknak Buvó helyt keresnek a' vadak magoknak* (66/11). 3. Odú. *Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből* (397a/830). 4. Szoba. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng őt s hat kitsinyed kutzkód ~ébe* (233/74). 5. (Végetlen) ~: világűr. *E' kerek föld pusztán forog az ~ben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/175). *Ő vagy Bernoullival méri a roppant Eget Vagy a Newton tsövén nézi a végetlen ~et* (111/8). *Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra bolyong az ég' ~ében* (454/480). 6. Örvény. *Ah bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág ~be Ötse bé bukott* (317/185). 7. Öblös tárgy belseje. *Hol az elhányt sisak' rosdás ~ében A' halálos tsúvik sívákol fészékében* (306/43).
~et (267/57), ~ét (223/3), ~ének (237/75), ~ben (348/34), üregiből (67/14).

Üregjári fn

Egérnév. *Így hala meg ~, Tsillaga hazájának* (114/707).
~ (114/659), ~nak (114/714), ~ra (114/704).

üregű mn

Üreggel ellátott. *Gyakran a' setétes ~ barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lapangnak* (64/1).

üres mn/fn

1. mn 1. Aminek a belsejében nincs semmi. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha ~ erszénnyel ír az ember fia* (245/22). *Most pedig len legközelebb, kinek ~ klázlija, Töltse meg* (326/65). 2. Ami nincs igénybe véve. *Ülj ~ helyére; hidd el, Néped áldánk Tégedet* (163/31). 3. Értékesebb lelki, szellemi érdeklődés nélküli. *Ugy is már egyéb tárgyú vers, melly ~ elméket Mulathatná, közkézre kelt 's bétölt minden környéket* (413a/1106). *Az Üress agy megvét mindent* (382/13). 4. Elfoglaltságtól mentes, szabad (idő). *Zsoltán lakik ~ napjaibann Mélt. Báró Vay Miklós Ő Nagysága, Ts K. Ingenieur Kapitány* (368*/30/3). 5. Érzés nélküli, formális. *Mert ha sok is a' szállóhoz Holmi ~ Compliment, 'S fogjunk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram ki-*

ment (357/62). **6.** *Üresen bocsát vkit:* nem ad neki semmit. — ...*ama Költő ... Minthogy, a' mint mondják, eddig minden Nagyok Üressen bocsáták — néki fundust hagyok* (330/1560). ~ (266/38, 330/838, 397a/325, 413a/237, 502), *Üressen* (330*/188/1).

II. fn Semmi; a vmi hiánya. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba ~sel tele az erszényje?* (245/16)

űrít Ik: ki~.

ürmös mn

(1) Keserves, bánatos. *Őszve ülnek, 's egymás fölébe a' zugnak Hasadékjánn ~ panaszokat sugnak* (77/114).

ürög-forog i

(3) **1.** Sűrög-forog, élénken tevékenykedik. *Felszedi a' székről elpetyhúdt tetemét Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot* (330/601). **2.** Forgolódik. *Emezt (galambot) a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen* (397a/347). *ürögtök forogtok* (198/53).

űröm fn

(3) **1.** Csöves virágú, fészkes virágzatú növény. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). **2.** Keserűség. *Az öröm 's a' víg élet Keserű ~mé lett* (100/8). *ürmöt* (330/788).

űrül i

(1) Üressé válik. *Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tizmbalom* (133/14).

Ik: ki~.

üstök fn

(3) *Üstökbe megy, kap, vész:* összeverekedik. *Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *Tegnap Csököl és Hedrahely szinte ~be kapott* (326/1). *Üstökbe vész a' két öreg: — Közéjük ugra Ámor* (106/9).

üstökös mn

(2) **1.** Hosszú hajú. *Kiknek nyeregből szabta ki rendjeket Az ~ Kund, a' bajszos Gyula* (418/62). **2.** *Üstökös eloquentia:* paraszti ékesszólás. *Ván, Vén, vagy Az üstökös Eloquentia* (167/cím).

üstököscsillag fn

(1) *Üstökös csillag:* a Nap körül keringő, szilárd

magból, ezt körülvevő gázburokból és csóvából álló égitest. *Annyiszor a' tiszta ég is soha nem villámlott 'S A gyászos Üstökös csillag annyszor nem tsillámlott* (413a/495).

üszög fn

(2)

1. Gomba okozta, fekete duzzanatban megnyilvánuló növénybetegség. *Baj is járult a' búzához, az ~ megégeti* (413a/169). **2.** Üszök, vminek üszkös maradványa. *Hát füstfogta Hazámnak Nem borzasztanak ~jei* (432/4).

üt i

(13)

1. Erős lendülettel, keményen hozzáér vkihez. *Kedves Kis-Asszony! (:reménylem Nem fog tán pofon ütni?:)* (169/134). **2.** Kardot üt vkibe: agyonszúrja. *Kiált, 's Öbester Krötebe Üti kardját mérgesen; Kröte nemes lelkű vala, Szégyenletébe meg hala* (114/661). **3.** Agyba ~: agyonüt. *Kit buzogánnyal ~étek agyba* (418/64). **4.** (Hangszeren) játszik. *Philoméla 's én Egymást váltva ~énk Pindusi dallokat* (432/53). **5.** Rendez. — ...*míg az agyonütött Tulkokból a' kegyetlen nép vendégséget nem ~ött* (413a/1099). **6.** *Vkire bilincset ~:* **a)** fog-ságba ejti. *Rajta tehát 's a' míg nem ~énd kezetekre bilintset A' dühös ellenség, kardra 's paripára Vitézek!* (259/ 656) **b)** meghódítja. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ...Reánk bodor kacajjal Nehéz bilintset ~tök* (353/8, 104/8). **7.** Időpontot jelez. *Azomba, Dóri, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/34). **8.** *Vkire ~:* meglepetés-szerűen megtámad vkit. *Hát avantgárdámra vakmerőn ~öttek, Azt a' dombtetőkre már felszalasztották* (239/160). **9.** *Formába ~:* alakít. *'S más formákba ~ik makhina-testemet A' dúló Elementumok* (454/548). ~nek (215/22); ~é (114/666).

Ik: ki~, le~, össze~.

ütés fn

(2)

Hármóniás ~t tesz vmin: megpendíti. *Arany sarkantyúja peng kartsú tizmáján, Hármóniás ~t tesz ezüst szablyáján* (256/12, 82/14).

ütközet fn

(5)

Két ellenséges sereg fegyveres összecsapása. *Még jól emlékezem sok tábori ~ekre, Mely-lyekben magyaros szívvel hartzoltanak a' ti Öseitek* (259/613).

~ (215/2), ~ek' (418/44), ~re (418/60), ~ről (114/112).

ütközik i (4)

1. Véletlenül nekimegy, nekiütődik vminek. *Te a' ki hajódat az omló hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött (68/22).*

2. ⟨Fül⟩ felfog vmit. 'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dāmázók között 's a' Kártyázók között (197/75).
ütközött (74/10, 454/222).

Ik: meg~, össze~.

ütni Ik: fel~.

ütő Ik: ki~, **Ö:** párt~.

ütődik i (1)

Úgy érint vmit, hogy ütést szenved. *Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányatatás! (455/17)*

Ik: össze~.

ütött Ö: agyon~, vasra~.

ütött-kopott fn (1)

Szánalmas alak. *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, ... Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Egy illyen ütött kopott (114/794).*

üttet i (1)

Dobszóval jelet adat. *Így dobott ~tünk, trombitát fűvattunk, Büszke paripákon elébb ballagtattunk (239/155).*

Ik: el~.

ütvén in (3)

1. ⟨Földbe⟩ erőteljesen leszúrva vmit. *Jertek Faunok és Driadok ... És te Neptun, ki a földbe ~ hármas villádat, Ki ontád méhéből hortyogó paripádat (413a/13).* 2. ⟨Fájdalom, bánat⟩ vkit elérve. *Ne tánn a' szerelmes Kinok felesebben Ütvén rám, egészen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhettek (176/31).*

~ (413/15).

Ik: fel~, ki~, rá~.

üveg fn (1)

Szalmás üveg: szalmával bevont üveg. *Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt pozával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1787).*

üvegcső fn (1)

Nagyító. *Most már az üvegcsőt Megfordítva tekintsd (348/33).*

üveglő mn (1)

Üvegszencséhez hasonló. *Már a' fergetegek' dühe Megszűnt, és az ~ Zúzon nem pirosol-lanak Át a' fenyevesek' ágai (403/2).*

üvegtábla fn (1)

Ablaküveg. *Tsendesség volt: tsupán a' muzsi-ka hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' fírhangot (330/892).*

üvegtömlő fn (1)

Melegágy. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem gyűjt, Bogátsok' ritka fajta Itt üveg tömlőt nem fűjt (397a/372).*

űz i (7)

1. Futásra, menekülésre készítet vkit. *Lúdak ... berzenkedő szárnyaikkal Űzik a' lompos kuvaszt (397a/316).* 2. ⟨Munkát⟩ végez. 'S még sem ülteti az ember és rajtok munkát nem ~? (413a/984) 3. Vmit megszüntet. *A terhes gondokat rab lántzához fűzi 's Szívünk-ből a Léthe' partyaira ~i (14/22, 201/ 22).* 4. ⟨Farsangot⟩ búcsúztat. *Kongatják a' Harangot! Űzik már a' Farsangot! (133/7, 1) ~i (83/5).*

Ik: el~, vissza~.

űzés fn (1)

Vminek megszüntetése. *Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő fűvet, és öreg írást vetnek (413a/650).*

űzni Ik: el~.

űző fn (1)

Űzőbe vesz: üldöz. *Űzőbe vészi, és még Halál-ra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni egyszer! (185/177)*

űzvé in (1)

Felleget ~: oszlatva. *Meg mutattya a' nap (: ~ a' felleget:) Az égnek a' földet 's a' földnek az eget (56/65).*

űzvé-vágván in (1)

Kergetve és pusztítva. *Én, én magam tapasztaltam azt minden háborúba Mikor vélem ~ vágván az ellenség' táborát, Együtt emberkedtünk (259/531).*

V

v. l. vagy

V. ~ v. l. vitéz, vitézlő

Vacatio l. vakáció

vackor fn

(4)

Vadalma. *Ellenben a' Diófába fojtós vatzkort oltanak És a' meddő Platanusfán derék almák állanak* (413a/594).
vatzkor (135/18, 330/235, 413a/1079).

vacsora fn

(8)

Esti étkezés. *Egy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát egy gazdag vatsorához méri* (192/14, 260/12).
Vatsora (140/cím), *~d* (140/1, 7), *~t* (140/3), *~ra* (26/4, 239/154).

vad mn/fn

(89)

I. mn 1. Az érintetlen (természet), a természetes környezetben élő, nem gondozott, nem nemesített (állat, növény). *Nem lelsz itt sem ~ Oroszlánt 's vérengző Tigriseket* (413a/674). — ...és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy ~ Áspisnak melly fülét bé zárja (176/67). *A' pusztúlt várak' omlása, A' ~ erdők' éjjele, ... Jajjaimmal megtele* (428/66). *Ide Mórok' ~ plántáit A' merész hajós nem gyűjt* (397a/369). *A' mező virágit tömöttebbé tette, 'S a ~ természetet elősegéllette* (341/28). **2.** *Vad ménes:* még be nem tört lovak nagyobb csoportja. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rájja Tajtéko zablját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). **3.** Primitív, civilizálatlan (nép). *Kézen fogva vitte hajdan Csehországba Most is ő vezette a' ~ Pogányságra* (78/30). *Utazott pusztákon teve pupra ülven, 's A ~ Arabsokon keresztül Sináig* (96/ 13). **4.** Indulatosan, durván, erőszakosan viselkedő (személy). *Tudjátok; hogy itt a' Fársáng; jól*

láttátok, Melly ~ és goromba volt hozzám, 's hozzátok (330/954). **5.** *Harcra, gyilkolásra felkészített (katona, nép, nemzet). Őszve tsapja vértől párázó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos ~ emberét* (192/4). *Im' városinkat és szép mindenünket Kegyetlenül fel-perzselé, 'S ~ Nemzetként — erővel Nemzetünket — Polgári hadra ingerlé* (257/64). **6.** Félelmetes (ábrázat, hang). *Ördögi ábrázattya mutat ~ tigrisi képet* (36/2). *A' midőn imé egy véres Oroszlánynak Tajtékos fuvási ~ hangokat hánynak* (77/158). **7.** Nagy erővel megnyilvánuló, féktelen, heves. *Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek ~ forgó szelei* (56/42, 202/42). **8.** Zord, félelmetes (táj). *Te ~ havasok' Kösziklája, Te, szomorú Ekhó' hazája! Jajgass vissza reája* (102/5, 261/5). *Te a' Vad Ligetek, 's berkek Oroszlánnya* (77/197). **9.** Szélsőséges, szertelen. *Csak a kevély ember dühösködő mejje Ezer ~ indulat lángoló műhejje* (453/104). *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's vére; Még sem szállt kevélység, 's ~ Gög a' lelkére* (454/ 796). **10.** Kelletlen. *A' félelem 's bú a' ~ únalommal Tszátznak ott a' tiszta nyugalommal* (305/29). **11.** Hihetetlen, különös. *Sőt olly ~ gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/165) — *Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szőtt ~ merészséggel Zöldséget 's virágokat* (397a/63). **12.** Pergő, gyors. *Vad Jámbusid, barátom! Hadd zengjenek, Szerelmet* (372/1).

vad (12/8, 56/55, 79/11, 196/84, 202/55, 213/16, 239/84, 244/10, 257/47, 267/117, 294/5, 327/7, 330/389, 341/5, 380/82, 397a/191, 452, 413a/167, 522, 561, 576, 432/20, 445/3,

453/9, 16, 174, 242, 454/232, 454, 513, 557, 460/148), *Vad* (165/1, 196/81, 313/82, 380/79, 397a/704, 413a/264, 376, 453/170), ~*ak* (313/87), ~*nak* (176/107), ~*on* (341/10), ~*dá* (334/14, 454/804); ~*abb* (341/48).

II. fn 1. Vadon élő állat, amelyre vadászni szoktak. *A' ~ meghökken e' hangtól, És elszalad másuvá* (397a/715). *Buvó helyt keresnek a' ~ak magoknak* (66/12). **2.** *A' ~ak:* civilizálatnak népek. *Mink vesztiük, kiknek vétét kívánja az ég is, 'S földünket a' ~ak bitangolják megint* (327/10).

~*ak* (4/11, 86/39, 198/35, 200/13, 454/309), *Vadak* (77/199, 413a/338), *Vadai* (200/72), ~*at* (330/1058), ~*akat* (327/31, *Vadakat'* (413a/157), ~*nak* (453/29), *Vadnak* (77/180), ~*akra* (460/85), ~*akkal* (413a/1026, 460/37).

Ö: *fene~.*

vád fn (1)

Az az állítás, hogy vki jogtalan, tiltott dolgot művelt. *Hogy a' ~ mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A' Conventbe fel kele* (114/434).

vadálat fn (4)

Vadon élő állat. *Ezt látván a' halál, ki annak előtte Nyilait csak a' vad állatokra lőtte* (213/36).

~*ok* (399/13), *vad állatok* (413a/883, 453/14).

vadas mn (1)

Olyan (hely), ahol a vadak meghúzódhatnak. *Fut rezgő lábakon egy ~ barlangnak* (77/163).

Vadaskert fn (1)

Csurgói földrajzi név. *Múzsák kik a' Vadas kertek Régi helyén laktok* (336/5).

vadász fn (2)

Az, aki vadászni szokott. *Látod én ~ vagyok, A vadakkal fel nem hagyok* (460/36).

Vadászként (155/20).

vadászat fn (1)

A vad felkutatása és elejtése. *A' régi mesék szerint azonegy istenasszony az égen Luna, vagy a' Hóld, a' földön Diánna vagy a' Vadászatnak istenasszonya* (330*/165/5).

vadászforma fn (1)

Vadászra emlékeztető alak. *Tsillagok vagy fák*

köztz légyek Hóld' vagy vadász formát végyek (460/92).

vadászgat i (1)

Szórakozásként időnként vadászik. *Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran ~ már gyors agaraival* (11/6).

vadászik i (2)

1. Vadat elfog, fegyverrel megöl, ill. erre törekszik. *A' Mandsuk' földén vadászsza a' tigriseket a' Mandschu nemzetből való Chinai Császár* (313*/100/2). **2.** Nagy igyekezettel törekszik vmit elérni. *Átkozott volt az, ki előbb örök hírt Hadba' vadászott* (287/40).

vadásznimfa fn (1)

Vadászattal foglalkozó nimfa. *Hova mentek, Hova mentek Deliának vadász Nymphái?* (459/5)

vaddisznó fn (1)

Erdőkben, mocsaras helyeken élő, rövid lábú párosujjú, nem kérődző állat. *Hagyta saját mezejét, házát és templomit a' vad Disznóknak és a' farkasoknak lakhelyül* (327/19).

vaddisznósódor fn (1)

Füstölt vaddisznósonka, sódar. *Hol vaddisznósódot eszem a' boldog Istenekkel* (454/421).

vadegres fn (1)

Éretlen szőlőbogyó. *A' ~t szereti, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/35).

vadgalamb fn (3)

A házi galambnál kisebb, kékesszürke színű, erdőkben fészkelő madár. *Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből felfelől* (397a/829).

Vadgalamb (397*/76/15), *Vadgalambok* (428/27).

vádol i (9)

Azt állítja vkiről, hogy tiltott v. jogtalan tettet követett el, ill. vmely megvetésre méltó tulajdonság jellemzi. *'S Azért a' nemzet képei Árúlással ~nak* (114/451). *Mindenek ~nak 'Sértenek tsufolnak Rám mint latorra ugy omolnak* (160/6).

fog vádolni (136/4); *vádolja* (157/13), ~*juk* (442/3), *vádolják* (80/12), ~*á* (341/49); ~*lak* (176/83). — ~*d* (295/13).

vadolajfa fn

Az olajfának vad változata. *Ennek jele ha a környék bénótt ~kkal* (413a/708).

vad olajfa (413a/853), *vad olaj fával* (413a/839).

vádolni in

Hibáztatni. *Istenem! ... Ah, mit is kell a' te munkádban vádolnom* (454/244).

vádolván in

Hibáztatva. *Gyász idők! — így kiált, ~ az eget* (189/23).

vadon mn/fn

I. mn 1. Zord, kietlen, elhagyott. *Parnaszsz' ~ hegyénél, Kasztál' folyása mellett, ... Hijába fogsz keresni* (343/1). **2.** Nyers, vad. *Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádatokat És gonddal kell gyarapítani a' ~ fűz szálakat* (413a/963). **3.** Egyszerű. *Látta, a' mit mások nem láttak, 's a' ~ Népek előadta, szelíden szabadon* (454/373). ~ (298/28).

II. fn Vminek legsűrűbb, legelhanyagoltabb része. *Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő ~jait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt* (397a/774).

vadonság fn

Vadság, durvaság. *Szállást akarna adni Hószín, de kő melyében, Ahol tsupán ~ Lakik makats haraggal* (185/54).

vadökr fn

Vadállat. — *...mind bértzi vadökrök, Mind elefántok azok* (348/30).

vadrózsafa fn

Csipkebogyós tüskés cserje. *A' tüzes tsil-lagotskákkal Megrakott ~* (397a/1018).

vadság fn

1. Durvaság. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, ... Te vagy a' pont, mellynél a' ~ eltűnik* (313/121). **2.** Egyszerűség, primitívség. *Például halljátok egy Laponn' érzését, Ki látván halála' elközelgetését, Megnyúgodtt ~gal, hideg reményjében, Ezt mondja* (454/411).

vadtság (30/12).

vadtárs fn

Otahajta lakója. *De megúnván bőltselkedni*

(3) *Tévelygő Gondolatal; Elindúltt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/23).

vadul Ik: el~.

vadulva Ik: el~.

vadzb fn

(1) A termesztett zabbal rokon gyomnövény. *Elfűlad a' legszebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérges konkolyok, és ~ok felnövik* (413a/172).

vág i

(16) **1.** Vkit megöl. *Hadra, Pajtásim! serényen, Vágjuk a' Frantzot keményen* (257/2). *Már hány ezret a' sir fenekére ~a!* (77/16) — *Éle-tek fonalát ~ják a' véneknek* (2/8). **2.** (Éles eszközzel) vés vmit vmibe. *A Jó'sef' Nevétis Ezek után ~ja, Hogy az Idő' irigy foga meg ne rágja* (188/45). **3.** Hirtelen, nagy erővel dob. *Vukliját is öszve tépi, 'S földhöz ~ja Kantusát* (317/84). **4.** Erős lendülettel üt, csap. *De egy kard most ~ja főbe* (397a/225). **5.** Jut, kerül vhoval. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső zengzete a' tzedrusgallyra hág, Majd dörgő alhangja a' sir mélyére ~* (306/94). **6.** Megsérti vki érzelmeit. *A' Revelatio borzasztó világa Szivetekenn egy új mérges sebet ~a* (453/68). **7.** Complimentet ~: meghajol. *Nagy Complimentet ~ának Az Istenek, 's fel mászának Az Ég kéménnyre mellé* (114/627). **8.** Újságba ~: újít, új dologba kezd. *Az egyik vadolá, hogy újságba ~ott, A' másik avúltnak monda ez újságot* (341/49). **9.** Utat ~: utat kijelöl, kialakít. *És a' két övön keresztül egy nagy Útat ~tanak* (413a/248). **10.** (Ló) kapál. *Mint a' Vad ménesből fogott dőltség paripa rágja Tajtékzó zabláját 's a föld hantyait rugja, ~ja* (216/40).

~ (397a/657). — *Vágjuk* (257/38, 44), *~játok* (267/215).

Ik: be~, bele~, el~, félre~, ketté~, ki~, le~, vissza~.

Vág fn

(3) Víznev. *Hol Nyitrának oldaláról Zúgnak a' ~' habjai* (317/60).

~on (317/16), ~nál (279/8).

vágás Ő: kő~.

vágat i

Kívánja, hogy vki éles eszközzel vágjon. *Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret!* (322/52).

Ik: le~.

vágattat fn

(1) (Márványt) faragtat. *És te, a' márványokat Holtod felé ~od* (410/18).

vagdal Ik: el~.

vágni in

(4) 1. Ölni. *Bár sok töviss ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel* ~ (29/16). 2. Kaszálni. *Éjjel az asszú Réteket, 's a' kartsú gabonákat Leg jobb ~* (413a/297). 3. (Nádasból) kitermelni. — ...s a' víz partján ~ kell a' nádadakat (413a/962). 4. Vésni. *E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak S Betűik, mellyeket a' halandók keze Az emlékezetnek ~ igyekeze* (209/4).

Ik: be~, le~. **Ö:** erdő~.

vágó Ö: erdő~, fagy~, verem~.

vágószék fn

(1) Vágóhid. *De a' szent tuloknak sorsa nem illyené Mellyet tzi frán visznek a' ~ felé?* (416/12)

vágott in

(3) Faragott. *És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Afrikába' vágott Oszlopok* (410/4).

~ (236/12), *Vágott* (330/1963). **L. nyelvű, golyóbis.**

Ik: be~.

vágtat i

(2) 1. Vágtában halad. *Véres fegyverünkkel egygyütt ~tunk a' tsatába* (259/533). 2. (Szőlővessző) gyorsan növekedik. *És a vessző az ég felé nyomul virgontz erőbe 'S Néki tágitott gyeplűvel ~ a' levegőbe* (413a/907).

vágtatni in

(1) Gyorsan haladni. *Miért siet a' téli nap a' tengerbe* ~ (413a/1036).

vágván Ik: be~, el~, rá~. **Ö:** üzvé~.

vagy ksz/hsz

(391) **I. ksz 1.** (Két v. több dolog közötti választás lehetőségének v. szükségességének kifejezésére.) *Halált ~ életet? — mondd ki!* (430/40) — *Músám! Eddig ~ a' vidám dolgok körül*

repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél (162/1). *Vagy ha itt alatt keresi gyönyörűségét: édes Múlatságot szerez neki Jacquet ~ Archimedes* (111/17–8). — ...meg-emlegeted v. megkeserülöd a' M. Istennét (267*/19/16). 2. (Meghatározás bizonytalan, pontatlan voltának kifejezésére.) *A' midőn itt két ~ három Holnapig Pozsony 's Komárom Tűzbe, porba, füstbe állt* (317/33). *De meg holt post Christum natum Egynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Egygyel é ~ kettővel* (231/14). *Tán mind, ~ pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem* (327/15). 3. (Helyesbítés bevezetésére:) vagyis, pontosabban. *Sőt a' tsókokatis ... Megvonja már tőlem, ~ ha ádis, azok Tsak sikertelenek, kurták és szárazok* (176/73). 4. (Azonos v. rokon értelmű szók közt:) más szóval, más néven. *Keletső, ~ Napkeletső; keleti v. Napkeleti* (330*/197/1). 5. (Bizonytalanság kifejezésére.) *Beszélnék magok között, az ördög tudja, mit, Tán a' Szentgelléri borsot, ~ valamit* (330/214). *Mondják gyertyát (~ mit) akartak gyújtani* (330/1737). *Kijött Latzi, és még — Náni ~ kitsoda* (330/1752). *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, ~ mi?* (428/168)

II. hsz 1. Körülbelül. *'S Fel hörpent ~ nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/81). 5 ~ 6 sor versemért 12 aranyat ... adtak (330/188/6). 2. Legalább. *Szóljal sírom felett tsak ~ fél szózatot* (127/46).

Ö: a~.

vágyakozik i

(1) Tartósan vágyik. *Mint egy számkivetett és mint egy üldözött Vágyakozzam ditsőbb rendlésem felé* (454/21).

vágyás fn

(3) Vágyódás. *Mind rátódula már kívántsí ~sal A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra* (330/1477).

~unk (454/253), ~sal (220/1).

Ö: nagyra~.

vágyhat i

(1) Vágyódhat. *Étem sints, tsak nyújtózhatsz Az Úr' karjára ~nám* (309/92).

vágyik ~ vágy i

(19)

1. *Vkire, vmire ~: sóvárogva kíván vkit, vmit. Több vágy szabadonni pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni* (31/24). *De nem vágyok lenni az Ország szegényje* (245/14). 2. *Vhova ~: nagyon szeretne oda menni, jutni. Fáradt lelkem égbe, Testem földbe vágy* (427/56). *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre* (413a/634). 3. *Nagyra ~: nagy céljai vannak. Mit vágyasz nagyobbra? Egyaránt bevészi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32).

vágyik (410/10), *vágy* (31/22, 202/102, 220/11, 456/52), *vágyok* (219/49, 382/32, 454/62), *vágyol* (445/21), *vágynak* (413a/1018), *~ott* (317/176). — *~nának* (309/44). — *vágyj* (413/48), *vágyjon* (454/266).

Ik: *nagyra~*, *vissza~*.

vagyis ksz

(13)

1. *Azaz. Dorottya, ~ a' dámák' diadalma a' Fárságon* (330/cím). 2. *Jobban mondva, illetőleg. Szolni ~ sírni kívánok véletek Hogy keservemnekis tanui légyetek* (176/21). *~* (244/cím, 259/cím, 330*/180/5, 330*/171/2, 379*/51/1, 439*/219/2), *vagy is* (219/cím, 32, 313/93, 418*/173/1), *Vagy is* (454/379).

vagyó mn

(2)

Vmi után sóvárgó. És te olly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb jónktól megfosztanál minket: 'S megsalnád az erre ~ Lelkeinket (454/112).

~ (190/61).

Ö: *nagyra~*.

vagyódás fn

(5)

Erős, tartós vágy (érzése). Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak Hegye felé édes ~ok vonnak (219/30). *Epedt ~sal lihegek felétek* (219/86).

~ (237/18), *~ok* (268/60), *~sal* (221/6).

vagyódik i

(1)

Vhova ~: szeretne vhova menni, jutni. 'S a' tágas tengerre fordítja szemeit, Melly hazája között, a' hová ~, S nyomorgatásának földje közt hánykódik (454/445).

vágyon fn

(5)

1. *Vki tulajdonában levő anyagi javak. A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle ~, A' Szerentse*

játszi ujjai köz vágyon (193/1). 2. *Vmilyen kapcsolat; barátság. Óh gyászos végezés' irtoztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja; 'S így a' leg-kedvesebb ~unktól meg foszt, Mikor két barátot kegyetlenül meg oszt* (63/9).

~om (205/cím), *~unkat* (267/107), *~jokat* (83/39).

vágyva in

(1)

Sóvárogva. Vágyva árnyékozza Téjszín kebledet, Melly duplán bőltözza Márvány szívedet (263/5).

vaj¹ fn

(1)

Tejszínből köpült zsiradék. Meg érem a' czipóval is, Csak ~at tegyen bele (169/160).

vaj² isz

(1)

Haj, jaj! Vaj! Hijába borúl a zöld levél a' lágy Szöllőre, Annyi jég ugrál kopogva akkor a' ház tetőre (413a/452).

váj i

(3)

1. *⟨Földben⟩ ásva keres vmit. És a' ki most azért ~ja Debretzennek dombjait, Hogy bő étekkel táplálja Az ágyúk' éh gyomrait* (368a/17). 2. *Véséssel megfelelő formára alakít. Csónakot ~nak, vagy marhát, és boglyát bélyegeznek* (413a/271). 3. *Torokban sirt ~: az itálnak helyet csinál. Száz torokba száz Bachusnak száz sirt ~nak* (218/7).

Ik: *fel~*, *ki~*.

Vajai fn

(3)

Családnév. 1. Zsoltzán lakik üres napjaiban Mélt. ~ Báró Vay Miklós Ő Nagysága, Ts K. Ingenieur Kapitány (368*/30/3). 2. *Mélt. ~ Vay József Ts. K. Tanácsos* (368*/31/1). 3. *T. N. ~ Vay Jeanette ... a Mélt. Cons. Úr' Kisasszonya, s a Kapitány Ur' mátkája* (368*/31/9).

vajasfazék fn

(1)

Olyan fazék, amelyben vaj van. Minden írásimat ... Bízom az érdemes késő Maradékra, Melly több szívességgel néz a' jó szándékra; Vagy pedig nem hajtván semmi tartalékra, Pipára rakgatom és vajas fazékre (245/60).

váját i

(1)

⟨Földben mélyedést⟩ ásva, kotorva létrehozat.

— ...és gödröket vájass a' magas Hegyen (413a/791).

vajha *isz* (34)

(Teljesíthetetlen vágy, óhajtás kifejezésére:) de jó lenne, ha...!, bárcsak...! *Óh, ~ én re-ámis, Az én alélt fejemre Egy ilyen éltető víz' Hűs tseppje harmatozna!* (107/25, 352/25) — *Vajha én most, ~ egy hab lennék: Én is szerelmes testén pihennék!* (139/110).

~ (139/80, 90, 253/24, 267/203, 337/281, 281), *Vajha* (139/80, 90, 190/108, 196/55, 253/23, 74, 255/31, 257/28, 259/535, 536, 267/205, 268/63, 65, 288/73, 298/29, 301/12, 13, 306/159, 313/145, 330/11, 375/25, 380/53, 397a/1037, 451/31).

vájkálni *in* (1)

Hosszasabban piszkál vmiben. *Nem kívánok én csuklóg Kezemmel bent ~* (169/118).

vájó *Ö: Mész~.*

vajon *hsz/msz* (19)

1. (Eldöntendő kérdésben:) kérdés, hogy... *Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'?* (212/32) 2. (Kiegészítendő kérdésben:) ki tudja?; ugyan...? *Vajon e maroknyi gyönyörűség mellett A' melyet Teremtő Lelked rám lehellett Kész vagyok é élni e jajj Világába* (453/269). *Felsegedet meg követem Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért kérdezi?* (114/69).

valyon (79/2, 158/7, 15, 23, 31, 39, 47, 55, 208/95, 413/33, 453/127), *vajjon* (77/79, 237), *vallyon* (114/69, 413a/29), *Vallyon* (216/61, 63).

vájott *in* (1)

Vmibe karcolt, vésett. *Enyelgenek bárdolatlan versekkel 's hahotával És odvas kéregbe ~ ijesztő ál ortzával* (413a/933).

vájt *Ik: ki~.*

vak mn (26)

1. Nem látó. *Itt van a Legatus! Hó, ~ emberek! hó!* (228/20) — *Érzéketlen', némán, siketen és ~on Hevert a' láb' alá tapodott hamva-kon* (237/45). 2. Sötét, homályos. *Így vonúl az ég aljáról A' ~ éj palástja fel* (317/247). *Nem emeltem még fel kiáltásod szavát Hogy keresd a' ~ Éj fiainak Javát* (190/50). 3. Vminek felismerésére képtelen. *Még is a' mi fényünk*

épen tsak a' lészen, Tsak hogy a' ~ világ nem láthat egészen (191/42). *Te, szépséggel Ifjú léteddel Ki olly kevély vagy és ~, Édes kinzója Kedves békója Keserves rabságomnak!* (146/27) 4. Elvakító, megszédítő. *Óh Aranykor! Mellynek folytában Az aranynak ~ fényiről Semmit se tudtak hajdanában* (379/122). 5. Átláthatatlan. *Sőt akkor is, mikor szemem' világán Vak kárpitot sző az halál* (305/74). 6. Tudatlan. *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félélmé, Ez után járhat az Emberi ~ elme* (222/10). 7. Megtévesztő. *Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, ~ Remény!* (427/4) 8. Elszomorító, kilátástalan. *Magánosságomnak nádas hajlékában Olvasnám ~ sorsát az emberi fajnak* (452/21). 9. Kijárási nélküli. *Hurtzolt a' tévelygés ~ Labyrintjába* (453/52). 10. Hihetetlen, képtelen. *'S elélvén tavasszát Látja ~ Hibáját De már hijjába* (155/17). 11. Vak kétségre: teljes reménytelenségben. *A hajós életét vetvén ~ kétségre Hajóját bízza a' szélre 's a' mélyiségre* (83/29). 12. Vakon: megfontolás nélkül. *Botsáss meg, Istenem, Ha ~on nem lehet hinnem, reménylenem!* (454/328) ~ (136/5, 190/71, 203/12, 317/193, 413a/450, 417/2, 421/44, 440/1, 454/252), *Vak* (403/45, 413a/332).

vakablak *fn* (1)

Sötét, átláthatatlan ablak. *Sírhalmok, Óh köd-lepte kertek! Te szívborzasztó éjtszaka! Te alvilág' vak ablaka!* (424/3)

vakáció *fn* (1)

Szünet. Oskolai *Vacatio* (70/cím).

vakar *i* (1)

Körömmel kapar. *Hozzá megy hát, ' most füleit Vakarja* (231/240).

vakar *Ik: meg~.*

vakarván *in* (1)

Kaparva. *Hol orrát, hol farát ~ mérgében* (330/656).

vakbuzgóság *fn* (1)

Bigottság, elfogult ragaszkodás vmilyen eszméhez. *Denevér babona! Bagoly ~! Meddig lesz körmöd közt a' Mindenhatóság* (190/43).

vakít *Ik: meg~.*

vakító mn**(1)**

Látást zavaró. *A' ködnek szemünket ~ homályba Sohol két egünkön helyét nem találja* (67/11).

vakmerő mn**(14)**

1. Meggondolatlanul bátor, veszéllyel nem törődő. *Friss és gyönyörű nép! Fortélyos, ~, Rebeka vezette, egy próbált Hadverő* (330/1187). **2.** Szentelenül arcátlan. *És fog adni dupla bért Vakmerő rablásodért* (257/198, 200). *Ártatlan véreid kezeimet mossák Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sietni ragadták* (77/193). **3.** Szertelenül merész. *A' ~ vétet meg menti magától A bosszulló villám méltó haragjától* (453/211). **4.** Vakmerőn: veszéllyel nem törődve. *Hát avantgárdámra ~n ütöttek, Azt a' dombtetőkre már felszalasztották* (239/160).

~ (213/87, 259/54, 337/376, 453/102), *Vakmerő* (428/13), ~*k* (114/620), ~*n* (454/536), *Vakmerőn* (337/232).

vakmerőség fn**(1)**

Arcátlanság. *Hát vakmerőség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! kedves lesz éneke?* (382/29)

vakolatlan mn**(1)**

Ami nincs bevakolva. *De a' Vár ha sokat Atakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik, Vakolatlan fala rántzokkal szántódik* (238/95).

vakondok fn**(1)**

Föld alatti járatokban élő, sötét, bársonyos bundájú rovarrevő állat. *Sokszor a' földét háznak és tsűröknek ki furja A' kis egér, 's a' szentelen ~ öszve turja* (413a/195).

vakos mn**(1)**

Kijárási nélküli. *Dédal annyi ezer ~ fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott* (237/71).

vakság fn**(3)**

1. Látóképesség hiánya. *De ~tól ki már nem fél, Minek annak a' szemfedél?* (433/67) **2.** Belátás, ítélőképesség hiánya. *A' Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva ~gal hevesen veszekszik, Mert okos így lesz valahára és ép A' nyomorúlt nép* (117/6). ~ (313/126).

vakors fn**(1)**

Az élet előre nem látható alakulása. *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajjnak* (452/21).

vaktetű fn**(1)**

Viszketeges bőrkeményedés a lábon. *De hogy praedicatióval ne válylék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szánts a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget* (310/46).

vakul i**(2)**

Tisztánlátását elveszti. *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szöllumk, mi se': Hogy a' Világ' irigyinek Vakúljon a' szeme* (278/46). *vakúlok* (454/358).

vakulva Ik: meg~.**vala si****(29)**

1. ⟨Jelen v. múlt idejű igealak után múltbeli cselekvés, történés kifejezésére.⟩ *Sok vitéz rend, és sok szépség, Véres hadba kelt ~* (317/7). *És miket beszél már fel-tette magába Melly szerentsétlenül járt ~ uttyába* (77/ 234). *Én pedig felettek az Ether' útjain Úgy lebegék ~ Pégazus' szárnyain* (330/114). *Éljen sokáig Krisztina, még pedig olly sokáig, Ollyan — minek hijják ~ — ollyan nagyon sokáig* (310/50). **2.** ⟨Jelen idejű igealak után, a feltételes mód múlt idejének kifejezésére.⟩ ~t volna. *E' módi bolondság többre is megy ~, De a' vitéz Bordás végre felszöllala* (330/ 553).

~ (54/23, 129/44, 201/88, 238*/147/3, 317/37, 326/6, 330/cím, cím, 330*/152/1, 1, 4, 5, 7, 330*/156/10, 330*/185/6, 330/602, 1102, 1352, 337/11, 395/14, 413a/1096, 418*/174/3, 454/31).

valaha hsz**(8)**

I. határozatlan **1.** Vmikor nagyon régen. *'S gondolom haragszik és búsul Lelkébe Hogy engem ~ tartott Szerelmébe* (176/58). **2.** Vmikor a jövőben. *Tán a' Sütés mesteriségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha ~ Réa talál szorúlni* (169/7).

II. általános **1.** A múltban akármikor. *Vólt é ~ oly város, a' melly mellett Temető helynek is helyt adni nem kellett* (209/6). **2.** Bármikor a jövőben. *Ha meg láthatom ~ több Testvéreteket is, Gyász ruhába állítsátok mellétek ezeket*

is (162/101).

~ (209/20, 225/137, 248/51, 259/515).

valahány nm (1)

Ahány. *Mellybe még ~ hajók verődtenek, Ízre porrá törvén el temetődnek* (211/29).

valahányszor nm (1)

Ahányszor. *Téged hordozlak útamban, Téged öllelek ágyamban; És ~ felkelek, Szerelmedről énekelek* (433/39).

valahára hsz (16)

1. Végre (mégis). *No! ki értünk már ~ A' Város unalmi közzül* (130/1). *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom ~ Szabaddá lételemet* (208/7). **2.** A jövőben valaha. *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár csak lennének gyermeki* (96/2). *Ah, kínos állapot! bárcsak ~ Ennyi fájdalomimnak lehetne határa!* (380/47)

~ (117/7, 159/18, 203/16, 36, 196/49, 220/6, 330/907, 389/91, 397a/1053, 401/1, 413a/520, 421/43).

valahol hsz (3)

Ahol csak. *Ők az okost, jámbort ~ tündökleni látják Üldözik, és pöffedt kedveket abba lelik* (315/11).

~ (330*/204/9), *Valahol* (330/679).

valahonnan hsz (1)

Vmely helyről. *Gyászra dült éltem' hajnala: Bóldogságom' szép Angyala! Várhatom é ~, Hogy megvigasztalsz újonnan?* (312/19)

valaki nm/fn (28)

I. határozatlan nm **1.** Meg nem határozott v. ismeretlen személy. *De mintha ~ sugdosna fülembe 'S egy moralis görtsöst nyújtana kezembe* (239/73). **2.** (Általános alanyként:) az ember. *Ha ti gyaláztok is, majd mondják ~k Kár hogy az a' szép ész olly rút házba lakik* (61/53, 254/59). **3.** Bárki. *Ha ~ meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt kíván bosszú állást* (33/7).

~ (2/24, 190/75, 192/51, 194/25, 237/3, 298/29, 340/7), ~k (219/27), ~t (193/23, 29, 267*/19/15), *Valakit* (193/42), ~nek (216/99).

II. vonatkozó nm Aki. *Valakiket köztök hajlandóknak láttok, Magatokhoz vévén, hozzám béhozzátok* (330/991). *Éljen, éljen kedvesével Minden Úri vendégével 'S ~k itt örvendenek*

Éljenek mind éljenek (336/15).

~k (330/1147, 341/39, 454/985), *Valakik* (78/20, 454/981, 986), *Valakikhez* (176/114).

III. fn Ember, személy. *Lelj ekkor ~t ki panaszt ne szólna 'S a' ki volt sorsával meg elégedtt volna* (453/151). *De, kit bélyegzett ki színedre? Mék az a' boldog Valaki?* (430/38)

valamely nm (8)

A jelzett fogalom körébe tartozó egyedek közül bármelyik. *Ha valamely részét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnek képzelitek* (127/19).

valamely (111/20, 309/53, 330*/164/6, 330*/180/6, 368*/24/5, 418*/173/1), *Valamely* (139/67).

valamelyik nm (5)

(Több személy v. dolog közül:) egy, közelebb-ről meg nem határozott. *Vagy itten bámulja Szépségét a lesbe Valamelyik kedves Istenaszszonyának* (176/11). *Valamely'k tsillag ságára Rá festi szemed' héjjára Hív emlékezésemet* (454/926).

valamelyik (114/580, 330/94), *valamely'k* (421/19).

valamennyi nm (1)

Meghatározatlan mennyiségű. *Ott volt Florentina 's a' Tündér Ilona, 'S ~ tőkét életében vona* (330/856).

valamennyikére hsz (1)

Egy kissé. *A' régi Bóltsek valamennyikére sajditották ezt a' dolgot* (330*/200/12).

valamerre nm (2)

I. határozatlan Bárhova, bármerre. *Valamerre mene, mindég vele jára Vigyáztván szüntelen népére 's magára* (78/27).

II. vonatkozó Ahova csak. *Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztos fejét ingatja* (413a/939).

valami nm (19)

I. határozatlan **1.** Meg nem határozott v. ismeretlen dolog. *Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi?* (244/18) **2.** Csekély, enyhe dolog. *Ezt mihelyt ~ szellő meg mozgattya Azonnal két felé büszkén fintorgattya* (58/5, 194/5). **3.** Olyan, aminek mi-volta, jellege, minősége ismeretlen v. meg nem határozható. *Tök vagy tőrös étek, zsír*

vagy ~ Háj (228/39). 4. Egy kevés, vmennyi. Ez a hív szeretet és tiszta élet köz virtus volt régi magyar Dámáinknál: ma is látszik ~ nyoma (268*/24/2).

~ (176/19, 236/cím, 268*/22/3, 330*/200/20), Valami (236/5, 330/1748), ~t (231/36, 330/214).

II. vonatkozó Ami (csak). Torka nagy, 's még nagyobb gyomrában a' verem, Mellybe száll, ~ a' világon terem (237/62). Köszönöm ~t erántam tettetek, Légyetek áldottak! Már Isten véletek (454/983).

~t (34/1, 348/22), Valamit (299/88).

III. fn Olyan személy, aki kiemelkedik a környezetéből. Probatio Calami Én is voltam ~ (461/2).

valamíg hsz

(2)

1. Ameddig csak. Vigan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt lehetek (88/3). 2. Amíg, ameddig. Fő tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Família neve Ő benne el nem fogyott (92/324).

valamikor

(2)

Amikor. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik (169/63).

Valamikor (169/41).

valamint ksz

(8)

1. Ahogyan. Nagyon helyesen! ~ fél gyökértől félénk, úgy él gyökértől élénk jön (330*/204/10). 2. És, továbbá. Amott egy lejtős hegy ~ a' deli Cédrus, magos fejét az égig emeli (72/9).

~ (92/202, 213/104, 330*/166/3, 442*/22/2), Valamint (267*/19/10, 330*/197/2).

válás Ik: el~.

valaska fn

(1)

Pásztorbalta, fokes. Botra Valaskára kezdett a' dolog kerekedni (326/4).

válasz fn

(12)

1. Kérdésre adott szó- v. írásbeli megnyilatkozás. Meg mondom: adj elébb kérdésemre ~t (126/32). 2. Vminek a viszonzása. Telyesítsd angyali szókkal, Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizetek ~odért (444/ 12). 3. Vmilyen magatartás viszonzása. Azt beszéli

Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert ... Mellyre mások könnyű ~t feleltenek No tehát őtet is gyűlölök mindenek (62/3).

~ (295/19), ~ok (239/47), ~t (56/26, 202/26, 239/144, 272/26, 330/1155, 428/76), Választ (295/18).

választ i

(9)

1. <Több személy, dolog közül:> egy mellett dönt. Jobb, hogy engem ~ol, Ki legrontsoltabb vagyok (443/177). Ha domború tájékokat és a' háttas lejtőket Választottad, vigály sorral rakasd ott a' vesszőket (413a/809). 2. Párnak ~: házastársul, szerelmesül kiszemel vkit. És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak ~na tégedet (379/84).

~ (126/31, 413a/796), ~ott (330/1193); ~ottam (454a*/256/2). — ~análak (379/119). — válasszon (330/705).

Ik: el~, ki~, külön~.

választani in

(1)

<Több személy közül:> néhány mellett dönteni. De kiket is tudtál volna e' mostani Frigyeseken kívül arra ~? (337/100)

választás fn

(3)

A választ igével kifejezett cselekvés, eljárás. A' ~t tevő szemeket ő tőle El veszi (213/15). ~ában (454a*/256/14), ~okon (397a/442).

Ö: személy~.

választatik i

(2)

1. Vmely feladatra, hivatalra kijelölnek, kineveznek vkit. Az Architechton Académiából 1780. Eszt. A' M. Testőrző Udv. Seregben ~életének XVIIIIdik Eszt. (445*/231/2). 2. Vmiül kiválaszt vmit. Vedd otzámnak, melly ágyául Csózkodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot (436/18).

választhat i

(1)

Lehetősége van választani. Sok és fontos volt az ő érdeme: de nagyobb titulust néki nem ~tam, mint azt hogy ő Bonaparténak Barátja volt (281*/40/1).

választott fn

(1)

Az, akit Isten a mennybe befogad. Köztök vagyok é én a ~aknak Kik a' Mennyben az Úr tornáztiba laknak? (453/73)

Ik: ki~.

választván Ik: ki~.

valceres fn (1)

Keringő. *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákot, Valtzerest Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/552).

vale (lat) (1)

Válét mond vminek: elbúcsúzik vmitől. *Mondj tehát Válét a' hadnak Érdemes vitéz Személy!* (368a/97)

Valhalla fn (1)

Helynév. *⟨Az istenek lakhelye a skandináv népek mitológiájában.⟩ ~nak kies földje, hová most kell bújdosni* (454/425).

válhat i (1)

Vmivé változhat. *Vajha rózsává ~nál, Szép Lillám! egyszeribe* (375/25).

válhatatlan mn (1)

Elválhatatlan. *Most hogy ~ szerelmem ki tessék Ezen ruhát buzgó véreim meg fessék* (77/213).

válik i (44)

1. *Vmivé ~:* lényegileg másvalamivé változik. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földde ~ testünknek por fala* (201/52). *Ligetes berekké ~ a' reneteg* (306/69). *Egy szóval belölte ... Delibb Dáma válék, mint sem Szemiramis* (330/2048). **2.** *Vmilyenné ~:* vmely új tulajdonságot vesz fel. *Sárga halavánná vált* (77/245). **3.** *Vmi ~ vkiből, vmiből:* vmivé fejlődik. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska rágott Emésztvén édesen; De végre Lepke vált belőle* (391/16). **4.** *Vmijére ~ vkinek, vminek:* előidézi, okozza vmely állapotát. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy véletlen halála A' pór német egereknek Rémlésekre vála* (114/759). ~ (28/4, 202/104, 216/47, 330/57, 337/292, 453/220, 454/610, 457/18), *válnak* (66/8, 190/102, 253/72, 337/56, 338/35, 375/17), *vála* (162/86, 330/718, 337/110), *válék* (330/1025), *válának* (330/968), *váltam* (453/257), *vált* (130/26, 177/18, 200/47, 231/164, 299/99, 330/316, 360/5, 427/38), *váltak* (397a/35). — *válna* (433/53). — *Válj* (409/19), *válják* (310/42), *vállják* (310/45), *váljon* (397/939, 454/157, 598), *vállyon* (201/36), *váljatok*

(337/342).

Ik: el~, ketté~, külön~, meg~, széjjel~.

valkira fn (1)

Valkirák: walkürok. *⟨A mindenség atyjának, Odinnak amazongárdája a skandináv mitológiában.⟩ Már a' kékszemű Valkirák a' legjobb sert készítik, Már Odin' palotájában az asztalt is terítik* (454/419).

vall i (3)

1. Meggyőződéssel állít, hangoztat, hirdet vmit. *A' kit Apolló is legböltsebbnek ~ott* (454/687). **2.** Elszenved, elvisel. *Gyakran szörnyű zsákmányt téssen a' zsizsik a' búzában A' hangya is hogy szükségét ne vallyon vén korában* (413a/199).

~otta (454/382).

Ik: be~, ki~, meg~.

váll fn (24)

1. A nyak két oldalán a kar tövéig terjedő testrész. *Váll, mellye, tzombja, 's minden tetemei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei* (330/267).

2. Az ember mint vmely teher hordozója. *'S esztendeim' terhe alatt ~aim leroskadtak* (259/542). *Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt ~ának, Édesítvén Bajait?* (368a/139)

Váll (433/13), ~ak (204/38, 217/38), ~unk (41/12), *Vállók* (126/15), *Vállat* (202/115, 304/31, 435/31), ~át (216/107), ~adnak (212/89), ~án (94/1, 185/98, 225/108, 294/25, 326/42), ~aikon (337/312), ~amra (379/65), ~ára (217/66), ~al (94/cím), *Vállal* (216/85), *Vállalival* (450/18).

Ö: elefántcsont~, elefánttetem~.

vállal i (1)

⟨Vminek az elvégzését⟩ elfogadja. *Kiki a' köz munkát ~ja magára* (330/988).

vállalt in (1)

Elfogadott. *'S az észnek, e' tőlünk ~t mostohának, Hideg intésein makatsúlva járunk* (454/196).

vallani in (1)

Elszenvedni. *Hát a' Nadrág' elvittéből Illyen kárt kell vallanom* (317/65).

vallás fn (19)

1. Istenbe, ill. természetfölötti lényekbe vetett

hit. Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botosátod nints a' Vallás ellen ez (413a/277). **2.** Vallásfelekezet. Te ki tisztelője vagy a' Vallásoknak (337/212). **3.** Vallomás, tanúságtétel. És egybegyűltt sohajtásomnak Kődjébe burkolva, kínomnak Mélységéről ~t tegyen (431/42). Vallás (114/309, 133/55, 225/51, 53, 257/140, 454a*/257/6), ~' (454/391), Vallás' (337/275, 454/433), Vallásoké (126/4), ~t (337/135), Vallást (397/726), Vallásnak (337/103, 454a*/256/18), Vallásába (432/32), Vallásunkra (454/223).

vallásos fn**(1)**

A vallás tanításai szerint élő. Vallásosak, buzgók, babonások, és szabad gondolkodásúak ... fogják ... az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni (454a*/256/7).

vallású mn**(1)**

Hitű. A' Scythák 's Magyar elejink minden Pogányok közt leg-tisztább ~ak voltak ... Egy Istent hittek (267*/19/9).

válni in**(5)**

1. Vmivé ~: lényegileg másvalamivé változni. Sokszor arany tseppé kész az ember ~ Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni (76/5). **2.** Vmilyenre ~: vmilyenre változni. Ízetlenségre kezd a' barátság ~ (330/701). **3.** Vmivé fejlődik. Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember emberré kezd ~? (313/106) ~ (210/4, 413a/212).

való mn/fn**(43)**

1. mn **1.** Vmire alkalmas, vmilyen szempontból vkinek, vminek kíváncs. E' helybe' andalogni jó, E' hely Poétának ~ (305/8). 'S a' szöllők rigóknak ~ hitván fűrttel pirúlnak (413a/585). Szerentse, hogy Patronnyába Nem volt tzindlokra ~ (92/273). **2.** Vminek alkalmas. E' vetésnek ~, az pedig szöllőnek (413/69). **3.** Vhonnan származó. A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu nemzetből ~ Chinai Császár (313*/100/3). **4.** Vmennyi ideig tartó. Hanem holtig ~ Praeceptorra tenné (12/25). **5.** Történő. Didó Aeneástól ~ bútsúzása (57/cím). Illy tengeren ~ hajókázásának Vete véget (211/45). **6.** Vmi-

korra szánt. Légyen semmi gondod a' tempomra 's Papra Halaszdt azt halálad előtt ~ Napra! (204/56) **7.** Vmiből készült. A' Kalamajka egy szőrből való fényes matéria (330*/193/1). A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hül. De e' se vólt jól kedvére: E' rossz Gattungból ~, Úgy mond (231/84). **8.** Vkihez viszonyuló. Uram! te, ki magad visgálad szívemet, Tudod rólad ~ tiszta érzésemet (454/124). **9.** Vkihez, vmihez illő. Nem vén fához ~k a' fiatal ágok (73/18).

~ (26/36, 114*/33/2, 114*/41/2, 238*/143/5, 241/9, 330*/149/2, 330*/150/3, 330*/173/4, 330*/200/29, 330*/203/1, 356/4, 357/8, 397*/76/10, 12, 20, 413a/64, 206, 209, 490, 432*/206/5, 447/89, 454/659), ~k (59/26), ~t (413a/836), ~nak (432*/202/2).

II. fn **1.** Valóság. És, — az Való meg ne sértsen, — Most már olly Hibát láttam Szép képedbe', mellyet régegn Szépség gyanánt imádtam (208/53). **2.** Igaz állítás, beszéd, igazság. Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha ~t sugall a' Poetai lélek (213/114). Minden föld ugyan hazája A' jó embernek; ~! (357/6) Való (397/606), ~' (237/4).

Ö: alább~, alá~, borra~, enni~, jelen~, nyakra~, nyilván~, oda~, útra~.

való Ik: meg~, nagyra~.

valóban hsz**(10)**

1. Megfelel a valóságnak az, hogy... Valóban egy titkos de hatalmas kéznek Remek munkáira itt semeim néznek (72/29). **2.** Csakugyan, igazán. Nagy dolog ~, 's bámulhatni rajta (337/333). **3.** Egészen bizonyosan. Úgy tetszett, hogy mintha lassú zengzetek is Jöttek volna onnan, — 's valóba jöttek is (330/1860). **4.** Kielégítő módon, alaposan. Tisztelsz, de a' ki Engemet Ugyan valóba esmér Olly kényesítő Érdemet Tsekély Eszemre nem mér (168/6).

~ (114/445), valóba (199/99, 325/2, 340/17, 413a/396), Valóba (170/65).

valódi mn**(14)**

1. Olyan (személy), aki kétségtelenül az, aminek a jelzett szó mondja. És ha egy részt tiszta Szívem Ab' az inneplésbe vész Mellybe két

~ *Hívem Költsönös vígságba lész* (249/67). **2.** Nem színlelt, nem hamis (érzelem, lelki sajátosság); őszinte, igazi, természetes. *De ezek, a' kiken a' Módi, A' rang, és bíbor fénylenek, Alatsonsízüiek, 's ~ Szerelmet ritkán érzenek* (379/87). *Valódi örömet terjeszt ő szívünkbe* (14/16, 201/16). *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kérdem, Ez e' a' ~ virtus és az érdem?* (192/42) **3.** Komoly. *E' tréfára Gergő így felel ~ Ortzával; az ollyast vizsgálni nem módi!* (330/1759) ~ (81/2, 203/2, 241/10, 267/99, 309/55, 368*/23/7, 453/132), *Valódiba* (330/572).

válogathatni in

(1)

Lehet válogathatni. *Több leány van, mint Pillangó, Válogathatni* (401/20).

válogatott mn

(1)

A legjobbabból álló. *Hány száz ~, körmönfontt, természetes iffak Vagynak az országban, hadi nép, Bellóna' vitézi?* (258/96)

valójában hsz

(8)

1. A maga eredeti valóságában. *Mi? hát ~ látam e' szememmel, Vagy tsak álom játszott képzelődésemmel?* (237/1) **2.** Igazában, lényegében. *Hogy felhők közt lakik ditső palotába Azzal nem derekabb ember valójába* (60/14). *Kérdjétek meg tölle valyon valójába Élt é?* (453/127). ~ (330/1421, 337/204), *valójába* (212/6, 454/95), *valójába'* (244/42).

valóság fn

(8)

1. Az, ami létezik, s ami a létező világban végbemegy. *De egy Bölts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga képére teremtet Nemess Valóságot tsak azért teremtet, Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja* (454/92). *Jön az álom, ... 's egy másik világba tesz minket, Hol sok ezer képpel elménk jádtzódtattya Valóság képébe tűnő ábrázattya* (201/10). **2.** Igaz állítás, igazság. *Óh örök ~! Engedd hadd tiszteljünk, 'S néked ma innepet és oltárt szenteljünk* (337/9). **3.** Lélek. *Te tsuda ~, belém szállott Lélek! Te igazgatója e' pormakhinának, Teremtett Istene e' kis Planétának, Szállj magadba* (454/64). ~ (453/22, 454/85), *Valóság* (397a/855), *Való-*

ságnak (453/77).

Ö: *hiába~, örökké~.*

valósággal hsz

(1)

Valóban. *A mire itt tzelezás van, ~ megesett a' N. Mélt. Gróf Szécsényi Ferentz Ő Exc.jának Főispányi Béiktatásakor* (330*/155/2).

valóságos mn

(3)

Aki, ami valóban az, aminek látszik v. mondják; igazi. *Számra Hérosok nem néznek Egy ~ Vitéznek Bátorság kell, nem sereg* (257/5). ~ (330*/147/5), *Valóságos* (397a/994).

vált¹ i

(3)

1. Megváltoztat. *Akkor jöve reád egy szomorú éjjel: Az édes anyádtól meg fosztó veszéllyel Siralommá ~á öröm könyveidet* (212/127). **2.** Cserél. *Véletek hát szívet ~ok Szép embernek, 's így kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret!* (322/49). ~otta (124/4).

Ik: *fel~.*

vált² in

(4)

1. Változott. Ezek ' e' két ki száradt szemnek Könnytseppé ~t harmatjai (130/28). **2.** Két oldalra ~: kitárult. *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén, és két oldalra ~ Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig* (306/203). ~t (145/14, 397a/1114).

váltani Ik: *meg~.*

válthat Ik: *ki~.*

váltó in

(1)

Követő. *Ti tizen kilentz esztendő, életem esztendei! Egy mást ~ siralmimnak ti hosszabb mértékei!* (162/98)

Ö: *szín~.*

váltogatni in

(1)

Ismételten váltani. *De még is így esztendőnként könnyű lesz ~* (413a/91).

változandó mn

(1)

Ami könnyen v. gyorsan megváltozhat; bizonytalan. *Te szólj 's add tudtára az itt utazónak, Tartsa az életét hogy ~nak: Javai a' mellyek tsak addig tartanak, Míg élünk, benünket sokszor meg rontanak* (210/38).

változandóság fn**(1)**

Bizonytalanság. *Elérte a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem szenved ~ot* (211/74).

változás fn**(10)**

1. Az a folyamat, hogy vki, vmi változik. *Oh már a' miolta E' földön értelmes porképek mozganak, Mennyi ~ok, hány scénák voltak!* (313/20) 2. Állapot, helyzet, állomány megváltozása. *Mert ihol lám mindenek, Bár birtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek, Vagy semmiségbe mentekők idővel* (288/19). 3. Egítetnek látszólagos alakváltozása. *Lám az ég' forgása is Idővel újabb ~ba leszén, Lám a' csillagokba is Ki most derűl, ki béborúl egészen* (288/22).

~ (454/895), ~a (337/274), Változási (212/26, 413a/423), ~t (413a/455), ~it (413a/396), ~ának (159/20).

változhatatlan mn**(1)**

Olyan, amin nem lehet változtatni. *A' Jehova hármát mennydörgött ezekre A' ~ végű kérésekre* (225/110).

változik i**(15)**

1. Folyamatosan más lesz, mint amilyen volt. *Nem változik többé színem, Mikor hallom Nevedet* (208/13). 2. Vmivé, vmilyenné ~: ezzé, ilyenné válik. *'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké ~* (443/228). *Ez is nem sokára, bár atzél volna is Egy rakás agyaggá ~ maga is* (201/58). 3. Váltakozik. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/95).

~ (16/64, 205/64, 330/198, 417/32, 454/616), változnak (77/178), változának (449/7), változott (113/35, 418*/176/2), változtak (219/55). — *Változna* (324/54).

Ik: el~.

változó mn**(6)**

1. Olyan, ami változik, módosul. *Tsuda gondolatok, kétséges jövődők, Változó országok, emberek, esztendők* (313/50). *Hadd gyönyörködjem a' szellet' Változó zengésibe* (397a/618). 2. Váltakozó, ingatag, forgandó. *A szarentse ~* (55/cím). ~ (78/10, 79/13, 413a/130).

változott mn**(2)**

Vmilyenné alakult. *Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' ~ színű fa tűnik szemébenn* (77/236).

~ (77/182).

változtat i**(1)**

Változást eszközöl vmiben. *Sőt, ha majd a' Halál engem valahára Kebeledből ragad vak tartományára, Mikor már lelketlen porrá ~ott* (421/45).

váltva in**(1)**

Váltogatva. *Philoména 's én Egymást ~ üténk Pindusi dallokat* (432/53).

Ik: fel~.

válva Ik: el~, ki~.

váltván in**(5)**

Vmivé változva. *A rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé ~ a' tarka mezőkre leomlik* (253/49).

~ (267/145, 337/198, 428/187, 454/451).

vám fn**(1)**

Áldozat. *Te hallgass hát, te hallgass erre, Óh Halál! 's vedd ki ~odat, Mindenkor tsak boldog emberre Szórod öldöklő nyiladat?* (379/138)

van i**(1133)**

1. Létezik. *Ezek a' halálra vezető ösvények, ... A' melyeken bizony mindnyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk* (209/47). *Még egy ellenségem vagyon* (114/133). *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/15). *Nem messze a' parthoz ~ egy szép zöld tsere* (1/21). *Még mikoron hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam* (259/606). 2. Vhol tartózkodik. *Énnékem is, hogy ott valék, Belőle egynehányt adott* (106/21). *Hol valál, míg így dúlt a' bűn, ínség, halál? Hol valál, óh örök Igazság? hol valál?* (337/81-2) 3. Vmilyen állapotban, ill. vmilyen körülmények között található. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal ~ bé fedve Még sem telik benne kedve* (31/10). *A szív igen szoross helyre vagyon zárva* (28/9). *Most vagyok Veled szemben Először miolta élek* (131/1). *És a' Mezők körül vagynak barázdolva* (200/70). 4. Történik.

Bezzeg akkor volt, a' mi volt, Ijjedtében az is meg holt, A' kinn semmi sem esett (114/676).

5. Birtokol. Nagy Sereggel mennek véle a' halállok, Nem egy féle, más más fegyver vagyón nállok (192/18). Egy pár pisztoly vala nála (114/667).

6. Vmennyi ideig tart. Soká volt, míg fel eszméltek, 's álmokból fel serkentek (114/975).

7. Vkinek, vminek ~ vkije, vmije: hozzá tartozik, rendelkezik vele. Van Midásnak pénze ~ kintse rakással (60/1). Te vóltál, és te vagy kultsa Országunknak (79/9).

8. Vkitől ~: vkitől származik, vki létrehoz vmit. Kitől vagyón minden mozgás, lehellet: Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett (225/3).

9. Vmit elvégző, végrehajtó. Én vagyok meg ölőd Thisbém! (77/191) **10.** Vmilyen tisztség betöltője. Én Printz Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya (114/42).

11. Vhányan ~nak: bizonyos tömegben együtt tartózkodnak. Nyoltz ezeren valának, Kiknek a' hartzba lett végek (114/878).

12. Vmiből ~: vmiből készítettek. Tarka pillangó szárnyakból Volt kötve bokrétájok (114/370).

13. Az, olyan, annyi, aminek, amilyennek az állítmány névszói része mondja. El nem hinné rólunk, hogy magyarok vagyunk (267/156).

Ha-nem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltak 'S Vagytok hív Pátrióták (114/426). *Ti Vadak! Mindennek aki koholója Valék: légyetek most testem koporsója* (77/200).

14. Tagadó szóval a nincs és sincs ige hiányzó alakjai helyett. A' mellyet rettenve hogy nem vala vélle Senki, Thisbe a' hold világnál szemléle (77/161).

Még illy étele 's itala Eggy nagy Királynak sem vala (134/125). *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt* (258/74).

15. Úgy vagyón: igaz. Úgy vagyón; nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó (146/7). Úgy vagyón: hóltakká téssen, és hogy élünk, Tsak egy kis szuszogás hiteti el vélünk (201/27).

~ (2/cím, 3/8, 5/8, 8/2, 14/2, 15/cím, 26/39, 50, 32/34, 54/6, 60/11, 63/13, 71/1, 23, 72/2, 11, 17, 73/13, 85/12, 87/23, 48, 49, 92/143, 194, 330, 107/9, 114/74, 126, 137, 195, 119/1, 126/29, 127/11, 16, 18, 129/52, 63, 133/21, 24, 139/68, 140/10, 144/4, 5, 5, 145/2, 148/55, 149/15, 28, 150/28, 155/25, 156/10, 158/1, 20,

33, 49, 161/5, 20, 162/25, 35, 169/120, 171/12, 176/19, 182/5, 185/17, 53, 186, 191/39, 193/15, 17, 194/36, 37, 196/87, 197/12, 63, 70, 94, 199/9, 25, 28, 43, 91, 201/2, 66, 203/5, 209/63, 210/20, 36, 41, 80, 211/2, 71, 212/10, 214/73, 215/52, 216/16, 117, 218/4, 222/16, 43, 47, 223/14, 228/20, 29, 231/55, 60, 145, 348, 237/13, 32, 34, 81, 239/66, 85, 244/18, 245/15, 23, 246/37, 38, 249/46, 254/46, 259/19, 21, 66, 93, 99, 193, 528, 529, 643, 267/42, 267*/12/7, 267*/14/7, 267*/19/12, 268/78, 149, 271/16, 23, 278/39, 40, 288/56, 303/6, 304/43, 305/42, 306/47, 86, 143, 144, 249, 257, 307/47, 308/28, 310/4, 16, 311/2, 313/77, 123, 314/11, 47, 315/5, 316/21, 317/123, 318/5, 6, 21, 22, 37, 38, 53, 54, 69, 70, 85, 86, 101, 102, 321/24, 323/9, 328/24, 24, 330/133, 134, 199, 255, 307, 381, 386, 387, 410, 472, 524, 732, 738, 836, 1014, 1040, 1048, 1084, 1156, 1224, 1234, 1588, 1601, 1629, 1636, 1636, 1729, 1729, 1805, 1878, 1983, 1990, 330*/140/4, 330*/154/2, 330*/155/2, 330*/156/14, 330*/166/2, 330*/177/3, 330*/200/2, 2, 28, 330*/205/5, 333/9, 63, 336/45, 337/12, 190, 369, 375, 338/42, 339/10, 340/1, 6, 21, 342/2, 8, 15, 15, 352/9, 356/19, 20, 358/35, 368a/49, 145, 371/37, 379/91, 380/85, 389/40, 392/19, 397/8, 397a/94, 396, 853, 401/19, 403/28, 413a/63, 115, 242, 312, 428, 569, 586, 606, 645, 666, 672, 702, 709, 722, 870, 917, 944, 964, 1071, 1024, 1079, 418/92, 418*/175/4, 418*/176/5, 421/11, 16, 18, 425/15, 55, 63, 426/12, 428/169, 430/32, 432*/204/7, 432*/206/1, 435/43, 439/34, 443/160, 446/28, 452/50, 60, 453/3, 82, 111, 145, 454/29, 73, 98, 166, 181, 204, 238, 255, 267, 343, 465, 551, 456/34, 38, 460/4, 96), Van (188/16, 189/7, 197/70, 199/25, 35, 91, 92, 215/43, 67, 231/23, 248/4, 257/188, 273/18, 278/40, 306/1, 309/134, 330/1048, 1349, 1999, 330*/149/4, 330*/200/27, 337/200, 379/93, 400/28, 401/16, 413a/618, 1024, 452/53), vagyón (14/27, 112/31, 114/993, 126/12, 149/21, 193/2, 206/7, 15, 23, 212/15, 215/43, 235/9, 237/67, 238/53, 239/110, 235, 278/33, 310/23, 314/4, 330/173, 620, 720, 330*/149/9, 330*/164/4, 330*/197/5, 331/6, 333/46, 348/15, 356/7,

358/54, 374/12, 377/30, 379/92, 382/18, 389/66, 407/3, 410/10, 413a/345, 705, 714, 450/46, 453/195, 454/292, 339, 665, 747, 840, *vagyok* (61/1, 114/77, 131/9, 143/25, 169/57, 141, 176/29, 33, 35, 37, 196/88, 208/21, 23, 235/29, 237/20, 251/6, 25, 254/1, 260/36, 268/68, 271/5, 10, 288/77, 290/29, 296/1, 4, 306/119, 310/62, 316/15, 330/778, 1901, 1931, 333/61, 358/33, 368/24, 373/26, 379/42, 75, 380/86, 397a/200, 398/6, 422/9, 424/24, 443/20, 178, 447/142, 453/1, 73, 77, 271, 454/15, 312, 313, 355, 554, 1000, 460/36, 56, 139), *Vagyok* (278/38), *vagy* (8/1, 30/11, 61/29, 111/49, 127/12, 146/27, 157/21, 162/17, 117, 170/41, 196/81, 198/70, 200/75, 77, 85, 208/95, 209/70, 212/110, 134, 230/9, 231/1, 249/14, 250/3, 254/46, 51, 53, 265/3, 268/26, 96, 137, 269/3, 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 280/4, 8, 12, 16, 20, 24, 31, 32, 291/4, 295/21, 305/63, 306/176, 227, 239, 262, 270, 282, 300, 301, 307/77, 81, 83, 313/119, 121, 122, 318/57, 321/21, 324/41, 45, 330/724, 808, 810, 1585, 330*/165/6, 337/24, 212, 267, 342/27, 347/4, 4, 7, 349/20, 358/1, 3, 13, 362/4, 368a/92, 373/194, 194, 377/13, 17, 25, 29, 49, 380/79, 392/42, 396/25, 25, 28, 397a/598, 861, 405/23, 410/22, 411/7, 413a/184, 510, 420/1, 14, 421/12, 426/27, 434/8, 435/40, 439/25, 62, 448/14, 453/281, 454/70, 650, 944, 455/33, 40, 456/24, 460/5, 5, 32, 69), *vagyunk* (2/26, 239/15, 313/132, 340/15, 416/2), *vagytok* (162/20, 210/32, 211/78, 245/9, 259/36, 519, 646, 654, 267/212, 330/1451, 406/1, 454/193, 708), *vadtok* (150/27), *~nak* (28/18, 65/8, 192/22, 194/39, 231/492, 260/18, 313/54, 330/418, 666, 1605, 413a/132, 689, 1027), *Vannak* (260/31, 313/37, 330/1997, 413a/609, 614), *vagynak* (15/16, 60/26, 72/4, 83/37, 111/46, 90, 114/690, 988, 200/74, 204/16, 215/21, 217/16, 219/2, 225/82, 239/109, 259/357, 306/216, 330/392, 393, 394, 1111, 1181, 330*/188/9, 15, 330*/200/15, 23, 330*/204/3, 345/13, 413a/393, 916, 1042, 433/29, 446/26, 452/49, 454/810, 457/6), *Vagynak* (114/393, 258/97, 460/168, 170), *valék* (92/145, 129/49, 271/4, 304/28, 395/21, 422/1, 435/28, 443/40), *valál* (114/273, 126/68, 202/94, 214/30, 223/19, 250/2, 259/453, 454, 299/12, 306/302, 304, 315/19, 337/226, 388/27, 392/35, 395/30, 427/14, 432/17, 439/25), *vala* (41/5, 77/22, 92/257, 114/261, 330, 364, 442, 662, 687, 752, 784, 863, 201/51, 202/69, 204/29, 210/79, 212/48, 213/31, 217/29, 53, 228/40, 306/304, 312/8, 330/284, 352, 850, 884, 969, 1079, 1323, 330*/188/13, 397a/28, 445/4, 447/125, 452/25, 454/610, 454a/2), *Vala* (114/377), *valánk* (134/105, 447/105), *valátok* (176/46, 245/1), *valának* (77/60, 114/287, 885, 134/74, 130, 231/275, 235/25, 237/41, 109, 247/1, 317/199, 330/161, 185, 1172, 1185, 1189, 1576, 357/13, 382/27, 391/25, 418*/176/3, 447/74, 130, 452/13), *Valának* (170/31), *voltam* (259/606), *voltam* (299/72, 322/5, 324/51, 330*/192/2, 454/631, 409/18, 461/2), *Voltam* (271/7), *vóltam* (92/153, 188, 176/112, 201/79, 213/107, 235/6, 330/1736), *Vóltam* (206/11), *voltál* (324/6, 337/256, 368a/89, 392/41), *volt* (26/28, 61/42, 77/27, 99, 81/26, 114/27, 90, 259, 263, 322, 372, 374, 375, 405, 775, 790, 897, 161/9, 190/52, 206/2, 15, 213/106, 228/35, 237/44, 69, 103, 113, 239/96, 125, 199, 200, 218, 259/101, 267/34, 287/39, 291/10, 299/15, 37, 304/37, 306/181, 185, 188, 198, 206, 211, 222, 256, 289, 308/7, 309/26, 65, 313/26, 36, 316/10, 330/111, 137, 258, 298, 317, 483, 537, 608, 855, 330*/147/4, 4, 330*/148/1, 330*/149/3, 330*/192/1, 2, 330*/201/2, 336/40, 337/26, 315, 349, 408, 340/47, 341/33, 354/8, 356/19, 357/25, 361/3, 368*/31/6, 368a/154, 376/5, 379/112, 380/49, 76, 385/19, 388/10, 391/30, 413a/142, 165, 167, 878, 416/23, 421/40, 422/5, 426/34, 432*/204/3, 435/37, 441/24, 443/46, 449/4, 452/58, 454/591, 727, 797, 798, 802, 1004), *Volt* (114/83, 237/98, 267/184, 307/6, 316/9, 341/52, 439/9), *vólt* (79/12, 92/3, 42, 43, 71, 92, 100, 126, 131, 147, 203, 240, 273, 127/40, 129/50, 133/19, 135/6, 10, 142/19, 161/44, 162/113, 170/49, 54, 176/59, 64, 188/71, 190/51, 82, 196/51, 78, 197/46, 200/41, 41, 51, 56, 202/111, 203/26, 207/1, 3, 209/94, 85, 97, 211/55, 212/17, 20, 22, 47, 213/54, 103, 214/63, 68, 105, 216/65, 222/4, 20, 20, 23, 50, 231/75, 83, 86, 87, 121, 288, 233/41, 235/13, 236/24, 239/163, 193, 248/25, 254/40, 255/27,

256/37, 257/46, 93, 222, 224, 266/24, 267*/13/9, 267*/14/2, 267*/15/5, 6, 7, 267*/18/6, 267*/19/4, 268*/24/1, 281*/40/1, 2, 288/35, 310/52, 317/177, 330/51, 246, 705, 763, 776, 777, 888, 891, 912, 954, 955, 1004, 1011, 1228, 1260, 1283, 1295, 1392, 1435, 1643, 1714, 1716, 1731, 1738, 1748, 330*/149/1, 330*/150/2, 330*/195/7, 334/3, 344/5, 354/12, 432*/206/3, 442*/221/5, 443/38, 56, 451/27, 453/152, 454/16, 17, 551), *Vólt* (202/94, 115, 209/61, 214/34, 215/116, 231/8, 195), *vót* (340/14), *voltunk* (288/55, 337/418), *voltatok* (114/425, 454/981), *vóltatok* (231/38), *voltak* (60/23, 80/3, 259/103, 304/22, 314/9, 330/186, 398, 386/10, 404/2, 435/22, 454/795), *Voltak* (267/181, 337/348), *vóltak* (92/295, 134/93, 95, 214/36, 267*/19/10, 330/1169, 447/95, 454/184), *Vóltak* (447/93), *voltanak* (259/105, 267/64, 313/20, 385/30), *vóltanak* (161/45, 211/67, 268*/22/9). — *volnék* (288/69, 301/14, 309/109), *vólnék* (330/787), *volna* (10/36, 31/3, 58/8, 61/43, 85/11, 204/46, 208/51, 259/624, 231/149, 309/87, 88, 174, 327/16, 330/250, 330*/154/6, 330*/166/4, 389/11, 81, 392/73, 397a/1013, 413a/653, 784, 886, 454/258, 271, 615), *vólna* (161/40, 162/25, 169/86, 194/8, 197/11, 201/57, 204/49, 209/63, 217/46, 222/62, 231/217, 223, 236/9, 19, 40, 254/41, 266/31, 267*/19/3, 309/64, 322/11, 330/787, 1417, 405/5, 454/264), *volnánk* (297/72), *volnának* (268/64, 454/771), *vólnának* (267*/18/8, 330/1949).

Ik: meg~, oda~, tele~.

ván

(3)

(Igenévképző.) *Ván, Vén* vagy *Az üstökös Eloquentia* (167/cím). ~ (167/18, 18).

váncorog i

(1)

Vánszorog, erőtlenül, lassan halad. *Mi, mi-helyt meg tudtuk, vers íráshoz fogtunk És illy setét estve ide vántzorogtunk* (340/42).

vándori mn

(1)

Vki földön lefutott ~ napjai: az élete. *És jutass hamar engemet E' földön lefutott ~ napjaim' Boldog téljé felé* (454/701).

vándorlás fn

(1)

Élet. *Ezer esztendőig tart így e' ~* (454/487).

vándorlott Ik: ki~.

vándorol i

(1)

Huzamosan úton van. *Neptun, minthogy Angliába Soká Hajós Legény volt A' nagy Ope-rentziába Sok ideig ~t* (92/242).

vánkos fn

(1)

Párna. *'S azt képzelem magamnak Hogy én a' Hébe' bódog Vánkossain henyélvén Mint égiek' barátja Nektárral ittasúlok* (371/30).

vár¹ i

(84)

1. Tudatát vmely jövőendő esemény bekövetkezése foglalkoztatja. *Bóldog szegénységben éled világodat, Aldott tsendességgel ~od haláladat* (202/78). *Sok szív fohászkodása az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen ~* (221/10). *Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ezzel magának mély tiszteletet ~* (60/20). **2.** Nem megy el, nem csinál mást addig, amíg az, amire számít, be nem következik, ill. amire v. akire számít, meg nem érkezik. *Hová vesztél Pajtás! A' tábor régen ~* (268/45). *Méltó tiszteletre hív ma Gábor Neve örömen magához ~ tégedet* (178/4). **3.** Remél, óhajt, kíván. *Tsak lássák az Urak! a' jó lélek mit ~* (330/631). *Szép Hajnal! ... A' Madarak kontzertjei tisztelnek már, Sok fatetön éneklő Fülemüle rád ~* (172/6). **4.** *Vki ~ vkire, vmire:* vminek részese lesz vki, vmi. *És tölled jutalmomat ~om* (453/280). *Néktek szórt és tollat ad édes anyátok, Minden nap terített asztallal ~ rátok* (454/200). **5.** *Vmire ~ vmi:* vminek történni kell vele. *Nyílj ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyílj-kí már Nyílj ki a' Hajnalba bolygó Gyenge Szellők' tsókja ~* (249/4, 448/4). **6.** *Várj!, Várjatok!:* <fenyegetésként> majd megkapod a magadét!, megkapjátok a magatokét! *Várj Fársáng! — E' szókat alig rebege ki: Orrán, száján forrtak a' méreg' tajtéki* (330/843). *Várjatok, ~jatok, Ti, kik a' Lyánkákkal olly tsúfúl bántatok* (330/841). **7.** *Kéztől ~:* békésen vár arra, amit kap. *Köszív volt abb' a' férjfibá', Ki béhozta a' módiba, Hogy ő bátran szóljon 's járjon, A' Dáma tsak kéztől ~jon* (309/68). **11.** *Szótól ~:* parancsra vár. *A' hátúlsó Sereg még most szó-*

tól ~jon (330/1205).

~ (181/20, 230/6, 238/91, 249/16, 268/106, 282/12, 13, 297/70, 309/106, 327/41, 368a/68, 397a/104, 413a/586, 863, 443/244, 448/16, 460/77, 82), *Vár* (397a/105), ~sz (288/57), ~unk (454/198), ~tok (330/663), ~nak (67/28, 153/3, 219/6, 453/55), *Várnak* (259/553, 667), ~a (67/18, 306/241, 452/30), ~tam (330/757), *Vártam* (330/757), ~tál (233/1, 306/307, 337/93), ~t (337/334); ~om (299/92, 309/41), ~ja (4/2, 65/14, 119/6, 200/2, 209/16, 336/48), ~juk (389/120), ~játok (454/837), ~ják (268/75, 397a/1043, 413a/225), ~tam (454/545), *Vártam* (161/41), ~ták (77/37, 220/18), *fogják várni* (454a*/256/11). — ~nám (169/101). — ~j (413a/768), *Várj* (267*/19/16), ~jon (413a/43), *Várjon* (185/78), *Várjunk* (268/92), ~játok (290/23), ~janak (114/455); ~jam (176/77), ~ja (413/48), ~d (249/47), ~jad (460/139), ~játok (259/525).

Ik: el~, meg~.

vár² fn

(78)

1. Falakkal, bástyákkal megerősített, katonai védekezésre alkalmas hely. *Itt akart hát megpihenni A' hadaknak Istene, Únalmára kezdvén lenni A' feldúltt ~ak' szene* (368a/24). **2.** Védelmező, szilárd támasz, bástya. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar ~a, Hol összefut a' jó 's a' gonosz határa* (313/119). **3.** Az ég dicső ~a, a menny ~a: a mennyország. *Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső ~a* (75/16). *Te vagy a' kiért az ének Felhat a' Menny' ~ába* (307/84). **4.** Becsületnek örök ~áig ér: <Az a tér, azaz lehetőség>, amelyen örök megbecsülést lehet kiérdemelni. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök ~áig ér* (268/24). **5.** Női nemiszerv. *Azon, szép ~akat Amazonok bírják, Bezzeg a' törvényt is asszony módra írják* (239/127). **6.** Boldogság. *Ha nem tsügedsz szándékodba', Elnyered vártt ~adat* (368a/120). **7.** Vminek a ~a: az a hely, amelyet a birtokos jelző megnevez. *Ket-tő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem ~ába* (136/14). *Már látom a' fényes Ditsőség' ~ába Mint mentek bé elhúnytt Őseink sorába* (259/121).

~ (239/52, 171, 267*/19/4, 313/45), ~' (259/628), *Vár* (114/138, 238/89, 93, 239/cím, 169), ~ak (337/54), ~ak' (287/34, 369/4, 428/65), ~a (251/4, 337/385), *Vára* (188/99, 258/12), ~ak (253/7), ~ok (239/110), ~at (238/29, 239/131, 226), *Várat* (238/73, 317/219), ~akat (259/440), *Varakat* (338/39, 413a/680), *Váradat* (330/1386), ~át (255/4, 259/192, 267/184, 451/4), *Várát* (114/54, 238/24), ~nak (239/107, 185, 209, 259/597, 313/51), *Várnak* (239/23, 35, 238/55), *Várának* (413a/ 508), ~ba (9/13, 259/37), *Várba* (239/254, 199), *Váradba* (79/6), ~ába (111/66, 320/14, 413a/695), *Varába* (188/26), *Várban* (308/7), ~ból (238/39, 239/225), *Várból* (239/172), *Várából* (238/58, 244/29), ~amonn (239/ 174), ~án (202/47), ~ánn (56/47, 217/42), *Váránn* (204/42), ~ain (114/468), ~ra (239/ 135), ~ára (77/141, 454/767), ~ához (418/ 67), ~akká (379/105).

Ö: arany~, *Budavára*, *bujnyik~*, *fa~*, *Fejér~*, *felleg~*, *fő~*, *Kapos~*, *király~*, *kő~*, *Landorfejér~*, *ments~*, *Nándorfejér~*, *vég~*.

Várad fn

(1)

Helynév. <Nagyvárad.> *A' munkám ~on, Bétsben, Pesten, Kassán. Magam meg' a' padon* (452/69).

Ö: Nagy~.

várad i mn

(1)

Nagyváradon levő. *Több szüleményim is körülte látszanak, Melyek a Várad i böltsőben ringanak* (452/46).

váarakozik i

(1)

Hosszabb ideig vár. *Óh Angyali Tábor! váarakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem* (217/89).

váarakozni in

(1)

Hosszabb ideig várni. *Két esztendőnél tovább ~: tsak egy Borbély tud, 's csak egy Zsanét érdemli azt* (368*/31/12).

váártaladás fn

(1)

A vár megadása, meghódolása. *A' vár ártaladás törvénye a' leve, Mit Állhatatlanság tanátosné teve* (239/223).

varas mn

(2)

Varas béka: varangyos béka. *Gyakran lehet a'*

lyukakban lelni ~ békákat (413a/196).

Varas (330/226).

várás fn

(1)

Az a tény, hogy vmire várnak. *Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok: Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok?* (330/758)

váratlan mn

(1)

Nem várt, hirtelen megjelenő. *Melly ~ szélvész ordít, zúg mellettem?* (454/300)

varázsló mn

(2)

Aminek varázsereje van. *'S ~ balkezét sárgán nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/43).

Varásló (330/606).

varázsol lk: meg~.

várfok fn

(1)

A szív ~a: <a kitartás szimbólumaként.> *De még hogy próbára végyem Férjfi szíved' ~át, ... Kerengést hányok dolgozba, Meggátolom útadat, Ha nem tsüggedsz szándékozba' Elnyered vártt váradat* (368a/114).

várhat i

(8)

1. Remélhet. *Hát mi, gyarló szerzetek, Mit ~unk — mit ~unk miattad?* (288/52) **2.** Része se lehet vminek. *Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ölében Arany időd' ~od* (368a/108). **3.** Kivárhat vmit. *Jól van, jól: az idő maga megmutatja, Mit sírtok? az ember végét sem ~ja* (268/150). **4.** Megtörténhet. *Várhatja hát él-tiünk' akármellyik pontja, Hogy gyógyíthatatlan mérgét reánk ontja [a halál]* (217/21, 15/21, 204/21).

Várhatom (312/19).

várhatni in

(3)

1. Remélhetni. *Hasonlókép' az essőből bizonynyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor ~* (413a/401). **2.** El lehet fogadni. *Ugyan hát egy nemes, egy vitéz nemzettől Várhatni é hogy ő megijedjen ettől? Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitézze?* (267/114-5)

vári Ö: vas~, víz~.

varjú fn

(7)

A galambnál nagyobb, fekete tollú, erős csőrű,

énekes madár. *A' madarak' nagyobb része el útaza, Tsak veréb, tsak ~ maradt ide haza* (197/20, 85/20). *Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1266).

~ (397a/176, 413a/394), *varjak* (66/17), *Varju* (61/8).

vármegye fn

(18)

1. Nemesi önkormányzattal rendelkező nagyobb területű közigazgatási egység. *'S a' mit óhajtozott ötvenkét ~, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz' hegye* (306/243). **2.** A vármegye irányítása, igazgatása. *Tudod, megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn öt Vármegyét keze alá veve* (306/254). **3.** A vármegyét irányító testület. *T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, aranysarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10).

Vármegye (219/24, 306/257, 445*/232/4), *Vármegye'* (445*/232/1), *Vármegyénk* (330/360), *Vármegyéket* (330/28), *Vármegyének* (330/118, 330*/140/9, 330*/146/2), *Vármegyébe* (330/1556), *Vármegyében* (267*/14/4, 330/547, 330*/137/7, 330*/148/3), *Vármegyéből* (317/66).

Vármegye utca fn

(1)

Utcanev. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát, ha ugyan ki rakják* (266/36).

várni in

(5)

1. Várakozni. *Elmondom, méltassék ~ egy keveset* (330/1730). **2.** Remélni. *'S ki tudja? Hát ha még tántzot is kell ~?* (199/107) **3.** Várni kíván vkit: óhajítja, hogy megérkezzen vki. *Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják ~* (358/28).

~ (245/19); *várnunk* (454/531).

lk: meg~.

váró in

(1)

Vkit ~: vki érkezését óhajtó. *Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket ~ fátumoknak, Mellyben rendre meg van írva a' jövőndő* (306/142).

város ~ város fn

(88)

1. A falunál nagyobb, zártabb település, a környék gazdasági és művelődési központja. *Itt hagynám én ezt a' Várost, ha lehetne, Ha*

engemet az én Lillám nem szeretne (423/1). 'S te Útazó! Ki a' szép Váras felé igyekszel, Ne térj odább Hafíznak Fülepte sírja mellől! (373/207) **2.** Városrész. Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' laposba (340/5). **3.** A város lakossága. Te légy nemes ~, te légy tanú ebben: Vihetni é dőlгод ő nálla bőltsebben? (217/71) **4.** A városi életforma. Lärmás Városok! távozzatok, Hol laknak a' gondok 's bánatok; Nagy udvarok! tsak maradjatok: Én e' kies helyen múlatok (110/31).

város (9/21, 209/61, 217/73, 267/196, 423/3, 14), Város (9/cím, 77/126, 79/5, 112/14, 130/2, 184/3, 14, 217/141, 222/32, 267/83), város' (379/110), városok (9/20, 192/48, 337/ 56, 413a/492, 518, 445/30), Városok (59/11, 19, 195/11, 19, 413/33, 413a/29), Várasok (216/84), városok' (305/38, 328/13), városa (217/69, 330*/149/5), Városa (222/23), várossa (337/364), Várossa (77/27), Városunk (405/35), várost (9/7, 327/11), Várost (184/1, 11, 21, 31, 41, 342/7, 423/11, 21, 31, 41, 465/23), városokat (13/19, 413a/1062), városát (327/2), városit (337/201), városinkat (257/62), Városnak (212/93, 238/82, 454/979), városoknak (397a/1171), Városoknak (337/ 211, 413a/678), Városunknak (79/10), városba (66/18, 259/598), Városba (190/7), városokba (397a/989), Városába (161/33, 233/34, 445*/232/3), városban (215/87, 217/135, 309/134), városokban (330*/141/2), városbann (83/42), Városbann (158/4), város[ok]-bann (330/136/3), Városiban (413a/701), városból (413a/281), Városból (397a/100), Városokra (413a/679), városhoz (85/21, 197/21).

Ö: fő~, lak~, mező~, rab~, Új~.

városi mn

(1)

Városban hallható. Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma A Gondos musáknak igen nehéz járma (3/15).

városi Ö: új~.

városvég fn

(1)

A városon átvezető út végén levő széle. Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Város-végre (228/12).

varr lk: meg~.

varrás fn

(1)

Az öltések sora. 'S Kivált elől ~ába A Sack' majd szélllyel feszül (231/345).

Ö: him~.

varrat i

(2)

Megbíz vkit, hogy felvarrjon neki vmit. 'S ekképen nyert érdemeid' Ruháidra ~od (205/22, 16/22).

varró Ö: him~, vers~.

Varró fn

(5)

Családnév. <~ János, karcagi nótárius.> Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt ~m! köszönöm (357/86).

~ (228/35, 357/69, 76), ~m (357/69).

varróné fn

(1)

Varrónő. Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harmintz főköttöt potomra (330/1807).

varrott mn

(1)

Varrással készült. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' ... buzgány, a' puzdra, a' ~ sátorok (454/405).

varrottú Ö: bornyomózsák~.

varrva in

(1)

Varrással készítve. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van ~ (231/348).

varsa fn

(1)

Vesszőből font, tölcser alakú halászeszköz. Edgyik a' folyó vizekbe hánnya lutskos Varsáját (413a/159).

várt mn

(13)

1. Olyan (személy), aki (sokáig) várt vkire, vmire. Azon tanátskozott a' sereg' Nagyjával, Mit tégyen e' régen ~t hadi foglyával? (330/1594) **2.** Remélt. De ~ gabonája üres kalászkokkal fizetett (413a/237). **3.** Elvárt, jogos. Még is a' bátor hír meg nem ijed ettől, Meg fosztja mindenütt a' ~ tisztelettől (193/44). **4.** Nem ~: váratlan. Meg jelennek nállunk egy nem ~ órába (210/42). **5.** Várt vár: boldogság. Ha nem tsüggedsz szándékedba' Elnyered ~t váradat (368a/120).

~ (67/1, 69/19), ~t (176/62, 259/251, 324/27, 330/56), Várt (28/4), Vártt (374/40).

vártá Ö: lelkem~.

vartyog i (1) Brekeg. *Vagy a' dallos fetske repked a' tó körül és abba Régi bújokat a' békák ~ják az iszapba* (413a/385).

várván in (1) Vmire várakozva. *Míg ekképpen űzik a' terhes unalmot, Várván az ebédet* (330/310).

várvívás fn (1) Vminek a meghódítása. *'S úgy bele bolondult ezen ~ba, Mint a' piszkafázott matska a' fin-gásba* (239/101).

vas fn (10) 1. Szürke színű, magas hőfokon olvadó, jól alakítható nehézfém. *És a' ~at tsípős sóval öszve nem rosdásítja, Az a föld fogja gyönyörű szőlőivel beszóni* (413a/749). 2. Páncél. *Mártnak homlokára Tábori koszorút fűz, ... Megkötözi friss rózsával Vasba burkolt karjait* (368a/54). 3. Vaszól való alkatrész. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' ~ához még nem ért* (188/68). 4. Görbe ~: szablya. *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' vér görbe ~okról* (253/18). *Ellene ront vértől páradzó görbe ~ával A' Magyar* (253/41). 5. Szerszám. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles ~sal sok szép metzést tehetz különb formába* (413a/1003). 6. Ekevas. *Munkád után észre vészted, hogy az legjobb marhának Hogy könnyen enged az eke' hórihorgas ~ának* (413a/753). 7. Vki ~ra veretik: megbilincselik. *Mivel érdemlettem Hogy ~ra verettem* (160/4). 8. Erős, szilárd, kemény. *Vas bennem a' szív 's minden tetem, Ha ezt a' keserves látást eltűrhetem* (268/41). *Vastól* (413a/741).

Ö: frizérozó~, szántó~, tűzzel-vassal.

vásár fn (4) 1. Kijelölt helyen időszakosan tartott nagyobb arányú adásvétel. *Még a' Nyári ~ ugy is rám nézve soká esik, Ej a' szárnyas lovat ~ nélkül is megkeresik* (358/43–4). 2. Vásárra kirak: árul vmit. *Már ma a' szíveket kirakják ~ra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb* (206/ 17). 3. Tálentomát ~ra teszi: tudását a köz javára használja. *Itt is Tálentomát Vásárra úgy tette, Hogy a' Nyereséget más is bőven szedte*

(222/37).

Ö: zsidó~.

Vásárhely fn (1) Marosvásárhely. *A' ti szavatokra lelkem felhevűle És ~' kies halmára repűle* (313/2).

vásárliszta fn (1) Vásárlista, jegyzék. *Egyik kezébe üveg-tső, mellyel Astronomizált, A' másikba mint a' karom, olly nagy vásár liszta állt* (314/16).

vasárnap fn/hsz (5) I. fn A hétfővel kezdődő hét 7. napja. *Nohát ha pompátlan hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/26).

Vasárnapra (314/46, 49).

II. hsz A hét 7. napján. *S a' mit Tsütörtökön vittünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe* (336/28).

Vasárnap (314/50).

vásárol i (3) Pénzért tulajdonául megszerez vmit. *Sőt ezt a' fogságot ~ják kintsen, 'S örülnek a' rájuk vertt erős bilintsen* (330/1607). *~ (413a/38); ~játok* (397a/241).

vasas mn/fn (3) I. mn Vassal megerősített. *Véle a' szelek nem bírnak, 'S a' tömlőznek és a' sírnak Truttol ~ boltjain* (454/922).

II. fn Vértés katona. *Marsal Criör két rege-ment Vasasokkal ellene ment Igen kemény tűz alatt* (114/684). *Vasasok'* (330/1179).

vasazott mn (1) Vassal megerősített. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes ~ karókból készített, és forgatható palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/2).

vaség fn (1) Olvasztja a vaseget: kérleli a szigorú Istent. *Tudom, midőn mély kínodban Olvasztád a vas-eget* (428/6).

vaska mn (1) Vaskos, igen vastag. *És akkor ~ gallyait szer-tesztét kiterjeszti 'S közepén állván, temérdek árnyékát el terjeszti* (413a/832).

vaskapu fn (1)
Vassal megerősített kapu. *Kerüllyék, hogy távol légyen ama záros Vas kapukkal épült Babilloni Város* (77/126).

vaskebel fn (2)
Érzéketlen, rideg kebel. *Nincsen szív az emberekbe': Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem bús panasszait* (435/34, 304/34).

vaskesztyű fn (1)
Körömszorító, hüvelykszorító kinzó eszköz. *Vaskesztyűbe fűtül: kinjában ordít. Meg tanítlak teremteték Vas kesztyűbe fűtülni* (92/266).

vaskéz fn (1)
Az idő vas keze: az idő múlása. *Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/21).

vaskos mn (3)
Vastag, széles. *Még a' ~ üllőkön vert fegyverek nem kopogtak* (413a/1101). *Tömött göröngyöket várj ott, és vaskós barázdákat* (413a/768). ~ (114/815).

vaslánc fn (3)
Vasból készült lánc. *Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell magam' adnom alája? Nyakamat vas lánc szorítja, Szívem' siralomba borítja* (175/3). *vas lántz* (54/6), *vaslántza* (412/3).

vasmacska fn (6)
Horgony. *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz utazni hajós hívattatik* (10/23). *'S a' révpártra jutott Remén' Vasmatskáján pihentem én* (365/4). *vasmatska* (365/5, 366/7), *Vasmatska* (387/3), *vasmatskán* (366/3).

vásol Ik: el~.

vásolt Ik: el~.

vasorrú mn (2)
1. *Vasorrú bába:* gonosz boszorkány. *Így tántzol a' tátos banyák' pasztyjába Varásló pemetjén a' vas-orrú-bába* (330/606). 2. *Vasorrú kísértet:* csúnya vénasszony. *Óh Uram! Őrizz meg ettől A' ~ kísértettől!* (339/8)

vasostor fn (1)
Fegyver. *Bellóna' vérengző ~ának Tsapási már mindenfelő dörögnek* (259/63).

vasraütött mn (1)
Erős, kemény (mint a vas). *Tavas volt ... 'S a' vasra ütött legények fejeket feltartották* (413a/881).

vastag mn (17)
1. Viszonylag nagy átmérőjű, keresztmetszetű. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre ~ jég tsapokat raknak* (85/2, 197/2). *Négyszegű kövekből állott ~ fala* (306/187). 2. Sűrű (anyag). *Ha életem gond bú borítja És rá ~ ködburkot szőtt* (462/2). 3. Feltűnően nagyfokú. *Minthogy ez hely a' fényt éppen nem szenved, Az örök éjtől szőtt ~ szőnyeg fedi* (237/66). 4. Durva (megnyilatkozás). *Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly ~on mertek vólt tréfálni* (330/804). ~ (26/27, 377/44, 413a/589), *Vastag* (52/6, 237/44, 306/214, 338/40), ~on (163/4), *Vastagon* (199/16), ~onn (87/16); *leg vastagja* (460/10).

vastörvény fn (4)
Kérlelhetetlenül szigorú törvény. *A' sors kizset el Vas törvényivel: Ám-de semmi tőled el nem választ* (295/16). *Óh férfiak' ~je, Melly alatt nyög sok szív' kényne!* (309/75) *vas törvényei* (247/34), *vas törvénynek* (443/145).

vasujj fn (1)
Roppant erős. *Úgy van! Mert tsak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részeszkékre talál, A' mellyeket külön szedvén vas ujjával, Eggyesíti önnön elementumával* (454/75).

vasvári mn (1)
Vasváron levő. *Vagy a' Vasvári bértzeknek Horpadásit keresed* (420/5).

vasvilla fn (2)
1. *Vasvilla módra hányja a szemét:* szúrós, haragos tekintettel néz. *Már látom reszketeg fogja el tetemét, Már vasvilla-módra hányja a' két szemét* (330/730). 2. Háromágú szigony. *Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette* (231/307).

vászón fn (7)
1. Főként len- v. kenderfonalból szőtt anyag, kelme. *'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/301). 2. Ebből készült vitorla. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi ~, Ha*

Pádus önti a' Matinus' bértzeit (327/27). **3.** Olyan főleg lenből v. kenderből szőtt anyag, amelyre képet szoktak festeni. *Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/ 457). **4.** *Fekete vászon:* <a gyász, a szomorúság szimbólumaként>. *Vége van már, vége a' hajdani gyásznak, Le hasadoztak már a' fekete vásznak* (203/6, 81/6). *vásznat* (413a/291), *vásznait* (83/32).

vászonszál fn (1)

Len- v. kenderfonal. *Most már ugyantsak festséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztülvetéli Vászonszálkint ezeket* (397a/1080).

Vaticanom fn (1)

Vatikán. *Beh megtetszik, hogy nints Pápa már a' ~ba* (314/34).

vatka fn (1)

Pálínkafele. <Az orosz vodka nyelvjárási alakváltozata>. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).

Vay fn (10)

Családnév. **1.** ~ József királyi tanácsos. *És béindúlnak Zsoltzára Hol az a' ~ lakott, Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában* (368a/72). **2.** ~ Jeanette. *T. N. Vajai ~ Jeanatte ... a Mélt. Cons. Úr' Kisasszonya* (368*/31/8). **3.** ~ Miklós (1756–1824), dandár tábornok, hadmérnök. *Tisztelő versezet Báró ~ Miklóshoz* (405/cím). **4.** *Két ~:* ~ Miklós és testvére ~ István. *Addig is siratván e' Hazánk' fiait, Tsak az vigasztal hogy bírunk még két ~t* (398/10).

~ (368*/30/3, 368*/31/1, 405/38, 418*/175/3), ~ak (418/84), ~t (368a/13, 138).

váz fn (3)

1. Madárijesztő. *Minden rettenetes színeket rá ruház, Ezért lesz belőlle olly irtóztató ~* (213/20). **2.** Rémkép. *Más felől a' Halál, 's a' rémítő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alattony völgyében* (267/65). ~tól (337/123).

Ö: csont~.

Vázsony fn (1)

Helynév. <Nagyvázsony Vezsprém megyében.> ~' *szent Omladékaiban A' Napra hevedém* (428/101).

véd i (4)

1. <Vmely lakott helyet> védelmez. *Fedezd szent árnyékkal azoknak tsonjait, Kik vérekkal ~ték hazám' kőfalait* (306/78). **2.** Öríz. *Hív-séged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/14). ~ (337/298). — ~jen (188/118).

védangyal fn (1)

Örangyal, védő angyal. *Kit teremt magának A' boldogtalan, 'S mint Védangyalának Bókol úntalan* (427/7).

védelem fn (20)

1. Az a cselekvés, tény, hogy vkit, vmit védenek, oltalmaznak. *E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra, Puskát ~re, ágyút hódításra* (454/500). **2.** Védő hatás, oltalom. *A' hatalmas Isten minden veszedelem Ellen légyen néked őriző ~* (210/100). *Az árváknak Attya vég-yen védelmébe Világi éltetek minden idejébe* (209/117). **3.** Védelmező. *Ím egyyik óltalom el dült mellőletek. Egy ~ nélkül maradt életek* (212/140). *És Magyarországnak védelme fog Ausztia lenni* (259/639).

~ (210/116, 259/130), *védelme* (54/11, 215/112, 258/105), *védelmet* (259/650), *védelmekbe* (413a/23), *védelmére* (214/111, 259/411, 330/1290), *Védelmére* (257/91, 97, 258/109, 330/1432), *védelmül* (257/160).

védelmez i (3)

Tartósan, rendszeresen véd. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted ~ze* (75/6).

~züik (259/578), ~é (68/18).

védelmezni in (1)

Tartósan, rendszeresen védeni. *Nem; nem hír, nem bér, tsak tiszt Serkent ~* (257/234).

védelmező mn/fn (3)

I. mn Tartósan, rendszeresen védő. *Légyetek hűk, bátrak, ~ karok, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (267/101).

II. fn Tartósan védő, oltalmazó személy. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart ~nek* (80/10).

~nk (193/18).

védeni in (1)

Katonai erővel őrizni, oltalmazni. *Nem volt semmi veszély, sem semmi próba előttök,*

Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni Őseitek, ha Királyt 's Országot ~ kellett (259/625).

veder fn (2)

Folyadék, darabos anyag tartására való, lehajtható fülű, rendszerint lefelé szűkülő nagyobb edény. *Istenem! Melly szép Szűz könyökölt le erre, Sűrűen hullatván könnyét a' ~re (306/114).*

Vedrének (400/97).

védő fn (2)

Oltalmazó személy. *Te Vallás' ~je! Te a' ki tiszteled A' köz igazságot, kezet fogunk veled (337/275).*

Védőt (418/39).

védvén in (1)

Oltalmazva. *Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban (445/15).*

vég¹ fn/mn (96)

I. fn 1. Az a hely, pont, amelyen túl vmely térbeli dolog nem folytatódik. *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' ~én (306/203). Vége a' Második Könyvnek (413a/1104).* **2.** Időpont, amelyen túl vmely időszak, időbeli folyamat nem folytatódik. *Igazán, hogy minden Századnak a' ~én Nagy dolgok esnek meg a' föld' kerekéségén! (330/ 15) — Légyen dühösségedben ~ (257/147). Tsak úgy lesz ~e ez aggságnak, Ha az halál síromba zár (379/43).* **3.** Vmely folyamat, esemény következménye. *Illatozzon másnak az édes muskotály: Mit ér? ha annak is a' ~e ispotály (219/38).* **4.** Elpusztulás, megsemmisülés. *Itt a' ~: megivám kelyhedet: óh halál (454/705). Nyoltz ezerezen valának, Kiknek a' hartzba lett ~ek (114/879).* **5.** Véget vet vminek: elpusztítja, tönkre teszi. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már mennyországgá lett az ő országa; Egy nap a' hódító ~et vetett néki 'S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki (313/29).* **6.** Vki ~et ér: meghal. *Óh nem ... nagy ditsőség hamar érni ~et, ... Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe (213/77).* **7.** Véget vet vki bajának: megszünteti a bajt. *Nem tartom azt fáj-*

dalomnak, A' mi ~et vét kinomnak (443/182).

8. Vmilyen ~gel: vmilyen célból. *Most pedig közzétek jöttem olyan ~gel, Hogy felváltam a' múltt lármát békességgel (330/1933).*

~ (124/22, 330*/197/3, 389/12, 443/196), ~em (213/115), ~ed (209/28, 44, 66, 78, 122, 288/6, 306/158, 454/650), ~e (29/17, 114/941, 1014, 134/18, 163/15, 175/23, 203/5, 209/28, 44, 66, 78, 122, 231/450, 259/114, 267/31, 324/4, 447/18, 453/20, 454/413, 413), Vége (85/9, 100/2, 133/28, 32, 197/9, 203/5, 211/71, 306/238), ~etek (211/84), ~ek (212/4), ~et (171/19, 209/58, 210/5, 211/46, 213/11, 267/111, 306/240, 454/644), Véget (77/208), ~emet (428/148, 454/709), ~ét (83/36, 209/14, 231/484, 268/150, 330/997, 1439, 454/40), Végét (92/75), ~ébe' (330/ 1226), ~én (259/424, 528, 310/8, 330/331, 330*/200/14, 348/35, 370/5, 413a/965), ~énn (236/25, 378/2), ~ére (126/55, 211/26, 453/ 256, 454/448), Végéről (357/22), ~inél (410/ 31), ~éig (267/89, 379/53), ~ével (330*/ 202/7).

II. mn 1. Utolsó, végső. *Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy ~ sohajtássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg (428/187). Így szóll hát e' gyenge portestbe öltözött Szép Lélek magához vég-hörgési között (454/742).* **2.** A határ mentén, a végeken. *És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Áfrikába' vágott Oszlopok (410/4). És te legnagyobb, Cesar, ki Asia ~ tsútsába Győzől 's nem botsátod a' lány Indust Roma várába (413a/694).*

~ (453/213).

Ö: falu~, város~; egyvégbe.

vég² fn (1)

Hosszabb (felgöngyölt) anyag. *Végre meg béléltelte a' majom lelkével Egy ~ből hasított vékony velezzével (26/32).*

végbemegy i (4)

⟨Folyamat, esemény⟩ megtörténik. *Nagy munkába kezdünk, melly ha végbe megyen, Vagy öröm lesz bére, vagy örökös szégyen (330/975).*

végbe megy (77/218, 238/14), megyen végbe (413a/203).

végbevihet i (2)

⟨Cselekvést⟩ végrehajthat, elkövethet. *Hát*

ugyan ezt *Ámor* nem vihetné végbe *Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe* (196/69, 380/67).

végbevinni in (2)
(Cselekvést) végrehajtani, elkövetni. *Ditséretét semmit nem fél vinni végbe* (29/23).
vinni végbe (5/9).

végbevisz i (2)
(Cselekvést) végrehajt, elkövet. *S a' mit Tsü-törtökön vittünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe* (336/27).
végbe-visszük (259/579).

végbevitel fn (1)
(Cselekvés) végrehajtása. *Hogy előbb ki jönnek, oh lábaim ennek Végbe vitelére semmit sem serkennék* (77/196).

végbúcsú fn (4)
1. *Végbúcsút vesz: végleg elbúcsúzik. Oh Egek mit tégyek Vég búcsút hogy végyek El mégyek örökre Angyalom már* (181/6). 2. Utolsó búcsú, halál. *Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok, Az Úrnak áldása terjedjen reátok!* (454/969)
vég búcsút (114/516, 209/99).

végcsók fn (2)
Búcsúzó csók. *Ha már felülész, kintsem, Paripádra: Vess végtsókot nyögő Galambkádra* (268/127).
vég tsókot (217/108).

véges mn (2)
1. Mulandó. *Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira* (397a/905). 2. Korlátozott. *Óh Idő, te egy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged; És csupán a' ~ ész Szabdalt fel apró részeidre téged* (288/7).

végesség fn (1)
Mulanóság. *Bűjjátok az Istenségnek Tündöklő mélyiségeit, Át-élvén a' ~nek Milliom esztendeit* (397a/911).

vegetálni in (1)
Tengődni. *Szép szóval: no osztozzatok Brude-rek, tsak hogy hagyjatok Engem is ~* (92/ 182).

végetlen mn (8)
1. Végtelen, határtalan. *Menj bé: Ő vagy Bernoullival méri a roppant eget Vagy a Newton tsővén nézi a ~ üreget* (111/8). 2. Örökké tartó. *Kilátok az örök létel' köz-pontjáig, Hol*

eredetemnek kezdetét fellelem, 'S a' ~ idők kerekét képzelem (454/320). 3. Rendkívüli. *Ezen sokaig rágódik Végetlen böltsessége* (231/156).
~ (111/76, 162/39, 99, 348/34), *Végetlen* (305/83).

végett nu (3)
1. Vmilyen céllal. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek megszerzése* ~ (233/56). 2. Miatt. *A' Természet minden helyek és Tartományok ~ Akkor tett illy Törvényeket és örök szövetséget* (413a/ 71).
~ (453/181).

Ö: e~.

végez i (4)
1. Befejez. *Híg álmát a' fellehellő Virradtakor ~i, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegezi* (397a/502). 2. Elhatároz vmit, dönt. *Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők ~ének, Jelentsem meg tinéktek* (114/418). *Ah! gyengén szólj sorsom felől: Mert, akármit végzesz fejmemnek, A' kín, vagy az öröm, meg-öl* (430/43). 3. Végrehajt, csinál. *Negédes módira léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással ~ik tántzokat* (330/510).

lk: el~, ki~.

végezés l. végzés

végezet fn (3)
Végezetre: végül. Sok viszontagságot látott és szenvedett, Mignem ~re partra verekedett (211/52). *Úgy is rá kell ~re Ünnom ez átkos életre* (443/125).
~re (213/102).

végezni in (1)
Befejezni. *Nékem is erős lész arra gyenge karom Hogy véle éltemet ~ akarom* (77/286).

végezvén in (1)
Befejezve. *Végezvén a' Lengyelt, Stájeren forognak, A' Szála' közepén tipegnek, topognak* (330/545).

véggyász fn (1)
Utolsó, búcsúzó fájdalomérzés. *Múzsza rebeg! ~t szülhet akármí dalod* (284/4).

véghatár fn (2)
Befejezés. *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva. 'S meglehet hogy*

nékem is A' ~ ma is ki leszen adva (288/68).
vég határt (83/45).

véghetetlen mn (1)

Örökké tartó. *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok' sora, Óh ~ Valóság! Természet' Attya 's Ura!* (397a/855)

véghezmegy i (1)

Menjen véghez: végrehajtandó! Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, ... hóhér által kiheréltetessék. Menjen véghez (330/1623).

véghezvihet i (2)

Megtehet. Nem szükség e' végre semmi nagy babona A' ki ezt mind véghez viheti Broughton a' (126/50).

véghez vihette (231/160).

véghezvisz i (4)

Megtesz. 'S Akkor ha ezt véghez viszi eggy köztetek, Imádjuk az erőt és az Észt bennetek (195/45).

vitt véghez (317/18), *vittek véghez* (330/13).

— *Véghez vitte volna* (114/910).

végig hsz (4)

1. Vminek a hosszán (haladva) a végéig. *Gyakran belé mártogatnám Végig a' piskálóba* (169/132). **2.** Vmely cselekvés, történes befejezéséig. *Így beszélt ~, újítván félelmét, Ama gazdag hajós saját veszedelmét* (202/67).

~ (307/88, 413a/439).

Ö: mind~.

végigaludni in (1)

Örökre megszűnni létezni. *Ákhill, és maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni* (403/42).

végigdördülhet i (1)

Egyszeri, erős, dörgő hangot adhat. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másíkgig hatna* (337/282).

végigélvén in (1)

Megérve. Sok ember kort végig élvén, trutzol az Esztendőkönn (413a/831).

végigfolydogál i (1)

A jelzett területen lassan végig folyik. *Ama' zöld hegyek' mellyékén, Hol a' nektár tsor-*

dogál, Hol a' Zsoltza szép vidékén Sajó végig folydogál (368a/8).

végigfut i (1)

A jelzett helyen futva átmennek. *De szavára nem ügyelvén Végig futják a' tókőzt, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád között* (397a/310).

végigharsogtat i (1)

A jelzett helyen harsány hangot hallat. *E' vérrel tajtékozó patak' folyamátja, Melly sírjok oldalát végig harsogtatja, 'S a' halál' ölében alvó setétséget Fellármázván, hátán viszi a' kétséget* (306/56).

végighempelyget i (1)

⟨Hó⟩olvadva lefelé folyik. *A' hó végig hempelygette A' hegyek' görbületét* (397a/31).

végigjár (1)

⟨Utat⟩ismételten megtesz. *Pedig melly kényesen-feszesen-begyen Járnak az Uratskák végig a' Pártesen?* (330/1118)

végigmegy i (1)

Elhalad. *Valahol végig ment; borzadtak az egek* (330/679).

végigmenni in (1)

Végighaladva láthatni. *A' mint végig menni mind a' két oldalon, Vastag gyémántablák függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar Nagynak Neve 's érdemei felmetszetve vagynak* (306/213).

végignéz i (1)

Szemlél. *Sokszor végig néztem ezt a' világot már: A' legény előttem úton-útfélen jár* (330/779).

végignézvén in (3)

Szemlélve. *És ki az, ki végig nézvén e' népeket, ... Ne borzadna, vagy is ne sírna ezekre A' még boldogtalan félig-emberekre!* (313/91).

végig nézvén (313/3), *Végig nézvén* (397a/689).

végigolvas i (1)

Elejétől végig elolvas vmit. *Legalább, ha könyvem' végig nem olvasod, Megpróbáhat'd rajta frizérozó-vasod* (330/23).

végigperdít i (1)

⟨Szövőgépen vetélőt a fonalak közé⟩ berepít.

'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti (413a/301).

végigsétál i (1)

Végignéz. Még egyszer végig sétálok Szemmemmel e' tárgyakon (397a/385).

végigszemlél i (1)

Alaposan megnéz. Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol érzeni kezdik már a' napvilágot (313/97).

végigtapasztal i (1)

Megismer. Egy állatból másba sokáig költözvén, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát (454/471).

végigültet i (1)

(Virágpalántát sorban vmin végig) földbe helyez. Kertem nárczisokkal Végig ültetéd (427/18).

végigvisz i (1)

Eloivas. 'S mikor végig vittük a' könyvet 's a' napot, Mind tudomány, a' mit az elménk megkapott (454/517).

végigvon i (1)

Végighúz. Ahol szent újjaid' hegyét végig vonod, A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod (454/653).

végképpen ~ végképp hsz (3)

Végleg. Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőtlentí (215/56).

végképp' (239/124), vég kép (209/113).

végnyugalom fn (3)

Megsemmisülés, halál. Mikor száll testemre az a' végnyugalom, A' mellyel örökre biztat a' sírhalom (454/595).

vég Nyugalom (201/31), Vég-nyugalmam (397a/1187).

végóra fn (4)

A halál órája. Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha ~m' halasztgatod (379/152).

vég órátok (453/62), ~ján (454/738), vég órájára (114/654).

végperc fn (1)

Vki életének utolsó perce. Hív Uray Juliánna Kitől a' végpertzen is Több jóságot nem kívánna Még a' békételen is (454/946).

végre hsz (93)

1. A végén, utoljára. Végre el jöttével a' setét

éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek (77/145). 'S ez a' szép mulatság így mégyen előre Lármáról szitokra 's ~ gyiklesőre (197/80).

2. Ha sokára is, mégiscsak. Rettentetes Környék! Hálá, ~, hálá, Hogy elalélt lelkem nyugtát megtalálá (306/65). Nem kívánják a' karmoló gereblyéket ha ~ Meg ragadtak már a' földbe (413a/970). Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd ki ~, mit hozál? (282/2)

3. Mi ~: miért? De mit mondok? hová ragadsz indulatom? A' világ' négy sarkát mi ~ Zaklatom? (337/290)

Ö: a~, azon~, e~.

végrehajtás fn (1)

Megtétel, elvégzés. A' ~nak Angyala e' szókat Halvánn meg gyűlöle minden halandókat (453/39).

végrehajtó fn (1)

Vmit teljesítő személy. Ezen testamentom ~jának Rebekát ... (330/1575).

végssiralom fn (1)

Végső panasz. Ti a' bús Echó hazája! Terepély borostyánok! Ti vagytok vég siralmimat némánn szólló bálványok (162/20).

végsohajítás fn (1)

Utolsó sóhaj. S ez az érző Szív megállván, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajítássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg (428/187).

végso mn (24)

I. mn 1. Időbeli sorrendben az utolsó. 'S Énekünknek ~ bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket el altattya (128/63). Hívséged betség Védje mint petsét Hívem, Szívem E' ~ Tsók (181/16).

2. Térben utolsó. Mért emlitem ... az Otzeán' vizével határos Indiának Ligetit, hol ~ öble van a' föld határának? (413a/645)

3. Végső veszedelem: pusztulás, vég. Rettentetes, bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenségre halált 's ~ veszedelmet izennek (258/43).

~ (127/32, 212/76, 112, 214/22, 217/95, 219/13, 330*/197/4, 420/2, 453/155, 454/173, 173, 844); legvégső (313/77), leg-végso (313*/100/3), leg végso (413/41), legvégsőbb (454/348), leg végso (413a/37).

II. fn Utolsónak bekövetkező mozzanat. Vég-

sőt lehel: meghal. *Súgd neki ezt; hogy Tirzise Végsőt lehellett* (441/14, 174/8).
~t (268/141).

végsőképpen hsz (1)

Végleg. *Szerelmes ——— a' míg még Tölled ~ el nem venne az ég, Jövel* (209/102).

vég szózat fn (2)

1. A dal utolsó hangjai. *Bágyadt nótánk' vég-szózatja A' szép Tájt elszunnyadtatja* (424/61). 2. Vkinek halál előtti utolsó szavai. *Kedves Testvérem, Zsuzsánnám, Fogadd el vég szózatom'* (454/878).

végtelen mn (1)

Örökké tartó. *Kegyelmes ég, kinek ~ hatalma A' nyomorútnak örökös óltalma* (214/99).

végtére hsz (28)

1. Utoljára, végül. *De majdan ~ Sokak kérésére Meg szán Juno bennünket* (32/37). *De majd ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb, 'S ~ tséltapabb lesz* (185/165). 2. Végére. *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves szózatja Melly érző szívemet annyira meg hatja Hogy könnyű tereh az, melyet bár ~ Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). 3. *Végtére (is):* ha jól meggondolja az ember; utóvégre, elvégre. *Május' nimfája' Leg szebb lánykája: De ~ mire kél?* (146/18)

~ (114/830, 176/113, 210/87, 211/19, 215/121, 145, 217/61, 244/29, 248/35, 259/249, 315, 379, 297/62, 306/305, 337/141, 374/39, 389/54, 416/20, 454/447), *Végtére* (64/15, 114/497, 208/4, 330/867, 1891).

végű mn (1)

Változhatatlan ~: mindig azonos. *A' Jehova hármát mennydörgött ezekre A' változhatatlan ~ kérésekre* (225/110).

végvár fn (1)

Az ország határán épült vár. *Innen ezt a' Vég-várat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nádorfejevárának nevezhették* (267*/19/6).

végveszedelem fn (1)

Teljes pusztulással fenyegető veszedelem; végveszély. *Leg-alább e' közös vég-veszedelemben' Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem* (454/161).

végvidék fn (1)

Az országhatár mentén elterülő vidék; határvidék. *Erdőt keres és a' kövér Tarenti vég vidéket* (413a/725).

végzés ~ végezés fn (12)

1. Kihirdetett hivatalos döntés. *Dionisiusra illy végezést teve Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptor a légyen* (12/20). 2. Istenség elhatározása, döntése. *Végzés! mért nem lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet ellened ki kelnem Meg eggyeztem é én planumod titkába Teremtésembe, 's az élet kinjába* (453/263). *Légyetek hát jövő farsángig békével, 'S elégedjétek meg Vénus' végzésével* (330/2018). 3. *Végzet. Már hát külön választ a' végzés bennünket* (63/1).

Végzés (259/174), *végezés* (12/20), *Végzés'* (403/44), *végezés'* (63/7), *végzése* (258/79, *végezési* (267/237), *végezésemnek* (330/1900), *végzésén* (212/51).

végzett in (1)

Alkotott. *Ezen okossággal ~ fel tételnek Mondásann mind ketten örömmel bé telnek* (77/135).

végződik i (2)

Befejeződik. *Nem! te bölts Teremtő, mindent jól alkottál; ... ahol te kezdődöl, létünk ott ~* (454/652).
~ (244/14).

Ik: el~.

vegyes mn (1)

Vegyes színnel: különböző színűekkel. *Szibéria minden nyusztal, hermelinnel A' Tzár' Udvarából kijön ~ színnel* (330/108).

vegyít i (4)

Anyagot más anyaggal kever. *De Éris, ... Ki az édes mézbe ~i a' mérget* (330/647).

~i (413a/10), ~nek (418/28). — *vegyíts* (413a/351).

Ik: fel~.

vegyítve Ik: el~.

vegyül i (1)

Belekerül, belejut vmibe. *Ausztria bámulja, vegyl melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279).

vehet i**(22)**

1. Vásárolhat. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra. Legjobbat ~ a' legpénzesebb* (206/18). *Így arany szerelmet aranyon ~el, Réz lessz, ha tsak rézzel fizetgetel* (206/21). 2. (Ételt) szedhet. *Mit adsz enni? — Annyit, a' mennyit ~ek* (330/624). 3. *Vmijére ~ vmit: vmely testrészére tesz vmit. Igazság! ki bírod hazául a' Mennyet, 'S a' földön sem ~sz szűz ortzádra szennyet* (337/2). 4. Felvehet. *Hogy én ha magamnak zöld kantust ~nék, Olvasva a' majmok között el mehetnék* (254/3, 61/3). 5. Kaphat. *A' Napról leg bizonyossabb jelt ~nek mindenek* (413a/444). 6. *Búcsút ~: elbúcsúzhathat. Nem hagyom el ezt a várost, mert nem lehet, Mert Rozitól szívem bútsút nem is ~* (184/32). 7. Részt ~ vmiben: osztozhat vmiben. *Sorsom keserűség, 's tiétek köz velle. az én fájdalamból ti is részt ~tek* (330/937). ~ (318/28, 423/32), ~ünk (114/167), ~nek (3/13, 413a/820), ~ett (98/9, 162/41, 330/908), ~ted (202/92). — ~ne (337/285), ~nének (77/127). — *vehessen* (95/3), *vehessenek* (314/56).

Ik: észre~, meg~, rá~, vissza~.

vehetetlen Ő: haszon~, meg~.

vehetni in**(1)**

Kaphatni. *Elégnek ágyához tudnálak vezetni, A' kiről jó példát 's tudományt ~* (454/736).

vehető Ik: észre~, haszna~.

véka fn**(2)**

Ürmérték; 25—30 literes edény. *A termő gyümölcs fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümölcsöket ~val is mérik* (1/12). ~ (245/44).

vékony mn**(14)**

1. Csekély vastagságú. *Vékony fátyolattyát Thisbe el ejtette* (77/166). 2. Sovány, keskeny (testrészt). *Szép ~ak lábád' egyenes szárai* (254/21). 3. Magas, gyenge (hang). *Szózatja tiszta ~: Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegtetéssel* (185/148). 4. *Véknyan szőtt mese: nem túlzó szöveg. Engedd hogy a' Költő vék'nyan szőtt Meséje Lehessen ártatlan Fedjed' piperéje* (188/5). ~ (26/32, 85/13, 137/7, 12, 139/82, 188/82, 197/13, 330*/205/1, 3), *véknyann* (83/26).

vékonya fn**(2)**

Vkinek a legalsó bordája és csípőcsontja közti testtája. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog, Öszve szorúlt ~ba A' vi-ganó mosolyog* (169/39). *vékonyom* (389/90).

vékonyít i**(1)**

Csökkent, mérsékel. *Melly hibámat ~ja* (114/3).

vél i**(16)**

1. Valószínűnek, lehetségesnek tart, gondol. *Szíved' olly heven szerettem, Hogy midőn azt megvettem, Vélttem, a' halál jön rám* (324/36). *Mit ért? Nem is ~tem, 's már itt vólt Hűs-hagyó* (330/763). 2. Hisz, képzél. *Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak Ne ~d hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/8). 3. *Vmire ~ vmit: vmire magyarázza. Bezzeg Fizignát sem ~i Már e' dolgot tréfára* (114/854). *Vélttem* (63/15), *~tél* (212/86), *~tünk* (217/100); *véled* (213/71), *~i* (123/65, 156/11, 215/59), *~ik* (413a/252), *~tem* (208/59), *~te* (231/94). — *Vélnéd* (28/1, 445/37).

vele ~ véle hsz**(281)**

1. Vkivel, vmivel mint társsal. *A' ki engem szeret, igyék egyet velem!* (330/362) — *Negyen napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/57). *És Ha a' Commendáns nem tetszőnn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele* (238/32). *Mert lám vele laknak ugyan ott az ebek* (60/15). *Jaj de most a' tél csatázik, 'S véle a' szél és a' jég, Minden fagy most, minden fázik* (289/10). 2. *Vele van: együttérez vele. Hogy te véllünk vagy, Óh Cezár, régen irigylis az ég* (413a/510). 3. *Vmivel mint eszközzel. Ki rántja éles szablyáját 'S a' Fizignát tomporáját Véle jól meg hasítja* (114/853). *Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' hosszas éjjele* (299/113). 4. Vkiel mint a cselekvés végzőjével. *'S mostani szívességéért Tégyen jól az Ég vele* (357/56). 5. Vkiel, vmivel mint a cselekvés elszenvetőjével. *Egyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik véllünk* (193/12). *A' koporsó után éppenn azt képzelem, A mi Böltsöm előtt történt vala velem* (201/88). *Az erdők bársonyi már a' zöld leve-*

lek, *Le hulván a' szelek játtzadoznak vele* (65/12). **6.** Vki vel mint ellenféllel. *Cerberus ordított, harapó fogakat vitsorított, Még is ez ellene áll, véle erőre ki száll* (44/10). **7.** (Búcsúzó köszönésekben.) *Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek!* (427/64) **8.** *Bír ~:* birtokában van. *Sőt míg bírt is vele, magába tartotta Mert mondani másnak ingyen sajnálotta* (6/3). **9.** *Vele jár:* együtt jelentkezik, hozzátartozik. *Valamerre menne, mindig vele jára Vigyázván szüntelen népére 's magára* (78/27). **10.** *Egészség és erő jár vele:* erős, egészséges. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled, Bizhattz, és a halált még meszsze képezed?* (217/3) **11.** (Vonzatként.) *Függ 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, 's velünk együtt terem* (238/66). *'S hogy majd vélek edgyütt élünk Legvígasztalóbb remény* (454/933).

Ö: *énvelem, teveled, ővele, mivelünk, tiveletek, ővelek.*

vélekedik i

(1)

Véleményt, ítéletet alakít ki. *De legközelebb mint vélekednének Gyermeikeik felől ama' vitéz vének* (267/159).

Velence fn

(1)

Helynév. *Caeneval ... olasz szó; tészí azokat a' nagy fársángi maskarás bálokat 's mulatságokat, a' mellyeket ... Velentzébenn szoktak tartani* (330*/136/3).

véletlen mn/hsz

(6)

I. mn Nem várt, előre nem látható. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy ~ halála A' pór német egereknek Rémülésekre vála* (114/757).

II. hsz Véletlenül, akaratlanul. *'S eggyyszer meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fosztja szép virágát* (147/5). ~ (65/5), *Véletlen* (208/66, 299/17, 399/6).

velez fn

(1)

Bör. *Végre meg béllelte a' majom lelkével Egy végből hasított vékony ~zével* (26/32).

velle (lat)

(1)

l. nolle

vélmi in

(1)

Gondolni. *Nem tudták a' dolgot egybe mire ~* (330/1103).

velő fn

(6)

1. Agyvelő. *Mellyre az érzékeny szívek megolvadtak, Repestek a' ~k, vagy elandalodtak* (330/1864). **2.** *Vminek a veleje:* lényege. *Mert ez a testiség egy mulató helye, A' fő gyönyörűség summája 's veleje* (239/8).

Velőt (443/25), *~ket* (330/1345), *~kre* (273/22), *velejével* (231/449).

Ö: *agy~.*

velőtlen mn

(1)

Erőtlen. *De a' nagy Consectarium, Valamint a' Judicium Szint olyan ~ volt* (92/203).

vélvén in

(2)

Feltételezve, gondolva. *Sok az örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába* (155/14). *Már tán nem is vártál magadhoz bennünket? Vélvén, hogy el hagytuk kötelességünket?* (233/2)

vén¹ mn/fn

(81)

I. mn **1.** Nagyon öreg. *Rendes is volt látni, miként sok ~ dada Többektől kiválva a' széken kushada* (330/483). *És ha nem is sokat teszek is ~létemre köztetek, Legalább a' Zrinyi' útját megnyitom előttetek* (259/547). *Nem ~ fához valók a' fiatal ágak* (73/18). **2.** Ami vmilyen állapotban, minőségben, hosszú időt töltött már. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott ~fundamentoma* (306/183). **3.** *Ösidők óta meglevő, fennálló. Márs a' ~ Ótzeán' hátát megnyergeli* (337/48). **4.** Régi, ócska. *Itt Comen-tzióba adnak egy kúp nádat, Melynél szipákolhadd ~ tajték pipádat* (233/68). *Egy ~ pápaszemet feltett az orrára* (330/1218). **5.** *Vén idő:* hosszan eltelt idő. *A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni, Nem fogja bétémetni A' ~ idő' moha* (259/272). **6.** (Becsmerlő szók fokozó jelzőjeként.) *Hogy a' manó el nem vivé A' ~ szipát!* (333/28).

~ (153/5, 213/66, 238*/144/1, 298/cím, 2, 7, 18, 30, 306/28, 310/57, 59, 330/212, 222, 389, 413, 566, 633, 864, 913, 1025, 1196, 1523, 1550, 1552, 1613, 1846, 30*/143/5, 333/28, 52, 339/9, 348/42, 356/17, 368a/28, 384/3, 397a/822, 413a/199, 736, 428/137, 460/107, 130), *Vén* (92/1, 29, 83, 120, 197, 141/5, 231/296, 288/108, 330/630, 666, 810, 2033,

333/20, 339/9), *Vin* (330*/185/8); ~ebb (92/104, 310/62).

II. fn 1. Vén ember. *Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermekek, ifjak, és Vének, ellenetek* (215/64). **2.** Bölcs, tapasztalt vezető. *Nemes Communitás! E' Város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei* (217/141). **3.** Idősebb, vmiben jártas, tapasztalt bölcs ember. *Akkor a huszonnégy ~ek seregébe Kántus praeses lészesz az Egek Egébe* (233/79).

~ (330/924, 333/36), ~ek (267/160, 317/215), *Vének* (225/106, 239/5, 330/635), ~t (6/1, 78/18), *Vént* (189/1), ~nek (330/1907), ~eknek (2/8), ~nél (239/86).

vén² (1)

(Igenévképző.) *Ván, Vén vagy Az üstökös Eloquentia* (167/cím).

vénasszony fn (1)

Öreg nő. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Aszszonyt a' Manó Olly helyen is teker, a' hol nem volna jó* (330/249).

vendég fn (21)

1. Aki látogatóba érkezik. *Meg holt é valaki, vagy pedig született, Hogy ennyi ~ egy házhoz gyűlhetett* (340/8). **2.** Az ilyen látogatók csoportja, tömege. *A' Kastély ekhózott az örömlármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dá-mával Játszott, tréfált, tántzolt, vigadt az Ud-varban, A' nagy Palotában, tornáztban, pit-varban* (330/896). **3.** *A Stüks ~i: a halottak. A' ki halhatatlan nevet csak azért érdemele, Hogy fegyvere által a' Stüks ~i száma tele* (216/78). ~ (310/41, 336/20, 357/64), *Vendég* (188/128, 330/463), ~ek (114/111, 330/345, 340/12), ~ek' (330/320), *Vendégek* (330/363), ~ét (340/3), ~it (454/793), ~eknek (330/1077), ~ednek (308/42), ~inek (330/354), ~ről (330/609), ~gel (330/293), ~ével (336/14).

vendégesked Ik: be~.

vendégség fn (6)

1. Vendégek összejövelete; lakoma. *Mikor egy dobzodó ~ pompája Által eltöretik a' Bíró páltzája* (453/217). — ...míg az agyonütött Tulkokból a' kegyetlen nép ~et nem ütött (413a/1099). **2.** *Vendégségben ül: vendég vhol. Más alkalmatossággal, midőn Jupiter' asztalánál ~ben ülne, jól talált lakni mezei sa-*

látával (330*/202/9).

Vendégség (330*/157/1), *Vendégségnek* (330*/147/7), *Vendégségbe* (336/28).

vénecske mn (2)

Meglehetősen öreg. *Látta, hogy Dorottya, 's a' kik már vénetskék, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/437). *vénetske* (358/48).

venenum (lat) (1)

Méreg. *Lurida sub dulci melle venena latent* Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

venerabilis (lat) (1)

L. clerus.

Venezia fn (1)

Helynév. (Velence.) *Ördög vigye Palotádat, Vízbe zárt Venetziadat, Már e' nem Politia* (114/229).

vénhedett mn (1)

Megvénült, nagyon öreg. *Te szép Babér Tse-mete Nőjj nagyra, mint ~ Törzsököd; a győzők várnak tégedet* (153/2).

vénhedt Ik: meg~.

vénkor fn (1)

Öregkor. *Így teszel te, óh Idő! Gyermekek ifjú vén korunk, A' bú öröm, 's a' jó, gonosz szerentse, ... Kezedbe' van, hogy jöttödöt jelentse* (288/53).

vénlant fn (1)

Idősebb nő. *Ifjúként szaladtak még a' ~ok is* (330/1473).

vénlány fn (4)

Vénkisasszony, férjhez nem ment idősebb nő. *Óh, szégyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lyánnak mond egy hitvány halott is* (330/796).

vén lány (330/1629), *vén Lyánt* (330/249), *Vén Lyányok'* (330/848).

vénlányharag fn (1)

Vénkisasszonyok szégyenből fakadó dühe. *Rajta! per! irígység! bosszúállás! szégyen! Vénlányharag! kudartz! kofaság! — így légyen* (330/670).

venni in (16)

1. (Magára) felvenni. *Most veszek már Maska-*

rát! Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-
ortzát kell vennem (133/50). **2.** Szerezni. Illet-
len gondolat, 's szégyen a' múzsáktól Nemes
lelket ~ a' Butelliáktól (219/54). Az örvendő
Fársáng kiindult Budáról, Tűdósítást ~ a'
Magyar Hazáról (330/26). **3.** Helyezni. Ah, ti
borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász
színt ecsetemre ~ (287/38). **4.** Számba ~: meg-
számolni, számon tartani. Könnyebb számba ~
a' tenger tseppjeit, ... Mint ezen kérdésre adni
feleletet Keserűvé a' mik teszik az életet
(210/9). **5.** Szerencse fél üldözőbe venni vkít:
fél kerülgetni. Te, kit a' szerentse jó és rossz
időbe' Nagynak látván, fél már ~ üldözőbe
(452/6). **6.** Szívébe ~: megszeretni.
Mellyemben tüzet gerjesztne A te deli szépség-
ged, Ha szabadságom lehetne Szívembe ~ té-
ged (460/146). **7.** Búcsút ~: elbúcsúzni. En-
gedd meg barátom! bútsút is kell vennem
(268/53). **8.** Bámúlásra méltó ~: csodálkozni
kell rajta. Bámúlásra méltó vennem, Hogy le-
het olly' erő bennem, Hogy gyarló Lyánka lé-
temre Halál nem jön életemre? (309/117)
~ (200/64, 330/912, 413a/627, 454/522, 806);
vennem (454/894), vennünk (63/4).
Ik: fel~, le~.

vénség fn (25)

1. Öregség. A' ~ béverte púderrel hajait
(330/227). Felhágtaal a' betsületnek Olly pol-
tázára már te is, Hová sokan nem érhetnek Ké-
ső ~ekbe' is (368a/96). **2.** Öregséggel járó
gyenge testi-szellemi állapot. Bár hó szín
zászlóját az el aszott Vénség Fejed pusztult
várann nem lobogtattya még (204/41).
~ (15/12, 73/19, 209/33, 217/41, 341/32, 421/
32), ~' (330/440, 2039), Vénség (204/12),
Vénség' (217/12, 290/16), ~et (74/22, 171/
20), ~ét (214/6), ~be (310/63), ~ébe (215/
108, 336/63), ~ben (308/60), ~re (391/11),
~tól (341/30), ~éig (78/26), ~gel (233/78).

ventus (lat) (1)

Szélvihar. *Ventus describitur:* a szélvihar le-
írása (10/cím).

Venus ~ Vénus fn (42)

Római istennő, a szépség és a szerelem isten-
nője. Kis Méhek! ... Gyűjthettek egy kis mézet!
Szálljatok Lillára, Az ő szép szájára Vénus so-

kat tetézett (274/12). Őtet úgy nézhetni, mint
egy tökélettest, Kinek minden ízén Vénus egy
Vénust fest (330/188).

Venus (77/15, 317/255, 330*/185/9), Vénus
(26/17, 71/17, 19, 76/12, 77/90, 293, 135/48,
140/12, 216/57, 256/34, 263/24, 266/47, 284/
3, 330/149, 1230, 1382, 330*/143/3, 330*/
198/1, 368*/30/9, 10, 432*/206/3), Vénusz
(185/1), Vénus' (164/22, 175/1, 31, 277/cím,
294/39, 330/148, 2018, 294/39, 368a/55, 59),
Vénusz' (230/4), Vénusé (294/32), Vénusnak
(432*/206/5), Venusra (413a/869).

venusi mn (4)

Venusra jellemző. Illyen ruhájában fel tettzik
az égen Diadalmaskodik Venusi szépségen
(64/22).

Venusi (38/7, 71/cím), vénusi (330/430).

venustus (lat) (1)

Kellemes, vonzó. *Forma venusta perit:* A
vonzó külső elmúlik, a szépség múlandó
(38/cím).

Venus-Uránia fn (1)

A szeretet istenasszonya. *Vénusz-Uránia, A'
boldog' szeretet' kellemes Asszonya, Szeny-
nyetlen viseletben Hoz két égi szövétneket*
(432/93).

Vénuszplanéta fn (1)

Esthajnalcsillag. Ez ama' szép Vénus planéta,
melly mikor estve jár fel, Hesperusnak, Est-
hajnalsillagnak mondatik (330*/143/1).

vénül i (1)

Öregszik. Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak
hamar el vész (38/5).

vénülés Ik: meg~.

venyige fn (5)

1. A szőlőtökén nőtt vessző; szőlővessző. Ha-
nem illendő kedvezni a' gyengéded szőlőnek
Midőn fiatal korába újj ~i nőnek (413a/905).
2. Fák, bokrok vékony ágai. A' vidám kelle-
mességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett
~knek Leveles boltjában sző (397a/455).
~knek (397a/293, 413a/957), ~ről (413a/836).

ver¹ l. wer

ver² ~ vér i (46)

1. Vmit többször erősen üt. Szidják, háborgat-
ják, üldözőbe veszik, Verik, tömlötözik, halál-

ra hirtelen (454/137). *Főbe verte egymást fazékkal a' kukta* (330/690). **2.** Ütésekkel büntet. *Mit ér minden ha köteled Békós lábadonn viseled Ha a' kinos szolga bot vér* (31/19). *Itt a' korbáts, verj görbe nyakokra* (348/18). **3.** *Veri az Úr gazdagsággal: a gazdagság kárára van neki. 'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták éltek sok rút gonoszsággal* (5/3). **4.** Vkit sújt, sért. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, Annyi esztendőktől fogva bennünket vér* (330/946). **5.** *Hadra ~: harcra hív. Verd hadra a' Neszter's Visztula' városit, Űtöld fel a' rabló Caucasus' lakosait* (337/201). **6.** (Hangszeren) játszik. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz verselvén hárfa szavának örül* (42/1). *Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb* (400/81). **7.** Dalokra ~ vkit: dalra fakasztja. *Mind felszedé Anákreon' Múzsája víg örömmel, Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket* (106/20, 372/20). **8.** (Szív, ér, vér) ütemesen lüktet. *Kín 's Öröm nélkül vér Szívünk ekképenn* (155/41). *Csáki! Hazánk' dísze ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér* (306/224). *Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájúlva rendkívül reszkette vert erem* (239/208). **9.** Szív vkiért ~: vkit szeret. *Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem benne lehell; Éreznem és tűrnöm kell* (443/150). **10.** Okoz, előidézik, vmivé tesz. *Lármáztak, zajgotak, porfelleget verőtek* (330/1469). *Ne hányd olly hasgató pillantatokkal Felém villám szemed'. Az verte szívemet halálos sebbe* (320/4). **11.** (Madár) dalol, csattog. *A' kis dallos ... Most lejtőre nyög nótáján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján; Majd ismét keményen ver* (397a/788). **12.** (Madár a hálóban) ~i szárnyát: vergődik. *Veri szárnyát 's imé nyakát Ki szegi egy legény* (142/17). **13.** (Küzdelemben ellenfelet) sorozatosan megveri. *Hányszor vertük kevés néppel a' Frantzokat* (267/177). **13.** (Mozgó természeti jelenség) (kárt okozva) csapkod. *A Habok mormolva verik a' kő szirtot* (9/3). *Oh, hogy a' jégeső verne kobakjokra!* (330/1684) **14.** *Az eget ~i fejével:*

nagyon boldog. *Ah kedves Szók Ah édes Csók! Eget verek fejemmel* (277/3). **15.** *A bor földhöz ~i: berúg. Mikor az ősz szőlőinek friss Levét kitekeri Borát Vig szívvel Itatja, Ivóját földhöz Veri* (111/120).

vér (317/137), *vernek* (71/16), *vere* (257/13), *vert* (134/101, 330/1403, 447/101), *vertél* (200/40, 233/39), *vertek* (231/141, 353/11, 413a/287); *veri* (432/64), *Veri* (223/9), *verik* (259/438), *Verik* (267/58), *verted* (162/4), *verték* (330/1704), *Verték* (330/1278). — *verne* (454/363). — *verje* (259/56), *Verje* (259/554, 669), *Verjétek* (267/103).

Ik: *agyon~, által~, be~, el~, fel~, keresztül~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széjjel~, vissza~.*

vér fn

(146)

1. Ember, állat testében ereken kerengő, a sejtek táplálását és anyagcseréjét végző piros nedv. *Egyet egyet fordul bennem A' ~ és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/62). **2.** Harcban kiontott vér. *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' ~ görbe vasokról* (253/18). *Sőt annyi nép' Annyának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek ~e kiált a' bosszúért* (337/147). **3.** Vérontás. *Rettentő hadakat, ~t és egy Nemzeti szörnyű Bajnokot éneklek* (450/1). *Ez okozza hogy ők a' ~t nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják* (454/497). **4.** Véráldozat. *Véren épült Város! ~rel meddig hízol? Magasan felépült Váradba míg bízol?* (79/5) **5.** Életerő, tetterő. *Buzog még én bennem elhunyt ősink ~ek, Buzog is, még mástól kenyeret nem kérek* (248/49). *Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem* (385/15). *Tapasztalná mint forr ~em, 'S mint küszködik a' Szemérem* (309/7). **6.** Indulat. *Orrán, szájján forrtak a' méreg' tajtéki, És újabb lángoktól lobbantattván ~e, Az oldal szobában egy Commódhoz ére* (330/845). *De ortzáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna' ~e* (330/1367). **7.** Közös származás, rokoni kötelék, leszármazott. *De talám neki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére* (337/366). *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's ~e; Még sem szállt kevélység, 's vad*

Gög a' lelkére (454/795). *Csáki! Hazánk' di-sze, ősi nagy Magyar ~, Kiben még a' Szabolts Kapitány ~e vér* (306/223–4). *Hatalmas Rende, óh vitézi ~ből Kisarjazott nemes Magyar vitézek* (259/33). **8.** *Nemes ~:* nemesi származás. *Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes ~ 'S a' rang mit ér* (31/20). **9.** *A ~ mezeje:* harcmező. *Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' ~ mezején már ki szállva vannak* (192/22). **10.** *Meghűl a ~e:* elképed; megijed. *Meghűl minden ~em bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem vártt árulásodról Emlékezem, hitszegő* (324/ 25). *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden ~e egészen meg hűle* (10/28). **11.** *Vki ~e ég:* nagyon boldog. *Ezt mondotta: Szeretek. Ah, e' szóra ~ünk égett* (134/64, 447/ 64). **12.** *Vérré válik a gyomrában:* jól esik neki. *Be' jól esik a' szűk étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden ~ré válik* (198/46). ~ (77/216, 186/12, 215/35, 267/119, 167, 209, 221, 306/191, 337/271, 413a/1038), *Vér* (188/104, 231/292, 306/70), ~' (260/18, 267/148), ~em (169/54, 395/39), ~em' (259/484), ~ed (239/105), ~e (8/17, 134/101, 231/366, 238*/114/3, 259/418, 310/57, 321/11, 330/1918, 397a/499, 400/37, 447/101, 454/866), *Vére* (257/49, 258/30), ~ek (127/13, 421/13), ~ei (77/225), ~eim (77/214), ~eid (77/192), ~eitek (418/57), ~t (90/5, 169/50, 188/67, 216/76, 246/18, 259/570, 574, 584, 594, 418/20), *Vért* (71/4, 92/93, 238/71), ~ét (257/32, 259/459, 327/9, 337/312, 389/95, 397a/217, 450/14), ~ünket (330/578), ~eteket (259/125, 454/562), ~eket (216/88), ~nek (77/91, 227, 114/472, 216/82, 253/38, 51, 259/618), ~emnek (379/56), ~ednek (454/827), ~ének (231/321, 337/50), ~inek (326/19), ~be (54/21, 70/6, 195/24, 330/1912, 337/406, 403/50, 454/141), *Vérbe* (287/35, 337/62, 368a/4), ~ébe (27/7, 77/242, 413a/1068, 453/243), ~ibe (445/32), ~ből (212/54), ~éből (114/59, 267/168, 453/58), ~edhez (268/7), ~től (192/3, 253/41), ~étől (259/544, 337/68, 75), ~ré (453/257), ~rel (9/26, 114/872, 124/25, 258/41, 306/55, 64), *Vérrel* (257/236, 337/398, 413a/492, 443/76), ~emmel (443/113), ~ével (77/296, 185/204, 330/1412,

413a/509), *Vérével* (114/80), ~ivel (253/39), ~ünnkel (413a/499), ~ekkel (259/111, 306/78, 326/12).

Ö: *hideg~, ember~.*

verbung fn (1)

Toborzott katonák csoportja. *Könnyű volt Orsolya' és Adalgundának Így nevelni számát szoknyás Verbungjának* (330/1012).

verbunkos fn (2)

1. Toborzó személy. *Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal* (92/188). **2.** Tánc. *Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... Nemeses Tántznak neveztek* (330*/156/1).

verbuvál i (1)

Toboroz. *Nints egy lovassais Szerelem Istennek, Mind gyalog katonát ~nak ennek* (238/18).

vércsepp fn (2)

Egy csepp vér. *Örül mikor láttya, hogy ember társának Vér tseppjei dühös karjára omlának* (192/38). *vér tsepppek* (77/229).

verdes i (11)

1. *⟨Hullám⟩ csapkod. A' Partokat Joniumnak hány hullámi ~ik* (413a/631). **2.** Mozgás közben megüt vmit, hozzá-hozzáér. *A' külső Posztokról ~i két Bomba* (238/74). **3.** Olyan magasra hat, hogy szinte elér vmit. *Az eget ~i a' jajszó századja* (202/25). *Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja* (330/1356). **4.** Csapkod. *A' zúzos fák egymást ~ték gallyokkal* (330/682). **5.** *⟨Ér⟩ lüktet. Óh Magyar, a' kibe, még ~ atyáid' ere?* (259/450). *Verdesi* (253/30), ~ik (253/10, 338/15, 413a/1060), ~endi (327/12).

veréb fn (5)

Emberlakta helyeken tömegesen élő, apró, szürkésbarna madár. *A madarak nagyobb része el utaza Tsak ~ tsak varjú maratt ide haza* (85/20, 197/20). ~ (254/8), *Veréb* (330/1266), *Verebek* (416/17).

vereget i

Csapkod. *Amaz előtte a' szellőt gyors szárnynyal ~i* (413a/413).

verekedik i

1. Harcol. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bátyánn a' nép kétségesskedett* (239/201). **2.** Nagy nehezen eljut vho. *Sok viszontagságot látott és szenvedett, Mígnem végezetre partra verekedett* (211/52). *verekedett* (330/1578).

verem fn

1. Földbe ásott gödör (vmi tárolására). *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd megpukkad tőle mind a' tsűr, mind a Verem* (413a/58). **2.** Gödör. *Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy ~be* (346/3). **3.** Sírverem. *Van hartz, vagy on fegyver, ezekkel áll szembe, Így taszítja véres testeket ~be* (215/44). **4.** Üreg. *Az avúlt Régi-ség magát itt hizlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja: Torka nagy, 's még nagyobb gyomrában a' ~, Mellybe száll, valami a' világon terem* (237/61).

~ (413/64), *vermek* (413a/825), *verme* (413a/177), *Vermeit* (413a/115), ~be (212/27, 213/56), ~' (330/210).

veremvágó fn

Csákány. *Kopátsnak hívják a' Tiszamenti Magyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót* (439*/219/2).

vérengző ~ vérengző mn

1. Olyan (élőlény), aki, amely éppen vérengzik v. amelynek természete a vérengzés. *Hát míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos mezején a' vérbe izzadnak* (70/5). *Nem lelsz itt sem vad Oroszlánt 's vérengző Tigriseket* (413a/674). **2.** Olyan (hely), amelyen vérengzés folyik. *Mert nem tsak a' hartzok vérengző mezeje A' kegyetlen halál mulatozó helye* (209/55). **3.** Olyan, amellyel vérengzést követnek el. *Bellóna' vérengző vasostorának Tsapási már mindenfelé dörögnek* (259/63). **4.** Harcosan pattogó, sértő. *Vérengző Jám-bussaid Daloljanak szerelmet!* (106/1)

veres mn/fn

I. mn 1. A vér színéhez hasonló. *A Tágas uttzákon sok ~ sejembe Öltözött Törökök ta-*

lálkoznak szembe (25/21, 190/11). *Rajtok királyságot mutogatni akar A' ~ bársonyba kevélykedő bakar* (199/10, 87/10). **2.** Ilyen árnyalatú (szőr). *Rózsaszínek se mondd vereses pofádat: Mert én ~ebbnek láttam egy kutyádat* (254/32). **3.** Ilyen színű (mint a forradalom jelképe). *Vajha már a' dölyfös Frantzt itt láthatnám, 'S a' sárgát a' ~ sapkákon ugratnám* (268/66).

~ (114/526, 238*/143/3, 238*/144/2, 256/9, 306/51, 314/11, 316/18, 317/227, 330/273, 394, 396, 426, 1688, 337/34), *Veres* (337/123, 358/29), ~s (82/11), *Veress* (224/6); *veresebbnek* (61/36).

II. fn Vörös szín. *Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom ~sel festené* (340/26).

verés fn

Csapkodás. *A serény hír is szaporább menéssel Repdes, bús szárnyát szomorú ~sel* (116/6).

véres mn

1. Vérrel beszennyezett. *Thisbének pedig hogy könny hullása szűne Véres patyolatya bús szemébe tüne* (77/276). *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevélyen kovájog ~ szeke-rében* (59/28, 195/22). **2.** Vérző (test, test-rész). *Van hartz, vagy on fegyver, ezekkel áll szembe, Így taszítja ~ testeket verembe* (215/44). **3.** Olyan (cselekmény), amely vérontással jár. *Míg Márs a' ~ tsátának Dühös fegyverével öl, Sok ezeren el hullának Addig mind a' két felől* (114/868). **4.** Vérengző, vérszomjas. *A' midőn imé egy ~ Oroszlánnak Tajtékos fuvási vad hangot hánynak* (77/157). **5.** Harcos, elszánt. *Ásiai veress nadrág fénylik rajta Mutatja hogy ő is ~ Magyar fajta* (256/10, 82/12). **6.** Vérontásra alkalmas. *Rátok is a' ~ kardot kezdik fenni* (259/171). **7.** Véres mező: harcmező. *Őh hatalmas Vitéz! Már látom előre, Mint állsz ki fegyverben a' ~ mezőre* (259/384). **8.** Halálos. *Emberséget színelétek, A' midőn azt megtörétek: Véres bosszú verjen le!* (257/43) — *Jertek, álljunk ~ bosszút ő érte és magunkért* (259/546).

~ (77/169, 171, 183, 114/281, 192/1, 12, 257/28, 137, 259/492, 612, 260/1, 268*/22/4,

368a/101, 400/13), *Véres* (114/415, 259/533, 317/7).

veresellik i (5)

Vörös színben látszik, mutatkozik. 'S a' kő keménységű *Somfa* ~ *Szilvával* (413a/559). *A' Tó vérrel vereseltett* (114/872).

veresellik (146/14), *veressellenek* (83/12), *vereseltett* (306/111).

vereses mn (3)

Vörös színbe hajló, egy kissé vörös. *Veresses vizekkel a' földet áztattuk* (239/196).

~ (254/31), *veresses* (61/35).

veresgyűrűbot fn (1)

Pénisz, himvessző. *Kis Asszonyka! ... Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, Különbenn félő, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kostolni* (238*/143/7).

vereshagyma fn (1)

Vereshagymára megesküdvén: nem az egyház tanítása szerint, hanem lényegében semmire sem esküdve. *Ma mint a' Vereshagyma megesküdvén, Estvére mellé feküdvén* (167/7).

Verestemplom fn (1)

Debreceni templom, vöröstégla borításáról kapta a nevét.

veret Ik: *által~*, *le~*.

veretik i (2)

1. *Vasra ~:* megbilincselik. *Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem Legyetek óh egek én melletttem* (160/4). **2.** *⟨Hangot⟩ létrehoz. Mennyei hangal pengetik Az angyalok a' hárfát Illy mennyei hang ~ Tőledis Angyal vagy [hát]* (269/15).

Ik: *le~*.

veretlen hsz (1)

Büntetlenül. *Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt? Ha azok kik sújtó páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/120).

véretlen mn (1)

Vértelen, kivérzett. *Vérpatakok folynak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji ' ~ testei úsznak* (253/5).

vérez l. vérzik

Vergilius fn (13)

Személynév. (Római költő, (Kr. e. 70—kr. e. 19)). *Külömben nem lehet várni olly Remeket, Melly közel érhesse Virgilt 's több illyeket* (245/20).

Vergilium (42/cím), *Virgilius* (13/34, 330*/165/7, 330*/175/1), *Virgil* (330/1781, 330*/195/1), *Virgil'* (330/1789, 337/390), *Virgiliussa* (337/390), *Virgiliust* (42/9), *Virgiliusnál* (330*/166/5), *Virgilnál* (330*/137/1).

vergődhet Ik: *be~*.

vergődik i (1)

Szenved, kínlódik. *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág ~ Ezüst tsengetyűivel* (397a/407).

vergődő in (1)

Verődő, csapódó. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere, E' kik mélység, 's a' partjához Vergődő hab' ezere* (397a/136).

vérhab fn (3)

Habzó vér. *Midőn akkorba mély sebemnek Kiontottam ~jait: Mért állítád meg életemnek Szélllyelfutott patakjait* (379/50). *~bal* (259/511), *Vérhabbal* (267/141).

verhenyes mn (1)

Vöröses foltos. *Gömbölyű, kerek formája, Sárga, ~, fejér* (317/212).

verhet Ik: *be~*.

vérakra fn (2)

Száraz, szemcsés megalvadt vér. *Ijjesztő orzával tekint a' másakra, Sárga karjain ül az aludt ~* (260/14, 192/16).

verni in (1)

Akolra ~: akolba zárni. *Lásd, ez egy iszonyú Szélvésszel fenyeget! Ha Akolra készülsz ~ Nyájatskádát: Imé én eljöttem segíni Munkádat* (143/7).

vérontás fn (1)

Vérzés. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy ~ alatt nem szabad bémenni* (239/241).

verő Ő: *had~*, *lant~*.

verődik fn (8)

1. Ismételten csapódik, ütődik. *Itt a' zúgó habok tsak össze ütődnek 'S így küszködven messze egy mástól verődnek* (10/18). **2.** *Rán-*

cokba ~: ráncosodik. *Ortáján a' bú[k] sok ezer rántzokba verődnek* (37/3).

~ (56/8, 202/8, 244/15), *verődnek* (56/44), *Verődnek* (202/44), *verődtenek* (211/29).

Ik: össze~.

verődött Ik: egybe~.

verődven Ik: vissza.

verőér fn

(1)

A vért a szívből a test részeibe szállító ér. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/319).

verőfény

(1)

Ragyogó napsütés. *Egy kiseded hajlékot rakott közepében A' szelidebb déli ~' enyhében* (341/24).

vérözön fn

(1)

Vérözönt áraszt: sok vért veszít. *És mintsem ezektől a' Frantz elszakasszon, Testek, 's testünk előbb ~t árásszon* (267/140).

vérpatak fn

(2)

Véres vízü patak. *Vérpatakok folynak 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testei úsznak* (253/4).

Vér patakoknak (71/7).

vers¹ fn

(75)

1. A nyelvi kifejezésnek szabályos, ritmusos kötött formája. *Szedhetnék magam is ~be áldásokat, De Te már előre képzelhetd azokat* (290/33). **2.** Ilyen formájú kisebb költői mű. *Az eszem iszom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás ~ kuttog a' 'seembe* (266/4, 310/4). *Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod ~emet? Bennem tenger ~ vagy, Csókolj inkább engemet* (407/2–3). **3.** Verssor. *Ferentz neve napjára hamarjába készített ~ek* (67/cím). **4.** Versszak. *És te, a' ki e' dolognak Tárgyat tudtál szerzeni, Sárközym! Tenéked fognak E' ~ek szenteltetni* (317/53). **5.** Dal- szöveg. *Víg vőlgyek! ha innen mind így széllednek el, Rólatok majd senki ~et nem énekel* (219/22).

~ (161/47, 266/7, 267*/12/8, 310/7, 413a/1106), *Vers* (236/11, 413a/188, 540), *Vers'* (413a/183), ~ek (67/cím, 74/cím, 75/cím, 106/cím, 222/cím, 372/cím, 417/14, 454/cím), ~em' (267/123), *Versem'* (132/14), *Ver-*

se (140/cím, 267*/12/7), ~eim (193/50), ~ei (113/cím), ~et (6/30, 306/309), *Verset* (236/20), ~eket (42/4, 58/20, 111/37, 63, 162/8, 164/12), *Verseket* (183/28, 238*/147/2, 285/56), ~ét (358/8), *Verseimet* (454a*/256/12), ~eit (12/7, 413a/701), ~nek (310/14), ~eimnek (330*/200/15), ~be (189/32, 278/49, 289/29), ~ekbe (267/28), ~ekben (171/11, 330*/139/2, 415/19), ~embe' (392/69), *Versembe* (413a/568), *Verseimbe* (180/4), ~ébenn (12/2), ~en (328/12), ~re (233/19, 358/40), ~eire (267/22), *Verseidről* (236/36), ~ektől (238*/143/6), ~emért (330*/188/6), ~ekkel (42/7, 111/62, 237/136, 413a/570, 932, 424/28), *Versekkel* (128/28, 413a/940), ~immal (161/46).

Ö: öröm~, paraszt~, sir~.~.

vers² fn

(2)

Verseny. *Verset futott volna a' Szelek' szárnyával* (454/998).

~et (413a/520).

vérség fn

(5)

Vérrokonok közti viszony. *Minden Jó Barátim! 's Vérségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/99)

~ (217/129), ~em (213/116), ~ei (454/966), ~i (337/351).

verselhet Ik: el~.

verselni in

(1)

Verset írni, költeni. *Magamis az után, ti véletek tartok, Kik élni és nem csak ~ akartok* (245/46).

verselő fn

(6)

Versíró, költő. *Verselők! felőletek Hirdetik, hogy bennetek Lakna Istenség* (323/1).

~ (357/70), *Verselő* (323/15), ~k (373/129), *Verselők* (323/7, 13).

verselvén in

(1)

Verset mondva, énekelve. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz ~ hárfá szavának örül* (42/2).

verséneklés fn

(1)

Vers előadása énekelve. *Ki ád a' sok örvendésre, Ki ád a' vers éneklésre Annyi erőt már nekem?* (308/5)

verseng i

(3)

Vetélkedik. *Mit civódtok? ah, szűnjetek Híveim, mit ~etek, Csak Lillát imádjátok* (447/

134).

~etek (134/140), ~nek (397a/727).

versengés fn

(1)

Vetélkedés. *Édes ~re ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség érdemét* (330/181).

versengő mn

(1)

Vetélkedő. *A' ~ Érzékenységek* (447/cím).

verseny fn

(5)

Versenyt: vetélkedve, versenyezve. *'S magok a' bájoló Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent éneklenek* (306/298).

versent (413a/778, 1090), *Versent* (413a/392), *versentt* (375/35).

verses mn

(1)

Versekből szerkesztett és kiadott. *Ez is elég szerentséje sok szegény Verses könyvnek* (330*/137/5).

versezet fn

(5)

Vers, költemény. *'S kezdjetelek belém fúvalni Egy édes ~et, Mellyel fogom magasztalni Az ifjúlt Természetet!* (397a/6).

~ (330/cím, 397/1), *Versezet* (405/cím), *Versezetet* (267*/12/4).

versírás fn

(1)

Vers készítése. *Mi, mihellyt meg tudtuk, vers íráshoz fogtunk* (340/41).

verskoporsó fn

(1)

Verskoporsót fon: szomorú verseket ír. *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt; De most lomha, 's hernyó' módjára ... Magának vers-koporsót fon* (426/40).

versszépítő fn

(2)

Az, ami, aki ihletet ad. *A' Versszépítő* (103/cím, 437/cím).

versvarró fn

(1)

Versíró, költő. *De ha kérdik — ki volt — ki ezt írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró* (228/36).

vérszín mn

(2)

A vér színéhez hasonló piros színű. *Azomba sűrűn tenyésznek az erdők gyümöltsei 'S vér szín bogyókkal pirúlnak a' madarak fészkei* (413a/981).
~ (413a/313).

vert mn/fn

(6)

I. mn 1. Veréssel formált. *Olly sárgák ortzája' sovárgó gödrei, Mint aranyjára ~ királyok' képei* (189/16, 6/14). *Még a' vaskos üllőkön ~ fegyverek nem kopogtak* (413a/ 1101). **2.** Legyőzött. *Mint ~t had egyenként kiki visszatére* (330/1489).

~t (330/1608).

II. fn *Partra ~*: viharból megmenekült személy. *A ki általment a szélvészen, Bár elment a vad szél egészen, Még is fél, és bár partra ~, Hányja szemét s nézi a tengert* (460/149).

Ik: ki~, le~, széjjel~, vissza~.

Vértes fn

(1)

Helynév; hegység. *Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettenek A' ~ben, és Bakonyban Már minden Kietlenek* (428/99).

vérű Ő: hideg~.**vérülte mn**

(1)

Alvadt vérrel borított. *Ott képzeli, hogy vérülte Sebekben körülte jár* (397a/811).

verve in

(3)

1. Ütve. *Gyenge mellyét mindjárt méltatlanul ~ Nevekedett szörnyen bús szíve keserve* (77/255). **2.** Veréssel formálva. *Merőn tsak körmőtzi aranyból volt ~* (306/206).

~ (337/306).

vervén in

(2)

1. Pengetve. *Sírva ~ bádgyadtt lantjokat* (220/20). **2.** Gyökeret ~ vmibe: belegyökerezve. *Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él* (443/142).

Ik: által~, vissza~.

vérvett mn

(1)

Sértett, sebzett. *A' hol a' ~ szívekről A' Fáj-dalmak el mulnak* (297/55).

vérzik ~ vérez i

(11)

1. Vér folyik belőle. *Ez e, mondom, a' nemessebb öröm, mellyet itt érez A' szív, a' hol minden látás újabb sebekkel vérez?* (216/92) **2.** Szenved, gyötrődik. *'S bár halálos kinnal vérzem: Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet* (443/205). **3.** Szíve ~: nagyon bánkodik. — *szíve de vérvett Mert belső bánatot érzett* (45/9). **4.** *Vmit ~*: bánt, sért. *Egy Leánycám' 's egy Barátom' Sorsa vérzi szívemet*

(376/4). **5.** *Társaság és az erkölcs ~:* mindenki és a nemes érzés gyászol. 'S kimúltakor még az Írigy sem átkozott, Kiért a' Társaság és az erkölts vérzik, Kinek hijját magok a' Gráziák érzik (454/781). **6.** <Venus fia> szerelmet éleszt. Sok szerelmest kis nyilával Vérez a' Vénus' fia: Érzi ezt hív Dafnisával A' mosolygó Lídia (164/22). vérzem (454/906); vérzi (374/3, 428/145, 453/185), Vérzi (216/6).

vés i**(1)**

Vésővel farag, formál. Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom bálványból Nem ~tek bajnokokat (397a/284).

Ik: be~.

vésett Ik: be~.**Vesta fn****(4)**

Személynév. <A család és az állami élet védő istennője.> Hazánk hazai Isteni, Romule, 's ~ Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberris, tekints ránk (413a/504). Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szentelt Szűzek Veszta' Templomában (330/1008). Veszta (432/68, 432*/205/5).

vestalis mn**(1)**

Vestalis templom: a családi élet tisztaságának szentelt templom, amelyet az ún. Vesta-szűzek őriztek. Felén egy Vesztalis templom építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék (330/1551).

vésődik i**(1)**

Vmi ~: vmit bányásznak benne. Ezekért véssődnek Quito' havassai? (454/150)

vésve in**(1)**

Véséssel megörökítve. Sokon ~ látszott a' Kolkisi házón Artonautáival vitézkedő Jázon (237/101).

vesz ~ vész i**(140)**

1. Megfog vmit, hogy használja. Az el estet gonosz lábakkal gázolják Sárt vesznek, és azal jobban bé mázolják (453/184). Vedd puszkádat, És szabályadat Kösd az övedhez (249/47). **2.** <Ruhadarabot> testére illeszt. El érkez-tél hát ó! didergő December Mert Decembert vett rá minden okos ember (66/2). Hogy ne

lasson Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát (133/52). **3.** Részt ~ vmiben: közreműködik, része van vmiben. Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettenek A' Vértésben, és Bakonyban Már minden Kietlenek (428/98). Elég, hogy mind az öt érzés részt vesz ebben, Részt, és semmiben sem vesz érzékenyebben (330/1889–90). **4.** Vmiképpen értelmez, felfog, tekint. Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék (111/70). **5.** Szerez. Méhének 's mézzének Dívatjáról mások hírt alig vevének (341/46). Mellyet ha az élő állatok meg esznek, Belőlle magoknak lételt 's növést vesznek (201/74, 454/626). **6.** Igényel, kér és kap vmit vmiért. Hogy ha ismét hívek lésztek, Tőle boldogságot vésztek, Mellyet bölts páltzája hoz (257/114). 'S bátor mást, akármit tészek, Értte jutalmat nem vesznek (309/30). **7.** Pénzért szerez, vásárol. Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Eggy ilyen ütött kopott (114/793). Szépek! Ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' jeles Napról megemlékezzetek (330/2027). **8.** Vmilyen címen tulajdonává tesz, használni kezd vmit. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem (92/184). Tiéd volt ez a' föld tiéd volt egészen, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát vészen (200/42). **9.** Elfogad. Jámor öreg! millyen érzékenyen veszem E' kenyérkét tőled, mellyet sírva eszem (202/81). Rózsa színű Juliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utána A' parányi Rózsikát (249/47). **10.** Befogad. Lantos táborotokba végyetek engem is, Juliánna kedves Név én előttem is (290/25). **11.** <Vért> átörököl. Ha pezseg még az a' Szittyá vér bennetek, Mellyet apáitok' véréből vettetek (267/168). **12.** Készít. Tsak a' Magyar tántz az, melly díszesbé teszi Az embert, és soha hívságra nem veszi (330/580). **13.** Végbúcsút ~ vkitől: halála előtt elbúcsúzik tőle. Ennek magzatához, míg vég búcsút vészen, Rebegő nyelvével illy beszédet tészén (209/99). **14.** Célba ~: áldozatnak szemel ki. Ez midőn tzelba vesz eggyyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat

(215/81). *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál* (2/11).

15. (Meg)kap. Senior 's Praeses Úr! ki mihelyt születél, Jó'sef nevet a' Szent Kereszt-ségbe vettél (233/26). **16.** Eszébe, észbe ~ vmit: felfog, felismer. *Mi hát az oka, hogy sok ember éltebe, Közelgető végét nem veszi észbe* (209/14). *Istenem! Senki sem Vette észbe, Hogy e' részbe' Árva még Somogy!* (334/11) **17.** (Utat, irányt) választ, és arra kezd haladni. *Így örök számkivetésre Kárhoztatván magamat, Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útamat* (428/116). **18.** Vhová ~i magát: vhová húzódik, társul. *Már őket nevette Carnevál, és magát az iffakhoz vette* (330/1644). **19.** Lantjára ~ vkit: megénekli, és így megörökíti tetteit. *Mert kit lantjára Clió vészen, Nap' módjára Fénylik az 's mindenha él* (415/23). **20.** Vmilyen színt ~ tekintetére: vmilyen látszatot kelt. *Olly színt vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne* (231/183). **21.** Az ég fényt ~: kisüt a nap. *Végre minden felhők messze el enyésznek, A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek* (202/64, 56/64). **22.** Keze alá ~ vmit: irányítása alá vonja. *Tudod megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn őt Vármegyét keze alá veve* (306/254). **23.** Vki mellé ~ vkit: támogatásul mellé helyez. *Hogy a' hol nagyobb baj esik, ott lehessen Tizenkét ősz 's próbált Banyát melléje vett* (330/1195). **24.** (Bort) szájához ~, ajakkal ~: megissza. *Én is majd a Bagaméri Vinkót a' számhoz veszem* (438/22). *Megistenített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt* (439/20). **25.** A hír szárnyára ~ vmit: terjeszti és megörzi. *Látá ezt az örök Hír; 's felemelkedő Két szárnyára vevé nagy nevedet, Virág!* (338/26) **26.** Eredetet ~: származik. *Én, mondom, e' Nemes Megyében születtem, 'S eredetet régi törzsök-házból vettem* (330/1534). *Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy eredetét nemes vérből vette* (212/54). **27.** Hol vette magát: hogyan alakult ki? *Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust, de hol vette magát, megvallom, nem tudom* (267*/19/2). **28.** Vmire ~ vkit: rávesz, rábír vkit vmire. *Hihető hogy Éris vette őtet erre* (330/1796).

vesz (330/743, 413/42, 413a/830), vész (106/

9, 268/51), veszek (133/48), veszel (140/9, 413/44), vesztek (453/130), vésztek (259/365), veve (112/22, 429/22), vőn (306/22), vett (330/1360), fog venni (259/22), fognak venni (259/172); veszem (219/50, 330/841), vészem (219/12), veszi (58/16, 114/52, 194/16, 209/76, 340/29, 456/68, 465/15), Veszi (373/150), vészi (185/177, 195/50, 454/695), veszik (454/136), vesszük (454/251), vevé (388/6), vevék (296/9), vettem (201/80, 340/3, 454/632), vetted (213/21), vette (170/7, 215/47, 330/1164, 1174, 330*/149/6, 413a/1098), vették (114/648, 330/77, 1337), fogja venni (259/279). — vennél (438/37), venne (245/35, 267/120), vennének (114/516), vett volna (454/789); venném (169/137). — vegyek (61/9, 397a/124), végyek (181/6, 254/9, 460/92), végy (146/31, 338/53, 454/748), Végy (337/358, 436/31, 31), vegyél (299/105), vegyen (190/79, 454/774), végyen (209/117, 231/397, 251/19, 330/447, 331/8), vegyünk (268/159), végyenek (161/14); végyem (368a/113), vedd (249/26), Vedd (212/14, 266/46, 436/13, 17, 454/835), vx dd (330*/185/7), vegyed (212/83), vegye (122/2, 336/53), végye (124/23, 188/82), Végye (188/96), vegyük (123/48, 215/11), Vegyük (213/13), vegyétek (188/116, 258/68, 259/604, 330/90), Vegyétek (337/343).

Ik: be~, elő~, el~, észre~, fel~, ki~, kölcsön~, körbe~, környül~, körül~, közre~, le~, meg~, rá~, vissza~. **Ö:** hidegvette.

vész¹ i

(20)

1. Végső romlásba, megsemmisülés állapotába jut, elpusztul. *Bátor Róma mit tsináljon 's az országok vesszenek* (413a/1055). *Majd megbüntetendő ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre porba vesz Tsúnya dölyfösséged* (257/203). **2.** Meghal. *Az égre nem nézek, földön jót nem teszek, Itt élek, itt halok, itt rothadok, veszek* (454/298). *Óh Halál! ... Ládd mind hárman búval élünk, Végy el egyet, tégy jól velünk, Akár én, akár más lész; Jobb, hogy egy, mint három ~* (443/76). (Dühös szitokként:) *Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind az anyja' kinjába!* (154/16) — *No hát vessz magadba!* (239/91) **3.** Múlik. *No eljöttél valahára Gyászos tél, ... Életünkéből majd fél rész A'*

te napjaidba ~ (389/100). **4.** ⟨Személy⟩ *vhol* ~: sokáig ott marad *vhol*. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már* (268/45). **5.** *Leány itthon* ~: nem megy férjhez. *Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájlalják, hogy itthon veszték a' leányok* (330/ 1816). **6.** *Eltűnik szem elől. 'S az, ki jól óhajt szeretni, Ne jőjjön azt sértegetni A féltés hideg mérgével: Vesszen innen, vesszen el* (460/188). **7.** *Vmibe* ~: részesül vmiben. *És ha egy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe ~ Mellybe két valódi Hívem Költsönös vígságba lész* (249/66). *veszett* (114/326, 200/50). — *vessz* (310/40), *vesszen* (330/1130, 405/40), *vesszetek* (196/85), *Vesszetek* (196/85, 380/83, 83).

Ik: *el*~, *ki*~, *meg*~.

vész² Ő: *szel*~.

veszedelem fn (13)

1. Bajjal, pusztulással fenyegető állapot, veszély. *A' hatalmas Isten minden ~ Ellen légyen néked őriző védelem* (210/99). **2.** Nemzetet ért baj, országos csapás. *Mennyi sok veszély volt 's inség hajdanába, Melly seregekkel rontott ez árva hazába, Mennyi veszedelmek voltak egy summába, Mellyek rettentetek; de mind tsak hijába!* (259/103) **3.** *Végső* ~: teljes pusztulás. *Rettenetes, bosszús könyvek, a' mellyek az ádáz Ellenségre halált 's végső veszedelmet izennek* (258/43).

~ (41/7, 212/118, 337/206), *veszedelme* (330/56), *veszedelmet* (259/538, 330/1645), *veszedelmét* (202/68), *veszedelmektől* (40/4, 258/32), *veszedelmekkel* (211/28).

Ő: *vég*~.

veszedelmes mn (3)

1. Aki, ami bajt okozhat, veszélyes. *Míg a' Tenger hánnya ide 's tova őket, Végre ~ örvényre találnek* (211/43). **2.** Aggasztó, megdöbbenő. *E' néz hát, e' drága Király, mint Trézia hajdan, Rátok, hív Magyarok, kérvén, hogy ősi ditsőség E' ~ idők' közepén eszetekbe' forogjon* (258/88). ~ (258/24).

veszekszik i (1)

Perlekedik. A' Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva vaksággal hevesen ~, Mert okos így lész valahára és ép A' nyomorult nép (117/6).

veszély fn (47)

1. *Veszedelem, csapás. Éltedet az Úrnak apol-gató karja Mindennémű ~ ellen el takarja* (215/138). *Óh Múzsám! Mi ~, mi tsapás ret-teteti mostan A' rémült Európa felét?* (253/1) — *A ~ rajtatok második izbe jár, Mert köny-ves szemekkel im meg holt atyátok Mellé teme-titek szerelmes anyátok* (210/112). **2.** Vmilyen bajnak, kellemetlenségnek a lehetősége. *Ah! vígyázz Kis-Asszony, most vígyáz ám nagyon, Ím a tányérodon méreg 's ~ vagy on* (330/720). *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze* (75/6). **3.** Koc-kázat. *Kis Méhek! kerteken Mezőkön, berke-ken Mit futtok sok veszéllyel* (274/3, 135/39). ~ (211/27, 257/94, 259/67, 101, 444, 624, 317/123, 172, 191), *veszélj* (53/5, 68/18), ~' (338/44), ~*ek* (212/106, 213/70), *veszéjek* (67/23), *Veszélyed* (460/152), ~*t* (212/102, 255/34, 330/930, 418/77, 451/34, 453/58), *Ve-szélyt* (143/16), *veszélyt* (52/27, 53/16), *ve-széjt* (68/20), ~*edet* (2/24), ~*eket* (413a/ 593), *veszélyét* (453/226), ~*be* (77/20, 213/28), *veszélybe* (29/12), ~*ébe* (222/8), ~*re* (77/190, 194), *veszélyel* (77/288, 185/120, 212/126), *veszéjje* (77/186), ~*ekkel* (259/110).

Ő: *köz*~, *próba*~.

veszélyes mn (2)

Olyan, ⟨dolog⟩, amely veszélyt okozhat, ár-talmas lehet. *Semmi dög a' marhát nem bánt-ja, semmi ~ Tsillag' hevétől a' szegény nyáj nem beteg* (327/61). *veszélyes* (29/11).

veszendő mn (1)

Mulandó. *Kantsót fiú! ~ Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/15).

Ik: *el*~.

veszés Ik: *el*~.

veszet Ik: *el*~.

veszettség fn (3)

1. Dühöngő indulatosság, gyűlölet. — *még ak-kor a' Had és Veszettség Mérgétől nem veszett annyi sok Nemzetség* (200/49). **2.** Vesződség, bajlódás. *Haj, haj, no! Be elfáradtam Ugyan nagyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet. A' nyári Napnak hésége Éltünk terhe, ~e Tsak, tsak ilyennel fizet* (389/35). ~ (397a/471).

veszhet lk: el~.

veszni in

Pusztulni. *Hijjába nem lészünk Katonák, hijjába Nem ülünk a' ~ induló gályába* (209/54).

~ (330*/200/25).

vesző fn

Veszőbe menni: elmúlni. *Óh Idő, futós Idő! ... Nem lehet jelenvaló, Csak múltt, 's jövőendő pont lehet benned, És miként a' pusztá szó Repten repül, úgy kell ~be menned* (288/64).

vesződik i

1. (Betegséggel) sokat bajlódik. *Nincsen a' ki sírna vélem, Szánna engemet. Így vesződöm, Míg leélem Kínos éltetemet* (374/23). 2. Kínlődik. *Jer! Nítze, és tekintsd meg, Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok* (186/2). 3. Vetélkedik. *Szégyenljék magok közt a' Görög vezérek, Hogy ők Helenéért vesződtek Trójánál; Holott lehet, 's van is, szebb személy nálánál* (421/15, 127/15).

Veszprém fn

Helynév. *Fejérvár' és ~' tsinos két vidéki Tellyes örömére szolgáltak ő néki* (330/29). ~ (330*/139/5, 330*/199/6).

vessző fn

1. Fának, cserjének hosszú, vékony egyenes hajtása, ága. *E: fog néked állandó és bő bort termő ~ket Nevelni* (413a/716). *A' Galagonya lóbálja A' part szélén vesszeit* (397a/1030). 2. Vmely célra használt levágott vessző. *Vedd le sűrű ~ből Font Kasod* (413a/774). ~ (413a/806), *veszsző* (413a/906), ~k (413a/851), ~t (341/47), ~ket (413a/809, 954), *veszszeje* (162/104), *Vesszejét* (413a/551), *veszszeit* (413a/911), *vesszejének* (83/36), ~kön (87/5, 199/5), *veszszejéről* (413a/613).

Ö: babér~, iglice~, olaj~, szőlő~.

veszt i

1. Veszít. — az egerek holtjai Tíz ezeren valónak, Ők pedig, bár meg győzettek, Még is többet nem ~ettek Mind össze is ezernél (114/887). 2. Vmi hátránya származik. *A' viszszyanyert Paraditsom sem ~ett semmit véle, Hogy az elvesztett rémittő gondolatiból éle* (216/69). 3. Rombol, pusztít. *Így ~jük Hazánkat a' magunk' kárával* (330/559). *A' Gyönyö-*

rúségnek, mely a' Virtust ~i, Bádogyasztó karjai közé nem ereszti (188/17). 4. *Eszét ~i vkinek:* gondolkodását megzavarja. *Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti, Hogy a' fél világnak könnyen eszét ~i* (330/1986).

~ (397a/426), ~jük (327/9), ~ik (330/929, 413a/656).

lk: el~, meg~, össze~.

Vesztá l. **Vesta**

vesztalis l. **vestalis**

veszte fn

1. Vkinek erkölcsi, anyagi romlása. *Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre: Mert mind ~mbe kerül* (322/19). 2. Veszni indult állapot. *A' legszebb szárny' ~t a' Baldakinjából Meglátja, 's a' Közép sereg derekáról Négy erőss tsoportot kiküld sietséggel* (330/1313). 3. Elvesztése. *Lilla' ~n sírdogálni Drága sors nekem, Sírdogálva haldogálni Szép halál nekem* (374/57). ~met (138/5, 176/104), *Vesztit* (317/198), ~menn (320/12), ~edre (155/32).

Ö: el~.

veszteg hsz

1. Nyugodt helyzetben, izgás-mozgás nélkül. *'S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem tud* (185/116). 2. Egy helyben. *Tudom, hogy Éván regnálnak, Ha a' pintes ~ ül* (438/36). 3. Vmibe be nem avatkozva. *Várhatni é, hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitézze? 'S hogy ő ~ üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábori széle felé lépnek?* (267/117). ~ (341/22, 457/14), *Vesztég* (428/7).

vesztegel i

1. Huzamosabb ideig vhol időzik. *'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán ~t, És Lelke a' harag' sovány mérge-n legelt* (330/905). 2. Késlekedik, tétlenkedik. *Te jól láttál mindent; óh mért vesztegettél? Nálad volt az erő: mért nem segítettél?* (337/25) 3. Megnyugszik, abbamarad. *Egyet szólsz a' szélveszekhez, Azonnal veszteglenek* (397a/874). ~ (413a/258).

veszteget i

Vesztetet vmit vkire: érdemtelenül dicséri

vmivel vmiért. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az érdemes Nevet rám* (168/1).

Ik: *el~*, *meg~*.

vesztegleni in (2)

1. Huzamosabb ideig időt tölteni. *Serteperty Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megúnt ~* (330/696). 2. Nyugodni. *Jer, Lilla! jer; érzésemet Mind ébresztd fel, és engemet Ne hagyjál veszteglenem!* (447/150)

veszteség fn (5)

1. Vkinek elvesztésével járó fájdalmas érzés. *Nints a' kiben feltaláljam Veszteségemet, Nints enyhítöm, hogy kiálljam E' gyötrelmemet* (299/58). 2. (Harcban), elesettek száma. — ...a' békák táborokba Nyoltz ezeren valának, Kiknek a' hartzba lett végek, Pedig az ő ~ek Másfél százra semégyen (114/880). ~ (317/205), ~et (114/744), *Veszteséget* (170/69).

vesztett mn (1)

Legyőzött. — *avagi niert és veztx tt ligien; zeep rendvel voltakippen megh írván látod* (330/882).

Ik: *el~*.

veszthet i (1)

Szemfényt ~: elkápráztathat. *Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tallér, Míg szemfényt ~ett a' szuferint; Vóltam a' Dámáknál kedves egy Gavallér* (206/10).

vesztő mn (1)

Pusztító, romboló. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly ~ Ijjesztő Tsata van bennem!* (223/12)

Ö: *néger~*.

vesztőfü fn (1)

Gyomnövény, tisztosfü. (Mérgezés, rontás gyógyítására, elűzésére használták.) *Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő füvet, és öreg írást vetnek* (413a/651).

vesztőhely fn (1)

Kivégzés helye. *Már éppen fegyver közt a' ~en állt* (330/1634).

vesztve in (2)

Vmitől megfosztva. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elherv-*

dott nyiló korában És fája' díszét~ áll (388/4). ~ (388/16).

Ö: *szemfény~*.

vesztvén Ik: *el~*.

vet ~ vét i (76)

1. Dob. *Eggy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Élés-házába veti, rá zárván ajtaját* (141/6). *Akkor repül véled az ég' tetejére, Hogy mélyebben vessen pokol' fenekére* (191/14, 55/14). 2. (Növényi magvakat) földbe juttat. *Ha így vettek és így töltitek a' nyarat Őszszel két kezetek tsak harasztot arat* (70/19). 3. Támaszt vmit vhoza. *Eggy Triton a' vas villáját A' farának vetette* (231/308). 4. Vhova juttat. *Földre vét téged az Idők' zivatartarja* (416/25). *A' betegség mindent hatalma alá vét* (193/3). 5. Földre vet vmit: tönkretesz, elpusztít. *De ezt az idő vas keze Egészsen mind le rontya Mindent a' mi gyülekeze A Földre veti 's ontya* (13/24). 6. Hozzáfűz. *Ugy tettem ki, a' mint tudtam 's utána most ezt vettem, Hogy ilyen vén korában is olly jól folyjon a' vére, Hogy soha rá ne szorúljon Rataits Ur kezére* (310/56). 7. (Ábrát, alakzatot) okoz, formál. *A' Szűz — 's Mátróna — a' szemnek Vét más-más tekintetet* (392/18). *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/34). 8. Reményt ~: reménykedik. *Terjesszétek óh nagy Lelkek Nemzetünknek régi fényjét 'S a' Királyi ház' reményjét Mellyet vét tsak bennetek* (259/16). 9. Szemeket ~ vmi felé: arra tekint. *Megtartó szemeket vét Helikon felé* (338/47). 10. Szállást ~: meghonosodik. *A' bánatnak Terhei bár nyomnak, de le nem nyomhatnak, A' jóság, a' hűség, az igaz szeretet Mivel maradandó szállást nálla vetett* (214/94). 11. Vkinek tulajdonít vmit. *Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz* (168/10). 12. Maga alá ~: ural, hatalmában tart. *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok alá vetnek* (193/10). *vét* (70/2, 213/11, 215/99, 267/111, 368a/52, 443/182), *vetek* (259/521, 397a/1186), *vetsz* (454/594), *vettz* (201/34), *vetnek* (127/48, 413a/582, 651, 453/178), *vete* (323/5), *Vete* (211/46), *vetél* (328/2), *vetett* (16/48, 205/48, 213/45, 214/32, 217/130, 225/58, 59, 231/

484, 237/85, 313/29, 330/1747, 368a/30, 397a/66, 413/236, 425/46, 438/2, 454/33), *fognak vetni* (330/74); *vetem* (258/26, 460/151), *veti* (83/51, 204/24, 217/24, 330/740, 368a/130, 465/11), *vetjük* (377/3), *veté* (330/1312, 453/16), *vetette* (114/157, 225/46). — *vetnék* (397a/539); *vetném* (330/1114). — *vess* (413a/306, 314), *Vess* (268/127), *vessen* (310/38), *Vessen* (317/179), *Vessetek* (259/470); *vesd* (136/1), *vesse* (92/75, 330/1439), *Vessétek* (195/40).

Ik: *bele~*, *be~*, *egybe~*, *el~*, *félre~*, *fel~*, *hányvet*, *hozzá~*, *ki~*, *le~*, *meg~*, *oda~*, *rá~*. **Ö:** *hány~*.

vét i

(5)

1. Bünt követ el, vétkezik. *De egy Bölts Istentől azt állítani vétek, Sőt hogy említettem is, tán azzal is ~ek* (454/90). **2.** *Vkinek, vminek, vki, vmi ellen ~:* sérelmet, kárt okoz neki. *Érzem saját jó szívemet, Más embernek nem ~ek* (316/26). *Engedj meg, ellened, ha mibe ~ettem* (222/97). *~* (454/360), *~ettem* (77/189).

veteget i

(1)

Gondos munkával magot helyez a földbe. *Vetegettük hideg szélbe Most takarjuk forró délbe* (389/44).

vétek fn

(21)

1. Isteni törvény megsértése. *Őlte a' testvér testvérét Sőt a' ~ többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkent Királyt előltják* (257/35). **2.** Törvény, erkölcsi szabály megsértése. *Akár mi nagy vétkeket nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénzelt telhessen be* (5/9). *A' vakmerő vétek okozták Pándora Piksiséből omlott kinunk hogy szapora* (213/87). **3.** Helytelen cselekedet. *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák* (413a/924). *~* (77/202, 413a/513, 454/89), *Vétek* (434/11, 434/9), *Vétked* (208/44), *vétkünk'* (330/1453), *vétket* (193/22, 337/95, 453/211, 224, 454/178, 294), *vékteit* (213/83), *~nek* (193/40), *vétekre* (337/95), *vétkéért* (12/21).

vetekedni in

(1)

Vetélkedni. *Hogyha ~ akar Salamonnal, Királyi pompával meg győzi azonnal* (90/21).

vetél Ik: *keresztül~*.

vetél Ik: *le~*, *meg~*. **Ö:** *búcsú~*.

vetélkedés fn

(1)

Versengés. *Olykor hevítvén lelkemet is belől Új képzelések 's büszke ~* (396/14).

vetélkedik i

(3)

Igyekszik felülmúlni mást, verseng. *Vetélkednek, az első mellyik legyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen?* (139/96). *~* (148/21), *vetélkednek* (123/70).

vetélő fn

(1)

Szövegép alkatrésze. *Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/301).

vetemedik i

(1)

Vmire ~: bűnös tette szánja magát. *Arra nem vetemedném, Ha a' kisasszony akarná, Mégis nem restelkedném* (169/142).

vetemény fn

(1)

Dolog. *Reszkető félelem, nyughatatlan remény A' városbann leg több 's leg sűrűbb ~* (83/42).

véteni in

(2)

1. Ártani. *Melly vitézek azok, kik barlangban laknak, 'S millyen veszedelem ~ északnak* (337/206). **2.** Vétkezni. *És ha e' szómért Szeretlek Úgy kikelhetsz ellenem: Egy pár csókkal megkövetlek; Tsak hagyj holtig vétenem* (434/20).

vetés fn

(28)

1. Gabonaszemeket a földbe juttatnak. *Mind a' szántást mind a' ~t a' mákok és a' lenek Most várják* (413a/224). **2.** A bevetett terület, ill. a rajta kikelt gabona. *Kavarog a' ~, a' víz habbal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen* (330/522). *Elfülad a' leg szebb ~, a' Burjánok beszövik* (413a/171). **3.** Dobás. *Tarka kosár a' kezében A' tyúk fut nyoma után: Most megáll, 's üres ~sel Őket a' kis tsintalan Megtsalja* (397a/325). *~* (413/61, 413a/55, 333), *Vetések* (397*/76/1), *~ek'* (379/16), *~t* (86/22, 198/22, 413/2, 413a/1, 81, 263, 278, 304, 353), *Vetést* (413a/127), *~eket* (413a/449), *~nek* (413/69, 413a/63, 986), *~en* (397a/1059), *~eken* (397a/494), *~én* (413a/241), *~ekre* (32/4), *~ünkre* (413a/102).

Ik: *be~*. **Ö:** *búza~*, *hozzá~*, *meg~*, *szántás~*.

- vétet i** (1) nyek tiltanak. *Én is ember vagyok: és ember-társamnak Közhibáját miért szégyenljem magamnak? Ha úgy nem ítélek, és érzek, mint ezek, Talám akkor botlom, vakúlok, vétkezek* (454/358).
Semmibe ~: nem tekintet vmit jelentős dolognak. Lett és léssen ama' szent Filozófia, Melly a' földi halált semmibe ~i? (454/718)
- vétetődik i** (1) ~ (443/12), vétkezem (385/18).
Vkinek ~: vkinek kell tekinteni. Carneval ... Itt Személynek ~ (330*/136/4).
- vetett in** (2) **1.** Helyezett. *Keresztül ismét felszántja rézsút ~ Ekével* (413a/110). **2.** Halál alá ~: a halál hatalmába kerülő. *Mennybéli lángnak kellemes isteni Szikrája! hagyd el ezen halál Alá ~ testet* (454/745).
Ik: meg~. **Ö:** hányt~.
- vétetvén Ik:** el~, körül~.
- vethet i** (2) **1.** Forgó kockára ~i: veszélynek teheti ki. *Mi ~te élted illy forgó kotzkára?* (77/266) **2.** *Vki nem ~ szikrát: nem képes szerelmeskedni. Vén üszög a' Madám, nem ~ már szikrát* (330/630).
Ik: meg~.
- vethetni in** (1) *Vmi ellen ~: vmit kifogásolni benne. Ama' két régi szónkhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem ~* (330*/204/9).
- vethető mn** (1) *Véget ~: befejezhető. Nem tsak a' tengernek haragos hajjai Életünknek véget ~ okai: Ezer az út, a' mely a' halálra vezet* (209/58).
- vétkes mn/fn** (2) **I.** mn Olyan, aki vétket követett el, bűnös. *Vétkes vagy, ha szerelmes vagy: De titkolván Tüzedet Pizskolod hasonló nagy Bűnnel tisztá Szívedet* (460/5). **II.** fn Bűnös. *Igazság! ... Ki előtt reszketve állnak a' ~ek, Sőt a' jámborok is mintegy féltelmese!* (337/3)
- vétkezhetik i** (1) Vétket követhet el. *Talált egy sok szeres bűntetés sorára Holtig ~ annak rovására* (12/18).
vetkezik Ik: ki~, le~.
- vétkezik i** (3) Olyasmit tesz, amit a vallási v. erkölcsi törvé-
- vétkezni in** (1) Bűnt elkövetni. *Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies planéta lakások ezeknek, 'S ha e' boldogságban ~ találunk, Számkivetés gyanánt e' földre leszállnak* (454/467).
vetkeztet Ik: le~.
- vetni in** (7) **1.** Magot földbe helyezni. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell ~ szinte* (413a/222). **2.** *Vetni való: vetésre alkalmas. Sok babirkálni szokott a' ~ való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal* (413a/206). **3.** Helyezni. *A' hetedik nap szerentsés új szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat bordába ~* (413a/291). **4.** *Véget ~: befejezni. A' mondott fához a' buborék életnek Véget ~ lábai sietnek* (77/208).
~ (413a/209, 443/139); *vetned* (126/56).
Ik: be~, meg~.
- veto (lat)** (1) Tilt, gátol. *vetat* (53/cím). **L. mors.**
- vető fn** (1) A vetőmagot földre hintő személy. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 'S a' biztató barázdába Arany záport hinteget* (397a/177).
Ik: meg~. **Ö:** szántó~.
- vetődik i** (2) **1.** *Vhova jut, kerül. Mint vetődtem e' meg áldott Földre? azt ha kérdezed: Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezed* (161/7). **2.** Természeti erőnek kiszolgáltatva vhova hányódik. *Sokszor a' tengerek' mélyére lökődik, Onnét a' kietlen szárazra ~* (454/482).
Ik: be~.
- vétség fn** (1) Vétek, bűn. *'S tsak ott őrizkedett világos ~tól, Ahol rettegetett földi fenytéktől* (454/541).
- vett in** (2) **1.** Vásárolt. *Holmi tündöklő Dibdabot, A'*

Sors' számára ~ bábót Itt a Fátum elhinte (367/8). **2.** Összegyűlt. *Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögöt tördelteti, Osztán forrást vezet rá, 's árokba ~ vizeket* (413a/119).

Ik: be~, körül~, le~.

vette Ö: hideg~, szedte~.

vettet Ik: fel~.

vettetik i (2)

1. *Vki vmire ~: büntetésként vhoval juttatják. A' ki pedig ezt a' parantsolatot által hágtá, szolgaságra vettetett* (268*/22/8). **2.** *Messze ~: távolra kerül. Mert Lilla egy tavasz' nyíltában Én tőlem messze vettetett* (379/46).

Ik: meg~.

vettette Ik: el~, meg~.

vetve in (1)

Teremtve. Hol van a' Magyar Hazának ~ boldog Édene, Mellybe múltat, mellybe ébreszt vig Örömmek Istene (161/5).

Ik: meg~.

vetvén in (8)

1. *Téve. Maga beléüle egy nagy katulyába, Rongyos pudermantelt ~ a' nyakába* (330/674). **2.** *Csókot ~: megcsókolva. Azután tsókokat ortájára ~ Fejet hajt* (188/31). **3.** *Kétségre ~: reménytelenségre bízva. A hajós életét ~ vak kétségre Hajóját bízta a' szélre 's a' mélylségre* (83/29).

~ (83/45, 167/3, 257/157, 282/15), *Vetvén* (235/14).

Ik: egybe~, fel~, hányván-vetvén, meg~.

Vétzy fn (16)

Családnév. Élni fog ditső nevébe ~ túl a' Vágon is (317/16).

~ (317/8, 57, 137, 159, 197, 204, 240, 241, 260), *Vétzi* (317/114), ~t (317/66), *Vétzit* (317/13), ~nek (317/179, 245), ~re (317/235).

véve in (1)

Vmiből ~: a megjelölt vmi a forrása. Ez az egész hasonlatosság van ~ a' Henriásból, de újonnan öltöztetve és meg-magyarosítva (267*/14/7).

Ik: el~.

vévén in (9)

1. *Kapva. Vévén a' Szirius tölle melegséget Tüzes tsillagával minden határt éget* (86/5,

198/5). **2.** *Észbe ~: felfogva, megértve. Ezt jól észbe ~ Carnevál, ezennel Hellyére téteti a' Könyvet Hímenel* (330/445). **3.** *Magához ~: megfogva. Valakiket köztők hajlandóknak lát-tok, Magatokhoz ~, hozzám béhozzátok* (330/992). **4.** *Erőt ~ vmin: megszüntetve. Haj-nal már feltetszett a' tsillagok között, 'S erőt ~ a' már szendergő éjtszakán, Bésütött a' Szála' keletső ablakán* (330/1851).

~ (33/6, 295/23, 397a/819, 431/47).

Ik: el~, elő~, észre~, fel~, ki~.

vexált in (1)

Zaklatott, megkínzott. Így örök semmiség! óhajtlak tégedet, Vedd vissza méhedbe ~t gyermekedet (454/26).

vezér fn (32)

1. *Hadsereg vezetője. Ama vitéz Károlyt mon-dom, ki végtére Lesz a' Magyar Hadnak sze-rentsés ~e* (259/380). *Ki többre ment velünk egy rajta szavával, Mint más külső ~ minden taktikával* (267/188). **2.** *Magyar törzsfő. Tuhum, Árpád után leg-nevezetesebb Vezér* (267*/15/4). **3.** *Vmely közösség vezetője, irányítója. Mivel áldott férjnek bízálok kezére: Én érettem a' lesz életed ~e* (210/106). *Az, a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek örökös ~e* (74/6). *A' Bakhus úr' pintzójibe Magam leszek ~tek* (166/18). **4.** *Kezdeményező, élenjáró személy. Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak erede. Maga volt a' Vezér, a' többek követték* (330/537).

Vezér (238/75, 267*/13/2, 330/1442, 418*/174/3), ~ek (421/14), *Vezérek* (114/643, 127/14), ~e (114/896, 330/137), *Vezére* (330*/176/1), ~tek (217/123), ~i (330/1189), *Vezéri* (330/1169), *Vezérink* (267/181), *Vezéritek* (267/193), *Vezért* (267*/12/3, 330/1219), *Vezérit* (281/3, 330/1438), ~eket (330/1837), ~jeket (56/50, 202/50), ~ünknek (267*/17/1), *Vezérjeknek* (330/1509), ~ré (450/15).

Ö: fő~, hadi~, nemes~.

vezérel i (7)

1. *⟨Hadsereget⟩ vezérként irányít. Pompáson vezérli a' lovas sereget* (330/136). **2.** *A helyes út megtalálásához segít, irányít. Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent*

Ortádhhoz vezérli népünket (225/94). *Urak! Asszonyóságok! Tudjátok tisztemet A' mely most közzétek vezérlett engemet* (330/ 408). **3.** ⟨Felsőbbrendűnek tekintett hatalom⟩ védve, irányítva célhoz segít. *De engem ollyhoz vezérle A' nyugalmat szerző Ég* (357/65). ~ (327/21); ~te (330/1177), vezérlette (214/75).

vezérlő mn**(2)**

Irányító. *Orsolyát tisztelik ~ Hadnagynak* (330/1182). ~ (450/22).

vezet i**(38)**

1. ⟨Személyt, csapatot⟩ irányít. *Mindenik magával szép népet ~ett, Melly zászlója alatt lóháton léptetett* (330/163). *A' ki egy legnagyobb 's legrégibb nemzetet Törvényre, erkölcsre 's jó rendre ~ett* (454/588). *Itt a' Múzsák magok ~nek, Nektárjaikból részeltetnek* (110/11). **2.** *Vkire ~:* elvisz hozzá. *Kérlek tehát, barátim! (Ha itt közöttetek van) Vezessetek fiamra* (185/187). **3.** ⟨Építmény⟩ vhova halad. *Mindjárt a' földjének esik, 's a' röögő tördelleti, Osztán forrást vezet reá, 's árokba vett vizeket* (413a/119). **4.** ⟨Cselekvés, magatartás⟩ maga után von vmit mint következőt, eredményt. *Ezer az út, a' mely a' halálra ~, Ki beszéllésére nints elég nevezet* (209/59). **5.** ⟨Gondolat, érzés⟩ cselekvésben, tevékenységben irányít vkit. *Az elmét rettentesenn 's irotzatónn ~i* (216/19). *Nézd az ősz hagyomány által fel fedezett Tudomány mely kínos kétségekre ~* (453/80). *Köszönni még-is Tiszteletünk ~, Tsókolni légyen hát szabad e' Kezet!* (188/108). **6.** ⟨Felsőbbrendűnek tekintett hatalom⟩ védve, irányítva célhoz segít, vezérel. *Az Úrnak félelme légyen vitorlátok, A' Jézust vezető csillagnak tartsátok, A' merre e' ~, arra siessetek* (211/83). ~ (35/3, 197/54, 225/52, 239/183, 454/331, 390), ~ett (341/25), fog vezetni (185/67); ~i (114/778, 188/37, 216/31, 33, 241/25), *Vezeti* (239/63), ~te (78/30, 80/4, 239/192, 306/221, 330/129, 1188, 413a/324), *Vezette* (330/119), ~ték (450/7). — *Vezess* (306/29), *vezessen* (126/20), *Vezessetek* (185/64, 88), *Vezessenek* (259/81).

Ik: át~, be~, fel~.

vezetés fn**(1)**

Iránymutatás. — *...a' maga lakta-helyéről Egy Isten ~e alatt bújosni kiindult* (450/4).

vezetget i**(1)**

Irányítgat. *Mikor ~i Lelkedet utjába* (453/70).

vezethet i**(1)**

Irányíthat. *Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran ~jük akkor belé* (330*/173/11).

vezetni in**(1)**

1. Útba igazítani. *Síromba tsak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' kietlenén ~* (305/78). **2.** Elvinni. *Egy ilyen haldoklót gondosan szemlélünk! Elégnek ágyához tudnának ~, A' kiről jó példát 's tudományt vehetni* (454/ 735).

vezető mn/fn**(9)**

I. mn 1. Vezérlő. *Az Úrnak félelme légyen vitorlátok, A' Jézust ~ csillagnak tartsátok* (211/82). **2.** Vhova haladó. *Ezek a' halálra ~ ösvények* (209/45). ~ (450/15).

II. fn 1. Irányító személy. *Szelid ~je ennek a' Colonnak Tsak most adott kezét egy szép Kis-Asszonnak* (330/155). **2.** Irányt mutató dolog. *Vezetőid lesznek magok A' tindarusi Tsillagok* (177/23). **3.** Példakép. *E' légyen ~d, mikor a' Frantz' fegyvere villog Ellened, Árpádot 's Kinizsit forgasd az eszedben* (253/59). ~ (126/64), ~i (330/161), ~t (330/64).

vezettetik i**(2)**

Irányíttatik. *És szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett, A' nemes lelkűség után vezettetett* (210/68). *Vezetetett* (123/30).

vezetvén in**(2)**

Karjain ~: karjánál fogva. *Azután tsókokat ortájára vetvén Fejét hajt, és nyájas Karjain ~ Viszi a' Ditsőség' fényes Templomába* (188/32). ~ (238/111).

Ik: el~.

Vezűv fn**(1)**

Helynév. *Ilyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki* (413a/754).

vi l. vis

viadal fn (5)
(Fegyveres) küzdelem, harc. *Rettentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' ~ra kiszálltt hadi népek* (258/6).
~' (259/622), ~t (330/5), ~ján (258/98), ~ra (259/653).

viaskodik i (1)
(Szél) erősen kavarg. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Őszve tsapnak, vinak szörnyű tsikorgással* (211/31).

viasz fn (1)
Könnyen olvadó és égő, képlékeny zsíros fenyű és tapintású szerves anyag. *A' fontot lenyomja a' hamisság célja 'S viasszá válik az Astrea atzolja* (453/220).

viaszol i (1)
Viasszal beken. *Nem kell Triptolemus nyargaló hintója, Dedalus a' szárnyát másnak ~ja* (126/48).

vice fn (2)
Nevettető csattanóval végződő, kitalált rövid történet. *Majd a' Bécsináltak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon -mot, az anekdotákat* (330/326).
Vitz (330*/147/1).

vice fn (1)
Helyettes. *Tsak pénzében lennék ~ Megölel-ném historice* (339/13).

vicebán fn (1)
Báni helytartó. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitzebánja* (306/272).

vickándozva in (1)
Ugrándozva. *Hol vagy most Pégaze! ... egy percbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló, Mihelyt nagy fennyen kettyeget hozzád egy rongyos dalló* (358/5).

vicsorgat i (1)
Csikorgat. *Tél ... És azalatt nagy lármázval Ki mormolsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/116).

vicsorít i (1)
Fogait csikorgatva mutatja. *Cerberus ordítson, harapó fogakat vitsorítottson, Még is ez ellene áll, velle erőre ki száll* (44/9).

vicsorog i (1)
Fogait vicsorgatja. *Bár ~j, Írigy! Ezt a' Király' méltó kegyelme 'S a' Haza' tapsai boldogítják!* (445/66)

vidám mn (52)
1. Jókedvű, derűs hangulatú, nevetésre hajlamos. *Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a fejér gohért* (330/ 289).
2. Ilyen emberre jellemző. *Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente, Mellyel vidám ábrázat-ját ki kente* (220/32). *Majd midőnn húrjait vidám újjaival pattantya, Leg-gyengébb 's leg-szívre hatóbb hangot ad rezgő lantja* (216/13). *Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak, Barátságos indulattal 's víg szívvel mulassanak* (314/53). 3. Olyan (előadott esemény, elmondott történet), amely jó hangulatot kelt, nevettet. *Jer barátom, minden únalmat üzzünk el Az új boron vidám beszélgetésünkkel* (199/90, 87/60). 4. Gondtalanul, jó hangulatban, kellemesen v. boldogan eltöltött (idő). *Be' ~ életem volt régenten!* (206/2) — *Teremj édes magzatokat, Tölts sok ~ Tavas-zokat* (414/6). *Élj vígan érdemmeddel a' boldogságnak karjain Sok ezer áldásait számlálván ~ napjain* (179/2). 5. Élénk, világos (színű). *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség* (330/513). 6. Víg, derűs hangulatot keltő (tárgy, dolog). *Már itt nyájasabban lengedez a' szellő, Itt a' sir is vidám, a' halál is kellő* (306/84). *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje Hol az ártatlanság ~ képe örül* (1/5). 7. Kellemes, derűs (időszak). *Kedvvel kínál a' ~ tél 's tágítja a' gondokat* (413a/309). 9. Egészséges. *A' ~ szőlő vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/793).
~ (26/3, 77/17, 84/34, 114/373, 162/1, 413a/710, 1084), *vidám* (128/cím, 162/4, 164/4, 176/1, 196/34, 199/114, 222/68, 225/75, 308/58, 330/40, 51, 263, 373/105, 397a/453, 426/34, 432/103, 443/45, 456/24), *Vidám* (162/21), *Vidám* (330/127), *vidám'* (330/1914), ~ok (215/34), ~on (86/32), *vidámon* (198/32, 279/17), *Vidámon* (403/33); ~abb (114/740, 174/19), *vidámabb* (128/37, 424/37); *leg vidámabb* (77/5).

vidámít Ik: meg~.

vidámító in (1)

Jó hangulatot teremtő. *Biztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lépe* (203/13).

vidámodva Ik: meg~.

vidék fn (46)

1. Vmely szempontból egységes földrajzi terület. *A' szellők' útját eltölték A' ~' illatjai* (397a/74). *Melly kellemes ~ mosolyog előttem* *Miolta a' hadi erdőből kijöttem* (306/81). 2. Vmihez közel levő terület; környék. *Fejérvár' és Veszprém' tsinos két ~i Tellyes örömeire szolgáltak ő néki* (330/29). *Haj! hogy zeng az egész Vidék* (432/88). *Ezen kívánt várnak ilyen hát a tája, Kies ~ének bájos formája* (239/108). 3. Az az országrész ahol vki lakik. *Óh öleld meg szép ~ed'!* (420/13) ~ (313/55, 341/57, 406/11), *Vidék* (313/5, 349/13, 397*/75/11), ~ek (397a/560), *Vidékem* (200/86), ~ed (306/176), ~i (134/36, 337/189, 340/22), ~ünk (334/51, 390/7), *Vidékünk* (307/108), ~et (59/23, 89/12, 126/34, 306/67, 343/8, 413a/990), *Vidéket* (128/64), ~eket (397a/384), ~ét (259/60, 342/35, 373/124), ~it (413a/1124), *Vidékeknek* (139/63), ~ébe (341/2), ~en (375/29, 389/105), ~én (267*/14/7, 337/237, 368a/7, 373/162, 375/29, 395/18), ~in (259/608), ~ről (373/112), ~iről (161/3).

Ö: vég~.

vidékebeli mn (1)

Vmi környékén levő. — ...most a Debreczeni és vidékebeli Salétromfőző helyeknek birto-kossa (368*/30/5).

vidi mn (1)

Vidhez tartozó. *De felkeveredvén a' Vidi pusztáról, ... Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák* (330/517).

vidít i (3)

Folyamatosan vidámmá tesz. *Szép vagy te, Lilla, 's édes, — Vidít kegyes szerelmed* (411/8).

vidít (306/150); *Vidítja* (193/28).

Ik: meg~.

vidító mn (2)

Vidámmá tevő. *Ti andalgás' szent tanyáji,*

Vidító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek! (397a/626)

Vidító (454*/257/cím).

Ik: meg~.

vidor mn (4)

1. Vidám. *Igyunk ~ barátim!* (166/24) 2. Vidám természetű. *Illyen dorgálást, barátom, Tőled már sokszor hallék, Hogy magam miért bocsátom Úgy el, bár ~ valék* (271/4).

~ (185/126, 288/98).

vidorul Ik: ki~.

vidul i (4)

1. Vidámmá válik, örül. *De vidúl, hogy immár dolgai jól mennek* (330/1001). *Vidúlj Haza! s öröm könnyel fogadd vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp tesz magokat* (111/87). 2. Szép, élénk színeket vesz fel. *Az egek harmatja kövér tseppel hulljon, Hogy lankadt ortzátok ró'sája vidúljon* (209/110).

vidúl (317/24).

Ik: meg~.

vidulás fn (1)

Öröm, vidámság. *El kívánom arany lanton E' vidúlást dallani* (397a/18).

Ik: fel~.

vidulhat Ik: fel~.

vidult in (1)

Zsendült. *Kivált féld az Isteneket s Céresnek esztendőbe Áldozz Tavaszkor a' gyenge fűvel ~ mezőbe* (413a/347).

Ik: fel~.

vidulva in (2)

Vidáman. *Nézd! Nézd! ama' kiseded Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/24).

vidúlva (397a/550).

Viète fn (1)

Családnév. (François Viète (1540–1603) francia matematikus.) *Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét a' Leg nehezebb Algebrának betűivel Viéta* (111/22).

víg mn (209)

1. Jó hangulatban levő, nagyon jókedvű, vidám (csoport, személy). *Olly színt vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne A' Szűzek ~ se-*

regére (231/185). *Úgy ~ egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnek az Ideák* (233/9). **2.** Ilyen hangulatból eredő (cselekvés, magatartás). *Hogy szívemet, Vig kedvemmet Semmi ne epossze* (99/5). *Tudom hogy a' Músák e' ditső reggelnek Tiszteletére ~ hangon énekelnek* (67/4). *Bár igyekszel nyomni le mély bánat árja De nem, mert ~ öröm a' szívemet járja* (7/8). **3.** Vig szívű: vidám. *Az én jámbor apám ~ szívű ember volt* (266/24). **4.** Vig szívvel: vidáman, boldogan. *Minnyájann míg lehet ~ szívvel éjjetek* (83/ 57). *Barátságos indulattal 's ~ szívvel mulassanak* (314/54). **5.** Jó hangulatot keltő, árasztó (dolog, hely). *Idvez légy szép Hajnal ragyogtasd fájkádat, Vig egünkönn mutasd mosojgó ortzádat* (81/30). *A' külbömbenn ~ Pindusonn szomorúvá kell lennem* (162/14). **6.** Jókedvben, jólétben telő (idő, időszak). *Míg hát az ég ki nyitja Örömrre hajnalunkat, 'S az éj be nem borítja Örökre ~ napunkat* (43/20). **7.** Jó hangulaban végzett (munka). *Már a' ~ szüretnek örül minden ember* (87/1, 199/1). **8.** Mula-tozással eltöltött (időszak, rendezvény). *Ti ugyan adtatok sok olyan Napokat, Mely-lyekenn töltöttem ~ mulatságokat* (245/6). *Vig ebédeket tart terített asztalán* (197/33). **9.** Vigan: boldogan. *Élj ~an, játtzódván a' vígság keblébenn, A' gyönyörűségek kies ligetébenn* (204/53). **10.** Vigan: minden gátlás nélkül. *A' jámbor esetén tudsz vigan tombolni Ha tudod a' tiszta virtust jó módjával Szaggattatni a' vad Irigység szavával ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/240). **11.** Vidám hangulatot keltő (zene, dal). *Tántzos szobájába ~ musikát penget* (81/35, 197/35). *Még is ~ húrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot* (162/4). *Az ő danái ~ak, Örömhözók, erőssék* (373/37). **12.** Magát jól érző (állat), éneklő (madár). *A' tavasz szerelmes kénnyel Gyűjtván a' ~ lovakat, Feljárlák lengő serénnyel Az erdőket, síkokat* (397a/674). *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy ~ madár Játékba, énekbe* (142/3). *A' ~ madarakkal az erdők hangoznak* (198/ 36). ~ (1/15, 65/1, 66/9, 77/36, 81/3, 31, 85/27, 29, 33, 86/40, 87/21, 23, 24, 40, 88/cím, 93/5,

100/7, 106/18, 114/147, 128/49, 133/8, 138/1, 139/18, 142/12, 143/43, 148/33, 36, 39, 154/12, 156/13, 161/6, 163/51, 164/19, 165/4, 166/16, 170/22, 174/22, 178/2, 197/27, 29, 191/23, 41, 43, 44, 60, 203/3, 31, 212/128, 219/15, 220/7, 28, 222/5, 228/5, 238/105, 244/25, 257/178, 259/40, 331, 525, 267/4, 286/4, 287/64, 295/23, 306/296, 308/13, 310/43, 318/95, 330/38, 57, 62, 292, 660, 955, 1606, 330*/137/9, 336/40, 371/10, 388/18, 395/29, 397a/80, 353, 366, 613, 781, 797, 1035, 413a/311, 333, 865, 934, 424/35, 49, 57, 426/6, 50, 432/50, 64, 82, 454/148, 791, 456/53), *Vig* (69/17, 87/26, 99/25, 100/5, 110/cím, 16, 26, 111/120, 133/12, 43, 47, 155/36, 178/6, 199/46, 203/30, 218/9, 219/21, 225/21, 237/13, 259/539, 271/8, 330/335, 336/81, 396/5, 397a/580, 432/5, 38, 452/43), *vig* (453/115), *Vigak* (413a/429), *~an* (55/20, 83/24, 110/30, 112/6, 134/78, 173/15, 188/122, 191/20, 199/104, 202/123, 212/114, 220/41, 228/9, 233/50, 257/167, 266/6, 50, 330/38, 357/43, 400/93, 97, 413a/308, 454/120, 457/25), *Vigan* (88/1, 199/105, 202/134, 250/7, 306/162, 413a/929, 1079, 423/23, 429/6, 432/118), *~ann* (153/7, 190/107, 245/52, 258/102, 413a/573), *Vigann* (155/54, 177/27), *vi-gan* (111/87, 179/cím, 1), *Vigann* (184/23), *viggá* (199/69, 342/25), *~akká* (199/74); *vi-gabb* (204/27, 217/27, 342/21), *Vigabb* (375/32), *~abban* (379/103).

vigad i (18)

1. Dalolva, táncolva, iszogatva mulat. *A' tse-léd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréftált, tántzolt, vigadt az Udvarban* (330/897). *Hát vigadok, Helyt nem adok Már a' bánatnak* (99/16). **2.** Emelkedett érzelmektől áthatva örvendezik. *Idvez légy Bakhe, áldott Istenség! Hol te mégy, Vigad ott a' föld 's az Ég* (318/12). *Mint vigadna vitéz unokáinak Attila 's Álmos!* (253/79) *Vigadnak* (413a/1068), *Vigadnak* (330/620), *Vigadtam* (129/3, 306/180), *vigadott* (330/1099). — *vigadjak* (308/40), *Vigadjak* (306/174), *Vigadj* (81/1, 166/7, 203/1, 225/19), *Vigadjál* (299/76), *~jon* (340/36), *vigadjunk* (266/29).

vigadás fn (1) Mulatás. *És ha majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelem Bőv jutalmat nyerhet é?* (249/59)

vigadni in (1) Mulatni. *Felemelkedsz megditsőültt Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroinak örök innepébe'* (299/134).

vigadó mn (1) Vidám. *Szent öröm foháskodik Jéruzsálemnek ligetén, ... A' vigadó völgyekből felhat, 's az Egekgig ér* (225/13).

vigadoz i (6) 1. Mulatozik. *Míg azok, kik bút, bajt nem szenvednek A' boldogság' karjain, Vigadoznak a' kies Fürednek Kútfején és partjain* (435/10, 304/10). 2. Örvendezik. *Rozsi e' Profétziának Vigadozni fog talám* (249/80). *Vigadozzunk* (154/13, 326/64), *Vigadozzunk* (285/19).

vigadozván in (1) Mulatozva. *Itt örvendhetsz ' víg ekhóval, Játsszadován muzsikaszóval, Az örömök' táborában, A' Gráziák' sátorában Vigadozván Názóval* (93/9).

vigály mn (3) 1. Ritkás, nem sűrű. *Ha domború tájékokat és a' háttas lejtőket Választottad, vígály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413a/809). *A' melly vígály ködöt lehell és lenge füstöt fakaszt* (413a/746). 2. Áttetsző, átlátszó. *Nézd, a' vékony patyolat' Vigály felhője alatt A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek* (139/83).

vigályos mn (1) Nem sűrű. *E' ~ Tseppek, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/15).

viganó fn (6) (Élénk színű selyemből készült) egybeszabott, hosszú felső ruha. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fára mint imbolyog, Őszve szorult vékonyába A' ~ mosolyog* (169/40). *Viganó* (169/60, 231/132, 330/85), *Viganóját* (231/413), *Viganójába* (231/113).

vigasság fn (11) 1. Vidámság, vígság. *A' ~ minden ábrázatra*

üljön (336/33, 266/17). *Minden vígasság tölem eltávozott, Vége minden örömemnek* (100/1). 2. Víg, zenés, táncos mulatság. *Hol ötlet egyik vígasságból Másikba új szárnyak vigyék* (426/61). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálok Bennetek melly kevés örömet talállok!* (197/47) *vigassági* (460/183), *vígasságnak* (77/5), *Vígasságnak* (436/1), *vígáságnak* (397a/89), *vígasságra* (330/124), *vígassággal* (29/20).

vigasztal i (13) 1. Vkinek szomorúságát, bánatát (szavaival) enyhíteni igyekszik. *Nincsen, a' ki lelkem' vígasztalja, Olly barátim nincsenek* (435/29, 304/29). *Ki a' sűrű fájdalomba' Vígasztaltál engemet, 'S Te kísérted le síromba Elhervadt testemet* (454/954). 2. *Vígasztalja magát vmivel: olyan tényekre igyekszik gondolni, amelyek rá nézve megnyugtatók. Kedvesem' szép szemei vesztemet Vígasztalni fogják magok* (138/6). 3. Úgy hat vkire, hogy jobb kedvre deríti. *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott hasakat vígasztal* (330/314). *vígasztal* (398/10, 454/991), *vígasztalnak* (454/50); *~ja* (453/160), *vígasztalja* (299*/65/2, 454/435), *vígasztalják* (298/23). — *vígasztaljának* (397a/521).

Ik: meg~.

vígasztalás fn (8) 1. Vki szomorúságának, bánatának enyhítése. *És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vígasztalással Bátorítlak szép Madám!* (249/55) 2. *Vígaszt, a bánat, szomorúság enyhülése. Most is, ha foly könyhullatásom, Tsupán ez egy vígasztalásom: Hogy ő a' hitszegő!* (391/32) *vígasztalás* (454/162), *vígasztalás'* (225/62), *vígasztalást* (299/123, 454a*/256/8), *Vígasztalást* (312/2), *vígasztalását* (299/42).

vígasztalhat Ik: meg~.

vígasztaló mn/fn (7) 1. mn Vki szomorúságát, bánatát enyhítő. *Bévivék szomorún az oldalszobába, Ahol helyezették puha nyoszolyába, Vígasztaló szóval, kávéval éleszték* (330/1513). *vígasztaló* (202/131, 454/676); *Legvígasztaló*

lóbb (454/934).

II. fn Vki szomorúságát, bánatát enyhítő dolog v. személy. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/28). *Jertek bé majd, óh szívemnek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji élettemnek, Egek' ajándékai!* (397a/591) *vigasztalója* (454a*/256/23).

Ik: meg~.

vigasztalódik i

(1)

Vigasztalást talál vmiben. *Vigasztalódj szép Érzékeny! Már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' széked* (299/129).

vigasztalt Ik: meg~.

vigasztalván in

(1)

Vki bánatát enyhíteni igyekezve. *Ha nemha az Édes Reménység Űlt volna Szívem' Rejtekében, Kí vigasztalvánn engemet Meg tartatta vélem Életemet* (177/5).

vigeál i

(1)

Virágzik, használatban van. *Eddig, úgymond, mindeneknél A' hal nyelv ~a Kárára egész Hazánknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy hátráltatására* (114/500).

vígjáték fn

(1)

Nevettető színdarab. *Donna Olimpia, egy nagy familiából való, de szegény és büszke Spanyol Űri asszony a' Holberg' egyik Vigjátékjában* (330*/203/2).

vígság fn

(22)

1. Vidámság. *Élj vígan, játzódván a' ~ keblében, A' gyönyörűségek kies ligetében* (204/53). *Ha hallik a' Vig muzsika, Én is majd eljárom: A' ~tól Múlságtól Magam' el nem zárom* (99/27). **2.** Multság. *Mitsoda nagy ~ van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba, Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongyia gégét?!* (340/1)

~ (266/39), *Vígság* (218/4), ~' (330/340), ~om (427/37), ~ot (330/653, 1897), ~okat (266/52, 397a/594), ~nak (397a/515, 456/41), ~ba (249/68), ~ban (330/885), ~okból (33/6), ~ára (400/53), ~tokra (326/59), ~gal (133/9, 162/45, 308/1, 330/761).

vigyáz i

(38)

1. Éberen figyel, ügyel, óvatosan viselkedik. *Etse Űr' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé suhan két Fraj, 's mikor nem vigyázott, Szájából az égő pipát kitekerték* (330/1702). *Hanem, vigyáz a' természet, 'S nintszen forgásiban hízak és enyészet* (454/627). **2.** Vigyáz vkire, vmire: minden bajtól óvja. *Édes Anya! ~z egyetlen egygyedre* (217/104). *Innen ~ a' fő Felség ti reátok, Semmi veszélyt közel nem bótát hozzátok* (212/101). *Híg nyugalom 's öröm lebeg feletted, Ah boldog Nép! az ég vigyáz melletted* (259/49). **3.** Figyel vmire. *Etől tartvánn tsillagokra, és hókra ~ nagyon Hogy a' hideg Sátorus és Merkur melyk jelbe vagon* (413a/344). **4.** Éberen figyel vkit, vmit. *Vigyáz, nyájaskodik a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket le-törül* (193/25). *Ah! vigyázz Kis-Asszony, most vigyázz ám nagyon, Ím a' tányérodon méreg 's veszély vagon* (330/719).

~ (1/14, 2/21, 201/75, 231/209), *vigyáz* (239/39), *vigyázol* (413a/430), ~unk (413a/266), *vigyáznak* (330*/164/10), ~a (78/21, 217/77), ~ott (413a/154), *vigyázott* (309/19). — ~na (215/24). — ~z (111/28, 114/834, 417/35), *Vigyázz* (114/833, 364/1), *vigyázz* (330/724), *Vigyázz* (230/14, 313/123, 445/70), ~zon (215/131, 144, 241/33, 413a/320), *vigyázzon* (330/1204), ~zatok (139/15), *vigyázzatok* (139/33).

Ik: oda~, rá~.

vigyázás fn

(1)

Felügyelet. *Nándorfejérvár ... a' Palatinusnak vagy Nádornak fő ~a alá rendeltetett* (267*/19/5).

vigyázhat i

(1)

Figyelhet. *A' lenyugvó Bootesnek jelére ~ol, Kezd el akkor 's tél középig vetésén dolgozhatol* (413a/240).

vigyázni in

(3)

Figyelni. *De jobb rá vigyázni mikor az Égről le fog szállni Mert színébe több változást lehet akkor találni* (413a/454).

~ (413a/381); *vigyáznunk* (413a/216).

vigyázó mn

(3)

1. Óvatos. *Ariszt csak bátor volt, vigyázó és*

serény Megnépesült hamar az együgyű tserény (341/33). **2.** Figyelő. *Légyetek az Isten kedves emberei, Adjon mindnyájtoknak száz ~ szemet* (217/143). ~ (413a/796).

vigyázva in (3)

1. Illedelmesen. *Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük, Ha tudjuk a' Politzit, Vagy mellé mindenkor vigyázva vetjük A' tisztes salvaveniát* (377/3). **2.** Figyelmesen. *Kis Fillis, ha te engemet Meglátsz, a' ligetekbe' búvsz, Én vigyázva kereslek, Mégis rád nem akadhatok* (403/73). ~ (413a/209).

vigyázván in (2)

Ügyelve. *Tartsd meg sok ideig népünk védelmére, Atyai hűséggel ~ éltére* (214/112). ~ (78/28).

vigyorgás fn (2)

Gúnyos, hangtalan nevetés. *Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis ~ Új lángot ád azoknak* (185/137). ~sal (26/18).

vigyorgó mn (2)

1. Gúnyosan mosolygó. *A' virgontz Belinda szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad ~ ortzával* (330/1376). **2.** Vigyorgó szemek: gúnyos tekintet. *Sőt a mosojgó száj a' ~ szemek Egy ártalmas lelket fedező tetemek* (28/13).

vigyorog i (1)

Hangtalanul gúnyosan nevet. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen* ~ (71/10).

vihet i (1)

Juttathat. *Hogy mikor az óltárt építik számodra Ketske szórt vihessen ő is oltárodra* (190/66).

Ik: be~, végbe~, véghez~.

vihetni in (1)

Vezethetni, intézhetni. *Te légy nemes város, te légy tanú ebben: Vihetni é dőlöd ő nálla bőltsében?* (217/72)

vihog Ő: ihog~.

világ fn (230)

1. A valóság a maga teljességében és össze-

függésében. *Durva Hérósok! noha száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' ~ is; Még se kívánnék veletek cserélni* (287/42). *Tudod e' ~ban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33). **2.** A Föld a rajta lévő természeti, társadalmi alakulatokkal együtt. *Őt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje Miolta a' ~ ütközet mezeje* (215/2). *Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' ~ négy sarkára* (255/17). **3.** Világrész, földrész. *Azért fellengős palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíbort, 's tafotát Az őt ~ kötözött* (205/32). **4.** Égitest. *Vagy a Newton tsővén nézi a végetlen üreget Fel repülvén nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett* (111/ 10). **5.** A környező, érzékelhető valóság. *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A' rémültt Palótz fél, hogy a' ~ elvész* (267/84). **6.** A környezetünkben élő emberek, a nyilvánosság. *A' kevélység tsupán a' bolondnak gondja; Úgy van! mert a' kevély a' ~' bolondja. Hát a' ~nak illy bolondja sok van é? Hogy ne? sőt a' ~ az illy bolondoké* (194/36–8). *Ah Egek! A' ~ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem* (90/3). *Igyatok! Kurvannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket rágnak* (248/ 53). **7.** A társadalom (élete, küzdelme). *Az élet rövidségéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világbann torkig bugyborékolnak* (162/76). *Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai* (305/64). **8.** Hasonló lények, dolgok, jelenségek jellegzetes összessége, az élet vmely összefüggő területe. *Azt a' jó, bőlts, igaz Istent nem találok, Kit a' természetnek ~ában letem, 'S ki előtt oly megtöltt szívvel térdepeltem* (454/129). **9.** Élmények, lelki, erkölcsi tulajdonságok rendszere. *De mihelyt az erkölts ~ába megyek, Nem tudom, mit hidjek, érezzek, vagy tegyek* (454/125). *Kinek az erköltsi ~ tsak kárt tenne, A' Természet pedig mostohája lenne?* (454/273) **10.** Lét, élet. *'S a' kiért így élem Bús ~om' még, Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég!* (409/24) — *Ha nincs az én Lilim velem: Mi nekem a' ~? Sokszor magamban képzelem, Hogy az halál kívág* (278/14). **11.** Késő ~: utókor. *'S ezt írhatjuk rólad a' késő ~nak:*

Ferentz tett eleget minden igazságnak (337/169). **12.** Világosság, fény. *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott ~a hív* (123/6). *Halavány Hold' bús ~a!* *Te légy kinom' bizonyosága* (312/21). *A' múltó setétség' ellankadásával Sárgült már a' hajnal első ~ával* (225/42). **13.** Világ, fénye: Isten. *Te mérted óh Világ fénnyel! az én esztendeimet, Te számláltad minden naponn bokros keserveimet* (162/79). **14.** Értelmi, szellemi világosság. *Ti új ~ot szórtok az én setét Honnyomba, 's új fényt: érzem isteni Ihlésteket* (439/5). **15.** Megismerő, megvilágító erő. *A' Revelatio borzasztó ~a Szívetekenn egy új mérges sebet vága* (453/67).

~ (78/20, 148/61, 191/42, 217/145, 259/665, 299/98, 117, 310/35, 337/209, 254, 379*/51/1, 413a/878, 885, 1094, 1113, 428/84, 453/81, 85, 179), *Világ* (176/42, 190/51, 89, 109, 200/67, 76, 213/67, 228/9, 239/22, 244/12, 259/134, 288/9, 48, 313/109, 314/27, 337/80, 187, 350/1, 367/1, 368*/31/4, 413/36, 413a/32, 453/227, 231), ~' (43/22, 259/407, 497, 330/170, 1790, 337/98, 172, 290, 379/95, 400/19, 413a/636, 876, 443/90, 451/17, 454/728, 805, 940), *Világ'* (244/31, 257/142, 259/419, 278/45, 288/46, 305/72, 313/10, 330*/147/6, 379/100, 395/5, 397a/245, 1098, 1177, 454/154), ~ok (162/40, 58), ~ok' (162/52), ~om (427/39), ~od (443/209), ~od' (202/120), ~a (302/31, 418/16), *Világunk* (368*/31/8, 413a/251), ~unk' (237/53), *Világunk'* (337/129), ~tok (354/7, 14), ~ot (171/3, 202/100, 215/9, 259/363, 305/45, 319/41, 330/172, 779, 1520, 1898, 331/28, 337/231, 280, 348/6, 382/20, 413a/507, 445/3, 450/33, 454/59, 158), *Világot* (111/13, 80, 162/82, 288/10, 413a/166), ~okat (305/56), ~odat (166/10, 202/77), ~át (402/2, 454/270, 471, 858), *Világokat* (238/104), ~nak (9/22, 197/82, 220/44, 330/550, 1986, 337/30, 266, 368a/155, 377/11, 397a/513, 413a/5, 447/108), *Világnak* (111/19, 134/108, 200/35, 231/7, 247/21, 313/23, 317/69, 337/363, 369/8, 385/9, 28, 445/29, 453/78), *Világnak'* (313/92), ~unknak (191/39, 413/7), ~ba (14/8, 201/8, 348/8), *Világba* (92/114, 200/33, 326/55), ~ba' (330/1778), ~ába (454/664), *Világába*

(453/271), ~ban (58/8, 194/8, 299/79, 307/30, 330/886, 428/117, 435/61, 454/773), ~ában (330*/165/6), *Világból* (413a/1029), *Világéből* (114/165), ~on (26/35, 211/1, 237/62, 259/207, 245, 303, 589, 330/658, 2012, 337/127, 373/21, 176), *Világon* (13/2, 31/2, 76/10, 368*/31/20, 418/96), ~onn (185/208), ~án (305/73, 75), ~ánn (162/27), *Világánál* (413a/299), ~ra (217/55, 317/256, 413a/513, 442*/221/6), *Világra* (100/14, 249/36, 454/203), ~ról (111/11), *Világtól* (290/13), ~gal (133/10, 330/1867, 442*/221/4), ~ával (330/1855).

Ö: al~, arany~, árnyék~, dáma~, gyertya~, hold~, kartács~, más~, nagy~, nap~, ó~, utó~.

világaunt fn (1)

Az életbe már semmi örömet nem találó személy. *'S mint a' világa-úntt, és megszáradt avar, Mellyet a' homályos déli szél felkavar, Mindenik úgy susog és morog magában El-éltt idejének kelletlen voltában* (330/441).

világsudálta mn (1)

Mindenki által megcsodált, igen szép. *De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek, ... Nyájas leányi szívek, Világsudálta Szűzek* (373/168).

világfia fn (1)

Előkelő társaságban forgó férfi. *Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta, A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magának, Melly díszére lehet egy Világfijának* (330/142).

világi mn (10)

1. Földi, nem mennyei. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63).

2. Társadalmi. *Pártes! Schlossberg! fájdalom, hogy nagyon is esméretes nevek és helyek, a' mellyeken való lelki, testi és ~ elromlások az Ifjaknak, nem tsak egy Satiristának érdemlené megfigyelmét* (330*/173/4).

~ (238/6, 300/1530, 452/37, 454/862), *Világi* (14/23, 201/23, 209/118, 305/84).

világít i (1)

Világosságot ad, Kaszálhatni a' zánótot, bérten fáklját hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és ~nak (413a/983).

világló Ik: által~.

világos mn

(9)

1. Ami elég fényt kap. *Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrsze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrsze ~* (348/26). 2. A fehérhez közel álló árnyalatú. *És most tsak egy ~ Ködből sugározik* (137/17). 3. Könnyen megérthető, áttekinthető. *De kérem alázatosan, Beszélje el ~on Genealogiáját* (114/61). 4. Nyilvánvaló. *'S tsak ott őrizkedett ~ vétségtől, Ahol retteg-hetett földi fenyítéktől* (454/541). 5. Megvilágosító. *Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbanisd meg elmémbe ~ fáklyádat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' testi szemektől elrejtett dőlgokat!* (225/36). 6. Világos elme: éles ész. *'S ~ elméje nem koldúl nagyságot* (382/19).

~ (183/24), ~an (330*/200/12); ~abbá (188/50).

Ö: kivilágos-virradtig.

világosít i

(3)

1. Megvilágít. *A' lenge Hold halkal ~ja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). 2. Felvilágosít. *Ki tsak annyit mondott, mennyit érzett 's tudott, Ki ~ott, de még sem hazudott* (454/586).

~ (454/732).

Ik: meg~.

világosítani Ik: meg~.

világosíttatik i

(1)

Megmagyaráztatik. *Külömben pedig a' Jegyzésekben gyakorta esmértes dolgok is világo-síttatnak* (267*/14/9).

világosodás fn

(1)

Ésszerűség. *Bé tsúsz a' Világosodás már a' Kalendárjomba* (314/33).

világosság fn

(7)

1. A látást lehetővé tevő fény. *A' ~ot hozó Hegyeket meg aranyozó Nap sugárait szemlélhattük* (123/34). 2. Felvilágosodás. *Le hasadoznak már a' fekete vásznak, Mellyeket a' fényes ~ előtt A' hajdani idők' mostohás keze szótt* (203/7, 81/7).

~ (418/95), *Világosság'* (390/2), ~ot (203/16), ~át (413a/461).

világpolgár fn

(1)

Világot bejárta, művelt ember. *De itt ezt kérd-*

heti egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek tudására? (454/367)

villa fn

(5)

1. V alakban végződő rúd, amelyet alátámasztásra használnak. *Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat, Sima gyéként, kőris karót, és kétágú ~kat* (413a/901). 2. Neptunnak, a vizek istenének eszköze. *És te Neptun, ki a földbe ütvén hármas ~dat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat* (413a/13).

Villákat (413a/272), ~dat (413/15), ~jával (259*/205/5).

Ö: ezüst~, vas~.

villám fn

(27)

1. Felhő és talaj között fény és hangjelenség kíséretében történő nagy erejű villamos kisülés. *Itt e' Kő: ne gondolly semmi Szélveszekkel. Ennek Öblét semmi Villám meg nem hatya* (143/33). 2. *Mint a ~; ~ módjára:* nagyon gyorsan, hirtelen. *E' szóra előttem terem, mint a' ~, Kassa' fogházában rég' senyvedő Lillám* (452/41). *Im alföldi lován ~' módjára kipattan, Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte* (253/43). 3. Villanás. *Az én gyönyörű szépségem Eggy ~, melly fénylik, 's el vész* (148/48). 4. Jelzői használatban: perzselő, lángra gyújtó. *Ne kínozz, Lilla! újabb ostromokkal; Ne hányd olly hasgató pillantatokkal Felém ~ szemed'* (320/3). *Bár ~ szemed hajtsan maga lántza alá* (38/12).

~ (136/1, 305/54, 314/14, 330/1401, 389/57, 453/162, 212), *Villám* (177/49, 430/23), ~ok (56/11, 37, 202/11, 37), *Villámok* (159/14), ~ja (196/68, 380/66), ~nak (397a/907), ~nál (306/140), ~mal (86/20, 198/20, 267/79).

villámás fn

(2)

Villámlás; perzselő, lángra gyújtó villanás. *Az angyalok pillantása Tüzes ~t botsát Illyen Szemed ~a Néked is; Angyal vagy hát* (269/10–11).

villámi mn

(1)

Villámi erő: hatalmas erő. *Szózatom ~ erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283).

villámlík i

(5)

1. Villám cikázik az égen. *Imé! — már ~ —*

már dörög az Égen! (143/18) **2.** <Ágyú> elsül. *Ím, ím a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak A' feltátott réz torkokból Tűzfelhők gombolyanak* (397a/202).

~ (143/27, 258/70), villámlott (413a/494).

villámló mn (3)

Erős indulattól megvillanó <szem>. *Görbe szemekkel jár az irígység 's hánnya sebessen, Villámló szeme bámúlván szikrázik ugyan tsak* (37/2).

Villámló (134/35, 447/35).

Villars fn (1)

Családnév. <~, Claude Louis Hector, francia hadvezér (1653–1734.) ~ a' Ditsősség útján táborozott 's Apró madárkain örömmel bábozott (382/23).

villog i (7)

1. <Villámfény> sorozatosan villan. *Mint lobbannak, mint ~nak A' menydörgés' szárnyai* (443/91). **2.** <Tárgy, felület> élénken csillog. *E' légyen vezetőd, mikor a' Frantz' fegyvere ~* (253/59). *A' gyémánt-forma tseppekkal Mint ~ a' tsikos rét!* (397a/1146)

~ (267/54), *Villog* (330/69, 397a/667), ~nak (54/4).

villogni in (1)

Csillogni. *Most is öszvekevertt viadal' felhőnyi porában Látom Atyátoknak kardját ~ szememben* (259/623).

villogó mn (3)

1. Csillogó. *Mert oldalán lévő ~ szabjának Markolattyán gyilkos kezei kapának* (77/219).

2. *Villogóbb tűzzel:* fokozott indulattal. *Fellobban ~bb tűzzel a' hartz' langja: Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja* (330/1355).

~ (197/6).

villogtat i (3)

1. Csillogtat. *Szépen ~ja a' szagos rétekben, Apró képetskéjít a' kristály tseppekben* (198/33). **2.** Szeméből nyilat ~: csábítóan tekint. *Szívére Ákillesnek egy nyilat Villogtatott annak Szeméből* (170/13). **3.** *Villogtatja a mennykövet:* villámlást hoz létre. *Maga Jupiter a' felhők borzasztó éjjelébe Villogtatja a Mennykövet lángoló jobb kezébe* (413a/337).

villogva in (1)

Szemét ~ hányja: csábítóan tekinget. *Szemét*

gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Új lángot ád azoknak (185/136).

Vince fn (1)

Férfinév. *Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére* (330/1399).

vincellér fn (1)

A szőlő gondozásával foglalkozó személy. *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metsző kés nem kell már Bár a' lankadtt vintzellér a' sor végén dúdolva jár: Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket* (413a/965).

vinkó fn (3)

Bor. *Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind másállással, mind pedig Vinkóval!* (219/14)

~ (438/30), *Vinkót* (438/22).

vinni in (2)

1. Cipelni. *Tám azért buzog ki szátokból az átok Hogy roskadt házatok ~ meg untátok?* (68/6) **2.** *Annyira ~:* tökéletesíteni. *Azért tudta ~ a' lopást annyira Azért ragad minden enyves ujjaira* (26/41).

Ik: át~, fel~.

vinum (lat) (2)

Bor. *Vinum acuit ingenium:* a bor élesíti az elmét. *A' Vízital, vagy-is Vinum acuit Ingenium* (219/cím).

~ (228/4).

vinnyó fn (1)

Kunyhó. *Ők az okost, jámbort valahol tündökleni látják Üldözik, és pöffedtt kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sorsok' ~it az égis emeljék A' más érdeminek dült palotája felett* (315/13).

viola fn (26)

1. Illatos, lila, rózsaszín v. fehér virágú növény. *'S mint rideg ~k, a' pusztá homokon, Magánosan sírnak úntt árvaságokon* (330/435). **2.** Ennek virága. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's ~t* (289/2). *Nem kell Tziprus, mellyel Racint Tisztelte Melpómene: Apró Viola 's Hiatszint Bár Hajamon fénylene!* (128/43) **3.** *Violám:* <a szeretett nő megszólítása> *Kintsem, ~m, rubintom!* (433/69) — *Illatoztasd Kebledet, Édes Violám!*

(109/2).

~ (146/1, 24, 148/20, 428/106), *Viola* (146/cím, 341/13), ~*k* (417/13), *Violák* (174/2, 426/20), ~*m* (333/22, 463/1), ~*t* (188/92, 397a/110), *Violát* (231/110), ~*kat* (237/11, 267/9, 428/104), ~*kra* (426/25), ~*ról* (146/32), *Violákról* (426/25), *Violához* (109/cím).

violaszag fn

(1)

A *viola* illata. *Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára* (172/22).

violaszín mn

(2)

Violaszínű; aminek sötétlila színe van. *Estve jött a' parantsolat Viola-szín petsét alatt* (429/2, 112/2).

vipera fn

(4)

1. Rövid, zömök testű mérges kígyó. *Nem retteg Boreás kemény hidegétől Nem fél ~nak leg nagyobb mérgétől* (29/22). **2.** Gonosz, áskálódó személy. *Átkozott az ember a' Viperák fajja!* (453/232)

~*t* (37/4), ~*kkal* (327/52).

virág fn

(114)

1. A legfejlettebb növényeknek ivaros szaporodás céljára módosult hajtása. *Hozzám minden ~ nectárját hozzátok* (90/26). *Mit ér a' bimbó, ~, Ha körtvélyt nem nyújt az ág?* (389/19) **2.** Növénynek feltűnő alakú, színű ilyen része (leszakítva szárával együtt). *E' ~ot szép öledbe Vedd be és míg abba lesz Hivedis jussék eszedbe* (249/49). *Más ne tudja siromat: Te hints ~ot arra 's a' Leányok* (288/120). **3.** Virágos, virágzó lágy szárú növény. *'S ím a' beteg ~ok Mingvárt feléledének, A' kókkadó falombok Zöld színbe jöttek ismét* (352/21). *Hogy a' Virágok illy kövérek, Ah! Nékem az be' sokba' van!* (130/31, 446/27) **4.** Vkinek, vminek legerőteljesebb állapota. *És tán te, szép Szememvilága! Úgy élsz, hogy életed' ~a Virít, míg én halok* (302/32). *Ní, egy legszebb ~jában Lévo fiatal legény* (397a/213). **5.** Életöröm, szépség (jelképe). *Szép Virágok, de egyik sem Hasonlít e' szép Ortzának Virághoz* (151/8). *Ajka' ~i szebek, Mint rózsa bibora* (293/13). *De le-szakasztá a' bal sors nyilni kezdő ~om, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba* (162/

106)). **6.** Szép, fiatal nő. *Az ékes ~ok mellyek kedveltettek Szánakozás nélkül rólam le tépettek* (73/3). **7.** Élvezet. *Dóris! ... Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss ~okat* (392/6).

~ (148/15, 199/27, 324/41, 371/6, 391/17, 397a/12, 547, 1025, 413a/202, 453/252), *Virág* (123/11, 139/80, 150/11, 155/8), ~*ok* (73/17, 86/24, 90/28, 139/79, 148/18, 150/10, 186/3, 22, 264/5, 330/516, 350/15, 373/73, 181, 375/19, 397*/75/10, 397a/1174), *Virágok* (107/21, 186/55, 397*/76/7), ~*ok'* (185/ 155, 198/24, 397a/365), *Virágok'* (397a/393), ~*a* (393*/72/1), ~*ai* (139/7, 397a/362), ~*i* (148/29, 330/253, 330*/200/23, 413a/654), *Virági* (107/4, 352/4), ~*ot* (90/15, 388/7, 391/13, 397a/375, 413a/986, 453/123), *Virágot* (330*/202/6), ~*okat* (89/10, 397a/64, 414, 458, 403/7), ~*odat* (452/33), ~*idat* (164/16), ~*át* (147/6), ~*ait* (238*/147/4, 289/22), ~*jait* (382/22), ~*it* (1/9, 86/12, 198/12, 341/27, 375/5, 391/4), *Virágit* (413a/201), ~*jokat* (397a/448), ~*nak* (456/43), ~*oknak* (2/3, 298/11, 397a/1149), ~*ának* (139/9), ~*jának* (330/1975), ~*ba* (330/648), *Virágban* (330*/200/15), ~*ból* (397a/28), *Virágokból* (33/3, 379/17), ~*okon* (397a/444), ~*inál* (350/17), ~*ra* (426/27), ~*okra* (135/41, 274/5), ~*ára* (209/108), ~*ért* (317/38), ~*gá* (375/17), ~*gal* (373/84, 397a/1025, 403/58, 427/21), ~*okkal* (110/24, 306/71, 397a/595, 1105).

Ö: búza~, gyöngy~, körtvély~, pipacs~.

Virág fn

(4)

Családnév. ~ *Benedek Úr*hoz (338/cím).

~ (338/10, 26, 48).

virághullta mn

(1)

Eltűnt, megkopott. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölsöket, Kerülünk, óh Dóris téged* (392/9).

virágkötél fn

(1)

Virágokból font kötél. *Hozzá megy hát, 's most füleit Vakarja — majd szarvára Kőti Virág köteleit* (231/241).

virágliget fn

(1)

Kisebb virágos terület. *Elszórt ~ekkel A' Rét feltzifrázva áll* (397a/959).

virágos mn

(9)

Virággal borított. *Kopog a' jég eső, tördel*

mindeneket, Agyon veri a' szép ~ fűveket (86/28). Óh friss Patak a' mely kristály hőmpolygással Virágos partod közt folysz édes tsörgéssel (176/6).

~ (142/5, 148/9, 183/22, 237/9, 397a/475, 925), Virágos (151/4).

virágoz l. virágzik

virágozhat i (1)

Fellendülhet, fejlődésnek indulhat. Hogy a' mesterségek mind helyre állyanak A' békeség alatt virágozhassak (54/20).

virágozó l. virágzó

virágozott lk: ki~.

virágoztat i (1)

Zúzzal ~: zúzmarával borít. Ősz. ... Tömlötté teszed szobánkat Kertünket és gyümölsfánkat Zúzzal ~atod (389/113).

virágszál fn (7)

1. Egy szál virág. A' Rózsa szép ~, De tüske szürdal ágán (411/1). 2. Virágból készített dolog. Ha nyűgbe vertek is ti, Légy bársony az, 's ~ (353/12). 3. Felnőtt szép leány. Szép Lilám! ... Óh, nem lenne a' vidéken Te nálad szebb ~ (375/30). 4. <Szeretett személy megszólításaként.> Piramus! Piramus kedves virág száloom! (77/263)

~ (104/12), ~ak (397a/652), Virágszálak (176/14).

virágszálcska fn (1)

Egy szál kis virág. Szép Virágszálotska, Mind terülj alá! (263/17)

virágszedés fn (1)

A virágok leszedésének ideje. Virágszedéskor Ámott A' rózsa közt találtam (108/1).

virágtölcsér fn (2)

Tölcsér alakú virág. Ezekkel e' virágtöltsérek Megtelve vannak úntalan (446/25).

Virágtöltsérek (130/29).

virágzani in (1)

Csillogni. Villog az ezüst kard, 's az arany pászomány, Virágzani látszik töllök a' tartomány (330/70).

virágzás fn (1)

Legszebb életkor. De alig lett ~a, Mint az Áloék' szokása Ő is azonnal meghólt (393/4).

virágzik ~ virágoz i (17)

1. <Növény> virágot hajt, virít. Miért fogyaszszam éltem, Míg a' gohér virágzik (354/22). 2. Vhol sok virág terem, van. Hol virágzik egy szép folyó-víz párkányja (454/578). Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara? (162/44) 3. <Intézmény> fellendülés, gazdag korszakában van. Mesterség lábra áll és szépen virágoz (11/15). 4. <Élet, személy> kibontakozva virul. Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom (162/105). Dóris! Míg úgy virágoztál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétákat ajánlottál Minden ifjú' hajára (392/1). 5. Kicsattanóan pirosuló <arc>. Amanak ortzái azért virágzának, Hogy légyen mit rágni a' Párkák fogának (217/31, 204/31). 6. <Fény> sugárzik. A' Gara házfénye meszsze virágozott (248/21).

Virágzik (162/108), virágzanak (258/17), virágzának (237/42), virágozott (188/9). — Virágozzál (414/1), virágozzanak (73/24), Virágozzék (259/367, 326/56).

lk: el~, fel~.

virágzó ~ virágozó mn (10)

1. Virágokkal teli. Egy gazda virágzó kertjét építette (72/20). 2. Virágzásban levő. Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tenglitz, rátekin A' virágzó bogátsokra (397a/755). 3. Szépségének teljében levő <személy>. Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt; Míg ifjúságom' tavasszában A' virágzó Lilla bájolt (426/36). 4. Erejének, egészségének teljességében levő <személy>. Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép idők' lefolytáig Virágzó egészségben, Lássá sok vidám óráit (308/57). virágzó (162/36, 313/112, 397a/983, 454/37), Virágzó (397a/99), virágozó (397a/645).

virdító mn (1)

Üvöltő. A' zablátlan szélveszeknek Felhitta tsoportjait, Kik ... Mendörgő hanggal rablották A' ~ berkeket Fenekestől felforgatták A' setét tengereket (397a/54).

virgáz lk: fel~.

Virgilius ~ Virgil l. Vergilius

virgonc mn (9)

1. Játékosan fürge, eleven. A' virgontz Belinda

szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad virgorgó ortzával (330/1375). **2.** Ilyen személyre jellemző, valló. Közép idejű ő, de a virgontz termet És friss elme benne vígasságra termett (330/123).

virgontz (330/418, 1914, 385/14, 397a/500, 413a/906), Virgontz (392/59), virgontzan (310/32).

virgoncság fn

(1)

Élénkség. Elmem régi virgontzsága Ködbe borongván elmúlt (428/89).

virít i

(21)

1. (Virág) kinyílt állapotban van, v. éppen virágzik. 'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő ~ (327/44). **2.** (Földterület) pompázó virággal, növényvel van tele. Virits becses ligetke, Virits ezer virággal (373/83–4). Még házatok fennáll, 's mezőitek ~nak (257/173). Virít a' mező rakottan az ősz gerezedekkel (413a/532). **3.** Élénk színével, feltűnő voltával szembeötlő. Tavasz ~, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében (182/1). **4.** Egész teljében megnyílvánul, láthatóvá válik, szembe ötlő. A' nap a' felhők közt magát tsillogtattya 'S közölők nyájasonn ~ ábrázattya (56/62). **5.** Vki v. vmi fejlődése legszebb fokára jutva, kibontakozva él, működik, virágzik. Úgy élsz, hogy életed' virága Virít, míg én halok (302/33). 'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy Lajos alatt ~ mosolyogva (259/180). **6.** (Arc) mosolyog. Még is a' boldogság mosolyog le rájok, Szívek víg és nyugodtt, ~ az ortzajok (454/148).

~ (81/10, 289/14, 317/252, 337/33, 350/18, 397a/96, 413a/596), ~anál (321/4), ~nak (297/49), Virítnek (288/92), ~anak (330/434).

Ik: át~, ki~.

virítani ~ viríteni in

(2)

1. Virágozni. Tsak lássák az Urak! a' jó lélek mit vár, Ha a' banya-posz is virítani akar már? (330/632) **2.** Tetszeni. Már most tsak az ő számára Kell neked virítani (392/14).

virító mn

(2)

1. Virágzó. Melly kedves tündökléssel Lanyháznak le szerteszétt E' tseppek ... a' ~ bokroknak Koronája' széliről (397a/1151). **2.** Mosolygó, derűs. Rózsaszínnel játszadoznak Két ~ arczaid (321/6).

virítván in

(1)

Szépségével ékeskedve. A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel ~, fája tövesbedik (440/10).

virradat fn

(3)

Hajnalhasadás. 'S úgy vidít meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától fogva? (197/60)

Virradtakor (397a/502), Virradtaig (317/142).

Ö: kivilágos-virradtig.

virrad Ik: fel~.

virraszt i

(2)

Ébren tölti az éjszakát. Midőn az éjt sohajtva Virrasztom, Ámor így szól (344/7).

~ottad (312/24).

virtus fn

(108)

1. Vakmerő, ügyes tett. A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem énekeni (188/2). Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Egyűgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt énekelgették ~sok' hírére 'S az ifjú Leventák' felserkentésére (267/29). **2.** Erény, érdem. Nem, barátom! értem halni is kész lenne, Igaz magyar ~ és erkölts van benne (268/78). Ha a' nyugvó ~ az élet' rózsája: Arany ~, melly a' tüzet is ki állja (191/43–4). **3.** Erényes ember. A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' dárda tsörög, puska ropogva zörög (44/5).

~ (44/cím, 78/5, 191/23, 192/42, 46, 193/38, 217/56, 259/309, 316, 268*/24/1, 269/2, 337/120, 342/33, 368a/145, 397a/568, 453/176, 213, 215, 226, 454/166, 512), Virtus (55/23, 162/28, 188/114, 212/65, 267/59, 445/12, 454/809), ~' (337/17, 454/232), Virtus' (188/22, 212/58, 212/55, 330*/173/8, 10, 397a/949, 402/6, 415/34, 434/7, 452/2, 454/121), ~ok (259/242, 405), Virtusid (445/49), ~id' (454/994), ~a (299/127, 439/41), ~sa (327/5), ~t (13/25, 35/6, 78/1, 193/21, 259/211, 310/27, 315/26, 379/76, 397a/425, 453/236, 241, 454/294, 714), Virtust (188/17, 190/74, 305/49, 322/33, 453/166), ~okat (212/53), ~át (337/159, 454/490), Virtusát (454/801), Virtusit (171/13, 258/65), ~nak (78/9, 12, 225/24, 454/131), Virtusnak (267/234, 306/264,

397a/91), ~oknak (308/26), ~inak (214/55), *Virtusibann* (418/120), ~idról (454/825), ~inn (453/172), ~nál (267/180), ~ra (397*/76/17), ~odra (392/23), ~áról (267/98), ~iról (306/298), ~idéért (299/130), ~sokért (259/273), ~sal (78/24, 259/228, 267/232, 304/52, 337/370, 435/52, 454/815, 869), ~ával (259/237, 323), ~ival (259/471).

virtusbírás fn (1)

Erényesség. *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél vólt bizonyly Hertzegi hatalom* (212/19).

vis (lat) (1)

Erő. *Vi Legis Pragmaticae: a Pragmatica sanctio alapján* (92/13).

visel i (36)

1. (Vmit alkalomszerűen v. állandóan) magán hord. *Onnan ide jövőn Tudománnal tele, Itt két Esztendeig zöld Tógát ~e* (222/26). Így mutatja, el oldatván, *A' rab, örömmel tele A' kegyetlen Lántzot osztán Mellyet hajdan ~e* (208/88). **2.** (Emléket) őriz. *Távollételembe Képedet szívembe Szent bélyegül ~em* (359/3). **3.** (Kint) elvisel, elszenved. *Illy kint még nem tapasztalék; ... Ah, tsak azóltá ~em, Hogy egyszer meg láttalak* (129/55). **4.** Vmilyen hivatalt ~: ellátja, betölti. *Himent egy kellemes termetű fiatal, Ki ~ General-Násznagyí hivatal, Felszóllítván ülő székéből mellőle, A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/372). **5.** Vmilyen nevet ~: vminek nevezik. *Cipris nevet is ~ Vénus a' Ciprus' szigetéről* (330*/143/3). **6.** Vhogyan ~i magát: vhogyan viselkedik. *Mint otthon, itt úgy ~je Magát a Kis Asszonyka* (231/407). *Csak ~je az Úr magát Becsülettel, emberül* (169/167). ~ (215/143, 222/66, 317/145, 330*/188/16, 330*/199/11), ~ek (330/1586), ~nek (77/146, 259/508), ~e (400/44), ~t (330/217), ~tek (330*/193/2), *fogsz viselni* (413/35); ~em (176/39, 375/8), ~ed (31/18, 307/72, 433/10), ~i (11/2, 330/157, 460/166) ~é (450/16), ~te (337/162); ~lek (272/16). — ~jen (212/108, 268/130), ~jenek (222/74); ~jed (212/91), ~je (259/158).

viselés **Ö:** gond~, maga~.

viselet fn (1)

Öltözék, ruházat. *Szennyetlen ~ben Hoz két égi szövétneket* (432/95).

viselni in (1)

Gondot ~: gondozni. *Vagy pedig kinn a' Mezőkre kívánsz gondot ~* (413a/31).

Ik: el~.

viselő in (3)

1. Magán hordozó. *'S ordó lántzok alatt gebedsz, Vidámon iszonyodni A' koszorút ~ bakóktól?* (403/34). **2.** *Gondját ~:* gondozó. — *...gyermekeket nevelő 's azoknak gondját ~ Asszony-személy* (330*/176/4). ~ (111/109).

Ö: gond~, kép~.

viselt in (3)

1. Betöltött. *Letészem az eddig ~t méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot* (454/281). **2.** *Vkihez ~:* iránta való. *És kik a' Királyhoz ~t hűségjeket Vérrrel petsételvén hágnák az egeket* (337/397). **3.** *Katonaságot ~:* katonai szolgálatot teljesített. *A' Katonaságot ~t Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson íget* (330/145).

viseltetik i (2)

Vki iránt ~: viszonyul hozzá. *Hogy több személy előtt essék tiszteletünk Mellyel ily tisztes Úr eránt viseltetünk* (336/24).

viseltetnek (188/88).

visít i (1)

Élesen hangzik. *Sok siralmas sípnak ~nak éneki* (267/49).

visnyai mn (1)

Visnyón termett. — *...a' Visnyai ist güter Wein* (326/28).

Visnye fn (1)

Helynév. (Somogy megyei helység.) *Mindjárt egy vivátot iszunk a' ~ rovássára* (310/26).

visz i (57)

1. Vmit, vkit felemelve tart és szállít vhovala beszélőtől távolodva. *Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium várához* (418/65). *Tömjént, mirhát ~ek hazám' oltárára* (306/15). **2.** Magával együtt vhovala menni készletet vkit. *Hová ~ed? — Ágyba* (330/625). *Oh ki ~ engem a' Hemus'*

híves völgye allyába? (413a/1044) **3.** Vele együtt haladó mozgásra kényszerít. *Hajóját bízza a' szélre 's a' mélyiségre Viszi a' félelem színétől ké kellő Tenger* (83/31). **4.** Arra megy, amerre a lába ~i: mindegy neki merre megy. *Menjünk, merre vijend lábunk* (327/21). **5.** Vhova juttat, küld. *Meg látod hogy tsendes Szellők Foglyák fűni vitorládat ... Rév partra ~ik gályádat* (177/22). *Fejet hajt, és nyájas karjain vezetvén Viszi a' Ditsőség' fényes Templomába* (188/33). *Mennyi Kints óh Múzsám! Melly sok gyöngy 's patyolat Mennyi Nép! Mellyet ~ tsak egy parantsolat!* (190/10) **6.** Vmilyen állapotba juttat vkit, vmit. 'S a' Kétség szélére ~i életünket (201/14, 14/14). **7.** Vmire késztet, ösztönöz. *Ha a' szükség arra ~en, meg is halok* (268/86). **8.** Vezet, (út) vhol halad. *Mert bár a' szerentse vigyen kézen fogva* (193/42). *Illatos jázminnal beszótt lugasokon, 'S pázsitos völgyeken ~ az út felfelé* (306/73). **9.** Vki útját ~i: vezeti. *Estve későn a' Hegyek közt útamat viték magok A' setét felhőkbe láttó tíz tizenkét tsillagok* (161/23). **10.** (Hír, érdem) terjeszt. *A' ditsőségnek trombitája Nevét harsogva prédikálja ... Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' világ négy sarkára* (255/17, 451/17). *Nagy Gróf, Ditső Vér, Károly! Nagy Nemed' Nagyobbra fogja vinni Nagy Érdemed!* (188/105) **11.** (Tolvaj) lop. *Búsúlt ortzájára borúl nagy sirással Ha láttya hogy pénzét ~ik a' tolvajok* (5/19). ~en (126/51), ~nek (9/15, 416/12, 454/528), vitt (161/8); ~em (413a/1127), ~ed (358/9, 436/32), ~i (306/58, 330*/202/6), *Viszi* (188/52, 231/267), ~itek (139/104), ~ik (248/58, 314/37, 317/112, 418/60), *vitte* (78/29, 111/53, 114/224, 149/12, 454/679), *Vitte* (231/291, 307/26). — *vinne* (126/38), *vinnéd* (162/83). — *vigy* (358/29), *vigyen* (185/171), *Vigyen* (217/120), *vigyetek* (432/70); *vigvem* (342/11), *vidd* (193/49, 268/72), *Vidd* (263/39), *vigye* (114/228), *Vigyétek* (212/146), *vigyék* (426/62); *vigyelek* (217/94). **Ik:** által~, be~, el~, fel~, haza~, ki~, neki~, végbe~, végig~, véghez~, vissza~.

viszálkodó mn**(1)**Viszálykodó, ellenségeskedő. *Óh milyen*

nagy boldogságba töltik áldott élteket A' Szántóvetők, ... a' ~ fegyverrel nem küllődnek (413a/1014).

viszket i**(1)**

Teste vmely részén izgató bizsergést érez. *Ma mindég a' szemem szőre 'S A' nagy ujjom ~ett* (231/390).

viszketeg fn**(3)**

1. *A szemnek ~:* bántja a szemet. *Ez egy lóganéjon nőtt hitvány pöfeteg, Mellyre tekinteni a' szemnek ~* (254/14, 61/14). **2.** *Vki lábát bántja a ~:* táncolhatnékja van. 'S az Ifjakkak lábát bántja a' ~ (330/450).

viszketeges mn**(1)**

Táncra kész. *Mindenütt a' Vendég kezd már örvendeni, 'S ~ lábát tántzra készíteni* (330/464).

viszonoz i**(1)**

Válaszol, felel. *Így áldottanak ök: mennyei hangjokat Vigan visszonzák istenek, emberek* (432/118).

viszont hsz**(3)**

1. Hasonlóképpen. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket ~ E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23). **2.** Viszonzásképpen. *Édes Atyáimnak gyámola tsak te való; Kik nyomorult sorsodba' ~ ezen árva hazádat Béfogadák fedező szent koronájok alá* (259/455). **3.** Viszont való: viszonzásuk történet. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel halmazva megnyerétek* (241/9).

viszontag hsz**(1)**

Hasonlóképpen. *Folytatják páronként ~ másolva* (330/490).

viszontagolt mn**(1)**

Viszonzott. *És már Nem Fegyverek, nem Táborok, ... Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívatás, ... Viszontagolt Igéreték, Botsánatok, Bosszantások* (170/35).

viszontagság fn**(2)**

Baj, kellemetlen fordulat. *Sok ~ot látott és szenvedett, Mígnem végezetre partra verekedett* (211/51). ~ (454/511).

- viszonti mn** (1)
Viszonzásként adandó. *Kérlek is reménykedéssel, Hogy ~ esküvéssel Kösd le szíved', Angyalom!* (275/11)
- viszontöröm fn** (1)
Együtt megélt öröm. *Míg az élet' lángja ég, Egymást ~ között szeressük* (288/112).
- Visztula fn** (1)
Folyónév. *Verd hadra a' Neszter' 's ~' városit* (337/201).
- vissza hsz** (1)
Oda, ahol előbb volt. *Feltsapódik a' nap' tűz kementzéjébe, 'S ~, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/484).
- visszaad i** (10)
1. Újra annak ad oda vmit, akitől kapta v. elvette. *'S midőn ~om lételem' az égnek; Tsak e' vígasztaló indulatim égnek* (454/675). 2. (Korábbi állapotot) helyreállít. *Vajha az ég ~ná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná elhanyaglott időmet* (259/535). *Nem kiált!! Ah, megkövetlek Szép Levél. Csalt a' petsét, Már ez egy szó is: Szeretlek! Visszaadja a' becsét* (282/28). 3. Visszaver. *Énekünk a' Fagyas Százszor ~ja 's Azt kiáltja: vivát!* (218/14) *viszsa adja* (413a/731), *adá vissza* (114/720), *viszsa adta* (213/52), *viszsa adta* (222/54). — *Add vissza* (454/323), *Adjátok vissza* (397a/252).
- visszaadhat i** (1)
Korábbi állapotot visszaállíthat. *Óh! mert ki adhatja vissza lételemnek Leg első óráját teremtésemnek!* (453/247)
- visszaadni in** (1)
Újra annak adni oda vmit, akitől kapta. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok, A' kiket az égnek mind vissza kell adni* (210/33).
- visszaadódott mn** (1)
Visszavert. *Azaz: Az Ekhó által ~ mássa az ő nótájának* (397*/96/1).
- visszacepelhet i** (1)
Visszavihet. *Eb, a' ki kenteket, Néném! Megköveti: Diktom! 's az öreg fárt visszatzeplheti* (330/1158).
- visszaechózik i** (3)
(Hangot) Visszaver. *Örömmel tapsolnak őnéki A' Gángesnek gazdag környéki, Visszaekhózik Ibérus* (451/30, 255/30). *vissza echózott* (221/2).
- visszaél i** (2)
Helytelenül él vmivel. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel* (454/670). *vissza élünk* (142/28).
- visszafelé hsz** (3)
1. Előző tartózkodási helye felé. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek Ha a' buvárok sebessen ~ repülnek* 413a/367). 2. Hátrafelé, ill. az ellenkező irányba. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Martinus' bértzeit* (327/27). ~ (397a/445).
- visszafelel i** (2)
1. Válaszol. *Ah sem ő, Sem e' kő Nem felel vissza* (299/52). 2. Visszaverődik. *'S gyakorta hallgatván szomra e' Barlangok Vissza felelének belőlök a' Hangok* (176/28).
- visszafelelget i** (1)
Visszhangoztat. *Apolló maga énekelget; Az Ekhó ~ rá* (110/14).
- visszafizet i** (1)
Viszonoz. *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet* (202/139).
- visszafordul i** (1)
Arccal ismét vki felé fordul. *Vissza fordult az én Galambom, — vissza nézett! 's Szememet, Szívemet, Lelkemet, mindent meg ígézett* (139/53).
- visszahajigál i** (1)
Ellenkező irányba dobál. *Maga 's minden dolgok irtózva útálják, 'S az elementumok' vissza hajigálják* (454/486).
- visszahangoz i** (2)
Visszhangoztat. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem' gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották Búsonn a' Lilla' szép Nevét* (446/7). *vissza hangzották* (130/12).

visszahangoztathat i (1)
Visszhangoztathat. *Hogy a' Beszkéd fellegeket fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre Vissza-hangozt[ath]assa* (124/12).

visszahányat i (1)
Eredeti helyére visszajuttat. *Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad* (413a/762).

visszahármaztat i (1)
(Hangot) háromszoros erővel ver vissza. *Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Tempлом ~ja* (306/128).

visszahátrál i (3)
Visszalép, visszamegy. *'S a' pogány Keresztyént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' kohába. De tsak ~* (454/443). *Írtózással megy, 's rémülve Féhlólttan hátrál vissza vélek* (128/20, 424/20).

visszahívhat i (1)
Visszaszólít. *Óh bártsak ~nának A' rimánkodók' szavai!* (379/127)

visszahord i (1)
Eredeti helyére visszavisz. *Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat* (317/236).

visszahoz i (3)
1. Előbbi helyére visz vkit. *Lám az Orkus' Őrje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza* (410/36). 2. (Régi rendszert, állapotot) feléleszt. *Kik népét törvénnyel 's hittel kormányozzák, És ama' szerentsés időt vissza hozzák* (259/282).
~á (400/16).

visszahozván in (1)
Korábbi állapotába helyezve. *Ádám e' szomorú nevet te víggá tetted számba, Vissza hozván az elesett Poézist a' hazánkba* (342/26).

visszahúz i (1)
Az elsők hátráltatták az utólmenőket, A' hátulsók ~ták az elsőket (330/1468).

visszaigéz i (1)
Visszavarázsol. *Ah mert, bár eddig sok kín sértett, E' Kép — e' mennyei Kisértet — Visszaigézi nyugtomat* (431/54).

visszajajgat i (2)
Visszhangoztat. *Panaszimat óhajtàssal Ket-*

tőztetem, óh! ... Te szomorú Ekhó' hazája, Jajgass vissza reája! (261/7, 102/7)

visszajön i (6)
1. Visszatér oda, ahonnan elment. *De ha élvén vissza Jövök hozzád, Mellyemhez szorítlak* (268/145). 2. (Jelenség, állapot) újra átélhetővé, tapasztalhatóvá válik. *Az ég megáldja ötet Kíséri a' ditsőség, A' víg öröm 's a' bőség Alatta visszajő* (259/332). *Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek: Vissza hozzánk egy se' jó* (288/3).
vissza jó (155/35), *jó vissza* (197/57). — *jöjj vissza* (379/129).

visszajövet hsz (1)
Amikor jössz vissza. *Rakj számárra holmi almat olajat, 's vissza jövet Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/280).

visszakerül i (1)
Ismétlődik. *Visszakerül újj forgással a' földműves munkája És szokott nyománn előjön az Esztendők pályája* (413a/948).

visszakiált i (1)
Nagy hangon mond. *Tajtékzó poharát Carneval kiissza, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza* (330/366).

visszamegy i (2)
Előbbi helyére megy. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon* (340/43).
vissza mentem (296/10).

visszamondd i (1)
(Másnak a szavait) megismétli. *És ha e' szó mért Szeretlek Úgy kikelhetsz ellenem ... Vagy ha e' szó úgy megsérte; Mondd vissza, Lillám, Te is: Én nem haragszom meg értte, Megbatsátok százszor is* (434/22).

visszanéz i (1)
Hátrafelé tekint. *Vissza fordult az én Galambom, — vissza nézett!* (139/53)

visszanyer i (2)
Visszaszerez. *'S ködbe borúlt fényjét Dátzia vissza-nyeré* (259/458).
~e (300/2).

visszanyerhet i (1)
Visszaszerezhet. *Ez é a' mulatság? A' mellynek utána A' test még egy másik mulatást kívánna; Hogy vissza nyerhesse azt az állapotot,*

A' mellybe addig vólt, míg nem múltott (197/45).

visszanyerít i (1)

Nyerítést visszaver. *A' lovak' ... Déltzeg nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnék, fennyen nyerítnek, A' fenyves ~ (397a/152).*

visszanyert mn/fn (4)

I. mn Visszaszerzett. *Habjaiból a' rettentő képzések Tengerének A' ~ Paraditsom képei születének (216/56).*

~ (216/69), vissza nyert (216/121).

II. fn Visszanyert paradicsom. *Hogy a' mit az el vesztettbenn nyert fenn járó műzsája, Azt a vissza nyertben mind el veszté lassú hárfája (216/116).*

visszaóhajt i (1)

Vissza kíván szerezni. *Meszsze vagyok, 's vissza megint Nem óhajtlok ölembe (208/21).*

visszapillant i (1)

Rövid ideig visszatekint. *Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' sebhedt bajnok is artzal reá ese (330/1299).*

visszarándít i (1)

Visszaránt. *Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján tágít, azonnal a' hab vissza rándítja (413a/215).*

visszasóhajt i (1)

Válaszként, felelet helyett sóhajt vmit. *Etelkád visszasóhajtá Sűrű sóhajtásidat, 'S fejét öledbe lehajtá Kettőzvén bánatidat (428/49).*

visszasüvölt i (1)

Visszaverődik. *Víg éneketskéket ... Danoltattott vélem nyájas andalgásom, Mellyet egy Zefirke, kerengvén lejtősen, A' bokrokról vissza-süvöltte kettősen (237/16).*

visszaszáll i (2)

Előbbi állapotába v. helyére tér vissza. *Óh halál! te szelíd álomnak testvére, Mikor vetsz örök zárt szemem' fedelére? ... Hogy a' semmiségbe létem visszaszálljon (454/597, 201/35).*

visszaszeretni in (1)

Szeretetet viszonzni. *Kénszerít tartós erejű szerelmed Visszaszeretni (381/4).*

visszaszív i (1)

Visszavon. *De egy Bölts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga képére teremtett Nemes Valóságot tsak azért teremtett, Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja, 'S önnön lehelletét mintegy vissza-szíjja (454/94).*

visszaszólít i (1)

Visszahív. *'S fegyverbe vágyl nyerni dicső halált! De visszaszólít élemedett Atyád (445/22).*

visszatér i (17)

1. Előbbi tartózkodási helyére megy. *Hazámért magamnak egy nagy útát mérek; Ha az Isten éltet hozzá ~ek (268/62). Az ütközetről kudartzal Vissza soha sem tértem (114/113).*
2. (Állapot, jelenség) újra megjelenik. *Hozzánk ugyan gyakor éjjel A' lankadt Tél visszatért (397a/46). Visszatért immár olajággal a' frígy, A' kemény hadnak kialudt kanócza (287/9).*

visszatér (445/42), vissza tér (77/169), tér vissza (460/62), ~ek (295/37), ~e (330/1489), ~tem (428/105), ~t (330/1162), Visszatért (306/167), vissza tért (299/8). — Térj vissza (57/11, 162/57, 268/133), térjen vissza (268/120).

visszatérhet i (1)

⟨Állapot, helyzet⟩ újra előállhat. *Vajha ama' napok ~nének, Mikor szemközt álltam a' Burkus' tüzének (267/205).*

visszatérő mn (1)

Ismételten megjelenő. *El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye Fel serken a' kemény munka (83/14).*

visszaugat i (1)

Visszafelel. *Jere velem az Öreget kortyantással Kérni bús echo oh! Te Ferentznek karafinája, Te Veress crapula hazája Ugass vissza reája (224/7).*

visszaüz i (1)

Előbbi helyére üz. *Meg állya a' széledőket, 'S jól őszve attáztván őket Vissza üzi mérgesen (114/769).*

visszavág i (1)

Viszonz vmilyen cselekedetet. *Őszve tsapnak, Grand Brekekét Nyalnádtői le vágja,*

Grand Brekeke meg haragszik, A' tromfot vissza vágja; Ötször vették egymás nyakát (114/647).

visszavágyik i (1)

Oda vágyik, ahol régebben volt. *A' nyomorúlt földiekhez hogy vágyna hát vissza? (299/110)*

visszavehet i (1)

Vissza nem vehet vmit: nem teheti meg nem történtté. Bírván óráival e rövid életnek A mellyeket többé vissza nem vehetnek (83/56).

visszaver i (4)

1. (Ellenséget) meghátrálásra kényszerít, elűz. *Óh, óh, verjétek vissza őt (257/73).* 2. (Hang) visszahangzik. *Leküldi vivátját a' Pontus' tor-káig A' Magyar Vitézség' régi határáig: Ved-rének feneke vígan veri vissza (400/97).* 3. Tükröződik. *Setétül a' setét gohér a' vessző-kön, Barna színt vér vissza a' többi szőlőkön (199/6, 87/6).*

visszaverődven in (1)

(Hangot) keletkezése helyén kis idő teltével újra meghallva. *Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal Mellynek hangja esméretes már mind a két Hazába Vissza verődven a Tihan mohos kő sziklájába (111/32).*

visszavert mn (1)

Visszatükrözött. *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt lágy ra-gyogványja Mellyek rólad omlanak (397a/871).*

visszavervén in (1)

(Eső) nagy erővel zuhogva. *Hol harsog Julius vize vervénn a' Tengert vissza 'S Hol a' Tir-hénus özönét Avernus torka iszsza (413a/686).*

visszavesz i (1)

Visszafogad. *Így örök semmiség! óhajtlak té-gedet, Vedd vissza méhedbe vexáltt gyermeke-det (454/26).*

visszavonás fn (3)

Viszály, egyenetlenség. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden ~ (330/644).* *Visszavonás' (330*/158/3), vissza vonásának (77/67).*

visszazeng i (1)

Erős hangon hirdet vmit. *A' langszárnyú mendörgések Követik szózatidat, ... Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked mondott dítsérettel Ők is ~enek (397a/892).*

visszazúzza in (1)

Holtan. *De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az ma-gát hanyatt el nyújtja, A porba vissza zúzza (114/818).*

vitat i (3)

1. (Álláspontot) erősködve vég. *Jupiter tsak azt ~ta, Hogy övé az Elsőség 'S Már rég intabuláltatta (92/85).* 2. Kétségbe von. *Miért ~ja hát olly sok gondolatlan, Hogy a'mi meg nem tud halni, halhatatlan? (454/71)* *vitatja (330/297).*

vitel Ö: végbe~.

vitet i (2)

Intézkedik, hogy vkit vigyenek. — *... 's nem fél, Hogy hadi-foglyommá teszem, megkötte-tem, 'S győző-hintóm előtt kevélyen ~em? (330/1380).* *~nek (330*/164/7).*

vitetik i (3)

Vki ~: viszik. Egy más világ, mellyet még nem esmér senki Egy gyászos sír, melybe ~ minden ki (453/86).

vitettél (162/53); viteték (209/88).

vitéz mn/fn (203)

I. mn 1. Hős (katona). *Ekkor a' Trombiták bus harsogására A' ~ pártosok ülnek paripára (192/20).* *Így tsap itt a' tsata össze a' tsatával, A' ~ Magyar nép a' Frantz ármádával (267/86).* *Hogy még a' Magyar él, 's él benne a' bajnoki lélek; Mint vígadna ~ unokáinak Attila 's Álmos! (253/79)* 2. Ilyen személlyel kapcsolatos. *Legalább Muzsámat tinétek szentelem, 'S ~ tettetek az édig emelem (267/240).* *Most is Belgrád alatt új koszorút fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak (78/36).* 3. Ilyen személyre jellemző. *Bár bel-lől fáznak, De ~ tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól (114/544).* *Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkájjátok (313/137).* 4. Vitéz rend: vitézek-

ből álló csoport. *Sok vitéz ~, és sok szépség, Véres hadba kelt vala* (317/6). **5.** Bátor (ember). *El nem ment a' mély örvénytől, Hogy majd a' ~ legénytől A' nadrágot el vegye* (317/181). *Rajta ~ lelkek, ti ne sírjatok asszonyi módra* (327/39). **6.** Vitéz szívvel: hősiess bátorsággal. *Nem volt semmi veszély, sem semmi próba' előttök, Mellyre ~ szívvel ki ne mertek volna rohanni* (259/625). **7.** Vitézül, ~en: hősiessen, bátran. *Hogy vitézül hartzolátok Isten terjessen reátok Érte bőv áldást alá* (257/129, 135). *A' kinek millyen ~enn dült, 's pusztított Tábora, Kiáltya a' földre rontott pompás Várasok pora* (216/83).

~ (82/23, 114/44, 680, 682, 764, 911, 191/31, 195/41, 246/23, 253/42, 54, 62, 256/21, 39, 257/87, 93, 151, 259/78, 100, 379, 448, 481, 491, 504, 658, 662, 266/43, 267/24, 25, 33, 39, 113, 160, 186, 189, 209, 267*/12/12, 267*/13/1, 267*/17/1, 268/106, 112, 330/554, 330*/185/1, 337/137, 214, 380, 416, 338/54, 368a/11, 47, 98, 164, 413a/1093, 416/26, 418/71, 101, 418*/176/4, 450/35), *Vitéz* (114/119, 195/33, 215/42, 238/21, 83, 104, 248/38, 259/375, 383, 520, 524, 545, 259*/203/3, 267*/18/5, 268/135, 382/5, 445/61, 454/977), v. (445*/232/2), ~ül (114/671, 259/119), *Vitézül* (114/804); ~ebb (114/896).

II. fn **1.** Katona. *Zászlóink lobogjanak, Lóra már minden ~* (268/169). *Úgy kavarog minden részről a' Scythia ~ek' Tábora* (258/51). **2.** Vitéz, bátor ember. *A' Vitézek el merülnek, Már testekben nints erő* (317/169). **3.** Jóképű fiatalember, dalia. *Én, mint a' Fársángi tábor' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni; 'S tudom, ~im is mind így fognak tenni* (330/1456). **4.** Harcias nő. *Hitetlen nép! — így nyög Dorottya nékiek — Hát a' ~eknek így kell é tenniek?* (330/1494)

~ (267/20, 250, 267*/15/7, 317/11, 403/28), *Vitéz* (295/1, 13, 25, 37, 39, 368a/57, 368*/31/10), *Vitéz'* (337/350, 368a/127), ~ek (71/6, 12, 259/34, 561, 267/102, 268/158, 306/49, 337/205, 368a/152), ~ek' (258/51, 259/620, 306/54, 62, 418/73, 445/9), *Vitézek* (237/41, 238*/144/5, 238/40, 239/129, 259/551, 567, 571, 581, 591, 657), *Vitézek'* (190/46, 259*/186/7, 259*/191/2, 259/143, 640, 267/61,

267*/13/10, 317/28, 400/88, 452/39), ~em (239/180), ~ze (267/116, 418/107), ~ünk (253/52), *Vitézim* (239/153, 227), ~i (8/8, 70/5, 258/97), ~ink (400/72), *Vitézink* (267/63), ~t (71/22, 82/33, 267/235, 267*/13/12, 268/52, 114, 330/266, 337/378), ~eket (78/3), *Vitézeket* (267/8, 330*/175/2, 337/412, 368a/162), *Vitézét* (450/48), ~eit (71/19), ~it (330/1835), *Vitézit* (239/188), ~nek (253/4, 267/130), *Vitéznek* (216/76, 239/133, 257/5, 267*/13/14, 288/84, 368a/86), ~eknek (267*/12/12, 267*/13/3, 413a/665), *Vitézeknek* (337/421, 397a/423), ~ünknek (267*/18/9), *Vitézidnek* (267/16), ~ből (268/52), ~idnél (253/27), *Vitézhez* (98/cím, 368a/150), ~zé (268/58, 154), ~zel (268/48), ~ekkel (306/21), *Vitézekkel* (112/26), ~eivel (259/611), *Vitézeivel* (114/893, 330*/166/3), ~ivel (317/161).

Vitéz fn (12)

Családnév. (Csokonai ~ Mihály.) *Vitéz és Lilla* (276/cím). *Írta Kotzebue, fordította Csokonai V. Mihály* (453/cím).

~ (235/cím, 228/40, 276/1, 15, 29, 33, 288/79, 344/8, 350/4, 423/47).

vitézi mn (14)

1. Vitézhez tartozó, rá jellemző. *Ő is most már lassult, de hajdan ~ Lépésit a' haza menésre intézi* (69/21). *Az ő ortáját is szerelem igézi, De e' szerelem is ő benne ~* (256/32). **2.** Vitézekről szóló. *Furtsa ~ versezet IV könyvben* (330/cím).

~ (257/229, 231, 258/72, 259/33, 98, 127, 390, 432, 480, 267/192, 330/581).

vitézkedni in (1)

Vitézi módon eljárni. *Allyukán bé menni hajdan nem szégyellett, Mikor ~ olyan Helyen kellett* (238/60).

vitézkedő mn (2)

Hősiessen harcoló. *A' ~ Magyarokhoz* (253/cím).

~ (237/102).

vitézkötés fn (2)

1. Magyaros férfiruhán zsinórozással készült díszítés. *Erről 's a' Vitéz kötésről 's a' t. jeles jegyzéseket tesz-fel Prof. Dugonits Úr, magyar Hazánknak méltó fíja* (267*/13/14). **2.** Zsinorból vitézkötés módjára font pánt. *Még a' ~t*

feltették búbjokra; Óh, hogy a' jégeső verne kobakjokra (330/1683).

vitézlő mn (3)

1. Vitéz, hősies. *A' ~ Pártusok Régotha szolgaság alá kerültek* (288/41). **2.** <Nemesi rendhez tartozó férfi megnevezésében.> *T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, aranysarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10). *V.* (368*/30/10).

vitézség fn (19)

1. Harci bátorság. *Rajta tehát, Magyarok! Buzdítson az ősi ~, 'S nyújtások vígann a' győzdelem' mezejére ... Kardotokat magyaros karotokkal* (258/101). *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen ~gel tudtak ők hartzolni* (330/12). **2.** Vitéz magatartás, viselkedés, hősies cselekedet. *Úgy van, ~tek mellett magam állok tanúba, Én, én magam tapasztaltam azt minden háborúba'* (259/ 529). **3.** Harcban töltött hősies élet. *Végre ha el végzed földi ~ed, 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, ... Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/61). **4.** Vitézi cím. *Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen ~et veve Egy ilyen ütött kopott* (114/ 793). *~'* (258/21), *Vitézség'* (400/96), *~ed* (13/5, 253/57, 259/468, 268/16), *~ed'* (253/68), *~e* (114/939), *~tek* (253/74), *~ét* (258/57), *~ről* (267*/18/2), *~gel* (259/220, 330/260), *Vitézséggel* (216/81).

vitla fn (1)

Hajlékony fűz vessző. *A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa hány ~kat* (413a/998).

vitrola fn (11)

1. Szél felfogására, hajtóerejének kihasználására árbocra feszített vászon. *Napkeletre duzzasztatok Vitorlátok' öbleit* (397a/254). **2.** Vitorlád jó szelek öblözik: jól megy sorod, szerencsés vagy. *De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy álnok helyre ne csapjanak* (445/69). **3.** Öblös ~: lebernyeges kabát. *A' kevély ... Fel emeli orrát a' többiek felett, Öblös ~ja hajt igen nagy szelet* (194/4, 58/4). *~tok* (211/81), *Vitorlájok* (211/39), *~t* (327/59), *~kat* (413a/567), *~dat* (177/20), *~it* (413a/379), *~knak* (413a/630).

vitorláz i (1)

<Felhő> úszik, száll. *Felhők ~nak erre, És elfogják a' napot* (397a/1111).

vitt in (1)

Vezetett. *És a' szarván ~ Szent Bakot oltáránál leütyük* (413a/942).

vitte lk: el~.

vityilló fn (2)

Szegényes kunyhó, viskó. *Ott egy Vityilló, abba' nyög A' szép Kató* (333/7). *~t* (333/55).

vívás Ő: baj~, vár~.

vivát isz/fn (30)

I. isz Éljen! *Most pedig Bálintnak ezt kiáltunk: ~!* (266/70).

~ (218/15,), *Vivát* (114/193, 193, 218/16, 227/14), *vivát* (336/68, 68), *vivat* (310/78, 78).

II. fn 1. <Ez a szó mint kiáltás.> *Zeng az öröm, zeng a' ~, Míg az öröm, míg a' ~ A' szíveknek érzésibe szakadnak, 'S egy édes sóhajtasón elszunnyadnak* (220/37–8). **2.** *Vivátot iszik: vivát kiáltás után iszik az ünnepezt egészségére. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb bizonyosságára Mindjárt egy ~ot iszunk a' Visnye rovássára* (310/26).

~ (233/22), *Vivátok* (336/3), *~ja* (337/356), *~tya* (413a/1067), *~unk* (310/28), *Vivátunk* (188/156), *~ot* (111/4, 266/16), *vivátot* (336/30, 79), *Vivátot* (188/147), *~ját* (400/95), *~nak* (306/237), *~ra* (203/4), *Vivátra* (81/4), *~tá* (457/18), *~tal* (114/490).

vivátkiáltás fn (2)

Éljenez. *Az Eszter' egészségéért, ... Most már egyet hörpentünk, Egy derék Salve-ivással És egy Vivát kiáltással Fejezván Complimentünk* (308/65).

Vivat kiáltással (239/192).

vivátozik i (1)

Éljenez. *Úgy van! s az utamba majd ha bele fogok, Az Úrnak mellette vivátozni fogok* (228/30).

vívén in (3)

1. Vmit szállítva. *Kiki a' szerszámot ~ a' markába* (330/933). **2.** Vonzva. *Itt hosszas törődésemnek Egy kis pihenése lett, Vívén egy jó emberemnek Házához a' tisztelet* (330/64).

Vívén (357/51).

Ik: *le~*.

vívik ~ ví i (10)

1. {Fegyveres harcot, küzdelmet} folytat. *Itt vívük hazánknak sok hadra nőtt fíja, Itt áll a' ditsőség, hol több a' Frantzia* (267/45). 2. Ellenfelével fegyverrel megütközik. *Sem ez, sem az meg nem retten, Bátran vínak, végre ketten A' Vezérek ki állnak* (114/642). 3. Harcban legyőzni igyekszik vkit, vmit. *Szarvakkal vínak a kövér gödölyék egymás között* (413a/1085). 4. *A' lerohanó Ég vívik a' szelekkel:* a szakadó esőt kavargja a szél (143/41). 5. *Szelek vívnak egymással:* szélvihar van. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Őszve tsapnak, vínak szörnyű tsikorgással* (211/32). 6. Szemben áll egymással. *Ímé a' Szerelem 's Betsület egymással Vívik* (268/112). 7. Bajlódik vmivel. *Óh mennyit vívok kínommal! Kűszködésim melly nagyok!* (443/17)

Vívik (114/866), *Víttak* (330/1426). — *vívjon* (267/92).

vívni in (3)

Harcolni. *Kik buzgó lélekkel gyűltek hajdan egybe Tréziáért ~ hétszáz negyven egybe'* (267/162).

~ (445/42); ~ok (337/125).

Ik: *meg~*.

vivo (lat) (1)

Él. *Bene qui latuit, bene vixit:* Jól élt, aki észrevétlenül élt (39/cím).

vívó in (1)

Hegyes, hosszú fegyverfajtával harcoló. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' ~at vívó volskusok, és a' Sabinus fiak* (413a/691).

Ö: *baj~*.

vívó in (1)

Vezető. *De mégis, hogy útját emberül megfűssa, Van egy kézen fogva ~ Frónimussa* (188/16).

Ik: *meg~, nadrág~*.

vívódik i (1)

Folytatódik. *De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még országos dolgokról ~* (330/324).

víz fn (122)

1. Az élethez nélkülözhetetlen, színtelen, szagtalan, íztelen folyadék. *Kitsapott már a' láng: lármát kiáltottunk: De ő előltotta, míg ~ért futottunk* (330/1750). *Juhokat hasznos ~be megmosni* (413a/279). 2. E folyadék a földfelszín vmely részét borító tömege. *Török az árbotz fa, hajó ora szakad A hajóba a' ~ mindenfelől fakad* (10/20). *Halkal folynak le rejtekben A' te élted' napjai, Mint a' virágos rétekben A' tiszta ~ hajjai* (397a/476). 3. Ár-víz. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt ~ elibe rakta* (52/14). 4. Esővíz. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket* (397a/1078). *Láthattam é felettetek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fonnyasztó ~ tsepeggett?* (162/24) 5. *Vizek:* vmely ország v. terület folyóinak, tavainak, mocsarainak összessége. *Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tseré' fűrtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken* (328/10). 5. *A sírás vize:* könny. *Tömlőjéből a' sírások bő vizei tsepegnek* (162/32).

~ (32/18, 114/94, 264, 231/291, 239/106, 356/18, 413a/255, 317, 375, 778, 962, 1024, 1118, 443/111, 454/58, 258), ~' (107/27, 352/27, 397a/1073), *Víz* (158/33), *vizek* (77/168, 114/253, 123/67, 124/9, 327/26, 413a/537), *Vizek* (200/73), *vizek'* (202/62, 219/75, 77, 337/47, 379/3, 413a/488), ~ed (157/26), *vize* (84/10, 113/6, 21, 196/10, 313*/99/4, 368*/30/2, 380/8, 413a/686), *vizei* (413a/659), *vizet* (32/20, 129/48, 196/66, 238/11, 380/64, 389/33, 413a/277, 392, 891), *Vizet* (413a/122), *vizeket* (32/40, 397a/970, 413a/119), *vizemet* (259/618), *vizét* (114/33, 211/22, 400/98, 443/215), *vizeteket* (139/104), *vizeit* (88/8), *Vizeit* (12/33), *vizeknek* (294/27, 397a/141, 285, 413a/1004), *vizének* (211/20, 337/102), ~be (147/7, 397a/1031), *Vízbe* (114/229), *vizekbe* (114/196, 413a/393), *vizekben* (288/30), *vizébe* (114/444, 413a/9, 443), *Vizébe* (244/8), *vizében* (214/113), ~ből (111/114), *vizekből* (294/17, 397a/1009), ~en (114/233, 248, 397a/670), *vizen* (114/158, 126/52, 358/51), ~enn (10/3), *vizeken* (114/216, 450/5), *vizekre* (66/5), ~nél (172/17), *vizénél* (413a/727), ~től (52/9), *vizétől* (418/99), *Vizéhez*

(71/14), ~zé (66/8), *Vízzé* (130/26, 157/27), ~zel (169/113), *vizekkel* (239/196, 348/25), *vi-zével* (107/20, 225/95, 352/20, 413a/644, 669, 777, 425/39), *vizeivel* (129/39).

Ö: ár~, folyó~, forrás~, hó~, kád~, kristály~, tűzön-vízen.

vízcsepp fn (2)

Vízcseppet hullat: izzad. *Hisz' égek lám, még-is víz-cseppet hullatok* (380/62, 196/64).

vizelet fn (2)

A szervezetből a húgycsővön át kiürülő sárgás folyadék. *Ah de bő ágyéka mellett Tágas mély örvény hiúl, Habzik benne a' vizelet* (317/122). *vizellet* (238/58).

Vizellősi fn (1)

Békanév. *És feleségül veszi Madám ~ Sárát* (114/53).

vizenyős mn (2)

1. Halvány színű, határozatlan tekintetű (szem). *Dámonom, Kintsem! ... miket izgatott fel Néma kínoktól ~ szemednek Szép tüze ben-nem!* (381/7) **2.** Nedves. *Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyeplőjére mulatezni járnak, Vizenyős útszáit mindenek visgálják* (239/3).

vízér fn (1)

Forrásnak, folyónak vékonyan csörgedező ere. *Zúgnak a' nyakig telt árkok, a' feldúzzadt víz erek* (413a/334).

vizes mn (5)

1. Vízzel átitatott, nedves. *Mindenik el kezdi a' ~s sárt gyúrni* (26/13). **2.** Vízből levő. *Ha a' ti munkátok hogy ~ korthy helyett Szőlő lév ébreszti az elbúsult fejet!* (413/11) ~ (32/22, 330*/202/12), ~s (355/15).

vizez i (1)

Nedvesít. *Mellyeket a' rothadt csatornák ~nek* (239/112).

vízforrás fn (1)

Kisebb patak, ér. *A hajlékhoz élő ~t vezetett, Partjaira körül hársfákat ültetett* (341/25).

vízhegy fn (1)

Magas hullám. *Az el oldott szél vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szagat felleget* (10/15).

vízi mn (1)

Vízi istenek: a vizeket védelmező istenek a görög és római mitológiában, pl. Neptunus, Poszeidón. *Ámbár a' ~ istenek Haragusznak* (66/5).

vízipetrezselyem fn (1)

Vizinövény, a levele a petrezselyem levelére hasonlít. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/72).

vízpuska fn (1)

Tűzoltáshoz használt kézi fecskendő. *Hanem, ha tán, mint szokásban Van minden nagyobb városban, Vízi-puskával oltanak — Tüzem letsillapítanak* (309/135).

vízisza fn (1)

Vízet ivó ember. *Héj ~k! be sáros Elmétek és világtok!* (354/13)

vizit fn (1)

Látogatás. *Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen, Hogy visitet majd estvére Mellyik Dámánál tegyen?* (231/49)

vizita fn (1)

Látogatás, vizit. *Tudod, az asszonyok tettetők, ravaszok, Alig várják, hogy ma fűjjanak trombitát, 'S holnap nyerhessenek másoktól ~t* (268/76).

vízital fn (1)

Inni való víz. *Vízital vagy-is Vinum acuit Ingenium* (219/cím).

vizitáló fn (1)

Látogató. *Melly ha bádjadozva 's homállyal fogad-el, Jobb a' ~ hogy jókor szalad-el* (239/42).

víziváros fn (1)

Női nemi szerv. *A szűz Komáromot mi helyt így meg vettem, 's A' Vízi Városnak külsát féré tettem: Ámor mosolyogva nézi vitéz tettem* (238/82).

vízivó fn (2)

Olyan személy, aki nem fogyaszt szeszes italt. *Héj Vízivók! be sűrű Potsolyába foly világtok* (354/6). *Vízivó* (354/12).

vízomlás fn (1) Zuhatag, vízesés. *A' Theatrumban hirtelen nagy zúgás és ~ hallatik* (259*/205/2).

vízözön fn (1) Nagy mennyiségben áradó, lezúduló víztömeg. *Nem férévén árkába a' duzzadt ~, Ordító lármával görög a' szirtközön* (306/97).

vízszél fn (1) Vízpart. *Ni, ni, szemeim, ide nézzetek, Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint rezzent amott a víz szélen* (139/3).

víztábor fn (1) Sűrű eső. Gyakran temérdek víz tábor lepi el a' szép eget *A' tengerről tolult felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek* (413a/330).

vízvári mn (1) Vízvári uradalom: vízi birodalom. *Én Printz Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya, ... Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom* (114/48).

vizsgál i (13) Alaposan, részletesen tanulmányoz vkit, vmit. Nagy kérdés, a' melyet ha mélyen vizsgálók, Még több mélységeknek mélyére találók (454/3). *vizgálunk* (454/730); *vizgálom* (263/33, 454/127), *vizgálok* (413a/757, 454/54, 123), *vi'sgáljátok* (453/131), *vizgálják* (239/3, 246), *~tam* (257/17, 454/334), *vizgálták* (78/20).

Ik: ki~, meg~.

vizsgálni in (2) Tanulmányozni. *E' tréfára Gergő így felel valódi Ortzával: az ollyast ~ nem módi!* (330/1760) ~ (330/1766).

vodka l. vatka

vojta fn (1) Egy fajta kártyajáték. *Vojtára, langauszra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszéllgetek* (197/93).

voks fn (1) Szavazat. *Denique a' Plébánusnak Nints Voxa a' Világba* (92/114).

voksol i (1) Szavaz. *Nolle velle a Mágnások Meg esmerték*

Királynak, Bátor a' szűr alól mások Más-képpen voxolának (92/60).

Volga fn (2) Folyónév. *Mondd meg nékem komoly fuvallat! látád é Azt a' ~' síkját mely volt az Árpádé?* (313/36) ~ (313*/99/3).

volna si (74) 1. (Feltételes m-ban.) *És el is vesztette ~ Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta ~ Jupiter e' párákat* (114/980–2). *A' ki ha származott ~ kunyhóból is, Kisúgárzott ~ szép lelke abból is* (454/775–6). 2. (Látszat kifejezésében.) *De én, a' mit láttam, arra úgy eszmélek, Mintha kísért ~ egy mennyei lélek* (237/8). 3. (Múltra vonatkozó óhajtó m-ban.) *Óh! csak Lillát hagytad ~, Csak magát nekem* (427/41). *Vajha az ég vagy olly angyali szemeket Vagy olly tigris szívbe illő érzéseket Beléd, szép kegyetlen! Ne teremtet volna* (196/57).

~ (114/207, 910, 912, 150/19, 22, 31, 177/1, 237/28, 258/90, 259/624, 298/12, 326/39, 330/774, 336/19, 27, 337/99, 340/39, 342/19, 349/27, 380/55, 397a/1108, 413a/269, 884, 428/161, 452/18, 454/266, 998), *volna* (78/15, 150/38, 39, 161/32, 162/92, 170/64, 65, 176/89, 90, 93, 103, 106, 177/4, 185/92, 144, 213/56, 231/175, 178, 238*/147/3, 268*/22/10, 330/637, 707, 766, 766, 767, 768, 771, 772, 773, 1720, 1722, 1773, 1774, 1860, 2050, 337/6, 453/152, 789, 997), *vóna* (150/9).

volat l. fama

volskus fn (1) *Volseusok:* latiumi néptörzs. *Itt nőttek fel a' Marsusok, 's több körmönn font férjfiak A' nyársat vívő ~ok, és a' Sabinus fiak* (413a/691).

volt¹ si (24) 1. (Múltbeli befejezett cselekvés kifejezésére.) *'S úgy tetszik hogy egy summába Mind ide futottak ~* (397a/768). *Vagy azokon boszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek vólt tréfálni* (330/804). 2. (A szokott ige múlt idejének kifejezésében.) *Bár már esmérnetek lehetne szavamat Minthogy én szoktam vólt*

tinéktek hajdani Kedves Öröimnek rendét elmondani (176/25). — ...örvendek, Hogy dítséretidről tisztem most szóllani, A' mit te pirúlva szoktál ~ hallani (454/834).

~ (12/2, 73/12, 228/37, 277/20, 333/25, 368a/15, 454/636), *vólt* (92/45, 176/36, 51, 53, 200/57, 201/84, 215/130, 217/66, 245/30, 317/253, 330/972, 393/3, 413a/803).

volt² mn

(2)

Olyan (dolog) amely régebben létezett, de már elmúlt, nincs. *Érzem: e' kétségbe' Volt erőm elhagy* (427/54).

~ (75/12).

volta fn

(22)

Az a tény, hogy vki v. vmi olyan amilyenek a jelző mondja. *E' néma tsendesség lelkemet borzasztja, Szent ~ homlokom' hidegen izaszítja* (306/36). *Tsak munkáidban szemlélttem halhatatlan vóltodat* (405/12).

~ (313/17, 397a/1037, 454/804), *vóltom'* (454/7), *voltod* (307/87), *voltomat* (288/117), *~t* (397a/898), *vóltát* (330*/156/8), *voltokat* (413a/576), *~nak* (397a/883, 1167), *~ban* (330/444), *voltomon* (299/56), *~n* (237/118, 330*/204/8), *voltodról* (324/26), *~ról* (413a/703, 454/996), *~hoz* (330*/200/19), *vóltunkért* (213/26).

Ö: jó~, mi~, új~.

Voltaire fn

(2)

Családnév. (Arouet de ~ (1694—1788), francia író, filozófus.) *De tsak ugyan úgy jó lenni Voltérnak, Ha néznek Ferneyi Úrnak 's Gavallérnak* (245/31).

Voltér (115/2).

Voltaire-fő fn

(1)

Okos ember. *Jaj lesz! Ha a' tele szívott lopótökök' Kortyaival lesznek Voltérfők sok tökök* (219/52).

voltaképp(en) hsz

(2)

Méltóképpen. *De minden ígé és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, szűk, Hogy voltaképp' kitégym, Téged miért szeretlek?* (292/8)

voltakippen (330*/166/6).

von¹ i

(36)

1. (Vhova, vmerre) húz. *Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli ~* (317/95). 2.

(Lepelszerűen) terít. *Oh e Népze oh melly sűrű felhőt ~a A szentség színével bé mázolt babona* (25/15, 190/41). 3. Vonz. E' szomszéd rétnek illatja ... *Erővel magához ~* (397a/ 924).

4. (Vágy) készlet. *Istenhozzád Apa! Mond meg az Asszonnak, Hogy engem nemesebb vágyódások ~nak, Hazámért magamnak egy nagy utat mérek* (268/60). 5. Magára ~ : (figyelmet magára) irányít. *Még egyszer végig sétálok Szememmel e' tárgyakon, azután tőlök megválok: — Ez itt, ez magára ~* (397a/388).

6. Alkot, okoz. *Hazugok a' színek, a' mellyeket ~nak Ujjaid* (213/23). Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot ~ (415/57). Tudom, hív szívedre keserves bút ~a *Hogy fejedből oda az ékes Korona* (212/79). 7. (Nótát) hangoztat. *Itt a' Músák Laurust fonnak, Hélikon tetejébe örvendő nótát ~nak* (91/10). 8. Kaszát ~: kaszál. *Egy illy hús esőért mennyit sohajtozott, ... A' ki lankadt karral ~ta már kaszáját* (198/39, 86/37).

~ (452/7), ~nak (217/114, 219/30, 342/16), ~a (215/106, 330/856), ~t (63/18, 214/16, 397a/268, 416/24), *Vont* (322/28), ~t *vala* (395/14); ~ja (138/3, 219/76, 286/3, 368/77, 454/613), *vonnya* (201/55), ~ják (397a/480). — ~na (132/15). — *Vonj* (263/35), ~junk (313/140), *Vonjunk* (114/465); ~jam (63/23).

Ik: be~, el~, félre~, ki~, le~, meg~, végig~.

von² (ném)

(2)

Régi nemességű. *Ő teremte a' földön galánt szegényeket, Donna Olímpíát, Báró ~ Nichtseket* (330/2006).

~ (330*/203/2).

vonás fn

(1)

Jel. *Kellő ortázatokon ülnek a' hazai Forró szeretetnek ~ai* (259/92).

Ik: fel~, kép~, vissza~.

vondogál i

(1)

Hurcol. *Fúljanak a' zajgó habba minden gályák, Mellyek az öt Világ' kintsét ~ják* (454/154).

vonhat i

(1)

Határt ~: elkülöníthet, szétválaszthat. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírója! ... Hogy ~sz a'*

sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt (454/117).

vonít i (2)

Von. Vállat ~sz látom: Egyenességedet be-tsülöm, barátom! (202/115)
~od (191/47).

vonkálni in (1)

Huzigálni. Örök foglak téged a' helyig ~, Hol símán 's tsupasszon kell néked állni (416/21).

vonni in (2)

1. Húzni. Tőkét Vonni (330*/164/4). 2. <Le-pelszerűen> teríteni. Kezde a' setétes Éj is ~ gyászos szőnyeget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' kék Eget (161/17).

vonó fn (1)

Bizonyos húros hangszerek folyamatos megszólaltatására használt eszköz. Felveszi a' ~t, kapja a' húrokat (330/1027).

vonódik i (1)

Homályba ~: elhomályosul. De a' Vár ha so-kat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba ~ (238/94).

vonogatás fn (1)

Húzódózás. De mivelhogy a' Dámáknak Ma-gok ~a Csak forma (231/428).

vonszódó in (1)

Vonzódó. De az élet bennem mihelyt szikrá-t vetett Fellobbant a' hozzá ~ szeretet (454/34).

vonszoló in (1)

Húzó. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az igát ~ barmoknak (123/45).

vont in (6)

1. Szántott. Fényjen szántó vasam a' ~ baráz-dától (413/60). 2. Rakott, épített. Okoskodik — lármáz — és imádkozik Az idő 's az örök léte-l határába Vont kőfalakonn tul lép vakme-rő lába (453/102). 3. Terített, borított. Már le hasadoztak a' hajdani gyásznak Komor fede-lére ~ fekete vásznak (81/6). Ragyog hátánn sellyem posztóval ~ nyereg (82/21, 256/19). 4. Aranyba ~: aranyozott. Mit használ, ha aranyba ~t Fényes fegyverek őrzik Sír-halmod? (403/35)

Ik: be~, fel~, ki~.

vonul i (2)

Jut, kerül. A' pamut-forma párának Kárpítja alá vonúlt A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt (397a/1062).
vonúlnak (305/69).

Ik: fel~, össze~.

vonult in (1)

Borult. Értted borong éltem' tavassza; Mert nints Nap, a' melly elfogyassza A' rám vonúltt ködöt (302/9).

vonván in (2)

1. Húзва. Akkor lábotokra ~ bőv fislédert, Lá-togassátok meg püderesen Fédert (233/61). 2. Szántva. Lesz idő, hogy a' paraszt ~ itt baráz-dákat Fel hányja ekéjével a' rosda rágtá dár-dákat (413a/500).

voto (lat) (1)

Veto. Saltem potiuntur voto: kívánságuk leg-alább részben teljesedik. Máig is, si non ex toto Saltem potiuntur voto Szakácsnékat tar-tanak (92/223).

vox l. voks

vő fn (4)

Vki leányának férje. Végy részt örömébe egész nemzetemnek, Melly örvend hogy az ő Nádorja és Feje A' legfőbb Tsászárok' fija, öttse, veje (337/360).
Vejét (330/360), Vőnek (413a/38), vejének (413/42).

vőfi fn (1)

Vőfély; fiatal férfi, aki a vendégeket lakoda-lomba hívja. Vőfi (167/1).

vőlegény fn (4)

Férfi, akinek menyasszonya van. Kedvel szí-
vem egy szép Legényt, De nem vár abból ~t (309/106).
Vőlegény (368*/30/12), Vőlegényt (330/1545, 1568).

vőlegényel Ik: meg~.

völgy fn (63)

1. Hegyek, magaslatok közt alacsonyabban fekvő terület. Város, falu, erdő, hegy, ~, mind pusztá lesz (267/83). Itt a' magános Völgybe' és tserébe Megfrisselő árnyék fedez (305/9). 2. A siralom ~e: földi élet. Így, mikor a' setét si-ralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszé-

lyébe, *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/7). **3.** *A halandóság ~e:* a földi élet. *Ki a' halandóság' tövises völgyében, Már félig öltözött az angyalai képben* (454/769). **4.** ⟨Emberi testen⟩ kiemelkedő részek közti bemélyedés. *Fáradtságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz, Tölgye, völgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek' 's egész* (317/143).

völgy (142/13, 231/107, 181, 397a/783, 399/12), *völgy'* (397a/277), *Völgy'* (172/19), *~ek* (288/34, 397a/11), *völgyek* (219/21, 413a/937, 1041), *völgyek'* (397a/107, 428/67), *völgye* (413a/1044), *völgyei* (219/25, 424/6), *Völgyei* (128/6), *Völgyeket* (397a/62), *völgyeket* (89/14, 397a/382), *völgyeit* (392/66), *Völgyeinket* (390/9), *völgynek* (161/4), *völgybe* (188/106, 251/11, 397a/834), *völgybe'* (441/4), *~ébe* (239/157), *völgyébe* (231/404), *völgyibe* (417/4), *Völgyben* (174/2), *völgyben* (237/67, 306/102, 397a/96, 403/64), *völgybenn* (123/10), *völgyében* (267/67), *völgyekből* (225/13, 413a/381), *völgyön* (330/523, 371/7), *völgyeken* (306/73, 397a/686, 413a/408), *Völgyeken* (397a/1066), *völgyén* (251/25, 267/251, 343/3, 454/855), *Völgyén* (305/80), *Völgyein* (341/11), *~re* (450/33), *völgyekre* (397a/167, 702), *völgyére* (225/149), *völgyeinkre* (203/11), *Völgytől* (149/17).

Ö: *hárs~*, *hegy-völgy*.

völgyecske fn (1)

Kis völgy. *Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske, ... Árnyékos Hátaddal enyhítet zemet* (176/1).

völgyel Ik: be~.

völgyelő mn (1)

Szántó. *Majd a' völgyelő ekére Dűlvén, kihempelygeti A' barna habot földére; Csóka, varjú követi* (397a/173).

völgyelt Ik: ki~.

völgyetsző mn (1)

Völgyön áthaladó. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikkadt tetemeim: A' völgyetsző csergetegtől Felocsódtak ereim* (425/11).

vörös l. veres

Vukli fn (2)

Hajfűrt. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó hordozta is, Nem akasztott ember haja, Mint a' Trézi' rőt Vuklija* (433/20). *~ját* (317/83).

Vulkán ~ Vulcanus fn (5)

A tűz római istene. *Elősször is Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott marad szurtos kulimássa Mellyet hogy meg köpött Vénus utállással Két szem fejrlett ki tsalfa vigyorgással* (26/15).

Vulkán (294/39, 432/39), *Vulkánus* (330*/202/2), *Vulcanus* (76/14).

W

- Wein** (ném)
Bor. *A' Visnyai ist gúter* ~ (326/28).
- wer** (ném)
Ver da? Ki az? Jaj, siessünk Hiveim! Mit érzek? — mi szent szag? — ver da? — Jaj! jön, — jön a' hamvas Szerda (133/39).
- Werböczy** fn (6)
Werböczi Istvánnak a nemesi jodot kodifikáló műve, a Tripartitum. *Prüszkölt a' sok kupak Isten 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágmás Pesten A' Rongyos Verböczi* (92/130).
- (1) *Verböczi* (217/59, 266/51), *Verböczi'* (245/52), *Verböczit* (266/45), *Verböczihez* (245/47).
- (1) **Wieland** fn (1)
Családnév. <~, Christoph Martin (1733—1813) német író.> *...hogy itt is az én kedves ~om szavaival éljek* (368*/23/12).
- (1) **Wurmser** fn (1)
Családnév. <~, Sigmund huszártábornok.> *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. A' ~' húsár Regementjébe előmozdítatik* (445*/231/3).

X

X..issa fn (1)

Au eredeti feldolgozásban: Julissa. *Nem, nem! egy leány se nyissa Büszke fűzőjét te rád. Ültetőd' kedves ~ Neked újabb kertet ad* (448/19).

Y

Young fn (3)

Családnév. (Edward ~ (1638–1765) angol költő és színműíró.) *Szörnyű Környék! kérkedj bátor Bús lantú ~oddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Ánglusoddal* (128/22). ~ot (163/37), *Yungoddal* (424/21).

Z

z fn

(1) Az ábécének az y és a zs közé eső betűje. *Frantziás tántzokat kezdik főhajolva, Folytatják páronként viszontag másolva, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak oldalvást suhanva lejtének* (330/491).

zab fn

(1) Hegyes szemtermesű gabonanövény. *Mert kiszárítják a' mezőt a' lenek, 's a' ~ok is 'S a' feledékeny álommal bé hintetett mákok is* (413a/89).

Ö: vad~.

zabla ~ zabola fn

(5) A lószerszámnak csuklósan összekapcsolt vaspálcikákból álló, a ló szájába tehető része. *Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája milyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját Még is ugrálással hagyta el tanyáját* (29/3). *zabola* (358/49), *zablája* (29/3), *zabláját* (216/40), *Zablájánn* (216/89).

zablás fn

(1) Zablával ellátott. *De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkánnyán a' garabontzás Deák* (330/519).

zaboláz i

(1) Féken tart, fegyelmez. *Músák ~zák minden dühösségét 's A bánat meg tartya hozzájuk hűségét* (7/11).

zabser fn

(1) Zabból készült sör. *És ott Karinton apámmal a' felső helyen ülök, 'S odvas kaponyákba zab sertől részegülök* (454/424).

zabszem fn

(1) A zab termésének egy szeme. *Nem fért volna ijjedtébe Már egy ~ a' seggébe* (114/208).

zablátlan mn

(3) 1. Fegyelmet nem tűrő, gátlást nem ismerő személyre jellemző; féktelen, szilaj. *Gyarló tudatlanság! ~ indulat!* (313/59) — *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' ~ szív, A' mi téged, Ember magad' kárára hív* (313/67). 2. (Természeti erő, jelenség) feltartóztathatatlan, megfékezhetsen. *'S megrázott szárnyáról széllyel Szóra zútot, havat, dért; A' ~ szélveszeknek Felhitta tsoportjait* (397a/49).

zabola l. **zabla**

zabolázni Ik: ki~.

zafir l. **zefir**

zaj¹ fn

(8) 1. Többféle hangos zöreinek egybefolyó gyüleke. *Nints semmi ~, tsupán a' madárkák zengnek* (330/515). *A' Vér patakoknak bár nem hallik ~ja A' nyögétselőknek egekig hat jajja* (71/7). 2. A társas étellel együtt járó mozgalmasság, sürgés-forgás. *Már te nyugszol, boldog Lélek! Én pedig még elhagyatva élek Ennyi ~, jaj, baj között* (304/42). ~ (317/239, 330/1279, 459/7, 13), *Zaj* (443/88).

zaj² fn

(4) Jégzajlás. *Engem pedig, ah, egyszerre A' ~ bétsap a' tengerre* (443/110). *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról, 's a' tengeri ~jal duzzatt Benakról* (413a/683). ~jait (413a/685, 418*/175/6).

zajdul Ik: össze~.

zajgó mn

(6) 1. Háborgó, morajló. *Füljanak a' ~ habba minden gályák* (454/153). 2. Eseményekben gazdag, mozgalmas. *És hogy a' ~ világban Ne*

kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani (428/117).
~ (177/34, 313/8, 357/30, 410/20).

zajhang fn (1)

Zaj által keletkezett hang. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori ~gal dobját sikitíti fülemnek* (258/4).

zajlik i (1)

Forrong, háborog, erős indulatokban, ill. fokozott állapotban van. *Egyet egyet fordúl bennem A' vér és szinte ~ Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/62).

zajog i (3)

1. (Személy, tömeg) hangosan, zajosan viselkedik, harsog. *Lármáztak, zajgottak, porfelleget vertek, Asztalt, széket, bőgőt, tzimbalmot levertek* (330/1469). 2. (Természeti erő, jelenség) erős zúgó harsogó hangot ad. *Egy indulat erőt vesz más indulaton, Mint mikor hullámmal ~ a' Balaton* (330/744).
~nak (305/67).

zajlódó mn (1)

Zajló, hullámozó. *E' [Pegazus] már a' Dunának ~ habjain A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratra könnyen által viszen* (452/61).

zajongva in (1)

(Természeti erő, jelenség) erős zúgó harsogó hangot adva. *A' fázó Imaus' bértzeitől fogva, A' meddig a' déli tenger ér ~, Földünk' legszelidebb 's legrégebb nemzeti ... Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál* (454/460).

zajos mn (3)

1. Viharos, háborgó. *Míg néked két kezéd a' ~ tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri Tiltsa a' szeleket* (74/11). 2. Zaklatott. *Ezt mondván, ama' két Banyát elereszti, 'S ~ szívét újabb habokba süllyeszti* (330/996).
~ (70/9).

Zákány fn (1)

Helynév. ~, *nevezetes helység Somogy Vármegyében, nem messze a' Drávától* (330*/148/3).

zákányi mn (1)

Zákányban termett. *Egy nagy pohárt meg-tölt Zákányi jó borral* (330/353).

zaklat i (5)

1. Alkalmatlankodva, sürgetve minduntalan zavar, háborgat. *Az alacsony világ meg nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék közepette, 'S hogy egy Bóltset zaklasson ma is* (299/119). *Mert a' Notus a' Tengerről közelget, mely a' fákát S vetéseket meg kavarja, ~ja a' Marhákat* (413a/449). 2. Nem hagy nyugton vkit/vmit; hajt, hajszol. *Ő vette meg Svájdniczot, Boroszlót 's a' t. a' Bavarusokat össze-törte, a' Frantzot a' Rénuson túl ~ta* (267*/18/4). *De mit mondok? hová ragadsz indulatom? A' világ' négy sarkát mi végre ~tom?* (337/290) — 3. Serkent. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével. Így mindég ~ja földét, 's hatalmával intézi* (413a/111).

Zala l. Szala

zálog fn (8)

1. A társasjátékban hibát elkövető személy által adott és a játék végén vmely (tréfás) feltétel teljesítésével kiváltható tárgy. *Míg feljő a' leves eleget játszhatunk, Tán egy sor ~ot addig kiválthatunk* (330/616). 2. Zálogosdi. *Mindjárt különbféle játékokhoz fognak; Vigadnak, divatja vagyon a' ~nak* (330/620). 3. Vmilyen kapcsolat, viszony jelképe. *És e' csók maga légyen ~a, Hogy szerelmem' néked felfogadtam, Altaladtam* (295/34). *Óh ha szívünk' szerelmének Kis ~i születnének* (433/46).
~a (258/30, 77), Zálogát (285/60), ~ául (436/19).

Ö: búcsú~, hit~.

zálogcsók fn (1)

Hűséget fogadó csók. *Ne ülj fel! vagy ha már a' serkentők nagyok, Legalább egy zálog-tsókot nálad hagyok* (268/38).

zálogosdi mn (1)

Olyan társasjáték, amelyben a hibát elkövető játékosoknak később kiváltandó zálogot kell adniuk. *Az a' Zálogosdi játék sokat sérte* (330/823).

zanót fn (2)

Alacsony cserje, rekettye. *Méhei a' szomszéd Rétekre kijöttek, 'S a' megharmatozott Zanó-*

ton függöttek (341/36).

~ot (413a/982).

zápor fn (33)

1. Hirtelen keletkező, gyorsan hulló csapadék, főleg sűrű eső. *A rohanó ~ a' rétet el mossa A virágok nemző részit le tabdossa* (86/23). *Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot, Ismét bősséggel tsorgatják Tövá váltta ~jokat* (397a/1114). **2.** Vminek nagy sokasága. *A' könnyek Zápora kezdett két szememenn peregni* (162/110). *Támassz ~t száz üveggel, Öntsd el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/138).

~ (56/7, 198/23, 202/7, 253/48, 306/95, 413a/380, 433, 433, 829, 454/301), *Zápor* (397/29, 413a/378), ~ok (413a/342, 894), ~a (212/99, 397a/1082), ~t (397a/180, 413/30, 413a/418), ~át (124/15, 126/75), ~tól (413a/874), ~rá (397a/35), ~ral (413a/458, 865), *Záporral* (413a/332), ~okkal (327/54, 397a/1107), ~odal (397a/1049).

Ö: arany~, jég~, könny~, rózsa~.

záporbeszédű mn (1)

Sokat és gyorsan beszélő. *Sem a' hiú katéroknak, minémű ama' ~ Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368/2).

záporoz i (1)

Gyors egymásutánban hevesen esik, zúdul. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír sátoroz, Az égre kapja reptében, 'S vélek onnan ~* (397a/368).

záporozó mn (1)

Záporozó tavasz: záporosókkal teli tavasz. *Mire vigyázzon a' Gazda? és mit nézzen eleve Ha a' ~ Tavaszt felszíjja a' nyár heve* (413a/321).

Zappi fn (3)

Személynév. *⟨Zappi XVII. századi olasz költő.⟩ Dal Tzappiból* (149/cím, 151/cím). *Tzappitól* (150/cím).

zár¹ i (11)

1. Elzár, bezár vmit vhová. *A' tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek, sőt affélét levelekbe 's tzedulákba is ~nak* (330*/164/9). **2.**

Koporsóba ~: eltemet. Tudom, hív szívedre keserves bút vona Hogy fejedből oda az ékes Korona, Hogy szemeid előtt kedves hites párod A' setét koporsó tömlőzébe ~od (212/82). **3.** *⟨Sír⟩, befogad, és fogva tart. — ...az ő kedves párja, Kinek meg hólt testét már most a' sír ~ja* (211/62).

~ (379/44), ~nak (25/42, 190/28), ~ának vala (211/46); *Zárom* (443/188), ~ja (209/15, 259/322), ~ta (454/177).

Ik: be~, el~, ki~, le~.

zár² fn (4)

1. Az, ami vmit csukott állapotban tart. *Nem – sőt soha az illy szerelmetes párok Szívét el nem rejtik semmiféle ~ok* (77/82). *Mikor vetsz örök ~t szemem fedelére?* (201/34) **2.** Vmi, ami vmely titkot a felfedezéstől óv. *Már Szívemnek nintszen nyugta, Hallgatás' ~ját felrugta* (309/86).

~t (454/594).

zarándok l. szarándok

zárbéko fn (1)

Bilincs, rablánc. *Bódult emberi Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Zárbékót tulajdon kezre* (200/40).

zárni Ik: be~.

záros mn (1)

Zárral ellátott. *Kerüllyék, hogy távol légyen ama ~ Vas kapukkal épült Babilloni Város* (77/125).

zárt in (5)

1. Olyan, amit bezártak, lezártak. *Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem szeregett nevedre* (454/845). *A borongós égnek sűrű felhőzése Házba ~ szívünknek kedvetlenedése* (87/58). **2.** *Vízbe ~: vízzel körbevett. Ördög vigye Palotádat, Vízbe ~ Venetziádat* (114/229).

~ (199/88, 222/18).

Ik: be~, el~.

zárva in (1)

Zárt helyzetben, zárt állapotban. *A szív igen szoross helyre vagyon ~* (28/9).

~ (317/105).

Ik: be~.

zárván Ik: el~, le~, rá~.

zászló fn**(29)**

1. Vmely közösség jelképül szolgáló, meghatározott színű, nyélhez erősített szabályos alakú kelmedarab. *Mennyezete nyugodt márvány oszlopokon, Tíz ország' ~ji lobogtak azokon* (306/200). *Tele lett a' bugyogójok El hajigálták ~jok 'S szaladtak szerte széllyel* (114/761). 2. Vmely esemény, mozgalom, eszme jelképe. *Tsupánn az örvendő fársáng víg ~ja Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/27). *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevélyen kovájog véres szekerében 's Fel ütven ~ját egy barna fellegre Nyilát sűrűnn hánnya e szegény seregre* (59/29). 3. <Katonai szolgálat jelképé-ként>: ~ alá parancsol/száll: fegyverbe hív, harcra szólít. *Parantsold fel ~d alá a' népeket* (337/215). *A' három India ~d alá szálljon* (337/270).

~ (416/18), *Zászlók* (330/1229), ~k' (267/229), ~d (253/57), ~ja (197/27, 215/19, 330/164, 453/207), *Zászlója* (330/340), *Zászlóink* (268/168), *Zászlót* (320/16, 330/1496), ~ját (195/23, 204/41, 217/41, 260/1), *Zászlóját* (192/1, 330/1226), *Zászlónkat* (330/982), ~nak (114/363), ~jának (330/122), ~ra (330/1463), *Zászlóához* (330/1005).

zavar¹ i**(4)**

1. Nyugodt folyadék alját felkavarja, zavaros-sá teszi. *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérjéhez Hogy külgye a' szeleket Kik tengert ~ják* (32/28). *Ezen tenger nevét ha tudni akarod: Az élet; 's a' vizét magad is ~od* (211/22). 2. Vkit, vmít nyugalmi állapotában háborgat. *Hát mikor Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek hazája Akkor is mennykövel terhes zűrzavarnak Rettentő zuggási szívünkbe ~nak* (77/14). ~ná (443/211).

Ik: el~, meg~.**zavar² fn****(4)**

1. Nehézség, bonyodalom. *'S te elmés Tanátsos! Ki ülven kormányra, Egy Plánummal ~t hányz sok Tartományra* (195/36). 2. Zűr-zavar. *Ő az — Melphomené; a' befaló Chaósz' Mellyén áll, 's az ezer veszély' Porja 's füstje között a' ~on belől Tsendes fénybe' ragyog Mennyei homloka* (338/45). 3. Zavarba hoz: vmít a rendes menetéből kizökkent. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front*

léptenként menjen eléfelé: A' szárnyi könnyű nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet ~ba hozhasson (330/1200).

~ba (288/16).

Ö: zűr~.**zavarás fn****(1)**

Összevisszaság, zavar okozása. *Egy külföldi tarka ánginba öltözött Frantzia Pázi volt itt a' többek között, E' tett nagy ~t itt a' Fejérnéppel, Új módit kapott, főképpen a' széppel* (330/1717).

zavarodás fn**(1)**

Vihar. *Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei Ujjabb ~ lázzad a' tengeren Verődnek a' habok egy máshoz ezerenn* (56/43).

~ (202/43).

zavarodik Ik: meg~.**zavaros mn****(3)**

1. A felkavarodott üledéktől v. a benne levő idegen anyagtól tisztátalan, nem átlátszó <folyadék>. *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izzattann Születetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan, Hogy ~ tajtékjából Ciprus zöld Tengerének Lett harmatnál gyengébb teste e' remek Istennének* (216/59). 2. Zavaros lé: must. *Itt van a' víg' szüret, 's mustos kádja körül A' szüretelőknél vig tábora örül. Mellybe hordogatja a' megért szőlőket, Vig tántzal 's lármával nyomja benne őket, Kellemes zúgással omlanak tseppjeik, Jó kedvel bíztatnak ~ leveik* (199/48).

~ (87/28).

zavart mn**(6)**

1. Zavaros. *Mondjad, hogy a' téged hozzá Debretzenből botsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hinárral ~ vízből itattya* (111/114). *Belől már bús szíve ~ gondolattya Tanátsit mint habot tengeren forgattya* (77/249). 2. <Hang> nem tisztán hallható. *Egy fél rekedtt hangot ad a' barlang' szája; De az is olly ~t, olly lassú és siket, Hogy már kettő közül nem hallhatd egyiket* (237/55). 3. Összevissza. *Lám melly ~t lármák között forognak A' büszke lellek' Napjai* (305/65).

~ (231/321), ~t (330/529).

Ik: egybe~.

zavarva **lk:** egybe~.

zavarván **in**

(1) Háborgatván. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, ... Ki a' tsendes lelket bújta háborúval, Nyugvó birodalmát ~ háborúval* (330/650).

zefir **fn**

(34) Enyhe délnyugati szél. *Kellemetes Zefir tsókojjá szelével* (3/12). *Lillám velem danolgat, És csokolódzva tréfál; Míg barna szép hajával Zefir susogva játszik* (345/7). *Vajha én most, vajha Zefir lennék! Én is a' leg szebbik helyre mennék* (139/90).

Zefir (164/5, 413a/871), *zefir* (441/21), *Zefir* (1/9, 134/49, 172/12, 250/4, 263/25, 379/15, 397a/104, 366, 575, 923, 426/22, 449/12), *Zafir* (397a/1173), *Zefir'* (220/11), *Zefir'* (330/1928), *zefirek* (84/25), *Zefirek* (139/14, 84, 196/25, 93, 380/25, 91), *Zefirek'* (172/18, 397a/648), *Zefiri* (69/20), *Zefirjei* (338/3), *Zefireket* (456/10), *Zefirtől* (413a/52).

zefirecske **fn**

(1) Enyhe szellő. *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád talál ama szépetske, mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/19)

zefirke **fn**

(6) Enyhe szellő. *Lengjeteik oh nyájas Zefirkék lengjeteik* (4/19). *Ti az égből jövő kedves lehelletek Zefirkék! Mellyemre, kérlek, repűlyetek* (90/8).

Zefirke (237/15, 441/24), *Zefirkék* (90/33, 200/19).

zefirsereg **fn**

(1) Enyhe délnyugati szellők sokasága. *A' szerelmes Zefir sereg Sohajtozik fűvásáival* (148/41).

zefirus **l. zephyrus**

Zeitung (ném)

(2) Újság. *A' Novella, ~, Gazetta és Journál mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/8). ~ (330/1792).

Zeitvertreib (ném)

(1) Időtöltés, szórakozás. *Addig az olyan gavalér és Kis Asszony egy mással Discuralhat zur ~ szemmel vagy láb nyomással* (310/12).

Zelim **l. Szelim**

zendít **i**

(2)

Megzendít. *Egybe sereglenek, indulnak, verik öszve kirántott Kardjokat, illy bosszús hanggal ~ik az ekhót A' felhők 's paloták* (258/45). *Danolnak — bokrokat, fákat Zendítnek mindenfelé* (397a/746).

lk: fel~, meg~.

zendül **i**

(7)

1. Zengeni kezd. *Dobog a' dob, ezer paripának Reng a' föld dübögése alatt; a' trombita zendül* (253/31). *A' föld ditsekedik, a' mennyben örülnek, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88). 2. Zavargást, felkelést kezd. *Ím a' Világnak két fele borzadó Lármára zendül, városok és mezők A' tengerekkel és folyókkal A' csata' véribé füstölögnek* (445/30).

zendül (397a/813), *zendülnek* (400/78, 413a/868). — *Zendülj* (455/53).

lk: fel~, meg~, össze~.

zendülés **fn**

(3)

1. Az a tény, hogy vmi zendül. *Maga Jupiter a' felhők borzasztó éjjelébe Villogtatja a' Mennykövet lángoló jobb kezébe, Melly zendülésre reng a' Föld, a' Vadak meg riadnak* (413a/338). 2. Tömegben keletkező kiabálás, dulakodás. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam miolta tsak élek* (330/5).

~be (330/1794).

zendülvén **lk:** meg~.

zenebona **fn**

(1)

Lármás veszekedés, perpatvar. *A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is merné azt mondani, hogy a Nap tud hazudni. Ő gyakran megint sok titkon forralt ~ról Fortélyokról 's alattomos hadak' közeljártáról* (413a/468).

zeneg **i**

(2)

Zeng. *A' filmilék ~nek* (373/187). *Az egész berek' homálya Zeneg Édes énekekkel* (350/9).

zeng **i**

(86)

1. <Hangszer, ének, emberi hang> telten, tisztán, messze hangzóan szól, hangzik. *Szék, asztal zörömböl, a' dob, trombita ~* (330/1357). *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/2). *Haa! Mi szó Zeng ott?* (144/7) —

Zeng az öröm, ~ a' vivát (220/37, 37). **6.** *Dalt, éneket, verset ~: dalol, énekel* vki-ről/vmiről. *Zengjének e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/7). *Száz Driás mond az hegyekben Néked áldó éneket, Hármás ekhó ~ ezekben innepedre verseket* (164/11). **3.** *⟨Ember, madár⟩ énekel, dalol. De jöttödre vígann ~em énekeket* (190/107). *Nints semmi zaj, tsupán a' madárrkák ~nek* (330/515). *Tsupánn tsak az apró bokrotskák tövébenn Zeng a zörgő prütsök a' nap melegében* (84/16). **4.** *Vminek a gyakori emlegetésétől hangos. Horváth ditső neve is ~ minden magyar szájában* (111/72). **5.** *Zeng az ég: dörög az ég. Zeng az ég zúg a' szél a' tenger háborúl* (10/10). **6.** *Énekelve, muzsikálva kifejez vmit; magasztal, dicsőít. Zengjed vizek nagy Királya ditséretit annak, Ki szájába tiszta magyar hangot adott Hoffmannak* (124/9). *Áldjon is meg az ég, édes hazámfija! Zengjen Duna, Tisza, 's minden Magyar-fija!* (237/134) ~ (142/9, 257/9, 259/615, 259*/205/2, 267/89, 336/54, 337/353, 368/26, 397a/95, 492, 586, 784, 432/88), *Zeng* (144/12, 196/16, 233/74, 317/230, 375/24, 380/16, 397a/573), ~*enek* (89/23, 336/3, 413a/428, 424/56), *Zengenek* (4/10), ~*nek* (373/130, 397a/725), ~*e* (341/12, 396/22), ~*ének* (306/137), ~*ett* (354/10, 428/32), *Zengett* (225/130), *fog zengeni* (306/232); ~*em* (306/24, 307/86, 337/260), ~*i* (451/18), *Zengi* (454/453), ~*ik* (418/38), ~*é* (235/36), ~*ették* (428/25). — *Zengene* (42/7); ~*né* (330/1558). — ~*jek* (397a/616), *Zengj* (280/30, 344/9, 418/93, 432/9), *Zengiél* (267/8), ~*jen* (188/110, 225/9, 105, 251/15, 267/15), *Zengjen* (188/149, 405/15, 436/6, 438/19), ~*jetek* (219/15, 25), *Zengjének* (219/15, 25, 225/25), ~*jenek* (371/2); ~*jem* (405/15), *Zengd* (374/8), *Zengjük* (338/56), ~*jétek* (397a/949), *Zengjétek* (373/32), ~*jék* (267/247, 337/394).

Ik: ki~, vissza~.

zengedez i (12)

1. Hosszasabban v. ismételten zeng. *Zengedeznek énekelve Pándion' Leányai* (164/17). *'S gyengültt ujjom' pattanására Kis lantom újra ~* (455/48). **2.** *Áradozó dicsérettel szól vki-ről/vmiről. A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró partok 's Barbária, A'*

Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidtől ~ harsogva (259/236). *Nagy Gróf! Az élők 's holttak együtt Zengedezik kezeid' csudáját* (439/64).

~ (110/17, 251/21, 259/45); ~*ted* (267/10). — ~*z* (337/378), ~*zen* (111/4, 225/21), *Zengedezzen* (308/3).

zengedezés fn (2)

Az a cselekvés, tény, hogy vki/vmi zeng. *Mennyegzőt mutató Innepi lárma é? Vagy más boldog öröm' ~e az?* (432/66) — *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembé tsendül* (454/762).

zengedező mn (1)

Hosszasabban v. ismételten zengő. *Én sírok, te pedig ~ Virág! A' zöld Pannóniát 's Dátzia Szüzeit Új hangokra tanítgatod* (338/10).

zengeni in (3)

1. *Énekelni, dalolni. De most, Múzsám! Békecségek Innepit kell zengened* (400/10). **2.** *Magasztalni, dicsőíteni vkit. Jövel Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdits bánatos éneket. A' buzgó Hazafit ~ szent irány* (386/6). ~ (337/419).

zengenyáj fn (1)

Zengenyáj. 'S a' Csigáknak házain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyeken (288/32).

zengés fn (3)

⟨Hangszer, ének, emberi hang⟩ telten, tisztán, messze hangzás. — *...ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következő Tsatadal' ~e alatt a' házból kivont kardal 's fegyverzörgetéssel kimennek* (259*/203/3). *'S minthogy ő is szeretett, Keservemnek ~ére Keservesebb választ tett* (428/75). *Hadd gyönyörködjem a' szellet' Változó ~ibe'* (397a/618).

zenget i (2)

Énekel. Mi is az Újj-Város domború oldalán A' Múzsáknak szentelt kised kastély falán A' mely éneket magunkba ~tünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk (336/51). *Bús húrjait felizgatván Zengette Őtet énekén És úgy örült, mint Néked Én* (399/16).

zenghet i (3)

1. ⟨Hangszer, ének, emberi hang⟩ telten, tiszt-

tán, messze hangzóan szólhat, hangozhat. *Ah, mert — ah! magános lantom Drágább névvel ~ é?* (456/32) — **2.** *Ember, madár* énekelhet, dalolhat. *A' Madárlak nem ~nek Itt magános dalokat* (397a/717). **3.** Magasztalhat, dicsőíthet. *És Én, a' ki olly szerentséssé lettem, Hogy illy Nagy lelkek között virtusid' ~tem, Botsánatod' kérem rebegő nyelvről* (454/994).

zengő mn (12)

Tisztán, szépen szóló. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárlak ~ konzertje seregel* (72/6). *És te, Nimfa! A' mit én nem bírok, Verd ki ~ bértzedén* (304/14). *Ontunk ezer áldást ~ tisztelettel* (336/29).

~ (243/3, 266/15, 330/1785, 397a/741, 403/68, 427/59, 435/14), *Zengő* (330/460, 403/13).

Ö: érdem~.

zengvén in (1)

Telten, tisztán énekelve. *E' Templomba mentem én be Zengvén innepéneket* (307/54).

zengzet fn (6)

1. Zengzés, szép hangzás. *Úgy tetszett, hogy mintha lassú ~ek is Jöttek volna onnan, — 's valóba jöttek is* (330/1859). *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű ~it izgatod* (328/18). **2.** *Felső ~:* magas hang. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső ~e a' tzedrusgallyra hág* (306/93).

~ (397a/761), ~e (432/30), ~ével (319/43).

zephyrus (lat) (6)

Enyhe időt hozó nyugati szél. *Eurus felette Zefirust kergeti, Austert Boreás nyomja 's fenyegeti* (211/11).

Zefirus (413a/377, 629), *Zefirusok* (397a/736), *Zefirusra* (330/894), *Zefirussal* (1/16).

Zétényi fn (1)

Személynév. *⟨Klobusiczky Pál (1723–1800) zempléni szolgabíró nemesi előneve.⟩ ~ Klobusiczky Pált, s Pallai Erzsébetet Áldjad keresztvén!* (404/5)

Zeusz fn (4)

Személynév. *⟨Olümposzi isten, az istenek és a mindenség királya a görög mitológiában, az ég és a villámok ura.⟩ A' szép halandó a' vizekből A' gyepre szállt. Bámúlja ~ a' fellegek-*

ből, És felkiált (294/19).

Zeus (231/2, 413a/286), *Zeüsz'* (418/89).

Zichy fn (5)

Személynév. *⟨Károly országbíró, Békés megyei főispán.⟩ Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretinknek érdeme tsak kitsi* (188/100).

~ (188/77), ~t (188/134), ~nek (188/74), ~vel (188/150).

zilál lk: meg~.

zilált l. szilált

zivatar fn (3)

1. Villámlással, dörgéssel, záporosóval, széllal járó heves légköri jelenség. *A Tengeri Zivatarról* (56/cím). **2.** Válságos, viharos időszak. *A' háborús Zivatar* (143/cím). *Földre vett téged az Idők ~ja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja* (416/25).

Zoil fn (1)

Zoilosz görög rétor (i.e. IV. sz.) rosszakaratú bírálati miatt a rosszhiszemű kritikusok megtestesítője lett. *Így gúnyolják sok Zoilok Erdemidet a' porba* (236/22).

zokog i (10)

1. Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, hangoosan sír. *Sírok, ~ok keseregvén, Könnyem mellyemre peregvén* (175/13). **2.** *Vkin ~:* vki miatt kesereg, panaszkodik. *Míg Lillán ~ok, 's tsonka panasszaim A' lágy alkonyodást sírni siettetik: Szép Kínzom az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' messze felejténi* (338/5). **3.** Fel-feltörő, mély sirásra emlékeztető hangot ad. *Halálát a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal béküllatják, Maga ~ az egekig óhajtozó Jajjaj az Ekhó* (225/144). **4.** *⟨Dal, zene, hangszer⟩ dallamában, színezetében mély fájdalmat fejez ki, zokogásra készítő hangon szól. Lesz még az a' Kor, melybe' fellettem is, Egy hív Magyarnak lantja ~ni fog* (395/42).

~ (144/10, 17, 432/33), *Zokog* (397a/805), ~ok (412/13); ~ja (450/49).

zokogás fn (4)

1. Az a tény, hogy vki zokog. *Most már egy kevéssé szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús ~aid* (212/72). **2.** *Zokogás vmin:* vmi miatt

panaszzkodás, kesergés. *Értelek én szívem jól!*
'S tudom, e' dobogás Azon tett ~: *Hogy sze-*
rettz magad (157/3).
~ira (231/290), ~sal (299/46).

zokoghat i

(1)

Lehet zokogni. *Zokoghat még egy betűtskét*
Belőlem a' fájdalom? *Ejthetek még egy*
könyűtskét Utánnad, szép Angyalom? (443/1)

zokogni in

(1)

Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, hango-
san sírni. 'S hagyj engem' szabadon Dácia'
pallagán Elnémulva zokognom A' Nád-lepte
fedél alatt (432/15).

zokogó mn

(2)

Síró, kesergő, panaszkodó. *Piramus! szerel-*
mem ébrej fel, Thisbének Zokogó szózatit téged
serkentének (77/268). *Miért okoz oly sok*
könnyhullatást e' szó, Zokogó szájából a'
bádjadt nyögőnek (213/5).

zokogva in

(6)

1. Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, han-
gosan sírva. *Ezzel egy Fő-angyal, kit én miná-*
pában Láttam melly ~ sirt Buda' várában,
Előállt (306/146). 2. Fel-feltörő, mély sirásra
emlékeztető hangot adva. *Síseged te gyene szel-*
lő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg
engem (186/47).

~ (209/19, 214/58, 65, 309/21).

zokszó fn

(1)

Panaszt, fájdalmat kifejező szó. *Mert ha sok is*
a' szállóhoz Holmi üres Compliment, 'S fog-
junk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram ki-
ment (357/63).

Zoltán fn

(1)

Férfinév. *Sok helyen a' kövön Árpád, Tak-*
sony, ~ triumfált az idő' elmulandó voltán
(237/117).

zóna fn

(1)

Égöv, földöv. *Öt Zónája van az Égnek* (413a/
242).

zordon mn

(4)

Kietlen, komor (hely, táj, természeti alakulat).
Plutónak ~ országából Mennybéli Lantjával
kiére (399/8). *Zordon erdők! Durva bértzek!*
Szírtok! Harsogjátok jajjaim! (304/15)

~ (397a/57), *Zordon* (435/15).

zorog l. zörög**zöld mn/fn**

(105)

I. mn 1. A szivárvány színei között a sárga és
a kék közötti színű. *Járnak fa haj szín dol-*
mányba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága
zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink (114/
170). *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt*
Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt (64/10).
Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni (110/5).
Egy látható hívség A' zöld haboknak fodrá-
ban Hempelyegve útát szég (397a/639). 2.
Egészséges, viruló, erőteljes. *Lássá sok vidám*
óráit, Unokája' unokáit, Férjével zöld vénség-
ben (308/60). 3. *Pallás' még akkor zöld népe:*
a kollégiumnak akkor még zöld színű tógát vi-
selő ifjúsága. *Hogy tanulásának egy pontjára*
lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe
(217/58).

~ (144/1, 290/3, 297/45, 397a/3, 668), *Zöld*
(192/12, 446/1), *zöld* (1/21, 2/22, 25/12, 32/4,
42/8, 61/3, 65/11, 67/5, 72/7, 82/9, 87/54,
93/2, 107/2, 134/25, 135/18, 177/9, 188/120,
199/84, 216/59, 222/26, 231/182, 229, 238/
107, 254/3, 256/7, 259/395, 268/175, 288/
114, 297/35, 306/235, 330/271, 1041, 337/
420, 338/1, 11, 345/9, 352/2, 368a/5, 26, 45,
373/98, 379/21, 382/5, 397a/117, 125, 293,
381, 438, 494, 624, 644, 711, 728, 780, 1005,
1121, 403/15, 413a/303, 323, 391, 452, 655,
987, 1117, 427/35, 441/3, 443/242, 445/4,
447/25), *Zöld* (72/22, 114/526, 123/25, 190/
34, 231/113, 236/32, 249/30, 258/94, 260/10,
317/213, 352/24, 379/14, 397a/741, 793, 964,
403/76, 418/19).

II. fn 1. Zöld színű, leveles hajtás, vetés v.
lomb. *Mit ér a' zöldje a' szőlőnek Ha rajta*
fürtök nem nőnek? (389/17) — 2. Erdő, mező,
liget. *Nem tartja meg se völgy, se hegy, El me-*
rül a' jóba, Egyszer a' sűrű ~nek megy, Akad
a' hálóba (142/15).

zöldje (418/5), *zöldjét* (413a/950), *zöldjeit*
(397a/1042), *zöldbe* (413a/748).

Ö: mindig~, örök~.

Zöld fn

(1)

Családnév. ~ *Ferentz, kék Ferentz, T[ó]th*
Ferentz, Mind, mind Ferentz (227/1).

zöldági mn

(1)

Zöldági népek: madarak. *Ki tudja arra oktatni*

A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket? (397a/842)

zöldell i (7)

⟨Növény, növényzettel borított táj⟩ virul, zöld színben pompázik. *Ah szép Rózsím oh Istenek Már a' mezők zöldellenek* (181/18). *Böltéség baráti! Kedves Spandlingom és Hirzelem, Kik által zöldellett nedves Kődje közt a' múltt telem* (397a/931).

zöldellenek (181/2), *zöldellett* (188/54). — *Zöldeljél* (153/5), *zöldeljetek* (397a/1164), *Zöldeljetek* (397a/1161).

Ik: át~.

zöldellő mn (9)

Viruló, zöld színben pompázó. *Nézd, mint ingatja [a szellő] a' zöldellő Levélt a' gyenge lombokon* (446/11). *A' Hegyek itt mindég ~k, Újítják kellemetes szellők* (110/21).

~ (130/15, 210/10, 397a/113), *Zöldellő* (453/254), *zöldellő* (397a/633, 413a/641), *Zöldellő* (70/14).

zöldes mn (1)

Zöldhöz hasonló színárnyalatú. *És mikor a' zöldes pásitokra annak Gyenge tetemei hamar le dobbannak Pirosló vérei a' mellyeket töltnék Tagjai széllyel a' levegőn süvöltenek* (77/223).

zöldség fn (7)

1. Zöld növényzet. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva* (107/6). **2.** Zöld lomb. *Nőjj szerentsésenn és te [babércsemete] Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldségi több idénn ki nem nyílnának* (153/6).

zöldségek (397/10), *Zöldségi* (352/6), *zöldséget* (413a/105), *Zöldséget* (397a/64), *zöldségből* (397a/27).

zömök mn (2)

Alacsony, izmos testalkatú. *Vad Tatár lovagol gazos pallagjain Túl a' ~ Kálmuk hordja sátor fáját* (313/83).

~ (337/374).

zördül i (2)

1. Megszólal. *Lármák 's porfelhők sűrűn kavarnodnak az égre A' Duna' két partján, zördül a' tábori dobszó* (258/9). **2.** Cseng. *'S úgy tetszik most is sok ezer nép' fegyvere zördül* (259/616).

zörgés fn (4)

Az a tény, hogy vki/vmi zörög. *A' szem-füles majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/2). *És szárnyad' ~ével hidd-ki A' Napra kisedd hűgait...* (426/23).

~*sel* (192/21, 260/17, 400/76).

Ö: fegyver~.

zörget i (5)

1. Vmit ráz, mozgat, és ezzel folyamatos zörgést idéz elő. *Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt! Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat* (397a/737). **2.** Ajtón v. ablakon kopogtatással bebocsátást kér. *Egy szép tavaszi éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/4).

~ (185/46), ~*tek* (330/893), *Zörgött* (112/4).

Ik: meg~.

zörgetés Ö: fegyver~.

zörögő mn (11)

Olyan, aki, ami zörög. *Tsupánn tsak az apró bokrotskák tövébenn Zeng a' ~ prütsök a' nap melegébenn* (84/16). *Kopognak a' ~ doboknak feneki* (267/50). — *...ragadják nyakra főre A' kotsist, 's a' ~ kerék nem hallgat a' gyeplőre* (413a/523).

~ (196/16, 327/48, 380/16, 397a/668, 413a/88, 161, 1049), *Zörögő* (413a/389).

zörög i (8)

1. ⟨Ütődés, rázás következtében⟩ szaggatott, érdes hangot ad vmi. *Ugattak a' pudlik; ajtó ablak zörögött* (330/1472). **2.** ⟨Puska⟩ dörög. *Bár a' dárda tsörög, puska ropogva* ~ (44/6). **3.** Zörög az ég: mennydörög. *Az tsorog És mormolva zorog Tsattog már mindenfelé* (32/14).

~ (268/170, 368/38), *Zörög* (114/534), *zörögött* (112/4), *Zörögtek* (403/54).

zörömből i (2)

⟨Nehéz tárgy, ill. vki ilyen tárggyal⟩ dörömbölve zörög. *Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja, Szék, asztal ~, a' dob, trombita zeng* (330/1357). — *...A' ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer Orkán módra* ~ (253/34).

Zrínyi fn (2)

Családnév. **1.** Zrínyi Miklós (1508–1566) hadvezér, a szigetvári hős.) *Jertek, álljunk vé-*

res bosszút ő értte és magunkért. És ha nem sokat tészek is vén-létemre köztetek, Legalább a' ~ útját megnyitom előttetek (259/548). **2.** (Zrínyi Miklós (1620–1664), a költő.) Ha a' szegény ~ már ma fel támadna, Magyar Emberekre csak itt 's ott akadna (248/19).

Zuckermandel (ném) (2)

1. Cukros mandula. Én ki bírom a' Schloszbergeret, 'S Tisztelnék sok pendelen, Mért szerzettem annyi Serget Ott 's a' ~en (317/74). **2.** Mellbimbó. Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, tsak negligzé, Mellyen a' kis ~ Át vírt, mint egy ízé (317/87).

zúdít i (2)

1. Vmit hirtelen nagy erővel, zajjal és nagy mennyiségben bocsát, önt vkire/vmire. De a' sors szelet indított, Tengert, mindent rá ~ott, A' kis vasmatska eltört (366/6). **2.** Tömegestől áraszt vmit vkire. A' nyugovó lelket úgy felháborítják, Hogy gondolatjait egymásra ~ják ((330/1032).

zúdul i (2)

(Sok ember) megrohan v. megtámad vkit. A szem fül heréltek utánunk ~nak Jer fussunk hadjuk el kapuit Stambulnak (25/43). ~nak (190/29).

Ik: fel~, meg~, neki~.

zúdult Ik: ki~.

zúdulva Ik: meg~.

zug fn (5)

Ritkán látogatott, félreeső, kevésbé ismert hely. Onnan városokba térnek Mellyet a' paraszt maga Egyik ~jában a' térnek Tsútsos köpűkből raka (397a/991). Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden ~ban feltaláltam Mennyei tekintetét (428/131). Tűvé tevém az égnek Minden ~át (185/25). zúg (185/30), ~nak (77/113).

zúg i (17)

1. Folyamatos, átható, mély hangot ad. Zeng az ég ~ a' szél a' Tenger háborúl (10/10). Zúgnak a' fák' gajjai (164/20). Másszor tikadt és el alélt Testem új életre jött, Ha e' híves forrással élt, Melly itt ~ ez Hegy előtt (129/369). **2.** Ilyen hangot adva sebesen mozog, repül. Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban forgó kar-

ingással (330/526). Jobb is lesz hát ha bor ~ ma minden Kádba És viváttá válik a' számba 's a' szádba (457/17). **3.** (Tömeg) hosszan hangoskodik, zajong. 'S mint a' lefüstöltt raj az új kasban belől, Zúgtak, zsibongottak az ajtón két felől (330/1010). **4.** (Tömeg) hangosan elégedetlenkedik, zúgolódik. Fel háborodva ~ának, Mint a' Jó'sef halálának Hírére a' Magyarok (114/431). **5.** (Egyes ember) erős, mély hangon kiált vmit. A' Kővár' gyomra széttdüllyed, A' rabló ~, hereg, süllyed (443/230). **5.** Zúg a feje: kellemetlen tompaságot, kábultságot érez. Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, ~, szorúl (443/26). ~ (368a/39, 425/36, 454/300), ~nak (260/32), Zúgnak (317/60, 413a/334), ~tunk (221/8). — ~na (330/210).

zúgás fn (11)

Az a tevékenység, folyamat, hogy vki/vmi zúg. Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának (59/4). A' megborzdtt Berkek' rettentő Zúgása, A' Madarak' szerteszélllyel Kőválygása ... Sebesen repülő Veszélyt jelentenek (143/13). Mikor Méhetskék zsibongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal (33/2). A tenger sikóltó ~sal verődik (56/8). ~ (259*/205/1), ~i (123/67), zuggási (77/14), ~sal (87/27, 130/20, 199/47, 202/8).

zúg-búg i (1)

Meg-megújuló erővel zúg. Pest palotái között a' népnek tengere zúgbúg (400/70).

zúgni in (1)

Hosszan hangoskodni, zajongni. Zúgni kezd a' Dáma és a' Gavallér is (330/694).

zúgó mn (10)

Ami hangosan, egyenletesen zúg. Nézd ezt a' süvöltve ~ Forgószület (143/11). Büszkén tekint le és durrantja A' ~ mendörgést alád (377/24). Itt a' zúgó habok csak össze ütődnek (10/17). Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk ~ habbal meg-áradának (162/112). ~ (39/6, 87/39, 199/59, 454/484), Zúgó (460/20), Zúgó (67/14).

zúgódik i (1)

Zúgolódik. Magokban zúgódta, mivel szé-

gyenlették, Hogy köztök e' tsúfos külömbséget tettek (330/481).

zugoly fn (1)

Zug, félreeső hely. *Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő magában, 'S belevágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra (330/904).*

zúgva in (2)

Folyamatosan, mély hangot adva. *A' sajtó örvendő lármával tsikorog Oldalán a' pirossnectár ~ tsorog (87/30). ~ (199/50).*

zúgván in (1)

Dörögve. *Nem messzire láttam ott egy roppant várost Sok szegény Királynak igen nagyon károst A honnan az ágyúk ~ közelgettek (9/9).*

zuhé msz (1)

⟨Zuhanás érzékeltetésére.⟩ *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' fűlsarkantyúja akadt a' szoknyába, 'S Kalárral együtt ~ a' tsávéba (330/1700).*

zuhogó mn (2)

Bőven és zúgva ömlő ⟨víz⟩. *Én a' tarka virággal Hímzett rétbé' tekintetem ... a' völgyben ~ folyást (403/64). ~ (225/20).*

zuhogva in (2)

Zúgó hangon, nagy erővel esve ⟨eső, víz⟩. *Zuhogva omlik belőle [felhőből] Bugyborékos zápora (397a/1081). 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról ~ le szakadó patak! (219/84)*

zultán l. szultán

zur (ném) (1)

Zur Zeitvertreib: időtöltésül. Addig az olyan gavallér és Kis Asszony egy mással Discuralhat ~ Zeitvertreib szemmel vagy láb nyomással (310/12).

zúz¹ i (1)

Nagy erővel apróra tör vmit. *Így dörög a' vérnek mezején, így ~za rakásra A' rőt sapkájú koponyákat Scythá vitézünk (253/51).*

Ik: össze~, szét~.

zúz² fn (8)

Zúzmara. *A' lankadtt Tél vissza-tért, 'S meg-rázott szárnyáról széllyel Szóra ~ot, havat, dért (397a/48). A pásztor botsátván legelőre*

nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját (83/18). Az ajtónál álló télnek hideg ~za A zöld ligeteket 's mezőket meg nyúzza (87/53). ~ (454/427), ~za (199/83), Zúzt (297/44), Zúzon (403/3), Zuzzal (389/113).

zúza fn (1)

Kemény a ~ja vkinek: erős, szívós ember. Rakja körül övét apró mordályokkal, 'S löjje az Ifjaknak szíveit azokkal; Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka-mangaléttal lövöldözzön rájuk (330/1961).

zúzmarás mn (1)

Fagyos. *Sótt nem árt annyit a' Déznek zúzmarás keménysége ... A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge (413a/920).*

zúzmaráz fn (1)

Zúzmara. *Hó, ~, dér, fergeteg, a' hajáról tsorgottak (314/13).*

zúzmarázos mn (2)

Zúzmarás. *Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég miatt minden szőri szála (85/7).*

Zúzmarázos (197/7).

zúzos mn (8)

Zúzmarás. *Itt van a' ~ Detzember (318/5). A' baglyok tzívódtak a' több madarakkal, A' ~ fák egymást verdesték gallyokkal (330/682). ~ (318/21, 37, 53, 69, 85, 101).*

zúzva lk: vissza~.

zűrvar fn (1)

Zűr-zavar. *De míg még a' lenne, Hogy e' ~ra Múzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszélésemet (330/60).*

zűr-zavar fn (9)

1. A rend felbomlása, zavaros helyzet, állapot. *Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok. Zűr-zavar lett, kiki bámulta mi bajok? (330/1052) — Vétzy épen akkor ére A' nagy zűr zavar' helyére Kótyagos vitézivel (317/160). Sok dúlás, ~ keblébe rejtezett (211/5). **2.** Összevisz-szaság, kuszaság. *S' a' rekettyék nyájas karral Öszvefűzvé ágokat, Kellemetes ~ral Mutatják itt magokat (397a/1023). ~t (202/84), ~nak (77/13), ~ba (330/1441, 1832), zűr-zavartol (177/17).**

Zs

- zsajtár** fn (2) Sajtár; kerek fenekű füles kisebb faedény. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak Neki neki mennek a' teli ~nak* (87/32). ~ (330/692).
- zsák** fn (1) Zsákjába dug vkit: vkinek vége van, többé már nem látjuk. *Vígadj ötsém! ma-holnap Zsákjába dughat a pap* (166/8).
- zsákmány** fn (5) 1. Erőszakkal elvett, értékes holmi. *Ah, ha ti nem fogtok bajvívásra menni, Rövid nap' jármot fog mindnyájunkra tenni; És ~ra hányván kevés vagyonunkat, Koldússá 's szolgává fog tenni magunkat* (267/107). 2. Lángok zsákmánya lesz: leég. *Itt a' népes Ref. Collegium értetődik, melly az említett nagy égésben szintűgy a' lángok ~ja leve* (432*/204/2). 3. Zsákmányt tesz: <állat> eszik vmiből, kárt tesz milyen növényben, állatban, élelmiszerben. *Gyakran szörnyű ~t tészén a' zsiszik a' búzában* (413a/198). *Nyomúl Trokszartaksz utána, Mert egész ~t kívánna Tenni gonosz lelkéből* (114/859). *Sácmánra* (330/1476).
- zsámoly** fn (5) 1. Támpla nélküli, a széknél jóval alacsonyabb ülőbútor. *Tulipántok és kükörcsök, 'S Játzintusok borúlnak Királyi ~ára* (373/80). *Szelim! ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében, A' mellynek Zsámolyát három világ tartja* (337/209). 2. Lépcsőül vagy térdeplőül használt alacsony kis emelvény. — ... *a hintóhoz hágnak* [A Grátziák], 'S annak ~ánál így szólla Thália (330/2025). 3. Oltár. *Isten! A' kit fednek általlátszó leplek, Még egyszer ~od előtt letérdepelek* (454/322). ~ánál (225/107).
- zsámolyszék** fn (4) Zsámoly. *Kiket a' grátziák a' jó természetnek Zsámolyszéke alól tisztán tsepegetnek* (219/80). *Még mikoron hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam; még a' kezdetbe' az Isten' Zsámolyszéke alól a' Légyen-szóra születtem* (259/607). *Zsámolyszéke* (306/20), *Zsámolyszékihez* (432/24).
- zsana** fn (3) Asszonyság, nőszemély. *Ahá! ... itt jön egy Szán, 's benne két vén ~* (330/212). *Zsanám* (433/53), *Zsanád* (268/80).
- Zsanét** fn (5) Női név. <Jeanette.> *T. N. Vajai Vay Jeanette (olv. ~, magyarosan Johanka) a Mélt. Cons Úr' Kisasszonya, 's a Kapitány Úr' mátkája* (368*/31/8). ~ (368a/105, 368*/31/12), ~' (368a/143), ~jával (368a/81).
- zsarol** i (1) *Zsarol vkin/vmin:* vmely értéket kicsikar vkitől. *A' Mennyeken, 'S tehetős barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlok én* (410/13).
- lk:** ki~.
- zseb** fn (6) 1. Kabátnak, nadrágnak kisebb használati tárgyak hordására való lapos zacskószerű része. *Ha négy-öt krajtzárt találunk Zsebjekbe, jó*

lessz a' nálunk A' Nemzet fundusának (114/481). **2.** A zsebében van vkinek vmi: a birtokában van, rendelkezik vele. *Menjünk! Már ~emben van a' győzelem* (330/1224).

Zsebembe (310/4), *'sebembe* (266/4), *Zsebjébe* (330*/164/8), *~jéből* (231/96).

Ö: *nadrág~, kaput~.*

Zselic fn

(1)

Hegynév. (A Zselicség néven ismert dombság, Kaposvártól délkeletre.) *'S a' mit óhajtozott ötvenkét vármegye, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz' hegye* (306/244).

zsemlye fn

(1)

Búzalisztból készített kerek, domború péksütemény. *Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis – Asszony alfélén, Mint a' mundlisztból sült Piros ~ tetején* (169/76).

zsenge mn/fn

(7)

I. mn Kezdeti időszakban levő, fiatal. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge És csak ~ Csurgói Stuck* (336/76).

II. fn **1.** Korai termés, első termés. *Nyílj ki gyenge kerti ~* (448/5). *Hull az ért kalással együtt a zöld ~* (2/22). **2.** Újszülött gyermek. *Hév kívánságokat az ég meghallgatta, Az óhajtott áldást tinétek megadta; A' mellynek ~jét mindjárt meglátjátok. Meglátjátok mindjárt ama' kis Hertzeget* (259/401). **3.** Zsengére nyíló napjaim: ifjú korom. *Óh melly örömben folytak el ekkor Zsengére nyíló napjaim! óh miként Érzem, hogy élni, 's Tháliának Rózsanakán enyelegni, édes!* (396/2) **4.** Vminek a kezdeményezője, elindítója. *Drága kintse nemzetemnek, 'S jobb idők ~je is! Óh! hol ilyenek teremnek Gazdag a' szegényje is!* (163/26).

Zsenge (249/5), *~ji* (390/19), *~jét* (452/30).

zsengés mn

(1)

Nedves. *Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel 's okossággal tanulják Órzeni érdemitek' jutalmát, Melly érte hullott véreitek miatt Zsengés* (418/58).

zseni fn

(2)

Lángelme, lángész. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, Egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni, Láttá, a' mit mások nem láttak* (454/

372).

'senit (266/8).

zseníroz i

(1)

Ne ~za magát: ne zavartassa magát! Mint ott-hon, itt úgy viselje Magát a Kis Asszonyka, Nintsen itt kitől szegyenlje — Magát ne genírozza (231/410).

zsibaj fn

(1)

Zsivaj. Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat; Kérlek el ne gyengítsétek Szerelmes ~jokat (397a/740).

zsibbadoz i

(1)

Megbénul, lankad. Szomorú düledézési közt Most a' gyász 's a' halálos Csenedesség' fíja ~ (432/28).

zsibbadozva in

(1)

Bénultan. Te a' Királyok' udvarát kerülöd, Kerülöd a' Kastélyokat; 'S ha bévetőd sz is ~ szülöd Ott a' fogyasztó gondokat (305/27).

zsibbadt ~ zsibbadott mn

(3)

1. Olyan (testrés), amely a zsibbadás állapotában van. *Holt-álom ül zsibbadt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált* (302/16). *Oh! bár csak egy eső szem Cseppen-ne most reájok, hogy 'sibbadott erekbe Új vér cseregne ismét* (186/11). **2.** Erőtlen, benuult, el-tompult (lelkierő, érzés). *Érzésetek zsibbadt, agyvelőtök kába* (198/56).

Ik: *el~.*

zsibbasztó mn

(1)

Lankasztó. *Hanem ki lészen, Bárdusaink közül, Ki a' sok elmés Hunnia' Hadnagyit A' Léthe' ~ vizétől Trombitaszón az Egekre hordja?* (418/99)

zsibong i

(13)

1. (Sok ember, állat) összefolyó, tompa hangon zúg, zajong. *Mikor az Emberek körültem sibongnak 'S Kényjektől részegenn, egymásba tolongnak* (200/37). *Tsupánn csak az munkás apró méhek dongnak Széllyel az illatos rétekenn ~nak* (84/14). *Nem érzed é, miként ~a' vak Ámor' rajja szemed körül?* (136/5) **2.** (Hely, ahol állati tömeg hullámozik) elmosódott hangon, tompán zúg. *A' zöld síknak közepében Egy kékelő Tó ~* (397a/1006). **3.** (Különböző hangszerek hangja) tompa hangon

zúg, zajong. *Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd pedig egybezavarva ~anak 's a' megeresztett Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít* (400/84). **4.** <Benyomás, érzés, gondolat> a tudatban rajzik, tömegesen mutatkozik. *Tisztább 's igazandibb képetskék valának, A' mellyek elméink körül ~ának* (452/14). *Ágyadtól tömött seregben A' sírig ~tanak A' Fájdalmak gyász leplekben* (428/46). ~ (173/6, 313/107), ~nak (196/13, 320/7, 380/13), ~ottak (330/1010).

zsibongás fn**(1)**

Nyüzsgés, rajzás. *Mikor Méhetskék ~sal Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/1).

zsibongó mn**(3)**

1. <Tömeg, állat> nyüzsgő, zshivajgó, rajzó. *Futsz a' ~ városok' falától* (305/38). *Már köszönt a' Zefír is A' ~ méh raj is* (250/5). **2.** Bizsergető. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Laszan ~ álomba merül* (173/14).

zsibongva in**(1)**

Tompa hangon zúgva, zajongva. *Mi az oka hogy most a' dőlges Céresnek Munkásokat széljel ~ keresnek?* (69/2)

zsbvásár fn**(1)**

Ócskapiac. *Phi! Arra a' névre fel sem nyitnám számat, Vagy a' ~ba vetném a' pundrámat* (330/1114).

zsidó mn/fn**(8)**

I. mn 1. A zsidók által beszélt <nyelv>. *Tudják a Zsidó nyelvhez értők* (432*/203/6). **2.** Zsidó betű: egyfajta tánclepés. *Ma úgy is Krisztina napján megérdemli Krisztina, Egy két ~ betűt vessen érte az Ember ina* (310/38).

II. fn Zsidó személy. — ...ők a' magok egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákob, Izrael' 's a' t. Istenének (267*/19/13). A' Toponári Zsidók nevezetek Muzsikások Toponár nevű mezővárosában (330*/146/1). Zsidók (267*/19/14, 330/311, 452), Zsidóvá (330/1025).

zsidoni mn**(1)**

Szidoni, a főniciai kikötővárosba való. *Zsidoni gályások nem nyomtanak erre vitorlát* (327/59).

Zsigárdfalva fn**(1)**

Helynév. <Helység a régi Pozsony vármegye galántai járásában.> *Vétzy még ~ról Jól nem is mozdula ki* (317/57).

Zsigmondné fn**(1)**

Zsigmond keresztnévű személy felesége. *Mélt. Gróf Erdődy ~ Ő N.ga 5 vagy 6 sor verséért 12 aranyat, T. N. Frater István Úr 50 Rf. adtak* (330*/188/6).

zsinat fn**(3)**

1. Beszélgetés. *Magad adtál okot ilyen gondolatra, Lám, sohasem hívtál Dél előtt Zsinatra* (233/8). **2.** Lárma. *Istenek! Istennek! Ugyan milyen ~, Melly ennyire borzaszt minden érző inat?* (330/207) ~jokbann (440/3).

zsindey fn**(3)**

1. Tetőfedésre pikkelyszerű elrendezésben használt hosszúkas falemez. *A tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy ~t tesznek* (330*/164/8). **2.** Zsindelytető. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindeylyre vastag jég tsapokat raknak* (85/2). ~re (197/2).

zsinór fn**(1)**

Ruha díszítésére használt sodrott v. font zsinagszerű képződmény. *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája* (314/11).

zsinóros mn**(1)**

Zsinórral díszített <ruha>. *Mit ér a' fodros haj? a' mándsét? a' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1116).

zsír fn**(2)**

1. Állat zsírszövetéből nyert, étkezésre használt kalóriadús anyag. *Tök vagy túró's étek, ~ vagy valami Háj Csokonai Vitéz – néven vala – Mihály* (228/39). **2.** Jobbágy ~ja: a jobbágy munkája, munkaereje. *Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágy ~ja Hízalt* (114/732).

zsíros mn**(4)**

1. Amiben sok zsír van. *Enni kell a' Bőjtbe' is! Azért ha ki szép párt lele – Nem ~ az – élhet vele* (133/35). 2. Tápanyagokban gazdag. *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott ... Olly ~ füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/69). ~ (413a/93), *Zsíros* (413a/889).

zsvány fn**(2)**

Erdei vagy pusztai rabló, útonálló. *Dúlnak a' magoknak just formáltt Zsványok* (337/40). *A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsványnak állt* (334/39).

zsizsik fn**(1)**

Hüvelyesek magjában kárt tevő apró bogár. *Gyakran szörnyű zsákmányt téssen a' ~ a' búzában* (413a/198).

zsobrák fn**(1)**

Zsebrák; fukar, zsugori, fösvény ember. *Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet Faszariságomért huntzfut a' ki nevet* (248/5).

zsold fn**(1)**

Köztök egy jó zsoldot magam is keresek: beálllok közéjük katonának. Ha katonáskodnak minden szerelmeseik, Köztök egy jó ~ot magam is keresek (238/2).

zsolttár fn**(3)**

1. Az Ószövetség egyik könyvét alkotó vallásos énekek valamelyike. *I. Ének. (A' LXXIX 'Sólt. nótájára)* (225/cím). 2. Egyházi ének. *Szent tömjénit előltá az Imádkozás, 'S a' Zsolttárok' erős Sérafi zengzete Megnémult* (432/30). *'Sólt.* (225/146).

Zsolca fn**(4)**

Helynév. *A Miskólczi s több magyar-nektárt termő hegyek' alján fekszik Zsoltza, a Sajó vize mellett* (368*/30/1). *Zsoltza* (368a/7), *Zsoltzán* (368*/30/3), *Zsoltzára* (368a/71).

zsombokos fn**(1)**

Zsombékos: kákagyökértől vagy gyeptől összetartott földhant (lápos helyen). *Melly nyugodva ülök ~ párnádon, A' zürzavart kívül látván kalyibádon* (202/83).

zsorvál i**(1)**

Dohog, zsörtölődik. *Ők az ifjaknak tüzeről És ledér természetéről Szüntelen ~tanak* (385/27).

zsugori fn**(2)**

Pénzt zsugorgató, nagyon fösvény (személy). *Zsugori uram* (189/cím). *Hogy az a' sok mord ~ Veszne mind anyja' kínjába!* (154/15)

zsur l. jour**zsúrolás fn****(1)**

Súrolás, izgatás. *Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem: Hát ha ennek Lángba mennek Zsúrolási; vétkezem?* (385/18)

Zsuzsánna fn**(5)**

Női keresztnév. *Kedves Testvérem, Zsuzsánám Fogadd el vég szózatom!* (454/877) ~ (209/87), *Susánám* (217/91, 111), *Susánának* (217/114).

Zsuzsi fn**(2)**

Női név, a Zsuzsanna becézett formája. *Szegény ~, a táborozáskor* (429/cím). *~ét* (433/8).

TARTALOM

Előszó	5
A feldolgozás jellege	7
A szócikkek felépítése	8
A források	9
A versek szókinsének gyakorisági megoszlása	15
A különböző gyakorisági intervallumok összehasonlítása	15
A szavak gyakoriságának eloszlása	17
Szófajok szerinti megoszlás	20
Kettős szófajú szavak	21
Hármas szófajú szavak	21
Idegen szavak előfordulása	22
Csokonai költeményei szókinsének gyakorisági szótára	23
Rövidítésjegyzék	34
Szótár, adattár A–Zs	35